Caietele CNSAS

Revistă semestrială editată de

Consiliul Național

pentru Studierea Arhivelor Securității

Anul V, nr. 1-2 (9-10)/2012

Editura CNSAS
București
2013

Consiliul Naţional
pentru Studierea Arhivelor Securităţii
Bucureşti, str. Matei Basarab, nr. 55-57, sector 3
www.cnsas.ro

Caietele CNSAS, anul V, nr. 1-2 (9-10)/2012

ISSN:1844-6590

Coperta: **Cătălin Mândrilă**

Machetare computerizată: **Liviu Ţăranu**

Corectură text în limba engleză: **Gabriela Toma**

Editura Consiliului Naţional
pentru Studierea Arhivelor Securităţii
e-mail: editura@cnsas.ro

CUPRINS

IV. Recenzii. Note de lectură

V. Cercetarea ştiinţifică şi valorificarea fondurilor arhivistice prin manifestări ştiinţifice şi expoziţii

SUMMARY

I. THE COMMUNIST REPRESSIVE SYSTEM: INSTITUTIONS, OFFICERS AND OBJECTIVES

II. UNDER SECURITATE'S STRICT SURVEILANCE

III. THE TOTALITARIAN SYSTEM FROM ROMANIA: IDEOLOGICAL, CULTURAL AND SOCIAL DOCUMENTS

I. Aparatul represiv comunist: instituții, cadre, obiective

Mihai **DEMETRIADE**

Victor Biriş, cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud (1957-1963)

Victor Biris, the Main Agent of Influence in Aiud Prison (1957-1963)

Our paper gives a detailed description of the mechanisms of re-education at Aiud prison (1957-1964) by focusing on a relevant figure of that age. Victor Biris, former Secretary General of the Ministry of the Interior during the legionary government, became the main and most effective agent of influence of the Operative Group (O.G.) led by Colonel Gheorghe Craciun in Aiud.

The present work underlines Biris's biography, his motivation in the context of the sectarian struggles to have monopoly of the legionary "legacy", the mechanisms of pressure and blackmail as well as the informative-operative strategies of the Operative Group. We shall emphasize the way in which the political identity of the detained legionaries underwent a process of transformation, which was the target of the punitive measures taken in Aiud under Colonel Craciun's rule.

Etichete: Reeducare, penitenciarul Aiud, represiune, strategii informativ-operative în penitenciare, contrainformații penitenciare, colonelul Gheorghe Crăciun, Grupa Operativă, Direcția a III-a, Mişcarea Legionară, agent de influență, ideologia extremei drepte, grupurile procomuniste din penitenciarul Aiud, convertire ideologică, neutralizare politică.

Keywords: re-education, Aiud prison, repression, informative-operative strategies in prisons, counterintelligence, Colonel Gheorghe Craciun, Operative Group, Division III, Legionary Movement, agent of influence, far right ideology, pro-communist groups in Aiud, ideological conversion, political neutralization.

„Fiecare metal are gradul său de topire,
aşa şi la oameni”[1].

Victor Biriş, datorită funcţiei deţinute în timpul guvernării legionare, autorităţii morale câştigate în prima parte a detenţiei, printr-o gesticulaţie radicală și aparent neconcesivă, dar mai ales datorită unei structuri psihologice cu totul aparte, era în atenţia organelor de contrainformaţii din penitenciarul Aiud încă de la mijlocul anilor ’50. Preluat, sub cu totul alte auspicii, în noiembrie 1957 de Serviciul „D” şi, ulterior, de proaspăt înfiinţatul Grup Operativ, coordonat de colonelul Gheorghe Crăciun, Victor Biriş va deveni cel mai eficient agent de influenţă din penitenciarul Aiud. Destinul lui, modalităţile în care s-a lăsat manevrat şi a fost folosit, apoi cum a imaginat el însuşi drumuri de parcurs, strategiile uzitate cu el şi rezultatele obţinute, orgoliul de a desprinde din ceea ce mai rămăsese din Mişcarea Legionară o dizidenţă personală, cinismul extravagant şi abila manipulare psihologică la care a fost supus, fac subiectul analizei de faţă. Am ales să reconstituim detaliat unele etape ale vieţii carcerale a acestui om, care au fost – dintr-o altă perspectivă – secvenţe ale istoriei Grupei Operative, un veritabil *modus operandi* extrem de elaborat. Cum se va vedea, prin rezultate, superlativ notate de oficiali ai Ministerului de Interne, prin calităţile personale remarcabile[2] şi prin dimensiunea efectelor produse, inclusiv sau mai ales asupra lui însuşi, caracterizarea din titlu nu este defel exagerată.

Există două mize ale acestui text. Prima rezidă în reconstrucţia unui destin fracturat de iluziile politice ale mai multor epoci, într-un fel, un tablou tragic al unei importante părţi din memoria noastră. M-am gândit dacă în locul lui putea fi oricine, presupunând că suita factuală s-ar fi putut reproduce aidoma. Răspunsul este negativ, pentru că V.B. a devenit un personaj al propriului destin, ducând accentele biografice la cotele unui *exemplu*, trecând cu cruzime peste el însuşi, jucând baroc spectacolul deriziv al lepădării de sine, construindu-şi o consecvenţă, o stăpânire de sine, o mască impenetrabile, pe fondul – nu în ultimul rând – al unui orgoliu incasabil. Un om care a rezistat 22 de ani de detenţie continuă, uneori extrem de grea, făcând toate compromisurile imaginabile şi asumându-şi un cost care părea invizibil, până într-o misterioasă noapte din martie 1963.

A doua miză rezidă în posibilitatea de a cartografia mai riguros identitatea şi natura unităţii de contrainformaţii din penitenciarul Aiud. Prin intermediul unei instanţe umane pe care o considerăm exemplară, *dimensiunea exterminatorie şi criminală* a Grupei Operative poate fi mai clar desenată. Deşi pentru istoria acestei unităţi de contrainformaţii penitenciare este necesară o lungă şi laborioasă investigare a surselor multiple date de diferitele tipuri de documente, aici nu vom desfăşura toată anatomia presupusă de o atare cercetare, care va face obiectul unui volum separat. Cazul în discuţie, totuşi, a devenit decriptabil doar pentru că, în prealabil, o serie întreagă de

[1] Afirmaţia îi aparţine lui Iosif Costea, surprinsă într-o notă informativă a sursei „Ionaş Gheorghe” din 29 aprilie 1961 (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 5, f. 80).
[2] În afara unei abilităţi actoriceşti deosebite, însuşindu-şi cu o naturaleţe deplină roluri dificile, a folosirii extrem de abile a minciunii, a unui special simţ al digresiunilor manipulatoare, trebuie remarcat teribilul lui cinism, unul însă – cum se va vedea – foarte tragic.

documente, informaţii disipate şi mărturii au fost puse în legătură şi „traduse". O lume a putut, astfel, să iasă la iveală. Personajul de care ne ocupăm este important pe fundalul acestei lumi, ca exponent al ei, victimă implicată şi actor tragic.

În primă instanţă, citind toate aceste documente, nu ai defel sentimentul că ai conturat, cât de cât, adevărul. Istoriile alternative abundă, perspectivele se schimbă, de la actor la actor, de la o „dirijare" la alta, toată lumea pare interesată să „forţeze" adevărul, să-l siluiască. Schimbându-se strategiile operative, declaraţiile deţinuţilor se modifică. Nici în interiorul lumii acestora, „adevărul" nu este ferit de acerba concurenţă a diferitelor naraţiuni. *Istoria reeducării, alături de succesivele reevaluări ale istoriei Mişcării Legionare, fac parte din aceeaşi realitate*[3]. Competiţia privind monopolul „adevărului" Mişcării, conflictele orgolioase ale militanţilor în legătură cu dreptul de legatar al unei „moşteniri" sacre, destinale, aduc şi ele succesiuni de planuri suplimentare, derutante. Aiudul a fost un *teatru al umbrelor*. Puţine lucruri par să se potrivească, iar ambiţia de a descoperi adevărul, de pildă al unor fragmente din istoria Legiunii, este rareori împlinită.

Problema adevărului sau a corespondenţei cu realitatea în cazul mărturiilor arhivistice, adaugă un plus de dificultate metodologică chestiunii. Ocupându-ne într-o proporţie covârşitoare de documentele păstrate de la fostele instituţii represive, vom spune câteva cuvinte despre acestea, partea de memorialistică legionară, folosită şi ea ca suport bibliografic, fiind punctual cântărită în cuprinsul textului. Arhiva Grupei Operative, risipită într-o multitudine de tipuri de fonduri, dosare de urmărire individuală, informaţii provenind de la Biroul „D", ulterior „K", din cadrul Regionalei de Securitate Cluj, documentele Direcţiei a III-a (Serviciul Independent cu cele două compartimente subordonate, S1 şi S2[4]) sau corespondenţa cu Ministerul (diferitele cabinete) nu oferă adevărul despre reeducarea din penitenciarul Aiud într-o formulă clarificatoare şi neambiguă. Nu este doar generala condiţie a arhivei fostei Securităţi, niciodată gândită pentru o cercetare a adevărului istoric, ci mai cu seamă situaţia particulară a Grupei Operative şi a activităţii acesteia, conspirată atât pentru Direcţia Generală a Penitenciarelor şi Coloniilor de Muncă, cât şi pentru Regionala de Securitate

[3] Colonelul Crăciun a înţeles că jocul cu trecutul poate fi extrem de profitabil. Manipulând adevărurile, interpretând în fel şi chip diferitele versiuni concurente, uzitând dinamica violentă a acestora a realizat că poveştile pot lăsa urme sângeroase. A existat o colecţie de subiecte predilect utilizate (Sima-agentul lui Moruzov, paternitatea asasinatelor de la Jilava, finanţarea nazistă a Mişcării Legionare, succedată de cea „imperialistă" a exilului legionar, mitologia decemvirilor, a nicadorilor, mitul „actorului politic" relevant ş.a.m.d.).

[4] Serviciul Independent a funcţionat în cadrul Direcţiei a III-a (1957-1964). Şeful Serviciului Independent era colonelul Emanoil Rusu, locţiitorul acestuia fiind maiorul Constantin Popa (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 55, 67 şi Idem, fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 2, f. 17 [cota SRI]). În urma conjecturilor care se pot face urmând rezoluţiile ofiţerilor şi mişcarea documentelor între G.O. şi Direcţia a III-a, se poate spune că Serviciul 2 (S2) se ocupa cu supravegherea familiilor legionarilor închişi, părând să aibă atribuţii în obţinerea informaţiilor relevante privind identificarea acelor membri ori simpatizanţi legionari aflaţi în libertate, legăturile acestora, colaborând în acest sens cu direcţiile Securităţii (centrale şi regionale) etc. (e.g. Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 181). Serviciul 1 (S1) se pare că avea atribuţii similare, limitate doar la aria geografică a Bucureştiului (Idem, dosar nr. 13484, vol. 4, f. 16).

Cluj[5]. Documentele operative nu au intrat niciodată în circuitul regionalei sau al D.G.P.C.M., folosindu-se un circuit poştal special în corespondenţa cu M.A.I., o arhivă separată în interiorul penitenciarului, iar la nivel central, atât G.O. cât şi Serviciul Independent din cadrul Direcţiei a III-a funcţionau sub o minimală tutelă. Doar şeful Direcţiei a III-a şi conducerea ministerului, în sens strict, aveau acces la anatomia operaţiunilor.

În ciuda amintitelor poziţionări, mai degrabă sceptice, cu privire la obţinerea unei fotograme consistente a operaţiunilor G.O. din intervalul 1958-1964, soluţia unei „cercetări detectivistice”, conexând informaţii disparate, din varii dosare sau fonduri arhivistice, încercând reconstrucţia mecanismelor de detaliu ale operaţiunilor (recrutări, motivaţii, strategii, mutările din celule, succesiunea legendelor, folosirile în orb, anchetele în afara zidurilor penitenciarului, rafinata manipulare a „trecutului”, tehnicile psihologice de şantaj, brutalizarea simbolică, pedepsele fizice ş.a.m.d.) este, totuşi, în măsură să ofere un tablou plauzibil. Ne situăm aşadar într-o *încercare* de reconstituire, care este condiţia primă a oricărui demers de cercetare. Nu putem pretinde ambiţia completitudinii acestui tablou, a cartării precise a surselor fenomenului ori implicaţiilor. Multe întrebări rămân suspendate, eventualul lor răspuns putând sta în puţin plauzibila, de pildă, deschidere a fondurilor privind activitatea consilierilor sovietici în România ş.a.m.d.

Prudenţa metodologică nu ne împiedică, totuşi, să afirmăm că anumite rezultate, cu un grad ridicat de verosimilitudine, se pot obţine. Ele sunt rezultatul unei activităţi de tip reconstructiv, care recompune personaje, developează situaţii din spatele unor dese perdele de fum, reface filtrele ideologice, pentru ca mai apoi să le poată îndepărta în cunoştinţă de cauză, identifică persoane, strategii operative, cronologiile cruzimii. Pe o masă de laborator piesele de mai sus au fost poziţionate într-un loc pe care-l bănuim veridic, iar situaţia – în cele mai multe cazuri – a fost verificată multiplu[6]. În situaţia acestui studiu am reconstituit destinul unui om plecând, în mod intenţionat, de la o lupă care deformează. Alterarea a făcut parte din realitate, mutilând viaţa personajului nostru şi putând proiecta o imagine riguroasă[7] asupra proiectului mai

---

[5] Trebuie menţionat aici faptul că, în ciuda Ordinului M.A.I. nr. 37 din 10 iulie 1956 prin care Birourile şi Grupele „D”, care formau „aparatul exterior” al Serviciului, au trecut, din subordinea directă a unităţii centrale, în cea a direcţiilor regionale ale M.A.I., Grupa Operativă n-a beneficiat de acelaşi tratament. Gh. Crăciun a eliminat toate fostele cadre ale Grupei „D” din penitenciarul Aiud, Grupa Operativă neavând nici un raport de subordonare cu Regionala de Securitate şi nici cu Biroul „D” sau ulterior „K” de la nivelul acesteia. De asemenea, G.O. nu se afla în subordinea nici a Serviciului „K” central. Sub acest aspect, Grupa Operativă a fost singura exceptată de la o atare subordonare (Idem, fond Direcţia Juridică, dosar nr. 3614, vol. 1, f. 234).

[6] Uneori, notele de subsol păstrează o citare multiplă, din diferite locuri, pentru a sublinia veridicitatea unor detalii.

[7] Nu este cu totul lipsit de sens să menţionăm faptul că între „rigoare” şi „exactitate” subzistă diferenţe importante. De al doilea concept am luat cuvenita distanţă metodologică, vorbind de o analiză în termeni de verosimilitudine. Cât priveşte rigoarea, ea poate asuma neconcordanţe factuale, dar nu va trăda logica faptelor narate, înţelesul unor proceduri, sensul unor evenimente. Rigoarea este atentă la scop şi priveşte o perspectivă în timp, în care adevărul se aşează. A se vedea o dezvoltare a distincţiei în textul lui Constantin Noica, *Exactitate şi adevăr*, publicat în

amplu de ortopedie a conştiinţelor, pus în scenă în penitenciarul Aiud. V.B. a fost, ca toţi ceilalţi deţinuţi încarceraţi, înainte de orice, o victimă. Nu însă o victimă inocentă, nu una ferită de ticăloşie. Statutul de victimă trebuie subliniat nu pentru a-l feri de necesara judecată critică, ci pentru a indica veritabila şi consistenta culpabilitate a torţionarilor din G.O. şi a sistemului ierarhic care i-a legitimat. În multe situaţii, însă, răul prinde corp cu ajutorul altora, fisuraţi de ambiţii, orgoliu sau pur şi simplu de o omenească slăbiciune. Lumea aceasta, în care răul era invitat să locuiască, iar trădarea – în formule uneori extrem de rafinate – devenise licită şi frecventabilă, este invitată să facă un pas către noi.

Ambiţia noastră, o consecinţă logică a celei de a doua mize mai sus enunţate, a fost aceea de a risipi iluzia, efectul unei memorii hedoniste, selective şi conservatoare, conform căreia reeducarea de la Aiud a fost o specie a genului „reeducării psihologice", „prin autoanaliză", ori „soft", îndepărtată de mijloacele „tari" ale cumplitei experienţe piteştene ori de brutalizările penitenciare specifice primei jumătăţi a deceniului cinci, interpretare care este parte dintr-un negaţionism frivol şi iresponsabil. Nimic mai fals. Afirmăm cu tărie că între tratamentul brutal din penitenciarele României comuniste dinainte de 1957 şi Aiudul colonelului Gheorghe Crăciun se poate trasa, fără spaima erorii (o jucată pudoare a „exceselor"), o firească *continuitate*. Scurt spus, vorbim de *acelaşi* lucru, căruia i s-a adăugat, în noua formulă penitenciară, un arsenal de mijloace informative, rafinat şi extrem de eficient.

Cine este Victor Biriş?

Victor Biriş s-a născut la 16 septembrie 1908, în comuna Micăsaşa, o localitate situată în partea vestică a judeţului Sibiu, în Podişul Târnavelor, în partea inferioară a râului Târnava Mare[8]. A avut doi fraţi, Ovidiu[9] şi Teodor[10] şi trei surori, Veronica,

---

Ştefan Berceanu, Ioana Bîrnă, Petre Diţă, Marina Ghiţoc, Suzana Holan, Aurelian Isar, Ştefania Popp (coordonatori), *Cartea interferenţelor*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985, pp. 170-177. Noica vorbeşte de riscul de a lua „exactitatea goală" drept adevăr, de a confunda, de pildă, o fotografie a cuiva cu portretul în ulei al aceluiaşi, care poate surprinde adâncimea unei figuri. Doar exactitatea, pentru că încearcă să i se substituie, se plasează într-o „opoziţie unilaterală" cu adevărul. Acesta, însă, nu se opune exactităţii, pe care o include ca pe o precondiţie. Riscul reducţionismului şi al unei interpretări enclavizate l-am menţionat şi în cazul supus analizei. De pildă, oricând se poate ridica obiecţia conform căreia în cazul lui Biriş vorbim de derapajul unei metode, altminteri umane, datorat constituţiei fragile sau bolnave a subiectului ei. Contextul bolii Basedow (vezi, mai jos, nota 82), de care suferea şi fusese operat, poate sta asemeni unei „exactităţi goale", care se poate substitui adevărului, propunându-se drept explicaţie. Adevărul, însă, ia în calcul, pe cât posibil, toate datele realităţii, compunându-le, refuzând explicaţiile de tip mecanicist (o cauză designabilă produce, generând explicaţie, un anumit efect sau anumite efecte, în chip direct şi nemijlocit).

[8] Într-o autobiografie, Biriş afirma că s-ar fi născut în comuna Micorova din judeţul Târnava Mare, localitate inexistentă, însă (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 12).

[9] Gheorghe Ovidiu Biriş, fost avocat în Cluj, fusese executat la 12 septembrie 1939 în lagărul de la Miercurea Ciuc, ca represalii la asasinarea lui Armand Călinescu.

[10] Teodor Biriş, născut la 17 ianuarie 1918 în comuna Căpâlna de Jos, judeţul Alba; terminase 3 clase de liceu; arestat la Braşov, a fost condamnat la 15 ani muncă silnică pentru participare la constituirea unei asociaţii clandestine, prin sentinţa nr. 1010/1941 a Curţii Marţiale Braşov;

Tatiana (căsătorită Blănaru) şi Eugenia (căsătorită Cristescu)[11]. Tatăl său, Ioan Biriş, învăţător, fusese viceprimar în Mediaş, de orientare liberală[12]. Victor urmează, începând cu 1915, şcoala primară germană din Mediaş, iar din 1919 până în 1923 liceul german din aceeaşi localitate[13], înscriindu-se, după absolvire, la cursurile Facultăţii de Drept din cadrul Universităţii din Cluj, a cărei licenţă o obţine în 1927. În ianuarie 1932 obţine doctoratul în ştiinţe juridice în cadrul aceleaşi universităţi.

În vara aceluiaşi an a fost încorporat la Regimentul 3 Infanterie Făgăraş[14], de unde a fost trimis la şcoala de ofiţeri în rezervă de la Ploieşti, pe care o termină cu gradul de sergent T.R. în toamna lui 1933[15].

Un an mai târziu, în ianuarie, îl găsim avocat stagiar la Zlatna, unde funcţionează până în iulie 1934. Din decembrie acelaşi an este numit ajutor de judecător la Judecătoria din Agnita, poziţie pe care o va ocupa până în mai 1937, când a fost numit în postul de substitut de procuror la Parchetul Tribunalului din Oraviţa, judeţul Caraş[16]. Conform unei note informative dată de un apropiat, 20 de ani mai târziu[17], Biriş mărturisea că în 1938, în calitatea pe care o avea de judecător la Oraviţa, intrase „în conflict cu superiorii săi", motiv pentru care a fost „dat afară din magistratură"[18]. Mai exact, la alegerile generale din acel an, fusese numit preşedintele unei secţii de votare, primind, instrucţiuni pentru „falsificarea alegerilor". Refuzând să participe la o fraudă, este dat afară din magistratură. Într-o „Autobiografie" redactată în penitenciarul Galaţi la 20 iulie 1951, „punerea în disponibilitate" este datată 1 aprilie 1938, motivul invocat „oficial" fiind cel de „incapacitate", iar cel „real" de „faptul că în comisia plebiscitului votasem contra Constituţiei lui Carol al II-lea"[19] din februarie 1938. Sigur, versiunea

---

prima parte a detenţiei a petrecut-o la Aiud; în mai 1950 a fost transferat la penitenciarul Codlea, de unde a fost readus la Aiud; de aici a fost transferat în 25 martie 1953 la Văcăreşti, unde prin decizia nr. 509/1953, emisă de M.S.S. Regiunea Stalin, primeşte o pedeapsa administrativă de 60 de luni, începând cu data de 29 septembrie 1953; a fost eliberat la 17 iunie 1954; rearestat în 16 ianuarie 1957, a fost adus la penitenciarul Sibiu; acuzat de „desfăşurare de activitate legionară în cadrul unei organizaţii" şi încadrat la uneltire contra ordinii sociale, T.B. a fost condamnat la 10 ani închisoare de Tribunalul Militar regional Cluj prin sentinţa nr. 108/1957; la 15 iulie 1957 a fost transferat la Aiud; a fost eliberat de la penitenciarul Aiud la data de 26 iunie 1964, fiind graţiat prin Decretul Consiliului de Stat nr. 310/1964 (datele provin din fişele matricole penale (de acum înainte, F.M.P.), consultate pe site-ul http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2004.%20Bente%20-%20Blazd/Biris%20Teodor/index.php, în data de 6 ianuarie 2013).

[11] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 13.

[12] Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 3.

[13] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 11.

[14] Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 2, f. 59.

[15] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 308.; Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 12.

[16] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 308.

[17] Nota, luată de Serviciul „D" la 30 noiembrie 1957 „cu privire la Victor Biriş", aparţinea sursei „Ungureanu Nicolae", aflat în anchetă la Uranus.

[18] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 606.

[19] *Ibidem*, f. 12. Vezi şi Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 1.

anchetei din 1957 trebuie luată *cum grano salis*, Biriş manevrându-şi trecutul în funcţie de presiunile zilei. Mai plauzibilă este poziţia anticarlistă mărturisită în 1951. Nu se poate stabili, însă, şi nu este defel singurul context problematic, cum şi de ce a părăsit magistratura în 1938. Nu ştim care au fost motivaţiile acestui gest, Biriş nefiind deloc un democrat ca structură[20].

Nefăcând parte din nici una din organizaţiile de tineret sau din corpurile Mişcării înainte de 1938, gestul refuzului fraudei, ca şi cel al scoaterii din magistratură, a constituit un bagaj simbolic redutabil în ascensiunea acestuia în Mişcarea Legionară. Deşi până atunci nu participase la viaţa politică, destituirea l-a determinat să caute o soluţie politică. Reacţia dură a statului îl îndreaptă spre Mişcarea Legionară, percepută drept un „organism viguros, dinamic, revoluţionar şi cu tendinţa de reînnoire morală a ţării"[21]. Nu este nici un dubiu că Biriş a împărtăşit o atare iluzie, o credinţă ale cărei resorturi se vor întoarce, mai târziu, împotriva lui.

În aceeaşi lună (aprilie 1938) se înscrie în rândurile mişcării, în cadrul organizaţiei Caraş, pregătit fiind de avocatul Octavian Roşu, ajutor comandant legionar, şeful organizaţiei locale[22]. Lipsit, însă, de „educaţia legionară", nefăcând parte din structurile ierarhice ale Mişcării, nefiind membru al vreunui cuib, poziţia lui era atipică. A existat şi înainte de 1938 intenţia de a se înregimenta, datorită influenţei fratelui său mai mare, şi, cu siguranţă, avusese şi simpatii în zona extremei drepte[23]. Unele mărturii confirmă că între Ovidiu şi Victor existaseră anumite controverse în legătură cu aderenţa la Mişcarea Legionară, Victor „persiflând şi privind organizaţia legionară ca pe un lucru neserios", fiind „de părere că omul trebuie să-şi trăiască din plin viaţa şi nu să-şi impună voluntar atitudini de «călugăr politic de tipul Coastelor de fier», celebra organizaţie politică-religioasă a lui Cromwell"[24]. Sigur, asta nu l-a împiedicat să prefere Mişcarea ca singurul pol politic viabil în 1938. În familia lui Biriş ascendenţele legionare erau reprezentate de fratele său Ovidiu, un vechi militant al extremei drepte, ucis în lagărul de la Miercurea Ciuc în noaptea de 21 spre 22 septembrie 1939.

Imediat după eliminarea din corpul judecătorilor, însoţit de şeful organizaţiei legionare locale şi de Iovin, ajutor comandant legionar din Reşiţa, face un drum la Bucureşti pentru a-l întâlni pe Corneliu Zelea Codreanu. Cei doi îl însoţesc pe Biriş la 3

---

[20] Motivaţia pe care o va invoca recurent pentru intrarea în rândurile extremei drepte era legată de falimentul sistemului politic parlamentar. Biriş se declara, în februarie 1938, în preajma înregimentării în rândurile Mişcării, „sătul de lumea partidelor politice, lume coruptă şi gata de orice fapt incorect" (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 607).

[21] Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 1.

[22] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 11. Roşu a făcut parte din exilul legionar berlinez, unde a ajuns la începutul lui 1939 şi ulterior după ianuarie 1941 (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 44).

[23] O altă figură care-l influenţase şi care încercase să-l atragă de partea Mişcării, după propriile-i mărturisiri, fusese Bănică Dobre, luptător pe frontul franchist şi publicist legionar, autor al volumului *Crucificaţii. Zile trăite pe frontul Spaniei*, Tipografia ‚I.N. Copuzeanu", Bucureşti, 1937 (Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 2).

[24] Informaţia provine de la agentul „Ungureanu Nicolae", care pretindea că o auzise de la fratele celor doi, Toader, fiind prinsă într-o notă din 30 noiembrie 1957 (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 606-616).

aprilie 1938 la Casa Verde[25]. Venit din Oraviţa, însoţit de prestigiul unei opoziţii care-l costase funcţia, Biriş a fost primit la Casa Verde de însuşi şeful mişcării. Codreanu, „favorabil impresionat de atitudinea" lui Biriş cu ocazia plebiscitului, îi face o primire „deosebit de binevoitoare"[26]. Foarte aspru, autoritar şi distant cu adepţii, C.Z.C. era extrem de prevenitor, politicos şi atent cu oaspeţii[27]. Ascendentul moral al lui Biriş pesemne că a contat mult, primirea în rândurile Mişcării neîntâmpinând nici o opoziţie şi făcându-se în aceeaşi zi. Mai mult, căpitanul ordonă derularea demersurilor pentru înscrierea acestuia în Baroul Ilfov, interesându-se ce posibilităţi de cazare i se pot oferi în Bucureşti. Propune să locuiască iniţial în sediul mişcării, neavând posibilităţi materiale, până la urmă optându-se pentru cazarea sa la locuinţa lui Dumitrescu Borşa[28], din strada Aprodu Purice nr. 2[29].

La aproape două săptămâni de la acest eveniment, Corneliu Zelea Codreanu este arestat[30], odată cu mare parte din vârfurile legionare din Bucureşti şi din ţară[31]. Preotul Dumitrescu Borşa rămăsese, pentru moment, liber, poliţia necunoscându-i adresa. „Dispărut în clandestinitate"[32], şi-a lăsat casa şi familia în grija lui Biriş[33], care,

---

[25] *Ibidem*, f. 262. Amănuntele provin dintr-o declaraţie-fluviu pe care o dă Victor Biriş în intervalul 1 august-5 septembrie 1960, pe mai bine de 190 de pagini, sub îndrumarea căpitanului Nodiţ Ioan din Grupa Operativă (*Ibidem*, ff. 262-461, *Ibidem*, vol. 2, ff. 270-470, Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, ff. 127-322).

[26] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 127.

[27] Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 1.

[28] Ioan Dumitrescu zis Borşa (numele unei comune din Maramureş unde şi-a început activitatea „naţionalistă"), n. 14 septembrie 1899 în comuna Corbi, judeţul Argeş, preot, a intrat în Mişcarea Legionară în 1932, a fost numit de C.Z.C. secretar general al „Gărzii de Fier", s-a mutat în Bucureşti, activând până la arestarea lui C.Z.C. în 1938, a fost arestat în 15 mai 1948, fiind condamnat administrativ până în 1954, când este reanchetat şi judecat în 1955, urmează o condamnare la 20 de ani detenţie grea pentru activitate contra clasei muncitoare. A fost unul din cele mai bine conturate personaje ale detenţiei legionare, fiind un actor fundamental al reeducării de la Aiud şi unul cheie în biografia penitenciară a lui V.B.

[29] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 262 şi Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 1. Versiunea preotului Ioan Dumitrescu despre întâlnirea dintre Biriş şi C.Z.C. este diferită, subliniindu-şi un merit important. Octavian Roşu, seful organizaţiei legionare din judeţul Caraş, l-ar fi însoţit pe Biriş cu o scrisoare de recomandare din partea lui Sima, adresată lui Borşa, prin care acesta era rugat să-l prezinte lui C.Z.C. Acesta merge cu ei şi-l prezintă pe V.B. Borşa pretinde că la aceasta întâlnire Biriş ar fi solicitat înscrierea în Legiune (Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 6).

[30] Arestarea s-a produs în noaptea de 16 spre 17 aprilie 1938. Procesul lui Zelea Codreanu a început la 23 mai 1938, la Consiliul de Război al Corpului II Armată din Bucureşti. La 27 mai 1938, C.Z.C. a fost condamnat la 10 ani m.s., iar în data de 30 noiembrie 1938 a fost asasinat.

[31] Unii fruntaşi legionari au scăpat atunci de arestare, printre ei figurând: Horia Sima, Ion Belgea, Ioan Dumitrescu Borşa, Radu Mironovici, Nicoleta Nicolescu, Iordache Nicoară, Victor Dragomirescu, Andrei C. Ionescu, Titi Cristescu, Valeriu Cârdu, Ion Victor Vojen etc. (*Cronologie privind istoria Mişcării Legionare*, publicată în Almanahul pe 1941 al ziarului „Cuvântul", republicat în *Istoria Mişcării Legionare scrisă de un legionar*, volum alcătuit şi îngrijit de Alexandru V. Diţă, cu o prefaţă de Dan Zamfirescu, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1993, pp. 30, 111).

[32] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 607.

nefigurând ca legionar în scriptele Siguranţei, nu a fost arestat. Ioan Belgea îl deleagă să se ocupe de apărarea Căpitanului, în procesul ce urma să aibă loc[34]. Până la începutul lui 1939 a funcţionat ca avocat. Urmează o perioadă extrem de tulbure, arestarea liderului obligând ierarhia Mişcării să creeze o formulă de comandament, care îşi va schimba succesiv conducătorii, pe măsura arestării acestora[35]. Mulţi decid, ca efect al măsurilor de retorsiune ale lui Carol al II-lea, să fugă în Germania. În opinia lui Dumitrescu Borşa, notoriu antisimist, în vara anului 1938 debutează activitatea legionară efectivă a lui Biriş, ca „prim om de credinţă al lui Sima"[36]. Cum vom vedea, afirmaţia este exagerată, nu pe linia „credinţei", ci pe cea a întâietăţii în ierarhia apropiaţilor lui Sima, cel puţin nu înainte de 1940. Lectura lui Borşa, pornită dintr-o reevaluare conflictuală a succesiunii la conducerea Mişcării Legionare, este una nu doar în mod evident partizană ci şi neacoperită de probe.

Deconspirându-se locuinţa lui Borşa, Biriş este nevoit, în iulie 1939, să-şi caute o locuinţă separată[37]. La o lună distanţă, decide să treacă clandestin graniţa, cu destinaţia Germania. După ce ajunge în Iugoslavia, consulatul german din Belgrad îi eliberează un paşaport german, cu care va pleca la Berlin[38]. Aici, o vreme, a locuit la Dumitrescu

[33] Detaliul este povestit de Biriş (*Ibidem*). Se pare, însă, că era o exagerare marca Biriş, Alexandru Ghyka mărturisind că, după fuga lui Borşa în Germania, el avusese grijă de cei doi copii ai acestuia (Idem, fond Penal, dosar nr. 14468, vol. 3, f. 36).

[34] Idem, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 56.

[35] Şefii comandamentului legionar au fost, pe rând, Radu Mironovici, după arestarea acestuia din iunie, a urmat Ion Belgea, apoi Constantin Papanace, ulterior Vasile Cristescu (*Cronologie privind istoria Mişcării Legionare*, publicată în Almanahul pe 1941 al ziarului „Cuvântul", republicat în *Istoria Mişcării Legionare scrisă de un legionar*, volum alcătuit şi îngrijit de Alexandru V. Diţă, cu o prefaţă de Dan Zamfirescu, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1993, pp. 30, 111-112). După alte surse, Ioan Belgea ar fi preluat conducerea imediat după arestarea Căpitanului, până în iunie 1940, când a fost arestat. Apoi conducerea i-ar fi aparţinut lui Antoniu Păsu, reţinut şi el o lună mai târziu, când comanda îi va reveni lui Horia Sima. În februarie 1939 H.S. a plecat din ţară (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 56).

[36] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 607. O altă afirmaţie problematică a lui Borşa este aceea că, încă din acea perioadă, Biriş s-ar fi pus la dispoziţia serviciilor secrete, în conivenţă cu Horia Sima. Informaţia este neverificabilă şi improbabilă, mai cu seamă în contextul în care ştim că scenariul preotului Dumitrescu era parte din strategia negociată cu el în schimbul unui tratament penitenciar îmbunătăţit şi a unei posibile eliberări anticipate. Sigur, pentru plauzibilitate, Borşa explica, prin prezumtiva recrutare a lui Biriş de către Siguranţă, răceala cu care, în august 1939, fusese primit de diaspora legionară din capitala Germaniei. Scenariile alternative, poveştile acuzatoare constituiseră marca stilistică a metodelor Grupei Operative (declaraţiile lui Borşa sunt redate de agentul „Ungureanu Nicolae" în noiembrie 1957, într-o cameră de anchetă a Securităţii de la Uranus, *Ibidem*, f. 606).

[37] Idem, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 154.

[38] Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 23. Au existat două valuri ale exilului legionar din Germania, primul între 1939-1940 şi al doilea după rebeliunea din ianuarie 1941, până în 1944. Aici exilul s-a organizat în două grupuri: un „grup de comandă", compus din Horia Sima, Constantin Papanace, Corneliu Georgescu, Vasile Iasinschi, Ilie Gârneaţă, Dumitru Groza etc. la Berkenbrück şi un al doilea grup, mai numeros, compus din aproximativ 400 de persoane, aflându-se sub comanda lui Petraşcu şi stabilit la Rostock (Dana Honciuc Beldiman, *Statul*

Borşa, ajuns şi el, între timp, în capitala Germaniei. Perioada berlineză a ţinut din august 1939 până în septembrie 1940[39]. „După 15 august [1939] am fost anunţat telefonic că la graniţă a fost reţinut Victor Biriş. Telefona şeful de la direcţia străinilor a poliţiei, întrebându-mă dacă-l cunosc şi dacă îmi dau consimţământul de a fi primit în Germania", îşi amintea Borşa[40]. Deşi scrise în anii '70, memoriile fostului fruntaş legionar nu sunt cu nimic diferite de versiunea pe care o lansase în detenţia de la Aiud referitoare la Biriş[41].

---

naţional legionar Septembrie 1940-Ianuarie 1941 Cadrul Legislativ, Bucureşti, Editura Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2005, p. 73).

[39] Zborul din septembrie 1940, de la Berlin la Bucureşti, va fi rememorat mulţi ani mai târziu, în 1962, în contextul „călătoriilor iniţiatice" organizate de Grupa Operativă (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 512 şi Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 14 verso).

[40] Preot Ion Dumitrescu-Borşa, secretar general al Mişcării Legionare, *Cal troian intra muros, Memorii legionare*, Bucureşti, Editura Lucman, 2002, p. 284. Informaţia este „confirmată" de Biriş într-o „Notă asupra «izolării» mele de la Berlin – 1939", care reia – foarte probabil – ceea ce îi spusese Borşa, el neavând de unde şti din alte surse despre acţiunile poliţiei germane: „Pentru acordarea avizului de intrare în Germania, Gestapoul ceruse referinţe asupra mea de la Dl. Ciorogaru şi Dumitrescu Borşa". Este extrem de interesantă corespondenţa dintre conţinutul declaraţiilor celor doi. Şi Biriş aminteşte „atmosfera de suspiciune" care se crease în jurul lui la sosirea în capitala Germaniei, ca şi faptul că Borşa i-a luat apărarea. Biriş nu acredita, însă, varianta preotului Dumitrescu, ci doar o cita, sugerând că – dacă existaseră suspiciuni în ceea ce îl priveşte în exilul german – asta s-ar fi datorat exclusiv informaţiilor manipulatorii ale lui Borşa. La Berlin însă, Sima îi luase apărarea, risipind suspiciunile, aşa explicându-se şi numirea lui într-o funcţie extrem de importantă în Ministerul de Interne imediat după întoarcerea în ţară (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 74).

[41] *Ibidem*, ff. 607-608. Pentru detalii în susţinerea ideii, a se vedea în text, mai jos. Nu este lipsit de semnificaţie faptul că memoriile fruntaşilor legionari care au traversat detenţia de la Aiud, scrise în deceniile 6-7 ale secolului trecut, sunt oarecum simetrice, fie în relatarea anumitor fapte istorice (esenţialmente controversate, dificultate escamotată însă printr-o „soluţie" dată fără a fi prezentate şi probele), fie într-o anumită poziţionare stilistică (logica demascării sau autodemascării fiind decriptabilă). Acestea seamănă foarte mult cu variantele produse în reeducare. Ne gândim, de pildă, la memoriile lui Nistor Chioreanu (Nistor Chioreanu, *Morminte vii*, Iaşi, Editura Institutului European pentru Cooperare Culturală şi Ştiinţifică, 1992) sau cele, deja citate, ale lui Dumitrescu Borşa. Se ridică aici mai multe probleme: o atare poziţionare este firească până la un punct, ştiindu-se mediul în care acestea au fost scrise, prin urmare o anumită prudenţă tactică este perfect legitimă (Chioreanu, de pildă, se ştia supravegheat de Securitate şi a trăit cu spaima că amintirile transcrise în caietele de memorii vor putea constitui probatoriul pentru o potenţială acuzare, temere pe jumătate confirmată, în urma percheziţiilor domiciliare confiscându-i-se manuscrisele). Nu este aşa uşor de asimilat, însă, şi persistenţa unei anumite topici incriminatoare, a unei stilistici demascatoare, menită să înfăţişeze faptele unilateral, oferind rigid o singură variantă istorică a „adevărului". Cum nu este de înţeles, în alt plan, *quasiinexistenţa asumării responsabilităţii pentru abuzurile şi crimele extremei drepte interbelice sau o minimă evaluare (autoevaluare) morală*. În mod paradoxal „înfăţişarea crimelor comise", ca practică reeducativă la Aiud, a legitimat poziţia extremei drepte, printr-un soi de apologetică autovictimizantă. Mai mult, inflaţia acuzaţiilor desfăşurate în proiectul baroc al reeducării de la Aiud, *a aruncat în derizoriu culpabilitatea* legionarilor, responsabili de cruzimile guvernării septembrie 1940-ianuarie 1941 (dar

Sugestia, construită fără să prezinte vreo probă explicită, era aceea că dacă existase un acord al lui Sima pentru primirea lui Biriş în Germania acesta se datora colaborării prealabile a celor doi cu Moruzov. Şeful de la „Direcţia străinilor" (Ausland Organization [42]) sunase pentru obţinerea unui consimţământ privind intrarea pe teritoriul Germaniei a lui Biriş. Consultându-se cu Sima, pretinde în continuare Borşa, acesta şi-ar fi dat acceptul. În opinia noastră, în context, este mai credibilă mărturia lui Biriş despre aşa zisa primire rece de care ar fi beneficiat în exilul german[43]. Coroborând informaţiile, se poate spune, mai curând, că Borşa exagerase foarte mult scenariul primirii dezagreabile a fostului secretar general al Ministerului de Interne de mediile legionare din Germania. Inclusiv ideea că Sima ar fi acceptat fără rezerve primirea lui Biriş, este tot o invenţie a lui Borşa, provenind şi ea tot din manualul reeducării. În martie 1961, într-o celulă din Zarcă, pe care cei doi au împărţit-o, preotul Dumitrescu îi mărturisea lui Biriş că Sima, dimpotrivă, aflând că sosise la Berlin, refuzase să-l întâlnească, considerându-l „suspect", pe scurt, un soi de agent al Siguranţei[44]. Cum se pot împăca cele două variante aparent contradictorii? Varianta din 1961 era, de fapt, o încercare a lui Borşa (cunoscut antisimist) de a-l atrage pe Biriş de partea acestei grupări, încercând să-l implice şi pe el în demascarea lui Sima. Cea memorialistică, mai sintetică, reuşea să facă atât din Biriş cât şi din Sima, agenţii Siguranţei. În mod ironic, reevaluările „istorice" ale reeducării au avut efectul scontat şi dincolo de zidurile penitenciarului.

Preotului Dumitrescu i se cere să dea o declaraţie pe proprie răspundere, la amintitul organ german pentru controlul străinilor, că V.B. este legionar, că-l cunoaşte „şi este un om corect". „Am dat declaraţia şi mă tot gândeam ce mama dracului poate fi la mijloc"[45], îşi amintea fostul secretar al partidului „Totul pentru Ţară". Prezumţia autorului era că plusul de precauţie pus în joc de autorităţile germane nu era întâmplător, cauza fiind amintita colaborare cu serviciile de informaţii româneşti. Memorialistul reţine şi faptul că, aflând despre venirea lui Biriş în capitala Germaniei, unii fruntaşi legionari s-ar fi prezentat la el, ameninţându-l că „«dacă vă prindem în casă la dumneavoastră sau pe străzile Berlinului împreună cu Biriş, trădătorul criminal, vă omorâm pe amândoi ca pe Stelescu»"[46]. A doua zi, Borşa l-ar fi sunat pe Horia Sima, rugându-l să vină la locuinţa lui, pentru o discuţie clarificatoare despre problema apărută în jurul proaspătului exilat. Nevenind, Biriş ar fi fost nevoit să se destăinuie, să-şi recunoască culpa colaborării. „Frământat de gânduri şi întunecat la faţă", Biriş i-ar fi relatat: „L-am cunoscut pe Sima încă din vremea studenţiei. El era informatorul lui Moruzov încă din 1932 şi-şi formase o echipă de agenţi, cu care făcea spionaj în

---

nu numai), atât în ochii actorilor cât mai ales în cei ai posterităţii istorice. Ironia unei „educaţii" care a determinat, *à rebours*, o consolidare a legionarismului şi a poziţiilor naţionalist extremiste este departe de a fi evaluată în toate consecinţele ei, inclusiv (şi poate mai ales) după 1990.

[42] Numele sub care este recunoscut acest departament al partidului naţional socialist german este NSDAP/AO. Cetățenii Reich-ului care posedau paşaport german, dar care nu locuiau în Germania, făceau parte din această organizaţie.

[43] A se vedea „Notă asupra «izolării» mele de la Berlin – 1939" (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 74-75).

[44] *Ibidem*, f. 74.

[45] Preot Ion Dumitrescu-Borşa, secretar general al Mişcării Legionare, *op.cit*, p. 284.

[46] *Ibidem*.

Iugoslavia, pe unde îşi crease legături de trecere şi în Germania[47]. În tot acest timp, informa pe Moruzov şi asupra mersului mişcării legionare. Căpătase încrederea acestuia şi acţiona aşa cum i se dicta”[48]. Iar textul memoriilor continuă într-o succesiune de autoacuzări cu care Biriş i s-ar fi confesat, după ritmul, scenariul şi logica demascărilor de la Aiud[49]. Întreg scenariul este ficţionat, aparţinând *memoriei reeducării*. Dovada directă o găsim într-o discuţie care a avut loc în aprilie 1961, când Biriş fusese dirijat pe lângă Ioan Dumitrescu, cu scopul de a se descoperi cât mai multe detalii de context despre Mişcarea Legionară, foarte utile în dezarmarea morală a legionarilor. Despre această foarte importantă acţiune a G.O. vom vorbi detaliat mai jos. Într-una din zile, Biriş i-a reproşat că încercase să-l influenţeze, pe linia antisimistă, aducând în discuţie povestea colaborării Comandantului cu Moruzov. Biriş îi spune că nu ştia nimic despre presupusele întâlniri dintre cei doi şi nimic despre „colaborare”[50]. Pe scurt, Biriş auzea pentru prima oară despre chestiunea trădării şefului Legiunii din gura preotului Dumitrescu în martie-aprilie 1961. Iar Borşa este foarte clar în recunoaşterea rolului lui formator: „Eu ţi-am făcut o relatare de fapte (...) Ţi-am dat, punct cu punct, tot trecutul luat în ordine cronologică, spunându-ţi: uite domnule, ce ştiu, ce-am făcut, ce-am auzit,

[47] Într-o declaraţie luată în penitenciarul Aiud în 1960 de colonelul Crăciun, Borşa scria: „În 1953 la Ocnele Mari, Petre Codrea din serviciul lui Moruzov spunea că încă din 1932 Horia Sima este agentul acestuia pentru spionaj, din partea legionarilor, iar de la naţional-ţărănişti aveau pe Penescu. Sima a fost trimis în 30-40 cu paşaport în Germania să ne spioneze acolo, aveau fonduri la dispoziţie, şi că tot ce s-a făcut cu legionarii, a fost făcut după planurile întocmite de Moruzov cu Sima” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 1, f. 205). Aceleaşi lucruri le spusese Borşa şi în 1957 sursei „Ungureanu Nicolae” în arestul de la Uranus. „E adevărat”, i-ar fi mărturisit spăşit Biriş, „am fost agentul lui Moruzov şi eu i-am dat acestuia pe toţi cei căzuţi arestaţi şi împuşcaţi”. „Am făcut-o din ordinul lui Sima, el însuşi agent al lui Moruzof” (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 608-609).

[48] Preot Ion Dumitrescu-Borşa, *op. cit.*, pp. 285-286.

[49] Este cu totul improbabil ca această discuţie să fi avut loc, în termenii şi cu conţinutul pretinse de Dumitrescu Borşa. Principalul argument în acest sens este dat de faptul că nimic din cuprinsul ei nu a fost „dezvăluit” în perioada respectivă, nici de Borşa, nici de vreunul din membrii exilului legionar. Aşa-zisa mărturisire a lui Biriş are, în locul citat, „adjectivările” cerute de ofiţerii Grupei Operative în construcţia autoanalizelor. Mărcile stilistice sunt inconfundabile: „recunosc că am luat parte la toate mişeliile lui Sima şi că sunt un ambiţios după mărire”, „am ascultat de ordinele lui şi am făcut tot ce-mi cerea”, pentru că „îmi rezervase un loc bun la guvern”, „am aţâţat la dezordini”, se recunoaşte parte la denunţarea legionarilor ce fuseseră arestaţi (Belgea, Antoniu, Alecu Cantacuzino, Nicoleta [Nicolescu], Victor Dragomirescu), „am denunţat în ianuarie pe Vasile Cristescu”, „a fost omorât şi el” ş.a.m.d. Este amintită şi celebra adresă din „strada Batiştei nr. 9”, unde erau „birourile conspirative ale lui Moruzov” şi unde H.S. ar fi primit paşaportul pe numele Aurel Ionescu, „un plic cu valută şi 100.000 lei numerar”. Şi pentru ca ridicolul situaţiei să fie complet, memorialistul pretinde că Biriş i-ar fi spus că „Moruzov este în bune legături cu Canaris, şeful Serviciului Secret german şi prin el şi cu Intelligence Service, că aşa lucrau şefii aceştia de spionaj”, ideea fiind una din tezele Securităţii induse în penitenciarul Aiud, „germanii” nemaifiind – după război – doar exponenţii nazismului ci, alături de britanici şi americani, reprezentanţii „imperialismului”, parte dintr-o colaborare coordonată a „forţelor reacţionare capitaliste” împotriva naţiunilor libere din Est (*Ibidem*, p. 286).

[50] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 157.

ce mi s-a spus. Tu rămâne să judeci"[51]. Deşi refuzase tactic să adopte febril varianta incriminantă a lui Borşa, Biriş i-a rezervat un loc important în preliminariile dezintegrării de sine de mai târziu şi în propria lui versiune asupra demascării şefului Legiunii.

Într-o discuţie din 3-4 aprilie 1961 de la Aiud, după ce Ioan Dumitrescu îşi face publică convingerea că „Horia a fost omul lui Moruzov", Biriş îi răspunde: „pentru mine, chestiunea aceasta nu se pune, el are alte chestii", reproşându-i preotului că „nu ai văzut documentele, ci ai auzit numai nişte oameni afirmând"[52]. Iar câteva rânduri mai jos destăinuie şocul unei atari lovituri: „este o chestie sufletească de foarte mare importanţă, te tulbură extraordinar, că eu refuz să cred o chestie ca asta, cu una cu două"[53].

Animozităţile de la sfârşitul anilor '30 dintre grupările apropiate profesorului Codreanu, menţinând filiaţia Căpitanului, din care făcea parte şi preotul Dumitrescu Borşa, şi cele apropiate de Horia Sima au stat la baza acestor istorii alternative. Deşi luptele intestine, obsesia proprietăţii asupra temelor majore ale legiunii, insolubila problemă a continuităţii unui lider charismatic peste care nu se mai poate ridica nimic egal în rang, regimul conspirativ în care Legiunea a funcţionat după 1933, pot justifica concurenţa acestor scenarii istorice, anumite teme găsindu-şi, însă, paternitatea în frenezia mărturisirilor provocată de teroarea penitenciară de după 1945. Este şi cazul temei colaborării lui Sima cu serviciul de informaţii român. Borşa însuşi, în memorii, deşi pretindea în exilul german că, după revelaţiile oferite de Biriş, va păstra destăinuirile „pentru când vom fi în ţară"[54], odată ajuns la Bucureşti şi punându-se la dispoziţia proaspătului guvern naţional-legionar, fiind numit de Sima într-un aşa numit „For superior de conducere"[55] al Legiunii, va prefera tăcerea deplină.

Colaborarea cu Siguranţa este un capitol ambiguu al biografiei lui Biriş, imposibil de clarificat în actualul stadiu al cercetărilor. Într-un referat al G.O., găsim informaţia că în 1939 Biriş ar fi fost arestat de Siguranţă. La interogatorii, recunoscând că este colaboratorul lui Horia Sima, „a primit însărcinarea să-l caute, s-a angajat să facă aceasta, dar cu prima ocazie, Biriş Victor fuge din ţară, mai întâi în Iugoslavia, apoi la

---

[51] *Ibidem*, f. 158.
[52] *Ibidem*, f. 188.
[53] *Ibidem*, f. 190. Fiind, la rându-i, victima unor suspiciuni privind colaborarea cu Siguranţa, Biriş era solidar cu Sima: „Eu, ca om politic care am fost victima unor canalii, privitor la onorabilitatea mea, tocmai datorită unor legături pe care le-am avut, cunoscându-se situaţia, cu autoritatea statului, cu Carol al II-lea, eu nu mă grăbesc să cred lucrurile acestea indiferent dacă sunt despre el sau sunt despre altul; în general eu am recomandat foarte multă răbdare în examinarea situaţiilor de acest fel" (*Ibidem*, f. 193).
[54] Preot Ion Dumitrescu-Borşa, *op. cit.*, p. 294.
[55] *Ibidem*, p. 309. Deşi pretindea că poziţia sa era mai degrabă onorifică („de la prima şedinţă mi-am dat seama că este un for de conducere numai aşa de formă", *ibidem*), recunoştea, totuşi, că la sfaturile proprii, Sima numise oameni în funcţii importante (Savin Constantin, numit chestor de poliţie la Galaţi, Eugen Teodorescu, pe o poziţie similară, la Constanţa etc., *ibidem*, p. 314).

Berlin”[56]. Sunt indicii că episodul, lansat iniţial de Borşa, bazându-se pe anumite elemente reale, fusese asumat ulterior de protagonist, în intensa lui operaţiune de automaculare, de amplificare a propriei culpabilităţi. Nici momentul arestării de către Siguranţă nu este probat, până în momentul de faţă, de vreun document. În procesul reeducării de mai târziu el, îşi va asuma o colaborare extinsă cu Siguranţa, asociind trădări, dezvăluiri de nume ale unor legionari, care, astfel, au fost arestaţi şi omorâţi etc.

De pildă, la începutul lui aprilie 1961, stând împreună cu Borşa în celulă, Biriş reia o poveste pe care i-ar fi încredinţat-o la Berlin. Suspiciunile legate de colaborarea cu Poliţia de Siguranţă proveneau din 1940. Horia Sima l-ar fi chemat la un moment dat, arătându-i o scrisoare semnată de Traian Mogoş, adresată lui Gabriel (Gavril) Marinescu, în care Biriş era denunţat ca „om foarte periculos care acţionează ca legionar subversiv”[57]. Gestul lui Sima era unul de mare încredere, semn că nu dăduse crezare zvonurilor care circulau. Biriş este nevoit să explice „legătura” lui cu Poliţia. Fusese căutat acasă, lăsându-i-se un bilet prin care era rugat să treacă pe la Prefectura Poliţiei, Biroul Informativ. Întrebat despre preotul Ioan Dumitrescu, dat dispărut, nu dă nici un fel de detalii, iar conversaţia deviază spre discuţii generale. Împrumutându-i comisarului de poliţie o carte pe care o avea la el, este nevoit la câteva zile – amintindu-şi că între pagini lăsase o fotografie a lui Codreanu – să se ducă să-şi recupereze volumul. Biriş punea suspiciunile pe seama faptului că era foarte probabil să fi fost văzut intrând în Prefectura de Poliţie, fapt nu cu totul anormal pentru un avocat[58]. Ce se poate deduce, cel mult, de aici este că am putea fi în faţa unei strategii de eliberare din mâinile Siguranţei (angajându-se să furnizeze informaţii, Biriş şi-ar fi obţinut eliberarea), fără ca din asta să se poată prezuma asupra unui rezultat concret al unei asemenea „înţelegeri”.

Detaliile relaţiilor cu Siguranţa circulaseră, însă, în mediile legionare, bazate, se pare, pe anumite informaţii reale. Informaţiile nu sunt, însă, în măsură să dea consistenţă unei realităţi. Amănuntele prezumtivei colaborări fuseseră intens folosite în reeducare de preotul Dumitrescu Borşa, conform căruia Biriş „s-ar fi pus la dispoziţia serviciului secret condus de Moruzov”, „predând acestuia pe toţi legionarii de seamă rămaşi nearestaţi, dar care făceau obstrucţii lui H.S.”[59]. Suspiciunile prinseseră contur, pe fondul vechilor animozităţi şi a interminabilului conflict dintre diferitele versiuni privind eşecul Legiunii[60]. O bună parte din versiunile istoriei Mişcării s-au născut în Aiudul colonelului Crăciun.

Pentru a oferi credibilitate alegaţiei, Borşa oferea şi detalii topografice concrete, conform cărora Biriş se întâlnise la un moment dat cu Moruzov într-o casă conspirativă din str. Batiştei nr. 9[61]. Sigur, practica detalierii precise, a unei pseudo-rigori factuale a

[56] Fragmentul provine dintr-un referat al G.O. despre V.B. din 21 decembrie 1960, reluând informaţii din anterioarele declaraţii ale acestuia (A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 202).
[57] Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, ff. 187-188. Dialogul dintre protagonişti este surprins de o notă informativă a agentului „Dinescu Vasile” din 13 aprilie 1961.
[58] *Ibidem*, ff. 187-188.
[59] Idem, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 608.
[60] O lungă declaraţie a preotului Ioan Dumitrescu de la începutul lui 1960, unde este dezvoltat acest scenariu, poate fi găsită la Idem, dosar nr. 264316, vol. 2, ff. 1-58.
[61] Idem, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 608.

fost intens folosită de clienţii Aiudului, fie ca mijloc de consolidare a credibilităţii propriilor declaraţii, fie ca suport al unor acuze demascatoare. Cum istoria de detaliu a Mişcării nu era cunoscută de cadrele Securităţii, permisivitatea acestor strategii era destul de mare. Asta a făcut ca atât în documentele redactate de ofițerii Securităţii implicaţi în interogatorii cât şi în declaraţiile unor fruntaşi legionari adevărul să fie extrem de fluid, cu accente mutate strategic în funcție de persoanele implicate şi de moment. Au luat astfel naştere nişte clişee istoriografice imposibil de lămurit (e.g. celebra colaborare a lui Horia Sima cu Siguranţa lui Moruzov, implicarea lui Biriş în organizarea asasinatelor de la Jilava[62] etc.). Memorialistica legionară este şi ea tributară aceloraşi inexactităţi sau omisiuni, în bună măsură orientate de idiosincraziile personajelor implicate şi de *propria lor istorie*. La Berlin, conform scenariului aceluiaşi, Sima şi cei din jurul lui l-ar fi primit cu mefienţă, fiind considerat „trădător", „agent al lui Moruzov"[63]. Din datele pe care le avem până în acest moment nu se poate confirma o asemenea ipoteză, fiind mult mai credibilă sugestia conform căreia, conflictualizările extrem de agresive între taberele legionare ar fi produs reciproc scenarii defăimătoare. Prinşi ulterior în procesul reeducării, actorii celor două tabere importante din sânul Mişcării Legionare, nu au făcut economie de mijloace stilistice în portretizarea adversarilor. Trebuie spus, totodată, că promotorul cel mai locvace al acestui scenariu, preotul Dumitrescu Borşa, este departe de a putea fi considerat o sursă credibilă[64].

În dosarele care-l privesc pe Biriş există o singură menţiune care poate avea legătură cu acest subiect. Este vorba despre un schimb de documente între Ministerul Afacerilor Străine şi Legaţia Română de la Viena. Informaţiile provin dintr-o solicitare venită din partea Direcţiei Poliţiei de Siguranţă, din 22 mai 1940, prin care Biriş[65], dat

---

[62] Masacrul de la Jilava, fortul nr. 13, a avut loc în noaptea de 26 spre 27 noiembrie 1940, fiind asasinaţi un număr de 65 de deţinuţi anchetaţi privitor la implicarea, în timpul regimului carlist, în organizarea anumitor acte de represiune împotriva legionarilor. Tribunalul Militar, Comandamentul Militar al Capitalei a pus sub acuzare, în aprilie 1941, 16 legionari, în frunte cu Dumitru Groza, şeful C.M.L.-ului, responsabili pentru organizarea atentatului. Asasinatul a fost posibil pentru că cele 19 celule din Fortul nr. 13 erau păzite de o gardă legionară, organizată de Prefectura Poliţiei Capitalei, gardă ai cărei membrii aparţineau Corpului Muncitoresc Legionar (Preşedinţia Consiliului de Miniştri, *Pe marginea prăpastiei, 21-23 ianuarie 1941*, Bucureşti, Editura Scripta, 1992, vol. 1, pp. 181-182, 191).

[63] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 608. Detaliile poziţiei lui Borşa sunt păstrate într-o notă informativă a sursei „Ungureanu Nicolae", scrisă la 30 noiembrie 1957 pentru Serviciul „D", unitatea centrală din Bucureşti, într-o cameră de anchetă de la Uranus. Pentru a da măsura inconsistenţei acestor informaţii, trebuie amintită aici şi versiunea opusă, conform căreia Sima, tocmai pentru a scurtcircuita zvonurile privitoare la presupusa lui colaborare, îl primeşte cu braţele deschise (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 312-314).

[64] Memoriile acestuia s-au publicat în 2002 (Preot Ion Dumitrescu-Borşa, *op. cit.*).

[65] Dintr-o adresă din 8 mai 1940 a Inspectoratului de Poliţie al Ţinutului Mureş, Alba Iulia, Serviciul Poliţiei de Siguranţă rezulta faptul că V. Biriş era căutat. Poliţia oraşului Sighişoara comunicase că „de câteva zile, funcţionează la radio Viena în calitate de crainic, Dl. Dr. Victor Biriş, care dă ştiri în limba română la acest radio de la orele 20,15 până la 20,30". La 17 mai 1940, Direcţiunea Generală a Poliţiei de Siguranţă trimitea un raport ministrului Afacerilor Străine pentru clarificarea situaţiei lui Biriş, sugerând ca „prin oficiul nostru diplomatic din Viena

dispărut, era căutat. La data respectivă, Ministerul Afacerilor Străine trimite o telegramă la Viena, pentru a da de urma lui Biriş. Legaţia apelează la un „informator particular", pentru că „agentul M.S.M. de pe lângă acest oficiu consular" se declarase „incapabil de a procura lămuririle cerute"[66]. În cele din urmă, informaţiile se obţin. Consulul general, consilier de legaţiune Mihail Pencovici trimite ministrului de Interne şi Direcţiei Poliţiei de Siguranţă o notă informativă despre Biriş, la 9 iulie 1940. Caracterizat drept „un element destoinic, gata la orice sacrificii pentru îndeplinirea oricărei misiuni politice pentru succesul cauzei finale a ideii naţional-socialiste"[67], nota sublinia faptul că „Biriş nu este înregistrat la nici un birou oficial al controlului străinilor, întrucât face parte din elementele care fac servicii particulare de stat. Ori, printr-un ordin special confidenţial, evidenţa lor este ţinută de o organizaţie specială denumită «Ausland Organisation»[68], care îşi are sediul central în Berlin, cu subcentre la Viena şi München. Dr. Biriş are trei domicilii clandestine [în cele trei oraşe, n.n.]"[69]. Fiind membru al organizaţiei menţionate, nu plătea chirie, nu era supus „vreunei ordonanţe speciale", dispunea de „restaurante speciale, unde nu plăteşte mesele"[70]. Nota îl descria ca „intim prieten cu profesorul Horia Sima şi cu secretarul acestuia N. Petraşcu, intraţi de curând în ţară"[71].

Asupra devenirii şi dezvoltării acestui subiect, intens folosit în reeducare, vom reveni, pe larg, mai jos.

În exil, dificultăţile de adaptare îl determină să lucreze, iniţial, ca muncitor în cadrul uzinelor „Siemens", până în ianuarie 1940[72]. În martie, prin intermediul lui Octavian Roşu, îl cunoaşte pe Adrian Brătianu, care se stabilise în Germania prin 1935-36, funcţionând ca traducător pentru emisiunile în limba română ale postului „Radio Donau"[73], acesta facilitându-i intrarea în presa de propagandă germană. O lună mai târziu, disponibilizându-se un post, Biriş a fost angajat ca traducător şi crainic, poziţie pe care a deţinut-o din aprilie până în 20 septembrie 1940[74], când, printr-o telegramă transmisă prin intermediul Legaţiei Române din Berlin, este chemat de Horia Sima în ţară. „Informatorul particular", care în iulie dădea detalii despre Biriş Legaţiei României la Berlin, nota un lucru interesant: „În interesul acţiunii generale, direcţiunea organizaţiei din Berlin «N.S.D.A.P. Auslandorganisation», i-a pus în vedere să ia măsurile necesare în vederea repatrierii sale în tară. Repatrierea sa este de comun acord

---

să se verifice această informaţiune" (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 4, ff. 14-15).

[66] *Ibidem*, f. 3.

[67] *Ibidem*, f. 4.

[68] Numele complet al organizaţiei: „N.S.D.A.P. Auslandorganisation" (*Ibidem*, f. 2).

[69] Documentul dă adresele exacte din cele trei oraşe germane.

[70] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 4, f. 1.

[71] *Ibidem*, f. 4.

[72] Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 23 verso.

[73] *Ibidem*, ff. 31-31 verso. Emisiunile postului de radio „Donau" constau în difuzarea comunicatelor Înaltului Comandament Militar German privitoare la operaţiunile militare ce erau în desfăşurare pe Frontul de Vest împotriva Olandei, Belgiei, Franţei, operaţiunile din Norvegia, activitatea submarinelor germane împotriva flotei engleze, operaţiunile din Africa, comentarii asupra situaţiei politice internaţionale şi din ţară (*Ibidem*, f. 32).

[74] *Ibidem*, f. 23 verso.

cu direcţiunea de mai sus, tocmai în vederea unor misiuni speciale ce are de îndeplinit în ţară[75]. Din corespondenţele sale cu prietenii din ţară, ar rezulta că în prezent se fac sforţări pentru aducerea lui pe cale legală în ţară"[76]. A doua zi zboară către Bucureşti, depunând jurământul la Preşedinţia Consiliului de Miniştrii, în faţa lui Antonescu, la 23 septembrie[77]. Era momentul de vârf al carierei sale politice, guvernarea legionară insistând pentru înfiinţarea celui de al doilea post de secretar general al Ministerului de Interne, poziţie pe care Biriş o va ocupa până în data de 26 ianuarie 1941[78].

În urma participării la rebeliunea legionară, la 26 ianuarie 1941 este arestat, fiind acuzat de insurecţie armată şi participare la rebeliune. Într-o prima fază, la 27 mai este condamnat la 25 de ani m.s., însă ulterior, după judecarea recursului, prin sentinţa nr. 1 din 15 iunie 1941[79] a Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, durata condamnării s-a modificat la 10 ani m.s., pedeapsă care i se va reduce în 1946 la 7 ani şi jumătate, urmând să fie eliberat la 23 august 1948[80].

Între 26 ianuarie şi 15 iunie 1941 a stat închis în arestul de la Malmaison[81], până la pronunţarea sentinţei, fiind transferat, pentru câteva zile, la Jilava, apoi la Aiud. Aici a stat până în jurul datei de 10 iulie, când, suferind de o complicaţie la tiroidă[82], a fost transferat pentru operaţie la penitenciarul-spital Văcăreşti[83]. După intervenţia chirurgicală a fost internat la sanatoriul „Dr. Gerota" din Bucureşti, pentru recuperare[84]. Din 8 ianuarie 1942 până în 28 mai 1944[85] a fost încarcerat la penitenciarul din Braşov, iar de aici a fost readus la Aiud[86], unde va sta până în 15 iunie

---

[75] Nu am găsit explicit informaţii privitoare la aceste „misiuni". Dintr-o declaraţie a protagonistului, se poate deduce că cel puţin una din ele era legată de relaţiile Mişcării Legionare cu Grupul Etnic German. După numirea lui la Ministerul de Interne, ar fi luat contact cu Andreas Schmidt, şeful Grupului, fiind de acord să-l sprijine în numirea unor primari sau viceprimari la Sibiu, Mediaş, Sighişoara şi Braşov din rândurile Grupului (Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 186).

[76] Idem, dosar nr. 310004, vol. 4, f. 4 verso.

[77] Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 27.

[78] *Ibidem*, f. 23 verso. Al doilea post de secretar general nu exista în organigrama Ministerului Afacerilor Interne, fiind creat în urma solicitării lui Sima ca legionarii să aibă şi ei un om în departamentul de ordine publică. Primul secretar general al ministerului era Popescu Buzău, un apropiat al generalului Antonescu (*Ibidem*, ff. 27-27 verso).

[79] *Ibidem*, vol. 3, f. 74 verso. În alt loc data sentinţei este 15 iulie 1941 (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 11 verso).

[80] *Ibidem*.

[81] Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 16.

[82] Biriş a suferit de aşa numita boală Basedow, reprezentând o hiperfuncţie a glandei tiroide, cunoscută şi sub numele de guşă exoftalmică. Manifestările acesteia, multe dintre ele putând sta ca explicaţii pentru derapajele comportamentale din detenţie, presupuneau labilitate emoţională, nervozitate, tremor, perioade de insomnie, schimbări bruşte de atitudine etc.

[83] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, ff. 47 verso, 60.

[84] *Ibidem*, f. 60.

[85] La 7 septembrie 1944, datorită avansării liniei frontului, întreg penitenciarul Aiud a fost evacuat, deţinuţii fiind transferaţi pentru o lună de zile la închisoarea din Alba Iulia.

[86] Motivul transferării de la Braşov ar fi fost un memoriu pe care V.B. l-a adresat lui Antonescu, la 21 mai 1944, prin care-i solicita sprijinul în vederea refacerii Mişcării, „ca o rezervă politică",

1946[87], iar după această dată la penitenciarul din Suceava[88]. În 15 iunie 1948 revine la Aiud, de unde, la 26 octombrie a fost transferat la Galaţi[89], după un scurt intermezzo la Văcăreşti[90], unde a stat până la 24 octombrie 1951. „Trei ani de zile am stat singur în celulă fără să vorbesc cu nimeni", îşi amintea Biriş despre acest interval[91]. În octombrie-noiembrie 1951, ca urmare a aplicării unei condamnări administrative, este dus la Centrul de triere de la Ghencea, de unde este repartizat la unitatea de muncă Bicaz[92]. Datorită activităţii legionare din detenţie, conform Deciziei M.A.I. nr. 471 din 8 octombrie 1951 i se aplicase pedeapsa încadrării în colonii de muncă pe o perioadă de 24 de luni. De la Formaţiunea 0871 Bicaz a fost transferat la 17 iunie 1953 la mina de plumb de la Cavnic[93], via Jilava.

În preajma expirării celor doi ani, printr-o altă decizie a Ministerului Afacerilor Interne, nr. 646 din 11 noiembrie 1953, perioada de internare a fost majorată cu 60 de luni (5 ani)[94]. Din 16 iunie 1953 până la 22 august acelaşi an este internat succesiv la

capabilă să intervină în situaţia în care conducătorul statului ar fi refuzat să mai sprijine armata germană. Memoriul fusese semnat şi de Alexandru Ghyka, dr. Traian Trifan, Traian Marian, Constantin Măntăluţă, Valeriu Ştefănescu şi Ştefan Iacobescu. Textul cuprindea şi o critică a acţiunilor antilegionare ale regimului Antonescu, a „duplicităţii politice, vădită prin tratativele începute în vederea ieşirii din război duse de vechile partide politice". Semnatarii propuneau, în cazul în care Antonescu nu se mai simţea capabil, să lase Mişcarea Legionară să conducă... (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 222). Autorii sunt trimişi disciplinar la Aiud, alături de „aplicarea unui regim foarte sever la Zarcă" (*Ibidem*, f. 223). Colonelul Alexandru Petrescu, directorul general al penitenciarelor, este destituit, aceeaşi măsură aplicându-i-se şi maiorului Munteanu, directorul de la Aiud (*Ibidem*). Cât priveşte regimul de detenţie de aici în primii ani de după 23 august 1944, situaţia poate fi descrisă drept una de tranzit, în care politicile penitenciare nu erau încă pe deplin influenţate de impactul ideologic al luptei împotriva duşmanului de clasă. Deţinuţii puteau lua contact nerestricţionat între ei, se puteau plimba şi întruni pe tot parcursul zilei, fie în celule, fie în curtea închisorii. Participarea la atelierele penitenciarului era opţională, deţinuţii putând valorifica produsele în oraş. Se puteau trimite scrisori şi primi pachete, se putea ieşi însoţit, pentru diferite comisioane, în oraş, se puteau organiza întâlniri la vorbitor, fără restricţii de timp şi frecvenţă. Legionarii îşi puteau organiza viaţa în detenţie, formând „cuiburi" etc. Atunci au debutat şi primele metamorfozele reeducative de care vom vorbi mai jos. Amănuntele provin dintr-un interogatoriu luat lui V. Biriş la 2 decembrie 1954 (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, ff. 63-63 verso).

[87] În intervalul mai-septembrie 1944 a fost încarcerat singur la Zarcă, pe celularul vechi al închisorii. La întoarcerea de la Alba Iulia a fost mutat într-o celulă cu Alexandru Ghyka pe celularul nou (*Ibidem*, ff. 61-61 verso).

[88] *Ibidem*, f. 60 verso.

[89] *Ibidem*, f. 47 verso.

[90] Este vorba despre intervalul 26 octombrie-13 noiembrie 1948 (*Ibidem*, f. 63).

[91] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 5, f. 108. În alt loc vorbeşte de „regim celular de izolare completă" (Idem, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 261).

[92] Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 60 verso.

[93] *Ibidem*, vol. 5, f. 78.

[94] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 11, 16verso. (http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2004.%20Bente%20-%20Blazd/Biris%20Victor/index.php, consultat la data de 7 februarie 2013).

Ghencea şi apoi Văcăreşti, după care este readus la o colonie de muncă aparţinând penitenciarului Galaţi, până la 20 septembrie 1953, la „confecţionat rogojini şi apoi în baltă, la Cotul Pisicii, din judeţul Tulcea, la tăiat papură”[95]. Revenit în penitenciarul Galaţi, a stat închis până la începutul lunii martie 1954, când a fost transferat la penitenciarul Lugoj. La 13 iulie este adus la Bucureşti[96], pentru anchetele preliminare ale unui nou proces, fiind acuzat de activitate legionară în detenţie. La începutul lui 1955 este trimis în judecată, pentru „uneltire contra ordinii sociale”.

Între 1954 şi 1957 a fost închis, succesiv, la Malmaison, Jilava şi Constanţa, urmând tribulaţiile procesului. La 20 iulie 1957 a fost mutat de la Constanţa, după respingerea recursurilor, la Aiud[97].

Grupurile de deţinuţi din Aiud (1944-1946)

„Veţi ajunge, voi legionarii din puşcărie, să vă mâncaţi între voi ca şerpii!”[98]

Una din cele mai radicale grupări ale deţinuţilor legionari de la Aiud s-a coagulat în jurul lui Victor Biriş, în a doua jumătate a anului 1944. Într-o declaraţie extinsă pe aproape 200 de pagini, redactată în luna august 1960[99], Biriş localiza debutul activităţii lui legionare în detenţie imediat după evacuarea deţinuţilor de la Aiud la penitenciarul din Alba Iulia, datorită înaintării frontului. Într-o „atmosferă de deznădejde” datorată „depresiunii psihice, fricii de bombardament, de deportări în Rusia”, care „îi obseda pe toţi”, îşi începe acesta „activitatea legionară care avea să culmineze în formarea grupului «biriştilor»”[100]. Dacă grupul Rogojanu, avea să-şi amintească Biriş, s-a grăbit să transmită „o telegramă de fidelitate noului guvern”, punându-şi la dispoziţie „serviciile”, iar cel din jurul lui Traian Trifan „căzuse complet în misticism religios”, singurii disponibili „să discute problema reluării activităţii [legionare]” fuseseră Ion Agapie, Mihai Tomuş şi Mircea Cătuneanu. În jurul acestui nucleu de fideli ia naştere gruparea. Rezistenţa pe durată lungă în ilegalitate era un deziderat central al acestora, punându-se accentul pe „educaţia caracterului” membrilor şi „autoeducaţia şefilor”[101].

„Eu m-am făcut şef neavând pe nimeni deasupra mea, (...) pe mine nu m-a adus nimeni şef, eu singur am acţionat după legi legionare şi am constituit un grup şi n-a fost un grup ci a fost o unitate capabilă să acţioneze în orice situaţii”[102], îşi amintea el în 1960. „Linia din 1945”, cum o numeşte iniţiatorul ei, devenise în 1960 mult mai intransigent legionară decât fusese la debutul ei. Cum vom vedea, după 1957,

---

[95] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 265.
[96] Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 60 verso.
[97] *Ibidem*, vol. 5, f. 85.
[98] Cuvintele aparţin unui ofiţer de securitate, fiind adresate lui Ilie Niculescu în timpul unei anchete la M.A.I. Bucureşti în 1959 (Idem, fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 5, f. 123 [cota SRI]).
[99] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, ff. 127-322.
[100] *Ibidem*, f. 224.
[101] *Ibidem*.
[102] Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 235.

comportamentul explicit al lui Biriş va trebui interpretat într-o cheie cu totul aparte. Va evita ca pe nişte *nomina odiosa* referirile la simpatiile marxiste şi la încercarea de a se singulariza printr-o excepţie ideologică. Rescrierea propriului trecut, parte din strategia folosirii lui, presupunea purificarea demersului din 1944-1946. Legionarul marxizant trebuia transfigurat în legionarul inflexibil, principial, credincios lui Sima şi doctrinei Gărzii. Cum adevărul a fost amestecat, iar dimensiunea sincretică a ideologiei lui Biriş a fost descoperită mai conturat doar odată cu transferul la penitenciarul Suceava, legenda a putut fi distribuită în Aiud, dincolo de 1958, fără opoziţii. În memoria penitenciară cele două momente, Aiudul intervalului 1944-1946 şi Suceava 1946-1948, nu par a fi interdependente. Fractura l-a avantajat teribil pe Biriş, care-şi centrase abil capitalul de dârzenie şi neînduplecare pe primul moment, omiţând invocarea celui de-al doilea. Unul din apropiaţii lui, în iulie 1961, îi spunea: „al doilea moment greu în care sufletul legionar era la fel de prăbuşit şi pe punctul chiar să se frângă definitiv a fost momentul acela după 23 august 1944 şi în care ai intervenit tu (Biriş), fără această intervenţie, sufletul legionar era definitiv prăbuşit. Dacă lucrul acesta ar fi avut o amploare mare, în momentul acela ar fi zguduit lumea legionară şi i-ar fi redat încrederea în sine şi ar fi aşezat toată lumea aceasta pe temelii solide”[103].

Momentul 23 august 1944 a surprins grupurile legionare din detenţie împărţite între fidelităţile tradiţionale şi oportunismul noilor încadrări ideologice. Mărturiile acreditează existenţa a patru mari orientări: una, coordonată de Şerban Rogojanu[104], considerată cea mai numeroasă şi având simpatii procomuniste, o alta aflată sub conducerea lui Ilie Nicolescu, prosimistă, gruparea lui Traian Trifan[105], orientată spre o dimensiune mistico-religioasă, şi facţiunea „biristă”[106], cea autopoziţionată drept intransigent legionară.

Relatările târzii ale lui Biriş reţin mai cu seamă dimensiunea competitivă a rivalităţilor, prin raport cu respectarea „purităţii” doctrinare, poziţionându-şi grupul de partea unei inflexibile atitudini gardiste. Cum reevaluările din 1960 sunt redevabile misiunii ce-i fusese distribuită, interpretările trebuie luate, cum s-a amintit deja, *cum grano salis*. Este plauzibilă afirmaţia că grupările din detenţie se situau pe poziţii diferite, uneori diametral opuse (cum este cazul grupului Rogojanu prin raport cu cel al lui Traian Trifan, de pildă). Intransigenţa „biriştilor” trebuie, însă, citită într-o cheie relativizantă. Deşi fideli ai lui Sima şi partizanii unei discipline legionare ferme, membrii grupării s-au lăsat foarte repede preluaţi de noile orientări ideologice. Nu este aici momentul investigării motivelor acestui derapaj şi care au fost, aşa zicând, *condiţiile de posibilitate* ale unei atari conversiuni. Mitul purităţii doctrinare unice fusese lansat şi intens frecventat în primii doi ani ai pregătirii informative a lui Biriş (1959-1960). El a fost în măsură să rescrie monocolor o biografie, eliminând nuanţele care puteau pune în pericol profilul strategic al noului agent de influenţă.

---

[103] Panegiricul îi aparţine lui Ilie Niculescu (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 109).
[104] Şerban Rogojanu fusese şeful organizaţiei legionare Ilfov.
[105] Traian Trifan, ajutor de comandant legionar, fusese prefectul legionar al judeţului Braşov.
[106] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 4.

Anul 1944 îi surprinde pe „birişti" diferenţiindu-se de atitudinile coreligionarilor, fie ei conformişti procomunişti, fie prinşi în formula unei dizidenţe „mistic-religioase". Biriş recupera, *pe cont propriu*, doctrina legionară, în interiorul unei fidelităţi despre care este greu de afirmat că ar fi fost codrenistă ori simistă. Uzitând elemente scenografice şi o recuzită simbolică provenind din Mişcare, grupul biriştilor operase, mai curând, o singularizare „legionară" într-un mediu penitenciar fracturat de dizidenţe. S-ar putea aprecia că erau mai aproape, doctrinar, de ceea ce putem numi ideologie legionară, fără însă să accepte – de pildă – un principiu esenţial în logica apartenenţei la Legiune, cel al ierarhiei. Biriş nu se subordona nimănui, consfinţind, prin asta, natura fracţionistă, sectară şi dizidentă, atât de caracteristică mişcărilor ilegaliste. Cum vom vedea, câţiva ani mai târziu, ceea ce începuse prin a fi o simplă dizidenţă, a suferit o metamorfoză ideologică importantă, marcând perioada detenţiei de la Suceava şi primii ani de la Aiud.

Întorcându-ne la intervalul 1944-1946, grupul procomunist condus de Şerban Rogojanu, datorită unor acţiuni de confirmare a fidelităţii faţă de noul guvern, considerate ostentative şi ofensatoare de către ceilalţi deţinuţi şi pe fondul unei agresivităţi doctrinare manifeste a simiştilor, intră în conflict cu fidelii Legiunii. Gruparea Rogojanu-Horia Gheorghiţă transmite conducerii penitenciarului o solicitare de înscriere colectivă în Partidul Comunist[107]. Apar primele organizări comuniste pe celule, adepţii cântând cântece propagandistice. La 1 mai 1945 legionarii comunizaţi formează un car alegoric, defilând la marea manifestare comunistă de ziua muncii pe străzile Aiudului, încurajaţi şi susţinuţi de noua administraţie. Între cele două facţiuni apar conflicte dure, ameninţări, care escaladează în violenţe explicite. Datorită comportamentului ireproşabil şi pentru că acceptaseră scoaterea la muncă în coloniile penitenciarului, „pentru reconstrucţia socialistă a ţării"[108], un prim grup de apropiaţi ai lui Horia Gheorghiţă este eliberat în decembrie 1945[109]. Biriştii refuză ostentativ orice ieşire la muncă, afirmând că „orice lovitură de ciocan în fabrică, orice lovitură de sapă pe câmp este o colaborare cu comunismul"[110].

În 6 august 1945 Nicolae Petraşcu a adresat o circulară tuturor legionarilor, „dinăuntrul şi din afara închisorilor", solicitând „că legionarii vor trebui să păstreze o poziţie de respect şi loialitate faţă de autoritatea de stat, iar faţă de organizaţiile politice româneşti, vor trebui să respecte în ele ceea ce au şi fac bun şi folositor pentru viitorul ţării noastre"[111]. Informaţia ajunge la Aiud în octombrie, prin Constantin Mântăluţă,

---

[107] *Ibidem*, f. 225.

[108] *Ibidem*, f. 227.

[109] Eliberările motivate de „revizuirea concepţiilor legionare" au continuat şi în 1946.

[110] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 614.

[111] Circulara emisă de N. Petraşcu la 6 martie 1945 (http://www.fgmanu.ro/Istorie/articol75, accesat la 3 iulie 2013). Textul acestui ordin este simptomatic pentru evoluţiile ulterioare ale supravieţuitorilor extremei drepte, prin faptul că oferă noile linii directoare de comportament, oferind justificările necesare, înlocuind abil topica simbolurilor active, la care se făcea referinţă, inserând o noua interpretare a viitorului rol al membrilor Gărzii. În esenţă, mesajul „comandantului legionar general" era unul apolitic, sugerând că veritabila misiune a supravieţuitorilor Legiunii rămăsese „înfăptuirea unei revoluţii morale", vorbind despre „primatul educaţiei de transformare a omului". Treburile politice trebuie lăsate în seama

transferat aici odată cu grupul legionarilor închişi la penitenciarul Lugoj[112]. Circulara prevedea ideea adaptării platformei politice legionare în vederea apropierii de comunişti, acceptându-se colaborarea dacă şi comuniştii ar dori-o, în caz contrar fiind prevăzută „expectativa”[113] sau retragerea din viaţa politică.

Pactul lui Nicolae Petraşcu[114] din decembrie 1945, catalogat de V.B. drept „o greşeală politică pentru legionari”[115], este primit cu o generală respingere de adepţi,

„organizaţiilor politice în acţiune, de azi şi de mâine”. Singurul aport legitim al legionarilor era o „contribuţie de muncă sinceră la temelia României de mâine”. „Poporul” apare în rândurile lui Petraşcu drept o nouă şi viguroasă entitate, căruia Legiunea înţelege să-i subordoneze propriile interese. Nu era doar promisiunea unei non-acţiuni politice, Petraşcu mergând până la a spune că preocuparea politică fusese totdeauna pentru Legiune o „problemă cu totul secundară”, ci mai cu seamă mesajul unei viitoare încadrări prin muncă la reconstrucţia noii Românii. Revoluţia conversiunilor primea, prin aceasta, o legitimare esenţială.

112 A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 80. În ancheta din 1954 (Procesul-verbal de interogatoriu din 4 decembrie 1954), Biriş este pus să regândească momentul primirii acestei circulare. După eşecul experimentului Piteşti, Securitatea decisese că singurii vinovaţi pentru „adeziunea formală” la comandamentele comuniste şi pentru „diversiunea” convertirilor nu pot fi decât legionarii, coordonaţi de comandamentul legionar din exil. Pe scenariul acesta se va plasa şi Biriş. Sub observaţia că reproduce ceea ce i-ar fi comunicat „comandamentul legionar din afară”, Biriş mărturiseşte că „în toamna anului 1945, prin octombrie, odată cu transferarea din penitenciarul Lugoj la Aiud a unui grup de legionari în frunte cu Ilie Niculescu, Mântăluţă Constantin şi alţi 30-40 de legionari condamnaţi la detenţiune, Mântăluţă Constantin mi-a prezentat o circulară bătută la maşină, primită de ei la Lugoj, din partea comandamentului legionar, în conţinutul căreia, după câte am înţeles eu, comandamentul legionar pentru crearea unei platforme politice lăsa de înţeles că, pentru viitor, legionarii să accepte colaborarea cu regimul comunist, în măsura în care [şi] acesta ar accepta-o, iar dacă nu, legionarii stau în expectativă. Din aceasta subsemnatul am înţeles că comandamentul legionar îşi pregăteşte terenul în vederea angajării unor discuţiuni pentru rezolvarea situaţiei legionarilor (...) În concluzie, acţiunile de creare a grupurilor legionare din penitenciarul Aiud formal adverse, era dusă cu scopul precis ca sub masca de reeducaţi, restructuraţi sau de bună credinţă faţă de organele administrative ale actualului regim să poată obţine, pe orice cale, eliberarea din închisori, acţiuni ce erau întreprinse şi de comandamentul legionar de afară” (*Ibidem*, ff. 65-66).

113 *Ibidem*, f. 65 verso.

114 După arestarea lui Valeriu (Vică) Negulescu, Nikolski i-ar fi propus acestuia o înţelegere, în schimbul ieşirii legionarilor din clandestinitate, a încetării urmăririi şi încadrării în viaţa socială. Negulescu a fost de acord, fiind ulterior eliberat pentru a putea fi arestat şi Petraşcu, lucru care se petrece în noiembrie 1945. Pe 6 decembrie, la Ministerul de Interne, se semnează pactul între Mişcarea Legionară şi noul guvern. Ministerul de Interne a redactat un comunicat prin care punea în vedere organelor de poliţie şi de siguranţă să dea acte de legitimaţie tuturor persoanelor care trăiesc în clandestinitate şi care se vor prezenta la secţii, predând şi armele deţinute (http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/dictionar_no/no/dictionarno_5.html, accesat în data de 3 iulie 2013). Principalul rol al înţelegerii a fost garantarea neparticipării la viaţa politică (a susţinătorilor legionari), în sprijinul cel mai probabil a P.N.Ţ.-ului. Exista temerea că membrii Mişcării se vor înscrie şi vor activa în rândurile ţărăniste, pactul vizând tocmai blocarea acestui prezumat suport.

115 A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 67.

aceştia refuzând să se situeze pe „poziţia de renunţare la orice activitate legionară”[116], cum este calificată strategia şefului Legiunii. Ieşirea la „munca voluntară de reabilitare politică”[117], cum era tradusă munca agricolă, organizată în cadrul coloniilor afiliate penitenciarului[118], este şi ea refuzată în bloc.

Declaraţiile de la sfârşitul anilor ’50 şi începutul anilor ’60 ale martorilor acreditează mai multe variante ale evenimentelor care ar fi dus la declanşarea conflictul fizic între „birişti” şi adepţii grupării Rogojanu[119]. Cert este că trei dintre fidelii lui Biriş, Vasile Turtureanu[120], Ion Mare[121] şi Gheorghe Zotu, administraseră o „corecţie fizică”

---

[116] *Ibidem*, f. 22. Ilie Niculescu descria succint modul în care gestul lui Petraşcu fusese înţeles în mediile legionare: „Pactul din 1945 încheiat cu Partidul Comunist a avut scopul ca din acest front al reacţiunii care s-a creat împotriva Partidului Comunist să fie scoasă partea cea mai activă şi cea mai violentă, mişcarea legionară, şi neutralizată” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 87). Petraşcu şi-ar fi descris gestul spunând: „eu v-am salvat trupurile, rămâne ca voi să vă salvaţi sufletele”, sugerând că – în context – înţelegerea cu comuniştii ar fi fost un compromis legitim şi necesar (*Ibidem*, f. 94).

[117] Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 22.

[118] În a doua jumătate a anului 1944 s-au înfiinţat pe lângă penitenciarul Aiud, aflându-se în coordonarea sa administrativă, coloniile „Unirea”, „Galda”, „Ciuguzel” şi „Uioara”. Deţinuţii erau duşi la muncă şi în satele Lopadia şi Ciuguzel, precum şi la fabrica Solvay din Uioara. Penitenciarul avusese, încă din deceniile trei şi patru ale secolului XX, o fermă agricolă proprie, deservită de deţinuţi.

[119] Unele versiuni vorbesc de ameninţarea proferată de un „rogojenist”, conform căreia va divulga administraţiei faptul că Vasile Turtureanu, un apropiat al lui Biriş, sustrăsese un exemplar din *Pentru legionari* şi refuzase să-l predea (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 225). O altă versiune vorbeşte de Ion Palea, un membru al grupării Rogojanu, care ar fi adus injurii practicilor religioase ale legionarilor, fiind dur pedepsit fizic (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 20).

[120] Vasile Turtureanu, născut în 17 octombrie 1922 în comuna Pătrăuţi, judeţul Suceava, membru fondator al F.D.C. din Suceava şi şeful formaţiunii. După 1941 reorganizează grupul „37 Nicadori” din Suceava, al cărui conducător a fost, participă la rebeliunea legionară din 1941 cu grupul F.D.C. din cadrul liceului „Ştefan cel Mare” (la vremea respectivă era în clasa a VIII-a). Arestat în martie 1942, a fost condamnat prin Sentinţa nr. 1388 din 27 aprilie 1942 a Curţii Marţiale a Diviziei nr. 8 Infanterie Cernăuţi, rămasă definitivă după recursul din 19 iulie 1942, la 25 de ani m.s. pentru „adunare de fonduri” [pentru susţinerea activităţii legionare], faptă prevăzută şi pedepsită de art. 5 şi 7 din Decretul Lege 236/1941 („participare la asociaţiuni clandestine interzise”); a fost încarcerat din martie 1942-ianuarie 1943 la penitenciarul din Cernăuţi, după care a fost adus la Aiud, unde a stat până în septembrie 1946. Din septembrie 1946 şi până în iunie 1948 a fost transferat disciplinar la Suceava, este apoi readus la Aiud, unde a stat închis până în septembrie 1950. Aproape un an de zile, până în 20 august 1951 a fost transferat la Baia Sprie, de unde a fost dus la Aiud (*Ibidem*, ff. 129-130). Descris de Biriş ca un „legionar dârz, care se menţinuse pe poziţie legionară”, refuzase după arestarea din 1941, orice oferte de eliberare (*Ibidem*, f. 139). A intrat în grupul „biriştilor” în prima jumătate a lunii noiembrie 1945 (*Ibidem*, f. 147). Acuzat de „activitate legionară dusă în detenţie”, a fost condamnat în 18 aprilie 1957 prin sentinţa nr. 217 a Tribunalului Militar Constanţa la 20 de ani m.s. şi 10 ani degradare civică (*Ibidem*, vol. 3, f. 78 verso). Prin mandatul de executare a pedepsei nr. 298 din 18 iulie 1957 pedeapsa se calculase începând cu prima condamnare din 1942, urmând astfel să fie eliberat în 1962. Până în 14 martie 1962 a stat încarcerat la Aiud. I s-a prelungit însă

gravă lui Ion Palea[122], unul din adepții grupării Șerban Rogojanu. Biriștii sunt amenințați că vor fi denunțați conducerii penitenciarului și N.K.V.D.-ului[123], nu întâmplător, în condițiile în care încă din octombrie 1944 ofițeri ai N.K.V.D. fac o vizită în penitenciar[124].

Biriș își amintea că, cerându-i-se explicații lui Palea, acesta l-ar fi lovit pe Ion Agapie[125], cel care i le ceruse[126]. Cum nedreptatea nu putea fi lăsată nesancționată, Turtureanu, Mare și Zotu se duc în celula lui Palea aplicându-i „o corecția gravă", urmare căreia Palea este internat în infirmeria penitenciarului[127]. În alt loc „motivația" este extinsă afirmându-se că Palea, care făcea parte din grupul celor ce acceptaseră reeducarea, și-ar fi bătut joc de practicile religioase ale unui coleg de detenție, fapt ce a trezit furia coreligionarilor (unii dintre aceștia fiind membrii grupului lui Biriș).

---

perioada de deținere și după martie 1962, fixându-i-se (ca efect al ordinului vicepreședintelui Consiliului de Miniștri și Ministru al Afacerilor Interne nr. 10097 din 6 decembrie 1961, „cu privire la fixarea locului de muncă condamnaților contrarevoluționari care și-au ispășit pedeapsa", „în scopul prevenirii unor noi infracțiuni la legile R.P.R.") pedeapsa cu loc de muncă obligatoriu pe timp de 48 de luni, perioadă încetând în martie 1966, timp în care a fost internat la Formațiunea 0830 Periprava (*Ibidem*, vol. 5, ff. 109, 117, 130 și vol. 6, ff. 15-16).

[121] Ion Mare, născut în 14 ianuarie 1914 în comuna Viroaga, Regiunea Constanța, membru legionar din 1935. A fost implicat cu grupul „biriștilor" în procesul din 1954 (mandatul de arestare este din 4 aprilie 1955, I.M. aflându-se la data respectivă deja de mulți ani în detenție), fost șef de cuib legionar la Constanța, navigator de profesie, arestat la 31 ianuarie 1942, a fost condamnat de către Curtea Marțială Constanța, în același an, la 15 ani m.s. pentru activitate legionară, într-un lot care i-a mai cuprins și pe Oprea Marin (25 ani m.s.), Vătășelu Nicolae (15 ani m.s.), Cristea Ion (7 ani închisoare corecțională). Printr-un decret de grațiere din 1946, pedeapsa i-a expirat la 28 iulie 1953, fiind însă încadrat administrativ timp de 24 de luni, ulterior prelungite. A fost închis mai întâi la Constanța (până la 26 februarie 1942), apoi la Aiud și ulterior la Suceava (până în aprilie 1943), apoi din nou Aiud (până în septembrie 1946). Este mutat disciplinar la Suceava, unde a stat până în 17 iunie 1948, dată la care este readus la Aiud. În septembrie 1954 este dus la Direcția Securității Constanța pentru ancheta în cadrul procesului „biriștilor" (*Ibidem*, vol. 2, f. 7-11). A fost acuzat de „activitate legionară dusă în detenție" fiind condamnat în 18 aprilie 1957 prin sentința nr. 217 a Tribunalului Militar Constanța la 20 de ani m.s. și 10 ani degradare civică (*Ibidem*, vol. 3, f. 78 verso).

[122] *Ibidem*, vol. 1, f. 20. Alte versiuni vorbesc de faptul că cel agresat fizic ar fi fost chiar Horia Gheorghiță (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 226). În alt loc numele celui agresat apare drept Ion Badea (*Ibidem*, ff. 139-140).

[123] În octombrie 1944 la penitenciarul Aiud venise în vizită un grup de ofițeri N.K.V.D. Nu știm dacă amenințarea cu denunțul fusese realmente folosită sau este parte dintr-o scriere dură, conflictualizantă, menită să-i creioneze, prin comparație, un portret măgulitor naratorului (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 225).

[124] *Ibidem*.

[125] Ion Agapie, instructor legionar, fost șef al F.D.C. Brașov.

[126] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 20.

[127] *Ibidem*, f. 20 verso.

Momentul nu lasă, aparent, consecinţe, însă, în aceeaşi lună (noiembrie 1945) Biriş recidivează, trimiţând o scrisoare lui Traian Trifan[128], acuzându-l de „misticism patologic şi sectarism"[129], conflictualizând şi mai mult facţiunile din detenţie.

Primele măsuri ale administraţiei au constat în anularea participării deţinuţilor la ateliere şi trecerea acestora la celule, „sub cheie"[130]. Responsabilii au fost băgaţi în lanţuri şi izolaţi. Cum vinovăţia era localizată în rândul legionarilor activi, organizaţi, cu practică legionară, administraţia penitenciarului i-a cerut lui Biriş să dea lista adepţilor grupului, pentru a-i încarcera într-o aripă separată a penitenciarului. La sfârşitul lui noiembrie 1945, acesta a redactat o scrisoare către directorul penitenciarului, reafirmându-şi „crezul legionar"[131], solicitând izolarea întregului grup de adepţi, însumând „40 – 45 legionari"[132], într-o aripă separată a clădirii[133].

Documentul conţinea 5 puncte: 1. manifestarea credinţei ferme legionare; 2. anunţarea dorinţei de a trăi în conformitate cu credinţa legionară „lăsată de Căpitan"; 3. „urâm trădarea şi mişelia"; 4. „nu dorim colaborarea cu comuniştii sub nici o formă"; 5. pentru a nu crea conflicte cu ceilalţi, se solicita izolarea[134]. La cererea lui Biriş, textul a fost contrasemnat de 30-40 de legionari apropiaţi lui[135]. În cea mai mare parte, descris

[128] Traian Trifan conducea o grupare „care exagera în posturi şi rugăciuni", cultivând un „misticism exagerat", reprezentând „linia de onoare legionară prin principialitatea şi intransigenţa conduitei lui" (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 195). „Orientându-se singuri în problemele teologice, alunecă în teozofie", fiind „acuzaţi de preoţi că sunt sectari, ieşiţi din ortodoxie. Duc o viaţă asemănătoare cu cea a monahilor din mânăstiri: rugăciuni nesfârşite, posturi şi lecturi religioase" (*Ibidem*, f. 228, descrierea îi aparţine lui V.B.). Este interesant de semnalat faptul că o parte a acestui grup (cu excepţia lui Traian Trifan şi Anghel Papacioc) împărtăşeau, folosind propria lor expresie, o „nouă linie legionară", care punea accentul pe morala creştină, respingând folosirea violenţei, nerecunoscându-i drept „martiri" pe Căpitan, pe Nicadori, Decemviri ori pe Moţa. „Noua linie" se poziţiona, astfel, împotriva „şcolii crimei", vorbind despre necesitatea unei „revoluţii spirituale", fără să renunţe la angajamentele legionare (*Ibidem*, f. 228). Grupul era compus din: Marian Traian, Valeriu Gafencu, Maxim (Marin) Naidin, Ion Ianulide, Bălan Iulian, Mazare Nicolae, Trifoi Nicolae, Popescu Pleniţă („zis şi Popescu Dumnezeu" datorită afirmaţiei acestuia, făcută în închisoarea de la Alba Iulia, înainte de 1944, prin care se proclamase drept Iisus Hristos, numindu-şi „ucenici" dintre tinerii elevi fedecişti), Anghel Papacioc şi Popescu Jacotă (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, ff. 63-63 verso şi Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 4, f. 104).

[129] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 613.

[130] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 226.

[131] Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 21.

[132] *Ibidem*, f. 3. Cifra este confirmată şi în alt loc (*ibidem*, f. 86 verso). Printre semnatari figurau Mare Ion, Agapie Ioan, Turtureanu Vasile, Duţu Dumitru, Fetie Mitrofan, Cătuneanu Mircea, Năftănăilă Haralambie, Tomsu Mihai, Zotu Gheorghe, Trăistaru Gheorghe, Răducă Marin, Lupoaie Constantin, Varză Gheorghe, Anghel Nicolae şi alţii (*ibidem*, vol. 2, f. 43). Grupul era organizat în 10 cuiburi (*ibidem*, vol. 3, f. 75).

[133] *Ibidem*, vol. 1, f. 21.

[134] *Ibidem*, vol. 2, f. 43 verso.

[135] Grupul „biriştilor", din care o mică parte a fost transferată la penitenciarul Suceava din iunie 1946, era compus din: Agapie Ion, Tomuş Mihail, Cătuneanu Mircea, Turtureanu Vasile, Mare Ioan, Zotu Gheorghe, Naftanailă Haralambie, Lupoaie Constantin, Deneşan Corneliu, Guli Nicolae, Şopitko Alexandru, Varză Gheorghe, Oprea Marin, Biriş Teodor (fratele lui Victor),

ca unul „foarte disciplinat"[136], grupul fusese compus din tineri „fedecişti", mult mai sesibili la un mesaj radical şi mai dispuşi la sacrificiul ostracizării. Biriş intenţiona să facă, după propriile-i declaraţii, „o unitate legionară de elită"[137], chiar cu riscul construirii unei dizidenţe radicale. „O şcoală de formare a cadrelor legionare, o şcoală de cadre" în ipoteza în care, odată eliberaţi, „biriştii" ar putea relua activitatea legionară pe baze *adecvate*. „Eu eram educatorul lor, îndrumătorul lor aici în închisoare"[138], afirma Biriş. Cum explicaţiile de mai sus provin din aprilie 1961, din perioada în care Biriş era dirijat să-şi confecţioneze profilul unui legionar dârz şi neclintit, adevărul spuselor lui trebuie relativizat. În mod cert a fost vorba despre o formulă de coagulare legionară, cu ritualizările, simbolurile şi reperele specifice. Dar nu doar atât. Iar plusul implicat, vizibil mai ales din 1946, odată cu mutarea la penitenciarul Suceava, a fost determinant pentru dizidenţa biristă.

După 21 noiembrie 1945 s-a luat decizia izolării acestora într-o aripă a celularului[139] în celule de câte doi-trei deţinuţi, cu excepţia lui Biriş, care a fost închis singur[140]. Conform declaraţiilor lui Biriş, după câteva săptămâni de restricţii şi imposibilitatea restabilirii contactului între membri, grupul ar fi continuat activitatea legionară[141]. După 15 iunie 1946, dată la care Biriş şi Agapie au fost transferaţi la penitenciarul Suceava, grupul şi-a continuat activitatea, sub coordonarea lui Oprea Marin[142], până în septembrie 1946. Zilele de detenţie beneficiau de un program destul de strict, urmându-se regulamentul din „Cărticica şefului de cuib", cu cântece legionare,

---

Paştea Dumitru, Bîră Ilie, Aurel şi Octavian Pandurescu, Ciochină Zamfir, Duţu Dumitru, Fetie Mitrofan, Matache Cristea, Dobrin Alexandru şi alţi (*Ibidem*, vol. 1, f. 61 verso).

[136] *Ibidem*, f. 78 verso.

[137] Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 234.

[138] *Ibidem*, f. 235.

[139] Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 21.

[140] *Ibidem*, f. 61 verso. Directorul penitenciarului, Alexandru Guţan, l-ar fi vizitat în celulă, atrăgându-i atenţia că „va trebui să se ude, trecând prin apă" şi că dacă nu-şi va schimba atitudinea va fi „exterminat ideologic «de mase»". Guţan i-ar fi sugerat că exemplul legionarilor care acceptaseră munca la colonie, „participând la opera de reconstrucţie socialistă a ţării", ar trebui urmat (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, ff. 320-321).

[141] Vasile Turtureanu declara că perioada de izolare fusese de doar două săptămâni (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 131). Biriş vorbeşte de „o lună de izolare la celulă, cu lanţuri la picioare şi hrană redusă" (*Ibidem*, f. 139 verso).

[142] Oprea Marin rămăsese celebru la Aiud pentru iniţierea unei formule teologice eretice, conform căreia C.Z.C. era o altă ipostază a lui Hristos, vehiculând teza îndumnezeirii acestuia. Cazul nu a fost singular, opiniile fiindu-i împărtăşite şi de Corneliu Deneşan sau Haralambie Năftănăilă, care-i fuseseră „elevi". Oprea a murit la data de 24 mai 1947, datorită „tifosului exantematic" (Virgiliu Ţârău, Ioan Ciupea, *Morţii penitenciarului Aiud 1945-1965*, în „Anuarul Institutului de Istorie «G. Bariţiu» din Cluj-Napoca", tom XLIX, 2010, p. 153). Descendenţa prestigioasă nu era o invenţie a lui Oprea. Publicistica legionară din anii '40 acredita cu seninătate ideea unei formule de succesiune simbolică între Iisus Hristos şi Căpitan: „Căpitanul s-a întrupat pentru a schimba omul însuşi, pentru a-l spiritualiza, a-l elibera cât mai mult din lanţurile materiei. De la Isus Cristos şi până la Căpitanul, nimeni nu a năzuit o astfel de prefacere. Căpitanul a fost un continuator nemijlocit al crucificatului de pe Golgota" („Noul întrupat", în *Buna Vestire* din 8 noiembrie 1940).

ţinerea unor conferinţe privind istoria şi doctrina Mişcării Legionare, se „combăteau viciile", sentimentul naţional era cultivat prin metoda „meditaţiilor asupra vieţii proprii, a Legiunii, a Căpitanului, a martirilor legionari"[143], se „lecturau în grup" texte legionare, vizându-se „formarea caracterului"[144] etc. Fiecare trebuia să-şi recunoască erorile în public, lucrându-se, astfel, la naşterea unui aşa-numit „om legionar"[145]. Abaterile de la program erau pedepsite, fiecare fiind „obligat să se autosancţioneze"[146]. Un astfel de legionar era pregătit „să treacă la activitate politică, bazat pe realităţile de afară"[147], preciza Biriş.

În martie 1946[148], pentru că Biriş nu dădea impresia că ar fi dat ascultare în vreun fel amintitei circulare sau pactului şi pentru că era responsabil de coordonarea unui grup intransigent în Aiud, M.A.I. ordonase lui Petraşcu să expedieze o scrisoare deţinuţilor. Scrisoarea critica „atitudinea prea făţişă ostilă regimului"[149] a lui Biriş şi a grupului condus de el[150], acuzându-l că poziţia adoptată de el, situându-se „în afara disciplinei legionare"[151], „dăunează în mod serios acţiunilor întreprinse de ceilalţi legionari de afară şi a lui [Petraşcu, n.n.] personal pentru eliberarea legionarilor din închisori"[152], că se opunea grupurilor de legionari ce acceptaseră reeducarea etc. Era sfătuit să „renunţe la poziţia sa făţiş intransigentă" şi „să-şi creeze legături favorabile cu administraţia"[153], să „colaboreze"[154], „pentru a ne facilita eliberarea"[155]. Biriş comunică scrisoarea tuturor adepţilor, explicându-le cine este Petraşcu, dar spunându-le că „nu dă atenţie acestei scrisori, nu se subordonează celor scrise", „socotind că este imposibil ca ceea ce s-a făcut afară, compromisul cu Partidul Comunist, să fi fost făcut din ordinul sau cu autoritatea – sub o formă oarecare – a şefului mişcării"[156]. În caz contrar, dacă scrisoarea i-ar fi aparţinut într-adevăr lui Petraşcu, „încrederea în principiile de viaţă legionară, care socotesc că-l conduc pe şeful mişcării, va fi atât de zdruncinată, încât mie

---

143 A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 78 verso.
144 *Ibidem*, f. 131.
145 *Ibidem*, f. 79.
146 *Ibidem*, f. 78 verso.
147 *Ibidem*, f. 79.
148 *Ibidem*, f. 80 verso.
149 *Ibidem*, f. 66.
150 *Ibidem*, f. 81 verso.
151 Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 579-580.
152 Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 81 verso.
153 *Ibidem*, f. 66.
154 *Ibidem*, f. 81. Scrisoarea de la Petraşcu a fost comunicată de Biriş adepţilor abia după ce a avut confirmarea că este autentică, în martie 1946 (*Ibidem*, f. 140). În alt loc, difuzarea acesteia, intermediată de organele penitenciarului, avusese loc cu o luna sau două înainte, cerându-li-se legionarilor „să părăsească poziţia de intransigenţă legionară şi să adopte o nouă tactică, de apropiere faţă de regim, deoarece atitudinea grupului condus de el îngreunează acţiunea întreprinsă de Comandamentul Legionar pentru salvarea legionarilor din închisori" (*Ibidem*, ff. 3-4). Mesajul fusese introdus prin intermediul „legionarilor din grupul lui Rogojanu şi anume a preotului Florea", cum preciza Biriş într-un Proces verbal de interogatoriu din 4 decembrie 1954 (*Ibidem*, f. 65 verso).
155 *Ibidem*, f. 81 verso.
156 Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 583.

nu mi-ar mai rămâne altceva decât să mă sinucid"[157]. Rememorarea, aparţinându-i lui Biriş, a fost păstrată într-o notă informativă a sursei „Pricop Valeriu" din 27 iunie 1960. Trebuie precizat că protagonistul, povestind, plusa. Radicalismul surprins în relatarea de mai sus nu este deloc implauzibil pentru personalitatea lui Biriş[158], însă trebuie amintit aici şi contextul în care aceste amintiri au fost reproduse, momentul 1960 fiind unul extrem de dinamic pentru „lansarea" şi folosirea personajului nostru în proiectul reeducativ de la Aiud. Era perioada în care trebuia să-şi confecţioneze profilul legionarului intransigent, care nu este dispus să-şi trădeze principiile. Trebuia să joace cartea radicalului neconcesiv, a inflexibilului. Întorcându-ne la intervalul 1946-1948, pentru Biriş a fost perioada în care şi-a construit treptat dizidenţa, prin acomodarea ideologiei legionare la noile comandamente politice. Refuzul primului contact cu ideologia comunistă, destul de radical în cazul lui, fiind şi un răspuns al opoziţiei faţă de ceea ce atunci considera drept eroarea majoră a lui Nicolae Petraşcu, s-a transformat în insidioasă convertire.

„Directiva", percepută de Biriş ca o încurajare a grupurilor procomuniste şi a demersurilor acestora de „încadrare", a fost citită întregului grup, cel vizat delimitându-se de Petraşcu şi cerându-le celor de faţă să răspundă în scris care este atitudinea lor. Toţi au decis să-l urmeze pe V.B., păstrând „poziţia făţiş legionară"[159].

Presiunile nu veniseră numai din partea celui mai important nume din ţară al Mişcării, cum va pretinde Biriş în ancheta din 1954[160], ci şi din partea lui Radu Mironovici, aflat la momentul respectiv în libertate[161]. În aprilie sau mai 1946, Ioan Agapie, care avea legături cu legionarii ce lucrau la grădinile penitenciarului Aiud, având astfel posibilitatea unor legături cu exteriorul, i-ar fi transmis lui Biriş directivele fostului prefect al Poliţiei Capitalei din guvernarea legionară. Mironovici se declara „profund

---

[157] *Ibidem*, f. 584.

[158] Este interesant de observat că în 1945-1946 V.B. era destul de descumpănit şi dezamăgit de turnura evenimentelor, de deciziile luate de şeful Mişcării, de ceea ce percepea drept o generală capitulare. O spune şi într-un proces-verbal de interogatoriu din 4 decembrie 1954, vorbind despre scrisoarea trimisă de N. Petraşcu în Aiud: „În concluzie, în acea scrisoare, comandamentul legionar accepta iniţiativele celorlalte grupuri formal reeducate şi condamna atitudinea mea şi a grupului meu, cerându-ne să renunţăm la ea". Grupurile procomuniste, sugera Biriş în aceeaşi anchetă, şi-ar fi creat platforma prin opoziţie cu „poziţia intransigent legionară a grupului meu", „ne arătau pe noi ca legionari, iar ei puteau mai bine să-şi arboreze în mod fals masca de «reeducaţi» pentru a se elibera şi a câştiga încrederea organelor administrative ale penitenciarului Aiud", pe scurt, „se foloseau în mod diversionist de poziţia adoptată de grupul meu şi a mea" (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 67). Orgoliul luptătorului care menţine viu mesajul mişcării, fiind singurul care rămăsese cu steagul ridicat, este vizibil. În opoziţia aceasta dintre încăpăţânarea de a rămâne pe vechile poziţii legionare şi noile strategii acomodante ale unor fruntaşi legionari, dar nu numai, stă cheia viitoarei atitudini a lui Biriş. Considerându-se „excepţia", fiind ulterior încurajat strategic de ofiţerii de contrainformaţii s-o cultive, Biriş a dus-o până la capăt (*Ibidem*, f. 66). Pentru clarificări şi nuanţe privind auspiciile anchetei din 1954, care au determinat şi stilistica interpretărilor, a se vedeam mai jos, nota 162.

[159] *Ibidem*, f. 140.

[160] *Ibidem*, f. 82.

[161] *Ibidem*, f. 66 verso.

deziluzionat" de poziția de intransigență a lui Biriş, care „zădărniceşte toate acțiunile întreprinse pentru eliberarea legionarilor din închisori de către comandamentul legionar de afară", cerându-i să-şi „schimbe atitudinea"[162].

Jumătate de an mai târziu, la 2 iunie 1946, întreg grupul semnează o declarație, înaintată administrației penitenciarului, prin care arăta că „refuză categoric să depună orice fel de activitate care ar fi putut fi interpretată ca o dorință a noastră de a colabora cu regimul la reconstrucția țării sau construirea socialismului, aceasta fiind în contradicție cu convingerile noastre legionare. În acelaşi timp arătam că vom executa, în conformitate cu regulamentul, condamnarea la muncă silnică pe care o aveam"[163].

Argumentarea era că vor accepta prestarea unor munci doar dacă se invoca mandatul de „muncă silnică". Altminteri refuzau să participe, pentru a nu se da impresia colaborării cu Partidul Comunist. Dacă se impune munca cu forța, cereau avizul medicului, pentru a se constata dacă deținuții erau sau nu apți, cerând, totodată, să li se asigure condiții alimentare corespunzătoare, iar „organele superioare să-şi asume răspunderea vieții noastre cu ocazia ieşirii la muncă"[164]. Imediat s-a deschis o anchetă. Deținuții au fost puşi să dea declarații în fața procuraturii de la Alba Iulia, administrația închisorii luând decizia destrămării grupului și izolării disciplinare a liderului acestuia.

În consecință, Biriş a fost mutat la Suceava în 6 iulie 1946, împreună cu Ion Agapie[165], unde a stat închis până în 15 iunie 1948[166]. Ulterior, aici au mai fost

---

[162] *Ibidem*, f. 82. Fragmentul provine din declarația lui Biriş dată în ancheta din decembrie 1954. Nu ştim dacă informația este sau nu reală. Mironovici era un antisimist convins şi nu agrea poziția lui Petraşcu. Cerându-i-se de către locotenentul Valeriu Gordan să clarifice el însuşi această contradicție, Biriş sugera că şi Mironovici îşi dorea să creeze impresia că Mişcarea Legionară este „inexistentă", că nu mai activează. Diferența dintre Petraşcu şi Mironovici fiind doar „tactică", în sensul în care ultimul nu semnase nimic cu noul guvern, ambii funcționând însă într-o logică „diversionistă", încercând să înşele buna credință a Partidului Comunist (*Ibidem*, f. 83). Este interesant de observat că auspiciile anchetei la care ne referim erau simetrice cu cele ale procesului Piteşti, existând o continuitate privind logica complotului extern, pus în seama unui „comandament legionar" din Occident. Mai mult, se sugera că diferențele dintre grupările legionare din detenție sunt fictive, că – în mod programatic – acestea se mențin într-o formulă conflictualistă, pentru „diversiune". Ancheta le numea „grupuri *formal* adverse" [subl. n.] (*Ibidem*). Pe scurt, invocarea relaxării intransigenței, ca rețetă de supraviețuire în detenție, era citită ca „tactică diversionistă" (*Ibidem*). De fapt, grupurile legionare luptă împreună pentru distrugerea comunismului. Este scenariul pe care s-a lucrat în procesul lotului de la Piteşti, pentru deplasarea culpabilității de la membrii administrației penitenciarului, la deținuți şi „emigrația reacționară", acuzarea nefăcându-se prin condamnarea reeducării, ci prin sugestia că totul fusese, de fapt, o încercare diversionistă a lui Sima, menită, tocmai, compromiterii acțiunilor educative ale regimului.

[163] *Ibidem*, f. 87.

[164] *Ibidem*, vol. 2, f. 44 verso.

[165] *Ibidem*, vol. 5, f. 222. La 15 iunie 1946 Aiudul trimisese o adresă penitenciarului Suceava prin care semnala trimiterea lui Biriş şi Agapie, în conformitate cu un ordin al D.G.P. din 17 aprilie 1946. „Susnumiții deținuți sunt agitatori legionari" îi caracteriza Aiudul.

[166] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 63 şi vol. 2, f. 44 verso. În alt loc data transferării de la Suceava la Aiud este 17 iunie 1948 (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 62 verso).

transferaţi şase-şapte legionari din grupul condus de el[167]. Politicii sunt mutaţi la etajul doi al penitenciarului, fiind complet separaţi de deţinuţii de drept comun. Un ordin al Direcţiei Generale a Penitenciarelor din 12 octombrie 1946, trimis penitenciarului Suceava, prevedea „izolarea absolută" a „biriştilor" de ceilalţi deţinuţi[168]. Deşi repartizat singur într-o celulă, Biriş putea circula, luând contact cu ceilalţi legionari. La câteva săptămâni, a fost închis cu Ion Agapie, celulă în care, la începutul lunii august, a fost introdus şi Alexandru Ghyka, şi el trimis disciplinar de la Aiud[169]. Celula şi-a păstrat componenţa până în luna octombrie 1946, când au fost distribuiţi prin celule ceilalţi membri ai grupului, transferaţi de la Aiud în septembrie[170]. Ulterior întreg grupul a fost mutat la etajul II al penitenciarului, realizându-se o izolare deplină de deţinuţii de drept comun. În decembrie 1946 este mutat, din cauza gerului cumplit din acea iarnă, într-o celulă cu mai mulţi deţinuţi, unde a stat până în martie 1947[171]. În toamna lui 1947, aglomerându-se penitenciarul, grupul celor nouă legionari, împreună cu Biriş, este mutat într-o celulă mai mare, care era ţinută închisă pentru a evita contactul cu restul deţinuţilor. Colonelul Isac Popic, şeful Regionalei de Securitate Suceava, într-o declaraţie de martor din 8 aprilie 1955, în procesul lui Tudor Sepeanu, mărturisea că în 1947 „deţinuţii legionari aveau un regim privilegiat. Ei aveau un confort deosebit faţă de ceilalţi deţinuţi", primeau pachete, puteau face vizite însoţite în oraş, „participau la slujbe religioase în incinta penitenciarului, făceau cursuri legionare, dădeau «răspunsuri» la liturghie"[172].

După 14-15 mai 1948, odată cu valul de arestări din rândurile legionarilor, care s-a organizat pe tot intervalul până în luna august, grupul este ţinut în continuare izolat[173]. La sfârşitul lui martie 1948 Biriş a fost din nou izolat, „biriştii" fiind distribuiţi câte doi sau trei în diferite celule pe acelaşi etaj, condiţiile de mişcare în penitenciar revenind la situaţia anterioară, permiţându-li-se vizitarea reciprocă. După arestările masive ale legionarilor din toata ţara, din 14-15 mai 1948, grupul a fost izolat într-o celulă de la secţia femei, sub cheie. La Suceava au început anchetele legionarilor arestaţi, care au ţinut până în februarie 1949, derulate de Direcţia Regională de Securitate Suceava.

„Deţinuţii care se aflau în anchetă au primit material marxist cu ştirea anchetatorilor, chiar de la unii anchetatori. Acest material l-au primit legionarii, la cererea lor, sub pretextul că vor să se reeduce. Nu-mi amintesc cine a încuviinţat pătrunderea acestui material, ştiu sigur, însă, că exista aprobare de la organele centrale,

---

167 Este vorba despre Ion Agapie (trimis odată cu Biriş, în 15 iunie 1946), Cătuneanu Mircea, Mare Ion, Naftanailă Haralambie, Turtureanu Vasile, Mitrofan Fetie şi Duţu Dumitru, ultimii transferaţi în cursul lunii septembrie acelaşi an (*Ibidem*, ff. 4, 62, 140 verso, 148). Deşi nu făcea parte din grupul „biriştilor", la sfârşitul lui august 1946, a fost transferat disciplinar la Suceava şi Alexandru Ghyka (*Ibidem*, f. 62).

168 *Ibidem*, vol. 5, f. 216.

169 *Ibidem*, vol. 1, f. 62.

170 Este vorba despre Mircea Cătuneanu, Ioan Mare, Haralambie Naftanailă, Vasile Turtureanu, Fetie Mitrofan şi Dumitru Duţu (*Ibidem*).

171 *Ibidem*.

172 Idem, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 1 verso.

173 Idem, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 62 verso.

de la Bucureşti"[174], relata Popic. La câteva săptămâni de la arestarea legionarilor, Alexandru Bogdanovici, unul din principalii actori ai tragediei de la Piteşti, anunţă organele penitenciarului că renunţă la legionarism şi decide să treacă la noua orientare ideologică. Este interesant de amintit că Bogdanovici fusese deţinutul Aiudului între 1945-1947, acordându-i-se dreptul să muncească la colonia Galda, ca răsplată pentru implicarea în primele acţiuni reeducative din jurul grupului Rogojanu[175]. El a fost iniţiatorul liniei dure a reeducării, marcată de violenţă şi tortură, având în centru un scenariu agresiv al demascării. Însă, înainte ca o formulă articulată să prindă corp (în intervalul mai-începutul lui iulie 1948, Eugen Ţurcanu nu fusese adus încă în penitenciarul Suceava[176]), reeducarea avea deja bazele doctrinare şi mecanismul convertirii pus la punct încă de la sfârşitul lui 1944, începutul lui 1945 din Aiud. „Biriştii" erau purtătorii unei formule de aliniere ideologică. La vremea respectivă organele Securităţii erau departe de a fi gândit un plan structurat de lucru cu reprezentanţii Mişcării Legionare, iar strategia de „îngenunchiere" a acestora în detenţie, deşi urmărea şi „ducerea unei acţiuni informative în rândul deţinuţilor legionari", cum mărturisea că discutase Isac Popic la Bucureşti în mai 1948 cu conducerea ministerului[177], nu avea direcţii de acţiune clare[178]. Asta a făcut ca modalităţile de manifestare ale noii orientări în materie de „anihilare" a legionarilor să fie destul de eterogene. Ministerul de Interne dăduse semnalul controlării şi distrugerii legăturilor legionare, „acţiunile de fracţionare"[179] în rândul diferitelor dizidenţe, grupuri sau fruntaşi legionari fiind principala armă de luptă. Una din formulele încercate, considerată pesemne foarte eficace în imediatul rezultatelor, a fost distrugerea fizică a deţinuţilor legionari, prin încurajarea conflictelor intestine. Organele Securităţii, relata o notă a Serviciului Inspecţii din aprilie 1950, au folosit „pe cei mai demoralizaţi de

---

174 Idem, dosar nr. 1126, vol. 3, ff. 1v-2.

175 Alexandru Bogdanovici a fost arestat pe 22 iulie 1943 de Înaltul Comandament Militar, Corpul III Armată, fiind încarcerat la Soroca, fiind condamnat în baza Decretului Lege 236/1941, pentru „delictul de propagandă în favoarea fostelor grupări politice dizolvate", la 6 luni închisoare corecţională. Arestat din nou în februarie 1945, a fost acuzat de „participare la asociaţiuni clandestine", faptă pedepsită în baza aceluiaşi D.L. 236/1941. Condamnat la 3 ani închisoare, a fost încarcerat la Braşov apoi, până în 1947, la Aiud. A fost eliberat la 15 martie 1947, în grupul celor reeducaţi (Mircea Stănescu, *Reeducarea în România comunistă (1945-1952): Aiud, Suceava, Piteşti*, cuvânt înainte de Constantin Ticu Dumitrescu, Iaşi, Editura Polirom, 2010, vol. I, pp. 36, 38).

176 Arestarea lui Eugen Ţurcanu a survenit la 3 iulie 1948, fiind depus la penitenciarul Suceava.

177 „În luna mai 1948 au fost chemaţi la Bucureşti toţi şefii de inspectorate regionale şi ni s-a dat ordin să trecem la arestarea organizaţiilor legionare cunoscute de noi pe cale informativă şi la arestarea vârfurilor legionare în mod preventiv. De asemeni, în preocuparea noastră a intrat şi ducerea unei acţiuni informative în rândul deţinuţilor legionari" (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, ff. 2-2 verso).

178 „La Suceava, această muncă informativă în rândul deţinuţilor legionari nu-mi amintesc să fi avut un caracter organizat" iar agenţii „nu erau instruiţi de felul cum trebuie să obţină informaţii ci ne dădeau pur şi simplu informaţii la cerere", afirma Isac Popic în 1955 (*Ibidem*, f. 2 verso).

179 Expresia apare într-o notă a Serviciului Inspecţii din 21 aprilie 1950, condus de Tudor Sepeanu (Mircea Stănescu, *Organismele politice româneşti (1948-1965). Documente privind instituţiile şi practicile*, Bucureşti, Editura Vremea, 2003, p. 301).

regimul penitenciar”, cu ajutorul cărora s-a trecut la o „acţiune împotriva legionarilor fanatici”, formându-se „grupuri”, care „se ciocnesc între ele”, apărând „ciocniri în bătăi”[180] etc. „Organele noastre au căutat permanent să intensifice şi să sprijine această acţiune”[181].

În iulie 1948 existau, deja, la Suceava iniţiative de aliniere ideologică[182]. Curentul, pornit de la Aiud, a luat aici o nouă formă. Pe la jumătatea lunii august 1948, din iniţiativa lui Bogdanovici, mai mulţi fruntaşi legionari s-au reunit pentru redactarea unui memoriu, menit expedierii către Comitetul Central al P.M.R., prin care declarau că renunţă la ideologia legionară, cereau „redarea noastră vieţii sociale”, angajându-se să se „abţină de la orice activitate politică şi solicitând, în final, „rezolvarea situaţiei”[183] lor. Faptul că Bogdanovici se plasa în continuitatea acţiunii lui Rogojanu de la Aiud nu este lipsit de semnificaţie, având în vedere foarte probabila intenţie a Ministerului de Interne de a folosi exerciţiul trădării prin convertire în lupta intestină din cadrul Mişcarea Legionară şi în manipularea posibilităţii eliberărilor anticipate.

La momentul actual al cercetării, nu putem stabili modul în care au interacţionat „biriştii” cu cei proaspăt arestaţi, mai cu seamă în condiţiile izolării reciproce. Însă, nu doar contactul direct putea asigura contaminarea privind strategiile de supravieţuire sau sincerele convertiri. Direcţia conflictualizărilor agresive, a înteţirii diferenţelor şi a rupturilor de orice tip între aderenţii Mişcării, ca mijloc de obţinere a unor informaţii în anchete sau ca mijloc de „anihilare”, de descurajare, era deja punctul de vedere tactic cel mai important al Securităţii[184]. Iar „zdrobirea rezistenţelor” preceda Suceava, chiar dacă în forme neconturate definitiv.

La Suceava mecanismul anchetelor a presupus obţinerea unor rezultate imediate, eroare strategică repetată şi la Piteşti. Aceasta a făcut ca între august 1948 şi aprilie 1949 să se precipite, sub presiunea obţinerii unor rezultate palpabile, o serie întreagă de evenimente. Sigur, folosirea brutalităţilor nu diferenţiază fundamental grupul „biriştilor” de noile dezvoltări ale problemei din penitenciarul Suceava. Nu trebuie uitat că mutarea lui Biriş şi companionilor fusese efectul unei pedepse disciplinare, tocmai ca efect al unor violenţe fizice generate de intransigenţa grupului. Scopul central la Suceava pare a fi fost obţinerea cu orice preţ a unor convertiri rapide, asociate desolidarizărilor de Mişcarea Legionară, într-un scenariu ce prevedea o reacţie în lanţ, de la deţinut la deţinut. Sub şantajul necesităţii eliberărilor, pe care „rezistenţii”, prin atitudinea lor, le-ar bloca, anulând astfel şansa colegilor de detenţie de a se elibera, se punea la lucru ura dintre grupuri. Opunându-te reeducărilor, te opuneai, de fapt, eliberărilor, opunându-te, astfel, majorităţii.

[180] *Ibidem*.
[181] *Ibidem*, p. 302.
[182] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1114, vol. 6, f. 176.
[183] Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 54.
[184] Proiectul a aparţinut conducerii Ministerului de Interne, fiind concretizat prin înfiinţarea Biroului Inspecţii în martie 1949. Principalul rol al acestuia a fost „neutralizarea politică” a legionarilor, prin adâncirea şi încurajarea conflictelor între facţiuni şi dizidenţe. Munca informativă în penitenciare a avut, prin chiar proiectul constituirii acestui serviciu independent, o extrem de importantă conotaţie politică represivă.

„Biriştii" nu au apucat să vadă dezvoltarea procesului reeducativ din februarie-martie 1949, atunci când, după decizia de condamnare a loturilor închise la Suceava, acesta a continuat prin înfiinţarea mai întâi a unui comitet de conducere (noiembrie 1948[185]) şi apoi a celebrei O.D.C.C. (Organizaţia Deţinuţilor cu Convingeri Comuniste), în 6 martie 1949[186].

La 15 iunie 1948 grupul este readus la Aiud. La câteva zile după sosire, auzindu-se în penitenciar de reorientarea ideologică suferită de „birişti", Radu Gyr îi solicită o discuţie clarificatoare şefului grupului. Dialogul dintre cei doi n-a fost concludent, atât din cauza ezitărilor lui Biriş, cât şi datorită intervenţiei supraveghetorilor[187]. Ca atare, Gyr dă un ordin de izolare a proaspeţilor sosiţi, interzicând orice contact cu aceştia. Generalul Petrovicescu[188] scrie la rându-i o „scrisoare pamflet" difuzată legionarilor, intitulată „Cele trei feţe ale doctorului Biriş"[189], prin care critica dur „rătăcirea" comunistă a biriştilor. Fostul ministru de Interne din guvernul naţional-legionar intuise cameleonismul tactic al lui Biriş, vorbind de supravieţuirea, în interiorul aceluiaşi personaj, a unei „poziţii de falsă modestie şi de neamestec în nici una din luptele interne dintre legionarii din închisori", a „poziţiei de

[185] Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 301.

[186] Idem, *Reeducarea în România comunistă (1945-1952): Aiud, Suceava, Piteşti*, cuvânt înainte de Constantin Ticu Dumitrescu, Iaşi, Editura Polirom, 2010, vol. I, p. 69. La Suceava reeducarea a continuat şi pe parcursul lunii ianuarie 1949, pe la jumătatea lunii fiind oprită, din cauza proceselor care trebuiau să aibă loc (*Ibidem*, p. 61). În data de 23-24 februarie se dau mai multe sentinţe în loturile supuse acuzării (*Ibidem*, p. 64). Reeducarea continuă şi după finalizarea proceselor, în februarie 1949 Eugen Ţurcanu constituind un comitet de conducere al reeducării (*Ibidem*, p. 66). Are loc o mutaţie la vârful conducerii legionare a reeducării, Ţurcanu înlocuindu-l pe Bogdanovici, sub considerentul că plasarea în fruntea acţiunii a unui fost şef legionar era o idee greşită, Ţurcanu considerându-se „cel mai bine pregătit din punct de vedere ideologic" (*Memorialul ororii. Documente ale procesului reeducării din închisorile Piteşti, Gherla, Canal, Bucureşti, Editura Vremea, 1995 ororii*, p. 189). Până în luna aprilie 1949 aderaseră la reeducare un număr de 100 de deţinuţi (Mircea Stănescu, *op.cit.*, p. 67). În 6 martie 1949 Ţurcanu creează O.D.C.C., motivând prin necesitatea constituirii unui nucleu organizatoric format din „elementele cele mai devotate şi active faţă de «reeducare»" (*Ibidem*, p. 69). În aprilie 1949 Serviciul Inspecţii trimite în penitenciar pe lt. Mihai Stângă (ca şef al Biroului) şi pe Mihai Papuc, ofiţer. Iosif Nemeş recunoştea în ancheta din 1954-1955 a lui Theodor Sepeanu că dăduse instrucţiuni ca acţiunea de reeducare să nu fie oprită (*Ibidem*, p. 74, A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, ff. 8-9 verso). La 19 aprilie 1949 are loc transferul primelor grupuri de deţinuţi de la Suceava la Aiud şi Piteşti (cca. 80-100 de persoane) (Mircea Stănescu, *op.cit.*, p. 76). La 1 iunie 1949 vârfurile legionare refractare reeducării au fost izolate (*Ibidem*, p. 80). În aceeaşi lună Iosif Nemeş face o inspecţie la Suceava, ocazie cu care măsurile de reeducare sunt stopate, materialele folosite retrase, O.D.C.C. este dizolvată; directorul penitenciarului Suceava, Aurel Tiron, este schimbat din funcţie (*Ibidem*, p. 82). Toate materialele reeducării sunt aduse la Bucureşti şi predate colonelului Gavril Birtaş (*Ibidem*, p. 83). Ultimii deţinuţi sunt transferaţi la închisorile de execuţie în septembrie 1949, dată la care, *de facto*, reeducarea de la penitenciarul Suceava încetează (*Ibidem*, p. 87).

[187] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 3, f. 114.

[188] Constantin Petrovicescu; n. 22 octombrie 1881, Tg. Jiu, d. 8 septembrie 1949 la Aiud, ministru de Interne în timpul regimului naţional-legionar (6 sept. 1940-20 ian. 1941).

[189] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 615.

«om cu cea mai mare responsabilitate morală dintre legionarii închişi» şi de «mare apărător al învăţăturii Căpitanului»" şi nu în ultimul rând „poziţia de legionar-marxist"[190]. Scrisoarea se încheia cu „Dr. Biriş, în loc să-l întâlnească în drum spre Emaus pe Hristos, l-a întâlnit pe Lenin"[191]. Gyr i-a anchetat, apoi, pe toţi membrii grupului, luându-le declaraţii scrise. „Ordinul de zi" privind izolarea lor, dat de cei doi fruntaşi care conduceau masa legionară din Aiud, a fost unul din motivele care i-au alimentat lui Biriş sentimentul excepţiei, fiind recurent invocat în declaraţiile lui din anii următori.

La o zi după revenirea în închisoare, lui Biriş i se aplică o amnistie[192], fără, însă, a fi pus în libertate. Este reţinut în detenţie ca „lăgărist" şi închis în Zarca veche. La sfârşitul lunii octombrie a fost transferat la Văcăreşti, unde a stat până în 13 noiembrie 1948, dată la care a fost mutat la penitenciarul Galaţi[193]. Odată adus aici a fost închis o perioadă (14 noiembrie 1948 – 6 mai 1949) alături de Alexandru Ghyka[194]. Timp de

---

[190] *Ibidem*.

[191] *Ibidem*, vol. 3, f. 115.

[192] Printr-un decret de graţieri şi reduceri de pedepse din 1946 îi este amnistiată pedeapsa de 10 ani m.s. (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 63).

[193] Lui Biriş îi expirase pedeapsa la 23 iulie 1948, fiind totuşi menţinut în stare de detenţie, „ca deţinut politic la dispoziţia organelor securităţii poporului" (*Ibidem*, vol. 5, f. 262). Conform unui ordin telegrafic al D.G.P. din 20 octombrie 1948, Biriş şi Ghyka trebuiau transferaţi „cu prima cursă penitenciară" de la Aiud la Galaţi (*Ibidem*, f. 261).

[194] Alexandru Ghyka (Ghica; am ales ortografierea „Ghyka" pentru că A.G. însuşi îşi translitera numele în acest fel), născut la 8 februarie 1903 în Iaşi, 1914-1926, absolvă Liceul militar „Mânăstirea Dealului" din apropierea oraşului Târgovişte (Idem, dosar nr. 14468, vol. 1, f. 13); între 1923-1926 a urmat la Iaşi un liceu particular; în 1926 s-a înscris la Facultatea de Drept din cadrul Universităţii Iaşi (*Ibidem*), pe care o absolvă în 1930, participă în această perioadă la întrunirile L.A.N.C., prezidate de A.C. Cuza. În 1932 intră în magistratură, funcţionând până în martie 1936 în cadrul Tribunalului Tutova şi Judecătoriei Bujorul-Covurlui (*Ibidem*). După această dată s-a înscris în Baroul Ilfov, stabilindu-se la Bucureşti. În toamna lui 1937 s-a înscris în Mişcarea Legionară, cuibul „Cloşani" [neclar], al cărui şef era Alexandru Vergatti (*Ibidem*), în intervalul septembrie 1940-21 ianuarie 1941 a funcţionat ca director general al Poliţiei şi Siguranţei Statului, numit fiind de H.S. şi Ion Antonescu la data de 16 septembrie 1940, înlocuindu-l pe colonelul Petre Camenіţă. Este arestat, fiind învinuit pentru participarea la evenimentele din 21-23 ianuarie 1941[0]. Imediat după arestare este dus la preşedinţia Consiliului de Miniştri, unde este anchetat până în 24 ianuarie, apoi este dus la S.S.I., sediul din Calea Plevnei. Aici a stat închis până la 17 iunie 1941 (ziua când s-a dat sentinţa în procesul său, *Ibidem*, f. 38). Este condamnat la 15 ani m.s. (*Ibidem*, f. 6), pedeapsă care îi va fi redusă la 3 ani şi 9 luni în 1946, ca efect al unui decret de reducere a pedepselor (*Ibidem*, f. 12 verso). Este încarcerat imediat la Jilava, împreună cu generalul Constantin Petrovicescu, Constantin Maimuca, Mihai Sturza, Radu Mironovici, Victor Biriş, col. Ştefan Zăvoianu, Ilie Niculescu şi alţii (*Ibidem*, f. 38 verso). După 20 de zile, este mutat la Aiud, împreună cu Biriş şi alţii. Aici a stat până în vara lui 1942, când a fost mutat la penitenciarul spital din Braşov, unde a stat până în vara lui 1944. De la Braşov este readus la Aiud, fiind închis în intervalul mai-septembrie 1944, lună în care deţinuţii au fost mutaţi la Alba Iulia, datorită înaintării liniei frontului. În octombrie s-a produs transferul înapoi la Aiud, la întoarcere, a stând cu V.B. în celulă până în februarie 1945 (*Ibidem*, f. 39). Pentru o scurtă perioadă a fost dus la Braşov. În mai 1945 este readus la Aiud, unde stă singur în celulă până în octombrie 1946. Se întâlneşte totuşi cu „prietenii mei legionari", Ilie Niculescu şi

şase luni cei doi citesc Biblia sistematic, după un volum strecurat în penitenciar de Ghyka. La o percheziţie din mai 1949 exemplarul din Biblie este confiscat, cei doi fiind pedepsiţi cu izolare completă, timp de 29 de luni, până în octombrie 1951[195].

A fost mutat apoi la centrul de triere de la Ghencea din cadrul Centrului Teritorial Bucureşti, de unde, la 24 noiembrie 1951, va fi internat, până în 16 iunie 1953, la Unitatea de muncă nr. 5 de la Bicaz, unde a lucrat în cadrul „brigăzii speciale de cazierişti legionari"[196] la construcţia liniei de cale ferată Pângăraţi-Bicaz şi ulterior la construcţia barajului pentru hidrocentrală, în cadrul coloniei Bicaz-Dodeni.

Conform deciziei nr. 471/1951, internarea a început la data de 8 octombrie 1951, urmând să fie încheiată în aceeaşi lună doi ani mai târziu[197]. A intervenit, însă, o majorare cu 60 de luni (5 ani), până în octombrie 1958. A avut aici contact pentru prima oară cu cei care traversaseră experienţa Piteştiului şi a Gherlei, deţinuţi care – datorită extremei labilităţi psihice şi, din acest motiv, disponibilităţii lor de a colabora cu autorităţile penitenciare – erau consideraţi „foarte periculoşi"[198].

V.B. („fac menţiunea, în raport de gândirea mea, că noţiunea de prieten o socotesc mult superioară noţiunii de camarad şi aceasta raportată la cei doi de mai sus"). În octombrie 1946 a fost transferat la Suceava (*Ibidem*, f. 40), singur, unde a stat până în 1948, când – în iunie – este readus la Aiud. La Suceava a stat iniţial singur în celulă, apoi cu Ion Agapie şi Biriş şi apoi cu încă 6 legionari. În octombrie 1948 este mutat la Galaţi (*Ibidem*, f. 42). Pedeapsa de 15 ani m.s., dată în urma rebeliunii, a executat-o până la data de 28 oct. 1952, după care a fost încadrat în unităţile de muncă pentru 60 de luni (*Ibidem*, vol. 2, f. 155). La 20 iunie 1954 a fost ridicat de organele M.A.I., fixându-i-se D.O. pt. 24 de luni în comuna Schei, Galaţi. Este rearestat la data de 19 octombrie 1954, acţiune motivată prin aceea că „în timpul guvernării legionare a dat dispoziţii organelor din subordine pentru aplicarea unor represiuni sălbatice împotriva elementelor revoluţionare şi a populaţiei evreieşti" (*Ibidem*, vol. 1, f. 8). Ancheta s-a derulat la Bucureşti; starea de arest a fost succesiv prelungită până în 1 martie 1955. A fost condamnat în 1957 prin sentinţa nr. 25 la m.s.v. (*Ibidem*, vol. 2, f. 155).

[195] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 91.

[196] *Ibidem*, f. 88.

[197] Fişa matricolă penală (F.M.P.), f. 1 (http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti% 20politici/B/B%2004.%20Bente%20-%20Blazd/Biris%20Victor/index.php, consultat la data de 7 februarie 2013). F.M.P., aşa cum aceasta s-a păstrat, este un document incomplet, cu multe lacune şi inexactităţi. Documentele existente transcriu doar parcursul penitenciar din intervalul 8 octombrie 1951 – 27 iulie 1957. Avem patru fişe matricole penale distincte. Prima în ordine cronologică este emisă de Centrul Teritorial Bucureşti în 1951, a doua este întocmită la Colonia nr. 5 Bicaz. Penultima fişă, o „copie după fişa matricolă penală", are trecut în dreptul unităţii penitenciare emitente un nume indescifrabil, ulterior fiindu-i adăugat însă „Cavnic", chestiune întărită printr-o observaţie de pe verso care menţionează faptul că „la 19 iunie 1953, a fost transferat la colonia Cavnic pentru executarea pedepsei [conform adresei] j 36657/1953". Ultimul document a fost emis de penitenciarul Constanţa în 1956, pesemne datorită malversaţiunilor procesului ce-i fusese intentat, instanţele din Bucureşti, Iaşi şi Constanţa derobându-şi succesiv competenţele în materie. Sentinţa definitivă a procesului fusese emisă de Tribunalul Militar Constanţa, în aprilie 1957. Pe această ultimă fişă matricolă penală este trecută observaţia privind graţierea intervenită în luna ianuarie 1963. Lipseşte atât parcursul penitenciar de la Lugoj (martie-iulie 1954), cât şi perioada 1957-1963 de la Aiud, despre care nu există nici o menţiune.

[198] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 89.

Din 16 iunie până în 22 august 1953 a fost internat la Ghencea şi Văcăreşti[199], fiind dus apoi, până în 20 septembrie acelaşi an, la unitatea de muncă a penitenciarului Galaţi[200], mai exact pe malul drept al Dunării, la fabricarea rogojinilor şi apoi la tăiatul papurii în Balta Brăilei, la „Cotul Pisicii"[201]. Din septembrie 1953 până în 3 martie 1954 este reîncarcerat la Galaţi[202], după care la penitenciarul din Lugoj, până în 13 iulie 1954[203], când este adus în Bucureşti la Malmaison. Este momentul în care începe ancheta pentru „activitate legionară" desfăşurată în detenţie.

Aventura de la Suceava. „Noua linie legionară". Procesul din 1954-1957

Cei doi ani petrecuţi la Suceava constituie una din cele mai interesante etape ale biografiei lui Victor Biriş. Receptarea extrem de contradictorie a poziţiilor sale procomuniste, „ciocnirea ideologică" – cum o numeşte[204], la revenirea în penitenciarul Aiud i-a marcat profund atitudinea faţă de colegii de suferinţă. Amplificându-i sentimentul excepţiei şi alimentând un orgoliu oricum rănit încă din prima perioadă a anilor '40, evenimentele de la Suceava au fost determinante pentru hotărârea de a trăda o Mişcare Legionară de care se simţea din ce în ce mai nereprezentat. În propriile reevaluări din 1960-1962 va mărturisi fără ezitare că nu fusese, de fapt, înţeles. Că dacă drumul lui, legionar în esenţă, nu beneficiase de necesara receptare, aceasta se datora unei audienţe nepregătite[205].

Într-o perspectivă lărgită, în opinia noastră, în penitenciarul Suceava din perioada detenţiei biriştilor şi imediat după a luat naştere proiectul „experimentului Piteşti", alături de posibilitatea prelucrării, în diferite formule, a deţinuţilor legionari. Schimbarea minţilor, transformarea conştiinţelor, posibilitatea unei metanoia ideologice îşi găsesc aici bazele programatice. Suceava a constituit un *teren de experimentare*, în primul rând pentru organele contrainformative, proaspăt constituite. În martie 1949 luase naştere Biroul Inspecţii, nesubordonat regiunii de Securitate şi nici conducerii

[199] După fişa matricolă penală, din 19 iunie 1953, ar fi fost transferat la colonia de la Cavnic, prin adresa J 36657/1953 (*Ibidem*, f. 6).
[200] Este al doilea interval carceral parcurs la penitenciarul Galaţi (22 aug.-20 sept. 1953); primul fusese în perioada 13 nov. 1948-oct. 1951, iar ultimul în sept. 1953-3 mart. 1954.
[201] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 91 verso.
[202] În 16 decembrie 1953 administraţia penitenciarului Galaţi semnala faptul că Biriş avea o importantă influenţă asupra legionarilor cu care era închis într-o celula comună, drept pentru care solicita conducerii unităţii izolarea lui. Este introdus singur într-o celulă, la secţia 3 a penitenciarului, interzicându-i-se plimbarea în comun şi orice contact cu ceilalţi deţinuţi (*Ibidem*, vol. 5, f. 76).
[203] *Ibidem*, vol. 1, f. 60 verso.
[204] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 48.
[205] Aderenţele comuniste de la Suceava nu erau avuabile în Aiudul din 1961-1961, chiar în formula unei „noi linii legionare". O atare „trădare" ar fi ruinat proiectul lansării lui ca agent de influenţă. Asta îl face să fie ambiguu în declaraţiile din acei ani: „Experienţa mea ideologică de la Suceava a rămas un simplu caz neconcludent din punct de vedere legionar care a fost respins de unanimitatea legionarilor din închisoare" (*Ibidem*, vol. 2, f. 405). Biriş se delimita, în acelaşi timp, orgolios de o întreprindere comparabilă, cea a grupului rogojeniştilor (titularii unor aderenţe manifeste la comunism), a căror activitate este decriptată dur drept „tactică diversionistă şi oportunistă" (*Ibidem*). Nici o explicaţie însă privitor la propria sa tactică în domeniu.

penitenciarului. Biroul avea ca misiune „culegerea de informaţii din rândul deţinuţilor”[206]. Fenomenul reeducării din închisoarea Suceava este departe de a fi avut o imagine unitară, diferenţele de abordare între grupurile legionare nefiind neglijabile. Atât ruptura cu aliatul tradiţional (Germania nazistă), receptată în general ca o mare pierdere tactică, cât mai ales raporturile cu Partidul Comunist şi cu noua situaţie a României ocupate au beneficiat de multiple abordări. Radicalii, reprezentaţi în exil de Horia Sima, condamnau trecerea de partea puterilor aliate şi mizau, neevaluând defel costurile, pe soluţia unei rezistenţe inflexibile în faţa ocupaţiei comuniste, mergând până la cunoscutele operaţiuni de paraşutare a unor combatanţi pentru sabotarea noii puteri. Soluţia lui Nicolae Petraşcu nu era lipsită de ambiguitate, una pesemne constitutivă şi care a permis două soluţii contradictorii: fie acceptarea supunerii faţă de autorităţile comuniste, mergând până la înregimentare, fie varianta continuării clandestine a rezistenţei, „pactul” fiind considerat o necesară poziţie *strategică*, care încuraja formule de organizare subversivă. O altă perspectivă a fost dată de Biriş, dispus să-şi asume continuitatea Mişcării în noile condiţii ideologice, crezând că poate melanja idealurile codreniste cu regimul de organizare şi disciplină comunist, folosindu-se de similarităţile ideologice dintre cele două curente. Şi sigur, nu în ultimul rând, soluţia opoziţiei nenegociabile în ţară, mai exact spus, în penitenciarele unde legionarii erau închişi. Divergenţele sunt reconstituibile la nivelul populaţiei penitenciare legionare, atât la Aiud, cât şi mai târziu, la Suceava. În opinia noastră, sugestia existenţei unui tablou *unitar* al „legionarilor” de la Suceava sau Aiud este hazardată, de fapt inexactă.

În condiţiile inexistenţei unor planuri coordonatoare, a unei strategii unitare de lucru cu membrii Mişcării Legionare, în condiţiile folosirii întâmplătoare a surselor din penitenciar şi a lipsei unei strategii contrainformative, rezultatele au fost foarte slabe, inconcludente oricum. Eşecul „experimentului Piteşti” de mai târziu a demonstrat că prima formulă de „neutralizare politică” a legionarilor nu dăduse defel rezultatele scontate[207]. „Biriştii”, deşi purtătorii unui radicalism mai curând conservator în prima etapă (1944-1946), ajunseseră să construiască o formulă sincretică, colaţionând elemente specifice extremei drepte naţionaliste şi mistice cu o conturată dimensiune comunist-revoluţionară, într-o logică a similitudinilor ideologice.

Apropierea de comunişti nu era, însă, o idee cu totul nouă. Primul grup legionar procomunist s-a constituit în Aiud la sfârşitul lui 1944[208], condus de Horia

---

[206] Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 3. „Odată cu înfiinţarea acestui Birou de Inspecţii, Securitatea nu mai ducea muncă informativă în rândul deţinuţilor”, mărturisea Isac Popic. Sugestia era că *regionala* nu avea nici un control, Bucureştiul ocupându-se de coordonarea noului organism (*Ibidem*). Informaţia este confirmată şi de Gavrilă Birtaş, şeful Direcţiei a III-a din D.G.S.S. (*Ibidem*, f. 4 verso). Acesta declarase, în procesul din 1955, că Serviciul Inspecţii luase fiinţă din iniţiativa lui Gheorghe Pintilie. Fiind chemat la Bucureşti, ministrul i-ar fi comunicat „ca se va crea un organ informativ în cadrul penitenciarului”, Direcţiei a III-a revenindu-i coordonarea acestuia (*Ibidem*).

[207] Există informaţii care atestă acest lucru. Un ofiţer anchetator i-ar fi mărturisit lui Ilie Niculescu, în cercetările din arestul Ministerului de Interne din 1955-1957, că „ei ştiu că n-au reuşit în cazul Piteşti şi Gherla” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 203).

[208] Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 2, f. 43.

Gheorghiţă, format din aproximativ 50 de adepţi[209]. Mişcările de reorientare începuseră în septembrie. Acest grup anunţase administraţia că se dezice de ideologia legionară, solicitând înscrierea în Partidul Comunist[210]. Obţinând aprobarea conducerii penitenciarului, grupul a fost izolat şi mutat într-o aripă distinctă. După 23 august 1944 deţinuţii de la Aiud aveau o relativă libertate de mişcare, celulele nu erau închise, nu funcţionau izolatoarele sau Zarca, se puteau plimba prin celule sau prin curtea penitenciarului, dreptul la vorbitor sau pachete nu era restricţionat sau interzis, se puteau introduce cărţi în detenţie etc.[211]. Libertatea de mişcare nu era limitată la zidurile penitenciarului, legionarilor fiindu-le permisă munca în coloniile afiliate unităţii de detenţie. Un al doilea grup, condus de Şerban Rogojanu, şi-a început activitatea în prima parte a anului 1946[212]. Cazurile sunt simptomatice. Rogojanu şi Gheorghiţă erau cunoscuţi antisimişti, fără ca proaspăta aderenţă să se reducă doar la un simplu conflict intestin. La vremea respectivă radicalismul legionar era apanajul susţinătorilor Comandantului. Nu este, totuşi, lipsit de importanţă faptul că în Mişcarea Legionară (ca şi în Partidul Comunist), istoria dizidenţelor, a fracturilor personale ori ideologice, a grupurilor distincte, a făcut parte din logica ei intrinsecă de funcţionare[213]. Folosirea diferendelor ideologice, politice sau personale a fost principala armă de luptă a Securităţii împotriva Mişcării Legionare. Antisimismul îi poziţiona pe cei doi reactiv faţă de radicalii Legiunii, care refuzaseră orice formulă de apropiere de noua putere.

Cele două personaje au redactat câte un memoriu, pe care l-au înaintat conducerii penitenciarului, prin care declarau că se delimitează de Mişcarea Legionară, renunţând la ideologia extremei drepte, cerând să fie primiţi în Partidul Comunist. Conducerea Aiudului i-a încurajat. A luat, astfel, naştere un grup, care a adoptat coregrafia noii puteri. Membrii au solicitat lecturi marxiste, acces la oficiosul partidului, „Scânteia”, interpretau cântece „progresiste” sau de propagandă sovietică, „pavoazau cu diferite lozinci democrate celulele”[214], au luat parte la o demonstraţie comunistă din oraşul Aiud, în cadrul unui car alegoric antihitlerist, cu ocazia aniversării zilei de 1 mai 1945[215]. Totul a culminat cu constituirea unei celule de partid în penitenciar[216]. În decembrie 1945 grupul Horia Gheorghiţă a fost pus în libertate[217], o parte revenind însă, ulterior, în detenţie[218].

---

209 *Ibidem*, vol. 1, f. 130 verso.

210 Idem, dosar nr. 14468, vol. 1, f. 42 verso.

211 Idem, dosar nr. 50417, vol. 1, ff. 130-130 verso.

212 Alexandru Ghyka vorbeşte despre existenţa grupului „încă de prin 1943”, referindu-se pesemne la tradiţionalele solidarizări legionare în jurul câte unui lider (Idem, dosar nr. 14468, vol. 1, f. 44 verso).

213 Idem, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 63 verso. A se vedea, în text, detaliile despre facţiunile politice, ideologice sau religioase existente în rândurile deţinuţilor legionari. Vezi şi nota 128.

214 *Ibidem*, f. 64. Alexandru Ghica îşi amintea şi el că grupul „ar fi ornamentat încăperile respective cu tablouri şi lozinci comuniste” (Idem, dosar nr. 14468, vol. 1, f. 43).

215 Idem, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 64.

216 *Ibidem*.

217 Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 208.

218 *Ibidem*, f. 209.

Şerban Rogojanu şi-a început activitatea după Horia Gheorghiţă, mai exact la începutul lui 1946, având alături pe Gheorghe Boiangiu şi pe preotul Lazăr Puşcaş, grupul din jurul acestuia numărând aproximativ 100 de legionari[219]. La 6 martie a pus la cale o acţiune de desolidarizare de Mişcarea Legionară, concretizată printr-o serbare dată în incinta închisorii, pentru deţinuţi şi pentru invitaţi din oraş. „«Foştii» legionari au ţinut discursuri de preamărire a comunismului, au cântat, cu corul organizat în acest scop, cântece comuniste"[220]. Serbarea, apreciată ca „foarte reușită", a fost repetată în sala teatrului din Aiud. Directorul penitenciarului, Alexandru Guţan, a ţinut o prelegere în care a subliniat importanţa renunţării legionarilor la vechile poziţii[221]. A urmat apoi o petrecere „în cursul căreia «ex-legionarii» au fraternizat cu oamenii muncii şi au dansat până în zori"[222]. După dans au existat şi anumite rezultate: grupul rogojenist a fost trimis în coloniile de muncă „Galda", „Unirea" şi „Uioara", sub lozinca „colaborare pentru reconstrucţia socialistă a ţării" [223], într-un mediu mai liber, mai puţin supravegheat. Semnificativ, dacă este să acceptăm mărturia lui Biriş, este şi faptul că legionarii care adoptaseră o poziție religioasă explicită, aderă la „grupul restructuraţilor" [224]. Dintre „rogojenişti" un număr de 60-80 de legionari fuseseră eliberaţi anticipat, datorită participării la reeducare şi redactării unei adeziuni la noua putere[225].

Semnificativ este faptul că, dincolo de comprehensivul oportunism vizând anticipata eliberare din detenţie, grupurile procomuniste manifestau şi o nedisimulată sinceritate privind proaspăta convertire. Radicalismul unora dintre ei stă probă în acest caz. În bună măsură, una din explicaţiile pentru destinul grupului intransigent al „biriştilor" la Suceava se găseşte în aceste convingeri. Într-o similară corespondenţă se găseşte şi grupul din jurul lui Bogdanovici şi ulterior Ţurcanu de la Suceava, pentru care obtuzitatea radicalismului asociată unui rafinat exerciţiu al urii a făcut posibilă terifianta experienţă a Piteştiului.

Se pun câteva întrebări legitime: cum a fost posibil ca un legionar intransigent, legat de comandamentele din „Cărticica şefului de cuib", adeptul strictei discipline legionare, acela care în 1944-1946 se delimitase aparent ferm de grupările legionare procomuniste, decide acum să treacă, cu arme şi bagaje, în tabăra acestora? Ce se schimbase între timp? Ce intervenise?

Un răspuns de primă instanţă poate fi cel legat de descurajarea produsă de decizia şefului Legiunii[226], asociată eliberărilor survenite în rândurile adepţilor grupărilor Gheorghiţă sau Rogojanu. Biriş n-a intenţionat, însă, o schimbare ideologică radicală, ci un amestec doctrinar, gândit să împace idealurile extremei drepte naţionaliste cu noua

---

[219] Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 64.
[220] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 209.
[221] *Ibidem*.
[222] *Ibidem*.
[223] *Ibidem*.
[224] Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 64 verso.
[225] *Memorialul ororii. Documente ale procesului reeducării din închisorile Pitești, Gherla, Canal*, Bucureşti, Editura Vremea, 1995, pp. 464, 468.
[226] Ne referim aici la pactul încheiat de N. Petraşcu cu reprezentanţii Partidului Comunist în decembrie 1945.

dimensiune revoluţionară („mi-am dat seama că trebuie adoptate noi metode de activitate pe care eu le vedeam tocmai prin luarea lor din ideologia şi experienţa marxistă (...), principiile adoptate de la comunişti puteau deci, după mine, să schimbe întrucâtva forma vechilor principii legionare (...), eu nu mai vedeam posibilă continuarea activităţii legionare întrebuinţând misticismul în modul acela exagerat, întrucât concepţiile societăţii se schimbaseră iar omul nou creat după 1944 cerea ceva concret"[227]). Şi, deşi orientarea procomunistă de la Suceava a lui Biriş nu a rămas necunoscută la revenirea lui din iunie 1948 la Aiud, dimpotrivă, Biriş a gestionat abil ambiguitatea unei aderenţe, care nu părăsea definitiv teritoriul legionar. Pentru mulţi, acest Janus Bifrons, a rămas până la capăt un ferment inexplicabil[228]. Orgoliul propriei sinteze naţional-socialiste (Biriş milita pentru „existenţa unei dizidenţe legionare independente"[229]) şi sentimentul acut al trădării, pe care-l resimţise în 1944-1945, prin gestul lui Petraşcu, şi la revenirea din iunie 1948 în Aiud, prin delimitarea comunităţii legionare de acţiunile lui de la Suceava, i-au determinat destinul penitenciar de dincolo de 1957. Dar să nu anticipăm.

Într-un interogatoriu din 6 decembrie 1954, Biriş a rezumat tactica pusă în practică de el la Suceava. Sigur, în cercetările din 1954 nu a mai fost dispus să-şi recunoască credinţa, preferând să se subsumeze strategiei anchetei, care – ca şi în cazul grupurilor procomuniste – interpreta încercările de seducţie legionare de la mijlocul anilor '40 ca *strategii de diversiune*[230]. „Noua tactică elaborată de subsemnatul în penitenciarul Suceava, în perioada anilor 1947-1948, consta în darea de directive legionarilor pentru studierea şi cunoaşterea ideologiei comuniste, pentru combaterea ei, în adoptarea de către legionari a unor principii din ideologia şi programul comunist, în scopul continuării activităţii legionare în condiţiile noi"[231]. Declaraţia este *a anchetei*, trebuind să fie luată ca atare. În afară de vinovăţia poziţiei duplicitare, pe care Biriş era invitat să şi-o asume, pentru conturarea încadrării penale, mărturisirea conţine şi informaţii veritabile. De pildă faptul că a existat un program de studiu al materialelor marxiste, alcătuit din lecturarea oficiosului partidului, (la vremea respectivă nefiind

[227] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 69.
[228] Biriş şi companionii au crezut sincer într-o formulă novatoare sincretică, care să îmbine punctele ce păreau comune din cele două perspective ideologice. Speranţa, naivă şi la limită disperată, era că astfel „reîncadraţi", vor fi mai uşor de asimilat în noile orizonturi politice, putând miza pe o posibilă eliberare anticipată. Condiţia de posibilitate a acestei sinteze ridică anumite întrebări extrem de importante. Cum este posibil să melanjezi idealuri ce par simetrice, dar care sunt clădite pe fundamente opuse? „Omul nou", reînnoirea României, disciplina civică, situarea într-un ev nou politic a ţării, cultul elitelor conducătoare (chiar dacă identificarea acestora era complet diferită), charisma liderului şi o anumită soteriologie istorică (în marxism în formula unui istoricism mesianic, complet desacralizat) ş.a.m.d. Ce tip de simetrie poţi imagina între cele două ideologii de aşa manieră încât punţile peste ele să fie posibile? Ce avea *specific* legionarismul? Ireductibil? Ce rol joacă ideologemele amintite în alcătuirea miezului tare al doctrinei legionare? Ca întotdeauna, punctele comune doctrinare, apropierile, sunt mult mai interesante decât diferenţele.
[229] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, ff. 76-77.
[230] Despre desfăşurarea şi calendarul anchetei din 1954-1957, a se vedea mai jos în text.
[231] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 68.

traduse prea multe lucrări din ideologii marxismului[232]), a *Istoriei P.C.U.S.* şi a *Problemelor de bază ale leninismului*, cerute explicit de Biriş, precum şi a altor broşuri din biblioteca penitenciarului[233]. În spatele intenției de a adopta pozițiile doctrinare ale noii puteri stă, foarte probabil, speranța lui Biriş că este posibilă o formulă sincretică, care să permită salvarea în cadrul României comunizate a lui şi a adepților lui. Adoptând sincer noile directive ideologice, fostul secretar general al Ministerului de Interne încerca *o sinteză „național-socialistă"*, multe din idealurile radicale şi mesianice ale celor două mişcări, în ciuda unei opoziții politice manifeste, suprapunându-se.

Acțiunea a început în toamna lui 1947, continuând până în 15 iunie 1948, când grupul este readus la Aiud. „Biriştii" erau dirijați să discute pe larg articolele publicate de „Scânteia" sau „Viața Sindicală"[234], să facă referate după lucrările deja amintite, pe care le prezentau apoi în public. Se impunea „creşterea nivelului cultural al omului nou", legionarii evitând astfel să ajungă simple „piese de muzeu" ale istoriei. Restructurarea era văzută ca o posibilitate de a participa din nou la viața politică[235]. Biriş recunoştea că se plasase pe o poziție „de extremă stângă legionară", mai precis „mergând spre socialism deschis, aprobând, ratificând unele exproprieri şi aşa mai departe, făcute la noi în țară la data aceea"[236]. „Mişcarea Legionară trebuie să ia din marxism tot ce este în concordanță cu cerințele noilor vremuri", afirma Biriş, „să se declare pentru naționalizarea mijloacelor de muncă şi a capitalului", „împotriva proprietății particulare", „să recunoască, alături de marxişti, că tot ce este comerț particular, în fond este rapt", „să adopte ca program de guvernământ, înființarea colectivelor agricole şi meşteşugăreşti", iar Karl Marx şi continuatorii săi trebuie să fie asimilați drept „precursorii doctrinei economice legionare"[237].

Anchetele pregătitoare ale procesului din 1957 rețin „modificarea" tematică survenită între momentul Aiud şi detenția de la Suceava. Dacă la Aiud accentul fusese pus pe educația spirituală şi morală, la Suceava accentul cădea pe educația politică, economică şi socială. Suntem în fața unei citiri agravante, pe linie „organizatorică", a anchetei. Se sugera, astfel, că schimbarea de direcție ideologică a grupului urmărea implicarea *politică activă*, culegându-se informații despre situația din țară şi construindu-se planuri de acțiune explicite. În opinia noastră nu există diferențe fundamentale între cele două etape. Pesemne momentul Suceava, beneficiind de euforia generată de eliberările

---

[232] Alte surse rețin faptul că în Suceava acelei perioade se citeau, printre altele, şi lucrări de sociologie (unele de orientare marxistă): Petre P. Ionescu, *Sociologie* (1930), Traian Brăileanu, *Sociologie* (1935), I.V. Stalin, *Marxismul și chestiunea națională* (1942), Constantin Rădulescu-Motru, *Etnicul românesc. Comunitate de origine, limbă și destin.* Mărturia provine de la Alexandru Bogdanovici, unul din actorii principali ai reeducării de la Piteşti, fost deținut la Aiud între aprilie 1945 şi martie 1947 şi care folosise lucrările citate în redactarea unui eseu scris în detenție în noiembrie 1946, intitulat *Spre o nouă definiție a conceptului de „națiune"* (Mircea Stănescu, *Reeducarea în România comunistă (1945-1952): Aiud, Suceava, Pitești*, cuvânt înainte de Constantin Ticu Dumitrescu, Iaşi, Editura Polirom, 2010, vol. I, p. 37).

[233] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 68 verso.

[234] *Ibidem*, vol. 2, f. 51 verso.

[235] *Ibidem*, vol. 1, f. 69 verso.

[236] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 14, f. 153.

[237] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 614.

anticipate care se produseseră la Aiud, a fost ceva mai consistent în concretizarea acţiunilor de convertire ideologică, însă, fermentul era acelaşi. Dezvoltarea fenomenului, mai cu seamă odată cu arestările din 14-15 mai 1948, a presupus ducerea până la capăt a unor premise puse deja la Aiud, cu mai bine de trei ani înainte.

Din grupul „biriştilor", anumiţi deţinuţi fuseseră selectaţi să se ocupe cu un sector anume de activitate: Mircea Cătuneanu se interesa de problema economică şi financiară, Duţu Dumitru de problema învăţământului, Turtureanu primise sectorul sportiv şi de tineret[238], Eftimie Mitrofan superviza problema femeilor şi copiilor, Alexandru Ghyka răspundea de „probleme legate de relaţiile interne şi externe din punct de vedere politico-militar"[239]. Se dorea, cu limitele intuibile, un soi de „guvern din umbră", menit monitorizării acţiunilor Partidului Comunist, în ideea viitorului rol pe care Mişcarea Legionară trebuia să-l joace. Se pune firească întrebare dacă avem de-a face cu o reconstrucţie a anchetei sau cu planificări explicite? Adevărul este, pesemne, la mijloc, chiar dacă ambiţia organizării unui „guvern", aflat în opoziţie cu puterea comunistă, este în mod evident, exagerată. Finalitatea unei asemenea organizări este departe de a fi clară, putând afirma – în acest stadiu ale cercetărilor – că avem de-a face cu un grup legionar care a încercat, printr-o sinteză ideologică, o apropiere de Partidul Comunist. Raţiunile care au făcut ca o asemenea apropiere să fie considerată o opţiune fac obiectul unei cercetări separate.

La începutul lunii mai 1948 Biriş decide să treacă pe hârtie ideile generale ale noii poziţionări[240], în speranţa că le-ar putea comunica în afara penitenciarului. Textul este citit în data de 15 mai amicului Ghyka[241], şi o zi mai târziu, întregului grup[242]. Departe de a fi în sens strict programatice, rândurile reflectau mai curând o poziţie tactică, o formulă de adaptare, dar şi o interesantă *repoziţionare*. Scrisoarea, redactată de Biriş, a fost copiată în mai multe exemplare. Unul fusese trimis lui Constantin

[238] Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 155.
[239] *Ibidem*, vol. 2, f. 83 verso.
[240] Mai exact, pe 14 mai 1948 (*Ibidem*, vol. 1, f. 74).
[241] Atitudinea lui Ghyka la Aiud, încă din 1941, fusese echilibrată, refuzând afilierea la unul din grupurile constituite în detenţie. „Fusese legionară", descria Biriş, „fără a se manifesta făţiş, în sensul că nu a cerut reabilitarea prin trimiterea pe front, aşa cum au făcut alţii" (Idem, dosar nr. 14468, vol. 1, f. 63 verso). După 23 august 1944 Ghyka nu şi-a manifestat direct opoziţia faţă de noul regim, nerenunţând, însă, la profilul legionar. La începutul lui 1946 a cerut conducerii penitenciarului îmbunătăţirea condiţiilor de hrană, refuzând să mai primească mâncarea servită. În luna mai a aceluiaşi an este pedepsit cu izolarea, iar câteva luni mai târziu a fost trimis disciplinar la penitenciarul Suceava (*Ibidem*, f. 64). Ghyka nu era de acord nici cu abordarea „biriştilor", motivând că o atitudine radicală nu serveşte organizaţiei legionare, expunându-i ostentativ pe susţinătorii acestei direcţii ca şi pe cei (prin opoziţie) care căutau pe alte căi eliberarea („restructuraţii"). Într-o primă perioadă, la Suceava acceptase participarea la şedinţele „biriştilor", a acceptat să redacteze şi referate în urma lecturii oficiosului Partidului Comunist, făcând-o, însă, cum s-a exprimat Biriş, „în spirit reacţionar", „combătând ideile comuniste" şi menţinând „moralul celor din grup, în sensul că regimul actual va cădea şi se va restaura capitalismul" (*Ibidem*). Biriş s-a simţit dator să-i critice atitudinea, ceea ce l-a determinat pe Ghyka să se retragă din grup.
[242] Scrisoarea este semnată de Victor Biriş, având trecută data de 16 mai 1948.

Lupoaie[243], unul din cei mai apropiaţi adepţi ai lui Biriş, prin intermediul fratelui lui Vasile Turtureanu, venit la un vorbitor la penitenciar[244]. Un alt exemplar, copiat de Alexandru Ghyka, care adăugase şi două pagini de *post scriptum*[245], ascuns într-o saltea, fusese descoperit, ajungând „piesa acuzatoare principală"[246] la dosarul anchetei din 1954. Sfaturile şi poziţionările epistolare se transformă, în idiomul anchetei, în „directive", menite reactivării legionarilor din detenţie şi din exterior.

Adresată „Dragă Titi" (Constantin Lupoaie), scrisoarea conţine o suită de sfaturi pentru tânărul student ce fusese eliberat cu un an înainte şi care era îndemnat,

---

[243] Trimiterea s-a produs în intervalul 14-16 mai 1948 (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 79). Constantin Lupoaie, „un legionar crescut de mine la Aiud", „la care ţineam foarte mult", care „mă urma întocmai", fiind „un element cu aptitudini politice şi ştiinţifice, fără a pune bază pe un misticism exagerat", avea „toate însuşirile pentru a pune în practică obiectivele elaborate de subsemnatul", aşa îl descria V.B. (*Ibidem*, ff. 70-71, 75). Lupoaie fusese graţiat, eliberându-se în 1947 din penitenciarul Aiud (*Ibidem*, f. 70 verso), ca efect al participării acestuia la primele acţiuni de reeducare întreprinse de grupul Rogojanu (*Memorialul ororii. Documente ale procesului reeducării din închisorile Piteşti, Gherla, Canal*, Editura Vremea, Bucureşti, 1995, p. 507). De ce îi adresase în mod explicit lui o scrisoare? O mărturie a lui Vasile Turtureanu din ianuarie 1955, confirmată şi de o declaraţie a lui Biriş din decembrie 1954 reţine, cu ceva timp înaintea izolării lui V.B. la Suceava, o şedinţă de judecată la care Lupoaie ar fi fost supus, pentru un aşa numit „caz de indisciplină". Lupoaie „refuzase să execute aşa cum se cerea o corvoadă dată în cadrul grupului de către şeful de cuib" (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, ff. 131, 139, 140). Scrisoarea trebuia să vină ca o corijare a acestei abateri. Lupoaie a fost martor propus de Procuratură (martor al acuzării) în procesul din octombrie-noiembrie 1954 a „lotului reeducării" de la Piteşti, fiind unul dintre cei folosiţi, torturaţi şi maltrataţi în „exerciţiile cruzimii" din penitenciar (*Memorialul ororii. Documente ale procesului reeducării din închisorile Piteşti, Gherla, Canal*, Editura Vremea, Bucureşti, 1995, pp. 23, 29, 32, 46, 253-254, 685). Ar fi făcut parte, conform declaraţiei lui Dan Dumitrescu, dată în cadrul amintitului proces, din „comandamentul legionar" constituit în penitenciarul Suceava la sfârşitul lunii august 1948, informaţie care trebuie luată însă cu multă prudenţă (*Ibidem*, pp. 501, 508). Plusând în anchetă şi încercând mascarea practicilor abuzive din penitenciarul Suceava, acelaşi declara că Lupoaie făcuse parte din „echipa teroristă de execuţie", organizată ca să pună în practică sentinţele de condamnare la moarte ale unui aşa numit „tribunal [legionar] de judecată" (*Ibidem*, p. 496). Lupoaie activase în F.D.C. la liceul „Ştefan cel Mare" din Suceava. În 1942 a fost judecat de Curtea Marţială din Cernăuţi şi condamnat la 20 de ani m.s. În 1949 a fost condamnat a doua oară la 20 de ani m.s.. la recurs pedeapsa reducându-i-se la 5 ani m.s. După prima arestare a fost încarcerat la penitenciarul Aiud, executând o pedeapsă de 5 ani şi jumătate şi fiind eliberat în 1947 (Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 81). Nu rezultă clar ce rol a jucat în reeducarea de la Suceava. Coroborarea declaraţiilor contradictorii din ancheta din 1954 sugerează că C.L. adoptase altă tactică decât participarea agresivă şi directă la reeducare, fără să renunţe însă la convertire. Din declaraţiile proprii, apare ca unul care demascase falsele încercări de *captatio* ideologice ale grupării Bogdanovici-Ţurcanu, ipostază care poate fi înţeleasă şi ca o necesară repoziţionare tactică din timpul anchetei. Izolarea lui însă la Suceava, din ordinul lui Bogdanovici, indică faptul că era considerat unul din deţinuţii care încă nu renunţase definitiv la ideologia legionară sau refuza să se ralieze dimensiunii radicale a fenomenului reeducativ (Mircea Stănescu, *op.cit.*, p. 87).

[244] Ion Turtureanu (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 155 verso).

[245] *Ibidem*, f. 170.

[246] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 243.

„pentru cauză”, să se înscrie la Universitate[247], „pentru a deveni energie creatoare” şi pentru a „continua munca educativă şi organizatorică” în care dovedise „aptitudini remarcabile”[248].

„Dacă nu vom şti să învăţăm din revoluţia social politică care se desfăşoară sub ochii noştri”, avertiza Biriş, „dacă nu vom şti să asimilăm ştiinţa socială şi politică, care constituie marea forţă a comunismului internaţional, departe de a îndeplini misiunea de învăţători şi conducători ai neamului pe drumul nostru, vom fi condamnaţi de la început să devenim simple unelte ale unor interese străine de cele ale neamului, vom fi puşi la arhivă (nu importă dacă de ruşi sau de americani, de burghezi sau de avangarda proletariatului)...”[249]. Ca lider şi „director de conştiinţă”, îl sfătuia subtil pe Lupoaie că „sămânţa” trebuie „aclimatizată *la noile condiţii istorice*” [subl. n.]. Condiţia de a rămâne „mădulare vii ale neamului” este „să rămânem permanent *în inima lucrurilor*” [subl. n.]. Altfel, „misiunea istorică”, ar putea fi ratată. Biriş anticipa reacţia dură a legionarilor în faţa unei repoziţionări atât de îndrăzneţe, numindu-i, precaut, „prieteni de bună credinţă, dar orbi”. Inabilitatea provenea din faptul că cei care preferau să se păstreze pe vechile poziţii legionare refuzau să vadă „marele cataclism ce pare de neînlăturat” în urma căruia „focul va mistui poate întreaga pădure de brazi”[250]. De sub cenuşa acestui incendiu, însă, va răsări o sămânţă, „cu mare capacitate *adoptivă*” [subl. n.], care va genera „mădularele lumii noi”. „Semănătorii înţelepţi” vor fi binecuvântaţi, se consola Biriş, într-un registru care amesteca dezinvolt coregrafia noutestamentară cu misionarismul legionar. Lupta nu putea fi uşoară. „Primejdiile pretimpurii din partea inamicului”, dar şi „vechile cadre, în cea mai mare parte oportuniste sau total decăzute” puteau periclita noua sinteză. Delimitările sunt importante, acoperind atât profilul „inamicului” bolşevizat cât şi fruntaşii Mişcării, incapabili „să citească” spiritul vremurilor.

Direcţia etică a curajosului drum se situa, însă, dincolo de îndoieli. Îndemnul pentru „Titi”, în spiritul căruia trebuiau crescuţi noii adepţi, suna copleşitor: „să-i creşti în duhul care bate din «Arcaşii lui Ştefan» şi din «O, Românie!»”[251]. Nimic nu poate fi mai tranşant, să recunoaştem!

Pentru a nu „cădea”, acţiunea trebuia să fie individuală, să nu aibă de-a face cu nici un „comandament legionar”, cu nici un nume, nefiind, însă, indicat ca ea să fie debranşată de la energiile celui care străbătea Legiunea dincolo de timp. Nenumit explicit în scrisoare, C.Z.C. este prezent prin trei mari comandamente, care încercau să dea un profil ceva mai pragmatic efuziunii arcaşilor lui Ştefan. Cadrul general nu părăsea *Weltanschauung*-ul bibliei legionare, Lupoaie fiind îndrumat să păstreze axele diriguitoare intacte: „*Individul* în cadrul şi în slujba neamului”, „*Neamul* în cadrul şi în slujba lui Dumnezeu şi a legilor divinităţii”, respectiv „*lupta* din răsputeri în contra exploatării omului de către om”[252]. „Ordinea burghezo-capitalistă” eşuase în soluţionarea ultimei

[247] Idem, fond Penal, dosar nr. 14468, vol. 1, f. 139.
[248] *Ibidem*.
[249] *Ibidem*, ff. 139-140.
[250] *Ibidem*, f. 140.
[251] *Ibidem*, f. 141.
[252] *Ibidem*.

probleme, „iar ordinea comunistă" înlocuise exploatarea omului de către om prin „exploatarea până la epuizare a omului de către stat"[253]. Exista, însă, o formulă care aglutina ideologeme din ambele perspective, sugerând că este posibilă o rebranşare la izvoarele autentice codreniste, asumând, însă, lucid lecția istorică care începuse cu 1940, cum se exprimase Biriş. „Sarcina energiilor noastre creatoare este ca, valorificând marile experienţe, fascistă, nazistă şi sovietică, precum şi *pe cea a democrațiilor de tip nou*"[254] [subl. n.], să poată fi puse, în practica politică, cele trei „comandamente" de mai sus. Biriş nu părea să aibă nici o crispare asimilând egalitaritarismul cu „împărăția lui Dumnezeu pe pământ"[255]. Părea astfel că dezideratul mesianic al Legiunii prinsese un neaşteptat corp în România bolşevizată.

Lupoaie era îndrumat să lectureze asiduu literatura marxist-leninistă, ea „mijlocind ştiinţific realităţile istorice şi politice pe care nu avem dreptul să le ignorăm. Misticismul este bun doar ca izvor de energie, „ne înfierbântă elanul", însă, „ştiinţa socială şi politică ne învață să valorificăm util şi constructiv această energie"[256]. „Democraţiile de tip nou" păreau să corporalizeze exaltarea propagandistică pe care Biriş o cunoştea foarte bine şi pe care o admira. Se păstrase, în logica acestui mesaj, un anumit regim al exaltării, care mişca societatea şi realitatea politică mai mult printre metafore, proiecte idealizate şi planuri a căror anvergură absorbea istoria.

Dacă adresantul putea părea şocat de, totuşi, fundamentala schimbare axiologică – în ciuda asigurărilor legate de prezervarea fundamentalelor referinţe codreniste – Biriş ţinea să-l prevină cu deja exersatul tact psihologic: „tulburarea firească pe care ţi-o va produce contactul cu literatura comunistă se va potoli pe măsură ce *procentul de acumulare ideologică se va fi desăvârşit. Adevărul te va îmbogăți* [subl. n.], iar neadevărul îl vei respinge şi îl vei combate cu mai multă putere decât ai putut-o face în perioada când te socoteai obligat să combați o idee, numai pentru că purta eticheta roşie a comunismului"[257].

Ceea ce atrăsese atenția Securității erau şi sfaturile privitoare la urmărirea transformărilor survenite în structura tineretului, a „acțiunii educative inițiate de actualul regim", ce anume îl determină să studieze revistele comuniste (e.g. „Tânărul muncitor"), „Titi" trebuind să răspundă la întrebarea dacă tineretul poate fi recuperat „în sânul neamului, aşa cum îl concepem noi", conform metodelor de educație „fixate în *Cărticică* şi *Îndreptar*"[258]. Un veritabil studiu de psihologie socială, pe care Lupoaie era rugat să-l ducă la bun sfârşit şi să-l comunice lui Biriş, când se va elibera.

În rezumat, textul era un îndemn adresat tinerilor legionari de a continua legământul naţionalist („cultul Neamului") prin angajarea, simetrică, în cadrele noii societăți comuniste. Până la urmă, şi legionarii doreau eliminarea exploatării omului de către om, clarificarea problemei marii burghezii industriale, visau şi ei la un „om nou" şi o „nouă Românie", pariau pe o „renaştere naţională" asimilabilă unei „revoluţii".

[253] *Ibidem.*
[254] *Ibidem.*
[255] *Ibidem*, ff. 141-142.
[256] *Ibidem*, f. 142.
[257] *Ibidem.*
[258] *Ibidem*, f. 144.

Adversarul (marea burghezie exploatatoare), dar mai cu seamă aspirațiile comune păreau că pot construi un pod de trecere de la extrema dreaptă la extrema stângă, fără emoţii ori dileme. Parcurgând similaritățile şi accentuând pe chestiunea simbolică a „Neamului”, care trebuia slujit independent de contextele politice, relația cu acesta fiind asimilabilă unui legământ de tip religios, drumul nu mai părea de neparcurs, dimpotrivă. Contextul carceral a făcut traducerea mult mai facilă. Ce scosese complet din ecuație Biriş era angajamentul religios, destul de greu, dacă nu imposibil de împăcat cu lumea comunistă. Relația lui cu acest extrem de important aspect rămâne ambiguă şi nesigură, existând mai degrabă o distanţă sceptică şi orgolioasă faţă de orice alt tip de angajament ancilar.

Ultimele fragmente din scrisoare, în forma unui *post scriptum*, aparţinându-i lui Alexandru Ghyka, dezvăluie o perspectivă diferită. Nemulţumit de orientarea marxistă a bunului său prieten, cu care dezbătuse aceste probleme în august şi septembrie 1946[259], Ghyka nu putea lăsa formarea unui tânăr pe mâinile unei ideologii cu care Mişcarea Legionară pretindea că are un conflict fundamental. El i se adresează, simpatetic şi regulamentar, adresantului cu „Dragă camarade”, începând scrisoarea abrupt desfiinţător: „lectura asiduă a materialului de propagandă comunistă și-a produs efectul otrăvitor: l-a convins că valorile principiilor lui Marx şi Lenin sunt singurele. Susține că adevăratul legionarism nu se poate realiza decât pe căile arătate de Marx şi Lenin”[260]. Amicul Biriş, sintetiza Alexandru Ghyka, „crede în ideologia comunistă pe care îşi închipuie că o poate îmbrăca în verde”, sfătuindu-l ferm pe tânărul neofit să fie „vigilent” şi „atent”. „Lumea camarazilor” nu se poate aglutina, însă, cu „lumea tovarăşilor”[261]. Verdictul este lipsit de opțiuni: „Ori tovarăş cu dr. Biriş, Chişinevschi, Paucherii [Paukerii], Ghinzberg ş.a., în sunetul internaţionalei, ori camarad cu toţi legionarii vii şi morţi, în sunetul «Sfintei tinereţi», cu H.S. în frunte. Ori cu crucea pentru care au murit Moţa-Marin, ori cu cei care au tras în Hristos, în Moţa şi în Marin. Alege. Am să-ți mai scriu. Trăiască Legiunea și Căpitanul”[262].

Poziția lor era diametral opusă. Ghyka nu credea că împrumutul ideologic poate duce la o reală relaxare între comunişti şi legionari, Biriş în schimb, se iluziona că sublinierea drumurilor comune ar putea pune problema acceptării Mişcării Legionare ca posibil partener de dialog politic. Ambele poziţii erau iluzorii, dovedind o cecitate aparte faţă de natura „adversarului”, deloc dispus la reale compromisuri şi funcţionând după logica ilegalistă şi subversivă a trupelor de gherilă politică, pentru care legea, înţelegerea, pactul, doctrina sau orice altă formă de *gentlement's agreement* erau – în fapt – doar strategii strict formale pentru mascarea unor acţiuni în forţă, paramilitare şi extrapolitice.

Cercetările la care a fost supus Biriş şi doi dintre apropiaţii lui în 1954, au început în 21 august, atunci când, prin mandatul nr. 1232 emis de Procuratura Militară

[259] Idem, dosar nr. 50417, vol. 2, ff. 59-60.
[260] *Ibidem*, vol. 1, f. 168 și dosar nr. 14468, vol. 1, f. 144.
[261] Idem, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 177.
[262] Idem, dosar nr. 14468, vol. 1, f. 144.

Teritorială Bucureşti, a fost – în chip formal – arestat[263], mandat prelungit ulterior până în 17 februarie 1955[264]. Turtureanu este arestat în ianuarie 1955, iar Ion Mare la data de 4 aprilie 1955[265]. Ancheta s-a derulat în cea mai mare parte la Direcţia de Anchete a M.A.I. din Bucureşti şi la Direcţia Judeţeană Constanţa a M.A.I. (în cazul lui Ion Mare).

Punerea sub acuzare a vizat „activitatea legionară dusă în detenţie", mai întâi la Aiud, Galaţi, apoi la Suceava, în mod organizat, pe întreg intervalul de la arestarea din 1941, până în 1948, încadrarea juridică făcându-se pe celebrul articol 209 C.P. Cercetările s-au încheiat în februarie-martie 1955[266]. Rechizitoriul în dosarul nr. 1971 a fost finalizat la 10 martie 1955, fiind redactat de Procuratura Militară Teritorială a Capitalei[267]. Deşi, iniţial, cauza a fost trimisă Tribunalului Militar Teritorial Bucureşti, datorită unor succesive vicii procedurale, audieri de martori etc., procesul a fost declinat în favoarea Tribunalului Militar Iaşi[268], pe considerentul că faptele puse în sarcina celor trei inculpaţi se desfăşuraseră pe raza „teritoriului juridic" al acestui tribunal (penitenciarul Suceava). Interesant că, în încheierea din 11 iulie 1956 a T.M.T. Iași, prin care dosarul este trimis înapoi, pentru „reglarea competenţei" de soluţionare, la Bucureşti, se făcea menţiunea că din analiza faptelor comise la Suceava nu ar fi rezultat „că s-ar fi făcut ceva concret"[269]. Bucureştiul a stabilit, la 14 august 1956, competenţa de soluţionare în favoarea Tribunalului Constanţa[270].

Sentinţa nr. 217 a Tribunalului Militar Constanţa s-a dat în 18 aprilie 1957[271]. Inculpaţii sunt acuzaţi, nici mai mult, nici mai puţin, de iniţierea unei organizaţii „de tip fascist, politic şi paramilitar"[272], fără prea multă preocupare pentru verosimilitatea unei atari enormităţi, în contextul în care faptele invocate se produseseră în timpul detenţiei. Cei trei strâng împreună 65 de ani de muncă silnică, Biriş 25, iar Turtureanu şi Mare câte 20.

Nici unul din ofiţerii care anchetaseră procesul din 1954 nu a avut dubii în legătură cu natura rândurilor expediate de Biriş în afara penitenciarului. În optica lor, era vorba, pur şi simplu, de o încercare de reorganizare a Mişcării prin ducerea unei susţinute „activităţi legionare" în detenţie, mascată sub „tehnica diversionistă" a convertirilor la comunism. Scrisoarea nu era altceva decât o înşiruire de „directive", cu o clară dimensiune organizatorică. Similaritatea stilistică a anchetei cu cea organizată în cazul lotului Piteşti este dincolo de orice dubiu. În opinia noastră, procesul lotului Biriş este un efect al procesului Piteşti. Obsesia perpetuării aceleiaşi conspiraţii simiste, care

---

[263] Idem, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 7. „Formal" pentru că pe 13 iulie 1954 Biriş era în detenţie la penitenciarul Lugoj, de unde a fost transferat pentru anchete la M.A.I. Bucureşti.

[264] *Ibidem*, f. 12.

[265] *Ibidem*, vol. 2, f. 1.

[266] *Ibidem*, vol. 1, ff. 3-6, 81, 161.

[267] *Ibidem*, vol. 2, ff. 85-86.

[268] *Ibidem*, f. 264.

[269] *Ibidem*, f. 268.

[270] *Ibidem*, vol. 3, f. 4.

[271] *Ibidem*, ff. 74-77. A rămas definitivă prin respingerea recursurilor, la 25 iunie 1957 (*Ibidem*, vol. 4, f. 8).

[272] *Ibidem*, vol. 3, f. 76 verso.

falsifica reeducarea, deturnând mesajul arhitecţilor ei, trebuia confirmată şi în cadrul altor penitenciare[273].

Activităţile curente în detenţie ale legionarilor deveniseră preocupante pentru autorităţi din momentul în care experimentarea unei formule sălbatice de convertire la Piteşti, eşuase. Strategia cunoscută, după acest eveniment, a vizat interpretarea faptelor ca rezultat al unei formule subversive de organizare în detenţie, care scăpase organelor penitenciare şi care – prin acţiunile puse la cale – venise să compromită acţiunea plină de umanism, de recuperare pentru societate, a foştilor adepţi ai extremei drepte. Obsesia subversivităţii se născuse în chiar mijlocul strategiei de „asumare" a eşecului de la Piteşti. Legionarii erau „organizaţi şi coordonaţi", existaseră „canale de legătură conspirate" cu diaspora, se produsese o deturnare a regimului de pedeapsă, cu scopul compromiterii Partidului Comunist. Partidul şi Securitatea căzuseră, accidental, în capcana abilă a legionarilor. Ori „istoria" de faţă nu se putea derula în absenţa prezumţiei unei solide organizări. *A luat, astfel, naştere nu doar o sintagmă („comandamentul legionar din detenţie") ci mai cu seamă o realitate „operativă".* Pe un atare fundament se vor construi planuri de măsuri, se va înfiinţa o unitate de contrainformaţii, va fi gândit un întreg univers informativ-operativ.

Sunt adunate probe ale implicării legionare la toate penitenciarele unde fusese încarcerat V.B., la Aiud, Galaţi [274] şi Suceava, urmărit de aceeaşi obsesie

[273] Primele anchete în lotul deţinuţilor de la Piteşti (lotul Ţurcanu) au debutat în mai 1951. Cercetările au luat amploare odată cu uciderea doctorului Ion Simionescu la Canal (una din unităţile de detenţie unde s-a încercat exportarea experimentului), două luni mai târziu. În august 1951 Piteştiul este desfiinţat ca centru de tortură. Abia în aprilie anul următor ancheta prinde contur în jurul lotului Ţurcanu. Două luni sunt interogaţi principalii actori ai viitorului proces. „Timp de un an nu s-a mai întâmplat nimic remarcabil", observă Alin Mureşan în lucrarea sa monografică dedicată reeducării de la Piteşti. Cercetările de fond şi scrierea scenariului procesului s-au petrecut în intervalul martie 1953 – august 1954. Sentinţa, emisă de Tribunalul Militar pentru unităţile M.A.I., a fost dată în 10 noiembrie 1954 la Bucureşti (Alin Mureşan, *Piteşti: cronica unei sinucideri asistate*, pref. de Ruxandra Cesereanu, Iaşi, Polirom, 2007, pp. 82-83, 94). Cei care au rămas în viaţă, după executarea în 17 decembrie 1954 a 17 membri ai lotului, au primit sentinţa definitivă abia pe 31 august 1957, în acelaşi an în care şi lui Biriş i s-a comunicat sentinţa definitivă. Trebuie menţionate aici şi alte două procese, primul în aprilie 1957, în care au fost implicate cadre ale Securităţii şi ale D.G.P. (lotul T. Sepeanu), a cărui sentinţă s-a dat în 16 aprilie şi un al doilea proces al deţinuţilor, în vara aceluiaşi an (lotul Valeriu Negulescu) (Alin Mureşan, *op.cit.*, pp. 97-102). Elementele scenografice şi de regie sunt simetrice procesului lotului Biriş: abuzurile se datorau „comandamentului legionar" din ţară şi din exil, care ar fi coordonat totul, adeziunile la Partidul Comunist avuseseră o singură motivaţie şi anume „sabotarea dinăuntru" a acestuia (*Ibidem*, p. 84), organizarea în exterior avea ca scop culegerea de informaţii despre aparatul de stat (sarcina serviciului legionar de informaţii), scopul întregii operaţiuni fiind schimbarea regimului politic din ţară.

[274] „Salonul nr. 95", o celulă de dimensiuni mai mari din penitenciarul Galaţi, găzduise mai multe discuţii politice, analize culturale şi sociale, „sfaturi pentru politica viitoare" etc. Grupul care le întreţinuse, centrat în jurul figurii lui Biriş, fusese compus din: Dumitru Banea, Eugen Popescu, Radu Meitani, Aurel Tacu, Mircea Munteanu, Nicolae Luca, Nicolae Gaia, Ioachim Călin (preot), Gheorghe Tarcea (preot), Ştefan Smărăndescu (preot), Ioan Boboc (preot), Ioan Constan (preot), Krieger (din Grupul Etnic German), Veischisher (Waischircher/Weisshirchen Hugo),

„organizatorică". Nu se dusese, cum puteau crede deţinuţii implicaţi, o simplă muncă de informare şi de recalibrare ideologică. Se puseseră, de fapt, bazele unei coordonări a deţinuţilor legionari de către „comandamentul legionar" din ţară, prin deziderate comune, prin „directive", în vederea unei acţiuni coordonate. Ca atare, sunt interogaţi martori, care „confirmă" (cu notabila excepţie a lui Alexandru Ghyka, care, pe tot parcursul anchetei, a refuzat să accepte că ar fi vorba despre „directive", „organizare" sau „ordine"), anchetatorii leagă amănunte de viaţă carcerală într-un scenariu consistent, menit să demonstreze că V.B. nu părăsise, de fapt, niciodată baricadele extremei drepte. Actorul principal, nu doar de pe poziţiile de acuzat, este Biriş însuşi. El este cel care transformă „educaţia legionară" din detenţie într-o formulă programatică, plasându-se într-un rol coordonator şi încercând să sugereze că era responsabil de grupul din jurul lui şi de destinul recuperării sale politice. Se văzuse ca unul dintre puţinii care păstrase nealterată linia legionară, evitând atât soluţia recluziunii religioase cât şi pe cea direct colaboraţionistă. Biriş a refuzat să-şi asume în anchetă profilul legionarului convertit la marxism, deşi a tot invocat apropierea, văzând că linia anchetei nu era dispusă să accepte *sinceritatea* unei asemenea reorientări. Orgoliul acestui monopol ideologic nu trebuie subestimat. Anchetatorii au simţit că au de-a face cu încă un „conducător" al Mişcării, dornic să păstreze şi să-şi adjudece meritul prezervării seducătorului depozit mitologic al ideologiei legionare. Un orgoliu extrem de reactiv, pe măsura antagonismelor dintre facţiunile legionare din detenţie, dar şi ca efect (deloc de neglijat!) al propriei suferinţe singularizante.

Într-un interogatoriu luat lui Vasile Turtureanu la 13 ianuarie 1955 apar distinct diferenţele de abordare dintre Biriş şi ceilalţi coacuzaţi. Locotenentul Valeriu Gordan îl întreabă ce ordine fuseseră primite la Aiud din partea „comandamentului legionar de afară"[275], făcând trimitere la scrisoarea trimisă în martie 1946 de N. Petraşcu, privind corijarea exceselor lui Biriş. Turtureanu refuză să recunoască existenţa unui asemenea „ordin". Ofiţerul insistă, traducând în aceeaşi termeni organizatorici „directivele" pe care le-ar fi „trasat dr. Biriş legionarilor" la Suceava. La previzibilul refuz al lui Turtureanu, anchetatorul îi răspunde că Biriş declarase altceva[276]. Şi într-adevăr, o

Nagy Gheza şi Kantor (?) din partidul „Crucilor cu săgeţi" (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, ff. 102-104, 116 verso). Detaliile provin dintr-o declaraţie din 9 februarie 1954 a lui Dumitru Ciulei, deţinut în perioada respectivă în penitenciarul Galaţi. Un alt martor vorbeşte de un veritabil „cuib legionar", cu şedinţe la care nu puteau participa alţi deţinuţi (*Ibidem*, f. 109). Activitatea acestuia, relatată de Dumitru Cloţan la 8 februarie 1954, nu reţine însă vreo acţiune procomunistă, dimpotrivă. Pesemne ponderea şi influenţa celorlalţi legionari închişi la Galaţi nu i-au permis lui Biriş să încerce varianta propriei soluţii.

[275] *Ibidem*, f. 131.

[276] Cu exact două săptămâni înainte, pe 28 decembrie 1954, Biriş declara aceluiaşi lt. Valeriu Gordan: „Directiva transmisă în Aiud de Petraşcu Nicolae şi Vică Negulescu prin Hanu Vasile, ajutor comandant legionar, în care aproba poziţia de aşa-zişi reeducaţi a celorlalte grupuri legionare din Aiud şi critica poziţia mea, cerându-mi să adopt atitudinea celorlalţi, a fost citită de subsemnatul întregului grup condus de subsemnatul, adunat special pentru aceasta într-o celulă şi am arătat că eu sunt împotriva atitudinii lui Petraşcu, pe care o socoteam nelegionară şi am cerut fiecăruia să-mi răspundă în scris care este atitudinea lor faţă de ordinul lui Petraşcu de a ne schimba sau nu atitudinea. Întregul grup de 40 legionari, printre care şi Turtureanu Vasile, şi-au

făcuse. Nu în sensul în care Direcţia Anchete a M.A.I. dorea să conducă procesul, ci în construirea unui profil de conducător de grup, cu o activitate distinctă, care încercase o soluţie diferită şi era în opoziţie cu anumite facţiuni ale Mişcării Legionare din detenţie. Orgoliului diferenţei i s-a răspuns (cum altfel?) cu un foarte cinic pragmatism al anchetei. Până la urmă Turtureanu şi Mare sunt nevoiţi să recunoască „evidenţa", în formule diferite, pasul către Codul Penal fiind făcut de astuţia generoasă a procurorilor militari din cadrul Securităţii. Cert este că, ceea ce părea a fi „manifestul" ridicol şi exaltat al unei acţiuni de apropiere faţă de regim, printr-o *captatio benevolentiae* fanatică, urmând cadenţa şi tiparul fidelizărilor legionare, invocând aceleaşi idealuri, posibilitatea transformărilor, „Neamul", „destinul" României şi alte metafore de acest tip, devine brusc şi ireversibil corp delict într-un nou proces. Puterea comunistă nu era doar vicleană, era şi extrem de pragmatică, refuzând, la momentul respectiv, posibilitatea unei ample manipulări a minţilor şi şansa transformării din interior a conştiinţelor. Anchetatorii au văzut în misiva lui Biriş o sumă de „directive" cu caracter organizator, adresate celor din libertate. Prudentă, Securitatea refuza pentru moment, să iasă din scenariul Piteşti.

Rechizitoriul reţine din acest puseu esenţialul: „*considerându-se printre conducătorii de frunte ai mişcării legionare* [subl. n.] şi, în acelaşi timp, unul care e*ste în măsură să imprime o nouă tactică de organizare a legionarilor* [subl. n.], B.V., prin metode diferite, intră în posesia ziarului «Scânteia» şi a unor broşuri marxiste din conţinutul cărora îşi extrage material ce avea ca scop combaterea stării de autoliniştire de care dădeau dovadă legionarii aflaţi în închisori"[277]. S-a construit şi probat, astfel, o reală „activitate legionară" derulată în detenţie. Este interesant şi relevant faptul că Biriş nu a negat, în nici unul din interogatoriile sale, acest scenariu, de care ceilalţi acuzaţi au tot încercat să se delimiteze, evident, fără prea mult succes, dată fiind mărturia celui mai important actor, a „şefului de lot". Negând, şi-ar fi refuzat misiunea. Ori Biriş a fost, poate înainte de orice, omul unei misiuni.

Interesant este cum au fost receptate de anchetă gesturile foştilor adepţi ai extremei drepte, auto-transferaţi, cu arme şi bagaje, în tabăra comunistă. Acceptaţi în prima fază (1944-1946) din oportunism de şeful penitenciarului Aiud, crezându-se că aderenţele sunt naturale şi trebuie încurajate, pe măsura, însă, a dezvoltării muncii de contrainformaţii în penitenciar[278] şi a regândirii strategiei operative cu foştii membri ai Mişcării Legionare la nivel naţional, şi mai ales după răsunătorul eşec de la Piteşti[279],

exprimat hotărârea de a rămâne în continuare pe poziţie făţiş legionară, poziţie adoptată prin declaraţia din 21 noiembrie 1945. Această comunicare le-am făcut-o în luna martie 1946, imediat ce am primit confirmarea autenticităţii scrisorii, ca fiind de la Petraşcu, toţi prezentând în scris poziţia lor, lucru ce l-a făcut şi Turtureanu Vasile" (*Ibidem*, f. 140). În februarie 1955 cei doi sunt confruntaţi de anchetă. Turtureanu a fost nevoit să recunoască totul (*Ibidem*, ff. 155-155 verso).

277 *Ibidem*, vol. 2, f. 85 verso.

278 Manipularea informativă a deţinuţilor a precedat momentul înfiinţării Biroului Inspecţii, în martie 1949, chiar dacă de o manieră nesistematică şi cu rezultate care cu greu pot fi considerate drept „reuşite".

279 În cazul „experimentului Piteşti" se poate vorbi, cu îndreptăţire, despre un eşec sângeros. Nu doar că Securitatea nu obţinuse ceea ce îşi propusese (neutralizarea politică a legionarilor), dar reuşise să compromită definitiv în ochii deţinuţilor demersul de recuperare „educaţională" a

înregimentările au fost taxate drept „strategii diversioniste”[280]. Lecţia a fost însuşită după ce Securitatea a fost nevoită să recunoască ineficienţa unei politici educaţionale represive, care lăsa *o anumită inițiativă deținuților*[281]. Nu putea exista onestitate într-o atare trecere de la o tabără la alta, singura explicaţie fiind cea conspirativă. Adeziunile partinice deveniseră „formale”, motivate de strategia eliberărilor anticipate și de încercarea de a submina puterea comunistă, sub sprijinul direct al „Comandamentului legionar din exterior”[282]. Legionarii încercaseră şi reuşiseră prin asta să abată vigilenţa partidului de la adevăratele lor intenţii, rămase pe mai departe neschimbate. Însăşi strategia după care fusese gândită ancheta începută în august 1954 împotriva membrilor grupului lui Biriş a urmat paşii rescrierii evenimentelor, interpretare survenită după tragedia de la Piteşti.

Din cauza rezultatului dezastruos al operaţiunilor de convertire, Ministerul de Interne decisese să se replieze. Biriş era, de pildă, acuzat ca „luase în derâdere” şi „*profanase*”[283] [subl. n.] broşurile marxiste, aşa cum în faţa O.D.C.C.-ului de la Suceava, anchetatorii descoperiseră brusc, cu o anumită candidă pudoare, că „această organizaţie nu cadrează cu poziţia de deţinut, pe motiv că a fost întocmită după formele organizatorice ale partidului”[284].

Biriş a adoptat imediat scenariul anchetei, glisând vinovăţia spre „comandamentul legionar”, care i-ar fi transmis personal o „circulară bătută la maşină”[285], recunoscând că existenţa unor „grupuri formal adverse” se datora „abilelor tactici” legionare, menite obţinerii eliberărilor din detenţie. Organizarea pe grupuri,

---

foştilor membri ai Legiunii. Reticenţele extreme din 1958-1960 ale legionarilor de la Aiud în faţa unei posibile ofensive similare constituie o dovadă în acest sens, cu atât mai mult cu cât tinerii studenţi supravieţuitori ai Piteştiului, transferaţi la Aiud, încarnau dovada fizică irefutabilă a „cutremurului de nouă grade” care îi lovise, cum descria plastic Eugen Ţurcanu şocul acţiunii proprii. Mai mult, declanşarea scandalului internaţional prin devoalarea ororilor produse în penitenciarul Piteşti, de către supravieţuitori sau rude ale acestora care ajunseseră în Occident, este şi el un important argument în acest sens.

[280] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 209. „Crearea de tabere formale pe motive de tactici”, cum este pus Biriş să rezume noua strategie a anchetei din 1954, referindu-se la conflictele dintre grupurile din Aiud din anii 1945-1947 (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 66 verso).

[281] Vom vedea, mai jos, că noutatea introdusă de colonelul Crăciun în regândirea reeducării a constat în controlul total al realităţii, în izolare şi supraveghere informativ-operativă. Ministerul de Interne înţelesese că, dacă existase o eroare la Piteşti, aceea fusese legată de libertatea deţinuţilor în a-şi organiza reeducarea.

[282] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 65.

[283] *Ibidem*, vol. 2, f. 85 verso.

[284] Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 80

[285] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 65 verso. Circulara i-ar fi fost transmisă în octombrie 1945, odată cu transferul unui grup de legionari din penitenciarul Lugoj la Aiud, prin Constantin Măntăluţă. Nu era singurul „ordin” al „comandamentului legionar”. Biriş nominaliza în aceeaşi categorie şi scrisoarea din martie 1946 adresată de Petraşcu şi Valeriu Negulescu, tuturor legionarilor din Aiud, dar vizând explicit poziţia lui Biriş (*Ibidem*, ff. 81-81 verso) sau un mesaj al lui Mironovici din aprilie sau mai 1946, transmis prin Ioan Agapie, prin care i se cerea „să-şi schimbe atitudinea” (*Ibidem*, f. 82).

declara Biriş, nu este întâmplătoare şi nici inocentă. Exista „un scop bine definit", şi anume „acela ca sub masca aparentă de «reeducaţi», [sau] colaboratori ai regimului, [deţinuţii încercau] să obţină, prin orice cale, eliberarea"[286]. El însuşi se recunoaşte parte din ceea ce va numi „noua tactica legionară"[287], situându-se la mijlocul drumului dintre înregimentarea entuziastă şi radicalismul intransigent. Mai mult, pune pe seama influenţei bunului său prieten, Alexandru Ghyka, redactarea singurului corp delict (scrisoarea către C. Lupoaie). Într-un interogatoriu din 4 februarie 1955, declara cu seninătate că Ghyka ar fi fost acela care l-a determinat să-i comunice lui Lupoaie „directivele"[288]. „Detaliul" era o minciună răzbunătoare, datorându-se, pe de o parte, neglijenţei lui Ghyka din timpul detenţiei sucevene (când uitase scrisoarea într-o saltea) şi, pe de altă parte, reacţiilor stârnite de acelaşi Ghyka la revenirea la Aiud, când comunicase obştii legionare noile reorientări ale fostului secretar general al Ministerului de Interne[289]. Biriş nu l-a iertat. Prietenia lor luase sfârşit, deznodământ pecetluit în prima parte a lui 1962, când va compune şi susţine o devastatoare „Demascare a «prinţului» Al. Ghyka"[290].

Acuzat, însă, de falsă pactizare cu comuniştii, se va replia în zona intransigenţilor legionari, aducând în discuţie grupurile „formal reeducate, restructurate", din perspectiva cărora „biriştii" treceau drept radicali conservatori. Nu era tocmai aşa, iar Biriş ştia foarte bine că intransigenţa lui legionară, pornită ca un pariu personal de renaştere a Mişcării pe *baze actualizate*, luase un chip din ce în ce mai apropiat de cel al „restructuraţilor". Diferenţa consta, pentru perioada 1945-1948, în faptul că Biriş nu agrea ideea subordonării către Partidul Comunist, preferând ipoteza unor negocieri politice de pe poziţii similare. Dorinţa de a reprezenta în continuare Legiunea, considerându-şi parcursul drept unul realist şi pragmatic, fusese irepresibilă.

Deşi scrisoarea către Constantin Lupoaie nu conţinea nici un detaliu strict organizatoric, Biriş n-a ezitat să declare în anchetă că ceruse ca „directivele" să fie comunicate „legionarilor şi în special şefilor"[291], sub obligaţia ca Lupoaie să-i transmită cum receptaseră aceştia ordinele. Nu se referea doar la cei din închisori, ci la toţi legionarii[292].

Documentele anchetei pot părea contradictorii, portretizând deopotrivă un actor, care cerea clemenţa anchetatorilor, invocând faptul că „într-o anumită perioadă

---

[286] *Ibidem*, f. 65. „În concluzie, acţiunile de creare a grupurilor legionare din penitenciarul Aiud formal adverse, erau duse cu scopul precis ca sub masca de reeducaţi, restructuraţi sau de bună credinţă faţă de organele administrative ale actualului regim să poată obţine pe orice cale eliberarea din închisori, acţiuni ce erau întreprinse şi de comandamentul legionar de afară" (*Ibidem*, f. 66).

[287] *Ibidem*, ff. 72-72 verso.

[288] Idem, dosar nr. 14468, vol. 1, f. 7.

[289] Ghyka vorbise cu Radu Gyr, cu generalul Petrovicescu, cu Ion Agapie şi Ion Anton Mureşanu, fruntaş P.N.Ţ. din Ardeal, dar nu numai, punându-i la curent cu metamorfozele prin care trecuse fostul lui prieten în detenţia de la Suceava (Idem, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 71).

[290] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 53-69.

[291] Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 68 verso.

[292] *Ibidem*, f. 72 verso.

activitatea lui infracţională era cunoscută şi îngăduită în penitenciar"[293], dar amintind şi de o altă faţetă a acestuia, conform căreia „a fost şi este legionar şi în prezent"[294], insistând nu doar că „rămâne pe o poziţie de intransigenţă legionară", dar o va „împărtăşi şi altora"[295]. Colegii de lot, Vasile Turtureanu şi Ion Mare, se declaraseră şi ei legionari, calitate la care înţelegeau să nu renunţe. Explicaţia acestei aparente contradicţii rezidă în poziţia duplicitară a eroului nostru. Biriş a jucat în anchetă cartea colaboraţionistului[296], preferând – din orgoliu, dar şi dintr-un calcul cinic – ca în declaraţiile din sala de tribunal să pozeze în legionarul inflexibil şi neînduplecat.

La începutul anilor '60 în Aiud, una din premisele folosirii lui eficiente a depins de consistenţa unui asemenea profil, menţinut în memoria colegilor de lot.

În nenumărate rânduri, Biriş a amintit prestaţia lui în acest proces, glisând abil scena de la sala de judecată a procesului la anchetă. Pretindea că nu doar în proces (unde toată lumea ştia că nu contează defel ce spuneai, lucrurile fiind deja stabilite), ci şi în anchetă fusese inflexibil. Ori nimeni nu putea verifica asta. O formă abilă de a minţi prin extindere, incluzând şi ancheta în suita luptelor lui cu regimul[297]. Aşa a luat naştere legenda intransigentului, întreţinută fără rezerve pe toată perioada 1957-1963. În martie 1961, de pildă, în perioada în care se construia prima misiune a proaspătului agent al Grupei Operative, Biriş înfăţişa colegului de celulă Traian Lucuţă tabloul sălii procesului şi propria prestaţie[298]. Începând prin a-i aminti că el este unul dintre aceia care „acţionase în raport de principii", îi spune că la una din înfăţişările procesului din 1955 fusese întrebat de judecător: „«în cazul în care veţi fi liber, veţi considera concepţia

[293] *Ibidem*, vol. 3, f. 74.

[294] *Ibidem*, f. 74 verso.

[295] *Ibidem*, f. 76.

[296] O notă din timpul anchetei, semnată de lt. Valeriu Gordan, reţinea precis: „În interesul cercetărilor rog a i se aproba deţinutului Biriş Victor 5 (cinci) ţigări zilnic şi două ore pat. Solicit aceasta întrucât Biriş Victor *are o poziţie bună în anchetă* [subl. n.]. De asemeni rog a se lua măsuri să i se dea ac și aţă pentru a-şi repara diferite haine". Cererea a fost aprobată (*Ibidem*, vol. 5, f. 47).

[297] Doar unul din exemple: în zilele de 3-4 aprilie 1961, aflat în celulă cu preotul Ioan Dumitrescu, i se destăinuie amintind „atitudinea de afirmare a poziţiilor sale" pe care „*a avut-o în primul rând în anchetă și pe urmă în proces*" [subl. n.], conform căreia „a răspuns că se simte total angajat de aceasta mişcare şi va acţiona în consecinţă indiferent ce se va întâmpla" (Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 184).

[298] „La întrebarea anchetatorului, dacă mai sunt legionar, i-am răspuns scurt, prin cuvintele: «da domnule, am fost, sunt şi voi fi legionar». Când a auzit Dumitrescu Borşa felul cum a răspuns Biriş anchetatorului, a început să râdă" (*Ibidem*, f. 186). În declaraţia sa din august 1960, Biriş afirma: „Cu ocazia primei dezbateri care a avut loc la Bucureşti în ziua de 11 mai 1955, am avut o atitudine foarte fermă, menţinându-mă pe o poziţie principială de intransigenţă legionară afirmându-mi credinţa în biruinţa legionară şi fidelitatea faţă de Horia Sima. Întrebat fiind de domnul preşedinte al Tribunalului Militar dacă în ipoteza unei achitări voi păstra legionarismul ca o simplă filosofie, renunţând pe viitor la activitatea legionară, am răspuns deschis că legionarismul mă angajează total în orice împrejurare şi că mă voi comporta în consecinţă. Domnul procuror şi-a exprimat cu acest prilej «uluirea» pentru seninătatea cu care îmi afirmasem această poziţie, cerând condamnarea mea exemplară" (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 272).

dumneavoastră, credinţa dumneavoastră, ca o concepţie filosofică»[?] În sală s-a făcut o tăcere mare şi sora mea plângea acolo, cumnatul meu se strângea de ea şi lumea din sală dădea din cap şi aşa şi aşa. Eu am stat şi m-am uitat la Mare şi Turtureanu, care aveau capetele plecate spre pământ. Atunci eu am spus: «domnule preşedinte, chestiunea aceasta [chestiunea legionară, n.n.] mă angajează total în orice împrejurare. Atitudini ca acestea nu sunt obişnuite, atitudinea obişnuită este atitudinea care se exprimă în raport de interesele personale şi de interese umane colective. Atitudinea mea a fost o atitudine pur etică, atunci nu era vorba de o atitudine politică sau socială»"[299]. Uitând de sine, sacrificându-se, prizonierul unui ideal, Biriş înţelesese încă din 1955 că ambiguitatea suplă, acomodantă, era o tactică ce i se potrivea de minune. Inclusiv întârzierea sentinţei în procesul început în 1954, care apăruse abia în 1957, a fost folosită de Biriş ca argument în favoarea tezei că refuzase să colaboreze cu anchetatorii[300], perspectivă, însă, pe care actele procesului o infirmă pe de-a-ntregul.

Biriş, în fapt, recunoscuse tot, îmbrăţişase fără rezerve strategia anchetei, implicându-i pe Turtureanu şi pe Mare, în ciuda declaraţiilor contradictorii ale acestora[301]. Confruntările între acuzaţi dau dreptate, cum era previzibil, lui Biriş[302]. Paşii nu erau dificil de făcut. Perioada de izolare de la Aiud a „biriştilor", care presupusese lecturi legionare, dizertaţii, cursuri, rugăciuni în comun se transformă în activitate legionară *organizată*. Cum Biriş declarase în anchetă că activitatea se făcuse „pe cuiburi", Ion Mare a fost pus în situaţia să recunoască, la rându-i, că aceasta presupunea o formulă de organizare tipic legionară, prin urmare se practicase „activitate legionară în detenţie"[303], deşi poziţia lui în cadrul anchetei fusese destul de inflexibilă[304].

Diferenţele de abordare între procesele verbale de interogatoriu luate celor trei inculpaţi sunt semnificative. Biriş, treptat, învaţă care sunt cerinţele procesului, cum trebuia să arate în final întreg tabloul şi se conformează. Îşi asumă traducerea unei scrisori misionare şi exaltate drept un document cu „directive", dă seama de propria-i iluzie adaptativă în termenii diversiunii vinovate, menită să înşele vigilenţa reprezentanţilor partidului, nu realizează că autoiluzionarea din interiorul propriului fanatism – o formă, până la urmă de convertire autentică la anumite trăsături ale comunismului – fusese manipulată. În mod paradoxal şi ironic, V.B. era cu un pas înaintea vremurilor. Ofiţerii de securitate nu erau încă pregătiţi să-i folosească fanatismul, credinţa şi capacitatea de iluzionare. Sfârşitul anilor '40 n-a reprezentat pentru personajul nostru doar conştientizarea faptului că înrudirile cu noul regim erau

---

299 *Ibidem*, vol. 5, f. 121.
300 Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 184.
301 Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 2, ff. 51-52.
302 *Ibidem*, vol. 1, ff. 154-156. Locotenentul Gordan Valeriu de pildă, într-un referat din 8 februarie 1955 „privind rezultatul cercetărilor", nota despre Turtureanu: „anchetat fiind în legătură cu activitatea desfăşurată de el şi grupul lui Biriş Victor la Suceava, precum şi de directivele elaborate de Biriş Victor, pe care el le-ar fi trimis afară, *a refuzat în mod categoric să recunoască, însă cu ocazia confruntării sale cu Biriş Victor, a recunoscut întreaga activitate desfăşurată de el în penitenciar* [subl. n.], cât şi faptul că a expediat acele directive legionarului Lupoaie Constantin, prin fratele său Turtureanu Ion (decedat)" (*Ibidem*, vol. 7, ff. 37-38).
303 *Ibidem*, vol. 2, f. 44.
304 *Ibidem*, ff. 35-36.

mai importante decât diferenţele. Mutarea nu se făcuse doar din considerente tactice (deloc de neglijat, de altfel) ci şi din motive *de credință*. V.B. se dorea util *pe o cale a lui*. Mulţi ani mai târziu a venit cineva care a înţeles profund nevoile de reprezentare lui Biriş, dorinţa lui – amestecată cu un necontrolat resentiment dar şi în interiorul unei tragedii personale – de a juca un rol politic, iar ulterior de a şi-l scurtcircuita ireversibil. Era încă una din multele dizidenţe legionare, lupta pentru monopolul adevărului şi „puritatea liniei" în interiorul Mişcării Legionare fiind irezistibilă.

Venirea la Aiud, iulie 1957. „Laboratorul".
Victor Biriş, „mânuitorul de suflete"[305]

„Primul cu care am stat de vorbă a fost dr. Victor Biriş.
Mi-am zis să încep cu unul – poate cel mai mare – din aşii legionari"[306].

Transferat în iulie 1957 la Aiud[307], după o primă perioadă de carantină, intră în atenţia Biroul „D" din cadrul Direcţiei Regionale Cluj, organul de contrainformaţii din penitenciar[308]. Este o perioadă de tatonare, studiu şi verificare, V.B. fiind ţinut în Zarcă, în medii izolate, până în august 1960[309]. Intervalul iulie 1957 – august 1960 constituie partea nevăzută a reeducării, în incubatorul căreia s-au cristalizat primele strategii de acţiune, punându-se la cale toate marile operaţiuni din anii următori. Tot atunci a avut loc legendarea lui Biriş şi pregătirea lui operativă.

La scurtă vreme i se deschide, în 26 noiembrie 1957, dosarul individual nr. 955[310]. Hotărârea de deschidere[311] era întemeiată în prevederile Ordinului nr. 70 din 1957, un ordin general dat la nivel naţional, care prevedea arestarea fruntaşilor legionari consideraţi activi[312]. Pentru că ofiţerii de contrainformaţii din Cluj nu deţineau despre obiectiv „material informativ din timpul detenţiei"[313], au cerut detalii Serviciului „D", unitatea centrală din Bucureşti, sugerându-le să interogheze pe un fost „birist", care ar

---

[305] Observaţia îi aparţine lui Victor Vojen (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 161 verso).
[306] Afirmaţia îi aparţine colonelului Gheorghe Crăciun (Viorel Cacoveanu, *Reeducarea de la Aiud*, Editura Virtual, 2011, e-book, ISBN(e) 978-606-599-444-7, p. 37).
[307] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 16.
[308] La nivelul penitenciarului funcţiona o Grupă „D".
[309] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 293.
[310] La 1 aprilie 1959 dosarul a căpătat nr. 8 (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. I).
[311] Redactată la 20 noiembrie 1957, a fost înregistrată la Serviciul „C" o săptămână mai târziu (*Ibidem*, f. 8). Dosarul a fost închis la Aiud de Grupa Operativă în 25 martie 1963 (*Ibidem*, f. 1).
[312] Ordinul, emis la data de 17 ianuarie 1957 şi transmis tuturor regionalelor de Securitate, privea „intensificarea muncii informativ-operative în rândul conducătorilor clandestinităţii legionare şi a partidelor burgheze", fiind efectul evenimentelor de la sfârşitul anului precedent din Ungaria. Vezi „Procesul verbal al şedinţei de Colegiu M.A.I. în care a fost analizată activitatea direcţiilor regionale al Ministerului Afacerilor Interne din Regiunea Autonomă Maghiară, Cluj, Iaşi, Bacău, în baza ordinului nr. 70 din 17 ianuarie 1957" (Idem, fond Documentar, dosar nr. 202, ff. 1-24, 117).
[313] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 8.

putea da detalii suplimentare[314]. Colegii de la Bucureşti apelează la un agent, închis în acel moment la Uranus, care a fost pus să scrie tot ce ştia despre Biriş[315]. Cei doi se cunoşteau din 1944. „Ungureanu Nicolae”[316], căci despre el este vorba, va relata ofiţerilor de contrainformaţii o serie de detalii reţinute de la Biriş însuşi, dar mai ales de la preotul Ioan Dumitrescu, cu care agentul stătuse o perioadă împreună în aceeaşi celulă. Apar, astfel, cunoscutele acuze ale colaborării cu directorul Siguranţei, denunţul pe care l-ar fi făcut la Poliţie, care a dus la arestarea şi uciderea mai multor legionari[317] etc. Sunt, pentru moment, singurele informaţii deţinute despre Biriş.

În motivarea deschiderii „acţiunii informative individuale” era trecut faptul că subiectul „deţinuse o înaltă funcţie în guvernarea legionară”[318], o motivaţie destul de generală şi care corespundea logicii ordinului M.A.I. amintit mai sus. În plus, se considera că, prezentând „un permanent pericol”, prin prisma organizării grupului „biriştilor” pentru care fusese condamnat, trebuia urmărit „îndeaproape”[319], apreciindu-se că „are o mare influenţă în rândurile legionarilor de rând şi deci este capabil să organizeze acţiuni cu caracter legionar”[320].

Adevărul este că, datorită precarităţii reţelei informative din penitenciar, în intervalul noiembrie 1957 – noiembrie 1958 nu se obţinuse mare lucru despre Biriş. Abia în aprilie 1958[321] reprezentantul Grupei „D” din Aiud reuşeşte să recruteze sursa „Bob Ioan”, care a fost introdusă în celulă cu Biriş, până atunci fiind folosit doar medicul care făcea vizite pe Zarcă, agentul „Teodoru Valeriu”[322], fără rezultate notabile. A trebuit ca la conducerea penitenciarului să fie numit colonelul Gheorghe Crăciun, în noiembrie 1958, pentru ca acţiunea de supraveghere să capete o cu totul altă dimensiune. Crăciun intuise perfect posibilităţile viitorului agent şi fatalele lui slăbiciuni. Ofiţerii Biroului „D”[323] îi analizează dosarul, văd antecedentele din Aiudul începutului

---

[314] *Ibidem*, f. 22.
[315] *Ibidem*, f. 606.
[316] Agentul „Ungureanu Nicolae” era Traian Comănescu. Într-o rezoluţie a unui ofiţer din Direcţia a III-a pe o notă informativă a acestuia, în dreptul numelui Comănescu Traian, ca răspuns la întrebarea unui alt ofiţer care citise documentul şi întreba: „«Cine-i Comănescu? Nu cumva agentul Ungureanu?»”, răspunde: „agent «Ungureanu»” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 13, f. 206).
[317] Ioan Dumitrescu acredita ideea, foarte probabil în conivenţă cu ofiţerii Direcţiei a III-a care-l prelucraseră, că Victor Biriş denunţase Poliţiei în 1941 „pe toţi legionarii de seamă rămaşi nearestaţi, dar care făceau obstrucţii lui Horia Sima”, nominalizându-i pe Victor Dragomirescu, Nicoleta Nicolescu, Alexandru Cantacuzino şi Vasile Cristescu (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 608).
[318] *Ibidem*, f. 4.
[319] *Ibidem*, f. 9.
[320] *Ibidem*.
[321] *Ibidem*, f. 4.
[322] *Ibidem*, f. 23.
[323] La sfârşitul anului 1957 ierarhizarea era următoarea: la Bucureşti funcţiona un Serviciu „D”, în cadrul regionalei de Securitate Cluj era un Birou „D” (şeful acesteia, în noiembrie 1957, era lt.mj. Constantin Şerban), iar la secţia raională de Securitate Aiud era „Problema «D»”. La nivelul penitenciarelor funcţionau „Grupe «D»”, la Aiud aceasta transformându-se în prima jumătate a anului 1959 în Grupa Operativă, cu atribuţii mult extinse faţă de o simplă unitate de

anilor ’40 şi ulterior de la Suceava, colaborarea în ancheta din 1954-1957, delimitarea resentimentară de anumite figuri de frunte ale Mişcării, intuind potenţialul radicalismului lui Biriş, extrem de manipulabil, alături de acutul lui orgoliu. Primele analize făcute de Crăciun i-au întărit convingerea că fundamentul credibilităţii în mediile legionare din detenţie era dat de consecvenţa etică, de un parcurs ideologic nezdruncinat, concretizat prin opţiuni ferme, prin dârzenie şi forţă în menţinerea propriilor credinţe. O sumă de iluzii, în context, extrem de periculoase. Biriş se anunţa, aşadar, drept candidatul perfect. Crăciun rememora în 1999 că una din primele discuţii privind situaţia deţinuţilor legionari o avusese cu Biriş.

Contextul încarcerării nu era unul tocmai liniştit, dacă acest adverb poate avea vreun sens între zidurile Aiudului. În ianuarie 1957 avusese loc o revoltă a deţinuţilor, manifestată prin strigăte şi zgomote asurzitoare făcute la ferestrele celulelor care dădeau spre străzile oraşului. Motivată de perioada de foamete cumplită, raţiile fiind drastic reduse, ca şi de refuzul asistenţei medicale, revolta – deşi nu a asigurat îmbunătăţirea condiţiilor de detenţie – a fost receptată de deţinuţi drept o „manifestare a unităţii legionare de la Aiud”[324]. Două luni mai târziu, însă, lucrurile capătă un contur mult mai grav. La 17 martie este declanşată o generală grevă a foamei. În momentul ei de vârf, 25 martie, numărul celor implicaţi se ridica la 600 de persoane[325], contingentul deţinuţilor legionari din penitenciar totalizând un număr de 820 de oameni. Cea mai importantă acţiune de protest a deţinuţilor, pe toată perioada „comunistă” a penitenciarului Aiud, a durat până în data de 4 aprilie, fiind stopată de acţiunea în forţă a administraţiei, care a extras 130 de persoane, considerate responsabile de organizarea protestului, transferându-le disciplinar la penitenciarul Gherla. A urmat o cercetare extinsă, din iulie până în septembrie 1957, fiind anchetaţi aproximativ 400 de deţinuţi[326]. Concluziile anchetei: greva foamei ar fi pornit de la Zarcă, „unde, la acea dată, se găseau încarceraţi deţinuţi legionari, P.N.L.-işti şi P.N.Ţ.-işti”[327] cu funcţii de conducere. La 16 martie, treptat, primii care ar fi refuzat mâncarea ar fi fost cei de la Zarcă, pe celule. Greva s-a extins apoi la celular, culminând în ziua de 25 martie. Pregătirea protestului era localizată, în raportul Biroului „D” din cadrul Regionalei de Securitate Cluj, undeva la sfârşitul lui 1956 sau cel mai târziu la începutul lui 1957[328].

La 10 iulie 1957 preotul T[eiuş] Ioan este ciuruit de gloanţe în preajma zidului intermediar de sârmă ghimpată, care proteja o fâşie de teren situată lângă zidurile masive ale închisorii. „Într-un acces de demenţă, escaladase sârma ghimpată trecând de zona interzisă”[329], nota un raport al G.O. Gestul de disperare sinucigaşă fusese văzut de

---

contrainformaţii, funcţionând, practic, asemeni unei direcţii regionale de Securitate. În cadrul Problemei „D” din secţia raională Aiud, de V.B. se ocupa în noiembrie 1957 lt. major Viorel Bădilă, care funcţiona şi ca şef al Grupei „D” din penitenciarul Aiud (*Ibidem*, ff. 21, 618). Pentru clarificări, vezi nota 5.

324 Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 227.

325 Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 3. f. 417.

326 Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 252.

327 *Ibidem*. Informaţia este prinsă într-un raport, din 20 noiembrie 1957, al Biroului „D” din cadrul Direcţiei Regionale Cluj, adresat personal lui Al. Drăghici.

328 *Ibidem*, f. 267.

329 *Ibidem*, vol. 10, f. 279. A se vedea şi Virgiliu Ţârău, Ioan Ciupea, *op. cit.*, p. 176.

la ferestrele celulelor de deţinuţi, declanşând o altă revoltă în masă, aceştia acuzând conducerea penitenciarului şi guvernul comunist de asasinat. Colonelul Gheorghe Crăciun fusese transferat tocmai pentru a soluţiona situaţia tulbure din închisoare, ordonându-i-se o reacţie drastică, menită să conducă la neutralizarea politică a legionarilor. Organizării şi disciplinei specifice deţinuţilor trebuia să li se descopere o cale de dezintegrare. Conducerea Ministerului de Interne intuise că operaţiunile de la Piteşti trebuie continuate în noile circumstanţe, asumând greşelile trecutului. Nu mizele sau metoda trebuiau schimbate, ci strategia, impunându-se o serie de precauţii tactice. Schimbarea presupunea să nu mai fie lăsată reeducarea la iniţiativa deţinuţilor, să fie încurajate antagonizările („disensiunile") – fermentul propice pe care se poate construi manipulator un întreg univers ficţionat – preluându-se şi intensificându-se substanţial *controlul*. O coordonare precisă era în măsură să asigure manipulării un teren propice naşterii unei alte realităţi, menite să inducă noi convingeri. Conspirativitatea deplină era o cerinţă obligatorie. Ea a prins contur odată cu chemarea viitorului director al penitenciarului la Bucureşti, în toamna lui 1958, la o întrevedere cu Al. Drăghici, locţiitorul său, gl-lt. Gh. Pintilie, şi secretarul ministerului, gl.-lt. Vasile Negrea. Proiectul Grupei Operative a presupus conspirarea mecanismelor de presiune, şantaj şi manipularea conştiinţelor, deţinuţii odată eliberaţi trebuind să fie definitiv integrabili în noua societate. Într-un fel, acest nou proiect, era mult mai ambiţios decât cel din intervalul 1948-1951. El dorea să meargă până la capăt cu metamorfoza, să ducă procesul metanoiei până la obţinerea unui rezultat ireversibil. Ambiţiile transformatoare fac din proiectul aiudean o schiţă rezumativă a marelui deziderat ideologic al statului totalitar: proiectând o nouă Istorie, minţile supuşilor trebuie capturate de noul proiect de societate. La Aiud unul din actorii potriviţi pentru surparea din interior a solidarităţilor legionare a fost descoperit, cu o excelentă intuiţie, în persoana lui Victor Biriş.

Datorită poziţiei pe care o avusese în Mişcarea Legionară, odată transferat de la penitenciarul Constanţa, Biriş a fost încarcerat în Zarcă, având un „regim sever"[330]. Ceea ce poate părea la prima vedere o pedeapsă era, de fapt, pregătirea unei misiuni. Primii doi ani sunt pregătitori, Biriş fiind extrem de prudent în manifestări[331]. Evită orice acţiune care ar putea fi asociată turnurii procomuniste de la Suceava. Se afişează ca filogerman şi susţinător al politicii naziste, manifestându-se, cum afirmă primul agent din Aiud care a fost pus să-l supravegheze, „ca legionar şi vechi puşcăriaş"[332], împărţind pâinea şi turtoiul, ducând tineta, preferând să măture în celulă în locul unui deţinut bătrân şi bolnav, rugând pe „Bob Ioan" să-l lase să-i spele lucrurile etc. Declara ferm că „este legionar şi va muri legionar", „mântuirea lumii" urmând să vină doar „prin mişcarea legionară"[333].

În schimb, este perioada în care colaborează strâns cu lt. major Chirilă Scarlat, cu căpitanul Nodiţ şi cu şeful G.O. Propune redactarea unei lucrări asupra istoriei

[330] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 23.
[331] *Ibidem*, f. 605.
[332] Este vorba despre sursa „Bob Ioan", într-o notă informativă din 20 octombrie 1958 luată de lt.-maj. Scarlat Chirilă (*Ibidem*, f. 603).
[333] *Ibidem*, f. 604.

Mişcării Legionare, menită reorganizării demascatoare a subiectelor, în vederea folosirii împotriva unor conducători şi pentru clarificarea „maselor”[334], scrie demascări ale prietenilor apropiaţi (Alexandru Ghyka[335], Ilie Niculescu[336]) şi ale figurilor tutelare ale Mişcării[337], redactează strategii de folosire pentru Dumitru Stăniloae[338], compune schiţe pentru o bună realizare a demascărilor[339], face „proiecte de restructurare în masă a legionarilor”[340] sau înaintează Grupei Operative propriile strategii operative[341]. Este perioada „laboratorului”, cum avea să mărturisească Biriş într-o discuţie din iunie 1961[342].

Rezultatul primilor trei ani de tatonare şi prelucrare (1957 – 1960) este sintetizat într-o declaraţie pe care redactează în august 1960[343], cuprinzând o vastă expunere a istoriei Legiunii, a propriului parcurs carceral, o serie întreagă de portrete ale celor cu care intrase în contact sau a fruntaşilor Legiunii, profilele ideologice ale acestora, relaţiile deţinuţilor cu personalul de pază[344] etc. Ea va constitui o primă formă a autoanalizei sale din iulie 1962 şi baza discuţiilor pe care le va avea la întâlnirea de la M.I. din decembrie 1961.

Biriş dăduse căpitanului Ioan Nodiţ o serie de declaraţii care-i probau fidelitatea, cea mai gravă dintre acestea, prin potenţialele consecinţe, fiind implicarea personală în atentatele săvârşite de legionari la închisoarea Jilava, Biriş asumându-şi explicit paternitatea acestora[345]. Aşa se face că la sfârşitul lui 1960 este trimis conducerii Ministerului referatul privind recrutarea ca agent a lui V.B.[346] Motivul punctual fusese

334 Lucrarea urma să conţină următoarele capitole: 1. „Corneliu Codreanu şi «omul nou realizat de el»; 2. Neolegionarismul şi putrefacţia legionară până la instaurarea guvernului Antonescu-Sima; 3. Guvernarea legionară; 4. Horia Sima şi «omul nou» realizat de el; 5 Diferenţieri şi fracţionări legionare între anii 1941-1944; 6. Fracţionările legionare dintre 1944-1960; 7. O sinteză a fenomenului legionar de astăzi şi «perspectivele» lui de viitor” (Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 225, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 268).

335 Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 53-69.

336 *Ibidem*, ff. 143-145.

337 Încă din 1957 Biriş dăduse locotenentului major Viorel Bădilă descrieri amănunţite despre Nistor Chioreanu, Victor Vojen, Nicolae Petraşcu, Iosif Costea, Radu Budişteanu (*Ibidem*, ff. 33-36 şi vol. 2, ff. 250-252).

338 *Ibidem*, vol. 1, f. 90.

339 *Ibidem*, f. 142.

340 *Ibidem*, f. 151.

341 *Ibidem*, vol. 2, f. 230.

342 *Ibidem*, vol. 1, f. 574.

343 Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, ff. 126-322.

344 Cazul sergentului Alexe, care îi spusese lui Radu Mironovici, în vara lui 1959, că fusese instalată tehnică operativă de ascultare în celulele de la Zarcă (*Ibidem*, f. 297).

345 Declaraţia, uluitoare prin implicaţii şi neverosimilă prin enormitate, a fost totuşi îmbrăţişată cu entuziasm şi creditată de conducerea G.O., constituind, mai târziu, miezul tare al autoanalizei lui V.B.

346 A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 201. Documentul era vizat de Cabinetul II din M.A.I. la 21 dec. 1960.

folosirea sa pe lângă Radu Mironovici[347], a cărui încadrare informativă presupunea folosirea unui personaj cu un profil legionar necontroversat. Referatul recunoștea că Biriș, deși avusese o slabă activitate legionară înainte de 1940, „conta, însă, printre fruntași" ca unul care era perceput drept un „apropiat" al lui H.S., fiind „capabil", având „un frate legionar omorât în lagăr, sub guvernarea lui [Armand] Călinescu", o importantă funcție în guvernul legionar și „poziția de șef legionar în detenție"[348]. Documentul reține, ca probă a sincerității candidatului, mărturisirea acestuia privind organizarea, nici mai mult nici mai puțin, a asasinatelor de la Jilava. Biriș împreună cu Romulus Opriș[349] și cu Ovidiu Găină[350] luaseră hotărârea „să ucidă pe cei care fuseseră arestați pe motivul că se făceau vinovați, pentru asasinarea legionarilor"[351]. El le-ar fi spus celor doi să schimbe garda la Jilava cu legionari „devotați", constituind o „unitate specială" care trebuia să pună în practică ordinul. N-a contat foarte mult pentru ofițerii G.O. că implicarea lui Biriș rămăsese nesancționată de autorități, fiind mult mai seducătoare gravitatea mărturisirii. Nu era, însă, singurul motiv pentru recrutare, candidatul oferind suficiente garanții de loialitate. Se purtaseră discuții cu el, demascase „organizația legionară", pe conducătorii acesteia, acțiunile Mișcării, se „autodemascase" „din proprie inițiativă"[352], cerând apoi dreptul de a se reabilita. „Este foarte bine pregătit din punct de vedere intelectual, este inteligent, perspicace și sociabil, are spiritul de sesizare și generalizare dezvoltat, este cunoscut de vârfurile legionare din penitenciar ca unul din legionarii cu atitudine"[353], argumenta Crăciun. Metoda pusă la cale pentru recrutare fusese „exploatarea situației sale de deținut", cum vag se exprimase Crăciun, „îmbinată cu dorința lui de a se reabilita"[354].

Angajamentul a fost semnat trei luni mai târziu, pe 17 martie 1961, fără a i se aloca un nume conspirativ[355] cât timp a funcționat în penitenciarul Aiud. Rolul lui de

[347] Se preconiza folosirea lui V.B. și pe lângă Eugen Teodorescu, Nistor Chioreanu și Iosif Costea (*Ibidem*, f. 204).
[348] *Ibidem*, f. 202.
[349] Romulus Opriș era ajutor comandant legionar și comisar în Poliția legionară de pe lângă Prefectura Poliției Capitalei.
[350] Ovidiu Găina fusese șeful „Spărgătorilor de Front", un corp al Mișcării Legionare dedicat acțiunilor teroriste. Alături de C.M.L., cele două împărtășeau metodele terorismului politic. O paralelă între perspectiva comunistă asupra luptei politice conspirate și subversive, sintetizată în broșura *Revolta armată și războiul de stradă, curs predat la școala de propagandă din Moscova* și metodele de luptă legionare, se poate găsi în *Pe marginea prăpastiei*, București, Editura Scripta, 1992, vol. 2, f. 43.
[351] A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 203.
[352] *Ibidem*, f. 205.
[353] *Ibidem*, f. 204.
[354] *Ibidem*, f. 205.
[355] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 202. „(...) mă angajez că-mi voi duce la îndeplinire sarcinile ce mi se vor încredința de organele M.A.I. De asemenea mă angajez că am să țin în cel mai mare secret relațiile mele cu organele M.A.I., întrucât îmi dau seama că dacă voi proceda contrar am să fiu pedepsit de legile R.P.R. privitoare la divulgarea secretelor de stat. Penitenciarul Aiud, 17.03.1961. Deținut Victor I. Biriș". Singurul nume conspirativ („Ionescu") sub care a funcționat, după eliberare, a fost cel alocat de Direcția I, la preluarea agentului de la G.O. (Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 214).

agent de influenţă depăşea cadrul, relativ meschin, al unor note informative strict contextualizate. Angrenarea lui Biriş în proiecte mari, de la rescrierea istoriei Mişcării, până la planificarea restructurării legionarilor şi „îngenunchierea" liderilor fusese parte din anatomia atragerii acestui personaj, al cărui resentiment orgolios fusese abil utilizat. Producţiile lui Biriş au vizat, dincolo de causticele portrete desenate apropiaţilor ori personajelor Legiunii, veritabile direcţii de acţiune operativă, oferind scenarii de muncă ofiţerilor de contrainformaţii. Sunt relevante, în acest sens, câteva texte, scrise în intervalul 1960-1962. Le-am putea împărţi în trei mari categorii, prima referindu-se la analiza unor personaje[356], a doua ocupându-se cu strategiile operative iniţiate de Biriş, de departe cea mai spectaculoasă prin ambiţie şi oportunismul disperat puse la lucru[357], iar cea de a treia cuprinzând texte cu caracter informativ[358].

Dacă prima şi ultima categorie pot frapa prin cruzimea cinică a unor aprecieri, a doua merită o tratare specială. Motivul îl constituie preluarea în planurile operative ale echipei lui Crăciun a ideilor lui Biriş. Asemeni unui regizor din umbră, creditat tocmai datorită unei speciale acuităţi pentru identificarea vulnerabilităţilor şi a unei excelente cunoaşteri a conflictelor dintre legionari, Biriş reuşise să ofere liniile de forţă ale înfrângerii elitei legionare. Pe baza sugestiilor lui s-a reuşit compromiterea, printre alţii, a lui Nistor Chioreanu, a lui Ilie Niculescu sau Petraşcu, care au sfârşit prin a-şi face toţi autoanaliza[359], demascând, totodată, istoria şi ideologia Mişcării Legionare.

Vorbim de şase texte scrise în intervalul 1960 – prima jumătate a lui 1962, toate având o valoare programatică[360]. Cel din decembrie 1960[361], prin care autorul

---

[356] Vorbim, printre altele, de „Demascarea «prinţului» Al. Ghica" (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 53), „Elemente pentru o reconsiderare a trecutului lui Radu Budişteanu" (*Ibidem*, vol. 3, ff. 169-177), „Notă privitoare la cazul Ilie Niculescu" (*Ibidem*, f. 226), „Notă asupra activităţii legionare a lui Radu Demetrescu Gyr în perioada 1946-1948" (*Ibidem*, f. 113), „Notă cu privire la întrevederea cu N. Petraşcu" (*Ibidem*, f. 110), „Declaraţie despre N. Petraşcu" (*Ibidem*, vol. 2, ff. 251-153), „Horia Sima" (*Ibidem*, ff. 526-569) şi „Expunerea lui Stăniloae" (*Ibidem*, vol. 1, ff. 189-191).

[357] O „Notă cu propuneri pentru accelerarea prăbuşirii legionarilor" (*Ibidem*, vol. 3, ff. 151-156), o declaraţie „prin care propune unele măsuri în vederea întăririi poziţiei sale faţă de legionarii din Penitenciarul Aiud", din 28 decembrie 1960 (*Ibidem*, vol. 2, f. 230), „Nota nr. 2 privitoare la acţiunea mea în cameră" (*Ibidem*, f. 144), o „Declaraţie" din 10 martie 1961, luată de cpt. Ioan Nodiţ, „cu privire la raporturile dintre legionari şi Antonescu" (*Ibidem*, ff. 205-210), o notă „asupra problemei reeducării legionarilor din Penitenciarul Aiud", din 19 mai 1961, (*Ibidem*, f. 191) şi un „Proiect asupra unei acţiuni de restructurare în masă a legionarilor" (*Ibidem*, vol. 1, f. 151).

[358] Este vorba despre „Declaraţie" din 21 aprilie 1961, despre „împerecherea" din celula 53 Zarcă (*Ibidem*, vol. 2, ff. 147-189, vol. 3, ff. 188-194, ff. 195-205), „Notă asupra camerei 321 în perioada 27.05-13.06.1962" din 14 iunie 1962 (*Ibidem*, vol. 1, ff. 128-133), „Notă privitoare la întrevederea cu N. Petraşcu" din 11 martie 1963 (*Ibidem*, f. 170) etc.

[359] Autoanaliza lui Petraşcu, întinzându-se pe 85 de pagini, a fost trimisă de Crăciun conducerii M.A.I. în 7 noiembrie 1963 (Idem, fond Informativ, dosar nr. 233819, vol. 5, ff. 1-86). Susţinerea efectivă a acesteia se produsese la 17 octombrie 1963 la Clubul mare de pe Secţia a V-a a penitenciarului (Idem, dosar nr. 151086, vol. 5, f. 18).

[360] „Pentru a putea fi consecvent cu renegarea vechii mele poziţii legionare şi cu trecerea mea pe poziţie de loialitate faţă de R.P.R. şi revoluţia socialistă şi pentru a aduce un aport la realizarea

„propunea unele măsuri în vederea întăririi poziţiei sale faţă de legionarii din Penitenciarul Aiud", este unul din primele redactate. Pus în situaţia de a-şi imagina acoperirea operativă în celulele cu fruntaşii legionari şi de a-şi argumenta eficienţa, Biriş comunica lui Crăciun o strategie de consolidare a rolului pe care trebuia să-l joace în faţa celorlalţi deţinuţi. Începea prin a recunoaşte că poziţia lui legionară la acea dată nu era „deloc consolidată", potenţialul de încredere ce i s-ar putea acorda fiind, astfel, minim. Nu avusese nici o funcţie în cadrul Mişcării, nu avusese vreun grad legionar, nu fusese un „produs al educaţiei legionare", mai mult, organizase în 1944-1946 „o unitate legionară care a luat poziţie contra celorlalte grupări opoziţioniste din penitenciar"[362], refuzase să se supună lui Petraşcu, condamnând pactul cu M.A.I.-ul, absentase 9 ani din Aiud etc. După enumerarea argumentelor care pledau împotriva lui, era momentul să puncteze şi avantajele de care beneficia. De pildă „aprecierile elogioase" făcute la adresa sa de Codreanu în memoriile scrise la Jilava în 1938[363] sau o declaraţie făcută de acelaşi lui Dumitrescu Borşa, conform căreia l-ar fi numit pe Biriş „secretarul lui personal"[364]. Nu era de ignorat, de asemenea, orientarea „vădit simistă" a grupului coordonat de el la sfârşitul anilor '40 şi, evident, adoptarea după 1948 a „poziţiei mele de principialitate şi intransigenţă legionară de către marea masă a legionarilor deţinuţi"[365].

Pentru a putea „activa cu folos", însă, ca agent de influenţă, trebuia să „intre în atenţia binevoitoare a marii mase legionare", iar pentru asta trebuia „să i se consolideze poziţia". Deconseia ofiţerii G.O. să-l dirijeze, cel puţin pentru moment, spre o critică frontală a şefilor, asta putând să-l facă „de la început suspect", „izolându-l" de masa legionară, anulându-i, astfel, „orice posibilitate de acţiune"[366]. Desele scoateri din celulă care avuseseră loc în lunile iulie-septembrie 1960 fuseseră explicate de protagonist ca o încercare a Securităţii de a-l implica într-o vastă anchetă, „în legătură cu o chestiune foarte severă". Vorbea de anchetatori veniţi special pentru el de la Bucureşti, de ore de discuţii şi privaţiuni, era – pe scurt – nu doar o victimă a hărţuielilor Securităţii, ci şi un erou, căruia agenţii regimului îi căutau o nouă încadrare penală. Biriş simţea că asta nu este suficient. Propunea ca vârfurile legionare să fie anchetate de un ofiţer din afara penitenciarului, care urma să-i întrebe ce ştiau despre profilul lui legionar (ce ştiau despre mărturia lui Codreanu în ceea ce-l priveşte? etc.). Astfel, printre aceştia, urma să „fie reconsiderat în sens pozitiv". Întrebările trebuiau să vizeze şi persoana lui Traian

---

acestei revoluţii, socot că în situaţia în care mă găsesc astăzi, ca deţinut, este posibil să depun o muncă utilă conlucrând la îndeplinirea sarcinilor impuse pentru rezolvarea problemei politice şi ideologice legionare, operând pe teren în cadrul penitenciarului Aiud, unde se află ca deţinuţi majoritatea legionarilor", afirma ritos Biriş (Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 230).

361 *Ibidem.*

362 *Ibidem.*

363 Din cercetarea documentelor nu rezultă că C.Z.C. l-ar fi amintit în vreun loc pe Biriş în aceste „Amintiri din Memoriile Căpitanului, scrise în 1938 la Jilava şi Doftana" (Idem, fond Penal, dosar nr. 11784, vol. 21, ff. 2-41).

364 Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 231. Informaţia este inexactă, Borşa însuşi fiind şi el parte din planul credibilizării agentului Biriş, fiind prelucrat să lanseze informaţii ori zvonuri care să protejeze şi să potenţeze investiţia Securităţii.

365 *Ibidem.*

366 *Ibidem.*

Puiu[367] şi situaţia legionarilor din exilul german, anchetatorii încercând să sugereze că, pe acest subiect, nu reuşiseră să scoată nimic de la Biriş, care „negase totul"[368]. Trebuiau apoi să fie puşi în faţa mărturiei privind responsabilitatea pe care şi-o asumase Biriş în raport cu „masacrul de la Jilava". „După o rezistenţă îndelungată am capitulat, recunoscând rolul meu de autor moral. Acum mă aflu în aşteptarea unui nou proces". Cedarea lui ar fi trebuit *să dea o direcţie*.

Era, însă, prematur, Crăciun intuind că entuziasmul expiator al lui Biriş putea compromite întreaga acţiune. Ca atare, va respinge propunerile, ordonând subalternilor să-l ajute să-şi consolideze poziţia „într-un cerc f[oarte] limitat de oameni, şefi leg[ionari] de la care am putea culege informaţii deosebite"[369].

La două luni de la semnarea angajamentului, proaspătul agent scrie o notă „asupra reeducării legionarilor din Penitenciarul Aiud"[370]. Prima urgenţă resimţită este desenarea unui tablou veridic al colegilor de detenţie, Biriş începând cu o descriere de ansamblu a stării fiziologice, psihologice, spirituale şi sociale a deţinuţilor. Sunt trecute în revistă „descompunerea biologică progresivă", „slăbirea vitalităţii", „atrofierea instinctului sexual", „slăbirea funcţiunii cerebrale", „surescitare nervoasă manifestată printr-o ascuţire a spiritului de contradicţie", „creşterea agresivităţii" şi „obsesia foamei"[371]. „Descompunerea relaţiilor sociale" este dovedită de contraziceri şi certuri care degenerează în invective, reflex al unei „generale tensiuni nervoase", iar litigiile religioase, de diferenţele de opinii născute pe tema Vladimireştiului sau a celor petrecute la mânăstirea Sâmbăta. Este semnalată, mai cu seamă, descompunerea politică, amintindu-se conflictul dintre simişti şi codrenişti. Mitul Căpitanului rămăsese „infailibil şi dominant". Ideologia legionară, de asemenea, era „nealterată în esenţa ei"[372]. Ce propune Biriş, având în vedere că deţinuţii nu progresaseră în substanţa lor? Trebuia „populat compartimentul ideologic al conştiinţei legionare cu idei care să submineze şi să destrame vechiul conţinut", trebuind create unele „deprinderi, a unor reflexe psihice care să spargă psihologia socială specific legionară"[373]. Pe scurt, neutralizare, dezarmare, anihilare.

Aparenţele, însă, pentru bunul mers al acţiunii, trebuiau, totuşi, păstrate. Biriş nu sfătuia aplicarea unei restructurări „în sens materialist-socialist" prea directă, explicită, „saltul calitativ", într-o atare ipoteză, neputându-se naşte. Critica directă a legionarismului ar „trezi rezistenţe, dăunătoare acţiunii de demobilizare"[374]. Prin urmare, „pe nesimţite", conştiinţa socială a legionarilor trebuia „mobilată" cu „noile valori". Prin aceasta lua naştere un „spirit critic", care, „de la sine", va executa „raclajul

---

[367] Puiu Traian fusese numit în 1953 secretar general al Mişcării Legionare din exil. În 1954, alături de Traian Borobaru şi Virgil Velescu, pune bazele unei tipografii la München, unde a fost editată o serie întreagă de periodice şi volume dedicate istoriei Mişcării. În 1959 a fost răpit de la Viena de o echipă a Securităţii, fiind adus în ţară şi condamnat.
[368] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 233.
[369] *Ibidem*, f. 230. Fragmentul este parte dintr-o rezoluţie pusă de Gh. Crăciun pe document.
[370] *Ibidem*, f. 191.
[371] *Ibidem*.
[372] *Ibidem*, f. 192.
[373] *Ibidem*, f. 193.
[374] *Ibidem*.

necesar eliminării veninului intrat în putrefacție”[375]. Este interesantă recurența metaforelor descărnării, descompunerii, putrefacției, apelul la „viermi”, „şobolani” ş.a.m.d. pentru portretizarea sfârşitului Mişcării. Biriş nu spune, cel puțin pentru moment, cum vede el popularea discretă a minților cu noua ideologie. Cum vom vedea mai jos, prudența operativă va fi înlocuită treptat cu măsuri directe, în forță.

O „comunitate nouă” în penitenciar, concluziona Biriş, nu se putea naşte decât ca efect al unei acțiuni culturalizatoare. Materialele citite se vor „frământa prin dări de seamă”[376] ținute în fața colectivului camerei, noile idei trebuind mai apoi „să fie fixate”. Emulația în jurul lecturilor trebuia să ducă la apariția „colectivelor de cameră”. Lor li s-ar putea da pe mână „exercitarea unui sistem de conducere democratic”. Cum existau, însă, temeri, pe care Biriş le trece cu acribie în evidență (neîncrederea în gesturile administrației, fobia față de marxism-leninism, teama de restructurare cu mijloace „tari”, problema fanaticilor[377]), desenează şi posibile soluții: destindere penitenciară, tact pedagogic, izolarea fanaticilor. Restructurații de la Piteşti şi Gherla, preoții, şefii legionari, informatorii ar trebui izolați şi scoşi din penitenciar. Nu uită şi de folosirea şi intensificarea antagonismelor dintre reeducabili şi fanatici, de înmulțirea celor care trădează Mişcarea („elementele excepționale” trebuie încurajate s-o facă) sau de creşterea numărului de informatori. „Comunitatea legionarilor culturalizați” putea, astfel, să crească[378]. Cu modestie şi discreție, pentru sine îşi rezerva doar sarcina „colaborării amănunțite”[379].

În a doua jumătate a lui 1961 lucrurile prinseseră un contur mult mai agresiv. Multe din soluțiile prezentate de Biriş în primele luni vor fi retractate, propunându-se linii de acțiune mult mai dure. Poate cel mai relevant document, pentru noua direcție de orientare, este un aşa numit „Proiect asupra unei acțiuni de restructurare în masă a legionarilor”[380]. Scenariul era gândit în două etape. Prima dintre acestea trebuia să conțină un program de conferințe, susținute de deținuți „competenți” şi menit să destrame critic fondul ideologic al legionarismului, iar cea de a doua viza autodemascările. Acestea trebuiau făcute de legionarii „care au făcut deja – în *secret* [subl.n.] – cotitura”, pentru ca şocul să fie mai mare. Era, într-o manieră indirectă, o discretă referință la propriul exemplu. Este semnificativ de semnalat aici importanța acțiunilor brutale, de şoc, a căror marcă, cum se va vedea mai jos, a caracterizat regiile biriste. Ori, cum se putea garanta o acțiune dezintegratoare, în forță? Biriş nu ezită să ofere o soluție precisă, chirurgicală: „un grup de restructurați de la Piteşti şi Gherla va lua inițiativa conferințelor şi autodemascărilor, invitându-i pe conferențiarii programați să conferențieze şi pe cei programați să se spovedească, iar aceştia se vor executa. *Prezența grupului de restructurați va fi decisivă* [subl.n.]. El va reaminti celor prezenți cele petrecute la Piteşti şi Gherla, exercitând o presiune morală binefăcătoare pentru

---

375 *Ibidem*.
376 *Ibidem*, ff. 193-194.
377 *Ibidem*, f. 194.
378 *Ibidem*, f. 195.
379 *Ibidem*.
380 *Ibidem*, vol. 1, f. 151.

revizuirea conştiinţelor şi poziţiilor"[381]. Trebuie amintit, pentru a contextualiza mai bine anvergura ameninţării, că spaima – general împărtășită de deţinuţii Aiudului – era posibilitatea reeditării brutalităţilor de la Piteşti[382].

Revenind la scenariu, Biriş preconiza organizarea, timp de 10 zile, a unei celule în care să fie susţinute 10 conferinţe şi 10 autodemascări, câte una în fiecare pe zi. Deţinuţii urmau să fie împărţiţi pe serii, fiecare dintre acestea trebuind să treacă prin celula cu pricina[383]. După epuizarea tuturor seriilor, se putea aborda etapa a doua. Grupele de deţinuţi rămâneau nemodificate, schimbându-se însă conferenţiarii şi legionarii programaţi pentru autodemascare. Urmau alte zece zile intense, în penultima dintre acestea tuturor participanţilor urma să li se dea un chestionar, în care trebuiau să răspundă în scris „dacă înţeleg sau nu să renunţe la poziţia legionară şi dacă doresc să se încadreze în R.P.R."[384]. În funcţie de răspunsuri, se opera repartizarea pe celule, selecţionându-se acum „elementele coapte pentru *demascarea dirijată* [subl.n.] în etapa următoare"[385].

„Autodemascarea dirijată" presupunea o sinteză între producţia disolutivă personală şi atacurile colegilor, care trebuiau însuşite şi expuse. De la aparent inocentele conferinţe, se făcea trecerea la şocul autodemascării unor legionari creditaţi, prin intensa folosire a piteştenilor, la asumarea activă a exerciţiului confesional. „Autodemascarea dirijată" trebuia făcută şi de „personalităţile legionare notorii", pe care Biriş le programase pe şase etape, aglutinând figuri acomodante cu recalcitranţi, pentru contrast şi înfrângerea rezistenţelor[386]. Cum nimeni nu putea garanta că planificarea asigura o generală convertire, trebuia clarificată şi problema rezistenţilor: „Pentru vârfurile care nu ar consimţi să facă autodemascarea, se va organiza o cameră specială, în care vor fi concentrate toate vârfurile restructurate, care – organizat şi dirijat – vor proceda la demascarea şefilor recalcitranţi în faţa masei legionarilor care vor trece pe serii prin această cameră"[387].

---

[381] *Ibidem*.

[382] Ilie Niculescu era, de pildă, „îngrozit de brutalitatea de care au dat dovadă studenţii" de la Piteşti (Idem, dosar nr. 65054, vol. 3, f. 296 [cota SRI]). Iar posibilitatea reeditării unei atari experienţe, „nu cu bătăi, cum a fost acolo, ci [cu] o serie de demascări", „te-ar îngrozi", afirma el (*Ibidem*, vol. 2, f. 83 [cota SRI]).

[383] Pentru asigurarea unui grad ridicat de convingere, autorul propunea ca regimul penitenciar în respectiva celulă „să fie excepţional de bun. Absenţa aparentă a organelor de pază. Dreptul de a sta în pat. Ac şi aţă la discreţie. Dacă ar fi posibil, radio cu program muzical pentru exercitarea poftei de viaţă. Lectură nepolitică în prima etapă. Apoi, în doze mici literatură politică". Celula trebuia să conţină aproximativ 200 de oameni, distribuiţi în „10 conferenţiari, 10 care fac autodemascări, 10 restructuraţi de la Piteşti şi Gherla, 35 recalcitranţi, 40 pocăiţi şi lecuiţi şi 100 şovăitori" (Idem, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 153).

[384] *Ibidem*, f. 152.

[385] *Ibidem*.

[386] Grupurile erau: 1. Vojen, Bidianu, Budişteanu; 2. Dumitrescu-Borşa, Ibrăileanu, Bernea; 3. Bulhac, Groza, Tibi Teodorescu; 4. Eugen Teodorescu, Bălănescu, Ionescu Remonto; 5. Ghica, Duliu Stere, Ilie Niculescu; 6. Chioreanu, Petraşcu, Mironovici (*Ibidem*).

[387] *Ibidem*.

O atare organizare trebuia să asigure, la final, „discreditarea legionarismului, compromiterea şefilor, decepţia şi scârba şi... teama că s-ar putea repeta experienţa de la Piteşti-Gherla", toate producând „o capitulare în masă a legionarilor", o „reducere a numărului rezistenţelor" şi, implicit, izolarea acestora „de masă"[388]. În bună măsură, intuiţiile lui Biriş au fost folosite de strategii G.O. Conceptul de „autodemascare dirijată", un eufemism secretat de logica reeducării de tip Piteşti, a fost intens pus la lucru în „camerele" de reeducare, a căror arhitectură a copiat, în 1962-1963, modelul birist. Plasarea strategică în celule a unor foşti studenţi legionari, trecuţi pe la Piteşti, cei mai mulţi dintre aceştia fiind recrutaţi ca surse ale G.O., constituind exemplul viu al cedării, al distrugerii interioare[389], a fost una din faţetele extrem de eficiente ale noului dresaj ideologic.

Încheiem analiza producţiilor operative biriste cu un alt plan al propriei folosiri, o „notă" cu propuneri pentru accelerarea prăbuşirii legionarilor[390], centrat în jurul convertirii liderilor legionari la comunism[391]. Ca şi în precedentul text, tot terapia de şoc era cea recomandată pentru dizolvarea rezistenţelor[392]. Totul pleca de la observaţia că, în ciuda unor notabile rezultate ale reeducării, „unitatea moral-politică legionară" rămăsese, totuşi, neafectată. Disensiunea simişti versus antisimişti nu luase, încă, „forme antagoniste"[393], cum se sperase. „Există chiar o tendinţă de slăbire, de diluare a acestei contradicţii", avertiza Biriş. Prin urmare unitatea trebuia „spartă", printr-o reacţie de şoc, concretizată în „crearea unei forţe, care să militeze făţiş pentru necesitatea recunoaşterii sistemului mondial socialist". Era vorba despre, un grup care să dea lovitura, compus din „vârfurile docile"[394], oameni situabili în afara oricărei suspiciuni de contaminare cu marxism. Ei nu trebuiau, însă, izolaţi fiecare în mijlocul unor celule ostile, pentru că în atari situaţii „prestigiul agitatorului se diluează", ci coagulaţi într-o „acţiune concentrică şi dirijată a unui grup de agitatori"[395]. Astfel, cei convertiţi la

---

388 *Ibidem*.

389 Amintim aici o mărturie a lui Ilie Niculescu, care fusese pus în aceeaşi celulă, pentru a-i fi distrusă rezistenţa, cu un fost deţinut de la Piteşti, Constantin Păvăloaie. Stătuseră 11 luni împreună. „Am avut mari tulburări", povestea Niculescu după experienţa convorbirilor cu acesta. Păvăloaie îi mărturisea: „Domnule, eu nu mai cred în nimic, *am fost aşa de înfrânt*, *încât nu mai cred în nimic*" [subl.n.]. Suportase „toate bătăile" şi „văzând prăbuşirea morală a tuturora", „s-a prăbuşit şi el" (Idem, dosar nr. 65054, vol. 4, f. 37 [cota SRI]).

390 Idem, dosar nr. 310004, vol. 3, ff. 151-156. Nota nu este datată, contextual putându-se aprecia că a fost scrisă în a doua jumătate a anului 1961.

391 Ceea ce ţinea să remarce V.B. la momentul redactării acestei „note" era că se conturase „o nouă sinteză a fenomenului legionar", constând într-o „adaptare la noile condiţii istorice şi politice", Mişcarea Legionară dovedind prin aceasta „că este aptă să se adapteze la realităţi" (*Ibidem*, f. 151) Vechea obsesie biristă, a unei sinteze între ideologia extremei drepte şi rudimentele unei etici de stânga, îşi spunea cuvântul.

392 Rezoluţia pusă de Crăciun pe acest document acredita propunerea: „Este valabil să facem spărtură" [între simişti şi antisimişti, n.n.] (*Ibidem*, f. 156).

393 *Ibidem*, f. 151.

394 *Ibidem*, f. 152.

395 *Ibidem*.

marxism putea produce „o acţiune şoc", menită să angajeze „totalitatea masei deţinuţilor legionari"[396].

Biriş realiza că un atare grup trebuie receptat ca o necesitate naturală, trebuind să se impună de la sine. Pentru asta trebuiau create anumite premise conflictualizante, în primul rând „înăsprirea temporară a regimului penitenciar, motivată politic", care să producă „o agitaţie pregătitoare a evenimentului"[397]. După suportarea efectelor, deţinuţilor ar fi trebuit să li se pară o veritabilă opţiune convertirea, un preţ acceptabil pentru o îmbunătăţire a vieţii carcerale. Optimist în legătură cu efectele acestor măsuri, Biriş le sintetizează folosindu-se de şase cuvinte, pe care le redăm în toată simplitatea lor nudă: o gravă *scindare*, o *abatere*, o *zdruncinare*, o *capitulare*, o *capcană* pentru cei „abili" şi *reducerea* la minimum a intransigenţilor.

Prudent, când a fost vorba să-şi precizeze poziţia în contextul grupului de şoc, a preferat să nu fie direct angrenat, el, cel cunoscut pentru o „poziţie legionară făţişă şi intransigentă". O mărturisire directă a propriei convertiri ar produce „multă tulburare în multe conştiinţe legionare" şi i-ar îndepărta pe cei care „au o fobie pentru marxism-leninism", „luându-mi-se, astfel, posibilitatea de înrâurire", atenţiona Biriş[398]. Trebuia acţionat mult mai subtil, legionarii fiind „puşi în situaţia de a înţelege că în viaţa mea a intervenit un eveniment recent, deosebit de important, care să pregătească anunţarea schimbării poziţiei"[399]. Evenimentul era, de fapt, anunţarea unei *delegări, a punerii în practică a unei responsabilităţi*. Biriş trebuia să apară ca cel care, acceptând implicarea ideologică de partea Partidului Comunist, se sacrifica pe sine pentru masa deţinuţilor legionari. *Pentru salvarea acestora, propria poziţie eroică merita să fie sacrificată*: „salvarea şi reintrarea în viaţă a masei legionarilor deţinuţi va oferi o bază solidă, o justificare plauzibilă pentru sacrificarea poziţiei mele «eroice» legionare. În aceste condiţii, mi-aş putea salva prestigiul, reputaţia de om de atitudini curajoase, om plin de abnegaţie, care se sacrifică pentru binele celor mulţi"[400]. Urmează zece puncte ale planului propriei folosiri. Rezervându-şi un rol de prim rang în noua turnură, proiectându-se drept alesul legionarilor, propunea ca zvonul privind alegerea lui de către G.O. să fie difuzat în penitenciar. O victimă inocentă care se sacrifică, prelungind, astfel, *legato*-ul legionar, rămânând – pentru membrii sectei ideologice – un fidel care îmbrăcase, temporar şi dureros, haina de lup a torţionarului. O „victimă", care nu-şi uita, însă, orgoliul, poziţionându-se, în prim-planul noii lupte formative, pentru o renăscută identitate ideologică.

Planul n-a fost deloc pe gustul lui Crăciun, în ciuda elaborării lui amănunţite şi a unor bune intuiţii psihologice. Ceea ce îl deranja pe şeful G.O. era posibilitatea ca poziţia intenţionat duplicitară a lui Biriş să trezească în masa legionară amintirea victoriei, în termeni asemănători, a lui Luca Damaschin la începutul anilor '50, atunci când reuşise să devină informator al Grupei „D", rămânând, totodată, fidel legionarilor. În alţi termeni, vehicularea duplicităţii nu putea fi însoţită de serioase garanţii de

[396] *Ibidem*, f. 153.
[397] *Ibidem*.
[398] *Ibidem*, f. 154.
[399] *Ibidem*.
[400] *Ibidem*.

onestitate din partea lui Biriş. Posibilitatea jocului dublu nu era agreată, pentru că ar fi însemnat că Biriş negociază de pe picior de egalitate cu ofiţerii G.O. Ori, stăpânul era unul singur şi asta trebuia să se ştie. Ambiguitatea lui Biriş putea fi citită favorabil de legionari, ca una care-i proteja, chiar dacă ea ascundea – în fapt – o înşelăciune manipulatoare. Dincolo de rafinamentul potenţial al stratagemei, stătea, totuşi, orgoliul celui care trebuie să impună o „linie" şi să nu negocieze niciodată cu „criminalii". „Capitularea lor trebuie să fie fără motivări, fără condiţii; să se prăbuşească cu ajutorul nostru sub povara păcatelor, a jafurilor şi a crimelor ce le-au făcut", nota brutal Gheorghe Crăciun[401]. Refuză, aşadar, implicarea diversionistă a lui Biriş, acceptând, însă, crearea „spărturii" în masa legionară prin unii decişi să se „manifeste făţiş"[402]. Alături de şefi, trebuia „mobilizată" şi „masa", pentru a cărei organizare şeful G.O. propunea folosirea Fabricii şi a unor celule mari din Secţia a V-a.

„Nu *o acţiune* de şoc, ci *mai multe şocuri* [s.n.] pentru mai mulţi", sintetizează Crăciun diferenţa de optică strategică[403].

„Împerecherea" cu preotul Ioan Dumitrescu. 18 martie – 20 mai 1960

„Stând împreună, cred că mi s-ar confia fără rezerve"[404].

Primit la Aiud pe un anumit fond de suspiciune, în ciuda celor 11 ani care trecuseră de la evenimentele de la Suceava, Biriş a trebuit, treptat, să-şi construiască o legendă. Cele patru luni petrecute în Aiud în 1948 (iunie-octombrie), fuseseră marcate de ceea ce protagonistul observase la un moment dat cu acuitate. Era „trecut sub tăcere", fiind vorba – cu un termen german mai adecvat – de o „*todschweigen*", „a trece sub o tăcere de moarte"[405]. Asta nu însemna doar indiferenţă şi adversitate, ci şi suspiciune, delimitare, izolare, respingere, acuza privind colaborarea cu comuniştii şi, mai cu seamă, abjurarea credinţei[406], părând să fi creat o ruptură între fostul secretar general al Ministerului de Interne şi fruntaşii legionari din Aiud. Atmosfera nu era determinată, în 1957-1960, doar de evenimentele de la sfârşitul anilor '40, ci şi de informaţiile noi furnizate ofiţerilor de la Direcţia a III-a şi celor de la Grupa „D" de preotul Ioan Dumitrescu Borşa. Cu acesta ofiţerii G.O. purtaseră tratative din 1958, obţinând treptat colaborarea şi participarea directă la reeducare[407].

---

401 *Ibidem*, f. 156 verso.
402 *Ibidem*, f. 156.
403 *Ibidem*.
404 Mărturisirea, de la începutul lui 1960, îi aparţine lui V.B., fiind parte din argumentarea propunerii de plasare în celulă împreună cu Ioan Dumitrescu (*Ibidem*, vol. 2, f. 247).
405 Idem, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 156.
406 Vorbim de dimensiunea ideologică a credinţei, nu de credinţa religioasă în sens strict. Ceea ce este definitor pentru logica fidelităţilor legionare este un sistem de credinţe prins în interiorul unei ideologii a extremei drepte. Calitatea de membru sau, mai curând, adept al Mişcării Legionare presupunea o delegare, o servitute în favoarea unui scenariu de tip mesianic, faţă de care principala atitudine exersată era *credinţa*.
407 În cazul lui Ioan Dumitrescu nu a fost necesară racolarea efectivă din două motive: Borşa a fost de la bun început (1957-1958) dispus să ofere informaţii despre colegii de celulă şi să se

Suntem în faţa *primului mare moment operativ* al reeducării de la Aiud. Agentul fusese pregătit, avuseseră loc cu el numeroase discuţii, este pus să scrie câteva sute de pagini de declaraţii ş.a.m.d., iar când lucrurile au părut ca sunt sigure, este racolat. Înscenarea relatată în rândurile de faţă este prima lui „lansare" şi verificare ca agent. Borşa se remarcase printr-o virulenţă antisimistă, care-l recomanda pentru „ciocnirea" cu cel pe care administraţia dorea să-l legendeze ca mare simist. Preotul era sursa scenariului colaborării lui Sima cu directorul Siguranţei Statului, a conivenţei dintre Biriş şi Sima cu scopul informării lui Moruzov, a denunţării unor legionari, care ar fi încăput astfel pe mâinile poliţiei ş.a.m.d. Povestea a constituit un prim pas în distrugerea credibilităţii conducătorilor Legiunii, mai exact o primă etapă a „surpării" legendarei principialităţi legionare. Inducerea scenariului *trădării*, păcatul suprem al oricărui fanatic credincios, era singurul în măsură să mineze suportul adeziunii neclintite faţă de ideologia extremei drepte. Contestarea modelului ierarhic, singurul reper moral pentru masa legionară, a fost unul din obiectivele cheie ale planului de la Aiud. Comuniştii, din motivele deja discutate, intuiseră riguros slăbiciunile fanatismului ideologic şi regimul delegării responsabilităţii către o ierarhie sacrosanctă, legitimată charismatic.

Influenţa unuia asupra celuilalt, dar în primul rând posibilitatea utilizării lui Borşa în discreditarea controlată a lui Biriş, pentru ca, definitiv înfrânt[408], acesta să poată fi folosit, cu depline efecte, împotriva Mişcării au determinat organizarea unei întâlniri între cei doi. Verificarea reciprocă este un al doilea motiv. Obţinerea unor argumente puternice pentru dovedirea colaborării lui Biriş cu Moruzov era miza punctuală a lui Crăciun[409]. Momentul a fost cu siguranţă bine pregătit, Borşa lucrând direct cu ofiţerii Direcţiei a III-a încă din 1957, el constituind – datorită urii antisimiste viscerale, necontrolate – o „victimă" predestinată pentru racolare şi folosire[410]. Alegerea

implice activ şi cu convingere în reeducare. Al doilea motiv a fost legat de profilul antisimist extrem de pronunţat şi, de altfel, public, care-i asigura suspiciunea colaborării în rândurile majorităţii deţinuţilor cu care intra în contact. Prin urmare, una din condiţiile racolării, conspirativitatea, nu putea fi îndeplinită. Borşa a funcţionat ca un prolific agent de influenţă, deşi cu o credibilitate, în rândurile deţinuţilor, fisurată de cunoscuta sa ură viscerală împotriva lui Sima.

408 Cum se va vedea, Biriş mai avea o redută pe care n-o cedase. Era teza trădării Comandantului Sima. Lansarea unui agent, în care Crăciun îşi punea atâtea speranţe, vulnerabilizată de o credinţă încă neînvinsă, nu putea merge mai departe. Cucerirea acestei ultime redute s-a făcut cu sprijinul preotului Ioan Dumitrescu Borşa.

409 „Va trebui ca Borşa să rămână cu Biriş în celulă, cei trei [este vorba despre Nicolae Ginara, Ioan Calmuschi şi Traian Lucuţă, n.n.] să fie scoşi la rând şi după ce vor analiza şi discuta în doi problemele, apoi vor fi scoşi ambii şi vor da declaraţii, apoi vor fi separaţi, având fiecare legionari corespunzători în celule. *După lămurirea problemei în legătură cu Biriş, dacă a fost sau nu agentul lui Moruzov, şi mai ales dacă a lucrat din ordinul lui H.S.* [subl. n.], vom raporta conducerii", nota colonelul Gheorghe Crăciun pe o informare a agentului „Capos Nicolae" din 20 martie 1961 (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 6, f. 185).

410 Borşa recunoştea, în perioada de care ne ocupăm aici (martie-mai 1961), că „acuma ei se folosesc de mine pentru că mă ştiu duşmanul lui Sima" (Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 171). Elemente privind tatonarea şi ulterior folosirea preotului Ioan Dumitrescu ca agent de influenţă, fără să fie efectiv racolat, se găsesc la Idem, fond Documentar,

momentului a depins de derularea, cu bune rezultate, a primelor contacte ale ofiţerilor securităţii cu Biriş, imediat după aducerea lui în penitenciar. Totodată, o lungă perioadă de izolare prealabilă constituia, pentru amândoi, o premisă foarte eficientă[411].

Borşa îl vedea drept „unul dintre cei mai devotaţi oameni ai lui Sima"[412], considerând că proaspătul coleg de celulă avea „partea lui de contribuţie" la eliminarea lui din Mişcare[413], mărturisind, totodată, că Biriş avea împotriva lui „o ură până la exterminare"[414]. La rându-i, Biriş recunoştea că nu avuseseră relaţii „20 de ani", timp în care „dumneata ai spus despre mine ce-ai spus", „eu am spus ce-am spus şi ai ştiut. Cu toate acestea, noi, după 20 de ani, putem sta, cum stăm aici. Să examinăm situaţia"[415]. Preotul Ioan Dumitrescu rămăsese în conştiinţa legionarilor ca unul care luptase pe frontul franchist în Spania, bucurându-se de încrederea lui Codreanu. „Poziţia lui morală" nu era, în schimb, la fel de strălucită ca notorietatea lui legionară, observa cinic Biriş. Rămăsese din 1938 „rupt şi străin de organizaţia legionară". Luna martie 1961 îl găsea „trecut de 60 de ani şi grav bolnav de ulcer". „O bună doză de şiretenie, ipocrizie şi amoralism îi sunt specifice"[416], completa tabloul Biriş.

Suntem în 18 martie 1961. Cu o zi înainte lui Biriş i se luase un angajament de colaborare cu Grupa Operativă, pe care-l semnează olograf. Crăciun, secondat de căpitanul Ioan Nodiţ, redactează un „planul de dirijare" a lui Biriş[417]. Încrederea acordată se datora celor mai bine de doi ani de tatonare, discuţii, declaraţii şi analize construite de protagonist împreună cu reprezentanţii Direcţiei a III-a (atât cei de la Bucureşti, cât şi cei din penitenciar) şi cu cei ai Problemei „D" şi ulterior Grupei Operative. Biriş fusese „determinat să-şi schimbe poziţia", făcuse „declaraţii în scris cu caracter demascator"[418], devenise un element de încredere. „Împerecherea" celor doi se dovedea utilă din mai multe considerente. În primul rând, trebuia verificată loialitatea proaspătului agent în faţa unor acuze de trădare atât de dure, pe care Borşa se pregătea să le lanseze în faţa lui. Potenţialul conflict dintre ei putea fi folosit pentru scoaterea la

---

dosar nr. 12609, vol. 1, ff. 1-58, 154-205, 206-225. Declaraţiile de aici sunt luate în prima parte a anului 1960.

411 Înainte de a fi fost adus în celula 53 din Zarcă, Biriş fusese ţinut la izolare (adică singur într-o celulă din Zarcă) timp de şase luni, între octombrie 1960 - martie 1961 (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 187, Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 227).

412 Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 6, f. 155.

413 Nu a fost vorba despre o eliminare în sens strict. Admis, din septembrie 1940, în „Forul legionar", Dumitrescu Borşa aspira la o demnitate în stat, care nu i se oferise. Tensiunile intestine de la vârful Legiunii au determinat ca aripa aflată sub autoritatea profesorului Codreanu să încerce preluarea conducerii, la care luase parte şi preotul Dumitrescu. Ca efect al acestei acţiuni, susţinătorii demersului au fost trimişi în provincie, într-o formulă de „exil". Vezi, mai sus, nota 49.

414 Fragmentele aparţin unei declaraţii despre întâlnire, semnată de Ioan Dumitrescu (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 59).

415 *Ibidem*, vol. 1, f. 160.

416 Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, 178.

417 Planul de dirijare „pentru perioada cât va sta în cameră cu deţinuţii c[ontra] r[evoluţionari] Dumitrescu F. Ioan-Borşa, Calmuschi Ion şi Lucuţă Traian" (*Ibidem*, ff. 199-201).

418 *Ibidem*, f. 199.

iveală a „crimelor şi fărădelegilor" legionare. Apoi, agentul de influenţă V.B. trebuia consolidat în rolul major ce i se pregătea, cel de lider informal al comunităţii legionare, care refuzase să trădeze, să colaboreze şi care putea, astfel, fi ispitit cu o poziţie de conducere. Mitul „dialogului politic" dintre reprezentanţii Mişcării şi cei ai Partidului Comunist este resuscitat[419]. În ce măsură mai credea cineva în viabilitatea acestuia, şi de fapt, care era rolul operativ al acestei fantasme compensative?

Una din strategiile operative ale unităţii de contrainformaţii din Aiud a constat în întreţinerea mitului „dialogului politic"[420] pe care Partidul Comunist l-ar fi căutat cu Mişcarea Legionară. Biriş era dirijat să ridice problema dacă el putea reprezenta adecvat o asemenea perspectivă, dacă ar putea fi numit un „şef" reprezentativ al acesteia. Sugestia că se căuta un asemenea dialog a fost indusă de G.O. pentru a da consistenţă, corp, contur, profil *conducerii legionare*, „comandamentului legionar" şi ierarhiei aferente. Nu exista nici un „dialog", nici o intenţie, nimic. Era, alături de stratagemele Grupei Operative, orgoliul unor fruntaşi legionari care, poate ca strategie de supravieţuire, construiau contrafactual guverne, se vedeau semnând un protocol cu Partidul Comunist, imaginându-şi că Mişcarea Legionară este, încă, o „forţă politică". Cu Biriş, cultivarea vanităţii de a se vedea în fruntea unei formule de reorganizare a Mişcării, care să fie dincolo de conflictul simisti-antisimişti, a fost una din procedurile operative cheie ale G.O.[421]. Nu a fost niciodată un partener politic pentru Partidul Comunist, nu doar pentru că ideea însăşi de parteneriat politic în optica acestuia din urmă era acoperită de subversiune şi diversiune, ci pentru că o prezumtivă alianţă cu Mişcarea Legionară nu i-ar fi folosit la nimic. Ideea n-a reprezentat nimic altceva decât o iluzie compensativă

---

[419] Primele încercări de apropiere avuseseră loc în intervalul 1945-1948, când Partidul Comunist a folosit o stratagemă similară, încercând să măgulească orgoliul anumitor lideri legionari dispuşi să investească încredere în scenariul unei posibile colaborări pentru „reconstrucţia ţării".

[420] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 174. Mitul interlocutorului politic este reactivat într-o analiză recentă a istoriei Mişcării Legionare (Ilarion Ţiu, *Istoria mişcării legionare, 1944-1968*, prefaţă de acad. Dinu C. Giurescu, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2012, pp.14-15). Autorul precizează că ipoteza însăşi a studiului său este circumscrisă de acest mit: „Teza pe care o susţinem, în urma cercetării întreprinse, este că Mişcarea legionară a reuşit să rămână o organizaţie politică şi după 23 august 1944, deşi oficial nu i-a fost reconfirmat nici un moment acest statut. Deşi fostele partide politice care activaseră înainte de februarie 1938 şi-au putut relua activitatea, legionarii nu au beneficiat de acest drept, în baza convenţiei de Armistiţiu, care interzicea activitatea organizaţiilor de extremă dreapta. Totuşi, neoficial, legionarii erau consideraţi parteneri de dialog politic atât de comunişti, cât şi de celelalte partide democratice". Autorul merge mai departe, afirmând că şi „după instalarea definitivă a regimului comunist, în 1948, Mişcarea legionară şi-a păstrat statutul de organizaţie politică, pe fondul aceluiaşi prezumtiv război «iminent» între Est şi Vest". Nu este deloc clar ce semnificaţie este alocată aici sintagmei „organizaţie politică", dat fiind faptul că Legiunea era departe de a mai avea o formulă organizatorică articulată după 1948, părând mai degrabă rezultatul unei citiri amplificatoare a Securităţii, dispuse să contureze mai consistent „pericolul legionar", pentru a justifica o serie întreagă de măsuri cu caracter represiv.

[421] O spune explicit colonelul Gh. Crăciun, într-o rezoluţie la o declaraţie pe care a dat-o V.B. la 21 aprilie 1961: „Vom face un plan de folosire în continuare a lui Biriş şi paralel de lucrare a lui [,] *prin care vrea un partid legionar care să nu fie nici simist, nici antisimist dar să fie legionar* [subl. n.]" (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 147).

pentru cei încarceraţi şi o strategie a Securităţii de atragere diversionistă a responsabililor legionari[422]. Sigur, iluzia conspiraţională, că unii reprezentanţi ai partidului înlesnesc dialogul politic cu legionarii, anticipând o viitoare „prăbuşire"[423] a regimului – aceasta fiind una din poveştile care au făcut parte din folclorul legionar de detenţie –, este parte din mecanismul suplu de autoiluzionare. Un constructivism compensativ. Borşa alimenta iluzia, „reproducând" o întrebare a unui anchetator, prin care îl „sonda" dacă „Biriş este un om cu cap", prin urmare dacă poate fi folosit în conducerea Mişcării în viitor şi într-o formulă negociată de dialog politic cu Partidul Comunist[424].

Biriş însuşi înaintase în evaluarea problemei. Dacă la sfârşitul anilor '40 era convins, în contra valului optimist, că „mişcarea legionară încetase de a mai fi tratată «politic» şi că guvernul este hotărât să-i aplice un tratament «poliţist» şi penitenciar, urmărind zdrobirea ei"[425], o replică dură pe care decisese s-o folosească împotriva celor care-l credeau cel mai nimerit, în context, pentru negocieri cu Partidul Comunist, discuţii menite îmblânzirii regimului penitenciar pentru legionari[426], două decenii mai târziu Biriş este dispus să îmbrăţişeze scenariul, lăsându-se preluat într-un paradoxal proces de salvare prin convertire a membrilor legionari, un amestec de cinism, iluzionare şi orgoliu.

---

422 Este greu de apreciat cu câtă realitate erau dispuşi deţinuţii legionari să crediteze această ipoteză. În opinia noastră, deşi intens întreţinută din considerente operative, sugestia era privită cu mult scepticism de mediile legionare, fără, însă, a o putea definitiv exclude. Capacitatea de seducţie a ideii nu trebuie, pe de altă parte, complet subestimată, dovadă stând şi înscenarea cu succes a „comandamentului legionar" din a doua jumătate a lui 1961 din celula 55 Zarcă, chiar dacă în acest caz nu prezumatul dialog cu puterea comunistă era principala miză. Un apropiat al lui Biriş, Ilie Niculescu, deşi conştient că „ceea ce se făcuse odată [în materia colaborării cu comuniştii, n.n.] nu se poate repeta deoarece pactul din 1945" produsese „o derută morală care a dus la o cădere de nivel", favoriza, totuşi, sugestia unui dialog politic (*Ibidem*, vol. 3, f. 306). Imaginându-şi o „conjunctură politică de mâine", unde Mişcarea „trebuie să aibă specificul ei ideologic, putând a face anumite concesii la capitolul politic *pentru a se strecura pe moment* [subl. n.], datorită greutăţilor ivite în cale" (*Ibidem*, 307), înţelegerea era privită ca o strategie de supravieţuire. Cum, însă, „mişcarea legionară este o realitate care va trebui să se manifeste în concret, politic, ca forţă organizată, (...) discuţiile cu Partidul Comunist se vor duce de la partid politic la partid politic", admitea Nicolescu (*Ibidem*, ff. 307-308).

423 Idem, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 175.

424 *Ibidem*.

425 Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 260.

426 În contextul anilor 1945-1948, unul dintre cei mai buni prieteni ai lui Biriş, Alexandru Ghyka, îl considera cel mai nimerit să ducă tratative cu reprezentanţii Partidului Comunist. „I-am arătat lui Ghika că nu există nici un motiv serios care ar putea să determine guvernul să iniţieze discuţii cu caracter politic cu mişcarea legionară, care se compromisese definitiv prin încălcarea angajamentelor luate de Petraşcu Nicolae faţă de fosta conducere a M.A.I. şi că după zdrobirea organizaţiei legionare prin arestările din 1948, legionarii nu mai puteau prezenta pentru guvern vreun interes de ordin politic, ci cel mult poliţist", destrăma iluziile Biriş (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 421).

Biriş trebuia „lansat”, iar contactul „în lumea asta mixtă”, cu „exponentul cel mai extrem (sic!) al acţiunii de ură antisemită”[427] constituia nu doar o necesară verificare, ci şi posibilitatea predării unor importante informaţii demascatoare. Materialul cu care venea Borşa era unic. El era vehiculul „trădării” comandantului Mişcării, avea „probe”, „văzuse” etc. Biriş trebuia confruntat cu asta, iar apoi trebuia obţinută de la el declaraţia explozivă că el însuşi fusese unul din agenţii Siguranţei. Crăciun şi Nodiţ îl instruiesc strict înainte de „împerecherea” cu Borşa. Trebuia să manifeste „multă prudenţă, să fie rezervat”, să amintească despre „ancheta grea” pe care o traversase, despre faptul că i se pregăteşte un nou proces, să apară ca victimă a legiunii, ca unul care „suferă pentru Mişcarea Legionară” şi din cauza ei, să nu dea prea multe detalii despre activitatea sa legionară, să sugereze că „este un ostaş disciplinat al comandantului”, că se „mişcă pe linia indicată de comandant”, trebuind să evite afişarea ca şef, ci doar ca element disciplinat, ca unul care gândeşte precum Comandantul[428].

Întâlnirea s-a produs în după amiaza zilei de 18 martie 1961, în celula 53 din Zarcă. Borşa şi Biriş nu se mai văzuseră din 1940. „La deschiderea uşii m-am găsit în faţa deţinutului legionar Dumitrescu Borşa, pe care l-am recunoscut, deşi nu-l mai văzusem de peste 20 de ani. Acesta n-a schiţat nici un gest din care s-ar fi putut deduce că m-a recunoscut”[429], relata Biriş. Şi unul, şi celălalt povestesc anchetele prin care trecuseră, Biriş menţionând „anchetatori penali de la Bucureşti”[430] care veniseră special pentru el la Aiud, amintind de „condiţiile foarte grele” traversate şi de faptul că se „aşteaptă la un nou proces”[431], totul conform instrucţiunilor primite. Borşa pozează, la rându-i, în deţinutul anchetat, aflat sub o strictă supraveghere.

La câteva ore după închiderea celor doi, sunt aduşi în celulă inginerii Ioan Calmuschi (37 de ani)[432], „speriat şi dezorientat, prăpădit şi cu aspect de vechi puşcăriaş, care a avut nevoie de oarecare timp pentru a-şi reveni din ecuaţia pe care i-o cauzase transportul cu mantaua în cap”[433] şi Traian Lucuţă (45 de ani)[434], care „a intrat în

[427] Idem, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 150 (Biriş îl descria astfel pe Ioan Dumitrescu).
[428] Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 201.
[429] *Ibidem*, f. 147.
[430] *Ibidem*, f. 148.
[431] *Ibidem*.
[432] Ioan Calmuschi (Kalmuschi), n. 1924, absolvent al Politehnicii din Bucureşti (1948), inginer, fost membru F.D.C. în organizaţia de Bucovina. Arestat în iunie 1958, a fost condamnat la 25 de ani m.s.v.. Până în toamna lui 1960 a stat închis la Uranus, de unde a fost transferat „împreuna cu Groza Nicolae, Radu Gyr şi alte 4 sau 5 persoane” la Aiud. Era „slab, bolnav de colită şi speriat peste măsură”, „avea nopţi agitate, cu coşmare punctate de gemete”, aşa îl descria Biriş (*Ibidem*, ff. 136-137, 160). Acceptă reeducarea din primul moment, fiind numit ulterior şef de club (Idem, dosar nr. 65054, vol. 6, f. 227 [cota SRI]).
[433] Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 149. Tabloul îi aparţine lui V.B.
[434] Traian Lucuţă, n. 1916, studii liceale la Deva şi Arad, absolvent al Facultăţii de Electro-Mecanică din cadrul Institutului Politehnic din Bucureşti, membru al Mişcarii Legionare din 1936 (*Ibidem*, f. 156). Face războiul pe frontul de răsărit în calitate de comandant al unei unităţi de transmisiuni, cade prizonier la Cotul Donului, fiind eliberat din prizonierat în 1948, când revine în ţară. Intră în producţie la Întreprinderile „Steaua Roşie”, „9 Mai”, „Mao Tze Dung”, ajungând, ulterior, director adjunct în cadrul Ministerului Construcţiilor. Este arestat şi condamnat la moarte în 1958 în cadrul lotului Constantin (Puiu) Atanasiu, cu care fusese coleg

cameră foarte degajat, cu o înfăţişare de om sănătos, viguros care nu purta amprenta caracteristică a deţinutului”[435], deţinuţi legionari condamnaţi în 1958. Amândoi erau agenţi ai Grupei Operative[436]. În fapt, în modalităţi diferite, toţi cei din celula 53 Zarcă erau agenţii Securităţii[437]. Ulterior a fost introdus şi Nicolae Ginara, „ţăran macedonean din comuna Mihai Viteazu, Constanţa”[438], folosit în orb ca agent de acoperire. Rolul prezenţei lui, dincolo de declaraţiile care i se cereau, era acela de a îndepărta suspiciunea din jurul celor doi agenţi, despre Ginara ştiindu-se în detenţie că era unul din informatorii administraţiei[439]. Agenţii trebuiau să creeze „o bază de discuţii”[440], să aducă elemente noi din exterior, sarcină de care se achită foarte bine.

de arme în U.R.S.S. La recurs i se comută pedeapsa în m.s.v., fiind trimis la mina de aur de la Brad, unde a lucrat ca tehnician până la 10 martie 1960, când a fost transferat la penitenciarul Aiud (*Ibidem*, f. 152). Atât în cursul anchetelor cât şi în perioada de detenţie fusese „prelucrat”, convingându-se de „superioritatea sistemului socialist” (*Ibidem*, f. 156).

435 *Ibidem*, f. 149. Tabloul îi aparţine lui V.B.

436 Calmuschi şi Lucuţă „sunt colaboratorii organelor noastre”, nota colonelul Gh. Crăciun în Planul de dirijare din 18 martie 1961 (*Ibidem*, f. 200). În actualul stadiu al cercetării putem documenta faptul că numele conspirative sub care cei doi au funcţionat au fost „Dinescu Vasile” (Lucuţă Traian, cf. *Ibidem*, f. 702), respectiv „Capos Nicolae” (Ioan Calmuschi). La 10 zile de la organizarea celulei, într-o primă analiză a prestaţiilor, Crăciun nota critic: „Consider că Lucuţă va fi mai bun pentru a lămuri pe alţii decât de a duce muncă conspirativă. Este rău că nu respectă ordinul primit. El a fost instruit să tacă, să asculte, să înregistreze şi să raporteze. Biriş şi Calmuschi procedează corect; în ceea ce priveşte pe Dumitrescu Borşa, el nici nu se simte, ceea ce înseamnă că ori nu are nici o valoare în discuţii, ori procedează bine. Urmează să vedem când vom scoate agenţii. La această dată, 30 martie 1961, vor fi despărţiţi Calmuschi, Ginara şi Lucuţă, de Biriş” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 5, f. 118). Cei cinci deţinuţi vor fi puşi să dea declaraţii amănunţite fiecare despre cele petrecute în celula 53 Zarcă.

437 Este important, în context, să redăm modul în care este descrisă de Biriş apariţia lui Lucuţă, pentru a circumstanţia colaborarea acestuia cu ofiţerii de contrainformaţii: avea 45 de ani, albise aproape complet „din cauza tensiunii nervoase suferite cu ocazia anchetelor şi condamnării la moarte”. Avea „un somn neliniştit, geme adesea din cauza coşmarelor”. Ideea de a fi reanchetat „îl paralizează” (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 159).

438 Idem, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 59.

439 Într-o notă a Biroului găsim următoarea explicaţie privindu-l pe Ginara: „de profesie agricultor, condamnat la 25 ani m.s. Este folosit de organele noastre în acoperirea agenturii, el fiind bănuit de colaborare cu organele noastre. S-a ajuns la aceasta printr-o serie de măsuri informativ-operative menite să trezească suspiciuni asupra lui. Deşi în discuţiile ce le poartă cu cei [cu] care vine în contact, vrea să dovedească că nu este colaboratorul organelor noastre, nu a reuşit aceasta. Este inteligent, capabil să înregistreze discuţiile, fapt pentru care ne-am propus să-l folosim în eventualele anchete ce se vor ivi în scopul acoperirii agenturii” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 7, f. 170). Cu alte cuvinte, Ginara nu era agent în sensul curent al termenului, ci colabora cu G.O. pentru acoperirea adevăraţilor agenţi. Era bănuit de deţinuţi că întreţine relaţii cu ofiţerii G.O., ceea ce excludea conspirarea sa clasică. S-a ales metoda păstrării şi întreţinerii acestei suspiciuni. În alt loc, despre el, Andronic Bulhac spunea că a avut „tăria de a spune că administraţia caută să-l folosească” (*Ibidem*, vol. 14, f. 86).

440 Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 200.

Borşa începe în forţă, spunându-i lui V.B. că nu înţelege, date fiind realizările puterii actuale, „de ce ar mai exista o mişcare legionară”[441], lipsindu-i obiectul. Biriş mimează indignarea şi, pe un ton de reproş familiar, îi spune: „Şi dumneata, părinte, spui aceste lucruri?” În ciuda acestui debut furtunos, Borşa se păstrează într-o atitudine de „expectativă prudentă”[442], cum descrie, cu o anumită insatisfacţie, Biriş momentul. Atmosfera generală, altminteri, avea tendinţa de a „se menţine într-un cadru de prudentă legalitate şi de organizare a unei vieţi de cameră cât mai confortabile şi distractive”[443]. Era o aparenţă, avertiza Biriş, atitudinea fiind „pur formală şi de circumstanţă”[444].

Primul „care s-a lăsat antrenat”[445] în discuţii a fost Lucuţă. Putând da relaţii despre „viaţa de afară” de la mijlocul anilor ’50, este lăsat să povestească. Sunt trecute în revistă „înfăptuirile”, diversitatea domeniilor dezvoltate, condiţiile de viaţă etc. „Ţara transformată într-un vast şantier”[446] este trecută în revistă cu minuţie. „Viaţa pulsează. O lume nouă dedicată muncii. Intelectualii lucrează la cot cu muncitorii şi nu se mai poate vorbi de diferenţieri de clasă”[447]. Nimeni nu este nemulţumit, toată lumea este fericită. Povestitorul simte, însă, nevoia să mai înmoaie accentele în această fericită unanimitate: există, izolat, „aţâţători sau pescuitori în apă tulbure”, care sunt „demascaţi”, „depistaţi şi ridicaţi de securitate, aplicându-li-se pedeapsa cuvenită”[448]. Morala curge de la sine, cu o limpezime clarvăzătoare: „Îţi vezi de treabă şi munceşti, trăieşti mulţumit şi bine”[449]. Lucuţă este sincer, vorbeşte din inimă, este convingător. „A putut să presară asupra mea şi a lui Biriş convingerea asupra realităţii celor spuse de el şi liniştea sufletească că afară se lucrează, se munceşte şi se fac realizări spre binele tuturor”[450], nota conştiincios Borşa. Nu la fel de entuziast se va arăta Biriş, al cărui ochi critic se dovedise mult mai vigilent. Încercând să-i depisteze strategiile de camuflare şi adevăratele opinii, surprinde, de pildă, că Lucuţă avea o destul de proastă impresie despre Armata Sovietică, care-şi recruta personalul superior din rândurile clasei muncitoare, neavând aşadar calităţile intelectuale necesare. Pe scurt, inginerul îşi „propusese să vorbească la superlativ de U.R.S.S.”, dar s-a scăpat... Între ceea ce dorea Lucuţă şi „psihologia” lui era un hiatus, mai observa Biriş. Face eforturi să se „fixeze” pe o poziţie anticlericală, dar „fredonează cântece liturgice creştine”[451]. Era un „adept al concepţiei idealiste”, un „şovin”, comentând „cu satisfacţie răutăcioasă reorganizarea universităţii din Cluj”. Îl admira pe Gyr... Se vede treaba că „acţiunea de descifrare a lui Lucuţă”[452], cum îşi numea Biriş suita de observaţii, dăduse rezultate peste aşteptări.

441 Idem, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 60.
442 Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 150.
443 *Ibidem*, f. 151.
444 *Ibidem*.
445 *Ibidem*.
446 Idem, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 61.
447 *Ibidem*, f. 62.
448 *Ibidem*.
449 Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 6, f. 158.
450 Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 63.
451 Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 158.
452 *Ibidem*, f. 160.

Este rugat, apoi, să vorbească Calmuschi. Originar din Bucureşti, dincolo de relatarea arestării lui, trece în revistă „noul Bucureşti", de nerecunoscut, devenit o „mare capitală europeană"[453]. Abundă termeni ca „minune", „extraordinar", „frumosul care domină urâtul", „modern", „lumină" etc., tabloul reconstituit fiind copleşitor. Borşa îi analizează prestaţia, cum o făcuse şi cu cea a lui Lucuţă. Observă mici ezitări politice, anumite „rezerve"[454], pe care „poate le-a discutat cu Biriş între patru ochi". Privirea lui Biriş, ca şi în primul caz, se dovedeşte ceva mai precisă. Îi sondează cunoştinţele legionare, observă faţă de cine anume manifesta o anumită emoţie, de cine era ataşat. Propune plasarea lui viitoare cu aceştia, putând, astfel, „ieşi din mutismul de astăzi"[455]. Îl descrie ca pe un „legionar cu înclinaţii mistice", care „respinge şi combate deschis marxism-leninismul"[456]. Era „bolnav, nervos, fumător pătimaş, suportă foarte greu viaţa de celulă". „Marea lui obsesie", manifestată printr-o „teama nestăpânită", era „o nouă anchetă în legătură cu persoanele care l-au ajutat în timpul cât a fost fugar"[457]. Unele puncte „pot fi dezvoltate", încheia Biriş...

Ginara, adus ultimul în celulă, avusese şansa să stea cu George Manu, învăţase o mulţime de lucruri, având şi o memorie foarte bună. El povesteşte de gospodăria colectivă din comuna lui. „Metodele noi, ştiinţifice", în ciuda unei naturi nu totdeauna sensibile la deziderатele ideologiei, învinseseră. Oamenii, şi ei, s-au pliat necesităţii. Apar, pe rând, „casa sfatului popular comunal", biblioteca, teatrul comunal, casa de naşteri, casa culturală cu bibliotecă, cinematograful, noile grajduri, noul mobilier, alinierea caselor, aparatele de radio, medicul comunal, moaşele, farmacia, autobuzele etc., abundenţa detaliilor devenind dificilă pentru naratorul nevoit să reproducă ceea ce părea fără sfârşit[458]. Nici o descripţie nu pare capabilă să epuizeze „noul". În plus, alege să recite o serie de poezii din repertoriul carceral.

Virtuţile interpretative puse la lucru în relatarea lui Biriş, sunt duse până la consecinţe operative greu de anticipat[459]. Astfel, el le oferă ofiţerilor lui Crăciun un ingenios raţionament: „repertoriul poetic" al lui Ginara poate da seama de orientarea lui ideologică reală şi poate oferi indicaţii operative preţioase[460]. Poezia lui Gyr, „Voi n-aţi stat cu noi în celulă", „prin care se arată, pe de o parte, suferinţele legionarilor deţinuţi, având satisfacţia morală a martiriului politic pentru un ideal" fiind, pe de altă parte, criticaţi cei aflaţi în libertate, „care se gândesc numai la satisfacţii de ordin material, făcând compromisuri şi uitându-i pe cei închişi"[461], putea conduce la o eficientă

453 Idem, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 65.
454 *Ibidem*.
455 Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, ff. 160-161.
456 *Ibidem*, f. 163.
457 *Ibidem*. Indicarea vulnerabilităţilor, care puteau fi folosite de ofiţerii Securităţii, a fost una din trăsăturile crude ale descrierilor biriste. Multe din fişele personale realizate de el au, în chip distinct, acest „detaliu" decisiv.
458 Idem, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 66.
459 La fel ca ceilalţi colegi de celulă, Biriş a fost pus să dea o declaraţie lămuritoare despre toate cele întâmplate şi discutate. A rezultat o mărturie de 42 de pagini dactilo (Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, ff. 147-189).
460 *Ibidem*, f. 165.
461 *Ibidem*.

manipulare psihologică. Ce putea transmite un asemenea poem? Biriş ne dumireşte: poemul „reflectează mai mult o suferinţă de ordin personal”, o insatisfacţie. Ori asta era o vulnerabilitate care putea fi speculată, orgoliul celui suferind, căruia i se putea plasa, în contra partidă, situaţia celor privilegiaţi. Paradoxul face că într-o capcană cu o scenografie similară a picat însuşi Biriş, care ajunsese să-l acuze pe H.S. că n-a suferit 21 de ani de detenţie continuă şi că este total rupt de soarta legionarilor. Nu interesează adevărul acestor cuvinte sau îndreptăţirea lor, ci pasul argumentativ, logica autojustificării unor gesturi. Se naşte, astfel, o îndreptăţire: este *justificat să-ţi gândeşti un drum propriu atâta vreme cât conducătorul Mişcării şi-a părăsit subordonaţii şi nici – pe logica martiriului – nu le-a împărtăşit soarta*. Legitimitatea se naşte din justificare resentimentară, nu din fapte. Schema psihologică este mai importantă. Biriş anexează poemele, ca piese probatorii, notei. El observă şi acele poeme care generează emulaţie, care sunt învăţate de mai mulţi deţinuţi, astfel putând oferi o imagine relevantă asupra mediului legionar.

După două săptămâni Ginara este scos din celulă, în seara aceleiaşi zile fiind scoşi şi cei doi ingineri[462]. O săptămână Borşa şi Biriş rămân singuri. Îşi declară unuia altuia uimirea admirativă faţă de detaliile aflate de la deţinuţii intraţi recent în închisoare. Este o poziţie reciproc prudentă şi tactică, deopotrivă. Amândoi sunt colaboratorii Grupei Operative. Biriş îi va reproşa ce spusese despre el în detenţia de la Jilava, când ar fi afirmat că fusese „omul poliţiei”, că dăduse pe mâna acesteia pe unii legionari pentru a fi arestaţi, că trădase pe Belgea, Cristescu şi Cantacuzino[463]. Nu recunoaşte că el i-ar fi făcut asemenea destăinuiri. Borşa este destul de empatic la reacţia, pe bună dreptate, scandalizată a colegului de celulă: „Înţeleg că nu-i convine că aceste puncte vulnerabile, care îl fac odios în faţa legionarilor, să fie cunoscute de ei, şi închid discuţia”[464]. Nu însă de tot. Urmează partea preferată de fostul secretar general al partidului „Totul pentru Ţară”: „Prind, însă, acest moment şi-i arăt cine este Horia Sima şi legăturile pe care le-a avut cu Moruzov, aducându-i ca argument şi mărturisirea generalului Coroamă, că în casa lui, Sima s-a întâlnit în două rânduri cu Moruzov”[465]. Biriş ascultă şi ripostează sceptic[466].

---

[462] La 31 martie 1961 (*Ibidem*, f. 167).

[463] Ion Belgea, prof.univ. Vasile Cristescu şi avocatul Alexandru Cantacuzino erau membrii „Comandamentului de prigoană”, instituit după desfiinţarea partidului „Totul pentru Ţară” din 10 februarie 1938. Vasile Cristescu a fost împuşcat pe 26 ianuarie 1939 de poliţişti, fiind descoperit la locuinţa unor cunoscuţi. Istoriile alternativă legionare acreditează ideea că trădarea locului unde acesta se ascundea s-ar fi produs din ordinul lui Sima. Ion Belgea şi Al. Cantacuzino sunt arestaţi şi condamnaţi într-un proces care a început la Bucureşti la 25 iunie 1938, alături de alţi 17 fruntaşi legionari.

[464] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 67.

[465] *Ibidem*. Dumitrescu pretindea că Sima fusese angajat al S.S.I., fiind plătit cu sume considerabile, încă din 1932 (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 5, f. 49). Scopul lui Sima era „să pună mâna pe Mişcarea Legionară”. Mihail Stelescu însuşi ar fi fost manipulat de Moruzov. Comandantul Mişcării l-ar fi cunoscut efectiv pe Moruzov în casa generalului Coroamă în septembrie 1938. Biriş, în schimb, pretindea că Sima auzise prima oară de Moruzov la arestarea acestuia din urmă, din 6 septembrie 1940. Motivul colaborării cu S.S.I.-ul? Încercarea lui Sima de a-i uzurpa poziţia de lider lui Codreanu. Chiar dacă Biriş a încercat să invoce motive de bun simţ (de ce nu l-a salvat H.S. pe Moruzov din arestul prefecturii Bucureşti şi ulterior de la

Prudenţa lui este datorată şi propriilor rezistenţe în faţa unui program atât de abrupt de desfiinţare a lui H.S., dar şi prelucrărilor informative prealabile. Legenda presupunea pentru Biriş continuarea inflexibilităţii din trecut („Am fost, sunt şi voi fi legionar”[467]), prezervarea drumului neclintit pe linie legionară şi a unui profil de şef. În faţa „trădării” trebuia să-şi manifeste suspiciunea şi neîncrederea. Ofiţerii Grupei Operative simţiseră că orgoliul rănit în urma primirii reci şi distante cu care fusese întâmpinat la revenirea de la penitenciarul Suceava şi ulterior în 1957, putea fi recompensat prin întreţinerea unei imagini de lider inflexibil, dur şi aspru cu sine însuşi. „Este plin de el, are veleităţi de şef şi-i place să se complacă în această situaţie”, nota Borşa. Şeful G.O. intuise că Biriş dorea să joace un rol similar celui jucat în 1945 de Petraşcu, de actor politic cu o mare răspundere în spate, care reprezintă Legiunea, care preia prin decizia lui masa de legionari şi-i „salvează”. În spatele unei abile autoumiliri şi a constantei invocări a subsidiarităţii[468] stătea, de fapt, un mare orgoliu.

Din relatările preotului Ioan Dumitrescu rezulta un tablou amestecat şi straniu: Biriş critica formarea guvernului naţional de la Viena, „pus în slujba nemţilor”, îl critica pe Petraşcu pentru înţelegerea cu Partidul Comunist (de pe poziţii net legionare), acuzându-l că asta a prilejuit identificarea cadrelor mişcării şi a celor veniţi din Germania, îl apără pe Sima în chestiunea înfiinţării serviciului secret de informaţii legionar[469], îi lăuda pe „birişti”, „oameni de înaltă conduită legionară, oameni de cuvânt, de onoare şi de mare credinţă în viitorul legiunii”[470], uitând să spună vreun cuvânt despre dimensiunea comunistă a convertirilor de la Suceava, nu aducea nici o critică regimului, dar era mândru de atitudinea în proces a lui Mare şi Turtureanu. Ce nu dorea defel Biriş să fie supus discuţiei, dubiului sau îndoielilor era angajamentul lui de credinţă de partea extremei drepte. Acoperirea intransigenţei va fi, pe tot cuprinsul detenţiei din Aiud, cel mai de preţ capital simbolic pentru el.

Întrebat despre natura anchetelor la care fusese supus, menţionează eliptic „chestiunile personale”, încercând să sugereze că este tot timpul sub ameninţarea unui alt proces, că este vizat, că rămăsese un duşman de care Securitatea se ocupa în continuare. Borşa este destul de cinic dar şi involuntar autoironic atunci când, în faţa acestei mărturisiri, nota frust în declaraţia lui: „Eu am bănuit că tot aşa cum am fost eu anchetat, a fost şi el şi nici el, nici eu, nu am stăruit asupra celor anchetate”[471]. Şi el şi

---

Jilava, unde era încarcerat în condiţii mizerabile, „inumane”), Borşa replica: „eu nu ştiu de ce nu l-a salvat”, lăsând problema nesoluţionată (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 475).

466 Doar un exemplu din suita de contraargumente aduse de V.B.: „Dacă era omul lui Moruzov şi al regelui, de ce n-a rămas în guvern ci a organizat activitate [clandestină, n.n.] din septembrie 1940, cerând abdicarea lui Carol?” (*Ibidem*, ff. 170-171).

467 Idem, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 68.

468 Biriş a evitat tot timpul să se autopropună explicit ca voce reprezentativă a legionarilor încarceraţi. Dorea să fie *recunoscut* ca atare, *confirmat*, propunerea unei posibile poziţii de reprezentare să-i fie, astfel, înaintată.

469 Serviciul secret de informaţii legionar a fost înfiinţat de Eugen Teodorescu.

470 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 69.

471 *Ibidem*, f. 70.

Biriş fuseseră prelucraţi informativ înainte de a fi fost „împerecheaţi", de la fiecare aşteptându-se informaţii.

Borşa îşi construise „misiunea", din proprie iniţiativă, folosindu-se de intenţiile pe care le intuise din precedentele dialoguri cu ofiţerii de contrainformaţii. Colonelul Crăciun nota într-o rezoluţie în marginea notei informative a sursei „Dinescu Vasile" din 11 aprilie 1961: „Borşa nu a primit instructaj. El ceea ce a făcut este din proprie iniţiativă. Lui i s-a spus simplu să vadă cum gândeşte Biriş şi alţii, fără să i se arate prin ce metode, cum să se comporte, ce să vorbească etc."[472]. Treptat, Borşa a încercat să sondeze adevăratele intenţii ale colegului de celulă, l-a provocat, înfăţişându-i scenariul trădării comandantului Mişcării şi, nu în ultimul rând, a încercat să-l determine să se recunoască drept un veritabil lider al Legiunii, îndreptăţit să-şi asume o poziţie de conducere şi să fie, astfel, pregătit pentru dialog. Îl sfătuieşte să „renunţe la punctele deosebitoare" faţă de Partidul Comunist, să-i accepte pe aceşti oameni „porniţi spre mari realizări şi [spre] o înnoire a vieţii sociale"[473]. Iar cu Sima, lucrurile erau clare, la el trebuia renunţat imediat, un „om care din punct de vedere politic este total compromis"[474]. Ideea pe care i-o strecoară Borşa este că este foarte posibil ca el, fost şef al unui grup important din Aiud, alături de alţi conducători legionari (Chioreanu şi Mironovici), „să fie drenaţi, aşa cum a fost şi Petraşcu, să discute cu autorităţile unele chestiuni politice, luându-şi angajamentul unor renunţări ce-ar duce la o ameliorare a situaţiei şi greutăţilor din închisori"[475]. Succesiunea anchetelor în care fuseseră antrenaţi fruntaşii legionari din Aiud este explicată prin intenţia Securităţii de a descoperi „un cap politic de mare valoare", „un legionar pe deplin realizat", cu care Partidul Comunist este gata să discute. „Personalitatea legionară" cu care „organele anchetatoare" sunt dispuse să stea de vorbă în probleme politice nu putea fi decât Biriş. „Imensele transformări" pe care le suferise, cum se exprima Borşa, îl recomandau pentru amintita poziţie[476]. Cu alte cuvinte, alături de picătura de vanitate este strecurată, viguros, şi atenţionarea responsabilităţii faţă de coreligionari, pe care, nu-i aşa, neconfirmând în reeducare, le-ar fi prelungit chinul penitenciar.

Este de observat nu doar situarea lui Biriş alături de marii comandanţi legionari, într-o logică a discuţiilor *politice* pe care Partidul Comunist le-ar putea purta cu ei, dar şi şantajul implicat de un eventual refuz, moneda de schimb fiind destinul populaţiei penitenciare legionare, a cărei eliberare era condiţionată de concesiile ce trebuiau făcute prin dialogul amintit. Un om cu 21 de ani de detenţie, îl măgulea Borşa, este un om cu putere de convingere, un om al cărui cuvânt are greutate, „avându-se în vedere şi comportarea lui demnă"[477]. Îl roagă pe Biriş „să reflecteze asupra acestei probleme"[478]. La un moment dat, pluseazăă, spunându-i de-a dreptul: „Realitatea este că tu eşti şeful

---

472 *Ibidem*, vol. 1, f. 241.
473 *Ibidem*, vol. 2, f. 70.
474 *Ibidem*.
475 Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 6, f. 167.
476 Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 174.
477 Idem, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 70.
478 *Ibidem*.

legiunii"[479]. Prudent, Biriş nu va îmbrăţişa dezinvolt statutul de lider cu care s-ar putea negocia. Preferă, tactic, poziţia ancilară, invocând ascendentul lui Mironovici şi Chioreanu, cărora trebuie să le ceară, în prealabil, acordul. „Eu nu sunt şef", avertiza Biriş, şi „doar în anumite situaţii pot aduce o modestă contribuţie (...), prin anumite însuşiri pe care totuşi le am"[480], nu am „o organizaţie" care să mă urmeze sau „un mandat"[481]. Invocarea necesităţii stabilirii unui lider era pusă în legătură cu mitul discuţiilor politice cu Partidul Comunist, a căror iminenţă era vehiculată abil de ofiţerii G.O. Nu se poate discerne câte era iluzie sau calcul tactic pentru Biriş sau alţi lideri legionari, care încurajau, fie şi tacit, această iluzie.

Biriş era de acord că „ar fi posibilă, totuşi, o activitate pregătitoare pentru o eventuală activitate politică"[482]. De-a lungul dialogului celor doi, Borşa l-a tot încurajat să creadă într-o atare perspectivă, în care ar fi fost dorit ca exponent al unei linii potrivite a legionarismului în dialogul cu comuniştii. „Unele schimbări structurale în politica noastră internă" l-ar fi determinat să creadă că aceasta este linia, „noi trebuind să acceptăm mâna care ni se întinde pentru a ne salva şi pentru a salva mişcarea legionară"[483]. Borşa mai spune ceva. Îi cere colegului de celulă „să aplaneze neînţelegerile" dintre ei, să adopte „o nouă linie politică, o linie de mijloc, care să nu fie nici simistă, nici antisimistă, ci legionară", Biriş fiind considerat „cel mai indicat exponent al acestei linii"[484]. Solicitarea este importantă prin sugestia pe care o conţine. În cadrul ideologiei legionare, între codrenişti şi simişti terţul era exclus, în ciuda unor grupuscule de fideli, reductibile finalmente la cele două mari fidelităţi genetice. Prin urmare „linia de mijloc" la care făcea apel Borşa era, de fapt, „noua linie legionară", o încercare de a revoluţiona ideologia extremei drepte orientând-o spre comandamentele comuniste.

Deşi îşi recunoştea anumite „însuşiri politice", Biriş spunea că îi lipseşte o organizaţie pe care s-o conducă; „n-am nici o organizaţie şi n-am nici mandat"[485]. Ipoteza noastră este că deţinuţii ştiau foarte bine în 1961 că nu se mai poate vorbi în nici un context posibil de un „dialog politic" între M.L şi Partidul Comunist, întreţinând scenariul din considerente operative. Oferindu-se miza, se puteau selecta reprezentanţii cei mai avizaţi, conducătorii din penitenciar ai Mişcării. Ori acesta era veritabilul scop. Ofiţerii G.O. doreau să afle ce putea organiza Biriş, ce influenţă reală avea, de ce relaţii

---

479 Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 6, f. 120.
480 Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 195.
481 *Ibidem*, f. 238.
482 Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 6, f. 123.
483 Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 175.
484 *Ibidem*. O rezoluţie a colonelului Gh. Crăciun pusă pe declaraţia cadru a lui V.B. privind întâlnirea din celula 53 Zarcă, din 21 aprilie 1961, consemna: „rezultă în general că Biriş a discutat problemele serios, având [o] poziţie corespunzătoare în discuţiile cu Borşa. Vom corecta unele greşeli ce le-a făcut, ca aceea că va renunţa la Horia Sima fiindcă este posibil să se ducă tratative cu el [*nu se puteau duce tratative între legionari cu el, dacă renunţa la H.S.*, n.n.]. Vom face un plan de folosire în continuare a lui Biriş şi paralel de lucrare a lui prin care vrea un partid legionar, care să nu fie nici simist, nici antisimist dar să fie legionar. Vom raporta nota conducerii împreună cu planul şi vom cere verificarea datelor noi apărute referitor la H.S." (*Ibidem*, f. 147).
485 Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 6, f. 123.

putea dispune, ce „oameni avea”, din ce se constituia noul „pol” politic. Însă, dincolo de sondarea unei realităţi, Grupa Operativă se ocupa şi cu *crearea unei realități*. Construcţia unui veritabil lider legionar, putea oferi un aplomb, considerabil mai eficient simbolic, în actul denunţării, în reeducare. Un învins nu este niciodată crezut. Un luptător, însă, are un amvon garantat, cuvintele lui nemaifiind receptate drept efectul înfrângerii sau trădării, ci al convingerii sincere, devotate[486].

Disputa despre colaborarea lui Sima cu directorul Siguranţei nu duce, cum era de prevăzut, nicăieri. Biriş cere probe. Borşa nu este în stare să le furnizeze, încăpăţânându-se să pretindă că are documente pe care, din prudenţă, le ţine dosite. Cei care au minţit în jurul mitului comandantului, îl avertiza Borşa, la momentul în care trădarea va fi descoperită, vor fi traşi la răspundere împreună cu comandantul Mişcării. Ambii apreciau că atari informaţii sensibile nu trebuie făcute publice, „pentru a se înlătura nenorociri”[487], o precauţie de faţadă, pentru că tocmai acel tip de informaţii constituiau adevărata monedă de schimb simbolică din Aiud.

Conversaţia s-a oprit aici pentru că în celulă a fost introdus, la 7 aprilie 1961, Petre Arapu, unul din studenţii legionari care trecuseră pe la Piteşti[488]. Momentul fusese pesemne bine ales, colonelul Crăciun intuind că *fixarea* anumitor convingeri prin sugestia ameninţării potenţiale a unor măsuri de tip Piteşti, era necesară. Aceasta putea asigura un plus de claritate intenţiilor G.O. Soarta majorităţii supravieţuitorilor Piteştiului era pecetluită. Desfiguraţi interior, bântuiţi de o frică incomprehensibilă, erau victimele predestinate ale racolărilor, fiind folosiţi de cele mai multe ori „în orb”, incapabili să mai ducă o muncă informativă coordonată. Asupra lor plana oricum suspiciunea colaborării. „Retrăieşte înspăimântat torturile la care a fost supus şi metodele întrebuinţate de Ţurcanu şi de Martinici. Se cutremură când aude numele acestora şi ne arată chinurile prin care au trecut cei de la Piteşti. Înnebuneşte de groază dacă ar şti că Ţurcanu şi Martinici ar mai fi încă în viaţă”[489], observa Borşa. Povestea torturile „cu lux de amănunte”, recunoscând, la un moment dat, că fusese forţat, la Baia Sprie, să colaboreze, prilej pentru Biriş de-a reflecta asupra destinului informatorilor dintre deţinuţii legionari: „Vorbind în general despre «turnători», Arapu a făcut reflecţia *foarte semnificativă* [s.n.] că nu turnătorii mărunţi şi cunoscuţi sunt periculoşi, ci ceilalţi. Lumea legionară va rămâne foarte uluită în ziua când se va convinge ce figuri legionare marcante deservesc interesele informative ale biroului politic”[490]. Într-adevăr, uluitor[491].

---

[486] În marginea declaraţiei de intransigenţă citată mai sus, Crăciun nota clarificator: „«Biriş a primit aprobarea să spună lui Borşa că este leg[ionar] simist»” (*Ibidem*, f. 126).

[487] Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 71.

[488] Petre Arapu a fost ţinut în celulă până la 20 aprilie 1961.

[489] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 72.

[490] Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 183.

[491] Venirea lui Arapu în celulă şi dialogurile născute între el şi Biriş ne permit să vedem transformările produse de începutul unei eficiente colaborări între Biriş şi G.O. Arapu observase că Biriş se întremase fizic, ştiindu-l cum arăta cu un an înainte, fiind amândoi puşi în aceeaşi celulă. Era atunci „un adevărat «schelet»”. Biriş este nevoit să ofere o explicaţie medicală a modificării formei fizice, invocând o „criză a metabolismului bazal”. Îmbunătățirea regimului alimentar ţinea de strategia folosirii lui operative, lucru intuit şi de Arapu, care „ar fi aşteptat şi o

La câteva zile distanţă, Biriş a fost scos din celulă.

„Împerecherea" a durat de la 18 martie până la 20 mai 1961. Spre finalul perioadei, Biriş este dispus să accepte perspectiva preotului Dumitrescu despre relaţia dintre Sima şi Moruzov. Este extrem de interesant faptul că într-o declaraţie „cu privire la raporturile ce au existat între Moruzov Mihail şi Horia Sima"[492], pe care i-o dăduse căpitanului Nodiţ cu două săptămâni înainte de întâlnirea strategică cu Borşa, el afirmase destul de tranşant: „Pe baza materialului pe care-l cunosc, *nu am putut ajunge la concluzia că H.S. ar fi fost agentul lui Mihail Moruzov* [subl.n.]"[493]. Biriş aduce mai multe argumente împotriva tezei Sima-informator al S.S.I.-ului: „Judecând imparţial, obiectiv, pe baza faptelor şi considerentelor de mai sus, nu pot ajunge la concluzia că H.S. a fost agentul informator al lui Mihail Moruzov. Această declaraţie o fac în interesul cercetărilor ce se fac pentru stabilirea adevărului de către organele Securităţii R.P.R."[494]. În schimb, „atitudinea mea publică, politică" acceptă să fie „dictată de necesităţile acţiunii pentru lichidarea definitivă a legionarismului". Pe scurt, Biriş recunoştea adevărul istoric, dar era gata să mărturisească orice, dacă „necesităţile acţiunii" o cereau. Ceea ce va şi face. La mijlocul lui aprilie 1961, la mai bine de două săptămâni de la intrarea în celula 53 din Zarcă, Biriş cedase, observând că „aceeaşi hotărâre cu care timp de 20 de ani" îl „ţinuse în braţe [pe H.S.], socotind că aşa este bine", trebuia să se schimbe. „Îmi agravam suferinţa făcând lucrul acesta" [susţinându-l în continuare pe Sima, n.n.], prin urmare, „cu aceeaşi tărie, cu aceeaşi consecvenţă, mă plasez pe un nou punct de vedere, dacă este necesar"[495]. Era necesar, însă nu atât de repede, cum observa Crăciun, care îi atrăgea atenţia lt. Rădulescu să-l instruiască pe Biriş să nu renunţe aşa de uşor la Sima, că poate da de bănuit. Biriş plusa, încercând să capete repede încrederea ofiţerilor printr-o adeziune manifestă, directă. Numai că miza Securităţii presupunea o respiraţie ceva mai largă, o preluare naturală a conştiinţelor. Biriş trebuia păstrat într-o formulă de ambiguitate fertilă, prin care se putea ţese eficient o plasă de iluzii pentru deţinuţii vizaţi. Un convertit care vine din interiorul fidel al credinţei, apare ca unul care s-a lămurit *treptat*, cu certe argumente, deloc fabricate sau ca efect al unor presupuse presiuni ori promisiuni. Trebuia născută o „clarificare" autentică, fără fisuri. Transformarea trebuia să imite formula unei convertiri sincere, care ar fi lăsat nealterate, cel puţin în aparenţă, idealurile legionare. Mai cu seamă poziţiile de forţă, cultura voinţei, obsesia idealurilor, mistica laică a slujirii, datoria înregimentării, toate bine încorporate de Biriş.

Este suficient de comic de observat că ofiţerii Securităţii ajunseseră să-i protejeze intransigenţa, parte a unei reputaţii atât de utilă pentru credibilitatea lui printre legionari.

Pentru a înţelege până la capăt costurile emoţionale ale abjurării, cităm aici o observaţie pe care Biriş, cu o tragică intuiţie, o face despre el însuşi: „Pentru că eu dacă

altă explicaţie" privind transformarea somatică, cum observa Biriş însuşi. „Nu i-am dat-o", încheie acelaşi (*Ibidem*, f. 184).

492 Declaraţia a fost dată în 3 martie 1961 (*Ibidem*, f. 217).

493 *Ibidem*, f. 223.

494 *Ibidem*, f. 225.

495 Idem, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 162.

n-aş realiza starea asta, eu *m-aş îngrozi numai la gândul că am pus astfel de probleme* [subl. n.]. Părinte dragă, o problemă ca aceasta, aşa cum am pus-o noi aici, vânturată de un vânt puternic, îmi zboară capul, mă bagă în coşciug"[496].

Intuind rolul pe care va trebui să-l joace printre colegii de detenţie, de mare demascator, i se plânge lui Borşa de posibilitatea lipsei de profesionalism a ofiţerilor de securitate în abordarea unei asemenea extrem de delicate probleme. O trecere prea abruptă de partea administraţiei ar avea efecte contrare. „Dacă într-un moment voi fi împins într-o asemenea afacere", mărturisea el, „într-un mod lipsit de înţelepciune", ca să se „ajungă la ei" [la liderii Mişcării din Aiud], şi dacă „nu va fi un moment just, asta costă capul", „îmi dau perfect de bine seama ce risc, acceptând o astfel de situaţie"[497].

La finalul unei lungi „declaraţii" descriptive privind misiunea cu care fusese însărcinat, Biriş simte nevoia să tragă anumite concluzii. Îl măcina povestea performanţei în proaspăta carieră care i se deschidea în faţă. Dacă în iunie-iulie 1960 se afla „în criza de orientare, fiind ideologic, moral şi patetic (?) desprins de legionarism", fără a-şi fi găsit totuşi „un nou făgaş", experienţa celulei 53 îi face bine, „reintră în viaţa colectivă", are „puncte de vedere clarificate", „cu hotărâri şi angajamente" pe care le respectă „cu scrupulozitate"[498]. Ce s-a petrecut aici, în 53, este caracterizat drept „prima mea acţiune": „M-am străduit să observ şi să înregistrez cu precizie şi fidelitate cele petrecute şi să le descriu, precis şi concis. Lipsurile, care, desigur, există, se datoresc imperfecţiunii mele şi în bună parte lipsei de experienţă"[499]. Se pune în întregime la dispoziţia G.O., acceptă critica. Vrea să-şi îmbunătăţească munca. Le numeşte „modeste obligaţii de serviciu", de care crede că s-ar achita „în modul cel mai firesc": „Nu m-am plâns de mâncare, de plantoane, de administraţie, suportând cu seninătate povara detenţiunii". În discuţii „am avut iniţiativa", valorificând „cu discreţie rezultatele culturalizării" de care beneficiase „în ultimele luni". Încurajează relatările favorabile regimului, neutralizând opiniile „prea ridicate, caracteristice comunismului"[500]. „M-am afirmat ca simist, dar am anihilat în discuţii simismul". Recunoaşte că „materialul cules" este insuficient pentru a face un tablou edificator asupra „stării de spirit generale din penitenciar". Lucuţă, Calmuschi şi Ginara sunt acum descrişi succint: „prezintă simptome de restructurare politică", dar „fondul lor conţine puternice reminiscenţe mic-burgheze". Borşa „este tipic pentru legionarii vechi, abili, şireţi, gata să se facă frate cu dracul pentru a trece puntea, dar rămânând după trecerea furtunii neschimbaţi"[501].

Trebuie spus că din a doua jumătate a lui 1961 cei doi ştiau că lucrează împreună, jucând într-un tandem operativ sofisticat. Se acopereau reciproc, îşi lansau unul altuia teme de discuţie. Biriş propunea, spre exemplu, pentru că poziţia lui Borşa în faţa majorităţii legionarilor era compromisă, datorită zelului antisimist al acestuia, să-l demaşte, încercând să-l apere pe Sima. Asta, „mi-ar ridica creditul moral în faţa simiştilor din cameră, ceea ce mi-ar folosi când voi proceda la demascarea lui Petraşcu,

[496] *Ibidem*.
[497] *Ibidem*, f. 163.
[498] Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 188.
[499] *Ibidem*.
[500] *Ibidem*.
[501] *Ibidem*, f. 189.

Chioreanu, Niculescu etc."[502], observa el. Prin punerea la zid a lui Sima, Borşa se putea apropia de mironovişti, sugera Biriş, „având posibilitatea de a da informaţii asupra celor ce se petrec acolo". Agentul excludea ipoteza în care i-ar lua apărarea acestuia. Conflictul îi credibiliza pe amândoi: „În ipoteza când ar trebui să-l menajez pe Dumitrescu şi să-i iau apărarea, *am rămâne izolaţi* [s. autorului], pierzând amândoi posibilitatea de a duce cu succes războiul psihologic în vederea realizării descompunerii legionare. Ar fi poate un pericol, deoarece s-ar putea realiza un *front împotriva noastră* [s. autorului]"[503].

„Comandamentul legionar".
Naşterea unei legende. Iunie – decembrie 1961

„Zilele acestea, cât am stat împreună, ne-au ajutat, nu ştiu dacă ne-au băgat dinadins sau nu, dar noi le-am folosit din plin"[504]

„Biriş să pună problemele mai voalat, că va fi mirosit!"[505]

Mitul „interlocutorului politic" n-a fost doar o tragică strategie compensativă pentru reprezentanţii Mişcării, izolaţi într-o detenţie care, pentru unii dintre ei, cumulase deja două decenii[506]. Posibilitatea ieşirii, chiar ipotetice, dintr-o lungă izolare reuşise să capaciteze energiile. Descoperirea multitudinii detaliilor operative, puse în scenă de Direcţia a III-a, prin al său Serviciu Independent, apoi de Grupa Operativă din cadrul penitenciarului Aiud, sub atenta supraveghere a Partidului, conduc la concluzia că modalitatea de „anihilare" a legionarilor a presupus construcţia unui „comandament", direct responsabil de acţiunile din detenţie ale acestora, de cele din ţară şi aflat în legătură cu exilul legionar. Acesta a fost *al doilea mare moment operativ* al grupei coordonată de Crăciun în care actorul central a fost V.B. Planificarea s-a purtat pe mai multe direcţii. Una din ele a presupus pregătirea readucerii lui Nicolae Petraşcu la Aiud, de unde fusese transferat la Bucureşti în 14 septembrie 1953[507]. Ţinut pentru o lungă perioadă în anchete la Jilava sau în arestul M.A.I. de la Uranus, Nicolae Petraşcu a fost

[502] *Ibidem*, vol. 1, f. 161.
[503] *Ibidem*, f. 161 verso.
[504] Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 28. Afirmaţia îi aparţine lui Nistor Chioreanu. În originalul dactilografiat, formula ultimului verb este puţin diferită, „dar noi *ne*-am [subl. n.] folosit din plin". Cum se întâmplă de multe ori la transcrierea prin dactilografiere a unor note olografe, ofiţerii făceau diferite erori. Deşi în acest caz, eroarea are un sens involuntar foarte dur, am preferat, totuşi, acordul cu subiectul propoziţiei. Interesant de transcris aici şi replicile lui Ghyka: „Treaba lor, îi priveşte personal, dar profitul nostru este profitul nostru" şi a lui Biriş: „*Da. A fost necesar lucrul acesta, cel puţin pentru mine personal*" [subl. n.] (*Ibidem*).
[505] O rezoluţie a colonelului Rusu Emanoil, şeful Serviciului Independent din cadrul Direcţiei a III-a, pusă pe o notă informativă a sursei „Gavrilescu Antal" din 16 octombrie 1961, folosită la supravegherea celulei 55 Zarcă (*Ibidem*, f. 171).
[506] „Suntem deja de aproape 25 de ani în prigoană", amintea Ilie Niculescu în 28-29 septembrie 1961 în celula 55 (*Ibidem*, f. 262).
[507] Idem, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 29.

adus la Aiud în data de 17 ianuarie 1962[508]. Pregătit să colaboreze, transferarea lui s-a făcut „pentru a lichida cuibul de şefi", cum se exprima Crăciun, într-o propunere adresată colegilor din Capitală, trimisă la sfârşitul lunii octombrie 1961[509].

Evenimentele de care ne vom ocupa în rândurile de faţă se referă la o înscenare operativă, care a avut ca punct final aducerea şefului Mişcării Legionare în ianuarie 1962 în penitenciar, operaţiunea derulându-se cu aprobarea directă a conducerii Ministerului[510]. Momentul, descris succint mai sus, se referă la stabilirea unui for de conducere legionar în penitenciar, cu prerogative clar stabilite şi care – prin atribuirea funcţiilor în noua ierarhie – atrăgea responsabilităţi explicite. Colonelul Crăciun, în convenţă cu ofiţerii Direcţiei a III-a şi cu aprobarea directă a conducerii Ministerului de Interne, a decis organizarea unei celule în care o atare realitate să se poată naşte. Aşa a luat fiinţă, ca moment operativ, celebra celulă 55 Zarcă. Clădirea Zărcii era separată de corpul principal al penitenciarului şi de restul secţiilor[511], având asigurată deplin conspirativitatea. În noiembrie 1961, erau încarceraţi aici 150 de deţinuţi[512], făcând parte dintre cei consideraţi de Crăciun drept „nerecuperabili"[513]. Comandantul penitenciarului îşi asigura conştiincios şefii de la Bucureşti că asta nu e, în fond, o problemă, întrucât împricinaţii „se vor lichida pe cale biologică"[514].

Ideea reconstituirii operative a „comandamentului" fusese sugerată încă din februarie 1958 de agentul „Laurenţiu Emil"[515], care reproducea o mărturisire a lui Ilie Niculescu. Nota acestuia fusese prelucrată de maiorul Constantin Popa, locţiitor al şefului Serviciului Independent din cadrul Direcţiei a III-a[516] şi de lt.maj. Vaxman S. Agentul „semnala" că „Niculescu a afirmat de mai multe ori că dacă ar reuşi să se întâlnească cu Ghica Alexandru şi cu Biriş Victor şi să discute mai mult de jumătate de

---

[508] Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 177. Un referat al Direcţiei a III-a, semnat de şeful acesteia, lt.col. Angelescu Gheorghe, cu „propuneri privind transferarea de la penitenciarul Jilava la penitenciarul Aiud a comandantului Nicolae Petraşcu" trimis către M.A.I., Cabinet V la 26 decembrie 1961 primise aprobarea la 16 ianuarie 1962. Cum la Aiud se derulau operaţiuni „care să ducă la adâncirea disensiunilor" dintre legionari, prezenţa lui Petraşcu acolo era considerată necesară, propunându-se transferarea lui (Idem, fond Informativ, dosar nr. 151086, vol. 4, f. 148).

[509] Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, 177. Asupra metamorfozelor anchetei în cazul Nicolae Petraşcu şi privitor la pregătirea folosirii lui la Aiud nu vom insista în rândurile de faţă, urmând ca subiectul să fie tratat distinct într-un volum, aflat în pregătire, referitor la reeducarea din penitenciarul Aiud.

[510] *Ibidem*, f. 299.

[511] Secţia Spital, secţiile productive etc., în acestea fiind încarcerată majoritatea deţinuţilor legionari.

[512] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 213.

[513] Colonelul Crăciun raporta Comitetului Central, „personal tov[arăşului] Patilineţ Vasile" şi Direcţiei a III-a un număr de 200 de recalcitranţi, în noiembrie 1961 (*Ibidem*, f. 215).

[514] *Ibidem*.

[515] Este vorba despre Constantin Păvăloaie, un tânăr fedecist, „distrus în urma Piteştiului cu nervii şi cu inima", cum îl descrie unul din colegii de celulă (Idem, dosar nr. 13485, vol. 13. f. 148). Închis la Aiud, fusese transferat în iulie 1958 la Bucureşti pentru valorificare, unde avusese prilejul să discute cu Ilie Niculescu (*Ibidem*, f. 163). Vezi, mai sus, nota 389.

[516] Şeful Serviciului Independent din cadrul Direcţiei a III-a era lt.col. Emanoil Rusu.

oră, s-ar rezolva multe chestiuni în ce priveşte conducerea legionară şi, de asemenea, şi problema cu Piteşti şi Gherla, deoarece atât Biriş, dar mai ales Ghica au stat mult timp în Jilava şi au fost în contact cu multe elemente trecute prin Piteşti şi Gherla şi că cunoaşte mai bine problema (sic!). Fapt clar este că aceştia, dacă s-ar întâlni, ar constitui comandamentul legionar din închisoare"[517].

Informaţiile privind începutul operaţiunii datează primele plasări în celula 55 în intervalul iunie-august 1961[518]. Deţinuţilor trebuia să li se creeze sentimentul că în plan internaţional se producea o destindere, prin modificarea relaţiilor dintre U.R.S.S. şi S.U.A., fapt care ar putea conduce la o relaxare a raporturilor politice în România. Sugestia directă era că, pe fondul relaxărilor ideologice, Mişcarea Legionară, ca „partid politic", poate deveni un veritabil partener de dialog cu Partidul Comunist. Ori precipitarea prezumtivelor negocieri, a căror iminenţă era anunţată, nu s-ar fi putut produce fără stabilirea unor reprezentanţi autorizaţi, reprezentativi şi necontestabili ai Legiunii. Ori tocmai asta era intenţia Securităţii, cartografierea „conducerii" legionare, care putea capacita complotul „organizării" Mişcării, atât între zidurile penitenciarelor cât şi în exterior, cu suportul direct al diasporei. Este important de remarcat că organele de represiune aveau nevoie de acest construct operativ. Inventarea duşmanilor, în logica conspiraţională a statelor totalitare, nu este doar un simplu şi gratuit exerciţiu hermeneutic, el conţine însăşi raţiunea de a exista a acestora. Este o dovadă suplimentară a modului în care ideologia înlocuieşte realitatea, substituindu-i-se.

Informaţiile de context, cum sunt cele de mai sus, erau introduse controlat între zidurile închisorii. Difuzarea ştirilor era asigurată atât prin manipularea zvonurilor între deţinuţi, profitându-se de mobilitatea populaţiei penitenciare, dar şi prin inducerea controlată a unor informaţii din presă, cu ajutorul „personalului" angajat militar al Direcţiei Generale a Penitenciarelor şi Coloniilor de Muncă, care funcţiona pe secţiile de deţinere[519]. Un bun exemplu este cel al „plutonierului Lungu Aurel", unul din ofiţerii

[517] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 2, f. 30 [cota SRI].

[518] Pregătirea celulei cu tehnică operativă şi redactarea primelor planuri referitoare la distribuţia deţinuţilor au fost realizate, cel mai probabil, în prima parte a lunii iunie 1961 (Idem, dosar nr. 301004, vol. 3, ff. 140, 146, Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 51 şi Idem, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 19). În alt loc V.B. afirma că operaţiunea se desfăşurase în intervalul 14 iunie – 11 decembrie 1961 (*Ibidem*, f. 214), informaţie corectă, dată fiind datarea Planului de dirijare (14 iunie 1961) (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 132).

[519] Trebuie spus că au existat şi angajaţi militari sau civili ai D.G.P.C.M. care, din diferite motive, au ajutat pe unii deţinuţi din Aiud. Amintim pe sergentul major Emanoil Alexe, care în perioada 1957-1959 introdusese o serie de informaţii în detenţie, îşi sfătuia colegii de la Pază să fie mai puţin aspri cu deţinuţii legionari, îi avertiza pe aceştia din urmă în legătură cu cei care colaborau cu ofiţerii de C.I. etc. Arestat în 1959, a fost închis în Aiud. Un alt caz este cel al plutonierului Filimon Teodor, semnalat de agentura din penitenciar că înlesnea circulaţia informaţiilor între celule sau oferea detalii despre cei care erau agenţi ai G.O. sau cel al inginerului (angajat civil) Niţu Gheorghe care deservea Secţia XII-a Fabrică, ajutând deţinuţii prin furnizarea ştirilor politice (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 10, ff. 226-227). Nu au fost singurele cazuri, putând aminti aici şi pe sergentul major Romulus Olaru, plutonierul Iosif Hoca şi pe tehniciana farmacistă Maria Fodor (Florian Banu, *Reeducarea de la Aiud – contribuţii documentare*, în Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, *Arhivele Securităţii 4*, volum coordonat de Silviu B. Moldovan, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2008, p. 560).

Grupei Operative care funcţiona acoperit în calitate de şef al unei secţii din penitenciar, mai exact în dispozitivul de pază al acesteia[520]. El este cel care aduce informaţii privind „destinderea" în relaţiile Est-Vest, sugerând că asta ar presupune şi o relaxare a politicii represive în ţară[521].

Din considerente tactice, în intervalul amintit, componenţa celulei s-a tot modificat. Se poate vorbi, însă, de un „nucleu dur", compus din Victor Biriş, Alexandru Ghyka, Ilie Niculescu, Nelu Rusu, ulterior şi Nistor Chioreanu, căruia i s-au adăugat mai mulţi agenţi, introduşi sau scoşi din celulă în funcţie de strategiile de acoperire[522]. Primii trei nu se mai văzuseră de aproape 15 ani. În 14 iulie Niculescu este introdus în celulă. „Era greu de recunoscut", relata Biriş, „suferise mari transformări. Fizic era o dărâmătură, adus de spate, abia ţinându-se pe picioare, T.B.C.-ist. De o emotivitate morbidă, a început să plângă când ne-a văzut pe Ghica şi pe mine, spunând că este fericit că i s-a împlinit cea mai arzătoare dintre dorinţe, aceea de a sta împreună pentru a-şi uşura sufletul"[523]. „Ghica era într-o stare deplorabilă din punct de vedere fizic", îşi amintea la rându-i Niculescu, el însuşi recunoscând că „nu eram cu mult mai bine, având sistemul nervos serios zdruncinat"[524]. Distribuţia nu fusese întâmplător aleasă. Niculescu condusese legionarii din Aiud în prima perioadă de detenţie din anii '40, fiind o figură extrem de respectată. Ghyka, de asemenea, refuzase orice compromis cu autorităţile represive, menţinându-şi un conturat profil legionar, fiind şi el foarte respectat[525]. Chioreanu fusese consistent implicat în organizarea grevei din martie 1957,

---

[520] Era vorba de fapt de locotenentul major Aurel Lungu, ofiţer de Securitate, membru al Grupei Operative (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 239). Lungu funcţiona sub acoperire din 1959, la vremea respectivă fiind „supraveghetor pe secţie" (Idem, dosar nr. 13484, vol. 2, f. 36).

[521] Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 1. Ilie Niculescu fusese de pildă informat de „plutonierul Lungu" că în 1961 urmau să aibă loc alegeri libere în Germania, că „până în martie trebuia să se facă unificarea celor două Germanii şi după aceea se punea problema statelor satelite ca pretutindeni să aibă loc alegeri libere" (*Ibidem*).

[522] Este vorba despre „Ionaş Gheorghe", „Vintilă Grigore [sau Gheorghe]", „Gavrilescu Antal", „Dinescu Vasile", „Capos Nicolae" şi „Varodi Lamberto". Ultimul nume reprezintă personificarea tehnicii operative introdusă în celule.

[523] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 3, f. 294 [cota SRI].

[524] *Ibidem*, vol. 1, f. 281 [cota SRI].

[525] Cu cel puţin două luni înainte, căpitanul Ioan Nodiţ îl avusese în prelucrare. După mai multe şedinţe, în care i s-a spus „ce se aşteaptă de la el: 1. o declaraţie prin care să recunoască că mişcarea legionară a greşit; 2. o altă declaraţie prin care să arate că regimul actual a realizat în ţară lucruri mari; 3. [o] declaraţie prin care să facă o caracterizare a deţinuţilor legionari", Ghyka i-a răspuns: „domnule, dacă-mi cereţi să declar asupra lui Horia Sima, că a greşit, eu am reflectat asupra acestor chestiuni şi ţin să spun că Horia Sima nu numai că n-a greşit, dar a avut dreptate absolută în ceea ce a spus şi a făcut. În ceea ce priveşte realizările socialismului, eu nu ştiu nimic, habar n-am de ceea ce este afară şi nici nu ştiu ce să spun. Referitor la punctul trei, eu acest lucru, niciodată nu-l voi face". După declaraţia aceasta, Ghyka a fost trimis la izolare (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 14, f. 148). În primele săptămâni de la plasarea în celula 55 este descris ca „izolat, bolnav" şi „deprimat", nevorbind nimic cu cei din jur, stând toată ziua în pat (*Ibidem*).

reuşind să capaciteze solidar câteva sute de legionari[526], şi el fiind în situația de a-i revedea pe ceilalţi trei după 13 ani[527]. La finalul operaţiunii, într-una din ultimele zile ale lunii august 1961, va apuca să-şi mărturisească bucuria de a fi stat împreună, de a-i revedea, după atâția ani de despărţire.

Căpitanul Nodiţ, coordonat de şeful său direct din cadrul G.O., colonelul Gheorghe Crăciun, redactase la 14 iunie un „plan de dirijare" a lui Biriş „pentru perioada cât va sta în cameră cu Ilie Niculescu, Ghica Alexandru, Groza Nicolae şi Nistor Chioreanu"[528]. Preliminariile acestuia îi lăudau prestaţia foarte bună („a respectat întru totul indicațiile date de Grupul nostru Operativ"[529]) în cazul precedentei dirijări, din martie, cu Dumitrescu Borşa. Motiv suficient de întemeiat pentru a continua folosirea acestuia în cazul unor „elemente mai importante din punct de vedere operativ"[530]. Cei doi ofiţeri punctau atuurile „împerecherii", amintind de faptul că atât Ghyka cât şi Niculescu aveau păreri foarte bune despre amicul Biriş, creditându-l cu o verticalitate pe care o ştiau probată în ancheta şi procesul acestuia din 1955-1957. Încrederea, prezumau cei doi membri ai G.O., se putea traduce în faptul că „vor fi determinaţi să vorbească de activitatea clandestină a lor şi a altora"[531]. Exista, însă, şi o a doua premisă, care putea asigura un mediu intens confesiv. Atât Niculescu cât şi Ghyka stătuseră până la acel moment, luni întregi complet izolaţi, singuri la izolator. Nemaisuportând pedeapsa, Niculescu ceruse trecerea pe celular. Ghyka era şi el într-o situaţie comparabilă, fiind nevoit să ceară aducerea la raportul şefului Penitenciarului. Crăciun se gândea să dea curs solicitării, confecţionându-şi răspunsul în formula unei strategii de *captatio benevolentiae*. La raport urma să i se transmită lui Ghyka, „printre altele", că „va fi scos şi el din starea de izolare, i se va asigura vizita medicală şi va fi introdus în cameră cu 2 (doi) dintre vechii lui prieteni, care în ultimul timp, însă, au nervii slăbiţi". I se sugerează să „aibă grijă" de cei doi, pentru a-i determina în cele din urmă să nu mai facă „greutăţi administraţiei"[532]. Formula acceptatorie ascundea, în fapt, un şantaj: îţi asigurăm scoaterea de la izolator şi asistenţa medicală dacă eşti de acord să controlezi reacţiile viitorilor colegi de celulă.

O „introducere" similară se preconiza şi pentru Chioreanu, ce urma să fie consiliat că deţinuţii cu care va fi repartizat, „din cauza nervilor, sunt predispuşi să comită abateri de la regulament", pe care era invitat să le raporteze „de urgenţă"[533].

Acoperirea principalului protagonist în această punere în scenă se făcea prin invocarea anchetelor şi a unui viitor proces care i s-ar pregăti. Biriş era sfătuit să

---

526 Gheorghe Crăciun, într-un raport către Alexandru Drăghici din 19 august 1961, îl considera chiar responsabil de organizarea „refuzului de masă" (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 172).

527 Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 25. Aflat şi el în atenţia organelor de contrainformaţii, în perioada aprilie-mai 1961 fusese pregătit pentru operaţiune, printr-un regim penitenciar îmbunătăţit. „Vor să-l pregătească să-i dea şi lui asaltul", observa Niculescu (Idem, dosar nr. 13484, vol. 14, f. 151).

528 Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, ff. 132-135.

529 *Ibidem*, f. 132.

530 *Ibidem*.

531 *Ibidem*.

532 *Ibidem*, f. 133.

533 *Ibidem*.

mărturisească în celulă „că se găseşte într-o situaţie foarte grea deoarece este anchetat de mai mult timp de organele M.A.I. şi din câte îşi dă seama, acestea urmăresc să-i pregătească un nou proces”[534]. Relatând despre presiunile anchetelor, era sfătuit să spună că nu cedează, că n-a mărturisit nimic, că-şi păstrase legendara încăpăţânare[535]. Este sfătuit să nu-şi dea prea mare importanţă în cameră, „să nu ia atitudini de şef”, să confirme că „a rămas colaborator fidel al lui H.S., că este un ostaş disciplinat al comandantului, că întotdeauna a respectat principiile legionare elaborate de comandant”[536]. Scopul dirijării lui era de a „călăuzi discuţia în aşa fel încât să stabilească pe deplin activitatea clandestină legionară din penitenciar în ultimii ani şi în prezent, cât şi eventualul cuvânt de ordine dat de şefii legionari pentru continuarea activităţii legionare după eliberare etc.”[537]

Cel care aduce în celulă problematica negocierilor necesare cu Partidul Comunist este Biriş, făcând referinţă la discuţiile purtate între el şi Borşa cu câteva luni înainte[538]. După câteva zile de tatonare, acesta îl ia deoparte pe Niculescu spunându-i: „«Popa (Dumitrescu-Borşa) a stat de vorbă cu «ăştia» de mai multe ori. El este de părere că se apropie un moment politic favorabil, în care s-ar putea restabili libertăţile politice în ţară»”[539]. Regimul „evoluase”, „tratamentul poliţienesc” urma să înceteze, conturându-se perspectiva unor „discuţii politice”[540]. Biriş îi pune întrebarea cheie: „Ce vom face noi, într-o asemenea eventualitate, până când cei din străinătate – în frunte cu Horia – vor reveni?”[541] Cu atât mai mult cu cât, îi avertiza Biriş, Nicolae Petraşcu murise, iar „ramura mironovistă va pretinde conducerea organizaţiei legionare pe linia legitimităţii lui R. Mironovici”[542]. A rezultat o veritabilă „competiţie pentru comandament”[543], în care instrumentarea vechiului conflict dintre cele două principale

---

534 *Ibidem.*
535 *Ibidem*, f. 134.
536 *Ibidem.*
537 *Ibidem*, f. 135.
538 Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 260. Vezi, în acest sens, capitolul anterior din acest studiu.
539 Idem, fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 1, f. 281 [cota SRI].
540 Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, ff. 156, 260.
541 Idem, fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 1, f. 281 [cota SRI].
542 *Ibidem.* Nu este singurul loc în care Biriş manipulează problema succesiunii, incitând sentimentele segregaţioniste ale diferitelor facţiuni. Informaţia morţii lui N. Petraşcu era o minciună abil strecurată. Agentul „Gavrilescu Antal” relata, de pildă, că „Biriş pune ipoteza că dacă dispare Nicolae Petraşcu cine este cel mai indicat să-i ia locul”, o întrebare care a lansat în celula 55 o veritabilă dezbatere, Biriş încercând să sugereze că este timpul ca simiştii să nu piardă, într-un atare context, conducerea. Era momentul ca aceasta să fie impusă (Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 228).
543 Problema fusese ridicată de Biriş: „Iar acuma, spune Victor Biriş, că permanent [Radu Mironovici, n.n.] are conştiinţa de şef şi se manifestă faţă de lumea nelegionară şi are prestanţă de şef. De aia problema aceasta trebuie examinată” (Idem, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 148-149). „Bădiei Mironovici a început să i se creeze un fel de aură şi aceasta i-o creează elementele acestea vechi care în momentul în care apar cu gradele lor şi încep să povestească cu trecutul lor, despre căpitan, povestind şi explicând oarecum în jurul acestuia succesiunea directă de la căpitan la

ramuri legionare[544] constituise o eficientă strategie a ofiţerilor G.O. Mai mult, Biriş le sugera că, într-un fel, legionarii fuseseră părăsiţi. Comandantul părea a fi „comandant" doar cu numele, nici o ştire de la H.S. nemaifiind, de multă vreme, comunicată. „Vin din străinătate oameni care se jertfesc, mor aici, trimişi de americani cu aparate, cu paraşute şi niciodată nu ne parvine nouă o vorbă, o informaţie de la şeful mişcării legionare"[545]. Singuri fiind, legionarii *trebuie* să-şi regăsească unitatea.

Într-o notă informativă a agentului „Dinescu Vasile", din 11 octombrie 1961, care fusese înaintată, datorită importanţei ei fundamentale în cartografierea „comandamentului legionar", atât M.A.I., Cabinet III cât şi conducerii Direcţiei a III-a, sunt păstrate intervenţiile lui Ilie Niculescu, unul din naivii care a acceptat să participe, fără să intuiască nimic, la înscenare[546]. Niculescu, bun prieten cu Biriş, îi clarifică pe cei de faţă că acesta trăsese „concluzia la care aderăm şi noi", că „regimul a evoluat aici", că se punea problema încetării „acestui tratament poliţienesc şi că începe pregătirea unor discuţii politice"[547]. Comuniştii ar fi cei care trebuie să iniţieze discuţiile, Mişcarea Legionară având încă un profil politic contestabil. Ori Partidul era acum, continua argumentaţia Niculescu, în situaţia de a face „un pas înapoi" dată fiind „destindere politică realizată pe etape, în conformitate cu înţelegerea dintre Hruşciov şi Eisenhower"[548].

Problema pe care şi-o puneau „complotiştii", constituind una din raţiunile urgenţei, era aceea ca „mişcarea să nu mai fie acceptată [doar, n.n.] printr-o fracţiune a ei", să nu mai fie „sacrificată a doua oară"[549], cum se întâmplase în 1945[550]. Niculescu nu viza sacrificarea ramurii mironoviste, dar dorea ca în numele *întregii* Mişcări să negocieze Chioreanu[551], secondat de Radu Mironovici şi Dumitrescu Borşa. Dogma inatacabilă, ce trebuia respectată de toate facţiunile legionare, pretindea acelaşi Niculescu, trebuia să fie supremaţia Comandantului[552]. Iluzia căpăta consistenţă prin

Bădia Mironovici. În felul acesta problema Bădiei Mironovici trebuie privită foarte atent" (*Ibidem*, f. 164).

544 Niculescu punctează asupra necesităţii „unităţii", „între noi, cei care mărturisim pe comandant". Fără unitate, „nu putem face faţă". „În facţiunea asta simistă" trebuie să existe „o unitate perfectă, de monolit. Asta doresc să se realizeze, în primul rând în propria noastră casă…Dacă ar veni dl. Petraşcu aici, toate lucrurile astea le-ar pune la punct şi cred că problema unităţii, 99% ar rezolva-o" (Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 236).

545 *Ibidem*, f. 235.

546 Evenimentele relatate în notă se petrecuseră în 28-29 septembrie 1961 (*Ibidem*, f. 249).

547 *Ibidem*, f. 260.

548 *Ibidem*.

549 *Ibidem*.

550 Aşa-numitul protocol semnat de Petraşcu cu reprezentanţii Ministerului de Interne la 10 decembrie 1945, precedat de Circulara din 6 august acelaşi an, fuseseră receptate în mediile carcerale ca nişte decizii adoptate unilateral, fără consultarea „maselor" legionare. Nu este locul aici pentru o discuţie detaliată referitoare la îndreptăţirea unei asemenea critici, este, însă, de constatat faptul că legionarii din închisori înţeleseseră „pactul" drept o trădare, justificându-şi, astfel, o anumită disjuncţie apărută în sânul Mişcării.

551 A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 261.

552 „Grija cea mare este ca ăla mare de acolo să rămână nepătat deasupra tuturor" (*Ibidem*).

pretenţia ca viitoarele discuţii cu Partidul Comunist să fie purtate „de la partid politic la partid politic”[553].

Sigur, se pune aparent legitima întrebare în ce măsură vorbim de o înscenare, dacă actorii implicaţi erau atât de dispuşi să reconstruiască organizaţional Legiunea. De fapt, nu vorbim, în nici unul din episoadele celulei 55, de *realitatea* unei formule de organizare, cu legături, ierarhii făcute cunoscute sau eventuale dezbateri. Nici n-ar fi fost posibil, legionarii notabili fiind încarceraţi, fugiţi în exil sau morţi. Inducerea, pregătită abil, a unei idei şi întreţinerea calculată a temei, prin întrebări, discuţii prelungite, tematizări şi chemări la responsabilitate, a surescitat o mână de legionari cu peste 20 de ani de detenţie, determinându-i să intre în jocul Securităţii. Preocupările vizând strângerea rândurilor şi refacerea ierarhiei sunt legitime pentru o mişcare în chip organic dependentă de autoritatea carismatică a unui conducător. De la discuţii, strategii de supravieţuire, dispute privind şefia Mişcării ori îndreptăţirea anumitor figuri, însă, până la „organizare” în sens strict, există o distanţă care nu putea fi parcursă, în condiţiile istorice ale momentului, de deţinuţii legionari. Pasul a fost regizat de Securitate, profitându-se de atât de bine intuita anatomie a Mişcării Legionare şi de slăbiciunile unor lideri legionari.

Într-una din discuţiile din august 1961, Ghyka îl atenţiona pe Chioreanu că, în situaţia unor eliberări şi în absenţa posibilităţii întrunirilor ierarhice, legionarii ar fi debusolaţi. Trebuia să li se ofere o structură cadru, un reper de care ei să ştie: „ce face legionarul care se eliberează, pleacă de aici, fără ordine, fără directive şi se duce în satul lui sau în mahalaua oraşului, ce face?”[554]. Mişcarea, „fiind pusă sub interdicţie legală”, trebuia să „acţioneze subversiv”[555], credea Niculescu. Cum se exprima Gheorghe Parpalac, unul din deţinuţii legionari foarte activi în reeducare, îmbinând proaspete achiziţii filosofice cu o involuntară sinceritate: „desigur că din capul meu am produs bănuiala unui comandament legionar (...) în mod propriu-zis nu poate fi vorba de un comandament legionar. Dar chestiunea, totuşi, din cele ce-am relatat şi din cele ce eventual am să relatez în continuare, *apare* ca ceva închegat, ca ceva organizat *poate*. Este un fel de alt scop, filosofia aceasta, alt scop, ca şi când ar fi aşa[556]. Şi aşa o iau şi eu, ca şi când ar fi aşa, adică privesc lucrurile obiectiv în aşa fel încât dezvăluind ceea ce se poate bănui, să se elimine chiar realitatea...”[557]. Observaţia lui Parpalac nu este departe de adevăr. Ocupanţii celulei 55 îşi imaginau că va veni un moment când s-ar putea pune problema unei organizări, fără ca prin această tematizare ei chiar să instituie o formulă de conducere. Ar fi fost şi imposibil, date fiind condiţiile de quasi-izolare, absenţa unor informaţii realiste privitoare la „efectivele” legionare pe care s-ar putea conta[558],

[553] *Ibidem*.
[554] *Ibidem*, f. 3.
[555] *Ibidem*.
[556] Parpalac se referea, pesemne, la conceptul filosofic de „als ob”, *ca şi cum ar fi aşa*. Conceptul a fost introdus în filosofia occidentală de gânditorul neokantian Hans Vaihinger în opera sa *Die Philosophie des Als Ob* (publicată în 1911).
[557] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 65054 [cotă SRI], vol. 4, f. 319.
[558] „În legătură cu problema aceasta, ce instrucţiuni să dăm celor care merg afară, este greu să te pronunţi, asta pentru că noi nu ştim nimic despre realitatea de afară”, afirma Niculescu într-una din discuţiile preparatorii din august 1961 (Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 4).

modificările ireversibile ale politicii interne şi internaţionale etc. Intuiţia acestei pseudorealităţi n-a fost, însă, împărtăşită şi de ofiţerii de contrainformaţii, care au citit o realitate proiectivă drept o formulă planificatorie explicită.

Discuţiile din celulă s-au purtat în jurul a două teme majore. Prima, viza stabilirea unei ierarhii a Mişcării, în condiţiile în care convingerea indusă deţinuţilor legionari era că Petraşcu era posibil să fi murit, iar a doua problemă consta în discutarea unui „program minimal"[559], cum îl numea Ilie Niculescu, pe care legionarii ar fi trebuit să-l urmeze imediat ce ar fi părăsit zidurile închisorilor[560].

Convorbirile păstrate ne indică un Biriş foarte prudent, neangajat, evitând abil poziţii tranşante, vorbind puţin şi refuzând digresiunile confesive, intervenind prompt când simţea că dialogul nu merge într-o direcţie care putea produce rezultatele scontate, controlând discret direcţia problemelor.

Din primele dialoguri din iunie 1961, reieşea că din 1948 fruntaşii Legiunii deciseseră „desărcinarea"[561] lui Petraşcu de responsabilitatea conducerii, comandantul Legiunii pe ţară fiind numit Nistor Chioreanu. În jurul lui, aşadar, trebuia reconstituit scheletul organizaţiei[562]. Invocarea acestuia l-a determinat pe Crăciun să ordone, aproximativ două luni mai târziu, aducerea lui Chioreanu în celula 55, pentru a putea obţine un conţinut consistent al replanificării ierarhiei Mişcării. Detronarea lui Petraşcu se datora, în primul rând, ambiguităţii generate de relaţiile sale cu puterea comunistă. Când era închis la Aiud, comandantul Mişcării fusese „foarte izolat", coreligionarii vrând „să-l omoare aici, la camera 60", îşi amintea Niculescu, drept pentru care administraţia l-a „ţinut din 1948 până în 1950 izolat"[563]. După ce Nicolae Paleacu[564] a

---

[559] *Ibidem*, f. 257.

[560] „Întâi ce ne interesează, ne interesează problema reorganizării mişcării sau ne interesează discutarea în individual, ce trebuie să facă legionarul", spunea Ghyka în cadrul unei discuţii din august 1961 (*Ibidem*, ff. 3-4).

[561] Idem, dosar nr. 13484, vol. 10, ff. 19-84.

[562] Primele discuţii au vizat oportunitatea reconsiderării lui Mironovici, în cele din urmă respinsă de toţi (*Ibidem*, vol. 10, f. 79). Într-o discuţie din jurul datei de 20 august 1961, Biriş îl executa în efigie pe acesta spunând, succint şi cinic: „Să ştiţi că Radu nu este prost, el este cel mai bun cultivator al propriului său mit astăzi" (*Ibidem*, f. 234).

[563] *Ibidem*, f. 88.

[564] Cazul Nicolae Paleacu, alături de cel al lui Luca Damaschin, reprezintă unul din cele mai spectaculoase momente ale istoriei rezistenţei penitenciare. Şi asta pentru că cei doi au ales să fie agenţi dubli, servind, în primul rând, vârfurile legionare închise la sfârşitul anilor '40, începutul anilor '50 în Zarca Aiudului, în condiţiile în care – pe fondul unei destul de precare organizări a contrainformaţiilor penitenciare – acceptaseră să ofere informaţii administraţiei. Sub această acoperire (planton pe Zarcă) au reuşit să îmbunătăţească substanţial regimul medical şi de hrană al deţinuţilor. Operaţiunea s-a derulat din 1948 până în 1953, când a fost destructurată. Cazul nu este lipsit de umbre, unele dintre cele mai controversate, cum a fost, de pildă, consolidarea „ajutorului legionar" pe seama deţinuţilor naţional-ţărănişti, privaţi de medicamente şi alimente şi despre care – unilateral – Paleacu oferea informaţii. Ilie Niculescu relata, de pildă, că Vică Negulescu îi dăduse lui Paleacu directive explicite în 1950 privind derularea activităţii informative: „pentru ca să protejeze masa legionară, să lovească cu putere în celelalte partide politice şi-n militari (...) să dea note informative împotriva militarilor şi a celorlalte partide politice, apăsând pe aceştia şi să salveze în felul acesta masa legionară (...) chestiunea asta cu

apărut planton pe Zarcă, Petraşcu a fost ajutat cu mâncare şi medicamente, întremându-l şi salvându-l de la moarte. Chioreanu, în schimb, era foarte respectat, „foarte iubit de masa legionară", fiind considerat „un legionar naţional-mistic" [565], beneficiind de prestigiul unui conducător, după cum îl descria Niculescu.

Lungile discuţii în jurul subordonărilor din 1948, care ar fi putut fi reluate în 1961, conduc la concluzia că, în absenţa lui Petraşcu, Nistor Chioreanu era singurul îndreptăţit pentru funcţia de comandant al Legiunii. Introducerea sa în celula 55 nu s-a produs imediat, în luna iunie 1961 Chioreanu fiind închis în altă celulă, împreună cu Gheorghe Unguraşu şi cu Traian Istrăţeanu [566]. Într-o discuţie avută în perioada respectivă cu Crăciun, Chioreanu refuza, prudent, să-şi adjudece orice funcţie de conducere, „sunt un om cinstit, nu mai fac politică, nu mai sunt comandantul legionar Nistor Chioreanu, eu sunt deţinutul politic Nistor Chioreanu" [567]. Alegând calea prudenţei, a „supleţei minţii" şi nu a înfruntării belicoase, el spera să evite „prejudiciile"[568].

La început de iunie, Biriş fusese închis cu Petre Pandrea, în penitenciar răspândindu-se deja zvonurile privind anchetarea lui, susţinută de oficiali veniţi de la Bucureşti. Informaţiile erau răspândite pentru a i se contura lui Biriş necesarul profil de deţinut persecutat, vizat de anchete, recalcitrant şi, în continuare, fidel legionar[569]. În a doua jumătate a lui iunie se constituie „colectivul" celulei 55, cu Niculescu, Biriş şi Ghyka.

Discuţiile, întreţinute de entuziasmul lui Niculescu, au înaintat către analiza figurii lui Chioreanu, considerat unul din legionarii care nu se compromisese, care înţelesese să accepte pactul lui Petraşcu formal, din consideraţie faţă de comandantul Mişcării, care îşi alesese cu înţelepciune subordonaţii[570] etc.

Biriş, prudent, nu este de acord cu un asemenea panegiric, preferând să-l înfăţişeze drept „un secund foarte fidel lui Petraşcu, şters, fără personalitate şi fără viziune. Un subaltern" [571]. Scopul era să-l determine pe Niculescu să motiveze

---

medicamentele este reală, era acţiunea lui Paleacu, lua medicamentele de la ţărănişti şi le dădea la legionari" (*Ibidem*, ff. 31-32, 35). După 1951 operaţiunea a fost preluată de Luca Damaschin, care a pus punct practicilor partizane ale lui Paleacu, oferind suplimente de hrană şi medicamente tuturor deţinuţilor din Zarcă, acceptând să încheie un pact de colaborare cu Ghiţă Pop, cu şeful naţional-ţărăniştilor din Aiud, Teodor Roxin, şi cu Ioan Bărbuş, şeful tineretului P.N.Ţ. Pactul oferea deopotrivă protecţie şi sprijin atât deţinuţilor legionari cât şi celor naţional-ţărănişti, care fuseseră puşi la curent cu acţiunea lui Luca Damaschin (*Ibidem*, vol. 14, f. 175).

[565] *Ibidem*, vol. 10, f. 88.

[566] *Ibidem*, f. 1.

[567] *Ibidem*, f. 2.

[568] *Ibidem*.

[569] În celulă cu Pandrea, deşi le spune colegilor cât de greu îi vine să vorbească, fiind drastic supravegheat, „a prins momentul şi a comunicat că este anchetat, că este tratat foarte bine. Vin străini şi-l anchetează în legătură cu unele lucruri grozav de importante şi ca îi este frică să discute despre ele, că, de asemenea, nu poate comunica nimic, sunt lucruri politice" (*Ibidem*, ff. 1-2).

[570] *Ibidem*, ff. 22-23.

[571] *Ibidem*, f. 23.

suplimentar oportunitatea plasării lui Chioreanu în fruntea Legiunii. Şi acesta o face, amintind de iniţiativa grevei penitenciare din 1957, care i-ar fi aparţinut, de ordinul de înarmare şi de retragere în munţi dat legionarilor în 1948, de faptul că ştia de activitatea legionară din detenţie („a aprobat din toată inima ce se face la închisoarea Aiud, educaţie legionară şi toate chestiile astea"[572]), despre aprobarea care o dăduse în 1946 pentru evadările în masă de la coloniile de muncă asociate penitenciarului Aiud[573] etc. Pasajele din nota lui „Ionaş Gheorghe"[574] sunt subliniate atent de ofiţerii Direcţiei a III-a. Se construia, încet, un probatoriu. Acesta era rolul lui Biriş: poziţionându-se adversativ şi aparent dur, să provoace discuţii, să devoaleze intenţii şi strategii ascunse anchetelor, să descopere adevăruri care puteau servi înfrângerii fruntaşilor legionari. Tot Biriş este cel care le spune că în primăvara lui 1948, „înainte de arestări", Chioreanu preluase comanda Mişcării[575], acum fiind necesară o refacere a acelui comandament. Ceea ce poate părea inexplicabil şi paradoxal, are de fapt o lămurire în modul extrem de elaborat în care Biriş îşi înţelesese misiunea. Îl critică pe Chioreanu, dar introduce informaţia că în 1948 acesta preluase, prin delegare, conducerea. Prin urmare, refacerea comandamentului cu Chioreanu în frunte, nu era lipsită de legitimitate, detaliu faţă de care Biriş ţinea să-şi manifeste tactic scepticismul.

Îl provoacă, treptat, pe Niculescu să povestească despre prima parte a anilor '50, când în penitenciar, sub acoperirea de planton pe Zarcă, a funcţionat o formulă de sprijin a conducătorilor legionari izolaţi acolo, prin acordarea unor suplimente de hrană şi medicamente[576]. Evoluţia evenimentelor din 1951 a presupus o alianţă a deţinuţilor legionari cu cei naţional-ţărănişti, prin folosirea deopotrivă a agentului dublu Luca Damaschin. Tot Biriş este cel care scoate la iveală această alianţă de la începutul anilor '50[577]. Ori episodul însemna, cum bine observase Niculescu, o formulă de organizare care se putea finaliza cu un nou proces. Suspiciunea că naţional-ţărăniştii vor ceda, mărturisind totul, alimenta frica. Nimeni nu bănuia, însă, că evenimentele vor lua o cu totul altă turnură şi că nu discuţiile din 1951 erau cele vizate, ci ceea ce se va petrece în chiar celula 55. Interesantă, în context, este temerea lui Niculescu privind consecinţele extreme pe care le-ar atrage o potenţială trădare: „Ei [ofiţerii G.O., n.n.] ştiind chestia asta, apare organizarea din Zarcă, apare organizarea din fabrică, se merge la celular, la secţie, se merge în toată închisoarea organizată. Deci este organizaţie legionară, precis [,] şi noi cunoaştem cât suntem de slăbiţi. Eu mă tem de acest moment, că dacă începe o

---

572 *Ibidem*.
573 *Ibidem*, f. 24.
574 *Ibidem*, f. 19.
575 *Ibidem*, ff. 27-28.
576 Analiza episodului din 1949-1953 din Zarca Aiudului, altminteri destul de complex şi care nu poate fi epuizat în câteva rânduri, va face parte dintr-un volum monografic despre reeducarea de la Aiud aflat în pregătire. Trebuie amintit aici doar faptul că Ilie Niculescu era vizat explicit, fiind unul din coordonatorii acţiunii. Pentru clarificări preliminare, a se vedea mai sus, nota 564.
577 O va sintetiza foarte bine într-o discuţie de la începutul lunii august 1961 din celula 55: „Va să zică, Nicolae Petraşcu, Nistor Chioreanu, din partea Mişcării Legionare, şi Roxin, din partea Partidului Naţional-Ţărănesc, aici la Aiud, au ajuns la înţelegere de colaborare între cele două partide, de a guverna prin rotaţie în funcţie de manifestarea corpului electoral" (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 179).

anchetă, se vorbeşte şi ar fi o nenorocire generală care s-ar abate şi oamenii ar muri. Din binele care s-a făcut aici, să se soldeze cu un dezastru general, oameni supuşi la presiuni, morţi moralmente sau morţi chiar fiziceşte"[578]. Sigur, asta nu-l determină pe Biriş să dea înapoi, solicitările de lămurire şi descoperire a ierarhiei legionare continuând pe tot intervalul lunilor iunie şi iulie 1961.

Undeva în intervalul 22-29 iulie 1961 colonelul Crăciun decide să-l introducă în celula 55 pe Chioreanu, pentru a da, cum am amintit, „consistenţă" comandamentului. Acesta fusese transferat din celula 51, unde fusese supravegheat de unul din cei doi agenţi care „documentaseră" şi activitatea din celula „comandamentului legionar", „Ionaş Gheorghe"[579]. Grupa Operativă decisese ca formula de conducere preconizată să aibă o coloratură simistă, atât din considerente de pondere şi reprezentativitate (cea mai mare parte a legionarilor din închisoare fiind susţinători ai lui Sima), cât şi pentru că vectorul cel mai important, care urma să moşească această naştere, era perceput ca simist radical. Cu câteva zile înainte de mutarea lui Chioreanu, Biriş mărturisea profetic: „eu de aici încolo mă aştept la greu, eu nu ştiu ce se va alege din mine până la sfârşit, *însă pentru mine de aici încolo, va începe greul mare* [subl.n.]"[580].

Un prim bilanţ al preparativelor organizate de ofiţerii G.O. în celula 55 înaintea aducerii lui Chioreanu au fost comunicate Direcţiei a III-a, personal colonelului Nicolae Budişteanu, la 30 iulie 1961[581]. Sintezele au fost redactate de lt. Nicolae Rădulescu, care sublinia achiziţiile primelor aproape şase săptămâni de supraveghere. Impunerea generală a figurii lui Chioreanu ca şef cu autoritate al Legiunii, în absenţa lui Petraşcu, era cea mai importantă. Un alt detaliu comunicat era acela că atmosfera era propice pentru obţinerea „comandamentului", existând disponibilitatea stabilirii responsabilităţilor şi a clarificării ierarhice. Trei luni mai târziu, într-un raport înaintat de G.O. Direcţiei a III-a şi conducerii Ministerului de Interne, Crăciun anunţa că „şefia lui Nistor Chioreanu este recunoscută în penitenciarul Aiud", însă, „nu avem certitudinea ierarhiei legionare existente"[582].

În 29 iulie 1961 Biriş decide să fie ceva mai ofensiv în coordonarea discuţiilor. Afirmând în celulă că, „în absenţa unei *linii date*" [subl. n.], legionarii sunt „dezarmaţi în lupta aceasta" şi amintind că lucrase „de capul lui până în 1948", drept pentru care suporta „consecinţele acţiunilor" sale, recunoştea că simte nevoia de a fi comandat de cineva, „să-mi spună ce să fac, să-mi fixeze o linie, să-mi simplifice viaţa", fiind „o mare povară să acţionezi pe cont propriu. *Noi trebuie să cunoaştem şefii*"[583]. Cea mai dificilă problemă era decizia de a se stabili un punct de comandă, de unde să se dea directive, linii de conduită şi strategii de acţiune. La început, atât Niculescu, dar şi Chioreanu sau Ghyka ezitau să stabilească ceva concret. Rolul lui Biriş era să ridice câte o problemă

---

578 *Ibidem*, f. 60.
579 *Ibidem*, f. 103. În celula 51 Zarcă, alături de Nistor Chioreanu, mai erau închişi, în intervalul iunie – prima jumătate a lui iulie 1961, Unguraşu Gheorghe, Mircea Nicolau, Teodorescu Eugen şi Istrăteanu Traian, „ultimul având misiunea de a acoperi agentura noastră", cum îi descrie rolul colonelul Crăciun (*Ibidem*, f. 199).
580 *Ibidem*, f. 108.
581 *Ibidem*, f. 113.
582 *Ibidem*, f. 130.
583 *Ibidem*, f. 148.

fundamentală, la care trebuia să se dea urgent un răspuns. De pildă, problema declanșării, pe scară largă, a reeducării. Discuțiile au început undeva în primele zile ale lunii august 1961. Fiecare își prezintă soluția, principala problemă fiind mesajul pe care sunt nevoiți, în calitate de reprezentanți ai elitelor legionare, să-l dea masei de aderenți. Niculescu și Biriș, din considerente complet diferite, propun aceeași soluție: legionarii sunt liberi să facă ce vor dacă li se cere participarea la reeducare, dacă sunt deciși să reziste, s-o facă „până la capăt și să moară pe cruce”, dacă nu sunt hotărâți, „să accepte de la început reeducarea și să dea declarație”[584]. Poziția lui Biriș are nuanțe diferite. Fundamental diferite. El spune că ar fi de părere ca, „într-o situație extremă, când ar fi evident că se pornește pe un drum pe care noi am mai mers încă o dată”, să se dea curs „soluției dezlegărilor”. Însă nu orice libertate, cum s-ar putea crede, ci o „dezlegare de legămintele legionare”, clarifica Biriș crucialul detaliu[585]. Prin aceasta el înțelegea, de fapt, o dublă rezolvare. Elitele legionare, „legionarii de valoare”, puteau susține „jertfa” opoziției, situându-se de la început pe o „poziție înaltă de jertfă conștientă legionară, voluntară, liber consimțită”, masele legionare, în schimb, trebuiau direcționate spre o „retragere”, „fără prea multe sângerări lăuntrice de ordin moral”, marea masă nefiind pregătită pentru atari exigențe[586]. Spre deosebire de Niculescu, Biriș voia să imprime, ca linie de conduită, o anumită direcție clară pentru masa aderenților legionari. Comandanții trebuiau determinați să ordone direct „dezlegarea” de jurământul legionar, putându-se, astfel, da curs neîngrădit reeducării. Doar elitele au dreptul la jertfă, restul – din considerente aparent umanitare[587] – trebuie protejat, ferit de inutile suferințe. Ceea ce poate părea, în aparență, o soluție ingenioasă pentru salvarea cât mai multor deținuți de la potențiale represalii față de un refuz al reeducării, era – în fapt – o strategie de implicare a majorității în acest vast proces. Elitele, în pasul următor, urmau oricum să cedeze sub presiunea demascatoare a maselor. Argumentul lui Biriș este destul de sofisticat psihologic, rămânând legionar prin logica jertfei în care păstra figurile marcante ale Legiunii, responsabile să sufere pentru alții, sugerând, totodată, și necesitatea respectării datoriei pe care elita ar avea-o față de subalterni, care trebuiau feriți de inutile suferințe. „Dezlegând”, șeful face un act de jertfă, el luând asupra sa greutatea sacrificiului, formula axiomatic Biriș[588].

Ghyka este cel care observă frauda, spunându-i frontal: „Stai nițel, că tu nu dai o soluție”[589], încercând să clarifice dacă el, Biriș, este îndreptățit să dea linii generale de conduită, cerându-i să clarifice „efectul” unei astfel de măsuri[590]. Este încă un prilej pentru acesta din urmă de a aminti de necesitatea stabilirii unei reactualizate ierarhii, iar cât privește „efectul”, suntem în plin determinism magic, după cum observăm din replica lui Biriș: „Efectul este pur moral, Alecule. Omul dezlegat nu mai poate să se

584 *Ibidem*, f. 200.
585 *Ibidem*, f. 201.
586 *Ibidem*, f. 200.
587 „Ar fi scutită de o suferință fizică și i s-ar ușura suferința morală, care merge mână în mână cu înfrângeri sub bâtă”, argumenta V.B. (*Ibidem*, f. 201).
588 *Ibidem*, f. 238.
589 *Ibidem*, f. 201.
590 *Ibidem*, f. 239.

întoarcă la mişcarea legionară decât numai cu consimţământul celui care l-a dezlegat”[591]. Biriş încerca să construiască, pe mecanismul bine cunoscut al psihologiei legionare, jalonat de jurăminte, legăminte, strictă ierarhie, constrângere simbolică, o pseudoasumare, care să-i garanteze prezervarea propriei imagini (de luptător legionar neînfricat, rigid, dogmatic, radical, neconcesiv şi cu alură de martir), permiţându-i totodată inducerea mecanismului unei cedări, având o deplină acoperire simbolică. Masa legionară îşi putea abjura credinţa fără consecinţe. Era absolvită prin cuvântul şefului ierarhic, care prelua eventuala culpabilitate. Scenariul mai realiza, însă, ceva important: cuvântul dat şefului nu se putea lua înapoi. Odată „dezlegat” nu mai puteai redeveni „legionar”, fără să ai aprobarea acestuia. Niculescu sesizează enormitatea: „practic, nu-i posibil, ba mai mult, îţi asumi o imensă răspundere în faţa Căpitanului şi a lui Dumnezeu, că fără voia lui [a celui care urma să fie „dezlegat”, n.n.], fără consimţământul lui îl ţii într-o situaţie în care este torturat, exerciţi o presiune în fondul lui interior”[592].

În cele din urmă, Chioreanu a fost de acord ca, „în situaţii extreme”, acolo unde se vor duce cei doi [Ghyka şi Biriş, n.n.], „să daţi dezlegare”[593], discuţia luând deja un ton grav, Biriş presând că „decât să-i ţii în legăminte pe care nu le pot respecta”[594], mai bine îi laşi liberi. Sfătuit de ofiţerii de contrainformaţii să-i câştige intimitatea, Biriş ajunge să-l determine pe Chioreanu să i se adreseze ca unui apropiat. În ciuda diferenţei de vârstă, cei doi ajung să se tutuiască, să-şi laude reciproc prestaţiile din detenţie etc. „Am acceptat avansurile”, confirma Biriş, „în măsura utilităţii sarcinii ce o aveam, dominându-l în cursul relaţiilor noastre”[595].

Precipitarea proiectului conducerii, care să-l recunoască – în contextul informaţiilor difuzate de Biriş privind posibila moarte a lui Petraşcu – pe Chioreanu ca şef, n-a dat rezultate imediate. Chioreanu s-a opus, amintind că este de datoria lor să ridice prestigiul lui Petraşcu, singurul care „se jertfise mai mult decât noi toţi pentru legiune, pentru comandant”[596], chiar dacă nu mai ştiau nimic de soarta lui. Opoziția lui Chioreanu l-a făcut destul de prudent pe Biriş, consiliat şi de lt. Rădulescu şi de şeful G.O., să nu grăbească lucrurile.

În 16 august Biriş punctează, din nou, necesitatea clarificărilor în problema conducerii. „Noi n-am lichidat cu toate problemele” îi avertiza el, am discutat doar „în linii mari”, ori în ţară există deja „o ierarhie foarte clară, care trebuie într-o formă oarecare revăzută”[597]. Cum „toţi suntem expuşi să avem un sfârşit[,] fie biologic, fie politic”, era necesară „o anumită rânduială, o anumită ordine”. Şi Biriş continuă cu propria lui proiecţie a ierarhiei, plasându-l în frunte pe Chioreanu, urmat de Ilie Niculescu, însoţind demonstraţia de o ditirambică înşiruire de laude şi elogioase

[591] *Ibidem*.
[592] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 3, f. 408.
[593] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 241.
[594] *Ibidem*, f. 239.
[595] *Ibidem*, vol. 7, f. 9.
[596] *Ibidem*, vol. 10, f. 207.
[597] *Ibidem*, f. 211.

epitete[598]. Chioreanu însuşi, nebănuind nimic, confirmă ceea ce se ferise să recunoască atâţia ani: că, în perioada absenţei lui Petraşcu din închisoare, condusese *de facto* Mişcarea[599]. În ceea ce-l priveşte pe Niculescu, asistăm la o veritabilă *captatio benevolentiae*, sugestionat să nu mai accepte totdeauna un rol secundar, să se implice – având toate meritele şi posibilităţile – în actul de conducere. „El trebuie să înveţe să fie ceea ce trebuie să fie", un veritabil „cadru legionar" plusa Biriş. În planul de dirijare din 14 iunie, parte din misiunea lui Biriş prevedea încercarea de a-l convinge pe Niculescu că „este un om mare, element de perspectivă pentru mişcarea legionară, care este simpatizat şi apreciat de masa legionarilor"[600]. Chioreanu era sfătuit să-l ajute în sensul acesta, să-i dea „acea conştiinţă pe care [încă] nu o are", să-l „întărească în acea conştiinţă că are atribuţiuni mai mari decât acelea de bun camarad şi că are îndatoriri mai mari"; trebuia să-i „ridice conştiinţa", pentru a accepta o răspundere mare, să-l determine să facă „ceea ce el nu crede că va face, dar care trebuie totuşi făcut"[601]. Niculescu putea deveni „omul de care să se asculte", iar – în felul acesta – „haosul de aici" ar fi prevenit. Lui Chioreanu i se înfăţişa ipoteza că, aşa cum dipăruse Petraşcu din Aiud, şi lui i s-ar putea pregăti o soartă similară. Nu avea dreptul să nu lase un succesor, să lase Legiunea nepăstorită: „Interesul nostru este să rezistăm cât mai mult în nădejdea că se va produce ceva care nu depinde de noi şi să ieşim de aici cât mai intacţi din punct de vedere sufletesc, aşa încât atunci când ar mai fi şi-un mâine pentru noi, să nu intrăm de aici direct la balamuc sau la spital"[602]. Demonstraţia fusese bulversantă pentru auditoriu[603], mascând abil intenţiile manipulatoare prin apelul onorabil la responsabilitate, calităţi personale, urgenţa chestiunii etc. Niculescu, dar şi Chioreanu sau Ghyka n-au realizat scenariul, făcând jocul marelui manipulator de suflete. Ghyka este entuziasmat, Chioreanu descoperă în planul lui Biriş o nemărturisită intenţie personală, care, cu prilejul curajoasei propuneri, se poate pune în practică. Deşi „a fi şef" este „o răspundere groaznică", de care mărturiseşte că se „cutremură în toate momentele" vieţii sale, Chioreanu recunoaşte că nu are ce face, primeşte „în mod firesc" şi promite să facă tot ce poate, considerând-o ca pe o „jertfă pe care trebuie s-o facă şeful"[604]. Niculescu, însă, este mult mai rezervat, afirmând că Biriş şi Ghyka sunt mult mai îndreptăţiţi la o poziţie de conducere, el nefiind capabil să-şi asume o

---

[598] Despre Ilie Niculescu: „A avut un început de organizare foarte frumos, propriu, activitatea lui economică, la Bucureşti a organizat o fabrică pe plan economic. Nu mai vorbesc de însuşirile lui de a stabili un contact direct cu oamenii, o însuşire foarte înaltă, care izvorăşte din posibilităţile lui sufleteşti proprii camaraderiei, prietenie, dragoste şi aşa mai departe, posibilitatea lui de a stabili legături cu cei tineri (...) merge cu vremea, nu este un retrograd, nu este un conservator, refractar la viaţă, la mersul înainte (...) este printre puţinii legionari care a luat foarte serios problema dezvoltării vieţii neamului nostru" ş.a.m.d. (*Ibidem*, ff. 212-213).

[599] *Ibidem*, ff. 200-201.

[600] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 134.

[601] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 213.

[602] *Ibidem*, f. 214.

[603] Ghyka răspundea, cucerit de tabloul înfăţişat şi de oportunitatea intenţiei: „Nu am destule mâini şi degete ca să semnez tot ce-a spus Victor Biriş, admirabilă exprimare" (*Ibidem*).

[604] *Ibidem*, f. 215.

asemenea răspundere, neavând „conştiinţa de şef”[605]. Biriş, în interiorul unei digresiuni abile, afirma sever că „noi nu trebuie să plecăm de aici fără soluţii”, iar eschiva lui Niculescu se va rezolva „prin prisma disciplinei”, adică printr-un ordin în acest sens, dat direct de seful ierarhic Chioreanu[606]. Acesta se conformează: „Nu mai trebuie să mai discutăm nimic, de acum încolo lucrurile sunt aşa, eu îţi dau ordin, iar tu trebuie să te supui”[607]. Reacţia îl determină pe Niculescu să spună că numirea lui prin ordin i se pare „o problemă penibilă”, insistând că „sub nici un motiv” nu poate să-şi asume „o astfel de sarcină”[608]. Pentru a face acceptarea mai puţin dificilă, Chioreanu îi spune că, pentru moment, este vorba doar despre interpretarea unui rol, „rolul cel mare va fi atunci când se vor ivi condiţiuni politice favorabile nouă”[609]. „Comandamentul” avea doar rolul de a organiza „rezistenţa pasivă” faţă de acţiunea de a „ne frânge sufletul” a comuniştilor, nefiind, în fond, nimic concret angajant. Niculescu nu trebuia să dea ordine gradelor legionare, dar era necesar ca acestea să ştie că el reprezenta conducerea Mişcării. Nefiind dispus să cedeze, Niculescu refuză net oferta[610]. În ciuda radicalităţii refuzului, Biriş nu se simte dezarmat, refuzând să accepte că Ghyka sau el însuşi l-ar putea înlocui. Discuţiile nu au dus, totuşi, la un rezultat tranşant privitor la eşalonul superior de conducere al Mişcării Legionare, obţinându-se, însă, spre sfârşitul lunii august, câteva angajamente. Operaţiunea a continuat, prin abile mişcări operative şi în lunile septembrie şi octombrie 1961.

La sfârşit de august, început de septembrie încep să se întrevadă primele rezultate[611]. Niculescu cedează, acceptând să se ocupe cu „organizarea”, pentru că doar la asta se pricepe[612], mai exact „secretar cu organizarea, cu politica”[613]. Chioreanu,

---

[605] *Ibidem*, f. 218.
[606] *Ibidem*, f. 219.
[607] Chioreanu a încercat apoi să stabilească un similar regim ierarhic cu Biriş, specificând ce anume urma să-i ordone. Biriş a ripostat imediat: „Băi, ascultă, eu am să fac *în mod firesc ceea ce trebuie să fac* [subl. n.]” (*Ibidem*, f. 220). Este simptomatic cum Biriş refuza supunerea directă la ordin, deşi-i clama necesitatea. Dacă ar fi acceptat şi-ar fi creat o situaţie destul de dificilă, fiind deja angrenat într-o altă formulă de supunere. Se plasa totodată, orgolios, dincolo de necesitatea unei dirijări.
[608] *Ibidem*.
[609] *Ibidem*, f. 221.
[610] „Încă o dată şi în concluzie, eu la capitolul ăsta rămân categoric nu. Ca să mergem mai departe, ca să facem analize şi aşa mai departe, eu spun nu (...) În ceea ce mă priveşte, sub nici un motiv nu primesc această însărcinare şi părerea mea este că cel care ar putea lua conducerea după unchiul (Nistor Chioreanu), în momentul în care ar pleca dintre noi, ei doi, Biriş şi Ghica sunt mai buni decât mine, iar pentru marile calităţi care se cer în această funcţiune, eu spun că Victor Biriş este cel mai indicat” (*Ibidem*, f. 222).
[611] Discuţiile „clarificatoare” referitoare la „comandament” avuseseră loc în intervalul 20-27 august 1961, Chioreanu fiind mutat din celula 55 la 28 august. Nota informativă care cuprinde cele mai importante discuţii privind „lansarea şefului” şi ierarhia este cea semnată de „Ionaş Gheorghe” la 4 septembrie 1961 (Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, ff. 1-29).
[612] „În privinţa organizării, asta accept pentru că mă pricep, iar la altele nu pot face faţă” (*Ibidem*, f. 11).
[613] *Ibidem*, f. 15.

înţelegând să-şi asume poziţia de lider[614], nominalizează legionari pentru conducerea unor regionale din ţară[615], pentru şefia şeful presei[616] şi a F.D.C.[617]. Cum va mărturisi zece zile mai târziu, Chioreanu, deşi se considera „un steag învechit", simţea că „trebuie să fie acolo", pentru a „păstra o anumită legătură de ierarhie cu comandantul", trebuind să asigure continuitatea[618]. La începutul lui septembrie 1961 înţelegea că discuţiile fuseseră utile pentru ca, atunci când se va produce eliberarea, legionarii să fie pregătiţi, să nu fie nevoiţi să-şi caute „oamenii capabili", să poată „intra în acţiune" imediat, pentru că atunci nu vor mai avea timpul de acum să-i aleagă[619].

La 26 august Chioreanu este scos la anchetă, în celula 55 rămânând Biriş, Niculescu, Ghyka şi agentul „Ionaş Gheorghe". Cei trei stabilesc să-i comunice ce hotărâseră lui Aurel Călin[620], fără însă să precizeze, din prudenţă, nume sau detalii concrete[621]. La fel se va petrece şi atunci când, la sfârşitul lunii septembrie, este introdus în celulă Nelu Rusu[622], căruia i se va comunica o altă componenţă a etajului ierarhic de după Chioreanu, cu Filon Lauric („elementul numărul unu după Chioreanu"), urmat de Eugen Teodorescu[623]. Informaţia privind înţelegerea şi noua poziţie a lui Chioreanu nu trebuia difuzată în masă, cei patru înţelegând foarte bine riscul pe care o atare dezvăluire

---

614 *Ibidem*, f. 21.

615 „Întreaga ţară va fi împărţită în mai multe regiuni, iar într-o regiune vor intra 3-5 judeţe", clarifica Chioreanu. Pentru regionala Bucureşti, Chioreanu se gândea la Luca Dumitrescu, pentru Ardeal trebuia „să răspundă" Virgil Mateiaş, de Banat răspundea Ion Constantin, iar de Moldova, Radu Şuţu. Deşi insistase să-l pună pe Biriş ca şef la Ardeal, Mateiaş urmând să-l secondeze, Chioreanu s-a lovit de un refuz abil, dar ferm (*Ibidem*, ff. 16-18).

616 Gabriel Bălănescu era cel propus de Chioreanu pentru acest „post".

617 Chioreanu se gândea la Gheorghe Unguraşu (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 18).

618 *Ibidem*, f. 38.

619 *Ibidem*, f. 88.

620 *Ibidem*, f. 19.

621 *Ibidem*. Convorbitorii deciseseră, până la urmă, ca doar trei persoane să cunoască, în mod concret, ceea ce se discutase. Este vorba despre Mircea Nicolau, Aurel Călin şi Nelu Rusu, listă la care Chioreanu îl alăturase şi pe Ghiţă [Gheorghe] Unguraşu (*Ibidem*, f. 26).

622 Când i s-a comunicat lui Rusu natura discuţiilor din celula 55, acesta a avut „un şoc", s-a „panicat", întrebând imediat: „Cred că suntem între oameni de onoare!". Sigur, Biriş l-a asigurat imediat că în celulă nu erau decât oameni de onoare (Idem, dosar nr. 13484, vol. 7, f. 28).

623 Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 149. Situaţia etajului imediat inferior lui Chioreanu, pe scară ierarhică, este neclară şi contradictorie. Prudenţa afişată cu noii colegi de celulă, cărora li se comunicau alte nume, pentru a verifica notorietatea şi credibilitatea acestora printre legionari, poate fi o explicaţie. Lui Nelu Rusu i s-a cerut explicit părerea despre Filon Lauric şi Eugen Teodorescu, pentru a „sonda" de ce popularitate se pot bucura cei doi (*Ibidem*, ff. 152-153). Tot lui i se cere să se gândească la o listă de oameni care ar putea ocupa funcţiile de şefi de regională (*Ibidem*, f. 166). O altă explicaţie poate fi şi refuzul net al lui Niculescu de a se implica în vreun fel, în ciuda unei ezitări aprobatoare, amintite în text. Un refuz care ar fi impus altă numire pentru „locul doi". În acest din urmă caz, Filon Lauric şi Eugen Teodorescu, l-ar fi secondat pe Chioreanu, într-o formulă adusă la zi a „comandamentului". Cert este faptul că Securitatea reţinuse un „comandament" în care Niculescu şi-ar fi asumat „rolul organizatoric cu probleme politice", aşa cum rezultă dintr-o „Notă sinteză" a Direcţiei a III-a din 9 mai 1965 (Idem, fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 1, f. 118) [cota SRI].

l-ar presupune. Se decid să se comporte ca şi cum „nu există organizare, nu există comandament, nu există activitate legionară, nu există legături”, o înțelegere tactică pe care o practicaseră şi în 1953 în detenție[624]. „Acțiunea de lansare” trebuia să meargă „din om în om”, „să nu se discute cu oricine”[625], legionarii trebuind să se deprindă treptat cu noua formulă organizatorică. Ghyka observă la un moment dat că, deşi se discutase specific, nominalizându-se persoane, Biriş nu apărea nicăieri, poziția lui este necunoscută[626]. Niculescu îl confirmă, vorbind de „poziția separată” pe care o făcea acesta, dar neîndrăznind să-i pună la îndoială angajamentul legionar, principalul lui capital simbolic[627]. Neacceptând nici o responsabilitate, derobându-se din calea oricărei numiri, în ciuda unei retorici agresiv angajante[628], Biriş se păstra abil într-o neutralitate activă, suficient de vizibilă pentru a nu da de bănuit, dar prudentă. La finalul operațiunii, în fața cel puțin a recunoaşterii verbale a „comandamentului”, Biriş nu rezistă tentației de a-şi manifesta, ironic şi cu un cinism aparte, satisfacția: „realizez ceea ce doream de foarte multă vreme să realizez, *armonia* [subl.n.]”[629].

---

624 Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 22. Atât Călin Aurel cât şi Nelu Rusu sunt avertizați că „atitudinea în general”, care trebuia manifestată în fața „tuturor”, era aceea că „nu există mişcare legionară organizată, nu există activitate legionară, nu există comandament şi nu există nici un fel de legături dincolo de celular. Acestea sunt cele patru teze pe care trebuie să le ştie orice legionar” (*Ibidem*, ff. 153-154).

625 *Ibidem*, f. 22.

626 *Ibidem*, f. 19.

627 „În momentul de față eu doresc să fie toată lumea legionară cel puțin cât este el (...) el s-a plasat undeva, pe un piedestal de unde îl priveşte lumea cealaltă, de sus, de la distanță” remarca Niculescu. Deşi i se punea în sarcină faptul că „desfiinţase unitatea” legionară în cazul grupului „biriştilor”, cărora le transmisese, odată transferat disciplinar la Suceava, să rupă grupul, motivând gestul prin excesele mistico-religioase ale unor membri, chestiunea îi este iertată (*Ibidem*, f. 20).

628 „Eu ştiu foarte bine ce pot, prin aceasta eu spun ce pot şi ce nu pot şi mai am încă o calitate pe care dacă nu o cunoaşteți voi, vi-o spun eu. Adică eu cunosc unii oameni care sunt foarte buni pentru anumite situații şi eu am curajul să-i propun pe aceştia. Am darul să spun la precizie că ăsta este mai bun ca celălalt. În ce mă priveşte, să ştiți că acolo unde eu pot [să] dau un randament, eu merg fără nici o ezitare, şi eu n-am scrupule, dacă trebuie să ating un scop, eu îl ating, nu mă încurc în doctrină şi chestii din acestea într-o acțiune. Eu mă debarasez complet de astea, mie îmi dai o misiune care trebuie dusă la sfârşit şi atunci înseamnă că misiunea este bună şi trebuie realizată. Mie îmi rămâne să aleg numai mijloacele realizărilor şi cât mă mai ajută capul, fac şi când nu mai pot, spun. Deci, în acest cadru, din partea mea, tot concursul (...) Când va veni comandantul, el va da grade şi-mi va da şi mie, iar de Ilie nici nu mai vorbesc, lui îi va da primul. Însă, am să-l conving pe comandant că mie să nu-mi dea grad decât unul singur, acela de legionar şi să-mi dea o decorație pe care am să o indic eu şi anume «Crucea verde» cu marele cordon a celor două prigoane, cu o panglică roşie de revoluționar. Nistore, despre mine trebuie să mai ştii un lucru, să nu crezi că sunt om modest, să nu crezi că am ambiții, la vârsta mea nu ambiționez grade din cauză că sunt compromis în ochii lumii. Un singur lucru poate nu-i compromis la mine, gradul de legionar şi poate îl voi merita până la urmă. Eu n-am ambiția să ajung nici comandant legionar, nici măcar al «Bunei Vestiri», dar dacă pot să slujesc o cauză şi mi se va cere, am s-o fac” (*Ibidem*, f. 10).

629 *Ibidem*, f. 22.

Niculescu deplângea, la începutul lunii octombrie, absenţa lui Nicolae Petraşcu din penitenciar, fiind singurul care ar putea realiza unitatea legionară. Crăciun nota: „Să raportăm să ne fie trimis Pătraşcu, pentru a lichida cuibul de şefi. În acest scop vom prezenta un plan conducerii”[630].

Bilanţul celor aproape două luni de discuţii nu este deloc de neglijat. Se stabilise importanţa restabilirii conducerii, „programul minimal” de acţiune pentru legionari, poziţia faţă de iminenţa reeducării în masă a deţinuţilor[631], fiind trecute în revistă problemele „de viitor” (forma de organizare statală, problema minorităţilor, biserică naţională sau biserică desprinsă de stat, relaţia Legiunii cu celelalte partide, chestiuni ideologice etc.). Biriş obţinuse, imediat după 15 august, o discutare a „programului” ideologic al noii Mişcări[632], idee la care Chioreanu aderă imediat. Într-o altă perspectivă, mult mai gravă, se stabilise responsabilitatea lui Chioreanu în organizarea grevei din martie 1957[633] şi strategia folosită atunci. Discuţiile devoalaseră, totodată, şi o serie întreagă de nume ale unor persoane considerate de cei patru convorbitori ca demne de încrederea acordării unor demnităţi, într-o prezumtivă formulă organizatorică. „Lista încrederii”[634] trebuia extinsă, „comandamentul” trebuia să prindă un corp convingător. Surescitaţi de naşterea unei noi formule viabile în care Mişcarea avea, din nou, un sens, sub farmecul insidios al lui Biriş, care reuşise să-i pună laolaltă, să le forţeze acordul, locatarii celulei 55 propun liste întregi cu nume ale unor

[630] *Ibidem*, f. 177. Nicolae Petraşcu a fost transferat din arestul M.A.I. Bucureşti, unde stătuse încarcerat din 1953, la Aiud în ianuarie 1962.

[631] La momentul iunie-august 1961 acţiunile de reeducare se derulau, cel mai intens, în fabrica penitenciarului, fiind, însă, şi alte secţii implicate. Nu apăruseră încă marile cluburi, nu se extinseseră măsurile „cultural-educative” şi pe celular, prioritatea grupei de contrainformaţii fiind înfrângerea liderilor legionari.

[632] Biriş introduce chestiunea spunând că ea, cu siguranţă, „preocupă în gradul cel mai înalt pe comandant, dar trebuie să preocupe în mare măsură pe cei care, de bine de rău, pot să aibă contact aici cu ce se petrece”. Ţărăniştii îşi făcuseră un program, continuă Biriş, legionarii părând – prin comparaţie – „neclarificaţi asupra unor probleme esenţiale”. Deşi se vehiculau tot soiul de idei, ele se cereau „fixate”, trebuia găsit „un numitor comun”, „problemele mari trebuiau trecute în revistă”. „Este inadmisibil ca noi, cu un anumit trecut politic şi cu vârsta noastră” să nu avem clarificate aceste probleme, sugera Biriş (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, ff. 118-119).

[633] La o foarte abilă replică a lui Biriş că greva din 1957 fusese „ca un ecou al dragostei în sufletul oamenilor”, reprezentând pentru Chioreanu „o creştere a personalităţii”, Niculescu cade în capcană şi punctează clar: „Aşa este. Când a dat el ordin, toată lumea a acţionat ca un ceasornic, asta numai datorită lui şi s-a văzut diferenţa, că atunci când a acţionat numai Ică Spirescu, pe el nu l-a urmat nimeni, iar în momentul când a declarat el [Nistor Chioreanu, n.n.], a mers toată lumea”. Pasajul este subliniat gros în original, semn că, pentru Direcţia a III-a (căreia îi era comunicată nota), informaţia era crucială (*Ibidem*, f. 24).

[634] Cum bine observa şeful G.O., criteriile de selecţie care stătuseră la baza constituirii acestor liste, erau „devotamentul faţă de H.S”, „activitatea desfăşurată în cadrul legiunii”, „comportarea în timpul detenţiei”, respectiv „autoritatea şi prestigiul de care se bucură în rândul legionarilor” (*Ibidem*, f. 209).

persoane „de înaltă încredere", cum se exprimă entuziast Niculescu[635], subliniate atent de ofiţerii Direcţiei a III-a[636].

Era o redutabilă victorie pentru Biriş, care reuşise să pună piatra de temelie la construirea ficţiunii comandamentului legionar. În „Hotărârea pentru închiderea dosarului individual nr. 8 privind pe Biriş Victor", redactată la 28 martie 1963, prilej de bilanţ pentru Crăciun, „stimularea discuţiilor, în aşa fel încât a determinat pe ceilalţi din cameră să vorbească despre intenţiile lor de viitor privind activitatea legionară", era considerată o realizare crucială[637], pe care agentul o sintetizase apoi la întâlnirea din decembrie 1961 de la Bucureşti cu conducerea Ministerului, unde relatase „tot ce au hotărât pentru activitatea lor de viitor Nistor Chioreanu, Ilie Nicolescu şi Ghica Alexandru", arătând că „susnumiţii au alcătuit un comandament de conducere al organizaţiei legionare în viitor, numind oamenii care să facă parte din acest comandament"[638].

Important de observat este că Biriş, în toate luările lui de poziţie, a evitat să se erijeze într-un conducător direct, invocând pentru sine de fiecare dată, obsedant, o poziţie ancilară, „de mandatar"[639], cum spune el. Aştepta să fie „girat" de un şef, să fie „pus" într-o anumită poziţie, să i se spună ce să facă. Era o invitaţie, dirijată, la constituirea unui for de conducere, de care era gata să asculte. Într-o astfel de expunere,

---

[635] Ilie Niculescu, într-o discuţie din celula 55 din a doua jumătate a lunii august, expunea modul în care receptase „acordul" de reorganizare. Unitatea conducerii însemna, de fapt, într-un „minim pe care-l urmărim", „dezarmarea celui care ne atacă", dar şi „revenirea în această comunitate [politică] din care facem şi noi parte". Conştient de „grozăvia care decurge din lupta între facţiuni, în sânul mişcării legionare", atitudinea faţă de comandant trebuia să fie unitară şi solidară. „Trebuie să fim conştienţi", avertiza Niculescu, „că momentul care vine, pretinde încordarea tuturor forţelor pentru victorie, atunci mişcarea legionară îşi va da măsura puterii creatoare". Mişcarea Legionară trebuia să participe la „viaţa politică de mâine" într-o alianţă, păstrându-şi, totuşi, particularităţile. Trebuia acceptat principiul alegerilor libere, neputându-se face abstracţie de „conjunctura politică mondială", iar Partidul Comunist trebuia lăsat să participe la alegeri (*Ibidem*, f. 123).

[636] O rezoluţie a unui oficial al Direcţiei a III-a adresată S[erviciului] 2 din cadrul Serviciului Independent, în dreptul unui pasaj în care erau analizate diferitele numiri pentru poziţii în viitoarea schemă de reorganizare a Mişcării Legionare, se spune: „Trebuie lucrate la Aiud toate aceste elemente pentru care se fac recomandări şi pronosticuri" (*Ibidem*, f. 45). Nota informativă a agentului „Vintilă Grigore" din 6 şi 8 septembrie 1961, de pe care este extrasă rezoluţia de mai sus, are anexată o listă cu toţi deţinuţii c.r. care fuseseră amintiţi în discuţii în intervalul 17 iulie-17 august 1961. Rezultaseră 54 de persoane, care se aflau închise la Aiud, 2 eliberate, 4 transferate şi 59 neidentificate în penitenciar, ofiţerii Direcţiei a III-a trecând în dreptul lor locul de detenţie sau ce informaţii deţineau despre fiecare în parte (*Ibidem*, ff. 51-52). În intervalul august-noiembrie 1961, notele agenţilor folosiţi pentru supravegherea lui Niculescu, Ghyka, Biriş şi Chioreanu au avut anexate liste cu toate numele pomenite în discuţii, semn că nevoia de cartografiere cât mai precisă a credibilităţii unor deţinuţi legionari şi a legăturilor dintre aceştia era vitală pentru Securitate (*Ibidem*, ff. 134, 168).

[637] În termenii colonelului Gheorghe Crăciun vorbim de „sarcini informativ-operative de importanţă deosebită" (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 3).

[638] *Ibidem*, f. 2.

[639] Idem, dosar nr. 65054, vol. 3, f. 395 [cota SRI].

le spunea lui Niculescu şi Ghyka, abia putând camufla adevăratele intenţii: „Mie, dacă vine şeful ăla mare şi mă girează şi mă pune acolo, sau cutare, eu ştiu să fac o şcoală de cadre, mie trebuie numai să-mi spună ce să iasă din şcoală, *să iasă terorişti, să iasă bandiţi, care fură banii de la C.F.R. sau sfinţi* [subl. n.] sau ce vrea, dar trebuie să am girul lui”[640]. Din calcul operativ, dar şi datorită structurii psihologice a acestui om, poziţia veritabilă în interacţiunile din celulă este dificil de extras. O poziţie secundară evita asumarea frontală şi directă a unor responsabilităţi sau a unor iniţiative care, odată acceptate, puteau inhiba acţiunea celor pe care trebuia să-i urmărească. Biriş îşi păstra, însă, entuziasmul, participând la discuţii, implicându-se. O umilitate calculată care masca, în fapt, un mare orgoliu. Îşi câştiga, astfel, un statut foarte abil, nu putea fi acuzat că nu are o poziţie legionară, că n-ar susţine iniţiativele colegilor, evitând, în acelaşi timp, să-şi asume iniţiativa unor gesturi. Afirmase de multe ori că nu are educaţie legionară, că nu se formase ca legionar („nu sunt un produs al organizaţiei legionare”[641]), că „nu are şedinţele de cuib”[642], ca mediu al educaţiei formative legionare, că îşi asumase iniţiative proprii care avuseseră consecinţe imprevizibile (referindu-se la derapajele comuniste de la penitenciarul Suceava, apărute – după propria interpretare – tocmai pentru că lipsise coordonarea unui şef), că el n-ar fi „omul care să lucreze direct cu mişcarea legionară”[643]. Suntem în plină reconstrucţie a propriei imagini, atent poziţionată pentru a nu-şi afecta influenţa asupra legionarilor, evitând totodată riscul unei implicări directe. Suscită discuţii, provoacă, creează contexte problematice, solicită responsabilităţi din partea fruntaşilor legiunii, construieşte planurile unui viitor al implicării politice, în care portofoliile trebuie imediat ocupate, linguşeşte când este cazul, niciodată prea tuşat sau strident, cere imperios implicare, nu lasă detaliile să-i scape, cerând informaţii fără ostentaţie, cu tact, respectând de fiecare dată limitele contextului discuţiei. O atare performanţă este, trebuie spus, impresionantă, nu cu totul inexplicabilă, date fiind cadrele în care se mişca imaginarul legionar, pentru care, de pildă, un gest radical în favoarea legiunii, petrecut cu câţiva ani înainte, nu era citit în contextul umoral al personajului, ci în cheia ideologică a credinţei şi legământului legionar, a sacrificiului. Capitalul de încredere şi simpatie de care beneficiase Biriş l-a camuflat perfect. Alecu Ghyka povesteşte o scenă, relevantă în acest sens. În 1956, când îl întâlnise pe Biriş în penitenciarul Jilava, într-o celulă în care erau şi deţinuţi legionari bucovineni, „când ai intrat tu, toţi legionarii s-au ridicat şi tu ai dat mâna cu unul, cu al doilea şi la al treilea ai început a povesti, iar ceilalţi aşteptau să-ţi dea mâna, aşa te priveau ei”[644]. Sau, în alt loc, acelaşi Ghyka povestea în octombrie 1961, cum era privit protagonistul în celular: „Ar râde şi pereţii dacă cineva i-ar contesta lui Victor Biriş că este legionar. Din contră, tu ai o poziţie foarte frumoasă, tocmai prin actul acela [pe] care l-ai făcut atunci de extremist,

---

[640] *Ibidem*.
[641] *Ibidem*, f. 396.
[642] *Ibidem*.
[643] *Ibidem*, f. 395. „Eu le-am spus că mie îmi lipseşte arderea necesară pentru a duce jertfa continuă. Asta este poate datorită oboselii şi de aceea eu nu aspir la nimic în cadrul mişcării, eu pot să servesc dincolo, mi se dă un mandat şi eu am să spun, îl pot primi şi duce la îndeplinire sau nu” (*Ibidem*, f. 396).
[644] *Ibidem*.

care merge la lucruri periculoase"[645]. Prea puține bănuieli i-au afectat prestigiul, de-a lungul anilor. Așa se explică succesul lui formidabil. Ca şi eşecul lui personal, abrupt, brutal și tragic.

La 19 august, împreună cu şeful Direcţiei a III-a, colonelul Nicolae Budişteanu, cu care pesemne organizase probatoriul și gândise momentul operativ, Crăciun îi trimitea lui Drăghici un document[646] prin care propunea organizarea unui proces cadru în penitenciar, în care să fie implicați fruntașii legionari. Ideea nu era nouă, ea fiind vehiculată de conducerea ministerului şi la sfârşitul anilor '50, fără să prindă, însă, un contur concret[647]. Obsesia unui proces cu largi implicații o împărtăşeau şi deţinuţii legionari, atent întreținută de „scoaterile la anchetă", orchestrate de subordonații lui Crăciun. Temerea era destul de extinsă, dacă şeful G.O. s-a simţit nevoit să treacă, pentru colegii de la Direcţia a III-a, o rezoluţie în dreptul unui fragment care arăta amintita frică, afirmând că „această problemă a procesului se dezbate de mulți ani între legionari"[648]. Cum operaţiunea „comandamentului" se dovedise a fi un succes concret, cum aşteptările deţinuţilor puteau fi cristalizate în sensul amplificării terorii, iar faptele de rezistenţă din penitenciar, pe tot intervalul anilor '50, furnizau suficiente motive pentru un proces, directorul penitenciarului şi oficialii Direcţiei a III-a au decis că rezultatele înscenării operative din celula 55 furnizau suficiente motive pentru un mare proces spectacol.

Raportul proba existenţa unei „intense activităţi legionare organizate"[649], inserând-o într-o formulă de continuitate cu evenimentele din anii 1951-1953, când Luca Damaschin, Niculescu şi Constantin Coniac organizaseră un sistem de informaţii pe Zarcă, care asigurase protejarea conducătorilor legionari închişi aici, cu revoltele şi evadările organizate de legionari de la coloniile miniere Baia Sprie, Valea Nistrului şi Cavnic[650] şi cu greva foamei din martie 1957 din Aiud. Motivele erau suficiente, 20 de

---

645 *Ibidem*, f. 395. Ghyka se referea la legenda ireproşabilei comportări a lui V.B. în cadrul procesului din 1954-1957.

646 Documentul este semnat în clar de cei doi (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 185).

647 Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, ff. 184, 193. Vorbim de o notă a Direcţiei a III-a din octombrie 1958, prin care era propusă conducerii Ministerului aducerea la Bucureşti a vârfurilor legionare din Aiud, responsabile de „activităţi contrarevoluţionare intense", pentru ca, „pe baza materialelor obţinute" să fie „acţionaţi în justiţie". Deşi în primă fază Drăghici agrease planul, în urma convorbirilor cu Vasile Negrea şi Gheorghe Pintilie, decide să respingă propunerea (*Ibidem*, f. 195).

648 Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 3, f. 411.

649 Idem, fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, ff. 181-182. Afirmaţia nu este în contradicţie cu cea prezentată mai sus, conform căreia acelaşi colonel Crăciun îşi manifesta scepticismul cu privire la „certitudinea ierarhiei legionare existente" (Idem, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 130). „Organizare" putea exista chiar dacă o structură de conducere unanim recunoscută de deţinuţi nu era încă formată, mai precis acţiunea operativă de inducere a acesteia nu avusese încă un rezultat concret.

650 „În aceste colonii de muncă legionarii s-au constituit în grupuri, au ţinut şedinţe legionare, au recrutat noi membri, au desfăşurat activitate de îndoctrinare, au stabilit formele şi metodele de activitate pentru viitor, au organizat evadări, sabotarea producţiei, greve şi alte acte

agenţi în penitenciar produseseră un vast probatoriu, putându-se conta şi pe importanţi martori ai acuzării[651]. Încadrarea s-ar fi putut face la articolele 119 şi 209, punctul 2 din Codul Penal. 17 persoane urmau să fie prinse în acest proces, printre care Chioreanu, Niculescu, Budişteanu, Luca Damaschin etc., listă din care – în mod previzibil – lipsea Victor Biriş[652]. Procesul era gândit ca un act demascator la adresa „căpeteniilor legionare", un proces spectacol la care urmau să participe toţi deţinuţii. Propunerea lui Budişteanu şi Crăciun n-a găsit, însă, înţelegere la conducerea Ministerului. La finele lunii noiembrie conducerea Direcţiei a III-a îl informa pe Crăciun că „tov[arăşul] Ministru Adjunct Negrea Vasile nu a aprobat cele solicitate de dumneavoastră"[653]. Nu ştim care a fost motivul refuzului, însă desfăşurarea ulterioară a planurilor reeducării induc ideea că era cu totul prematură pedepsirea unor fruntaşi legionari, încă nevalorificaţi pe de-a-ntregul[654]. Înfrângerea maselor legionare din Aiud, sub influenţa „căderii" şefilor, care trebuiau „îngenunchiaţi" şi „asasinaţi moral", era mai importantă. Un proces ar fi închis toate aceste uşi, blocând o importantă strategie pentru viitor.

Cea mai importantă etapă a operaţiunii a luat sfârşit în ultimele zile ale lunii august 1961, prin mutarea lui Chioreanu într-o celulă cu Gheorghe Brahonschi, care se afla de câteva zile bune în greva foamei[655] şi cu Gheorghe Unguraşu[656]. Plasarea viza

---

duşmănoase", raporta Crăciun lui Drăghici în amintitul raport din 19 august 1961 (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 172).

651 Crăciun îi propunea ca martori ai acuzării pe Nichifor Crainic, Radu Demetrescu Gyr, Ioan Dumitrescu Borşa, Ion Victor Vojen şi Dumitru Groza. Alături de aceştia puteau fi folosiţi agenţii „Luculus" (Marinescu Cristea, cf. Idem, dosar nr. 13481, f. 133 şi dosar nr. 13485, vol. 13, f. 28), „Graur" (Niţulescu Nicolae), „Dragomirescu [Vasile]" (avocatul Sârbu Lazăr, cf. Idem, dosar nr. 13484, vol. 7, f. 114), „Ovidiu", „Andrei" şi „Petrică" (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 182).

652 Cele 17 persoane sunt: Nistor Chioreanu, Bulhac Andronic, Călin Aurel, Sebastian Mocanu, Ilie Niculescu, Gheorghe Unguraşu, Nicolae Cojocaru, Radu Budişteanu, Gabriel Bălănescu, Luca Damaschin, Eugen Teodorescu, Constantin Coniac, Mircea Nicolau, Dumitru Uţă, Ilie Stângă, Aurel Pastramagiu, Marin Pometcu (*Ibidem*, f. 184).

653 *Ibidem*, f. 223. Generalul maiorul Vasile Negrea era la acea dată adjunctul ministrului de Interne.

654 Crăciun, de pildă, semnalase în noiembrie 1961 Direcţiei a III-a posibilitatea de a elibera controlat doi deţinuţi legionari, recrutaţi ca agenţi, pentru a-l descoperi şi aresta pe Ion Gavrilă Ogoranu. O notă a sursei „Pricop Valeriu" din 15 noiembrie 1961 semnala faptul că Aurel Călin îl cunoştea îndeaproape pe „regele munţilor", furnizând o serie de informaţii în celulă despre contactele acestuia. Planul şefului G.O. fusese acceptat la Bucureşti, Serviciul 2 confirmând că se redactase un plan operativ în acest sens cu regionala Braşov (Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 192).

655 Gheorghe Brahonschi fusese şeful Corpului Studenţesc Legionar. Unul dintre radicalii rezistenţi ai Mişcării în detenţia de la Aiud, se autodefinea drept un „stegar" al Legiunii, unul dintre „cei trei locotenenţi ai Mişcării Legionare" (alături de Chioreanu şi Vică Negulescu), căruia nu i-ar fi permis să „capoteze", să „cadă sub o anumită limită", unul care avea „o datorie" (*Ibidem*, ff. 79-80).

656 Cei doi mai stătuseră împreună în primele zece zile ale lunii iulie 1961, prilej pentru Chioreanu să-l verifice pe Unguraşu dacă era sau nu pregătit pentru preluarea unei funcţii „de mare răspundere" într-o prezumată nouă realitate politică (*Ibidem*, f. 75).

atât temperarea lui Brahonschi, colonelul Ivan Ioan, cel cu care în 26 august Chioreanu avusese o discuţie la anchetă, cerându-i cuminţirea recalcitrantului, dar şi folosirea noii poziţii a lui Chioreanu pe lângă Unguraşu[657] şi urmărirea a ceea ce acesta urma să-i transmită despre „comandament"[658]. Cum spunea acelaşi Chioreanu, la părăsirea celulei şi la sfârşitul unor dezbateri care se dovediseră fructuoase, toată „chestia" fusese pentru el „splendidă" şi se putea duce liniştit oriunde, având în spate „lei de granit"[659]...

Celula 55 a rămas într-o strictă monitorizare, pe tot parcursul lunii septembrie şi octombrie reuşindu-se obţinerea unor informaţii detaliate despre diferitele dimensiuni ale reorganizării. Pe 24 noiembrie 1961 şeful G.O. îi trimitea lui Vasile Patilineţ, şeful Direcţiei Organizatorice din cadrul C.C. al P.M.R., un raport privind „munca informativă şi cultural-educativă desfăşurată în rândul deţinuţilor din Penitenciarul Aiud"[660]. Raportul fusese trimis simultan şi lui Drăghici şi adjunctului Negrea[661]. Crăciun raporta „preocuparea" pentru „reorganizare, pe baza scheletului din 1948", menţionând listele de nume vehiculate, afirmând, însă, că „nu avem certitudinea ierarhiei legionare existente"[662]. Observaţia este extrem de importantă şi este menită să facă pentru istoric diferenţa între manipularea informativ-operativă şi realitatea efectivă. Din perspectiva unei atari concluzii constructul fictiv se profilează mai bine, conotând amplitudinea manipulării şi cinismul înscenării.

Raportul confirma recunoaşterea poziţiei lui Chioreanu printre deţinuţii legionari, în ciuda unei activităţi nu tocmai prezente „în ultimii ani", semn – din nou – al „lansării" prin care fusese regizată reactualizarea fostului „leu al Ardealului". Sinceritatea cinică a lui Crăciun, am spune – în context – destul de realistă, admitea că „pregătirea lui culturală este relativă, iar calităţile de şef, de conducător, îi sunt limitate"[663]. Dacă „legionarii mai activi predau în celulă economie politică, istorie, filosofie, fizică etc., Chioreanu spune basme sau amintiri din Germania", tuşa acelaşi

---

[657] Strategiile operative sunt vizibile în rezoluţiile marginale ale lui Crăciun (*Ibidem*, f. 24).

[658] La câteva zile după aducerea în celulă cu Unguraşu, Chioreanu i-a mărturisit câte ceva despre conţinutul discuţiilor din celula 55: „Măi Ghiţă, uite cum stau lucrurile. În camera 55 am pus la punct mai multe probleme, s-a stabilit o oarecare ierarhie, mai bine zis s-a discutat despre stegarii mişcării, printre care ai fost şi tu discutat" (*Ibidem*, f. 32), întrebându-l şi despre profilul de eventual lider al lui Aurel Călin, unul din cei care urmau să fie informaţi despre „comandament". Îl atenţionează, totuși, de eventualele anchete la care va fi supus, să „meargă pe principiul" „nu recunoști nimic, nu există organizare, nu există ierarhie, în închisoare nu se face nimic" (*Ibidem*, f. 33). Chioreanu şi-a luat „mandatul" în serios, rugându-l să transmită oamenilor de încredere cu care va sta în celule, că cei din 55 s-au „înţeles perfect", căzând de acord asupra unor probleme, şi plasându-se împotriva liniei lui Mironovici. Noul „comandament" era, deci, simist, îl recunoştea pe Petraşcu drept şef pe ţară al Mişcării, iar Chioreanu era secundantul acestuia în detenţie, câtă vreme situaţia lui Petraşcu era necunoscută. Rezultatul noilor investigaţii este trimis la Bucureşti, la Cabinet I (Alexandru Drăghici) şi Cabinet IV, în noiembrie 1961, alăturându-se o listă de persoane amintite în discuţiile deţinuţilor, pentru extinderea cercetărilor (*Ibidem*, ff. 55, 65).

[659] *Ibidem*, f. 28.

[660] *Ibidem*, ff. 208-226.

[661] *Ibidem*, f. 280.

[662] *Ibidem*, f. 208.

[663] *Ibidem*, f. 210.

tabloul defel măgulitor al noului „comandant” al Legiunii. Declaraţiile belicoase sau dure ale acestuia („că vrea să moară cu «capul sus»”[664]), ameninţările cu „trecerea la acţiune” sau cu declararea „refuzului de hrană”, nu le-a pus în practică – de fapt – niciodată, „în toată detenţia sa”. Un personaj şters, mediocru, nu foarte inteligent, în ciuda probabil a unor abilităţi organizatorice, putea fi luat în serios drept viitorul „comandant” al Mişcării? Nimeni nu credea asta, cu excepţia locatarilor vremelnici ai celulei 55, dispuşi să investească emoţional şi simbolic sub atenta şi talentata dirijare a lui Biriş. Regimul de laborator al celulei 55 este confirmat de Crăciun, care raporta că discuţiile purtate aici nu fuseseră cunoscute şi de masa deţinuţilor legionari[665]. Cât priveşte „legăturile cu exteriorul” ale grupului „complotiştilor”, o altă marotă acuzatoare intens vehiculată, ele erau – în mod firesc şi previzibil – inexistente[666].

Efectele trădării lui Biriş s-au văzut jumătate de an mai târziu, atunci când demascându-se organizarea „complotului” din celula 55, şi sub presiunea iminenţei unui proces, Nistor Chioreanu a încercat să se sinucidă[667], iar Niculescu a căzut pradă unei grave crize depresive. „Provocatorul ordinar”, cum îl numeşte Niculescu în aprilie 1964, îşi dusese misiunea la bun sfârşit. Consecinţele au fost extrem de dure. Niculescu mărturisea, în octombrie 1963, că „dacă anul trecut [1962] am acceptat să iau parte la reeducare, vă mărturisesc că, în primul rând, am acceptat acest lucru pentru ce?, pentru că, în camera 55, în anul 1961, am fost atras într-o cursă, în care s-a discutat eventualitatea reorganizării mişcării legionare. Încă o dată precizez: am fost atras într-o cursă, nu numai eu ci şi alţii care au fost aduşi în această cameră ca: Alecu Ghica, Nistor Chioreanu, Nelu Rusu, de doctorul Biriş[668]. Eu eram şi atunci, poate aţi auzit, pe o poziţie, i se spunea misticoidă sau misticoidală[669], cam aşa ceva.

Lucrurile au fost puse aşa: părintele Borşa a avut discuţii cu organele de stat şi [că] este posibilă o eliberare şi o repunere a noastră în drepturile politice. Ce facem în eventualitatea unei libertăţi politice în ţara românească? Şi atunci ei m-au întrebat despre unul şi despre altul dintre dumneavoastră, adică am fost informator fără ştirea mea.

Astfel *eu a trebuit să accept să merg anul trecut la reeducare* [subl.n.], pentru cantitatea de răspundere pe care o aveam în special faţă de tineri, cum a fost Florică Dumitrescu şi

---

664 *Ibidem*, ff. 210-211.
665 *Ibidem*, f. 213.
666 *Ibidem*, f. 214.
667 Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, ff. 69-70.
668 Deşi constituise pentru el o lovitură teribilă, înscenarea „comandamentului” din 1961, dar şi participarea lui Biriş la demascarea lui, în momentul expunerii autoanalizei din 1962, Ilie Niculescu nu-l condamna, înţelegând poate mai bine decât oricine noţiunea de „libertate minimală” operabilă în mediile penitenciare (Idem, fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 5, f. 112 [cota SRI]). Pentru o încadrare teoretică mai riguroasă a conceptului de „libertate minimală”, a se vedea volumul Brînduşei Palade, *Amurgul Leviathanului*, Bucureşti, Editura Trei, 2000.
669 Niculescu făcea referire la „socialismul creştin” pe care-l teoretiza, o încercare de a împăca propriul angajament religios cu ceea ce părea a fi o sumă de teze etice promovate de ideologia comunistă (egalitatea, echitatea, grija faţă de cei mai slab poziţionaţi socio-economic, distribuţia echitabilă a bunurilor publice etc.).

ceilalţi, ca să arăt cum stau lucrurile şi că oamenii aceştia nu au nici un fel de vină, că singurul vinovat sunt eu”[670].

În toată perioada până la eliberare, culpa asociată încercării de reorganizare îl va urmări, fiind subiect sângeros de demascări, acuzaţii şi puneri la zid. „Am pierdut toată încrederea în oameni”, mărturisea acelaşi, în urma episodului Biriş, recunoscând că nu mai are „nici un suport moral” şi că „dorea să moară”[671].

Contextul l-a constituit, la începutul lunii iulie 1962, autodemascarea lui Victor Biriş.

Iulie 1962. Capitolele unei vieţi.

„Un om care este prăbuşit în fiinţa lui interioară, un om ale cărui resorturi morale nu mai funcţionează, omul acesta este un cadavru”[672].

„Vreau să râd şi să plâng cu ochii la furnalele româneşti”[673].

Un moment important, care precede evenimentele de la jumătatea lui 1962, este episodul prelucrării lui Biriş la Bucureşti. La începutul lui decembrie 1961 Crăciun trimisese lui Drăghici şi Patilineţ un raport în care confirma rezultatele notabile obţinute din folosirea lui Biriş[674], impunându-se, însă – datorită anvergurii personajului – o regândire sistematică a viitoarei lui misiuni. Dincolo de declaraţiile acestuia prin care „demascase organizaţia legionară”, Biriş se achitase excelent de sarcinile dispuse în lucrarea şefilor legionari: „Prin poziţia şi discuţiile purtate cu cei în cauză, i-a determinat să vorbească despre activitatea desfăşurată în detenţie şi despre elementele active care sunt vizate pentru posturi în stat şi în organizaţia legionară”[675]. Instructajul făcut la Aiud nu era, însă, mulţumitor, dat fiind timpul relativ scurt pe care Biriş îl putea petrece, fără riscul de a fi deconspirat, în afara celulei. Având în vedere succesul celulei 55, oficialii ministerului pregăteau o operaţiune extinsă de compromitere a conducătorilor legionari. Cum prelucrarea agentului se dorea extinsă pe un interval de cinci zile, iar „deplina conspirativitate” nu putea fi asigurată în penitenciar, conducerea ministerului era rugată să aprobe ca „întâlnirea şi instructajul” să fie făcute la Direcţia VIII-a. Drumul până la Bucureşti urma să fie folosit pentru „influenţarea pozitivă” a agentului, în formula „călătoriei de documentare”, prilej nimerit pentru a-i fi arătate „marile realizări” ale Partidului. Experienţa acumulată cu prilejul itinerariului ales de la Aiud la Bucureşti va face obiectul, câteva luni mai târziu, unei plastice şi aplicate povestiri de călătorie, folosită drept capitol în cadrul propriei demascări.

---

670 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 5, f. 72 [cota SRI].
671 *Ibidem*, f. 225 verso [cota SRI].
672 Cuvintele îi aparţin lui Ilie Niculescu (*Ibidem*, f. 74)[cota SRI].
673 Afirmaţia îi aparţine lui Nicolae Petraşcu, fiind parte din propria autoanaliză (Idem, dosar nr. 233819, vol. 5, f. 84).
674 Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, ff. 299-300.
675 *Ibidem*, f. 299.

Ofiţerii G.O. l-au transportat cu maşina unităţii până la Braşov, de aici fiind preluat de o maşină a Direcţiei a III-a, fiind permanent însoţit de Crăciun şi alţi „lucrători ai Grupului". Obţinându-se aprobarea lui Drăghici[676], întâlnirea cu ofiţerii operativi are loc între 13 şi 21 decembrie 1961[677].

Nu s-au păstrat multe informaţii despre discuţiile purtate la Bucureşti. Ştim că a fost în atenţia vârfurilor ministerului, fiind prezentat de Crăciun adjunctului ministrului de Interne, general-maiorul Vasile Negrea, care-l primeşte „foarte amabil"[678]. Folosirea ulterioară a agentului, în construirea unei celule cu şefii legionari ai Aiudului, care să fie, rând pe rând, „îngenunchiaţi" şi obligaţi să cedeze, să renunţe la legionarism şi să facă publică abjurarea, oferă câteva explicaţii retrospective privind natura acestor tratative. Rolul care i s-a pregătit lui Biriş fusese acela de principal agent de influenţă în rândurile celor mai importante figuri ale Mişcării, lui revenindu-i rolul de „cal troian *intra muros*", ca să folosim o expresie utilizată ca titlu al memoriilor sale de Ioan Dumitrescu. Două documente, din cercetările întreprinse până în acest moment, s-ar fi păstrat de la această întâlnire[679]. În primul dintre acestea, patru „corifei legionari" sunt descrişi de Biriş, cu lux de amănunte, cu un bogat istoric biografic şi politic, cu rezultatele obţinute cu ei în celula 55, indicându-li-se vulnerabilităţile („punctele slabe"), menite să conducă la un mai eficient control. Este vorba despre Nistor Chioreanu, Ilie Niculescu, Alexandru Ghyka şi Nelu Rusu, portretizaţi nu tocmai măgulitor. Celelalte declaraţii cuprind informaţii despre greva din 1957, despre legăturile dintre deţinuţi în penitenciar sau cele cu exteriorul în 1946-1948, legăturile cu reprezentanţii altor partide politice, vehicularea ipotezei privind posibile tratative de ordin politic între Mişcarea Legionară şi guvernul comunist etc.

Propunerile au prins contur în februarie-martie 1962, şeful G.O. luând decizia organizării unui grup de 120 de deţinuţi destinaţi primelor operaţiuni de reeducare în comun, planul „aprobat de tov[arăşul] vice-preşedinte al Consiliului de Miniştri şi Ministrul Afacerilor Interne, General Colonel Alexandru Drăghici"[680] fiind redactat imediat după discuţiile de la Bucureşti cu Biriş. Au fost selectate 17 celule[681], cuprinzând în diferite proporţii fruntaşi legionari, diferiţi adepţi şi agenţi, preconizându-se înfrângerea acelor lideri încă „recalcitranţi" şi convertirea treptată a maselor, prin expiaţia publică a conducătorilor. Pentru fiecare celulă se stabilise un program, fiecare avea câte un şef de cameră, „care conducea întreaga activitate", acesta fiind ajutat de un

---

676 Rezoluţia acestuia pe raportul G.O. suna astfel: „Se aprobă, însă gândiţivă [sic!] la o legendă plauzibilă" (*Ibidem*, f. 300).
677 Idem, dosar nr. 13484, vol. 7, f. 87.
678 Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 11.
679 În ordine cronologică, primul document, datat „Bucureşti, 15 decembrie 1961" cuprinde o declaraţie privind legăturile dintre deţinuţi, convorbirile avute şi informaţiile relevante obţinute în intervalul 14 iunie-11 decembrie 1961 în celula 55 Zarcă (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 3, f. 215). Al doilea, arhivat în două segmente, intitulat „Caracterizări" şi „Caracterizare", cuprinde 27 de pagini dactilografiate, fiind semnat şi datat: „Victor I. Biriş, Bucureşti, 19 decembrie 1961" (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 7, ff. 5-32).
680 Idem, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 56.
681 *Ibidem*, f. 149. Este vorba, printre altele, de celulele 328, 326, 329, 330, 333, 327, 356 şi 321, situate pe Secţiile V şi VI ale penitenciarului, cuprinzând între 15 şi 20 de deţinuţi.

grup format „dintre cei cu poziţie bună”, în număr de trei până la şase deţinuţi. Se făcea trecerea de la „prelucrarea vârfurilor”, prima acţiune considerată prioritară a G.O., la extinderea rezultatelor obţinute cu aceştia, pe celular[682], în grupuri lărgite. Controlul activităţii acestora se făcea zilnic de către lucrătorii cultural-educativi şi săptămânal de conducerea penitenciarului[683]. S-au distribuit celor merituoşi diferite cărţi, s-au dat la lectură periodicele partidului etc. Biriş se număra printre privilegiaţi, o rezoluţie a colonelului Rusu Emanoil de la finalul unui raport trimis de G.O. către M.A.I., Cabinet V la 15 martie 1962, confirma că avusese o convorbire telefonică cu Crăciun, prin care-i transmitea „că lui Biriş, Budişteanu şi Groza li se pot da de citit cărţi cu fond ideologic: mat[erialism] şi empiriocriticism, manualul de ec[onomie] politică şi filosofie. «Glasul Patriei» deocamdată să nu fie dat la citit”[684].

Rolul de pivot a fost deţinut de celula 321, în componenţa căreia, alături de Victor Vojen, Ilie Niculescu, Nistor Chioreanu, Radu Mironovici sau Iosif Costea, fusese plasat şi Biriş. Cei 19 fruntaşi legionari au fost puşi împreună, într-o primă formulă, în primele zile ale lunii martie. Ulterior, la mijlocul lunii mai 1962, formula fusese reconsolidată prin aprobarea cerută de Crăciun privind „formarea unei camere cu legionari de categoria I-a”[685]. Lista, supusă aprobării conducerii Ministerului, cuprindea 11 nume[686]. Cu fiecare dintre aceştia Crăciun avusese discuţii individuale, fiecăruia demascându-i-se „crimele legionare”, fiind puşi în faţa propriilor vinovăţii şi invitaţi să şi le asume. La mijlocul lui aprilie 1962 Alexandru Drăghici, venit într-o inspecţie la Aiud, face o vizită, fără a-şi declina identitatea, locatarilor celulei 321. Ţinând să evalueze personal progresul muncii de profil, ministrul le ţine un discurs despre Horia Sima, înfăţişat drept un „criminal, odios trădător de patrie, care este hrănit din dolarii papei”, la fel ca el fiind „toţi care au fugit din ţară pentru a aduce servicii imperialiştilor”[687]. Un raport din septembrie acelaşi an al G.O. către Cabinetul V reţinea prestaţia foarte bună a lui Biriş, alocându-i-se un „rol deosebit”, fiind unul care „n-a cruţat pe nimeni”[688] în discuţiile din celula 321[689]. Era considerat principalul vârf de

---

682 „Ruperea unor şefi legionari din toate grupările”, cum numeşte Crăciun prima operaţiune de amploare a G.O., avusese loc doar în clădirea Zărcii, izolată de corpul principal al penitenciarului, asigurându-se, astfel, deplina conspirativitate (Florian Banu, *op. cit.*, p. 557).

683 A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 149.

684 Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 58. În momentul respectiv în penitenciar, dintr-un total de 3259 de deţinuţi, 980 erau prinşi în munca „cultural-educativă”, reprezentând aproape o treime. Jumătate dintre aceştia munceau în Fabrică, iar jumătate erau deţinuţi pe secţiile V şi VI ale penitenciarului (Idem, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 135).

685 *Ibidem*, f. 170.

686 Nistor Chioreanu, Radu Budişteanu, Luca Dumitrescu, Aurel Călin, Dumitru Groza, Augustin Bidianu, Radu Mironovici, Ion Dumitrescu Borşa, Victor Vojen, Ilie Nicolescu şi Victor Biriş.

687 A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 15, ff. 144-145.

688 *Ibidem*, f. 275.

689 Biriş fusese pus să lucreze intens, printre alţii, la înfrângerea lui Luca Dumitrescu. Acesta redactase o expunere la 31 iulie 1962, pe care – nemulţumit de modestia unor accente critice – Biriş se simte dator s-o atace. Îi citeşte slăbiciunile, subterfugiile, lipsa de duritate faţă de sine, menajarea unor figuri, tonul moderat al criticilor. Crăciun era extrem de mulţumit de abilitatea

lance al politicii G.O. în mijlocul conducătorilor legionari şi cel mai important vector al reeducării. S-au păstrat o serie de însemnări descriptive sau note operative semnate de Biriş în această perioadă, de la „greutăţi şi soluţii" survenite în cazul celor cu „mentalitate structurată religios"[690], pentru a căror îndepărtare propusese folosirea dirijată a lui Dumitru Stăniloae[691], diferite fişe descriptive, până la note „asupra camerei 321"[692].

Preparativele în vederea redactării autoanalizei începuseră încă din 1960, de fapt de la primele raporturi cu ofiţerii operativi, când lui Biriş i s-a cerut, ca test al loialităţii şi schimbării de atitudine, să producă propria perspectivă a trecutului legionar, poziţionându-se faţă de panteonul eroic al Legiunii. O declaraţie fluviu din august-septembrie 1960, prolixă, cuprinzând multiple subiecte, este un prim rezultat consistent al acestor demersuri[693]. Ea va constitui principala sursă a autoanalizei din iulie 1962[694]. Evoluţia interpretărilor şi a „adjectivărilor", cum numea Crăciun acuzele demascatoare, a cunoscut însă un crescendo remarcabil, culminând în textul propriu-zis al autodemascării din primele zile ale lui iulie 1962[695]. Dacă în 1960 vorbim de o intenţie hotărâtă de a pune la zid şi condamna, de multe ori formal şi periferic, actele politice ale

---

elevului său: „În mod inteligent, dar cu înţepături, Biriş demască pe Luca Dumitrescu şi îl împinge în direcţia sincerităţii" (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 3, f. 93).

[690] *Ibidem*, vol. 1, f. 90.

[691] Dumitru Stăniloae a fost adus în penitenciarul Aiud la 10 martie 1962 (a se vedea F.M.P. la http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/S/S%2012.%20Stanco%20-%20Stauss/Staniloae%20Dumitru%20I/index.php, consultat la 3 iunie 2013), ca efect al unei adrese din 28 februarie 1962 a G.O. către Direcţia a III-a, care preciza: „deoarece este necesară aducerea sa la Penitenciarul Aiud, în interesul muncii, rugăm dispuneţi transferarea acestuia la Penitenciarul Aiud" (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 3, f. 56). Planul organizării tematice a prestaţiei acestuia fusese redactat de Biriş, care sugera următoarele capitole: „1. incompatibilitatea legionarismului cu ortodoxia; 2. condamnarea atentatului politic din punct de vedere dogmatic; 3. combaterea naţionalismului din punct de vedere religios; 4. combaterea formelor patologice ale misticismului religios în închisoare; 5. condamnarea influenţelor legionare de la mânăstirea Vladimireşti; 6. încadrarea ortodoxiei în R.P.R. şi comunism" (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 90-91). Stăniloae şi-a susţinut autoanaliza în 13-14 august 1962 (*Ibidem*, ff. 186, 188).

[692] Câteva exemple: „Nota asupra camerei 321 în perioada 27 mai – 13 iunie 1962" (*Ibidem*, ff. 126-131), „Proiect pentru continuarea reeducării legionarilor din camera 321 şi 322" din 7 septembrie 1962 (*Ibidem*, f. 122), „Notă privitoare la continuarea acţiunii în camera 321" (*Ibidem*, ff. 117-117 verso), „Notă privitoare la rezultatele şi dezvoltarea în viitor a acţiunii de restructurare a legionarilor din camera 321" (*Ibidem*, vol. 3, f. 99) sau „Notele asupra atmosferei din cameră" (*Ibidem*, ff. 100-104).

[693] *Ibidem*, vol. 1, ff. 259-450.

[694] Deşi nestructurată pe capitole, declaraţia din august-septembrie 1960 conţine o primă variantă a celor două mari capitole ale autodemascării din 1962, adică „Demascarea lui C.Z.C.", respectiv „Demascarea lui H.S." dar şi o primă variantă a „autodemascării" (*Ibidem*, ff. 433-450). La mijlocul lui 1962 şi ca efect al discuţiilor purtate la Bucureşti, i s-au adăugat alte patru capitole, scrise în intervalul decembrie 1961-iunie 1962, iar textul a fost integral regândit.

[695] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13237, ff. 130-131.

Legiunii ori ale conducătorilor ei, doi ani mai târziu textele expiatorii conţin detalii personale de o cruzime greu imaginabilă, o veritabilă disecţie, dublată de o inflaţie adjectivală extrem de dură. Formulele lepădării de sine căpătaseră, în ultima parte a detenţiei lui Biriş la Aiud, accentele unei uri de sine devastatoare. Înfrângerea tuturor iluziilor, acceptarea cu entuziasm şi determinare a unei vaste operaţiuni autodenigratorii, cinismul lichid cu care a preluat în propriile informări ori note de caracterizare figuri familiare sau foarte apropiate ale detenţiei, aparenta lipsă de scrupule în a compromite prieteni foarte apropiaţi, demascându-i cu o stranie naturaleţe, compun tabloul complex al unei evoluţii care reproduce, în formula unui destin, *natura experimentului aiudean*.

Întinzându-se pe durata mai multor zile, autodemascarea lui Biriş a fost, din descrierile martorilor şi reacţiile înregistrate de ofiţerii de contrainformaţii, un moment decisiv în prăbuşirea legionarilor, fiind considerată unanim una din cele mai crunte rechizitorii ale Mişcării, ale liderilor acesteia şi ale protagonistului însuşi. În raportul-sinteză din 1964 colonelul Crăciun, punctând efectul decisiv avut de „declaraţiile unor şefi legionari", aminteşte prestaţiile notabile ale lui Gyr, Crainic şi Dumitrescu Borşa, oprindu-se însă preferenţial asupra textului lui Biriş. Percepută ca un punct culminant şi detaşată de toate celelalte prin „efectul catastrofal"[696] pe care-l provocase, autoanaliza lui V.B. fusese unul dintre momentele memorabile ale activităţii G.O.

Efectele, cum vom vedea, au fost devastatoare, de la încercări de sinucidere, evidente prăbuşiri nervoase, până la precipitarea agonală a unor convertiri[697].

Precedentul dezvoltărilor din prima săptămână a lui iulie 1962, cum s-a amintit, l-a constituit declaraţia dată de Biriş căpitanului Nodiţ la sfârşitul lunii august-începutul lui septembrie 1960[698]. O lungă şi extrem de amănunţită istorie a Legiunii, o portretistică sumară, dar suficient de încadrată pentru acel moment operativ, a „Căpitanului" şi a „Comandantului", o bună descriere a câtorva fruntaşi legionari şi punctarea slăbiciunilor, care puteau fi, cu bun profit, utilizate împotriva acestora şi nu în ultimul rând o primă variantă a „autodemascării"[699], sunt caracteristicile acestui text de aproape 200 de pagini. El a constituit fundalul sintezei din iulie 1962, chiar dacă diferenţele dintre cele două abordări sunt semnificative, decupând achiziţiile în materia reeducării însuşite de Biriş de-a lungul celor aproape doi ani. Ce obţinuse căpitanul Nodiţ la începutul acţiunilor reeducative nu fusese, însă, puţin lucru, nu doar din perspectiva amplorii declaraţiei, ci mai cu seamă a sublinierii *punctelor sensibile*, care vor constitui, pentru a folosi o metaforă militară uzitată de artizanii G.O., *fronturile cele mai înaintate în munca de surpare a conştiinţelor*. Biriş pur şi simplu pusese bazele rescrierii demascatoare a istoriei Mişcării Legionare. El este cel care a oferit *tematica legionară* a restructurărilor. Mai mult, pregătise fundamentul pentru acţiunile operative viitoare,

[696] Florian Banu, *op. cit.*, p. 565.

[697] „Loviturile primite prin declaraţiile lui Biriş Victor au fost aşa de mari pentru unii şefi legionari, încât au urmat crize de inimă, de ficat, a produs o prăbuşire generală în rândul celor care vedeau în el «materia cenuşie» şi «stâlpul de neclintit» al «Gărzii de Fier»" (*Ibidem*, p. 566).

[698] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 259-450.

[699] *Ibidem*, ff. 433-450. Accentul a căzut, în acest text, pe macularea familiei. Sunt devoalate amănunte derizorii despre viciile bunicilor, despre legăturile adulterine ale tatălui, despre moralitatea îndoielnică a surorilor, despre infirmităţile fraţilor.

oferind amănunte de culise, inventând situaţii şi conflicte, răsturnând evenimente, producând explicaţii contrafactuale, folosind intens explicaţia psihologică [700] în decriptarea unor evenimente istorice, în mod fatal extrem de complexe, identificând conflictele intestine ş.a.m.d. [701] O agresivă simplificare, ordonată după exigenţe demascatoare. Este vorba despre atacurile personale, specialitatea lui Biriş, folosindu-se detalii dintre cele mai intime, la limita cea mai de jos a decenţei, privind biografia lui C.Z.C. şi H.S., dar nu numai, apoi despre intens frecventata imoralitate a „idolilor" legionari, despre „faptele de arme" concretizate în crimele comise, colaborarea cu Serviciile Secrete ale lui Carol al II-lea, elogiul trădării, o „istorie răsturnată" a Mişcării, în care opţiunile se dovediseră dublate de subversive intenţii, o generală şi veche prăbuşire a idealurilor.

Sigur, producţia din august 1960 nu se ridica, încă, la nivelul diatribelor crude şi definitive din iulie 1962. Acumularea unei uri de sine, crezută şi capitalizată drept unic instrument de salvare de către Biriş, asociată unei disperate ticăloşii, generaseră o notabilă diferenţă. O altă observaţie ce deosebeşte cele două producţii, este profilul pe care V.B. şi-l desenase în 1960 şi 1962 sieşi. Prima formulă a recapitulării istoriei Legiunii îi rezerva unul dintre cele mai importante roluri, de pildă în criza provocată de rebeliunea legionară din 21-23 ianuarie 1941[702]. Un orgoliu consistent îl determină să se descrie ca cel care condusese, efectiv, tratativele dintre H.S. şi conducătorul statului, încercând – evident – salvarea situaţiei. De altfel, declaraţia din 1960 îi rezerva de fiecare dată un loc crucial în istoria Legiunii sau în gestionarea destinului deţinuţilor legionari[703]. Doi ani mai târziu, orgoliul rămăsese intact, manifestarea lui, însă, ocupa alt

---

[700] V.B. vorbeşte des de „psihocomportament" (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 167).

[701] Observaţia noastră nu presupune că toate detaliile oferite de V.B. sunt manipulatorii. Multe din informaţiile factuale se verifică, însă ordonarea lor în interiorul unui aşa-zis „discurs istoric" este fundamental manipulatorie. Şi nu este vorba doar de organizarea tendenţioasă a unor informaţii, ci şi de ficţionarea unor evenimente. Scrierea unui text atât de lung se făcuse sub influenţa unor stricte cerinţe tematice. Ofiţerii G.O. nu aveau nevoie de o istorie a Mişcării Legionare, ci de teme sensibile, care puteau fi – cu deplin efect – folosite pentru distrugerea credinţelor. O altă observaţie care trebuie făcută este că, în multe situaţii, citirea trecutului legionar se dovedise corectă, abuzurile şi folosirea asasinatului ca mijloc de acţiune politică, specifice Mişcării Legionare, fiind corect identificate. Paradoxul crud al folosirii unei istorii rechizitive şi răzbunătoare în scopuri, la rându-le, criminale dă dimensiunea tragică a statutului adevărului istoric, în medii penitenciare viciate de o acută violenţă ideologică.

[702] Vezi în acest sens nota 792. O similară poziţionare în cazul pactului încheiat de Nicolae Petraşcu în 1945 cu conducerea M.A.I., despre care afirmă că „făcuse o impresie foarte favorabilă în marea masă a legionarilor", cu excepţia propriului grup, singurul care-şi păstrase o puritate ideologică. Atât în faţa propriei conştiinţe, dar şi în faţa ofiţerilor G.O., profilul intransigentului fusese extrem de seducător. Departe de a corespunde cu realitatea, el constituise principala acoperire operativă a lui Biriş în acţiunile sale de la Aiud.

[703] Documentul din august 1960 puncta, orgolios, realizările lui V.B.: cel mai important grup legionar, din perspectiva purităţii ideologice, memoriul din mai 1944 adresat mareşalului Antonescu, prezervarea unei „intransigenţe" nenegociabile la procesul din 1955-1957 sau relatarea senină a unei solicitări pe care foştii colegi de lot din procesul de la Constanţa i-o adresaseră, la revenirea în 1957 la Aiud, de a prelua, pur şi simplu, conducerea Mişcării,

registru. Disoluţia de sine, o formulă a autorăzbunării, şi diatribele sângeroase împotriva apropiaţilor sau a vârfurilor legionare constituiau, acum, fondul declaraţiei.

Suntem în primele zile ale lunii iulie 1962. Biriş participase la câteva acţiuni operative cheie ale unităţii de contrainformaţii, de la tatonarea tematică cu Dumitrescu Borşa din 1960, organizarea comandamentului legionar din celula 55 în iulie-septembrie 1961, prelucrarea sa la M.A.I. în decembrie acelaşi an, până la organizarea celulelor de reeducare 321 şi 322 în prima jumătate a lui 1962. Călătoria la Bucureşti are, în biografia lui şi în istoria Grupei Operative, un rol crucial. Conducerea M.A.I. luase decizia „lansării" agentului într-o extinsă operaţiune pe celulele mari, cu grupurile de fruntaşi legionari, care trebuiau „anihilaţi" ideologic, mesajul trebuind apoi extins şi la nivelul „maselor legionare". Între ianuarie şi septembrie 1962 Biriş fusese încarcerat în celulele 321 şi 322, participând activ la demascarea lui Radu Budişteanu, Alexandru Ghyka, Radu Mironovici, Ilie Niculescu, Nistor Chioreanu sau Luca Dumitrescu. Redactează caracterizări, note de stare sau planuri operative, sugerează modalităţi de constrângere, de şantaj sau strategii de reeducare[704]. Majoritatea celor de mai sus au fost determinaţi să-şi susţină autodemascările la jumătatea lui 1962, o mare victorie operativă pentru Biriş[705].

Momentul cel mai intens al vieţii penitenciare l-a constituit prima săptămână a lunii iulie 1962, când – pe parcursul a nu mai puţin de şapte zile – şi-a susţinut ceea ce va fi unanim recunoscut drept cel mai dur şi necruţător rechizitoriu personal. Compusă din şase mari capitole, autoanaliza lui Biriş este unică. Tonul, amploarea „adjectivărilor", visceralitatea unor detalii private, lipsa completă de scrupule ori rezerve în a macula cu tenacitate pe oricine, cruzimea gratuită a ficţionalizării unor contexte istorice, fac din acest demers o experienţă memorabilă.

Cele şase capitole care au jalonat săptămâna cea mai intensă din viaţa lui Biriş au fost „Călătoria de documentare", urmată de „Sensul cotiturii", apoi de „Autodemascarea" propriu-zisă, capitolele patru şi cinci fiind ocupate de „Demascarea lui C.Z.C.", respectiv „Demascarea lui H.S.", totul încheindu-se cu capitolul şase, „Concluzii finale"[706].

---

considerându-l „o mare rezervă legionară" (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 281).

704 A se vedea, în acest sens Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 107-258.

705 Luca Dumitrescu şi-a susţinut autodemascarea pe 31 iulie 1962 (*Ibidem*, vol. 3, f. 93), Radu Budişteanu la începutul lunii iunie acelaşi an (*Ibidem*, vol. 1, f. 500), Vojen în aceeaşi perioadă (*Ibidem*, ff. 498-499) ş.a.m.d.

706 Cuprinsul complet este următorul: Cap. I: „Călătoria de documentare" cu subcapitolele „Introducere" (*Ibidem*, vol. 2, ff. 1-10) şi „Aiud-Bucureşti" (*Ibidem*, ff. 10-14), Cap. II, „Sensul cotiturei" (*Ibidem*, ff. 14-19), Cap. III, „Autodemascarea" (*Ibidem*, ff. 20-26), Cap. IV, „Demascarea lui Corneliu Z. Codreanu" (*Ibidem*, ff. 27-45) cu următoarele subcapitole „Mituri" (*Ibidem*, f. 27), „Cum l-am cunoscut pe Corneliu Codreanu" (*Ibidem*, f. 36) şi „Viaţa intimă" (*Ibidem*, f. 42), Cap. V, „Demascarea lui Horia Sima" (*Ibidem*, ff. 46-72) cu următoarele subcapitole „Cariera" (*Ibidem*, f. 46), „Cum l-am cunoscut pe Sima" (*Ibidem*, f. 49), „Chestiile speciale" (*Ibidem*, f. 58) care este împărţit pe următoarele subcapitole: „1. Cazul Cantacuzino şi V. Cristescu" (*Ibidem*), „2. Cazul răzvrătiţilor" (*Ibidem*, f. 60), „3. Cazul contelui Poniuski" (*Ibidem*), „4. Rebeliunea" (*Ibidem*, f. 61), „5. Cazul Moruzof" (*Ibidem*, f. 64), „6. Asasinatele de la Jilava"

Vom încerca în cele ce urmează să punctăm elementele esențiale ale autodemascării. Primul capitol, referitor la „călătoria de documentare", fusese abil postdatat de Biriş, pentru a nu deconspira drumul făcut la Bucureşti în decembrie 1961, adevărata sursă a impresiilor care fac obiectul acestui text. Astfel, pretindea Biriş, la 14 iunie 1962 a fost scos din celulă comunicându-i-se că „organele în drept doresc să-i dea posibilitatea să facă o scurtă călătorie prin ţară pentru a lua contact cu noua viaţă" şi „pentru a se convinge personal de realitatea marilor realizări ale revoluției socialiste"[707]. De fapt, lucrurile stăteau altfel. Crăciun propusese, într-un raport din 24 noiembrie 1961 înaintat lui Vasile Patilineţ, necesitatea unei asemenea călătorii. „Propunem să fie transportaţi pe timp limitat şi sub diferite pretexte, legionari prin locuri unde realizările poporului nostru sunt foarte mari, spre exemplu pe Biriş Victor, pentru a-l apropia mai

(*Ibidem*, f. 67), „Încheiere" (*Ibidem*, f. 71) şi ultimul capitol, al VI-lea, „Concluzii finale" (*Ibidem*, ff. 72-76). Documentul există în două variante, o variantă dactilografiată, cu unele pasaje absente (*Ibidem*, ff. 1-76) şi una reprodusă într-o notă informativă a sursei „Varodi Lamberto" din 3 iulie 1962, „privind expunerea făcută de Dr. Biriş Victor în zilele de 1 iulie 1962 în faţa a 30 deţinuţi, în camerele 321-322, secţia a V-a", semnată „Aiud, 3 iulie 1962" (*Ibidem*, vol. 1, ff. 503-525). Această din urmă variantă este, în fapt, transcrierea operată de un ofiţer de pe înregistrările T.O. din cele două celule. Între cele două variante există diferenţe, datorate simplificării textului la transcrierea de pe bandă.

[707] *Ibidem*, vol. 2, f. 1. Textul, intitulat „Călătoria de documentare" (*Ibidem*, ff. 1-14 şi Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, ff. 278-353) începe cu o scurtă „Introducere", după care continuă cu capitolul 2, „Aiud-Bucureşti", al cărui conţinut este descris aici. În introducere, recunoştea că în ziua de 14 iunie 1962 „am fost dus în faţa" şefului G.O. I se comunică faptul că „organele în drept" deciseseră „să dea posibilitatea unui vechi deţinut să facă o călătorie prin ţară pentru a lua contact cu noua viaţă şi pentru a se convinge personal de realitatea marilor realizări ale revoluţiei socialiste". Pentru a răspunde eventualelor întrebări din auditoriu privitoare la alegerea lui, Biriş fusese dirijat să spună că recomandarea îi aparţinuse lui Nistor Chioreanu, care – într-o discuţie cu Crăciun – îl recomandase călduros, considerându-l foarte nimerit. Apelează, pentru a nu lăsa impresia unei acţiuni coordonate, la precedentul lui Budişteanu şi Vojen, care „după o călătorie asemănătoare" se prezentaseră cu o „dare de seamă", „fixându-şi atitudinea faţă de noile realităţi". Ştiindu-se că şi din partea lui „se aştepta o conduită asemănătoare", ia „hotărârea gravă, prin consecinţele de ordin personal şi general" de a descrie drumul înnoitor. Decizia trebuia să apară drept una dificilă, luată după îndelungi frământări, doar în această manieră credibilitatea ei trecând drept inatacabilă (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 1). Pentru a credibiliza povestea unor prealabile negocieri, Biriş mărturisea că ceruse un răgaz pentru acceptare. Reiterează tradiţionala lui poziţie de „intransigenţă legionară", „ataşamentul faţă de mişcarea legionară şi H.S.", activarea „făţişă sau clandestină" în organizaţie. Ştie să atingă şi coarda sensibilă, tot în scopul consolidării încrederii în propriul demers: „anii lungi de izolare şi de singurătate totală de aspectele cele mai elementare ale vieţii fireşti, meditaţiile reflexive asupra trecutului meu personal şi politic, apoi cunoaşterea ultimelor trepte ale foamei şi fricii, trăirea repetată în abisul deznădejdii personale sau colective, evidenţa părăsirii din partea acelora care, după producerea dezastrului, s-au pus în siguranţă, fugind în străinătate" (Idem, f. 2). „Am ezitat şi am tot amânat", îşi mărturisea frământarea Biriş „să dau expresie publică certitudinilor la care am ajuns la capătul unor lungi sângerări" (*Ibidem*). Ar fi preferat „să ducă în mormânt decepţiile şi prăbuşirile lui sufleteşti", însă „zarurile au fost aruncate prin propunerea lui domnului Chioreanu" (*Ibidem*). Fiind un „act care-l angajează total", a cerut permisiunea să facă declaraţie „în scris". Fireşte, i s-a aprobat. Aşa s-a născut acest text.

mult de noi, să-l ducem la o întâlnire la Cluj şi apoi la Bucureşti. El a locuit în Cluj şi Bucureşti până în anul 1941 când a fost arestat". Şeful G.O. făcuse propuneri similare şi pentru Ilie Niculescu, Dumitrescu Borşa, Victor Ioan Vojen. „Considerăm că cei propuşi pentru a fi transportaţi în localităţile susmenţionate, reîntorşi în penitenciar, prin discuţiile ce le vor purta cu ceilalţi deţinuţi, vor arăta realizările obţinute de regimul nostru, zdruncinându-le încrederea în versiunile calomnioase care circulă printre deţinuţi"[708]. Victor Biriş a fost primul deţinut legionar care a fost condus într-o asemenea călătorie.

„Bărbierit, dat cu apă de Cologne" şi „săpun parfumat", îmbrăcat în „cămaşă bleu uni, cravată, costum de vară gris, ciorapi, pălărie şi batistă" se priveşte în oglindă, recunoscându-se „cu mare greutate în chipul" care-l „priveşte pe omul de acum 21 de ani"[709]. Face cunoştinţă cu „doi domni", fiind urcat într-o „maşină de lux sovietică", o Volga „cu radio", care urma să se îndrepte spre Bucureşti. Traversează Aiudul, pornind spre Alba Iulia. „Însoţitorii", „binevoitori şi amabili", încep să-i vorbească despre realizările socialiste. Îi ascultă politicos, în timp ce prin faţa privirii se derulează dealurile, pădurile, câmpiile. Brusc se produce o „dedublare". Pe fundalul ideologic care i se prezintă auditiv şi vizual în faţa privirii, se derulează în minte secvenţe ale trecutului legionar. Ia naştere un procedeu descriptiv nemaintâlnit printre descrierile de călătorie ale deţinuţilor. În loc să elogieze doar ce vedea, Biriş rafinează demersul, adăugându-i componenta comparativă. Reuşeşte performanţa ca, deopotrivă, lectura marii cărţi socialiste, ale cărei pagini se derulau cu migală, destoinic, prin faţa Volgăi, să fie însoţită de demascarea trecutului. Bucuria lecturii este dublată, strategic, de ura faţă de trecut.

Drumul ce se deschidea lin înspre Alba Iulia îi trezeşte imaginea unei coloane de oameni care se refugiau înspăimântaţi din faţa înaintării liniei frontului, ca o „râmă uriaşă"[710]. Tot atunci, Sima îndemna la „luptă fratricidă" de la radio „Donau". Fostul prefect legionar de Alba Iulia, Grigore Baciu, îi mărturisea că în 1942 Sima i-ar fi spus: „Du-te la Braşov la Biriş şi spune-i să-l cureţe pe Antonescu"[711]. Trecuseră 20 de ani de atunci, însă cuvintele, imaginile şi vinovăţiile pluteau deasupra istoriei. Şi comparaţiile continuă. Urmează Sibiul. Aici „făcuse avocatura cândva Corneliu Georgescu, comandant al «Bunei Vestiri», fugit din ţară după rebeliune, avansat comandant legionar de H.S.", care organizase „prizonierii români pentru a lupta contra armatei ţării în slujba hitlerismului cuprins de spasmul morţii"[712]. Prin faţa ochilor, însă, se derulau compensativ „şantiere şi construcţii noi de case particulare", „tramvaie noi cu silueta elegantă de fabricaţie românească"[713]. Urmează Făgăraşul şi Braşovul cu „caravanele de camioane, fabricate la «Steagul Roşu»", prilej nimerit să admire „mărşăluirea hotărâtă a plutoanelor de tractoare"[714] fabricate tot aici.

[708] Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, ff. 225-226.
[709] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, ff. 2-3.
[710] *Ibidem*, f. 3.
[711] *Ibidem*.
[712] *Ibidem*.
[713] *Ibidem*, f. 4.
[714] *Ibidem*.

„Ce minunată ar fi această călătorie într-o maşină de lux, cu radio, pe o şosea asfaltată şi bine întreţinută, cu serpentine prin codrii umbroşi care te invită la drumeţie, dacă nu ar apărea mereu trecutul cu degetul lui dojenitor!”, medita amar autorul. Vederea penitenciarului din Braşov îi aminteşte de Andreas Schmidt, şeful Grupului Etnic German[715], „omul lui Himmler”[716], pe care-l cunoscuse aici. Drumul continua cu Ploieştiul, de unde „Sima recrutase pe răzbunătorii care în frunte cu Niki Dumitrescu l-au ucis pe Armand Călinescu”[717], unde, însă, vede „careul de blocuri din piaţa din centru, complet transformate”, care fac oraşul „de nerecunoscut”. Drumul se îndreaptă apoi spre Bucureşti. Pe lângă maşină treceau biciclete, motociclete, într-un ritm „caracteristic vieţii noi”[718]. „Cazanul satanei”, Capitala, nu putea fi decât oraşul zilei de 21 ianuarie 1941. Ulterior, el devine, printr-o imersie regeneratoare, „oraşul luminilor”, pe care-l parcurgi „cu încântare”[719]. Entuziasmul călătorului este prompt amendat de însoţitori, care ţin să-l anunţe că ce vede este deja învechit, că „noul” pulsează un pic mai încolo, în noile şantiere de locuinţe, unde viaţa muncitorească poate fi palpată în starea ei ingenuă, pură[720]. Pentru că se folosesc „ultimele perfecţiuni în tehnica construcţiilor”, blocurile sunt mai numeroase şi mai frumoase. „imnul cântat de macaralele uriaşe” fiind „gustat pe îndelete”[721]. „Lucrătorii care fixează ferestrele”, zidarii, arhitecţii alcătuiesc „versurile imnurilor de slavă pe care oamenii muncii le înalţă construirii socialismului”[722]. Lăsând în spate Casa Scânteii, „mândria oamenilor muncii”, se lasă „orbit”, printr-o neverosimilă comparaţie, de „Palatul de cleştar al expoziţiei Ministerului Economiei”, sfinţit de desfăşurarea „şedinţei extraordinare a Marii Adunări Naţionale”[723]. Cartierele Bucureştiului sunt „microraioane”, de pildă Giuleştiul sau Grand-ul. Teatrul Giuleşti este „mai mare şi mai frumos” decât cel maghiar din Cluj. Restaurantele îl lasă, totuşi, „fără termeni de comparaţie din trecut”, impactul lumii noi determinându-l să realizeze că a „pierdut foarte mult din viaţă”[724].

„Şi încă se mai văd macaralele uriaşe ridicând panourile prefabricate, şi încă se construieşte într-un ritm neostenit”[725], observa atent Biriş. Vechii locuitori din Grand, „spaima trecătorilor”, au fost înlocuiţi de „oameni liniştiţi, bine hrăniţi, bine îmbrăcaţi, bine dispuşi”[726]. Urmează Cişmigiul, Piaţa Kogălniceanu, Calea Victoriei. „Pe seară,

---

[715] Grupul Etnic German era o persoană juridică română de drept public, înfiinţat în 7 noiembrie 1940, fiind alcătuit din supuşii români, recunoscuţi şi înscrişi la cererea lor de conducerea grupului, în registrul naţional, ca fiind de origine etnică germană. Conducerea Grupului era asigurată şi reprezentată de Partidul Muncitoresc Naţional Socialist German (N.S.D.A.P.) (Idem, fond Penal, dosar nr. 10618, vol. 42, ff. 8-9).
[716] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 5.
[717] *Ibidem*, vol. 1, f. 507.
[718] *Ibidem*, f. 508.
[719] *Ibidem*, vol. 2, f. 3.
[720] *Ibidem*, vol. 1, f. 508.
[721] *Ibidem*, f. 512.
[722] *Ibidem*.
[723] *Ibidem*, vol. 2, f. 7.
[724] *Ibidem*, vol. 1, f. 509.
[725] *Ibidem*.
[726] *Ibidem*.

femei şi bărbaţi, în ţinută uşoară de vară, trec cu sacoşe încărcate cu legume proaspete, roşii de seră şi cireşe”, mulţumiţi „după o zi de trudă, spre locuinţele lor confortabile”[727]. Şoferul, însă, a obosit, este timpul plecării „spre casă”. Mergând pe Calea Plevnei, Biriş îşi aduce aminte de deschiderea porţilor închisorii Malmaison la 24 ianuarie 1941. „E vară în Bucureşti şi pe cerul senin, râd stelele şi se oglindesc luminile capitalei reînnoite”[728]. Fizionomiile oamenilor se modificaseră. „Tipul şmecherului bucureştean” făcuse loc „omului sobru”, „oameni care muncesc şi au o conştiinţă socială”[729]. Intrarea din nou în închisoare cedează locul „frigului şi beznei”, „mirajul se destramă”, „gâlgâirea noii vieţi” este lăsată în spate. Totul se petrece „ca în noaptea aceea de ianuarie 1941”[730].

Înaintând cu descrierea, autorul constată că despre oameni a vorbit puţin. Anumite constatări se impuneau de la sine: „Astăzi nu mai sunt paraziţi, nici sus, nici jos. Nu mai sunt nici cerşetori, nici proxeneţi, nici rentieri şi nici cavaleri de industrie. Oamenii de azi au trăsături deosebite. Ei sunt viguroşi, corect îmbrăcaţi şi păşesc cu pas de stăpân”[731]. Până şi gusturile femeilor par să se fi modificat. De pildă, „valoarea bărbaţilor”, acum, în „lumea socialistă”, rezidă strict în „capacitate şi corectitudine”[732]. Nu este loc de frumuseţe, graţie sau onoare. Frivolitatea este un viciu absolut într-o lume esenţialmente „etică”. O noapte va dormi la Malmaison. A doua zi dimineaţă vizitează acele şantiere noi, ultimul bastion, cel mai înaintat front al cuceririi socialismului, emoţia ideologică în stare pură. „Poemul de rară intensitate lirică” se desfăşoară în faţa ochilor[733]. „Cristalul vitrinelor”, pe care chituitorii îşi scriu numele, „ca pe un soclu nepieritor de marmură”, este privit cu admiraţie. „Fruntea arhitecţilor se apleacă deasupra planurilor”. Toţi formează – cum altfel? – o veritabilă simfonie, alcătuind „versurile imnurilor de slavă” închinate „construcţiei socialismului şi păcii”[734].

Întoarcerea „acasă” se face a doua zi, timpul recuperându-se printr-o călătorie cu avionul M.A.I.-ului, „un bimotor de lux, cu 20 de locuri”, unde lui Biriş îi este rezervat un „loc confortabil”[735]. Urcată la 2000 de metri, delegaţia se îndreaptă spre Cluj. Zborul îi aminteşte de un alt zbor, din decembrie 1940, de la Berlin la Bucureşti, cu o misiune de la Himmler pentru Sima. „Era ceaţă atunci (...) dar acum este soare şi în sufletul nostru trosneşte şi se sparge gheaţa”[736]. La final, Clujul. Sunt trecute „în grabă în revistă”, „realizările de început de construcţie socialistă”, blocurile gigant, centurile de blocuri, autobuzele noi etc. Până şi clujenii şi-au pierdut „aerul provincial”, „mişcându-se pe îndelete”, „cu mai multă sevă şi vigoare în fiinţa lor”[737]. „Grandiosul elan constructiv” nu poate avea termen de comparaţie în „trecut” şi nu poate fi explicat

[727] *Ibidem*, vol. 2, f. 10.
[728] *Ibidem*.
[729] *Ibidem*, vol. 1, f. 512.
[730] *Ibidem*, vol. 2, f. 3.
[731] *Ibidem*, f. 11.
[732] *Ibidem*.
[733] *Ibidem*.
[734] *Ibidem*.
[735] *Ibidem*, vol. 1, f. 512.
[736] *Ibidem*, f. 513.
[737] A *Ibidem*, vol. 2, f. 13.

decât prin actul de conducere pus în operă de P.M.R., „conducător neînfricat şi înţelept", singurul în măsură să „descătuşeze uriaşele energii creatoare ale maselor largi populare"[738].

În final, la Turda, Biriş recunoaşte că „ochiul strigoiului a obosit", „trecerea de la orizontul celulei la orizontul oraşului şi al naturii" fusese „prea violentă"[739]. Apropierea de Aiud îl face să recapituleze constatarea de mai sus, transformând-o în interogaţie: „Oare sunt [cu] adevărat un strigoi?", „mă voi îngropa din nou şi definitiv într-o celulă sau îmi voi sfărâma cătuşele trecutului care mă sufocă?"[740]. „Duhul marilor rupturi" nu-l ocoleşte, „hotărârea de a-mi revalorifica totul în mine", de a „curăţa putregaiul", de a „dărâma idolii", de a „izgoni strigoii"[741], se dovedeşte imperioasă, decisivă, necruţătoare. O formă de „adjectivare" a sufletului. O renaştere prin ură, pentru ca, odată „uns", să poate bate la porţile unei ţări care îi va ierta păcatele[742]. „Şi, astfel, strigoiul s-a întors sub zidurile Troii, dar nu pentru a se îngropa din nou, ci pentru a vesti morţilor din temniţă învierea în patria socialistă"[743].

Orice vestitor este dator să clarifice „sensul cotiturii" sale. Ori asta se putea face, ţinând cont de „procesul tragic al reînnoirii", care se dezbătea „în această cetate a durerii", de pe o triplă poziţie, cea de acuzat, martor şi acuzator[744]. Începe prin a mărturisi că „de ani se zbat în mine întrebări, îndoieli, speranţe. Am întrebat singurătăţile nesfârşite, am întrebat camarazii de celulă, am întrebat la Bicaz, la Galaţi, la Constanţa..."[745]. Abia acum, însă, apăruse posibilitatea „documentării". „Mărturia primilor călători întorşi cu ramura de măslin" a creat „emoţie". Apoi, „cineva mi-a dat un bobârnac", iar „confruntarea cu noua realitate" a devenit „inevitabilă"[746]. Nu „cimentul blocurilor şi frumuseţea noii vieţi" îl determină să-şi facă publică metanoia, ci „adevărurile intuite" despre patria socialistă, adevăruri care l-au „eliberat lăuntric"[747].

Biriş simte nevoia să-şi avertizeze auditoriul că nu prea există ieşire pentru cei dispuşi să mărturisească „adevărul" despre Legiune. Partidul omniscient cunoştea foarte bine „elasticităţile şi abilităţile ei politice din trecut"[748], un mod destul de plastic de a avertiza în legătură cu controlul intimităţilor, facţiunilor, solidarităţilor ori ambiguităţilor istoriei legionare[749]. Cel care pleca pe acest drum era permanent însoţit de ochiul vigilent al partidului. În paralel cu adevărul, supravieţuia *autenticitatea*, condiţia necesară a mărturisitorului. Riscul refugiului în „duplicitate" sau în mimarea comportamentelor, într-o convertire de formă, era atent subliniat. Ori P.R.M. nu era într-o poziţie „slabă",

[738] *Ibidem*.
[739] *Ibidem*.
[740] *Ibidem*, f. 14.
[741] *Ibidem*.
[742] *Ibidem*.
[743] *Ibidem*.
[744] *Ibidem*.
[745] *Ibidem*.
[746] *Ibidem*.
[747] *Ibidem*, f. 15.
[748] *Ibidem*, vol. 1, f. 516.
[749] „Ne furăm singuri căciula", avertiza Biriş, dacă „adevărul" este omis. Statul „ne-a studiat şi ne cunoaşte până în adâncul fiinţei noastre şi va fi vigilent" (*Ibidem*, vol. 2, f. 19).

acceptând un simulacru doar pentru că ar exista o prezumtivă presiune externă, conferenţiarul risipind astfel iluzia compensativă a Mişcării Legionare ca actor politic de care Occidentul se interesează şi pentru care negociază cu guvernul comunist. Dimpotrivă, P.M.R. terminase lupta de clasă prin „socializarea *în întregime* [subl.n.] a ţării". În ciuda anvergurii unei atari reuşite, partidul nu ţinea să se oprească aici, propunându-şi „să desăvârşească şi *revoluția spirituală* [s.n.], lichidând mentalitatea burgheză din conştiinţa oamenilor"[750]. Iată un program din faţa căruia nu mai există ieşire. Acesta era „sensul cotiturii".

În centrul acţiunii era operaţiunea de transformare a minţilor, „modificările de conştiinţă", cum, în chip sugestiv, este descrisă[751]. Avem de-a face cu o „problemă gingaşă", „reclamând operaţii foarte dureroase, foarte diferenţiate şi subtile din punct de vedere psihologic", Biriş apreciind că Statul a creat doar mediul propice, „cadrul de destindere", unde pacienţii au libertatea de a se mişca în voie, ca în „familie"[752]. Cum este descris procesul? Drept o „eliberare de povara unor «adevăruri» găunoase şi perimate", o „ştergere a prafului din casa sufletului nostru", însă nu din considerente meschin igienice, ci „pentru a face loc altor Adevăruri mai tinere, mai luminoase şi mai optimiste", menite să dea posibilitatea trăirii vieţii „sub toate aspectele ei"[753]. Ceea ce poate părea un „apus al soarelui, înjunghiat de umbrele înserării" era, de fapt, promisiunea unui răsărit, pentru că „în marele circuit al existenţei noastre spirituale nu există moarte, ci numai o cotitură, [o] reînnoire"[754].

După o atare introducere poţi anticipa orice. Pentru ceea ce urmează, însă, nici un lector nu este suficient de pregătit[755].

Distrugerea, autodenigrarea, destăinuirile cele mai intime, dincolo de orice autocenzură, practica „adjectivărilor" injurioase, al căror subiect este însuşi conferenţiarul, exhibarea unor vicii, cultivarea ostentativă a derizoriului, prezentarea unei suite interminabile de murdării, duc, toate, spre o reală *lepădare de sine*[756]. Prima

---

750 *Ibidem*, vol. 1, f. 516.
751 *Ibidem*, vol. 2, f. 19.
752 *Ibidem*.
753 *Ibidem*.
754 *Ibidem*.
755 Capitolul III din autoanaliza lui V.B., intitulat „Autodemascarea", are o primă variantă scrisă în august-septembrie 1960 (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, ff. 305-320). Dacă această primă formă excela prin destăinuiri intime despre familie, de un grotesc greu imaginabil, susţinerea din iulie 1962 accentuează, păstrând tonul, tematica şi obsesiile, asupra propriei persoane.
756 Am ales să reproducem aici unele fragmente al căror conţinut poate părea ostentativ şi ofensator, aparent nerelevant prin raport cu subiectul studiului. Descripţiile au, într-adevăr, o cruzime a detaliilor, conţinând o exhibare a vieţii intime, care ridică, pentru cercetător, o importantă problemă etică. Merită acestea reproduse? În ce ne priveşte am preferat să punem, pe scurt, în balanţă oroarea pe care ar putea-o trezi anumite detalii cu *enormitatea* acestor „adjectivări", care suspendă – transferând analiza în alt registru – gradul lor de verosimilitudine. Prin urmare, reluarea lor aici are rolul de a sublinia, cu acurateţe, *nivelul extrem* la care reeducarea de la Aiud a putut ajunge, manipulând cu cruzime un subiect dispus la *autodistrugere*. Despre cartografierea acestei *disoluţii de sine* vorbim în paginile de faţă, iar argumentul care stă la baza reproducerii nereproductibilului vizează atât *nivelul* descripţiilor, care pentru orice lector normal,

imagine înfăţişată este a unui copil de cinci ani care a copilărit „la doi paşi” de casele de toleranţă din Mediaş[757]. Căutând „în zoile aruncate de la casa de toleranţă”[758], găsea foetuşi aruncaţi de prostituate, înţelegând, astfel, de mic „misterele procreaţiei”[759]. Practică „sexualitatea infantilă cu fetiţe de vârsta mea”[760]. La 12 ani, amicul lui, salahorul Pişta, care fura pentru el zahăr de cartofi de la fabrica de piele, îl „iniţiază” în „păcatul copiilor”, masturbarea[761]. Este „leneş la învăţătură”, crescut „în spirit şovin”, dispreţuind pe fiii saşilor săraci, dar căutând compania copiilor saşilor bogaţi, semn al urii de clasă care-l năpădise din adolescenţă. „Voiam să parvin”, mărturiseşte[762]. În studenţie face „studii de mântuială”, „conduce despotic” 15 unităţi studenţeşti, „dispreţuind masa studenţească”, „agita problema antisemită”, îşi „terorizează camarazii în calitate de comandant de pluton”[763] etc.

În 1934 conduce un birou avocaţial la Zlatna, dovedind „lipsă de interes”, „exploatând nemilos mizeria moţilor însetaţi de dreptate”, „administrând incorect veniturile biroului”. Duce „o viaţă de desfrâu şi dezmăţ: adultere cu soţiile prietenilor de petrecere şi joc de cărţi”[764]. Şi compendiul nu se opreşte aici. Logica, adevărul istoric, martorii prezenţi nu-l împiedică să construiască cu enormitate scenarii hilare, implauzibile[765]. „Pomelnicul”[766] este suprarealist: nici un act, nici o întâmplare, nici o întâlnire nu este însoţită de o crimă, de un delict, de un abuz, de reavoinţă. Totul este de mărturisit, de înfăţişat fără perdea în faţa coreligionarilor. O inflaţie de epitete, de cruzime, de linşaj verbal. Cum va relata unul din martorii acestui lung exerciţiu al urii de sine, „dogoarea *autodafé*-ului sporea până la limită”[767]. Rezumatul carierei de judecător este cuprins în trei cuvinte: „adultere, beţie, pocher”. Terorizează pricinaşii, avocaţii şi funcţionarii. Cea de procuror la Oraviţa (1937-1938) era rezumată, la rându-i, succint: o „viaţă desfrânată”, coruptă, marcată de intoleranţă şi abuz.

Îşi asumă unilateral asasinatele legionare de la Jilava[768], patronarea jafurilor şi crimelor poliţiei legionare, tolerarea terorii dezlănţuite împotriva evreilor şi a

trimite spre absurdul unui abuz, cât şi *anatomia* acestei veritabile disecţii a interiorităţii, constituită de reeducarea din penitenciarul Aiud.

757 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 20.

758 *Ibidem*.

759 *Ibidem*.

760 *Ibidem*.

761 *Ibidem*.

762 *Ibidem*.

763 *Ibidem*.

764 *Ibidem*.

765 Un exemplu: „Am încheiat un acord cu Himmler, prin care înfeudam mişcarea legionară şi poliţia statului intereselor Reich-ului. Am iniţiat demonstraţiile legionare din 19 ianuarie 1941, prin care mişcarea legionară se punea necondiţionat în slujba politicii de război a Reich-ului” (*Ibidem*, f. 21).

766 *Ibidem*, f. 23.

767 Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, ff. 76-77.

768 În declaraţia din august-septembrie 1960 responsabilitatea pentru atentatele de la Jilava este asumată integral de Biriş. „Sentimentul de revoltă a pus stăpânire pe mine”, mărturisea el. „Deodată mi-am amintit de toate persecuţiile îndurate de mişcarea legionară în ultimii ani, de umilinţele şi torturile suferite de cei arestaţi, de uciderea în masă a legionarilor şi de uciderea

muncitorilor comunişti, conspirarea, din detenţia de la Braşov, alături de Andreas Schimdt, de consulul german Rode, protectorul Boemiei şi Moraviei, de Heidrich şi de Himmler, pentru ca Sima să fie readus la putere[769], își mărturisește abuzurile din prima detenţie aiudeană ş.a.m.d. Acesta era „pomelnicul aspectelor negative ale existenţei mele de 54 de ani”[770], concluzionând: „Am fost o fiinţă abjectă, un vicios, un individualist şi egoist înrăit, un ambiţios pătimaş şi lipsit de scrupule: am fost un amoral”[771].

Urmează două capitole la al căror conţinut lucrase încă din august-septembrie 1960, respectiv decembrie 1961[772], demascarea „Căpitanului” şi a „Comandantului”. Cât priveşte „fanatismul codrenist”, nu trebuia să caute prea departe. Propria „unitate legionară”, din primii ani ai detenţiei de la Aiud, o concretiza adecvat. Absurdul angajamentului de fidelitate era exemplificat prin erezia unui membru al grupului, Marin Oprea, care văzuse în C.Z.C. pur şi simplu ipostaza a doua a întrupării Mântuitorului, cel menit să „ducă neamurile le înviere”[773].

Cum luările de poziţie de până atunci din penitenciar ocoliseră cu abilitate macularea directă a lui Codreanu, Biriş considera subiectul „piatra de încercare a sincerităţii noastre”[774]. Era momentul ca dificultatea mitologică să fie înlăturată, iar

---

fratelui meu”. Sigur, imboldul a fost suficient de puternic. Un „gând” „a încolțit” în mintea lui Biriș, că cei arestaţi trebuie uciși, fiind consideraţi vinovaţi. În noaptea care a urmat, 70 de deţinuţi încarceraţi la Jilava au fost uciși (*Ibidem*, f. 316). În iulie 1962, devine un executant fidel al unui ordin venind de la Horia Sima, ofiţerii G.O. sfătuindu-l să-l demaşte pe Comandant.

[769] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 22.

[770] *Ibidem*, f. 23.

[771] *Ibidem*. Biriş intuise că autenticitatea putea fi probată doar printr-o transparenţă totală, garantându-și, astfel, fidelitatea faţă de ofiţerii G.O. Este motivul pentru care exhibă „notele de biografie intimă”. Le şi contextualizează, deschizând câteva ferestre către un trecut măcinat de amintiri dure. El mărturiseşte auditoriului despre „tatăl său violent”, care îşi „bătea crunt” copiii „pentru greşeli mici”, autorul rămânând cu o „frică în oase, trezită de orice ţipăt şi de ideea că aş putea fi bătut” (*Ibidem*). Vorbeşte apoi de bătăile pe care i le administrase maiorul Munteanu în vara lui 1944, pentru a-l obliga să-şi retragă memoriul adresat lui Antonescu din penitenciarul Braşov. „Frica mea a ajuns la paroxism când, pentru a mă teroriza, maiorul a dispus să fie bătut «reglementar», sub fereastra celulei mele, un deţinut de drept comun” (*Ibidem*, ff. 23-24). Rezistase presiunii, rămânând însă „înnebunit de frică”. Apoi de presiunile suportate la penitenciarul Galaţi, când refuzând să divulge numele celui căruia îi adresase scrisoare la Suceava, pentru care era anchetat, fusese cuprins „de o deznădejde cum nu o mai cunoscusem niciodată”, gândindu-se la sinucidere (*Ibidem*, f. 24). Nu putem stabili cât din aceste detalii este real şi cât aparţinea abilei construcţii a autodemascării, unde autorul practica cu bună ştiinţă un transfer de responsabilitate, trebuind să sugereze că fusese adus în situaţia de a mărturisi toate ororile, păstrându-şi rezerva „victimei” (prin asta fiind întreţinut suportul credibilităţii), ţinând, însă, deopotrivă să şi convingă.

[772] O primă variantă a demascării lui Horia Sima a fost semnată la 27 decembrie 1961, fiind rezultatul direct al prelucrărilor de la Bucureşti din perioada imediat anterioară (*Ibidem*, vol. 1, ff. 526-569).

[773] *Ibidem*, vol. 2, f. 28. Discuţia despre „esenţa teandrică” (*Ibidem*, f. 30) a lui C.Z.C., despre uzitarea imaginarului teologic pentru construcţia ideologiei legionare şi despre implicaţiile unei asemenea lecturi va fi desfăşurată în volumul aflat în pregătire, despre reeducarea de la Aiud.

[774] *Ibidem*, f. 31.

soclul pe care fusese plasat Căpitanul să fie doborât. Îşi propune, aşadar, să chestioneze actualitatea acestui „mobilier ideologic" şi natura fanatismului care-l însoţeşte. „Rogojina ideologică" pe care ar fi tentat să doarmă în continuare un legionar nostalgic, trebuie înlocuită cu „patul cu somieră, baia cu faianţă şi aparatul de televiziune"[775], un mod ironic de a scurtcircuita dimensiunea vetustă a unui angajament care-şi pierduse „actualitatea". Istoria aleargă „în ritm trepidant pe lângă porţile închisorii", plasându-i pe nostalgici într-un teritoriu inexistent. Argumentele, însă, cele mai eficace, care-l consacraseră pe Biriş, erau cele legate de viaţa intimă a personajelor sale. Aşa se face că C.Z.C. este încă un prilej să contrazică mitul „omului moral legionar", amintind de pasiunile, derapajele amoroase ori scandalurile în care fuseseră implicaţi membrii Legiunii şi şeful acesteia. A fost, apoi, Codreanu „marele educator al neamului"? Oamenii pe care „i-a plămădit" au confirmat prin crimele lor. El cauţionase tot soiul de abuzuri. Lui Biriş însuşi îi destinase un rol istoric, plănuindu-l drept „asasinul probabil al lui Carol al II-lea"[776]. Fusese, de fapt, şi un fel de aliat al lui Armand Călinescu, de vreme ce, cu ocazia vizitei lui Carol al II-lea la Londra, acesta i-ar fi cerut şi ar fi obţinut de la Codreanu trimiterea unei circulare către legionari, prin care ordona linişte. Colaborarea cu „guvernul dictatorial al lui Carol al II-lea" era crima supremă, argumentul fiind folosit şi în cazul lui Sima. „Nu-şi stima şi nu-şi iubea colaboratorii", folosindu-i ca „instrumente" ale „nesăţioasei lui voinţe de putere"[777]. Iar „în zorii zilei de 30 noiembrie", „încearcă să-şi înduplece călăul", făcând „promisiuni"[778], semn că din fosta glorie legionară nu mai rămăsese decât un „erou de carton, inspirând, prin putrefacţia lui finală, milă şi dezgust"[779]. Desfiinţarea continuă cu profilul intelectual şi politic al personajului, cărora recenzentul nu le găseşte nici un conţinut, nici un profil. „Aş fi vrut să mă opresc aici", medita Biriş, însă dimensiunea „vieţii intime" a fostului Căpitan merita o explorare amănunţită. Cum omul politic se erijase în „educator naţional", „arbitru suprem al moralităţii naţionale", „atunci lucrurile se schimbă". Biriş nu putea să tacă, „tăcerea devenind, în acest caz, complicitate". „Să ridicăm deci perdeaua!" [780] Şi urmează o serie de detalii despre inconsecvenţele morale ale Căpitanului[781]. Odată „idolul sfărâmat" legionarul clarificat se poate ridica „de sub dărâmături, cu fruntea sus", putând – asemeni minunii biblice – să umble „pe picioarele sale proprii"[782].

În logica unui discipolat de care se simţeau legaţi mulţi fruntaşi legionari, este inserată şi figura lui Horia Sima, aceasta constituind un capitol distinct al autodemascării, substanţial mai extins decât cel alocat fondatorului Legiunii.

Cu o viziune politică ce nu depăşea „orizontul unui primar", Sima s-ar fi dovedit esenţial un provincial. Venit la Bucureşti, a intrat sub tutela generalului

[775] *Ibidem*, f. 32.
[776] *Ibidem*, f. 38.
[777] *Ibidem*, f. 40.
[778] *Ibidem*, f. 39.
[779] *Ibidem*, f. 40.
[780] *Ibidem*, f. 43.
[781] Sunt amintite două violuri al căror autor ar fi fost C.Z.C. (*Ibidem*, f. 44), faptul că acceptase şi încurajase un adulter ş.a.m.d.
[782] *Ibidem*, f. 45.

Antonescu şi a germanilor, mai „experimentaţi din punct de vedere politic"[783]. Astfel, „incapabil să facă din mişcarea legionară o forţă politică organizată", nu a reuşit să facă saltul de la „terorist la omul politic". Sigur, după prăbuşirea lui Hitler, Sima „si-a schimbat stăpânul", trecând de partea „serviciilor de spionaj englez şi american". Dacă personalitatea Comandantului mai avea vreo consistenţă, aceasta se datora doar „naivităţii şi credulităţii unor oameni care sunt victimele propriei lor imaginaţii"[784].

Biriş îl cunoscuse în vara lui 1938, prin intermediul lui Dumitrescu Borşa. Le povestea deţinuţilor că „s-au înţeles din primul moment". „Tu ştii că noi facem istorie?", l-ar fi întrebat Comandantul pe tânărul procuror exaltat, venit din provincie. „Mi-a venit să zâmbesc", îşi amintea Biriş cu o luciditate recuperată retrospectiv, „puţin mă interesa istoria. Eu aveam pasiunea acţiunilor tari şi l-am urmat"[785]. „Trăsătura caracteristică a lui Sima era un talent remarcabil pentru conspirativitate, iar ulterior m-am convins că era un terorist interesant"[786]. Trece apoi în revistă planurile privind o lovitură de stat pusă la punct de Sima împotriva lui Carol al II-lea, care urma să fie asasinat, planificarea uciderii lui Armand Călinescu, dar şi trecerea tactică de partea guvernului Tătărescu. Sunt developate adevăratele intenţii din spatele unui comportament mitificat (e.g. „lovitura de stat de la 3 septembrie"[787], eşecul în negocierile cu germanii etc.). Personajul este, apoi, desfiinţat ca intelectual, negându-i-se orice consistenţă, „era superficial", cuvântările lui n-aveau nici o valoare ideologică sau literară etc.[788] Ultimele tuşe pe care se simte dator să le facă tabloului Comandantului, fiindu-i „oarecum neplăcut să vorbească despre ele", cum se exprimă cu o mimată decenţă, sunt cele legate de profilul moral al lui Sima. Similar tratării aceloraşi aspecte în cazul lui C.Z.C. şi aici sunt amintite legături amoroase „ilicite", adultere etc., dar şi elementele istorice menită să-l compromită pe fostul şef al Legiunii. Sunt descrise pe rând cazul Alexandru Cantacuzino şi Vasile Cristescu[789], unde – pe nedrept – Biriş fusese acuzat de Dumitrescu Borşa că i-ar fi denunţat poliţiei, „cazul răzvrătiţilor" („arestarea" de către Sima a profesorului Codreanu şi a celor din jurul acestuia), cazul contelui Poniuski[790] (Sima i-ar fi solicitat un împrumut de 5 milioane lei pentru organizarea unei lovituri de stat), rebeliunea (Sima l-ar fi chemat pe Viorel Trifa ordonându-i să organizeze o demonstraţie studenţească în colaborare cu C.M.L.-ul, protestând împotriva înlăturării generalului Petrovicescu de la conducerea Ministerului de Interne, manifestare care ar fi vizat asasinarea lui Antonescu şi a tuturor adversarilor

783 *Ibidem*, f. 47.

784 *Ibidem*, f. 49.

785 *Ibidem*.

786 *Ibidem*.

787 Biriş pretindea că n-a existat nici o lovitură de stat, că echipele legionare din teren fuseseră decimate. Sima, ascuns, în noaptea de 5 spre 6 septembrie, ar fi avut la Braşov o întrevedere cu Mihai Antonescu, care-i spune că generalul Antonescu intenţiona să facă un guvern în care să fie incluşi şi legionarii (*Ibidem*, f. 51). Nu este o „biruinţă legionară", ci rezultatul unui troc politic etc.

788 *Ibidem*, f. 56.

789 Vasile Cristescu a fost asasinat în 24 ianuarie 1939.

790 Contele Poniusky fusese consilier în cadrul Legaţiei poloneze la Bucureşti.

lui Sima[791] din interiorul Mişcării. Evident, Biriş este cel care a înlăturat lovitura de stat simistă...[792]), cazul Moruzov (Sima ca informator al lui Moruzov încă înainte de 1938) şi asasinatele de la Jilava (Sima i-ar fi ordonat explicit lui Biriş să-i „căsăpească" pe „asasinii" legionarilor[793]). Ultimul episod marca o dezvăluire teribilă. Trecuseră 22 de ani de detenţie şi „taina răspunderii" lui pentru asasinatele de la Jilava o păstrase pentru sine[794]. Îl protejase, în tot acest timp, şi pe Sima, considerând că este dator să-şi „apere şeful şi prietenul", „pentru a nu-i ştirbi autoritatea morală"[795]. Dezlegat acum de orice „obligaţie de ordin legionar", poate face publică implicarea lui Sima şi a sa proprie la acest asasinat. În suita „crimelor" asumate, Jilava reprezenta o culme. Era un climax autodemascator, care a şocat prin enormitate. Iar dacă el, Biriş, se punea la dispoziţia „justiţiei ţării" pentru a-i fi aplicate „sancţiunile legale", cel care se sustrăgea laş, în continuare, oricărei responsabilităţi era Comandantul Legiunii. „Performanţa" acestui „gangster genial" consta în faptul că „după 24 de ani de crime împotriva neamului" nu făcuse nici o zi de închisoare[796]. Era abordarea resentimentară perfectă, punând într-un contrast dur destinul deţinuţilor încarceraţi cu iresponsabilitatea laşă a celui la care, cei din urmă, se raportau ca la un mare reper moral. O lovitură simbolică extrem de eficientă. Concluziile unui asemenea rechizitoriu sunt prezentate succint: „Terorist, rebel, insurgent, spion şi trădător, ipocrit, mincinos, infidel şi sperjur, perfid şi egoist, lipsit de scrupule, H.S. ne apare drept un amoral, posedat de ideea fixă de a «crea istorie», pentru care a sacrificat interesele ţării şi i-a jertfit pe aceia care l-au urmat cu credinţă şi dragoste"[797].

Deşi simist angajat şi fidel, la capătul celor 22 de ani de detenţie, recunoştea că s-a „închegat" în el o „conştiinţă", care-l „obligă" să vadă în fostul şef „un pigmeu, un

---

[791] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 62.

[792] În propria naraţiune, Biriş pare personajul principal al rebeliunii. Lucid şi speriat de potenţiala escaladare a violenţelor, sugera că ar fi încercat să aplaneze conflictul. Se duce la Preşedinţia Consiliului de Miniştri şi – văzând tancurile şi cuiburile de mitraliere – vorbeşte cu comandantul gărzii, care-i confirmă că are ordin de tragere, „fără somaţie". „Presimţind o nenorocire" se duce la Antonescu, pe care-l găseşte într-o criză de nervi şi care-i confirmă ordinul dat. Biriş îi cere să se liniştească. „Legionarii fac o manifestare paşnică", i-ar fi spus fostul secretar general al Ministerului de Interne. „Vă rog să reveniţi asupra consemnului dat comandantului gărzii, să evităm o inutilă vărsare de sânge" (*Ibidem*, f. 63). Generalul îi cere să-i oprească el pe manifestanţi. Biriş coboară în stradă. Pe Calea Victoriei, văzând coloana de demonstranţi, îi cheamă pe Groza şi Trifa la el şi le ordonă „să retragă coloanele din faţa Preşedinţiei" (*Ibidem*). „Astfel, prin atitudinea hotărâtă a lui Antonescu şi prin intervenţia mea, planul lui Sima a dat greş" (*Ibidem*).

[793] *Ibidem*, f. 68. Biriş, din nou, se poziţionează benign în context, sugerând că Antonescu l-ar fi chemat ordonându-i să mute deţinuţii încarceraţi la Jilava la penitenciarul Văcăreşti, pentru a-i proteja de o eventuala acţiune punitivă, răzbunătoare, a celor care lucrau la exhumarea lui Codreanu şi a celorlalţi legionari asasinaţi odată cu el. Biriş îi raportează imediat lui Sima cele discutate cu şeful statului. Comandantul este lipsit de nuanţe, ordonându-i „căsăpirea" deţinuţilor de la Jilava. Deşi „rămâne o clipă pe gânduri", Biriş execută ordinul (*Ibidem*).

[794] *Ibidem*, f. 70.

[795] *Ibidem*.

[796] *Ibidem*.

[797] *Ibidem*, f. 71.

om fără conştiinţă, un om fără suflet şi un om nefast"[798]. La capătul unui „proces de conştiinţă care începuse în urmă cu 14 ani"[799], „plin de răni", s-a „smuls", s-a „eliberat". „Am rămas singur", mărturiseşte, cu un amestec de orgoliu resentimentar şi retorică revanşardă[800]. Însă, argumentul curge mai departe. Cum omul nu este făcut să trăiască singur, comunitatea, societatea, statul, în formulele lor noi, revoluţionare sunt cele care-l primesc. Cu un preţ consistent. „Disciplina şi fidelitatea totală" sunt condiţiile esenţiale. „Mă consider ultimul dintre cetăţenii R.P.R., voi fi bucuros dacă ea mă va primi"[801].

„Glasul inimii" este pregătit să fie umplut cu „glasul patriei", intonând astfel „imnul de slavă în marea simfonie eroică a construcţiei lumii noi"[802]. Era o intuiţie amară a unei viitoare misiuni ce i se pregătise.

Efectele produse de autodemascarea lui Biriş au fost teribile. Fiind una din primele autoanalize publice din Aiud, a cărei organizare fusese pusă la punct în chip minuţios, standardele erau ridicate. După o perioadă de câteva luni de preparative în celulele 321-322, Biriş trebuia să ofere un exemplu, o lovitură nimicitoare, un pas dincolo de care nu mai exista întoarcere. În al doilea rând, în afara de atitudinea „înaintată" dovedită în expunere, menită să ofere un model de convertire, Biriş trebuia să învingă în lupta cu colegii de detenţie încăpăţânaţi, care, în ciuda turului de forţă de mai bine de 2 ani, refuzau să cedeze. O atare victorie putea fi realizată prin dezvăluirile privind complicităţile la organizarea „Comandamentului legionar", capcana abil întinsă entuziaştilor actori ai celulei 55. Niculescu, Ghyka şi Chioreanu au trecut, în acel început de iulie 1962, prin momente extrem de dificile. Spectrul unui nou proces, care putea adăuga ani grei la o detenţie şi aşa foarte lungă, înspăimântase pe foştii „complici" ai lui Biriş.

Unul din martori nota fascinat, la câteva zile după excursul birist: „am asistat la autoincinerarea lui Victor Biriş", mărturisind că fusese martor la „toate frământările unui trup" şi la „toate torsiunile unei cărni înfrânte de flacăra voinţei"[803]. Aurel Călin, de pildă, îl roagă pe conferenţiar să găsească o cale de mijloc, „să se gândească la oamenii pe care i-a antrenat", să cruţe anumite sensibilităţi. Este refuzat net: „Nu domnule Călin, merg cinstit pe drumul pe care am pornit, pentru că nu mai am nimic de ascuns". „Am plâns, l-am rugat de mai multe ori, dar nu l-am putut îndupleca", mărturisea Călin. Biriş le dăduse „cea mai grea lovitură"[804]. Abia la o săptămână de la susţinerea autodemascării, deţinuţii aduşi pentru audiere îşi reveniseră[805]. Întoarcerea cu 180 de grade, cum era percepută, fusese „o grozăvie, toţi am început să plângem, pe toţi

[798] *Ibidem*, ff. 71-72.
[799] *Ibidem*, f. 26.
[800] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 320. Am ales să cităm aici şi din declaraţia din 1960, pentru o mai bună contextualizare.
[801] *Ibidem*.
[802] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 76.
[803] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 76. Cuvintele îi aparţin lui Nicolae Orbulescu.
[804] Idem, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 88.
[805] Gheorghe Unguraşu afirma: „Bomba cea mai mare ne-a dat-o Dr. Biriş, că de-abia după o săptămână ne-am revenit" (Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 69).

ne-a apucat durerea de stomac”[806]. Cum Biriş dezvăluise complotul legionar de la mijlocul lui 1961, protagoniştii au fost ostentativ demascaţi. Chioreanu, pus să vorbească despre „comandamentul legionar” pe care-l patronase, înspăimântat de trădarea lui Biriş şi de consecinţe, încearcă să se sinucidă tăindu-şi venele[807]. Împreună cu Ilie Niculescu rezistaseră la o lungă serie de anchete în detenţie, acum, însă, venise momentul capitulării. Confruntaţi cu agresiunea colegilor legionari[808], care-i supuseseră la tortura mărturisirii, cei doi au suferit o cădere. „E greu de înţeles ce clipe am trăit atunci”, mărturisea Unguraşu. „Când Biriş a început să vorbească despre criminali, în frunte cu «căpitanul», toţi din cameră s-au speriat, au intrat în panică, dar cei mai loviţi au fost Ilie Nicolescu şi Nistor Chioreanu, care arătau ca nişte nebuni, mai ales când Biriş a vorbit despre comandamentul organizat de ei şi de oamenii numiţi în acest comandament. Toţi am transpirat, iar Ilie Nicolescu şi Chioreanu au plâns”[809]. Niculescu observa că „prietenul meu cel mai bun”, „omul pentru care mi-aş fi dat oricând viaţa”, „m-a vândut”[810]. Decepţia pur şi simplu îl „zguduise”[811]. După expunerea lui Biriş n-a dormit o săptămână, „a bolit complet şi n-a mai văzut (fără ochelari), deşi înainte vedea şi noaptea”[812]. Şeful G.O. raporta detaliat conducerii Ministerului efectele autodemascării: „Loviturile primite prin declaraţia lui Biriş Victor, au fost aşa de mari pentru unii şefi legionari, încât au urmat crize de inimă, de ficat, a produs o prăbuşire generală în rândul celor care vedeau în el «materia cenuşie» şi «stâlpul de neclintit» al Gărzii de Fier. Avea 22 ani de detenţie şi era cunoscut ca om de linie legionară”[813]. Bilanţul celulelor 321 şi 322 fusese unul extrem de important. La „capătul unui proces dramatic de conştiinţă” şi a unor „îndelungi sângerări”[814], 30 de foşti conducători legionari îşi recunoscuseră înfrângerea[815].

„Suspendarea funcţiunilor vitale”

Propunerea pentru graţierea lui Biriş a fost înaintată conducerii Ministerului şi Direcţiei a III-a la începutul lui decembrie 1962. Faptul că „nu mai desfăşura activitate legionară”, că „hotărâse să se încadreze în noua ordine din ţară”, rupând „orice legături cu fosta organizaţie legionară, pe care o consideră lichidată pentru totdeauna”, dar mai

---

806 Observaţia îi aparţine tot lui Gheorghe Unguraşu (*Ibidem*).
807 *Ibidem* şi dosar nr. 12609, vol. 6. f. 238.
808 Iosif Costea a fost unul din cei mai virulenţi şi violenţi demascatori ai lui Niculescu şi Chioreanu din celula 321, după expunerea lui Biriş (Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 71).
809 *Ibidem*, f. 70.
810 Idem, fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 10, f. 367 verso [cota SRI].
811 *Ibidem*, vol. 11, f. 326 [cota SRI].
812 *Ibidem*.
813 Florian Banu, *op.cit.*, p. 565.
814 A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 2, ff. 67-74.
815 *Ibidem*, f. 65. Dintre aceştia sunt amintite numele cele mai sonore: Radu Mironovici, Victor Vojen, Iosif Costea, Petre Ţocu, Ioan Dumitrescu Borşa, Aurel Ibrăileanu, Augustin Bidianu, Nicolae Budişteanu, Dumitru Groza, Ion Agapie, Nistor Chioreanu, Ilie Niculescu, Aurel Călin, Luca Dumitrescu, Filon Lauric, Florin şi Mircea Dumitrescu, Gheorghe Unguraşu şi Radu Gyr, care acceptaseră să-şi facă autodemascarea.

cu seamă pentru că sprijinise „organele noastre în rezolvarea unor sarcini informativ-operative de importanţă deosebită", constituiseră motivele citate în hotărârea pentru închiderea dosarului de urmărire de la Aiud[816]. Ce nu menţiona acest document era principala consecinţă a înfrângerii lui Biriş, de altfel *singura motivaţie a eliberării lui anticipate*. Este vorba despre posibilitatea folosirii lui într-o elaborată operaţiune împotriva diasporei legionare. Despre ea aflăm dintr-o propunere a conducerii G.O. înaintată Direcţiei a III-a la 26 decembrie 1962[817], care răspundea unui ordin al Ministerului privind eliberarea anticipată a acelor deţinuţi legionari care colaboraseră cu administraţia penitenciarului, se reeducaseră sau fuseseră recrutaţi ca agenţi, în vederea folosirii unora dintre aceştia împotriva legionarilor din exil. Iniţial, Crăciun propusese eliberarea unui număr de 510 persoane, optându-se, până la urmă, doar pentru 472 deţinuţi[818]. Din cei 510 propuşi iniţial, 83 colaboraseră cu G.O., având dosar de agenţi, iar 54, „deşi nu au dosar de agenţi, prin activitatea desfăşurată în camere şi cluburi, au dat rezultate bune, au scris material despre cei cu care au venit în contact şi se poate pune bază pe ei în activitatea de viitor, pot fi recrutaţi şi folosiţi în munca organelor noastre"[819]. Biriş, Ioan Dumitrescu şi Iosif Costea, intuise şeful G.O., „pot fi utilizaţi împotriva legionarilor de peste graniţă"[820]. La primirea raportului, conducerea Ministerului a ordonat Direcţiei a III-a să analizeze situaţia graţierilor, să studieze propunerile directorului penitenciarului şi să vină cu propuneri privind „recrutarea şi folosirea în munca informativă în domeniul publicisticii, în special pentru a scrie la «Glasul Patriei»"[821].

Cum propunerile lui Crăciun fuseseră aprobate, în ianuarie 1963 „agentura" a fost predată „lucrătorilor de la Regiunile de Securitate, care s-au deplasat în acest scop la Penitenciarul Aiud"[822]. Graţierea lui Biriş survenise la 30 decembrie 1962[823], rămânând, însă, ascunsă deţinuţilor, deşi zvonurile privind iminenţa unor eliberări circulau în penitenciar[824]. Încadrat, ca şi ceilalţi, cu Decretul nr. 5 din 3 ianuarie 1963, Biriş fusese *de facto* eliberat cu câteva zile mai devreme, fiind ţinut, însă, în penitenciar pentru ultimele operaţiuni demascatoare, pentru ca apoi să fie „predat organelor M.A.I. superioare"[825]. La 15 ianuarie a fost dus la Clubul mare de pe Secţia a V-a, la o primă întrunire a unei părţi din cei care urmau să fie eliberaţi, alături de grupuri de intransigenţi şi de demascatori. 15 şefi legionari[826] fuseseră aşezaţi separat în sală,

---

[816] „Hotărâre pentru închiderea dosarului individual nr. 8 privind pe Biriş Victor şi clasarea lui la arhivă", datată 28 martie 1963 (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 1-3).
[817] Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 243.
[818] Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 1.
[819] Idem, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 243.
[820] *Ibidem*, f. 245.
[821] Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 306.
[822] *Ibidem*, f. 1. Fuseseră trimişi la Aiud delegaţi ai tuturor regionalelor de Securitate din ţară şi ai Direcţiei a III-a.
[823] Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 2.
[824] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 25-28.
[825] *Ibidem*, f. 3.
[826] Este vorba despre Radu Mironovici, Nistor Chioreanu, Ilie Nicolescu, Biriş, Victor Vojen, Augustin Bidianu, Iosif Costea, Ioan Dumitrescu Borşa, Dumitru Groza şi alţii.

urmând ca fiecare să-şi expună un cuvânt lămuritor[827]. Discursul lui Biriş, ţinut în faţa lui Crăciun, a unui „reprezentant al Justiţiei Republicii”, a corpului de ofiţeri ai G.O. şi a peste 500 de deţinuţi[828], a reuşit să iasă în evidenţă, din nou, prin cruzimea detaliilor[829]. Începe prin a mulţumi şefului penitenciarului pentru şansa de a-l lăsa să facă, înainte de a părăsi penitenciarul, „o spovedanie şi o mărturisire de credinţă”[830]. În ce constă aceasta, aflăm în rândurile următoare. Nu se putuse sustrage marii revoluţii sociale şi spirituale care cuprinsese întregul popor, fiind obligat să-şi reexamineze toate valorile şi adevărurile care constituiseră „însuşi miezul existenţei mele”[831]. „Logica necruţătoare a istoriei” îl obligase să recunoască „falsitatea şi găunoşenia valorilor legionare”, fiind, astfel, determinat să se încadreze total şi „fără reticenţe” în „noua unitate moral-politică” a poporului. După călătoria prin ţară, din vara anului 1962, „irezistibil fascinat de frumuseţea şi măreţia realizărilor”, decide să-şi abjure credinţa. Cererea i-a fost „întâmpinată cu rezerve”. „Am mărturisit organelor de stat întregul meu zbucium, toate greşelile, toate crimele şi toate trădările săvârşite de mine, de C.Z.C., de H.S. şi de M.L.”[832]. Mărturisirea s-a centrat asupra *propriilor crime*, cum subliniază apăsat. Pentru aceasta s-a „încredinţat total, îndeosebi domnului colonel Crăciun, în care am simţit un suflet mare, curat şi hotărât de a-mi întinde o mână profund umană, pentru a mă ajuta să ies din impasul în care mă aflam”[833]. I se acordă „un început de crezare”. Dar, „în faţa mea se afla un examen cutremurător!” Este întrebat dacă poate face faţă „întregului putregai” pe care trebuia să-l facă public. Declară că este gata. Face „în faţa a peste 30 de foste vârfuri legionare o spovedanie cuprinzătoare”[834]. „A trebuit să sacrific prietenii scumpe”, însă „jertfa era necesară pentru noua mea zămislire”. „Am făcut o autodemascare necruţătoare atât a vieţii mele intime cât şi a activităţii mele politice, care a culminat în mărturisirea că eu, din îndemnul lui Sima, am fost autorul moral al asasinatelor din noiembrie 1940 de la Jilava”[835]. Pasul nu fusese uşor de făcut, la început trebuind să suporte „întreaga presiune a revoltei, a decepţiei, a dispreţului şi a urii care s-a îndreptat împotriva mea”[836].

---

[827] Biriş propunea, de pildă, ca la „mitingul” ce urma să fie organizat cu ocazia plecării să vorbească Vojen, cu o „tratare generală a problemei legionare”, Iosif Costea să atace „păcatele şi ierarhia răspunderilor legionare”, respectiv „lichidarea legionarismului”, Dumitrescu Borşa urmând să vorbească despre propria participare la războiul civil din Spania, iar Biriş, previzibil, despre „procesul de conştiinţă şi semnificaţiile cotiturii” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 27 verso).

[828] Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 6, ff. 14-16.

[829] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 3, ff. 79-83. Stere Mihalexe, unul din personajele active ale reeducării şi ale cărui descrieri nu pot fi bănuite de moderaţie, afirma, uluit, că declaraţia lui Biriş „l-a zdrobit”, fiind „lucruri care dezarmează orice minte, oricât de fanatică ar fi ea pentru legiune” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 27).

[830] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 3, f. 79.

[831] *Ibidem.*

[832] *Ibidem*, f. 80.

[833] *Ibidem.*

[834] *Ibidem.* Aici V.B. rememora contextul expunerii propriei autodemascări din 1-6 iulie 1962.

[835] *Ibidem*, f. 81.

[836] *Ibidem*, f. 82.

Cum scopul eliberărilor anticipate nu era altul decât punerea în operă a unui şantaj, doar cei reeducaţi meritând punerea în libertate, conferenţiarul îşi atenţiona auditoriul că „durata detenţiei" depinde strict de „voinţa de încadrare"[837], vârfurile legionare având „obligaţia morală să-şi revizuiască radical atitudinea politică", „destrămând pânza de minciună"[838]. Personal, îşi găsise „drumul mântuitor", drumul adevărat, creat de oameni adevăraţi. Acesta a prins un contur decisiv, atunci când, pe 25 ianuarie, Biriş a fost „predat" unui delegat al Direcţiei I[839]. Începea ultimul capitol din viaţa lui.

La 20 ianuarie, demonstrativ, Biriş, însoţit de Vojen, Iosif Costea şi Parpalac sunt duşi să viziteze unităţi G.A.C. şi G.A.S. din Aiud, experienţă pe care sunt invitaţi s-o descrie, punând-o în contextul generalei reînnoiri a ţării[840]. La 23 ianuarie are loc şedinţa lărgită în Clubul mare de pe Secţia a V-a a penitenciarului, la ordinul gen.mr. Vasile Negrea, la care au participat aproape 500 deţinuţi[841]. Cei care fuseseră în „călătoria de documentare" din jurul Aiudului sunt puşi să vorbească. După Vojen, Iosif Costea, Dumitrescu Borşa, ultimul vorbeşte Biriş, alegând să-şi demaşte fostul prieten apropiat, Alexandru Ghyka, şi pe conducătorul Mişcării, Nicolae Petraşcu[842].

Ce au discutat ofiţerii trimişi în penitenciar şi ce intenţionau să facă cu Biriş aflăm dintr-un raport al Direcţiei I înaintat şi aprobat de Alexandru Drăghici[843]. Stabilind că subiectul era „sănătos, lucid şi cu posibilităţi complete de muncă" se propunea recrutarea lui de către Direcţia I[844] şi folosirea „în acţiunile de dezinformare şi demascare a vârfurilor legionare din exterior, urmând a fi încadrat informativ de Direcţia a III-a şi a II-a"[845]. Se propunea alocarea sumei de 7.000 lei pentru mobilarea unei garsoniere, ce urma să-i fie pusă la dispoziţie în Bucureşti, fiind în prealabil monitorizată T.O. Drăghici propusese ca agentul „Ionescu", (conspirativ cu care fusese reîncadrat de Direcţia I), să fie folosit pentru organizarea unui departament special în cadrul publicaţiei „Glasul Patriei"[846], alocat diasporei legionare. Misiunea lui Biriş era aceea de a selecta componenţa acestuia, de a stabili materialul documentar necesar, de a

---

837 *Ibidem*, f. 83.

838 *Ibidem*.

839 Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 33.

840 Idem, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 27.

841 Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 22.

842 Idem, dosar nr. 12609, vol. 6, ff. 38-39.

843 Este vorba despre „Raport privind pe Biriş Victor deţinut în penitenciarul Aiud", datat 10 ianuarie 1963, semnat de lt.col. Bodor Petre, locţiitorul şefului Serviciului 1, maior Victor Hoştiuc, şeful Direcţiei I, general maior Nicolae Doicaru, locţiitor şef direcţie, maior Mihai Pacepa, fiind contrasemnat şi aprobat de Alexandru Drăghici, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, ministrul Afacerilor Interne (Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, ff. 1-3).

844 De Victor Biriş s-a ocupat Serviciul 1 din cadrul Direcţiei I, condus în 1963 de colonelul Ismail Todiriu, având ca locţiitor pe maiorul Victor Hoştiuc.

845 A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 1. Acest lucru s-a petrecut, ofiţerii acestor direcţii realizând acoperirea informativă a rudelor apropiate (*Ibidem*, f. 9). În 1963 mai trăia tatăl lui, Biriş Ioan, care era bolnav fiind izolat la domiciliu, o soră Lavinia, care locuia cu acesta în Mediaş, şi o altă soră, Tatiana, căsătorită Blănaru, care locuia în Braşov.

846 *Ibidem*, f. 6.

redacta tematica articolelor şi de a le distribui, în conformitate cu competenţele fiecărui viitor membru al departamentului. Biriş consimţise „să lucreze cu organele noastre, fără nici un fel de rezervă", nota un raport din 28 ianuarie al Direcţiei I, precizând, însă, că „ţine foarte mult la etică, că a fost frământat din cauza trecerii de la ideile legionare la ideile socialismului, însă această frământare s-a terminat definitiv în momentul în care a acceptat în penitenciarul Aiud să colaboreze cu organele noastre în anul 1961"[847]. A fost o perioadă de multiple tatonări şi explicaţii între cele două părţi. Ofiţerii încercau apropierea mai intensă şi cunoaşterea îndeaproape a celui pe care-l vedeau drept regizorul luptei împotriva legionarilor din exil. Dus la Bucureşti, via Sinaia, i se eliberează o adeverinţă de angajat al Comitetului Român pentru Repatriere[848], (cel care edita „Glasul Patriei"), pentru a putea beneficia de locuinţă[849]. Plecarea din penitenciar se produsese la 25 ianuarie dimineaţa, maşina îndreptându-se spre Sinaia, pentru o scurtă perioadă de recuperare şi discuţii, însoţit de câţiva ofiţeri ai Direcţiei I[850]. Seara de vineri, 25, îl găseşte la restaurantul „Bucegi" din localitate, venit să ia masa. Se arată impresionat de ţinuta „consumatorilor", întrebând din ce clase fac parte. După ce ofiţerul îl asigură că, acum, toată lumea are acces la bunurile poporului, îl avertizează că, totuşi, cuceririle regimului trebuie „apărate de atacurile nemernicilor din ţară şi exterior", iar el, V.B., trebuie să „se încadreze în această luptă de apărare"[851]. Fostul deţinut se arată măgulit, surprins, emoţionat. „Cum, domnul Ministru se interesează de mine?" „Nu doar că se interesează, dar ţi-a pregătit şi o locuinţă în Bucureşti şi vei fi dus cu maşina acolo", intervine prompt maiorul Hoştiuc. „La aceasta V.B. s-a emoţionat, dându-i lacrimile şi afirmând că se va strădui să justifice încrederea ce i se arată"[852]. Cât timp se odihnea la Sinaia, Securitatea îi aranjase obţinerea unei garsoniere pe Calea Victoriei nr. 142-148, pe care o mobilase, pregătindu-i viitorului locatar şi un trusou adecvat[853], unde pe 23 ianuarie îi instalase tehnică specifică de ascultare[854]. Pe 26 ianuarie ajunge în Capitală. Proaspătul angajat al Comitetului Român pentru Repatriere

[847] *Ibidem*, f. 10.

[848] Trebuie amintit că operaţiunea de atragere şi recuperare a unor voci consacrate pentru a scrie articole la „Glasul Patriei" fusese una de amploare, o serie de nume recuperându-şi un drept de semnătură interzis în anii precedenţi (de pildă: George Ivaşcu, Constantin C. Giurescu, Ion Vinea, Henriette Ivonne Stahl, Păstorel Teodoreanu, Şerban Cioculescu, P.P. Panaitescu, Vladimir Streinu, Nichifor Crainic, Dumitru Stăniloae, Neagu Rădulescu, dar şi fruntaşi legionari ca Radu Budişteanu, Ioan Dumitrescu Borşa, Radu Gyr sau Radu Mironovici). Reintroducerea în circuitul public a presupus, cum era de aşteptat, un cost.

[849] Raportul prin care se propunea eliberarea unei adeverinţe de încadrare „în câmpul muncii" la Comitetul Român pentru Repatriere este datat 23 februarie 1963 (A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 14).

[850] Unul dintre cei care l-au însoţit a fost maiorul Victor Hoştiuc. Raportul acestuia a fost semnat şi de maiorul Mihai Pacepa şi de şeful Serviciului I din cadrul Direcţiei I, lt.col. Todiriu Ismail.

[851] A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 11.

[852] *Ibidem*, f. 12.

[853] Un referat al Serviciului Administrativ din cadrul Direcţiei I menţiona „materialele de categoria a III-a" ce trebuiau achiziţionate pentru locuinţă, alături de obiecte de gospodărie şi de îmbrăcăminte (palton, cămaşă, chiloţi, indispensabili etc.) (*Ibidem*, f. 8).

[854] *Ibidem*, f. 7.

a intrat imediat într-un proces de folosire, fiind pus să redacteze o notă de legături[855], note privind activitatea sa în fiecare zi, pe intervale orare[856], note despre cei pe care-i cunoscuse[857], dar şi o notă despre asasinarea lui Iorga şi Madgearu[858]. Agentul „Ionescu" îşi luase foarte în serios sarcina. Practic, din data de 29 ianuarie există o relatare pentru fiecare zi, minuțioasă, indicând fiecare eveniment, întâlnire şi ce anume se discutase, părerile convorbitorului, subiectele sensibile atacate ş.a.m.d. Alături de aceste 16 note, care verificau anturajul şi mişcările agentului, Biriş redactase alte cinci note tematice, vizând dimensiunea operativă a organizării noului departament din cadrul redacției „Glasul Patriei".

Agentului i se dăduseră pentru studiu anumite numere din colecția ziarului (1955-1961) şi diferite periodice ale emigrației extremei drepte[859], pentru a evalua vulnerabilitățile şi pentru propuneri de eficientizare a propagandei. Diagnosticul a fost destul de dur, Biriş apreciind că „acțiunea antilegionară" a ziarului fusese „sporadică şi nesusținută"[860]. Informațiile despre „neînțelegerile şi dizidențele" din cadrul Mişcării nu avuseseră efectul scontat, putând genera mai curând solidaritate în rândurile emigrației. Plus că, de-a lungul timpului, „intriga încercată pentru a adânci contradicțiile existente a fost mult slăbită"[861]. Demascările publicate nu fuseseră semnate de legionari notorii, preferându-se personaje „de suprafață", nesemnificative, care se pierdeau „în alegațiuni de ordin secundar"[862]. Se impunea o cu totul altă abordare, Biriş gândindu-se la exhortațiile demistificatoare şi dure de la Aiud. Considera, de exemplu, bun un articol din 20 decembrie 1959, intitulat „Planurile unui vechi ucigaş", care frapa prin tonul agresiv şi prin „adjectivări", o replică la un articol semnat de Horia Sima în revista „Dacia", publicată la Rio de Janeiro. Aprecia, de asemenea, că articolele lui M. Badea erau „remarcabile"[863], fiind „accesibile sensibilității legionare"[864]. Cât îl priveşte pe Sima, circulând prezumția corectitudinii lui financiare, propunea construirea unor acuzații „de fraudă şi incorectitudine", care să fie puse în gura unei personalități „cu rezonanță legionară". Modelul stilistic apreciat şi propus pentru articole era unul ce

[855] *Ibidem*, f. 196. Ofiţerii Direcţiei I identificaseră 18 contacte ale agentului.
[856] *Ibidem*, ff. 207, 214, 219, 223, 227, 231, 234, 237, 241, 245, 249, 253.
[857] „Notă asupra legionarilor din anturajul lui H.S." (*Ibidem*, f. 271), „Notă asupra altor legionari cunoscuți de mine" (*Ibidem*, f. 286).
[858] Declarația este datată 30 ianuarie 1963 (*Ibidem*, f. 192).
[859] A se vedea „Notă asupra publicațiilor emigranților", unde fuseseră analizate revista „Uniunea", „Carpaţii" (Spania), „Stindardul" (Germania), „Cuvântul în exil" (München), „Sentinela" (noiembrie 1961) München. Textele sunt caracterizate de „oboseala şi descurajare", având un „conținut nemobilizator". Concluzia extrasă era aceea că publicațiile reprezentau doar „un slab suport moral" (*Ibidem*, f. 295). Cum exista riscul ca aceste reviste să demobilizeze şi colectivul din grupa legionară din cadrul „Glasului Patriei", agentul propunea ca materialele să nu fie date la studiu integral, ci doar acele pasaje necesare redactării articolelor (*Ibidem*, f. 294).
[860] *Ibidem*, f. 257.
[861] *Ibidem*.
[862] *Ibidem*.
[863] „Ingerinţele bisericeşti" din 1 noiembrie 1960, „Din revelațiile exilului" din 1 septembrie 1960 etc.
[864] A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 257.

presupunea adresarea personală, folosirea unor acuze frontale, uzitând detalii intime şi orori relatate fără perdea. Nu se făcuse demascarea Căpitanului, observa cu amărăciune recenzentul, nu se demascase „găunoşenia aşa-zisei ideologii legionare”, ori tocmai „rădăcinile” sunt cele care trebuie atacate[865].

Pentru a putea închega o echipă eficientă agentul „Ionescu” sugera includerea în viitoarea redacţie „legionară” a lui Vojen, Dumitrescu Borşa, Iosif Costea şi Crainic[866], alături de alţi foşti legionari, care se „încadraseră cu angajamente de loialitate în R.P.R.”[867]. Unii dintre aceştia fuseseră folosiţi încă din perioada de detenţie, sfătuiţi să scrie articole cu o respiraţie ceva mai largă, considerate eligibile pentru o publicaţie cu o receptare sensibilă. Totul trebuia să fie condus de „un om de mare încredere, înzestrat cu o mare capacitate de muncă, un om care să sesizeze repede esenţa problemelor ce se pun, care să aducă pasiune şi elan, discreţie şi disciplină necondiţionată, dublată de o vigilenţă antilegionară”[868], cel care întrunea toate aceste calităţi, în opinia agentului, fiind Gheorghe Parpalac[869]. Cât priveşte activitatea redacţiei[870], Biriş propunea mai multe măsuri, unele cu caracter editorial-publicistic, altele cu caracter operativ. Primele vizau atât o listă întreagă de personalităţi, cărora li se alocau denumirile unor articole pe care aceştia urmau să le scrie[871], dar şi o planificare tactică a poziţiei politice a articolelor. Propunea, totodată, organizarea unei arhive cu literatură legionară şi antilegionară, atent selecţionată, care să conţină şi informaţii sensibile, despre copiii foştilor membri ai

---

865 *Ibidem*, f. 258.

866 Deşi Crainic era admirat pentru suita de articole „Trădători şi renegaţi”, care produsese „senzaţie”, Biriş le amintea ofiţerilor că la Aiud textele fuseseră privite cu circumspecţie, ştiindu-se dispoziţia autorului către „turnătorie”, exagerare şi minciună, ca şi notorietatea lui de „legionarofob” (*Ibidem*). Vojen, tocmai pentru că „îi va veni foarte greu” să ia o „poziţie făţişă, publică” antilegionară, „având legături sufleteşti cu fosta lume”, trebuia „sprijinit moralmente în momentul critic, pentru a nu cădea în deznădejde şi *sinucidere*” [subl. n.] (*Ibidem*, f. 263). Că Vojen reprezenta un caz special, a cărui contribuţie redacţională era apreciată, stă dovadă şi o notă a lui Biriş „în legătură cu debutul lui Victor Ion Vojen în «Glasul Patriei»”, agentul subliniind faptul că este „primul comandant legionar, deţinător al unor importante funcţiuni politice legionare, care ia atitudine publică antilegionară”, fiind, astfel, vital ca acesta să-l atace frontal pe C.Z.C., pentru a nu lăsa impresia că, antisimist fiind, i-ar mai fi păstrat Căpitanului vreo umbră de simpatie.

867 *Ibidem*, f. 262.

868 *Ibidem*.

869 Parpalac fusese un „stâlp al reeducării” la Aiud. Biriş îi lăuda progresul, apreciind că „prin eforturi personale”, atinsese „un mare grad de restructurare”, putând scrie permanent „articole, marginalii, skeciuri, poezii pline de otravă antilegionară” (*Ibidem*, f. 263).

870 Biriş rezuma propriile consideraţii, nu întâmplător, sub sintagma „consideraţii tactice” (*Ibidem*, f. 266).

871 Amintim aici câteva dintre acestea: P.P. Panaitescu – „Anacronismul fascismului şi legionarismului”, Traian Herseni – „O eroare fundamentală: concepţia legionară despre muncitorime şi ţărănime”, Vladimir Dumitrescu – „Abstracţionismul concepţiei şi metodei legionare”, D[umitru] Stăniloae – „Criminalitatea şi păgânismul mişcării legionare”, Tudor Popescu – „Răspunderea morală a mişcării legionare” şi Vergotti – „Ipocrizia şedinţelor şi educaţiei legionare”.

Legiunii, care fuseseră „crescuţi în spiritul tineretului progresist” sau despre familiile acestora[872].

Elementele de strategie operativă copiau mecanismele de presiune dovedite eficiente la Aiud[873]. Atacarea „legionarismului” trebuia realizată „frontal”, fiind necesară acoperirea tuturor planurilor: „ideologic, politic, moral şi personal”. Agentul ştia din propria experienţă că elementul care făcuse diferenţa în cadrul expunerilor din 1962 fusese orientarea demascărilor spre detaliile compromiţătoare private, menite să suspende profilul integrităţii morale al liderilor Legiunii[874]. Contactul cu emigraţia trebuia dublat de referirile continue la actualitatea românească, întoarcerea rătăciţilor ideologici fiind mediată de un solid discurs propagandistic. Repatrierea era condiţionată de „descompunere”, agentul intuind că prin şantajul care însoţea dezvăluirile prevăzute, se putea obţine o ruşinoasă revenire în ţară. Un alt procedeu aiudean propus era „punerea şefilor în conflict cu masa”, procedeu care devenea eficient dacă era secondat de „semănarea dihoniei între şefi”[875]. Metodele nu se limitau, însă, doar la invitaţii binevoitoare, chiar dacă atent manipulate, ci presupuneau şi ameninţări explicite. De pildă, trebuiau publicate informaţii despre ce anume îi aştepta pe cei care s-ar implica în trimiterea de paraşutişti în România, închisorile fiind pline de „martiri”, care aşteaptă să fie eliberaţi de „plevuşca din emigraţie”[876]. Tot în plan operativ, agentul propunea trimiterea unor scrisori dirijate, pentru a-i apropia sau dezinforma pe exilaţi, dar şi crearea unor organe fantomă în străinătate, care „să dea aparenţa că ar fi emanate natural de organizaţiile exilului, cu poziţii antilegionare”[877]. În ceea ce priveşte demascarea „vârfurilor legionare” apropiate de Sima[878], „Ionescu” preconiza schimbul unor scrisori cu aceştia, în numele unui expeditor credibil, prin care să fie comunicate detalii despre situaţia actuală a Mişcării, aşteptându-se – după cristalizarea încrederii –

[872] Planificarea prevedea şi realizarea unor interviuri cu soţiile şi copiii celor din diaspora, care avuseseră de suferit de pe urma legionarilor, liste cu persoanele care se puteau repatria „fără riscuri”, reportaje din localităţile natale ale exilaţilor, evidenţiindu-se noile „prefaceri”, folosirea caricaturilor şefilor emigraţiei, menite să exprime „conţinutul lor sufletesc” etc. Propunerea avea şase capitole mari cu multe subcapitole, fiind extrem de elaborat.

[873] Propunerile descrise mai jos fac parte dintr-o „notă asupra intensificării şi lărgirii cadrului acţiunii de lichidare a legionarismului, întreprinsă prin «Glasul Patriei»”, semnată de V.B. (A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 262).

[874] Pentru Trifa, de exemplu, care era perceput ca un personaj independent de fostul lider al Mişcării, trebuiau manipulate informaţiile despre participarea sa la congresul studenţesc legionar din 1936 de la Târgu Mureş, unde se constituiseră „echipele morţii”. Budişteanu, ca martor, putea da detalii. Trebuiau folosiţi, cu bun profit, şi prof. I.V. Georgescu sau Dumitrescu Borşa. Mironovici putea relata că în 23 ianuarie 1941 i-ar fi dat o servietă cu „6 milioane lei, bani personali, pentru a-i duce acasă, dar aceştia au dispărut”, „Parpalac ar putea să-l ia în băşcălie pe falsul episcop, în pamflete şi satire poetice” etc. Trifa trebuia prezentat drept „un instrument docil, slugă plecată şi lipsită de personalitate a lui Sima” (*Ibidem*, f. 275).

[875] *Ibidem*, f. 266.

[876] *Ibidem*, f. 267.

[877] *Ibidem*, f. 268.

[878] Detaliile provin dintr-o „Notă asupra legionarilor din anturajul lui Horia Sima”, având 10 pagini dactilo, nedatată, dar provenind, cel mai probabil, din ianuarie-februarie 1963. Numele vizate erau Traian Borobaru, Octavian Roşu, Vasile Mailat, Ilie Olteanu şi Viorel Trifa.

„instrucţiuni". Ori obţinerea lor presupunea un contact al destinatarilor cu Sima. Se obţinea, astfel, „un canal pentru cunoaşterea planurilor lui Sima", care putea fi valorificat.

Înainte de a se instala definitiv în Bucureşti şi de a debuta în munca editorială, proaspătul agent al Direcţiei I îl roagă pe maiorul Hoştiuc să-i permită o vizită la Braşov şi Mediaş, unde locuiau singurele sale rude rămase în viaţă. După ce i s-a dat aprobarea[879], ajunge cu trenul la Braşov în după amiaza-zilei de 22 februarie, orele 17. Direcţia I are grijă să ia legătura cu omologii de la Braşov, pentru o strânsă supraveghere a obiectivului şi a tuturor celor cu care urma să se întâlnească. După mai bine de 20 de ani de absenţă se întâlneşte cu sora sa Tatiana, la care şi locuieşte. Cu zece zile înainte, cei doi se auziseră la telefon, Biriş spunându-i că a fost eliberat din detenţie şi întrebând cine mai trăieşte din cei apropiaţi, comunicându-i că va ajunge la Braşov şi Mediaş cât de curând. După două zile petrecute cu sora sa, la 24 februarie, la 13,45 a fost condus de aceasta şi cumnatul său la gară pentru a pleca spre Mediaş. Agenţii Securităţii din Braşov l-au urmărit în tren, predându-l apoi colegilor din Mediaş[880]. La gară este aşteptat de sora sa Lavinia şi de nepotul Mircea Orăşteanu, pe care-l cunoaşte atunci pentru prima oară. Biriş le face o primire neaşteptat de rece, reproşându-i surorii lui că, deşi o rugase să nu vină la gară, ea preferase să-l întâmpine. Se îndreaptă toţi spre casa părintească. Aici îl întâmpină tatăl lui, pe care nu-l mai văzuse de mai bine de 20 de ani[881]. Întâlnirea a fost extrem de emoţionantă, mai cu seamă pentru tatăl lui, fără, totuşi, ca fiul să fie mai puţin marcat, deşi îşi ascunsese destul de bine emoţiile. În 26 februarie, la orele 11,35 iese în oraş, cumpără flori şi se duce la cimitir, la mormântul mamei sale, iar în după amiaza zilei, la 17,45, a intrat pentru câteva momente în catedrala ortodoxă „Sfinţii Mihail şi Gavril", unde a discutat cu cei doi preoţi ai lăcaşului, ambii fiind „agenţii organelor noastre din Mediaş", cum nota cu acribie ofiţerul care întocmise raportul[882]. A doua zi se întâlneşte la masă cu trei foşti colegi de liceu, dintre care unul devenise între timp agentul Securităţii. Alţi informatori şi ofiţeri sunt puşi să supravegheze localul. Rapoartele lor nu reţin mare lucru, Biriş fiind prudent şi foarte tăcut. La masă, soţia unuia din foştii colegi îl întreabă, la un moment dat, ce limbi străine reuşise să înveţe la „facultate". Biriş îi răspunde abrupt, că acolo „învăţase să tacă"[883].

În noaptea de 28 februarie spre 1 martie starea sănătăţii tatălui său, în vârstă de 78 de ani, s-a agravat brusc. În ciuda unei rapide internări, la 1 martie a murit în spitalul din Mediaş. „În nota de supraveghere din data de 3 martie se menţionează că susnumitul [V. Biriş, n.n.] a plâns"[884]. Era ziua în care-şi înmormântase tatăl.

---

[879] Aprobarea venea din partea conducerii Direcţiei I (general maior Nicolae Doicaru) şi prevedea că pe 23 februarie 1963 poate ajunge în Mediaş, trebuind să revină în Bucureşti pe 8 martie (A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 21).

[880] *Ibidem*, f. 32.

[881] După mărturisirile pe care i le făcuse agentului „Rusu Teodor" rezultă că tatăl său, dar şi sora sa Tatiana nu-l vizitaseră niciodată la vorbitorul penitenciarului (*Ibidem*, f. 88).

[882] *Ibidem*, f. 32.

[883] *Ibidem*, f. 33.

[884] *Ibidem*.

Având nevoie de informaţii directe despre agent, Serviciul Raional de Securitate din Mediaş s-a folosit de sursa „Mircea Marin”, un cunoscut al familiei. Acesta a încercat la cinci martie să le facă o vizită, nefiind însă primit, Lavinia invocând un „consiliu de familie”. Văzându-l, totuşi, ceva mai târziu, informatorul va relata ca „obiectivul avea ochii tulburi şi părea speriat”[885].

„Rusu Teodor”, sursa din rândul colegilor de liceu, a avut în aceeaşi zi o discuţie mai lungă cu Biriş[886], încercând să-l descoasă privitor la fostele angajamente ideologice. Află de la acesta că „plătise cu 22 de ani de închisoare” tot. Avusese în detenţie un moral ridicat, nerenunţând la vechile convingeri decât în ultima perioadă. Fusese „crezut” şi „i s-a dat drumul”, spre deosebire de alţii care, deşi îşi revizuiseră atitudinea cu mult timp înaintea sa, „mai sunt ţinuţi în închisoare”[887]. „Mi-au creat condiţii optime de viaţă şi trai”, completa el, „nu ştiu în ce măsură voi putea răspunde la ele, însă te asigur, *voi rezolva această problemă în scurt timp* [subl. n.]”. „Dacă nu voi putea rezolva problemele pe care mi le va pune viaţa, nu voi avea nici un regret dacă mă voi întoarce la închisoare”. Nimic, însă, despre actuala misiune, spunându-i agentului că fusese angajat la Bucureşti în cadrul Academiei R.P.R., ca traducător.

Șocat de moartea tatălui, pe care o pune pe seama emoţiilor revederii, care i-ar fi produs o hemoragie internă, afişa, paradoxal, o mină optimistă, încercând să-i liniştească pe cei din jur şi rugându-i să nu plângă. Mai mult, impune rudelor să nu poarte doliu, să nu jelească, insistând ca difuzorul cu muzică din casă să fie tot timpul pornit[888]. „Rusu Teodor” relata că logica derulării ultimelor evenimente îi impusese o concluzie, dacă mama sa, Eugenia Biriş, murise în 1942 de supărare atunci când fiul ei fusese arestat, la fel se petrecuse şi acum cu tatăl lui, la revederea după o lungă despărţire[889]. Un cerc crud părea că dorea să se închidă. În 7 martie un martor îl descria drept „surmenat şi schimbat la faţă”[890]. Apucă să mărturisească fostului coleg de şcoală că „se găsea la un punct crucial al vieţii sale”[891].

Plecarea înapoi spre Capitală fusese fixată pentru noaptea de 7 spre 8 martie. Sora lui, Lavinia, îl roagă să-l conducă la gară, fiind, însă, refuzată. „Plecând la gară, s-au despărţit cu un zâmbet pe buze şi încredere în viitor”, îşi amintea câteva zile mai târziu aceasta[892]. La gară s-a îndreptat spre casa de bilete, luându-şi un tichet la clasa a II-a, vagonul 5, locul 59[893].

La ora 2,15 difuzoarele anunţă în gara Mediaş sosirea acceleratului nr. 402, care urma să ajungă cinci minute mai târziu. Biriş se plimba nervos de-a lungul peronului, absent. Aurel Gloabă, un martor oarecare, preciza că expresia feţei lui îl

---

885 *Ibidem*, ff. 33-34.

886 Nota a fost dată de agent în 8 martie 1963 (*Ibidem*, f. 88).

887 *Ibidem*, f. 34.

888 *Ibidem*, f. 148.

889 *Ibidem*, f. 35. Un martor îşi amintea că Biriş spusese: „eu am omorât-o pe mama acum 21 de ani („odată cu arestarea, de supărare”, *Ibidem*, f. 93), şi acum l-am omorât pe tata” (*Ibidem*, f. 38).

890 *Ibidem*, f. 36.

891 *Ibidem*, f. 41.

892 *Ibidem*, ff. 170-171. Declaraţia Laviniei Biriş este din 18 martie 1963.

893 *Ibidem*, f. 103.

înspăimântase[894], iar „privirile rătăcite, ochii adânciţi în orbite, culoarea pământie-cadaverică a feţei" dădea „impresia unei figuri diabolice. Părea din altă lume – de pe alt tărâm". Un „tremur" îl surprinsese, „îi clănţăneau dinţii în gură ca de friguri"[895].

La ora 2,20 acceleratul spre Bucureşti intra în gara Mediaş. Biriş îşi lasă calm valiza pe peron şi se aruncă cu furie în faţa trenului[896]. Un martor care văzuse scena, dându-şi seama ce se va produce, a închis ochii şi a ţipat. Un altul, auzise o „vâjâitură" ciudată. Altcineva aflat pe peron văzuse o pălărie zburând. A fost rostogolit ca o „minge de toate cele şase vagoane, fiecare dându-i o altă lovitură", târându-l aproape 15 metri[897]. „Odată trenul oprit, s-a oprit şi victima", îşi amintea cineva[898]. Luaţi prin surprindere, cei din gară se reped să-l scoată de sub tren, trăgându-l de mâini. Nu i se mai mişca decât gura.

Între firele liniei, pe distanţa câtorva zeci de metri, se găseau resturi de creier[899]. Cadavrul este autopsiat. În stomac, nu i s-a găsit decât „un lichid de culoare cafenie deschisă". Era „cafeaua ce o consumase cu câteva ore înainte de accident"[900]. Supoziţia că fusese beat trebuia eliminată. Medicul legist constatase că moartea fusese „violentă", datorându-se „suspendării funcţiunilor vitale" ale creierului şi coloanei vertebrale, frânte de roţile trenului[901]. Detaliile sunt aici importante, nu pentru a capta un senzaţional atât de discret şi banal, ci pentru a da o dimensiune precisă anvergurii dramei. Tonul neutru şi involuntar cinic al rapoartelor medico-legale, oferă o încheiere spectaculos de *precisă* acestei tragedii. Descrierile de mai sus sunt parte din tabloul de ansamblu al personajului, cea finală, care încheie, ca un rezultat, consecinţele unor opţiuni asumate şi a unui experiment brutal exercitat asupra lui. Nici o viaţă nu este întâmplătoare. În economia istoriei cruzimii, destinul lui Victor Biriş este un veritabil *exemplum*.

Epilog

În dimineaţa zilei de 8 martie 1963 la locuinţa surorii lui Biriş soseşte o telegramă venită de la Bucureşti. Textul ei era următorul: „Vă rugăm [să] veniţi la oficiul telefonic în data de 08.03, ora 12, pentru a vorbi cu Ionescu din Bucureşti"[902].

[894] *Ibidem*, f. 108.
[895] *Ibidem*, ff. 36, 108.
[896] *Ibidem*, f. 93.
[897] *Ibidem*, f. 107.
[898] *Ibidem*.
[899] *Ibidem*, f. 174. Din Procesul-Verbal din data de 8 martie 1963 al Procuraturii raionului Mediaş, în dosarul 155/1963, semnat de anchetatorul penal Victor Bleahu.
[900] A *Ibidem*, f. 39.
[901] Procuratura Raională Mediaş preluase cazul, fiind secondată de Direcţia Raională a Securităţii Braşov. Cercetările au durat trei săptămâni. La 27 martie Securitatea Braşov a trimis un raport sintetic conducerii Ministerului (Cabinet III), personal generalului locotenent Vasile Negrea, documentul fiind semnat de şeful Direcţiei, colonelul Ioan Bolintineanu. Concluzia, liniştitoare pentru organe, era aceea că V.B. se sinucisese.
[902] A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 186.

Nicolae **IONIȚĂ**

Fişe biografice ale şefilor direcțiilor regionale de Securitate din anii `60

Records of the Leaders of the Securitate Regional Divisions in the 1960's

The early 1960's marked the end of the selection process of the Securitate leaders that had begun in 1948. The last „veterans" selected from among the party activists appointed by the central and regional bodies of the Securitate were replaced with officers trained exclusively according to the rules of the repressive apparatus.

The present paper displays the biographies of the leaders of the regional Securitate divisions, appointed between 1961 and 1967. Some of those officers held high positions in the hierarchy of the repressive bodies in Romania until the end of the communist regime (the names of Nicole Plesita and Emil Macri should be mentioned) while others were gradually removed from the system.

Our work focuses on the mechanisms of recruitment and promotion of the Securitate leaders in the first 20 years of existence of that institution. Besides, the paper shows the degree to which the objectives of the staff policy set and adhered to since the establishment of the repressive bodies in Romania after 1948 were met.

Etichete: Securitate, direcție regională, promovare, comandant, politică de cadre

Keywords: Securitate, regional division, promotion, leader, staff policy

Constituirea organelor de Securitate, în septembrie 1948, dar şi diversele reorganizări ale aparatului de Siguranţă din perioada anterioară, au reprezentat semnalul de început a unei ample campanii de încadrare a acestor structuri, ce a antrenat, de-a lungul a câţiva ani, mii de persoane. Lipsiţi, în majoritatea cazurilor, de o instrucţie şcolară elementară – la fel ca mare parte a populaţiei României de atunci[1] – fără a fi

[1] În realitate, situaţia pregătirii culturale a lucrătorilor Securităţii din acei ani era chiar mai bună decât cea înregistrată la nivelul întregii societăţi româneşti. Astfel, potrivit unor estimări, în 1948 mai existau în România circa 4 milioane de analfabeţi, reprezentând 29% din totalul populaţiei în vârstă de peste 7 ani, în timp ce media numărului de ani de studiu absolviţi se ridica la numai 3,5 ani în 1950 – vezi Nicolae Constantinescu (coord.), *Istoria economică a României*, vol. 2 (1939 – 1989), Bucureşti, 2000, p. 326 şi 334, *apud* Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500 – 2010)*, Bucureşti, Ed. Polirom, 2010, pp. 386 – 387. În aceste condiții, proporţia de aproape 50% absolvenţi a şapte clase elementare, înregistrată la nivelul personalului Securităţii în 1956 – vezi N. Ioniță, *Politica de cadre în Securitate (1956 – 1968). Recrutarea și pregătirea*

avut vreo legătură anterioară cu activitatea informativă sau poliţienească, cei recrutaţi în aparatul de represiune al regimului erau selectaţi avându-se în vedere numai originea socială, profesiile practicate anterior şi gradul de fidelitate manifestat faţă de regimul politic instaurat după 1945.

Anii care au urmat încadrării unui personal atât de eterogen iniţial au fost dedicaţi de conducerea Securităţii permanentei selecţionări a subordonaţilor, conform unor criterii care priveau aptitudinile dovedite în activitatea informativă sau de anchetă, fidelitatea faţă de regim şi capacitatea de a face orice sacrificiu personal pentru a promova în funcţii de vârf. Angrenarea ofiţerilor în ample acţiuni de represiune, pregătirea lor la locul de muncă şi în şcoli de profil, îndoctrinarea sistematică, promovarea treptată în funcţii de conducere, reorganizările frecvente şi transferările dintr-un domeniu de activitate în altul şi între diverse regiuni ale ţării, controlul lor permanent, toate acestea au avut rolul de a alege din toţi cei recrutaţi iniţial fără o verificare corespunzătoare, pe aceia care puteau lucra în continuare în cadrul sistemului, dar şi de a selecta cadre capabile să preia conducerea organelor de Securitate de la activiştii de partid impuşi în primii ani.

Concretizarea planurilor iniţiale, de a numi la conducerea direcţiilor de Securitate a reprezentanţilor noii generaţii de ofiţeri, „crescuţi" în interiorul aparatului de represiune, s-a produs încă din 1956, odată cu numirea lui Petre Socol şi Radu Dumitru la conducerea direcţiilor regionale de Securitate Craiova, respectiv Bacău. Mişcarea începută în acel an a continuat ulterior în ritm accelerat, atingând punctul culminant la începutul anilor `60. Practic, în 1964, singurele persoane din vechea generaţie de activişti trimişi la conducerea unităţilor regionale şi centrale de Securitate, care se mai menţineau încă în funcţie, erau Gheorghe Zodian, şeful Regionalei de Securitate Iaşi şi Tănase Evghenie, şeful Direcţiei a III-a Informaţii Interne. În restul aparatului de Securitate, comanda a fost preluată de „oamenii noi", creaţiile regimului, ce reprezentau rezultatul unei politici coerente de cadre desfăşurate pe parcursul ultimilor cincisprezece ani.

În studiul de faţă, mi-am propus reconstituirea biografiei şefilor regionalelor de Securitate din anii `60, acesta fiind doar o continuare a demersurilor începute anterior[2], menite să înfăţişeze o imagine cât mai completă a ofiţerilor aflaţi la comanda aparatului de represiune în perioada 1956 – 1968. Scopul urmărit nu a fost acela de a ilustra ascensiunea sau declinul profesional în interiorul Securităţii al acestor personaje, pentru interesul intrinsec pe care l-ar prezenta biografia acestora – există ofiţeri a căror biografie ar putea părea interesantă, din perspectiva acţiunilor în care erau implicaţi sau a evenimentelor istorice cărora le-au fost martori, dar numărul lor este redus – ci de a acorda posibilitatea doritorilor să-şi formeze o imagine asupra politicii de cadre în Securitate, în perioada de început a existenţei acesteia. Se pot astfel individualiza

cadrelor, în „Caietele CNSAS", nr. 2 (6)/2010, p. 58 – era sensibil mai ridicată faţă de media populaţiei adulte a României de atunci.

[2] Vezi idem, *Fișe biografice ale șefilor direcțiilor regionale de Securitate de la sfârșitul anilor `50*, în „Caietele CNSAS", nr. 1(5)/2010, pp. 7 – 60, idem, *Fișe biografice ale șefilor de direcții centrale din Securitate de la sfârșitul anilor `50*, în "Caietele CNSAS", nr. 2(4)/2009, pp. 183 – 208 și idem, *Fișe biografice ale șefilor de direcții centrale din Securitate în anii `60*, în „Caietele CNSAS", nr. 1(3)/2009, pp. 111 – 126.

criteriile de recrutare în aparatul de represiune după 1948 şi categoriile de persoane cele mai interesate de o asemenea carieră, dar şi stabili factorii care au favorizat ascensiunea profesională extrem de rapidă a unor astfel de ofiţeri şi calităţile profesionale şi personale ce i-au ajutat în acest sens, cum erau selectaţi şi pregătiţi cei ce prezentau „perspective" pentru promovare, după cum se poate, de asemenea, reconstitui o imagine a „atmosferei calde, tovărăşeşti" din interiorul Securităţii, în care dorinţa de promovare şi de menţinere în funcţii îi îndemna pe toţi să manifeste reciproc mai puţine scrupule decât faţă de subiecţii măsurilor de represiune.

În final, înainte de prezentarea propriu-zisă a biografiilor amintite, aş vrea să mai fac câteva precizări, de ordin tehnic. În primul rând, fişele biografice ale comandanţilor direcţiilor regionale M.A.I. se vor succeda în ordine alfabetică, având drept criteriu numele celor şaisprezece regiuni ale României, aşa cum au fost ele redenumite ulterior anului 1961. Pe lângă şefii de regionale de Securitate numiţi în funcţie în aceşti ani, vor fi prezentate şi biografiile lui Stefan Kasza şi Andrei Simion, care nu au putut fi reconstituite anterior, din motive precizate atunci. În ciuda acestei „abateri", imaginea de ansamblu asupra tipului cadrelor de conducere promovate în anii `60 în fruntea diverselor direcţii regionale nu este afectată cu nimic, dacă avem în vedere faptul că cei doi ofiţeri menţionaţi se înscriu foarte bine în tipologia generală din studiul de faţă. Am renunţat, în schimb, la prezentarea biografiei a lui Constantin Ioana, reconstituită în cadrul unui alt studiu apărut în paginile publicaţiei de faţă, la care nu mai am nimic esenţial de adăugat[3].

O diferenţă faţă de sistemul adoptat în cadrul studiilor anterioare cu acelaşi obiect îl reprezintă şi abandonarea menţionării gradelor ofiţerilor de la data numirii în funcţie, datorită relevanţei reduse a acestora, preferând să redau numai numele şi prenumele celor în cauză, la care am adăugat iniţiala tatălui, fapt necesar atât pentru că în această perioadă există doi şefi de direcţii cu nume şi prenume identice, dar şi pentru evitarea, pe cât posibil, a oricăror alte confuzii de nume. Şi, ca ultim amănunt, voi adăuga, cum am făcut-o şi anterior, precizarea că vor lipsi detaliile referitoare la acţiunile de represiune în care au fost implicaţi ofiţerii în cauză, acestea fiind amintite numai în măsura în care au avut vreo relevanţă specială pentru cariera lor profesională. Am acordat, însă, mai multă atenţie aprecierilor din referatele de cadre, cu privire la calităţile personale ale şefilor de direcţii prezentaţi, deoarece nu cred că sunt lipsite de interes pentru reconstituirea criteriilor de promovare în Securitatea acestor ani.

Alexandru S. Dumitraşcu (n. 23 octombrie 1920, în Bucureşti, fiul unui fost conductor de bilete C.F.R., naţionalitatea – română, studii – 9 clase gimnaziale şi cursul de pregătire în munca de securitate din U.R.S.S., cu durata de un an, profesia de bază – lăcătuş) şef al *Direcţiei Regionale de Securitate Bucureşti,* în perioada 1963 – 1968.

Alexandru Dumitraşcu, după absolvirea a patru clase primare, în cursul anului 1931, s-a înscris la cursurile liceului „George Coşbuc" din Năsăud. A abandonat după scurt timp studiile,

[3] Vezi L. Pleşa, *Cadrele de conducere din Direcţia Regională de Securitate Cluj. Date biografice*, în „Caietele CNSAS", nr. 1(3)/2009, pp. 127 – 128.

rămânând repetent în clasa a III-a, şi a fost nevoit să se angajeze, din vara anului 1934, ca ucenic la Atelierele C.F.R. Griviţa – Vagoane din Bucureşti, unde s-a calificat în meseria de lăcătuş[4]. În noua calitate de muncitor calificat, a lucrat timp de trei ani la Depozitul de Locomotive Bucureşti – Mărfuri. Din noiembrie 1941, a fost încorporat în armată, în cadrul Regimentului 1 Transmisiuni Bucureşti, apoi al Regimentului 2 Căi Ferate Chitila, cu care s-a deplasat şi pe frontul antisovietic, având gradul de sergent T.R. Nu a făcut parte însă din unităţile combatante din Răsărit, ocupându-se doar de construirea şi întreţinerea liniilor de cale ferată. A fost desconcentrat în 1945 şi s-a reangajat la Depoul de locomotive Bucureşti, unde a mai lucrat pentru o perioadă de doi ani[5].

Între timp, A. Dumitraşcu s-a apropiat de noua putere politică din România, fiind primit în P.C.R. în cursul anului 1945 şi numit responsabil organizatoric al Biroului celulei de partid din fabrică. Din 1947, a fost „scos din producţie" şi numit activist la comitetul de partid al sectorului C.F.R. Bucureşti, pentru ca, din septembrie 1948, să fie „trimis de partid" pentru a lucra în calitate de anchetator la Serviciul Special de Informaţii. Aici s-a evidenţiat prin „rezultatele bune" obţinute, motiv pentru care este decorat cu „Medalia Muncii", în cursul anului 1949, iar apoi cooptat într-o subcomisie de verificare a membrilor de partid din S.S.I., sarcină de care s-a achitat „în bune condiţiuni", având în vedere experienţa sa anterioară de anchetator[6].

După includerea S.S.I. în Direcţia Generală a Securităţii Statului, A. Dumitraşcu a fost încadrat, cu gradul de căpitan şi funcţia de lucrător operativ – anchetator la Direcţia „A" Informaţii Externe a D.G.S.S., lucrând o perioadă în Centrala acesteia. Din ianuarie 1953, ca urmare a „rezultatelor" obţinute, a fost avansat în gradul de maior, la „excepţional", promovat în funcţia de şef serviciu[7] şi pregătit pentru trimiterea în misiune în exterior. Din iunie 1953 este transferat la Ministerul de Externe şi, după 2 luni, trimis în funcţia de secretar II al Ambasadei R.P.R. de la Belgrad[8]. Trimiterea în exterior a maiorului Dumitraşcu s-a dovedit a fi fost o măsură pripită, iar rezultatele obţinute de ofiţer nu s-au conformat aşteptărilor. Ulterior, acesta era apreciat pentru că ar fi „dat dovadă de curaj, iniţiativă şi perseverenţă în muncă", dar nu s-ar fi preocupat, în schimb, pentru „a-şi ridica nivelul său cultural, politic şi a se pregăti mai bine în munca profesională din exterior", ceea ce l-a împiedicat să-şi îndeplinească „misiunile" ordonate. Aceasta pare să-l fi descurajat pe ofiţer, care a găsit însă o soluţie la problemele sale, intrând în conflict cu subordonaţii din cadrul ambasadei şi, probabil, cu

[4]ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cadre, dosar nr. A/466, f. 6: „Autobiografie" a lui Alexandru Dumitraşcu, din 22.08.1962.

[5] F. Dobre (coord.), *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective şi metode.,* vol. I (1948 – 1967), Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, p. 234: *Referat de cadre al locotenent-colonelului Dumitraşcu Alexandru, propus pentru funcţia de şef al Direcţiei Regionale M.A.I. Bucureşti*, din 3 ianuarie 1963, alcătuit de Secţia de Cadre a CC al PMR.

[6] ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7372, dosar nr. 30, nenumerotat: Referat de cadre din 06.08.1960, semnat de şeful Serviciului 1 din Direcţia Cadre M.A.I., cpt. Florian Chiriac şi cpt. Ilie Hila, şef birou în acelaşi serviciu, anexat Ordinul M.A.I. nr. 2632/01.08.1960.

[7] Vezi idem, inv. nr. 7358, dosar nr. 30, nenumerotat: Ordinul M.S.S. nr. 9/05.01.1953

[8] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cadre, dosar nr. A/466*,* f. 16: Autobiografie redactată de Alexandru Dumitraşcu, din 22.11.1957.

personalul diplomatic al acesteia, după cum relatau ofiţerii de cadre ai Direcţiei I în 1954:

„În calitatea de conducător, [A. Dumitraşcu] nu a reuşit să-şi controleze la timp subalternii şi să se preocupe de creşterea lor. Datorită metodelor sale neprincipiale cu tovarăşii, şi-a creat o atmosferă neplăcută în jurul colectivului său de muncă. În special în urma unor măsuri luate de el în muncă, lipsite de tact, a creat o situaţie dificilă, pentru care a fost chemat înapoi de conducerea Direcţiei”[9].

După întoarcerea în ţară, ulterior eşecului suferit în misiunea sa la Belgrad, maiorul Dumitraşcu este văzut drept un „balast” inutilizabil în cadrul Direcţiei de Informaţii Externe a Securităţii, datorită „lipsei de tact” dovedită de acesta în străinătate, care făcea imposibilă o viitoare trimitere în exterior sau păstrarea în Centrala direcţiei[10]. În consecinţă, s-a propus mutarea sa într-o funcţie corespunzătoare din Direcţia a VIII-a Anchete, avându-se în vedere că ofiţerul avea experienţă în domeniu şi putea „da un bun randament”. Conducerea ministerului a avut însă o altă opinie, astfel încât Al. Dumitraşcu a fost numit, de la 1 decembrie 1954, în funcţia de şef al Serviciului Special de Securitate Băiţa, care opera în oraşul minier Dr. Petru Groza, din regiunea Oradea şi avea rolul de a supraveghea activitatea „Sovromquarţit”[11].

În cursul anului 1956, maiorul Dumitraşcu are parte de o surpriză extrem de neplăcută: datorită restructurării M.A.I., Serviciul Special Băiţa a fost desfiinţat, iar personalul său – trecut în rezervă, începând cu data de 16 iunie[12]. Cu şef cu tot. Perspectiva de a se reîntoarce în rândul simplilor „oameni ai muncii” trebuie să fi părut foarte neplăcută ofiţerului, care a adresat un lung memoriu conducerii ministerului, plângându-se de nedreptatea suferită[13]. Reclamaţia a fost primită cu înţelegerea cuvenită, fiind emis un nou ordin, prin care se anula trecerea sa intempestivă în rezervă[14], şi era menţinut iniţial la dispoziţia Direcţiei Cadre, pentru a fi numit imediat ulterior şef al Serviciului Raional de Securitate „Nicolae Bălcescu”, din cadrul Direcţiei Securităţii Statului Bucureşti.

Activitatea maiorului Dumitraşcu la conducerea unităţii raionale mai sus amintite nu a creat motive de nemulţumire, motiv pentru care a fost avansat la gradul de locotenent-colonel – de la 1 februarie 1957 – această avansare efectuându-se tot în urma unui raport al ofiţerului, care depăşise durata stagiului minim în grad, datorită trecerii temporare în rezervă şi dorea să fie înlăturate şi ultimele urme ale nedreptăţii suferite[15]. Din aprilie 1958 au loc însă noi restructurări ale aparatului de Securitate, în

---

[9] ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7360, dosar nr. 77, nenumerotat: Referat de cadre din 16.11.1954, semnat de cpt. Anghel Ionescu, din Serviciul Cadre al Direcţiei I Informaţii Externe, anexat Ordinului M.A.I. nr. 4506/01.12.1954.

[10] *Ibidem*. Având în vedere acestea, este foarte posibil ca ofiţerul să fi reuşit să-şi atragă antipatia organelor de informaţii sovietice.

[11] *Ibidem*, vezi Ordinul M.A.I. nr. 4506/01.12.1954.

[12] Idem, inv. nr. 7363, dosar nr. 54, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 3037/16.06.1956.

[13] Idem, inv. nr. 7372, dosar nr. 30, nenumerotat: Referat de cadre din 06.08.1960, anexat Ordinul M.A.I. nr. 2632/01.08.1960.

[14] Idem, inv. nr. 7363, dosar nr. 57, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 3355/30.06.1956.

[15] Idem, inv. nr. 7366, dosar nr. 14, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1178/01.02.1957. Vezi şi raportul anexat.

urma cărora Al. Dumitraşcu are surpriza de a descoperi că şi unitatea pe care o comanda este desfiinţată, laolaltă cu Direcţia Securităţii Statului Bucureşti. De data aceasta, spre deosebire de mulţi dintre omologii săi, locotenent-colonelul Dumitraşcu este păstrat în cadrul aparatului de represiune şi mutat din nou, de la 1 mai 1958, la conducerea Secţiei a VIII-a Anchete a Regionalei de Securitate Ploieşti[16].

Reîntors la activitatea căreia i se consacrase încă de la angajarea în S.S.I., ofiţerul pare să îndeplinească cerinţele conducerii M.A.I. cu privire la funcţia pe care o ocupa, de o tot mai mare importanţă, pe măsura sporirii numărului arestărilor procesate de compartimentele de anchete ale Securităţii din acei ani. Avându-se în vedere „rezultatele" obţinute, Al. Dumitraşcu este trimis, de la 1 august 1959, la cursul de pregătire de la Moscova, pe care l-a absolvit cu „rezultate foarte bune" un an mai târziu. După întoarcerea în ţară, de la 1 august 1960, a fost imediat promovat locţiitor pentru operativ al şefului Regionalei M.A.I. Ploieşti[17].

În toate funcţiile de conducere deţinute, a fost apreciat drept un ofiţer cu „experienţă în munca informativ – operativă [...] bine pregătit politic şi profesional [...] perseverent, bun organizator", care rezolva „cu competenţă lucrările" şi reuşea „să imprime subalternilor simţ de răspundere în executarea ordinelor"[18]. De asemenea, arăta preocupare şi faţă de îmbunătățirea pregătirii culturale, fapt dovedit de reluarea studiilor liceale după 1960[19]. Toate acestea, precum şi experienţa ofiţerului în activitatea informativă şi în diverse funcţii de conducere au reprezentat motive suficiente pentru propunerea sa, în ianuarie 1963, la comanda Direcţiei Regionale de Securitate Bucureşti[20], funcţie rămasă vacantă după numirea colonelului Iani în fruntea Direcţiei a VI-a a M.A.I. Ulterior avizului primit din partea Secretariatului C.C. al P.M.R., Al. Dumitraşcu a fost instalat la conducerea unităţii, începând cu data de 15 februarie 1963[21], pentru ca, la 23 august acelaşi an, să fie avansat în gradul de colonel[22].

În noua funcţie de conducere, colonelul Dumitraşcu a fost apreciat de către organele de partid drept un „ofiţer capabil, cu putere de muncă, cu temeinice cunoştinţe în domeniul muncii de Securitate şi cu un nivel politic, ideologic şi cultural

---

[16] Idem, inv. nr. 7367, dosar nr. 9, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1810/01.05.1958.

[17] Idem, inv. nr. 7372, dosar nr. 30, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2632/01.08.1960.

[18] Fl. Dobre (coord.), *op cit*, vol. I (1948 – 1967), p. 235.

[19] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cadre, dosar nr. A/466*,* f. 8: Autobiografie a lt. col. Dumitrașcu. În 1962 era în clasa a zecea, deci era pe drumul cel bun. Probabil că aceasta era ordinea recomandată de conducerea ministerului pentru pregătirea cadrelor proprii – mai întâi ofiţerii erau trimişi la Moscova pentru a urma cursurile de activitate informativă, iar apoi erau îndemnaţi să-şi termine şi şcoala generală şi liceul. Oricum, din punctul de vedere al culturii generale, Al. Dumitraşcu promitea mult încă de când era şeful serviciului raional „Nicolae Bălcescu". Astfel, secretarul Biroului Organizaţiei de Bază de aici remarca faptul că „nivelul cultural al tov. Dumitraşcu Alexandru este bogat şi continuă să citească foarte multă literatură, fiind, în această direcţie, un mobilizator şi pentru alţi tovarăşi" – vezi *ibidem*, f. 28: *Apreciere* a secretarului B.O.B. de la nivelul Raionului de Securitate „Nicolae Bălcescu", Catană Ion.

[20] F. Dobre (coord.), *op. cit.,* vol. I (1948 – 1967), p. 234.

[21] ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7379, dosar nr. 15, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1189/15.02.1963.

[22] Idem, dosar nr. 27, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2396/23.08.1963.

corespunzător", ce muncea „cu pasiune pentru executarea întocmai a sarcinilor care i se încredinţau". Se remarca prin întreprinderea unor „măsuri energice pentru organizarea în cât mai bune condiţiuni a muncii informative, în scopul prevenirii activităţii elementelor duşmănoase" şi prin disciplina impusă subalternilor. Anterior anului 1968, a reuşit, într-un final, să absolve studiile medii, dar şi cursurile Universităţii serale de marxism-leninism[23].

La constituirea inspectoratelor judeţene de Securitate, în 1968, colonelul Dumitraşcu a preluat conducerea Inspectoratului Judeţean Ilfov[24], iar de la 22 august 1968 a fost avansat în gradul de general-maior[25]. În perioada ulterioară, activitatea desfăşurată la conducerea Securităţii Ilfov a dat motive de satisfacţie conducerii C.S.S., fiind recompensat în numeroase ocazii pentru modul în care îndeplinea ordinele primite, iar după fuziunea C.S.S. şi M.A.I. din primăvara anului 1972, a fost numit şef al Inspectoratului Judeţului Ilfov al Ministerului de Interne[26]. Şi în această funcţie s-a bucurat de o longevitate remarcabilă, fiind menţinut în fruntea inspectoratului până la trecerea sa în rezervă, intervenită, se pare, de la 31 ianuarie 1979[27], ce a pus capăt carierei unui ofiţer capabil numai de exercitarea activităţii informative pe plan intern.

Nicolae Gh. Pleşiţă (n. 16 aprilie 1929, în Curtea de Argeş, fiul unui ţăran sărac, naţionalitatea – română, studii – 8 clase gimnaziale şi cursul de specializare în U.R.S.S. cu durata de un an, profesia de bază – muncitor necalificat), şef al *Direcţiei Regionale de Securitate Cluj* în perioada 1962 – 1967.

Nicolae Pleşiţă a absolvit 4 clase primare în 1940, iar ulterior, „neavând mijloace de a urma mai departe o şcoală", s-a angajat pentru un an muncitor ziler la gara C.F.R. din localitatea natală, „la încărcat lemne în vagoane"[28]. După o perioadă în care

[23] F. Dobre (coord.), *op. cit*, vol. II (1967 – 1989), p. 97: *Notă privitoare la colonelul Dumitraşcu, inspector şef al Inspectoratului de Securitate al Judeţului Ilfov*, din 17 august 1968, semnată de şeful Secţiei Cadre a C.C. al P.C.R., Păcuraru Andrei ş.a.

[24] *Ibidem*, p. 53: *Ordinul Preşedintelui Consiliului Securităţii Statului nr. 1 548 din 18 februarie 1968.*

[25] Vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7349_002%20fila%20186-187.pdf, consultat la data de 06.10.2013.

[26] ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7397, dosar nr. 23, nenumerotat: Ordinul M.I. nr. 1664/08.05.1972.

[27] Vezi http://www.cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/DUMITRASCU_ALEXANDRU.pdf consultat la data de 06.10.2013. Spun „se pare" deoarece informaţia provine dintr-o sursă nesigură, astfel încât trebuie privită cu anumite rezerve.

[28] ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Pleşiţă Nicolae*, partea a II-a, f. 146: *Raport de investigaţie asupra tov. Pleşiţă Nicolae, a familiei şi rudelor sale mai apropiate,* din 21 august 1950, semnat de plutonier de Securitate D. Cârstea, din cadrul D.R.S. Piteşti. De remarcat faptul că N. Pleşiţă avea, pe atunci, 11 ani. Referitor la acest aspect, un ofiţer de cadre al Securităţii din 1952, remarca: „Tov. Pleşiţă Nicolae, de mic copil, a fost nevoit să muncească pentru a-şi putea menţine existenţa, suferind din plin exploatarea capitalistă" – vezi *ibidem*, f. 55: Referat de cadre din 30.07.1952, semnat de cpt. Tinică Iacob – Era, deci, cât se poate de util în lupta împotriva

muncește ca lucrător sezonier la diverși localnici, din 1942 este încadrat ca sortator și ajutor circularist la o fabrică de cherestea din Curtea de Argeș. Concediat un an mai târziu, s-a întreținut în continuare din activitatea prestată ca muncitor sezonier până în 1944, când a fost reangajat la fabrica de cherestea, unde a lucrat până în cursul anului 1948[29].

O oportunitate pentru cariera sa a reprezentat-o apropierea de mișcarea sindicală și apoi de diversele organizații patronate de P.C.R. Astfel, după 23 august 1944, s-a înscris în sindicatul muncitorilor din cadrul fabricii de cherestea, iar din 1945 a fost admis membru al organizației U.T.C. locale. După ce s-a remarcat prin participarea la diferite acțiuni organizate de reprezentanții noii puteri politice, i s-a acceptat primirea și în rândul membrilor P.C.R., din decembrie 1947[30]. Ulterior, a fost trimis să urmeze cursurile unei școli sindicale, iar la absolvirea acesteia – ales în funcția de președinte al sindicatului muncitorilor forestieri din Curtea de Argeș. În cursul lunii mai 1948, vine rândul unei recompense mai consistente – este „scos din producție" și promovat responsabil organizatoric al U.T.M. Argeș.

Cariera de activist U.T.M. a lui Nicolae Pleșiță s-a dovedit efemeră. Cum organele de represiune ale regimului, în curs de reorganizare, aveau nevoie de lucrători cu origine socială adecvată și fideli noii „orânduiri sociale", de la 1 august 1948 a fost încadrat funcționar operativ la Direcția Regională de Siguranță Pitești. După constituirea organelor de Securitate, în septembrie 1948, i s-a acordat gradul de plutonier, fiind repartizat lucrător operativ în Secția I Informații Interne a Direcției Regionale de Securitate Pitești.

În calitatea de proaspăt angajat al organelor de represiune, N. Pleșiță, deși „era tânăr și fără experiență în munca de Securitate, datorită voinței ce o avea, a reușit în scurt timp să-și însușească cunoștințele necesare specifice muncii", motiv pentru care a beneficiat de prima promovare în cadrul sistemului – șef al problemei „P.N.Ț. Maniu". Ulterior, s-a remarcat pentru că ar fi „dat dovadă de multă putere și dragoste de muncă, de spirit de inițiativă, organizare și orientare dezvoltat", reușind să întrebuințeze „metode juste și din ce în ce mai noi" în relațiile cu rețeaua informativă[31]. Cum era considerat drept „unul din cei mai buni șefi de problemă din cadrele Direcției Regionale de Securitate Pitești"[32], a fost decorat cu „Medalia Muncii", în 1949, promovat succesiv în funcție și avansat în grad. Astfel, la începutul anului 1950, este numit șef al Biroului 1 din Secția de Informații Interne a Regionalei de Securitate Pitești, pentru ca, din ianuarie

---

fostelor „clase exploatatoare". Trebuie recunoscut faptul că greu se putea găsi un ofițer mai motivat în atașamentul său față de regim decât viitorul șef al Regionalei de Securitate Cluj.

[29] Vezi *ibidem*, f. 146: *Raport de investigație…,* din 21 august 1950.

[30] În chestionarele de cadre pe care le-a completat ulterior, la întrebarea cuprinsă în acestea: „Ce l-a îndemnat să intre în Partid?", răspunsul formulat de Nicolae Pleșiță era: „Am văzut că este singurul partid care luptă pentru apărarea drepturilor muncitorești, partid de avangardă" – vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. P/1820, vol. 2, f. 72: *Chestionar*, din 17.06.1949.

[31] *Ibidem*, f. 36: *Referat asupra lt. de Securitate Pleșiță Nicolae, ajutor șef serviciu la Serviciul III, din Regiunea M.S.S. Pitești,* din 04.07.1953, semnat de șef serviciu din Direcția Cadre, N. State și șef birou, lt. A. Derji.

[32] *Ibidem,* f. 278: *Pleșiță Gh. Nicolae, plutonier de Securitate. Caracterizare,* din 21 decembrie 1949, semnată de locotenent de Securitate I. Gheorghiță.

1951, să fie mutat la Arad şi promovat şef al Secţiei a III-a Informaţii Interne din cadrul direcţiei regionale locale[33]. Avansările în grad s-au succedat şi ele rapid: plutonier major, din septembrie 1949, sublocotenent, de la 1 februarie 1950 şi locotenent – 1 februarie 1951[34].

La conducerea compartimentului de Informaţii Interne al Regionalei de Securitate Arad, locotenentul Pleşiţă reuşeste din nou să impresioneze prin fidelitate faţă de regim şi implicare în „muncă”:

„De la început, [N. Pleşiţă] a dat dovadă de multă putere de muncă, ocupându-se îndeaproape de bunul mers al muncii din Secţie [a III-a], muncind peste orele de program, dovedind ataşament faţă de Instituţie şi faţă de Partid, lovind întotdeauna duşmanul de clasă, asupra căruia (sic!) a dovedit o ură neîmpăcată”[35].

În cursul lunii februarie 1952, ofiţerul a fost transferat, la cerere, de la Arad la Direcţia Regională de Securitate Vâlcea, în funcţia de şef al Biroului 7 al acesteia[36]. Cu toate că a petrecut numai câteva luni în cadrul unităţii regionale mai sus amintite, N. Pleşiţă a avut timp să dea dovezi bizare de ataşament faţă de „valorile” partidului, chiar şi după standardele instituţiei în care lucra. Un astfel de caz ar putea fi considerat autodenunţul din faţa Adunării Generale P.M.R. a direcţiei, când a declarat că ar fi încălcat, pe când se afla la Arad, prevederile Hotărârii C.C. al P.M.R. cu privire la regimul schimbului de bani în timpul reformei monetare, împrumutând bani pentru a-i schimba în noua monedă, ceea ce-l făcea suspect de speculă şi tendinţe de înavuţire. Drept scuză, invoca faptul că ar fi „împrumutat bani de la un coleg al său […] întrucât rămăsese fără bani pe teren şi nu avea cu ce plăti la cantina unde mâncase şi a mers de i-a preschimbat”, dar lăsa adunarea membrilor de partid să-l judece cu toată asprimea pentru faptele sale. Circumstanţele în care locotenentul Pleşiţă recurge la acest gest, erau relatate ulterior de organele de partid locale:

„De menţionat este faptul că şi membrii de Partid de la fosta D.R.S.S. Vâlcea nu ştiau de această lipsă pe care a avut-o tov. Pleşiţă la Arad, însă, cu ocazia punerii a altor tov. membri de Partid din această Regiune în discuţia Adunării Generale pentru abateri asemănătoare, tov. Pleşiţă Nicolae singur, la discuţii, a arătat că şi el a avut o abatere în acest sens, făcându-şi autocritica, provocând prin aceasta punerea sa în discuţia Adunării Generale”[37].

Adunarea menţionată, cu totul bulversată de destăinuirile unui membru atât de zelos, hotărăşte pedepsirea sa cu „admonestare scrisă”, sancţiune ridicată ulterior de Comisia de Partid de la nivel local. Aşa cum se va vedea, nu este singura dovadă de exces de zel de acest gen a ofiţerului în lunga sa carieră în Securitate.

---

[33] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cadre, dosar nr. P/1820, vol. 2, f. 94: Referat al Comisiei de Partid din cadrul Serviciului Politic al Regiunii M.S.S. Piteşti, din 25.01.1953.

[34] ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Pleşiţă Nicolae*, partea I, f. 13: *Fişă personală Pleşiţă Gh. Nicolae.*

[35] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cadre, dosar nr. P/1820, vol. 2, f. 94: Referat al Comisiei de Partid din 25.01.1953.

[36] *Ibidem.* Biroul 7 al D.R.S.S. Vâlcea ar fi trebuit să corespundă Direcţiei a VII-a a D.G.S.S., deci să se ocupe de contrainformaţii în Miliţie. Cu toate acestea, nu există un grad de certitudine suficient de mare în acest sens.

[37] *Ibidem.*

La 24 iunie 1952, locotenentul Pleşiţă, după desfiinţarea Regionalei Vâlcea, a fost mutat la conducerea Secţiei a III-a Informaţii Interne, din D.R.S. Piteşti. Revenit la unitatea în cadrul căreia se angajase în Securitate, ofiţerul reuşeşte să se remarce rapid, aducându-şi o contribuţie însemnată la organizarea acţiunii informative soldate cu prinderea „bandei Stănescu şi Şerban Mihai", la 21 octombrie 1952[38]. Cu toate acestea, după reorganizarea Ministerului Securităţii Statului din 1953, când Secţia a III-a se transformă în serviciu, N. Pleşiţă este numit doar locţiitor al şefului noului Serviciu 3 Informaţii Interne din D.R.S. Piteşti, în timp ce conducerea efectivă a unităţii i-a revenit lt.maj. Victor Moise[39]. La scurt timp însă, de la 1 septembrie 1953, a fost mutat din nou, de data aceasta în Aparatul Central al ministerului şi în funcţia de şef al Secţiei a III-a din Serviciul Învăţământ al Direcţiei Cadre[40]. Aflat la conducerea unei secţii care avea rolul de a elabora lecţiile de pregătire profesională a lucrătorilor din Securitate, locotenentul Pleşiţă pare să fi reuşit, în scurt timp, să-şi însuşească o „serie de principii şi metode pedagogice" şi să-şi aducă aportul la „ridicarea calităţii lecţiilor de învăţământ de specialitate la locul de muncă". După cum s-a apreciat ulterior, au avut o contribuţie însemnată la succesul ofiţerului pe acest plan experienţa „muncii informativ-operative, unde are cunoştinţe", pregătirea sa „politică", dar şi cea de „cultură generală", care, de la înălţimea celor patru clase pe care le absolvise până în acel moment, a fost de un real ajutor în conceperea lecţiilor destinate unui aparat la fel de bine educat[41].

Mutarea în Direcţia Cadre a Securităţii se va dovedi plină de beneficii pentru Nicolae Pleşiţă, avansat succesiv în grad – locotenent-major de la 30 decembrie 1953[42] şi căpitan, din 15 august 1956[43] - decorat, la 23 august 1954, cu medalia „Pentru merite deosebite în apărarea orânduirii de stat", dar şi remarcat la nivelul conducerii ministerului drept un ofiţer „cu perspective". În cursul lunii iulie 1956, însă, în urma măsurilor de reorganizare întreprinse, secţia condusă de el este transformată în birou, iar ofiţerul – retrogradat în consecinţă. A fost vorba numai de o măsură temporară, căpitanul Pleşiţă fiind avut în vedere pentru promovarea într-o funcţie de o importanţă considerabilă – locţiitor pentru operativ al şefului Direcţiei Regionale de Securitate Piteşti – în care este şi numit de la 1 ianuarie 1957[44].

În calitatea de locţiitor al lui Pavel Constandache la Regionala de Securitate Piteşti, N. Pleşiţă a primit, de la bun început, „sarcina de a se ocupa de prinderea bandelor ce se află pe teritoriul regiunii", a căror existenţă reprezenta o problemă stânjenitoare pentru organele de represiune de atunci. Rezultatele obţinute de ofiţer au depăşit însă cele mai optimiste aşteptări, acesta contribuind în mod direct la arestarea

[38] *Ibidem.*
[39] ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7358, dosar nr. 61, nenumerotat: Ordinul M.S.S. nr. 995/15.05.1953.
[40] Vezi Liviu Pleşa, *Cadrele de conducere din Direcția Regională de Securitate Cluj. Date biografice*, în „Caietele CNSAS", anul II, nr. 1(3)/2009, p. 126.
[41] ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7366, dosar nr. 13, nenumerotat: Referat de cadre din 20.12.1956, semnat de şeful Serviciului 1 din Direcţia Cadre M.A.I., mr. Grigore Rovenţa şi lt.maj. Fl. Chiriac, şef birou, anexat Ordinului M.A.I. nr. 1014/01.01.1957.
[42] Idem, inv. nr. 7358, dosar nr. 59, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 3400/30.12.1953.
[43] Idem, inv. nr. 7363, dosar nr. 59, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 3501/15.08.1956.
[44] Idem, inv. nr. 7366, dosar nr. 13, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1014/01.01.1957.

membrilor ultimelor grupări de rezistenţă din regiune – „bandele teroriste" Şerban – Voicu şi, mai ales, Arnăuţoiu[45]. Reacţia conducerii ministerului la un asemenea succes neaşteptat a fost, practic, revărsarea unui şir nesfârşit de ordine şi medalii peste „eroul" ale cărui „curaj şi spirit de sacrificiu" făcuseră posibilă capturarea unor adversari ce se opuneau în mod deschis regimului de peste zece ani: „Steaua R.P.R.", clasa a IV-a şi apoi clasa a V-a, „Medalia Muncii", „Meritul Militar", clasa I şi apoi şi a II-a. În tot acest timp, căpitanul Pleşiţă continua să furnizeze noi dovezi de fidelitate faţă de regim, de cele mai variate tipuri, în mod egal apreciate de ofiţerii de cadre ai ministerului:

„Faptul că cpt. Pleşiţă Nicolae este un element ataşat regimului o ilustrează munca depusă în prinderea bandelor, precum şi faptul că, personal, a demascat un văr al său, care avea o maşină de scris în mod clandestin"[46].

Pentru pregătirea unui ofiţer care prezenta asemenea „perspective" precum căpitanul Pleşiţă, acesta a fost trimis, din august 1958, să urmeze tradiţionalul curs de pregătire de la Moscova, cu durata de un an. Aici, a îndeplinit funcţia de şef al unei grupe a cursanţilor români şi a reuşit să absolve cursurile cu rezultate de „bine" şi „foarte bine". Cu toate acestea, impresia creată de N. Pleşiţă conducerii grupului de ofiţeri români din U.R.S.S. nu a fost întru totul favorabilă, după cum se relata ulterior:

„Fiind un element tânăr, şi-a manifestat, pe drept cuvânt, mândria pentru funcţia încredinţată la locul de muncă în ţară şi apoi la Moscova, precum şi faptul că activitatea lui a fost, în general, încununată de succese. Această perspectivă frumoasă a creat ofiţerului şi o anumită tendinţă de îngâmfare, care a ieşit în evidenţă în diverse ocazii, manifestată nu prin lăudăroşenie, ci prin comportare. La un moment dat, discuta cu ofiţerii din cadrul diviziunii pe un ton arogant, le atribuia diferite epitete şi făcea afirmaţii necontrolate, care îi jigneau pe unii dintre ei, fapt ce a făcut ca, uneori, să se discute de către unii ofiţeri în mod negativ la adresa lui"[47].

Nu erau primele reproşuri aduse trăsăturilor de caracter ale locţiitorului şefului Regionalei de Securitate Piteşti[48], dar era prima dată când acestea îşi găseau reflectarea la un nivel mai înalt, pe măsura funcţiilor în care ofiţerul promovase. Cu toate acestea, aprecierea conducerii ministerului pentru rezultatele sale în activitatea informativă se păstrează la cote înalte, mai ales că N. Pleşiţă perseverează în acest sens, după întoarcerea de la Moscova, la 1 august 1959. Mai mult decât atât, se dovedeşte receptiv şi la ordinele ministrului referitoare la perfecţionarea pregătirii culturale, absolvind

[45] Idem, fond Cadre, dosar personal *Pleşiţă Nicolae,* partea a II-a, f. 30: Referat de cadre din 25.06.1960, semnat de şeful Direcţiei Cadre MAI, col. Ioan Pateşan.

[46] *Ibidem*, f. 73: *Notă-raport,* din 12.11.1958, semnată de cpt. Stanciu Ioan, din cadrul Serviciului 1 al Direcţiei Cadre a M.A.I. Citatul poate fi regăsit, parţial, şi în Liviu Pleşa, *op cit,* p. 126.

[47] ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Pleşiţă Nicolae,* partea a II-a, f. 260: *Caracterizare privind pe căpitanul Pleşiţă Neculaie, cursant la Facultatea Specială de la Moscova, de pe lângă C.S.S. al U.R.S.S.*, din 18 iulie 1959

[48] În 1949, lt. I. Gheorghiţă, ce pare să fie şeful direct al plutonierului Pleşiţă, nota referitor la acesta: „Fire încrezută, cu tendinţe de carierism" – vezi *ibidem,* f. 278: *Pleşiţă Gh. Nicolae, plutonier de Securitate. Caracterizare,* din 21 decembrie 1949. De asemenea, organele de partid notaseră referitor la rubrica „Lipsuri" dintr-un chestionar de cadre din 1949: „Este puţin încrezut şi se supraapreciază în muncă. Ajutat, va fi un tovarăş bun" – vezi ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cadre, dosar nr. P/1820, vol. 2, f. 76: *Chestionar*, din 17.06.1949.

şcoala elementară, apoi şi cursurile medii (în 1963) şi pe cele ale Facultăţii de Istorie – Filozofie din cadrul Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj (al cărei examen de stat l-a promovat în 1970)[49]. În consecinţă, este răsplătit prin avansarea la gradul de maior, de la 23 august 1961, şi inclus în rezerva de cadre pentru numirea într-o funcţie de primă importanţă în aparatul de represiune – aceea de şef al unei direcţii regionale de Securitate. Promovarea sa la conducerea Regionalei Cluj, de la 1 ianuarie 1962[50] pare a face parte dintr-o mişcare mai amplă de înlocuire a şefilor direcţiilor teritoriale ale aparatului de represiune, mai ales din zona Ardealului, deşi, este adevărat, Regionala Cluj rămăsese fără un conducător încă din cursul lunii martie 1961.

Activitatea maiorului Pleşiţă la comanda Regionalei de Securitate Cluj pare să îndreptăţească toate speranţele puse în capacitatea sa de a impulsiona activitatea informativă a unităţii, ai cărei şefi precedenţi constituiseră un prilej de perpetuă nemulţumire pentru Al. Drăghici. Astfel, după cum s-a apreciat ulterior, ofiţerul, „având calităţi organizatorice şi o bogată experienţă în munca de Securitate", ar fi „contribuit efectiv la îmbunătăţirea organizării Direcţiei regionale şi a conţinutului activităţii acestei unităţi". Datorită „măsurilor eficace" adoptate, a fost posibilă „ridicarea calitativă a activităţii informativ-operative şi ca urmare au fost obţinute rezultate importante în depistarea şi prevenirea unor acţiuni întreprinse de elementele duşmănoase". De asemenea, s-a remarcat prin bunele relaţii întreţinute cu organele de partid şi sprijinul pe care l-a acordat subordonaţilor pentru „formarea, creşterea şi educarea lor", reuşind să promoveze în funcţii de conducere „tovarăşi capabili şi cu perspective". Drept singure deficienţe înregistrate în activitatea sa, lui N. Pleşiţă i s-a imputat faptul că s-ar fi pripit în aprecierea subordonaţilor, i-ar trata ironic şi „câteodată foloseşte unele expresii necorespunzătoare". În evaluările anuale ale şefului Regionalei de Securitate Cluj, ofiţerul primea în mod constant calificativul de „foarte bine"[51]. Drept urmare a rezultatelor remarcabile obţinute într-o perioadă relativ scurtă de timp, la conducerea uneia dintre cele mai dificile unităţi regionale de Securitate, maiorul Pleşiţă a fost avansat în grad la „excepţional" în două rânduri – locotenent-colonel, de la 23 august 1964 şi colonel, de la 23 august 1966[52] - şi inclus în rezerva de cadre pentru numirea într-o funcţie mai importantă.

Promovarea lui Nicolae Pleşiţă în Aparatul Central al Securităţii a survenit de la 14 februarie 1967[53], când a fost numit şef al Direcţiei a VI-a Paza Demnitarilor din M.A.I., devenită apoi Direcţia a VIII-a Securitate şi Gardă a C.S.S., Direcţia a XI-a C.S.S., Direcţia a V-a M.I. etc. Aceasta reprezenta un semnificativ progres în cariera ofiţerului, chiar dacă prelua conducerea unei unităţi centrale considerate înainte drept

[49] Vezi L. Pleşa, *op cit*, p. 126.

[50] ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7377, dosar nr. 14, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. K/3537/01.01.1962.

[51] Fl. Dobre (coord.), *op cit,* vol. I (1948 – 1967), p. 261: *Notă* a Secţiei Cadre C.C. al P.M.R., din 4 februarie 1967, semnată de Dumitru Ivanovici, şeful Secţiei, Nicolae Liteanu, instructor în cadrul Secţiei şi Gheorghe Vasile, instructor în Secţia pentru controlul muncii la M.F.A., M.A.I. şi Justiţie.

[52] ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Pleșiță Nicolae,* partea I, f. 13: *Fișă personală*…

[53] Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7386, dosar nr. 2, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1651/14.02.1967.

relativ lipsită de importanţă. Iar anii următori par să se arate favorabili lui colonelului Pleşiţă din toate punctele de vedere. La scurtă vreme după numirea în fruntea direcţiei de Securitate şi Gardă, a fost avansat în gradul de general-maior – de la 22 august 1967[54] - iar în funcţia deţinută pare să se bucure de aprecierea conducerii nou creatului C.S.S. şi, mai ales, a secretarului general C.C. al P.C.R., a cărui influenţă asupra carierei ofiţerilor de Securitate din eşalonul de vârf începea să devină tot mai pronunţată. Ulterior, N. Pleşiţă adoptă o serie de măsuri de restructurare a unităţii, trecând în rezervă, în perioada 1968 – 1970, o parte importantă din ofiţerii şi conducătorii de servicii din cadrul acesteia, ia parte la organizarea numeroaselor vizite ale lui N. Ceauşescu în străinătate şi este premiat în repetate rânduri, împreună cu restul personalului, pentru rezultatele obţinute.

Cu toate acestea poziţia generalului Pleşiţă în fruntea direcţiei era ameninţată de nemulţumirile la adresa sa, acumulate de-a lungul timpului la nivelul conducerii C.S.S. Astfel, în fişa de notare a acestuia din 1970 se menţiona apariţia unor incidente de securitate grave, pe care ofiţerii de Securitate şi Gardă nu au fost capabili să le prevină, dar şi existenţa unei stări de iritare la nivelul diverşilor conducători ai partidului – dar nu şi a secretarului general şi a familiei sale – cu privire la modul în care lucrătorii direcţiei îşi exercitau atribuţiunile:

„Ca urmare a […] deficienţelor în instruirea, controlul şi îndrumarea subordonaţilor, atât din partea sa [N. Pleşiţă], cât şi a adjuncţilor săi, au fost cazuri când diferite persoane au reuşit să acosteze în public tovarăşi din conducerea superioară de partid şi de stat, chiar şi pe tovarăşul secretar general al partidului. Astfel, cu prilejul sesiunii jubiliare a Marii Adunări Naţionale, din august 1969, ca urmare a faptului că, la Sala Palatului Republicii, în care avea loc sesiunea, nu au fost aplicate întocmai măsurile de securitate şi gardă ordonate de tovarăşul preşedinte al Consiliului Securităţii Statului, a fost posibil ca un cetăţean să pătrundă în sală şi anexele acesteia cu circa 12 ore înainte de începerea şedinţei, să-l acosteze apoi pe tovarăşul secretar general al partidului, pentru a-i înmâna o scrisoare. […]

Tovarăşi din conducerea superioară de partid şi-au manifestat, în cursul acestui an, de câteva ori, nemulţumirea pentru felul în care se îndeplinesc misiunile de asigurare a securităţii personale a conducerii de partid şi de stat”[55].

Se menţiona, de asemenea, faptul că vechile tare de comportament ale ofiţerului căpătaseră amploare, odată cu promovarea în funcţie, fiind acuzat de utilizarea unor „metode, expresii, aprecieri şi afirmaţii”, care ar fi fost de natură să-i demobilizeze pe subordonaţi. Neajunsuri precum cele amintite mai sus au fost menţionate în toate notările de serviciu întocmite generalului Pleşiţă ulterior anului 1969, dar, cu toate acestea, situaţia nu pare să se amelioreze, în timp ce criticile la adresa sa devin tot mai dure. Astfel pare să se explice destituirea sa de la comanda Direcţiei a VIII-a Securitate şi Gardă a Ministerului de Interne (revenise la acest indicativ după fuziunea C.S.S. şi

[54] Idem, inv. nr. 7349, dosar nr. 2, f. 190: Decretul Consiliului de Stat nr. 804/22.08.1967.
[55] Idem, fond Cadre, dosar personal *Pleşiţă Nicolae,* partea I, f. 39: *Notarea de serviciu pe perioada 15 iulie 1969 până la 30 iunie 1970.*

M.A.I. din 1972), din 30 noiembrie 1972[56]. Cu această ocazie i s-a întocmit un adevărat rechizitoriu, fiind acuzat că „s-a rupt de comanda operativă a unităţii şi nu a asigurat continuitate în conducerea acesteia", pentru rămânerea în urmă în utilizarea de către ofiţerii unităţii a tehnicii operative, şi eşecurile din activitatea informativă specifică, de „pripirea" în aprecierea subordonaţilor, fostul şef al direcţiei neîngrijindu-se „suficient pentru a le cunoaşte preocupările şi nevoile pe care le au" şi pentru că nu s-ar fi preocupat de „rezolvarea situaţiei" unor subalterni afectaţi de reorganizările efectuate. Concluzia, menţionată în notarea de serviciu pe anul 1972, era fără echivoc – se impunea destituirea lui şi numirea în altă funcţie:

„Ca urmare a unor neajunsuri serioase, ce au făcut ca munca de Securitate şi Gardă să nu se menţină la nivelul cerinţelor tot mai mari şi pe care generalul-maior Pleşiţă Nicolae nu a mai avut în ultima perioadă capacitatea să le înlăture, a fost eliberat din funcţia de şef al Direcţiei a VIII-a şi a pus la dispoziţia Ministerului de Interne, iar data de 1 decembrie 1972, a fost numit şef al Direcţiei de Informaţii Interne"[57].

Este posibil ca acestea să fi fost singurele motive ale destituirii generalului Pleşiţă de la conducerea Direcţiei de Securitate şi Gardă a Securităţii, dar pare puţin probabil. Este mai plauzibil ca apropierea excesivă, atât în virtutea funcţiei deţinute, cât şi voluntare, a ofiţerului de Nicolae Ceauşescu să-i fi atras multe antipatii la nivelul conducerii Securităţii. Asta mai ales dacă avem în vedere faptul că noul secretar general al C.C. părea mult mai dornic să se amestece în activitatea organelor de represiune decât predecesorul său, situaţie în care funcţia de şef al direcţiei de gardă a acestuia dobândea o importanţă nebănuită înainte. Iar generalul Pleşiţă, cel mai probabil, a ştiut să şi scoată asta în evidenţă[58]. Este foarte adevărat că neajunsurile din activitatea unităţii conduse de el par grave, mai ales în privinţa incidentelor de securitate înregistrate, dar, în aceste condiţii, pare de neînţeles motivul pentru care a preluat comanda unei direcţii de mare importanţă precum Direcţia I Informaţii Interne. Asta doar dacă nu voiau decât să-l îndepărteze din postul situat în imediata proximitate a lui N. Ceauşescu.

---

[56] Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7397, dosar nr. 8, nenumerotat: Ordinul M.I. nr. 3073/30.11.1972.

[57] Idem, fond Cadre, dosar personal *Pleșiță Nicolae,* partea I, f. 34: *Notarea de serviciu pe perioada 01 noiembrie 1971 până la 30 decembrie 1972.*

[58] Putem lua în considerare propriile sale mărturisiri în acest sens. Astfel, în cadrul unor interviuri publicate după 1989, N. Pleşiţă declara, referitor la activitatea sa la conducerea unităţii mai sus menţionate: „Am vrut să reformez Direcţia de Securitate şi Gardă. Găsisem acolo regulamentul lui Bucikov [Valeriu N., locţiitor al şefului Direcţiei Securitate şi Gardă în perioada 1951 – 1959], un rus KGB-ist înfiltrat la noi pe post de adjunct al serviciului. În regulamentul lui se spunea că un ofiţer de Securitate şi Gardă «trebuie să fie tuns exemplar ca un ostaş sovietic». Am aruncat regulamentul lui Bucikov, pe care nu-l mai prinsesem în funcţie. Uniforma devenise tot rusească. Am cerut reforma gărzii până la desprinderea de Ministerul de Interne. «A, a, a! Pleşiţă se vrea ministru! De-aia umblă el la reglementări, vrea să se separeu de noi!» Le-a convenit de minune concediul meu, ca să mă elimine. Patilineţ mă suspecta: «Tu ne torni la Tovarăşu´!» Nu mă ocupam de aventurile lor. N-au acceptat propunerea mea de reformă şi structura a rămas neschimbată. După 1989, cei de azi au procedat cu SPP exact cum am zis eu atunci" – vezi *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță,* Bucureşti, Ed. Ianus Inf S.R.L., 2001, p. 72.

Destituirea de la conducerea Direcţiei de Securitate şi Gardă a M.I. a fost, probabil, o lovitură resimţită puternic de generalul Pleşiţă, care, cel mai probabil, era foarte mândru de activitatea sa de aici şi de situarea în imediata proximitate a secretarului general al P.C.R.[59]. Însă ce era mai rău abia avea să vină. La 14 martie 1973, N. Ceauşescu a convocat întreaga conducere a Ministerului de Interne, împreună cu generalul Pleşiţă, pentru a le reproşa faptul de a-i fi întocmit dosare de urmărire informativă şi exercitarea de presiuni asupra personalului medical ce trata familia prezidenţială, în urma cărora unul dintre medici, Schächter, s-ar fi sinucis. Şedinţa pare să aibă o desfăşurare dramatică, în care aproape toţi factorii de conducere ai ministerului sunt puşi la zid şi, în special, N. Pleşiţă, ai cărui subordonaţi erau principalii vinovaţi pentru abaterile grave sesizate. Ofiţerul a încercat să dea asigurări de devotament faţă de conducerea partidului şi să se disculpe pentru întreaga situaţie creată, dar tentativele sale au rămas în van, N. Ceauşescu continuând să-l învinovăţească pentru încălcarea directivelor partidului. Redau mai jos câteva fragmente mai relevante ale dialogului de atunci dintre secretarul general al C.C., reprezentanţii conducerii ministerului şi generalul Pleşiţă:

„**Tov. Grigore Răduică**: Vă raportez că este vorba de deficienţă pe linia competenţei şi a răspunderii. Din câte îmi dau seama nu este vorba de rea intenţie şi de lipsă de devotament.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Devotamentul este una şi prostia este mai rea decât totul. Eu nu am pus în discuţie acest lucru. Cui trebuiau aceste lucruri? Le-a cerut cineva? Să mă informeze Pleşiţă, să-mi spună cine i le-a cerut, inclusiv acestea care sunt din 1969. Cine ţi le-a cerut Pleşiţă?

Tov. Nicolae Pleşiţă: Vă raportez că exista o asemenea practică. Se făceau nişte informări şi ştiam că vin la dvs.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Mi-ai prezentat mie aşa ceva?

Tov. Nicolae Pleşiţă: *Le raportam la conducerea ministerului.* (s.m.)

Tov. Ion Stănescu: Eu nu am cerut aşa ceva şi nici nu mi s-a prezentat”[60].

Consecinţele descoperirii unor dosare de urmărire informativă, care atestau continuarea supravegherii informative a conducerii partidului de către organele de Securitate, în ciuda tuturor ordinelor şi directivelor contrare, au fost extrem de neplăcute pentru toţi cei consideraţi vinovaţi. Ministrul Ion Stănescu a fost destituit din

[59] Cu toate acestea, N. Pleşiţă deplângea, în interviurile ulterioare, faptul că ar fi trebuit să exercite această funcţie de conducere, declarând: „Din cei 42 de ani de activitate în cadrul Serviciului de Informaţii (sic!), cincinalul cât am fost comandantul Direcţiei de Securitate şi Gardă a fost cel mai negru. Mizeria balcanică de la Bucureşti n-o cunoşteam pe atunci. Munca pe care am făcut-o mi-a permis să văd micimea care-l caracteriza, cu excepţia lui Maurer, Emil Bodnăraş … Mai bine rămâneam acolo şi-i credeam nişte mici zei mai departe. Am continuat să-mi fac meseria nu doar pentru deservirea acestei nomenclaturi balcanice, dar pentru osatura statală a României. Am făcut abstracţie de ei ca oameni şi mi-am continuat lucrul”. Fostul ofiţer merge cu ipocrizia până într-acolo încât afirmă: „Cu tot comportamentul incorect al ministrului Ion Stănescu, am zis bogdaproste că am scăpat” – vezi *ibidem.* Va avea în scurt timp prilejul să-şi exprime recunoştinţa faţă de ministru într-un mod aparte.

[60] Vezi Fl. Banu, *Din paradoxurile Epocii de Aur – Ceauşescu* versus *Securitatea*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 7(83)/2003, p. 38-39.

funcție și îndepărtat din Comitetul Executiv al C.C. al P.C.R., iar în cazul generalului Pleșiță s-a decis demiterea de la conducerea Direcției I, menționându-se cu acest prilej faptul că împotriva sa „vom lua, probabil, și alte măsuri, pentru că nu merită să lucreze în Securitate”[61].

În ciuda amenințării deloc voalate formulate de N. Ceaușescu în seara zilei de 14 martie, N. Pleșiță nu a fost trecut în rezervă. Hotărârea conducerii P.C.R. de destituire a sa de la comanda Direcției I a fost formalizată printr-un ordin al noului ministru, Emil Bobu, din 15 martie 1973, prin care se anunța demiterea ofițerului „întrucât în funcția de șef al Direcției a VIII-a, ce a deținut-o anterior, a încălcat unele prevederi ale hotărârilor de partid referitoare la munca de Securitate și a comis grave abateri de la indicațiile și orientările date de conducerea de partid referitoare la atribuțiunile și sarcinile unității respective”, acesta fiind numit, în schimb, șef al Serviciului Asigurare Materială, Financiară și Medicală din Inspectoratul Județean Ilfov al M.I.[62]

Se părea că generalul Pleșiță avea să-și asigure o retragere liniștită din Securitate, numărând concediile medicale și uniformele lucrătorilor operativi. Nu a fost cazul. După nouă luni, la 15 decembrie 1973, a fost reintrodus în aparatul operativ, avându-se în vedere „pregătirea, experiența și capacitatea sa de muncă”[63], și numit locțiitor al șefului Direcției I Informații Interne. Seria promovărilor este însă departe de a se opri aici. Câteva luni mai târziu, la 7 mai 1974, generalul Pleșiță ajunge în Colegiul de Conducere al ministerului, fiind numit secretar general al acestuia, post creat special pentru el, cu această ocazie[64], calitate în care avea rolul de a coordona activitatea Direcției I Informații Interne, a Direcției a II-a Contrainformații în Sectoarele Economice și a Comandamentului pentru Tehnică Operativă și Transmisiuni. De la 1 decembrie 1975 este numit adjunct al ministrului de Interne, iar peste mai puțin de un an, la 4 noiembrie 1976 – prim adjunct al ministrului[65]. Cum o asemenea funcție cerea și un grad pe măsură, N. Pleșiță a fost și avansat în consecință – general-locotenent, de la 7 mai 1977[66].

Dacă avem în vedere cele de mai sus, am putea spune că tot ce avea de făcut Nicolae Pleșiță pentru a cunoaște un adevărat salt în carieră era să-i întocmească dosar de urmărire informativă lui N. Ceaușescu. Este adevărat că, uneori, pașii înapoi făcuți în

---

[61] *Ibidem.*
[62] ACNSAS, inv. nr. 7398, dosar nr. 3, nenumerotat: Ordinul MI nr. 1442/15.03.1973.
[63] Idem, fond Cadre, dosar personal *Pleșiță Nicolae,* partea I, f. 63: Referat de cadre din 31.10.1979, semnat de șeful Direcției Cadre și Învățământ, gen.mr. Florea Gheorghe și șeful Serviciului 1, col. Bocșe Iosif. Vezi și idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7398, dosar nr. 16, nenumerotat: Ordinul M.I. nr. 2603/15.12.1973.
[64] Vezi L. Pleșa, *op cit*, p. 126 – 127 și Fl. Dobre (coord.), *op cit,* vol. 2 (1967 – 1989), p. 196: *Protocol nr. 6 al ședinței Secretariatului din 1 mai 1974.* Numirea în funcția de secretar general al M.I. s-a efectuat prin H.C.M. nr.484/07.05.1974– vezihttp://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7349_002%20fila%20157-158.pdf, consultat la data de 06.10.2013.
[65] L. Pleșa, *op cit*, p. 127.
[66] Vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7349_002%20fila%20131-134.pdf, consultat la data de 06.10.2013.

acest domeniu puteau pregăti avansări ulterioare neaşteptate, dar să promovezi de la şef al contabililor şi gestionarilor unui inspectorat judeţean al M.I. la prim-adjunct al ministrului în ceva mai mult de trei ani este ieşit din comun. Mai ales dacă avem în vedere natura abaterilor comise de fostul şef al direcţiei de Securitate şi Gardă. S-ar pune problema dacă numeroasele competenţe dobândite în perioada în care a servit în aparatul informativ al Securităţii l-au făcut chiar de neînlocuit, iar trecerea sa temporară în sectorul neoperativ să fi fost resimţită atât de dureros la nivelul Securităţii, încât să fi determinat conducerea ministerului să ceară readucerea sa grabnică şi promovarea în funcţii cât mai înalte.

Este foarte puţin probabil ca generalul Pleşiţă să fi părut cuiva de neînlocuit, în ciuda serviciilor de necontestat aduse anterior partidului. Pentru altcineva, „erori" precum cele care i-au fost atribuite puteau pune capăt, fără prea multe complicaţii, carierei de ofiţer de Securitate. Realitatea este însă că „greşeala" lui N. Pleşiţă a fost chiar foarte utilă secretarului general al P.C.R. de atunci, care a avut o justificare ideală pentru a-i îndepărta de la conducerea Ministerului de Interne pe Ion Stănescu şi apoi pe toţi activiştii de partid, trimişi în fruntea organelor de represiune după 1967, de a căror activitate avea motive serioase să fie nemulţumit. Spre deosebire de ce se va întâmpla ulterior, lui N. Ceauşescu încă îi mai trebuiau justificări în 1973 pentru a destitui conducerea Ministerului de Interne, fără a trezi suspiciuni cu privire la intenţiile sale de a controla în totalitate activitatea instituţiei. Iar Nicolae Pleşiţă i-a servit motivele ideale. O problemă ar fi motivul pentru care ofiţerul a fost atât de consistent răsplătit ulterior, când putea fi foarte uşor înlăturat. O explicaţie plauzibilă în acest sens, cred, ar fi aceea conform căreia chiar fostul şef al Direcţiei a VIII-a a M.I. a fost cel care l-a informat pe N. Ceauşescu despre existenţa dosarelor de urmărire, după destituirea de la comanda unităţii în cauză. Iar toată scena desfăşurată în faţa secretarului general al P.C.R. nu a fost decât o farsă minuţios elaborată, prin care toată conducerea partidului a fost convinsă de vinovăţia lui Ion Stănescu – subliniată, după cum s-a văzut, chiar de N. Pleşiţă – iar demiterea acestuia a devenit o formalitate. În schimb, generalul Pleşiţă, după o scurtă perioadă de penitenţă, a fost promovat în funcţii de o importanţă mult mai mare decât toate cele deţinute anterior şi a dobândit, cu aceeaşi ocazie, statutul de „om de încredere" al lui N. Ceauşescu în interiorul sistemului, postură nu chiar lipsită de riscuri, datorită umorilor imprevizibile ale protectorului său.

O dovadă a fragilităţii poziţiei generalului Pleşiţă, chiar dacă aflată atât de aproape de vârful ierarhiei din Securitate, a fost reprezentată de evenimentele ulterioare fugii din ţară a lui Ioan Mihai Pacepa. Cu acest prilej, asemenea întregii conduceri a Ministerului de Interne, şi N. Pleşiţă a fost demis din funcţia de prim-adjunct al ministrului, la 29 septembrie 1978, fiind numit, în schimb, la conducerea principalei instituţii de pregătire a cadrelor M.I., Şcoala Militară de Ofiţeri Activi Băneasa[67]. Perioada de dizgraţie a durat însă mai puţin de doi ani, până la 22 aprilie 1980[68], când N. Ceauşescu decide să-şi readucă vechiul slujitor loial în poziţii de prim rang în cadrul

[67] Vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7349_002%20fila%20089.pdf, consultat la data de 06.10.2013.
[68] Vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7349_002%20fila%20051-052%20058.pdf, consultat la data de 06.10.2013.

ministerului, numindu-l adjunct al ministrului şi şef al Centrului de Informaţii Externe al Securităţii, asta după ce experimentele încercate anterior, prin numirea în fruntea acestei structuri a lui Romus Dima şi Gheorghe Zagoneanu, au eşuat lamentabil.

Şi promovarea la comanda aparatului de Informaţii Externe, care furnizase recent o serie de surprize foarte neplăcute conducerii P.C.R., ar putea fi văzută drept o dovadă a încrederii pe care încă i-o mai acorda N. Ceauşescu generalului Pleşiţă. Asta pentru că experienţa profesională a celui din urmă avea la fel de multă tangenţă cu domeniul spionajului extern precum cea a predecesorilor. Iar „rezultatele" obţinute, în perioada de peste patru ani cât a ocupat acest post, au fost pe măsură. Este suficient să amintim, în acest sens, aşa numita „Afacere Haiducu – Tănase" din 1982, în urma căreia, un agent „ilegal" al C.I.E., decorat şi avansat în grad anterior de conducerea Securităţii de la Bucureşti, apare în faţa presei franceze, denunţând faptul că ar fi avut misiunea de a-i asasina pe Paul Goma şi Virgil Tănase la Paris[69]. Detaliile intrigii sunt încă destul de neclare, dar, dacă avem în vedere numai consecinţele acesteia, se poate spune că greu se poate imagina o situaţie mai penibilă pentru un serviciu de spionaj. Cu toate acestea, N. Pleşiţă mai supravieţuieşte încă doi ani la conducerea C.I.E., până când, la 26 noiembrie 1984, este, într-un final, demis din fruntea C.I.E. şi din funcţia de adjunct al ministrului de Interne[70], şi numit comandant al Şcolii Militare de Perfecţionare a Cadrelor de Securitate de la Grădiştea.

În cadrul acestei unităţi, generalul Pleşiţă a fost apreciat de lucrătorii de cadre ai ministerului, pentru că ar fi manifestat „exigenţă şi combativitate", promovând „un stil de muncă dinamic, într-un climat de ordine şi disciplină" şi pentru preocuparea dovedită faţă de „creşterea calităţii şi eficienţei activităţii de perfecţionare a pregătirii cadrelor de Securitate"[71]. În noiembrie 1989, organizaţia de bază P.C.R. a şcolii îl recomanda pentru a fi ales în organele de conducere centrale ale partidului la al XIV-lea Congres, „având în vedere calităţile moral-politice şi profesionale, devotamentul nemărginit faţă de cauza partidului şi poporului, dovedite de-a lungul îndelungatei sale activităţi de activist de partid şi de stat într-un domeniu special"[72].

Aprecierile subalternilor reprezentau o slabă consolare pentru Nicolae Pleşiţă, care trebuia să se împace cu ideea că nu mai urma nici o rechemare într-una din funcţiile de prim ordin ale Securităţii. În final, nimeni nu mai avea nevoie de loialitatea lui, astfel încât a rămas la conducerea acestei şcoli până la revoluţia din decembrie

---

[69] Mai multe amănunte despre acest subiect pot fi regăsite în articolul lui Liviu Tofan, *Cazul „Hernu" şi „Afacerea Haiducu – Tănase" – conexiuni surprinzătoare*, în „Caietele CNSAS", nr. 2 (4)/2009, pp. 345 - 354.

[70] Vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7349_002%20fila%20009-010.pdf, consultat la data de 06.10.2013.

[71] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cadre, dosar nr. P/1820, vol. 1, f. 1: *Notă*, din 03.06.1988, a Secţiei Cadre a CC al PCR, semnată de instructorul Ioan Duţu.

[72] ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Pleşiţă Nicolae*, partea I, f. 72: *Caracterizare privind pe general – locotenent Pleşiţă Nicolae, comandantul Şcolii Militare de Perfecţionare a Cadrelor de Securitate, membru de partid în organizaţia de bază nr. 101 din aparatul central al Departamentului Securităţii Statului,* din 07.11.1989, semnată de secretarul organizaţiei de bază.

1989[73]. A fost trecut în rezervă imediat după căderea regimului şi a decedat după aproape douăzeci de ani, la 28 septembrie 2009, în Bucureşti, nu înainte a se fi bucurat de o neobişnuită notorietate, în perioada ulterioară anului 2000.

Cariera lui Nicolae Pleşiţă, în ciuda unor elemente clar distinctive, datorate funcţiilor foarte importante deţinute şi a longevităţii sale la vârful sistemului, este în bună măsură tipică pentru ofiţerii ajunşi în poziţii de conducere din generaţia sa. Personaj de un ataşament fanatic faţă de regim, lipsit de orice scrupule în urmărirea obiectivelor carierei sale, fostul şef al Regionalei de Securitate Cluj se remarcă drept un ofiţer care a ştiut să obţină performanţe notabile în activitatea informativă pe plan intern – unele chiar emblematice pentru succesul conducerii comuniste de a îngenunchea orice rezistenţă în interiorul ţării, precum capturarea ultimilor membri ai grupării Arnăuţoiu – dar, care, odată promovat în funcţii ce reclamau abilităţi şi cunoştinţe inaccesibile lui, a ajuns total depăşit de cerinţele postului. Iar N. Pleşiţă a fost promovat în continuu, aproape douăzeci de ani după ce a fost limpede că îşi atinsese deja maximul de incompetenţă, ceea ce spune multe despre rezerva de cadre de care mai dispunea regimul în ultimii săi ani.

Gheorghe I. Ristea (n. 21 martie 1928, com. Stejari, jud. Gorj, fiul unui muncitor necalificat, naţionalitatea – română, studii – medii şi cursul de pregătire din U.R.S.S. cu durata de un an, profesia de bază – strungar), şef al *Direcției Regionale M.A.I. Crișana* în perioada 1961 – 1968.

Gheorghe Ristea a absolvit şapte clase elementare, în 1942, în comuna natală, şi s-a angajat apoi ucenic la Societatea de Gaz şi Electricitate din Bucureşti, calificându-se în meseria de strungar, după patru ani. Ulterior, este încadrat la Uzina Electrică Grozăveşti din Bucureşti, unde lucrează până în cursul anului 1948. Din februarie 1948, a plecat brigadier voluntar pe şantierele

[73] Cât de bine a primit fostul şef al C.I.E. exilarea sa la comanda şcolii de la Grădiştea se poate întrevedea şi din relatările acestuia referitoare la evenimentele din decembrie 1989, când, după ce subliniază „importanţa" pe care ar fi avut-o unitatea condusă de el, ce era prevăzută pentru dislocare în caz de război, N. Pleşiţă continuă: „Mă păştea pericolul să mă trezesc cu Ceauşescu la Grădiştea şi ar fi fost frumos. Nu ştiu ce se alegea. Ori se instala el şi făcea punct de comandă – ceea ce s-a văzut că nu era în stare – ori ripostam, dată fiind aversiunea mea pentru că mă ţinea de cinci ani la Grădiştea şi ştiam eu de ce. […] Îl intoxicaseră pe preşedinte cu zvonuri în ce mă privea, încât au ras orice urmă de încredere. Când dădea de greu, îşi aducea aminte de mine. De data asta, nici cel mai mic gest de reabilitare n-a făcut. Mai târziu, an avut confirmarea lui Virgil Măgureanu: «Nu, dvs. eraţi oricum crucificat. Două volume uite-aşa s-au strâns». Toate prostiile din lume. El credea că aş fi curios să văd dosarele. «Ştiţi ce? Eu mă cunosc şi ştiu ce-am făcut pentru ţară. În plus, informaţiile de acolo nu au fost culese cu mijloace specifice: pot fi reale sau aiureli. Dar eu rămân devotat acestei munci, aşa că pot să-mi bage microfoane şi-n urechi, nu mi-e frică. N-aveau ce să afle ca să mă incrimineze»" – vezi *** *Ochii și urechile…,* p. 119. Veşnica obsesie a tuturor lucrătorilor Securităţii – nu propria incompetenţă este de vină pentru demiterea din diverse posturi de conducere, ci „dosarul" care le-ar fi fost alcătuit de „duşmanii" din cadrul sistemului.

Salva – Vişeu şi Căciulaţi – Snagov, îndeplinind diverse funcţii de conducere în formaţiunile astfel constituite – şef de grupă, îndrumător şi membru al comandamentul unei brigăzi. Pentru „rezultatele obţinute în muncă", la terminarea stagiului de trei luni, a primit diploma de „fruntaş al muncii voluntare", reîntorcându-se apoi la Uzina Electrică Grozăveşti[74].

Organele de partid l-au ajutat însă să ocolească practicarea meseriei sale. Încă din octombrie 1944, viitorul şef al Regionalei M.A.I. Crişana a fost primit în U.T.C., pentru ca din 1946 să fie acceptat membru al P.C.R. Din februarie 1949, este selectat pentru înscrierea la Şcoala de partid a Comitetului Orăşenesc P.M.R. Bucureşti, la absolvirea căreia, după patru luni, i s-a încredinţat funcţia de secretar al Sectorului U.T.M. Gaz şi Electricitate din Bucureşti. Evidenţiindu-se şi în această poziţie prin „spirit de orientare şi iniţiativă", din septembrie 1949 a fost trimis la Şcoala de ofiţeri politici M.A.I. nr. 1 din Bucureşti, pe care a absolvit-o la 6 martie 1950, ca şef de promoţie. Având-se în vedere această performanţă, după încadrarea în M.A.I. cu gradul de locotenent la absolvirea şcolii, a fost repartizat în funcţia de locţiitor şef birou la Direcţia Cadre, din Direcţia Generală Politică a M.A.I.

Ca urmare a „rezultatelor bune" obţinute în „munca de cadre" şi preocupării dovedite pentru „pregătirea sa politică şi profesională", a câştigat aprecierea organelor politice ale M.A.I., şi a fost transferat la Direcţia Secretariat, în august 1952 şi, din anul următor, avansat în gradul de locotenent-major – de la 19 ianuarie 1953[75] - iar apoi numit şef al Serviciului 2 Informaţii şi Documentare, cu delegaţie de locţiitor al şefului direcţiei. În această funcţie, Gh. Ristea „a depus mult interes" în exercitarea atribuţiilor, „efectua controale la timp asupra birourilor şi lua poziţie faţă de lipsurile pe care le constata". Drept singure deficienţe în activitatea sa erau enumerate „nervozitatea, încăpăţânarea" şi lipsa de „poziţie autocritică"[76], dar acestea nu au oprit conducerea ministerului să-l aibă în vedere pentru promovarea într-o funcţie mai importantă în sectorul operativ.

Aprecierea conducerii aparatului de represiune faţă de locţiitorul şefului Direcţiei Secretariat s-a tradus prin avansarea acestuia la „excepţional" în gradul de căpitan – de la 1 martie 1954 – şi numirea în funcţia de locţiitor al şefului Direcţiei a II-a Contraspionaj a M.A.I. – din 15 martie acelaşi an[77]. Era însă un salt prea mare pentru un ofiţer care se luptase până atunci mai mult cu hârtiile ministerului, drept care nu a trecut mult până cât s-a arătat cu totul depăşit de „sarcini". Constatându-se „timiditatea şi lipsa de hotărâre în însuşirea problemelor profesionale", manifestate de căpitanul Ristea în activitatea din sectorul operativ, după o perioadă ceva mai mare de un an a

---

[74] ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Ristea Gheorghe*, f. 134: Referat de cadre nedatat, semnat de şeful Direcţiei Cadre M.A.I., col. Ioan Pateşan.

[75] Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7358, dosar nr. 30, nenumerotat: Ordinul M.S.S. nr. 203/19.01.1953.

[76] Idem, fond Cadre, dosar personal *Ristea Gheorghe*, f. 135.

[77] Vezi *ibidem*, f. 1: *Fişă personală*.

fost mutat înapoi la Direcţia Secretariat, al cărei şef, Constantin Marin, tocmai fusese demis pentru abateri disciplinare şi numit, de la 1 decembrie 1955, şef al unităţii[78].

Căpitanul Ristea nu a fost însă considerat vinovat pentru incapacitatea de a conduce o unitate operativă, care i s-a scuzat prin lipsa de experienţă în domeniu. Iar situarea în fruntea unei direcţii din imediata proximitate a conducerii Securităţii își avea avantajele sale. Unul dintre ele ar consta în faptul că ofiţerii de aici par să avanseze în grad spectaculos de rapid, devansându-i cu mult pe cei din alte sectoare. Astfel, de la 1 ianuarie 1956, Gh. Ristea, cu toate eşecurile suferite recent, a fost avansat, din nou la „excepţional", în gradul de maior[79]. O altă deosebire între lucrătorii din unităţi precum Secretariat, sau Cadre şi ofiţerii operativi este că cei dintâi reuşeau întotdeauna să-l mulţumească pe ministru. Iar maiorul Ristea pare să fie iarăşi un bun exemplu în acest sens. Astfel, după reîntoarcerea la conducerea Direcţiei Secretariat, acesta era caracterizat drept „un tovarăş inteligent, cu orientare şi exigent", „principial şi obiectiv", care rezolvă „într-o măsură mulţumitoare sarcinile ce i-au revenit, prezentând la timp conducerii ministerului o serie de materiale concrete". De asemenea, dovedea interes şi pentru satisfacerea cerinţelor ministrului cu privire la completarea studiilor de cultură generală, reușind, până în 1962, să absolve liceul şi să se înscrie la cursurile facultăţii de Ştiinţe Juridice. Singurele „lipsuri" contabilizate la adresa sa constau în mai vechea sa „nervozitate", precum şi în lipsa de control asupra păstrării documentelor[80].

Activitatea merituoasă a maiorului Ristea la conducerea Direcţiei Secretariat cerea şi o răsplată corespunzătoare, care nu a întârziat să apară, sub forma acordării a numeroase ordine şi medalii ale R.P.R., a avansării în grad – locotenent-colonel, de la 1 ianuarie 1960[81] şi a înscrierii sale la cursul de perfecţionare în munca informativă de la Moscova, începând cu 1 august 1960. În U.R.S.S., Gh. Ristea a exercitat funcţia de şef al lotului de ofiţeri români şi a reuşit să obţină calificative de „bine" şi „foarte bine" la examenele de absolvire[82]. După întoarcerea în ţară, de la 1 august 1961, a fost reinstalat la conducerea Direcţiei Secretariat şi avut în vedere pentru numirea la comanda unei unităţi operative, unde putea să dovedească faptul că cele petrecute în 1954 – 1955 au reprezentat o întâmplare nefericită. Ocazia s-a ivit în cursul aceluiaşi an, când s-a impus

[78] *Ibidem,* f. 135: Referat de cadre privind activitatea locotenent colonelului de Securitate Ristea Gheorghe, semnat de şeful Direcţiei Cadre a M.A.I., colonel Pateşan Ioan, f.d.

[79] Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7363, dosar nr. 35, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1098/01.01.1956. La data la care Gh. Ristea a fost avansat maior, Gheorghe Enoiu era doar locotenent-major. A fost avansat în gradul de căpitan, la „excepţional" şi el, de la 5 mai 1956, iar gradul de maior l-a dobândit de-abia la 1 mai 1960, când Ristea era deja locotenent-colonel. Este chiar nedrept, dacă ne gândim numai la eforturile (fizice, mai ales) pe care le depusese Enoiu în munca de anchetă de la angajarea în Securitate. Iar cazul acestuia este numai un exemplu ales în mod aleatoriu.

[80] Idem, fond Cadre, dosar personal *Ristea Gheorghe*, f. 135.

[81] Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7372, dosar nr. 26, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1066/01.01.1960.

[82] Idem, fond Cadre, dosar personal *Ristea Gheorghe*, f. 135.

schimbarea colonelului Kiss, șeful Regionalei de Securitate Crișana, iar locul său a fost preluat de locotenent-colonelul Ristea, de la 1 decembrie 1961[83].

Gheorghe Ristea a fost menținut în fruntea direcției regionale mai sus menționate până la desființarea acestei structuri, în 1968, activitatea sa fiind apreciată unanim de organele de partid și de conducerea ministerului. Se părea că poate confirma, în sfârșit, așteptările avute față de capacitatea sa de a executa ordinele și la comanda unei unități operative de primă importanță, care avea de rezolvat sarcini dificile, mai ales datorită schimbării poziției conducerii P.M.R. în problema „naționaliștilor maghiari". Pentru toate acestea, a fost răsplătit prin acordarea de prime în bani, decorarea cu diverse ordine și medalii și avansarea în gradul de colonel, la „excepțional", de la 23 august 1964[84]. Odată cu reînființarea județelor și constituirea inspectoratelor județene de Securitate, a fost numit șef al Inspectoratului Județean de Securitate Bihor, începând cu data de 18 februarie 1968. Și în această funcție a dovedit „preocupare pentru îndeplinirea sarcinilor de serviciu și îmbunătățirea calității rețelei informative", a fost apreciat de conducerea C.S.S., decorat și premiat, împreună subordonații săi cu ocazia controalelor efectuate la unitate. Un semn suplimentar al aprecierii de care se bucura îl reprezintă și trecerea sa în corpul generalilor, fiind avansat în gradul de general-maior de la 20 august 1969[85].

Tuturor aprecierilor la adresa decoratului șef al Securității Județene Bihor li s-a pus capăt brusc în 1971, când a intervenit o surpriză neplăcută pentru conducerea C.S.S.: „un grup de elemente dușmănoase" din județul Bihor a „răpit" un avion de pe aeroportul din Oradea, aflat sub vigilenta supraveghere a subordonaților generalului Ristea, și a reușit să fugă din țară. Odată cu acest incident, Consiliul Securității Statului a descoperit dintr-o dată că Gheorghe Ristea nu era nici pe departe un șef de inspectorat plin de perspective și foarte eficient, așa cum îl văzuseră până atunci, ci unul cu „deficiențe grave" în activitate, care nu-și controlează subordonații și le tolerează lipsurile, nu pune în aplicare ordinele și, în general, este singurul vinovat de incidentul petrecut, motiv pentru care a fost destituit și mutat la conducerea Serviciului 1 Informații Interne din Inspectoratul Județean de Securitate Brașov[86].

În cadrul acestei unități, generalul Ristea „s-a angajat cu hotărâre în muncă, reușind să obțină rezultate bune și foarte bune" și, cu ajutorul evaluărilor elogioase alcătuite de generalul I. Bolintineanu, șeful său direct, a fost numit locțiitor al șefului Securității Brașov, de la 1 iunie 1972. Ulterior, s-a considerat că penitența sa durase suficient, motiv pentru care, de la 1 mai 1974, a fost numit șef al Inspectoratului Județean Mureș al Ministerului de Interne, o funcție chiar mai importantă decât cea din care a fost destituit anterior pentru incompetență[87]. Și în acest post, generalul Ristea a

---

[83] Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7375, dosar nr. 33, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 3236/01.12.1961.

[84] Idem, inv. nr. 7381, dosar nr. 17, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2403/23.08.1964.

[85] Vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7349_002%20fila%20178-181.pdf, consultat la data de 06.10.2013.

[86] ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Ristea Gheorghe*, f. 78 – 79: *Notarea de serviciu pe perioada 01 iulie 1970 până la 30 noiembrie 1971, privind pe general maior Ristea Gheorghe.*

[87] *Ibidem,* f. 45 – 46: Referat de cadre privind activitatea general – maiorului Ristea Gheorghe, din 10.01.1975, semnat de șeful Direcției Cadre și Învățământ, colonel Vasile Moise.

primit calificative de „foarte bine" din partea conducerii ministerului în aproape toate evaluările anuale, motiv pentru care nu a avut probleme să se menţină la comanda inspectoratului până la trecerea în rezervă, efectuată prin Decretul prezidenţial nr. 240/21.09.1983[88].

Constantin I. Marin (n. 18.01.1928, comuna Căscioarele, raionul Crevedia, regiunea Bucureşti, fiul unui muncitor necalificat, studii – medii şi cursul de perfecţionare cu durata de un an, efectuat în URSS, profesia de bază – muncitor necalificat), *şef al Direcţiei Regionale de Securitate Dobrogea* în perioada 1962 – 1968.

Provenit dintr-o familie de ţărani săraci, Constantin Marin, după absolvirea a şapte clase elementare la şcoala din comuna natală, a lucrat o perioadă la „munca câmpului pe la diferiţi chiaburi"[89] din localitate, pentru ca, din septembrie 1943, să se angajeze în Bucureşti, la Uzina de Apă Grozăveşti. Aici a fost încadrat iniţial ca muncitor necalificat, apoi ca ajutor instalator şi pontator[90], continuând să lucreze în aceeaşi unitate până în 1948. În această perioadă, viitorul ofiţer de Securitate şi-a însuşit meseria de instalator, fără a mai susţine însă examenul de calificare, datorită intrării sale timpurii în rândul activiştilor de partid.

Înscrierea lui Constantin Marin în P.C.R. s-a produs din octombrie 1945, după efectuarea unui scurt stagiu de membru al U.T.C., în cursul aceluiaşi an. Iniţial, viitorul ofiţer de Securitate a rămas angajat al Uzinei de Apă Grozăveşti, îndeplinind, în acelaşi timp, diverse „sarcini de răspundere" pe linie de partid – membru în biroul organizaţiei de bază şi secretar al acesteia, membru al comitetului de fabrică, responsabil cu tineretul etc. – care nu i-au adus beneficii materiale sau profesionale deosebite. Situaţia avea să se schimbe din septembrie 1948, când a fost „scos din producţie" şi trimis să urmeze şcoala medie de partid a organizaţiei P.M.R. din Bucureşti, cu durata de trei luni, iar la finalizarea cursurilor – numit secretar pentru probleme administrative la U.T.M. Bucureşti – Sectorul 3 A Albastru. Promovarea sa în „munca politică" s-a dovedit însă

---

[88] *Ibidem,* f. 5: *Fişă personală.* Activitatea lui Gheorghe Ristea la Inspectoratul Judeţean Mureş nu a fost însă ireproşabilă, deşi au lipsit erori profesionale de genul celor care duseseră la înlăturarea sa din fruntea Securităţii Bihor. În 1975 a fost anchetat de organele de cadre ale Ministerului de Interne, datorită unei plângeri anonime adresate conducerii P.C.R. – cel mai probabil, un produs al vecinilor săi, activişti de partid de pe plan local – prin care ofiţerul era reclamat pentru diverse abuzuri. Astfel, se pare că ofiţerul dispusese – dacă tot era acum şi şef al Miliţiei din judeţ – desfiinţarea unei parcări aflate lângă locuinţa sa, pentru că era deranjat de zgomotul produs de maşini şi înfiinţase, în schimb, o trecere de pietoni numai pentru a putea ajunge mai uşor la locul de muncă. Ancheta efectuată a confirmat aspectele sesizate, rezultatul fiind atenţionarea generalului Ristea de conducerea ministerului – vezi *ibidem*, f. 87 – 88: *Raport cu rezultatul verificării semnalărilor privind pe şeful Inspectoratului Judeţean Mureş, general-maior Ristea Gheorghe.*

[89] Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7363, dosar nr. 35, f. 26: *Referat de cadre privind pe căpitan Marin Constantin*, din 13 decembrie 1955, semnat de şeful Serviciului 1 din Direcţia Cadre M.A.I., maior Rovenţa Grigore.

[90] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cancelarie – Dosare Anexă, dosar nr.16/1961, f. 50: *Referat de cadre privind pe Marin Constantin*, din 28.12.1961, semnat de Nicolae Constantin, şef Sector în Secţia Cadre a C.C. al P.M.R., Negreanu Ion, instructor în Secţia Cadre a C.C. al P.M.R. şi Titileanu Gheorghe, responsabil colectiv M.A.I. din Grupul de Instructori pentru Controlul Muncii de Partid în M.F.A. – M.A.I.

timpurie, C. Marin fiind retrogradat la scurt timp în funcţia de instructor şi mutat la organizaţia U.T.M. din Sectorul 3 B Albastru, datorită faptului că i s-ar fi „sustras din birou suma de 11 500 lei”[91].

În ciuda începutului destul de puţin promiţător al carierei de activist de partid, originea socială şi profesia lui C. Marin îl recomandau pentru încadrarea în rândul recent constituitelor organe de represiune ale regimului, aflate în permanentă căutare de noi cadre. Din acest motiv, instructorul de partid lipsit de vigilenţă din Bucureşti a fost considerat corespunzător pentru înscrierea, din septembrie 1949, la cursurile Şcolii de Ofiţeri M.A.I. din Oradea, de unde, în aprilie 1950, a fost transferat la instituția similară din Bucureşti. După finalizarea pregătirii sale ca ofiţer politic, în noiembrie 1950, a fost angajat, cu gradul de locotenent, la Direcţia Cadre din Direcţia Generală Politică a M.A.I. Aici, a fost numit instructor de cadre, apoi ajutor de şef birou, pentru ca, din septembrie 1952, să fie transferat la Direcţia Secretariat a Ministerului Securităţii Statului, în funcţia de locţiitor al şefului de cabinet al ministrului[92].

În noua funcţie deţinută, aflat în imediata apropiere a conducerii organelor române de represiune, ofiţerul reuşeşte să se facă repede remarcat, astfel încât este promovat în funcţie – fiind desemnat şef de cabinet al lui Alexandru Drăghici, din iunie 1953[93] – şi avansat succesiv în grad: locotenent major, de la 1 martie 1953[94] şi căpitan – de la 15 aprilie 1954[95]. Elocventă pentru aprecierea de care se bucura C. Marin este caracterizarea acestuia de către şeful Direcţiei Secretariat de atunci, maiorul Vasile Crăciunoiu, întocmită cu ocazia propunerii pentru avansarea în gradul de căpitan:

„Locotenent major Marin Constantin s-a dovedit a fi un tovarăş priceput, energic şi foarte conştiincios în munca pe care o duce la cabinet. În munca pe care o are, este un exemplu de felul cum înţelege să îndeplinească toate problemele de care tov. Ministru are nevoie. Mânuirea documentelor ce trece prin cabinet este organizată în aşa fel încât nu se pierde, a organizat evidenţa lor, este expeditiv, disciplinat şi un bun executant.

Partea negativă a tov. lt.maj. Marin Constantin este că nu studiază sau studiază foarte puţin. Până în prezent, sub pretext că este reţinut, nu a fost la nici un seminar.

În concluzie, pentru cele arătate mai sus, precum şi faptul că însuşi funcţia cere să aibă un grad mai mare, propun să fie avansat la gradul de căpitan”[96].

[91] *Ibidem.*
[92] ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7363, dosar nr. 35, f. 27: *Referat* … din 13 decembrie 1955.
[93] Idem, inv. nr 7358, dosar nr. 63, nenumerotat: Ordinul M.S.S. nr.1335/15.06.1953
[94] Idem, dosar nr. 32, nenumerotat, Ordinul M.S.S. nr. 212/01.03.1953.
[95] Idem, inv. nr 7360, dosar nr. 54 Ordinul M.A.I. nr.2211/15.04.1954 – în acest caz, se pare că este vorba de o avansare în grad la „excepţional”, având în vedere faptul că trecuse un termen de doar un an de la dobândirea gradului de locotenent major.
[96] Vezi *ibidem* – caracterizare anexată ordinului ministrului amintit mai sus. Am preferat să redau textul în forma în care acesta apărea în original, fără a mai puncta sau îndrepta diversele erori de ortografie sau exprimare ale şefului Direcţiei Secretariat de atunci, care, aşa cum se poate observa, nu resimţea nici el nevoia să „studieze” – deşi, cel mai probabil, se referea la studierea „literaturii de partid”.

Dincolo de aprecierile de mai sus ale şefului său direct, cert este apropierea, prin natura funcţiei pe care o îndeplinea, de conducătorul organelor de represiune avea să se dovedească fastă carierei iniţiale a lui C. Marin. Astfel, după ce şeful său direct, lt.col. Crăciunoiu, a fost promovat în funcţia de locţiitor al comandantului Direcţiei Politice M.A.I., locul său a fost preluat de căpitanul Marin, numit şef cu delegaţie al Direcţiei Secretariat de la 1 iunie 1954[97]. La 1 ianuarie 1955 a fost din nou avansat în grad, ofiţerul reuşind performanţa, rară chiar şi pe atunci, de a avansa de la gradul de locotenent la cel de maior în mai puţin de doi ani[98].

Situarea în imediata proximitate a lui Alexandru Drăghici nu era însă de natură să aducă numai avantaje, după cum avea să constate proaspătul maior Marin la scurt timp după ultima sa avansare. Factorul care a contribuit la intrarea carierei sale profesionale într-o perioadă de declin l-a reprezentat introducerea de către ofiţer a unei acţiuni de divorţ, în cursul anului 1955, însoţită de „comportări nejuste atât faţă de soţie cât şi în faţa Justiţiei" ale acestuia. Ceea ce era poate tolerabil pentru un şef de compartiment dintr-o poziţie mai îndepărtată de conducerea M.A.I., a fost privit ca inacceptabil pentru şeful Direcţiei Secretariat, mai ales avându-se în vedere atitudinea refractară a acestuia faţă de indicaţiile date, de a-şi rezolva mai discret problemele personale:

„Deşi i s-au dat sfaturi atât pe linie profesională cât şi pe linie de partid, din cauza îngâmfării şi încăpăţânării lui, a respins acest sprijin, argumentând că în chestiunile lui personale nimeni nu are dreptul să se amestece. În acest fel, singur şi-a complicat situaţia familială, care prin amploarea căpătată a dus la compromiterea sa"[99].

Consecinţele manifestării unei asemenea atitudini din partea unui ofiţer de Securitate au fost drastice pentru cel în cauză. La 1 august 1955, i s-a retras delegaţia de şef al Direcţiei Secretariat a M.A.I., a fost retrogradat în gradul de căpitan şi mutat la Direcţia a IV-a Contrasabotaj a ministerului, în funcţia de şef birou[100]. Perioada de dizgraţie nu a durat însă foarte mult, astfel încât, la 1 ianuarie 1956, după numirea şefului Serviciului 2 Industria Grea, Fănel Lazarovici, în funcţia de locţiitor al şefului Direcţiei a IV-a, ofiţerii de cadre ai ministerului l-au considerat pe căpitanul Marin drept „fiind cel mai indicat a fi promovat în funcţia de şef al Serviciului 2 din Direcţia a IV-a", avându-se în vedere faptul că „este un tovarăş cu perspective de creştere în muncă"[101]. Această opinie – însuşită de conducerea ministerului[102] – era întărită de cea exprimată de maiorul Lazarovici, care susţinea, într-o caracterizare întocmită cu prilejul respectiv:

„De la început, tovarăşul s-a încadrat în muncă, a dovedit interes şi preocupare pentru însuşirea muncii informative şi pentru documentarea sa asupra problemelor deservite de biroul pe care-l conduce. În muncă, tov. cpt. Marin a rezolvat lucrările încredinţate la timp şi în bune condiţiuni, a dovedit maturitate în analizarea

---

[97] Idem, inv. nr 7360, dosar nr. 60, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2888/01.06.1954.

[98] Vezi idem, inv. nr 7362, dosar nr. 42, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1080/01.01.1955.

[99] Idem, inv. nr. 7363, dosar nr. 35, f. 27: *Referat…* din 13 decembrie 1955.

[100] Idem, inv. nr. 7362, dosar nr. 65, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 3314/01.08.1955.

[101] Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7363, dosar nr. 35, f. 28: *Referat* … din 13 decembrie 1955.

[102] A fost numit şef al Serviciului 2 al Direcţiei a IV-a prin Ordinul M.A.I. nr. 1007/01.01.1956 – vezi *ibidem*, f. 24.

problemelor, seriozitate şi simţ de răspundere. Datorită muncii concrete cu oamenii, a căpătat încrederea acestora, care, deşi nou în munca informativă, îi solicită ajutorul în rezolvarea diferitelor sarcini. În biroul încredinţat spre conducere, a imprimat disciplină şi dragoste faţă de munca de Securitate. Cu ajutorul său, în ultimul timp biroul a reuşit să facă un număr de recrutări de informatori calificaţi. Tov. cpt. Marin Constantin a dovedit interes în asimilarea cunoştinţelor necesare muncii, luând parte la toate operaţiile privind crearea de agentură.

Faţă de calităţile personale ce le are tov. cpt. Marin Constantin, fiind un element inteligent, hotărât, capabil şi modul just cum priveşte munca – perspectivele ce le are – propun numirea tov. cpt. Marin Constantin în funcţia de şef de serviciu"[103].

Cum ar fi putut manifesta, în mai puţin de şase luni, atât de multe calităţi în activitatea informativă ofiţerul în cauză este greu de înţeles, dar, cel mai probabil, promovarea sa era dorită chiar la nivelul conducerii Securităţii, indiferent de experienţa sa[104]. La începutul anului următor i-a fost redat gradul de maior[105], fiind trimis apoi să urmeze cursul de perfecţionare în activitatea informativă cu durata de un an, desfăşurat în Uniunea Sovietică. După revenirea în ţară, a fost reinstalat la conducerea aceluiaşi serviciu din cadrul Direcţiei a IV-a a Securităţii, fiind apreciat ulterior drept „un ofiţer capabil, perseverent, bine pregătit politic şi profesional"[106]. Pe lângă rezultatele obţinute pe plan profesional, ofiţerul s-a remarcat şi prin reuşita sa de a absolvi studiile medii, cu examen de bacalaureat, el urmând ulterior şi cursurile Universităţii serale de marxism – leninism, iar toate cele de mai sus au reprezentat un bun motiv pentru conducerea M.A.I. de a-l recompensa pe maiorul Marin cu mai multe decoraţii, a-l avansa la gradul de locotenent-colonel – la 23 august 1961[107] - dar şi de a-l lua în calcul pentru numirea într-o funcţie de o mai mare importanţă.

Prilejul pentru promovarea lui Constantin Marin l-a constituit eliberarea postului de şef al Regionalei de Securitate Dobrogea, în 1961, în urma transferului colonelului Bolintineanu la Braşov. Cum lt.col. Marin era inclus de mai multă vreme în rezerva de cadre pentru o funcţie de conducere de acest nivel, propunerea sa a fost supusă aprobării Secţiei Cadre şi Secretariatului C.C. al P.M.R. în decembrie 1961, pentru ca, în urma primirii avizelor necesare, să fie instalat la comanda direcţiei respective de la 1 ianuarie 1962[108].

În noua funcţie, C. Marin a părut să întrunească multă vreme aprecierile conducerii ministerului, aceasta atât în perioada cât Al. Drăghici a deţinut postul de ministru, cât şi ulterior. În evaluările periodice, era apreciat ca un director de regională care reuşea „să stăpânească în bune condiţiuni problemele", organiza şi coordona în

[103] *Ibidem,* f. 29: *Caracterizare*, din 12.12.1955, semnată de maiorul Lazarovici Fănel.
[104] De altfel, nici maiorul Lazarovici nu era foarte convins de caracterizarea făcută subalternului său, acesta adăugând, la finalul acesteia, faptul că „tovarăşul încă nu stăpâneşte munca informativă şi nu este suficient de dinamic" – vezi *ibidem.*
[105] Vezi idem, inv. nr 7366, dosar nr. 13, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1054/01.01.1957.
[106] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cancelarie – Dosare Anexă, dosar nr. 16/1961, f. 50: *Referat* ..., din 28.12.1961.
[107]ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr 7375, dosar nr. 23, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2234/23.08.1961.
[108] Idem, inv. nr 7377, dosar nr. 14, nenumerotat: Ordinul MAI nr. K/3536/01.01.1962.

mod corespunzător compartimentele din subordine şi contribuise la „determinarea aparatului din subordine să desfăşoare o activitate ofensivă, la îmbunătăţirea muncii cu informatorii şi la clarificarea multor acţiuni”[109]. Nu se poate preciza cât de justificate erau aceste aprecieri, însă subordonaţii săi măcar nu au ieşit în evidenţă prin abateri foarte grave sau eşecuri informative importante, în timp ce noul conducător al Regionalei de Securitate Dobrogea a îndeplinit toate exigenţele referitoare la nivelul de studii absolvite – a urmat şi absolvit, după 1962, cursurile facultăţii de Drept, cu examen de stat – nu s-a remarcat prin acte de indisciplină sau printr-o comportare necorespunzătoare în viaţa familială şi a menţinut un control ferm asupra subalternilor. Din toate aceste motive, a fost recompensat cu mai multe ordine şi decoraţii, premiat cu sume importante de bani şi avansat la gradul de colonel la „excepţional”, la 23 august 1964[110].

Imaginea pozitivă pe care a ştiut să şi-o creeze şeful D.R.M.A.I. Dobrogea a fost însă modificată substanţial la începutul anului 1968, într-un context cum nu se poate mai nepotrivit pentru acesta, date fiind schimbările organizatorice ce se preconizau pe atunci la nivelul aparatului de Securitate şi a naturii foarte delicate a abaterilor care i se imputau. Astfel, în urma unor reclamaţii la adresa sa şi a controalelor efectuate la Regionala de Securitate Dobrogea, s-a stabilit faptul că şeful unităţii „nu a informat Biroul fostului Comitet regional de partid cu problemele muncii de Securitate” şi „manifesta tendinţa de respingere a sprijinului acordat de organele superioare – de subapreciere a acestora, îngâmfare, atitudine ironică şi jignitoare în munca cu oamenii”[111]. A fost acuzat şi de săvârşirea unor „abuzuri” – cel mai probabil, legate de utilizarea fără drept a bunurilor unităţii – astfel încât, la constituirea inspectoratelor judeţene de Securitate, colonelul Marin nu a mai fost propus în funcţia de şef al Inspectoratului Judeţean de Securitate Constanţa, ci repartizat la conducerea altei unităţi judeţene. Ceea ce a urmat, a fost neaşteptat şi pentru conducerea nou creatului Consiliu al Securităţii Statului, după cum se relata într-un referat de cadre ulterior:

„Deşi, cu prilejul înfiinţării inspectoratelor de Securitate, col. Marin Constantin urma să fie numit inspector şef la Tulcea, datorită faptului că nu a reuşit să-şi analizeze temeinic lipsurile, ci din contră, s-a dovedit a fi o fire slabă, izbucnind în plâns, s-a revenit asupra numirii sale şi, la 29 februarie 1968, a fost trecut în rezervă”[112].

Imaginea şefului unei regionale de Securitate izbucnind în plâns datorită retrogradării într-o funcţie de mai mică importanţă trebuie să fi creat o impresie penibilă şi multă iritare la nivelul conducerii C.S.S., dacă avem în vedere faptul că, iniţial,

---

[109] Idem, inv. nr 7397, dosar nr. 5, nenumerotat: Referat de cadre din 30.03.1971, alcătuit de Secţia Personal şi Învăţământ a Inspectoratului de Securitate al Municipiului Bucureşti, semnat de adjunctul şefului Inspectoratului, col. Iancu Constantin, anexat ordinului ministrului de Interne nr. 2662/31.08.1972.

[110] *Ibidem.* Această avansare nu i-a fost acordată pentru meritele sale excepţionale. Cum se aniversau 20 de ani de la 23 august 1944, au fost avansaţi cu acest prilej, la fel de excepţional, mare parte din şefii de direcţii regionale şi centrale de Securitate, locţiitorii acestora, şefii de servicii etc. – vezi idem, inv. nr 7381, dosar nr. 17, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2403/23.08.1964.

[111] Idem, inv. nr 7397, dosar nr. 5, nenumerotat: Referat de cadre din 30.03.1971.

[112] *Ibidem.*

colonelul Marin a fost trecut în rezervă doar cu ajutor unic la ieşirea din rândul cadrelor active, fără a i se întocmi formele de pensionare obişnuite pentru cei scoşi din rândurile Securităţii în acel an. Abia ulterior s-a revenit şi Constantin Marin a fost pensionat la înaintata vârstă de 40 de ani[113].

Cariera în Securitate a colonelului Marin nu s-a încheiat însă în februarie 1968. În cursul aceluiaşi an, la 23 noiembrie, a fost rechemat în rândul cadrelor active, în funcţia de locţiitor şef serviciu operativ în statul ofiţerilor detaşaţi, urmând să-şi desfăşoare activitatea la Inspectoratul de Securitate al Municipiului Bucureşti[114]. Măsura adoptată nu a fost motivată de abilitățile profesionale deosebite ale fostului ofiţer, care s-ar fi dovedit de neînlocuit, ci a avut rațiuni de ordin financiar. Astfel, C. Marin intrase, după aprobarea pensionării sale, în martie 1968, în clubul select al foştilor ofiţeri de Securitate cu o pensie mai mare de 4000 de lei, sumă uneori superioară salariului anterior trecerii în rezervă. Aceasta s-a datorat prevederilor generoase ale Decretului Consiliului de Stat nr. 141/1967, aplicate majorităţii ofiţerilor de Securitate trecuţi în rezervă în 1968. Ulterior, însă, conducerea P.C.R. a considerat exagerate unele dintre pensiile primite de cei în cauză, astfel încât a fost emis un nou decret – nr. 971/1968 – care a dat dreptul conducerii C.S.S. să-i recheme în activitate pe unii dintre proaspeţii pensionari, să-i mențină în activitate câteva luni şi să-i pensioneze ulterior cu un venit lunar mult inferior celui inițial[115].

Indiferent de motivaţiile care au stat la baza rechemării sale în activitate, colonelul Marin pare să fi căutat, de la bun început, să se dovedească util şi să-şi permanentizeze situaţia. A şi reuşit, de altfel, fiind menţinut în activitate o perioadă mai îndelungată decât aproape toţi ceilalţi rechemaţi în 1968, cu excepţia lui Gheorghe Enoiu, în funcţia de locţiitor al şefului serviciului de contrainformaţii economice al Inspectoratului de Securitate Bucureşti. Activitatea sa a fost apreciată de conducerea inspectoratului, care l-a remarcat pentru că „depune interes şi munceşte cu perseverenţă pentru rezolvarea sarcinilor, are spirit organizatoric, experienţă, competenţă profesională şi reuşeşte să mobilizeze subordonaţii pentru executarea în bune condiţiuni a ordinelor şi sarcinilor profesionale"[116]. De asemenea, până în 1971, C. Marin a absolvit cursul de pregătire a cadrelor de conducere ale Securității de la Bran, era „atestat pentru cercetare penală şi tehnică operativă, întocmeşte acte de urmărire penală

[113] Vezi idem, inv. nr 7388, dosar nr. 4, nenumerotat: Ordinul Preşedintelui C.S.S. nr. 1633/29.02.1968 şi idem, dosar nr. 6, nenumerotat: Ordinul Preşedintelui C.S.S. nr. 1866/15.03.1968.

[114] Idem, dosar nr. 22, nenumerotat: Ordinul Preşedintelui CSS nr. 3456/23.11.1968.

[115] Vezi *ibidem,* raportul financiar anexat ordinului de mai sus. De menţionat că în aceeaşi situaţie precum Constantin Marin s-au mai aflat atunci alţi 20 de ofiţeri de Securitate, dintre care amintim: Gheorghe Enoiu, Gheorghe Zodian, Gheorghe Crăciun, Andrei Gluvacov etc. Intenţiile conducerii C.S.S. la rechemarea acestora în activitate reies destul de limpede din rapoarte financiare precum cel amintit mai sus, legat de cazul lui C. Marin, dar exprimarea lor expresă poate fi regăsită într-o notă întocmită de şeful Direcţiei Cadre a C.S.S., colonelul Vasile Achimescu, din 24 octombrie 1969, anexată ordinului preşedintelui CSS nr. 2137/31.10.1969 – vezi idem, inv. nr. 7391, dosar nr. 11, nenumerotat.

[116] Vezi idem, inv. nr 7397, dosar nr. 5, nenumerotat: Referat de cadre din 30.03.1971, anexat ordinului ministrului de Interne nr. 2662/31.08.1972.

şi foloseşte în condiţiuni bune tehnica din dotarea unităţii", conducea activitatea informativă în problema „Şoimii" a inspectoratului – de prevenire a deturnărilor de aeronave – având semnalate ca singure deficienţe manifestările de „orgoliu, rigiditate şi lipsă de tact în relaţiile cu subordonaţii"[117].

Dacă avem în vedere aprecierile de mai sus, s-ar părea că ofiţerul nu încerca numai să dejoace planurile iniţiale ale Direcţiei Cadre C.S.S., de a reduce cuantumul pensiei acordate[118], ci se pregătea pentru o nouă ascensiune în rândul organelor de Securitate. Dacă aceasta i-a fost dorinţa, ea şi-a găsit împlinirea prin promovarea sa ca şef al Serviciului 2/B din cadrul I.S.M.B., care avea ca obiectiv contrainformaţiile economice în industria uşoară, alimentară, locală etc. de pe raza municipiului Bucureşti[119].

Deşi în referatul prin care se propunea promovarea sa se menţiona că beneficia şi de o stare bună de sănătate, imediat ulterior ofiţerul a intrat într-un concediu medical prelungit, care a totalizat 240 de zile până în iulie 1972. A fost menţinut însă în funcţie şi după reunificarea C.S.S. şi M.A.I., în cadrul nou înfiinţatului Inspectorat al Municipiului Bucureşti al Ministerului de Interne, iar trecerea sa în rezervă a survenit abia la data de 31 august 1972[120]. Cu această ocazie, fostul şef al Regionalei de Securitate Dobrogea a fost şi pensionat, de data aceasta în condiţiile dorite de el şi fără a mai fi ameninţat de vreo rechemare în activitate sau de reducerea indemnizaţiei.

Marin I. Iorga (n. 04.11.1929, în Brăila, naţionalitatea – română, fiul unui ospătar, studii – liceul cu examen de bacalaureat, profesia de bază – strungar), şef al *Direcţiei Regionale M.A.I. Galaţi* în perioada 1963 – 1968.

Marin Iorga, după finalizarea a şapte clase elementare, în 1943, s-a angajat ucenic strungar la Societatea Română de Navigaţie Brăila, urmând, în acelaşi timp, şi cursul de patru ani al Şcolii Medii Tehnice Siderurgice din acelaşi oraş. După absolvirea şcolii, calificându-se în meseria de strungar în fier, a continuat să lucreze la aceeaşi societate până în 1951, fiind promovat între timp, din 1950, desenator tehnic al Serviciului Studii şi Proiecte[121].

Cum din această perioadă era cunoscut drept „un tovarăş cu comportări frumoase" şi unul dintre „cei mai buni ucenici", care se străduia în „asimilarea cunoştinţelor practice şi teoretice", s-a căutat atragerea sa în cadrul diverselor „organizaţii de masă" ale P.C.R., fiind încadrat iniţial în organizaţia Tineretului Progresist din Brăila, în 1945, pentru ca, în cursul aceluiaşi an, să fie primit în rândurile

---

[117] *Ibidem.*

[118] Această motivaţie trebuie să fi fost avută în vedere cu siguranţă de către ofiţer, dat fiind faptul că, potrivit planurilor iniţiale ale Direcţiei Cadre, cu cât cel rechemat în rândul cadrelor active era păstrat mai puţin în activitate, cu atât îi scădea şi pensia. Şi aici este vorba de diferenţe substanţiale în privinţa sumelor primite, care puteau ajunge la peste 2000 lei lunar.

[119] Idem, inv. nr 7395, dosar nr. 17, nenumerotat: Ordinul Vicepreşedintelui C.S.S., Constantin Stoica, nr. 3742/01.04.1971.

[120] Idem, inv. nr 7397, dosar nr. 5, nenumerotat: Ordinul M.I. nr. 2662/31.08.1972.

[121] Idem, inv. nr. 7370, dosar nr. 18, nenumerotat: *Referat de cadre privind pe căpitanul Iorga [Ioan] Marin*, din 18.12.1958, semnat de şeful Secţiei Cadre a D.R.M.A.I. Galaţi, lt.maj. Aurel Bobe şi şeful D.R.M.A.I. Galaţi, col. Eugen Vistig, anexat Ordinului M.A.I. nr. 1103/01.02.1959.

U.T.C. A fost ales ulterior secretar al organizației de bază a Uniunii de la nivelul Societății de Navigație Brăila, îndeplinind această calitate până la angajarea sa în Securitate.

Încadrarea în structurile D.G.S.S. a lui M. Iorga a survenit la 20 martie 1951, când a fost angajat ca funcționar operativ la Direcția Regională de Securitate Galați, cu gradul de plutonier[122]. În perioada următoare, și-a desfășurat activitatea în cadrul Serviciului 2 Contrasabotaj, având însă unele dificultăți în a se adapta specificului activităților informativ-operative, deoarece „a manifestat o oarecare neîncredere în forțele sale, precum și o oarecare teamă față de sarcinile muncii de Securitate". Cu toate acestea, „fiind ajutat la timp de către conducerea profesională" (eventual prin intermediul aplicării unor sancțiuni) „a lichidat în întregime cu aceste lipsuri, începând să lucreze mult mai activ și să obțină rezultate"[123]. Schimbarea de atitudine a proaspătului angajat al Securității ar fi stat și la originea intrării sale în corpul ofițerilor, odată cu avansarea în gradul de sublocotenent, la 30 august 1951[124] - cel puțin aceasta era aprecierea conducerii Regionalei Galați din 1958 - dar realitatea este că avansarea lui a făcut parte dintr-un proces generalizat de trecere în corpul ofițerilor a lucrătorilor operativi ai aparatului de represiune de atunci. La începutul anului 1952, „analizându-se capacitatea sa de muncă, precum și perspectivele acestui tovarăș", M. Iorga a fost numit în prima sa funcție de conducere, cea de șef al Biroului Secretariat din Direcția Regională Galați a D.G.S.S.

Odată cu promovarea sa, sublocotenentul Iorga s-ar fi „edificat de la început asupra specificului muncii și a tuturor problemelor ce cuprinde acest compartiment", „i-a sprijinit în mod efectiv pe tovarășii din subordine" și „a avut o atitudine corespunzătoare", motive pentru care a fost avansat la „excepțional" în gradul de locotenent – la 15 iulie 1953 – și primit în rândul candidaților de partid. Ascensiunea profesională a ofițerului a continuat în anul următor, când a beneficiat de o nouă avansare în grad la „excepțional" – locotenent major de la 15 august 1954[125] - fiind promovat totodată la comanda unui compartiment operativ al direcției – Serviciul 4 Contrasabotaj.

Numit la conducerea sectorului în cadrul căruia lucrase și la angajarea sa în Securitate din 1951, Marin Iorga pare să fi întâmpinat aceleași dificultăți inițiale. Astfel, în 1958, conducerea Regionalei de Securitate Galați remarca faptul că ofițerul s-ar fi „descurcat mai anevoios în rezolvarea practică a unor probleme", însă, „datorită voinței sale" și, din nou, a „ajutorului primit din partea conducerii", a reușit să depășească greutățile și să „depisteze unele elemente care desfășurau activitate contrarevoluționară și constituiau o piedică în îndeplinirea normală a planului de stat". Mai mult decât atât,

---

[122] Idem, inv. nr 7506, dosar nr. 5, f. 221: Decizia Directorului General D.G.S.S. nr. 506450/07.04.1951.

[123] Idem, inv. nr. 7370, dosar nr. 18, nenumerotat: *Referat de cadre privind* …, din 18.12.1958, anexat Ordinului M.A.I. nr. 1103/01.02.1959.

[124] Idem, inv. nr 7506, dosar nr. 2, nenumerotat: Decizia directorului general D.G.S.S. nr. 981/30.08.1951

[125] Idem, inv. nr 7360, dosar nr. 67, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 3562/15.08.1954

în anii următori, pare să se fi transformat într-un adevărat model de eficienţă şi competenţă profesională printre şefii compartimentelor operative din direcţie:

„Ofiţerul, personal, conduce unele acţiuni informative din cadrul oraşului Galaţi şi care urmează a fi definitivate într-un scurt timp. De asemenea, participă cu majoritatea ofiţerilor din serviciu la întâlnirile efectuate cu agentura, trasând sarcini concrete şi precise acestora, întărind prestigiul şi autoritatea lucrătorului operativ. Sprijinul ofiţerului nu se rezumă numai la aspectele enumerate mai sus, ci, în cele mai frecvente cazuri, ia parte la reactivizări (sic!), recrutări mai grele, recrutări de case etc., fapt ce a făcut să-şi capete încrederea tovarăşilor din subordine. În munca profesională, a dat dovadă de bună orientare, spirit de iniţiativă şi destul de capabil să organizeze desfăşurarea întregii munci din cadrul Secţiei pe care în prezent o conduce. Personal s-a ocupat de creşterea cadrelor din subordine, fapt ce a făcut ca, din cadrul Secţiei a IV-a să fie luaţi şi promovaţi o serie de tovarăşi în diverse munci de răspundere”[126].

Cu alte cuvinte, deşi învăţa mai greu, datorită perseverenţei sale ofiţerul reuşea să se adapteze cerinţelor funcţiilor îndeplinite, ajungând în final să întrunească toate calităţile cerute de conducerea Securităţii unui şef de compartiment operativ ideal. Cel puţin aceasta era imaginea oferită asupra sa la finalul anului 1958, când se dorea numirea sa la comanda Serviciului Raional de Securitate Brăila, deşi este foarte probabil ca toate cele de mai sus să reprezinte exagerările obişnuite din referatele de cadre întocmite cu asemenea ocazii. Dincolo de acestea, ofiţerul întrunea în mod cert aprecierile conducerii organelor de Securitate şi de partid din regiune, astfel încât a fost avansat în gradul de căpitan – la 1 august 1957[127] - şi primit în rândul membrilor P.M.R., încă din 1954. Cum buna pregătire ideologică era o condiţie mai mult decât necesară pentru o viitoare ascensiune profesională, M. Iorga a absolvit, în 1956, Universitatea Serală de Marxism-Leninism de pe lângă Comitetul Regional P.M.R. Galaţi, la aceasta adăugându-se şi preocuparea afişată pentru pregătirea sa culturală, manifestată prin înscrierea la cursul seral de instruire în domeniul „construcţiilor de stat”, organizat pentru cadrele locale de conducere ale Securităţii.

Toate cele de mai sus l-au încredinţat pe colonelul Eugen Vistig, şeful Regionalei de Securitate Galaţi din 1958, de faptul că ofiţerul „poate conduce un colectiv mult mai mare decât Secţia a IV-a”[128], fiind un „tovarăş capabil, serios, disciplinat, cu spirit de iniţiativă şi organizare a muncii, capabil să se descurce în munca de Securitate”, astfel încât, atunci când a fost destituit din funcţie şeful Serviciului Raional de Securitate Brăila, l-a propus drept înlocuitor pe căpitanul Iorga, ce ar fi corespuns „din toate punctele de vedere”. Propunerea a fost acceptată, iar M. Iorga a luat în primire noua sa funcţie de la 1 februarie 1959. Şi în această poziţie, ofiţerul a câştigat aprecierea Biroului Comitetului Regional P.M.R. Galaţi şi a şefilor ierarhici, fiind considerat drept „un tovarăş bine pregătit politic şi profesional”, care „conduce cu

---

126 Idem, inv. nr. 7370, dosar nr. 18, nenumerotat: *Referat de cadre…*, din 18.12.1958, anexat Ordinului M.A.I. nr. 1103/01.02.1959.

127 Idem, inv. nr 7366, dosar nr. 28, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2632/01.08.1957.

128 Eventual, putea chiar să-l înlocuiască pe colonelul Vistig la conducerea Regionalei Galaţi – vezi idem, inv. nr. 7370, dosar nr. 18, nenumerotat: *Referat de cadre …,* anexat Ordinului M.A.I. nr. 1103/01.02.1959.

competenţă activitatea" serviciului şi se remarca şi prin calităţi personale precum „capabil, modest, cu experienţă în muncă şi autoritate în faţa subalternilor"[129]. A reuşit, de asemenea, să se conformeze ordinelor conducerii ministerului privind absolvirea studiilor medii şi a fost „ales" membru al Comitetului Orăşenesc P.M.R. Brăila până în 1960, iar ulterior – membru supleant al Biroului aceluiaşi comitet. Pentru meritele sale profesionale, a fost şi avansat în grad – maior, de la 23 august 1962[130] - şi, cel mai probabil, era avut în vedere pentru încredinţarea unei funcţii de o mai mare importanţă.

Promovarea a venit însă mai devreme decât era prevăzut, şi aceasta s-a datorat vidului de putere apărut la vârful Direcţiei Regionale de Securitate Galaţi la finalul anului 1962, când s-a constatat faptul că E. Vistig şi locţiitorul său scăpaseră cu totul din mână conducerea unităţii, în timp ce şefii compartimentelor operative subordonate s-au compromis datorită metodelor „nepartinice" prin care au încercat să preia controlul direcţiei[131]. Deşi numele maiorului Iorga a fost menţionat – şi nu în mod favorabil – în cadrul şedinţei desfăşurate în faţa lui Al. Drăghici în octombrie 1962, când au fost dezvăluite problemele existente la conducerea unităţii[132], totuşi gradul de compromitere a acestuia în scandalul izbucnit la nivel local a fost destul de redus. Cum, cel mai probabil, s-a intenţionat promovarea în fruntea regionalei a unuia dintre ofiţerii locali, şeful Serviciului Raional de Securitate Brăila a părut singura opţiune acceptabilă în acest sens, motiv pentru care, de la 15 februarie 1963, maiorul Marin Iorga a fost instalat în funcţia de şef al unităţii[133].

Numirea la comanda unei regionale de Securitate a unui fost şef de raion a reprezentat o surpriză de proporţii pentru foştii colegi, dintre care mulţi se considerau mai bine poziţionaţi pentru o asemenea demnitate[134]. Acesta a fost motivul pentru care, iniţial, maiorul Iorga a avut unele dificultăţi în a-şi impune autoritatea în faţa altor şefi de compartimente operative subordonaţi. A beneficiat, însă, de susţinerea deplină a conducerii ministerului, care i-a destituit pentru început pe toţi şefii de servicii implicaţi

[129] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cancelarie – Dosare Anexă, dosar nr. 92/1963, vol. 1, f. 29: *Referat de cadre privind pe Iorga Marin*, din 12 decembrie 1962, semnat de şeful Secţiei Cadre a C.C. al P.M.R., C. Onescu, Nicolae Constantin, şef sector în Secţia Cadre a C.C. al P.C.R. ş.a.

[130] ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7377, dosar nr. 26, nenumerotat, Ordinul M.A.I. nr. K/4793/23.08.1962.

[131] Referitor la această problemă, vezi şi N. Ioniţă, *Fişe biografice ale şefilor direcţiilor regionale de Securitate de la sfârşitul anilor `50,* în *Caietele CNSAS,* nr. 1 (5)/2010, p. 37 – 38, nota 90.

[132] Vezi ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13239, f. 14 şi 74: *Stenograma şedinţei de analiză ţinute în ziua de 11 octombrie 1962 la Galaţi, în care a fost analizată activitatea acestei direcţii regionale M.A.I.*

[133] Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr 7379, dosar nr. 15, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1184/15.02.1963

[134] Este, de altfel, singurul caz în care poate fi atestată o asemenea promovare. Mai pot fi întâlnite situaţii în care diverşi şefi de raioane de Securitate au fost promovaţi locţiitori la comanda direcţiilor regionale pentru operativ, dar ascensiunea lui Marin Iorga era neobişnuită, chiar şi pentru standardele perioadei. A existat, de altfel, o anumită nehotărâre în privinţa numirii sale şi la nivelul conducerii ministerului – sau, cel puţin, în Direcţia Cadre – o dovadă în acest sens fiind faptul că o altă versiune a ordinului mai sus amintit prevedea numirea maiorului Iorga doar în funcţia de locţiitor al şefului D.R.M.A.I. Galaţi pentru operativ – vezi *ibidem.*

în tentativa de subminare a autorităţii fostului comandant al regionalei, dar s-a dovedit a nu fi suficient. În continuare, M. Iorga a avut probleme datorate insubordonării locţiitorului său, maiorul Aurel Bobe, care refuza să-i execute ordinele[135], apoi şefului Secţiei Cadre, ce manifesta o atitudine asemănătoare[136]. Practic, pentru o perioadă, s-ar putea spune că doar colonelul Vistig, fostul şef al direcţiei, a fost mulţumit cu poziţia deţinută, în urma schimbărilor intervenite în 1963. Sprijinul ferm de care a beneficiat maiorul Iorga, din partea ministrului Drăghici şi a conducerii Direcţiei Cadre, l-a ajutat să treacă peste astfel de probleme, dar impresia generală creată este cea a unui comandant lipsit de fermitatea cerută pentru un astfel de post, mai ales dacă avem în vedere ezitările sale în a lua măsuri împotriva subordonaţilor indisciplinaţi, el căutând chiar să câştige susţinerea unora, propunându-i pentru premiere şi avansarea în grad la „excepţional"[137].

Cu toate problemele iniţiale ale maiorului Iorga, activitatea informativă a lucrătorilor direcţiei a părut satisfăcătoare conducerii ministerului, care nu a avut motive suplimentare să regrete promovarea sa. În consecinţă, ofiţerul a fost avansat în grad, la „excepţional", în două rânduri – locotenent-colonel, de la 23 august 1964[138] şi colonel, de la 30 decembrie 1967[139] - avansări care s-au datorat nu neapărat meritelor „excepţionale" ale acestuia, cât diverselor aniversări ale regimului, ce se dovedea astfel generos faţă de majoritatea şefilor de direcţii centrale şi regionale de Securitate. De asemenea, după desfiinţarea direcţiilor regionale ale aparatului de represiune, colonelul Iorga a fost numit la comanda nou creatului Inspectorat Judeţean de Securitate Galaţi[140], numărându-se astfel printre foştii şefi de regionale care au reuşit să-şi prezerve poziţia, o categorie destul de numeroasă, dar menţinerea lui a reprezentat totuşi un semn al faptului că activitatea sa era considerată satisfăcătoare pentru cerinţele nou creatului Consiliu al Securităţii Statului.

La comanda Inspectoratului Judeţean de Securitate Galaţi, colonelul Iorga păstrează aprecierea conducerii C.S.S., care îi acordă premii în bani şi evidenţiază unitatea sa în urma controalelor efectuate. Problemele au început să apară din vara anului 1971, când i se reproşează unele deficienţe în exercitarea actului de conducere, fiind sancţionat cu suspendarea indemnizaţiei de conducere pentru două luni[141]. Ulterior, şeful Inspectoratului de Securitate Galaţi a fost implicat într-o serie de abuzuri comise de organele de Miliţie din judeţ, soldate cu vătămarea gravă a unei persoane anchetate ilegal. În urma investigaţiilor efectuate la începutul anului 1972, s-a ajuns la concluzia că şeful inspectoratului judeţean de Securitate era principalul vinovat pentru

---

[135] Vezi raportul de anchetă anexat ordinului de trecere în rezervă a maiorului Bobe din 1965 – idem, inventar nr 7383, dosar nr. 9, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1655/31.05.1965.

[136] Vezi idem, dosar nr. 22, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2996/01.12.1965 şi raportul anexat. Şeful Secţiei Cadre, căpitanul Stelian Cucu, a fost demis şi transferat la Direcţia Regională de Securitate Ploieşti.

[137] Vezi *ibidem*, raportul anexat Ordinului M.A.I. nr. 2996/01.12.1965.

[138] Idem, inventar nr 7381, dosar nr. 17, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2403/23.08.1964.

[139] Idem, inventar nr 7388, dosar nr. 32, nenumerotat: Ordinul Preşedintelui C.S.S. nr. 4030/30.12.1967.

[140] Idem, inventar nr 7388, dosar nr. 3, f. 231: Ordinul Preşedintelui C.S.S. nr. 1574/18.02.1968.

[141] Idem, inventar nr 7395, dosar nr. 8, f. 26: Ordinul Preşedintelui C.S.S. nr. 1409/01.06.1971.

situația creată, notându-se și comportarea sa inadecvată, atunci când i s-a solicitat prezentarea de explicații pentru abuzurile comise:

„Cerându-i-se [col. Marin Iorga] să explice situația, a prezentat un raport cu caracter provocator, în care menționa că nu poate da relații despre tovarășul prim-secretar al Comitetului Județean P.C.R. județean [Galați – Constantin Dăscălescu], deși colectivul nici nu a discutat, nici nu a cerut să facă acest lucru"[142].

Incidentul s-a petrecut într-o perioadă cum nu se poate mai nepotrivită pentru cariera ofițerului, având-se în vedere seria de evenimente de aceeași natură, dar mai grave ca urmări, petrecute recent în județul Constanța, ce au produs un scandal de proporții la nivel local[143]. Iar atitudinea sa din fața comisiei de anchetă venite de la

---

[142] Vezi idem, inv. nr. 7397, dosar nr. 21, nenumerotat: *Informare privind cazul doctorului P… M…, din comuna „23 August", jud. Tulcea,* din 09.02.1972, semnată de gen. mr. Chiriac Nicolae, col. Simionescu Aurel și mr. dr. Suhăreanu Constantin, anexată Ordinului Președintelui C.S.S. nr. 2214/01.04.1972. Întregul incident este mai degrabă bizar. Astfel, la 1 noiembrie 1971, colonelul Iorga a fost sesizat de prim-secretarul P.M.R. Galați, Constantin Dăscălescu, în prezența adjunctului șefului inspectoratului local de Miliție, asupra faptului că a primit o scrisoare anonimă, din care rezulta că un anumit medic din comuna 23 August ar fi intenționat să o violeze pe fiica sa. Demnitarul local și-a exprimat îngrijorarea pentru situația creată și a cerut celor doi ofițeri prezenți să aibă în vedere problema astfel apărută, pe durata lipsei sale din localitate. Desigur că, întrebați fiind, cei doi ofițeri prezenți l-au asigurat că dețineau materiale incriminatoare împotriva persoanei menționate în scrisoare – deși nu aveau – și că „vor lua măsuri și nu se va întâmpla nimic". După întoarcerea la sediul inspectoratului de Securitate din Galați, au fost convocați șefii serviciilor locale de Miliție și Securitate, iar evenimentele iau o turnură stranie. Astfel, colonelul Iorga a scos la iveală o altă anonimă, în care se menționa că și siguranța fiicei sale era amenințată de aceeași persoană, după care a ordonat ofițerilor prezenți ca, fără a mai verifica proveniența scrisorii anonime sau veridicitatea celor afirmate în cadrul acesteia – așa cum se proceda în mod normal – să identifice persoana reclamată și s-o rețină pentru cercetări. Inutil de spus că a avut loc o mobilizare la nivel local pentru găsirea și reținerea medicului în cauză, cu participarea tuturor ofițerilor de Miliție și Securitate din județ, în urma căreia persoana în cauză a fost condusă, în seara aceleiași zile, la sediul Inspectoratului de Miliție Galați pentru a fi anchetată. Aici, ofițerii anchetatori l-au introdus pe respectivul în biroul șefului inspectoratului – și nu în camera de anchetă – unde au efectuat presiuni asupra lui pentru a-și recunoaște intențiile semnalate prin scrisoarea anonimă. Investigațiile efectuate ulterior la ordinul Secției pentru Controlul Muncii de Partid la M.F.A., Securitate, M.A.I., Procuratură și Justiție a C.C. al P.C.R. au stabilit faptul că nu s-au efectuat presiuni fizice asupra persoanei în cauză, dar, fiind introdusă într-un spațiu inadecvat și sub efectul acuzațiilor aberante care îi erau aduse, aceasta a reușit să înșele „vigilența" organelor de anchetă și să se arunce pe geamul biroului în care era reținută, suferind astfel grave leziuni corporale. Ca și cum penibilul situației nu era suficient, colonelul Iorga a ordonat ca, după internarea respectivului în spital, să i se instaleze mijloace de tehnică operativă în cameră, să nu fie permis accesul nimănui la acesta, cu excepția personalului medical și să fie efectuată pază permanentă pentru ca bolnavul imobilizat la pat să nu fugă din încăpere. Desigur, a urmat o serie de reclamații adresate conducerii C.C. al P.C.R. și, cum ne găsim în altă perioadă decât în anii `50, acestea au fost mai atent investigate decât se aștepta ofițerul, care, după cum se poate observa, încearcă să creeze impresia că vina ar fi aparținut și prim-secretarului local.

[143] Vezi idem, inv. nr 7397, dosar nr. 23, nenumerotat: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 1413/15.03.1972.

centru, căreia colonelul Iorga i-a dat de înţeles că ar deţine date compromiţătoare referitoare la Constantin Dăscălescu, cu siguranţă nu putea să-i asigure simpatia organelor locale de partid. La toate acestea, trebuie să se fi adăugat şi dorinţa conducerii C.S.S. de a impulsiona activitatea pe linie de contraspionaj de la nivel local, astfel încât, odată cu fuziunea C.S.S. şi M.A.I. din primăvara anului 1972, la conducerea nou creatului Inspectorat Judeţean Galaţi al Ministerului de Interne a fost numit colonelul Gheorghe Zagoneanu, şeful Serviciului de Paşapoarte al Municipiului Bucureşti, şi nu Marin Iorga. Acesta din urmă nu era îndepărtat cu totul, ci rămânea şef al structurilor locale de Securitate, astfel încât retrogradarea în funcţie nu era foarte semnificativă şi nici nemaiîntâlnită cu prilejul reorganizărilor din acel an – un exemplu identic poate fi atestat în cazul judeţului Prahova.

Alţi şefi de inspectorate judeţene de Securitate au acceptat fără crâcnire schimbarea poziţiei lor, dar această atitudine n-a fost valabilă şi în cazul unui fost comandant de regională precum colonelul Iorga. Ce a urmat povestea chiar ministrul de Interne, Ion Stănescu, cu prilejul unei şedinţe a Colegiului ministerului din 1972:

„Colonelul Iorga, deşi i s-a adus la cunoştinţă numirea [ca şef al Securităţii Galaţi], când s-a dus tov. Răduică [Grigore, prim adjunct al ministrului] să facă instalarea, s-a dus la primul secretar, a spus că el este supărat, mâhnit, că alţi subordonaţi ai lui au fost promovaţi şi că el este retrogradat. A cerut să nu fie numit, demisia sau trecut în rezervă sau repartizat într-o altă muncă, la un alt inspectorat, mai precis, în Bucureşti.

Am oprit ordinul de instalare, pe el l-am pus la dispoziţie, urmând să-şi facă şi un consult medical, să vedem dacă este în toate facultăţile mentale, că se pare că ceva nu este în ordine, dar să nu ne pronunţăm acum”[144].

După cum era şi normal, comisia medicală a executat ordinul primit, iar colonelul Iorga a fost prompt clasat „inapt pentru serviciul militar pe timp de pace” şi trecut în rezervă la 30 iunie 1972, cu posibilitate de revizuire din 1973[145]. Cum nu se mai putea revizui ceea ce fusese deja definitiv hotărât prin ordin, trecerea în rezervă din iunie 1972 a reprezentat finalul carierei în Securitate a fostului şef al Regionalei Galaţi.

Stefan B. Kasza (n. 18 septembrie 1927, comuna Ciuc – Sângeorgiu, raionul Ciuc, regiunea Mureş, naţionalitatea – maghiară, fiul unui ţăran sărac, studii – cinci clase primare şi cursul de pregătire cu durata de un an din U.R.S.S., profesia de bază – muncitor necalificat), şef al *Direcţiei Regionale de Securitate Hunedoara* în perioada 1957 – 1962.

Stefan Kasza a absolvit cinci clase primare la şcoala din comuna Răduleşti, regiunea Bucureşti, în cursul anului 1940, pentru a lucra apoi ca „muncitor agricol” la o moşie din aceeaşi comună, până în 1941. Ulterior s-a stabilit în Bucureşti, unde a fost angajat, timp de aproape trei ani, ucenic la diverse ateliere şi prăvălii din Capitală. În

[144] Idem, fond Documentar, dosar nr. 12 540, f. 101: *Stenograma şedinţei Colegiului Ministerului de Interne din 26 mai 1972*.

[145] Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr 7397, dosar nr. 17, nenumerotat: Ordinul M.I. nr. 2150/30.06.1972.

1944, a plecat la Braşov şi a lucrat în continuare ca muncitor necalificat la fostele Uzine „Schiel" din localitate (redenumite ulterior „Strungul")[146].

Legăturile lui S. Kasza cu noul regim politic din România au fost iniţiate din martie 1945, când a fost acceptat în rândul membrilor P.C.R., primind totodată diverse însărcinări pe linie sindicală şi de tineret, de care „s-a achitat mulţumitor". De asemenea, viitorul ofiţer de Securitate a ieşit în evidenţă prin participarea la desfăşurarea campaniei electorale din 1946. A fost, într-un final, remarcat de organele locale ale P.C.R., ce au hotărât, în 1947, ca S. Kasza să-şi încheie promiţătoarea carieră de muncitor necalificat şi să fie numit activist la organizaţia judeţeană U.T.C. Braşov, în cadrul căreia a ocupat funcţiile de secretar de sector şi instructor judeţean. De asemenea, pentru pregătirea sa politică, a fost trimis să urmeze cursurile unei şcoli „de cadre" a F.N.T.D.R. din judeţul Timiş[147].

Cursurile din 1948 au reprezentat o pregătire adecvată pentru specificul „muncii" pe care o va desfăşura în anii următori. Astfel, din februarie 1949, a fost numit activist al Secţiei Cadre din organizaţia judeţeană a partidului din Braşov, calitate în care s-a remarcat drept „un tov. inteligent, combativ faţă de lipsuri, care, prin străduinţa ce a depus-o, a obţinut rezultate din ce în ce mai bune, atât în ce priveşte îndeplinirea sarcinilor, cât şi în pregătirea sa politică". Cum serviciile unui tovarăş „combativ" puteau fi mai bine utilizate în cadrul unor structuri speciale ale statului „muncitorilor şi ţăranilor", S. Kasza nu a fost lăsat să-şi manifeste calităţile pentru multă vreme în cadrul organelor judeţene de partid şi a fost angajat, de la 10 octombrie 1949, la Secţia Politică a Direcţiei Regionale de Securitate Braşov (Stalin) de atunci, cu gradul de plutonier major şi funcţia de „responsabil cu cadrele".

Odată intrat în aparatul de Securitate, cariera lui Stefan Kasza cunoaşte un început foarte promiţător, dacă avem în vedere faptul că reuşeşte să fie avansat în grad de două ori la „excepţional" în cursul aceluiaşi an, 1950, de la plutonier major, la sublocotenent (februarie) şi apoi locotenent (23 august)[148]. Cum rezultatele obţinute de un ofiţer „cu perspective" trebuia să fie consolidate, s-a decis continuarea pregătirii sale politice, fiind trimis să urmeze cursurile Şcolii Superioare de Ştiinţe Sociale „A. A. Jdanov", în perioada septembrie 1950 – iulie 1952, pe care a absolvit-o cu calificativul de „foarte bine", clasându-se „al doilea pe şcoală"[149]. A intrat astfel în atenţia conducerii Direcţiei Cadre din nou creatul Minister al Securităţii Statului, care l-a transferat pe locotenentul Kasza de la Braşov în Centrala ministerului, unde a fost numit şef al unui birou din cadrul direcţiei. Cu acelaşi prilej, a fost încă o dată avansat în grad la „excepţional" – locotenent-major, în iulie 1952[150]. În continuare, rezultatele sale în „muncă" par să impresioneze în mod plăcut conducerea direcţiei, astfel încât, din

[146] Idem, inv. nr 7366, dosar nr. 13, nenumerotat: *Referat de cadre privind pe cpt. Kasza [Beniamin] Stefan*, f.d., semnat de şeful Serviciului 1 din Direcţia Cadre, mr. Rovenţa Grigore şi şef birou, lt.maj. Chiriac Florian, anexat ordinului M.A.I. nr. 1015/01.01.1957.

[147] *Ibidem*. F.N.T.D.R. – Federaţia Naţională a Tineretului Democrat Român.

[148] *Ibidem*.

[149] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cancelarie – Dosare Anexă, dosar nr. 159/1957, f. 1: *Referat de cadre privind pe Kasza B. Stefan*, f.d., semnat de şeful Direcţiei Cadre M.A.I., col. Pateşan Ioan.

[150] ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr 7366, dosar nr. 13, nenumerotat: *Referat de cadre privind…,* anexat ordinului M.A.I. nr. 1015/01.01.1957.

1953, este promovat în funcţia de locţiitor al şefului Serviciului Învăţământ, dobândind astfel o poziţie centrală în cadrul sistemului de pregătire a cadrelor Securităţii de atunci. Motivele unei atât de rapide ascensiuni profesionale erau prezentate pe larg într-un referat de cadre din 1957:

„În munca de Securitate, de la început, [S. Kasza] a dovedit preocupare de a o însuşi. A reuşit să se orienteze just în problemele muncii de cadre de care răspundea. De asemenea, a participat la diferite acţiuni ale organelor de Securitate, constituind exemplu de mobilizare şi dovedind hotărâre şi curaj în îndeplinirea sarcinilor. Pentru aceste rezultate, a fost decorat cu «Medalia Muncii».

De când lucrează în Direcţia Cadre, este caracterizat ca un tovarăş pregătit profesional şi în muncă obţine rezultate bune, fapt pentru care, la 23 August 1954, a fost decorat cu medalia «Pentru servicii deosebite în apărarea orânduirii de stat»[151]".

Cariera profesională a lui Stefan Kasza pare să fi fost aşezată, de la bun început, sub auspicii foarte favorabile, dacă avem în vedere că nici nu apuca să lucreze prea mult într-un singur loc, că era şi avansat la „excepţional", recompensat cu o medalie, promovat în funcţie sau trimis la o şcoală de pregătire. Iar continuarea a fost pe măsură. Din 1954, a fost trimis la o altă şcoală de pregătire, de data aceasta pentru a urma cursurile din U.R.S.S., cu durata de un an. Aici, a ocupat funcţia de ajutor al comandantului lotului de ofiţeri români de la Moscova şi s-a „preocupat îndeaproape de însuşirea materiilor predate", motiv pentru care a absolvit cu calificativul „bine".

Eforturile sale din cadrul şcolii au fost imediat răsplătite, desigur, printr-o nouă avansare, în gradul de căpitan, de la 1 ianuarie 1955[152]. La întoarcerea în ţară, în cursul aceluiaşi an, a fost reinstalat locţiitor al şefului Serviciului Învăţământ, funcţie în care ar fi „ştiut să aplice ce a învăţat în şcoală". De asemenea, se făcea în permanenţă remarcat prin faptul că era „un tov. cu voinţă şi putere de muncă", „disciplinat şi modest, fapt pentru care se bucură de popularitate". Ca „succese" profesionale, erau apreciate rezultatele obţinute în coordonarea activităţii şcolii de ofiţeri de Securitate, de care răspundea (cel mai probabil, era vorba de Şcoala M.A.I. nr. 2), în timp ce singurele deficienţe din activitatea sa constau în faptul că nu era „suficient de exigent faţă de subalterni" şi nu participa întotdeauna la „viaţa de organizaţie"[153]. Dacă avem în vedere standardele vremii, aşa zisele „lipsuri" reprezintă mai puţin decât nimic, fiind probabil introduse în referatul de cadre pentru a nu se spune că cei care l-au întocmit nu au avut în vedere şi această parte obligatorie pentru un document de gen.

„Meritele" unui asemenea ofiţer se cereau recompensate chiar mai mult decât până atunci, iar prilejul s-a ivit la începutul anului 1957, când s-a decis înlăturarea din funcţie a şefului Direcţiei Regionale de Securitate Hunedoara, locotenent-colonelul Alexandru Mihaly, ofiţer caracterizat ulterior de ministrul Al. Drăghici drept „un om împrăştiat, fără metode de muncă, un element anarhic, un om slab, fără autoritate în faţa subalternilor, deşi făcea paradă de autoritate, un om slab de caracter, slab faţă de

[151] *Ibidem.*

[152] Idem, inv. nr 7362, dosar nr. 42, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1073/01.01.1955.

[153] Idem, inv. nr 7366, dosar nr. 13, nenumerotat: *Referat de cadre privind…,* anexat ordinului M.A.I. nr. 1015/01.01.1957.

sarcini şi executarea ordinelor"[154]. Nici că putea să existe un contrast mai puternic faţă de persoana propusă să-l înlocuiască şi anume chiar locţiitorul Serviciului Învăţământ al Direcţiei Cadre, căpitanul Stefan Kasza, a cărui bogată experienţă în activitatea informativă, formată în urma participării la nenumărate cursuri de pregătire profesională şi a redactării unor lecţii de specialitate destinate elevilor din şcolile de ofiţeri, avea, cu siguranţă, să-şi pună amprenta asupra îmbunătăţirii performanţelor viitorilor subordonaţi.

Cu toate că puteau exista unele rezerve faţă de capacitatea ofiţerului propus să preia conducerea unei Regionale de Securitate precum cea de la Hunedoara de a face faţă problemelor cu care se confrunta aceasta, căpitanul Kasza a fost promovat, de la 1 ianuarie 1957, în funcţia de locţiitor al şefului direcţiei regionale mai sus amintite, cu delegaţie de şef al acesteia. Era o numire provizorie, iar până la confirmarea ca şef propriu-zis al direcţiei, S. Kasza trebuia să dovedească conducerii ministerului şi P.M.R. faptul că era pe deplin capabil să îndeplinească cerinţele funcţiei. Între timp, ofiţerul a fost încurajat şi printr-o altă avansare la „excepţional", de data aceasta în gradul de maior[155]. Practic, s-ar părea că toate avansările în grad din cariera de ofiţer a noului şef al Regionalei Hunedoara au avut numai un caracter „excepţional".

Confirmarea lui Stefan Kasza la comanda Direcţiei Regionale de Securitate Hunedoara s-a dovedit a fi aproape o formalitate. Decizia la nivelul conducerii ministerului era deja luată, iar pentru a se obţine aprobarea Secretariatului C.C. al P.M.R., s-a evidenţiat numai faptul că ofiţerul, deşi „nu avea experienţă în munca de Securitate", ar fi reuşit „să cuprindă, într-o măsură satisfăcătoare, activitatea întregii direcţii regionale şi să orienteze şefii de servicii şi raioane spre o muncă mai concretă", luând totodată „măsuri de analizare a muncii în mai multe sectoare", şi oferind „îndrumări concrete pentru lichidarea lipsurilor şi executarea întocmai a ordinelor"[156]. Nici că se puteau prezenta mai vag presupusele merite ale ofiţerului, dar, cum „perioada de probă" în noua funcţie era extrem de scurtă, eventuala sa capacitate rămânea să fie verificată ulterior. Pentru moment, maiorul Kasza a fost confirmat de Secretariatul C.C. al P.M.R. în funcţia de şef al Regionalei Hunedoara la 27 noiembrie 1957, prin Hotărârea nr. 1014/IV-1, iar de conducerea ministerului, câteva zile mai târziu, de la 1 decembrie 1957[157].

În perioada imediat următoare, S. Kasza a părut să confirme toate speranţele ministrului Al. Drăghici, care declara, în cadrul unei şedinţe de bilanţ din 1958, plin de admiraţie faţă de înţelepciunea propriilor sale decizii:

„În cele din urmă a trebuit să-l schimbăm pe Mihaly [Alexandru] şi am pus în locul său un tovarăş tânăr, fără experienţă în muncă.[…] Tovarăşul nu fusese niciodată

---

[154] Serviciul Român de Informaţii, *Cartea Albă a Securităţii*, vol. III, Bucureşti, 1995, p. 134: *Concluziile tovarăşului ministru Alexandru Drăghici,* din 18 sept. 1958

[155] Vezi ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr 7366, dosar nr. 13, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1015/01.01.1957.

[156] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cancelarie – Dosare Anexă, dosar nr. 159/1957, f. 2: *Referat de cadre…*

[157] ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr 7366, dosar nr. 37, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 3571/01.12.1957. Vezi şi raportul anexat la ordinul citat.

comandant de regiune, ba nici chiar comandant de raion, cu toate acestea, principalul este bunăvoinţa, dorinţa de a executa ordinele, de a munci ferm şi organizat şi pot să spun, tovarăşi, că, datorită acestor calităţi ale tovarăşului comandant de la regiunea Hunedoara, munca a făcut un pas simţitor înainte. Nu se poate vorbi acolo de îmbunătăţiri radicale, nu poate fi vorba de reale îmbunătăţiri, dar vreau să spun că avem o serie de exemple care ilustrează o ridicare serioasă a muncii"[158].

Şi cu exemplele acestea a rămas ministrul, dar şi cu imaginea bunăvoinţei noului şef al Securităţii din regiunea Hunedoara. În perioada următoare, pentru Stefan Kasza nu au mai existat avansări în grad la „excepţional", iar laudele din partea conducerii ministerului au încetat, odată ce s-a constatat faptul că perioada sa de acomodare tindea să se prelungească la nesfârşit. Poate că, în cele din urmă, nu „bunăvoinţa" era principala calitate a unui bun şef de regională de Securitate, iar maiorul Kasza era un exemplu în acest sens. Atâta timp cât a rămas la conducerea Regionalei M.A.I. Hunedoara, rezultatele obţinute de subordonaţii săi nu au impresionat în nici un fel conducerea ministerului, care însă a avut a se plânge în numeroase rânduri de actele de indisciplină comise de aceştia şi de incompetenţa unor cadre de conducere promovate chiar de şeful direcţiei. Nu au fost consemnate eşecuri notabile şi nici o situaţie scăpată de sub control, precum în perioada anterioară lui 1957, dar impresia generală asupra activităţii lui S. Kasza pare să fi fost, în bună măsură, nesatisfăcătoare. Nemulţumirile acumulate de-a lungul timpului ar fi, astfel, una din cauzele ce au determinat destituirea ofiţerului de la comanda unităţii din data de 1 ianuarie 1962[159].

Pe de altă parte, la originea acestei decizii par să fi stat şi alte considerente decât cele menţionate mai sus. Astfel, în cursul anului 1961, existau trei ofiţeri de naţionalitate maghiară la comanda direcţiilor regionale de Securitate din R.P.R.: Vasile Kiss – în regiunea Crişana, Mihail Kovacs – regiunea Mureş Autonomă Maghiară şi Stefan Kasza. Toţi trei au fost destituiţi aproape în acelaşi timp: colonelul Kiss – la 1 decembrie 1961[160], iar maiorul Kasza şi colonelul Kovacs – la aceeaşi dată, 1 ianuarie 1962[161]. De asemenea, toţi au fost aduşi apoi la Bucureşti şi numiţi în funcţii de conducere din Aparatul Central al ministerului: V. Kiss – locţiitor al şefului Direcţiei a VII-a Filaj şi Investigaţii[162], M. Kovacs – locţiitor al şefului Direcţiei a III-a Informaţii Interne, iniţial, apoi pensionat[163], iar S. Kasza – numai şef serviciu în cadrul Direcţiei a III-a[164]. Astfel

---

[158] Serviciul Român de Informaţii, *op cit,* vol. III, p. 134: *Concluziile tovarăşului ministru…,* din 18 sept. 1958.

[159] ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr 7377, dosar nr. 14, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. K/3540/01.01.1962.

[160] Idem, inv. nr. 7375, dosar nr. 33, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 3235/01.12.1961.

[161] Pentru M. Kovacs, vezi idem, inv. nr. 7377, dosar nr. 14, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. K/3539/01.01.1962.

[162] *Ibidem*: Ordinul M.A.I. nr. K/3516/01.01.1962.

[163] Idem, dosar nr. 20, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. K/4136/01.04.1962 şi idem, dosar nr. 21, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. K/4272/31.05.1962.

[164] Idem, dosar nr. 17, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. K/3833/01.03.1962. Indecizia cu privire la soarta acestuia după demitere a fost mai mare decât în cazul celorlalţi, având în vedere faptul că, într-o altă versiune a ordinului citat mai sus, Stefan Kasza era numit şef al unui serviciu din Direcţia I Informaţii Externe, dar s-a preferat, până la urmă, varianta amintită – vezi *ibidem*.

de coincidențe nu prea sunt întâmplătoare în acest domeniu şi este foarte probabil ca înlăturarea ofiţerilor de naţionalitate maghiară de la conducerea organelor regionale de represiune să fie rodul unei decizii prealabile a Biroului Politic al C.C. Mutarea lor la Bucureşti poate fi văzută fie ca un semn al faptului că nu exista o nemulțumire reală la nivelul conducerii ministerului față de activitatea lor – pentru doi dintre ei, demiterea a însemnat mutarea în funcţii echivalente, ca salarizare, cel puţin – fie se dorea să fie mai bine supravegheaţi. Oricum, înlocuirea lor concomitentă pare a avea o strânsă legătură cu schimbarea de atitudine a conducerii regimului față de problema minorității maghiare.

Au existat şi alte teorii vehiculate cu privire la motivele destituirii maiorului Kasza de la conducerea Regionalei de Securitate Hunedoara, dar ele par puţin plauzibile[165]. Oricum, indiferent de motivele care au stat la baza destituirii sale din 1962, aceasta a însemnat apropierea finalului carierei în Securitate a fostului ofiţer de Cadre, atât de apreciat anterior de conducerea Direcţiei în cauză şi de cea a ministerului. Astfel, după numirea sa drept şef serviciu în Direcţia a III-a – o funcţie inferioară ca importanţă celor în care au fost încadraţi V. Kiss şi M. Kovacs, probabil şi ca urmare a meritelor considerabil mai mici ale maiorului Kasza în lupta împotriva „duşmanilor poporului" – S. Kasza a fost avansat în gradul de locotenent-colonel, de la 23 august 1962[166], ceea ce reprezenta chiar prima avansare la termen din cariera sa de ofiţer. A fost menţinut în aceeaşi funcţie până la începutul lunii octombrie 1963, când ofiţerul şi-a prezentat demisia conducerii ministerului, invocând motive personale:

„Având în vedere faptul că, în ultimii ani, în viaţa mea familială s-au petrecut unele anomalii, generate şi din vina mea, care, într-o formă sau alta, au adus prejudicii îndatoririlor mele profesionale şi muncii mele, în general.

Având în vedere că rezolvarea, lichidarea acestor anomalii nu este posibilă în condiţiile actuale, adică atât timp cât eu lucrez şi domiciliez în Bucureşti.

[165] Un fost adjunct al ministrului de Interne, Ionel Gal, ce ocupa, în 1961 – 1962, funcţia de instructor al Secţiei Cadre a C.C. pentru problemele cadrelor M.A.I. pune demiterea maiorului Kasza de la Hunedoara pe seama unor infracţiuni comise de acesta, pentru care ar fi fost şi condamnat: „Este semnificativă [...] demascarea faptelor reprobabile ale colonelului Kosza [Kasza] Ștefan – fost şef al serviciului culte în aparatul central şi apoi şef al Regiunii M.A.I. Hunedoara. Fiind membru al biroului comitetului regional şi apoi judeţean şi cunoscând viaţa şi problematica tovarăşilor săi, pe unii i-a şantajat, iar pe soţiile unora dintre aceştia, prin metode perfide şi cinice, le-a determinat să întreţină relaţii extraconjugale. Pentru abuz de funcţie, şantaj, calomnie, a fost trimis în justiţie şi condamnat la pedepse privative de libertate" - vezi Ionel Gal, *Rațiune și represiune în Ministerul de Interne. 1965 – 1989*, vol. 1, Iași, Ed. Domino, 2001, p. 243. Având în vedere că aproape toate precizările referitoare la persoana lui Stefan Kasza, ce au putut fi verificate până în prezent, se dovedesc a fi inexacte – nu a ocupat funcţia de şef al serviciului Culte din Direcţia a III-a şi nu a fost întâlnită nici un fel de menţiune referitoare la o eventuală condamnare a acestuia ulterior destituirii sale – nu putem decât să tragem concluzia că, cel mai probabil, întreaga poveste este rezultatul unei confuzii a memorialistului.

[166] ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7377, dosar nr. 26, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. K/4723/23.08.1962.

Rog a se interveni locului în drept pentru a se aproba mutarea mea din Bucureşti în oricare dintre regiunile ţării, în orice muncă, iar în caz că acest lucru nu este posibil, să se aprobe trecerea mea în rezervă cu data de 1 noiembrie 1963”[167].

Pusă în faţa acestei alternative, conducerea ministerului a adoptat cea mai simplă soluţie, astfel încât locotenent-colonelul Kasza a fost trecut în rezervă de la data de 30 noiembrie 1963, punându-se astfel capăt carierei în Securitate a celui considerat multă vreme o speranţă a Direcţiei Cadre pentru ocuparea unor posturi de conducere de primă importanţă.

[167] Idem, inv. nr. 7379, dosar nr. 37, nenumerotat: Vezi raportul ofiţerului, din 06.10.1963, anexat Ordinului M.A.I. nr. 3311/30.11.1963 – ordinul de trecere în rezervă.

Liviu **PLEŞA**

Proceduri şi criterii de încadrare a personalului Securităţii în timpul regimului Ceauşescu

Procedures and Criteria for Recruitment of the Securitate Staff during Ceausescu's Regime

In 1968 the leaders of the Securitate brought the first changes to the methods of selection of the Securitate staff. For the first and only time in the communist regime, the graduates from the Securitate schools prevailed, at the expense of direct employment. That procedure remained in force until 1974. Since that year, as a result of Nicolae Ceausescu's intervention, stress was laid on direct hiring of individuals with professional and political experience.

During Ceausescu's regime, the social status of the future employees was strictly observed. It was obligatory for them to belong to the class of workers, technicians, Party and state activists or intellectuals. Ideological training of the future Securitate employees acquired a growing importance. PCR and UTC activists as well as the graduates from the schools under control of the Party were preferred.

Nicolae Ceausescu forced the adoption of political decisions that were supposed to allow him to be in control of the recruitment policy. Gradually, decision-making shifted from the Securitate's staff divisions to the superior bodies of the Party, which were under the Communist Party leader's total control. That operation was carried out between 1974 and 1978.

Etichete: politica de cadre a Securităţii; încadrări directe; criterii de selecţie a personalului; Şcoala de ofiţeri activi a M.I.;

Keywords: the staff policy of the Securitate, direct recruitment, criteria of staff selection, the School of active officers of MI

Începând de la mijlocul deceniului şapte, metodele represive brutale din anii '50 au fost înlocuite cu unele mai puţin violente, dar la fel de eficiente (avertizarea, demascarea publică, compromiterea, influenţarea pozitivă etc.), cărora li s-a adăugat crearea unei agenturi informative mult mai extinse şi mai valoroase calitativ. Pentru transpunerea în practică cu maxima eficacitate a acestor metode, Securitatea avea nevoie de cadre capabile să rezolve cu succes acţiunile informativ-operative tot mai complexe care trebuiau luate pentru finalizarea cazurilor încredinţate. În aceste condiţii, ofiţerii de Securitate formaţi în perioada de început a regimului deveneau tot mai puţin utili. Chiar dacă aceştia aveau o bună experienţă practică, schimbarea modalităţilor de acţiune ale Securităţii diminua considerabil randamentul lor în muncă, făcându-i nepotriviţi pentru

noile cerinţe. În timp, conducătorii Securităţii au devenit conştienţi de faptul că modificarea problematicii acţiunilor pe care le desfăşurau impunea un nou tip de abordare şi, implicit, un alt tip de cadre.

Este arhicunoscut faptul că, pe întreaga perioadă de existenţă a Securităţii, angajarea personalului acesteia s-a realizat pe două căi: prin încadrarea directă ori ca rezultat al absolvirii unei şcoli sau a unui curs de Securitate. Diferenţele între o perioadă şi alta au constat în: criteriile avute în vedere la selecţionarea potenţialilor angajaţi; proporţia dintre persoanele încadrate direct şi absolvenţii unor şcoli de Securitate; structurile de Securitate şi de partid implicate în politica de încadrare; modalităţile şi ariile de selecţie a candidaţilor la angajare etc.

În primii ani ai regimului Ceauşescu, modalităţile concrete şi criteriile de încadrare a personalului Securităţii au rămas, în general, aceleaşi cu cele din trecut. În 1968, în contextul în care Nicolae Ceauşescu şi-a făcut vizibilă dorinţa de a-şi subordona Securitatea, s-a încercat o regândire substanţială a întregii politici de cadre, astfel încât s-au înregistrat modificări importante şi în ceea ce priveşte angajarea ofiţerilor şi a subofiţerilor.

În momentul înfiinţării C.S.S. ca organism autonom, 65% dintre noii ofiţeri erau angajaţi direct, iar 35% dintre aceştia după ce urmau o şcoală de Securitate[1]. Dorinţa conducerii partidului şi a liderilor Securităţii de a avea cadre cât mai calificate a dus însă la adoptarea deciziei potrivit căreia procentele să fie aproape inversate, 60% dintre noii ofiţeri urmând a fi încadraţi din rândul acelora care absolviseră o şcoală de Securitate. Drept corolar al acestei hotărâri, în vara anului 1968 a fost reformat întregul sistem de învăţământ şcolar profesional al Securităţii. Astfel, la 1 august 1968 toate şcolile şi cursurile organizate de Securitate (cu excepţia acelora ale D.G.I.E.) au fost grupate în Şcoala de pregătire şi perfecţionare a ofiţerilor de Securitate[2], trecându-se la specializarea elevilor pe profiluri de muncă, concomitent cu asigurarea unei pregătiri unitare în problemele fundamentale ale muncii de Securitate[3]. De asemenea, tot de la această dată a fost reînfiinţată Şcoala de pregătire şi perfecţionare a ofiţerilor cunoscători de limbi străine, pentru a suplini deficitul cronic de personal cu abilităţi în acest domeniu.

Pentru moment, apreciindu-se că problema calităţii absolvenţilor nu rezida în criteriile de recrutare, ci mai mult în desfăşurarea procesului de învăţământ, sistemul şi criteriile de selecţionare a candidaţilor pentru şcolile de Securitate au rămas neschimbate faţă de cele din trecut. Ordinul C.S.S. nr. 35/20 iunie 1968 este neechivoc în acest sens[4], în pofida unor opinii potrivit cărora în 1968 „a avut loc o schimbare majoră a criteriilor de recrutare a ofiţerilor de Securitate", aducându-se drept argument tocmai condiţionările noi ce s-ar fi aplicat la selecţionarea candidaţilor pentru şcolile de ofiţeri

[1] Nicolae Ioniţă, *Politica de cadre în Securitate (1956-1968). Recrutarea şi pregătirea ofiţerilor*, în „Caietele C.N.S.A.S.", nr. 6/2010, p. 59.
[2] ACNSAS, fond Direcţia Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.626, vol. 5, ff. 218-221.
[3] ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.402, vol. 11, f. 3.
[4] ACNSAS, fond Direcţia Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.626, vol. 5, f. 217.

ale C.S.S.[5]. Mai exact, pentru admiterea la o şcoală de ofiţeri a Securităţii, o persoană era obligată să îndeplinească cumulativ următoarele condiţii: să fie muncitor, tehnician sau intelectual ori fiu de muncitor, ţăran sau intelectual; să fie membru P.C.R. sau U.T.C.; să aibă „o pregătire ideologică corespunzătoare"; să fi absolvit liceul cu bacalaureat ori o şcoală medie echivalentă; să aibă o conduită demnă în societate; să nu aibă semne particulare; să fie sănătos, să aibă o foarte bună stare fizică şi să cunoască înotul; să aibă maxim 26 de ani[6].

Modificări semnificative s-au înregistrat însă în ceea ce priveşte modalităţile şi criteriile de selecţie a ofiţerilor propuşi pentru a fi încadraţi direct, mai ales pentru aceia care urmau să lucreze în structurile informativ-operative. Motivul a fost reprezentat de aceeaşi dorinţă de a primi în aparat cadre cât mai calificate din punct de vedere cultural, dar mai ales profesional. Tocmai din acest ultim considerent, conducerea Securităţii şi-a îndreptat atenţia cu precădere spre acele persoane care cunoşteau sistemul militarizat şi care avuseseră contingenţă cu sarcinile informative. Ordinul C.S.S. nr. 35/1968 prevedea categoriile de persoane ce erau vizate pentru a fi angajate direct ca ofiţeri de Securitate:

- absolvenţii facultăţilor cu profil universitar, tehnic şi economic, mai ales jurişti, cunoscători de limbi străine, ingineri şi economişti (ultimii pentru Direcţia a II-a Contrainformaţii economice şi/sau D.G.T.O.);
- „persoanele care ajută organele de Securitate în calitate de rezidenţi, informatori, colaboratori, gazde ale caselor de întâlniri etc. şi care, în decursul timpului, au dovedit că posedă reale calităţi şi aptitudini ce se cer unui ofiţer de Securitate";
- ofiţerii de Miliţie „care lucrează în sectoare ce desfăşoară muncă informativă şi s-au remarcat prin calităţile care le posedă şi experienţa acumulată";
- ofiţerii M.F.A. şi C.T.S., ce urmau a fi încadraţi în structurile de contrainformaţii militare;
- ofiţerii şi cadrele organelor de justiţie militară[7];
- angajaţii „din alte sectoare de activitate, în funcţie de nevoile concrete de specialişti pentru anumite compartimente de muncă"[8].

Înainte de a desfăşura vreo activitate concretă, tuturor acestor ofiţeri li se făcea o scurtă pregătire de specialitate (pentru a-şi „forma unele deprinderi ce se cer ofiţerilor de Securitate"), printr-un curs general de şase luni, organizat la Şcoala de ofiţeri activi

[5] N. Ioniţă, *op. cit.*, p. 67. De altfel, nu se susţine nici aserţiunea conform căreia în 1968, în scopul încadrării noilor ofiţeri, ar fi existat „o anumită disponibilitate de a se trece peste imperativele ideologice" (*ibidem*, p. 68), întrucât condiţionările politico-sociale erau prevăzute, în continuare, în cuprinsul tuturor directivelor aflate în vigoare referitoare la încadrarea personalului, neputându-se vorbi, în niciun caz, de vreo abdicare, chiar şi minimală, de la principiile ideologice şi de clasă.

[6] ACNSAS, fond Direcţia Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.627, vol. 7, ff. 1-2.

[7] Securitatea avea mare nevoie de cadre cu pregătire juridică atât pentru încadrarea Direcţiei Cercetări Penale, cât mai ales a compartimentelor informative din judeţe, ce primiseră şi sarcina de a desfăşura anchete, la care se adăuga şi obligaţia de a aplica măsuri preventive numai după o bună cercetare juridică a cazurilor respective.

[8] ACNSAS, fond Direcţia Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.626, vol. 5, ff. 216-217.

de la Băneasa. De asemenea, în situaţia în care, ulterior, erau mutaţi la un compartiment cu un alt profil de muncă, aceştia trebuiau să urmeze un curs scurt de iniţiere în noua activitate[9].

Selecţionarea tuturor viitorilor ofiţeri (atât a celor încadraţi direct, cât şi a candidaţilor pentru Şcoala de ofiţeri) revenea unităţilor centrale şi teritoriale de Securitate. În primăvara anului 1968, Direcţia Personal a propus – iar prin Ordinul C.S.S. nr. 35/1968 s-a aprobat – ca această sarcină să fie îndeplinită cu ajutorul ofiţerilor responsabili de obiectivele din ţară, care trebuiau să puncteze şi să studieze persoanele ce munceau în acele obiective, pentru a afla daca acestea corespundeau criteriilor de încadrare în Securitate[10]. Aceşti ofiţeri prezentau avantajul de a-i cunoaşte nemijlocit pe toţi angajaţii obiectivelor pe care le deserveau, de a-i putea supraveghea şi analiza în timp şi cu atenţie, la care se adăuga şi accesul la dosarul de cadre, astfel încât ei puteau să-i selecţioneze cu uşurinţă pe cei mai potriviţi. De asemenea, cum aceşti ofiţeri erau cei care coordonau întreaga reţea informativă din obiectiv, ei ştiau cel mai bine care dintre informatori aveau calităţile informative necesare pentru a deveni ofiţer de Securitate. De altfel, chiar şi persoanele selecţionate din rândul celor care nu făceau parte din agentura Securităţii urmau a fi atrase într-o formă de colaborare, tocmai pentru a se verifica existenţa unor aptitudini în această direcţie. Ofiţerii din obiectiv trebuiau să ţină cu cei selectaţi „o legătură permanentă", iniţial pentru a realiza „apropierea lor de organele noastre", urmând ca, după un anumit timp, să li se încredinţeze şi unele sarcini informative, mergând până la desemnarea acestora ca rezidenţi şi predarea în legătură a unui mic număr de informatori din obiectiv[11].

Pe lângă responsabilii de obiectiv, sarcina de a puncta şi selecţiona viitoare cadre ale Securităţii o aveau şi ofiţerii ce lucrau acoperit în diferite instituţii şi fabrici din România, chiar dacă pârghiile de verificare la care aceştia aveau acces nu se ridicau la nivelul primilor. Conform directivelor, în procesul de selecţionare trebuia să se acorde „o atenţie deosebită cunoaşterii aprofundate şi multilaterale a persoanelor propozabile a deveni ofiţeri de Securitate, a calităţilor politice, profesionale şi morale ale acestora"[12].

În ceea ce priveşte subofiţerii şi maiştrii militari (tehnicienii) necesari, aceştia urmau a fi încadraţi în continuare după vechile proceduri şi criterii: fie în mod direct din viaţa civilă, fie dintre cei pregătiţi în cadrul şcolilor M.F.A., una dintre condiţiile indispensabile fiind absolvirea unei şcoli medii. În 1968, conducerea Securităţii considera că nu era necesară înfiinţarea unei şcoli proprii pentru subofiţeri, probabil şi din dorinţa de a accentua politica de creştere a ponderii ofiţerilor în ceea ce priveşte

[9] *Ibidem*, f. 217.
[10] N. Ioniţă, *op. cit.*, p. 62.
[11] ACNSAS, fond Direcţia Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.626, vol. 5, f. 218. În aprilie 1968, Direcţia Personal propusese ca această apropiere a persoanelor selecţionate de Securitate să se realizeze gradual, încredinţându-li-se iniţial doar sarcini fără caracter informativ-operativ, acestea din urmă fiindu-le acordate treptat – doar atunci când „relaţiile vor indica o apropiere a celor în cauză faţă de organele de Securitate, iar ei vor manifesta interes faţă de această muncă" (N. Ioniţă, *op. cit.*, p. 62). Cu toate că acest proces era mai eficient, ar fi reclamat o durată mai mare de timp de la selecţionare şi până la încadrare, astfel încât el a fost simplificat, pentru a permite angajarea mai rapidă a noilor ofiţeri.
[12] ACNSAS, fond Direcţia Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.626, vol. 5, ff. 217-218.

numărul total al angajaţilor, în detrimentul subofiţerilor şi a angajaţilor civili (de altfel, chiar din acel an s-a redus semnificativ numărul dactilografelor şi al şoferilor, atribuţiile acestora fiind preluate de către ofiţerii informativ-operativi).

La 14 ianuarie 1969 a fost emis Ordinul C.S.S. nr. 17, referitor la criteriile de selecţie a candidaţilor la Şcoala de ofiţeri activi de Securitate pentru anul de învăţământ 1969/1970. Vechile dispoziţii generale au fost păstrate neschimbate, înregistrându-se însă o mult mai bună delimitare a acestora. Cea mai importantă prevedere se referea la compoziţia socială a candidaţilor, fiind introduse procente exacte: 70% muncitori, tehnicieni sau fii de muncitori (de reţinut este faptul că în rândul muncitorilor de la ultima categorie erau incluşi activiştii – de partid şi de stat – şi intelectualii ce fuseseră muncitori în trecut), 20% fii de ţărani, iar 10% intelectuali şi alte categorii de „oameni ai muncii" sau fii ai acestora. De asemenea, era mult mai bine definită şi aria de selecţie a candidaţilor: absolvenţi de liceu cursuri de zi, muncitori din întreprinderi, subofiţeri activi ai C.S.S. şi militari în termen din C.T.S., trupele M.A.I. şi M.F.A. – ultimii doar cu acordul respectivelor instituţii militare. Nu în ultimul rând, nu mai era suficient ca viitorii cursanţi să dea dovadă de o bună pregătire culturală, acum solicitându-se ca aceştia să cunoască o limbă străină sau „să prezinte perspective pentru însuşirea în bune condiţii a unei limbi străine de circulaţie internaţională"[13].

Dacă până la jumătatea anilor '70 criteriile de încadrare a personalului cu atribuţii informative nu au suferit modificări majore faţă de trecut, schimbări mult mai importante s-au înregistrat în ceea ce priveşte angajaţii cu sarcini operative sau tehnice. Din a doua parte a anilor '60 a fost acordată o importanţă tot mai mare supravegherii tehnico-operative, fapt consfinţit prin constituirea unei direcţii generale cu atribuţii în acest domeniu (Direcţia Generală Tehnico-Operativă şi de Înzestrare – D.G.T.O.Î.). Accentul pus pe acţiunile de interceptare a convorbirilor şi a corespondenţei, la care se adăuga şi creşterea volumului acestora, s-a reflectat şi prin sporirea continuă a numărului de angajaţi ai acestui organism. Conform lui Ionel Gal, fostul adjunct al ministrului Afacerilor Interne, această structură „dintr-o direcţie modestă la începutul anilor 1960, treptat, s-a transformat într-o unitate mamut, cu mii de ofiţeri, subofiţeri şi personal civil"[14]. De altfel, chiar la înfiinţare, în iulie 1967, D.G.T.O.Î. avea un număr aproape dublu de angajaţi faţă de celelalte direcţii generale[15]. Personalul încadrat în structurile tehnico-operative trebuia să îndeplinească anumite cerinţe suplimentare, specifice profilului în care lucra, mai exact să posede cunoştinţe verificate în domeniile tehnice de specialitate.

În vara anului 1967, în momentul creării Direcţiei a XIII-a din D.G.T.O.Î., ce avea ca atribuţii cercetarea şi proiectarea aparaturii de ascultare şi interceptare, la care se adăugau şi acelea de înzestrare, conducerea direcţiei generale s-a lovit de probleme serioase în ceea ce priveşte încadrarea acestei unităţi cu personal calificat. Direcţia a XIII-a avea nevoie de ingineri, tehnicieni şi economişti, specialităţi care erau greu de găsit în rândul angajaţilor Securităţii din acel moment. Aşa se şi explică faptul că în 1967

---

[13] ACNSAS, fond Direcţia Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.627, vol. 7, ff. 1-2.

[14] Ionel Gal, *Raţiune şi represiune în Ministerul de Interne. 1965-1989*, vol. 1, Iaşi, Editura Do-Minor, 2001, p. 84.

[15] Mai exact, 1.257 angajaţi (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11.732, f. 206).

efectivele unităţii se ridicau la numai 38% din necesarul prevăzut în organigramă[16]. Soluţia găsită pe moment a fost una de avarie, adică menţinerea temporară în posturile vacante a cadrelor rămase disponibile ca urmare a reorganizării Securităţii din acel an, urmând ca ulterior să fie angajat personal calificat. Tot în 1968, Serviciul „A" Contrainformaţii Radio din D.G.T.O.Î. a cerut suplimentarea organigramei cu 91 de cadre, cu menţiunea că „90% din total trebuie să fie pregătiţi în radiocomunicaţii, radiofilaj şi radiogoniometrie"[17].

Nevoia de personal foarte bine pregătit se resimţea şi la alte unităţi de Securitate cu profil tehnic, cum ar fi Serviciul „E" Cifru şi Transmisiuni Cifrate. În 1968, aici a fost înfiinţată o grupă de cripto-analiză şi decriptare, în cadrul căreia – ţinând cont de nivelul ştiinţific ridicat pe care era necesar să-l posede angajaţii – trebuiau încadraţi „specialişti cu o înaltă calificare" (lingvişti, matematicieni, fizicieni, ingineri electronişti). Întrucât li se cerea şi experienţă practică, aceştia puteau fi recrutaţi numai de la diverse întreprinderi şi instituţii civile, dar problema era că de multe ori aceştia aveau un venit mai mare decât cel pe care urmau să-l primească de la Securitate. Pentru a facilita atragerea acestor persoane, conducerea Securităţii a aprobat ca ele să primească acelaşi salariu ca la vechiul loc de muncă, fără a depăşi totuşi nivelul maxim al locţiitorului şefului serviciului[18].

Pentru a reglementa diversele probleme întâmpinate în ceea ce priveşte recrutarea cadrelor din domeniul tehnic, la 7 aprilie 1970 Direcţia Personal a emis un ordin referitor la selecţionarea viitorilor angajaţi din unităţile de tip tehnic-operativ. Potrivit acestuia, persoanele în cauză puteau fi alese atât din rândul unor cadre active sau în rezervă, cât şi din categoria unor tehnicieni din diferite instituţii sau întreprinderi civile. Ofiţerii puteau fi recrutaţi fie din rândul absolvenţilor de facultăţi tehnice de specialitate (electronică, radioelectronică, telecomunicaţii etc.), fie din cel al absolvenţilor de liceu ce urmaseră şi o şcoală tehnică de profil. De asemenea, era necesar ca aceştia să aibă şi experienţă practică în aceste domenii. În ceea ce-i priveşte pe maiştrii militari, funcţie pe care o primeau tehnicienii, aceştia puteau proveni din rândul a trei categorii de persoane: absolvenţi de liceu sau ai unei şcoli tehnice postliceale de specialitate; absolvenţi ai unei şcoli civile de maiştri, cu calificări în specialităţile adecvate specificului de muncă ce urmau să-l presteze la Securitate; absolvenţi ai unei şcoli generale sau ai altor şcoli echivalente, calificaţi în meserii din domeniul radiotehnicii, electronicii sau telecomunicaţiilor.

La centru, încadrările erau făcute direct de către D.G.T.O.Î., cu acordul Direcţiei Personal. În teritoriu, de selecţie se ocupau ofiţerii de cadre din inspectoratele judeţene, iar cei aleşi trebuiau să fie avizaţi de către D.G.T.O.Î., care controla în ce măsură persoanele respective posedau cunoştinţele de specialitate necesare. După

[16] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12.596, f. 57.

[17] Florica Dobre (coord.), Elis Neagoe-Pleşa, Liviu Pleşa (eds.), *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective şi metode*, vol. II, *1967-1989*, studiu introductiv de Elis Neagoe-Pleşa şi Liviu Pleşa, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, p. 290.

[18] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12.596, f. 181.

primirea acestei aprobări, la care se adăuga şi cea a Direcţiei Personal, cadrele în cauză erau numite în funcţii prin ordinul şefilor de inspectorate[19].

În anii ’70, nevoia susţinută de cadre pe profilul tehnic-operativ, determinată de suplimentarea continuă a posturilor din aceste domenii, a ridicat anumite greutăţi în ceea ce priveşte încadrarea unor persoane corespunzătoare, mai ales a tehnicienilor (maiştrii militari). Uneori era nevoie ca diverse ministere (cum ar fi Ministerul Poştelor şi Telecomunicaţiilor) să-şi dea acordul pentru transferarea acestora la Securitate, în alte cazuri salariul oferit era inferior celui pe care-l aveau la fostul loc de muncă sau persoanele selecţionate nu posedau cunoştinţele de specialitate necesare. Prin urmare, s-a trecut la verificarea tuturor elevilor aflaţi în ultimul an de studiu la şcolile civile de telecomunicaţii, iar cei corespunzători – după absolvirea cursurilor – au fost încadraţi direct în Securitate. Spre exemplu, în iunie 1970, deoarece I.S.J. Dolj, Cluj şi Timiş nu reuşiseră să selecţioneze numărul de tehnicieni T.O. necesari pentru acoperirea posturilor primite suplimentar, Direcţia a VIII-a T.O. a luat decizia încadrării acestora din rândul proaspeţilor absolvenţi ai Şcolii de telecomunicaţii de la Timişoara[20].

Pe întreaga perioadă a regimului Ceauşescu a fost menţinută practica selecţionării viitorilor angajaţi ai Securităţii din rândul tinerilor ce-şi satisfăceau stagiul militar. Ne referim aici la persoanele ce făceau armata în termen normal, fiind exceptaţi aşadar absolvenţii de facultate, care o efectuau cu termen redus. De punctarea şi verificarea potenţialilor candidaţi se ocupa ofiţerul de contrainformaţii militare ce răspundea de unitate militară în cauză, el lucrând în strânsă colaborare cu ofiţerul responsabil cu cadrele de la structura teritorială de Securitate pe raza căreia se afla respectiva unitate militară. Ulterior, propunerea ultimului trebuia avizată de şeful Inspectoratului Judeţean de Securitate/I.S.M.B. şi aprobată apoi de către Direcţia Cadre. Practic, această metodă permitea Direcţiei Cadre să procedeze la o amplă acţiune de triere a cvasimajorităţii tinerilor din ţară (stagiul militar fiind obligatoriu), din rândul cărora puteau fi alese acele persoane care corespundeau cel mai bine criteriilor de încadrare în Securitate. În plus, potenţialii candidaţi puteau fi verificaţi cu atenţie, analizându-se atât trecutul lor şi al familiei aferente, cât şi comportarea actuală şi modul în care se adaptau la un sistem militarizat. De regulă, erau avuţi în vedere acei tineri care se remarcau în timpul stagiului militar (ajungeau la gradele de caporal ori sergent, urmau diverse cursuri etc.), la care se adăugau şi cei recrutaţi ca informatori, ultimii primind astfel şi o „binemeritată” răsplată pentru activitatea lor.

Începând din anii ’70, tinerii astfel selecţionaţi erau rareori încadraţi direct în Securitate, ei trebuind în prealabil să deprindă cunoştinţele necesare noii activităţi. Fiind vorba de persoane ce făcuseră stagiul normal de armată, aşadar aveau ca studii cel mult liceul, mai întâi era necesar ca ei să fie trecuţi printr-un sistem mai avansat de şcolarizare. Tocmai de aceea, candidaţii erau trimişi pentru început la Şcoala de ofiţeri de Securitate de trei ani şi abia apoi erau repartizaţi în muncă. Prin urmare, tinerii în cauză trebuiau să promoveze examenul de admitere la această şcoală. Cei care nu reuşeau să treacă de aceste examene nu erau încadraţi în Securitate, dar erau menţinuţi în continuare în atenţia responsabililor cu cadrele, pentru o posibilă nouă candidatură,

[19] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 15.642, ff. 45-46.
[20] *Ibidem*, f. 108.

în cazul în care în viitor nu ar fi reuşit să găsească alte persoane potrivite. Vom oferi şi un exemplu în acest sens. Astfel, la 14 aprilie 1971, I.S.J. Prahova l-a propus pe Gheorghe Dumitrache pentru a urma Şcoala de ofiţeri de Securitate de trei ani. Acesta era militar în termen la o unitate din Ploieşti şi urma să fie eliberat în scurt timp. În caracterizarea ce i-a fost făcută se preciza faptul că se evidenţiase în timpul stagiului militar, având deja gradul de sergent şi diploma de radiotelegrafist categoria a III-a. În plus, era de profesie muncitor (lăcătuş la o uzină din Ploieşti) şi absolvise liceul la seral. De asemenea, candidatul se remarcase şi în plan ideologic: fusese membru al Comitetului U.T.C. pe şcoală şi era secretar al B.O.B. U.T.C. pe secţie la locul de muncă. Propunerea a fost aprobată de Direcţia Cadre, astfel încât, în iulie 1971, Dumitrache a participat cu succes la concursul de admitere organizat de Şcoala de ofiţeri de Securitate[21].

După numirea în funcţia de şef al Direcţiei Personal-Învăţământ (1 mai 1970)[22], col. Vlad Iulian a continuat „politica activă" de cadre[23] iniţiată în prima parte a anilor '60 de gen.-lt. Negrea Vasile, prin care fuseseră atraşi în Securitate proaspăt absolvenţi de facultăţi, ce urmau să-i înlocuiască treptat pe ofiţerii vechi, cu o pregătire culturală precară. Au fost preferaţi îndeosebi absolvenţii facultăţilor umaniste (istorie, filologie, drept), ce prezentau şi avantajul că de multe ori erau cunoscători de limbi străine, un capitol la care fostele cadre erau mult deficitare. Salariile mari oferite, siguranţa obţinerii unui post în mediul urban şi posibilitatea de a avansa mult mai rapid în carieră au transformat Securitatea într-o atracţie pentru aceste categorii de absolvenţi. Selecţionarea viitorilor angajaţi ai Securităţii se făcea de regulă în ultimul an de studiu, fiind implicat şi ofiţerul ce răspundea de respectivul obiectiv. Şi în acest caz, primii avuţi în vedere au fost studenţii recrutaţi anterior ca informatori.

Printre calităţile cerute unor proaspeţi absolvenţi pentru încadrarea în Securitate se număra şi ataşamentul faţă de regim. Cum în scurta perioadă a maturităţii aceştia nu prea avuseseră cum să-şi demonstreze fidelitatea faţă de putere, cea mai elocventă dovadă era considerată a fi colaborarea conspirată cu organele de represiune în timpul studenţiei. Încadrarea foştilor studenţi-informatori prezenta mai multe avantaje pentru Securitate: biografiile viitorilor ofiţeri erau deja verificate, aceştia erau recompensaţi pentru activitatea lor informativă, şi, mai ales, cunoşteau specificul muncii de Securitate, având deja experienţa legăturii ofiţer-agent. Una dintre cele mai bune descrieri referitoare la modul în care viitorii absolvenţi erau racolaţi de Securitate cu puţin timp înainte de încheierea studiilor este oferită de Simion Airinei (pseudonimul unui fost ofiţer de Securitate): „De la colegi am aflat că în facultate, imediat după sărbătoarea de 1 Mai, şi-au făcut simţită prezenţa doi ofiţeri din cadrul Ministerului de Interne de la Bucureşti, care aveau misiunea de a selecta şi racola din rândul tinerilor absolvenţi candidaţi pentru încadrarea în organele de securitate (…) Cei doi ofiţeri s-au instalat într-un birou pus la dispoziţie de conducerea facultăţii şi, după ce au studiat dosarele studenţilor, au început să cheme la discuţie pe cei consideraţi corespunzători". Cadriştii nu au acţionat la întâmplare, deoarece „în prealabil se documentaseră la

---

[21] ACNSAS, fond Cadre, dosar nr. D-125, ff. 2-3.

[22] ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.393, vol. 3, nenumerotat.

[23] Marius Oprea, *Moştenitorii Securităţii*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2004, pp. 150-151.

organul local de Securitate şi colegii selectaţi pentru încadrare «în aparat» făceau parte dintre cei mai eficienţi colaboratori din reţeaua informativă care activa în anul cinci de studiu al facultăţii"[24].

Aşa cum am arătat anterior, perioada de efectuare a stagiului militar de către absolvenţii unor instituţii de învăţământ superior era un bun prilej pentru Securitate de a identifica anumite persoane care să fie propuse pentru încadrare. În unităţile M.F.A./M.Ap.N., de acest aspect se ocupau ofiţerii care le deserveau pe linie contrainformativă, mai ales că aceştia erau oricum datori să-şi creeze agentură în rândul celor care îşi satisfăceau obligaţiile militare.

Mult mai simplă era procedura în cazul celor repartizaţi la unităţile aflate în subordinea M.A.I./M.I., unde Securitatea putea practic să verifice atent calităţile şi comportarea tuturor celor încorporaţi şi să aleagă cadrele de care avea nevoie. Şcoala de ofiţeri în rezervă a ministerului, unde îşi efectuau stagiul militar diverşi absolvenţi ai învăţământului superior, se constituia într-o adevărată pepinieră de ofiţeri pentru Securitate. Recrutarea acestora se făcea în funcţie de facultatea pe care cei în cauză o urmaseră, precum şi de nevoile informativ-operative ale momentului. Un alt mare avantaj era şi acela că aceste persoane puteau fi încadrate direct în muncă, fără a mai fi nevoie să fie trimise la diverse cursuri de specialitate, întrucât la Şcoala de ofiţeri de rezervă a M.I. se predau şi cunoştinţele de care avea nevoie un ofiţer de Securitate. Spre exemplu, la 15 iunie 1972 a fost încadrat în Securitate Gheorghe-Ioan Stan, care tocmai absolvise, cu gradul de sublocotenent, Şcoala de ofiţeri de rezervă a M.I., unde fusese trimis pentru efectuarea stagiului militar. Anterior, acesta urmase Facultatea de Chimie Industrială din Bucureşti şi muncise doi ani ca inginer la un institut de cercetare din Capitală, publicând diverse studii de specialitate în reviste ştiinţifice. Activitatea sa în timpul şcolii de ofiţeri era apreciată ca fiind foarte bună: „Cu prilejul executării unor exerciţii tactice a dovedit curaj, stăpânire de sine şi ingeniozitate în luarea unor măsuri. Cu ocazia practicii efectuate a rezultat că stăpâneşte principiile şi metodele muncii de Securitate şi îl pasionează o asemenea activitate". Prin urmare, Gheorghe-Ioan Stan a fost avansat la gradul de locotenent, fiind încadrat la Direcţia a II-a Contrainformaţii economice[25].

Încă de la sfârşitul anilor '60 conducerea Securităţii a început să pună un accent tot mai mare pe însuşirea limbilor străine de către angajaţi. Se încerca astfel creşterea gradului de pregătire al ofiţerilor în această privinţă, în condiţiile în care situaţia era de-a dreptul dezastruoasă, numărul cunoscătorilor de limbi străine fiind foarte redus. Spre stupoarea şefilor Securităţii, procentul acestora era aproape infim chiar şi în compartimentele de contraspionaj, care se ocupau de supravegherea străinilor, cunoaşterea unei limbi de circulaţie fiind, prin urmare, aproape vitală[26]. Măsurile ferme luate în acest sens în 1968 (mai ales reînfiinţarea unei şcoli speciale pentru pregătirea

---

[24] Simion Airinei, *Un sfert de veac de securitate*, Braşov, Editura Transilvania Expres, 2002, p. 7.

[25] ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.397, vol. 26, ff. 139-142.

[26] La o şedinţă a C.S.S. din aprilie 1968, gen.-mr. Răduică Grigore era foarte alarmat de situaţia găsită: „numai 8% din ofiţerii care lucrează în domeniul contraspionajului cunosc limbi străine, este foarte puţin (…) de fapt acest 8% nu este 8%, pentru că mulţi dintre ei sunt cunoscători ai limbii ruse şi maghiare" (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 3, partea II, f. 120).

ofiţerilor în domeniul limbilor străine) au dus la o îmbunătăţire evidentă a situaţiei într-un timp destul de scurt. Mai mult, pentru prima dată s-a pus şi problema încadrării sau pregătirii unor ofiţeri cunoscători ai unor limbi străine cu o arie mai limitată de circulaţie. Pentru început a fost avută în vedere acoperirea necesarului cu astfel de cadre la D.I.E. şi la Direcţia Contraspionaj, unde era mare nevoie de ele în activitatea informativ-operativă. La 1 noiembrie 1973, şeful Corpului de Control al Ministrului, gen.-mr. Kovács Pius, făcea următoarea propunere: „Direcţia Cadre şi Învăţământ să sprijine Direcţia a III-a în vederea rezolvării necesarului de cunoscători de limbi străine, în special a unor limbi de circulaţie restrânsă (arabă, turcă, greacă, idiş, japoneză etc.)”[27].

Sinuciderea dr. Schächter, în martie 1973, a determinat o schimbare radicală a politicii de cadre în M.I. şi mai ales în Securitate, transpusă şi prin modificările substanţiale a modalităţilor şi criteriilor de încadrare a personalului. În urma cercetărilor efectuate după incidentul amintit, Nicolae Ceauşescu avea să afle cu stupoare că organele de represiune nu doar că supravegheaseră activitatea conducerii P.C.R., dar adunaseră informaţii referitoare inclusiv la propria sa persoană. Drept urmare, liderul partidului şi-a pierdut încrederea în organele de Securitate, concentrându-şi eforturile pentru a-şi subordona pe deplin această instituţie. Primele acţiuni ale lui Nicolae Ceauşescu în această direcţie au vizat destituirea ministrului de Interne, Ion Stănescu, şi a gen.-mr. Pleşiţă Nicolae, fostul şef al Direcţiei a XI-a Securitate şi Gardă (unitate care, de altfel, a fost dizolvată, fiind însă reînfiinţată mai târziu). Locul lui Stănescu a fost luat de o persoană de încredere, Emil Bobu, consilierul secretarului general al P.C.R., care se va dovedi a fi unul dintre miniştrii cei mai fideli conducătorului partidului.

Măsurile luate de Nicolae Ceauşescu pentru deplina subordonare a Securităţii faţă de conducerea partidului, mai exact faţă de propria persoană, s-au reflectat şi în politica de cadre de la mijlocul anilor ’70. Ca un corolar firesc al acţiunilor sale, conducătorul P.C.R. a cerut M.I. să treacă la schimbarea criteriilor de încadrare a personalului Securităţii, punându-se un accent mult mai mare pe pregătirea politico-ideologică şi pe fidelitatea faţă de regim a celor propuşi pentru angajare. Sistemul aflat în uz prevedea ca 60% din noii angajaţi să fie absolvenţi ai şcolilor de Securitate, 23% specialişti din producţie şi 17% absolvenţi ai învăţământului superior civil (ultimele două categorii fiind încadrate direct şi pregătite apoi prin cursuri scurte). La rândul lor, elevii Şcolii de Securitate de trei ani erau selecţionaţi „din rândul absolvenţilor de liceu, membri de partid (31%) sau U.T.C., majoritatea lor provenind din câmpul muncii”, mare parte fiind fii de activişti de partid şi de stat sau ai cadrelor militare. În opinia ministrului Bobu, „actualul sistem de selecţionare prezintă ca principal neajuns faptul că se asigură în mică măsură încadrarea de ofiţeri de Securitate din rândul activiştilor de partid şi ai U.T.C., al unor cadre din aparatul de stat şi al muncitorilor, tehnicienilor şi specialiştilor din unităţile economice, oameni cu experienţă în producţie şi cu o bună pregătire politico-ideologică, care să ducă la îmbunătăţirea compoziţiei aparatului de Securitate şi din rândul cărora să fie promovate cadre în funcţii de conducere”[28]. Prin urmare, la 4 februarie 1974 Emil Bobu a înaintat către conducerea P.C.R. un proiect de

[27] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3.101, vol. 8, f. 50.

[28] Oana Ionel, *Criterii de încadrare a ofiţerilor de Securitate (1974 şi 1976)*, în „Arhivele Securităţii”, Bucureşti, Editura Nemira, 2004, p. 427.

modificare a criteriilor de selecţionare a cadrelor Securităţii, în care propunea inversarea procentelor aferente modalităţilor de angajare (60% încadrări directe şi 40% absolvenţi ai şcolilor militare ale M.I.), revenindu-se astfel la practica anterioară anului 1968. De asemenea, procentul încadrărilor directe urma a fi compus din 50% activişti de partid, cadre din aparatul de stat („activişti de stat"), muncitori, tehnicieni şi specialişti din producţie, iar restul de 10% absolvenţi ai învăţământului superior de stat (dar nu oricare, ci cu precădere „medici, fizicieni, chimişti, cunoscători de limbi străine, matematicieni etc."[29].

După cum se poate observa, se constată o reducere semnificativă a procentului celor încadraţi în Securitate direct de pe băncile şcolilor, fie ele chiar şi ale M.I., de la 77% la 50%. Această modificare devine însă pe deplin explicabilă dacă avem în vedere condiţiile pe care trebuia să le îndeplinească cealaltă jumătate a noilor angajaţi. Astfel, activiştilor P.C.R. şi U.T.C., cadrelor din aparatul de stat, muncitorilor, tehnicienilor şi specialiştilor din producţie li se cerea să aibă o activitate de minim patru ani într-o organizaţie de partid sau de stat, dintre care minim doi „în munca de partid şi de tineret", la care se adăugau o vechime de minim trei ani în producţie, precum şi condiţia să fie absolvenţi de studii superioare sau liceale. Se accepta doar o minimă derogare de la studii, în sensul că puteau fi acceptaţi şi absolvenţii de şcoli profesionale, dar numai în cazul activiştilor P.C.R. şi U.T.C. „cu experienţă în munca politică şi care au urmat o şcoală de partid" (deficitul de studii de stat fiind astfel suplinit cu o şcoală ideologică). Dintre aceştia, urma să aibă prioritate „fiii de muncitori, de activişti de partid şi de stat sau ai cadrelor militare". Desigur, toţi aceştia trebuiau să fi satisfăcut stagiul militar. Vârsta nu era restricţionată explicit, dar pe cât posibil trebuia să fie sub 35 de ani. Ca o noutate apărea propunerea ca în sectoarele tehnic-operative să fie încadrate un număr mult mai mare de femei, cu respectarea desigur a criteriilor amintite anterior[30].

Condiţionări suplimentare au fost incluse şi în ceea ce-i priveşte pe absolvenţii de facultăţi încadraţi direct în Securitate. Aceştia urmau să fie nu doar membri de partid sau U.T.C., ci şi persoane care „s-au remarcat printr-o participare activă la îndeplinirea sarcinilor politice şi obşteşti". Alte criterii: „rezultate bune şi foarte bune la învăţătură" şi „conduită morală ireproşabilă". Şi în acest caz aveau prioritate fiii de muncitori, de activişti de partid şi de stat şi ai cadrelor militare. Era stipulată şi preeminenţa la angajare a absolvenţilor ce erau informatori ai Securităţii: „Să aibă aptitudini pentru munca de Securitate, acordându-se prioritate celor care au sprijinit activitatea organelor M.I."[31].

Toate cadrele angajate direct urmau a fi pregătite profesional (cu specificul muncii informativ-operative) prin cursuri de Securitate cu durata între patru şi şase luni, în funcţie de profilul compartimentelor în care erau încadrate. Cursurile pentru absolvenţii învăţământului superior erau organizate la Şcoala de ofiţeri de rezervă a M.I. În anumite cazuri excepţionale (activişti de partid de un anumit rang, specialişti de valoare sau chiar persoane mai înaintate în vârstă) se permiteau derogări de la această regulă, specializarea lor fiind asigurată în cadrul învăţământului din unităţi. La absolvire,

[29] *Ibidem*, p. 428.
[30] *Ibidem*, p. 429.
[31] *Ibidem*.

cursanţii primeau şi gradul de Securitate, care era acordat în primul rând în funcţie de pregătirea generală, experienţa în muncă şi vârstă, şi mai puţin de rezultatele obţinute la cursurile respective.

Au apărut modificări referitoare la condiţiile ce trebuiau îndeplinite şi în ceea ce priveşte selecţionarea persoanelor ce urmau a fi încadrate în aparat după absolvirea unei şcoli de Securitate. Pe lângă faptul că era necesar ca toţi să fie membri P.C.R. sau U.T.C., să fi absolvit liceul ori o şcoală echivalentă şi să aibă maxim 26 de ani (în mod excepţional 28 de ani), s-a mai adăugat şi obligaţia ca toţi să fie fii de muncitori, ţărani colectivişti, activişti de partid şi de stat, cadre militare ori intelectuali. Chiar şi aşa, 80% din candidaţi trebuiau să fie muncitori sau tehnicieni cu o vechime în producţie de minim un an, activişti U.T.C. sau subofiţeri M.I., iar restul de 20% trebuiau în mod obligatoriu să fi absolvit liceul prin cursuri de zi. Desigur, prioritate aveau informatorii Securităţii, precum şi aceia ce dovediseră apetenţă pentru activităţi militarizate (în cadrul orelor de P.T.A.P.). O altă prevedere ce merită a fi reţinută era şi aceea că la selecţionarea viitorilor ofiţeri era necesar „să se asigure în mod corespunzător încadrarea şi din rândul naţionalităţilor conlocuitoare”[32].

Activitatea propriu-zisă de selecţionare a tuturor celor vizaţi pentru încadrarea în Securitate se făcea în continuare de către unităţile M.I., dar P.C.R. începea să aibă un cuvânt tot mai greu de spus în această direcţie. În comisiile constituite pentru a veghea la respectarea criteriilor menţionate mai sus, activiştii de partid erau predominanţi, mai ales la nivel central[33]. Foarte important era şi faptul că persoanele încadrate direct (ce urmau să constituie majoritatea noilor angajaţi) deveneau cadre ale Securităţii doar cu recomandarea organelor locale de partid. Dorinţa de a transfera cât mai mult decizia angajării către organizaţiile de partid a dus la includerea unor prevederi ce puteau avea şi efecte negative. Astfel, Emil Bobu a propus ca aceste recomandări să fie făcute de către partid doar după ce candidaţii erau „discutaţi în organele sau organizaţiile de partid şi respectiv de U.T.C. din care fac parte, care să-şi spună părerea dacă merită să devină ofiţeri de Securitate”[34]. O astfel de acţiune, cu toate că scădea riscul încadrării unor persoane cu o activitate sau comportament necorespunzătoare, creştea însă exponenţial posibilitatea deconspirării ofiţerilor, fiind afectată implicit şi calitatea acţiunilor informativ-operative desfăşurate de aceştia. Toate acestea se petreceau în contextul în care mai mulţi ofiţeri din conducerea Securităţii (în special gen.-lt. Doicaru Nicolae) considerau că nu doar ofiţerii D.I.E., dar şi cei de contraspionaj şi chiar de informaţii interne (îndeosebi cei infiltraţi în anumite obiective) nu puteau desfăşura o activitate cât de cât eficientă decât dacă nu se cunoştea calitatea lor de angajaţi ai Securităţii, adică dacă lucrau pe deplin acoperiţi. Pentru această perioadă însă, când Nicolae Ceauşescu

[32] *Ibidem*, p. 429-430.

[33] Comisiile centrale aveau următoarea componenţă: un prim-adjunct al ministrului M.I., câte un activist de la Secţia Organizatorică, Secţia Cadre şi Secţia pentru probleme militare şi justiţie ale C.C. al P.C.R., secretarul Comitetului de partid din aparatul central M.I., şeful Direcţiei Cadre şi Învăţământ şi şeful unităţii centrale pe linia căreia urma a fi încadraţi cei selecţionaţi. În mod similar erau constituite şi comisiile din judeţe: un secretar al Comitetului judeţean P.C.R., prim-secretarul Comitetului judeţean U.T.C., secretarul Comitetului P.C.R. din cadrul I.J., şeful inspectoratului, şeful Securităţii judeţene şi şeful compartimentului cadre din I.J. (*ibidem*, p. 431).

[34] *Ibidem*, p. 430.

urmărea să-şi subordoneze total Securitatea, a contat în primul rând necesitatea de a fi încadrate în aparat persoane cât mai ideologizate şi mai loiale din punct de vedere politic şi social.

Propunerile lui Emil Bobu au fost adoptate integral de către conducerea partidului la şedinţa Secretariatului C.C. al P.C.R. din 1 mai 1974, în timpul căreia Nicolae Ceauşescu a insistat în mod special pe respectarea criteriului studiilor: „Chiar şi cei care sunt dintre activişti, tot trebuie să fie absolvenţi de liceu şi cu studii superioare. Deci unele condiţii sunt generale. Datorită faptului că este activist sau fiu de activist, asta nu înseamnă că facem derogare de la studii. Una este că cer să se dea prioritate celui care este activist, dar trebuie să aibă studii corespunzătoare”[35]. Tot la această şedinţă a fost aprobat şi planul propus de M.I. privind numărul ofiţerilor ce urmau să fie încadraţi în Securitate în perioada 1974-1980, pentru a suplini ieşirile din sistem şi deficitul de personal (care atunci era de 3%). Se prevedea acoperirea posturilor vacante în primii doi ani (în 1977 procentul de ocupare trebuia să fie de 99%), când se estima că şi numărul celor care aveau să părăsească Securitatea avea să fie mai mic, pentru ca în perioada următoare să fie practic încadrate tot atâtea persoane câte plecau din M.I.[36].

Transpunerea în practică a Hotărârii Secretariatului C.C. al P.C.R. din 1 mai 1974 a scos însă în evidenţă anumite efecte nedorite, de care nu se ţinuse cont în momentul luării deciziei politice. Unul dintre acestea s-a manifestat în ceea ce priveşte repartizarea la M.I. a absolvenţilor instituţiilor de învăţământ superior.

În anul 1970, guvernul R.S.R. a emis Decretul nr. 158, prin care stabilea modalităţile generale de repartizare în muncă a celor care-şi finalizau studiile superioare. În mod normal, operaţiunea trebuia să se desfăşoare sub coordonarea Direcţiei Învăţământului Superior şi Cercetării Ştiinţifice din cadrul Ministerului Educaţiei şi Învăţământului (M.E.Î.), dar la jumătatea deceniului opt situaţia în fapt nu era chiar atât de simplă. În procesul de repartizare la scară naţională a absolvenţilor de facultăţi erau implicate şi alte instituţii centrale: Comitetul de Stat al Planificării, Ministerul Muncii şi Direcţia Centrală de Statistică. De asemenea, la nivel central funcţiona o Comisie guvernamentală de coordonare a repartizării în producţie a absolvenţilor de învăţământ superior, care avea şi ea atribuţii de a contribui la desfăşurarea acestei acţiuni. Conform hotărârii Plenarei comune a C.C. al P.C.R. şi a Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice şi Sociale din 21-22 iulie 1975, toate organismele de mai sus urmau să elaboreze şi să pună în practică un program de asigurare, pregătire şi perfecţionare a cadrelor până în anul 1985, precum şi o schiţă program similară până în anul 1990. Toate aceste programe multianuale au fost defalcate apoi pe ani, iar instituţiile interesate trebuiau să trimită anual, până la data de 15 octombrie, necesarul de absolvenţi de care avea nevoie pentru repartizare în anul următor. Totodată, în anul 1975 fiecare instituţie din ţară a fost obligată să întocmească şi să trimită Comitetului de Stat al Planificării câte un plan de asigurare şi pregătire a forţei de muncă necesară pentru cincinalul care urma (1976-1980).

[35] *Ibidem*, pp. 434-435.

[36] În 1974 se preconiza pierderea a 260 de ofiţeri şi încadrarea a 380 de ofiţeri, în 1975 240 şi 320, în 1976 250 şi 310, în 1977 280 şi 290, în 1978 360 şi 350, în 1979 420 şi 425, iar în 1980 numărul era egal 610 şi 610 (*ibidem*, p. 435).

Pe baza Instrucţiunilor M.E.Î. nr. 55.888/1972, M.I. a fost exceptat de la regulile generale de repartizare stabilite de Decretul nr. 158, absolvenţii fiind repartizaţi doar dacă erau ceruţi nominal de către M.I., cu condiţia ca aceştia să aibă medii de la nota 8 în sus[37]. În 1974, în urma hotărârii Secretariatului C.C. al P.C.R., Decretul nr. 158/1970 a fost modificat, iar Instrucţiunile M.E.Î. nr. 55.888/1972 abrogate, astfel încât repartizarea absolvenţilor la M.I. nu s-a mai făcut ţinându-se seama de solicitările nominale, ci de prevederile generale ce se aplicau la toate instituţiile din România. Prin urmare, M.E.Î. a procedat la afişarea unităţilor şi localităţilor unde erau posturi vacante în M.I., locurile putând fi solicitate de către oricare dintre absolvenţii tuturor promoţiilor din ţară, cu aplicarea criteriilor generale de prioritate în vigoare[38]. În baza noului sistem, în vara anului 1974 la M.I. au fost repartizate 18 persoane nesolicitate de minister, care au beneficiat de unele dintre priorităţile de mai sus. Conform şefului Direcţiei Cadre şi Învăţământ, col. Moise Vasile, „verificându-se ulterior situaţia acestora, s-a constatat că o parte nu puteau fi încadraţi în M.I.". Mai exact, ieşise la iveală faptul că opt dintre aceştia aveau probleme de cadre sau de comportament ori erau inapţi medical[39]. Ca urmare, col. Moise arăta că „a fost necesar să se facă demersuri în vederea schimbării repartizării, creându-se astfel o serie de greutăţi şi unele nemulţumiri în rândul absolvenţilor în cauză"[40]. Pentru a preîntâmpina apariţia unei situaţii similare, la 31 martie 1975 col. Moise a solicitat ministrului Emil Bobu să propună Secretariatului C.C. al P.C.R. ca M.I. „să fie exceptat de la regulile generale de repartizare a absolvenţilor învăţământului superior, cursuri de zi"[41]. Propunerea sa nu a găsit însă o rezolvare satisfăcătoare la timp, astfel încât în anul 1975 situaţia s-a repetat întocmai, iar M.I. a trebuit să refuze angajarea a 33 de absolvenţi – din cei 66 repartizaţi – pentru că nu corespundeau criteriilor de încadrare[42].

În aceste situaţii, pentru a-şi completa numărul necesar de cadre cu studii superioare, organele de Securitate erau nevoite să treacă la selecţionarea altor noi absolvenţi, ce corespundeau criteriilor de încadrare în M.I., dar fuseseră repartizaţi de M.E.Î. la alte instituţii. Trebuia îndeplinită şi condiţia suplimentară ca aceştia să fie pregătiţi în specialităţile necesare unităţilor de Securitate ce solicitaseră personal (să aibă

[37] ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.402, vol. 9, f. 9.
[38] Repartiţiile se făceau în următoarea ordine de priorităţi: bursierii unor organizaţii socialiste; şefii de promoţie; absolvenţii care aveau soţul/soţia angajat al unei organizaţii socialiste; absolvenţii căsătoriţi din aceeaşi promoţie; absolvenţii care solicitau angajarea în localitatea unde-şi aveau domiciliul, ei sau părinţii lor (astfel încât nu trebuia să li se satisfacă urgent nevoile locative); media de absolvire.
[39] Iată care a fost tipul de probleme de cadre descoperite la verificare: „tatăl a fost şef de cuib legionar"; „mama are un frate fugit în S.U.A."; „veri ai părinţilor în Israel"; „relaţii prin corespondenţă şi vizite cu cetăţeni din R.F.G. şi Italia"; „tatăl a fost membru P.N.Ţ., în prezent urmărit pe linie informativă"; „mama recăsătorită cu un evreu care lucrează la comunitatea evreiască din Bucureşti şi a depus cerere să plece în Israel"; „în anul II a fost discutat în adunarea U.A.S.C.R. pentru manifestări negative"; „tatăl a fost chiabur" (ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.402, vol. 9, f. 10).
[40] *Ibidem*, f. 9.
[41] *Ibidem*.
[42] *Ibidem*, f. 103.

exact acelaşi profil de studii ca şi absolvenţii respinşi). După ce erau găsite şi verificate persoanele respective, pentru încadrarea lor în Securitate era nevoie şi de acordul instituţiei sau organizaţiei la care acestea fuseseră repartizate iniţial de către M.E.Î., iar apoi de avizul Direcţiei Învăţământului Superior şi Cercetării Ştiinţifice din M.E.Î., precum şi de cel al Comisiei guvernamentale ce coordona repartizările. Aşadar, o procedură destul de birocratică, ce se prelungea în timp, la care se adăugau şi nemulţumirile celor respinşi de M.I., cărora trebuia să li se explice de ce nu puteau ocupa un post obţinut pe cale legală.

Procentul foarte mare de absolvenţi repartizaţi la M.I. şi respinşi ulterior, precum şi modalitatea greoaie şi pe alocuri chiar ilegală la care se recurgea apoi pentru asigurarea necesarului de personal au determinat instituţiile implicate în acest proces să ia o decizie care să reglementeze întrucâtva situaţia. Astfel, la 10 ianuarie 1976 a avut loc o şedinţă la Comitetul de Stat al Planificării în cadrul căreia s-a decis ca locurile solicitate de M.I. să nu mai fie indicate concret în hotărârea anuală a Consiliului de Miniştri privind repartizarea absolvenţilor de facultăţi, cu excepţia posturilor pentru medici. Restul posturilor cerute de M.I. urmau a fi alocate ministerelor economice şi M.E.Î., pentru ca încadrarea nominală la Securitate şi Miliţie să se facă după selecţionarea şi verificarea absolvenţilor necesari, prin schimbarea repartizărilor, cu acordul respectivelor ministere[43]. Această decizie, ce scurta şi simplifica traseul birocratic, a mulţumit şi Securitatea, care putea astfel să-şi asigure singură personalul corespunzător de care avea nevoie.

Pentru a oferi un indiciu referitor la absolvenţii de învăţământ superior de care era interesată Securitatea în anii '70, în vederea încadrării în rândurile sale, vom analiza pe scurt repartiţiile făcute în anul 1975. În vara acelui an, prin H.C.M. nr. 472/28 mai 1975, la Securitate au fost repartizaţi 66 de absolvenţi de învăţământ superior, promoţia 1975, cursuri de zi. Era vorba de 23 ingineri, doi subingineri, 15 absolvenţi de ştiinţe economice, şapte de ştiinţe juridice şi 19 de universitate[44]. În ceea ce priveşte specializarea inginerilor, aceasta era diversă: industrializarea lemnului (cinci); T.C.M. (patru, propuşi pentru încadrare la I.J. Arad şi I.J. Buzău); construcţii, automobile şi tractoare (câte trei); electrotehnică (doi); la care se adăugau câte un absolvent de mine (propus la I.J. Bihor); petrol şi gaze (la I.J. Prahova); tehnologia fontei şi oţelului (la I.J. Galaţi); electronică (la I.J. Timiş); transporturi, chimie. Absolvenţii de ştiinţe economice erau specializaţi în economia industriei, agriculturii sau transporturilor (şase), contabilitate, finanţe. Tot în această categorie intrau şi cei care absolviseră profilurile de statistică (unu) şi de automatizarea calculului electronic (trei), toţi fiind încadraţi la C.I.D., unitate care chiar în acea perioadă a trecut la informatizarea cartotecilor şi a sistemelor de evidenţă. În ceea ce priveşte absolvenţii de universităţi, au fost angajaţi cu predilecţie aceia ce urmaseră studii de limbi străine (11 – şase limba germană, trei engleză şi doi franceză), apoi de psihologie, informatică, fizică, istorie şi filologie clasică (ultimii fiind încadraţi la Arhivele Statului). Cei care studiaseră limba germană au fost repartizaţi toţi la C.T.O.T., unde era o lipsă acută de persoane care să traducă materialele din această limbă rezultate din interceptarea convorbirilor sau a

[43] Idem, vol. 10, f. 29.
[44] *Ibidem*, f. 29.

corespondenţei. Absolvenţii de limba franceză au primit posturi la Direcţia a III-a Contraspionaj[45].

Se poate observa uşor faptul că la propunerea pentru încadrarea în unităţi a absolvenţilor s-a ţinut cont într-o mare măsură de corelarea pregătirii ce o aveau cu specificul judeţelor/compartimentelor unde urmau să-şi desfăşoare activitatea, astfel încât potenţialul lor să poată fi valorificat la maximum.

După cum am precizat, problema Direcţiei Cadre şi Învăţământ din M.I. a constituit-o însă faptul că absolvenţii repartizaţi nu fuseseră verificaţi în prealabil, astfel încât, în momentul în care le-au fost controlate trecutul, comportarea şi familiile acestora, ieşiseră la lumină fapte care conduseseră la respingerea a jumătate dintre cei repartizaţi. Prin urmare, s-a trecut la selecţionarea altor absolvenţi ai promoţiei 1975, repartizaţi deja în alte locuri de muncă, care aveau să fie încadraţi în Securitate abia după obţinerea acordului instituţiilor respective. Spre exemplu, la 26 septembrie 1975 Direcţia Cadre şi Învăţământ a trimis către M.E.Î. acordul Inspectoratului Şcolar Judeţean Botoşani pentru schimbarea repartizării unei absolvente a Facultăţii de Filologie, secţia română-franceză, de la o şcoala generală din judeţ la U.M. 0828 Bucureşti. Un document similar a fost trimis la 2 decembrie 1975, cuprinzând acordul Ministerului Industriei Uşoare pentru schimbarea repartiţiei a trei absolvenţi ai Facultăţii de Contabilitate, care iniţial primiseră un loc de muncă în diverse întreprinderi din subordinea ministerului şi care acum erau ceruţi de Securitate pentru unităţile sale teritoriale (Niculae Ciovlică de la Întreprinderea „Intex" Păuleşti la I.J. Prahova; Constantin Ştirbulescu de la Întreprinderea de Preindustrializare şi Achiziţii Turnu-Severin la I.J. Mehedinţi şi Ion Haliga de la Întreprinderea de Tricotaje şi Perdele Paşcani la I.J. Iaşi)[46].

Politica de selecţionare şi angajare a cadrelor în funcţie de profilul pregătirii ce o aveau s-a aplicat nu doar în ceea ce priveşte proaspeţii absolvenţi de facultate, ci şi în privinţa încadrării directe a persoanelor cu studii superioare deja angrenate în producţie. Metoda era foarte avantajoasă mai ales în compartimentele unde era nevoie de angajaţi cu pregătire de o anumită specialitate (industrială, economică sau agricolă pentru cei de la contrainformaţii economice, tehnică pentru cei de la unităţile speciale şi serviciile de deservire tehnică etc.), întrucât experienţa practică şi cunoaşterea foarte bună a specificului domeniului aduceau un plus de valoare în activitatea de Securitate. Spre exemplu, pentru a răspunde informativ de obiectivul agricol Insula Mare a Brăilei, I.J. Brăila a încadrat în anul 1979 în Securitate un inginer-şef de la un C.A.P. din judeţ, absolvent al Institutului Agronomic din Bucureşti şi cu o experienţă în domeniu de opt ani, căruia i-au oferit direct gradul de lt. maj. şi funcţia de ofiţer specialist II (lt. maj. Irimia Ion). Conform unei aprecieri din 1980 a şefului serviciului în care acesta activa, „calitatea de inginer agronom i-a permis să-şi organizeze munca în condiţii bune, cu operativitate, reuşind la scurt timp (…) să iniţieze măsuri preventive de Securitate"[47].

În 1975 s-a produs o „ajustare" a Hotărârii Secretariatului din 1974, la nivelul conducerii M.I. şi a Securităţii luându-se decizia ca în compartimentele de informaţii

---

45 Idem, vol. 9, f. 18.
46 *Ibidem*, ff. 166-167.
47 ACNSAS, fond Cadre, dosar nr. I-104, f. 35.

interne, contrainformaţii economice şi contraspionaj să fie încadraţi numai membri de partid, nu şi membrii U.T.C.[48].

La sfârşitul lunii mai 1976 a avut loc o nouă şedinţă a Secretariatului C.C., în care s-au aprobat condiţiile de recrutare a angajaţilor M.I. Mai exact, după cum i se adresa Teodor Coman lui Nicolae Ceauşescu, criteriile adoptate în 1974 au fost analizate şi revizuite „în conformitate cu indicaţiile date de dvs.". În ceea ce priveşte Securitatea însă, nu s-au adus modificări majore faţă de sistemul aflat în uz, procedurile de selecţionare şi încadrare a noilor angajaţi şi a cursanţilor şcolilor M.I. fiind păstrate neschimbate[49]. Nicolae Ceauşescu şi-a reafirmat dorinţa ca în aparatul represiv să fie încadrate persoane cu o bună pregătire ideologică, dublată de o origine socială corespunzătoare: „Ministerul de Interne este primul organ de partid şi de stat, este organul direct al partidului şi am greşit un timp că n-am urmărit să-l încadrăm cu cadre corespunzătoare (…) Securitatea nu este că luăm omul din sat şi îl băgăm să fluiere pe stradă. Aici realmente trebuie activişti de partid". Iar opiniile sale au fost nu doar întărite, ci chiar supralicitate de către János Fazekas, care a propus ca toţi activiştii ce partid şi de stat încadraţi în Securitate să fi urmat obligatoriu şi o şcoală de partid, pentru a exista siguranţa că „aceşti oameni din punct de vedere ideologic sunt pregătiţi"[50]. Ideea lui Fazekas nu a întrunit însă adeziunea Secretariatului, probabil pentru că ar fi atras după sine o restrângere serioasă a bazei de selecţie, fiind destul de greu de găsit un număr mare de tineri care să aibă şi studii superioare şi studii politice, precum şi o vechime de minim trei ani în muncă.

S-a luat însă decizia reducerii substanţiale a numărului de ore şi de discipline alocate pregătirii juridice în cadrul Şcolii de ofiţeri activi a M.I. Mai exact, cursanţii nu mai studiau toate materiile predate la facultăţile civile de drept, ceea ce a atras după sine şi anularea echivalării Şcolii de ofiţeri cu primii trei ani de studiu de la facultăţile juridice (de altfel, se solicita explicit abrogarea H.C.M. nr. 305/1962 ce acorda această facilitate)[51]. Pentru a înţelege mai exact raţiunea ce a stat în spatele adoptării acestei decizii, trebuie precizat faptul că, începând din anul 1962, absolvenţii Şcolii de ofiţeri nu au ezitat să profite de ocazia ce li s-a oferit pentru a-şi finaliza şi studiile superioare civile, imensa majoritate a celor care au terminat cursurile şcolii de la Băneasa urmând apoi şi anul IV la o facultate de drept. O statistică relevă faptul că 94% dintre cei care au terminat această şcoală profesională a M.I. în perioada 1972-1976 au absolvit apoi şi facultatea de drept cu examen de diplomă[52]. Se pare că numărul disproporţionat de mare de ofiţeri ce aveau pregătire juridică a reprezentat şi problema de care s-au lovit cadriştii Securităţii, întrucât în aparat era nevoie de angajaţi cu o specializare mult mai diversificată. La Şcoala de ofiţeri activi a M.I., cursanţii erau grupaţi şi şcolarizaţi pe profiluri de muncă, stabilite în funcţie de nevoile informativ-operative ale Securităţii

[48] ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.402, vol. 9, f. 3.

[49] A fost înlăturată doar excepţia de la vârsta maximă pentru candidaţii la şcolile de ofiţeri activi, aceasta trebuind să fie obligatoriu mai mică de 26 de ani.

[50] O. Ionel, *op. cit.*, pp. 425-426.

[51] *Ibidem*, p. 440.

[52] Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbeş, *Dicţionarul ofiţerilor şi angajaţilor civili ai Direcţiei Generale a Penitenciarelor*, vol. 1, *Aparatul central (1948-1989)*, Iaşi, Editura Polirom, 2009, p. 48.

(informaţii interne, contrainformaţii economice, contraspionaj, T.O., filaj şi investigaţi etc.). Dar, pe lângă faptul că, din cauza ponderii importante acordate pregătirii juridice, numărul de ore alocat specializărilor era destul de redus, prea puţini absolvenţi puteau fi folosiţi în specificul diverselor profiluri pentru care fuseseră şcolarizaţi, întrucât ei optau pentru o pregătire superioară juridică şi apoi emiteau pretenții – îndreptățite – la posturi şi funcţii corespunzătoare studiilor ce le aveau. În timp, acest proces a produs o distorsiune în tipul de pregătire al cadrelor, generată mai ales de procentul extrem de mare de ofiţeri ce absolveau Facultatea de drept. Practic, prin sistemul de învăţământ al Securităţii erau formaţi jurişti şi nu cadre specializate de informaţii. Or, aparatul avea o nevoie mult mai mare de ultimii şi nu de primii.

Chiar dacă nimeni nu contesta necesitatea ca ofiţerii de Securitate să aibă o bună pregătire juridică, conducerea M.I. nu mai era însă dispusă să acorde un sprijin accentuat în această direcţie. Era nevoie în continuare de astfel de cadre, mai ales în compartimentele de cercetări penale, precum şi în structurile informative ce recurgeau – ca metode represive – la avertizări, atenţionări, puneri în dezbatere publică etc. ori în cele de contraspionaj, unde era vitală o bună cunoaştere a normelor şi noţiunilor de drept pentru ca efectul activităţilor desfăşurate să fie maximizat. Conducerea M.I. era foarte conştientă de aceste aspecte şi tocmai de aceea a considerat că puteau fi obținute rezultate mult mai bune prin încadrarea directă a unor specialişti în ştiinţe juridice. Astfel, Teodor Coman a propus, iar Secretariatul C.C. a aprobat, ca în Securitate să fie încadraţi direct absolvenţi de drept, dar numai din rândul acelora care lucraseră minim trei ani în cadrul organelor de justiţie şi procuratură, având aşadar o experienţă juridică concretă în muncă. De asemenea, s-a luat şi decizia ca M.E.Î. să mărească numărul de locuri la facultăţile de drept, locurile suplimentare urmând să fie puse la dispoziţia ofiţerilor de Securitate şi Miliţie ce doreau să-şi desăvârşească pregătirea juridică[53]. Aceste măsuri aveau şi avantajul că făceau posibilă reducerea drastică a numărului de ore destinate pregătirii juridice la Şcoala de ofiţeri activi a M.I., degrevare ce permitea alocarea unui timp suplimentar pentru specializarea în activităţile informativ-operative concrete. De altfel, chiar în materialul înaintat conducerii partidului, ministrul de Interne arăta că urmau a fi luate măsuri pentru „îmbunătăţirea planurilor şi programelor de învăţământ ale şcolilor, în vederea sporirii ponderii pregătirii de specialitate, a legării mai strânse a acesteia cu nevoile activităţii practice a unităţilor M.I."[54].

La 11 august 1977 Secretariatul C.C. a adus noi completări hotărârii luate în anul 1974, stipulând ca avizul final pentru încadrarea unei persoane în M.I. să fie dat de Comisia centrală de analizare şi avizare a propunerilor de încadrări directe a ofiţerilor în M.I. şi a candidaţilor selecţionaţi pentru pregătirea în instituţii militare de învăţământ şi abia apoi decizia să fie pusă în practică prin ordin al ministrului. Se făcea astfel un pas important în direcţia mutării centrului decizional, în ceea ce priveşte angajarea în M.I., dinspre factorul profesional înspre cel politic. Nu doar că această comisie primea dreptul de a decide dacă o persoană putea fi încadrată în Securitate sau nu (până atunci veghease doar la respectarea criteriilor de selecţie), dar şi componenţa acesteia avea să fie modificată, activiştilor de partid revenindu-le acum un rol predominant. Astfel,

[53] O. Ionel, *op. cit.*, p. 440.
[54] *Ibidem*.

Comisia centrală era formată din: adjunctul şefului Secţiei Cadre a C.C., adjunctul şefului Secţiei pentru problemele militare şi justiţie a C.C., un secretar al C.C. al U.T.C., secretarul Consiliului Politic al M.I., un membru din conducerea M.I. şi şeful Direcţiei Cadre şi Învăţământ. Comisiile similare din judeţe erau compuse din: un secretar al Comitetului Judeţean P.C.R. (care era şi preşedintele comisiei), şeful Secţiei Organizatorice a Comitetului Judeţean P.C.R., primul-secretar al Comitetului Judeţean U.T.C., secretarul Comitetului de partid din I.J. al M.I., şeful I.J. al M.I. şi şeful Biroului Cadre al I.J.[55].

În 1976 a fost adoptată *Legea nr. 24 privind recrutarea și repartizarea forței de muncă*, iar M.I. a trebuit să se supună şi prevederilor acesteia. Conform legii, forţa de muncă necesară tuturor instituţiilor şi organizaţiilor era „repartizată conform prevederilor cuprinse în Planul Naţional Unic de Dezvoltare Economică şi Socială" (art. 1). Pentru a se diminua presiunile locative la care era supus statul, se cerea ca recrutările de noi angajaţi să se facă din zona sau judeţul unde funcţiona unitatea angajatoare şi, doar „în cazuri excepţionale, când forţa de muncă nu poate fi obţinută în judeţ, poate fi recrutată în alte judeţe"[56]. Din 1978, odată cu înfiinţarea Consiliului Politic al M.I., ca organ conducător al tuturor organizaţiilor de partid din minister, această structură a primit şi dreptul a aproba – prin organele sale din unităţi – selecţionarea şi încadrarea cadrelor, promovarea lor în funcţii şi înaintarea în grad, acordarea unor distincţii sau luarea unor măsuri disciplinare. Înainte de a-şi da avizul pentru angajare, Consiliul Politic al M.I. era obligat să se consulte cu comitetele judeţene de partid sau cu Comitetului Municipal P.C.R. Bucureşti[57], ceea ce constituia o altă pârghie prin care P.C.R. se putea asigura de propulsarea unor persoane leale şi docile în M.I.

Fuga din ţară a gen.-lt. Pacepa Mihai, pe lângă efectele directe (destituirea şi trecerea în rezervă a unor ofiţeri de rang înalt), a determinat şi schimbări importante în politica de personal, care au vizat îndeosebi cadrele de conducere, neînregistrându-se modificări ale modalităţilor de încadrare a personalului. Conducerea M.I. şi a Securităţii au continuat politica de perfecţionare a calităţii cadrelor până la finalul regimului comunist, fiind emise periodic noi reglementări menite să îmbunătăţească situaţia personalului, referitoare însă doar la angajaţii deja existenţi. Eforturile au fost canalizate aproape exclusiv în direcţia ridicării nivelului calitativ al ofiţerilor, conştientizându-se faptul că aparatul avea nevoie de un tip superior de cadre, în detrimentul subofiţerilor şi al angajaţilor civili. Prin urmare, timp de peste 10 ani, practic până la finalul regimului comunist, procedurile şi criteriile de încadrare a personalului în Securitate stabilite în 1978 au rămas neschimbate, atât pentru încadrările directe, cât şi pentru angajarea absolvenţilor şcolilor M.I.

Pentru a exemplifica cum arăta profilul din anii '80 a unui candidat la Şcoala de ofiţeri activi de Securitate, vom prezenta două cazuri concrete.

La 21 aprilie 1980, Serviciul Cadre şi Învăţământ din I.J. Timiş a propus admiterea la concursul pentru Şcoala de ofiţeri de Securitate de trei ani a lui Eugen

[55] ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.417, vol. 12, f. 3.

[56] Liviu Marius Bejenaru, *Relația dintre creșterea demografică și dezvoltarea economică în timpul regimului comunist. Între propaganda oficială și realitățile cotidiene*, în „Caietele C.N.S.A.S.", nr. 3, 2009, p. 210.

[57] ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.408, vol. 5, f. 112.

Romulus Iancu. Cadriştii de la I.J. Timiş au reliefat şi calităţile de care ţinuseră cont atunci când făcuseră propunerea. Astfel, candidatul avea 21 de ani, absolvise liceul la zi, cunoştea în mod satisfăcător limba engleză şi muncea ca operator date la C.T.C.E Timişoara. De asemenea, el era membru P.C.R. din martie 1980 şi fusese membru în Comitetul U.T.C. pe liceu şi secretar adjunct al organizaţiei U.T.C. pe companie în armată. În timpul stagiului militar obţinuse gradul de sergent şi deţinuse funcţia de locţiitor comandant pluton. Nu în ultimul rând, candidatul avea şi o excelentă origine socială, tatăl său – Gheorghe Iancu – fiind un activist de vârf în plan local, şeful Secţiei Propagandă a Comitetului Judeţean P.C.R. Timiş. Viitorul ofiţer avea aşadar toate motivele să fie loial regimului, din moment ce tatăl său ocupa o funcţie de conducere în cadrul aparatului ideologic al acestuia. Propunerea a fost aprobată fără probleme, iar Eugen Romulus Iancu a susţinut cu succes examenul de admitere, la finalizarea studiilor fiind repartizat ca ofiţer la Securitatea din cadrul I.J. Timiş[58].

Mult mai minuţios întocmite erau însă materiale înaintate Comisiei centrale în 1985 de I.J. Botoşani, referitoare la Vasile Dron, ceea ce denotă şi faptul că aplicarea strictă în practică a prevederilor reglementare s-a făcut cu o oarecare întârzire. Provenit dintr-o familie muncitorească, Vasile Dron absolvise un liceu industrial în 1981, cunoştea limba franceză, fusese timp de patru ani membru în Comitetul U.T.C. pe liceu şi în acelaşi timp secretar U.T.C. pe clasă, precum şi locţiitor al comandantului centrului P.T.A.P. din liceu. În timpul stagiului militar a obţinut gradul de caporal, a urmat şcoala de gradaţi şi a îndeplinit funcţiile de comandant de grupă şi plutonier de companie. Din 1983 muncea ca lăcătuş la Întreprinderea de Maşini şi Utilaj Greu cu Deformări Plastice din Dorohoi, iar în 1984 a fost primit în P.C.R. Cadriştii apreciau şi comportarea acestuia în relaţia de colaborare cu organele de Securitate, subliniind calităţile ce-l recomandau pentru o carieră de ofiţer în structurile represive: „În contactul cu ofiţerul de Securitate, este punctual la întâlnire, iar informaţiile furnizate reflectă aspecte din obiectivul în care lucrează, parte din ele prezentând interes operativ. Având un dezvoltat spirit de observaţie şi memorie vizuală şi auditivă, reţine uşor unele aspecte de moment, pe care apoi le poate reproduce cu uşurinţă. Ambiţios şi tenace, hotărât în deciziile luate, cinstit, corect, calm, cu o ţinută îngrijită, respectuos cu superiorii şi colegii"[59]. Referatul de cadre era însoţit de avizul Comisiei judeţene responsabilă cu încadrarea în Securitate, de recomandarea adunării generale a organizaţiei de partid din întreprindere, precum şi de caracterizarea ofiţerului responsabil de obiectivul în care lucra (ce cuprindea şi o descriere a aportului informativ adus de candidat). Propunerea a fost aprobată fără probleme, iar Vasile Dron a absolvit şcoala de la Băneasa în 1988, fiind apoi repartizat ofiţer operativ II la Direcţia a IV-a Contrainformaţii militare.

În 1989 s-au înregistrat noi modificări semnificative în ceea ce priveşte încadrarea personalului, referitoare însă doar la criteriile de selecţie a candidaţilor pentru şcolile de Securitate, toate celelalte reglementări stabilite în perioada 1974-1978 rămânând în continuare în vigoare. Căderea în foarte scurt timp a regimului comunist şi desfiinţarea Securităţii au făcut însă ca acestea să nu mai poată fi niciodată puse în practică.

---

[58] ACNSAS, fond Cadre, dosar nr. I-115, f. 14.

[59] ACNSAS, fond Cadre, dosar nr. 84, f. 13.

La 15 martie 1989 a fost emis Ordinul M.I. nr. 2.670, prin care se urmărea şcolarizarea celor mai buni subofiţeri activi, în scopul trecerii lor în corpul ofiţerilor. Conducerea ministerului dorea să profite astfel de experienţa acestor cadre, ce cunoşteau particularităţile muncii din M.I. Pregătirea lor urma să se facă tot la Şcoala de ofiţeri activi a M.I., dar exclusiv prin cursuri fără frecvenţă – pentru că la zi nu se puteau suplimenta locurile – şi într-un număr limitat anual. Pentru accederea la aceste locuri, candidaţii trebuiau să susţină un concurs de admitere, în acelaşi timp şi după aceeaşi programă cu cei care candidau pentru locurile cu frecvenţă.

Subofiţerii activi ce urmau a fi propuşi pentru a se prezenta la examenul de admitere trebuiau să îndeplinească mai multe condiţii: să fie membri de partid, absolvenţi de liceu sau ai unei şcoli echivalente (având prioritate cei care urmaseră cursurile liceale la zi), să aibă o vechime de minim doi ani în M.I. şi doar în mod excepţional mai puţin, vârsta maximă de 27-28 ani, să provină „cu prioritate" din rândul muncitorilor cu o vechime de cel puţin un an în producţie, notaţi cu „foarte bine" sau „bine" în ultimul an, apţi medical şi „de regulă" să fi urmat în ultimii cinci ani cursuri de reciclare de minim 45-60 zile. Desigur, acestor cerinţe li se adăugau şi cele de natură politică şi morală: „manifestă spirit revoluţionar, dăruire, pasiune, cinste, corectitudine şi disciplină în îndeplinirea sarcinilor profesionale şi de partid, prezintă perspective pentru muncă şi au o conduită morală ireproşabilă". Totodată, erau continuate demersurile în vederea creşterii ponderii ofiţerilor de sex feminin, stipulându-se că „o atenţie sporită se va acorda şi îndrumării femeilor din rândul subofiţerilor pentru a participa la cursul fără frecvenţă".

Cursanţii se pregăteau în mod individual în unităţi, venind la şcoală doar în timpul sesiunilor de examene. Comandanţii de unităţi, organizaţiile de partid, şefii direcţi şi ofiţerii instructori cu învăţământul aveau obligaţia de a controla şi îndruma studiul individual al subofiţerilor. Cei care în timp ce urmau cursurile primeau la notarea anuală calificativul „satisfăcător" sau „nesatisfăcător", precum şi cei ce comiteau abateri grave erau exmatriculaţi, în vreme ce subofiţerii care promovau examenul de absolvire a şcolii erau trecuţi direct în corpul ofiţerilor[60].

Chiar înainte de căderea regimului comunist a avut loc o ultimă modificare a criteriilor de selecţionare a cursanţilor pentru şcolile de Securitate stabilite în 1974, fiind adăugate noi condiţionări, ce vizau atât creşterea calităţii cadrelor, cât şi accentuarea politizării acestora. Ele au fost stipulate în *Programul de măsuri privind perfecţionarea activităţii de selecţionare şi pregătire a candidaţilor pentru şcolile militare de ofiţeri şi subofiţeri ale M.I.*, aprobat la 18 octombrie 1989, prin Ordinul M.I. nr. 2.711. În preambulul documentului, într-un autentic limbaj de lemn, era specificată şi motivaţia acestor schimbări: „Complexitatea şi amploarea sarcinilor ce revin M.I. (…) impun formarea de ofiţeri şi subofiţeri cu o temeinică pregătire politico-ideologică, de specialitate şi militară, cu un larg orizont de cultură, cu aptitudini şi înalte calităţi moral-politice, profund devotaţi cauzei partidului, animaţi de spirit revoluţionar şi un fierbinte patriotism"[61].

În funcţie de nevoia de cadre (de dinamica efectivelor) şi de cifrele de şcolarizare aprobate anual, organul central abilitat, Serviciul Cadre şi Învăţământ,

[60] ACNSAS, fond Direcţia Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.647, vol. 1, ff. 33-35

[61] *Ibidem*, f. 211.

repartiza pe unităţi numărul minim pe persoane ce trebuiau selecţionate pentru a participa la concursurile de admitere în şcolile M.I., având grijă ca totalul acestora să asigure o concurenţă de minim 1,5-2 candidaţi pentru un loc. Unităţile de Securitate aveau însă obligaţia de a constitui, cu minim doi ani înainte, un fond de preselecţie format din persoane ce îndeplineau criteriile pentru a urma o şcoală a M.I. și care erau recomandate de organizaţiile P.C.R. din care făceau parte. Unul dintre scopurile acestei măsuri era acela ca în cei doi ani posibilii candidaţi să poată fi verificaţi cu atenţie „sub toate aspectele". Tinerii din acest fond urmau a fi împărţiţi pe loturi, în funcţie de anul selecţionării, iar după ce treceau minim doi ani din aceste loturi erau selectate persoanele ce primeau permisiunea de a candida la şcolile de cadre active ale M.I. În ceea ce-i priveşte pe cei respinşi la admitere, aceştia erau menţinuţi, de regulă, încă un an în fondul de preselecţie dar, în cazul în care eşuau şi la examenul din anul următor, erau excluşi definitiv.

Şi mai important era însă faptul că pregătirea pe linie de Securitate a persoanelor din acest fond începea cu mult anterior ajungerii lor la şcolile de ofiţeri şi subofiţeri activi, chiar înainte de a fi selecţionate pentru a putea participa la concursul de admitere: „Tinerii cuprinşi în fondul de preselecţie vor fi angrenaţi la unele activităţi specifice unităţilor M.I., cu respectarea regulilor de conspirativitate şi secretizare a muncii, prilej cu care li se va verifica motivaţia, aptitudinile şi calităţile necesare pentru a deveni cadre active". Cum însă singurul mod în care Securitatea putea fi sprijinită conspirativ şi secretizat era din postura de informator, prevederea urma a se traduce în practică prin recrutarea ca agenţi a tuturor acelora din fondul de preselecţie, care astfel luau contact direct cu modul de lucru al unui ofiţer de Securitate încă înainte de a ajunge la şcoală. Fiecare persoană era dată în legătura unui ofiţer, ce întocmea o apreciere a întregii activităţi desfăşurate de potenţialul candidat. Accentul pus pe verificarea candidaţilor reieşea şi din faptul că responsabilitatea cunoaşterii şi pregătirea acestora nu mai era lăsată doar la latitudinea ofiţerilor de la cadre, ea fiind încredinţată chiar şefilor unităţilor de Securitate, care „vor discuta periodic cu aceştia şi îi vor îndruma asupra activităţii, pregătirii şi regulilor de comportare"[62].

Faţă de trecut, pentru Şcoala de ofiţeri activi, simpla apartenenţă la structurile partidului nu mai garanta selecţionarea pentru participarea la concurs. Candidaţii trebuiau să facă parte îndeosebi din rândul activiştilor P.C.R. sau U.T.C. ori să fi absolvit şcoli sau cursuri de partid sau U.T.C. Spre deosebire de reglementarea din 1974, au fost introduse noi condiţionări şi în ceea ce privea nivelul de cunoştinţe al candidaţilor: să fi absolvit liceul prin cursuri de zi (doar prin excepţie la seral) cu media generală de minim 7, media la purtare să fie de minim 9 în fiecare an, media la bacalaureat de minim 6,50, dar şi să deţină „cunoştinţe în domeniul unei limbi străine de circulaţie internaţională". Cei ce optau pentru cursul de limbi străine trebuiau să fi avut minim media 7 la fiecare limbă străină studiată în liceu. De asemenea, în vederea selecţionării candidaţilor pentru activitatea de filaj (pentru U.S. „F") trebuia să se ţină cont şi de „specificul muncii în acest domeniu".

Restul criteriilor erau comune pentru ofiţeri şi subofiţeri. Chiar dacă vârsta maximă a fost menţinută (26 ani bărbaţii şi 24 ani femeile), prioritate aveau bărbaţii sub

[62] *Ibidem.*

23 de ani şi femeile sub 22 de ani. Înălţimea a fost stabilită la minim 1,70 m în cazul bărbaţilor, respectiv 1,65 m femeile, iar candidaţii nu trebuiau să aibă semne particulare, pentru a nu ieşi în evidenţă şi pentru a nu a fi recunoscuţi. Se adăuga şi admiterea la testarea psihologică, ce se desfăşura la Centrul de examinări psihologice din Bucureşti.

Cu acest prilej, conducerea M.I. a încercat să preîntâmpine şi anumite probleme apărute la repartizarea absolvenţilor şcolilor de cadre. Astfel, unii ofiţeri şi subofiţeri refuzau să preia posturi în anumite localităţi, de regulă în oraşele mici şi în cele îndepărtate de domiciliu, depunând eforturi pentru a obţine repartiţii în oraşele mari ori în cele în care domiciliau. Pentru a-şi susţine demersurile, de cele mai multe ori respectivii absolvenţi pretextau că soţia/soţul refuzau să-i urmeze, ceea ce ar fi dus la destrămarea familiei, o situaţie cu totul nedorită de conducerea Securităţii (divorţul fiind chiar motiv de sancţiune). De asemenea, era invocată şi deţinerea unei locuinţe în localitatea în care solicitau post, un alt argument ce putea fi foarte greu de combătut, întrucât s-ar fi încălcat prevederile legale referitoare la spaţiul locativ. Securitatea dorea însă ca repartizarea absolvenţilor să se facă în funcţie de nevoile informativ-operative, întrucât deficitul de personal calificat din unele compartimente afecta în mod direct calitatea activităţii desfăşurate, în vreme ce în alte unităţi exista surplus de angajaţi. Tocmai de aceea, în Ordinul M.I. nr. 2.711 a fost introdusă prevederea de a fi selecţionate în general persoane necăsătorite, care să nu fi deţinut vreo locuinţă în proprietate personală. Puteau fi admişi şi tineri căsătoriţi, dar numai dacă soţia/soţul îşi dădeau consimţământul în scris că îşi vor urma partenerul în orice localitate în care acesta urma să fie repartizat după absolvirea şcolii[63].

În încheiere, ne vom referi în câteva cuvinte şi la stagiul de practică ce trebuia efectuat de către cursanţii şcolilor de ofiţeri de Securitate, pentru a oferi o imagine asupra activităţilor pe care se axa pregătirea profesională a celor ce urmau a fi încadraţi în aparat. Prin Ordinul C.S.S. nr. 31/26 martie 1970 au fost modificate prevederile referitoare la stagiul anual de practică pentru elevii anilor II şi III ai Şcolii de ofiţeri de Securitate, fiind abrogată vechea directivă în domeniu, ce data din 1964 (Ordinul M.A.I. nr. 167/15 aprilie 1964). Conform Ordinului nr. 31, practica avea ca scop „aprofundarea şi aplicarea cunoştinţelor teoretice însuşite de elevi în şcoală, precum şi formarea şi dezvoltarea deprinderilor necesare exercitării activităţii de ofiţer de Securitate”[64].

Angrenarea elevilor în această activitate se făcea diferenţiat, în funcţie de profilul pentru care se pregăteau şi de anul de studiu. În general, elevii erau puşi să efectueze cam toate sarcinile ce reveneau unui ofiţer de Securitate. Elevii din anul II de la profilurile informaţii interne, contrainformaţii economice şi contraspionaj desfăşurau următoarele activităţi: identificarea unor persoane ce prezentau interes operativ; punctarea, studierea şi recrutarea unor colaboratori şi informatori; întâlniri cu reţeaua; investigaţii; urmărirea informativă prin mapă de lucru. Cei din anul III făceau în plus: recrutare gazde case de întâlniri; aplicarea sistemului legăturii impersonale; folosirea mijloacelor tehnice; acte de urmărire penală (ascultări de învinuiţi şi martori etc.). Elevii de la filaj şi investigaţii: recunoaştere obiective; organizare posturi şi baze de filaj;

[63] *Ibidem*, ff. 212-213.
[64] ACNSAS, fond Direcţia Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.628, vol. 7, f. 139.

folosire mijloace T.O.; folosire surse oficiale şi ocazionale pentru investigaţii; recrutare şi folosire colaboratori; metode de conspirare. În timpul practicii continua şi activitatea de învăţământ, precum şi cea conexă: şofat, trageri, aplicaţii, studiu limbi străine etc.

Elevii erau repartizaţi în unităţi – pe cât posibil în cele teritoriale – de către C.S.S., la propunerea Direcţiei Personal, de regulă în unităţile care îi selecţionaseră, dar şi în funcţie de nevoile informativ-operative. Fiecare elev era repartizat pe lângă un ofiţer cu experienţă şi cu o comportare ireproşabilă, care îi întocmea ulterior o caracterizare, însoţită de recomandări, pe care le trimitea şcolii[65].

Noi modificări privind stagiul anual de practică în unităţi efectuat de către elevii Şcolii de ofiţeri activi M.I. au fost aduse prin Ordinul M.I. nr. 2.695/30 iunie 1989. În fiecare vară cursanţii erau trimişi în unităţile centrale şi teritoriale, în funcţie de profilul pentru care se pregăteau şi urmau să lucreze. Se avea în vedere ca aceste unităţi să fie diferite de cele care îi selecţionaseră şi să fie situate în alte judeţe decât acelea în care se născuseră sau munciseră anterior. Compartimentele de muncă trebuiau să fie situate doar în reşedinţe de judeţ, municipii sau oraşe, elevii fiind repartizaţi „pe lângă cei mai buni ofiţeri, în măsură să asigure îndeplinirea obiectivelor didactice". Pentru a evita tendinţa şefilor de unităţi de a le da diverse sarcini colaterale, se preciza în mod expres că practicanţii „nu vor fi antrenaţi la activităţi similare elevilor şcolilor de subofiţeri sau la activităţi care nu au legătură directă cu munca pe care o vor desfăşura în calitate de viitori ofiţeri ai M.I."[66].

La doar câţiva ani după preluarea puterii, Nicolae Ceauşescu a profitat de momentul 1968 (plenara din aprilie) pentru a opera primele schimbări în ceea ce priveşte modalitatea de încadrare a personalului Securităţii. Slaba pregătire profesională a cadrelor fiind identificată drept una dintre cauzele abuzurilor organelor de Securitate, s-a decis, pentru prima şi singura dată în timpul regimului comunist, ca ponderea majoritară a încadrărilor să fie reprezentată de absolvenţii şcolilor de Securitate, în detrimentul angajărilor directe, procedură ce a rămas în vigoare doar până în anul 1974. După incidentul din 1973, neîncrederea lui Nicolae Ceauşescu în organele de Securitate s-a tradus şi printr-o modificare substanţială a procedurilor şi criteriilor de selecţie a personalului principalei instituţii represive a regimului. În consecinţă, procentul încadrărilor din rândul proaspeţilor absolvenţi de şcoli de Securitate sau de facultăţi a scăzut drastic, în beneficiul angajării directe a unor persoane cu experienţă profesională şi politică, a căror capacitate în muncă era deja verificată în practică.

Merită reţinut şi faptul că pe întreaga durată a regimului Ceauşescu a fost respectat cu stricteţe criteriul de clasă în selecţionarea personalului, fiind astfel obligatoriu ca viitorii angajaţi să provină din rândul muncitorilor, al tehnicienilor, activiştilor de partid şi de stat şi al intelectualilor ori să fie descendenţi ai acestora sau fii de ţărani. Totodată, iese în evidenţă şi importanţa tot mai mare care era acordată pregătirii ideologice în ceea ce priveşte încadrarea ofiţerilor şi a subofiţerilor. Dacă în 1974 era obligatoriu ca toţi cei încadraţi direct să aibă o vechime de minim patru ani într-o organizaţie de partid sau într-una de stat afiliată partidului, în 1989 s-a stabilit că prioritate aveau activiştii P.C.R. şi U.T.C., precum şi absolvenţii şcolilor şi cursurilor de

[65] *Ibidem*, ff. 139-144.
[66] ACNSAS, fond Direcţia Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.647, vol. 1, f. 119, 141.

partid. În acest mod, Nicolae Ceauşescu a urmărit ca aparatul represiv să fie compus din oameni de încredere, loiali regimului, iar o bună pregătire ideologică oferea o garanţie suplimentară în acest sens (tot din acelaşi motiv erau preferaţi şi fiii activiştilor de partid).

De asemenea, Nicolae Ceaușescu a impus adoptarea unor decizii politice care-i vor permite să se folosească şi de alte pârghii pentru a prelua şi deţine un control cât mai extins asupra politicii de încadrare a personalului. Treptat, rolul decizional a fost mutat dinspre organele de cadre ale Securităţii către organele superioare de partid, controlate total de liderul P.C.R., operaţiune desăvârşită în perioada 1974-1978. De altfel, aceste acțiuni ale lui Nicolae Ceaușescu, de a se implica tot mai mult în politica de cadre a Securităţii, pot fi observate şi în alte domenii subscrise acesteia, şi anume: promovarea cadrelor superioare, avansarea acestora în grad, rotirea pe funcţii, trecerea în rezervă etc.

Liviu ȚĂRANU

Încălcarea secretului corespondenței în anii '80. Studiu asupra organizării şi funcționării Unității Speciale „S"

Violation of the Secrecy of Correspondence in the 1980s Study on the Organization and Functioning of Special Unit S

Secrecy of correspondence was enshrined in all the three Constitutions of communist Romania. However, that right was violated systematically even by one of the institutions of the communist state: the Securitate. That institution had a special unit that dealt with the control of correspondence.

The present paper underlines the organization, functioning and activity of that institution called in the 1970s and 1980s the "Special Unit S".

Etichete: Securitate, secretul corespondenței, cenzura corespondenței, Unitatea Specială „S", stări de spirit

Keywords: Securitate, secrecy of correspondence, censorship of correspondence, Special Unit "S", moods

După prăbuşirea comunismului, Erich Mielke, longevivul şef al Stasi, afirma că instituția pe care a condus-o trei decenii a fost o „suprastructură de observare globală a societății". Era, evident, o formă elevată de a exprima ambiția tuturor organelor represive din Europa de Est, create după model sovietic, de a cunoaşte totul în orice domeniu, în dispreţul oricărui drept elementar al cetăţeanului[1]. Pentru a realiza acest deziderat utopic, în cazul României, Securitatea a avut, între altele, şi rolul unui institut de sondare a opiniei publice, folosind însă metode care nu au nimic de-a face cu ceea ce se numeşte astăzi o anchetă sociologică. Acest gen de „cercetare" s-a întreprins totodată cu încălcarea sistematică a unui drept fundamental al omului: libertatea şi secretul corespondenţei[2].

De iure, în cele trei constituţii ale perioadei comuniste, libertatea şi secretul corespondenţei era garantat. Astfel, în Constituţia R.P.R. din 1948, la art. 33 se preciza: *Secretul corespondenţei este garantat. Numai în caz de instrucţie penală, sub stare de asediu, sau în*

[1] Florian Banu, *„Amorsarea" Revoluției. România anilor '80 văzută prin ochii Securității*, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2012, pp. 19-20.

[2] La art. 12 din Declaraţia Drepturilor Omului se specifică: *Nimeni nu va fi supus la imixtiuni arbitrare în viața sa personală, în familia sa, în domiciliul sau în corespondența sa, nici la atingeri aduse onoarei și reputației sale. Orice persoană are dreptul la protecția legii împotriva unor asemenea imixtiuni sau atingeri.* vezi http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/declaratia_drepturilor_omului/ consultat la 22 ianuarie 2013.

caz de mobilizare, corespondența poate fi controlată[3]. În Constituția R.P.R. din anul 1952, la art. 88 se nota: *Inviolabilitatea domiciliului cetățenilor și secretul corespondenței sunt ocrotite de lege*[4]. În acelaşi sens, la art. 33 din Constituția R.S.R., din anul 1965, era prevăzut faptul că *Secretul corespondenței și al convorbirilor telefonice este garantat*[5].

De facto, realitatea era cu mult diferită, dacă nu chiar opusă acestor reglementări din legea fundamentală a statului comunist. Toate prevederile constituţionale evocate mai sus au fost încălcate sistematic, în numeroase cazuri. În consecinţă, aşa cum bine s-a apreciat în alte lucrări, în cazul constituţiilor României democrat-populare ori socialiste, avem de-a face doar cu nişte „ficţiuni constituţionale" create din raţiuni externe pentru a oferi un „decor favorabil" regimului politic în relaţia cu Occidentul[6]. De aceea, credem că nu poate fi prea complicat răspunsul la o întrebare simplă – cât şi când a fost respectat acest drept fundamental al cetățeanului în România comunistă?

În studiul de faţă ne propunem să dăm un răspuns explicit la această întrebare. Vom face trimitere îndeosebi la anii '80, din două considerente: în primul rând, pe acest subiect al cenzurii (controlului) corespondenţei în perioada de început a comunismului românesc s-au publicat deja documente sau articole care dezvăluie atât mecanismele, cât şi obiectivele acestei activităţi. În al doilea rând, anii '80 reprezintă intervalul în care, după o perioadă de relativ dezgheţ intern (anii '60 şi '70), se revine la un control informativ mult mai strict al populaţiei, pe fondul înrăutăţirii situaţiei economice şi al creşterii nemulţumirilor sociale. Această ultimă decadă a comunismului românesc este reprezentativă şi pentru că acum apar dezechilibrele majore care vor conduce la implozia regimului, în decembrie 1989.

Perfecţionată continuu, ca structură, atribuţii şi personal, Securitatea a atins în anii `70 şi `80, după cum bine se ştie, maximul rafinamentului în controlul şi reprimarea oricărei minime rezistenţe sau dizidenţe. Utilizând metode ale unui serviciu clasic de informaţii şi aflată în directă conexiune cu aparatul de partid, Securitatea a primit cele mai variate directive. Pentru îndeplinirea lor, metodele utilizate au fost diverse: crearea de reţea informativă, filajul, percheziţiile, reţinerile, arestările, anchetele informative, interceptarea corespondenţei, ascultarea telefoanelor etc. Multe din aceste practici au fost însoţite însă de violenţe, abuzuri şi, evident, încălcări ale drepturilor fundamentale prevăzute şi garantate în textele constituţionale în vigoare la acel moment. Astfel, caracterul de poliţie politică al activităţii Securităţii este subliniat tocmai de aceste realităţi dar şi de obsesia cu care erau căutaţi sau chiar inventaţi „duşmani ai poporului" în orice instituţie sau mediu social.

Pe această linie, încă de la începuturile regimului comunist, controlul şi cenzura corespondenţei au făcut obiectul muncii unor structuri specializate care au funcţionat în

---

[3] Gheorghe Sbârnă (coord.), *Constituțiile României. Studii*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012, p. 217. Vezi şi Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, *Constituțiile române. Texte. Note. Prezentare comparativă*, Bucureşti, Actami, 2000, p. 127 şi 161.
[4] *Ibidem*, p. 244.
[5] *Ibidem*, p. 254.
[6] Florian Banu, *Metode de intruziune a Securității în viața privată: rețeaua informativă, cenzura corespondenței, interceptarea convorbirilor (1948-1968)* în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (coords), *Stat și viață privată în regimurile comuniste*, Editura Polirom, Iaşi, 2009, p. 180.

cadrul Securităţii sub diferite denumiri: Serviciul „D" – controlul corespondenţei (1948-1951), Direcţia Filaj şi Investigaţii (1951-1955), Serviciul „F" controlul corespondenţei (1956-1967)[7], Direcţia a XII-a (1967-1968), Direcţia a IX-a (1968-1973) şi Unitatea Specială „S" (1973-1989)[8].

În timp, structura organizatorică a acestui organism a variat destul de mult. În anii '50-'60, Serviciul „F" era un organism autonom în cadrul Securităţii. Avea în frunte un şef de serviciu, ajutat de doi locţiitori care coordonau activitatea celor şase birouri şi două grupe existente în cadrul serviciului. Astfel, Biroul 1 avea în sarcină controlul trimiterilor poştale externe, în afară de colete, pentru a intercepta pe cele aparţinând persoanelor urmărite de direcţiile operative. Acelaşi birou cenzura scrisorile către ţările capitaliste, redactând, pe baza acestora, note sau referate în care era prezentat „materialul duşmănos". Biroul 2 controla corespondenţa civilă şi militară internă, cenzura prin sondaj şi intercepta „manifestele contrarevoluţionare", identificând autorii acestora pe baza analizei grafologice. Biroul 3 deţinea laboratorul de deschidere şi recondiţionare, control fizico-chimic şi foto al întregii corespondenţe, urmărind eventualele mesaje scrise cu cerneală simpatică şi realizând fotocopii după scrisorile suspecte. Biroul 4 se ocupa de coletele poştale externe, iar Biroul evidenţă crea listele cu cei care în urma cenzurii corespondenţei se dovedeau a fi „duşmani ai poporului", cu persoanele urmărite de către direcţiile operative şi a celor care aveau legături prin corespondenţă cu persoane din Occident. Pentru problemele de secretariat era creat un birou cu această destinaţie. Cele două grupe – Grupa pentru Controlul Telegramelor şi Grupa de Îndrumare şi Control a Biroului „F" în regiuni – interceptau telegramele interne şi externe în problemele care interesau direcţiile operative şi coordonau totodată activitatea Biroului „F" din regiuni şi raioane[9].

În anii '70 şi '80, Unitatea Specială „S" (succesoarea Direcţiei a IX-a şi a Serviciului „F") a fost inclusă în Comandamentul pentru Tehnică Operativă şi Transmisiuni (C.T.O.T.) unitate condusă în anii '80 de general-locotenent Ovidiu Diaconescu. La conducerea Unităţii Speciale „S" s-a aflat, în acelaşi interval, colonel Constantin Marinescu. Unitatea era formată din şapte servicii:

- Serviciul I (interceptare grafotehnie) condus de locotenent-colonel Constantin Miu;
- Serviciul II (control trimiteri poştale interne) condus de maior Aurora Rodica Negoiţă şi apoi locotenent-colonel Mihai Buliga;
- Serviciul III şi IV (control trimiteri poştale externe) colonel Anghel Iorgu şi căpitan Ligia Achim;
- Serviciul V (obiective, evidenţă şi punere în interceptare, probleme prioritare) locotenent-colonel Mircea Ardelean, colonel Ion Preda;

[7] Florian Banu, *„Un deceniu de împliniri mărețe". Evoluția instituțională a Securității în perioada 1948-1958*, Iaşi, Editura Tipo Moldova, 2010, pp. 79-111.

[8] Virgiliu Ţârău (coord.), *Învățând istoria prin experiențele trecutului: cetățeni obișnuiți supravegheați de Securitate în anii '70-'80*, Bucureşti, Editura CNSAS, 2009, p. 93 (vezi capitolul 6 semnat de Denisa Bodeanu, *Controlul și cenzura secretă a corespondenței*, pp. 93-103).

[9] Liviu Ţăranu, *Cenzura corespondenței în România anilor '50*, în „Buletin CNSAS", nr. 9, noiembrie 2004 („Dosarele Istoriei", nr. 11/2004), pp. 52-53.

- Serviciul VI (laborator) locotenent-colonel Viorica Petrică şi maior Ion Radu;
- Serviciul VII (înscrisuri) maior Eugen Grigorescu şi maior Gheorghe Nicola.

Atribuțiile Unității Speciale „S", identice cu cele ale structurilor care o precedaseră, au rămas de-a lungul timpului, în esență, aceleaşi**:** controlul corespondenței externe şi interne; interceptarea, la cererea direcțiilor operative ale Securității, a trimiterilor poştale ale persoanelor urmărite; cenzura corespondenței externe cu țările capitaliste pentru a evita „posibilitatea folosirii acestui mijloc de legătură de către elementele duşmănoase regimului"; depistarea manifestelor „contrarevoluționare" trimise prin poştă, urmărind, totodată, identificarea autorilor pe baza analizei grafologice; cenzura prin sondaj a corespondenței interne suspecte (civile şi militare); interceptarea manifestelor, memoriilor şi a scrisorilor de protest; identificarea autorilor. Dacă în anii '50, controlul corespondenței excepta doar trimiterile poştale interne sau externe adresate Comitetului Central al P.M.R., guvernului R.P.R., Prezidiului Marii Adunări Naționale, precum şi membrilor acestora, organelor de partid, sfaturilor populare raionale şi redacțiilor ziarelor centrale şi locale, în anii '80 nu mai existau excepții: „Unitatea specială «S» şi unitățile corespondente din teritoriu, în procesul muncii specifice, depistează şi rețin toate categoriile de trimiteri poştale în al căror conținut sunt vehiculate idei şi concepții potrivnice intereselor statului nostru, acțiunile respective fiind semnalate unităților centrale şi teritoriale de securitate pe profile de muncă iar, de la caz la caz, acestora le vor fi înaintate spre informare şi materiale în original"[10].

Pentru a înlătura orice posibilitate de deconspirare a măsurilor de control şi cenzură a trimiterilor poştale, lucrătorii din cadrul Unității Speciale „S" aveau obligația de a recruta în calitate de colaboratori pe funcționarii Poştei sau ai Direcției Vămilor care aveau atribuții în domeniul predării şi/sau preluării corespondenței de la Poştă. Cei care refuzau o astfel de colaborare puteau fi îndepărtați din posturi ca fiind „necorespunzători".

Informațiile de la aceste surse erau transmise apoi către direcțiile operative ale Securității, în funcție de importanța şi profilul lor. Totodată, pe baza cenzurii corespondenței, erau redactate diverse note, referate ori sinteze pentru conducerea Ministerului de Interne şi pentru şefii direcțiilor operative. Era de asemenea ținută o strictă evidență a persoanelor care întrețineau corespondență cu cetățeni din țările vestice. În acest caz erau luate măsuri suplimentare pentru cunoaşterea opiniilor, atitudinilor, acțiunilor şi relațiilor persoanelor supravegheate, a celor cărora le aparținea corespondența interceptată[11]. Trebuie remarcat că orice trimitere poştală care se dovedea a fi „dăunătoare şi de propagandă duşmănoasă" era confiscată, ceea ce se putea întâmpla şi la cererea oricărui şef de direcție. Ultima etapă în mecanismul de acțiune al Securității era prevenția. Se acționa, pe baza materialelor furnizate de Unitatea Specială „S", pentru prevenirea răspândirii nemulțumirilor populației şi neutralizarea persoanelor cu atitudine critică față de puterea politică.

---

[10] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 7929, vol. 402, f. 4. *Instrucțiuni nr. D/00159 / 20.04.1985 privind regulile de muncă pentru manipularea și exploatarea materialelor obținute din sursa „S".*
[11] Virgiliu Țârău (coord.), *op. cit.*, p. 94.

Erau verificate cărţi poştale, scrisori, telegrame, colete expediate de români în străinătate, dar se acorda o şi mai mare atenţie la tot ceea ce venea din afară, mai ales din Vest. Mecanismul era simplu: ofiţerii sau colaboratorii Unității Speciale „S" preluau, dimineaţa, corespondenţa de la şefii oficiilor poştale, şi după control (desfăşurat în birouri situate în cadrul aceloraşi oficii), aveau obligaţia ca până la ora 17,00 să repună în circuitul poştal trimiterile care nu prezentau interes. Operaţiile efectuate după preluarea corespondenţei erau specifice: control (filajul), cenzură, control fizico-chimic, recondiţionare şi, la final, reintroducere în circuitul poştal.

La „control filaj" lucrătorii din Unitatea Specială „S" se asigurau că toată corespondenţa intră în circuitul unităţii şi că, apoi, aceasta reintră în circuitul poştal. În acest interval, se efectua trierea pe categorii a întregului material (plecări, sosiri, recomandate, simple etc.) şi totodată cartografierea corespondenţei pe judeţe pentru a putea fi realizată cenzura şi verificarea în tabelele cu urmăriţi. Separat, alţi ofiţeri sau colaboratori „filau" scrisorile pentru a intercepta pe cele aparţinând persoanelor urmărite din ţară sau a celor aflate în străinătate. De exemplu, în 1988, în medie, într-un judeţ, existau cca 4.000 de urmăriţi la cererea direcţiilor operative şi încă aproximativ 1.000 care se aflau pe listele proprii ale Unităţii Speciale „S".

Fiecare angajat, confrunta zilnic adresa de pe plic cu numele şi adresa din tabelele cu urmăriţi, pentru mai bine de 1.500 de scrisori (pentru corespondenţa din ţară). În cazul corespondenţei externe, volumul de corespondenţă filat era mult mai mare, în plus, aici fiind nevoie de traducerea unor texte şi de redactarea unor rezumate după scrisorile care prezentau interes. Erau apoi întocmite tabele cu scrisorile semnalate şi trimise la direcţiile operative. În continuare, lucrătorii Unităţii Speciale „S" urmăreau înapoierea acestora şi reintroducerea lor, unde era cazul, în circuitul poştal.

În lunile de vârf (perioada vacanţelor şi sărbătorilor), numărul de scrisori era mult mai mare decât cel obişnuit, aşa că de multe ori controlul se făcea prin sondaj, textele fiind citite selectiv, când existau suspiciuni din partea lucrătorului de la Securitate. Acolo unde apăreau comentarii duşmănoase la adresa regimului, îndemnuri la emigrare, metode de trecere frauduloasă a frontierei, descrierea laudativă a traiului occidental etc., scrisorile erau scoase definitiv din circuitul poştal şi trimise la direcţiile operative de profil[12].

Cele două categorii de corespondenţă – internă şi externă – erau parcurse cu un interes diferit. Dacă iniţial, la capitolul corespondenţă internă existau numeroase excepţii, iar controlul se făcea „pe cale de selecţionare", corespondenţa externă a fost, cu mici întreruperi, controlată în întregime.

În categoria corespondenţă internă, cea mai importantă era considerată cea care pleca şi sosea în Bucureşti, cantitatea zilnică fiind în anii '50 de cca 125. 000 de scrisori, pentru a se tripla în anii '80 (cu menţiunea că în timpul vacanţelor şi sărbătorilor de iarnă volumul zilnic depăşea cu mult cifra de un milion). Cenzura se realiza parţial şi cuprindea circa o treime din scrisori (corespondenţă civilă şi militară). Lecturate integral erau doar acele scrisori care în urma controlului iniţial prezentau interes, îndeosebi cele încadrate la „problema suspecte".

[12] Carmen Chivu, Mihai Albu, *Noi și Securitatea. Viața privată și publică în perioada comunistă, așa cum reiese din tehnica operativă*, Bucureşti, Editura „Paralela 45", 2006, p. 30.

Volumul corespondenţei externe, care se bucura de cea mai mare atenţie, a crescut vertiginos de la cca 27-28.000 zilnic, la mijlocul anilor '50, spre cca 200.000 în anii ’80. Asupra acestei corespondenţe, grupată pe zonele de destinaţie (Europa, America şi Israel), controlul era diversificat: pe unele zone se citeau doar plecările, pe altele se făcea doar „filaj deschis”, în timp ce corespondenţa românilor din exil cu cei rămaşi în ţară era citită în întregime.

Pentru a fi controlat un asemenea volum de corespondenţă era nevoie de un personal numeros. Această cerinţă se reflectă şi din evoluţia numărului de posturi din schema structurii care se ocupa de această activitate. Serviciul „F” avea 274 de posturi în anul 1956, pentru a ajunge la 520 de oameni în 1966. Unitatea Specială „S”, pentru a acoperi volumul imens de muncă, şi-a dublat efectivele, ajungând ca numai la nivel de judeţ să aibă, în medie între 15 şi 20 de oameni încadraţi. Pe lângă aceştia s-a apelat la ofiţeri şi subofiţeri pensionari care lucraseră anterior în acelaşi domeniu. Retribuirea pensionarilor se făcea din fondul C.I.S., diferenţiat în funcţie de calificare şi depistarea unor cazuri deosebite, până la un plafon de 1.200 lei pe lună.

Instrucţiunile privind regulile de muncă, dar şi ordinele generale ale Securităţii cereau expres să fie prevenită difuzarea de manifeste, memorii şi scrisori de protest. Autorii lor trebuiau identificaţi în timpul cel mai scurt pentru a evita răspândirea materialelor subversive. Forma concretă a acestora era diversă, de la simple fiţuici scrise de mână, până la foi volante sau chiar documente redactate atent şi introduse în plicuri cu adrese precise, cu aspect cât mai comun. De obicei, ultimele erau adresate conducerii de partid şi de stat, unor ziare centrale sau locale sau nominal unor lideri ai P.C.R., miniştrilor, şefilor de redacţii din presa scrisă, TV sau radio.

Securitatea, prin unitatea sa specializată, dezvoltase o întreagă metodologie de depistare a „înscrisurilor duşmănoase”: utilizarea aceluiaşi tip de plicuri (ca mărime şi culoare), aceeaşi aşezare a timbrelor, modul de aranjare a adresei (în centru sau la capetele plicului), lipsa adresei expeditorului, ori prezenţa uneia prescurtate, de obicei fictivă[13].

Astfel, în corespondenţa trimisă îndeosebi în Vest, lucrătorii din Unitatea „S” constataseră că majoritatea materialelor subversive interceptate aveau forma unor scrisori obişnuite, fără adresa expeditorului sau cu adresă fictivă. Destinaţia predilectă era postul de radio „Europa Liberă”, dar şi alte posturi, care primeau corespondenţă la unele căsuţe poştale sau chiar pe adresa unor persoane particulare.

O atenţie specială se acorda întregii corespondenţe a persoanelor care erau urmărite de Securitate sau a celor aflate în reţeaua colaboratori. Verificarea acesteia se făcea la cererea ofiţerilor din unităţile operative, de către ofiţerii din aparatul Unităţii Speciale „S” care trebuia să intercepteze scrisorile, telegramele şi coletele primite sau trimise de cei urmăriţi. În teorie, aceste materiale erau deosebit de valoroase, putând dezvălui eventuale acţiuni avute în vedere de cei vizaţi, fiind totodată şi o probă consistentă a activităţii lor subversive. Se întâmpla adesea, ca, din cauza lanţului birocratic, informaţia să nu mai ajungă în timp util la ofiţerul care urmărea un anumit „obiectiv”. Apoi, din cauza neglijenţei celor care deschiseseră scrisorile sau coletele,

[13] Cristina Anisescu, Silviu B. Moldovan, Mirela Matiu, *„Partiturile” Securităţii. Directive, ordine instrucţiuni (1947-1987)*, Editura Nemira, Bucureşti, 2007, p. 495.

întreaga acţiune putea fi deconspirată (în unele plicuri reintroduse în circuit, erau uitate traducerea scrisorii, nota de lucru sau chiar borderoul de însoţire semnat de ofiţerul care studiase scrisoarea). În plus, o durată de timp mai mare între data expedierii şi data primirii corespondenţei crea mari semne de întrebare atât expeditorului, cât şi destinatarului, care, pe baza ştampilei Poştei, puteau vedea unde scrisoarea a „zăbovit" mai mult. Nedumeririle de acest fel sunt numeroase şi sunt exprimate pe larg chiar în unele scrisori ale celor urmăriţi[14].

Pentru a fi evitate astfel de situaţii, au fost elaborate în primăvara anului 1985 o serie de instrucţiuni *privind regulile de muncă pentru manipularea şi exploatarea materialelor obţinute din sursă „S"*. Măsurile preconizate constau în trimiterea către unităţile operative doar a unor xerocopii după scrisorile interceptate, nu a originalelor. Trimiterea acestora implica scoaterea lor din circuitul poştal pentru un timp mai lung şi uneori, chiar, pierderea lor. De aceea se cerea ca solicitările privind trimiterea acestor originale să fie reduse la minim, doar „în cazurile care în sunt folosite mijloace ale legăturii impersonale, căsuţe-poştale, post-restant etc. şi care nu se mai repun în circuitul poştal". Formularea unora dintre instrucţiuni sugerează existenţa întârzierilor cât şi a abuzurilor în prelucrarea corespondenţei interceptate: „Dacă în termen de 24 ore de la trimiterea materialului de către organul S, central şi teritorial, nu se va primi răspunsul unităţii beneficiare, acesta va fi repus în circuitul poştal"; „Aprobarea pentru reţinerea materialelor ce interesează organele de securitate se va da de către locţiitorii şefilor unităţilor centrale şi ai Securităţii Municipiului Bucureşti, iar la nivelul unităţilor teritoriale de către şefii securităţilor judeţene" [15].

Din punct de vedere tehnic, controlul corespondenţei de către Securitate se baza pe ideea că unii dintre cei urmăriţi transmiteau informaţii prin intermediul scrisorilor în mod codificat. Tocmai această codare a conţinutului era preocuparea principală a ofiţerilor din Unitatea Specială „S" care aveau, între altele, sarcina de a descoperi variantele de codificare folosite de expeditori: scriere cu cerneală simpatică, indigoul alb, textul convenţional, cifrul, hârtia şablon, limbajul textelor etc.

În cazul textului scris cu cerneală simpatică, între rândurile scrise convenţional, se insera mesajul invizibil cu ochiul liber. Această scriere putea fi însă depistată cu ajutorul piramidonului, apei, salivei, alcoolului etc. Acest control fizico-chimic avea loc

---

[14] De pildă într-o scrisoare aflată în dosarul unui urmărit în problema legionară, expeditorul, Gh. Butoi din Brăila, îşi exprimă suspiciunea asupra violării corespondenţei sale.

„[…] Astăzi la ora 13,00 [1 aprilie 1982] am găsit în cutie ultima ta scrisoare cu data interioară cam neclară 25.03 dar cu data poştei din Bucureşti, 31 martie, Brăila 1 aprilie. Deci o concluzie se impune: de la cartarea Bucureşti până la cartarea Brăila şi până la mine în cutie, un timp excepţional de scurt. Merită elogii P.T.T.R.-ul. Dar cum să se poată explica timpul de la 25.03 până la 31.03. Unde a putut sta şase zile? Firesc se naşte suspiciunea că ar putea sta pe undeva pentru a i se descifra conţinutul. Aceeaşi suspiciune rezidă şi în privinţa scrisorii mele: de la 19 până la 29 martie. Vom mai discuta noi despre aceasta, dar nu mă pot abţine de a califica drept cel mai veritabil caraghioslâc să se creadă de cineva, pe undeva, că nişte fosile ca noi ar putea şubrezi temeliile socialismului multilateral dezvoltat care se construieşte la noi prin elan muncitoresc…" în A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13 432, vol. 9, ff. 257-260.

[15] Idem, dosar nr. 7 929, vol. 402, ff. 2-4.

doar în cazul în care scrisoarea devenea suspectă în ochii lucrătorului operativ care o „exploata”.

Indigoul alb era o altă metodă de ascundere a conţinutului real al unei scrisori. Aceasta consta în folosirea unei coli albe de hârtie îmbibată cu anumite substanţe chimice şi care suprapusă peste o altă coală, prin presare imprima scrisul invizibil. Acesta, ca şi în cazul „cernelii simpatice” putea fi identificat doar în urma unui control tehnic.

Dacă cele două metode de mai sus erau utilizate mai puţin în corespondenţa obişnuită, textul convenţional era mult mai frecvent folosit, fiind şi cel mai accesibil. Exista şi aici un impediment şi anume – texul trebuia convenit în prealabil între expeditor şi destinatar, înţelesul fiind mereu altul decât cel aparent. Una din posibilităţi era plasarea a câte unui cuvânt, la începutul, mijlocul sau capătul fiecărui rând al scrisorii, citirea făcându-se pe verticală sau diagonala paginii.

Cifrul însemna înlocuirea literelor cu cifre, semne sau chiar cu alte litere, amestecul de simboluri făcând textul de neînţeles fără cunoaşterea codului stabilit între cei doi corespondenţi[16].

Hârtia şablon era o metodă ce consta în decuparea unei coli albe de hârtie, în anumite locuri astfel că suprapusă peste scrisoarea primită, apăreau în ferestrele formate prin decupare doar cuvintele care compuneau informaţia transmisă.

Timbrele erau frecvent folosite pentru a ascunde sub ele mesaje secrete sau chiar microfilme. O semnificaţie putea avea imaginea de pe timbru, dar şi poziţia lor pe plic.

Desigur, întregul univers al metodelor de control al corespondenţei este unul foarte vast. Ceea ce am dorit să descriem aici sunt câteva din metodele cele mai frecventate atât de Securitate, cât şi de cei urmăriţi pentru a-şi conspira sau deconspira mesajele poştale.

Aşa cum am menţionat mai sus, Unitatea Specială „S” avea ca atribuţie, între altele, elaborarea de sinteze, note şi rapoarte, pe baza cenzurii corespondenţei, referitoare la diverse subiecte care interesau atât conducerea Securităţii, cât şi conducerea de partid şi de stat. Tematica era variată: pornind de la preocupările cotidiene ale marii majorităţi a populaţiei şi până la starea de spirit generată de campaniile politice sau măsurile luate de partid şi guvern.

În acest sens, în anii '80, interesul regimului pentru reacţia populaţiei faţă de situaţia dificilă din economie era determinat de efectele în plan social, surprinse foarte bine în corespondenţa privată dintre români şi străini. Fragmente din astfel de scrisori au fost preluate de Securitate în propriile rapoarte, pentru a ilustra nemulţumirile populaţiei legate de alimentaţie, reorganizările întreprinderilor, întreruperile de curent electric etc. La conducerea de partid şi de stat ajungeau o bună parte din notele sau buletinele redactate de Securitate care semnalau stări de spirit negative, tocmai în încercarea de a curma unele situaţii conflictuale sau chiar explozive din anumite medii. Din nefericire, în anii '80, factorul politic judeţean sau central nu mai este receptiv la avalanşa de semnale pe care Securitatea le transmitea. Amploarea nemulţumirilor a devinit din ce în ce mai mare, iar măsurile luate de puterea politică sunt paleative.

[16] Carmen Chivu, Mihai Albu, *op. cit.,* p. 27.

Cercetarea acestor scrisori, telegrame şi cărţi poştale („colecţionate” de Unitatea Specială „S”) oferă o imagine asupra stării de spirit din epocă, vieţii cotidiene sau biografiei unor personalităţi (aflate cu predilecţie în preocuparea Securităţii). Este totodată un mod direct de a vedea care au fost sentimentele românilor din diverse categorii sociale, profesionale etc. vizavi de schimbările şi evoluţia regimului politic intern. Sunt documente care oferă un contact direct cu realitatea acelor ani, fără nici un filtru sau corector de percepţie, decât cel al autorilor acestor scrisori. Viaţa şi trăirile oamenilor din acei ani sunt redate cu acurateţe tocmai în acest gen de documente.

O bună parte din această corespondenţă, în copie sau original, este păstrată în arhivele Securităţii, de un interes aparte fiind aşa numitele „comentarii duşmănoase”. Aparent, cele mai multe din comentarii apar în oraşele mici şi în mediul rural. Ele vizează frecvent măsurile haotice de reorganizare a unor întreprinderi, şomajul mascat, nemulţumirile izvorâte din neplata salariilor, imposibilitatea avansării în carieră fără o implicare politică etc. Este nelipsită din aceste texte (de regulă, cele trimise în străinătate) nota ironică la adresa marilor realizări ale regimului trâmbiţate pe toate canalele propagandei oficiale.

Patru mari teme se regăsesc în corespondenţa controlată de Securitate în anii '80: situaţia grea din aprovizionarea populaţiei, reorganizările haotice din administraţie şi întreprinderi, condiţiile de viaţă şi de muncă în România, dar şi a celor plecaţi în străinătate şi, în fine, opţiunea emigrării din România. Desigur, pe lângă aceste subiecte apar şi altele, cel puţin la fel de interesante: calitatea slabă a unor echipamente sau maşini exportate de România, situaţia românilor aflaţi pe şantierele din Libia, Siria, Egipt, Irak, Iran etc., situaţia învăţământului, metode de trecere ilegală a frontierei ş.a.

Cel mai des invocat subiect în corespondenţa românilor din acei ani este cel al condiţiilor grele de viaţă şi muncă: cozile la alimente, întreruperile de curent electric, frigul din locuinţe, proasta organizare din întreprinderi şi chiar nesiguranţa locului de muncă. Drama alimentelor de bază se adânceşte odată cu anul 1980 şi se manifestă prin cozile la carne, lapte, ouă, ulei, făină şi pâine.

Dincolo de aprovizionare, siguranţa locului de muncă este un alt aspect frecvent abordat dar într-o strânsă legătură cu primul. Aşa cum se poate vedea din corespondenţa românilor, condiţiile din întreprinderi erau destul de vitrege. Marile fabrici ale anilor de dinainte de 1990 se confruntau, între altele, cu o supradimensionare puternică a personalului[17], care era o consecinţă neprevăzută a relaţiei dintre aprovizionare şi locurile de muncă. Datorită acestei inflaţii de personal, deseori

[17] Erau numeroase cazurile când marile combinate sau fabricile cunoscute funcţionau cu un număr de muncitori dublu sau chiar triplu faţă de necesarul procesului de producţie, aspect subliniat şi de Gheorghe Ciubotaru, un muncitor dintr-o fabrică din Botoşani: „Noi, în Electrocontact Botoşani eram 5.700, dar fabrica ar fi funcţionat extraordinar de bine cu maxim 2.000 de oameni. Toţi se făceau că fac treabă. Era ca şi în China, şase oameni pe autobuz: unul dădea bilete, unul controla dacă a dat bilete, ca să aibă motiv să-i dea omului o bucată de pâine”. Vezi „Ziarul Financiar”, nr. 10.385 din 13 septembrie 2012 (articolul semnat de Adrian Cojocar, *Bucovina şi Moldova. Dezindustrializarea, principală cauză a depopulării României*).

conducerea de partid iniția restructurări ample de personal, reorganizări ale unor întreprinderi sau ale administrației locale.

Legat de condițiile de muncă, o situație dificilă au avut-o românii aflați la lucru pe şantierele din străinătate, în țări din Orientul Mijlociu. De pildă, numai în Irak, lucrau mai bine de 4.000 de români, în proiecte care însemnau construcția unor canale de irigații, a unor linii de înaltă tensiune, şosele sau a unor rafinării. Lucrările la aceste obiective fuseseră contractate în anii '70 sau la începutul anilor `80, şi după un debut fulminant, ele se aflau în mare întârziere. Datorită unor deficiențe de organizare, a calității slabe a echipamentelor, mediului natural mult mai vitreg față de cel din țară, construcția acestor obiective se dovedea a fi problematică față de ce îşi imaginaseră proiectanții din țară. Pe lângă aceste obstacole, apar şi altele: starea de spirit a muncitorilor e din ce în ce mai negativă, se plâng în scrisorile trimise acasă că „se plăteşte mai slab", cu mari întârzieri, aceasta şi pentru că „majoritatea nu au venit să facă treabă cinstită, s-au apucat de vândut ciment şi alte materiale, să fure, să facă bişniță, fiecare pentru buzunarul lui, iar treburile pe şantier au rămas în urmă…"[18]. Toate acestea au avut efecte în relația cu antreprenorii din țările unde românii lucrau: „…La stația de betoane a venit un suprarevizor şi a întrerupt betonarea pe întregul şantier pentru că românii nu fac treabă bună. În încheiere a spus: «Plecați în România». […] Aici toată lumea este nemulțumită, mormăie, toți sunt abătuți. Singurii care sunt mai veseli, sunt cei care urmează să plece acasă"[19].

Însă cei care rămân, inventivi fiind, nu se lasă şi inițiază activități colaterale: specula şi lucrul la particulari. „Cu coniacul este o lovitură" îi scrie din Irak un timişorean soției sale din țară, cerându-i totodată să-i trimită printr-un prieten 20 litri din prețioasa băutură. „…Am vorbit cu maistrul, un băiat bun din Piteşti şi voi ieşi două luni la ciubuc… Cu munca nu mă omor, că sunt şef de echipă…" scrie, tot din Irak, soțul către soția sa din Râmnicu-Vâlcea.

Cei mai mulți ştiu însă că ceea ce fac este atent monitorizat de Securitate: „…Nu discuți nimic la telefon. Vezi că telefonul nostru este sub observație. Nu lăsa pe nimeni să discute la telefon, de la noi din casă. Totul se înregistrează…"[20] îi scrie din Egipt un sibian soției sale din țară, indicându-i apoi cum să valorifice bunurile pe care i le trimisese.

Greutăți mari sunt şi în lumea satului românesc. Lăsați fără pământ, navetişti la oraş unde muncesc în fabrici, țăranii se opun şi critică noile schimbări din politica partidului în domeniul agriculturii: „măsurile ce se iau la țară pentru creşterea vitelor, în modul forțat cum se aplică, în loc să ducă la sporirea lor, duc la dispariția lor. Până nu ni se dă pământ corespunzător să-l muncim, nu vom reuşi să contractăm vite, porci şi păsări cu statul, pentru că nu avem cu ce le creşte" scriu țăranii dintr-un C.A.P. din județul Dolj. Un țăran pensionar, din județul Iaşi, vorbeşte deschis şi explică de ce

[18] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 421, vol. 193, ff. 170-240.
[19] *Ibidem*.
[20] *Ibidem*.

ţăranii refuză să mai lucreze pământul: „Dacă până acum ţăranul muncea cu tragere de inimă pentru că primea 1.000 kg. porumb la o producţie de 5.000 kg la hectar, în prezent, indiferent cum munceşti, nu primeşti mai nimic”[21]. Tensiunile din mediul rural sunt exprimate în mai multe scrisori adresate de săteni conducerii de la Bucureşti (C.C. al P.C.R. sau unor ziare din Capitală) în care apar avertismente de genul „Nu e departe ceasul să recurgem la procedee ca în 1907” sau, şi mai grav, ca cel al unor cooperatori din Cozieni, judeţul Buzău: „Este ruşinos să avem vărsare de sânge într-o ţară comunistă. Mai bine ar veni sovieticii să ne administreze ţara”[22].

O altă temă frecvent abordată în corespondenţa acelor ani este cea a emigrării. Opţiunea nu este doar a minoritarilor, ci şi a românilor care, în faţa greutăţilor cotidiene, optează pentru plecarea din ţară. Cel mai des apare acest subiect în corespondenţa etnicilor germani. Iată şi unul din motivele invocate de o familie din judeţul Alba, grăbită să părăsească România: „…Dorim să primim viza de intrare în R.F.G. pentru întreaga familie, ca să putem pleca definitiv de aici. România se află într-o mare criză economică. De când aţi plecat s-au schimbat multe în rău din viaţa noastră. Este o lipsă totală de produse alimentare. Nici măcar pâine nu mai avem. Nu mai avem curent electric, folosim din nou lampa cu petrol. Nu se ştie cât va mai dura această economie de energie electrică. Chiar dacă am vrea să mai stăm aici, nu mai rezistăm…”[23].

Evantaiul problemelor cu care se confruntă românii, indiferent că sunt în ţară sau în afară, este foarte larg, iar în fragmentele ce apar în corespondenţa privată din dosarele Securităţii, greutăţile traiului cotidian sunt concis şi, deseori, pitoresc definite. Este evident că majoritatea românilor ca şi minoritarii (unguri, germani, evrei) sunt nemulţumiţi de starea generală a ţării. Cu toţii caută căi proprii de salvare, prin emigrare sau prin speculă, prin opoziţie civică sau atitudine pasivă la cerinţele regimului.

Corespondenţa interceptată de Unitatea Specială „S” în anii '80 se află în dosarele din Fondul Informativ, Documentar şi Reţea din arhiva CNSAS. Ea nu constituie un bloc unitar ci fiecare scrisoare, în parte, a ajuns la dosarul celor urmăriţi, în copie sau în original. În ultima situaţie, e limpede că scrisoarea nu a mai fost trimisă către destinatar, conţinutul ei fiind de obicei catalogat ca necorespunzător dacă existau comentarii duşmănoase la adresa regimului politic, îndemnuri la emigrare sau intenţii de constituire a unui grup ostil.

Prezenţa acestor scrisori, de multe ori în original, demonstrează fără tăgadă gradul accentuat de control şi amestec al Securităţii în viaţa intimă a românilor. Totodată putem vedea clar şi cât de mult era respectată „legalitatea socialistă”, ţinând cont, aşa cum arătam la început, că violarea secretului corespondenţei intra în categoria infracţiunilor grave conform Constituţiei RSR din 1965.

Există însă şi un revers al medaliei şi anume că, tocmai, prezenţa, din belşug, în dosarele Securităţii, a acestor scrisori ne permite astăzi să reconstituim climatul social al

[21] Idem, dosar nr. 13 421, vol. 192, ff. 82-103.
[22] *Ibidem.*
[23] Idem, dosar nr. 16 307, vol. 3, ff. 269-276.

unei epoci nu demult apuse. Este poate singurul merit al Securităţii, acela de a lăsa moştenire documente de un real folos pentru istorici.

Pentru a înţelege modul de funcţionare al Unităţii Speciale „S" în teritoriu, am ales să reproducem, în anexă, un document aflat în fondul Documentar al arhivei CNSAS. Datat 24 februarie 1989, documentul dezvăluie modul cum era organizat controlul secret al corespondenţei, numărul angajaţilor şi volumul zilnic de muncă în cadrul unui serviciu „S" la nivel de judeţ. Sunt interesante detaliile referitoare la relaţia de subordonare între serviciul „S" judeţean şi serviciile operative (care solicitau pe parcursul anului 1988 interceptarea corespondenţei unui număr de cca 4.000 persoane). Pe lângă verificările la cerere, Serviciul „S" avea o bază proprie de urmăriţi (cca 1.000), ceea ce denotă şi o oarecare autonomie în funcţionarea sa. În plus, elaborarea unor sinteze (24 într-un singur an), la cererea Securităţii judeţene sau a Comandamentului central, ilustrează poziţia importantă pe care o deţinea controlul corespondenţei în întregul angrenaj informativ-operativ.

În partea a doua, sunt enumerate eşecurile, scăpările de „materiale cu conţinut duşmănos", dar şi fapte grave precum sustragerea unor sume de bani.

Datorită aspectelor precizate mai sus, considerăm documentul publicat în anexă, drept un breviar al activităţii de control al corespondenţei în anul de graţie 1989.

ANEXA

1989 februarie 24, Bucureşti. Notă referitoare la activitatea serviciului Unităţii Speciale „S", din cadrul Securităţii Hunedoara, cuprinzând efectivul de lucrători, puncte lucru, volumul de muncă, deficienţe şi abateri.

Ministerul de Interne
Strict Secret
Departamentul Securităţii Statului Ex.
Unic
Unitatea Specială „S"
Nr. 00415303 din 24 feb. 1989

Notă

cu unele probleme pe linia Serviciului „S" din cadrul Securităţii Hunedoara

Activitatea de control secret al corespondenţei interne în cadrul judeţului Hunedoara este organizată la nivel de serviciu, acesta fiind încadrat cu 19 cadre, dintre care 9 cunosc una sau mai multe limbi străine. Munca specifică este organizată în cadrul punctelor de lucru din localităţile: Deva, Simeria, Petroşani, Orăştie şi Haţeg şi cu actuala organizare se reuşeşte cuprinderea în control a întregului trafic poştal intern, inclusiv cel de pe spaţiul Helga [R.F. Germania] nescăpându-se de sub control nici o localitate, iar volumul de trimiteri verificat zilnic se ridică la cca 80.000 scrisori – plecări şi sosiri.

În anul 1988 organele informativ-operative au solicitat cadrelor „S" interceptarea corespondenţei unui număr de cca 4.000 persoane, iar 1.000 persoane se află în baza proprie a compartimentului „S".

Din controlul în conţinut s-a reuşit obţinerea a 11.200 informaţii, dintre care un număr de peste 7.600 sunt date de primă sesizare despre activitatea unor elemente necunoscute în evidenţele de Securitate. Tot din controlul în conţinut, cadrele „S" au întocmit şi înaintat organelor informativ-operative un număr de 24 sinteze, unele cerute prin Programul de măsuri al unităţii centrale, iar altele ordonate de conducerea Securităţii judeţene.

Pe linia înscrisurilor anonime cu conţinut duşmănos s-a reuşit ca în perioada de referinţă să fie clarificate 6 cazuri cu 8 autori. Prin măsuri complexe întreprinse de organele de securitate şi miliţie s-a reuşit, în 3 cazuri prevenirea difuzării unor înscrisuri.

Deşi rezultatele obţinute în 1988 de compartimentul „S" sunt apreciate ca preponderent pozitive, în activitatea acestui colectiv au fost înregistrate şi unele minusuri, astfel:

- Datorită necunoaşterii corespunzătoare a indicilor grafici şi superficialităţii, au fost scăpate, în două cazuri, la grupa „S" din Simeria, unele difuzări de materiale cu conţinut duşmănos.
- Mai sunt încă neidentificate 6 cazuri de înscrisuri cu conţinut duşmănos, ce au fost difuzate pe raza judeţului Hunedoara, de care se fac răspunzători atât cadrele compartimentului „S", cât şi ale serviciilor informativ-operative, care nu au sprijinit suficient activitatea pe această linie de muncă.
- Din mediul rural s-a obţinut un număr mic de informaţii din controlul secret al corespondenţei, deşi acest sector este foarte important pentru munca de securitate.
- Tot un număr relativ mic de informaţii au fost obţinute din sectoarele economice, ţinând cont de ponderea acestor probleme în cadrul judeţului.
- Nu ne putem declara mulţumiţi de modul în care este folosit mijlocul „S" de către serviciile şi celelalte compartimente informativ-operative din cadrul judeţului. Astfel, la unitatea centrală, numărul obiectivelor în cazul cărora se controlează legăturile externe pe canalul „S" este de numai 25 elemente – la Serviciul I, 26 – la Serviciul II și 35 – la Serviciul III, iar Securitatea Haţeg are un singur element în atenţie pe linia legăturilor externe „S".
- În privinţa stării şi practicii disciplinare a fost înregistrat cazul deosebit de grav al cpt. Moldovan Olga – de sustragere a unor sume de bani, pentru care faptă a fost trecută în rezervă şi sancţionată pe linie de partid.

Pt. comandant,
Colonel,
Marinescu Constantin

ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 421, vol. 193, f. 378

II. Sub lupa Securității

Alina ILINCA
Liviu-Marius BEJENARU

Evreii sub teroarea stalinistă. Cazul lui Leopold Filderman şi al grupului de „intelectuali evrei de nuanță social-democrată de dreapta şi troțkistă strecurați în rândurile PMR"

The Jews under Stalinist Terror
The Case of Leopold Filderman and the Group of Right-Wing Social-Democrat and Trotskyst Jewish Intellectuals in PMR

After the Second World War, as a result of the society being under Stalinist influence and of the geopolitical changes that occurred after the establishment of the State of Israel, anti-Semitism was instituted in the Soviet Union.

Manifested as fight against cosmopolitism, which is a paradoxical term because, as Annie Kriegel noticed, it is identified as a matter of fact to the opposite, namely loyalty to Jewish culture, the trend set by the Soviet Union was adopted by other popular democratic states. That situation also occurred in communist Romania, in the case of Leopold Friedman and the right-wing social-democrat and trotskyst Jewish intellectuals in PMR in June 1951.

Etichete: comunism, Securitate, evrei, sionism, social-democrație.
Keywords: communism, Securitate, Jews, Zionism, social-democracy

În practica stalinistă, folosirea terorii în exercitarea puterii a căpătat, în ultimii ani de viaţă ai liderului de la Kremlin, valenţe antisemite. Campania antisemită postbelică a luat sfârşit în 1953, odată cu moartea lui Stalin, dar începuturile acesteia pot fi plasate în ianuarie 1949, motivele declanşării neputând fi explicate în totalitate. Istoricul Adam B. Ulam invocă paranoia lui Stalin din ultimii ani ai vieţii, care vedea în diferite evenimente ai căror protagonişti erau evrei, semne ale atitudinii de frondă la adresa politicii sale: denigrarea de către un critic literar de origine evreiască a unui clasic al literaturii ruse, primirea triumfală pe care evreii din Uniunea Sovietică au făcut-o în 1948 ambasadorului israelian Golda Meir la sosirea acesteia la Moscova, atitudinea din ce în ce mai intransigentă a Statelor Unite, şi, se subînţelegea, a Comitetului Antifascist

al Evreilor, al cărui lider Mikhoels a fost lichidat de către NKVB în ianuarie 1948, la adresa URSS, odată cu declanşarea Războiului Rece[1]. La acestea se mai puteau adăuga, aşa cum afirmă alţi istorici, ca Roy Medvedev şi Edvard Radzinsky, vechile legende despre evreul – Satana, învăţate şi bine asimilate de către tânărul Djugajvili, în seminarul din Tiflis, cunoscut pentru atmosfera sa de obscurantism[2], precum şi elemente ale unui marxism-leninism vulgarizat despre „ascuţirea luptei de clasă pe măsura înaintării spre socialism".

Dinamica evoluţiei comunităţii evreieşti din România în perioada postbelică a stat sub semnul unor elemente determinante.

În primul rând, amintirea trecutului recent, sau, altfel spus, tragedia poporului evreu în Holocaust, care va fi hotărâtoare pentru supravieţuitorii acestei perioade, influenţându-le deciziile ulterioare şi schimbându-le radical modul de a gândi.

Crearea statului Israel, în mai 1948, avea să sensibilizeze conştiinţa tuturor evreilor, indiferent de decizia de a pleca sau nu spre statul nou creat.

Nu în ultimul rând, schimbările sociale şi politice din România, generate de instaurarea regimului comunist, vor influenţa soarta populaţiei evreieşti, ca şi pe cea a populaţiei majoritare[3].

În perioada comunistă s-a produs o importantă erodare a comunităţii evreieşti, cu tot ceea ce implica activitatea instituţiilor acesteia, din cauza faptului că regimul comunist a fost în permanenţă tentat să anuleze viaţa comunitară, percepută, în mod obiectiv, ca purtătoare a unor valori ostile modelului social pe care acesta dorea să-l promoveze[4].

Imediat după înlăturarea regimului Antonescu, a apărut, ca urmare a revenirii la tradiţia democratică, un Consiliu General Evreiesc, care reprezenta o concentrare de notabilităţi strânse în jurul liderului istoric al organizaţiilor evreieşti, dr. Wilhelm Fielderman, şi al rabinului şef, dr. Alexandru Şafran. Din acest consiliu făcea parte şi avocatul Leopold Fielderman, ca reprezentant al Partidului Social Democrat[5].

Acesta s-a născut la 19 noiembrie 1900, la Bacău. Între anii 1907-1911 a urmat cursul primar, după care s-a înscris la liceu, pe care l-a absolvit în 1918.

În anul următor a plecat la Paris, unde a urmat, concomitent, cursuri de drept şi filozofie, pe care le-a absolvit în 1925[6]. În anul 1926 a intrat în Partidul Social Democrat[7], o caracteristică a populaţiei evreieşti fiind aceia de orientare spre toate tendinţele politice prezente pe scena politică. Din anul 1930 a îndeplinit funcţia de şef al Comitetului organizaţiei Bacău a PSD, continuând a avea conducerea organizaţiei şi după ce s-a mutat, în 1935, la Bucureşti, fiind delegat la congresul partidului din 1936[8].

---

[1] *Apud* Léon Poliakov, *Les totalitarismes du XXe siècle. Un phénomène historique dépassé?*, Paris, Librairie Arthème Fayard, 1987, p. 130.
[2] Roy Medevedev, *Despre Stalin și stalinism. Consemnări istorice*, Bucureşti, Humanitas, 1991, p. 8, Edvard Radzinsky, *Stalin*, Bucureşti, Editura Aquila, , 2003, p. 616.
[3] Liviu Rotman, *Evreii din România în perioada comunistă, 1944-1965*, Iași, Polirom, 2004, pp. 10-11.
[4] *Ibidem*, p. 57.
[5] *Ibidem*, p. 59.
[6] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 5, f. 217.
[7] *Ibidem*.
[8] *Ibidem*, f. 215.

În 1926, s-a înscris ca avocat stagiar la Baroul Bacău, obţinând definitivarea în 1930, lucrând în Serviciul contencios al „Băncii Moldovei” şi „Întreprinderilor Fielderman”, făcând parte din Consiliul de Administraţie al „Băncii Centrale” şi al „Băncii de Credit Mărunt"[9]. Ca urmare a stabilirii în Bucureşti, s-a înscris în Baroul Ilfov, activând în contenciosul Societăţii „Iozefsohn Zentler” şi la firmele „Criterion” şi CER – Film până în 1940, când a fost radiat din Barou ca urmare a legilor rasiale din timpul guvernării legionare[10]. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a deţinut sarcina de reprezentant al partidului, alături de dr. Ghelerter, în Consiliul General Evreiesc, care se întrunea în ilegalitate.

După 23 august 1944, s-a reînscris în Barou, pledând în mai multe procese. În afara participării sale în Consiliul General Evreiesc, a intervenit pe lângă corespondentul în România al ziarului „New-York Times” pentru a se trimite ajutoare evreilor din România[11]. La 22 octombrie 1944, a luat cuvântul la adunarea evreilor din Capitală, ţinută în sala Tomis”, pentru aderarea la platforma FND, unde a spus printre altele: „Dacă lumea acuză poporul evreiesc că este comunist, într-adevăr lumea să ştie că de 2000 de ani poporul evreu a fost, este, şi va rămâne comunist”[12]. Atitudinea poate fi taxată drept oportunistă, de înţelegere a „cursului istoriei”, dar şi rezultatul unor slăbiciuni omeneşti. Astfel, într-o *Notă a Siguranţei din 26 mai 1947* se arăta că „Poldi Fielderman este un tip vanitos şi este foarte satisfăcut când vreunul din fruntaşii comunişti îi acordă o atenţie deosebită. Atitudinea sa faţă de ceilalţi fruntaşi PSD-işti privitor la raporturile cu PCR-ul este influenţată de această atenţie acordată de comunişti.

Dacă nu este băgat în seamă, sau ironizat de vreun conducător comunist, atunci este împotriva colaborării cu PCR-ul şi invers. Astfel, Fielderman s-a plâns că, întâlnindu-se într-o zi pe culoarele Camerei[13] cu Miron Constantinescu, acesta i-a spus: «Ce mai faci d-le Fielderman?», la care el a ripostat: «Pardon, nu sunt dl. Fielderman, ci sunt tovarăşul Fielderman». Atunci Miron Constantinescu i-a răspuns ironic: «Ah, da, uitasem». Actualmente, în dispoziţia în care se găseşte Fielderman, ar putea fi făcut să adopte o atitudine permanentă alături de PCR prin diverse atenţii ale conducătorilor comunişti. În special, un gest de prietenie din partea lui Miron Constantinescu ar fi bine venit”[14].

Faptul că era conştient de aşa-zisele binefaceri ale comunismului şi de adevărata faţă a stalinismului este demonstrat de conferinţa „Capitalism şi socialism”, pe care a ţinut-o în decembrie 1931 la Cercul Cultural Imser, unde, printre altele, a afirmat: „Dacă se aduce o critică logicii socialiste, atunci este de criticat situaţia din Rusia, care a dus la prăbuşirea acestei ţări aşa de mari şi unde astăzi este o dictatură mai aprigă decât în timpul ţarismului, însă trebuie să facem deosebirea între doctrina socialistă şi cea

[9] *Ibidem*, f. 213.
[10] *Ibidem*, f. 214.
[11] *Ibidem*, f. 203.
[12] *Ibidem*, ff. 203-204.
[13] Fielderman a fost deputat din partea PSD în legislatura 1946-1948.
[14] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 310360, ff. 168-169.

comunistă”[15]. Întrucât a făcut parte, alături de Theodor Iordăchescu, Mişa Levin, Lothar Rădăceanu, Barbu Solomon şi Ştefan Voitec, din facţiunea colaboraţionistă cu comuniştii îl putem plasa în rândurile „tovarăşilor de drum”, cu toate că, într-un document al Siguranţei, din 7 ianuarie 1947, era considerat „un element şovăielnic, mai apropiat de ideile socialismului apusean, decât de linia Partidului Unic Muncitoresc”[16].

Atitudinea unora din fruntaşii PSD poate fi considerată ca o cedare în faţa ofensivei comuniste şi chiar o trădare a idealurilor social-democrate, însă la originea acesteia a stat o foarte bună cunoaştere a realităţilor geopolitice postbelice. După cum se arăta în nota informatorului „Savin”, din 10 iulie 1947, „fruntaşii Partidului Social Democrat (Lothar Rădăceanu, H. Moscovici, B. Solomon etc.) se întâlnesc cu regularitate la locuinţa lui L. Fielderman, pentru a discuta situaţia politică. Discutând asupra conferinţei de la Paris, conducătorii social-democraţi au ajuns la concluzia că Europa va fi împărţită în două blocuri, fapt ce ar face ca în România, URSS şi PCR să exercite o presiune din ce în ce mai mare asupra partidelor politice din ţară.

În ceea ce priveşte Partidul Social Democrat, PCR va pune, în toamnă, afirmă social-democraţii, problema Partidului Unic Muncitoresc (…), în care caz cei ce se vor opune PUM vor fi distruşi.

Pentru social-democraţii din România, nu există însă decât soluţia de a accepta Partidul Unic Muncitoresc, ceea ce va însemna, de fapt, pierderea oricărei independenţe politice şi mai ales distrugerea posibilităţilor lor de existenţă (…).

În general, se observă că aceştia sunt în panică şi că singura lor speranţă este că poate va interveni o schimbare internaţională care să le salveze situaţia”[17].

Concomitent cu activitatea depusă pentru fuziunea PSD cu PCR, Leopold Fielderman a fost actor şi martor al confruntării curentelor din lumea evreiască, de la diversele grupuri sioniste până la cele care doreau asimilarea. La 23 noiembrie 1944 a fost ales membru în secţiunea din România a Congresului Mondial Evreiesc, iar la 9 decembrie acelaşi an a fost ales preşedinte în „Comisia de epurare a funcţionarilor fostei Centrale a Evreilor, precum şi a funcţionarilor societăţilor evreieşti care au colaborat sub orice formă cu Centrala evreilor”. La 3 februarie 1945 a devenit membru în Comitetul Asociaţiei Titraţilor Evrei „Unirea”, unde, cu acel prilej, a conferenţiat despre „Marxism şi naţionalitate”. Deşi în ianuarie 1945 a făcut parte din Comisia de epurare care a hotărât înlăturarea rabinului dr. Reicher din Sfatul Rabinic şi din calitatea de profesor la şcolile evreieşti, la 16 ianuarie 1946, după cum se arăta într-o notă informativă, „a fost împotrivă cu acţiunea întreprinsă de comuniştii Popov, Abramovici şi Iscovici, pentru înlăturarea lui Wilhelm Fielderman de la conducerea Federaţiei Evreieşti din România. Nemulţumirea a provenit din faptul că această acţiune a fost pornită fără ca în prealabil să fie consultaţi membrii PSD şi sioniştii din organizaţie”. Nota mai arăta că, „faţă de această situaţie, Leopold Fielderman a sesizat Biroul Politic al PSD, care s-a pronunţat împotriva îndepărtării dr. Fielderman, pe motiv că el este un element reprezentativ al populaţiei evreieşti din România”[18].

---

[15] Idem, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 5, f. 90.
[16] *Ibidem*, f. 216.
[17] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 13.
[18] Idem, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 5, f. 209.

În acea perioadă, mai multe rapoarte ale Siguranţei atrăgeau atenţia asupra unor legături speciale între PSD şi evrei. În decembrie 1944, la o consfătuire cu secretarii regionali ai PCR, se manifesta îngrijorarea faţă de încercarea PSD de a forma un partid socialist evreiesc la Timişoara, tendinţă care era taxată drept „bundistă"[19].

La 14 iunie 1946, sursa „Savin" informa despre cooptarea în rândurile PSD a unor evrei proveniţi din Uniunea Sovietică: „În ultimul timp, au fost primiţi în PSD, introduşi fiind de către Poldi Fielderman, o serie de evrei veniţi din URSS, elemente bundiste şi troţkiste, foşti membri ai unei organizaţii evreieşti cu caracter troţkist din URSS. Grupul iniţial este format din circa 30 de persoane, conduse de doctorul Diesental, la care s-au mai adăugat ulterior alţi noi veniţi. Acestora li se procură, cu suma de 150.000 de lei, acte false şi cartele". Scopul acestor primiri era acela, aşa cum se arăta în raportul aceleiaşi surse, „ca, prin încadrarea lor, prin propaganda antisovietică şi anticomunistă pe care o fac, cu mari posibilităţi de priză, dată fiind calitatea lor de martori ai stărilor de lucruri din URSS, să menţină linia tradiţională a PSD-ului, împiedicând transformarea acestuia într-un al doilea partid comunist. Mai sunt apreciaţi pentru pregătirea marxistă pe care o au şi care le uşurează captarea de aderenţi în campania lor antisovietică şi anticomunistă"[20]. Planul avea să se dovedească irelevant odată cu congresul de unificare ale celor două partide, comunist şi social-democrat, la care a contribuit, după cum am mai spus, şi Leopold Fielderman.

Pentru a-şi asigura coeziunea, regimurile comuniste au avut nevoie mereu de a proclama existenţa unui complot dirijat contra lor, atât din interior cât şi din exterior. Înclinaţia stalinistă din perioada postbelică pentru propunerea de priorităţi ruseşti şi sovietice în toate sferele de activitate, în scopul inducerii în rândul populaţiei a unui sentiment de superioritate adaptat la noua grandoare a sistemului, a determinat demararea unei campanii de exacerbare a naţionalismului cultural şi xenofobiei antioccidentale. „Ploconirea în faţa Occidentului" reprezenta păcatul de moarte al cosmopolitismului, un termen care era menit să codifice „influenţa evreiască". Sionismul era catalogat drept „calul troian al Statelor Unite şi al ambiţiilor sale imperialiste mondiale". Această campanie de mobilizare culturală a fost integrată luptei Uniunii Sovietice împotriva noului său inamic, „imperialismul american", care a devenit succesorul inamicului troţkisto-buharinist-fascist[21], chiar dacă acesta din urmă nu avea să dispară în totalitate. Printre temele vehiculate de către propaganda comunistă în rândul comunităţii evreieşti s-au numărat, pe lângă cea împotriva emigrării şi cea antiisraeliană, şi cele privind „războiul imperialist din Coreea", glorificarea Uniunii Sovietice şi a „genialului său conducător", un loc aparte fiind rezervat „luptei pentru pace"[22].

În faţa acestui delir al socialismului triumfător, populaţia a adoptat atitudinea păstrării tăcerii în privinţa propriilor convingeri, în măsura în care aceasta era posibilă. Czeslaw Milosz a numit această atitudine Ketman, un termen preluat de la Gobineau,

---

[19] Liviu Rotman, *op. cit.*, p. 135.
[20] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 5, f. 210.
[21] Martin Malia, *La tragédie soviétique. Histoire du socialisme en Russie, 1917-1991*, Paris, Éditions du Seuil, 1995, p. 380.
[22] Liviu Rotman, *op. cit.*, p. 39.

care a petrecut o mare parte din viaţă în Persia, studiind religiile şi moravurile populaţiei locale[23]. Existau însă şi situaţii când tăcerea nu era suficientă, când ea putea fi interpretată drept mărturisire. Atunci, recomanda Gobineau, „nu numai că trebuie să renunţăm public la propriile păreri, dar se recomandă să folosim tot felul de tertipuri, pentru a-l înşela pe adversar. Se va exprima orice mărturie de credinţă care să-i placă acestuia, se vor ţine tot felul de ritualuri considerate a fi dintre cele mai absurde, se vor falsifica propriile cărţi, vor fi folosite orice mijloace de inducere în eroare. În felul acesta, se vor dobândi o mare mulţumire şi merit că te-ai ocrotit pe tine şi pe ai tăi, că nu ai expus preţioasa credinţă contactului dizgraţios cu necredinciosul şi, în sfârşit, că, înşelându-l pe acesta şi menţinându-l în eroare, s-au abătut asupra lui dezonoarea şi mizeria spirituală pe care le-a meritat”[24].

O altă trăsătură a acestei atitudini o reprezenta „Ketman-ul naţional”, care, aşa cum afirmă Milosz, era „răspândit nu numai în masele largi, ci şi în grupurile de partid din diferite ţări. Pentru că Tito a procedat ca Sadra cel descris de Gobineau şi şi-a anunţat erezia lumii întregi, milioane de oameni care practică acest Ketman în ţările democraţiei populare trebuie să folosească mijloace de mascare deosebit de ingenioase. Discuţiile demonstrative cu adepţii «căii naţionale spre socialism», în diferite capitale răsăritene, au învăţat publicul ce expresii şi ce reflexe îl pot expune reproşului de cultivare a acestor tendinţe nefaste. Cel mai sigur mod de a se apăra în faţa reproşului îl constituie manifestarea cu voce tare, la fiecare pas, a admiraţiei pentru realizările Rusiei în diferite domenii, purtarea sub braţ a unor reviste şi ziare ruseşti, aplaudarea fierbinte a muzicienilor şi actorilor ruşi etc”[25].

Atitudinea evreilor în faţa politicii de forţă a Partidului Comunist a fost fie de a se ţine departe de viaţa evreiască, fie de a face tot ce le sta în putinţă pentru a emigra. În ceea ce îl priveşte pe Leopold Fielderman, acesta a trăit atât drama celui integrat în comunitatea evreiască, cât şi pe cea a „tovarăşilor de drum” din PSD. În privinţa atitudinii sale faţă de unificare, Filderman aprecia, după cum consemna informatorul Hyacint, la 11 octombrie 1948, că „niciodată acest lucru nu se poate întâmpla, fiindcă colaborarea cu PCR este de natură conjuncturală, iar că această conjunctură va fi depăşită în curând de raportul de forţe în politica internaţională, raport de forţe care va evolua în favoarea Occidentului şi că abia atunci social-democraţia va avea de jucat rolul său ca singură forţă de stânga acceptată de toate puterile străine. După unificarea partidelor muncitoreşti, Fielderman a arătat o dezamăgire profundă şi i-a spus că a fost lucrat de comunişti (Ana Pauker), însă că operaţia de unificare s-a făcut prin teroare şi prin amestecul discret şi violent al ruşilor, fapt la care într-adevăr nu s-a aşteptat”[26]. Congresul de „unificare” mai însemna şi faptul că fruntaşii care consimţiseră la înghiţirea social-democraţiei de către comunişti nu mai puteau juca vreun rol în noul raport de forţe la care contribuiseră. Aşa cum consemna, la 30 noiembrie 1948, informatorul „Grigore”, „Fielderman are impresia că în Biroul Politic, Şt. Voitec şi Rădăceanu nu scot nici un cuvânt şi doar sondează cum se prezintă situaţia, pentru a fi

---

[23] Czeslaw Milosz, *Gândirea captivă*, Bucureşti, Humanitas, 1999, p. 67.
[24] *Ibidem*.
[25] *Ibidem*, p. 70.
[26] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 3, f. 150.

de partea părerii ce va reuşi". Această izolare politică a fost recunoscută de către Ştefan Voitec într-o discuţie cu Fielderman, după cum se consemna în aceeaşi notă informativă: „Eu şi Lotar nu avem nici o misiune în cadrul PMR şi de la unificare nu am reuşit să stau de vorbă cu nimeni între patru ochi. Fielderman mai susţine că dl. Voitec a trimis vorbă d-lui Gheorghe Gheorghiu-Dej că vrea să-l vadă şi nu a primit nici un răspuns. Întâlnindu-se întâmplător în ascensor la Partid, dl. Voitec i-a spus: «Parc-ai fi Mesia, nu te pot vedea deloc», la care dl. Gheorghiu-Dej a zâmbit şi nu a dat nici un răspuns"[27].

În legătură cu propria sa situaţie, Fielderman a arătat „că este responsabil cu redactarea gazetelor de perete pe circumscripţie şi că a fost chemat pentru a i se da instrucţiuni cum să redacteze o gazetă (această afirmaţie a făcut-o ironic). Tot pe această linie şi-a manifestat nemulţumirea că nu i s-a dat un post în şcolile juridice înfiinţate de Ministerul Justiţiei. El susţine că a consultat lista celor ce vor preda şi că nu s-a văzut trecut"[28].

Inflexibilitatea Moscovei, arivismul celor care ajunseseră în posturi de conducere în ţările satelit, de aici decurgând animozitățile şi meschinăriile imposibil de evitat, sentimentul puternic, uneori neonorat, împărtăşit de numeroşi comunişti, că ar avea dreptul la o recompensă morală după anii petrecuţi în închisoare sau în ilegalitate, sau care, aşa cum a fost cazul lui Fielderman, consimţiseră ca „peştele cel mic să îl înghită pe cel mare", i-au dus pe mulţi la ceea ce Eduard Goldstücker numea „frica înstrăinării de sine…şi a regăsirii de sine într-un viitor lipsit de orice perspectivă. Totul, întreaga ta lume se prăbușește"[29]. Așa cum se arăta într-o notă informativă din 24 decembrie 1949, Fielderman s-a arătat complet demoralizat de concepţiile comuniste: „Fielderman spunea că nu există nici o diferenţă între ei (comunişti) şi legionari şi că amândoi sunt pentru sugrumarea libertăților"[30]. Mult mai radicale erau opiniile consemnate şase zile mai târziu, când Fielderman s-a referit la Troţki, despre care a afirmat că „sub ochii lor a fost destrămată imaginea ideală a sa. Apoi, Fielderman a citit un pasaj din Buharin şi în legătură cu aceasta a căutat să ia apărarea lui Tito, spunând că pe nedrept este învinuit că este în slujba imperialiştilor"[31]. Opiniile sale erau determinate de faptul, aşa cum subliniază unii istorici, că „iugoslavii nu erau prosperi şi nici liberi, dar nici întemniţaţi într-un sistem închis ermetic. «Titoismul» era opresiv, nu represiv. Pe atunci, diferența conta"[32], prin aceasta ieşind mult mai pregnant în evidenţă caracterul exclusivist al doctrinei celor două blocuri, formulată de Jdanov. În ceea ce privește opiniile sale despre campania împotriva cosmopolitismului, Fielderman aprecia că s-au ţinut „o serie de şedinţe lipsite de conţinut, în care au vorbit oameni fără pregătire, care nici nu înţeleg ceea ce vorbesc şi au afirmat că tot ce este perfect din noţiunea aceasta este internaţionalism şi tot ceea ce este rău este cosmopolitism. Vrând să dea un exemplu, Fielderman spunea că un om găseşte la copilul său o calitate că îşi

[27] *Ibidem*, f.186.
[28] *Ibidem*, f. 187.
[29] *Apud* Robert Levy, *Gloria și decăderea Anei Pauker,* Iași, Polirom, 2002, p. 197.
[30] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 2, f. 53.
[31] *Ibidem*, f. 55.
[32] Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Polirom, Iaşi, 2008, p. 396.

mănâncă unghiile, iar la un alt copil acesta este un defect”[33]. Alte opinii critice se refereau la verificările din partid, ca cele consemnate la 6 ianuarie 1950: „această măsură a Partidului poate fi asemănată cu răscolitul într-un gunoi, unde se scoate la suprafaţă toată murdăria, tot ce este mai ordinar în om. El arăta că dacă la confesor te spovedeşti între patru ochi, arătând viciile mai mici și uneori mai mari, la verificare faci aceasta în faţa unei săli întregi, unde fiecare tremură pentru propria lui piele şi caută a înfunda pe celălalt. La propria ta verificare, spune Fielderman, devii mincinos şi slugarnic, iar la a celorlalţi devii pervers, denunţător şi rău”[34].

Situaţia evreilor din democraţiile populare se înscria în coordonatele pretenţiilor de extremă loialitate faţă de Uniunea Sovietică. În toată această perioadă au avut loc masive arestări în fiecare segment al societăţii româneşti, căreia i-a căzut victimă şi populaţia evreiască. Ca urmare a logicii „conspiratorial - paranoice” a lui Stalin, au avut loc numeroase campanii împotriva „duşmanilor construcţiei socialismului”, a „sabotorilor economiei naţionale”, precum şi împotriva sionismului. Începând cu anul 1949, au fost organizate numeroase procese, din care nu au lipsit acuzaţii evrei, condamnaţi pentru „trafic de valută” şi tentativă de trecere a frontierei. Într-un asemenea proces a fost implicat un frate al lui Fielderman, condamnat, în iunie 1948, la 10 ani de închisoare pentru tentativă de trecere a frontierei[35]. După cum avea să afle Fielderman de la un cunoscut care i-a transmis vestea condamnării, „de aici înainte se va înăspri regimul pentru cei care încearcă să fugă clandestin din ţară şi chiar doamna ministru Ana Pauker ar fi afirmat că evreii evazionişti vor trebui să fie aspru pedepsiţi de aici înainte, deoarece ei, prin banii lor, cumpără conştiinţa oamenilor”[36].

Distincţia specifică regimurilor comuniste era deosebirea dintre prieten şi inamic, dintre „noi” şi „ei”, care se reflecta şi în condiţiile de detenţie pentru cei ce erau consideraţi inamicii regimului comunist. Veştile pe care le-a primit despre starea în care se găsea fratele său, după ce încercase zadarnic ca verdictul să fie mai blând, nu erau deloc încurajatoare. Aşa cum se arăta în nota informativă din 30 noiembrie 1948, a informatorului „Grigore”, Fielderman s-a arătat deznădăjduit faţă de regimul din penitenciarul de la Aiud, în care se găsea fratele său, „afirmând că este grav bolnav şi în curând va muri. În legătură cu acesta, susţinea că, în urma unei discuţii cu directorul închisorii, a fost băgat în carceră, luându-i-se şi paltonul. În închisoare, spunea Filderman, domneşte un spirit antisemit”[37]. În acelaşi timp, Fielderman se temea ca fratele său să nu fie supus unor torturi fizice, iar, la remarca informatorului că astfel de practici au ieşit din uzul poliţiei, Fielderman afirma că se vorbeşte de multe schimbări, însă în realitate se merge spre mai rău. El dădea ca exemplu situaţia membrilor PMR şi spunea că despre ei se zice că sunt liberi, dar în realitate sunt supuşi la un jug îngrozitor. Numai câţiva trăiesc într-adevăr liberi şi bine”[38].

---

[33] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 2, f. 60.
[34] *Ibidem*, f. 58.
[35] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 29.
[36] Idem, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 3, f. 88.
[37] *Ibidem*, f. 187.
[38] *Ibidem*, f. 75.

O altă acuzație care se întâlnea în cadrul acestor procese era şi acea de spionaj. Un exemplu în acest sens îl reprezintă procesul „unui grup de trădători şi spioni de la oficiile de informații ale Legațiilor engleze şi americane", din 26 aprilie 1950, în care au fost implicate surorile Ana şi Nora Samuelly şi al ziaristului Leonard Kirchen, acuzați de spionaj în favoarea „imperialismului anglo-american" şi despre care Fielderman avea să afirme că „cele ce se reproşează surorilor Samuelly este de-a dreptul humoristic"[39].

Situația comunității evreieşti din acei ani l-a făcut pe Fielderman să reflecteze la atitudinea pe care trebuia să o adopte față de regimul comunist. Cea mai bună caracterizare a atitudinii urmate a făcut-o el însuşi, când a declarat unui cunoscut care „menționa că o greşeală a comuniştilor e că nu utilizează şi nu vor să utilizeze pe social-democrați, dând chiar exemplu pe Fielderman. La aceasta Leopold Fielderman îi răspunde pe un ton violent că nu este interesat, adăugând: «Dacă m-ar chema să accept şi să trădez, da, dar să accept şi să servesc, nu»"[40]. Deşi se temea să nu fie el însuşi arestat după condamnarea fratelui său, „deoarece i s-ar fi întins multe curse şi era urmărit"[41], Fielderman s-a implicat ca apărător exclusiv în procesele privind acuzațiile de sabotaj, treceri frauduloase de frontieră, deținere ilegală de aur, crime de război. Prin această atitudine, aşa cum se menționa în documentele Securității, Fielderman se dovedea a fi „un înverşunat duşman al URSS şi RPR" şi „un oportunist camuflat intrat în rândurile PMR". De asemenea, Fielderman mai era semnalat şi că îndemna „poporul să treacă granița"[42].

În optica leninistă, termenii de „duşman al poporului", ca şi „duşmanul de clasă" împotriva cărora trebuiau să lupte bolşevicii, îi presupunea atât pe duşmanii „obiectivi", cât şi pe cei „subiectivi", adică „elemente ostile" şi „periculoase" care, prin ceea ce fac şi prin ceea ce intenționează, sunt ostili puterii comuniste şi pregătiți să o înfrunte. Pentru Stalin, duşmanii puterii sovietice nu erau numai cei care acționau în mod deschis, ci şi cei care încercau să se ascundă sub o mască, aceea a carnetului de partid: „duşmanii poporului vor duce o politică de fățărnicie şi, ducând o politică de fățărnicie, se vor camufla sub masca de bolşevic, de membru de partid, pentru a câştiga încrederea şi a-şi deschide drum spre organizațiile noastre"[43]. În urma dizidenței iugoslave au început verificările membrilor de partid din toate țările lagărului socialist. Printre cei excluşi din rândul partidelor comuniste s-au numărat şi mulți evrei, etichetați drept „elemente mic-burgheze rătăcite (sau strecurate în partid)[44].

Atitudinea lui Fielderman din timpul proceselor, faptul că solicita inculpaților ca, „dacă în instanță vor fi întrebați dacă au semnat declarațiile pe care le-au dat la Securitate, să răspundă afirmativ, dar să adauge că adevărul este acel pe care îl declară în

[39] *Ibidem*, vol. 2, f. 72.
[40] Idem, fond Documentar, dosar nr. 11178, f. 57.
[41] Idem, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 3, f. 124.
[42] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 62.
[43] I.V. Stalin, *Despre lipsurile muncii de partid şi despre măsurile pentru lichidarea troţchiştilor şi a altor făţarnici. Raport şi cuvânt de încheiere la Plenara CC al PC(b) al URSS din 3-5 martie 1937*, Bucureşti, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1952, p. 6.
[44] Teşu Solomovici, *Securitatea şi evreii. Despre călăi şi despre victime*, Bucureşti, Editura Ziua, 2003, p. 101.

instanță"[45], îl situa în tabăra avocaților care căutau, așa cum se menționa în limbajul vremii, „să împingă legalitatea populară în a deveni un instrument împotriva statului socialist, împotriva construirii socialismului"[46]. Însă la Fielderman nu numai respectul pe care acesta îl nutrea față de exercitarea profesiei de avocat îl făcea suspect în ochii regimului, ci și „afirmațiile dușmănoase pe care le face față de intimii săi, care se concretizează prin injurii la adresa URSS, RPR și a conducătorilor clasei muncitoare"[47].

La 21 iunie 1951, într-o sinteză întocmită de către Securitate „privind activitatea unui grup dușmănos de intelectuali evrei, de nuanță social-democrată de dreapta și troțkistă, strecurați în rândurile Partidului Muncitoresc Român", titulatura de „grup" fiind folosită, la fel ca și în cazul celor „fracționiste" de mai târziu, din rațiuni propagandistice, se afirma că rațiunea pentru care aceștia începeau să se grupeze erau „legăturile mai vechi, pe baza comunității de interese de clasă, precum și pe baza dușmăniei pe care o au față de URSS, față de RPR și față de PMR"[48]. De remarcat este faptul că URSS era prima menționată ca subiect al „atitudinii dușmănoase" al „grupului", situație întâlnită mai apoi în procesul Slánský din Cehoslovacia[49]. Cei care au intrat în vizorul Securității au fost, pe lângă Lepold Fielderman, dr. Simian Iagnov[50], Mihaela Manase[51], Gina Ghelerter[52] și Nae Ghelerter[53], cărora li s-au mai adăugat în

---

45 ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 179.

46 Iuliu Crăcană, Silviu B. Moldovan, art. *Avocat*, în Octavian Roske (coord.), *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea. Literele A-E*, București, INST, 2011, p. 134.

47 ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11178, f. 55.

48 *Ibidem*.

49 Eugen Löbl, *Procès a Prague. Un survivant du procès Slansky parle…*, Paris, Éditions Stock, 1969, pp. 55-56.

50 Născut la 13 aprilie 1892, la Craiova, dr. Simian Iagnov era de profesie medic, profesor universitar la Facultatea de Medicină din București și membru corespondent al Academiei RPR. În privința trecutului său politic, documentele Securității îl prezintă drept un „vechi membru PSD. Până la unificarea PCR cu PSD a făcut parte din Biroul politic al CC al PSD, după unificare rămânând simplu membru de partid. Este cunoscut ca unul ce se manifestă în spiritul social-democraților de dreapta și este unul din apropiații avocatului Fielderman Leopold. Atunci când se află împreună, nu se feresc a-și manifesta sentimentele lor ostile regimului nostru" (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 5, f. 87).

51 Mihaela Manase, de profesie avocată, era născută la 25 august 1906, la Vaslui, la acea dată îndeplinind funcția de consilier la Ministerul Justiției și asistentă la Facultatea de Științe Juridice din București. După 23 august 1944 a făcut parte din conducerea centrală a Uniunii Femeilor Muncitoare, organizație a PSD, iar după unificarea celor două partide a fost membră a CC al Uniunii Femeilor Democrate din România. În documentele Securității era cunoscută ca având „convingeri social-democrate de dreapta și este prietenă cu Fielderman Leopold" (*Ibidem*, f. 88).

52 Născută în 1902, la Botoșani, Reghina Ghelerter a fost soția lui Leon Litman Ghelerter, fostul conducător al Partidului Socialist Unitar. În perioada când a intrat în atenția Securității era funcționară la CENTROCOP, fiind considerată „element dușmănos al regimului nostru și este o sinceră admiratoare a lui Fielderman Leopold, ale cărui idei le susține" (*Ibidem*, f. 86).

53 În documentele Securității, Nae Iulius Ghelerter era cunoscut ca fiind „de profesie medic, fiul decedatului doctor Leon Ghelerter, fostul conducător al Partidului Socialist Unitar. Domiciliază împreună cu mama sa vitregă, Ghelerter Reghina-Gina" (*Ibidem*).

cadrul unor întâlniri ocazionale dr. Filip Kreindler, dr. farmacist Reimond Mahler, avocatul Şerban Baranga şi Henry D. Sterian[54].

Constituirea „grupului" a fost plasată de către Securitate la 24 martie 1948, când Fielderman a invitat mai mulţi cunoscuţi la masă, printre care şi pe Simian Iagnov şi Nae Ghelerter, în scopul „ca ei să se poată întâlni cât mai des şi pe cât posibil mereu în alte locuri, pentru a se consfătui în legătură cu evenimentele externe şi a-şi fixa atitudinea cu evenimentele externe, pentru că «situaţia actuală nu poate să aibă o durabilitate prea mare»"[55].

În continuare, documentul menţiona că, „în perioada ce a urmat de la acea dată, ura înverşunată a acestor elemente faţă de URSS, faţă de PMR şi conducătorii săi, faţă de RPR, faţă de guvern şi măsurile guvernului, ca şi atitudinea de ploconire faţă de imperialiştii anglo-americani şi faţă de social-democraţii de dreapta s-a putut constata din discuţiile intime care au avut loc la locuinţa unuia sau altuia dintre ei"[56], adăugând, pentru stabilirea coloraturii politice a „grupului", că „aceste elemente duşmănoase, strecurate în rândurile partidului, au mai purtat şi unele discuţii din care rezultă clar că sunt adepţi ai social-democraţilor de dreapta şi troţkiştilor"[57].

Faptul că erau catalogaţi ca având simpatii faţă de „social-democraţii de dreapta şi troţkişti" constituia o acuzaţie deosebit de gravă, deoarece într-o ţară ca RPR, în care Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice, devenit „Biblia comunistă", îi învăţase pe cursanţii de toate felurile şi treptele (membrii de partid, militari, studenţi etc.) că, în URSS, exponenţii devierii de dreapta şi a troţkiştilor fuseseră Buharin, Rîkov, Tomski, calificaţi apoi cu epitete precum „degeneraţi politic", „sabotori" sau „canalii" şi având apoi un sfârşit tragic (primii doi executaţi, iar ultimul s-a sinucis)[58]. Este adevărat că Lepold Fielderman, în discuţiile purtate cu prietenii săi, aşa cum a fost şi cea din 6 septembrie 1949, s-a exprimat în legătură cu fostul lider bolşevic că imaginea sa nu se potrivea cu cele ce sunt scrise în Istoria Partidului Comunist (bolşevic)[59], dar acuzaţia de troţkism, alături de cea a sionismului şi francmasoneriei ca „unelte ale lagărului imperialist împotriva socialismului şi a păcii", era o caracteristică a acelei perioade.

În ceea ce priveşte „atitudinile duşmănoase", documentul menţiona o discuţie din 15 septembrie 1948 dintre Lepold Fielderman şi Henry D. Sterian, amândoi ajungând la concluzia că, în ceea ce priveşte „comunismul actual, este o subordonare a tuturor ţărilor slavismului rus, sub pretextul că el a fost primul care a realizat socialismul la el în ţară. Nu astfel a fost înţeleasă problema naţională de Marx. Este o formă a expansiunii naţionaliste, ca şi a Germaniei, care spunea că va ferici Europa. Tot ce spun

---

[54] Idem, fond Documentar, dosar nr. 11178, f. 54. Henry D. Sterian era de profesie avocat, fiind coleg cu Leopold Fielderman. În acea perioadă era funcţionar la Ministerul Metalurgiei şi asistent universitar la Institutul de Studii Economice şi Politice (Idem, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 5, f. 89).

[55] Idem, fond Documentar, dosar nr. 11178, f. 54.

[56] *Ibidem*, f. 55.

[57] *Ibidem*, f. 62.

[58] *Diplomaţii români şi devierea de dreapta*, ediţie pregătită de Florin Constantiniu, Bucureşti, Editura Tritonic, 2003, p. 6.

[59] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11178, f. 55.

ruşii este o înfumurare naţionalistă"[60]. De asemenea, în octombrie 1949, Fielderman a afirmat că „în URSS s-a instaurat un absolutism asemănător sultanilor"[61].

Faptul că Stalin dorea eliminarea tuturor posibililor destabilizatori i-a dus la convingerea, aşa cum se exprima dr. Simian Iagnov la 17 aprilie 1949, că „generalisimul Stalin pregăteşte războiul"[62]. În privinţa caracterului regimului politic ce se instaurase în 1948, Leopold Fielderman aprecia, într-o discuţie cu farmacistul Reimond Mahler purtată la 3 mai 1950, că „la noi este dictatura odioasă a unei clici sinistre şi că membrii CC al PMR sunt nişte monştri"[63]. O săptămână mai târziu, dr. Simian Iagnov „îşi exprima părerea că teroarea va fi mai mare în ţările din Sud-Estul Europei şi că regimul din RPR face exces de teroare inutilă. El mai spunea că la MAI oamenii sunt bătuţi şi omorâţi"[64].

O altă problemă abordată a fost, cum era şi firesc, poziţia regimului comunist faţă de emigrarea evreilor. Astfel, într-o discuţie pe care dr. Simian Iagnov a purtat-o cu Filip Kreindler în problema raportului dintre sionism şi socialism, aceştia au afirmat că „totul ar fi bun dacă nu ar exista minciuna bolşevică şi jocul dublu al acestora", Kreindler apreciind că „normal este să plece în Palestina şi acolo să facă politica pe care o găseşte justă" şi că el personal „nu mai poate îndura aici, fiindcă regimul îl îmbolnăveşte, deoarece este o mârşăvie"[65]. Atracţia şi mai apoi deziluzia evreilor români faţă de cauza comunismului era comparată de Leopold Fielderman cu situaţia celor care doreau să viziteze miticul continent Atlantida, „iar odată ajunşi la ea, de vor să plece nu mai pot"[66], făcând referiri şi la evreii din Birobidjan[67], care „ar voi să părăsească această regiune, dar nu pot s-o facă, adică să plece în Palestina"[68].

La finalul documentului, Securitatea aprecia că „acest grup de intelectuali evrei este un grup contrarevoluţionar, duşman de moarte al construirii socialismului la noi în ţară, care slujeşte în mod conştient interesele de clasă ale burgheziei, grup care pe măsură ce lupta de clasă se ascute, poate lua o altă formă, devenind mai activ şi trecând chiar la acţiuni care ar primejdui securitatea republicii noastre", propunând „reţinerea şi cercetarea grupului"[69].

[60] *Ibidem*, f. 56.
[61] *Ibidem*.
[62] *Ibidem*, f. 55.
[63] *Ibidem*, f. 58.
[64] *Ibidem*, f. 61.
[65] *Ibidem*.
[66] Idem, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 4, f. 294.
[67] Regiunea Autonomă Evreiască de la Birobidjan a fost creată de Stalin în 1928, nu ca o favoare acordată evreilor, ci în scopul întăririi frontierei sovietice din Orientul Îndepărtat, pornindu-se de la premisa că evreii vor fi ostili ruşilor albi şi chinezilor care efectuau raiduri în regiune. Statutul Birobidjanului era acela al unei regiuni autonome, ceea ce însemna că nu putea avea legislaţie locală, curte supremă sau post guvernamental de rang ministerial (Pavel şi Anatoli Sudoplatov, Jerrord L. şi Leona P. Scheckter, *Misiuni speciale. Arhitectura terorii*, f.a., Editura Elit Comentator, Editura Eleusis, p. 294).
[68] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 4, f. 277.
[69] Idem, fond Documentar, dosar nr. 11178, f. 66.

Arestarea lui Lepold Fielderman a survenit la 19 februarie 1951, după încheierea unui proces în care apărase trei inculpaţi de crime de război, pentru „a servi ca lecţie celorlalţi avocaţi şi magistraţi”[70], fiind încadrat timp de doi ani într-o unitate de muncă. Încadrarea s-a făcut pe baza art. 2 din HCM nr. 1154/26 octombrie 1950, care stabilea că „în colonii de muncă vor fi reţinuţi şi internaţi toţi acei care prin faptele sau manifestările lor, direct sau indirect, primejduiesc sau încearcă să primejduiască regimul de democraţie populară, îngreunează sau încearcă să îngreuneze construirea socialismului în Republica Populară Română, precum şi acei care, în acelaşi mod, defăimează puterea de stat sau organele sale, dacă aceste fapte nu constituie, sau nu pot constitui prin analogie, infracţiuni”, printre cei care urmau să li se fixeze domiciliu obligatoriu făcând parte şi cetăţenii care aduceau „injurii Partidului Muncitoresc Român, conducătorilor săi, guvernului etc”.[71] Întrucât, aşa cum se consemna într-un document al Securităţii, Fielderman „este bolnăvicios şi nu poate fi încadrat în muncă”, deţinerea sa urma să se facă într-un penitenciar, însă, după propria sa declaraţie dată la eliberare, când a semnat angajamentul de a se prezenta de două ori pe lună la organele de Miliţie, a fost deţinut la „Gherla, Toporu, Fundulea şi penitenciarul Piteşti”[72], două din aceste locuri de detenţie fiind colonii de muncă. Pe baza deciziei nr. 671/1953, i-a fost majorată pedeapsa cu 10 luni, fiind eliberat, la 29 decembrie 1953, conform Ordinului nr. 620736/1953 al Comisiei speciale MAI[73]. În perioada când a fost reţinut, a fost îndelung interogat despre „discuţiile duşmănoase” pe care le-a purtat cu prietenii săi, aceştia fiind puşi sub supraveghere informativă. De altfel, prelungirea internării sale s-a produs ca urmare a cererii Securităţii de a se adânci „cercetarea discuţiilor duşmănoase” pe care aceştia le purtaseră. Astfel, într-un document al Securităţii din 29 februarie 1952, se făcea referire la „elementele faţă de care sus-numitul a făcut o serie de afirmaţii duşmănoase regimului, precum şi elementele intervenţioniste cu care a avut legături în timpul activităţii sale de avocat după 23 august 1944, pentru a fi ţinute în supraveghere de organele dvs. Alăturat vă înaintăm şi un dosar cuprinzând declaraţiile numitului Leopold Fielderman, privitor la fiecare individ în parte”[74].

Cei care urmau să fie puşi sub supravegherea Securităţii erau atât tovarăşi de idei ai lui Fielderman, cât şi avocaţi care nu se aliniaseră la concepţia partidului unic despre justiţie, lista cuprinzându-i pe: Gina Ghelerter, dr. Simian Iagnov, Barbu Solomon[75], Moni Ghelerter, Saul Giroiu[76], Constantin Zlotescu[77], fostul avocat Eugen

[70] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 185.

[71] Arhivele Militare Române, fond Microfilme, rola AS_1-2038, c. 190.

[72] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 39.

[73] *Ibidem*, f. 36.

[74] *Ibidem*, f. 177.

[75] Barbu Solomon, pe numele său real Bernard Iţic Solomon, s-a născut la 11 aprilie 1904, în Burdujeni, Suceava. A făcut parte din conducerea PSD până la unificarea acestui partid cu PCR. În perioada în care a intrat în atenţia Securităţii era avocat, fiind semnalat cu atitudini contrare liniei politice a partidului (Idem, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 5, f. 89).

[76] Saul-Savel Giroiu era fostul secretar al lui Leopold Fielderman (*Ibidem*, f. 87).

[77] „Fost avocat şi moşier” – după cum se consemna într-un document al Securităţii – Constantin Zlotescu era originar din Bacău, unde, „împreună cu Filderman Leopold au avut un birou de avocatură. A fost membru al PNL Brătianu” (*Ibidem*, f. 89).

Răileanu din Bacău[78] şi Micu din Cluj, avocaţii Nicolae Filip[79] şi Jean Manolovici din Baroul Ilfov[80], precum şi „numiţii Filip Kreindler, Weissman[81], Rosner[82], Bia Weiss, funcţionar la Sovromasigurare Bucureşti[83] şi Bogocovschi, preşedintele Tribunalului Feroviar Bucureşti[84].

Campania antisemită din Europa de Est a pregătit terenul pentru procesul Slánský din Cehoslovacia, din 20-27 noiembrie 1952, 11 dintre cei 14 inculpaţi fiind de origine evreiască, originea etnică şi cea socială apărând ca circumstanţe agravante la faptele incriminate[85], procesul înscriindu-se, aşa cum se menţiona într-un document al ambasadei RPR la Praga, în lupta pentru „demascarea agenturilor de spionaj imperialiste americane, engleze şi franceze, precum şi a celor titoiste şi israelite, puse în slujba spionajului american, cât şi pentru demascarea troţkismului, sionismului şi francmasoneriei ca unelte ale lagărului imperialist împotriva socialismului şi a păcii"[86].

Punctul culminant al campaniei antisemite l-a reprezentat ancheta medicilor evrei de la Moscova, cunoscută ca „afacerea halatelor albe", ultima înscenare de proporţii din timpul vieţii lui Stalin, în care, la 11 noiembrie 1952, au fost arestaţi şapte medici proeminenţi de la Kremlin, toţi fiind evrei. După o anchetă destul de lentă, deoarece în acea perioadă organele de securitate sovietice pregăteau procesul Slánský, la 13 ianuarie 1953, Pravda a publicat anunţul oficial al descoperirii „complotului". Sub titlul „Mizerabilii spioni şi asasini sub masca profesorilor de medicină", medicii erau acuzaţi de a fi „atentat la viaţa conducătorilor URSS printr-un tratament nociv". Ştirea a fost urmată de o campanie propagandistică fără precedent, ce friza isteria atât în URSS, cât şi în celelalte democraţii populare[87]. Astfel, la o zi după publicarea anunţului în „Pravda", la Bucureşti a avut loc şedinţa Biroului Politic al CC al PMR, în care Gheorghiu-Dej a declarat că „trebuie să punem la ordinea de zi a Biroului Politic analiza

[78] Motivul pentru care Eugen Răileanu a intrat în atenţia Securităţii a fost acela că era „bun prieten cu Leopold Fielderman şi cu unii consilieri de la Curtea Supremă", fiind bănuit că a făcut „o serie de intervenţii" la această instanţă (*Ibidem*, vol. 2, f. 224).

[79] Pe lângă atitudinea din timpul proceselor, acesta a intrat în atenţia Securităţii din cauza faptului că era prieten cu Leopold Fielderman, căruia îi înlesnea „unele intervenţii şi «aranjamente» la Curtea Supremă, primind în schimb însemnate sume de bani de la acesta" (*Ibidem*, f. 222). La rândul său, Gustav Bogocovschi era semnalat că are legături cu Leopold Fielderman, cu care purta discuţii împotriva regimului de democraţie populară (*Ibidem*, f. 209).

[80] În caracterizarea făcută de către Securitate, Jean Manolovici apare ca „fost moşier" (*Ibidem*, f. 163).

[81] Leon Weissman era cunoscut în evidenţele Securităţii ca fiind de profesie funcţionar, suspectat de intenţii de evaziune (*Ibidem*, vol. 5, f. 162, 193).

[82] Herman Rosner era născut în Focşani, de profesie farmacist, deţinând în trecut şi o farmacie. Era la rândul său suspectat de intenţii de evaziune (*Ibidem*, f. 161, 193).

[83] Bia Weiss era originar din Bacău, unde deţinuse şi o reprezentanţă a firmei de postav „Zinger". „În timpul regimului antonescian" – după cum se consemna într-un document al Securităţii – Weiss „a avut un birou de import pe str. Bursei pe numele unui Ionescu" (sic!) (*Ibidem*, f. 162).

[84] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 178.

[85] Liviu Rotman, *op. cit.*, p. 42.

[86] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13029, vol. 5, f. 1.

[87] Liviu Rotman, *op. cit.*, p. 43.

experienţei procesului din Cehoslovacia şi cele ce s-au petrecut în URSS cu banda de «medici». În mod special va trebui să discutăm aceste probleme"[88]. Ca şi altă dată, era vizat sionismul, „una din principalele agenturi ale imperialismului americano-englez", precum şi „membri de partid noi, care ţin paşaportul în buzunar ca să plece în Israel"[89].

În ceea ce îl privea pe Leopold Fielderman, acesta, după ce a fost pus în libertate, a fost încadrat informativ de către Securitate, pentru a se stabili care „sunt planurile de viitor ale sale, manifestările şi atitudinea faţă de regim şi, eventual, dacă nu va încerca să întreprindă vreo acţiune organizată, dat fiind relaţiile noi ce şi le-a creat în CM"[90]. Aşa cum se menţiona în nota informatorului „Sandu", din 13 ianuarie 1953, Fielderman i-a relatat acestuia despre condiţiile de detenţie, arătând că „a avut un regim foarte greu, nu avea vorbitor, nu putea primi pachete şi nici scrisori, astfel că s-a mirat mult când a fost eliberat, căci după socotelile lui trebuia să i se dea drumul în februarie a.c."[91]. În continuare, fostul avocat i-a relatat sursei faptul că, după ce a fost pus în libertate, a aflat „de la Gina Ghelerter, soţia dr. Ghelerter, că tov. Şt. Voitec a intervenit în două rânduri la tov. ministru Jianu[92], pentru ca el să fie eliberat. Prima oară tov. Jianu i-a spus să nu se amestece, a doua oară tov. Voitec s-a dus şi i-a spus tov. Jianu că nu intervine, ci îi cere ca el personal (Jianu) să facă cercetări şi dacă este vinovat să-şi primească pedeapsa, dar dacă nu să i se dea drumul". Tot în cadrul aceleiaşi întâlniri cu informatorul Securităţii, Fielderman a mai arătat că „a fost anchetat foarte sever despre câteva persoane, printre care dr. Iagnov Saul, Gina Ghelerter, Moni Ghelerter şi chiar despre el («Sandu»)"[93], oferind şi propria versiune asupra cauzelor pentru care el şi prietenii săi au intrat în vizorul Securităţii: „el susţinea că anchetatorul ştia foarte multe lucruri, pe care el le-a vorbit numai în casă cu diferite persoane şi chiar discuţii pe care le-a purtat numai cu o singură persoană, astfel că presupune că a avut instalat un microfon în aparatul telefonic, pentru că nu bănuieşte pe nimeni să fi fost informator. În acest sens, i-a dat lui «Sandu» câteva exemple de discuţii purtate numai cu logodnica sa Angelica sau cu «Sandu», pe care anchetatorii le cunoşteau exact"[94].

Într-o altă notă a informatorului „Ion Ionescu" se arăta că Leopold Fielderman era contrariat de faptul că „burghezia franceză se teme încă de nemţi, dar nu vede primejdia pe care o reprezintă pentru dânsa comunismul. Probabil fiindcă nu-ţi poţi da seama de această primejdie înainte de a cunoaşte direct de ce socialiştii de dreapta francezi au făcut jocul comuniştilor. Privind de aici, lucrurile par humoristice. Nu m-ar mira dacă s-ar înlesni în curând în Franţa un guvern cu participarea ori numai cu

---

[88] *Apud* Teşu Solomovici, *Securitatea şi evreii. Teroare, crime, turnători, colaboraţionişti*, Bucureşti, Editura Teşu, 2004, p. 90.
[89] *Ibidem*, pp. 89-90.
[90] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 175.
[91] *Ibidem*, f. 174.
[92] Marin Jianu era ministru adjunct la MAI, având ca sarcină supervizarea activităţii din închisori şi lagăre, îndeplinind această funcţie până la 25 iunie 1952. Pentru detalii, a se vedea Florica Dobre (coord.), Florian Banu, Theodor Bărbulescu, Camelia Ivan Duică, Liviu Ţăranu, *Securitatea. Structuri/Cadre, Obiective şi Metode, vol. I (1948-1967)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, p. 701.
[93] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 174.
[94] *Ibidem*, ff. 174-175.

sprijinul comuniştilor, cum a fost la noi, susţinut de ruşi în scopuri de diversiune internaţională". Cauza principală a succeselor subversiunii comuniste ţinea, în opinia lui Fielderman, de „sistemul de conducere sovietică în materie de politică externă ce se dovedeşte tare, deşi ruşii aparent nu se bucură de încredere. Totuşi, ei ştiu să folosească toate mijloacele pentru a dezbina, a profita de neînţelegeri şi divergenţe, a câştiga timp, a împinge lucrurile pe alte făgaşe. Nu pot urmări lucrurile de la distanţă, dar spectacolul Occidentului îmi pare penibil"[95].

Relativa relaxare din cadrul comunităţii evreieşti ca urmare a slăbirii represiunii după 1955 a determinat schimbări şi în cadrul situaţiei lui Leopold Fielderman, care a fost reprimit în Colegiul avocaţilor, dar nu şi în PMR, din care fusese exclus după arestarea sa. Într-o notă a Securităţii se arăta că, „în materialul informativ scris, trimis de spionul Faibiş David diplomatului israelian Carmel Yehuda, apare numele lui Fielderman Leopold, în sensul că pledează ca apărător în procesele şi recursurile sioniştilor, despre care-l ţine la curent pe Faibiş David"[96].

În privinţa concepţiilor sale politice, o notă a Securităţii din 18 octombrie 1957 aprecia că „dictatura proletariatului îl supără, dar ar fi gata să servească într-un post ce ar da satisfacţie vanităţii sale şi arivismului"[97].

La 29 octombrie 1957, Securitatea semnala faptul că „numitul Poldy Fielderman a fost vizitat de un parlamentar englez, care (…) l-a întrebat de situaţia locuinţelor, a profesorilor, despre muncă, situaţia politică de la noi, probleme la care el a răspuns complet". Tot în cuprinsul acelui document se menţiona că, „în cursul acestui an, Fielderman Leopold a fost vizitat de rudele sale din Franţa"[98]. Vizita rudelor din Franţa era importantă pentru Securitate, deoarece, în luna ianuarie a aceluiaşi an, se semnala faptul că „la Viena există un centru organizat de legionari, care se ocupă cu organizarea scoaterii clandestine din ţară unor elemente care au bani în străinătate.

Din aceleaşi informaţii rezultă că una din persoanele din RPR în jurul căreia se duc discuţii pentru a se organiza scoaterea clandestină din ţară este şi Fielderman Leopold. Menţionăm că, în cazul în care rudele din străinătate ale lui Fielderman vor depune suma de 10.000 dolari, se va organiza scoaterea sa ilegală din RPR"[99]. De asemenea, aşa cum reieşea şi dintr-un referat al Securităţii, din 5 noiembrie 1958, aceasta avea informaţii „că, în anul 1957, spionul american Saramel Gheorghe a venit în RPR cu scopul de a scoate clandestin din ţară mai multe elemente, printre care şi Leopold Fielderman"[100].

O altă relatare despre intenţiile sale de a se stabili în Occident a fost obţinută de Securitate de la fostul agent „Sandu", care, la 9 decembrie 1960, semnala că, „spre sfârşitul lunii noiembrie a.c., Leopold Fielderman l-a chemat şi, în mod confidenţial, i-a transmis că are mari speranţe să obţină viza de plecare din ţară. În legătură cu aceasta, el a spus agentului că mai înainte cu câteva zile a primit un telefon din Paris, de la nepotul

---

[95] *Ibidem*, f. 173.
[96] *Ibidem*, f. 26.
[97] *Ibidem*, f. 53.
[98] *Ibidem*, f. 65.
[99] *Ibidem*, f. 71.
[100] *Ibidem*, f. 79.

său care i-ar fi comunicat că ar fi făcut demersuri şi ar fi obţinut promisiuni favorabile ca el, Fielderman, să plece din ţară, iar mai târziu şi restul familiei. Pentru a obţine această aprobare, nepotul său ar fi făcut o deplasare şi în Anglia”[101].

Din aceste informaţii, Securitatea a dedus că Leopold Fielderman nu mai era interesat decât de emigrare. În hotărârea de clasare a materialului informativ referitor la Leopold Fielderman, din 11 septembrie 1961, se arăta că, „în cursul lunii iulie 1961, a plecat din ţară şi s-a stabilit definitiv în Franţa”[102].

Emanciparea progresivă a elitei politice româneşti şi a dezvoltării a ceea ce s-a numit mai târziu „comunism naţional” a determinat, pe lângă reluarea discuţiilor cu Occidentul, şi o încercare de sensibilizare a exilului românesc la noile realităţi, încercându-se cooptarea acestuia în acţiunea de promovare a noii orientări a regimului. Unul din cei asupra cărora s-a încercat sensibilizarea şi cooptarea sa a fost şi Leopold Fielderman, comuniştii români aducându-şi probabil aminte că, în anul 1947, participase la Conferinţa de Pace de la Paris ca reprezentant PSD, alături de cel al PCR, M.H. Maxy, având ca sarcină de a ţine legătura între delegaţia guvernamentală din România şi organizaţiile mondiale evreieşti[103], ca şi la Berna, făcând parte dintr-o delegaţie economică. La 18 iulie 1964, agentul „Valeriu” afirma într-o notă că a luat legătura cu Leopold Fielderman la Paris. „Am discutat cu el despre ultimele evenimente din ţară şi el spunea că ceea ce se întâmplă acum a preconizat-o el cu mult timp în urmă. Mi-a mai spus că a stat de vorbă cu un om de ştiinţă român, care a venit în delegaţie la Paris şi care i-a caracterizat astfel situaţia: «România se desatelizează, dar nu se decomunizează». I-am spus că în ţară se vorbeşte că el s-ar ocupa cu scoateri de evrei, la care mi-a răspuns că s-a ocupat în total de 13 cazuri, din care 5 erau rude şi n-a câştigat nici un ban, în alte două cazuri nu numai că i s-a «tras chiulul», dar a şi fost calomniat. Mi-a mai spus că pentru plecarea sa din ţară s-au plătit 15.000 de dolari. «Probabil că am fost considerat ca un obiect scump»”[104].

Poziţia din vara anului 1967, când conducerea de la Bucureşti refuza ruperea relaţiilor diplomatice cu Israelul, l-a determinat pe Fielderman să-şi exprime părerea faţă de emisarii regimului. Astfel, într-o notă informativă din 29 iunie 1967, era relatată întâlnirea agentului „Dobre” cu fostul membru al PSD: „L-a întâmpinat pe «Dobre» cu următoarele cuvinte: «când am auzit că eşti aici, am fost puţin derutat, ştiind că ai avut neplăceri în 1958, când ai fost aspru criticat pentru păreri antisovietice în critica teatrală, dar am ţinut să te văd pentru a discuta unele probleme, şi anume:

-care este situaţia evreilor în România?

-cum se mai manifestă antisemitismul, a mai slăbit?[105]

-dacă au intervenit în ultimii ani schimbări importante în democratizarea vieţii în România şi care sunt relaţiile cu ruşii?»

---

[101] *Ibidem*, f. 11.

[102] *Ibidem*, f. 2.

[103] Idem, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 2, f. 329.

[104] Idem, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 210.

[105] *Ibidem*, f. 207.

«Dobre» (…) i-a vorbit în amănunt despre situaţia evreilor din ţară, i-a demonstrat că nu există antisemitism şi că, în privinţa democratizării vieţii, s-au făcut schimbări uluitoare, confirmate de însăşi presa străină interesată în cunoaşterea acestora.

I-a dat ca ultim şi elocvent exemplu, poziţia RS România în conflictul arabo-israelian.

Fielderman, după ce l-a ascultat, a afirmat: «Nu cred în nici un fel de schimbări reale! Ziarele franceze, filmele şi alte asemenea mijloace nu mă pot convinge de adevărul celor susţinute despre România. În privinţa poziţiei României în legătură cu războiul din Orient, aceasta este o chestiune legată de politica sa şi de interesele României. Nu cred în atitudinea obiectivă a României, că poziţia ei ar fi sinceră».

Văzând că Fielderman se postează pe o poziţie de totală neîncredere în cele afirmate de «Dobre», acesta i-a (…) propus să vină în ţară să discute şi cu alţi conaţionali şi cu siguranţă că se va convinge de realitate. Fielderman a spus că el nu vine în România, întrucât nu este convins că nu i se va întâmpla ceva şi că sub nici o formă nu va crede în tendinţele de democratizare ale regimului, în sinceritatea intenţiilor comuniste ale conducerii statului român”[106].

Era opinia unui fost „tovarăş de drum”, care îi cunoştea bine pe comunişti!

[106] *Ibidem*, f. 208.

Adrian Nicolae **PETCU**

Părintele Arsenie Papacioc în documentele Securităţii (1938-1958)

Father Arsenie Papacioc in the Documents of the Securitate

The present paper outlines the biography of Arsenie Papacioc, a well-known Orthodox confessor, as displayed in the documents of the Securitate archives, which is an unprecedented project in Romanian post-December historiography. We bring to attention aspects concerning the political fight supported by Papacioc before 1945, as well as his joining the monastery, when he adopted the spiritual struggle. Trying to find a monastery ruled by incessant prayer, Papacioc arrived at Sihastria, where Cleopa Ilie was the abbot. Papacioc became Cleopa's disciple, being permanently beside him between 1951 and 1958, at Slatina, where the monastic reform based on Patriarch Iustinian's initiative had positive results.

Hieromonk Daniil, the initiator of "Rugul aprins" at Antim, who was abbot at Rarau monastery, joined the monastic activity at Slatina. However, a form of monasticism popular among believers could not be tolerated by the state authorities that launched extensive operations of informative surveillance, putting pressure on the authorities of the Church. When the authorities considered that they were dealing with a legionary conspiracy against the state, they started to arrest those who still took part in the activities of "Rugul aprins" movement. Arsenie Papacioc, who had been under surveillance for more than a decade, was also arrested.

Etichete: Arsenie Papacioc, Securitate, persecuţie, Rugul Aprins, monahism

Keywords: Arsenie Papacioc, Securitate, persecution, Rugul Aprins, monasticism

Izvoare şi literatură

Părintele Arsenie Papacioc a fost unul dintre duhovnicii de seamă pe care Biserica Ortodoxă Română i-a avut în secolul al XX-lea. Însă, pentru trecutul său politic şi importanţa pe care a căpătat-o ca reper de spiritualitate într-o perioadă de mari încercări la adresa Bisericii, Arsenie Papacioc a cunoscut persecuţia ateistă.

Încă din tinereţe, Anghel Papacioc duce o activitate politică, de coloratură legionară, continuând cu acea convertire totală pentru slujirea Bisericii după Al Doilea Război Mondial. Din aceste două motive principale, el a fost urmărit permanent de Securitate, astfel încât în arhiva fostelor organe de represiune există un volum impresionant de documente, care se prezintă în opt dosare, respectiv 15 volume, toate acestea însumând peste 3500 de file. Categoriile de dosare sunt diverse, de la cele penale

întocmite în perioada 1938-1943, apoi în cea comunistă, 1958-1964, până la cele de urmărire informativă, cu limitele cronologice între 1948-1988.

În materialul de faţă ne propunem să punctăm reperele biografice ale părintelui Arsenie Papacioc pentru perioada 1938-1958, aşa cum se găsesc în dosarele din arhiva fostei Securităţi, în scopul clarificării unor confuzii şi scoaterii la lumină a unor informaţii necunoscute până acum. Este vorba de confuziile legate de activitatea politică depusă până la intrarea în monahism, apoi de evoluţia slujirii sale ca ieromonah, în mănăstirile prin care a vieţuit înainte de arestarea în grupul Rugului Aprins, în 1958.

Demersul nostru este motivat mai ales de faptul că în toate apariţiile editoriale de până acum, încercările biografice s-au făcut pe baza mărturiilor părintelui date în diferite interviuri[1]. Astfel de secvenţe biografice au multe lacune, mai ales din cauza lipsei documentării în arhive. De pildă, în primul volum al convorbirilor duhovniceşti editate de Ioanichie Bălan, la Arsenie Papacioc se face o introducere scurtă în biografia sa, unde se enunţă că „îşi face anii de ucenicie monahală în mănăstirile Cozia şi Antim şi este călugărit în anul 1949 la mănăstirea Sihăstria”[2]. În volumul al doilea, într-o notă se arată că, „după ce termină o şcoală medie de artă şi sculptură, Arsenie Papacioc intră în viaţa monahală la mănăstirea Cozia. În anul 1949 este tuns în monahism la mănăstirea Sihăstria”[3]. În ambele prezentări nu se spune nimic de încercarea lui Papacioc de a se călugări la Tismana sau despre intrarea în monahism abia după eliberarea din închisoare. De asemenea, o lacună este cea legată de locul tunderii în monahism a părintelui, care a fost la mănăstirea Antim pe seama chinoviei de la Sihăstria.

După 1990, au fost câteva încercări pentru realizarea unei biografii cât mai cuprinzătoare şi bine documentată, mai ales că mărturiile părintelui date în diferite interviuri au adus un plus de informaţie[4]. Cu toate acestea, documentele, mai ales cele din arhiva fostei Securităţi, nu au fost cercetate şi coroborate atât cu mărturiile orale, cât şi cu cele din alte surse, precum arhivele confesionale.

În vâltoarea luptei politice

Anghel (Arsenie) Papacioc s-a născut la 15 august 1914[5], ca al şaptelea copil din familia agentului sanitar Vasile Papacioc, din satul Misleanu, comuna Perieţi, judeţul

---

[1] Iniţiatorul acestor demersuri a fost neobositul ieromonah Ioanichie Bălan, la vremea aceea vieţuitor la mănăstirea Bistriţa moldavă, mai apoi la Sihăstria Neamţului. Facem referire la cele două volume din *Convorbiri duhovniceşti*, editate de Episcopia Romanului şi Huşilor, vol. 1, în 1984, pp. 443-453 şi vol. 2, în 1988, pp. 657-680. De asemenea, după 1990 au fost publicate trei volume *Ne vorbeşte Părintele Arsenie,* text îngrijit de arhimandritul Ioanichie Bălan, ed. a II-a, vol. 1-3, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2010.

[2] *Convorbiri duhovniceşti*, vol. 1, p. 443.

[3] *Ibidem*, vol. 2, p. 657.

[4] Un exemplu în acest sens este compilaţia, dacă am folosi termenul academic de preluare a unor texte fără precizarea surselor, fie ele şi orale, publicată ca introducere biografică realizată de ieromonahul Bogdan Stancu la volumul *Veşnicia ascunsă într-o clipă*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2004, pp. 15-80, reeditată apoi cu titlul *Din viaţă şi din Duh*, în volumul „Iată duhovnicul-Părintele Arsenie Papacioc”, ediţie integrală alcătuită de Ieromonah Benedict Stancu, Bucureşti, Editura Sofia, [2010], pp. 7-43.

[5] În unele documente din arhiva fostei Securităţi figurează cu data de 13 august.

Ialomiţa. Familia sa era originară din Macedonia grecească. De mic, Anghel dă dovadă de memorie bogată şi inteligenţă vie, de multe ori fiind premiant la şcoală. Activează ca membru al cercului literar „Vraja" şi se remarcă în întrecerile interşcolare de educaţie fizică. După absolvirea şcolii primare din comuna natală, în 1927 pleacă la Bucureşti, unde timp de cinci ani urmează Şcoala de Arte şi Meserii, secţia sculptură, din cadrul Liceului industrial nr. 1[6].

Influenţat de militantismul legionar care proclama deviza României creştine, la 10 mai 1933, Anghel Papacioc se înscrie în Mişcarea legionară, în cuibul „Iancu Jianu" din comuna natală. Ulterior, pleacă în Capitală ca să participe ca voluntar în tabăra legionară din Bucureştii Noi, unde se ridica Casa verde[7].

În toamna lui 1933 face propagandă electorală în judeţul Făgăraş, într-o echipă care purta numele de „Vulturii Albi". Însă, Garda de Fier este dizolvată, iar foştii membri urmăriţi de Siguranţă. În această situaţie, tânărul Papacioc se angajează la prăvălia „Săracul", situată vizavi de Ateneul Român din Bucureşti, până la finalizarea procesului legat de uciderea prim-ministrului Ion Gh. Duca. Pleacă la ferma Giuleşti, unde va munci timp de 77 de zile. La înfiinţarea partidului „Totul pentru ţară", Papacioc este numit şef al organizaţiei legionare Sector 4 Verde Bucureşti. În 1935 este numit şeful educaţiei legionare în judeţul Ialomiţa, funcţie pe care o va deţine până în 1936, când se incorporează în armată, în Regimentul 40 Infanterie Bazargic (mutat apoi la Medgidia)[8].

După satisfacerea stagiului militar, în martie 1938 tânărul Anghel Papacioc pleacă la Zărneşti, pentru a lucra alături de fratele său. În apropierea acestei localităţi, la Tohanu, marele industriaş Nicolae Malaxa construise o fabrică de muniţie[9], în vederea producerii fulminatului de mercur (folosit la capsa de aprindere a proiectilelor), care până atunci se importa din Cehoslovacia. În perioada 19 aprilie-15 noiembrie 1938, Anghel Papacioc lucrează pe un post de „controlor", apoi ca şef de atelier[10]. Potrivit mărturiei sale, Papacioc a fost cel care a fabricat prima mostră de fulminat din România[11].

Din cauza apartenenţei sale politice şi, probabil, a poziţiei strategice care îl avea locul de muncă, la 13 iulie 1938 este arestat împreună cu un alt legionar, la care locuia.

---

[6] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 5690, f. 8; Idem, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, ff. 188, 190v.

[7] Idem, fond Penal, dosar nr. 5690, f. 8; Idem, fond Informativ, dosar nr. 258106, f. 1.

[8] Idem, fond Penal, dosar nr. 5690, ff. 8-8v.

[9] Aceasta a fost construită în urma adoptării Decretului nr. 2233/15 martie 1937 de către regele Carol al II-lea, pentru producerea de muniţie de război. Treptat, s-a început producerea de armament, prin construirea unor şenilete blindate, din care două au fost furnizate de patronul Nicolae Malaxa legionarilor care participau la rebeliunea din 1941. Din acest motiv, guvernarea antonesciană i-a confiscat fabricile lui Malaxa, însă producţia de armament s-a dezvoltat, uzinele de la Tohanu devenind parte a unui concern cu numele de „Rogifer". După 1945, uzinele au revenit patronului Malaxa, în 1948 au fost naţionalizate, din 1953 producând biciclete, iar din 1958 motociclete.

[10] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, ff. 189, 197v. La această societate a fost angajat cu 17 lei pe oră (*Ibidem*).

[11] Idem, fond Penal, dosar nr. 5690, f. 8v; *Iată duhovnicul*, p. 10.

La domiciliul acestuia, jandarmii din Zărneşti au găsit „o cămaşă verde-uniformă legionară”, trei cărţi, un calendar „Libertatea”, fotografii şi cărţi poştale[12].

Înaintat în justiţie, pentru delictul de încălcare a Legii pentru apărarea ordinii în stat, la 18 iulie Anghel Papacioc a fost eliberat din penitenciarul Braşov la dispoziţia Parchetului Militar. Ulterior, la 8 ianuarie 1939, dosarul a fost clasat[13].

Cu toate acestea, începând cu data de 18 decembrie 1938, autorităţile dispun internarea lui Papacioc în lagărul de la Miercurea Ciuc, până în aprilie 1940[14]. În timpul detenţiei administrative, la 10 decembrie 1939, pe foaia personală, Papacioc era caracterizat „liniştit şi ascultător. Nu s-a dedat la nici un fel de manifestare”[15].

O lună mai târziu, Papacioc înaintează o cerere de punere în libertate, motivându-şi demersul pe faptul că şi-a revizuit trecutul politic, marcat de „naivitate şi nestabilitate, caracteristice tinereţii” şi că este „bolnav de plămâni şi inimă”, cu promisiunea că va „respecta legile ţării şi pe monarh”[16]. Era a doua cerere de eliberare a lui Papacioc, după cea din 25 noiembrie 1939, în care îşi reitera „desolidarizarea de fosta organizaţie legionară”[17], ataşamentul faţă de monarh şi mai ales „dezaprobarea cu toată energia fiinţei sale a gestului criminal săvârşit împotriva prim-ministrului Armand Călinescu”[18]. Cererile sale repetate de eliberare se datorau, probabil, evenimentului trist din familia sa, legată de moartea fratelui său[19].

Totuşi, în februarie 1940, Legiunea de Jandarmi Braşov se pronunţa împotriva eliberării sale, pe motiv că, „pe timpul când propaganda era permisă, a fost cel mai înfocat propagandist şi instigator legionar din judeţul Braşov. A ţinut conferinţe, a împărţit manifeste şi broşuri, a făcut propagandă de la om la om” şi că, „după dizolvarea partidelor politice şi interzicerea oricărei activităţi cu caracter politic, acest individ a continuat şi pe mai departe activitatea lui nefastă şi periculoasă ordinei de stat, fapt ce i-a atras internarea în domiciliul obligatoriu”[20]. De asemenea, într-o altă fişă a aceleiaşi unităţi de jandarmi, Anghel Papacioc era considerat: „capabil de comiterea unor acte de teroare”[21].

---

[12] ACNSAS, FP/Braşov, dosar nr. 6896, f. 3.
[13] *Ibidem*, ff. 1, 6-7.
[14] Idem, fond Penal, dosar nr. 40660, vol. 2, f. 23; Idem, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 52.
[15] Idem, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 42v.
[16] *Ibidem*, f. 52.
[17] Declaraţii de desolidarizare mai făcuse la 15 ianuarie şi 24 martie 1939 (*Ibidem*, dosar nr. 185003, vol. 5, ff. 18-19).
[18] *Ibidem*, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 57.
[19] În timpul domiciliului obligatoriu de la Miercurea Ciuc, Anghel Papacioc află de uciderea fratelui său, Radu, alături de alţi legionari, de către jandarmi ai Legiunii Braşov, la ordinul Prefecturii, în urma asasinării prim-ministrului Armand Călinescu. Radu Papacioc fusese împuşcat la 22 septembrie, în locul numit „Podul Turcului”, din comuna Tohanu Vechi, cadavrul său fiind expus pentru două zile, cu o pancartă pe care avea înscrisul: „De azi înainte astfel se pedepsesc trădătorii de ţară şi neam”. A fost înmormântat într-o groapă comună în cimitirul din Râşnov (Idem, fond Penal, dosar nr. 40660, vol. 2, ff. 1-2v, 19-21v).
[20] *Ibidem*, f. 47.
[21] *Ibidem*, f. 48.

După eliberarea din lagăr la 10 aprilie 1940, Papacioc lucrează ca secretar la un cabinet de avocatură din Zărneşti. Aici este prins de evenimentele din septembrie 1940, care au dus la instalarea guvernului „naţional-legionar" în România. În noile condiţii politice, la 8 octombrie 1940 este numit şef legionar al plasei Zărneşti şi primar al comunei cu acelaşi nume, funcţie pe care o va deţine până la 25 ianuarie 1941[22].

În această calitate politică şi în urma unui ordin dat de Prefectura Braşov, la 21 ianuarie 1941 Anghel Papacioc a cerut mobilizarea legionarilor din fabrica „Malaxa" din Tohanu. În zonă se propaga tot mai insistent zvonul că Braşovul s-ar afla sub asediul unei lovituri de stat şi că „francmasonii şi comuniştii ar vrea să ocupe instituţiile". În consecinţă, personal, Anghel Papacioc s-a deplasat la postul de jandarmi din localitate, unde a preluat armamentul din dotarea forţelor de ordine în vederea apărării principalelor obiective din urbe, precum poşta, centrala telefonică, fabrica de muniţii, totul „în absolută ordine", ulterior mergând la Braşov[23]. Potrivit documentelor de arhivă consultate, în Zărneşti nu s-a tras nici un foc de armă, nu a fost dezarmat nici un cadru militar iar la Braşov, primarul Papacioc nu a fost implicat în nici un incident armat[24].

Nu este cazul să detaliem acest episod în materialul de faţă. Însă, putem spune că acest caz a fost cercetat de organele judiciare la presiunea factorului guvernamental antonescian şi mai ales în urma unui denunţ anonim. Prin Sentinţa nr. 111 din 15 aprilie 1941 a Tribunalului Militar al Garnizoanei Braşov, lui Anghel Papacioc i „s-a stins acțiunea penală", deoarece fusese condamnat prin Sentinţa nr. 41 din 5 aprilie 1941 a Curţii Marţiale Braşov, la 6 ani închisoare corecțională și doi ani interdicție, pentru „rebeliune"[25].

De remarcat este faptul că, în timpul cercetărilor penale, la 8 martie 1941 Papacioc era dat în urmărire de către Poliţia Braşov în vederea arestării. Dar patru zile mai târziu, Papacioc însuşi s-a prezentat de bunăvoie autorităţilor de ordine, fiind încarcerat în penitenciarul Braşov[26].

La 7 august 1941, în urma cererii de eliberare formulată în conformitate cu decretul-lege de trimitere a militarilor activi şi a concentraţilor pe Frontul de Est[27],

---

[22] Idem, fond Penal, dosar nr. 5690, f. 8v; Idem, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 493v; *Iată duhovnicul*, p. 11.

[23] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 40660, vol. 1, ff. 177-177v, 653-653v.

[24] *Ibidem*, ff. 222-223v; Idem, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 493v.

[25] Idem, fond Penal, dosar nr. 40660, vol. 1, f. 608; Idem, dosar nr. 5690, f. 8v; *Ibidem*, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 193v.

[26] *Ibidem*, dosar nr. 258106, ff. 3-4; Idem, fond Penal, dosar nr. 5690, f. 8v; Idem, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 105; *Ibidem*, dosar nr. 185003, vol. 5, f. 7.

[27] Este vorba de Decretul nr. 2054/15 iulie 1941, publicat în „Monitorul oficial", an CIX, nr. 166, din 16 iulie 1941, p. 4083. La art. 1 se prevedea suspendarea pedepselor celor care au suferit o condamnare pentru delicte pronunţate de „instanţele militare împotriva militarilor activi şi a celor concentraţi, care fac parte din unităţile combatante mobilizate în armata de operaţiuni". Condamnatul eliberat din închisoare avea un termen de 5 zile să se prezinte la „partea sedentară a unității căreia îi aparținea" (art. 2). Procedura era inițiată de Parchetul civil de la locul unde condamnatul executa pedeapsa, pentru ca directorul închisorii să anunţe partea sedentară a unității militare unde condamnatul urma să se prezinte. După expirarea termenului de 5 zile, în

Anghel Papacioc este eliberat. În cinci zile se prezintă la Regimentul 40 Infanterie din Medgidia, dar Biroul de recrutare îl lasă la vatră, pe motiv că „nu intră în prevederile legale"[28].

Revine în Zărneşti, de unde, cu acordul organelor de jandarmerie, pleacă într-o excursie în munţii Piatra Craiului. Se întoarce în localitate, unde, după o scurtă vizită în satul natal, pentru a-şi vedea mama, se hotărăşte să facă negustorie.

La 20 octombrie 1941, Parchetul Tribunalului Braşov remite ordinul de reîncarcerare a lui Anghel Papacioc, pe motiv că nu s-ar fi prezentat la regiment[29]. Papacioc află de acest lucru. Nedorind să mai cunoască regimul de închisoare şi pentru „a se îngriji de sănătate", se sustrage reţinerii, plecând în munţii Piatra Craiului. Este dat în urmărire generală[30]. Într-o perioadă în care mergea la Braşov, pentru a-şi procura cele necesare traiului de munte, se întâlneşte cu un alt legionar care îi sugerează posibilitatea de a pleca din ţară. Cu ajutorul unei călăuze, în noaptea de 18 spre 19 iunie 1942, încearcă să treacă frontiera în Iugoslavia. Însă, pichetul de grăniceri din partea iugoslavă îl predă pe Papacioc autorităţilor române[31].

În timpul cercetărilor efectuate de Poliţia din Timişoara, lui Anghel Papacioc i se depistează o „apendicită cronică"[32]. După o perioadă de tranzit în penitenciarul central Braşov, la 16 iulie 1942 Papacioc avea să fie transferat la Vaslui[33].

Încarcerat şi convertit

Potrivit foii matricole de penitenciar aflăm că, în timpul detenţiei de la Braşov, Papacioc a avut o „purtare bună şi a lucrat la făcutul capelei din penitenciar"[34]. Informaţia se verifică prin mărturia lui Virgil Maxim, care în memoriile sale arată că Papacioc „realizase în 1941-1942 uşile împărăteşti pentru capela din Braşov"[35]. Probabil că lucrarea lui Papacioc a fost executată în cele două perioade de detenţie la Braşov, de aproximativ o lună, mai întâi ca reîncarcerat, apoi ca inculpat în procesul privind neprezentarea la incorporare.

---

caz de neprezentare a respectivilor condamnaţi, aceştia erau consideraţi „nesupuşi", urmăriţi şi trimişi înaintea instanţelor militare (art. 9).

[28] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 185003, vol. 5, f. 4. Abia la 16 octombrie 1941 este „chemat la concentrare", iar la 22 octombrie şi 4 februarie 1942 figurează ca „neprezentat, dat ca nesupus". Ulterior, printr-un ordin al Marelui Stat Major, Anghel Papacioc a fost mutat de la Regimentul 40 Infanterie la Regimentul 92 Infanterie, unde la 11 martie 1942 urma să fie incorporat. La 26 iulie 1942, ordinul a fost anulat de emitent, urmând ca Papacioc „să rămână în închisoare până la completa executare a pedepsei" (*Ibidem*, ff. 13, 16; *Ibidem*, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 191v).

[29] *Ibidem*, dosar nr. 185003, vol. 5, f. 4.

[30] *Ibidem*, dosar nr. 258106, f. 7.

[31] Idem, fond Penal, dosar nr. 5690, ff. 8v-11.

[32] Idem, fond Informativ, dosar nr. 234231, ff. 18-18v.

[33] *Ibidem*, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 355. Într-o adresă din 16 iulie 1942 a conducerii penitenciarului Braşov către cea din Vaslui se solicita confirmarea „de primirea lui şi a ne restitui efectele şi fiarele ce se află asupra sa" (*Ibidem*, f. 510).

[34] *Ibidem*, f. 451v.

[35] Virgil Maxim, *Imn pentru crucea purtată*, ed. a II-a, [f.l.], Editura Antim, 2002, p. 118.

Astfel, din 17 septembrie 1942, Papacioc s-a aflat din nou în penitenciarul Braşov, deoarece era judecat de Curtea Marţială a Garnizoanei Braşov. Prin Sentinţa nr. 2922 din 29 septembrie 1942 a fost condamnat la două luni închisoare corecţională pentru „delictul de neanunţarea schimbării domiciliului, doi ani închisoare corecţională pentru trecerea frauduloasă a frontierei, şase luni închisoare şi două mii lei amendă pentru delictul de fals, la şase luni închisoare corecţională şi două mii lei amendă pentru delictul de uz de fals". Potrivit sentinţei, Papacioc urma să execute „pedeapsa cea mai gravă"[36].

În octombrie 1942 era transferat, din nou, la penitenciarul Vaslui, apoi o lună mai târziu la Aiud, cu menţiunea „bolnavul fiind f. debil nu suportă fiarele"[37]. Aici a fost deţinut alături de alţi legionari, mulţi cunoscuţi, precum Traian Trifan, fostul prefect de Braşov sau Marian Traian, şeful organizaţiei legionare pe judeţul Braşov în vremea guvernării legionare, apoi Valeriu Gafencu, Ioan Ianolide, Marin Naidim sau preotul Vasile Serghie, care formau „grupul misticilor". În acest penitenciar a trebuit să suporte un tratament extrem de dur, de multe ori cunoscând regimul de separație celulară, potrivit foii matricole: „În celular numai de noapte, de la 5 octombrie 1942 până la 5 octombrie 1945; viaţa în comun de la 5 octombrie 1945"[38].

În februarie 1944, Papacioc a făcut o cerere de eliberare din penitenciar, motivată de deficienţa tratamentului medical şi a alimentaţiei precare. De asemenea, în demersul său arăta că este bolnav de tuberculoză, că „nu mai are speranţe să mai trăiască" şi că doreşte să fie lăsat „spre a muri lângă familia lui"[39]. Cererea i-a fost respinsă, mai ales că avea de executat din pedeapsa de 6 ani, la care fusese condamnat iniţial.

Din 1945, atunci când regimul de detenție a permis, Papacioc a sculptat un chivot ce reprezenta biserica mănăstirii Argeşului în miniatură, obiect dăruit mai apoi mănăstirii Vladimireşti, din judeţul Tecuci[40].

Potrivit lui Virgil Maxim, aflăm că această iniţiativă a avut-o Ioan Ianolide, proiectul fiind executat de Nicu Mazăre, cu dimensiuni stabilite la scară „după fotografii din cărţi şi manuale şcolare", cu tâmplărie din lemn de nuc lucrată de Ion Schiau, Dumitru Căliman şi Ion Iordache, în timp ce sculptura a fost realizată de Anghel Papacioc. Acelaşi memorialist arată că, în temniţa de la Aiud, Papacioc a mai realizat candele din lemn de nuc, cu încrustări din os sculptat şi alte obiecte de cult la adăpostul atelierului de împletituri de nuiele care funcţiona cu aprobarea conducerii penitenciarului. Unele obiecte au fost confiscate, altele au fost scoase afară, precum chivotul, care, după un şir de peripeţii, a ajuns pe masa altarului bisericii mănăstirii de la Vladimireşti[41].

Tot în această perioadă a existat o anumită toleranţă din partea autorităţilor pentru manifestarea spirituală atât de intensă în grupul din care Anghel Papacioc făcea

[36] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, ff. 454, 468, 470.
[37] *Ibidem*, ff. 452-453, 469.
[38] *Ibidem*, f. 451v.
[39] *Ibidem*, f. 371.
[40] *Ibidem*, dosar nr. 185003, vol. 2, f. 391; *Ibidem*, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 84v.
[41] Virgil Maxim, *Imn pentru crucea purtată*, pp. 118-119.

parte. Sub îndrumarea preotului Vasile Serghie, viaţa religioasă presupunea frecventarea, în fiecare duminică şi sărbătoare religioasă, a capelei din incinta închisorii, discuţii pe teme religioase, lecturarea din Biblie, operele Sfinţilor Părinţi şi alte lucrări duhovniceşti[42]. Astfel de secvenţe nu le-am putut surprinde în arhivele Securităţii, deocamdată fiind tributari literaturii memorialistice. Din aceleaşi surse aflăm că Anghel Papacioc a muncit alături de membrii „grupului misticilor" la ferma agricolă de la Galda de jos[43].

Pentru că avea antecedente legionare, la sesizarea Legiunii de jandarmi Braşov, Anghel Papacioc a figurat pe lista celor care urmau să fie internaţi începând cu 20 ianuarie 1945 în lagărul de la Hălchiu. Însă, decizia a fost anulată, deoarece Papacioc era încarcerat la Aiud[44].

În ianuarie 1946, Papacioc beneficiază de reducerea pedepsei, după cum urmează: „În conformitate cu art. I, lit. a se graţiază total pedeapsa de 2 luni închisoare corecţională; art. I, lit. b se reduce la jumătate pedeapsa de şase luni şi art. I, lit. b se reduce la două treimi pedeapsa de 2 ani închisoare corecţională"[45]. Această reducere era rezultatul cererii de recurs înaintată de Papacioc la 11 februarie 1945[46].

Intrarea în monahism

La 8 septembrie 1946, Anghel Papacioc a fost eliberat din închisoarea Aiud[47]. Câteva luni mai târziu, el a încercat să intre în obştea monahală de la mănăstirea Frăsinei, fiind însă refuzat. Dar Papacioc era hotărât să intre în monahism. Experienţa carcerală îl convinsese să abandoneze lupta politică şi să o adopte pe cea spirituală, după cum arăta într-o autobiografie din 1951: „Am avut cea mai nemiloasă renunţare la viaţa de mirean, cu procese sufleteşti care mi-au iluminat viaţa interioară până la cea mai din urmă renunţare, închinându-mi - din o mare necesitate - toate sentimentele inimii mele Domnului, plecând la mănăstire"[48].

Astfel, la 15 ianuarie 1947 intra ca frate pe poarta mănăstirii Cozia, din judeţul Vâlcea. Era unul dintre cei mai învăţaţi membrii ai chinoviei voievodale de pe malul Oltului, după cum mărturiseşte într-un interviu[49]. După 11 luni de trai monahal este trimis ca profesor la Şcoala de cântăreţi bisericeşti de la mănăstirea Turnu, judeţul Argeş (astăzi, în Vâlcea), unde funcţionează un trimestru. Ulterior, este trimis să administreze

[42] *Ibidem*, pp. 107-115.
[43] *Ibidem*, pp. 127-134.
[44] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 258106, ff. 8, 20-27; *Ibidem*, dosar nr. 211015, vol. 2, ff. 62, 203, 206, 208v, 373, 374.
[45] *Ibidem*, ff. 454, 498, 505.
[46] *Ibidem*, ff. 493-494.
[47] A se vedea fişa matricolă publicată de IICCMER la adresa: http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2002.%20Panda%20-%20Partoc/Papacioc%20Anghel/index.php
[48] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 137.
[49] *Iată duhovnicul*, p. 12.

domeniul mănăstirii Cozia de la Comanca, județul Romanați, unde va sta vreme de șapte luni[50].

Cu toate acestea, problema antecedentelor politice nu-i dădea pace, Anghel Papacioc fiind suspectat în continuare de „activitate subversivă". Orice deplasare pe care o făcea trebuia să o raporteze la poliție. Din acest motiv, în toată perioada viețuirii de la Cozia, a fost verificat aproape lunar de către Siguranță, de fiecare dată rezultatul fiind negativ[51].

La Comanca este remarcat de părintele Gherasim Iscu, stareţul mănăstirii Tismana, care îl cheamă în obștea acestei lavre gorjene, cu începere de la 1 septembrie 1948[52]. Aici stă vreme de cinci luni, până este cunoscut de exarhul mănăstirilor din Arhiepiscopia Craiovei, arhimandritul Teofil Niculescu, care îl numește profesor la Școala de cântăreți bisericești de la Mofleni, de lângă Craiova[53].

Însă, plecarea neanunțată a lui Papacioc la mănăstirea Tismana a pus pe jar organele de Securitate. Din acest motiv, în perioada octombrie 1948-martie 1949, Anghel Papacioc a fost căutat de Direcția Generală a Securității la toate unitățile regionale din sudul Ardealului și din Muntenia, în cazul depistării sale, urmând să fie luat „în supraveghere". Inițial, autoritățile au crezut că s-ar fi deplasat la domiciliul părinților sau la cel de la Zărnești, acolo unde depusese cea mai multă activitate politică[54].

Dacă a fost o imprudență a sa sau pur și simplu a vrut să se sustragă urmăririi autorităților nu știm. Pe de altă parte, urmărirea sa se consuma în contextul valului de arestări declanșat de autoritățile comuniste, în mai 1948, în rândurile legionarilor. Cert este că, de la Tismana, Papacioc se mută pentru a viețui la schitul Cioclovina, care aparținea de lavra gorjeană. De altfel, aici dorea să se stabilească pentru viețuirea monahicească, după cum documentele din arhiva mitropolitană de la Craiova dau mărturie, acest episod fiind, practic, inexistent în evidențele Securității. În cererea către arhiepiscopul Firmilian al Craiovei, locțiitorul de stareț al mănăstirii Tismana, protosinghelul Vichentie Mănescu, arăta că Anghel Papacioc „este un element deosebit și cu totul pregătit pentru primirea acestei sfinte făgăduințe către Dumnezeu. Totodată ducem la cunoștința Înalt Prea Sfinției Voastre, că susnumitul are vârsta de 34 ani, absolvent al Școalei de Belle Arte cu diploma de profesor de desen și un bun sculptor, iar partea duhovnicească, ca cea principală, se poate vedea în figura sa un ceva mistic și cu totul dat lui Dumnezeu cu toată ființa sa. Bun cunoscător în cele ale stranei și cu totul fără preget în exactitatea orelor de rugăciune"[55].

---

[50] ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, ff. 137-137v, 380, 401-406; *Ne vorbește părintele Arsenie*, ed. cit., vol. 2, pp. 91-92.
[51] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, ff. 380-382, 390-392, 397, 408.
[52] Arhiva mănăstirii Tismana, dosar nr. 1/1949, f. 461.
[53] ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 137v; *Ne vorbește părintele Arsenie*, ed. cit., vol. 2, pp. 92-94.
[54] ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, ff. 108-113, 116-118, 121-122, 152, 147, 163, 165-171, 394-395, 411-424.
[55] Arhiva Mitropoliei Olteniei, fond Personal monahal plecat din eparhie, pensionați și decedați, pachet 1, inventar 11, dosar nr. 101, f. nenum.

Însă, liniştea candidatului la monahism a fost tulburată de gestul imprudent al exarhului mănăstirilor din Arhiepiscopia Craiovei. La 10 decembrie 1948, Teofil Niculescu solicita Poliţiei Vâlcea „fişa personală a fratelui Anghel Papacioc din care să rezulte dacă a făcut sau nu politică subversivă”[56]. Solicitarea exarhului era motivată de alcătuirea dosarului, împreună cu documentele de la Episcopia Râmnicului ce urmau să parvină, pentru ca „fratele Anghel” să poată fi tuns în monahism la mănăstirea Tismana.

Cu toate insistenţele stareţului tismănean Vichentie Mănescu şi bunăvoinţa arhiepiscopului Firmilian al Craiovei, Anghel Papacioc se vede nevoit să refuze tunderea în monahism, iar la 27 ianuarie 1949 îşi depune demisia de la Şcoala de cântăreţi. În rezoluţia arhiepiscopului Firmilian se aproba cererea şi eliberarea unui „bilet de ieşire din eparhie”[57]. Practic, fratele Anghel Papacioc părăsea Eparhia Craiovei, în căutarea unei alte mănăstiri.

Plecarea precipitată a lui Anghel Papacioc de la Craiova are totuşi o explicaţie. Acesta, practic, dispăruse de la mănăstirea Cozia şi era căutat de Securitate. Cum exarhul mănăstirilor din Arhiepiscopia Craiovei solicitase cazierul lui Papacioc la Poliţia din Vâlcea, atunci acest demers nu a făcut decât să mobilizeze Securitatea pentru a-l căuta pe Papacioc la Schitul Cioclovina, după cum chiar el mărturiseşte într-un interviu[58]. La 11 ianuarie 1949, Securitatea Tg. Jiu solicita Direcţiei Regionale de Securitate Craiova dosarul personal al lui Anghel Papacioc, acum „ascuns atât sub haina călugărească, cât şi la schitul Cioclovina”[59]. Mai mult decât atât, centrala Securităţii cerea unităţii subordonate de la Craiova ca, în cazul prezentării la postul de profesor din Şcoala de cântăreţi, pe lângă Papacioc să fie dirijat un informator[60]. Însă, ordinul era tardiv, deoarece Papacioc plecase deja de la schitul Cioclovina şi, din nou, Securitatea nu ştia cu ce destinaţie[61].

Ulterior, pe Anghel Papacioc îl găsim la mănăstirea Sihăstria, acolo unde stareţ era marele duhovnic Cleopa Ilie. Ca şi cel precedent, acest episod nu se regăseşte în documentele Securităţii, cu excepţia unei declaraţii dată de Papacioc în 1951. Aşadar, la Sihăstria este primit ca frate, devenind ucenicul cel mai apropiat al stareţului[62].

La puţin timp este chemat de patriarhul Justinian Marina la Bucureşti, pentru a lucra în atelierele de sculptură din cadrul Institutului Biblic şi de Misiune, vieţuind la mănăstirea Antim. Aici mai surprinde din spiritul grupului Rugul Aprins, care fusese interzis de autorităţile comuniste cu un an înainte. Poartă convorbiri duhovniceşti cu monahul Agathon Sandu Tudor, Benedict Ghiuş şi alţii care mai frecventau Antimul. Se manifestă împotriva descoperirii tradiţiei isihaste pe cale teoretică, susţinând o viziune pragmatică, prin practicarea neîncetată a rugăciunii inimii. „Punctul meu de vedere pe care l-am exprimat la Antim nu era de a teoretiza, ci era de a trăi”[63], avea să spună mai

[56] *Ibidem*
[57] *Ibidem*.
[58] *Iată duhovnicul*, p. 17.
[59] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 425.
[60] *Ibidem*, f. 428.
[61] *Ibidem*, f. 432, 435.
[62] *Ibidem*, f. 137; *Iată duhovnicul*, p. 19.
[63] *Ne vorbeşte părintele Arsenie*, ed. cit., vol. 2, pp. 78-80; *Iată duhovnicu*l, pp. 20-21.

târziu într-un interviu. Cu toate acestea, purta un respect deosebit față de foştii membri ai Rugului Aprins. De altfel, la 26 septembrie 1949, la cererea patriarhului Justinian, fratele Anghel este tuns în monahism de către ieromonahul Benedict Ghiuş, pentru obştea Sihăstriei, naş fiindu-i ieromonahul Petroniu Tănase. Ca monah a primit numele de „Arsenie"[64].

La Institutul Biblic a lucrat vreme de aproximativ nouă luni, adică până în iunie 1950, când, din motive de sănătate, a fost nevoit să-şi ia un concediu de odihnă la mănăstirea Slatina, unde stareț era părintele Cleopa Ilie[65]. La 17 septembrie 1950, cu prilejul sfințirii bisericii din Calanfideşti, județul Suceava, Arsenie Papacioc a fost hirotonit în treapta de ierodiacon de către mitropolitul Sebastian Rusan al Moldovei. Acelaşi înalt prelat l-a hirotonit ca ieromonah şi l-a hirotesit ca duhovnic pe seama mănăstirii Slatina, la 25 septembrie, acelaşi an, la mănăstirea Agafton, județul Botoşani[66].

La 22 octombrie 1950, patriarhul Justinian îl numeşte spiritual (îndrumător duhovnicesc) la Seminarul monahal superior „Nicodim cel Sfințit" din mănăstirea Neamț (stavropighie patriarhală)[67].

Despre activitatea sa ca spiritual la Seminarul nemțean avem informații din arhiva acestei instituții. Din documente aflăm că părintele Arsenie era închinoviat în mănăstirea Neamț, slujitor la paraclisul seminarului şi spiritual al elevilor seminarişti. Prin dispoziția patriarhului Justinian, părintele Arsenie era remunerat cu începere de la 25 octombrie 1950 pe un post de slujitor al Parohiei Oțetari din Bucureşti transferat la Seminarul teologic de la Neamț, urmând să primească recunoaşterea de la Ministerul Cultelor[68]. Recunoaşterea nu a fost obținută, situație în care, de la 1 martie 1951, din dispoziția patriarhului Justinian, s-a adoptat soluția remunerării „din fondurile proprii ale şcolii"[69].

Gestul patriarhului probabil viza o forțare a Ministerului Cultelor care să ofere recunoaşterea prevăzută de legislație. Se pare că aceasta nu a mai fost obținută, deoarece în ianuarie 1952, părintele Arsenie nu mai era spiritual, postul fiind suplinit de ieromonahii Petroniu Tănase, Sofian Boghiu şi „fratele Andrei Scrima"[70].

Însă, plecarea lui Papacioc din postul de spiritual fusese determinată de şicanele venite din partea Securității. În martie 1951, Securitatea din Braşov se adresa centralei Securității, solicitând detalii asupra ordinului de căutare a lui Papacioc din noiembrie 1948, deoarece acesta „apare într-un obiectiv din raza noastră"[71]. Într-un denunț către

---

[64] *Ne vorbeşte părintele Arsenie*, ed. cit., vol. 2, p. 73; *Iată duhovnicul*, p. 19-20.
[65] ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 137v; *Ne vorbeşte părintele Arsenie*, ed. cit., vol. 2, p. 75.
[66] ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 137v; „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an XXVI (1950), nr. 6-12, pp. 54 şi 86; *Ne vorbeşte părintele Arsenie*, ed. cit., vol. 2, p. 73; *Iată duhovnicul*, p. 20.
[67] ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 137v.
[68] Arhiva Seminarului teologic Neamț, dosar nr. 7/1950, f. 68. Mulțumim şi pe această cale lui Ionuț Constantin Petcu pentru punerea la dispoziție a acestor documente.
[69] Idem, dosar nr. 5/1950, ff. 51 şi 63.
[70] *Ibidem*, dosar nr. 5/1949, ff. 45-46v.
[71] ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 155.

Securitatea Braşov era semnalată o scrisoare cu un caracter eminamente religios a lui Mihai Teodorescu (fost şef de garnizoană legionară în comuna Tohanu vechi) adresată lui Arsenie Papacioc, spiritual al Seminarului de la Neamţ. Denunţătorul arăta „organelor competente" că destinatarul este una şi aceeaşi persoană cu legionarul Anghel Papacioc, primarul comunei Zărneşti în timpul guvernării legionare. A fost destul pentru cei din Securitatea Braşov ca să declanşeze urmărirea informativă a celui căutat încă din 1948[72]. Împotriva acestuia s-a întocmit un dosar în care erau atașate inclusiv documente legate de: activitatea ca primar la Zărneşti, condamnarea din 1941, căutarea efectuată de Siguranţă din septembrie 1941, arestarea din 1942 şi detenţia din perioada antonesciană[73].

În consecinţă, Papacioc este căutat la Seminar şi i se întocmeşte o fişă personală, după cum chiar el afirmă în declaraţia dată la Securitate. Se culeg informaţii despre el prin reţeaua informativă. De pildă, la 24 iunie 1951, informatorul „Stuparuc" spunea despre Papacioc că „este un om foarte mistic, toată activitatea lui de duhovnic desfăşurând-o numai după regulamentul şcolii, după cărţi şi după canoanele Sf. Părinţi. Când se întâmpla vreun caz de judecată el venea cu cărţile şi spunea că la cărţi se spune «aşa»"[74].

Doi luni mai târziu, aceeaşi sursă arăta că Papacioc, „în orice ocazie, menţine trează dogma mistică şi în tot timpul ţine sub presiune elevii acestui Seminar"[75].

Astfel de exprimări aveau o explicaţie. Arsenie Papacioc interzicea înființarea celulei comuniste de tineret în seminar sau organizarea întrecerilor sportive menite să-i distragă pe elevii seminariştii de la pregătirea religioasă. Astfel de informaţii erau furnizate de o altă sursă a Securității, care mai arăta că acelaşi duhovnic ar strânge o parte a elevilor seminarişti pentru a asculta „posturile de radio străine imperialiste", acţiune în care ar fi susţinut de Benedict Ghiuş şi Petroniu Tănase[76].

După câteva luni de urmărire este reţinut, la o dată pe care nu am putut să o detectăm în documentele consultate până acum. Dar ştim că, la 10 şi 11 decembrie 1951 Papacioc scrie două declaraţii la Securitate, în care descrie pe scurt biografia sa şi oferă amănunte despre activitatea legionară de la Braşov[77]. Aşa se explică plecarea lui de la Seminar. Nu ştim când a fost eliberat din arestul Securităţii, dar după acest moment părintele Arsenie nu s-a mai întors la Neamţ, ci a mers direct în chinovia de la Slatina.

Mai mult, la începerea unui nou an şcolar, în septembrie 1952, Seminarul monahal de la Neamţ a fost, practic, desfiinţat, în locul său, prin decizia Sinodului BOR, înfiinţându-se o Şcoală de cântăreţi, cu o secţie monahală. Prin urmare, nu este exclus ca între reţinerea lui Arsenie Papacioc şi presiunea autorităţilor comuniste de desfiinţare

[72] *Ibidem*, ff. 156-158.
[73] *Ibidem*, ff. 159-208v.
[74] *Ibidem*, vol. 3, f. 204. Doi ani mai târziu sursa „Ioşca", legionar care în detenţia de la Aiud îl cunoscuse pe Anghel Papacioc, afirma într-o notă dată Securităţii că acesta „a organizat în 1951, cu legionarii, o şcoală din care făceau parte şi el şi se ţinea la mănăstirea Neamţ" (*Ibidem*, vol. 2, f. 84v). Această afirmaţie nu era decât rodul denaturării activităţii lui Arsenie Papacioc la Seminarul Neamţ propagată de Securitate în mediul legionar şi religios.
[75] *Ibidem*, vol. 3, f. 205.
[76] *Ibidem*, f. 206.
[77] *Ibidem*, vol. 2, ff. 137-140.

a Seminarului monahal să fi fost vreo legătură. De asemenea, reţinerea lui Papacioc poate fi pusă în legătură cu încercarea patriarhului Justinian de a-l muta pe duhovnicul Cleopa Ilie cu 70 de monahi de la Slatina şi Sihăstria la mănăstirea Neamţ, ca parte a programului de reformare a monahismului din Moldova. Încercarea întâistătătorului român a fost refuzată categoric de către autorităţile statului[78], iar activitatea ieromonahului Arsenie Papacioc la seminarul nemţean a fost interzisă, prin mutarea sa la Slatina.

Vieţuitor la Slatina voievodală

La Slatina Arsenie Papacioc a ocupat funcţia de egumen, adică mâna dreaptă a stareţului Cleopa Ilie. Însă, acest aşezământ devenise un obiectiv al Securităţii. Amploarea pelerinajelor pusese pe jar autorităţile comuniste, pentru care îl vedeau responsabil pe stareţul Cleopa Ilie. Din acest motiv i s-a interzis să mai predice pelerinilor, ci numai fraţilor de obşte în trapeză şi să mai încurajeze pe copii să frecventeze biserica. O altă problemă a Securităţii era dificultatea de a-şi dirija informatori în mediile cât mai intime din mănăstirea Slatina, pentru ca astfel să poată depista „natura activităţilor" din acest aşezământ[79].

De altfel, presiunile autorităţilor asupra mănăstirii Slatina erau tot mai mari pentru limitarea fenomenului pelerinajelor. Chiar părintele Cleopa era atenţionat de patriarhul Justinian de o eventuală arestare. În consecinţă, ieromonahii Cleopa şi Arsenie iau hotărârea de a pleca în munţi, până se liniştesc „tulburările din Slatina". Mai întâi, părintele Cleopa îşi înaintează demisia din postul de stareţ al Slatinei, pe motive „de sănătate", cum de altfel procedează şi Arsenie Papacioc din funcţia de egumen. Apoi, cei doi călugări se ascund în munţii Stănişoarei, în preajma satelor Negrileasa şi Ostra, adăpostindu-se în stâne părăsite şi în „alte locuri necunoscute", fiind separaţi şi primind mâncarea o dată pe lună de la cei din mănăstire. Totuşi, întâlnirile cu monahul Arsenie erau frecvente, mai mult din motive duhovniceşti[80]. Într-o notă a Securităţii aflăm că, în noiembrie 1953, Arsenie Papacioc „a fost găsit prin pădurile din apropierea comunei Pipirig şi venea la mănăstirea Văratec pentru a cumpăra siag, pentru haine, având asupra lui o dovadă (bilet de voie) cu ştampila şi semnătura din mănăstirea Slatina"[81].

Pentru găsirea lui Arsenie Papacioc, Securitatea a recurs la dirijarea informatorului „Ioşca", care fusese deţinut la Aiud, timp de cinci ani împreună cu acesta. În perioada septembrie-decembrie 1953, „Ioşca" a fost trimis de Securitate să-l găsească pe Arsenie în mai multe puncte, precum: mănăstirile Slatina, Sihăstria, Mitropolia din Iaşi sau mănăstirea Vladimireşti. La 21 septembrie, sursa a vizitat Vladimireştii, fiind locul pentru care în 1945-1946 Papacioc sculptase la Aiud celebrul

---

[78] Cosma Giosanu, *Răstignirea monahismului românesc la mijlocul sec. al XX-lea. Studiu de caz: mănăstirile Sihăstria şi Slatina*, Iaşi, Editura Sf. Mina, 2009, pp. 198-199.

[79] Adrian Nicolae Petcu, *Părintele Cleopa Ilie în documentele Securităţii*, în „Biserica Ortodoxă Română", an 2011, nr. 1, pp. 243-246.

[80] *Ne vorbeşte Părintele Cleopa*, vol. 12, ediţie îngrijită de arhimandrit Ioanichie Bălan, Roman, Editura Episcopiei Romanului, 2002, pp. 52.

[81] ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 73.

chivot şi unul considerat de autorităţile comuniste ca fief legionar. Aici, ieromonahul Ioan Iovan i-a spus lui „Ioşca" că numai călugării de la Slatina cunosc locurile prin care se ascunde Arsenie Papacioc şi că ar fi mai bine să revină pe 8 noiembrie la hram, atunci când vor veni vieţuitori din mai multe aşezăminte monahale[82].

La această dată, „Ioşca" a vizitat din nou Vladimireştii, prilej în care a spus duhovnicului Iovan că o parte a legionarilor foşti deţinuţi la Aiud s-ar fi înregimentat în asociaţia antroposofică şi, prin urmare, aceştia trebuie combătuţi tot de către unul ca ei, precum Arsenie Papacioc. Evident că afirmaţia informatorului făcea parte din instructajul pe care îl primise de la Securitate, ca modalitate de a-l convinge pe Iovan să spună ceva despre Papacioc[83]. În consecinţă, Iovan i-a spus lui „Ioşca" că despre Papacioc are cunoştinţă „părintele Antonie" de la mănăstirea Slatina[84]. Era vorba de ierodiaconul Antonie Plămădeală, secretarul stăreţiei de la Slatina. La 11 noiembrie, „Ioşca" a mers la Slatina, însă fără a-l găsi pe Antonie Plămădeală, în timp ce stareţul Emilian Olaru i-a spus că şi „sihastrul Daniil" ar putea şti despre Papacioc[85]. Pe 23 noiembrie, „Ioşca" a revenit la Slatina ocazie în care l-a întâlnit pe Antonie Plămădeală, care i-ar fi spus: „Arsenie este undeva în apropierea Slatinei; că la intervale de timp (2-3 săptămâni) trimite pe câte cineva cu veşti despre sănătatea lui", prin corespondenţă lăsată unui frate care o aduce în Slatina. De asemenea, i-a promis că îi va face legătura cu acesta[86]. Nu am găsit în documentele consultate cum s-a finalizat această combinaţie informativă a Securităţii.

Cei doi duhovnici s-au întors în mănăstirea Slatina abia în 1954. Potrivit mărturiilor de istorie orală, acest lucru a fost posibil după obţinerea reabilitării lor de la autorităţile statului de către patriarhul Justinian. De altfel, cei doi duhovnici au fost duşi de ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor la Patriarhia Română, unde au stat chiar 4-5 luni şi „s-au sfătuit duhovniceşte" cu patriarhul Justinian[87].

Probabil că fusese un schimb între patriarh şi autorităţile statului, cei doi ieromonahi, alături de alţi clerici, trebuind să contribuie la campania de combatere a stilismului, mai ales în Moldova. De altfel, potrivit unei note furnizată de un informator al Securităţii, la 20 august 1954 cei doi, împreună cu monahul Antonie Plămădeală, au făcut o vizită la mănăstirea Slătioara, centrul stiliştilor din România, unde au încercat să-i convingă pe călugării de aici să accepte calendarul îndreptat, însă fără succes[88].

---

[82] *Ibidem*, ff. 100-103.
[83] *Ibidem*, ff. 85-85v.
[84] *Ibidem*, f. 97.
[85] *Ibidem*, ff. 98-99. În acest caz s-a petrecut un episod anecdotic. „Ioşca", fiind în pelerinaj la Voroneţ şi întrebând despre „sihastrul Daniil", atunci o credincioasă i-a spus că un astfel de sihastru a murit în sec. XVI, fiind vorba, desigur, de sfetnicul duhovnicesc al voievodului Ştefan cel Mare, care se găseşte pictat în partea dreapta a uşii bisericii mănăstirii menţionate. Evident că sursa reţinuse greşit numele pronunţat de stareţul slătinean, în realitate fiind vorba de ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor de la Schitul Rarău (*Ibidem*, f. 90).
[86] *Ibidem*, ff. 90-92.
[87] Ioanichie Bălan, *Patericul românesc,* ed. a V-a, [f.l.], Editura Mănăstirea Sihăstria, 2005, p. 747- unde se susţine că duhovnicii Cleopa şi Arsenie au stat în pustie timp de 2 ani şi 4 luni.
[88] ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 3, f. 225, 227.

Ulterior, cu viză de la Ministerul Afacerilor Interne, cei doi au fost împuterniciţi de patriarh „să îndrume duhovniceşte şi să spovedească soboarele" unor mănăstiri din împrejurimile Bucureştiului, precum: Ţigăneşti, Pasărea şi Căldăruşani, demers din care nu au lipsit incidentele cu autoritățile statului[89]. Pe când erau la mănăstirea Pasărea, cei doi călugări au fost reţinuţi de Miliție, apoi eliberaţi imediat la intervenția patriarhului Justinian, episod care nu se regăseşte în documentele Securității, ci numai în mărturiile orale ale părintelui Cleopa Ilie[90].

Un aspect semnificativ care nu trebuie eludat este acela că după revenirea din pustie, părintele Cleopa Ilie s-a întors în mănăstirea de metanie, Sihăstria, în timp ce Arsenie Papacioc a rămas la Slatina ca simplu duhovnic.

În ianuarie 1955, cei doi încă erau delegaţi de patriarhul Justinian să cerceteze duhovniceşte mănăstiri din jurul Capitalei, după cum aflăm din nota sursei „Tatiana": „El [Arsenie Papacioc] cu părintele Cleopa sunt foarte ocupaţi cu lucrările patriarhiei, părintele Cleopa nemaiajungând să meargă prin toate mănăstirile"[91].

Cu toate acestea, cei doi încă mai făceau retrageri episodice în munţi, în căutarea liniştii pentru rugăciune. În acest sens, informatoarea „Tatiana" informa Securitatea în ianuarie 1955, cum Arsenie Papacioc „cunoaşte 40 km în jurul mănăstirii, copac cu copac". Ei [Cleopa şi Arsenie, n.n] se duc şi mai stau câte o bucată de timp prin peşteri şi pe urmă iar se întorc la mănăstire, că la munte este cea mai mare credinţă, povestind de anumiţi sfinţi, care au locuit în pustiu"[92].

Tema retragerii în pustie revine în documentele Securității, devenind apoi chiar obsedantă pentru organele represive, mai ales atunci când Cleopa afirma către credincioşi, în decembrie 1954: „Vedeţi să fiţi pregătiţi că vin mari greutăţi; mare val vine peste noi" şi că el, Cleopa, potrivit sursei, „și-a lăsat o candelă şi cărţi în pustiu unde a fost ascuns"[93].

O reală problemă care se profila tot mai mult în mediul monahal românesc apăruse la mănăstirea Vladimireşti. Ridicată în urma unor teofanii şi dezvoltată prin amploarea pelerinajelor care se făceau în acest loc, ce odinioară fusese un câmp cultivat cu cereale, mănăstirea Vladimireşti începea să constituie o problemă pentru Biserică din cauza devierilor liturgice spre care alunecau mai ales duhovnicul Ioan Iovan şi stareţa Veronica Gurău. Pe scurt, este vorba mai ales de administrarea cuminecăturii, în urma spovedaniei în colectiv. La aceasta s-a adăugat predica incisivă a ieromonahului Ioan la adresa regimului comunist, Vladimireştii devenind astfel un reper al manifestării anticomuniste în Biserică. La început, Vladimireştiul era foarte apreciat de însuși patriarhul Justinian, pe care îl vizita între 1949-1950, în mai multe rânduri, împreună cu arhimandritul Cleopa Ilie[94]. Ulterior, între 1950-1952, ieromonahul Cleopa a vizitat acest aşezământ, însoțit de Arsenie Papacioc, de fiecare cei doi oferind sfaturi

[89] *Ibidem*, vol. 3, f. 203; Ioanichie Bălan, *Viața*…, p. 105.
[90] *Ne vorbește Părintele Cleopa*…, vol. 12, pp. 40-46.
[91] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 3, f. 230.
[92] *Ibidem*.
[93] *Ibidem*, f. 231.
[94] *Ibidem*, vol. 2, f. 213.

duhovniceşti[95]. De asemenea, stareţa de la Vladimireşti, maica Veronica a vizitat mănăstirea Slatina, unde a fost primită de stareţul Cleopa şi egumenul Arsenie Papacioc[96].

Totuşi, în 1953, în revista „Studii teologice" a institutelor teologice din Patriarhia Română, apărea un material, care era de fapt corespondenţa dintre părintele Cleopa şi un cleric, nenominalizat, în persoana episcopului pensionat Nicolae Popovici, mentorul duhovnicului Ioan Iovan, în care erau discutate practicile neortodoxe de la mănăstirea Vladimireşti[97].

O poziţie asemănătoare a exprimat profesorul Dumitru Stăniloae într-un articol din revista „Ortodoxia", faţă care Ioan Iovan considera că „a trădat cauza Bisericii şi că este agentul Securităţii"[98].

Din astfel de motive, ierodiaconul Antonie Plămădeală a vizitat mănăstirea Vladimireşti de mai multe ori, până în vara lui 1954, pentru a determina conducerea acestui aşezământ să-şi îndrepte erorile liturgice. Mai grav era faptul că duhovnicul Ioan Iovan şi maicile Veronica şi Mihaela, susţinuţi de obşte, adoptaseră o poziţie de nesupunere faţă de decizia patriarhului Justinian de a-i chema la Bucureşti, în speranţa salvării de la o eventuală arestare de către autorităţile statului.

În acest context, Antonie Plămădeală şi duhovnicii de la Slatina şi Sihăstria, precum Cleopa Ilie, Arsenie Papacioc, Petroniu Tănase, Paisie Olaru, dar şi ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor de la Rarău au semnat un document de îndreptare a erorilor liturgice şi a comportamentului neadecvat faţă de ierarhia bisericească. Documentul a fost redactat la 14 octombrie 1954, cu titlul „Scrisoare către mănăstirea Vladimireşti", şi răspândit în toate aşezămintele monastice din cuprinsul Patriarhiei Române, în vederea prevenirii iradierii greşelilor[99]. În acest episod interesant este faptul că unul dintre instigatori a fost chiar un agent al Securităţii „Popa Ioan", o mai veche cunoştinţă a lui Antonie Plămădeală. Informatorul a fost cel care l-a determinat pe ieromonahul Antonie să solicite opinia duhovnicilor de la Slatina şi Sihăstria în problema reprezentată de mănăstirea Vladimireşti[100]. Cu o astfel de provocare a Securităţii, opinia exprimată de mai marii slujitori ai Slatinei a constituit punctul de plecare pentru condamnarea a tot ce presupunea mănăstirea Vladimireşti, prin manipularea în diferite forme şi medii religioase de către agenţii Securităţii.

Evident că problema Securităţii nu era practicarea unor erori liturgice, ci amploarea pelerinajelor într-un aşezământ în care se considera că se duce „activitate legionară camuflată sub masca religiei", mai ales că secretara de la Vladimireşti, maica Mihaela Iordache, era sora fostului comandant legionar Iordache Nicoară.

[95] Idem, fond Penal, dosar nr. 160, vol. 3, ff. 25v, 129-131v; Idem, fond Informativ, dosar nr. 1015, vol. 1, f. 221.
[96] *Ibidem*, dosar nr. 160128, vol. 4, f. 125.
[97] „Studii teologice", an V (1953), nr. 5-6, pp. 430-442.
[98] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 101.
[99] Ioanichie Bălan, *Viaţa*…., p. 143.
[100] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 1015, vol. 1, f. 199.

Imediat după lansarea acestei scrisori, la 14 octombrie 1954 Securitatea a trecut la arestarea monahului Antonie Plămădeală, suspectat şi el de activitate legionară în timpul studenției, condamnat în 1948 şi care se sustrase de la executarea pedepsei[101].

La prima vedere, acțiunea Securității poate părea ceva izolat. Însă, într-o privire de ansamblu asupra a ceea ce se petrecea în mănăstirea Slatina şi a celor care aveau legături directe cu aceasta, arestarea lui Antonie Plămădeală reprezintă cheia acțiunilor pe care Securitatea avea să le întreprindă în următorii ani. Altfel spus, pentru Securitate, dincolo de sustragerea de la arestare încă din 1948, ieromonahul Antonie era cel care îl adusese pe ieroschimonahul Daniil la mănăstirea Sihăstria, mai apoi la schitul Rarău. Tot Antonie era secretarul mănăstirii Slatina, om de încredere al stareţului şi al duhovnicilor Cleopa Ilie şi Arsenie Papacioc. De asemenea, el fusese unul dintre trimişii duhovnicilor de la Slatina la mănăstirea Vladimireşti, în discutarea problemelor de ordin teologic şi un potențial factor de iradiere a misticismului din lavra suceveană. Deci exista o suspiciune de activitate legionară la nivelul mai multor mănăstiri ortodoxe cu potențial de iradiere, prin amploarea pelerinajelor care se organizau în acestea.

După acest moment, Securitatea a mai făcut un pas în urmărirea aşezămintelor Slatina-Rarău. La 30 martie 1955, Securitatea Iaşi l-a reţinut pe ieromonahul Roman Braga. Acesta fusese coleg de studenție cu Antonie Plămădeală şi condamnat în acelaşi lot, deținut la Jilava (1949), la Piteşti (din martie 1949) şi la Canal, în coloniile de la Poarta Albă şi Valea Neagră (din iunie 1951). În iulie 1953 a fost eliberat, câteva luni mai târziu devenind călugăr la mănăstirea Cetățuia (din 21 noiembrie) şi ierodiacon la catedrala mitropolitană din Iaşi (din 6 ianuarie 1954)[102].

Într-o fişă a Securității Iaşi, din decembrie 1955, era semnalat cu „dese manifestări ostile, întreţinând relaţii cu preoţii călugări Anghel Papacioc, zis Arsenie, şi Sandu Tudor, zis Daniil, ambii de la mănăstirile Slatina şi Rarău, regiunea Suceava, unde face dese deplasări"[103]. După reţinerea din 1955, Braga a fost trimis în ancheta Securității din Galați. Motivul era inculparea lui în lotul capilor mănăstirii Vladimireşti, însă, „după două luni, a fost pus în libertate din lipsă de probe" [104].

Din interogatoriile care i s-au luat lui Braga, în aprilie 1955, la Galați, putem detecta intențiile Securității în privința Vladimireştilor, a mănăstirii Slatina şi chiar asupra viziunii care se forma despre activitatea monahală în aşezămintele ortodoxe. Astfel apare şi personajul nostru, ieromonahul Arsenie Papacioc.

În interogatoriul din 4 aprilie, Braga susţine că, după eliberare (august 1953), a cunoscut-o pe maica Mihaela, în timp ce aceasta se afla într-o vizită la Mitropolia din Iaşi. În anul următor, de praznicul Bunei Vestiri (25 martie), Braga a mers la Vladimireşti, unde a cunoscut amploarea pelerinajului de aici şi a avut ocazia să poarte

---

[101] A se vedea Mihai Plămădeală, Adrian Nicolae Petcu, *Mitropolitul Antonie Plămădeală-detalii biografice*, Sibiu, Editura Andreiană, 2011, pp. 74-78.

[102] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 3, f. 193; A se vedea foaia matricolă la adresa: http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2007.%20Brader%20-%20Bucva/Braga%20Roman%20C/index.php

[103] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 3, f. 194

[104] *Ibidem*

discuţii cu maica Mihaela asupra viitorului monahismului românesc în condiţiile date de regimul comunist. Însă, anchetatorul a insistat asupra legăturilor avute de Braga cu „legionari", călugări sau laici, care frecventau unele mănăstiri. În replică, Braga explică confuzia care exista în această privinţă, astfel: „Codreanu, în cartea sa, pe care am citit-o în anul 1947, vorbeşte despre crearea unui om aşa-zis nou, lucru ce se poate realiza prin renunţarea în ce priveşte unele pasiuni sau porniri, despre care el vorbeşte în continuarea cărţii sale. Tot Codreanu, în această carte, mai vorbeşte de faptul că linia Bisericii creştine este mult deasupra mişcării legionare. Toate aceste principii enumerate de Codreanu se găsesc în morala creştină de unde Codreanu le-a împrumutat. Faţă de cele de mai sus, eu care îmi însuşisem aceste principii ale moralei creştine şi, în special, principiul acela că linia Bisericii creştine este mult deasupra mişcării legionare, mi-am pus problema să trăiesc pe această linie. Aşa că îmi amintesc că m-am exprimat, fără să pot preciza faţă de cine, că dacă legionarii ar accepta superioritatea liniei creştine faţă de mişcarea legionară, ar ieşi din linia politică şi ar trăi o viaţă creştină, de om aşa-zis nou, întorcându-se [astfel] la biserică"[105].

Această părere şi-o exprimase Braga şi în discuţiile purtate cu Ernest Bernea, în timp ce era deţinut la Canal, conform declaraţiei consemnată de anchetator la 4 aprilie: „Deşi eu eram condamnat pentru activitate legionară, în sinea mea nu mă simţeam ataşat acestei organizaţii politice, deoarece erau contradicţii între morala creştină şi doctrina acestei organizaţii. Această contradicţie a apărut în special datorită faptului că eu urmasem teologia şi, deci, cunoşteam principiile moralei creştine. Bazat pe aceste contradicţii, cât şi pe structura mea psihică, eu m-am hotărât să mă călugăresc. Am avut acele discuţii tocmai cu Ernest Bernea, deoarece citisem o carte a lui, anume «Îndemn la simplitate», în care trata o problemă creştină. [În] plus, ştiindu-l şi legionar am fost curios să văd cum rezolvă el contradicţiile între morala creştină şi doctrina acestei organizaţii politice. Întrucât în ambele părţi erau principii din Scriptură, în discuţia cu mine, el a căutat să nu se contrazică şi mi-a confirmat că între morala creştină şi activitatea politică există aceste contradicţii de neînlăturat, adică, sau duci o viaţă creştină conformă cu principiile moralei creştine sau desfăşori activitate politică. Cele de mai sus nu au fost, de altfel, decât concluziile la care ajunsesem personal"[106].

Cât despre Arsenie Papacioc, Braga afirmă că l-a cunoscut pe 14 octombrie 1954, atunci când venise la Mitropolia din Iaşi cu scrisoarea de condamnare a practicilor de la mănăstirea Vladimireşti, pentru a fi difuzată tuturor eparhiilor din Patriarhia Română. Braga chiar afirmă că, pentru redactarea acestei scrisori, „furnizasem şi eu unele elemente sau argumente [împotriva] dogmelor creştine practicate acolo", la Vladimireşti. Tot despre Papacioc, Braga susţine că aflase în închisoarea de la Piteşti, că fusese legionar, „iar în timpul când executa o condamnare la Aiud, făcea parte dintr-un grup de legionari mistici"[107], fiind vorba desigur de Valeriu Gafencu, Ioan Ianolide şi alţii. „Auzisem, spunea Braga într-un alt interogatoriu, că în penitenciarul Aiud erau mai mulţi legionari printre care unul Valeriu Gafencu şi alţii, numiţi Trifan şi Marian, care

[105] *Ibidem*, ff. 246-247.
[106] *Ibidem*, f. 243
[107] *Ibidem*, f. 244.

duceau o viață de rugăciune în penitenciar, nu mai erau socotiți de ceilalți ca legionari şi că aceasta ar fi calea pentru toți legionarii"[108].

Pe 7 aprilie, lui Braga i se consemnează o cu totul altă declarație. Din procesul verbal de interogatoriu reiese că după 1945 mănăstirile ortodoxe deveniseră adevărate fortărețe ale legionarilor care își desfășurau activitatea camuflată sub masca religiei, că Vladimireștii era o „cetățuie legionară", unde activa și el pe tărâmul legionar; că Bernea, atunci când vorbea de „institut cultural legionar", de fapt se referea la mănăstiri, unde acum se duce o „activitate subversivă desfășurată de elementele legionare sub egida mănăstirilor și a bisericii"[109].

Evident că un astfel de scenariu nu făcea decât să confirme acuzațiile care se găseau în referatele semnate de ministrul Alexandru Drăghici, atunci când prezenta aşa-zisa activitate politică din mănăstirile ortodoxe[110].

În urmărirea informativă a Securității

În consecință, în mai 1955, Direcția Regională de Securitate Iaşi a trecut la verificarea unor legionari ieşeni, eliberați din închisori, şi dirijarea altora care mergeau în pelerinaje la diferite mănăstiri[111]. Astfel, la 16 august 1955, sursa „Costică Nițescu" descria pe larg pelerinajul efectuat împreună cu un alt legionar, Neculaie Constantin, la câteva mănăstiri în perioada postului „Adormirii Maicii Domnului". De multe ori ironic, chiar calomniator la adresa monahilor, sursa arăta că la Slatina l-a găsit pe călugărul Roman Braga de la care a primit sfatul să se spovedească la părintele Arsenie Papacioc. Totodată, Braga ar fi făcut o afirmație care au pus în alertă organele de Securitate: „Comunismul a slăbit, se dărâmă, iar noi [călugării, n.n.] suntem în fruntea luptei; au pornit două armate monahale: a) curentul pornit de la Vladimireşti de preotul Ioan şi b) curentul pe linia Slatina-Sihăstria-Rarău; se va trece la monahism activ combativ; pe mine m-au închis și astă vară două luni la securitate, dar le-a pierit puterea. După Biblie vom uni bisericile catolică și ortodoxă; avem acum și reviste din străinătate în acest sens; va trebui să adunăm cadre de oameni intelectuali în rândul călugărilor, care să poată lupta eficace. Trăim o perioadă când toți intelectualii încep să se gândească la călugărie; chiar acum avem aici trei bucureşteni"[112]. Şi parcă nu ar fi fost îndeajuns cu acest discurs mobilizator şi amenințător la adresa regimului, acelaşi Roman Braga ar mai

[108] *Ibidem*, f. 247.

[109] *Ibidem*, ff. 248-252.

[110] Referatele întocmite la ordinul lui Alexandru Drăghici sunt numeroase, în materialul de față menționăm pe cele din 20 iunie şi 22 octombrie 1955 (Cristina Păiuşan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist*, vol. 1 (1945-1958), Bucureşti, INST, 2001, doc. 154 şi 155, pp. 288-305).

[111] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 1, ff. 353-369.

[112] *Ibidem*, vol. 3, ff. 181-182. În octombrie 1956, potrivit informatorului „Olteanu", Braga susținea că el nu a făcut niciodată afirmația conform căreia legionarii au început să intre în mănăstiri, că este o invenție a unei rude, care în urma arestării ar fi declarat aşa ceva. Tocmai din acest motiv, Braga susținea că a fost arestat în martie-aprilie 1954 şi anchetat în încercarea Securității de a-l implica în cazul mănăstirii Vladimireşti (*Ibidem*, f. 347). Se pare că această imagine fusese indusă de către agenți ai Securității, mai ales că despre Roman Braga se arăta că „este cu gândul numai la Dumnezeu şi nu la cele pământeşti (*Ibidem*).

fi adăugat: „Avem aici pe arhimandritul Cleopa, fost stareţ la Sihăstria, un preot sfânt care este duhul munţilor, mare cunoscător bisericesc. Toată ziua este în munţi; are un secret cunoscut numai de el; are 5-6 anahoreţi pe care nu-i cunoaşte nimeni, decât el; sunt pustnici care fug de oameni şi cărora Cleopa le duce mâncare în secret la câte o cioată, un copac convenţional”[113].

Ulterior, sursa „Costică Niţescu” a fost la schitul Rarău, unde în data de 13 august 1955 înregistra fragmente dintr-o predică a egumenului Daniil: „Conducătorii de azi slujesc diavolului; ei au ajuns să ne aducă unde suntem; dacă nu scăpăm de ei ajungem la distrugere totală; în zilele noastre criminalitatea a luat proporţii de speriat; s-a ajuns la crime îngrozitoare; în puşcărie tineretul ţării a fost supus la chinuri din cele mai mari. Democraţii simt că îşi pierd terenul; biserica îi doboară, deoarece armata lui Hristos este mai tare şi dacă toţi vom fi credincioşi, vom fi de neînfrânt; regimul atacă tineretul şi vrea să-l educe în zeci de organizaţii; pentru prima dată în lume, minciuna şi înşelătoria sunt ridicate la rangul de cinste. În artă, poezia este o teroare. În Rusia sovietică poeţii sunt obligaţi să cânte ciocanul şi tractorul; asta e o grozăvie. Au încercat să-l înlăture pe Dumnezeu indirect, cântând cosmosul şi infinitul, dar au fost opriţi. Materialismul neghiob susţine că omul se trage din maimuţă; probabil că maimuţa sovietică o fi o perfecţiune a maimuţei din pădure. Dar eu le spun ţăranilor: Comuniştii spun că vă înrudiţi cu maimuţa. Eu zic să vă înrudiţi cu cel perfect-cu Dumnezeu. Comuniştii vă trag în jos, iar eu vă trag în sus. Auzi, un oarecare paşoptist, un Marx, se ridica contra lui Dumnezeu, contra comorilor spirituale de 2000 de ani, contra bisericii, contra tuturor sfinţilor din calendar, contra adevărului - el un biet vierme. Misticismul este într-adevăr un spin al popoarelor, dar al celor pseudo-creştine, iar pentru adevăraţii creştini, misticismul are un alt sens-este vorba de mântuire, este raiul”[114].

Într-o adresă a Direcţiei Regionale de Securitate Iaşi, din 22 octombrie 1955, către Direcţia Regională de Securitate Suceava erau semnalate aceste aspecte, adăugându-se că ieromonahul Arsenie Papacioc fusese la 16 octombrie la Mitropolia din Iaşi, „unde a luat legătura cu mai multe elemente ce sunt urmărite de noi prin acţiunea noastră de verificare” [115].

Această sesizare avea să declanşeze verificarea informativă asupra călugărilor semnalaţi: Cleopa Ilie, Arsenie Papacioc şi Daniil Sandu Tudor de la Rarău. La 24 decembrie 1955, Direcţia Regională de Securitate Suceava întocmea un „plan de măsuri privind descifrarea unor sesizări din care rezultă existenţa unor elemente ce desfăşoară activitate organizată legionară”. Pe lângă cele sesizate de Securitatea din Iaşi, ofiţerii de la Suceava adăugau o serie de informaţii legate de vizitarea cabanei Rarău şi de frecventarea mănăstirilor nemţene şi sucevene, mai ales cele vizate, de către legionari cu antecedente penale; că aceştia ar fi primit ordine în perioada detenţiei de la diferiţi lideri legionari pentru a se organiza subversiv în munţi împotriva regimului, mai ales în jurul simbolului reprezentat de crucea căpitanului de pe Rarău, refăcută de un vechi legionar,

[113] *Ibidem*, f. 182.
[114] *Ibidem*, ff. 185-186.
[115] *Ibidem*, ff. 177-178.

şi că muntele Rarău ar fi considerat de unii legionari fanatici ca „muntele sfânt" şi că de aici poate porni lupta împotriva comunismului sub stindardul credinţei[116].

Informaţiile erau exagerate atâta vreme cât foşti legionari, precum Arsenie Papacioc, abandonaseră lupta politică adoptând-o pe cea spirituală din momentul intrării în monahism. La fel de exagerată era asocierea unor astfel de atitudini politice cu personalitatea ieroschimonahului Daniil, care în perioada interbelică militase alături de oameni de cultură de stânga, iar din 1945 activa pe tărâmul eminamente religios. Absurd era în cazul lui Cleopa Ilie care nu făcuse niciodată politică, fiind un duhovnic recunoscut în întreg spaţiul românesc.

Între cele 17 măsuri preconizate a fi luate de către Securitatea Suceava, în urma celor semnalate, precizăm: „infiltrarea la mănăstirea Rarău a informatorului «Paul Adrian»" şi „recrutarea şi scoaterea din penitenciar a deţinutului Apăvăloaie Constantin"[117]. În acelaşi document se arăta că „planul de combinaţie şi de infiltrare a susnumitului în mănăstirea Slatina va fi prezentat până la data de 25 ianuarie 1956"; „se va lua în studiu şi se va recruta numitul Istrate Grigore, fost şef al poliţiei legionare Slatina-Piteşti, medic, urmărit pe bază de acţiune informativă individuală pe linia Serviciului III, cu domiciliul în prezent în comuna Crucea[118], în vederea dirijării lui pe lângă Savu Mihai şi Moise Victor, ce urmează să fie mutat în comuna Crucea, prin intermediul informatorului «Tacu Ilie», lucru ce i-a solicitat sursei"; „pentru studierea unor elemente din mănăstiri se vor face marşrutizări a unor informatori, care au mai fost la aceste mănăstiri şi au dat rezultate. În acest scop, sursa «Galina», a raionului Fălticeni, va fi marşrutizată la mănăstirea Slatina. Informatoarea «Tatiana» a Biroului II din Serviciul II, de asemenea, va fi marşrutizată la mănăstirile Slatina şi Râşca. Informatorul «Moise Vasile», de la Schitul Cămârzani, va fi marşrutizat la mănăstirea Slatina şi în acelaşi timp instruit de a solicita mutarea la această mănăstire. […] Toate aceste marşrutizări au scopul arătat mai sus. Ele se vor face în cursul lunilor ianuarie şi februarie 1956 şi apoi de câte ori va fi necesar"; „se va lua legătura cu Regiunea Bacău în vederea acoperirii informative a obiectivului mănăstirea Sihăstria, din Tg. Neamţ"; „anchetarea deţinutului Plămădeală Leonida, care a fost arestat în cursul anului 1954, de la mănăstirea Slatina. […] În funcţie de rezultatele ce se vor obţine se vor face noi propuneri"[119].

De asemenea, Securitatea a declanşat o serie de verificări privind persoanele, considerate „legionare", care aveau legături cu Roman Braga şi Arsenie Papacioc, precum: Adrian Făgeţeanu, fost călugăr de la mănăstirea Antim, care se afla încarcerat

---

[116] *Ibidem*, vol. 1, ff. 88-92.

[117] Este vorba de Păvăloaie Constantin, născut la 13 mai 1924, în Dolhasca, judeţul Iaşi. În mai 1948, ca student, a fost arestat, apoi condamnat, în 1949, la 15 ani muncă silnică pentru participare la o „organizaţie subversivă". A cunoscut reeducarea de la Piteşti, fiind apoi transferat la Gherla şi Aiud. În septembrie 1955 este mutat la Suceava, intrând astfel în atenţia organelor de Securitate care cercetau problema mănăstirilor Sihăstria-Slatina-Rarău (http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2004.%20Pat%20-%20Pavel/Pavaloaie%20Constantin/index.php).

[118] Localitate în raza căreia se afla schitul Rarău.

[119] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 1, ff. 94-97.

în penitenciarul Făgăraş, graţiat prin Decretul nr. 421/1955, dar arestat din nou pentru infracţiunea de „activitate intensă contra clasei muncitoare"; Nicolae Constantin, zis „Sfântu", care frecventa mănăstirile din Moldova, în special Slatina şi Rarău şi Vartolomeu Dolhan, călugăr la Mitropolia din Iaşi[120].

La mai puţin de o lună, Direcţia Regională de Securitate Suceava strângea primele note informative despre activităţile de la Rarău şi Slatina. De pildă, la 6 ianuarie 1956, sursa „Constantin Niţescu" dădea o notă informativă în care relata despre vizita lui, împreună cu Nicolae Constantin, la schitul Rarău. Sursa fusese chiar îndemnată de ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor să rămână în această chinovie în care intrau vieţuitori cu studii superioare pentru a lupta împotriva regimului, prin predică, cateheză, meditaţii teologice, studierea operei Sfinţilor Părinţi şi ghidarea spirituală a turiştilor care vizitau acest aşezământ. De asemenea, sursa menţiona aprecierea de care se bucura Arsenie Papacioc în ochii duhovnicului Daniil Sandu Tudor, considerându-l un călugăr ales pentru îndreptarea sufletească a credincioşilor, mai ales a multor legionari care abandonaseră lupta politică[121].

În aceeaşi notă, „Constantin Niţescu" nu ezita să reproducă afirmaţia lui Nicolae Constantin: „Eu ţin la Rarău, pentru că este un leagăn al legionarismului. Căpitanul şi Ion Moţa sunt sfinţi şi se bucură acolo, în cer, când noi venim la Rarău"[122]. O astfel de afirmaţie, chiar şi dacă nu fusese rostită de persoana în cauză, era îndeajuns pentru Securitate să suspecteze activitatea spirituală de la Rarău ca fiind de nuanţă politică legionară.

Câteva zile mai târziu, Securitatea primea de la informatorii „Gustav" şi „Ioşca" o confirmare a suspiciunilor de activitate legionară de la schitul Rarău aflat în strânsă legătură cu mănăstirea Slatina.

Cu aceste informaţii, cei din Securitate ajungeau la concluzia că, la nivelul celor două aşezăminte monahale. exista o „activitate subversivă legionară sub mască mistică religioasă". Ca monahi cu activitate suspectă la Slatina erau menţionaţi: Petroniu Tănase. Arsenie Papacioc, Antonie Plămădeală şi Cleopa Ilie[123].

Legătura dintre Rarău şi Slatina era evidenţiată şi de informaţia conform căreia Daniil Sandu Tudor fusese cel care în 1954 îi dusese pe cei doi duhovnici, Cleopa Ilie şi Arsenie Papacioc, la patriarhul Justinian Marina în scopul obţinerii reabilitării din partea autorităţilor statului. Acest aspect era amintit de sursa „Paul Adrian", care în ianuarie 1956 era dirijat de Securitate să culeagă informaţii din mediul schitului de la Rarău[124].

Uneori, Arsenie Papacioc este prezentat în documentele Securităţii într-o descriere exagerată, ca un veritabil legionar fanatic, care caută oricând să conspire împotriva regimului. Astfel, la 30 ianuarie 1956, într-un plan comun de acţiune al Direcţiilor regionale de Securitate Iaşi şi Suceava se arăta că ieromonahul „Arsenie (sub acest nume se ascunde legionarul Anghel Papacioc, fost ajutor şef de organizaţie judeţeană legionară a oraşului Stalin) a afirmat printre altele că el a fost duhovnicul

[120] *Ibidem*, vol. 3, ff. 57-58, 187-192.
[121] *Ibidem*, ff. 169-172.
[122] *Ibidem*, f. 172.
[123] *Ibidem*, ff. 148 şi 168.
[124] *Ibidem*, vol. 3, f. 165.

legionarilor arestaţi la Aiud, unde a stat şi el închis. Apoi l-a îndemnat pe informator să se mărturisească la Rarău, la preotul Sandu Tudor Daniel, caracterizându-l ca un om inteligent şi care a făcut doi ani de puşcărie"[125].

Evident că aceste afirmaţii erau exagerate. Arsenie Papacioc nu putea fi duhovnic al legionarilor în timpul detenţiei de la Aiud, deoarece nu era hirotonit ca preot, tot aşa cum nu se ascundea la Slatina, sub numele de Arsenie, atâta vreme cât autorităţile ştiau acest lucru. Totuşi, un sâmbure de adevăr există în această declaraţie, după cum Ioan Ianolide îl caracterizează în memoriile sale pe Arsenie Papacioc cu o vieţuire creştină aleasă: „S-a călugărit din vocaţie. […] Caracter integru. Energie necurmată şi imensă putere de iubire. Om de luptă şi sacrificiu. Conştiinţă şi capacitate misionară. A făcut prozeliţi înainte şi după ce a depus votul monahal. S-a zbătut să impună adevărata conştiinţă creştinilor şi a reuşit. Luptător încercat, el spunea: «Noi înfruntăm pe atei la ei acasă». Este un far al lui Hristos"[126].

În acelaşi plan de acţiune al Securităţii, ofiţerii aminteau despre traiul monahal auster din munţi al părintelui Cleopa Ilie, cu ale sale întâlniri cu anahoreţii, în concluzie arătându-se: „Presupunem că anahoreţii despre care se vorbeşte în material, alimentaţi de Cleopa Ilie, sunt fugari urmăriţi de organele noastre"[127].

Cu astfel de informaţii, cei din Securitate ajunseseră la concluzia că există „un canal legionar pe linia Slatina-Sihăstria-Rarău", în frunte cu Daniil Sandu Tudor, în care mai erau implicaţi duhovnicii Cleopa Ilie şi Arsenie Papacioc[128].

Aceste indicii au condus la inevitabila deschidere a dosarului de verificare de grup la 10 februarie 1956, ca o acţiune comună a celor două regionale de Securitate[129]. Această activitate informativă presupunea o verificare organizată după un plan de acţiune, revizuit periodic, care prevedea recrutarea şi dirijarea unor informatori în vederea confirmării sau nu a suspiciunilor care planau asupra persoanelor în cauză. Periodic, fiecare regională de Securitate întocmea o „notă de stadiu asupra rezultatelor obţinute în cadrul acţiunilor". Din partea regiunii Iaşi răspundea locotenentul Nica Petru, iar din partea regiunii Suceava era desemnat locotenentul Waxman Samoilă. Se preconiza infiltrarea informatorului „Paul Adrian" în obştea schitului de la Rarău, pentru a fi tuns monahal, deoarece în acest obiectiv nu exista reţea informativă[130].

De asemenea, ofiţerii de la cele două regiuni de Securitate vizau eliberarea unor legionari din închisoare prin rejudecarea lor şi recrutarea ca informatori pentru a fi dirijaţi prin legenda intrării în monahism[131].

Se avea în vedere o combinaţie informativă, prin dirijarea informatorului „Zamfirescu Vasile" al Direcţiei Regionale de Securitate Iaşi în mediul mănăstirii

[125] *Ibidem*, vol. 1, f. 82.
[126] Ioan Ianolide, *Întoarcerea la Hristos-document pentru o lume nouă*, ediţie îngrijită la mănăstirea Diaconeşti, Bucureşti, Editura Christiana, 2006, p. 328.
[127] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 1, f. 83.
[128] *Ibidem*, f. 98.
[129] *Ibidem*, f. 1.
[130] *Ibidem*, f. 98.
[131] *Ibidem*, ff. 85-86.

Slatina, cunoştinţă a lui Arsenie Papacioc, care era judecat într-un proces de drept comun, în stare de libertate, la intervenţia Securităţii[132].

Conform planului de măsuri, informatorul „Zamfirescu Vasile" trebuia infiltrat de Securitate în mediul mănăstirii Slatina, „pentru cunoaşterea legăturilor şi activităţii legionare desfăşurate de numitul Anghel Papacioc". Infiltrarea era prevăzută pentru o perioadă de 20-30 zile, timp în care urma să se clarifice situaţia juridică pe care o avea la Iaşi. Acesta urma să fie primit de Arsenie Papacioc pe care îl cunoştea din timpul detenţiei de la Aiud. Informatorul era instruit să stabilească următoarele probleme: „Dacă toţi călugării din mănăstire sunt călugări autentici sau sub masca de călugări se ascund elemente căutate de organele noastre; care este legătura între mănăstirea Slatina şi mănăstirea Rarău, respectiv între Sandu Tudor şi Anghel Papacioc; ce legături există între aceştia şi călugării de la mitropolia din Iaşi; ce legături are în regiunea Suceava Anghel Papacioc şi Sandu Tudor; ce rol are în mănăstire preotul călugăr Cleopa şi ce legături are cu munţii; ce persoane vizitează mănăstirea şi cu ce scop"[133].

La capitolul „pregătiri pentru plecarea informatorului" se prevedea: „Îmbrăcămintea- foarte modestă; Alimente-pentru câteva zile (slănină, pâine de oraş, 1 litru rachiu sau două); bani-suma de 2-300 lei la aprecierea noastră; acte de identitate-buletin de la biroul populaţiei şi biletul de eliberare din penitenciar".

Însă, cel mai interesant aspect din instruirea sursei este legat de comportarea pe care urma să o adopte în mănăstire: „În incinta mănăstirii informatorul va trebui să aibă o atitudine cât mai religioasă a mănăstirii [sic!]. Să nu se lase antrenat în discuţii privind activitatea sa legionară după eliberarea din penitenciar în anul 1946. În cazul în care totuşi va trebui să răspundă la eventualele întrebări ale lui Anghel Papacioc privind activitatea sa după această dată, va arăta în mare activitatea dusă în regiunea Timişoara, legătura cu mănăstirea Vladimireşti, legătura avută cu comandantul legionar din Iaşi în anul 1947 şi alte aspecte reale din activitatea care a avut-o după eliberare. Pentru ca legenda de intrare în mănăstire să prindă cât mai bine, va trebui ca informatorul să adopte atitudinea omului care se află în impas, adică posomorât, gânditor şi cu puţine speranţe în viitor, aceasta şi pentru ca Anghel Papacioc să caute să-l încurajeze şi să-i dea speranţe de viitor care vor consta în mod sigur din «speranţe legionare» şi aspecte al activităţii legionare prezente pe care o conduce el sau alţii. În cazul când Anghel Papacioc va căuta să-i facă cunoştinţă cu alte elemente, fie călugări din alte mănăstiri sau persoane din afara mănăstirii Slatina, informatorul va trebui să aibă o oarecare rezervă bine manifestată, motivată sub pretextul că în poziţia în care se află e mai bine să fie cunoscut de mai puţine persoane"[134].

Am redat aceste aspecte pentru a ne putea forma o imagine asupra modalităţii în care Securitatea înţelegea să infiltreze informatori în obiectivele vizate, mai ales în cele monahale. Au fost mai mulţi informatori dirijaţi, în special la schitul Rarău, dar nu insistăm asupra acestui aspect, pentru a nu ne îndepărta de subiectul pe care îl studiem.

În această perioadă, activitatea monahală de la Slatina şi Rarău s-a intensificat, după cum era semnalat Securităţii de către informatorii dirijaţi în problemă. De pildă, la

[132] *Ibidem*, f. 77.
[133] *Ibidem*, f. 78.
[134] *Ibidem*, ff. 78-80.

16 iulie 1956, sursa „Sergiu Macarovici", al MAI Iaşi, infiltrat la Rarău, arăta că ieroschimonahul Daniil fusese chemat de către ieromonahul Antonie Plămădeală la Slatina pentru a participa la tunderea în monahism a lui Andrei Scrima, bibliotecar la Patriarhia Română, care urma să plece în India cu o bursă de studii[135].

După mai bine de şase luni de la inițierea mapei de verificare, la 27 septembrie 1956 Securitatea regiunii Suceava deschidea dosarul de urmărire informativă de grup nr. 311 împotriva lui Daniil Sandu Tudor, Cleopa Ilie şi Arsenie Papacioc. Principalul suspect din dosar era ieromonahul Daniil suspectat că desfăşoară „activitate legionară sub masca religiei"; urmăreşte mărirea schitului Rarău, în special prin „atragerea elementelor tinere legionare eliberate din penitenciare, şi că duce o acţiune intensă împotriva materialismului dialectic, mai ales prin predici. În această acţiune este ajutat de Arsenie Papacioc, de la mănăstirea Slatina, care desfăşoară o activitate remarcabilă"[136]. Din acest motiv, în perioada iulie-septembrie 1956, mai ales Daniil Sandu Tudor a fost urmărit prin filaj şi fotografiat în toate legăturile pe care le întreţinea în regiunea Suceava şi în Bucureşti[137].

De altfel, cazul devenise extrem de important, până la nivelul Direcţiei Generale de Securitate, mai ales pentru faptul că obiectivul Daniil Sandu Tudor făcea vizite periodice la Bucureşti, iar cele două aşezăminte monahale vizate erau cercetate de tineri studenţi. De pildă, în urma unei scurte şederi la schitul Rarău, agentul „Sergiu Macarovici" furniza la 16 iulie 1956, la cabana Rarău, o notă informativă ofițerului de legătură, locotenent Mircea Selig, de la Biroul Culte al DRSS Iaşi, şi în prezenţa locotenentului Ion Botofei, din Direcţia de Informaţii Interne de la Bucureşti. În notă, sursa informa despre slujba tunderii în monahism a lui Andrei Scrima, care îl avea ca naş pe arhimandritul Benedict Ghiuş, eveniment care urma să se desfăşoare la mănăstirea Slatina, la 26 iulie, prin participarea monahilor Cleopa Ilie, Petroniu Tănase, Arsenie Papacioc şi a ieroschimonahului Daniil, chemat de ieromonahul Antonie Plămădeală. Informatorul nu ezita să remarce graba consumării acestui moment, deoarece proaspătul monah urma să plece cu bursă de studii în India. El chiar cerea ca Scrima „să fie verificat, filat şi controlat la plecarea din ţară", motivând că toate acestea ar fi acţiunile „unei agenturi de spionaj". Din acest motiv, sursa enumera relaţiile strânse pe care Sandu Tudor le avea cu diferiţi oameni de cultură şi monahi, menţionând pe: arhitectul Constantin Joja, doctorul Vasile Voiculescu, profesorul Alexandru Mironescu şi fiul său Şerban, arhimandritul Benedict Ghiuş, monahii Sofian Boghiu şi Felix Dubneac[138]. Cât priveşte implicarea lui Arsenie Papacioc în cazul tunderii lui Andrei Scrima, se arăta că el fusese cel care îl spovedise pe tânărul aspirant la viaţa monahală şi care urma să primească hirotonia de preot de la Patriarhia din Constantinopol[139].

Aceleaşi persoane participante la tunderea în monahism a lui Scrima figurau în grupul de iniţiativă, care la 16 septembrie 1956 înaintau un memoriu către patriarhul Justinian pentru reînfiinţarea seminarului monahal, dacă nu la mănăstirea Neamţ, atunci

---

[135] *Ibidem*, f. 103.
[136] *Ibidem*, f. 1.
[137] *Ibidem*, ff. 118-145.
[138] *Ibidem*, vol. 3, ff. 110-111.
[139] *Ibidem*, dosar nr. 185003, vol. 3, ff. 34-35.

la Curtea de Argeş, acolo unde se afla fostul director, arhiereul Pavel Şerpe[140]. Iniţiativa a fost contracarată atât de către Departamentul Cultelor, cât şi de Securitate, prin arestările operate în mediul mănăstirii Neamţ[141].

Demersul iniţiatorilor era pornit din dorinţa de a asigura formarea intelectuală a monahilor români în contextul procesului de reînduhovnicire pornit de Cleopa Ilie la Slatina şi continuată de Arsenie Papacioc şi egumenul Daniil la Rarău. Evident că un astfel de demers nu putea fi acceptat de către autorităţile statului, în urma informaţiilor primite pe reţeaua informativă, Securitatea considerând că se află în faţa unei adevărate „conspiraţii legionare" în mediul monahal cu legături şi sprijin până la vârful Bisericii[142]. Legătura dintre cele două aşezăminte era puternică, după cum în august 1956 tinerii studenţi care urmau să participe la întâlnirea duhovnicească şi culturală de la Rarău erau conduşi de către ieromonahii Petroniu Tănase, noul stareţ de la Slatina, şi Roman Braga, de la Mitropolia din Iaşi[143].

Dar Securitatea culegea informaţii în continuare despre Arsenie Papacioc. De pildă, la 11 noiembrie 1956 i se lua o declaraţie lui Constantin Păvăloaie, aflat în penitenciarul Aiud. Afirmaţiile acestuia par exagerate, iar unele lipsite chiar de realitate, atunci când susţine că „în anul 1946 sau 1947 Papacioc a evadat din penitenciarul Aiud" şi că ar fi fugit în Banat şi la Bucureşti în vederea continuării luptei legionare; că ar fi lucrat „sub nume fals" ca funcţionar la Canal, apoi „prin 1951 sau 1952 a fost demascat şi arestat"[144].

Totuşi, într-un plan de măsuri din 24 august 1956, DRSS Suceava avea în vedere stabilirea mai multor aspecte privind mănăstirile Sihăstria-Slatina-Rarău, precum: „adevăratul caracter al activităţii lui Sandu Tudor; dacă duce activitate izolată sau primeşte indicaţii de la Mitropolia din Iaşi sau mănăstirea Slatina; cu cine ia legătura atunci când face deplasări în alte localităţi (ne este semnalat că face dese deplasări şi în mod deosebit la Bucureşti) şi cu ce scop; dacă la schitul Rarău sunt adăpostite elemente fugare". Pentru aplicarea acestor măsuri, sursa „Temistocle" (fost director al Seminarului teologic din Galaţi) urma să fie dirijată în mediul mănăstirii Slatina, deoarece îi cunoştea pe Cleopa Ilie şi Arsenie Papacioc. Cu ajutorul acestuia se dorea clarificarea „contrazicerilor din materiale, natura activităţii, dacă este o activitate mistică sau sub această mască se desfăşoară activitate legionară, despre ce anahoreţi este vorba şi i se va da posibilitatea să aprecieze care este situaţia de la schitul Rarău şi mănăstirea Slatina"[145].

De asemenea, se prevedea anchetarea fostei stareţe de la Vladimireşti, Veronica Gurău şi dirijarea sursei „Olteanu Aurel", pe lângă călugărul Roman Braga[146].

Se mai preconiza culegerea de informaţii în problema reorganizării mănăstirii Putna cu monahi de la Slatina îndrumaţi personal de ieromonahul Cleopa Ilie şi

[140] Idem, fond Documentar, dosar nr. 74, vol. 7, ff. 61-63.
[141] *Ibidem*, dosar 13143, ff. 89-92; Cristina Păiuşan, Radu Ciuceanu, *op. cit.*, doc. 161, pp. 312-313.
[142] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 3, ff. 130bis, 142.
[143] *Ibidem*, f. 279.
[144] *Ibidem*, ff. 242-242v.
[145] *Ibidem*, vol. 1, f. 53.
[146] *Ibidem*, f. 62.

verificarea cazului Andrei Scrima, care fusese tuns în monahism înainte de a pleca în străinătate[147].

Ca o completare la acest plan de acţiune, la 28 februarie 1957, Securitatea Suceava avea în vedere eliberarea deţinutului Constantin Păvăloaie, utilizat de Serviciul K în calitate de „agent de cameră" cu numele de „Laurenţiu Emil" şi infiltrarea lui în mediul mănăstirii Slatina. După ce la 11 noiembrie 1956 dăduse o declaraţie despre Arsenie Papacioc, Păvăloaie trebuia scos din închisoare şi dirijat în mediul mănăstirii Slatina. În acest sens, Securitatea intenţiona să determine rejudecarea procesului lui Păvăloaie, prin intervenţie la Procurorul general, pentru ca astfel să se obţină eliberarea din penitenciar. În acest timp, agentul trebuia să primească îngrijiri medicale şi să fie instruit în problemă. Eliberat, Păvăloaie trebuia să se îndrepte spre mănăstirea Slatina, urmând chiar să accepte tunderea în monahism[148].

Agentul „Laurenţiu Emil" era important pentru Securitate, deoarece informaţiile date de el se încadrau perfect în scenariul construit în problema monahală. De pildă, acesta informa despre discuţiile purtate de Gheorghe Brahonschi, fost şef al corpului studenţesc legionar, care ar fi afirmat că mulţi legionari eliberaţi din închisori intenţionează să intre în monahism şi că speră ca acest fenomen să nu se generalizeze, deoarece „mişcarea are nevoie de luptători". În acest dialog a intervenit Niculescu Ilie, care ar fi afirmat că a avut legături cu „unii călugări legionari de la o mănăstire din apropiere de Sinaia", aceasta putând fi numai aşezământul monastic de la Predeal, al cărui cimitir fusese loc de pelerinaj pentru legionari în anii 1940-1941. Apoi, că „un grup de legionari, toţi doctori în teologie în frunte cu episcopul Ghiuş, foşti o parte din ei la schitul Antim din Bucureşti, în prezent se află adunaţi undeva la o mănăstire din ţară şi acolo studiază anumite probleme legionare"[149].

Este clar că informaţiile colportate de către cei din închisoare erau distorsionate. Benedict Ghiuş, pentru că despre el este vorba, nu era episcop, iar aşezământul de la Antim nu era schit, ci mănăstire, cum exagerată este şi afirmaţia privind studierea „anumitor probleme legionare". Toate acestea denotă lipsa elementară de cultură religioasă a colportorilor, dar care convenea perfect intereselor Securităţii.

În cursul anului 1957, sursele dirijate de Securitate în cele două medii monastice au furnizat informaţii numeroase, multe detaliate, legate mai ales de relaţiile pe care le avea Sandu Tudor şi activităţile depuse fie la Rarău, fie în alte circumstanţe cultural-religioase.

Treptat în informaţiile oferite de surse, Securitatea primeşte o serie de elemente incriminatorii la adresa lui Sandu Tudor şi celorlalţi doi călugări urmăriţi. În iulie 1957, „Rareş I." relata despre retragerea spirituală din 1943 de la Cernăuţi, acţiune culturală care ar fi fost continuată după 1945 la mănăstirea Antim, apoi la schitul Rarău, unde Sandu Tudor dorea să creeze „un cerc filosofic", cu intelectuali din Bucureşti, călugări îmbunătăţiţi şi studenţi şi prin atragerea foştilor legionari eliberaţi din închisori. Iar la această acţiune ar participa inclusiv cei de la mănăstirea Slatina şi foştii membri ai

[147] *Ibidem*, ff. 63-67.
[148] *Ibidem*, ff. 61-62.
[149] *Ibidem*, f. 50.

Rugului Aprins[150]. De altfel, acelaşi, informator îşi exprima opinia despre activitatea lui Daniil Sandu Tudor: „Consider că e vorba de o grupare cu caracter mistic, care îşi are centrul în Bucureşti şi pentru care schitul de pe Rarău şi activitatea lui Sandu Tudor reprezintă doar o «filială». Scopul lor mărturisit este acela de a atrage cercuri cât mai largi de oameni şi îndeosebi intelectuali, spre o viaţă ruptă de problemele sociale, o viaţă spirituală, cu respectarea întocmai a celor mai severe (şi absurde) dogme creştine-ortodoxe; sensul politic al acţiunii a ieşit mai puţin în evidenţă în discuţiile lui Sandu Tudor şi mai mult în discuţia cu Mironescu, care contează pe o prăbuşire a actualului regim şi accentuează rolul important al Angliei. Cred că în momentul de faţă gruparea nu are forme organizatorice, în afara bisericii oficiale ortodoxe, dar presupun că a şi înmănunchiat peste 10-200 de intelectuali şi tineri, care au conştiinţa unei unităţi de acţiune. Este evident că aceştia şi-au propus să creeze un curent foarte larg, care să pună regimul nostru în situaţii grele, discreditând în mase materialismul şi poate şi unele aspecte practice ale politicii partidului. Ei mizează foarte mult pe superioritatea care ar decurge din consecvenţa şi stabilitatea instituţiilor religioase ortodoxe, în contrast cu modificările dese ale politicii partidului şi ale politicii «omeneşti» în general. […] Este evident că Sandu Tudor nu aprobă legionarismul, totuşi preponderenţa foştilor legionari în câteva mănăstiri ar putea prezenta la un moment dat o primejdie”[151].

Această prezentare succintă a activităţii lui Daniil Sandu Tudor nu făcea decât să se potrivească cu scenariul Securităţii, care echivala cu o veritabilă „conspiraţie legionară în Biserică”.

Nu era scăpată din vedere nici mănăstirea Slatina, la al cărei hram de la 6 august 1957 erau dirijaţi mai mulţi informatori. În acest sens, informatorul „Gustav” era instruit pentru a sta o perioadă de câteva zile la Slatina, după următorul instructaj: „Să respecte programul impus în timpul hramului; să participe la slujbele, care vor avea loc; să fie în compania elementelor ce conduc mănăstirea, însă în măsura în care este agreat, fără a se observa insistenţă din partea agentului. Agentul va trebui să stabilească: cum are loc sărbătorirea hramului bisericii; cine participă, ca: preoţi, călugări, intelectuali, tineri etc.; ce slujbe se ţin şi caracterul predicilor; dacă se vor forma grupuri izolate de elemente şi componenţa lor. În general agentul va trebui să dea dovadă de multă perspicacitate şi să sesizeze orice eveniment, care va avea loc cu ocazia acestui hram”[152].

La sărbătoarea Slatinei mai mulţi informatori arătau că la slujbă participaseră ca invitaţi: ieromonahii Ghervasie Creţu, de la catedrala patriarhală, Valeriu Niculăiasa, de la mănăstirea Ciorogârla, de lângă Bucureşti, Cleopa Ilie, de la mănăstirea Sihăstria, Dosoftei Moraru, stareţul de la Putna, Martinian, stareţul de la Dragomirna, maici de la mănăstirea Râşca şi Roman Braga de la Mitropolia din Iaşi. Informatorii nu ezitau să remarce lipsa stareţului slătinean Petroniu Tănase şi al ieromonahilor Arsenie Papacioc şi Antonie Plămădeală. De altfel, cel din urmă îşi motiva lipsa de la slujire pe faptul că nu doreşte să se evidenţieze, deoarece în rândurile credincioşilor se aflau agenţi ai Securităţii[153]. Aceeaşi prudenţă constatăm din partea lui Arsenie Papacioc la hramul

[150] *Ibidem*, vol. 3, ff. 307-314.
[151] *Ibidem*, ff. 319-320.
[152] *Ibidem*, f. 305.
[153] *Ibidem*, ff. 293-297.

schitului Rarău, din 15 august 1957, unde urma să se desfăşoare chiar un simpozion cultural-teologic, cu participarea unor studenţi de la Bucureşti. În schimb, la invitaţia făcută de Daniil Sandu Tudor, răspunseseră călugării Roman Braga, Petroniu Tănase, Antonie Plămădeală şi Paulin Lecca[154].

Acesta din urmă fusese adus de Sandu Tudor de la mănăstirea Frăsinei, pentru a-l închinovia în obştea sa. Lecca fusese printre tinerii care participaseră la conferinţele Rugului Aprins de la Antim, apoi la retragerea spirituală de la Govora din 1946. După această dată, Lecca fusese suspectat de Securitate de sprijin acordat fugarilor, din acest motiv mutându-se la Frăsinei, acolo unde Daniil Sandu Tudor l-a găsit.

De altfel, Lecca acceptase venirea la Rarău şi pentru admiraţia pe care o purta pentru duhovnicul Arsenie Papacioc, despre care afirma că acesta „s-a lepădat total de legionarism şi de orice preocupare politică"[155].

Am văzut că Securitatea monitoriza întâlnirile călugărilor din mănăstirilor vizate, aspecte care nu făceau decât să confirme relaţiile strânse pe care aceştia le aveau şi suspiciunile care planau asupra lor.

Cu toate acestea, unele măsuri vizate de Securitate nu fuseseră puse în aplicare. Într-un plan de măsuri din 2 noiembrie 1957, printre altele, se prevedea ca până la 15 decembrie, acelaşi an, Direcţia regională de Securitate Suceava să ducă la îndeplinire combinaţia informativă cu agentul „Laurenţiu Emil", care nici până la această dată nu fusese dirijat în mediul mănăstirii Slatina, pentru a cunoaşte asupra „activităţii ce o desfăşoară Anghel Papacioc şi celelalte elemente din mănăstire"[156]. Se pare că această măsură nu a mai fost dusă la îndeplinire.

De asemenea, era vizat călugărul Adrian Făgeţeanu, fost legionar, care după o condamnare de 8 ani pentru „crime contra umanităţii", apoi amnistiată prin Decretul 421/1955, fusese recent eliberat. La arestare, el vieţuia la Crasna gorjeană, unde stareţ fusese Sandu Tudor. Aşa se face că, după eliberare, şi-a căutat mentorul spiritual, găsindu-l la Schitul Rarău.

În acest context, Direcţia Informaţii Interne avea în vedere ca până la 1 decembrie 1957 să se treacă la reţinerea şi anchetarea lui Făgeţeanu pentru infracţiunea de „activitate intensă contra clasei muncitoare". Prin anchetarea sa, cei din Securitate doreau să se documenteze „asupra activităţii ce se desfăşoară la schitul Rarău şi mănăstirea Slatina"[157].

În acelaşi plan, Direcţia regională de Securitate Iaşi era însărcinată să monteze instalaţie de tehnică operativă la domiciliul monahului Roman Braga[158].

Arestarea părintelui Arsenie Papacioc

O informaţie care a atras atenţia Securităţii a fost cea legată de relaţia lui Sandu Tudor şi a celor de la Slatina cu Andrei Scrima. La 20 mai 1957, informatorul „Rareş I." relata o discuţie purtată cu Sandu Tudor la schitul Rarău, în care egumenul povestea

[154] *Ibidem*, vol.1, f. 413.
[155] *Ibidem*, f. 418.
[156] *Ibidem*, f. 46.
[157] *Ibidem*, f. 47.
[158] *Ibidem*, ff. 17-18.

despre circumstanţele obţinerii de către Scrima a bursei de studii în India, cum a plecat în Occident, cum întreţine corespondenţă cu el, pentru că „esenţialul este că a trecut în lumea liberă”[159].

O astfel de afirmaţie concorda cu opinia stareţului Petroniu Tănase de la Slatina, care spunea că „se pun mari nădejdi în călătoria lui Andrei Scrima de la Bucureşti în India”[160].

De altfel, corespondenţa lui Scrima cu membri ai fostului grup al Rugului Aprins a reprezentat o parte importantă a urmării informative desfăşurată de Securitate în problema Sihăstria-Slatina-Rarău. Începând cu mai 1957, între membrii fostului grup al Rugului Aprins de la Antim şi Andrei Scrima era interceptată o corespondenţă, al cărei conţinut pentru Securitate prefigura o întreagă conspiraţie în Biserică. Încă din scrisoarea datată 22 mai 1957, Andrei Scrima îl încuraja pe profesorul Alexandru Mironescu şi ai săi prieteni rămaşi în ţară să continue „drumul străduinţei voastre”, atunci când se referea la vieţuirea duhovnicească de la Rarău şi întâlnirile culturale de la Bucureşti, unde trebuiau formaţi „admirabilii prieteni tineri”, făcându-se referire la studenţii care frecventau schitul sucevean condus de Daniil Sandu Tudor. Apoi, Scrima nu ezită să transmită părintelui Dumitru Stăniloae „să adâncească înviorarea spiritului filocalic”, prin traducerea Filocaliei şi răspândirea acestei literaturi în rândul studenţilor de la Teologie. Tot Scrima îl asigura pe Sandu Tudor că textul Acatistului Rugului Aprins al Maicii Domnului urmează a fi tradus şi editat în limba franceză[161].

Corespondenţa cu Scrima este întreţinută pe tot parcursul anului 1957 de către Constantin Joja, Dumitru Stăniloae, Sofian Boghiu şi chiar patriarhul Justinian Marina şi secretarul său, preotul Niţişor Cazacu. Din conţinutul acestei corespondenţe rezulta componenţa grupului de activitate duhovnicească şi culturală a fostei asociaţii a Rugului Aprins de la Antim, care acum activa între Rarău-Slatina şi Bucureşti, cerc spiritual în care se aflau inclusiv duhovnicii Cleopa Ilie şi Arsenie Papacioc. Mai mult decât atât, în drumul său spre India, Andrei Scrima făcuse o escală la Paris. Aici luase legătura cu diferite personalităţi religioase, dintre care jurnalistul Olivier Clement, de la ziarul „Le Monde”. Cu acesta a purtat mai multe discuţii în care Scrima i-a prezentat situaţia reală în care se afla Biserica Ortodoxă din România, restricţiile care i se impun din partea regimului comunist, despre monahismul care refuză cu obstinaţie să îngenuncheze în faţa persecutorului ateu şi existenţa Rugului Aprins. Clement a publicat aceste informaţii într-un articol, care a mai fost trimis şi patriarhului Justinian Marina. Corespondenţa fiind interceptată de Securitatea română, evident că acest articol a pus pe jar autorităţile comuniste, care considerau că se află puse în faţa unei mari „conspiraţii legionare” până la vârful Bisericii.

Era destul pentru Securitate ca să treacă la măsuri coercitive, mai ales că se prefigura un nou val de arestări determinat de evenimentele de la Budapesta şi noua persecuţie împotriva Bisericii care începuse în Uniunea Sovietică.

În urma ordinului MAI nr. 107, la 25 februarie 1958, Securitatea a trecut la arestarea monahului Adrian Făgeţeanu, în timp ce se afla la mănăstirea Căldăruşani. A

[159] *Ibidem*, vol. 3, f. 330.
[160] *Ibidem*, f. 121.
[161] *Ibidem*, vol.1, ff. 282-285.

fost luat în ancheta Direcţiei regionale de Securitate Suceava şi interogat asupra „activităţii sale legionare" din timpul studiilor de la facultatea de teologie, continuată la mănăstirea Antim, după 1947, în cadrul grupului Rugului Aprins. Tot în urma anchetei s-a stabilit că, după ieşirea din închisoare, Făgeţeanu a dorit să se închinovieze la Slatina[162].

La 24 aprilie 1958, ministrul Alexandru Drăghici aproba referatul de arestare şi anchetare a următorilor: Daniil Sandu Tudor, Roman Braga, Alexandru Mironescu, Benedict Ghiuş, Felix Dubneac, Sofian Boghiu, George Văsâi, Dan Pistol, Şerban Mironescu, Gabriel Rădulescu şi Ioan Stoianovici, un frate închinoviat la Rarău. În acelaşi referat se arăta că, „în funcție de primele rezultate se vor face alte propuneri"[163].

După cum vedem numele părintelui Arsenie Papacioc nu figura pentru arestare, deși era menţionat de câteva ori în referat. Mai mult, nici cei care erau menţionaţi nu au fost arestaţi imediat, deoarece în mai 1958 la solicitarea anchetatorului Gheorghe Enoiu, Adrian Făgeţeanu era mutat în ancheta Direcţiei de Anchete Penale[164]. Amploarea conspirației legionare, care se prefigura pentru autoritățile comuniste, a determinat preluarea cazului de către Direcția Generală a Securității. Iar pentru că anchetarea lui Adrian Făgeţeanu nu au dat rezultatele scontate, atunci s-a trecut la arestarea foştilor membri ai Rugului Aprins care activau după 1954.

Arestările s-au consumat în noaptea de 13 spre 14 iunie 1958 simultan la mănăstirea Slatina şi la Bucureşti. Practic, mănăstirea Slatina a fost asediată de trupele de Securitate, care i-a arestat pe Arsenie Papacioc şi fratele Constantin Dumitrescu (viitorul monah Marcu)[165]. La Bucureşti, arestările s-au făcut la domiciliile lui Alexandru Mironescu, la mănăstirea Plumbuita şi Patriarhie. Toţi arestaţii au fost trimişi în anchetă la Ministerul Afacerilor Interne[166].

În loc concluzii

Am parcurs biografia părintelui Arsenie Papacioc pentru două decenii, în lumina documentelor fostei Securităţi şi, pe alocuri, cu ajutorul altor surse istorice. Am văzut cum încă din perioada interbelică fusese urmărit de Siguranţă, din cauza activităţii sale politice. Chiar dacă adoptase lupta spirituală, Papacioc a fost urmărit în continuare, deoarece Securitatea considera că el îşi continuă activitatea politică „sub mască religioasă". Însă, cei din Securitate nu făceau distincţie între manifestarea cultică și activitatea politică. Se considera că tot ceea ce nu se cunoaşte, adică nu se controlează în Biserică, este „activitate legionară sub mască religioasă". Această categorisire avea o semnificaţie aparte. Regimul comunist spera într-o anihilare treptată a reprezentanţilor Bisericii și a manifestărilor cultice, care „ţineau poporul în obscurantism".

În contextul unei dezvoltări fără precedent a monahismului ortodox, regimul comunist încerca să contracareze acest fenomen, pe care Securitatea îl monitoriza

[162] *Ibidem*, ff. 386-387.
[163] *Ibidem*, vol. 3, ff. 2-13.
[164] *Ibidem*, f. 82.
[165] *Ibidem*, ff. 43-45, 48; Cosma Giosanu, *op. cit.*, pp. 201-203, 252-253 (mărturia ierodiaconului Iustinian Stoica de la Schitul românesc Prodromu-Muntele Athos).
[166] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 3, f. 59.

permanent. Ministrul Alexandru Drăghici informa în mod frecvent conducerea de partid şi de stat despre amploarea pe care fenomenul monahal o căpătase după 1948 prin iniţiativele patriarhului Justinian, ajutat de duhovnici recunoscuţi, precum Cleopa Ilie sau Arsenie Papacioc. Acestora li s-a adăugat Daniil Sandu Tudor care încerca la schitul Rarău să reînvie cercul Rugului Aprins din Antimul de altădată. Centrul de greutate al acestui fenomen monahal s-a situat la mănăstirile Sihăstria-Slatina-Rarău, indiscutabil în jurul personalităţii duhovniceşti a părintelui Cleopa Ilie. Faţă de acestea, Securitatea a acţionat, de fiecare dată încercând să diminueze sau chiar să stopeze orice iniţiativă. La cererea patriarhului Justinian, Arsenie Papacioc a fost numit spiritual la seminarul nemţean. În contrapartidă, Ministerul Cultelor nu a aprobat numirea, pentru ca Securitatea să determine plecarea lui Papacioc din această şcoală. Mai apoi, când Slatina condusă de Cleopa Ilie şi Arsenie Papacioc se bucura de o mare recunoaştere duhovnicească din partea numeroşilor pelerini, atunci Securitatea avea în vedere arestarea acestora. Plecarea duhovnicilor în pustie pentru doi ani, a amânat intenţia Securităţii, însă reabilitarea lor a fost obţinută de patriarhul Justinian numai prin revenirea lui Cleopa Ilie la mănăstirea de metanie şi rămânerea lui Arsenie Papacioc la Slatina, ca simplu ieromonah. În această situaţie, Papacioc a căutat să fie cât mai discret, pentru a nu atrage atenţia organelor de represiune. De aceea, numele lui nu a mai fost atât de prezent în documentele informative privind obiectivul Sihăstria-Slatina-Rarău, atenţia Securităţii fiind mai ales pe Daniil Sandu Tudor, care începuse o adevărată campanie de contracarare a ateismului.

Arsenie Papacioc a rămas în acest „cerc mistic", fiind mereu văzut ca unul dintre cei care, din umbră, întreţin fenomenul spiritual din cele trei aşezăminte. De aceea, Arsenie Papacioc nu apare pe lista celor care urmau să fie arestaţi, dar numele îi este menţionat în referatul lui Al. Drăghici din aprilie 1958. Cu toate acestea, în încercarea de a anihila întreg fenomenul monahal de amploare din această parte a ţării, în iunie 1958, Arsenie Papacioc a fost arestat în lotul Rugului Aprins, după cum şi Cleopa Ilie era vizat. Cel din urmă avea să aleagă retragerea în pustie, în timp ce ucenicul său, ieromonahul Arsenie, a rămas în mănăstire, unde a fost arestat de Securitate alături de cei care activau în Rugul Aprins.

Elis **NEAGOE-PLEŞA**

Reacții ale populației la moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej

People's Reactions to the Death of Gheorghiu-Dej

Romania's successful foreign policy, in particular the withdrawal of Soviet troops and the adoption of Declaration of April 1964, alongside some domestic achievements such as the release of political prisoners and a relaxation of ideological pressure, explain why so many people sincerely regretted Gheorghiu-Dej's death. At the same time, it is also true that, after twenty years of dictatorship, few people had the courage to criticize the communist regime, especially since the omnipresence of the Securitate agents was a commonly known fact.

Etichete: Gheorghiu-Dej, reacții, populație, informatori, scrisori
Keywords: Gheorghiu-Dej, reactions, population, informers, letters

După alegerile parlamentare din martie 1965, neparticiparea lui Gheorghiu-Dej la deschiderea sesiunii M.A.N. avea să ridice primele semne de întrebare cu privire la starea de sănătate a acestuia[1]. Chiar dacă în cercurile puterii era cunoscut faptul că boala primului-secretar al C.C. al P.M.R. era din ce în ce mai gravă, primele date oficiale în acest sens au apărut în „Scânteia" din 18 martie 1965, când decesul acestuia era iminent. Decizia de a informa opinia publică cu privire la stare de sănătate a lui Gheorghiu-Dej i-a aparţinut lui Nicolae Ceauşescu, după cum reiese din stenograma Plenarei C.C. al P.M.R. din 17 martie 1965: „Probabil cunoaşteţi sau aţi observat că în ultimul timp tov. Gheorghiu-Dej nu a putut participa la muncă, fiind bolnav, şi această boală în ultimul timp s-a agravat (...) Cred că este bine să dăm acest comunicat, de ce nu a fost la sesiunea M.A.N., și pentru ca opinia publică să cunoască"[2]. Drept urmare, în „Scânteia" din 19 martie 1965 a fost publicată scrisoarea pe care C.C. al P.M.R. i-a adresat-o lui Gheorghiu-Dej, din care reproducem câteva rânduri: „Iubite tovarăşe Gheorghe Gheorghiu-Dej, ne-a îndurerat ştirea că starea sănătății dvs. nu vă permite să luaţi parte la lucrările Plenarei Comitetului Central şi ale sesiunii Marii Adunări Naţionale (...) Cu dragoste tovărăşească, vă urăm însănătoşire, scumpe tovarăşe Gheorghiu-Dej. Aceasta

[1] După moartea lui Gheorghiu-Dej, unele persoane aveau să recunoască faptul că observaseră încă din ziua alegerilor parlamentare că acesta era bolnav. Spre exemplu, imediat după ce decesul preşedintelui Consiliului de Stat al RPR a fost anunţat la radio, rectorul Institutului teologic romano-catolic din Alba Iulia făcea următoarea remarcă: „la alegeri deja a avut o faţă palidă" (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 329.925, vol. 2, f. 39).
[2] AMR, fond Microfilme, rola AS1-1843, c. 222.

este urarea şi dorinţa fierbinte a tuturor membrilor partidului, a fiecărui om al muncii, a întregului nostru popor”[3].

La scurt timp după publicarea anunţului cu privire la înrăutăţirea sănătăţii conducătorului partidului, prin intermediul unor articole de genul *Oamenii muncii din întreaga ţară urează însănătoşire tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej* sau *Din toate colţurile ţării: Scrisori şi telegrame adresate tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej*, era evidenţiat ataşamentul românilor faţă de „iubitul lor conducător”. În continuare vom reda câteva citate care se regăsesc în cuprinsul unor telegrame sosite pe numele lui Gheorghiu-Dej cu acest prilej: „Viaţa şi activitatea dvs. ne sunt o pildă vie, un exemplu de patriotism fierbinte, de înaltă răspundere faţă de soarta poporului nostru. De numele dvs. iubit sunt strâns legate toate măreţele realizări obţinute de oamenii muncii, creşterea nemăsurată a prestigiului partidului şi ţării noastre în întreaga lume” (colectivul Uzinei „Griviţa Roşie”); „Mult stimate şi iubite tovarăşe Gheorghe Gheorghiu-Dej, profesorii şi studenţii Universităţii din Bucureşti au citit astăzi cu profundă emoţie buletinul medical despre starea sănătăţii dvs. Gândul lor unanim se îndreaptă către acela care în Comitetul Central al P.M.R. a luptat cu atâta abnegaţie şi devotament neabătut pentru construirea vieţii noi a patriei noastre” (Universitatea din Bucureşti); „Am aflat cu adâncă strângere de inimă vestea despre starea sănătăţii dvs.; animaţi de dragostea nemărginită şi recunoştinţa fierbinte cu care vă înconjurăm, vă dorim, scumpe tovarăşe Gheorghe Gheorghiu-Dej, însănătoşire cât mai grabnică, pentru a vă putea consacra şi mai departe întreaga înţelepciune şi putere de muncă spre binele şi fericirea poporului român” (Atelierele C.F.R. de reparat material rulant „16 Februarie” din Cluj)[4].

De asemenea, la sediul central al partidului avea să sosească un număr foarte mare de scrisori, telegrame, poezii, cântece etc., în care oamenii deplângeau boala conducătorului partidului, urându-i însănătoşire grabnică[5]. Spre exemplu, Ion Văduva-Poenaru, din Bucureşti, a trimis o lungă poezie, care începea astfel: „Mi-e inima de soare astăzi plină/Dar soarele de pete s-a-ncărcat/Când în ziar tovarăşe Gheorghiu/De boala dumitale am aflat//Pământul a-nceput să se învârtă/Prin mintea mea cuprins de-ngrijorare/Când pe ecran tovarăşe Gheorghiu/Nu v-am văzut la Marea Adunare”. Tot în versuri s-a exprimat şi Aneta Manea, din Cernavodă: „Ţie, suflet bun de frate/Fiu iubit de muncitor/Sănătate îţi doreşte/Tot poporul muncitor”[6].

Informatorii Securităţii au primit sarcina de a obţine date referitoare la starea de spirit a populaţiei vizavi de problemele de sănătate ale lui Gheorghiu-Dej. În consecinţă, la 18 martie 1965, un agent angajat la Arhivele Statului din Cluj a fost instruit „pentru a ne informa în legătură cu comentariile referitoare la starea sănătăţii tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej”[7]. Rezultatul eficienţei informatorului s-a văzut imediat, întrucât ofiţerul avea să primească în aceeaşi zi o notă informativă: „Colegii mei de birou, în

[3] *** *Scrisoarea Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român adresată tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej*, în „Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6563, 19 martie 1965, p. 1.
[4] *Ibidem*, p. 3.
[5] Evidenţa acestor telegrame se găseşte în ANR, Colecţia Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 894, vol. 1-6.
[6] Idem, dosar nr. 841, vol. 1, f. 2.
[7] ACNSAS, fond Reţea, dosar nr. 192.516, vol. 2, f. 64.

momentul când au ascultat emisiunea la postul de radio Bucureşti referitoare la starea sănătăţii tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej şi după ce au citit şi comunicatul din «Făclia», care tocmai atunci au primit-o, au fost foarte mişcaţi şi îngrijoraţi de evoluţia bolii. Se vedea pe feţele lor întristare şi multă părere de rău, însă niciunul nu a încercat să concretizeze sub o formă oarecare”[8]. Într-o notă ulterioară, acelaşi informator revenea cu noi detalii: „Primul buletin medical a fost auzit prin radio în ziua de 18 martie. Ştirea a produs o stare de surpriză şi îngrijorare, chiar deprimare. Ceea ce s-a discutat a fost doar natura bolii, despre care în buletin s-au dat doar termenii medicali necesari. Totuşi, în baza buletinului, s-a discutat ca boala să nu fie cumva cancer. Această presupunere a produs nelinişte, mai ales după următorul buletin medical. Starea sănătăţii a fost urmărită cu multă îngrijorare, dar disciplinat. Agitaţii, manifestări negative, nu am întâlnit”[9].

Vestea morţii lui Gheorghiu-Dej a fost anunţată la radio şi la televiziune la circa o oră de la producerea evenimentului, iar „Scânteia” din 20 martie 1965 a publicat articolul *Inima tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej a încetat să bată*, pagina fiind încadrată cu un chenar negru în semn de doliu. Apărut pe prima pagină a ziarului, articolul era însoţit de o fotografie a fostului conducător[10]. În 1968, scriitorul şi publicistul George Ivaşcu (1911-1988), redactor-şef al revistelor „Contemporanul” şi „Lumea”, a susţinut public faptul că la moartea lui Gheorghiu-Dej „o ţară întreagă s-a prăbuşit”, motiv pentru care atât el (care „l-am respectat şi l-am iubit pe Gheorghiu-Dej”), cât şi alţi colegi de-ai săi îşi puseseră multă vreme întrebarea de ce conducerea partidului „nu face un port drapel din Gheorghiu-Dej, din amintirile lui”[11]. De asemenea, într-o notă informativă din 22 martie 1965 era surprins comentariul istoricului Constantin C. Giurescu: „Nimeni nu se aştepta la un deznodământ aşa de fulgerător. Gheorghiu-Dej, a spus Giurescu, întruchipa acum, în ultimul timp, doleanţele tuturor. Lucrul cel mai important îl constituie faptul că el nu mai era contestat de nimeni. El a reuşit să dea o orientare cu adevărat românească şi naţională aspiraţiilor noastre (...) În lunga şi frământata noastră istorie, în ţara românească a fost linişte şi ţara a fost tare numai când în fruntea ei a fost un om iubit, respectat, de care lumea a ştiut să asculte. Aşa a fost cazul cu tov. Gheorghiu-Dej. Avem nevoie de o coeziune internă mai mult ca oricând”[12].

Şi în mediul intelectual clujean au existat mai multe persoane care şi-au exprimat regretul faţă de moartea conducătorului partidului. Spre exemplu, academicianul Constantin Daicoviciu, rectorul Universităţii Babeş-Bolyai, scria: „ochii îmi sunt întunecaţi de lacrimi. Ne-a fost smuls cel pe care ne obişnuisem să-l vedem

[8] *Ibidem*, f. 67.
[9] *Ibidem*, f. 68.
[10] Sub fotografia lui Gheorghiu-Dej era publicat următorul comunicat: „Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, Consiliul de Stat şi Consiliul de Miniştri ale Republicii Populare Române anunţă cu adâncă durere încetarea din viaţă, în ziua de 19 martie, orele 17 şi 43 minute, după o boală grea, a tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, preşedinte al Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, fiu credincios al clasei muncitoare şi al poporului român, conducătorul iubit al partidului şi poporului nostru” („Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6564, 20 martie 1965, p. 1).
[11] ANR, fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, dosar nr. 68/1968, f. 62.
[12] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 4.985, vol. 2, f. 21.

mereu cu noi, mereu în fruntea noastră”[13]. De asemenea, dintr-o notă informativă furnizată de „Turdeanu Ovidiu”, „pe baza sarcinilor trasate”, aflăm că Raluca Ripan, preşedintele Filialei Cluj a Academiei R.P.R. şi fost rector al Universităţii „Victor Babeş”, a izbucnit în plâns la aflarea veştii respective, gest repetat şi în cursul cuvântării rostite de aceasta la mitingul de doliu din localitate („era atât de emoţionată, încât plânsul o îneca la fiecare frază, cuvântarea ei abia putându-se înţelege”)[14]. În acelaşi timp, istoricul Sabin Belu a susţinut că „de la Ştefan cel Mare, niciun conducător al poporului nostru n-a mai murit astfel, în patul său, liniştit şi în plină glorie”[15]. Această afirmaţie avea să-i producă informatorului anumite dubii, neştiind dacă reprezenta un elogiu real sau doar „o nuanţă ascunsă de ironie”, din cauza „caracterului ei puţin afectat”. Alţi cercetători (Iosif Kovács şi Alexandru Neamţu) îşi exprimaseră părerea că printre cauzele bolii „vor fi jucat vreun rol şi suferinţele fizice pe care tov. Dej le-a îndurat în anii ilegalităţii, îndeosebi după condamnarea sa, în timpul îndelungatei detenţii, precum şi încordarea nervoasă pe care i-a solicitat-o opera de conducere a partidului şi statului în aceşti aproape 21 de ani”. În finalul notei informative, agentul arăta că „atmosfera generală, exprimată de cetăţeni, este cea a unui adânc şi sincer regret pentru ilustrul dispărut” şi că „până în clipa de faţă, în cercul limitat în care s-au cules aceste observaţii, nu s-a înregistrat nicio manifestare suspectă”[16].

O atitudine mult mai ceremonioasă s-a înregistrat la Arhivele Statului din Cluj: „Moartea, anunţată într-o şedinţă sindicală, a provocat durere în rândul celor din sală, s-a respectat însă chemarea de a menţine calmul şi disciplina. În zilele până la înmormântare s-a păstrat aceeaşi atitudine solemnă, s-au urmărit ziarele, emisiunile; agitaţii, discuţii nelalocul lor n-au fost”[17]. Tot din rândul intelectualilor prezentăm şi opinia arheologului Ioan Berciu, fost deţinut politic şi fost lider local al P.N.Ţ.: „Omul acesta a pierit mult prea devreme şi pierderea lui o vom simţi cât de curând. După mine, a fost un om care a trăit perfect ancorat în realitatea contemporană a poporului nostru. Prin bunul simţ propriu poporului şi nu prin studii savante s-a impus atât în ţară, cât şi peste hotare. Mă tem serios să nu se ivească neînţelegeri după dispariţia lui Gheorghiu-Dej”[18].

Surprinzătoare este, însă, reacţia psihologului Nicolae Mărgineanu, care, potrivit unor note informative, s-a exprimat foarte elogios la adresa personalităţii lui Gheorghiu-Dej, în pofida faptului că, fiind complet nevinovat, stătuse în detenţie 18 ani, practic aproape întreaga perioadă în care Gheorghiu-Dej se aflase în fruntea ţării (1947-1964): „Am fost profund îndurerat de moartea tov. Gh. Gheorghiu-Dej.

---

[13] „Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6564, 20 martie 1965, p. 3.
[14] Spre exemplu, sub titlul *Nestrămutata încredere*, ziarul „Scânteia” din 21 martie 1965 descria adunarea de doliu organizată la Casa universitarilor din Cluj, la care participaseră 1200 de studenţi alături de cadrele didactice ale Universităţii „Babeş-Bolyai”. Recunoscători pentru „minunatele condiţii de viaţă şi de muncă”, aceştia şi-au luat angajamentul „să-şi înzecească eforturile în muncă, aşa cum cerea tovarăşul Gheorghiu în scrisoarea sa adresată M.A.N.” (idem, nr. 6565, 21 martie 1965, p. 4).
[15] ACNSAS, fond Reţea, dosar nr. 187.897, vol. 1, f. 134.
[16] Idem, fond Informativ, dosar nr. 203.603, ff. 12-13.
[17] Idem, fond Reţea, dosar nr. 192.516, vol. 2, f. 68.
[18] Idem, fond Informativ, dosar nr. 203.602, vol. 1, f. 31.

Sentimentele mele de excepţională preţuire faţă de ideile sale datează de aproape două decenii. Am admirat orizontul vederilor sale şi măsura de care a dat dovadă în toate. A asigurat stabilitatea politicii noastre, aşa cum nici o ţară şi nici noi înainte nu am avut-o. De aceea, toată ţara e îndurerată şi regretă pierderea sa" (scrisoare către Mircea Ioanid, din 26 martie 1965)[19]; „Sunt sincer îndurerat de moartea tov. Gheorghiu-Dej, pe care îl consider ca o grea pierdere pentru ţara noastră. A fost un om excepţional, care a reuşit să ducă ţara la independenţă şi la progres, cu toate că el a fost oprit în munca lui de Ana Pauker şi Vasile Luca (...) Până la urmă însă linia tov. Gheorghiu-Dej a învins, ceea ce a constituit o mare victorie a ţării. Azi, a continuat N. Mărgineanu, dacă s-ar face alegeri cu mai multe partide, sunt sigur că tov. Gheorghiu-Dej ar reuşi cu mare majoritate, atât de mult e iubit de popor" (notă informativă din 13 aprilie 1965)[20]. O posibilă explicaţie a atitudinii lui Nicolae Mărgineanu vizavi de moartea lui Gheorghiu-Dej ar putea fi aceea că îi era recunoscător acestuia pentru luarea deciziei de eliberare a deţinuţilor politici. Reputatul psiholog clujean era de părere că, „dacă Gheorghiu-Dej ar fi murit acum doi ani, nu l-ar fi deplâns lumea aşa cum s-a întâmplat în anul acesta"[21].

În mod similar, şi Nicolae Penescu, fost secretar general al P.N.Ţ., condamnat la 10 ani de muncă silnică pentru „uneltire" împotriva regimului comunist şi graţiat la 28 iulie 1964, în baza decretului nr. 411, pentru a fi trimis cu domiciliu obligatoriu în comuna Rubla (raionul Însurăţei, regiunea Galaţi), avea să-şi exprime regretul faţă de dispariţia fostului lider comunist. Potrivit unui raport al Securităţii, întocmit la 9 aprilie 1965, acesta mersese chiar la Palatul R.P.R., unde se afla depus corpul defunctului, pentru a-şi aduce „un ultim omagiu"[22]. De altfel, gratitudinea faţă de Gheorghiu-Dej a fost exprimată şi de alţi foşti deţinuţi politici, care ispăşiseră ani grei de detenţie, aceştia uitând, totuşi, faptul că aruncarea lor în închisoare survenise tot în timpul regimului celui decedat. De exemplu, Iacob Cirebea, condamnat în 1958 la 18 ani muncă silnică pentru sprijinirea grupului de rezistenţă Leon Şuşman, afirma faţă de o rudă a sa că „e păcat de acest om, acesta a fost un om care a ţinut la ţară, că poate de era altul nu ştiu unde ajungeam, şi tot mereu vine în casă şi spune că-i pare rău de tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, căci a murit, căci acesta ne-a scos de la închisoare, căci altfel acolo ne rămâneau ciolanele; aceste cuvinte le pronunţă în fiecare zi"[23].

Aprecieri pozitive la adresa lui Gheorghiu-Dej au fost înregistrate şi din partea altor persoane care făcuseră închisoare din considerente politice. De exemplu, în

[19] Idem, dosar nr. 163.325, vol. 3, f. 258.

[20] *Ibidem*, f. 209.

[21] *Ibidem*, f. 203.

[22] Idem, dosar nr. 3.729, vol. 1, ff. 85-86.

[23] Idem, dosar nr. 4.631, f. 20. Avocatul Dumitru Iliescu (n. 14 iunie 1911, Buzău), arestat în 1958 şi condamnat la 10 ani de temniţă grea pentru apartenenţă la Mişcarea Legionară, a fost eliberat la 10 mai 1964. La scurt timp după moartea lui Gheorghiu-Dej, mai exact în ziua de 26 martie 1965, întâlnindu-se cu sursa „Jean Ion", acesta avea să-şi exprime şi el regretul faţă de decesul conducătorului comunist: „mi-a spus cu părere de rău că mai putea să trăiască câţiva ani, că ar fi pus multe la punct, că ce folos că ştiinţa se spune că înaintează, dar asupra bolilor astea fulgerătoare nu a găsit nimic sau mai bine decât ar cheltui bani cu sateliţii, mai bine ar face ca lumea să nu mai moară de cancer, că, aşa cum a fost el, astăzi mulţi îi mulţumeşte de binele care l-a făcut de a trimite la familiile lor pe cei din închisoare" (idem, dosar nr. 255.211, vol. 3, f. 171).

toamna anului 1965, Dan Panfil, din com. Mogoş, jud. Alba, care executase doi ani de detenţie politică, a susţinut faţă de un informator al Securităţii faptul că „tov. Gheorghiu-Dej a lăsat legi bune şi pentru aceasta aşteaptă şi el să-şi primească pământul”[24]. La 20 martie 1965, potrivit unei note informative, un alt deţinut politic s-ar fi exprimat astfel: „am pierdut pe cel mai de seamă om al ţării noastre, cel mai cinstit şi mai bun conducător; în decursul istoriei noastre nu s-a pomenit un conducător mai bun, mai devotat şi mai cinstit faţă de ţară ca tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, eu aş fi dorit să trăiască ani mulţi şi să ne călăuzească ţara pe căi bune, cum a călăuzit-o şi până la moarte”[25]. În acelaşi sens a comentat moartea lui Gheorghiu-Dej o altă victimă a condamnărilor politice: „păcat că am pierdut aşa un drag de om cuminte şi foarte bun român”[26]. De asemenea, Simion Popa, din com. Cisteiu de Mureş, condamnat pentru sprijinirea grupului Leon Şuşman şi urmărit apoi prin D.U.I., a susţinut şi el că „este păcat de moartea lui, deoarece Gheorghiu-Dej a dat dovadă de o dragoste de poporul român, căutând să-l ducă pe căile cele mai bune pentru o bună stare a tuturor oamenilor din ţară (...) la început nu a crezut ca tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej să ţină atât de mult la oameni”[27].

Atitudini similare au existat şi în rândul unor categorii de persoane care, cel puţin teoretic, s-au numărat printre adversarii regimului comunist, precum legionarii. La 20 martie 1965, un agent a furnizat o notă informativă referitoare la Ioan Crişan, din com. Războieni, jud. Alba, fost legionar, care – „cu adâncă durere în suflet” – ar fi spus următoarele: „am pierdut pe cel mai de seamă om al ţării noastre, cel mai cinstit şi mai bun conducător; în decursul istoriei noastre nu s-a pomenit un conducător mai bun, mai devotat şi mai cinstit faţă de ţară ca tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, eu aş fi dorit să trăiască ani mulţi şi să ne călăuzească ţara pe căi bune, cum a călăuzit-o şi până la moarte”[28]. Un alt fost legionar, Eustaţiu Dan, funcţionar la Uzina „Victoria” din Călan, „şi-a manifestat o profundă întristare şi părere de rău, considerând că asemenea bărbat de stat e greu de întâlnit”[29]. Mai mult, opinii favorabile cu privire la Gheorghiu-Dej au fost înregistrate chiar şi în rândul emigraţiei române din Occident. Astfel, o sinteză a Securităţii din 8 septembrie 1965 preciza că Mihai Korne[30], urmărit prin D.U.I., ar fi făcut la Paris următoarea afirmaţie: „Admir şi mă bucur de realizările mari pe care regimul de azi le-a făcut în Republica Socialistă România (…) Numai un guvern comunist putea fi acceptat şi tolerat de Moscova, însă Gheorghiu-Dej are marele merit de a fi dovedit că înainte de toate ţinea la popor şi la ţara sa, pentru care a făcut atât de mult”[31]. În schimb, în revista „Ţara şi exilul”, editată în Spania de foşti membri ai Mişcării Legionare, se exprima satisfacţia faţă de moartea lui Gheorghiu-Dej: „În urma lui nu rămân decât lacrimi, sânge şi suferinţe cumplite. Istoria neamului nostru n-a

[24] Idem, dosar nr. 3.750, vol. 2, f. 10.
[25] Idem, dosar nr. 2.580, f. 9.
[26] Idem, dosar nr. 4.622, vol. 1, f. 6.
[27] Idem, dosar nr. 4.608, vol. 2, f. 33.
[28] Idem, dosar nr. 2.580, f. 9.
[29] Idem, dosar nr. 203.697, vol. 2, ff. 105-106.
[30] Mihai Korne a fost director al revistei „Lupta”, publicaţie apărută la Paris în perioada septembrie 1983-decembrie 1997.
[31] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 5.031, vol. 1, f. 39.

cunoscut un calvar mai teribil ca perioada de 13 ani de dominaţie absolută a «omului tare» al României. Nici năvălirile barbare, nici implantarea suzeranităţii române, nici suferinţele iobagilor din Transilvania, nici întunecata epocă fanariotă, nici exploatarea ciocoiască a ţărănimii din secolul al XIX-lea şi nici iresponsabila guvernare a partidelor dintre cele două războaie nu se pot compara cu ororile săvârşite sub conducerea comunistă a lui Gheorghiu-Dej"[32].

Este de reţinut faptul că şi înalţii reprezentanţi ai Bisericii Ortodoxe Române au dorit să-i aducă un ultim omagiu celui dispărut din viaţă, chiar dacă acesta fusese ateu. Ţinând cont de natura regimului comunist, înhumarea fostului prim-secretar al C.C. al P.M.R. s-a organizat fără desfăşurarea vreunei ceremonii religioase. Mai mult decât atât, conducerea partidului a încercat să se opună până şi vizitării catafalcului de către reprezentanţii B.O.R. În acest context, doar atitudinea energică a patriarhului Justinian avea să facă posibilă prezenţa acestuia lângă sicriul lui Gheorghiu-Dej. O notă informativă a agentului „Văleanu Marius" ne furnizează mai multe amănunte cu privire la acest episod: „Patriarhul Justinian i-a spus sursei cât de mult a trebuit să stăruie ca să poată merge la catafalcul tovarăşului Gheorghiu-Dej. Că a dat telefon în toate părţile, dar răspuns n-a primit decât de la Dionisie Ionescu, care i-a spus evaziv. Atunci patriarhul ar fi spus (n-a spus cui) pe ton ameninţător, că ce însemnă aceasta, chiar el, în ale cărui mâini a fost însăşi viaţa tovarăşului Gheorghiu-Dej, că el se urcă în maşină şi merge la Palatul Republicii, să poftească cineva să-l oprească, dacă vrea scandal internaţional, şi că datorită acestor presiuni s-a acceptat ca şi el să viziteze catafalcul tovarăşului Gheorghiu-Dej"[33].

Agenţii Securităţii au surprins reacţii cu privire la moartea lui Gheorghiu-Dej şi din partea preoţilor romano-catolici. Spre exemplu, într-o sinteză referitoare la stadiul acţiunii de urmărire a preotului romano-catolic Bikfalvi Ştefan (secretar la Episcopia romano-catolică din Alba-Iulia), întocmită de către Secţia Raională M.A.I. Alba, la data de 22 februarie 1967, regăsim următorul pasaj: „În cursul anului 1965, cu ocazia încetării din viaţă a tov. Gh. Gheorghiu-Dej, agenţii «Ordeanu» şi «Pascu Ioan» ne-au informat că preotul faţă de acest eveniment a avut o atitudine loială. A afirmat că a fost un om mare, care a ridicat mult nivelul cultural al ţării"[34]. De asemenea, o notă informativă din 30 martie 1965 conţinea reacţia preotului Bledy Ludovic, profesor la Şcoala de cantori romano-catolici din Alba Iulia şi persoană de încredere a episcopului Marton Aron: „când a apărut la masă, prima lui expresie a fost: «un fapt foarte grozav şi totodată dureros, a anunţat la radio moartea tov. Ghe. Ghe. Dej»"[35].

În perioada imediat următoare decesului lui Gheorghiu-Dej, Securitatea a fost interesată nu doar de reacţiile populaţiei referitoare la acest fapt, ci şi de părerile

---

[32] *** *Din ţara subjugată*, în „Ţara şi exilul", nr. 6, 1 aprilie 1965, pp. 4-5, în ACNSAS, fond Bibliotecă, număr inventar 459, vol. 12 (broşură).

[33] Agentul a mai furnizat şi un alt amănunt interesant: „Sursa menţionează că înainte de a se pleca de la patriarhie pentru vizitarea catafalcului, între patriarh şi mitropoliţii Justin şi Firmilan a avut loc o discuţie dacă este sau nu cazul de a se face semnul crucii şi s-a căzut de acord ca toţi ortodocşii să-şi facă semnul crucii la catafalc, dar numai sursa şi-a făcut" (idem, fond Informativ, dosar nr. 5.467, vol. 2, f. 84).

[34] Idem, dosar nr. 330.049, vol. 1, f. 414.

[35] Idem, dosar nr. 329.925, vol. 2, f. 39.

locuitorilor României vizavi de preluarea puterii de către Nicolae Ceauşescu. Spre exemplu, la 20 martie 1965, şeful de post din com. Războieni (jud. Alba), plt. Briceag Dumitru, i-a încredinţat agentului „Groza Ioan" sarcina de a stabili „cum priveşte elementul [pe lângă care era dirijat – n.n.] venirea lui tov. N. Ceauşescu ca prim secretar al C.C. al P.M.R. şi a tov. Chivu Stoica ca preşedinte al Consiliului de Stat al R.P.R.", indicându-i totodată şi maniera în care să decurgă conversaţia: „Agentul a fost instruit să poarte discuţii cu elementul în legătură cu sarcinile de mai sus, spunându-i: «Ce zici Ioane, am auzit că tov. N. Ceauşescu a luat locul tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, eu cred că şi dânsul o să fie un conducător bun»"[36]. Informatorul „Vereş Andrei" a relatat şi el opiniile angajaţilor Arhivelor Statului din Cluj referitoare la acest aspect: „numirea urmaşilor tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej în funcţiunile pe care le-a avut a fost primită cu încredere. În discutarea acestor ştiri nu au avut loc aspecte negative. Fără nici un aspect negativ, fără a comenta propunerea, mai mulţi tovarăşi spuneau că nu s-au gândit la persoana tov. Chivu Stoica în funcţia de preşedinte al Consiliului de Stat"[37].

Cum era de aşteptat, şi propaganda s-a implicat în „gestionarea" stării de spirit din ţară, canalizând reacţiile populaţiei în direcţia deplângerii publice a decesului conducătorului partidului. Spre exemplu, „din partea pionierilor şi şcolarilor din oraşul Călăraşi" a fost scrisă poezia *La moartea tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej*, care începea în felul următor: „Durerea ce-o-ncercăm nu are margini!/Ea aparţine-ntregului popor/S-a stins din viaţă cel mai bun tovarăş/Al ţării fiu, şi-al ei conducător". Poezia se încheia în acelaşi ton: „În veci îi vom păstra noi amintirea/El a luptat pentru partid şi ţară/Şi-a câştigat în faţa noastră nemurirea"[38]. Poezii similare au fost trimise însă din toate colţurile ţării, sub semnătura unor persoane provenite din diverse categorii socio-profesionale (soldaţi, muncitori, pensionari, intelectuali, ofiţeri etc.), iar conţinutul acestora era care mai de care mai elogios la adresa fostului lider. Astfel, Gavrilă Pandelică, din Făurei, a scris poezia intitulată *Te regretăm, părinte drag*: „Te-ai stins, luceafăr dintre stele/Conducătorule-nţelept al ţării mele/Ne-ai fost adevărat părinte/Ne-ai apărat şi ne-ai condus tot înainte//Fiu credincios, al scumpului popor/Înţelegătorul lui şi-al tuturor/Te conducem azi pe ultimul drum/Şi te regretăm părinte drag, de-acum//Chiar dacă nu mai eşti în viaţă/Îţi vom urma neabătuţi a ta povaţă/Şi-n inimile noastre tot trăieşti/Te vom păstra tot viu, de-a pururea, pe veci"[39]. Versuri asemănătoare au fost scrise şi de către Mariana Enescu, din Bucureşti: „S-a stins pe totdeauna, s-a stins pe veşnicie/În depărtări albastre, o rază purpurie/Cel mai frumos luceafăr, din ceruri a pierit/Conducătorul nostru, acum ne-a părăsit//O jale fără margini în ochii tuturor/În doliu se îmbracă frumoasa Românie/Pătruns e de durere, al nostru scump popor/Iubitul fiu al ţării s-a dus să nu mai vie"[40].

În ziarul „Scânteia" din zilele imediat următoare morţii lui Gheorghiu-Dej se menţiona faptul că în întreaga ţară se organizaseră şedinţe şi adunări de doliu, la care oamenii făcuseră de gardă la portretul îndoliat, luând cuvântul pentru a-şi exprima

[36] Idem, dosar nr. 2.580, f. 9.
[37] Idem, fond Reţea, dosar nr. 192.516, vol. 2, f. 68.
[38] ANR, Colecţia Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 841, vol. 1, ff. 3-4.
[39] *Ibidem*, f. 9.
[40] *Ibidem*.

public durerea resimțită ca urmare a încetării din viață a conducătorului lor[41]. Se mai arăta, de asemenea, că încă de la „primele ore ale dimineții" „şiruri nesfârşite" de oameni, „cu feţele împietrite de durere", s-au îndreptat spre cabinetul de lucru al lui Gheorghiu-Dej de la sediul C.C. al P.M.R.[42]. Aparatul de propagandă al regimului evidenția și „două nesfârșite șuvoaie omenești" care mergeau spre Palatul Consiliului de Stat, acolo unde se afla catafalcul pe care fusese depus corpul neînsuflețit[43]. În respectivul articol erau consemnate, în mod metaforic, următoarele cuvinte: „Inima tovarăşului Dej a încetat să bată. Dar aici, lângă corpul său neînsufleţit, auzi parcă bătăile a nouăsprezece milioane de inimi"[44].

Printre cei care și-au exprimat public regretul față de moartea lui Gheorghiu-Dej s-a aflat și marele poet Tudor Arghezi, autorul unui articol intitulat simplu *Adio*…, din care reproducem câteva rânduri extrem de elocvente: „Condeiule al meu de mângâieri (…) Nu m-aş fi gândit odată cu capul, că tu ai să-i bâlbâi la căpătâi un necrolog. Un asemenea gând m-ar fi ofensat (…) Stau şi plâng condeiule al meu, pe un mormânt, revoltat, că ziua s-a stins şi că pământul, care a primit în el unul după altul pe Domnitorii noştri, a cutezat să primească şi ţărâna scumpului general al neamului românesc, scufundat în cea mai cumplită jale (…) N-aş cuteza să-mi închipui ce are să fie timpul care începe cu ziua de azi, acoperită cu zăbranicul negru pe care îl ducem toți Românii, fiecare, ţinut de margini şi pe dedesubtul căruia trecem cu toţii lăcrămând (…) Nu sunt în stare să cred că Gheorghe Gheorghiu-Dej s-a isprăvit…"[45].

Totodată, la sediul C.C. al P.M.R. a sosit un număr impresionant de telegrame şi scrisori de condoleanţe (27.428) din partea unor instituţii, structuri guvernamentale, organe şi organizaţii de partid, unităţi economice, organizaţii profesionale, unităţi de învăţământ, periodice, academicieni etc., unele dintre acestea cuprinzând fraze extrem de elogioase la adresa defunctului[46]. De pildă, la 20 martie 1965, Comitetul pentru Studii Sud-Est Europene a întocmit un text cu următorul conţinut: „Ca oameni de ştiinţă şi ca cercetători (...) opera tov. Gh. Gheorghiu-Dej, promotor al ştiinţei şi al operei de pace şi prietenie între popoarele lumii, ne-a fost un îndoit imbold. Exemplul vieţii sale închinate propăşirii patriei şi poporului român ne va sta mereu în faţă,

[41] Din cuprinsul unei note a Direcţiei Organizatorice a C.C. al P.M.R. aflăm faptul că, până în ziua de 23 martie 1965, în întreaga ţară avuseseră loc 16.600 de adunări de doliu, la care participaseră 4.700.000 de persoane (Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goşu (eds.), *Istoria comunismului din România: documente. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, Comisia Prezidenţială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, Bucureşti, Editura Humanitas, 2009, p. 788).

[42] „Scânteia", an XXXIV, nr. 6565, 21 martie 1965, p. 1.

[43] Până la 23 martie 1965, orele 18.00, prin faţa catafalcului lui Gheorghiu-Dej trecuseră circa 400.000 de oameni (Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goşu (eds.), *op. cit.*, p. 789).

[44] „Scânteia", an XXXIV, nr. 6566, 22 martie 1965, p. 1.

[45] Idem, nr. 6565, 21 martie 1965, f. 3.

[46] Evidenţa acestor telegrame se găseşte în ANR, Colecţia Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 894, vol. 1-6. Câteva dintre acestea au fost publicate, sub titlul *Strâns uniți sub steagul partidului. Moțiuni și telegrame sosite din toate colțurile țării*, în „Scânteia", anul XXXIV, nr. 6565, 21 martie 1965, p. 3.

luminându-ne şi însufleţindu-ne eforturile în activitatea noastră viitoare”[47]. De asemenea, colectivul Teatrului Naţional „I.L. Caragiale” din Bucureşti îşi lua angajamentul că „va păstra neştirbită amintirea iubitului şi marelui fiu al clasei muncitoare (...) exemplul şi învăţătura sa nu vor fi niciodată uitate”[48]. Angajaţii Teatrului de Operă şi Balet al R.P.R. nu se lăsau nici ei mai prejos: „Personalitate luminoasă, de revoluţionar militant, comunist călit în grele lupte de clasă, genial om politic, înzestrat cu o neasemuită putere de muncă şi spirit clarvăzător, numele tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej s-a înscris cu litere de neşters în istoria patriei noastre”[49]. Un text asemănător a fost trimis şi din partea Institutului „Dr. I. Cantacuzino” din Bucureşti: „Fiu credincios al poporului, tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej a întruchipat cele mai alese calităţi ale poporului român, fiind o pildă vie de abnegaţie şi eroism în slujba cauzei clasei muncitoare”[50]. În ceea ce priveşte angajaţii Securităţii, aceştia s-au declarat „profund îndureraţi pentru încetarea din viaţă a scumpului nostru părinte, învăţător şi conducător, tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej”[51]. Limbajul de lemn cu care au fost scrise cvasimajoritatea acestor mesaje denotă fără dubiu implicarea aparatului propagandistic al partidului în elaborarea textelor, cele mai reprezentative dintre acestea fiind publicate în ziarul „Scânteia”. Spre exemplu, muncitorii de la Uzina de Mecanică Fină din Bucureşti au trimis o lungă scrisoare de condoleanţe, din care spicuim câteva pasaje: „Încă din anii de adâncă ilegalitate a P.C.dR., tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, înfruntând teroarea sălbatică a Siguranţei burghezo-moşiereşti, a dus o luptă neînfricată pentru organizarea clasei muncitoare. Hotărât să nu-şi cruţe forţele, să-şi dea în caz de nevoie şi viaţa pentru libertatea şi viitorul fericit al poporului, tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej a apărat cu abnegaţie interesele celor ce muncesc, dând un înalt exemplu de iniţiativă revoluţionară, de înaltă conştiinţă şi perseverenţă în muncă”[52].

Măsuri pentru omagierea memoriei lui Gheorghiu-Dej au fost luate şi la sediile reprezentanţelor diplomatice ale României. Spre exemplu, în telegramele sosite din partea ambasadelor R.P.R. de la Havana şi Moscova se arăta cum oamenii se perindaseră prin faţa portretului îndoliat al celui decedat, păstrând momente de reculegere şi semnând în cartea de condoleanţe[53]. De asemenea, un număr de 121 de telegrame de condoleanţe au fost adresate direct familiei lui Gheorghiu-Dej (Licăi, Tanţei şi ginerelui Gheorghe Rădoi)[54]. Printre cei care şi-au exprimat regretul pentru pierderea suferită s-au aflat: I.B. Tito (care transmitea familiei îndoliate „cele mai adânci condoleanţe”)[55], Walter Ulbricht (prim-secretar al C.C. al P.S.U.G.) şi I.K. Jegalin (ambasadorul U.R.S.S. în R.P.R.). În timp ce Walter Ulbricht se arăta „profund zguduit” de moartea lui Gheorghiu-Dej[56], în telegrama reprezentantului sovietic la Bucureşti,

[47] ANR, Colecţia Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 843, vol. 3, f. 163.
[48] Idem, dosar nr. 842, vol. 3, f. 71.
[49] *Ibidem*, f. 83.
[50] *Ibidem*, vol. 1, f. 53.
[51] *Ibidem*, vol. 2, f. 179.
[52] *Ibidem*, vol. 3, f. 69.
[53] Idem, dosar nr. 891, vol. 5, ff. 1, 6.
[54] Toate aceste telegrame se regăsesc în *ibidem*, vol. 2.
[55] *Ibidem*, f. 62.
[56] *Ibidem*, f. 64.

adresată „Licăi Gheorghievna", se regăseau pasaje extrem de laudative la memoria celui decedat: „fiul iubit al poporului român, eminent conducător al mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, marele prieten al Uniunii Sovietice (…) în inimile noastre se va păstra pentru totdeauna amintirea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, luptătorul plin de abnegaţie pentru fericirea poporului român, pentru cauza noastră comună, a socialismului şi a păcii"[57].

Timp de câteva luni după decesul fostului lider, mulţi vorbitori încă îl mai evocau pe acesta cu prilejul diverselor luări de cuvânt. Spre exemplu, la 7 mai 1965, la întâlnirea conducătorilor de partid şi de stat cu un grup de oameni de ştiinţă, academicianul Vasile Mârza se referea şi la fostul conducător al partidului: „cum spunea tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, pe care îl regretăm cu toţii..."[58]. Conform unui informator al Securităţii, cu un alt prilej, Tudor Bugnariu, decanul Facultăţii de Filozofie a Universităţii Bucureşti, ar fi avut un discurs şi mai laudativ: „În legătură cu situaţia creată după dispariţia lui Gheorghiu-Dej, Bugnariu a vorbit extrem de favorabil despre maturitatea, tactul şi fermitatea lui Gheorghiu-Dej, despre experienţa şi prestigiul lui, despre încrederea de care se bucura"[59]. În ianuarie 1966, faţă de un agent al Securităţii, actorul Ștefan Ciubotăraşu, de la Teatrul Naţional din Iaşi, a susţinut că „regretă din tot sufletul moartea lui Gheorghiu-Dej, care a fost un om mare în ţara asta"[60].

În acest context, este foarte important de menţionat că reacţiile corespunzătoare ale unor persoane la aflarea faptului că Gheorghiu-Dej decedase aveau să conducă la scoaterea lor de sub supravegherea informativă. Spre exemplu, la 12 iulie 1965, Securitatea din Cluj a luat decizia trecerii în evidenţă pasivă a cercetătorului Alexandru Neamţu, întrucât „dă dovadă de o atitudine justă faţă de politica partidului şi guvernului nostru", iar drept exemplu era oferită o afirmaţie făcută de acesta la moartea lui Gheorghiu-Dej: «Oricât de grea şi dureroasă ar fi pierderea pe care o încercăm, partidul şi poporul nostru dispun de forţa şi coeziunea necesară pentru a merge mai departe pe acelaşi drum»[61]. De asemenea, la 20 mai 1965 a fost închis dosarul preliminar de urmărire a lui Teodor Botaş (fost deţinut politic pentru sprijinirea grupului de rezistenţă Leon Şuşman), aflat cu domiciliu obligatoriu în com. Lăteşti, pentru următorul motiv: „Obiectivul, în special în luna martie 1965, când a decedat tov. Gheorghiu-Dej, a avut o poziţie loială, lucru rezultat din materialul informativ furnizat de agentul «Stan Nicolae»"[62]. Astfel, un comentariu de-al lui Teodor Botaş, extrem de

[57] *Ibidem*, f. 229.
[58] Idem, fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, dosar nr. 63/1965, ff. 10-11.
[59] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 124, vol. 1, f. 76.
[60] Idem, dosar nr. 257.091, f. 95
[61] Idem, dosar nr. 203.603, ff. 8-9.
[62] Idem, dosar nr. 4.464, vol. 2, f. 6. De asemenea, într-o notă informativă din 22 martie 1965, agentul „Stan Nicolae" a redat o discuţie purtată cu soţia lui Teodor Botaş: „în ziua de 21 martie 1965, trecând pe lângă casa lui Botaş Maria, văzând-o la poartă cam supărată şi îngândurată, sursa a întrebat-o: «Ce stai pe gânduri şi supărată, nană Marie?». Ea mi-a răspuns: «Apoi sunt supărată şi tristă, că îl jelesc pe mortul ăla». Sursa i-a răspuns: «Pe care mort îl jeleşti?». Ea mi-a răspuns: «Pe ăla care ne-a adus aici pe Bărăgan şi pe care îl jeleşte toată lumea»". La finalul notei, ofiţerul făcea următoarea adnotare: „Răspunsurile date de aceasta au fost nemulţumitoare la adresa răposatului Conducător", drept pentru care agentului i s-a trasat sarcina de a relua discuţia

favorabil la adresa fostului dictator comunist, se regăseşte în cuprinsul unei note informative întocmite în ziua imediat următoare decesului acestuia: „cred, după mine şi bătrâneţea mea, că din toţi conducătorii care au fost până în 1945, niciunul nu a fost în stare să realizeze atâtea lucruri frumoase şi să ducă o politică pentru pace cum a dus-o săracul Dej; iacătă arătat la întreaga lume că şi un muncitor şi fiu de ţăran poate să conducă o ţară, nu numai oamenii învăţaţi, cu diplome şi doctorate, pot conduce. Aşa că e păcat şi îmi pare rău de el că a suferit multe necazuri până a ajuns să conducă poporul spre bine; din cauza suferinţei de 12 ani de închisoare, de acolo i se trag toate”[63].

Trebuie spus, totuşi, şi faptul că atitudini şi comentarii situate la polul opus faţă de reacţiile prezentate anterior, se regăsesc în număr considerabil în cuprinsul notelor informative întocmite de agenţii Securităţii. De pildă, la 26 martie 1965 un informator a redat o discuţie în cursul căreia persoana urmărită îşi manifestase satisfacţia că „la moartea tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej n-au participat şefii de state, ci câte o delegaţie formată din oameni cu funcţii mici în stat”[64]. Mai mult, Gheorghiu-Dej era blamat din cauză că „a băgat o mulţime de oameni mari în închisori, i-a luat tot ţăranului şi l-a băgat în colectiv”[65]. De asemenea, singurul comentariu al lui Mihai Grigor, din Sighet, urmărit prin D.U.I. de către Securitate, a fost următorul: „există oameni săraci care nu au o asistentă medicală la moarte, iar tov. Gh. Gheorghiu-Dej a avut lângă patul său 9 medici, care totuşi n-au reuşit să-l salveze”. Având în vedere afirmaţia tendenţioasă a acestuia, agentului i se trasase sarcina „de a mai discuta despre moartea lui Gheorghiu-Dej” cu persoana în cauză[66]. O atitudine similară a avut şi Iosif Hehn, din Timişoara („lucrat în dosar de verificare, fiind suspect de activitate, de agitaţie şi propagandă duşmănoasă”), care la 21 martie 1965 fusese abordat de către un informator pentru a-şi spune părerea cu privire la decesul lui Gheorghiu-Dej: „După ce sursa a arătat în discuţii că toată ţara este cuprinsă de durere şi este în doliu în urma încetării din viaţă a tovarăşului Gh. Gheorghiu-Dej, acesta a afirmat: «poate să fie doliu naţional, că pe el încetarea din viaţă a conducătorului de partid şi de stat îl lasă foarte rece şi nu-l interesează» (...) Apoi Hehn a afirmat că el va purta doliu în cazul când Chivu Stoica sau Emil Bodnăraş, unul dintre ei va fi ales ca preşedinte al Consiliului de Stat”[67]. Însă, în

legată de moartea lui Gheorghiu-Dej, pentru a afla şi „poziţia obiectivului faţă de regimul Democrat Popular” (*ibidem*, f. 5).

[63] *Ibidem*, f. 8.

[64] Exceptând Bulgaria, care a fost reprezentată la cel mai înalt nivel de către Todor Jivkov, prim-secretar al C.C. al P.C. Bulgar şi preşedinte al Consiliului de Miniştri al R.P. Bulgaria, restul delegaţiilor oficiale au fost conduse de membri ai organelor de conducere ale partidelor comuniste din ţările respective, aflaţi în imediata succesiune a primului-secretar. Spre exemplu, cele mai importante delegaţii au fost reprezentate de A.I. Mikoian, membru al Prezidiului C.C. al P.C.U.S. şi preşedinte al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., şi de Ciu En-lai, vicepreşedinte al C.C. al P.C. Chinez şi premier al Consiliului de Stat al R.P. Chineze. A se vedea delegaţiile oficiale care au participat la funeraliile lui Gheorghiu-Dej în „Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6569, 25 martie 1965, p. 2.

[65] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 5.096, vol. 3, ff. 44-45.

[66] Idem, dosar nr. 3.857, vol. 1, f. 104.

[67] Idem, dosar nr. 4.971, vol. 1, f. 161.

toamna aceluiaşi an, după aflarea zvonului potrivit căruia Ceauşescu ar fi pregătit o reapropiere de Moscova, Hehn avea să afirme că „după părerea lui nu este bine (...) şi mult mai rezonabil ar fi continuarea politicii începute de Gheorghiu-Dej»"[68]. În ziua de 20 martie 1965, o altă persoană aflată în vizorul Securităţii a făcut următorul comentariu: „Mi-a comunicat că nu crede să fie 10% din cetăţeni cărora să le pară rău de moartea tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej. Că ce a făcut tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej a nenorocit o ţară. Mai departe, a spus că degeaba a adus atâţia doctori, căci dacă n-a fost şi Dumnezeu, tot degeaba. Că aşa păţeşte cine nu crede în Dumnezeu şi face numai rele"[69].

În pofida faptului că până în momentul de faţă nu am identificat niciun caz în care Securitatea să fi luat decizia deschiderii unui dosar de urmărire informativă vreunei persoane care comentase în mod negativ moartea lui Gheorghiu-Dej, este posibil să fi existat totuşi şi astfel de situaţii, întrucât exprimarea satisfacţiei faţă de dispariţia liderului partidului comunist echivala cu o „atitudine duşmănoasă" la adresa regimului reprezentat de acesta. Totodată, trebuie menţionat că, după douăzeci de ani de dictatură, foarte puţine persoane mai aveau curajul să-şi exprime opiniile critice la adresa regimului, în cursul discuţiilor purtate la locul de muncă ori cu persoanele în care nu aveau încredere. De altfel, omniprezenţa informatorilor Securităţii era o realitate arhicunoscută, astfel încât locuitorii ţării erau foarte rezervaţi în a-şi expune acele puncte de vedere care nu erau conforme cu cele oficiale. Nu de puţine ori, informatorii au scris în delaţiunile lor că cei pe care îi supravegheau nu-şi exprimaseră nicio părere în legătură cu moartea lui Gheorghiu-Dej, nici de tristeţe, nici de satisfacţie şi nici măcar una neutră, ca şi cum decesul conducătorului ţării ar fi fost un fapt banal, care nu merita să fie comentat. Adoptarea unui astfel de comportament s-a înregistrat mai ales în cazul grupurilor mai mari de persoane (angajaţi din instituţii, persoane prezente la diverse adunări, întruniri etc.), fiind evident faptul că lipsa unor comentarii pe marginea acestui subiect fusese generată de neîncrederea în anumite persoane sau chiar de certitudinea că unii dintre cei prezenţi erau agenţi ai Securităţii. Spre exemplu, informatorul „Iancu Vladimir" fusese dirijat de cpt. Faur Aurel pentru a afla ce părere avea preotul Ionel Şerb, din com. Pleşcuţa, jud. Arad (urmărit prin D.U.I. pe linia problemei legionare) despre moartea lui Gheorghiu-Dej. În pofida sarcinii trasate, în cuprinsul notei informative pe care agentul a furnizat-o la data de 30 martie 1965 nu se regăsea, însă, niciun rezultat concret în acest sens: „Sursa vă informează că în ziua de 24 martie a.c., orele două, a făcut o vizită preotului Şerb Ionel, în scopul de a viziona la televizor funeraliile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. În locuinţa acestuia a întâlnit cu acest prilej, în afara preotului şi a soţiei, încă trei persoane, un bărbat şi două femei, colege ale soţiei lui, după câte i s-a spus. La sfârșitul emisiunii, persoanele străine s-au retras, fără să fi avut loc nici un fel de comentarii"[70].

În ceea ce ne priveşte, considerăm că numărul acelora care nu l-au regretat pe Gheorghiu-Dej nu a fost deloc mic. Din motivele prezentate mai sus, starea de spirit reală este însă extrem de greu de pus în evidenţă, în condiţiile în care astfel de

[68] *Ibidem*, f. 123.

[69] Idem, dosar nr. 5.096, vol. 3, f. 44.

[70] Idem, dosar nr. 2.880, vol. 1, f. 30.

comentarii negative apar rareori în rapoartele Securităţii (aceasta şi pentru că oamenii au evitat să le exprime cuiva ori au făcut-o doar în faţa unor persoane de încredere), iar memorialistica perioadei comuniste este extrem de săracă în descrierea reacţiei populaţiei la moartea lui Gheorghiu-Dej. Un alt aspect care trebuie avut în vedere este şi acela că, în perioada imediat următoare decesului liderului P.M.R., Securitatea şi-a mobilizat la maxim agentura, încercând să capteze informaţii cât mai fidele referitoare la starea de spirit a populaţiei. Pentru a obţine, însă, o cantitate substanţială de date, informatorii au fost instruiţi nu doar să fie foarte atenţi la discuţiile ce priveau moartea lui Gheorghiu-Dej, ci chiar să le iniţieze. Spre exemplu, în notele informative întocmite de informatorii Securităţii sunt prezente adeseori pasaje de genul: „Interesanta noastră discuţie a pornit de la aducerea în discuţie de către mine a prematurei morţi a tov. Gh. Gheorghiu-Dej. I-am cerut totodată şi părerea lui în legătură cu acest tragic eveniment”[71] sau „Sursa a spus: «Ce spui despre moartea tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej?»”[72]. Drept urmare, este posibil ca tocmai această atitudine provocatoare a agenţilor Securităţii, împreună cu întrebările insistente pe această temă să fi ridicat numeroase semne de întrebare multor persoane, cu atât mai mult cu cât unii informatori erau deconspiraţi sau bănuiţi de colaborare cu organele de represiune. În consecinţă, credem că nu puţine au fost persoanele care, în prezenţa informatorilor, s-au văzut nevoite să-şi „ajusteze” opiniile în legătură cu subiectul în cauză, exprimându-şi regretul faţă de moartea lui Gheorghiu-Dej, chiar dacă, în realitate, părerile lor se situau la polul opus. În acelaşi timp, nu este mai puţin adevărat nici faptul că atitudini de regret faţă de dispariţia fostului conducător al României se regăsesc şi în corespondenţa privată, ceea ce creşte foarte mult gradul de autenticitate al acestora.

În opinia noastră, nu poate fi negat faptul că, spre sfârşitul regimului său, Gheorghiu-Dej s-a bucurat de o reală popularitate în rândul unor segmente din majoritatea categoriilor sociale. Succesele externe ale României, în special retragerea trupelor sovietice şi adoptarea *Declaraţiei din aprilie 1964*, care demonstrau desprinderea de fostul ocupant, au fost dublate de multe realizări interne bine primite de populaţie, precum susţinuta dezvoltare economică, eliberarea deţinuţilor politici şi relaxarea presiunilor ideologice. Toţi aceşti factori explică de ce multe persoane l-au regretat în mod sincer pe Gheorghiu-Dej în momentul decesului acestuia.

---

[71] Idem, dosar nr. 3.857, vol. 1, f. 104.
[72] Idem, dosar nr. 4.608, vol. 2, f. 33.

Valentin **VASILE**

Lumea sportivă, tentația Occidentului şi răspunderea penală în ultimul deceniu comunist

The World of Sports, the Temptation of the West and the Criminal Liability in the Last Decade of Communism

Sports have been an interesting socio-occupational field because of its dynamic and the impact produced on various categories of population.

Domestic and international reputation acquired through excellent sport results attracted the attention of the informative structures.

The Securitate agents were assigned various tasks regarding the "Sport" problem, and the data collected in the 1980s reflect the reactions, the professional field and the temptation to "escape" to the Western world.

The domino principle was easily noticeable in the field of sports in the final decade of communism (it reflected in the ban on going abroad, symbolic remuneration for excellent performance, smuggling foreign goods, a growing phenomenon of illegal expatriation, criminal liability).

Etichete: sport, plan de măsuri, dosar penal, regim comunist, racolare.
Keywords: sports, plans, criminal file, communist regime, recruitment

La începutul anilor '80 situaţia socio-economică din România s-a deteriorat şi pe fondul deciziei politice de a elimina datoria externă. O hotărâre curajoasă de a nu menţine îndatorat statul român, însă resimţită de majoritatea covârşitoare a românilor.

Măsura a fost însoţită de raţionalizarea consumului populaţiei, de la alimente până la furnizarea energiei electrice şi a căldurii, şi a generat un val de nemulţumiri.

Sportivii au simţit privaţiunile, dar au avut şansa eliminării lipsurilor curente; de precizat că, relaţiile acestei categorii ocupaţionale cu sistemul politico-administrativ erau privilegiate în comparaţie cu alte profesii.

Cererile pentru deplasările în străinătate erau mai lesnicios aprobate, iar şefii delegaţiilor şi ofiţerul/ofiţerii de caz nu erau „atenţi" la unele activităţi desfăşurate de membrii grupului/grupurilor.

Participarea la competiţiile internaţionale era o bună oportunitate de a intra în contact cu alte mentalităţi şi moduri de viaţă, venituri mai mari şi oferte comerciale tentante.

Activitatea sportivă este una limitată temporal şi dictată de forma fizică şi uzura psihică a practicanţilor fiecărei discipline; în atari condiţii, partea financiară îndeplineşte un rol esenţial. Retragerea din activitate echivala cu o restrângere a veniturilor în lipsa unor angajamente concrete pe linie sportivă (antrenor sau membru în corpul tehnic) sau incapacitatea de a se reprofila profesional.

Contactul cu Occidentul alimenta comerţul cu diverse mărfuri (produse electronice, îmbrăcăminte, parfumuri, bijuterii, cafea, ciocolată, produse de igienă), efectuarea de comisioane din/spre România (medicamente, scrisori etc).

Înclinaţia spre un asemenea gen de fapte era justificabilă prin menţionarea a trei factori: retribuţiile financiare acordate diferenţiat, în funcţie de încadrarea în unităţile de producţie sau structurile militarizate (sportivii şi membrii corpului tehnic nu aveau statut de profesionişti); Consiliul Naţional pentru Educaţie Fizică şi Sport (CNEFS) refuza constant încheierea de contracte de publicitate şi nu aproba transferurile în străinătate; impunerea sau aspiraţia la un standard de viaţă crescut, implica şi cheltuieli materiale consistente.

Pe firul evenimentelor, atitudinilor şi comportamentelor actanţilor s-a interferat Departamentul Securităţii Statului (DSS). Structurile informative furnizau date factorilor decizionali (CNEFS) despre persoanele suspicionate de rămânere în străinătate, situaţia celor care au refuzat întoarcerea în ţară, acţiunile factorilor externi (propagandă, spionaj, dezinformare), precum şi elaborarea şi aplicarea unor măsuri de preîntâmpinare a eventualelor „dezertări" ale atleţilor sau altor membri ai delegaţiilor participante la diverse evenimente sportive.

La finele anilor '70 a crescut interesul federaţiilor şi cluburilor străine vizavi de mişcarea sportivă românească. Pe parcursul anului 1980 un număr de circa 6.000 de persoane au participat la 598 acţiuni internaţionale, din care 250 s-au organizat în Occident; de reţinut că, 19 persoane, din care 8 tehnicieni şi 11 sportivi, au refuzat revenirea în ţară[1].

Deşi numărul celor rămaşi ilegal în străinătate era scăzut, totuşi conducerea Securităţii conştientiza „gravitatea" faptelor: „pe viitor se impune necesitatea acordării unei atenţii mai deosebite acestei categorii de persoane, având în vedere valoarea celor care au refuzat înapoierea în ţară şi mai ales efectul negativ pe care îl creează în mediu acest fenomen".[2]

Analiza cauzelor şi împrejurărilor în care s-au produs respectivele „evadări" a evidenţiat munca insuficientă şi superficială a majorităţii ofiţerilor din „Problema Sport". Dintre recomandările primite de lucrătorii Securităţii, menţionăm: verificări complexe asupra tuturor cadrelor tehnice şi sportivilor care se deplasau, îndeobşte în Occident; intensificarea acţiunilor de pregătire contrainformativă de grup şi individuală; încadrarea informativă a loturilor de sportivi şi tehnicieni; instruirea reţelei informative în scopul contracarării influenţei exercitate de unele persoane asupra sportivilor români; contactarea persoanelor, la întoarcerea în ţară, cu scopul de a obţine informaţii despre unele propuneri ale străinilor sau semnalarea componenţilor delegaţiei cu manifestări

[1] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.346, vol. 1, f. 39.

[2] *Ibidem.*

suspecte[3].

Valoarea sportivă şi capacitatea de adaptare a românilor au reprezentat suficiente argumente pentru demararea unor acţiuni de racolare din partea asociaţiilor şi forurilor sportive din străinătate; în plus, serviciile de informaţii şi mass-media s-au arătat la fel de disponibile pentru unele colaborări cu astfel de persoane.

Direcţia I din cadrul DSS insista în documentele întocmite în problema „Sport" pe acţiunile serviciilor de spionaj şi enumera o serie de acţiuni, cum ar fi: încercări de racolare şi determinare a unor sportivi de a refuza revenirea în ţară, plasarea unor elemente provocatoare pe lângă delegaţiile sportive în scopul compromiterii unor membri ai delegaţiei; totodată, se mai adăugau şi acţiunile angajaţilor posturilor de radio „Europa Liberă", „Vocea Americii", „Deutsche Welle" şi „BBC" (valorificarea tendenţioasă a datelor) şi poziţiile emigraţiei româneşti faţă de regimul politic[4].

Securitatea, cu „ochii şi urechile" atent ţintite, a încercat să desfăşoare o muncă specifică şi eficientă prin elaborarea unor planuri şi trasarea unor sarcini concrete structurilor din subordine.

Direcţia I monitoriza instituţiile sportive cu caracter republican (CNEFS, Centrul de medicină sportivă, Centrul de cercetări pentru educaţie fizică şi sport şi presa centrală de specialitate). Serviciile de informaţii interne, Direcţia a II-a şi compartimentele de profil teritoriale supravegheau munca informativ-operativă în cluburile şi asociaţiile sportive aparţinând unităţilor economice, în timp ce Inspectoratele judeţene organizau şi desfăşurau munca informativ-operativă în cadrul Consiliului Judeţean de Educaţie Fizică şi Sport (CJEFS), cluburilor şi asociaţiilor aparţinând instituţiilor de învăţământ, bazele de pregătire şi cantonament a loturilor naţionale şi olimpice, în instituţiile şcolare şi medicale cu profil sportiv. Cluburile şi asociaţiile sportive ale Ministerului de Interne şi Ministerului Apărării Naţionale erau în atenţia Direcţiei a IV-a, iar Unitatea Specială pentru Lupta Antiteroristă (USLA) avea în răspundere aerocluburile sportive.

Plecarea la diverse întreceri internaţionale atrăgea cu sine şi includerea în delegaţie a ofiţerului/ofiţerilor de securitate. Prezenţa lucrătorului era conspirată şi acesta avea obligaţia să asigure supravegherea delegaţiei, prin intermediul reţelei şi a prelucrărilor contrainformative.

Competiţiile externe majore, jocurile olimpice sau campionatele mondiale, aveau o semnificaţie aparte pentru sportivi şi presupuneau sarcini suplimentare pentru aparatul informativ. Acţiunile specifice erau demarate cu câteva luni în devans şi se proceda la încadrări informative ale sportivilor şi tehnicienilor selecţionaţi, în scopul obţinerii de date privind comportamentul şi modul de pregătire la antrenamente, interesul, preocupările şi atitudinea politică[5].

Contactarea conducătorilor cluburilor şi asociaţiilor sportive, investigaţii prin tehnică operativă (plasarea de mijloace de ascultare, monitorizarea discuţiilor telefonice, filaj), controlul corespondenţei şi influenţări pozitive a celor suspicionaţi de refuzul înapoierii în ţară se înscriau în „reţetarul" practicilor securistice.

---

[3] *Ibidem*, f. 41.

[4] *Ibidem*, vol. 20, ff. 267-268.

[5] *Ibidem*, dosar nr. 5.143, vol. 10, f. 110.

Prin procesul verificării şi apărării contrainformative se urmărea: identificarea persoanelor pretabile la părăsirea definitivă a ţării; clarificarea relaţiilor cu rude sau legături din străinătate; nominalizarea celor aflaţi în atenţia unor cluburi, organizaţii, persoane particulare din străinătate; semnalarea comportamentelor suspecte pe timpul deplasărilor anterioare; descoperirea vulnerabilităţilor unor membri ai delegaţiei (vicii, preocupări extra-sportive) în faţa diverselor oferte tentante din străinătate; promovarea în lot a unor persoane şi pe baza altor criterii decât cele sportive[6].

În faza preparativelor, şefii unităţilor centrale şi judeţene analizau săptămânal informaţiile de interes operativ referitoare la persoanele din componenţa delegaţiei şi erau stabilite măsuri de prevenire particularizate[7].

La Jocurile Olimpice de la Los Angeles (1984), în scopul menţinerii şi dezvoltării unui climat favorabil RSR, Direcţia I cu sprijinul UM 0544 (Centrul Informaţii Externe) şi a Serviciului „D" (Dezinformare) au difuzat în SUA unele materiale privind realizările social-politice din România şi succesele obţinute de conaţionali în întrecerile internaţionale[8].

Măsurile structurilor informative au dat rezultate, iar numărul celor „fugiţi" din cadrul delegaţiilor deplasate la diverse ediţii ale Olimpiadei a fost nesemnificativ (la Calgary, Canada, s-au înregistrat plecările tehnicianului Ilieşu Horia, secretar adjunct la Federaţia de Schi-Biatlon, şi a boberului Olteanu Florin Nicolae în martie 1988).

Dacă la nivelul competiţiilor cu grad de importanţă sporit s-au obţinut rezultate foarte bune, la fel de satisfăcătoare au fost activităţile desfăşurate în cazul supravegherii altor concursuri. Activităţile de acoperire informativă a obiectivelor, mediilor şi persoanelor din problema „Sport" erau deficitare în multe judeţe ale ţării. Unele loturi naţionale (20-30 sportivi) nu aveau încadrată vreo sursă, iar informaţiile adunate şi remise organelor centrale lipseau cu desăvârşire.

Chiar şi în condiţiile unei reţele restrânse numeric nu s-a urmărit obţinerea unor date cu valoare operativă; din cauza activităţii superficiale, în multe cazuri, ofiţerii aflau cu întârziere despre unele fapte şi evenimente deosebite. Mai mult, pe fondul unei conlucrări amicale, „reţeliştii" nu ezitau să furnizeze informaţii anodine ori dezincriminatorii.

Absenţa surselor s-a resimţit şi în stabilirea comportamentului şi relaţiilor socio-profesionale a corpului tehnic, administrativ şi sportiv. Date lacunare au fost transmise structurilor centrale şi s-au referit la deficienţele în pregătire, stările de indisciplină, subiectivismul în aprecierea sportivilor şi tehnicienilor, pregătirile în vederea refuzului întoarcerii în ţară[9].

Deşi deplasările în străinătate erau avizate de structurile MI (Miliţie, DSS) în urma controalelor specifice, lipsa de continuitate a măsurilor de cunoaştere, verificare şi protecţie contrainformativă au facilitat plecarea concomitentă a sportivilor şi familiilor lor[10].

---

[6] *Ibidem*, ff. 10-11.
[7] *Ibidem*, dosar nr. 13.346, vol. 1, f. 151v.
[8] *Ibidem*, f. 152.
[9] *Ibidem*, vol. 20, f. 7v.
[10] *Ibidem*, f. 45.

În unele situaţii conducerea cluburilor şi a federaţiilor de specialitate şi organele MI au cedat cu uşurinţă unor intervenţii personale (şefi de federaţii sportive) sau pe linie de partid pentru aprobarea deplasării peste hotare a unor sportivi sau cadre tehnice (cazurile Călin Creangă – tenis de masă, Traian Ungureanu – revista „Viaţa studenţească"), şi astfel au facilitat rămânerea în străinătate.

Analiza cazurilor a condus la concluzia că situaţia materială, profesională şi familială, călătoriile anterioare în străinătate, activitatea şi poziţia pe plan politico-social şi obştesc nu erau criterii certe de apreciere a loialităţii; în majoritatea situaţiilor era nevoie de o supraveghere neîntreruptă a sportivilor (în ideea depistării oricăror nemulţumiri şi cunoaşterea tuturor relaţiilor, indiferent de natura lor)[11].

Tentaţia sportivilor de a se stabili peste hotare a crescut atât în urma deplasărilor externe, cât şi a înmulţirii neajunsurilor, în special financiare, în ţară. Pe aceste considerente şi numărul celor care au refuzat întoarcerea în România a sporit continuu până la finele regimului ceauşist.

Probabilitatea succesului era proporţională cu anvergura competiţiei; şansele se măreau în cazul unor concursuri de verificare sau turnee, şi totodată se diminuau drastic la olimpiade, campionate mondiale sau europene.

Din dosarele Securităţii reiese că pe parcursul anilor 1980-1989 s-au înregistrat minimum 185 de cazuri de „refuzul întoarcerii în ţară", dintre care 94 de persoane în anii 1987-1989 (ne referim la sportivi consacraţi). Statistica este parţială, având în vedere numărul consistent de volume dedicate fenomenului sportiv regăsibile în fondurile Documentar, Informativ, Reţea şi SIE din arhiva securităţii.

Cazuistica problemei cuprinde mai multe situaţii consumate în ultimul deceniu comunist şi redă atât unele particularităţi, cât şi similitudini ale acţiunilor întreprinse de sportivi şi tehnicieni.

Bela şi Martha Karoly, antrenorii lotului naţional de gimnastică artistică, şi coregraful Geza Poszar au rămas în SUA la sfârșitul turneului demonstrativ susținut de echipa naţională de gimnastică feminină (31 martie 1981). Raţionamentul deciziei a avut un strat financiar, cât şi un substrat politico-sportiv, aşa cum rezultă din documentele vremii. Nemulţumirile de ordin financiar (remuneraţii necorespunzătoare cu valoarea profesională a cuplului de antrenori) au fost completate de neînţelegerile cu factorii politici şi tensiunile cu forul sportiv, unii membri ai corpului tehnic şi sportive.

Antrenorii au intrat şi în vizorul organelor informative; după Olimpiada de la Montreal s-a desfăşurat o amplă muncă de supraveghere. La 12 noiembrie 1976 s-a obţinut aprobarea organelor de partid pentru a fi lucrat Bela Karoly în mod organizat pe linie de securitate.

Reţeaua informativă folosită pe lângă obiectivul „Katona" nu a reușit să pătrundă în intimitatea elementului urmărit pentru a-i stabili concepţiile, intenţiile, cercul de relaţii şi natura acestora, iar sursa „Nelu", care a furnizat informaţii de primă sesizare, nu a fost dirijată să reia discuţiile pe tema unei eventuale rămâneri în străinătate.

Optimizarea activităţilor de monitorizare a reclamat folosirea şi altor mijloace informative, iar introducerea mijloacelor speciale la domiciliul obiectivului şi la locurile

[11] *Ibidem*, f. 45v.

de cazare (interceptarea convorbirilor telefonice, interceptarea discuțiilor prin microfoane, interceptarea convorbirilor și discuțiilor interioare prin intermediul telefonului) s-au dovedit cele mai indicate în acest caz[12].

Puținătatea datelor și irelevanța lor nu au permis emiterea ipotezei „rămânerii în străinătate"; totuși, acutizarea contradicțiilor în relațiile cu organele de partid și factorii sportivi decizionali (responsabili federali și CNEFS) completate de curtoazia unor cunoștințe din afara granițelor țării erau suficiente motive de suspicionare.

Dintre nenumăratele deplasări în străinătate, cea din SUA (martie 1981) a ocazionat rămânerea definitivă în străinătate. Deși grupul era în atenția unui ofițer conspirat, soții și coregraful lotului au părăsit locul de cazare și au cerut azil politic.

Operațiunea a fost facilitată de contactele cu românii stabiliți în Statele Unite, dar și interesul politic și sportiv al SUA față de cuplul de tehnicieni.

Reacția României a fost cvasi-inexistentă în condițiile comiterii infracțiunii „refuzului înapoierii în țară", prevăzută de art. 253 din Codul penal (C. pen.) (refuzul înapoierii în țară era infracțiune și se sancționa cu închisoare, de la 1 la 7 ani); pur și simplu, nu s-a început urmărirea penală.

Presiunile din exterior au produs și actul reîntregirii familiei (trimiterea Andreei Karoly la părinți, în septembrie 1981). Activitatea ulterioară a cuplului Karoly a însemnat o suită de succese profesionale, înființarea și dezvoltarea centrului de gimnastică american, normalizarea relațiilor tehnicienilor cu statul român.

Cu toate acestea, mulți dintre „fugari" nu au avut același succes aidoma antrenorilor menționați, și, mai mult, unii dintre ei au apelat la o serie de „artificii" și reorientări profesionale pentru a se integra în țările adoptive.

Anul 1981 și-a consumat un nou episod „fierbinte" prin gestul fotbalistului Marcel Răducanu, echipierul clubului de fotbal Steaua București.

Mijlocașul echipei militare a făcut parte din lotul naționalei de fotbal deplasată în RFG pentru o serie de jocuri amicale (14 iulie – 3 august 1981). La meciul susținut, la 31 iulie 1981, pe stadionul din Dortmund a solicitat schimbarea pe motiv de accidentare. La scurt timp a părăsit incinta și nu s-a mai reîntors în cadrul lotului. La miezul nopții și-a telefonat soția și a anunțat-o despre decizia adoptată; în plus, i-a cerut să ascundă bijuteriile, radiocasetofonul și să înstrăineze autoturismul „Dacia 1300".

Hotărârea de a părăsi echipa a fost cauzată de câteva animozități cu echipa tehnică (antrenorul Valentin Stănescu nu-l folosea suficient în meciurile oficiale), refuzul aprobării contractului cu FC Nantes (Franța, 1979), precum și dorința sportivului de a înregistra venituri financiare mai consistente, în raport cu valoarea fotbalistică dovedită pe terenul de joc.

Din declarațiile ulterioare, precum și din informările Securității, raționamentul alegerii a avut în primul rând o încărcătură psiho-profesională (forța psihică de a nu reveni în țară și preconizata complinire profesională la cluburi consacrate din RFG) și în al doilea rând câștiguri bănești substanțiale (averea deținută în România nu era neglijabilă în contextul perioadei socio-economice respective). Primele săptămâni au fost descurajante și pline de frământări pentru fostul jucător al Stelei, în absența unui angajament.

[12] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 5.189, vol. 1, f. 4v.

Contractul semnat cu „Hanovra '96", liga a doua germană, echivala cu un salariu de 4000 mărci/lună, dar la scurt timp, oferta tentantă înaintată de „Borussia" Dortmund, Bundesliga l-a făcut să semneze pentru a doua oară în decurs de câteva săptămâni. Pe lângă încetarea unilaterală a raporturilor de muncă cu Steaua Bucureşti, refuzul clubului militar de a începe negocieri pentru un eventual transfer, s-a mai adăugat şi dubla semnătură; finalmente, UEFA (Uniunea Europeană de Fotbal Amator) a dictat 12 luni suspendare din orice competiție.

Clubul din Dortmund a remis autorităților române mai multe cereri prin care-şi exprima disponibilitatea achitării unor sume de bani în numerar sau materiale sportive în schimbul acordului FRF pentru transferul imediat al acestuia, fără suspendare, precum şi pentru emigrarea familiei sale[13]. Cu toate acestea, clubul vest-german nu a renunţat la contract şi i-a achitat salariul jucătorului, inclusiv pe perioada de inactivitate.

Efectele juridice ale „evadării" în RFG s-a materializat prin începerea urmăririi penale. Organele de cercetare penală din cadrul DSS efectuau activitățile specifice infracţiunii enunţate şi defereau justiţiei pe cei vinovaţi, chiar şi în lipsa acestora.

Dosarul penal era compus din procesul verbal de începere a urmăririi penale, adresa Direcţiei de paşapoarte, evidenţa străinilor şi controlul trecerii frontierei, proces verbal de percheziţie domiciliară, proces verbal – sechestru asigurator, declaraţii, referat de terminarea urmăririi penale, rechizitoriul Direcţiei Procuraturilor Militare, dovadă de îndeplinirea procedurii de citare, minuta şi sentinţa Tribunalului Militar Bucureşti, motive de recurs, decizia completului de judecată în cazul recursului, mandate de executare a pedepsei, proces verbal de predare-primire a bunurilor confiscate.

Lucrătorii Securităţii au respectat procedurile şi în privinţa lui Marcel Răducanu: în dimineaţa zilei de 1 august 1981 organele de anchetă au efectuat o percheziţie la domiciliul fotbalistului şi au pus sechestru asupra bunurilor familiei (obiectele sau lucrurile nu erau ridicate până la pronunţarea definitivă a sentinţei).

Un alt amănunt notabil l-a reprezentat statutul profesional; încadrarea sportivă la clubul Steaua echivala cu înregimentarea în corpul ofiţeresc, iar refuzul întoarcerii în ţară a însemnat şi dezertarea din cadrul armatei române. Prin notarea de serviciu erau furnizate o serie de date cuprinzând menţiuni referitoare la încadrarea militară, aprecieri ale comandantului, calităţi personale etc.

Raportul evidenţia atributele sportivului (conştiincios, spirit de iniţiativă, respectarea coechipierilor), însă remarca şi pierderea „stăpânirii de sine în momentele grele de joc" (eliminarea jucătorului în finala Cupei României)[14].

Prin ordinul MC nr. 556 din 1 august 1981 ministrul Apărării Naţionale a dispus trecerea în rezervă a cpt. Răducanu Marcel. Emiterea respectivului act a fost în favoarea jucătorului întrucât absenţa nejustificată de la unitate a început să curgă de la data de 3 august 1981 (reîntoarcerea lotului naţional) şi astfel nu s-a reţinut săvârşirea infracţiunii de dezertare[15]. În acest context urma să fie cercetat doar pentru refuzul înapoierii în ţară şi crearea unor prejudicii materiale federaţiei de specialitate (1 trening

[13] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 50.295, vol. 1, f. 16v.
[14] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 13.501, vol. 1, f. 9.
[15] *Ibidem*, f. 34v.

supraelastic, 3 tricouri, 3 şorturi, 1 pereche pantofi Adidas, 1 geantă Adidas, 1 minge Tango, 3 perechi ghete Adidas, 1 costum fâş)[16].

Referatul terminării urmăririi penale a fost întocmit la 14 octombrie 1981, iar sportivul era învinuit de următoarele fapte: refuzul înapoierii în ţară prevăzută şi pedepsită de art. 253 alin. 1 Cod penal şi abuz de încredere în paguba avutului obştesc prevăzută şi pedepsită de art. 227 cod penal, raportat la art. 213 cod penal (prejudiciu în dauna FRF în valoare de 5.656 lei)[17].

Procesul s-a încheiat încă de la primul termen, iar prin sentinţa nr. 982/7 noiembrie 1981 Marcel Răducanu era condamnat la 5 ani închisoare, interzicerea drepturilor prevăzute de art. 64 lit. a şi b c. pen. pe timp de 3 ani, confiscarea parţială a averii şi degradarea militară[18]. Totodată, prin admiterea acţiunii civile inculpatul era obligat să achite suma de 5.656 lei despăgubiri civile şi 600 lei cheltuieli de judecată.

Confiscarea parţială a averii personale marca trecerea în proprietatea statului a următoarelor bunuri: una bibliotecă din lemn natur din patru corpuri (evaluată la 8.000 lei), una garnitură hol (una canapea şi două fotolii cu o valoare de 7.500 lei), una garnitură hol (patru fotolii, un colţar, una ladă cu capac, două rafturi apreciate la 5.500 lei), una veioză din lemn (600 lei), una statuetă din lemn (100 lei), una măsuţă rotundă (350 lei), un frigider „Arctic" (4.500 lei), un bar din lemn PAL (6.000 lei), un televizor marca „Saturn" (2.300 lei), una garnitură mobilă din lemn PAL (5.000 lei), una masă şi patru scaune rabatabile (600 lei), un aspirator marca „Taifun" (600 lei), două lustre din metal alb (1.100 lei), un şifonier din lemn (3.000 lei), una haină bărbătească – cojoc (1.500 lei), trei mochete pluşate (4.300 lei), un autoturism marca „Dacia 1300" an de fabricaţie 1978 (60.000 lei), un radiocasetofon Panasonic (10.000 lei), bijuterii din aur[19].

De precizat că obiectele din metale şi pietre preţioase şi certificatul de înmatriculare auto fuseseră ridicate la finele percheziţiei domiciliare.

Organele de cercetare penală au depus bijuteriile la Banca Naţională a RSR, sucursala Municipiului Bucureşti. Conform inventarului de predare-primire au trecut în custodia instituţiei bancare următoarele produse: cinci brăţări (masa: 26,47 g), şase inele damă: 19,95 g, două verighete: 1,41 g, una cruciuliţă: 2,72 g, un lănţişor: 2,27 g, trei pandantive: 3,12 g, un cercel: 0,98 g. (f. 14 f/v, 15); Total: ***56,92 g***[20].

Sentinţa pronunţată de Tribunalul Militar Bucureşti a fost considerată nesatisfăcătoare de Direcţia Procuraturilor Militare şi astfel s-a depus recurs; se aprecia că pedeapsa era scăzută faţă de gravitatea faptei şi s-a cerut mărirea acesteia. Secţia recurs a Tribunalului militar teritorial, prin decizia nr. 441/9 decembrie 1981, a admis recursul; pedeapsa de executat a fost majorată la 5 ani şi 10 luni închisoare[21].

Condamnarea judiciară nu a fost sinonimă cu încheierea misiunii Securităţii, dimpotrivă, pe parcursul anilor următori s-au aplicat o serie de măsuri de supraveghere şi dirijare a reţelei informative pe lângă subiect. Prin planul de măsuri elaborat în

[16] *Ibidem*, f. 7.
[17] *Ibidem*, ff. 34v-35.
[18] *Ibidem*, f. 41.
[19] *Ibidem*, ff. 14-20.
[20] *Ibidem*, vol. 2, f. 13.
[21] *Ibidem*, vol. 1, f. 53.

dosarul de urmărire informativă „Radu" (Marcel Răducanu) se prevedea desfăşurarea mai multor acţiuni preventive şi de influenţare pozitivă.

Prin intermediul grupei operative de la Köln au fost culese date privind domiciliul (amplasarea locuinţei, căi de acces, sistemul de intrare-ieşire din imobile, vecini), locuri şi anturaje frecventate, programul activităţilor zilnice etc.

Direcţia a IV-a a acţionat pentru influenţarea lui „Radu" atât prin intermediul familiei, cât şi al sportivilor participanţi la diverse concursuri în RFG, însă fără rezultat.

Dragostea faţă de fotbal i-a fost răsplătită atât profesional, cât şi financiar la Borussia Dortmund (1982-1987) şi FC Zürich (1987-1991).

Deşi s-a aflat în atenția structurilor informative, totuşi n-au fost desfăşurate acţiuni represive sau de intimidare asupra jucătorului.

O formă de presiune a fost exercitată prin refuzurile constante în soluţionarea pozitivă a cererii de reîntregire a familiei. Solicitările au primit aviz negativ din partea Direcţiei Paşapoarte, şi astfel s-a prelungit starea de surescitare a sportivului[22].

Monitorizarea structurilor informative s-a produs în limitele sarcinilor specifice infracţiunii de „refuz de înapoiere în ţară" prevăzută în C.pen. şi nu a excedat practicilor din anii '80 (activităţi de cercetare penală, audieri, percheziţii, prelucrări contrainformative, recomandări adresate membrilor familiei de a-l influenţa pozitiv în sensul revenirii în România).

Hocheistul Traian Gheorghe Cazacu (încadrat la CSA Steaua Bucureşti) a provocat rumoare la Bucureşti prin dispariţia sa în Peninsula Iberică.

La finele Campionatului Mondial de hochei, Grupa C, organizat în localitatea spaniolă Puig Cerdo (22 martie-2 aprilie 1986), echipierul naţionalei a dispărut din cadrul lotului.

Evenimentul s-a produs pe aeroportul din Barcelona în momentele premergătoare îmbarcării şi a generat multă agitaţie în rândul oficialilor români.

Antrenorul echipei naționale, mr. Kalamar Alexandru, a rememorat în faţa organelor de Securitate evenimentele petrecute în incinta aeroportului spaniol. Comportamentul lui Cazacu a fost firesc, iar momentul „volatilizării" a fost extrem de discret.

Conform declaraţiei tehnicianului, membrii lotului au primit paşapoartele înaintea controlului vamal, iar jucătorul „Stelei" s-a făcut nevăzut în câteva zeci de secunde (ora 13.00). Disperarea a cuprins echipa organizatorică şi membrii acesteia n-au ezitat să alerge la staţia de taxiuri şi să solicite, prin staţia de amplificare, hocheistului revenirea la ghişeul paşapoarte, însă eforturile s-au dovedit zadarnice[23].

Delegaţia s-a prezentat la bordul avionului, în timp ce Traian Cazacu era într-o garnitură de tren în direcţia Puig Cerdo.

Părăsirea lotului a generat şi efecte secundare; în primul rând sportivul a comis infracţiunea refuzului înapoierii în ţară şi în al doilea rând era pasibil de a fi judecat pentru dezertare (pe toată perioada activității sportive la CSA Steaua a fost ofițer activ, cu gradul de locotenent în Ministerul Apărării Naționale).

---

[22] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 50.295, vol. 1, f. 15.
[23] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 50.562, ff. 14-17.

Comandantul clubului l-a trecut în poziția de dezertor începând cu data de 7 aprilie 1986 şi astfel urma să suporte rigorile legii. Începerea urmăririi penale a fost declanşată la 29 mai 1986 de către organele de cercetare penală şi a fost însoțită de instituirea sechestrului asigurator, declarații ale soției şi factorilor sportivi decizionali, întocmirea rechizitoriului și depunerea dosarului în instanță.

Prin procesul-verbal de sechestru erau confiscate mai multe bunuri personale aparţinând familiei Cazacu, şi enumerăm: una garnitură mobilă de dormitor tip „Viorela" din lemn maro (un şifonier cu trei uşi şi trei corpuri etajate; un şifonier cu două uşi şi două corpuri etajate; un pat de mijloc, dublu, încadrat de o vitrină din lemn maro compusă din nouă rafturi, patru uşi şi una oglindă) evaluată la 15.000 lei; una măsuţă toaletă din lemn lustruit maro, un covor pluşat, una carpetă pluşată, un radiocasetofon „Sanyo" (cca 11.000 lei), un frigider marca „Arctic" (240 litri, aproximativ 5.000 lei); bunurile au rămas în custodia soției până la pronunțarea sentinței definitive și irevocabile[24].

Despre acţiunea hocheistului aflăm atât din declaraţiile de presă, cât şi din documentele Securităţii; sportivul a susţinut că plecarea din cadrul echipei a fost premeditată, însă fără a anunţa familia. Declaraţiile Angelei Cazacu, soţia lui Traian Cazacu, au confirmat secretul acțiunii și menționăm: „…după cca două săptămâni am primit un telefon de la acesta prin care m-a anunţat că nu are de gând să mai revină în România şi că se va stabili în străinătate"[25]. Noi convorbiri telefonice s-au înregistrat pe 28 mai şi 2 iunie 1986 în urma cărora soţia a fost informată despre stabilirea lui în RFG şi încadrarea la clubul EG Düsseldorf. Traian Cazacu a lucrat trei săptămâni la clubul de hochei din Puig Cerdo, mai apoi a ajuns în Germania unde avea „să trăiască cele mai frumoase clipe din viaţa de hocheist profesionist"[26].

Autorităţile judiciare româneşti au stabilit vinovăţia sportivului şi prin sentinţa nr. 610/11 august 1986 l-au condamnat la 4 ani şi 8 luni închisoare pentru refuzul înapoierii în ţară[27].

Povestea hocheistului s-a regăsit şi în alte cazuri şi a reflectat atât stările personale, cât şi mediul socio-economic din anii '80. Ultimii ani de regim comunist au coincis cu o creştere notabilă a numărului de transfugi, iar un contingent reprezentativ era asigurat de persoane implicate în fenomenul sportiv.

Sportul de performanţă a atras un număr crescând de tineri (81.400 sportivi legitimaţi la cca 15.000 cluburi), iar rezultatele n-au întârziat: participarea la peste 1.560 competiţii internaţionale (1988-1989) a echivalat cu obţinerea unui număr de aproximativ 500 de locuri I[28]. Concursurile internaţionale erau vizate de atleţi şi antrenori atât pentru rezultatele sportive, cât şi pentru diversele forme de câştiguri materiale.

Racolarea membrilor delegaţiilor sportive era efectuată de emigranţi români, cu

[24] *Ibidem*, ff. 10-11.
[25] *Ibidem*, f. 12.
[26] Răzvan Ionaşcu, *Hocheiul românesc e condus de gropari* în „Libertatea", nr. 5.341/22 martie 2007, p. 16.
[27] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 50.562, f. 34.
[28] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr 13.346, vol. 20, f. 6.

aceleaşi preocupări profesionale, şi facilitată, indirect, de indulgenţa manifestată de conducerea grupurilor[29].

Stilul de muncă deficitar al unor secretari de federaţii (gimnastică, şah, box, tir ş.a.) şi promovarea unor relaţii personale în dauna valorilor autentice au amorsat valul de nemulţumiri, și confirmată de cazurile: Maria Cozma, Gheorghe Condovici, Gheorghe Gorgoi, Mariana Buruiană – antrenori de gimnastică; Mihai Şubă, Iuliu Armaş – şahişti, Mihai Leu, Ladislau Ratz, Marian Gavrilă, Dănuţ Cugican– boxeuri; Mihail Ispasiu– tir.

Anii 1988-1989 au coincis cu nivelul cel mai ridicat al rămânerilor în străinătate, dar nu s-au soldat cu răspunderea penală. Acţiunile organelor de cercetare penală au fost anulate în urma abrogării art. 253 din C. Pen. (31 decembrie 1989), iar în cazul dezertărilor de prevederile decretului de amnistie nr. 11/1988.

Gheorghe Condovici, antrenorul lotului naţional de gimnastică masculin şi încadrat la CSA Steaua Bucureşti cu gradul de maior, a refuzat înapoierea în patrie la finele Campionatului Mondial desfăşurat în Olanda (octombrie 1987). Prin ordinul de zi nr. 255/31 octombrie 1987 semnat de col. Nicolae Gavrilă, comandantul CSA „Steaua" Bucureşti, tehnicianul a fost trecut în poziţia de dezertare.

Pentru cele două infracţiuni (refuzul înapoierii în ţară şi dezertare) s-a început urmărirea penală (31 octombrie 1987), însă referatul de încheiere a urmării penale s-a întocmit la doi ani de la consemnarea faptei (2 decembrie 1989).

De remarcat că acelaşi anchetator a întocmit şi referatul, datat 13 ianuarie 1990, prin care fostul antrenor era scos de sub urmărire penală, ca urmare a modificărilor din codul penal[30].

Pe întreg deceniul opt s-au înregistrat puţine situaţii-limită pentru ofiţerii de securitate implicaţi direct în problema „Sport". Momentele delicate au însemnat atribuirea nominală a eşecurilor pe linie informativ-operativă şi răspunderea pe linie administrativă.

Cel mai elocvent caz s-a consumat la 20 iulie 1989 după întâlnirea de fotbal IFK Göteborg – Rapid Bucureşti, în Cupa „Intertoto-89". Delegaţia giuleşteană s-a deplasat în Suedia, la 19 iulie 1989, şi număra în rândurile sale şi pe căpitanul de securitate Cornel Vîrtosu.

Ofiţerul a fost pus în situaţia de a raporta structurilor centrale dispariţia din cadrul echipei a fotbaliştilor Alexandru Aprodu, Gabriel Ciolponea şi Lucian Ilie, cu vârste cuprinse între 20-22 ani. Cei trei „fugari" au profitat de lipsa supravegherii, precum şi de aglomeraţia din restaurantul hotelului; în plus, actul rămânerii a implicat şi renunţarea la bagajele personale şi paşapoarte.

La 26 iulie 1989 căpitanul de securitate a răspuns în faţa comisiei de disciplină; pe baza declaraţiilor culese de la membrii delegaţiei şi ale ofiţerului, efectele faptelor celor trei sportivi şi acţiunile specifice în respectivul caz s-a hotărât:

- retrogradarea lucrătorului de securitate Cornel Vîrtosu din funcţia de ofiţer specialist

[29] *Ibidem*, f. 270.
[30] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 66.558, f. 14.

III în cea de ofiţer specialist, suspendarea din activitate pe o perioadă de trei luni întrucât nu a fost exigent în aplicarea măsurilor de control asupra sportivilor la locul de cazare;

- punerea ofiţerului în discuţia adunării generale şi diminuarea calificativului pe anul

1989, deoarece, deşi răspundea informativ de clubul Rapid Bucureşti, nu a efectuat satisfăcător verificarea tuturor componenţilor lotului[31].

Concluzii

Pe parcursul articolului am evidenţiat câteva aspecte ale fenomenului denumit generic „refuzul înapoierii în ţară” înregistrat în rândurile mişcării sportive româneşti optzeciste.

Neînţelegerile profesionale şi, îndeosebi, relaţiile personale şi ademenirile materiale din statele capitaliste s-au constituit în factori majori ai deciziei de rămânere în străinătate.

Domeniul de activitate a avut câteva elemente distinctive şi a oferit şansa de a cunoaşte mirajul Occidentului, într-un mod mai lesnicios. Dintre particularităţile observabile redăm următoarele:

- plecarea din ţară era sensibil uşurată de participarea la competiţiile internaţionale (paşaportul şi viza de plecare erau obţinute lejer comparativ cu alte grupuri socio-profesionale);
- creşterea numărului de sportivi deplasaţi la întrecerile externe a generat o ascensiune similară a „fugarilor”;
- tentaţiile financiare şi propaganda occidentală au influenţat numeroşi sportivi şi tehnicieni;
- majoritatea covârşitoare a persoanelor implicate în fenomenul sportiv şi emigrate ilegal au provenit de la cluburile bucureştene (Steaua, Dinamo, Sportul Studenţesc, Rapid).

Contraponderea la valul de plecări s-a materializat prin sporirea acţiunilor Securităţii (extinderea reţelei informative, prelucrări contrainformative, includerea ofiţerilor în delegaţiile sportive, recuperarea „fugarilor” de către familii prin metoda influenţării pozitive) şi avizul negativ din partea Direcţiei paşapoarte pentru onorarea unor concursuri peste hotare.

În ansamblu, munca informativ-operativă a fost considerată nesatisfăcătoare pe fondul mai multor eşecuri ale lucrătorilor Securităţii în prevenirea cazurilor din respectiva speţă.

Actul unilateral de rămânere în străinătate a produs şi efecte penale; refuzul înapoierii în ţară era infracţiune şi se pedepsea cu închisoare de la 1 la 7 ani (art. 253 C.pen.), şi o sancţiune asemănătoare era prevăzută şi pentru dezertare (art. 332 C.pen.)[32].

[31] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.346, vol. 30, ff. 220-221.
[32] Pe larg despre interpretarea şi înţelegerea cât mai facilă a codului penal în George Antoniu, Marin Popa, Ştefan Daneş, *Codul penal pe înţelesul tuturor*, Bucureşti, Editura Politică, 1972.

Condamnările cu executare erau frecvente, însă pronunţate în contumacie; totuşi, autorităţile nu se rezumau la simple sancţiuni judiciare. O serie de bunuri mobile sau imobile au fost trecute în proprietatea statului (obiecte de mobilier, electronice şi electrocasnice, autoturisme; bijuterii şi alte valori) în primul rând pentru a penaliza suplimentar gestul sfidător şi în al doilea rând pentru a ilustra bunăstarea obţinută exclusiv în ţara natală.

Termenul de „bunăstare" era întrebuinţat de Securitate pentru a întări discursul politic oficial, şi anume: cei care nu se întorceau în ţară erau „descompuşi moral", „aventurieri", „elemente instabile din punct de vedere politic". În felul acesta organele de informaţii se disculpau în faţa partidului pentru eşecurile în Problema „Sport", ca şi în cazul celorlalte categorii de cetăţeni români rămaşi în Occident. Ritmul plecărilor a fost încetinit la mijlocul anilor '80, însă şi-a reluat cursul ascendent spre finele deceniului; deteriorarea nivelului de trai şi disfuncţionalităţile sistemului economico-politic au accelerat fenomenul expatrierii.

Structurile informative au strâns o serie de date şi chiar au întocmit studii referitoare la cluburile de provenienţă, vârsta, naţionalitatea, nivelul de studii, starea civilă, apartenenţa politică, ţările de adopţie. De reţinut că în cca 40 % din cazuri acţiunea a fost premeditată, în 20 % pe baza racolării şi în alte 40 % s-a produs în mod spontan[33].

„Microbul" migraţiei clandestine era răspândit cu generozitate de foşti sportivi şi tehnicieni aflaţi în Occident, relaţiile neoficiale cu diverşi cetăţeni străini care activau domeniul sportului (impresari, antrenori, sportivi, crainici sportivi, proprietari de cluburi, conducători de federaţii sportive din ţări occidentale etc în vederea încheierii unor contracte)[34], precum şi de aşa-zisele „instigări" ale corespondenţilor posturilor de radio cu transmisii în limba română.

Dintre cei care au îngroşat numărul „fugarilor" se pot distinge două categorii:

- sportivi şi tehnicieni cu rezultate confirmate, situaţie financiară bună, familişti, absolvenţi de studii medii sau superioare, încadraţi la cluburi departamentale (Steaua, Dinamo) ori secţii de fotbal prestigioase (Universitatea Craiova), cu rude şi relaţii în afara graniţelor;
- debutanţi (vârstă scăzută şi cel mult studii liceale), înregimentaţi la cluburi provinciale, remuneraţii mici, nu posedau avere, fără sprijin în exterior.

Cei consacraţi aveau şanse reale de împlinire profesională şi materială, în schimb cei fără palmares aveau de înfruntat mai multe neajunsuri (căutări asidue pentru obţinerea unui contract, asigurarea traiului zilnic, nivelul redus de cunoaştere a limbii din statul de adopţie).

Societatea românească a cunoscut transformări semnificative pe durata ultimului deceniu comunist prin prisma deciziilor politice; aplicarea măsurilor de raţionalizare a consumului a alimentat bazinul nemulţumirilor şi nemulţumiţilor, inclusiv din domeniul sportului.

Rezultatele internaţionale de excepţie şi rezervorul uman de calitate superioară nu au fost suficient apreciate de regimul politic.

---

[33] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.346, vol. 20, f. 40.

[34] Idem, dosar nr. 9.685, vol. 3, f. 2.

Reversul medaliei s-a probat prin câteva tipuri de comportamente şi practici care exploatau vulnerabilitatea sistemului, şi enumerăm:

- avizarea plecărilor la competiţiile externe facilita actul rămânerii în Occident;
- mărfurile aduse de către membrii delegaţiilor contribuiau la amplificarea pieţei negre;
- activităţile ilegale erau desfăşurate cu complicitatea organelor statului.

Modificările structurale din decembrie 1989 au pus capăt atât deciziilor restrictive impuse în ramura sportivă (posibilităţi scăzute de a evolua la cluburi din afara ţării, câştiguri limitate), cât şi obiceiurilor cu iz penal (tranzacţionarea de produse uşor vandabile).

Sportul şi performerii săi oglindesc, într-o măsură deloc neglijabilă, imaginea contrastantă din România anilor '80 (sistemul raţiilor, dar posibilităţi de procurare a unor produse de strictă necesitate; rezultate sportive, însă slab recompensate; participarea la diverse competiţii internaţionale şi rată de succes sporită pentru cei care au intenţionat să rămână în Occident), totuşi edulcorată de succesele sportive.

III. Sistemul totalitar din România: aspecte ideologice, culturale şi sociale

Elis **NEAGOE-PLEŞA**

Grevele de la Atelierele Grivița (1933) în viziunea administrației C.F.R.

The Strike at Grivita Workshops as Seen by the Administration of the Romanian Railways

The Grivita Strike of 1933 was a widely discussed historical event both in that age and in the years that followed. During the communist regime, the strike was always described from a partisan point of view (that of the strikers of 1933). Historical forgeries and exaggeration occurred. That is why we believe that presenting those events from a different point of view (that of the Romanian Railways administration) is particularly important for displaying a more accurate picture of what truly happened at Grivita in 1933.

Etichete: grevele de la Grivița, administrația C.F.R., sindicatele C.F.R., revendicări, P.C.dR.
Keywords: the Grivita strikes, the Romanian Railways administration, the trade unions of the Romanian Railways, demands, P.C.dR.

În prima jumătate a anilor '30, în niciunul din atelierele C.F.R. din ţară, aşadar nici în cele de la Griviţa, ceferiştii nu erau constituiţi într-o organizaţie sindicală unică. Din a doua parte a anilor '20, după sciziunea mişcării sindicale din România[1], cel mai important partid de stânga din ţară, Partidul Social Democrat, din dorinţa de a atrage voturile muncitorilor de partea sa, a trecut la organizarea acestora în sindicate aflate sub controlul său, pe care le sprijinea şi favoriza politic prin intervenţii la nivel

[1] În 1923, mişcarea sindicală din România s-a divizat în două grupări: una de dreapta – afiliată P.S.D., care a aderat ulterior la Federaţia Internaţională Sindicală de la Amsterdam (motiv pentru care comuniştii numeau sindicatele social-democrate „amsterdamiste") – şi una de stânga, organizată de comunişti, care urmărea afilierea la Internaţionala Sindicală Roşie de la Moscova, controlată de Comintern. În acelaşi an, sindicatele comuniste s-au grupat în Sindicatele Unitare, alegându-şi un Consiliu General (Alina Tudor-Pavelescu – coordonator, *Copilăria comunismului românesc în arhiva Cominternului*, Bucureşti, Arhivele Naţionale ale României, 2001, p. 130).

guvernamental. Desigur, atenţiei acestora nu puteau scăpa ceferiştii, care, pe lângă faptul că reprezentau una dintre cele mai mari mase de muncitori, prezentau şi avantajul că erau angajaţi la stat, astfel încât controlul lor se putea face mult mai uşor prin pârghii administrative. La 21 ianuarie 1929, la Iași, din inițiativa deputatului P.S.D. Ioan Mirescu, a fost înfiinţată Uniunea Generală a Sindicatelor C.F.R., care grupa toate sindicatele din atelierele C.F.R. din ţară aflate sub controlul social-democraţilor. Uniunea era condusă de Virgil Ionescu şi era afiliată la Confederaţia Generală a Muncii din România, organizaţie ce reunea toate sindicatele din ţară şi care era la rândul ei controlată de P.S.D. Fiind cel care răspundea la vârful P.S.D. de activitatea sindicatelor feroviare, Ioan Mirescu a depus toate eforturile pentru a împiedica preluarea acestora de către comunişti, fapt ce explică vehemenţa acestuia faţă de muncitorii grevişti de la Atelierele C.F.R. Griviţa.

P.C.dR., aflat în ilegalitate, avea la dispoziţie mult mai puţine pârghii nu doar pentru a atrage muncitorii în sindicatele pe care le controla, ci chiar pentru a asigura funcţionarea legală a acestora. Situaţia s-a agravat şi mai mult începând din aprilie 1929, când Sindicatele Unitare au fost scoase în afara legii, ceea ce a făcut ca muncitorii să migreze către sindicatele social-democrate, care păreau a fi singurele ce aveau posibilitatea să le satisfacă cererile. Criza economică, care a afectat în mod deosebit nivelul de trai al muncitorilor din unităţile economice de stat, a dus însă rapid la inversarea acestui trend. Cum P.S.D., mult prea legat politic de partidele aflate la guvernare, a acceptat fără să protesteze toate măsurile de reducere a veniturilor muncitorilor, un mare număr de ceferiști au trecut la înlocuirea liderilor de sindicat social-democraţi cu persoane afiliate P.C.dR. Drept urmare, în anii 1931 şi 1932 comuniştii au preluat controlul asupra unor importante sindicate C.F.R. din ţară (Galaţi, Dej, Paşcani, Cluj etc.), fără a duce însă la înlăturarea sindicatelor social-democrate din respectivele centre muncitorești.

În iulie 1932, ca urmare a îndrumărilor primite într-o şedinţă organizată de Gheorghiu-Dej şi Gheorghe Vasilichi, comuniştii şi-au adjudecat şi conducerea sindicatului de la Atelierele C.F.R. Griviţa[2], în fruntea căruia a fost numit Panait Bogăţoiu, înlocuit la 22 octombrie 1932 cu Constantin Doncea[3]. Precum în toată ţara, nici sindicaliştii comunişti de la Griviţa nu întruneau adeziunile tuturor muncitorilor, o parte dintre aceştia rămânând în continuare alături de P.S.D. şi formând un sindicat aparte (numit de Constantin Atanasiu „sindicatul profesional legal").

[2] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 5, f. 161.

[3] Constantin Doncea (26 septembrie 1904-4 noiembrie 1973). A fost membru al P.C.dR. din 1931, iar în timpul grevelor de la Atelierele C.F.R. Griviţa a lucrat ca turnător la Secţia I Locomotive, fiind preşedintele Comitetului Sindical C.F.R. Bucureşti. Condamnat la 20 de ani de muncă silnică, a evadat în 1935 cu ajutorul sovieticilor şi s-a înrolat în Brigăzile Internaționale din Spania. După venirea comuniştilor la conducerea ţării a deţinut mai multe funcţii importante în stat până în vara anului 1958, când a fost numit director al G.A.S. Ograda, jud. Ialomiţa, ca urmare a criticării lui Gheorghiu-Dej. După 1965 a fost preşedinte al Comitetului de Stat pentru Valorificarea Produselor Agricole (1966-1968) şi consilier la Preşedinţia Consiliului de Miniştri (1968-1973). Vezi biografia completă a lui Constantin Doncea în Florica Dobre (coordonator), *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar*, studiu introductiv de Nicoleta Ionescu-Gură, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004, p. 291.

Potrivit documentului la care ne referim în continuare, demersurile pentru mărirea avansului ce urma să fie plătit în ziua de 30 ianuarie începuseră încă din 23 ianuarie 1933, când directorul Secției II Vagoane a atelierelor, C. Atanasiu, ceruse o audiență la directorul general al C.F.R., insistând pentru găsirea unei soluții care să evite o „tulburare" din partea ceferiștilor, deja „foarte agitați" ca urmare a anunțării de către guvern a celei de-a treia curbe de sacrificiu[4]. Ceferiștii de la Grivița, cărora deja le fuseseră diminuate salariile ca urmare a precedentelor curbe de sacrificiu, la care se adăuga pierderea altor drepturi și alocații materiale conexe, ajunseseră la concluzia corectă – după ce formele anterioare de protest (negocieri, mitinguri) se dovediseră a fi ineficiente – potrivit căreia greva era singura modalitate prin care puteau obține satisfacerea revendicărilor lor[5].

Înțelegând necesitatea rezolvării cu celeritate a acestei situații încordate, conducerea C.F.R. avea să dispună modificarea listelor de plată a avansului, prin majorarea sumelor de bani plătite muncitorilor până la nivelul existent anterior anunțării ultimei curbe de sacrificiu, fapt ce nu a împiedicat însă organizarea grevei demonstrative din ziua de 28 ianuarie 1933. Conform muncitorului feroviar Vasile Bâgu[6], rolul principal în declanșarea acestei prime greve l-a avut Constantin Doncea, liderul sindicatului ceferiștilor comuniști de la Atelierele C.F.R. Grivița[7]. Pe lângă mărirea salariului, muncitorii mai aveau și alte revendicări materiale. Astfel, se cerea creșterea numărului săptămânal de ore de lucru la 40, ceea ce implicit ar fi dus și la majorarea salariului. Până atunci, motivând lipsa de materiale necesare activității, administrația recurgea deseori la reducerea numărului săptămânal de ore de muncă sau chiar la trimiterea muncitorilor în concedii neplătite pentru scurte perioade. Greviștii mai cereau reinstituirea indemnizației pentru plata chiriei; restituirea „alocației de scumpete"; instituirea unui salariu minim de 3.500 lei; majorarea plății pentru munca în acord ș.a.

Între 28 și 31 ianuarie 1933, primele negocieri au avut loc între muncitorii de la cele două secții ale atelierelor (Locomotive și Vagoane) și inginerii-șefi ai acestora, V. Nicolau și Constantin Atanasiu. Ultimii au discutat, la rândul lor, cu conducerea C.F.R. în prima fază și ulterior, din 30 ianuarie, cu ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor, Eduard Mirto[8], care le va cere să participe la redactarea unui nou

---

[4] Sub titlul *Se reduc din nou salariile funcționarilor publici*, ziarul „Universul" aducea la cunoștința opiniei publice hotărârea luată de către Consiliul de Miniștri prezidat de Alexandru Vaida-Voevod în ziua precedentă (18 ianuarie 1933). Concret, salariile erau reduse pe o perioadă de 3 luni (ianuarie-martie 1933) cu 10%, respectiv 12,5%. Motivația acestei măsuri dure era justificată de „necesitățile bugetare impuse de situația financiară din țară" („Universul", nr. 16, 19 ianuarie 1933, p. 1).

[5] În cursul unui interogatoriu din 1934, Gheorghiu-Dej afirma tranșant: „greva este singura armă de luptă prin care muncitorimea își poate câștiga și apăra drepturile sale. O grevă bine organizată duce totdeauna la izbândă" (ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 127, f. 3).

[6] Vasile Bâgu s-a născut în anul 1893, în com. Vorniceni, jud. Dorohoi. În februarie 1933 lucra ca vopsitor la Atelierele C.F.R. Grivița; era căsătorit și avea doi copii.

[7] Cristina Diac, *Greva de la Grivița din februarie 1933, văzută de protagoniști. O declarație a lui Vasile Bâgu*, în „Arhivele Totalitarismului", anul XX, nr. 76-77, 3-4/2012, pp. 206-207.

[8] Eduard Mirto (n. 1 mai 1881, Brăila), de profesie avocat. A fost membru al P.N.Ț. și a condus Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor în perioada 11 august 1932-9 noiembrie 1933

regulament/statut al muncitorilor C.F.R.[9] Pentru că cererile muncitorilor nu fuseseră rezolvate integral, pe 31 ianuarie 1933 are loc o nouă grevă demonstrativă, la care au participat circa 6.000 de muncitori, tot Constantin Doncea aflându-se în fruntea acestora. Aceeaşi delegaţie a muncitorilor din 28 ianuarie a tratat cu conducătorii celor două secţii, care la rândul lor l-au informat pe directorul general al C.F.R., urmând ca a doua zi să se continue discuţiile cu reprezentanţii muncitorilor pe tema revendicărilor acestora.

Iniţial, administraţia C.F.R. şi ministerul de resort nu au dorit să poarte negocieri decât cu sindicatul legal de la atelierele bucureştene, cel afiliat P.S.D., chiar dacă acesta întrunea sprijinul unei minorităţi a muncitorilor. Astfel, la întâlnirea cu ministrul Comunicaţiilor, Eduard Mirto, din ziua de 1 februarie 1933, la care au participat şi directorul general al C.F.R alături de cei doi directori ai atelierelor, a fost invitată doar delegaţia Uniunii Generale a Sindicatelor C.F.R. din România, condusă de social-democratul Alexandru Oprescu[10]. Hotărârile luate cu acest prilej au fost cuprinse în ordinul circular al Direcţiei Generale a C.F.R. nr. 15.194/2 februarie 1933, care consfinţea acordul conducerii C.F.R. pentru rezolvarea favorabilă a celor mai importante revendicări materiale ale muncitorilor: salariul minim era majorat cu o compensaţie de acord de 20%; orele de lucru pe săptămână erau majorate la 40; indemnizaţie de chirie creştea cu 15%, majorare aplicată de la 1 ianuarie 1933; plăţile pentru munca în acord erau majorate[11].

În dimineaţa zilei de 2 februarie 1933 însă, liderii sindicaliştilor comunişti au discutat cu directorul Secţiei II Vagoane, Constantin Atanasiu, căruia i-au spus că delegaţia care negociase în seara zilei precedente la minister (condusă de Alexandru Oprescu) nu îi reprezenta pe majoritatea ceferiştilor. În plus, ei au arătat că muncitorii nu fuseseră informaţi de către cei care participaseră la discuţii cu privire la rezultatul celor convenite. Manifestându-şi pe faţă nemulţumirea faţă de aceste practici ale administraţiei şi guvernului, de a-i invita la negocieri doar pe reprezentanţii unei minorităţi a muncitorilor, conducătorii de sindicat comunişti şi-au exprimat decizia de a declanşa greva. Pentru a-i informa asupra acordului convenit cu ministerul, cei doi ingineri-şefi au sintetizat rezultatul discuţiilor sub forma unei circulare-aviz, pe care însă Constantin Doncea, Panait Bogăţoiu, Hugo Barany şi Gheorghe Petre au rupt-o, şi, potrivit lui Atanasiu, îi „aţâţau pe muncitori să n-o citească". Reieşea clar preocuparea

(Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi – 1859 până în zilele noastre – 2012*, ediţia a III-a, Bucureşti, Editura Machiavelli, 2013, pp. 120-122). După instaurarea regimului comunist, a fost ales deputat în M.A.N. din partea Frontului Plugarilor (1948-1952).

[9] Discuţiile pe marginea Statutului personalului C.F.R. erau mai vechi. Spre exemplu, în ziua de 20 ianuarie 1933, Eduard Mirto, ministrul de resort, convocase o şedinţă extraordinară, la care îi invitase pe toţi membrii consiliului de administraţie al C.F.R. împreună cu directorii din cadrul regiei, dar şi pe avocatul C. Carcali, preşedintele Federaţiei Asociaţiilor şi Sindicatelor Profesionale C.F.R. Cu această ocazie s-a redactat proiectul de statut, care urma să fie trimis pentru a fi votat în parlament („Universul", nr. 19, 22 ianuarie 1933).

[10] La finalul acestei importante consfătuiri, Alexandru Oprescu „a mulţumit d-lui ministru Mirto pentru satisfacerea celor mai importante din doleanţele lucrătorilor ceferişti, care vor readuce liniştea în rândul acestora" (idem, nr. 31, 3 februarie 1933, p. 2).

[11] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 2, ff. 94-95.

liderilor sindicali comunişti pentru escaladarea protestelor, mai ales că avansul încasat în ziua de 30 ianuarie 1933 fusese deja „majorat mult faţă de ce trebuia să fie”[12].

Întrucât acţiunea hotărâtă a unor lideri precum Constantin Doncea şi Panait Bogăţoiu reuşise să-i atragă pe mulţi muncitori social-democraţi de partea protestatarilor comunişti, autorităţile au fost nevoite să accepte sindicatul comunist drept unic partener de discuţie. Din acest moment, negocierile au fost purtate de către liderii sindicali comunişti, care s-au erijat în conducătorii *de facto* ai tuturor muncitorilor din ateliere. Tocmai de această situaţie a dorit să profite politic P.C.dR., care urmărea să radicalizeze protestele în direcţia declanşării grevei generale, ce urma să fie extinsă apoi în toate atelierele C.F.R. din ţară. O eventuală grevă de o asemenea anvergură desfăşurată sub coordonarea P.C.dR. şi un potenţial succes al protestelor muncitorilor ar fi dus cu siguranţă la creşterea considerabilă a prestigiului partidului în ţară, ceea ce ar fi atras noi aderenţi în favoarea mişcării comuniste. În plus, partidul ar fi reuşit să devină o alternativă politică reală chiar în rândul muncitorilor, clasa socială în numele căreia activa din punct de vedere ideologic. Din acest motiv, liderii sindicali comunişti s-au arătat prea puţin deschişi dialogului, agitând imperturbabili în direcţia declanşării grevei, în pofida satisfacerii aproape în totalitate a cererilor muncitorilor.

Liderul de sindicat Constantin Doncea le-a cerut muncitorilor, adunaţi în număr de 4.000-5.000, să sune sirena şi să formeze echipe care trebuiau să-i scoată cu forţa din ateliere pe muncitorii care refuzau să înceteze lucrul, la această operaţiune participând şi Vasile Bâgu[13]. Ceferiştii s-au strâns în faţa administraţiei atelierelor, iar o delegaţie formată din Constantin Doncea, Panait Bogăţoiu, Gheorghe Petre, Hugo Barany şi hamalul Olaru a discutat cu cei doi şefi ai atelierelor cu privire la rezolvarea integrală a revendicărilor. Ulterior, aceeaşi delegaţie, exceptându-l însă pe Doncea (care va rămâne în ateliere, ţinând discursuri şi împărţind pâine greviştilor), va merge la Ministerul Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor. La întoarcerea la ateliere, Panait Bogăţoiu avea să-i informeze pe cei prezenţi că le fusese recunoscut comitetul de fabrică. Trebuie menţionat că acest comitet cuprindea un număr de 50 de persoane (printre care Panait Bogăţoiu, Dumitru Petrescu, Hugo Barany, Ovidiu Şandru, Vasile Bâgu ş.a.) şi fusese ales încă din data de 28 ianuarie 1933, la propunerea lui Doncea, scopul lui fiind „să conducă acţiunea muncitorilor ceferişti până vor dobândi satisfacţie”[14].

După satisfacerea tuturor revendicărilor lucrătorilor de la Atelierele C.F.R. Griviţa, lucrurile au căzut în expectativă, fapt recunoscut atât de Vasile Bâgu (în declaraţia de anchetă din 25 februarie 1933), cât şi de Constantin Atanasiu (în raportul întocmit la 20 februarie 1933), muncitorii aşteptând practic încasarea lichidării, pe care urmau să o primească în ziua de 18 februarie 1933[15]. La 4 februarie 1933, însă, în faţa amplificării protestelor muncitorilor din ţară, guvernul Vaida-Voevod a instituit starea de asediu parţială, pe timp de şase luni, în oraşele Bucureşti, Cernăuţi, Galaţi, Iași,

---

[12] *Ibidem*, vol. 1, ff. 9-10.
[13] Cristina Diac, *Greva de la Grivița*…, p. 209.
[14] *Ibidem*, p. 207.
[15] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 1, f. 11.

Timişoara şi pe toată Valea Prahovei[16]. Prin urmare, Comandamentul Corpului de Armată l-a delegat pe generalul Irgulescu să supravegheze Regia C.F.R. Conform unui raport al autorităților, după decretarea stării de asediu, „toate trupele din garnizoană [Bucureşti – n.n.] au fost consemnate în cazarmă pentru preîntâmpinarea eventualelor răzvrătiri din partea muncitorilor". În plus, au fost chemaţi de la vatră pe timp de 45 de zile un număr de 300 de soldaţi din contingentul anului 1930 din zonele Bucureşti, Ilfov, Dâmboviţa şi Vlaşca, toţi fiind alocaţi Corpului de Grăniceri[17].

În tot acest timp, comuniştii îşi vor intensifica eforturile în vederea redeclanşării mişcărilor de protest, temându-se de faptul că exista riscul ca, după încasarea salariilor majorate, interesul ceferiştilor de la Griviţa pentru continuarea protestelor deschise să se diminueze, date fiind şi promisiunile făcute de către autorităţi în vederea îmbunătățirii condițiilor de muncă. Dorind să profite de starea de nemulţumire ce încă nu se stinsese, responsabilii P.C.dR. pe linie C.F.R. au organizat o serie de adunări conspirative, cea mai importantă dintre acestea fiind aceea din noaptea de 13/14 februarie 1933, la care au participat: Gheorghe Stoica, Gheorghiu-Dej[18], Chivu Stoica, Dumitru Petrescu, Constantin Doncea şi Hugo Barany. Cu această ocazie a fost luată hotărârea declanşării grevei la Atelierele C.F.R. Griviţa în ziua de 15 februarie 1933, urmând ca și muncitorii de la celelalte ateliere din ţară să intre în grevă, ceea ce ar fi dus la amplificarea mişcărilor protestatare[19]. Aflând despre intenţiile acestora, autorităţile le vor dejuca însă planul, în noaptea de 14/15 februarie 1933 arestând practic întregul comitet de organizare a grevei[20], inclusiv pe delegaţii care negociaseră pe 2 februarie 1933 la Ministerul Comunicaţiilor (Panait Bogăţoiu şi Petre Gheorghe). Motivele arestării au fost reprezentate de legăturile acestora cu un partid aflat în ilegalitate (P.C.dR.) precum şi de activitatea desfăşurată în favoarea acestuia. În plus, ca urmare a stării de asediu, fusese închis şi sediul sindicatului ceferiştilor bucureşteni din Calea Griviţei nr. 261[21], susținându-se că era folosit ca loc de întâlnire pentru membrii unui partid ilegal (P.C.dR.). Drept urmare, în dimineaţa zilei de 15 februarie 1933, la aflarea veştii că liderii lor de sindicat fuseseră arestaţi, muncitorii de la Griviţa au declanşat greva generală. Potrivit lui Constantin Atanasiu şi Vasile Bâgu, principala revendicare a

[16] Legea – întocmită de Armand Călinescu, subsecretar de stat în cadrul M.A.I. – a fost adoptată, în regim de urgenţă, la 3 februarie 1933 şi publicată în „Monitorul oficial" din 4 februarie (Mihai Burcea, *3 ianuarie 1935: un scenariu cominternist? Fuga din închisoare a trei dintre liderii ceferiştilor şi petroliştilor participanţi la grevele de la începutul anului 1933*, în Ştefan Bosomitu, Mihai Burcea (coordonatori), *Spectrele lui Dej. Incursiuni în biografia şi regimul unui dictator*, Iaşi, Editura Polirom, 2012, p. 51).

[17] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.100, f. 19.

[18] Potrivit ordonanţei definitive de trimitere în judecată: „în timpul şedinţei a sosit şi Gheorghiu-Dej, care de abia se întorsese dintr-o călătorie prin ţară, unde organizase greve la Ateliere pe întreaga ţară" (ANR, Colecţia Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 103, ff. 4-5).

[19] Cristina Diac, *Liderul nevăzut. Gheorghe Gheorghiu-Dej şi grevele de la Griviţa*, în Ştefan Bosomitu, Mihai Burcea (coordonatori), *op. cit.*, p. 46.

[20] ANR, Colecţia Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 103, ff. 4-5.

[21] În baza Ordonanţei Corpului 2 Armată din 11 februarie 1933, semnată de generalul Nicolae Uică („Universul", nr. 41, 13 februarie 1933).

greviştilor a vizat eliberarea colegilor lor arestaţi şi, potrivit declaraţiei lui Bâgu, aceştia au cerut şi redeschiderea sediului în care funcţiona sindicatul.

Un aspect contradictoriu în privinţa modului în care s-au desfăşurat lucrurile în acea zi îl reprezintă eliberarea lui Panait Bogăţoiu[22], care încă de la ora 10 îşi făcuse apariţia la atelierele C.F.R. Griviţa, venind direct din arest. În lipsa lui Constantin Doncea, care fusese arestat, Bogăţoiu a fost cel care i-a instigat pe muncitori la revoltă şi la „nepactizare" cu autorităţile. Cei interesaţi de subiectul grevelor de la Griviţa, contemporani sau nu cu evenimentele, şi-au pus întrebarea dacă nu cumva Bogăţoiu a făcut un joc dublu, fiind de fapt agent al Siguranţei[23], rolul lui fiind acela de a contribui la radicalizarea protestului, pentru a permite intervenţia armatei şi justificarea declanşării ulterioare a represiunii împotriva P.C.dR. Această opinie a fost împărtăşită şi de către deputatul P.S.D. Ioan Mirescu, care împreună cu alţi 15 parlamentari aveau să solicite demararea unei anchete parlamentare care să ajute la elucidarea acelor evenimente, susţinând faptul că ceferiştii fuseseră provocaţi, întrucât cererile le fuseseră în mare parte satisfăcute[24]. Şi Constantin Atanasiu vorbeşte despre „inspiratorii" care îi aţâţaseră pe lucrătorii atelierelor, numindu-i „agitatori", „oratori", despre care spune că aveau „alte scopuri, în afara celor profesionale"[25], mai exact schimbarea ordinii sociale şi politice din România[26]. Mai mult, un raport al Siguranţei din 1 februarie 1933 arăta că arestarea liderilor ceferiştilor de la Griviţa ar fi dus la escaladarea conflictelor[27]. După cum reiese atât din materialul redactat de C. Atanasiu[28], cât şi din declaraţia lui Vasile Bâgu, în noaptea de 15/16 februarie 1933 Bogăţoiu se opusese oricărui demers de

[22] Ziarul comunist „Lupta C.F.R." îl numea pe Bogăţoiu ca fiind „social-democrat de stânga", întrucât metodele de acţiune pe care acesta le propunea se apropiau mai mult de cele ale P.S.D. decât de ale P.C.dR. (ANR, Colecţia Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 45, f. 3).

[23] Spre exemplu, în septembrie 1932 organele de Siguranţă refuzaseră să-l aresteze la Galaţi, unde participa la un congres pe ţară al ceferiştilor comunişti, ceea ce i-a permis ca în timpul lucrărilor să provoace o sciziune în rândul participanţilor, mergând până la alegerea unui alt Comitet Central de acţiune, din care Gheorghiu-Dej nu mai făcea parte şi care nu avea girul conducerii P.C.dR. (idem, dosar nr. 47, f. 9).

[24] Potrivit lui Mirescu, Panait Bogăţoiu era un agent al Siguranţei care poza drept comunist (idem, dosar nr. 129, f. 2).

[25] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 1, f. 20.

[26] „Buletinul Informativ" al Siguranţei din 25 februarie 1933, referindu-se la paşii care precedaseră izbucnirea grevei de la C.F.R., menţiona că aceasta a fost „opera comuniştilor, care au exploatat nemulţumirile şi starea de spirit a lucrătorilor C.F.R.-işti" (ANR, Colecţia Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 86, f. 4).

[27] Stelian Tănase, *Clienţii lu' tanti Varvara: istorii clandestine*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2005, p. 209. În baza acestui document, autorul acreditează ideea potrivit căreia la Griviţa a fost vorba despre o provocare a Siguranţei.

[28] Referindu-se la refuzarea categorică a oricăror discuţii de către Bogăţoiu, care aveau scopul de a preveni intervenţia armatei, C. Atanasiu se exprima astfel: „Doream să fac cu colegul Nicolau o ultimă încercare de a zgudui sufletul **acestui neînduplecat** [subl. n.] şi de a-l convinge să îndemne muncitorii de a pleca de bunăvoie, evitând ciocniri cu armata, care era fatal să provoace victime, întrucât eram convins că armata va fi atacată. În acel moment situaţia era numai în mâinile lui Bogăţoiu. El a refuzat însă convorbirea pe care i-o propuneam (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 1, f. 17).

negociere iniţiat de către conducerea atelierelor, fiind totodată cel care îi îndemnase tot timpul pe oameni să nu plece acasă, chiar şi atunci când fusese avertizat că armata avea să intervină în forţă. Mai mult, Panait Bogăţoiu împreună cu Chivu Stoica[29] au organizat gărzi la porţile atelierelor pentru a nu-i lăsa pe muncitori să plece. În plus, potrivit lui Bâgu, chiar înainte de ora anunţată pentru evacuare, în contradicţie cu toată activitatea sa de până atunci, Bogăţoiu le spusese muncitorilor să nu opună rezistenţă şi să se predea autorităţilor[30].

Toate aceste date par a induce ideea potrivit căreia greva de la Griviţa a fost o provocare a Siguranţei, care a permis guvernului să aplice lovituri dure P.C.dR., de pe urma cărora partidul – cu imensa majoritate a liderilor aflaţi în detenţie – nu şi-a mai revenit până în anul 1944. Considerăm însă că această opinie este mai mult post-factuală, bazată prea mult pe desfăşurarea ulterioară a evenimentelor, şi anume înăbuşirea rapidă a grevei şi arestarea liderilor P.C.dR. În realitate, a existat pericolul ca, în cazul în care marea majoritate a muncitorilor şi a familiilor acestora nu ar fi plecat acasă în timpul nopţii, susţinuţi fiind de masele mari de oameni adunate în jurul atelierelor, rezistenţa în faţa armatei să fi fost mult mai acerbă, fapt ce s-ar fi putut solda cu un număr imens de victime, situaţie ce ar fi putut determina chiar căderea guvernului sau cel puţin declanşarea unor proteste în rândul unor categorii mult mai largi ale populaţiei, stare de lucruri cu totul nedorită de către guvern. În final, provocarea s-ar fi putut transforma foarte uşor într-o „joacă cu focul", având efecte contrare celor dorite.

În urma „agitaţiunilor muncitoreşti", Regimentul 8 Grăniceri a primit ordin din partea Direcţiei a IV-a de a organiza un batalion de alarmă, al cărui efectiv însuma 20 de ofiţeri, 12 subofiţeri şi 326 trupă, care a fost deplasat la sediul Prefecturii Poliţiei Capitalei, fiind pus în subordinea Parchetului Militar. Cum în după-amiaza zilei de 15 februarie 1933 protestele ceferiştilor s-au amplificat, extinzându-se practic la nivelul tuturor muncitorilor din ateliere, la Griviţa au fost trimise două companii din batalionul de alarmă şi alte unităţi din Regimentul 8 Grăniceri, care între orele 18-19 au dispersat mulţimea adunată în jurul atelierelor[31]. Potrivit lui Atanasiu, numărul acestora era de aproximativ 5.000 de persoane, ce blocau Calea Griviţei, fiind vorba în general de familiile greviştilor şi de şomeri. În continuare, firul evenimentelor a decurs astfel: în jurul orelor 22^{00}-22^{30}, în urma unui foc de armă tras dinspre ceferişti, a fost ucis un gardian public (Ion Chiriţă), iar în jurul orei 3^{00} greviştii au întrerupt alimentarea cu energie electrică a atelierelor, lăsând în întuneric şi străzile din apropierea acestora.

---

[29] ANR, Colecţia Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 82, f. 9.

[30] Conform mărturisirii lui Vasile Bâgu, dacă în jurul orei 22.00, „pe când stam la foc cu Bogăţoiu, acesta mi-a spus că atunci când va intra armata, muncitorii să fie cât mai împrăştiaţi, pentru ca în caz că armata va trage, să fie împuşcaţi cât mai puţini", se pare că „la orele 6 a.m., când armata se pregătea să intre în ateliere, pe când eram împrejurul unui foc ce făcusem pentru a ne încălzi", Bogăţoiu îşi schimbase atitudinea, recomandându-le ca „la prima somaţiune a armatei, să nu ne opunem şi să părăsim atelierele" (Cristina Diac, *Greva de la Griviţa...*, p. 216).

[31] În presa vremii se arăta cum: „Cu cât trece timpul cu atât sporeşte numărul celor care se adună în faţa atelierelor. Toate cartierele de ceferişti din partea locului, precum şi acelea populate de diverşi muncitori au început să se reverse spre ateliere" („Universul", nr. 45, 17 februarie 1933, p. 1).

Trupele de evacuare au fost puse sub comanda col. Grigore Cornicioiu, comandantul Brigăzii a IV-a Grăniceri, în urma ordinului primit la ora 2^{00} noaptea din partea generalului Nicolae Uică, comandantul Corpului II Armată. Acestea însumau: 1 batalion cu 4 companii din Regimentul 8 Grăniceri; 2 companii din Regimentul 1 Grăniceri; 6 companii de jandarmi, cu un efectiv total de 800 soldaţi trupă şi 300 gardieni publici. Trupele de grăniceri au fost însărcinate efectiv cu evacuarea muncitorilor (sub comanda lt.-col. Eugen Dumitrescu), în timp ce jandarmii şi gardienii publici trebuiau să asigure „protecţia aripelor trupelor de grăniceri" şi „bararea" celor 14 străzi adiacente atelierelor. La faţa locului aveau să-şi facă apariţia şi primul-comisar regal lt.-col. Romulus Hotineanu[32] însoţit de alţi doi comisari regali[33]. La ora 6^{15} dispozitivul era pregătit: 5 companii dispuse în linie în faţa atelierelor, pe şoseaua Griviţei; în spatele acestora se mai aflau în rezervă o companie din Regimentul 1 şi o companie de jandarmi; în spatele atelierelor erau masate 3 companii de jandarmi pentru a realiza un cordon de izolare; iar gardienii publici barau străzile adiacente.

Intervenţia propriu-zisă a început la ora 6^{25} cu somarea lucrătorilor de a părăsi locul de muncă în cinci minute, un termen imposibil de respectat de un număr atât de mare de oameni, ceea ce denotă faptul că autorităţile erau decise să reprime în forţă greva. Răspunsul muncitorilor a constat pentru început în huiduirea lt. col. Romulus Hotineanu, după care au început să arunce cu pietre şi buloane de fier înspre soldaţi. În aceste condiţii, armata a trecut la evacuarea atelierelor. Muncitorii au ripostat, trăgând chiar focuri de armă înspre autorităţi, ceea ce l-a determinat pe comisarul regal Romulus Hotineanu să ordone trupelor să tragă în plin[34]. În *Darea de seamă* întocmită de col. Grigore Cornicioiu, acesta preciza faptul că: „Focul a fost destul de intens, dar, dacă nu a avut efect prea mare, se datoreşte faptului că era încă prea întuneric şi nu puteau ochi, iar greviştii se puteau adăposti printre localurile atelierelor (…) Unităţile au înaintat în interiorul atelierelor, urmărind pe grevişti, care se retrăseseră prin diferite ateliere"[35].

Represiunea violentă a armatei s-a soldat cu uciderea mai multor muncitori şi cu arestarea celorlalţi, foarte puţini reuşind să scape din ateliere[36]. Arestările au continuat şi în zilele următoare, când au fost prinşi alţi lideri ai greviştilor[37]. Pe parcursul nopţii, mulţi dintre muncitori plecaseră acasă, astfel că, din totalul de 5.000 de persoane câte fuseseră iniţial, în momentul arestării acestea mai numărau 1.200. Potrivit conducerii atelierelor, victimele erau următoarele: patru morţi şi 12 răniţi grav, transportaţi la Serviciul de Chirurgie al Spitalului Casei Autonome C.F.R. „Witing"[38], dintre care trei aveau să decedeze la scurt timp, printre aceştia aflându-se şi ucenicul

[32] După preluarea puterii de către comunişti, Romulus Hotineanu va fi condamnat la muncă silnică pe viaţă.
[33] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.100, f. 26.
[34] În opinia lui Stelian Tănase, deznodământul sângeros al grevei din 15/16 februarie 1933 demonstra faptul că „politicienii care alcătuiau guvernul erau depășiți de situație" (S. Tănase, *op. cit.*, p. 202).
[35] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.100, f. 27.
[36] *Ibidem*, ff. 26-27.
[37] Vasile Bâgu a fost arestat la 21 februarie 1933, după ce a reuşit să scape din ateliere în timpul intervenţiei armatei (Cristina Diac, *Greva de la Grivița...*, p. 202).
[38] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 1, ff. 1, 18.

Vasile Roaită[39]. În total au fost reţinuţi peste 1.500 de muncitori, toţi fiind închişi la închisoarea Jilava[40], marea majoritate a acestora fiind însă eliberaţi la scurt timp, întrucât nu puteau fi acuzaţi de nicio infracţiune concretă.

În materialele referitoare la istoria grevelor de la Atelierele C.F.R. Griviţa din Bucureşti, publicate după adjudecarea puterii de către comunişti, s-au vehiculat informaţii potrivit cărora la Griviţa fuseseră omorâţi sute de muncitori, transportaţi noaptea, pe ascuns, cu camioanele la crematoriu, iar toţi cei arestaţi fuseseră trimişi în primele lagăre de concentrare din România[41]. Această versiune oficială a comuniştilor a fost promovată, de exemplu, şi de către poetul Dan Deşliu, care, în poemul dedicat protestelor ceferiste din 15/16 februarie 1933, referitor la victimele înregistrate cu acest prilej, scria: „În zori, au venit camioanele/să strângă ce s-a cosit în ajun;/claie bogată din toate ciolanele,/că doar mântuiseră lucru bun!"[42].

La ora 8 atelierele erau complet evacuate, fiind instalate posturi fixe de pază şi de patrulare din partea Regimentelor 1 şi 8 Grăniceri (din cadrul Brigăzii a IV-a Grăniceri), precum şi un batalion, sub ordinul maiorului Mihail Botez[43], pentru a preveni o eventuală reocupare a atelierelor de către ceferişti[44]. Prin Înaltul Decret regal nr. 1.765 din 26 iunie 1933, 137 de persoane aveau să fie răsplătite pentru că îşi aduseseră contribuţia la restabilirea liniştii în cadrul atelierelor C.F.R.[45], fiind decorate cu medalia „Bărbăţie şi credinţă". Printre acestea s-au aflat şi col. Grigore Cornicioiu, avansat totodată la gradul de general de brigadă[46], precum şi comandanţii celor două regimente de grăniceri.

Documentul pe care dorim să-l introducem în circuitul ştiinţific reprezintă un raport întocmit la data de 20 februarie 1933 de inginerul-şef Constantin Atanasiu, director al Secţiei Vagoane a Atelierelor C.F.R. Griviţa Bucureşti. Adresat directorului

---

[39] *Ibidem*, f. 129. A se vedea biografia lui Vasile Roaită, publicată mai ales în anii de început ai regimului comunist, ca de exemplu: Savin Bratu, *Vasile Roaită*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Tineretului, 1950. În realitate, însuşi Gheorghiu-Dej era conştient de exagerările ce se comiseseră cu privire la meritele avute de Vasile Roaită în timpul grevelor de la Griviţa. Astfel, în anul 1963, în contextul discuţiilor referitoare la redenumirea acelor instituţii care purtau numele unor persoane, Gheorghiu-Dej era de părere că „Vasile Roaită, a făcut el ce a făcut, dar nu chiar aşa, la fiecare colţ să vezi numele lui. Să-i poarte numele poate un obiectiv mai neînsemnat" (ANR, fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, dosar nr. 44/1963, f. 83)

[40] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 218, vol. 3, f. 289.

[41] Mihail Roller (coordonator), *Istoria R.P.R. Manual pentru învăţământul mediu*, Bucureşti, Editura de Stat Didactică şi Pedagogică, 1956, p. 642.

[42] Dan Deşliu, *Griviţa vie*, în *** *Poeme despre Griviţa Roşie*, Bucureşti, Editura pentru Literatură şi Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., 1950, p. 22.

[43] Maiorul Mihail Botez (n. 22 noiembrie 1889, în com. Stoeşti, jud. Neamţ,) a fost arestat la 23 mai 1950; a decedat la puţin timp după întemniţarea sa.

[44] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.100, f. 27.

[45] Idem, dosar nr. 17.066, vol. 4, f. 1.

[46] Decorat în 1933, colonelul Grigore Cornicioiu (n. 20 noiembrie 1883, în Târgu-Jiu) va fi reţinut şi anchetat după 1945 de către autorităţile comuniste pentru implicarea sa în reprimarea muncitorilor ceferişti în februarie 1933.

general al regiei autonome C.F.R., Cezar Mereuţă[47], scopul raportului era acela de a susţine nevinovăţia semnatarului, care fusese acuzat în Camera Deputaţilor că-i instigase la grevă pe muncitorii feroviari[48], motiv pentru care fusese pus imediat sub anchetă[49]. Având un pronunţat caracter expozitiv, după cum recunoaşte însuşi autorul, textul oferă un scurt istoric al „mişcărilor muncitoreşti" de la Atelierele C.F.R. Griviţa din perioada 28 ianuarie-17 februarie 1933.

Constantin Atanasiu a condus Secţia de Vagoane a Atelierelor C.F.R. Griviţa în perioada 1924-1933[50]. Graţie funcţiei deținute, acesta a participat în mod direct la toate negocierile derulate între cele două tabere „antagonice" (autorităţile statului şi protestatari), desfăşurate atât la sediul Direcţiei Generale a C.F.R., cât și la cel al Ministerului Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor, fiind aşadar o sursă de informaţii de prim rang.

În opinia noastră, importanţa acestui document constă în aceea că el reprezintă, practic, versiunea administraţiei C.F.R. cu privire la modul în care s-au desfăşurat grevele ceferiştilor de la Atelierele Griviţa, binevenită în condiţiile în care cele mai multe materiale editate de-a lungul timpului pe marginea acestui subiect au cuprins amintirile unor persoane situate de partea cealaltă a baricadei, cea a protestatarilor din 1933[51], alături de punctele de vedere ale P.C.R. Dintre acestea, unele au fost publicate chiar în timpul regimului comunist, cu predilecţie în presă, dar şi în cuprinsul unor culegeri de

---

[47] Cezar Mereuţă se afla la conducerea C.F.R. de puţin timp; el îi succedase în funcţie fostului director general al C.F.R., generalul de divizie Mihail Ionescu, care se pensionase la sfârşitul anului 1932.

[48] După cum reiese chiar din raportul întocmit de Constantin Atanasiu, acesta a avut câteva acte de iniţiativă, care par să-l situeze de partea muncitorilor sau care, cel puţin, nu-i pun la îndoială buna intenţie faţă de cauza muncitorilor (a cerut să fie primit în audienţă de către directorul general al C.F.R. pentru a-i vorbi despre necesitatea majorării avansului; i-a sugerat directorului general al C.F.R. să-l sune pe ministrul Comunicaţiilor pentru a-l informa cu privire la situaţia de la ateliere; îi spune ministrului Comunicaţiilor că problema de la C.F.R. trebuia rezolvată imediat, invocând starea de spirit „îngrijorătoare" din mijlocul muncitorilor ceferişti, care risca să conducă spre „tulburări grave"; insistă ca intervenţia armatei să aibă loc ziua pentru a se evita pe cât posibil un eventual „măcel". Foarte probabil că atitudinea favorabilă a inginerului-şef faţă de cauza muncitorilor a constituit şi motivul pentru care acesta a fost anchetat.

[49] Ancheta parlamentară a fost cerută de către deputatul P.S.D. Ioan Mirescu.

[50] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 1, f. 20.

[51] Ca de exemplu: Dumitru Petrescu, *O pagină glorioasă în istoria clasei muncitoare și a poporului român (Grivița – 1933)*, în „Lupta de clasă", seria V, anul XXXIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1953, pp. 55-75; Chivu Stoica, *Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1955; Vasile Bâgu, *Mărturii ale participanților la luptele din ianuarie-februarie 1933. Flacăra Griviței*, în „Scânteia", anul XXVII, nr. 4140, 15 februarie 1958, pp. 2-3; Chivu Stoica, *A 30-a aniversare a eroicelor lupte din februarie 1933*, în „Studii. Revistă de istorie", nr. 1/1963, pp. 5-18; Gheorghe Stoica, *Luptele din februarie 1933, o cotitură în mișcarea muncitorească din România*, în „Lupta de clasă", seria V, an XLIII, nr. 1, ianuarie 1963, pp. 3-17; Vasile Bâgu, Ovidiu Șandru, *35 de ani de la luptele muncitorilor ceferiști din ianuarie-februarie 1933. Comuniștii – sufletul viguroaselor acțiuni declanșate la Grivița*, în „Scânteia", anul XXXVII, nr. 7615, 16 februarie 1968, p. 5.

documente[52]. Recent a fost publicat un alt document important privind acest moment; este vorba despre declaraţia lui Vasile Bâgu din 25 februarie 1933, dată în timpul anchetei procuraturii ce a succedat arestării acestuia[53].

Chiar dacă nu lămureşte toate aspectele controversate ale grevei de la Atelierele C.F.R. Griviţa (ne referim mai ales la rolul jucat de Panait Bogăţoiu), documentul publicat este de natură să ofere date suplimentare legate de desfăşurarea evenimentului, venite din partea unuia dintre actorii implicaţi direct în negocierile cu muncitorii. Din cele expuse de Constantin Atanasiu reiese şi faptul că greva a izbucnit spontan, la aflarea veştii arestării liderilor de sindicat ai muncitorilor, P.C.dR. neavând un rol direct în declanşarea acesteia, chiar dacă după 1944 propaganda comunistă a afirmat contrariul. Liderii sindicali comunişti au depus însă toate eforturile pentru a se ajunge la grevă, fiind evident faptul că încercau să tragă foloase politice în favoarea partidului în care activau. Nu în ultimul rând, se evidenţiază şi atitudinea extrem de dură a autorităţilor, acestea fiind practic decise să intervină armat, aproape indiferent de numărul de victime care ar fi putut rezulta. Drept urmare, represiunea dură care a urmat (dacă ţinem cont de faptul că cei în care s-a tras nu făcuseră altceva decât să declare o grevă de o zi) a transformat evenimentele de la Griviţa într-un episod negru din istoria României, prea puţin cercetat astăzi.

Domnule Director General,

În cele ce urmează am onoarea a vă expune, pe larg, cele întâmplate la Atel.[*ierele*] Griviţa, cu ocazia mişcărilor muncitoreşti în intervalul de timp de la 28 Ianuarie a.c. până la 17 Februarie a.c.

Acest raport are un dublu scop: pe de o parte, de a vă pune la dispoziţie date cronologice şi acte, care să fixeze istoricul acestor triste întâmplări, pe care de altfel le cunoaşteţi din toate rapoartele noastre verbale şi din acele neîntrerupte consfătuiri care au avut loc în acest interval între Domnul Ministru al Comunicaţiilor, Domnia-Voastră, Domnul Director Balinschi[54], Dl. Ing. Şef V. Nicolau, Şeful Atelierelor Griviţa Locomotive, şi subsemnatul.

Pe de altă parte, de a constitui o expunere „pro-domo", la care sunt obligat acum, deoarece am fost personal învinuit în Camera Deputaţilor că am fost unul din cei care am contribuit la instigarea muncitorilor, lansând între ei zvonul că dispoziţiile luate de autorităţile superioare pentru ameliorarea salariaţilor nu vor fi aplicate, învinuire ce nu a fost pe loc repudiată, ci, dimpotrivă, fiind reţinută de Dl. Ministru al Comunicaţiilor, s-a afirmat hotărârea de a fi pus imediat sub anchetă.

Expunerea ce urmează va putea servi şi Comisiei de anchetă, ca punct de plecare, şi, înainte de orice, trebuie să arăt că, întrucât cele petrecute în Camera Deputaţilor, prin larga publicitate dată de presă, sunt de natură să zdrobească şi sufletul,

[52] *** *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, Editura P.M.R., 1951; *** *Documente din istoria mişcării revoluţionare şi democratice de tineret din România*, vol. II, *1922-1933*, Bucureşti, Editura Politică, 1987.
[53] Cristina Diac, *Greva de la Griviţa*…, pp. 201-216.
[54] B. Balinschi era şeful Direcţiei Centrale a Atelierelor.

şi condiţiile normale ale carierei mele, trebuie să recunoaşteţi că este necesar să se facă imediat lumină deplină în această dureroasă chestiune şi să se afirme, în faţa opiniei publice şi a personalului ceferist, de către autorităţile superioare, curatul adevăr, nu în interesul meu personal, a cărui fiinţă morală poate fi sacrificată, fără nicio consecinţă, ci a instituţiei pe care am servit-o şi a Corpului profesional din care fac parte, pe a cărui demnitate ţara aceasta desigur va mai fi chemată a se sprijini şi în viitor.

De la 1 ianuarie 1932, când s-a început reducerea salariilor muncitorilor[55], s-a văzut că o rea stare de spirit pătrunde între ei şi n-a fost ocazie în care şefii de ateliere să nu-şi exprime îngrijorarea şi n-a fost lucrare de elaborare a diferitelor bugete în care noi, de acord cu Direcţia Atelierelor, să nu arătăm că o reducere a bugetelor, sub anumite limite, este periculoasă.

Nu mă cred îndreptăţit de a expune în detalii această chestiune, întrucât ea este perfect cunoscută şi de Domnia-Voastră, şi de autorităţile superioare.

Trebuie să fac însă rugămintea ca Direcţia Generală, Direcţia Centrală A[*teliere*] şi Direcţia Economatului să recunoască că, în toate împrejurările în care a fost vorba de a se lua hotărâri importante, fie în chestia regimului de muncă, fie a salarizării, fie a aprovizionării cu materiale, am fost unul din aceia care am prezentat păreri şi concluzii, care toate tindeau de a păstra pentru muncitori un minimum de posibilităţi de muncă, care să asigure şi un minimum indispensabil de salarizare.

Trebuie să reamintesc că în toate aceste cazuri am fost chemat la consultare şi că n-am făcut niciodată figura unui om care vede strâmt şi care n-are nicio grijă de „factorul uman", a cărui utilizare raţională era chemat să o facă.

Totuşi, necesităţi bugetare, pentru aprecierea cărora n-am avut elementele necesare, au făcut ca de la 1 noiembrie 1932 salarizarea muncitorilor sa fie încă o dată comprimată[56].

În tot acest timp am căutat să ţin cel mai strâns contact cu muncitorii, pentru îndrumarea şi lămurirea lor, iar sindicatul profesional al lor, prin secretarul lui general, a făcut remarca acestei atitudini a mea, în prezenţa mea, chiar în faţa Domnului Ministru al Comunicaţiilor, în consfătuirea de la 1 februarie a.c., deşi, spre durerea mea, ulterior, acelaşi sindicat a dat în presă un comunicat în care atacă în general pe şefii atelierelor din ţară, acuzându-i de atitudini legate de interese politice şi de indiferenţă faţă de asociaţia profesională legală a muncitorilor.

Și aici acelaşi spirit de insinuare şi de ponegrire fără temei a inginerilor.

La 23 ianuarie 1933 m-am prezentat în audienţă Domniei Voastre şi v-am raportat că muncitorii atelierelor sunt foarte agitaţi, pe motivul avansului prea redus, care urma să fie plătit la 30.I.1933[57].

[55] Este vorba despre anularea compensării chiriei şi tăierea „alocaţiei de scumpete", după cum aflăm chiar din text.

[56] În septembrie 1932, cabinetul prezidat de către liderul naţional-ţărănist Alexandru Vaida-Voevod a aplicat cea de-a doua „curbă de sacrificiu", prin care salariile au fost reduse cu 15% (Dinu C. Giurescu – coordonator, *Istoria României în date*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 422). Prima „curbă de sacrificiu" fusese aplicată de către guvernul P.N.Ţ. condus de Gheorghe Gh. Mironescu, de la 1 ianuarie 1931, ducând la diminuarea salariilor tuturor angajaţilor din sistemul public şi ale celor remuneraţi din bugetele caselor autonome şi ale regiilor publice comerciale cu aproximativ 10% (*ibidem*, p. 415).

Am insistat atunci asupra necesităţii imediate de a se lua măsuri pentru sporirea avansului, prin degrevarea muncitorilor de anumite reţineri, în scopul de a se evita o tulburare a lor, iar între timp să se ia imediat în cercetare situaţia din ateliere creată de salarizarea impusă până atunci [subl.a.].

Domnia Voastră aţi aprobat imediat aceste propuneri, iar ordinul de modificare a listelor de avans, în scopul majorării acestuia, a fost dat imediat Contabilităţii şi de Dl. Director Financiar şi de noi.

Totuşi, sâmbătă, 28.I.a.c., muncitorii celor două ateliere Griviţa, după intrarea în atelier, au încetat lucrul şi au făcut o demonstraţie în faţa biroului meu, cerând ca într-un sfert de oră, uzând de telefon, să obţin de la Direcţia Generală satisfacerea mai multor deziderate, printre care cele mai importante au fost:

1. Sporirea avansului, fără a mai fi diminuat cu reţinerea aferentă diverselor lor împrumuturi.

2. Sporirea orelor de lucru.

3. Instituirea din nou a chiriei şi alocaţiei de scumpete desfiinţată la 1.I.1932.

4. Un minimum de câştig echivalent cu salariul la orele lucrate majorat cu 40%.

Chiar în cursul zilei de 28.I.a.c., după ce am reuşit a convinge pe lucrători să aştepte în linişte rezultatul demersurilor ce voi face, m-am prezentat din nou Domniei Voastre şi v-am depus raportul meu nr. 1.715 din 28 ianuarie a.c., aici anexat în copie, în care, pe lângă cele de mai sus, făceam o serie de propuneri imediat aplicabile.

Cu acel prilej am cerut să informaţi imediat pe Domnul Ministru al Comunicaţiilor despre cele întâmplate în Ateliere.

Luni 30.I.a.c., fiind chemat la Domnul Ministru al Comunicaţiilor, pentru a mi se cere să colaborez la elaborarea regulamentului meseriaşilor şi lucrătorilor din Atelierele C.F.R., cu care ocazie Domnul Ministru mi-a arătat că mă bucur de toată încrederea Domniei Sale, am informat pe Domnul Ministru despre îngrijorătoarea stare de spirit a muncitorilor noştri şi am afirmat categoric părerea că această chestiune trebuie imediat luată în cercetare, întrucât, altfel, vom avea tulburări grave.

Am primit de la Domnia Sa ordin ca în după-amiaza acelei zile de 30.I.a.c. să viu la Direcţia Generală C.F.R., unde va fi şi Domnia Sa.

Am fost, s-a discutat chestiunea ridicată de mine şi s-au dat primele dispoziţii, care erau de natură să amelioreze în oarecare măsură salariile muncitorilor pe lunile următoare.

Reîntors la ateliere, în ziua de 31.I.a.c., am chemat delegaţia muncitorilor care se prezentase la mine cu 3 zile înainte[58] şi am comunicat că Direcţia Generală a dispus majorarea avansului de ianuarie prin reducerea reţinerilor, asigurarea unui minimum de salariu asupra căruia urma să se dea în 2-3 zile o instrucţie de aplicare şi utilizare în

[57] Starea de spirit negativă a muncitorilor de la Atelierele C.F.R. Griviţa a fost amplificată de anunţarea de către guvernul P.N.Ţ. condus de Alexandru Vaida-Voevod a celei de-a treia „curbe de sacrificiu”.

[58] Aşadar: Constantin Doncea, Vasile Bâgu, Pavel Bogăţoiu, Gheorghe Petre, Georgescu Constantin, zis Ghebosu, hamalul Olaru ş.a. (în total opt persoane).

februarie a sumelor bugetare necheltuite în ianuarie din cauza lipsei de materiale şi a viscolului.

Totuşi, muncitorii, nemulţumiţi cu acest rezultat, au încetat din nou lucrul şi în ziua de 31 ianuarie a.c., în semn de protest, insistând asupra cererilor lor integrale.

Și de această dată, lucrând de acord cu colegul meu, Domnul Inginer Şef V. Nicolau, am reuşit a determina pe muncitori să părăsească în linişte atelierele, asigurându-i că celelalte cereri nesatisfăcute vor fi imediat cercetate de [*către*] autorităţile superioare cu toată bunăvoinţa.

Imediat, prezentându-mă Domniei Voastre, v-am informat despre aceste agitaţii care deveneau tot mai îngrijorătoare.

În ziua de miercuri 1 februarie a.c., seara, am fost chemat, împreună cu colegul meu, dl. inginer şef V. Nicolau, la Ministrul Comunicaţiilor, unde chiar atunci a avut loc, sub preşedinţia Domnului Ministru şi în prezenţa Domniei Voastre şi a noastră, a şefilor Atelierelor, cunoscuta consfătuire cu participarea celor 15 delegaţi ai sindicatului profesional C.F.R.[59].

Este știută de toţi cei prezenţi colaborarea care mi-a fost solicitată de Domnul Ministru al Comunicaţiilor în discuţiile care au avut loc cu acea ocazie şi, în situaţia în care, fără voia mea, am fost acum pus, sunt silit să reamintesc că, în bună parte, forma concluziilor la care s-a ajuns a fost determinată de punctul de vedere exprimat şi argumentat de mine, în acord cu Domnia Voastră şi cu Dl. Director Balinschi, ca şi cu Dl. V. Nicolau, colegul meu.

Mai mult decât atât, textul deciziilor care s-au luat şi după care s-a transmis a doua zi, atelierelor, ordinul Direcţiunii Generale nr. 15.194, apărut în F.Of. 634, a fost formulat, la însărcinarea Domnului Ministru, de mine şi dictat D-lui Secretar General al Ministerului Comunicaţiilor.

Relev, cu o deprimare morală care îmi dă o suferinţă fizică, că a fost posibil să se reţină în sarcina mea acuzarea că ulterior eu am lansat printre muncitori zvonul că acest ordin nu se va aplica.

A doua zi, joi, 2 februarie a.c., imediat după intrarea muncitorilor în ateliere, am fost avizat că ei vor înceta lucrul din nou, la ora 9 din acea zi, pe motiv că dorinţele lor, prezentate la 28 Ianuarie a.c., nu fuseseră încă satisfăcute.

Am făcut să ni se prezinte imediat o delegaţie de lucrători[60], căreia i-am expus şi i-am lămurit toate hotărârile luate de Domnul Ministru al Comunicaţiilor în seara zilei precedente, punându-i în vedere că o nouă încetare de lucru, după ce o bună parte din cererile lor fuseseră satisfăcute, nu mai poate fi sub nici un motiv îndreptățită şi va atrage asupra lor grave consecinţe.

Delegaţia de muncitori mi-a răspuns că nu mai are încredere în nimeni, motivând că această lipsă de încredere pleacă de la faptul că delegaţia cu care s-a

[59] Este vorba despre delegația Uniunii Generale a Sindicatelor C.F.R., în fruntea căreia s-a aflat Alexandru Oprescu.

[60] Această delegaţie reunea doar muncitori comunişti.

discutat la minister în seara zilei precedente nu se bucură de încrederea majorităţii muncitorilor din ateliere.

Atunci, în urma convorbirii avute la telefon cu Domnia Voastră şi, deşi în seara zilei precedente se hotărâse, la minister, ca deciziunile luate să fie aduse la cunoştinţa muncitorilor, în mod oficial, în cursul zilei de 2.II.a.c., după ce delegaţia de cincisprezece le va fi făcut cunoscute în mod verbal, am dat imediat, între orele 8.30-9.30, circulara-aviz anexată aici în copie, redactată şi semnată de mine personal, în care comunicam muncitorilor toate deciziile luate în conferinţa din seara zilei precedente. După cum se vede, circulara aceasta se termina cu o interzicere categorică a oricărei noi demonstraţii, cu o somaţie pentru eventualii recalcitranţi şi cu un apel pentru oamenii cuminţi[61].

Viza în special pe cei din sindicatul profesional C.F.R. afiliat Uniunii Asociaţiilor Profesionale C.F.R., pe a căror colaborare la menţinerea ordinii, chiar cu sacrificii, am contat, dar care, spre adânca mea nemulţumire, n-au răspuns în toate aceste împrejurări aşteptărilor mele. Au ezitat, au păstrat o expectativă de frică, mulţi s-au retras în colţuri ascunse şi, de acolo, au aşteptat desfăşurarea evenimentelor, pentru ca în dimineaţa zilei de 17 februarie a.c. să fie găsiţi şi ridicaţi de armată, în minoritatea celor 1.200 oameni rămaşi rebeli în incinta atelierelor din totalul de 5.000 muncitori.

Circulara pe care am dat-o, de acord cu colegul meu Nicolau, în dimineaţa zilei de 2.II.a.c., copiată în 300 exemplare, a fost afişată în ambele ateliere, la toate tabelele de mărci, şi a fost distribuită şi din mână muncitorilor, care între timp încetaseră lucrul şi se adunaseră în apropierea Căii Griviţa, lângă clădirea de administraţie a atelierelor de locomotive.

Mi s-a raportat de inginerii şi maeştrii care, potrivit ordinului primit de la noi, au stat în tot acest timp în mijlocul muncitorilor, căutând să-i liniştească, că această circulară a fost distrusă de mulţi muncitori, fără să fi fost citită, iar conducătorii principali, ca Bogăţoiu P., Doncea, Barany, Gheorghe Petre şi alţii aţâţau pe muncitori să n-o citească, fiindcă ceea ce se spune în ea este o minciună.

Atunci, împreună cu Dl. Inginer Nicolau, am luat legătura cu capii muncitorilor[62], îndemnându-i să reia lucrul.

Ei ne-au declarat categoric că hotărârea irevocabilă a muncitorilor este de a nu mai părăsi atelierele până nu va veni în mijlocul lor Domnul Ministru al Comunicaţiilor, ca să discute cu adevăraţii delegaţi ai muncitorilor cererile lor.

Am raportat la telefon Domnului Ministru al Comunicaţiilor, atât eu, cât şi colegul Nicolau, părerea că, pentru potolirea spiritelor, ar fi bine să se trimită de Domnia Sa un reprezentant al său.

[61] Deşi nu am găsit documentul la care face referire Atanasiu, am identificat totuşi circulara similară care a fost răspândită printre angajaţii Secţiei I Locomotive, semnată de ing. Şt. Cuşuta; în cuprinsul acesteia, după ce erau rezumate prevederile ordinului-circular nr. 15.194, li se interzicea muncitorilor posibilitatea de a mai organiza întruniri la locul de muncă (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 2, f. 95).

[62] Vasile Bâgu îi nominalizează pe: Constantin Doncea, Panait Bogăţoiu, Gheorghe Petre, Hugo Barani şi hamalul Olaru (Cristina Diac, *Greva de la Griviţa*..., p. 210).

Către amiază am primit de la Domnul Ministru ordinul de a convinge pe muncitori să trimită la Domnia Sa o delegaţie care va fi primită şi, dacă reuşim, să însoţim noi, cei doi şefi ai atelierelor, această delegaţie.

Timp de 6 ore, atât eu, cât şi colegul Nicolau, am făcut toate insistenţele omeneşti posibile de a-i determina pe muncitori să trimită o delegaţie Domnului Ministru şi, numai după ce am dat personal asigurări formale muncitorilor, pe a noastră răspundere, că delegaţii lor nu vor fi arestaţi[63], la ora 19 au acceptat să meargă la Domnul Ministru al Comunicaţiilor.

Am plecat imediat împreună cu colegul Nicolau şi cu muncitorii Bogăţoiu, Gheorghe Petre, Barany şi Luca[64] la Ministerul Comunicaţiilor, unde eraţi şi Domnia Voastră, şi Domnul Balinschi.

Înainte ca Domnul Ministru al Comunicaţiilor să fi luat contact cu muncitorii, am raportat că între timp cererile muncitorilor se înmulţiseră, devenind în număr de 17, şi că a noastră convingere este că inspiratorii muncitorilor urmăresc în special recunoaşterea comitetului de fabrică, în scop de a avea asigurată organizarea unei acţiuni viitoare, şi că celelalte deziderate sunt pentru aceşti inspiratori pe al doilea plan.

Pentru a linişti spiritele şi a reuşi să-i scoatem pe lucrători din ateliere în acea noapte, în speranţa că în zilele următoare ei se vor lămuri şi se vor calma, am făcut o grea propunere Domnului Ministru, şi anume de a nu li se spune muncitorilor categoric că ideea comitetului de fabrică este imposibil de admis, ci de a li se răspunde că mijlocul de legătură între muncitori şi şefii atelierelor urmează să fie rezolvat la fiecare atelier de şeful respectiv.

Împreună cu colegul Nicolau am gândit în acel moment că zilele şi săptămânile de relativă linişte în care speram, precum şi sforţările noastre ne vor da prilejul să canalizăm în altă direcţie mişcarea muncitorilor.

Am încercat, deci, să obţinem liniştirea muncitorilor, luând asupra noastră un şir nesfârşit de fricţiuni cu capii muncitorilor.

Dovadă că am văzut lucrurile exact este faptul că, întorcându-ne de la Minister la atelier, împreună cu delegaţii muncitorilor, aceştia au convocat comitetul lor, au deliberat timp de trei sferturi de oră asupra deciziei pe care urma să o propună celor 5.000 muncitori rămaşi neclintiţi în ateliere, inclusiv foarte mulţi din cei care fac parte din sindicatul profesional legal[65], şi apoi Bogăţoiu Petre a prezentat muncitorilor, ca revendicări câştigate de delegaţii celor patru, toate îmbunătăţirile acordate de Domnul Ministru în seara zilei precedente, adăugând că au obţinut şi recunoaşterea comitetului de fabrică. În urmă, a îndemnat muncitorii să plece, ceea ce au şi făcut la ora 10 seara.

Imediat am convocat în biroul nostru pe cei patru delegaţi şi împreună cu colegul Nicolau le-am atras atenţia că Domnul Ministru n-a admis ideea comitetului de

[63] Şi totuşi, aproape toţi muncitorii din această delegaţie aveau să fie arestaţi în noaptea de 14/15 februarie 1933.
[64] A nu se citi Vasile Luca, întrucât, după cum observăm din text, Constantin Atanasiu scrie doar Luca, nu şi Vasile, în vreme ce, în declaraţia sa, Vasile Bâgu vorbeşte despre hamalul Olaru (Cristina Diac, *Greva de la Grivița*..., p. 210), iar ziarul „Universul" îl nominalizează pe lucrătorul Luca Constantin („Universul", nr. 32, 4 februarie 1933, p. 2).
[65] Este vorba despre sindicatul afiliat P.S.D., condus de Alexandru Oprescu.

fabrică şi că această chestiune urmează să fie rezolvată de noi, în sensul că vom da posibilitatea, ca şi în trecut, oricăror muncitori de a lua contact cu noi pentru a ne prezenta cereri şi propuneri juste, interesând colectivitatea muncitorilor.

La ora 23^{30} din noaptea de 2 Februarie a.c. am fost chemaţi ambii şefi de ateliere de [*către*] Domnul Ministru al Comunicaţiilor pentru o nouă consfătuire în chestia evenimentelor petrecute în ziua aceea, care din fericire se sfârşise bine, dar ne lăsase impresia dureroasă că muncitorii sunt complet sub influenţa unor inspiratori, care umblau pe căi necunoscute şi care se văzuse că vor fi greu de stăpânit.

Între timp, la 30 Ianuarie a.c. se făcuse plata avansului majorat mult faţă de ce trebuia să fie, dacă n-ar fi fost reţinerile cu care majoritatea lucrătorilor sunt grevaţi, încât muncitorii avuseseră o primă dovadă că cererile lor căpătau început de satisfacere.

După ziua rea de 2 Februarie a.c. am luat măsuri de a se da o cât mai largă publicitate, printre muncitori, ordinului Direcţiei Generale nr. 15.194, primit de atelier la 3.II.a.c., afişându-l în atelier.

Cum acest ordin era greu de înţeles de muncitori, fiindcă nu cuprindea deciziuni de principiu, am promis delegaţiei muncitorilor, care îmi cereau să dau eu o circulară mai pe înţelesul lor, că, îndată ce voi fi dat inginerilor şi Contabilităţii norme de detaliu pentru executarea ordinului D.G. nr. 15.194, voi face să se afişeze la toate tabelele de mărci aceste dispoziţii, pentru ca fiecare muncitor să-şi găsească acolo, pentru cazul său particular, tratamentul de care va avea dreptul să beneficieze pentru luna Ianuarie, ca şi pe viitor.

În adevăr, după conferinţe la care au fost chemaţi inginerii şi funcţionarii Contabilităţii, în care le-am dat normele de recalculare a listelor de plată, care erau deja încheiate, am făcut să se emită şi să se afişeze, la toate tabelele de mărci şi la porţile atelierelor, instrucţiunile aici anexate, cu Nr. 2.631, 2.632 şi 2.633 din 8 Februarie a.c., în care arătam în detaliu normele de executare a ordinului D.G. nr. 15.194, cel care cuprindea deciziile luate în conferinţa din seara de 1.I.a.c. de la Ministerul Comunicaţiilor.

Prin aceste circulări s-au rezolvat în favoarea muncitorilor şi câteva chestiuni locale, pe care delegaţii lor nu le-au prezentat între 3.II şi 8.II a.c. Adaug că, deşi ordinul circular 15.194 omisese să se pronunţe asupra meseriaşilor care fuseseră ţinuţi în concediu fără salariu în cursul lunii ianuarie, din lipsă de materiale[66], am dispus totuşi, din proprie iniţiativă, prin circulara nr. 2.632, ca şi acestora să li se dea, pe luna de mai sus, minimum de salariu fixat de ordinul D.G. nr. 15.194.

Trebuie să observăm că circularele de mai sus, date atât de mine, cât şi de colegul meu Nicolau, au fost afişate înainte de a ne parveni instrucţia

[66] Aceasta era o metodă destul de des folosită de către conducerea unor ateliere C.F.R. din ţară pentru a reduce sumele plătite muncitorilor. Invocându-se lipsa de materiale necesare muncii, lucrătorii erau trimişi în concediu pentru scurte perioade de timp, fără a primi însă niciun fel de compensaţie materială. Tocmai de aceea, una dintre revendicările comune ale ceferiştilor din aproape toată ţara era aceea de a se asigura un flux continuu de materiale care să le permită desfăşurarea activităţii sau măcar plata unei părţi din salariu pe timpul în care nu munceau din motive neimputabile lor.

elaborată de Direcția Generală A.[*teliere*] [subl.a.], cu privire la aplicarea ordinului D.G. nr. 15.194, pe care am primit-o numai la ..* februarie a.c. şi la redactarea căreia, de altfel, am colaborat, fiind chemați ca unii ce dădusem jos singuri, pentru a câştiga timp, o circulară interpretativă.

Mai mult decât atât, prin ordinul meu nr. 3.018 din 9.II.a.c., aici anexat, am indicat şi Biroului de comenzi modificările ce are de introdus în calculul devizelor, pe baza cărora se face angajarea bugetului, modificări impuse de aplicarea noii salarizări a muncitorilor.

Iată, deci, Domnule Director General, tot ceea ce am făcut, nu pentru a menține pe muncitori într-o prelungită stare de agitație, ceea ce, având în vedere trecutul meu, ar fi însemnat că am devenit subit dement, ci, dimpotrivă, pentru a linişti cât mai repede sufletele ațâțate ale acestor muncitori.

Îndată, prin instaurarea prin lege a stării de asediu, am fost informat de auxiliarii mei că spiritele muncitorilor încep a se potoli, că operațiile de cronometrare a prețurilor indicate de lucrători ca slabe se execută cu destul de paşnică conlucrare cu muncitorii şi, deşi foştii conducători ai acestora din zilele precedente cutreierau atelierele pentru a culege tot felul de dorințe şi cereri individuale, spre a ne fi apoi prezentate, lucru absolut inadmisibil, totuşi, aveam speranțe că plata salariilor pe ianuarie, care urma să aibă loc la 18.II.a.c., va arăta muncitorilor sensibila ameliorare a acestor salarii, ceea ce ar fi fost de natură să accentueze fenomenul de pacificare care începuse.

Între timp, Comandamentul Corpului de Armată delegase pe lângă Regia C.F.R. pe Dl. General Iorgulescu, prin intermediul căruia trebuia să informăm din timp Corpul de Armată de orice alte eventuale tulburări şi, în acest scop, să organizăm serviciul nostru de informații.

Deşi eu cerusem, îndată după aplicarea stării de asediu, introducerea unei gărzi militare în atelier, pentru a face imposibilă pe viitor o nouă adunare a muncitorilor în masă, ceea ce pentru moment nu se făcuse, aveam încă speranța că situația se va normaliza.

În dimineața zilei de 15.II.a.c., în timpul intrării muncitorilor la lucru, mi se raportează că soțiile unor muncitori, foşti capi ai lor în mişcările din zilele precedente, s-au prezentat la porțile atelierelor şi în stradă au adus la cunoştință muncitorilor că soții lor au fost arestați în noaptea de 14 spre 15.II.a.c., îndemnându-i să se întreprindă pe loc o acțiune pentru eliberarea lor.

Imediat după aceea am auzit sirena atelierelor, iar de pe şantiere mi s-a raportat că muncitorii nu încep lucrul şi că mulți dintre ei bat în tampoane şi silesc, sub amenințare, pe toți ceilalți să lase şi ei munca şi să vină la adunarea de protestare împotriva arestării conducătorilor lor.

Am dat imediat ordine telefonice inginerilor din secții să iasă cu maeştrii în mijlocul muncitorilor şi să încerce a-i determina să renunțe la o nouă grevă, punându-le în vedere că legea stării de asediu pedepseşte aspru aceste fapte.

* Lipsă în text.

La câteva minute mi s-a raportat din ateliere că inginerii care au încercat să împiedice, în mod mai energic, părăsirea lucrului au fost îndepărtaţi cu forţa de muncitorii agitatori şi unii din ei ameninţaţi.

Citez cazul inginerilor Virgil Ionescu şi Alexe. Cel dintâi a fost rănit la mână prin deschiderea cu violenţă peste el a unei uşi de pasaj care fusese încuiată. În acel timp am primit în birou o delegaţie de câţiva muncitori, care m-au întrebat dacă e adevărat că unii din conducătorii lor au fost arestaţi şi, dacă e adevărat, ei nu se pot sustrage de la noua mişcare de protestare, care între timp începuse, căci muncitorii se adunaseră iarăşi în număr de câteva mii[67], lângă clădirea de administraţie a Atelierelor de locomotive, în faţa Căii Griviţa.

Trebuie să afirm că despre această arestare nu fusesem prevenit, nu ştiam nimic, n-aveam cu noi nicio gardă militară, situaţia ne surprinsese, iar agitaţia lucrătorilor atinsese de la început un astfel de grad, încât a fost imposibil să împiedicăm această nouă tulburare care începuse cu prevestiri foarte rele.

De către muncitori ni s-a spus că cei arestaţi ar fi: Bogăţoiu, Petre Gheorghe, Barany, Doncea, Bucurescu Nicolae, Naum Florea, Ovidiu Şandru, Bălţoiu, Ionescu V., Ioniţă I. şi Grigorescu Mişu, din care primii trei fuseseră şi în delegaţia primită la Ministerul Comunicaţiilor în ziua de 2.II.a.c.

Muncitorii erau agitaţi de „oratorii" lor tocmai pe chestia arestării unor delegaţi care „trataseră cu Domnul Ministru".

Trebuie să accentuez că singurul motiv pe care inspiratorii muncitorilor l-au arătat în tot cursul zilei de 15.II. drept explicaţie a noii tulburări, atât nouă, cât şi mulţimii adunate, a fost „arestarea"[68].

De celelalte deziderate, chiar şi de chestia comitetului de fabrică, nu pomeneau decât incidental.

De la început, conducătorii muncitorilor ne-au făcut cunoscut, categoric, că de data aceasta nu vor mai părăsi atelierele şi se vor baricada înăuntru până nu se vor elibera cei arestaţi.

Între timp ei au pus stăpânire şi gardă la toate porţile atelierelor, oprind pe cei ce vroiau să iasă şi permiţând intrarea numai a celor admişi de ei [subl.a.].

După ce v-am raportat Domniei Voastre la telefon cele ce se întâmplau, am avut o convorbire telefonică şi cu Domnul Ministru al Comunicaţiilor, care m-a întrebat cum de lucrătorii au trecut la o nouă ridicare în masă, dacă nu ştiam adevărata cauză a arestării celor câţiva muncitori. Tot atunci am primit şi eu, şi colegul Nicolau, ordinul de a face ca muncitorii să trimită o delegaţie la Domnul Ministru al Comunicaţiilor spre a fi lămurită de Domnia Sa.

Am mers atunci în mijlocul mulţimii celor câteva mii de muncitori împreună cu colegul Nicolau, unde, în mijlocul vociferărilor şi al protestărilor generale, am vorbit

---

[67] Vasile Bâgu vorbeşte despre aproximativ 6.000 de persoane (Cristina Diac, *Greva de la Griviţa*..., p. 213).

[68] Spre deosebire de Vasile Bâgu, care face referire şi la cererea muncitorilor de a fi redeschisă sala de sindicat (*ibidem*), Constantin Atanasiu nu menţionează acest aspect, întrucât închiderea sediului de sindicat era o consecinţă a instituirii stării de asediu, astfel că nu avea ce să negocieze cu greviştii în această privinţă.

muncitorilor, îndemnându-i să trimită o delegaţie de muncitori, care va fi însoțită de noi, la Domnul Ministru al Comunicaţiilor.

Aceasta era pe la ora 10. Abia pe la ora 13, după multe insistenţe, au acceptat să trimită delegaţia, iarăşi numai cu asigurarea dată de noi că delegaţii nu vor fi arestaţi şi că se vor reîntoarce cu un răspuns.

Am plecat imediat noi, cei doi şefi, cu muncitorii: Ghidu, Bâgu, Văleanu şi Tomaşi.

La Ministerul de Comunicaţii, în prezenţa Domniei Voastre şi a D-lui Director Balinschi, Domnul Ministru le-a vorbit muncitorilor până la ora 15, încercând să-i convingă că fapta lor este în afară de lege şi că, după ce vor intra în legalitate, se va putea lua în cercetare cererea lor.

Cu acea ocazie, Domnul Ministru ne-a făcut cunoscut că nici Domnia Sa n-a aflat despre „arestare" decât în dimineaţa zilei de 15 II a.c.

Delegaţia muncitorilor şi noi, şefii atelierelor, ne-am reîntors la ateliere la ora 16.

S-a comunicat mulţimii muncitorilor, de către cei din delegaţie, răspunsul Domnului Ministru şi promisiunea Domniei Sale de a interveni ca cei arestaţi să fie cât mai repede cercetaţi, iar cei găsiţi nevinovaţi să fie eliberaţi.

Între timp, Bogăţoiu Panait fusese eliberat şi el stăpânea acum complet toată mulţimea adunată.

Ţinuse o cuvântare neîntreruptă de două ore, în care aţâţase mulţimea şi [*o*] cucerise pentru hotărârea de a nu părăsi sub niciun cuvânt atelierele şi de a se baricada în interiorul lor.

Am convingerea că datorită acestui conducător nu s-a putut ajunge ca muncitorii să se lase convinşi de necesitatea de a evacua atelierele de bunăvoie şi că lui i se datoreşte acea îndârjită rezistenţă a muncitorilor din ziua de 15 II a.c.

Pe la ora 17 s-a văzut că agitaţia se urcă mereu şi că ea sporea în măsura în care muncitorii dinăuntru constatau că în stradă creştea numărul celorlalţi manifestanţi, străini de C.F.R., chemaţi prin curieri şi, desigur, prin neîncetatul strigăt al sirenei.

Numărul celor care se aflau masaţi în stradă, de-a lungul împrejmuirii atelierelor, atinsese cca 5.000, în timp ce forţele miliare (gardieni şi jandarmi) erau cu totul insuficiente, încât ele începuse a fi împinse şi despărţite de manifestanţi, care se aşezaseră chiar lângă gardul de ţevi al atelierelor şi făceau în voie legătura cu cei dinăuntru, mai ales că porţile atelierelor erau în mâna muncitorilor.

Mi-am dat seama că această situaţie era foarte periculoasă, că ea permitea orice schimb între cei din afară şi cei din interior, că se puteau astfel introduce celor baricadaţi arme, şi atunci eu personal pe de o parte, iar Dl. Comisar Regal Maior Hagi Stoica, Maior Chiricuţă din Regimentul de Jandarmi şi colegul Nicolau pe de altă parte am făcut insistenţe telefonice atât la Prefectura Poliţiei Capitalei, cât şi la Comandamentul Corpului de Armată, pentru a se trimite trupe noi, care să golească Calea Griviţei, să împiedice intrarea indivizilor străini din afară înăuntru şi să izoleze atelierele de exterior.

Atât de mari au fost insistenţele noastre, încât m-am văzut silit la un moment dat să chem la telefon pe Domnul Ministru al Comunicaţiilor, care era la Senat, şi să-l rog, în interesul de a salva ce mai era posibil de salvat, ca să

intervină imediat la Domnul Ministru al Armatei sau la Comandamentul Corpului de Armată pentru a se spori, cât mai era vreme, forţele militare [subl.a.].

În adevăr, de afară ni se aduceau veşti că elemente străine au intrat în atelier şi că este teamă că ei sunt înarmaţi.

Sunt obligat să fac această dezvoltare a unei acţiuni care s-ar părea că nu era deloc în legătură cu rostul nostru, al şefilor de atelier, pentru motivul că **Domnul Ministru de Interne, în şedinţa Camerei Deputaţilor de la 16 II a.c., ne-a acuzat pe noi de slăbiciune în conducere şi de lipsă de supraveghere, care au făcut posibilă introducerea pistoalelor în ateliere** [subl.a.].

Departe de noi intenţia oricărei polemici, dar trebuie să accentuez că, şi din acest punct de vedere, ne-am făcut mai mult decât datoria.

După venirea trupelor noi, s-a putut curăţa Calea Griviţei printr-o violentă ciocnire între gardieni şi jandarmi cu manifestanţii din stradă şi s-a tăiat astfel comunicarea celor din atelier cu cei din afară.

Între timp se lăsase noaptea.

Am ordonat ca inginerii şi maiştrii care nu erau în serviciu comandat să părăsească cum vor şti şi cum vor putea atelierele.

Noi, şefii de ateliere, cu ajutoarele noastre, cu inginerii de serviciu din noaptea aceea, cu cei care trebuiau să intre de serviciu a doua zi şi cu inginerul însărcinat cu paza atelierelor împotriva incendiilor, am rămas mai departe în ateliere.

Muncitorii se aranjau pentru a rămâne în timpul nopţii în atelier, refuzau invitaţia noastră de a mai convorbi, în scopul de a ajunge la o evacuare paşnică.

De afară, Comandantul trupelor ne aducea vestea că un gardian a fost ucis pe loc, în stradă, de un foc tras din atelier, de cineva care era ascuns după un gard de lemn.

A cerut dărâmarea gardului.

Evident, am acceptat măsura, întrucât Comandantul ne avizase că va executa această operaţie cu trupe, de va fi nevoie, chiar sub protecţia mitralierelor, am sfătuit imediat muncitorii să trimită pe câţiva la cei aflaţi de-a lungul acelui gard, spre a-i retrage de acolo, ceea ce probabil că au făcut, întrucât trupa a putut dărâma gardul fără incidente grave.

Între timp, pe la orele 8 sau 9 seara a sosit în clădirea unde ne aflam, împreună cu ofiţerii trupelor şi comisarii regali, Domnul Prefect al Poliţiei Capitalei, aducând ordinul ca trupele să intre în ateliere chiar în miezul nopţii şi să facă atunci evacuarea.

De acord cu colegul Nicolau, am atras atenţia Domnului Prefect al Poliţiei asupra măcelului ce se va produce dacă trupele vor intra noaptea, într-un loc necunoscut, ancombrat şi în întuneric, căci muncitorii vor întrerupe lumina.

Am insistat şi pe lângă Dl. Comisar Regal, Maior Hagi Stoica, de a se opune la intrarea trupelor noaptea şi de a se aştepta până la venirea dimineţii.

Fiindcă ţineam cu orice chip ca să restrâng cât mai mult proporţiile nenorocirii, am telefonat Domnului Secretar General al Comunicaţiilor, rugându-l să transmită Domnului Ministru al Comunicaţiilor, care se afla încă la Senat, această întrebare a mea: „Dacă nu s-a făcut evacuarea în timpul zilei, sunt oare suficiente motive de a se face această operaţie în timpul nopţii?”.

Până la o nouă eventuală hotărâre am mers la uşa care dădea înspre locul unde muncitorii continuau a staţiona în număr mare şi, apărând în faţa lor, m-am rugat ca

Bogăţoiu Panait să aibă cu mine o convorbire de cinci minute, garantând în faţa lor, cu viaţa mea, că nu i se va întâmpla nimic şi că îndată se va reîntoarce în mijlocul lor.

Doream să fac cu colegul Nicolau o ultimă încercare de a zgudui sufletul acestui neînduplecat şi de a-l convinge să îndemne muncitorii de a pleca de bunăvoie, evitând ciocniri cu armata, care era fatal să provoace victime, întrucât eram convins că armata va fi atacată.

În acel moment situaţia era numai în mâinile lui Bogăţoiu. El a refuzat însă convorbirea pe care i-o propuneam.

În schimb, de afară, au venit în holul clădirii alți patru muncitori[69]. După ce am jurat pe cruce că le spuneam adevărul, i-am obligat să comunice muncitorilor că armata va intra, că la cea dintâi provocare va trage şi că cel puțin în acel moment muncitorii trebuiau să plece.

Comunicarea aceasta s-a făcut, dar Bogăţoiu Panait s-a opus la părăsirea atelierelor. Efortul nostru a rămas fără rezultat.

La miezul nopții ni se comunică de ofițeri că s-a dat ordin ca evacuarea să se facă dimineaţa, când se face ziuă.

La cerere, s-a predat Comandamentului trupelor planul atelierelor şi el a trecut cu ofițerii la o consfătuire intimă.

Am cerut atunci ca o nouă delegaţie de muncitori[70] să vină să vorbească cu noi, şefii atelierelor.

Intenționat am introdus această delegaţie într-o cameră, aşa încât ea să zărească consfătuirea ofițerilor, le-am pus în vedere că armata va intra dimineaţa, că au timp 4 ore să reflecteze şi să-şi dea seama că ceea ce fac este o nebunie.

I-am obligat de a convoca imediat comitetul lor, care se zicea că are 50 [*de*] membri, pentru ca acest comitet să ajungă la hotărârea cea bună, pe care în urmă să o impună mulțimii. Am încercat o presiune, amenințând că, în caz contrar, a doua zi dimineaţa, după ce nenorocirea se va fi întâmplat, vom arunca cea mai teribilă acuzare asupra celor din comitet.

La jumătate [*de*] oră după ce delegaţia a plecat în mijlocul lucrătorilor, s-a întrerupt lumina în întregul atelier şi la staţia de formare a trenurilor Buc.[*ureşti*] Griviţa.

Pietre şi bucăți de fier au fost aruncate în geamurile birourilor din clădire. Am înţeles că nimic nu mai era de făcut.

Era ora 3 noaptea. Colegul Nicolau v-a comunicat la telefon situaţia şi v-a cerut să ne indicați ce facem mai departe, întrucât siguranţa noastră, a inginerilor şi funcționarilor care eram în clădire, nu mai era întreagă.

Ne-ați comunicat că avem libertatea de a ne salva.

Cu colegul Nicolau am decis să rămânem mai departe, înțelegând că din partea Domniei Voastre a fost o îngăduință de care nu trebuia să facem uz.

---

[69] În declaraţia sa din 25 februarie 1933, Vasile Bâgu a spus din cine era alcătuită această delegație: Vasile Bâgu, Alexandru Ghidu, Gheorghe Băleanu, un hamal şi un lucrător de la Secția I, ale căror nume nu le cunoştea (Cristina Diac, *Greva de la Grivița*..., p. 215).

[70] Tot Vasile Bâgu este cel care aduce lămuriri referitoare la componenţa respectivei delegaţii de muncitori: Vasile Bâgu, Tudor Alexandru, Tănase şi încă unul pe care nu-l cunoştea (*ibidem*).

La ora 6^{23} dimineaţa (16.II.a.c.) armata a intrat în atelier. S-a produs ciocnirea cu muncitorii, s-a făcut uz de arme. În timpul acesta s-a tras un foc de armă în interiorul clădirii unde ne aflam. Acţiunea armatei a fost extrem de rapidă. La ora 7 cei 1.200 muncitori găsiţi în ateliere erau toţi în mâna armatei.

Din cei 5.000 plecaseră în cursul serii, dar mai ales al nopţii, trei sferturi.

Amânarea intrării trupelor în cursul nopţii a fost, şi din acest punct de vedere, îndreptăţită.

La evacuare s-au găsit 4 morţi şi 12 răniţi mai gravi, din care ulterior au decedat 3.

Armata a făcut imediat evacuarea răniţilor la Spitalul Witing şi îndată după aceea s-au trimis şi morţii la morgă.

După ridicarea muncitorilor din ateliere şi transportarea lor la Prefectura de Poliţie, un batalion de grăniceri a fost introdus în atelier, organizându-se paza militară.

Împreună cu colegul Nicolau am făcut eliberarea personalului ridicat de armată, care rămăsese în atelier în serviciu comandat, apoi am stat la dispoziţia Comandantului batalionului de gardă până la ora 13, pentru a-l orienta în plasarea posturilor patrulelor etc. şi organizarea pazei la magazii, depozite inflamabile şi alte puncte sensibile.

S-a făcut intrarea personalului de zi, indispensabil, ca pompieri, electricieni de uzină, cei de la Remiza-Regală etc., eliberându-se legitimaţii speciale de acord cu comandantul gărzii.

Se încheiaseră acum 30 [*de*] ore de când nu mai dormisem şi nu mai mâncasem.

Moralmente eram înfrânţi, fiindcă toate sforţările noastre nu putuseră evita evacuarea cu forţele militare.

Trebuie să relev că în această împrejurare, următorii ingineri din Atelierele de vagoane, reţinuţi de mine peste noapte în serviciu, au stat neclintiţi la datoria lor, ajutându-mă, cu o solidaritate camaraderească pilduitoare:

Inginer	Ionescu Gheorghe	ajutorul meu
"	Zaharia Nicolae	inginer de serviciu în noaptea de 15/16 Februarie
"	Anuşca Nicolae	inginer de serviciu în ziua de 16 Februarie
"	Mărculescu C.	Şeful Secţiei de pază şi pompieri

Concluzii:

1. Sunt convins că majoritatea din cei 1.200 muncitori care s-au retras până la urmă au făcut-o fiind convinşi de agitatori că armata nu va face uz de arme. Dovadă că în timpul nopţii ei au luat cu forţa pompele de incendiu şi le-au cuplat la gurile de apă, cu intenţia de a împiedica prin stropire ca armata să pătrundă în atelier.

2. În ceea ce priveşte cauzele care au provocat gravele tulburări din 15/16 Februarie a.c., sunt desigur multiple, unele mai îndepărtate, altele actuale.

Din detaliata expunere de mai sus, veţi putea fi [*trage*] Domnia Voastră însăşi anumite concluzii.

3. Ceea ce cred că va fi neîndoielnic pentru oricine care va lua cunoştinţă de relaţiunile de faţă este că inginerii celor două ateliere, împreună cu noi doi, şefi, ne-am făcut cu prisosinţă datoria.

4. În ceea ce mă priveşte, am conştiinţa că am lucrat dincolo de limitele acestei datorii; după nouă ani de când conduc neîntrerupt atelierele, am fost acuzat de o „crimă" şi lăsat sub acuzare. Crimă împotriva instituţiei de care mi-am legat, ca om sărac, tot viitorul carierei mele, dar mai ales împotriva muncitorilor de care m-am simţit sufleteşte legat, chiar atunci când am constatat că, din inconştienţă, sunt victimele unor agitatori. Şi în cazul de faţă au urmărit, desigur, şi alte scopuri, în afara celor profesionale, care, datorită spiritului de largă înţelegere al Domnului Ministru al Comunicaţiilor şi al Domniei Voastre, fuseseră în cea mai mare parte satisfăcute înainte de 15.II.a.c.

5. Aştept, în linişte şi cu încredere, o reparaţie care trebuie să mi se facă neîntârziat, categorică şi precisă, şi pentru care sunt sigur că Domnia Voastră veţi face intervenţiile necesare.

20.II.1933
Inginer şef, C. Atanasiu

ACNSAS, fond Documentar, dosar. nr. 16.077, vol. 1, ff. 2-20.

Liviu-Marius **BEJENARU**

„Fascinația universală a lui Octombrie". Credincioşi, dezamăgiți şi „tovarăşi de drum" în timpul Războiului Rece

The Universal Fascination of October. Believers, Disappointed People and Companions during the Cold War

Due to the conspiratorial nature of the communist movement, and the feeling of devotion that it imprinted on people's minds, the Soviet Union started an espionage campaign against the Western countries. "The universal fascination of October" produced many ideological "moles" that fought together with the Soviet Union against their own country. On the other hand, the obsession of "the enemy hidden among the party members" became grounds for the Stalinist trials during the Great Terror ant the post-war age. The victims were forced to become accomplices to their own destruction and celebrate the victory of the regime.

Etichete: comunism, Război rece, spionaj, procese politice, „mărturisiri".

Keywords: communism, the Cold War, espionage, political trials, confessions

„Când nevoia de iluzie este mare,
comori de inteligență pot fi investite
în slujba ignoranței".
Saul Bellow[1]

Atracţia radicalismului de stânga, a ideologiei marxiste, inclusiv a ceea ce a însemnat versiunea sa stalinistă asupra mediilor intelectuale şi politice din Occident şi răsăritul Europei în secolul XX, rămâne un subiect interesant, care încă nu a fost analizat în detaliu[2]. Fascinația pe care Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a degajat-o asupra mediilor intelectuale şi nu numai, a fost dată de faptul că Rusia sovietică a început să fie privită nu ca laboratorul unei aventuri politice primejdioase, ci ca noua patrie a unei experiențe de schimbare radicală a societății[3]. Prestigiul experimentului comunist îşi va trage de acum seva din nenorocirile capitalismului

[1] Cit. în François Furet, *Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comunistă în secolul XX*, Bucureşti, Humanitas, 1996, p. 131.
[2] Vladimir Tismăneanu, *Despre antifascism şi anticomunism ca pasiuni politice. În amintirea Cristinei Luca-Boico*, în „Studii şi materiale de istorie contemporană", serie nouă, vol. VI, 2007, pp. 237-245.
[3] François Furet, *op. cit.*, p. 78.

occidental pe care Revoluția bolșevică pretindea că le-a înlăturat, iar în anii celui de-al Doilea Război Mondial o bună parte din strălucirea rămasă va proveni din cultura antifascistă[4]. Astfel, chiar şi în ţările în care democrația s-a născut şi s-a dezvoltat independent de Revoluția franceză, cu care experimentul comunist era adesea comparat, cum a fost cazul Marii Britanii și Statelor Unite, influența Uniunii Sovietice ca duşman ideologic al fascismului s-a putut răspândi în numele unui optimism istoric, deoarece cine lupta împotriva lui Hitler o făcea pentru drepturi şi libertăți, în sensul emancipării oamenilor[5].

Anexarea de către politica sovietică a concepțiilor optimiste asupra istoriei a determinat însă şi anumite mutații psihologice asupra celor care împărtăşeau idealurile comuniste. Pentru aceşti oameni, „patria", adică ţara de care se simţeau ataşaţi şi ale cărei interese le reprezentau era Uniunea Sovietică. Scriitorul George Orwell, care inițial a fost atras de ideile socialiste, intrând în conflict cu ideologia sovietică tocmai din cauza pretențiilor de extremă loialitate față de aceasta, scria în acest sens, referindu-se la comuniştii englezi: „Tată, rege, conducător, mântuitor–într-un cuvânt: Stalin. Dumnezeu: Stalin, Satana: Hitler. Paradisul: Moscova, Iadul: Berlin. Toate golurile au fost umplute și iată comunismul intelectualilor englezi poate fi explicat foarte bine. Nu este altceva decât patriotismul celor care nu mai au rădăcini"[6]. Aceeaşi atitudine se întâlnea și în cazul comuniştilor francezi, atunci când ei proclamau că „Franța e țara în care trăim, Uniunea Sovietică e țara pentru care muncim"[7].

În Statele Unite, începând cu cea de a doua jumătate a anilor douăzeci, comuniştii şi socialiştii erau trataţi cu o toleranță binevoitoare, iar în anii treizeci, în mediile intelectuale de la Washington, era de bon ton ca să-ţi arăţi simpatia față de „roşii"[8], mediile predilecte de recrutare a adepţilor fiind campusurile universitare (zona New York), studiourile de la Hollywood, birourile administrației New Deal, precum şi sindicatele. În anii celui de-al Doilea Război Mondial, opinia publică a fost aproape în totalitatea ei favorabilă în privinţa atitudinii față de URSS, recunoscându-i- se acesteia sacrificiile făcute, precum şi cooperarea cu Statele Unite în obținerea victoriei[9].

Conştientizarea pericolului pe care îl reprezenta Uniunea Sovietică a început să fie percepută în mediile americane la trei ani de la sfârşitul războiului, când a ieşit tot mai mult la iveală faptul că mulţi dintre cei care lucrau în cadrul Administraţiei preşedintelui Roosevelt de pe Coasta de Est reprezentau interese străine. Primul dintre cei care au tras un semnal de alarmă în această direcție a fost Winston Churchill, care, în

---

[4] *Ibidem*, p. 227.
[5] *Ibidem*, p. 297.
[6] Cit. în Mária Schmidt, *Prin culisele serviciilor secrete: credințe, ideologii și spioni în secolul XX*, Iași, Institutul European, 2011, pp. 18-19.
[7] *Ibidem*, p. 19.
[8] *Ibidem*, p. 51.
[9] Dan Cătănuş, *America la ora subversiunii comuniste, I, 1945-1948*, în „Arhivele Totalitarismului", nr. 1/1998, pp. 45-57. Referindu-se la atitudinea pro-sovietică a unei bune părţi a intelectualităţii americane, istoricul John Lukacs conchide, pornind de la o observaţie a lui Orwell: „Nu mi se pare exagerat să spun că în 1945 întreaga Europă ar fi fost dată pe mâna Uniunii Sovietice de către Statele Unite, dacă intelectualitatea ar fi avut atunci o mai mare influență" (Apud Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 53).

discursul de la Fulton (Missouri), din 5 martie 1946, afirma că „într-un număr de ţări, departe de frontierele Rusiei, şi răspândite în întreaga lume, coloane a V-a comuniste sunt înfiinţate şi lucrează în deplină unitate şi absolută obedienţă la directivele primite de la Centru”[10]. La 22 martie 1947, preşedintele Truman semna Ordonanţa 9835 prin care se întărea protecţia împotriva infiltrării subversive a guvernului american, definind lipsa de loialitate ca apartenenţa la o organizaţie subversivă menţionată pe o listă alcătuită de Procurorul general. Programul a fost considerat „a domestic Truman doctrine”[11], sursa sa de inspiraţie constituind-o un raport al FBI despre infiltrarea comuniştilor în instanţele guvernamentale, cu precădere în Departamentul de Stat, alcătuit de şeful FBI, Hoover, în martie 1946, pe baza declaraţiilor a doi foşti agenţi comunişti: Elisabeth Bentley şi Witthacher Chambers[12].

Cei doi făceau de acum parte din rândul dezamăgiţilor de ideea comunistă. Tema apostaziei, a trezirii din ceea ce filozoful german Immanuel Kant numea „somnul dogmatic” a generat mărturisiri sfâşietoare şi este suficient să amintim numai numele lui Panait Istrati, Arthur Koestler, Ignazio Silone[13] pentru a înţelege drama pe care aceştia au trăit-o. În cazul lui Bentley şi Chambers, abandonarea Cauzei şi conştientizarea că aceasta nu era una în care merită să crezi nu a luat forma unor opere literare în care erau denunţate ororile şi adevărata faţă a regimului comunist, ci s-a concretizat în conlucrarea lor cu FBI şi Comisia de Investigare a Activităţii Antiamericane. Depoziţiile au cuprins numele a peste 80 de agenţi sovietici infiltraţi în structurile guvernamentale americane. Cel mai important dintre aceşti agenţi sovietici s-a dovedit a fi Alger Hiss, fostul prieten al lui Chambers.

Născut la 11 noiembrie 1904, la Baltimore, Alger Hiss a reuşit să urce toate treptele puterii, primind unul după altul posturi importante. După ce a absolvit în 1926 Universitatea John Hopkins şi în 1929 Facultatea de Drept de la Universitatea Harvard, Hiss a practicat avocatura la Boston şi New York, apoi a lucrat la Curtea Supremă de Justiţie, ca asistent juridic pe lângă eminentul judecător Oliver Wendell Holmes, iar sub administraţia Roosevelt a fost funcţionar în Administraţia Securităţii Agricole şi Ministerul Justiţiei, de unde, în 1936, s-a transferat la Departamentul de Stat. În această perioadă a fost recrutat de către Secţia 4 Informaţii a Marelui Stat Major al Armatei Roşii, agenţia sovietică de informaţii militare, cunoscută sub prescurtarea de GRU. În anii celui de-al Doilea Război Mondial, Hiss a fost folosit ca sursă de informaţii pentru celula de spionaj Silvermaster[14] de la Washington. Printre cei care au lucrat pentru Silvermaster s-au numărat Lauchlin Currie, consilier la Casa Albă şi Hary Dexter White, asistent al secretarului trezoreriei. În mărturia pe care a depus-o în 1948 în faţa Comisiei de Investigare a Activităţii Antiamericane, Silvermaster a respins acuzaţiile pe care i le-a

[10] Cit. în Dan Cătănuş, *op. cit.*, p. 54.
[11] *Ibidem*, p. 59.
[12] *Ibidem*, p. 52.
[13] Vladimir Tismăneanu, *op. cit.*, p. 237.
[14] Nathan Gregory Silvermaster era în anii celui de-al Doilea Război Mondial funcţionar la Administraţia Securităţii Agricole, trecând apoi la Consiliul Economic de Război. Evreu ucrainean de origine, Silvermaster făcea parte din cei care și-au păstrat nealterată credinţa în cauza comunistă (Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *KGB. Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, Bucureşti, Editura All, 1994, p. 199).

adus Elisabeth Bentley că ar fi furnizat informaţii pentru sovietici, dar a invocat Amendamentul Cinci[15] atunci când a fost întrebat dacă este comunist. La rândul său, la 13 august 1948, White a recunoscut în faţa Comisiei că îl cunoştea pe Silvermaster, dar a negat cu putere că ar fi comunist sau că ar fi întâlnit-o vreodată pe Bentley[16]. Trei zile mai târziu, a murit în urma unui infarct, cercetările fiind apoi sistate.

Cariera de spion în slujba sovieticilor a lui Hiss nu s-a oprit însă aici. Pentru spionajul sovietic, Hiss, al cărui nume conspirativ era Mars, apărea ca o persoană care nutrea multă simpatie pentru interesele Uniunii Sovietice, fiind considerat un sprijinitor puternic al colaborării postbelice dintre URSS şi SUA[17]. Tot în anii războiului, Hiss l-a cunoscut pe Noel Field[18], împreună cu care a furnizat informaţii secrete pentru rezidentul sovietic de pe Coasta de Est a Statelor Unite, Péter József[19].

Descoperirea activităţii de spionaj desfăşurată de Alger Hiss s-a datorat, aşa cum am amintit, lui Witthacher Chambers. Pe numele său adevărat Jay Vivian Chambers, acesta a intrat în Partidul Comunist American în anul 1925. În 1932 şi-a părăsit postul de redactor la ziarul de extremă stânga „New Masses" şi a intrat în ilegalitate, activând în mişcarea subterană a Partidului Comunist American, fiind omul de legătură cu grupul sovietic pentru informaţii militare, de care aparţinea şi Alger Hiss. În 1937 a părăsit munca ilegală, începând să traducă şi să scrie, angajându-se în 1939 ca ziarist la revista „Time". Şocat la aflarea veştii despre încheierea pactului Molotov-Ribbentrop, care dealtfel a avut darul de a descuraja mulţi oameni de stânga, Chambers a decis să-l informeze pe Rudolf A. Berle, locţiitor al Departamentului de Stat, despre activitatea de spionaj a comuniştilor şi simpatizanţilor comunişti din aparatul funcţionăresc al guvernului american. În vara anului 1948, în faţa Comisiei de Investigare a Activităţii Anti-americane, Chambers s-a autodenunţat sub jurământ că odinioară a îndeplinit şi el misiuni secrete pentru sovietici, iar în depoziţia sa a susţinut despre Hiss că a fost membru în organizaţia comunistă subterană, care activa în SUA făcând în continuare referiri la activitatea de spion al lui Hiss, dusă în favoarea Uniunii Sovietice[20]. Afirmaţiile sale erau cu adevărat explozive deoarece Hiss, ca funcţionar superior în Divizia Extremul Orient din Departamentul de Stat până în 1944, ca specialist în organizaţii internaţionale în delegaţia SUA la conferinţa de la Yalta din

---

[15] Al cincilea amendament al Constituţiei Statelor Unite acordă posibilitatea unei persoane supusă unei anchete penale de a refuza să răspundă la o întrebare pusă de un procuror pe motivul că respectivul răspuns ar putea fi incriminant pentru aceasta.

[16] Pavel şi Anatoli Sudoplatov, Jerrord L. şi Leona P. Scheckter, *Misiuni speciale. Arhitectura terorii*, Bucureşti, Editura Elit Comentator, Editura Eleusis, f. a., p. 234.

[17] *Ibidem*.

[18] Noel Havilland Field (1904-1970), comunist american, a făcut spionaj în favoarea serviciului de informaţii sovietic împotriva Statelor Unite. A lucrat în Departamentul de Stat al SUA, iar din 1935 la Liga Naţiunilor, de unde, în vara anului 1940, a fost concediat din cauza activităţii sale comuniste. Între 1941-1947 a fost director al Comisiei Serviciului Unitarian (USC), organizaţie creată de Biserica Unită americană în mai 1940 cu scopul de a desfăşura o activitate umanitară în SUA şi în străinătate, în special în ajutorarea refugiaţilor de război din Spania (Mária Schmidt, *op. cit.*, pp. 278 şi 330).

[19] *Ibidem*, p. 96.

[20] *Ibidem*, p. 271.

februarie 1945, şi mai târziu ca preşedinte al Fundaţiei Carnegie, a fost unul din pilonii politicii externe americane.

Pus în faţa acestor acuzaţii, Hiss a negat mai întâi că l-a cunoscut pe Chambers, dar unul din membrii Comisiei, senatorul republican Richard Nixon era convins că nu spunea adevărul. După o nouă audiere, Hiss a admis că a cunoscut pe vremuri un oarecare George Crosley, care aducea cu Chambers, dar a negat că i-a furnizat acestuia material de spionaj. Câteva luni mai târziu Chambers a furnizat şi dovada materială, constând dintr-o casetă cu microfilme ale unor documente ale Departamentului de Stat ascunsă într-o servantă, precum şi o altă casetă ascunsă într-un dovleac la locuinţa de la ţară a lui Chambers, care cuprindea câteva note cu scrisul de mână al lui Hiss împreună cu un material care ulterior s-a dovedit că fusese dactilografiat la o maşină de scris veche care aparţinuse soţiei lui Alger Hiss[21].

În cele din urmă, Hiss a fost condamnat doar pentru sperjur. În opinia lui Pavel Sudoplatov, care în anii celui de-al Doilea Război Mondial a condus Departamentul pentru Operaţiuni Speciale din cadrul NKVD, sentinţa blândă pe care a primit-o Hiss, precum şi atitudinea neutră a administraţiei americane în acest caz, s-ar datora faptului că acesta ştia prea multe lucruri dăunătoare atât pentru prestigiul lui Roosvelt, cât şi a lui Truman. Sudoplatov, care şi-a fundamentat afirmaţiile pe discuţia care a purtat-o în 1993 cu un bătrân veteran din cadrul GRU, crede că FBI a avut mai mult material în legătură cu Hiss decât a fost arătat şi că probabil a existat o înţelegere între Truman şi Hoover ca acuzaţiile să se limiteze numai la sperjur[22]. Totuşi, acuzaţiile formulate de Chambers la adresa lui Hiss, i-au făcut pe factorii de decizie din GRU să-l treacă pe acesta la capitolul pierderi[23].

La nivelul opiniei publice, timp de peste patruzeci de ani a persistat convingerea că Alger Hiss a fost o victimă inocentă a conspiraţiei pusă la cale de fanaticul anticomunist de extremă dreapta Witthacher Chambers, în complicitate cu Nixon şi cu FBI[24]. În pofida acestui fapt, importanţa procesului a depăşit aşteptările, deoarece confruntarea dintre Chambers şi Hiss nu numai că a alimentat suspiciunile care existau în societatea americană în privinţa subversiunii comuniste, dar a scos în evidenţă primele convulsii în ceea ce avea să fie isteria anticomunistă a unei întregi naţiuni, culminând, în cele din urmă, cu excesele senatorului Joseph McCarty[25]. Aşa cum afirmă unul din personajele romanului scriitorului Philip Roth „McCarty i-ar avea pe cei două sute sau trei sute sau patru sute de comunişti pe listele lui inexistente dar, alegoric, o persoană ar trebui să-i reprezinte pe toţi. Alger Hiss e cel mai important exemplu”[26]. Şi mai departe: „McCarty n-a avut nici o treabă cu comunismul; el însuşi o ştia mai bine ca oricine. Aspectul de proces-spectacol al cruciadei patriotice a lui

[21] Ernest Volkman, *Spionii. Agenţi secreţi care au schimbat cursul istoriei*. Bucureşti, Editura Albatros, Editura Universal Dalsi, 1996, pp. 160-161.
[22] Pavel Sudoplatov, *op. cit.*, p. 236.
[23] *Ibidem*, p. 235.
[24] Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 237.
[25] Ernest Volkman, *op. cit.*, p. 161.
[26] Philip Roth, *M-am măritat cu un comunist,* Iaşi, Polirom, 2004, p. 394.

McCarty era numai forma teatrală. Desfăşurându-se în faţa camerelor de luat vederi, lăsa falsa impresie de viaţă autentică”[27].

În Uniunea Sovietică, procesul lui Alger Hiss a determinat o contrareacţie, şi anume organizarea unor contraprocese în ţările de democraţie populară, prin care să se arate opiniei publice internaţionale că acuzaţiile împotriva lui Hiss, precum şi influenţa comunistă asupra administraţiei americane, nu erau decât manevre propagandistice antisovietice rău intenţionate[28]. De altfel sovieticii mai experimentaseră genul acesta de acţiuni atunci când au organizat în februarie 1949 procesul împotriva primatului Ungariei, cardinalul József Mindszerty, ca răspuns la procesul desfăşurat în Statele Unite, în care unsprezece membri cu funcţii de conducere ai Partidului Comunist American au fost condamnaţi pentru activitate subversivă[29].

Pe lângă răspunsul la acţiunea dusă peste Ocean împotriva subversiunii comuniste, Stalin a urmărit alte două obiective: eliminarea din partidele comuniste ale democraţiilor populare a primei generaţii de comunişti, constituită din idealişti, oameni de acţiune şi combatanţi în favoarea unei generaţii de administratori aserviţi şi fideli, precum şi agitarea spectrului unei acţiuni de subminare din partea serviciilor secrete americane pentru legitimarea infernalei presiuni exercitată asupra întregului bloc comunist[30]. În perioada 22-27 septembrie 1947 a avut loc în localitatea poloneză Szklarska Poreba o conferinţă a partidelor comuniste (URSS, cele şase democraţii populare, Franţa şi Italia), care a decis crearea Biroului Informativ al Partidelor Comuniste (Cominform). La această conferinţă s-a hotărât abandonarea căilor specifice de construire a socialismului în favoarea internaţionalismului proletar, „ataşamentul faţă de URSS” constituind cheia de boltă a noii construcţii. În condiţiile amplificării „bipolarităţii lumii” (teză pronunţată de Jdanov în cadrul conferinţei), Moscova proclama din nou experienţa sovietică ca unic criteriu al justeţei practicii politice pentru toate partidele comuniste[31].

Păstrarea coeziunii în cadrul acestor partide, era cu atât mai importantă în ochii liderului de la Kremlin cu cât în martie 1948 a izbucnit conflictul ideologic dintre comuniştii sovietici şi cei iugoslavi, din cauza iniţiativelor lui Tito de reorganizare a raporturilor interstatale în Balcani, de aici decurgând contestarea Uniunii Sovietice ca model absolut în construcţia socialismului. Conflictul din 1948 dintre Iugoslavia şi Uniunea Sovietică a contribuit la o adevărată „vânătoare de vrăjitoare” în rândul partidelor comuniste din Europa de Est. Potrivit demonologiei politice staliniste, perfidul „duşman de clasă” se infiltrase în partidele comuniste. În felul acesta, epurările

[27] *Ibidem*, p. 397.
[28] Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 83.
[29] William Z. Foster, preşedintele Partidului Comunist American, Eugene Dennis, secretarul general al partidului, precum şi alţi nouă membri au fost acuzaţi că intenţionau să organizeze răsturnarea prin forţă a guvernului federal. Dennis şi cei nouă tovarăşi ai săi au primit condamnări între trei şi cinci ani închisoare (*Ibidem*, p. 23).
[30] Christian Duplan, Vincent Giret, *Viaţa în roşu. Pionierii, Varşovia, Praga, Budapesta, Bucureşti, 1944-1968*, vol. I, Bucureşti, Editura Nemira, 1997, p. 105.
[31] Galina P. Muraşko, *Represiunile politice în ţările Europei de Est la sfârşitul anilor ’40: conducerea sovietică şi nomenclatura naţională de partid şi de stat*, în Romulus Rusan (ed.), *Analele Sighet 6: Anul 1948-Instituţionalizarea comunismului*, Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1998, pp. 339-349.

în rândul partidelor comuniste au fost lansate pentru a-i stârpi pe „conspiratorii ascunşi”[32]. În iunie 1948, după reuniunea Biroului Informativ, Cominform, a fost adoptată o rezoluţie care aproba „acţiunile Comitetului Central al PC(b) al URSS, care a luat asupra sa iniţiativa de a demasca politica greşită urmată de Comitetul Central al Partidului Comunist din Iugoslavia şi în primul rând politica greşită a tovarăşilor Tito, Kardelj, Djilas şi Rankovici”, în „virtutea căreia conducătorii Iugoslaviei au început să identifice politica externă a URSS cu politica externă a puterilor imperialiste şi se comportă faţă de URSS tot aşa cum se comportă faţă de statele burgheze”[33].

Complexul „calului troian” a determinat purificarea partidelor comuniste de „agenţii şi spionii lui Tito”, sarcină considerată de cea mai mare importanţă de CC al PCUS. De la eşaloanele superioare ale nomenclaturii de partid şi de stat din cadrul democraţiilor populare ajungeau la Moscova informări secrete despre situaţia din conducerile partidelor, despre slăbiciunile liderilor, însoţite de acuzaţii precum cele de „naţionalism”, „subaprecierea rolului URSS”, „legături cu Tito”, „spionaj în favoarea lui Tito” etc. Astfel, în septembrie 1948, primul secretar al Partidului Comunist Maghiar, Máthiás Rákosi expedia la Moscova, „personal pentru tovarăşul Stalin”, o notă informativă despre situaţia Partidului comunist din Slovacia, o parte din liderii acestuia (Husak, Novomenski şi Clementis) fiind învinuiţi de naţionalism.

Prin expedierea unor astfel de note, Rákosi urmărea nu numai să-l informeze pe liderul de la Kremlin despre situaţia din propriul partid sau din celelalte partide „frăţeşti”, ci îşi atribuia şi rolul de dirijor din culise în lupta diferitelor grupări[34], cu atât mai mult cu cât însăşi poziţia sa în cadrul partidului era una instabilă, sovieticii considerându-l nesigur din cauza vizitei întreprinse în vara anului 1946 în SUA în fruntea unei delegaţii guvernamentale ungare, unde s-a întâlnit personal cu preşedintele Truman, a „atitudinii binevoitoare faţă de troţkism” şi a veleităţilor sale de independenţă[35]. În cadrul convocărilor de la Moscova, Stalin i-a comunicat lui Rákosi

---

[32] Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate*, Iaşi, Polirom, 2005, p. 149.

[33] *Rezoluția Biroului Informativ asupra situației din Partidul Comunist din Iugoslavia*, în Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Schisma roșie. România și declanșarea conflictului sovieto-iugoslav (1948-1950)*, Bucureşti, Editura Compania, 2007, pp. 78-79.

[34] Galina P. Muraşko, *op. cit.*, p. 340.

[35] Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 175-176. Mátyás Rákosi (1892-1971) a fost la început membru al Partidului Socialist Democrat Ungar (MSZDP). A luat parte la Primul Război Mondial, căzând în 1915 în prizonierat la ruşi. În 1918 a aderat la Partidul Comuniştilor Maghiari (KMP). În timpul Republicii bolşevice a fost locţiitorul Comisarului poporului pentru comerţ, apoi Comisar al poporului pentru producţia socială şi membru al Consiliului Guvernamental Revoluţionar. Pe 17 iulie1919 a fost numit comandant pe ţară al Gărzii Roşii. După căderea Republicii roşii a plecat la Viena, apoi în 1920 în Rusia sovietică, fiind cooptat în activitatea Comisiei Executive a Internaţionalei Comuniste. În 1924 s-a întors ilegal în Ungaria, fiind arestat un an mai târziu. A fost acuzat de instigare la revoltă şi condamnat în august 1926 la opt ani şi jumătate de detenţie. Când, în februarie 1935, i-a expirat condamnarea, a fost tras la răspundere pentru activitatea din timpul republicii bolşevice, pentru care a fost condamnat la închisoare pe viaţă. În 1940, în schimbul predării drapelelor ungare de la 1848, i s-a permis să plece în Uniunea Sovietică. La Moscova a devenit şeful emigraţiei comuniste maghiare, lucrând la redactarea emisiunilor postului de radio Kossuth din Moscova. S-a întors în Ungaria în ianuarie 1945, devenind secretarul general al Conducerii Centrale al Partidului Comunist Ungar (MKP KV). După

că în rolul „trădătorului" din cadrul Partidului Comunist Maghiar a fost desemnat László Rajk, ministru de interne şi mai apoi de externe[36]. Alegerea lui Rajk nu a fost una întâmplătoare deoarece acesta, cu toate că era un stalinist fidel, era singurul dintre cei cinci membri ai conducerii partidului care nu petrecuse anii războiului la Moscova, şi, în consecinţă, nu beneficia de protecţia vreunui lider de la Kremlin.

În felul acesta, Budapesta a fost aleasă să fie locul de desfăşurare a ceea ce în Occident s-au numit „procese vizualizate" sau „procese de vitrină", adică procesele în care, în loc de jurisdicţia bazată pe fapte adevărate, se inventau cazuri în care acuzaţiile se construiau „prin tratarea creativă a faptelor" şi se căutau pentru ele inculpaţi corespunzători[37].

În cazul lui Rajk nu numai faptul că nu fusese la Moscova în anii războiului l-a desemnat ca victimă ideală, ci şi legăturile sale cu Noel Field, cel pe care Stalin îl alesese în rolul spionului de elită american şi a cărei misiune consta în a „introduce spionii în mijlocul conducerii partidelor comuniste pentru a decapita sistemul socialist şi a-l pune în slujba imperialiştilor şi a lui Tito"[38]. Rajk avea şi o datorie de recunoştinţă faţă de Field, cu care se întâlnise prima oară în timpul războiului din Spania şi care instrumentase eliberarea sa din lagărul în care fusese internat în Franţa în 1941, ajutându-l să se întoarcă apoi în patrie. Pentru conducerea de la Kremlin acest fapt reprezenta prima parte a dovezilor unui complot ce viza infiltrarea lui Rajk de către serviciile de spionaj americane în rândurile Partidului Comunist Maghiar[39].

După ce a părăsit în 1947 Comisia Serviciului Unitarian, ca urmare a înmulţirii plângerilor referitor la legăturile sale comuniste şi a aventurilor extraconjugale, Noel

---

alegerile din 1945 a fost ministru de stat, iar din 1947 locţiitor al primului ministru. În martie 1948 a fost numit președinte al Partidului Comunist Ungar unificat cu Partidului Socialist Ungar (MKP-SZDP). Din iunie 1948 a fost secretar general al Partidului Muncitoresc Ungar (*Ibidem*, p. 306).

[36] László Rajk (1909-1949), s-a născut la 8 martie 1909 la Odorheiul Secuiesc şi a fost iniţial profesor de limba și literatura maghiară și franceză. În 1911 devine membru în Uniunea Tineretului Muncitor din Ungaria (KIMSZ), apoi în Partidul Comunist Ungar (KMP). Pentru activitatea comunistă ilegală a fost de mai multe ori arestat. În 1936, la ordinul partidului, a plecat la Praga, şi de acolo anul următor în Spania, unde a luat parte la războiul civil. În 1939 s-a refugiat în Franţa, unde a fost internat într-un lagăr. În 1941 s-a reîntors în Ungaria , dar a fost din nou arestat şi de asemenea internat. A fost eliberat pe 10 septembrie 1944. După această dată a devenit unul din secretarii Partidului Comunist Ungar, fiind cooptat şi în conducerea Frontului Ungar (Magyar Front). La 7 decembrie 1944, a fost arestat de către Partidul Crucile cu săgeţi, judecat şi trimis în lagărul de la Sopronköhida, de unde pe 29 martie a fost trimis spre Mauthausen, într-un convoi de oameni trimişi într-acolo pe jos. A fost eliberat de către trupele americane întorcându-se în vara anului 1945 în Ungaria. Din 1945 până în 1949 a fost membru în conducerea centrală a Biroului Politic a Partidului Comunist Ungar (MKPKVPB). Din 1948 a fost membru şi în Comisia Organizatorică. Între 1945-1946 a fost secretarul Biroului Politic (PB) a organizaţiei orăşeneşti de partid Budapesta, iar mai târziu locţiitor al secretarului general. Din martie 1946 până în august 1948 a deţinut funcţia de ministru de Interne, apoi a fost numit ministru de Externe (*Ibidem*, p. 305).

[37] *Ibidem*, p. 20.

[38] Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *op. cit.*, p. 286.

[39] *Ibidem*, p. 288.

Field a încercat să-şi creeze o carieră jurnalistică sau academică în Europa de Est, ceea ce a avut darul de a trezi suspiciuni asupra sa, sovieticii bănuindu-l că lucrează sub acoperire pentru serviciile de spionaj occidentale, mai ales că în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, pe când se afla în Elveţia, reuşise să-l sensibilizeze pe Allen Dulles[40] în legătură cu situaţia partizanilor lui Tito, contribuind de asemenea în perioada 1944-1945 la repatrierea comuniştilor maghiari, îmbrăcaţi în uniforme iugoslave[41]. În 1948 rezidenţa de la Viena a MGB a obţinut copia unei scrisori pe care Noel Field i-a trimis-o lui Allen Dulles în timpul războiului. Deşi scrisoarea nu conţinea decât obişnuitele cereri ale lui Field ca Allen Dulles să-l ajute în repatrierea unor refugiaţi, în acei ani de suspiciune generalizată, sovieticii au interpretat-o ca pe o altă dovadă a faptului că Field fusese recrutat de către serviciile de spionaj ale Statelor Unite[42]. O altă copie a scrisorii a ajuns la Artur London[43], care la rândul său îl cunoscuse pe Field în Elveţia. Scrisoarea a avut darul de a-i trezi suspiciuni şi lui London, care a predat-o serviciului de securitate cehoslovac[44]. La acestea s-a mai adăugat şi maniera în care începeau să fie privite activitățile umanitare de către sovietici, care nu puteau permite ca organizațiile care se ocupau cu aceste activități să-şi creeze o serie de relaţii în ţările care intraseră sub controlul Uniunii Sovietice, determinând arestarea, la 16 ianuarie 1945, a diplomatului suedez Raul Wallenberg, trimis la Budapesta de către American Joint Distribution Committee (Joint) şi la capturarea, în 1949, a lui I. G. Jacobson, directorul filialei Joint de la Budapesta[45].

Afacerea Hiss l-a găsit pe Field la Praga, deoarece hotărâse să nu se mai întoarcă niciodată în Statele Unite, tocmai pentru a nu fi acuzat şi el de activități antiamericane, fără să bănuiască nici un moment ce rol i se hărăzise de către sovietici. Conform deciziei sovietice „era de dorit ca Field, care, cu toate că le-a rămas credincios, în SUA se compromisese, să fie pus în spatele cortinei de fier, rămânând încă valorificabil pe continent, unde putea fi distribuit în rolul demonizatului personaj-cheie al proceselor regizate în ţările Europei Centrale şi de Est”[46]. Astfel, la 11 mai 1949, serviciile de securitate sovietice şi maghiare l-au arestat în localul aeroportului, iar un Noel Field perplex, s-a trezit acuzat de a fi spion american şi de faptul că recrutase sute,

---

[40] Allen Welsh Dulles (1893-1969) jurist şi diplomat american, unul din cei mai importanţi specialişti în informaţii ai SUA. Din 1922 a condus secţia responsabilă pentru problemele Orientului Apropiat din cadrul Departamentului de Stat. Din 1926 şi-a continuat cariera de jurist, practicând avocatura în cadrul unei firme de pe Wall Street. În timpul celui de al doilea război mondial a fost rezidentul în Elveţia al Oficiului pentru Servicii Strategice (OSS), iar din 1953 a fost directorul CIA (Mária Schmidt*, op. cit.*, p. 275, Thomas Parish, *Enciclopedia războiului rece*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2002, p. 97).

[41] Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *op. cit.*, p. 287.

[42] *Ibidem*.

[43] Artur Gerard London (1915-1986) politician, scriitor şi ziarist comunist ceh. A luat parte la războiul civil spaniol, iar în 1940 s-a alăturat mişcării de rezistenţă franceze. În 1942 a fost arestat şi deportat în lagărul de la Mauthausen. În perioada 1949-1951 a îndeplinit funcţia de locţiitor al ministrului Afacerilor Externe cehoslovac (Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 293).

[44] *Ibidem*, p. 167.

[45] *Ibidem*, p. 147.

[46] *Ibidem*, p. 151.

poate mii de comunişti est-europeni pentru a distruge comunismul[47]. De la Praga, Field a fost transportat în cel mai mare secret la Budapesta, fiind mai întâi interogat de către sovietici, aceştia trecându-l apoi în sarcina lui Gabor Peter, şeful securităţii ungare[48], MGB păstrând iniţiativa în privinţa acestuia. De altfel Moscova nici nu se îndoia de faptul că americanul idealist, comunist convins, îşi va juca bine rolul ce-i fusese hărăzit.

După desfăşurarea cu succes a operaţiunii de la Praga, s-a trecut şi la pregătirea scenariului şi ulterior a procesului „tovarăşilor" lui Field. La cinci zile după arestarea lui Field, a fost rândul doctorului Tibor Szöny[49] să fie arestat, principala sa „vină" fiind aceea că îl întâlnise pe Allen Dulles în Elveţia prin intermediul americanului. Ca urmare a funcţiei pe care o îndeplinea la aceea dată, aceea de şef al secţiei Cadre a Partidului, prin Szöny trebuiau să fie inculpaţi toţi acei comunişti care se lăsaseră corupţi de Occident[50]. În aceeaşi zi cu Szöny, a fost arestat şi colaboratorul acestuia, András Szalai[51], celelalte „roluri" în acest sinistru spectacol fiind „distribuite" altor comunişti maghiari şi unui iugoslav care trebuiau să ateste activităţile de „sabotaj, troţkiste şi titoiste ale lui Rajk"[52].

La 30 mai 1949, a fost arestat şi cel care urma să devină actorul principal al procesului: László Rajk[53]. În paralel, sovieticii au desfăşurat o altă operaţiune vizând capturarea întregii familii Field. La 22 august 1949 a fost arestat fratele lui Noel Field, Herman, care se afla la Varşovia, încercând să afle veşti despre acesta, sovieticii urmărind să-l folosească într-un viitor proces contra lui Wladyslaw Gomulka, fostul lider comunist polonez, desemnat în chip de şef al aşa-zisului centru de spionaj polonez, grupat în jurul agenţilor americani Herman şi Noel Field să fie un „Rajk

---

47 Ernest Volkman, *op. cit.*, p. 413.

48 Gabor Peter (1906-1993), pe numele său adevărat Benö Eisenberg. A fost croitor; iar prin anii '20 s-a integrat în mişcarea muncitorească. Din 1931 a fost membru în partidul comunist, iar în 1945 a fost numit în fruntea Securităţii ungare (Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 300).

49 Dr. Tibor Szöny (1903-1949), pe numele său adevărat Tibor Hoffman. În anii studenţiei petrecuţi la Viena a intrat în legătură cu emigraţia maghiară, iar în anii '30, întorcându-se în Ungaria, a devenit membrul al Partidului Comunist Ungar (MKP). Mai târziu, din ordinul partidului a plecat în străinătate, iar o parte însemnată a vieţii şi-a petrecut-o în emigraţie în Austria, Cehoslovacia, Elveţia, unde a desfăşurat o intensă activitate politică şi ştiinţifică. A fost colaboratorul clinicii de neurologie a Universităţii din Zürich şi a organizat grupul elveţian al Frontului Independent Ungar. În 1943 s-a întors la Budapesta, devenind locţiitor al şefului secţiei de organizare a Partidului Comunist Ungar, membru în Conducerea Centrală, apoi şeful secţiei Cadre (*Ibidem*, pp. 316-317).

50 Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. I, pp. 106-107.

51 András Szalai (1917-1949): a aderat din tinereţe la mişcarea muncitorească. În 1933 a fost arestat, apoi în 1942; în urma torturii din timpul interogatoriilor a suferit grave leziuni pe creier. Timp de doi ani şi jumătate a fost deţinut în închisoarea din Sátoraljáújhegy. În 1944 i s-a suspendat pedeapsa pe motive de sănătate şi a trecut în ilegalitate, începând să fabrice la domiciliu acte false. Din iulie 1947 a deţinut postul de locţiitor şef al serviciului cadre din cadrul Partidului Comunist Ungar (MKP) iar mai apoi în Conducerea Centrală a Partidului Democrat Ungar (MDF KV) (Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 314).

52 Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. I, pp. 106-107.

53 *Ibidem*, p. 109.

polonez"[54]. Patru zile mai târziu, a fost arestată soţia lui Noel Field, Herta, care se afla la Praga, pentru a da de urma soţului ei, convinsă fiind că acesta fost răpit de agenţi americani şi dus în Statele Unite. La Praga, Herta a fost căutată, din însărcinarea serviciului de securitate cehoslovac, de Artur London, care a sfătuit-o să se adreseze autorităţilor. Sub pretextul că deţine veşti de la soţul ei, serviciul de securitate cehoslovac a trimis-o la Bratislava, unde, la 28 august 1949, a fost arestată din ordinul Autorităţii Ungare pentru Securitatea Statului şi transferată la Budapesta[55]. În fine, fiica adoptivă a soţilor Field, Erica Glasser, la rândul său o veche comunistă, membră în partidul comunist german, a fost arestată la Berlin, la sfârșitul lui august 1950, unde se afla pentru a încerca să afle ce s-a întâmplat cu părinţii săi adoptivi. În decembrie 1952, în cadrul unui proces desfăşurat cu uşile închise, Erica Glasser a fost condamnată la moarte pentru spionaj în favoarea americanilor. De la Berlin a fost transportată în Uniunea Sovietică, unde a petrecut şase luni în celula condamnaţilor la moarte fiind interogată îndelung despre soţii Field[56], după moartea lui Stalin pedeapsa comutându-i-se la 15 ani muncă silnică[57]. În felul acesta, sovieticii şi aliaţii săi maghiari i-au anihilat şi pe „tovarăşii de drum", sau aşa cum îi numea Lenin „tâmpiţii de entuziaşti", Rákosi constatând cu o satisfacţie plină de dispreţ şi cinism, că unul din „entuziaşti", Herman Field, „îşi cerea primirea în partid"[58].

Pregătirea procesului de la Budapesta, şi implicit a mărturisirilor din partea acuzaţilor a crimelor înfăptuite, a urmat aceleaşi procedee ca procesele din anii Marii Terori din Uniunea Sovietică: tortura, sugestiile şi argumentele dialectice care au dus la înfrângerea morală a acuzaţilor şi la insuflarea sentimentului de „culpabilitate obiectivă" prin metoda amplificării unor greşeli minore, dar şi a ultimului sacrificiu închinat Partidului, la care se referă Koestler în romanul său, *Întuneric la amiază*[59]. În legătură cu acest ultim aspect, care explică cel mai bine de ce, la fel ca şi vechii bolşevici din Uniunea Sovietică, Rajk şi „complicii" săi au mărturisit, a apărut expresia „proces conceptual" care s-a inspirat din preparativele procesului când, unul dintre acuzaţi, dr. Tibor Szöny, vlăguit şi epuizat de chinuri, îşi implora anchetatorii să-i ofere un pretext conceptual pentru a putea să recunoască acuzaţiile care îi erau aduse[60]. În privinţa lui Rajk, singura sa dilemă era aceea că „afacerea asta va avea o repercusiune internaţională. Sentinţa se va abate asupra unui om nevinovat…Într-o bună zi, pe care eu s-ar putea să n-o mai apuc, adevărul despre această greşeală tragică va ieşi la iveală şi va fi aflat de toată lumea"[61]. În consecinţă, pretextul conceptual pe care îl aşteptau şi pentru care până la urmă au acceptat să mărturisească, a fost cel al necesităţii istorice. La fel ca şi Buharin, victima lui Stalin din anii Marii Terori, ei s-au recunoscut vinovaţi, în mod

---

[54] Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 157.
[55] *Ibidem*, p. 159.
[56] Vladimir Tismăneanu (ed.), *Stalinism revisited. The establishment of communist regimes in Eastern Europe*, Budapest, New-York, CEU PRESS, 2009, p. 37.
[57] Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 160.
[58] *Ibidem*, p. 178.
[59] François Fejtő, *L'affaire Rajk, quarante ans plus tard*, în „Vingtième Siècle, Revue d'histoire", nr. 25, janviers-mars, 1990, pp. 75-84.
[60] Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 20.
[61] Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. I, p. 128.

obiectiv, deoarece istoria demonstrase că direcţia pe care Partidul s-a angajat era cea bună; şi ca atare, Istoria i-a declarat vinovaţi.

Această loialitate absolută faţă de partidul care se considera un factor al progresului, i-a determinat pe membrii de partid, chiar şi după ce aceştia deveniseră victimele celor mai odioase calomnii şi când vedeau moartea în faţa ochilor să nu-şi piardă încrederea în Partid, deoarece cine se despărţea de partid, se despărţea de cea mai bună parte a vieţii sale şi ajungea, din torentul Istoriei, în apa stătută a unei existenţe private banale[62]. În acest sens Robert Conquest citează cuvintele unui vechi bolşevic care, deţinut fiind în Gulag, i-a spus colegului său de detenţie: „partidul acesta nu mai e cel pe care îl ştiam. Nu mai are încredere în noi. Totuşi noi nu putem să nu ne încredem în el. A însemnat întreaga noastră viaţă. El este tot ce ne-a rămas"[63].

La fel ca şi vechii bolşevici, comuniştii maghiari „au crezut pentru că au vrut să creadă în acea ficţiune imposibilă, că acceptând versiunea propagandei sovietice serveau o cauză bună, că se situau pe poziţii corecte. În imaginea lor despre lume nu încăpeau decât două modele: cel bun, adică socialismul, făuritorii societăţii viitorului şi cel rău, duşmanii, reacţionarii, capitaliştii, din anii treizeci fasciştii, şi, respectiv, după biruinţa asupra naziştilor, tabăra imperialistă. Acceptarea fără rezerve a proceselor de vitrină a fost o bună ocazie pentru mulţi intelectuali de stânga din partid şi din afara partidului să-şi dovedească credinţa şi fidelitatea şi să transfere pentru totdeauna Partidului dreptul la analiză şi la îndoială"[64]. Pentru Rajk, „să mărturisească ceea ce îi cerea Partidul, însemna să-şi asume tot ce putea fi mai rău şi mai abject, şi să se renege public până la greaţa de sine şi dezonoarea completă, dar însemna, mai cu seamă, să salveze Partidul, împreună cu legenda şi măreţia ce-l înconjurau, şi deopotrivă pe conducătorii lui eroici, salvând astfel comunismul şi rămânând credincios propriului său trecut"[65]. Astfel că acestor „soldaţi credincioşi ai Partidului" nu le-a mai rămas decât să asculte cum, la fel ca şi în procesele de la Moscova, se cerea în tiradele procurorilor acuzatori pedeapsa cu moartea pentru „câinii turbaţi", deosebirea constând în faptul că aceasta urma să aibă loc prin spânzurare şi nu prin împuşcare[66].

Deşi, la fel ca în procesele de la Moscova, o parte a opiniei publice din Occident s-a arătat neîncrezătoare faţă de această nouă punere în scenă, stânga franceză a avut o altă viziune asupra lucrurilor, considerând că cea mai simplă explicaţie a faptului că acuzaţii au mărturisit demonstra vinovăţia acestora. În faţa acestui raţionament apărea totuşi o nedumerire: admiţând că au fost găsiţi vinovaţi, era totuşi surprinzător că acuzaţii au mărturisit. Însă această îndoială a fost spulberată repede în faţa unui alt raţionament: ar fi fost cu atât mai surprinzător să li se facă un proces dacă nu ar fi mărturisit, iar faptul de a mărturisi nu era ceva excepţional, deoarece 95 la sută dintre criminali mărturisesc, dacă li se pun în faţă dovezi şi mărturii irefutabile

[62] Ernst Nolte, *Războiul civil european, 1917-1945. Naţional- Socialism şi Bolşevism*, Bucureşti, Editura Runa, Grupul Editorial Corint, 2005, pp. 267-268.
[63] Cit. în Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 29.
[64] *Ibidem*, p. 28.
[65] Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. I, p. 128.
[66] François Fejtő, *op. cit*, .p. 80.

excepţional fiind tocmai refuzul de a mărturisi[67]. A existat de asemenea şi comparaţia cu Revoluţia Franceză. Astfel, Julien Benda, care într-un text mai puţin cunoscut, apărut în decembrie 1938, afirma că fascismul şi comunismul sunt două tipuri diferite de totalitarism, unul rău şi altul bun, deoarece spre deosebire de fascism, în comunism există şi o perspectivă a transformării sociale[68], a respins argumentele celor care puneau la îndoială veridicitatea procesului din Ungaria: „De ce aţi vrea, dragă prietene, s-a adresat el lui François Fejtő[69], să vă cred mai degrabă pe dumneavoastră, decât pe Stalin? În orice revoluţie există inevitabil agenţi străini, indivizi infiltraţi şi trădători. Gândiţi-vă doar la Danton sau la Mirabeau. De ce căutaţi să mă convingeţi că Ungaria ar face excepţie?[70]. Nici încercările lui Fejtő de a organiza un contra-proces al lui Rajk la Paris nu au dus la nici un rezultat, deoarece cel pe care îl solicitase, preşedintele Baroului din Franţa, Moro-Giafferi, nu a acceptat propunerea, considerând că acel proces nu era altceva decât „lupta dintre două bande fanatice ce pot trece una în locul celeilalte. (…) Nu voi apăra niciodată călăi potenţiali, care din întâmplare au ajuns victime"- a spus acesta[71].

Se pune totuşi întrebarea de ce a fost aleasă Ungaria ca loc de desfăşurare a acestui proces, mai ales că rolul lui Rajk putea să fie jucat foarte bine şi de alţi lideri comunişti est-europeni. Un posibil răspuns l-a formulat legaţia britanică de la Budapesta, care într-un raport din 7 octombrie 1949 constata: „Kremlinul a ales Budapesta pentru că Stalin, după ce şi-a trecut în revistă acoliţii, a ajuns la concluzia că cei mai buni în rolul nebunului de curte vor fi ungurii. Intenţia trebuie să fie cu adevărat neplăcută pentru Rákosi. Nu e de mirare că «a avut parte de nopţi albe», după cum spunea el însuşi. (…) Că pentru farsa asta s-a ales Budapesta dovedeşte că atât Rákosi, cât şi ceilalţi conducători de partid sunt total desconsideraţi"[72].

Procesul din octombrie 1949 împotriva lui László Rajk a servit ca model pentru celelalte procese care au urmat în cadrul democraţiilor populare, scopul urmărit de

---

[67] Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. I, p. 138.

[68] François Furet, *op. cit,* .p. 321.

[69] Ferenc Fejtö (1909-?): istoric, ziarist. S-a cunoscut cu Rajk ca membru al organizaţiei comuniste pentru tineret din Colegiul EŐTVŐS. În 1932 a fost arestat pentru activitate comunistă şi a petrecut un an în închisoare. Din 1938 s-a stabilit în Franţa. Între 1948-1949 a condus Biroul de Presă şi Documentare al Ambasadei ungare de la Paris. Sub impresia procesului Rajk şi-a părăsit postul şi a trecut din nou în diasporă (Mária Schmidt, *op. cit.*, pp. 277-278).

[70] Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit,* vol. I, p. 175. În privinţa atitudinii pe care stânga franceză a adoptat-o asupra proceselor de la Moscova, sugestivă rămâne remarca unuia din reprezentanţii acesteia, André Malraux: „Aşa cum Inchiziţia nu a distrus demnitatea fundamentală a creştinismului, la fel nici demnitatea fundamentală a comunismului nu a fost deteriorată de procesele de la Moscova" (*Apud* Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 27).

[71] *Ibidem*, p. 89. De altfel aceasta era şi percepţia unei părţi a opiniei publice din Ungaria comunistă. Astfel, la reînhumarea lui Rajk în cimitirul Kerepesi din Budapesta, pe 6 octombrie 1956, Sándor Szalai, un fost deţinut politic, profesor de sociologie şi fost membru al Partidului Social- Democrat, a făcut următoarea remarcă: „Săracul Laci, dacă ar trăi ar pune să se tragă în noi" (Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit,* .vol. II, p. 82).

[72] Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 162.

sovietici fiind acela de a crea şi generaliza un climat de spiono-manie, a unei atmosfere de „vânătoare de vrăjitoare" moderne pentru desăvârşirea controlului asupra partidelor şi guvernelor din ţările-satelit şi asigurarea sprijinului necondiţionat a partidelor comuniste din mişcarea internaţională[73]. În acest sens se înscria campania de demascare a „legăturilor lui Rajk cu partidele comuniste din străinătate". Astfel, la 3 noiembrie 1949, Gheorghiu-Dej i-a trimis lui A. A. Gromîko, locţiitor al ministrului de externe, următoarea scrisoare: „Studiind materialele legate de procesul bandei lui Rajk, conducerea partidului nostru a adoptat hotărârea de a trece la analizarea situaţiei unor membri ai partidului cu o activitate neclară şi suspectă. Deoarece nu deţinem experienţe suficiente în desfăşurarea cu succes a unor asemenea anchete, vă rugăm să ne trimiteţi unul sau doi specialişti în problemele respective, pentru acordarea de ajutor partidului nostru pentru descoperirea şi nimicirea agenţilor serviciilor de spionaj imperialiste"[74]. La 9 noiembrie, în şedinţa Biroului Politic al PCUS (b) era examinată cererea CC al PMR, hotărându-se să se ceară Ministerului Securităţii Statului de a trimite în RPR pe consilierii A M Saharovski şi V S Patrikeev pentru acordarea de ajutor în munca organelor de securitate, prin aceste cereri partea sovietică creând în fiecare ţară din Estul Europei o nouă instituţie de control, cea a consilierilor sovietici[75].

După procesul Rajk, liderii PMR au fost supuşi unor presiuni progresive din partea sovieticilor pentru a epura din rândurile partidului pe veteranii războiului civil din Spania şi pe cei din Rezistenţa Franceză, pe care îi viza campania antititoistă[76]. Deşi în alte ţări, cum ar fi Polonia şi RDG, veteranii Războiului civil din Spania erau consideraţi ca având legături cu „spionul american Noel Field", şi declaraţi „spioni fascişti" în RPR nu a avut loc o epurare a „spaniolilor" şi a luptătorilor din rezistenţa franceză, singurele măsuri în cazul acestora fiind transferarea din posturile-cheie pe care le deţineau în posturi mai puţin importante[77].

Teroarea declanşată în rândul partidelor comuniste din Europa de Est a determinat ca întreaga legitimitate ideocratică a Partidului să fie absorbită în întregime în persoana lui Stalin[78]. Acuzaţiile de „atitudine duşmănoasă" erau aduse mai întâi în raport cu Uniunea Sovietică, ca apărătoare a „lagărului socialist" faţă de „uneltirile imperialiştilor şi aţâţătorilor de război", ţara de origine fiind plasată pe locul al doilea în formularea acelor acuzaţii. La 14 decembrie 1949 s-a pronunţat verdictul în cazul liderului bulgar Traicio Kostov, acuzat de deviere naţionalistă, acesta fiind condamnat la moarte şi spânzurat două zile mai târziu. În Polonia, liderul PMUP Wladislaw Gomulka a fost arestat, şi cu toate că îi fusese hărăzit să fie un „Rajk polonez", el nu a fost judecat, rămânând în închisoare până la moartea lui Stalin[79].

---

[73] François Fejtő, *op. cit*, p. 76.
[74] Galina P. Muraşko, *op. cit.*, p. 347.
[75] *Ibidem*, p. 348.
[76] Robert Levy, *Gloria şi decăderea Anei Pauker*, Iaşi, Polirom, 2002, p. 125.
[77] *Ibidem*, p. 126.
[78] Martin Malia, *La tragédie soviétique. Histoire du socialisme en Russie, 1917-1991*, Paris, Éditions du Seuil, 1995, p. 352.
[79] *Piotr S. Wandycz, Preţul libertăţii. O istorie a Europei central-răsăritene din Evul Mediu până în prezent*, Bucureşti, Editura All, 1998, p. 252.

Pregătirea pentru organizarea unui nou proces similar cu cel din Ungaria a început în Cehoslovacia încă din momentul arestării lui Rajk, când Rákosi i-a trimis liderului comunist cehoslovac Klement Gottwald[80] o listă cu 60 de cetăţeni cehoslovaci suspecţi. În ajunul procesului Rajk, la Budapesta a avut loc o consfătuire a celor două partide comuniste, maghiar şi cehoslovac, la care s-a hotărât ca „Rajk din Cehoslovacia” să fie ministrul de externe slovac Vladimir Clementis, care denunţase pactul Ribbentrop-Molotov şi trăise la Londra în timpul războiului, şi care a fost demis din funcţie în martie 1950. În decembrie 1949, referindu-se la „învăţămintele procesului Rajk”, secretarul general al partidului Rudolf Slánský[81] afirma că „nici măcar partidul nostru nu va fi scutit de tentativele duşmanului de a-şi plasa agenţi în rândurile sale (…). În consecinţă trebuie să ne arătăm cu atât mai vigilenţi în demascarea inamicului din propriile noastre rânduri, cu cât acesta este cel mai periculos”[82].

Adoptând noua linie oficială, Slánský nu bănuia însă că victima principală va fi chiar el însuşi. Însă şi scopul urmărit de sovietici era acum altul: după ce au condamnat prin organizarea procesului Rajk şi a acoliţilor acestuia pe „stăpânii lor din străinătate, instigatorii imperialişti de la Belgrad şi Washington”, accentul se va pune pe sionism, ca instrument principal al comploturilor subversive ale serviciilor occidentale de spionaj.

Încă din timpul dezbaterilor de la Naţiunile Unite, din anul 1947, Uniunea Sovietică a susţinut planul de împărţire a Palestinei şi crearea unui stat evreiesc. „Această decizie”, afirma A. Gromîko în faţa Adunării Generale, „corespunde nevoii legitime a poporului evreu, care nu are o ţară şi un pământ”. Naşterea statului Israel era percepută de Moscova ca o contrapondere la imperialismul britanic şi o deschidere a intereselor sovietice spre Mediterana. În consecinţă, Uniunea Sovietică a oferit atât sprijin diplomatic, cât şi militar prin armamentul furnizat din Cehoslovacia în timpul războiului sioniştilor cu arabii[83].

Nu după mult timp însă, sovieticii au fost nevoiţi să contabilizeze un eşec usturător în relaţiile cu noul stat. Orientarea Israelului spre Washington, precum şi reproşurile ţărilor arabe faţă de sprijinul acordat de Moscova în crearea noului stat, a

---

[80] Klement Gottwáld (1896-1953). În timpul Primului Război Mondial a luptat în armata austro-ungară, trecând apoi în 1918 în Armata Roşie. După război a luat parte la crearea Partidului Comunist Cehoslovac, al cărui prim secretar a devenit în 1927. Între 1928-1935 a fost colaboratorul Cominternului, al cărui secretar general a devenit în 1935. După acordurile de la München s-a retras în Uniunea Sovietică, revenind în Cehoslovacia în 1945. Între 1945-1946 a fost locţiitor al primului-ministrului, iar din 1946 până în 1948 prim-ministru. A fost unul din artizanii loviturii de forţă de la Praga din februarie 1948. Între 1945-1953 a fost preşedintele Comitetului Central al Partidului Comunist Cehoslovac. Din 1948 până la moarte a fost preşedintele Republicii (Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 283; Thomas Parish, *op. cit.*, pp. 124-125).

[81] Rudolf Slánský (1901-1952) om politic ceh, ziarist. În 1921 a aderat la Partidul Comunist Cehoslovac, iar din 1929 a devenit unul din conducătorii acestui partid, şi cel mai apropiat confident şi colaborator al lui Klement Gottwáld. A fost membru în Biroul Politic şi Comitetul Central al partidului. A fost unul din conducătorii răscoalei naţionale slovace. Între 1945-1951 a deţinut funcţia de secretar general al Partidului Comunist Cehoslovac (Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 312).

[82] Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. I, p. 147.

[83] Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *op. cit.*, p. 290.

determinat o dramatică răsturnare de atitudine în politica sovietică faţă de Israel. Consilierii sovietici din ţările de democraţie populară au primit ca sarcină să strângă dovezi care să ateste activitatea sioniştilor şi legăturile acestora cu „naţionalismul burghez evreiesc”. Numele lui Slánský va apare din ce mai des în rapoartele acestora din cauza originii sale evreieşti şi a implicării Cehoslovaciei în politica prosionistă a Moscovei[84]. La 24 noiembrie 1951 Slánský a fost arestat, iar la 20 noiembrie 1952 s-a deschis la Praga „procesul liderilor centrului de conspiraţie antistatală, condus de Rudolf Slánský”, acuzaţi de „faptul, căci ca trădători torţkişti-titoişti, sionişti, naţionalişti-burghezi şi duşmani ai poporului cehoslovac, ai orânduirii de democraţie populară şi ai socialismului, au creat în slujba imperialiştilor americani şi conduşi de serviciile duşmănoase din apus, un centru conspirator contra statului, au adus pagube economiei naţionale, au subminat orânduirea de democraţie populară, au împiedicat construirea socialismului, au slăbit unitatea poporului cehoslovac şi aptitudinea de apărare a republicii, pentru a rupe alianţa şi prietenia fermă cu Uniunea Sovietică, pentru a lichida în Cehoslovacia orânduirea de democraţie populară a reînoi capitalismul, pentru a duce din nou republica noastră în lagărul imperialismului şi a-i nimici suveranitatea şi independenţa”[85]. Din cei 14 acuzaţi, 11 dintre aceştia erau de origine evreiască, iar consilierii sovietici propuseseră ca în actul de acuzare să se menţioneze şi naţionalitatea acestora, fapt fără precedent în procesele staliniste deoarece nici în anii ’30 nu se făcuseră referiri la originea evreiască a lui Troţki sau a condamnaţilor Kamenev, Zinoviev sau Radek şi a altor victime ale Marii Terori sau ale unor condamnaţi din procesul Rajk[86]. În cele din urmă s-a renunţat la acest lucru datorită obiecţiilor lui Klement Gottwáld, dar în cadrul interogatoriilor acuzaţilor, originea evreiască a fost menţionată ca o circumstanţă agravantă a acuzaţiei de trădare. Un exemplu în acest sens a fost cazul lui André Simone, fostul redactor al ziarului „Rude Prado”, „infam cosmopolit, aventurier internaţional, individ fără patrie, agent al serviciilor de spionaj franceze, engleze şi americane cu nume propriu Otto Katz”[87]. Pe tot parcursul procesului s-au făcut multe aluzii la originea evreiască a acuzaţilor aşa cum a fost cazul lui Bedrich Geminder, fostul conducător al secţiunii internaţionale al secretariatului CC al PCC, care, la întrebarea preşedintelui completului de judecată de ce naţionalitate este, a răspuns că este de naţionalitate cehă.

„Preşedintele: Vorbiţi bine limba cehă?

Acuzatul: Da.

Preşedintele: Sau vreţi un translator?

Acuzatul: Nu.

Preşedintele: Înţelegeţi întrebările şi veţi da în limba cehă răspunsurile?

Acuzatul: Da.

Preşedintele: Pricepeţi şi înţelegeţi de ce acte penale sunteţi învinuit în actul de acuzare al procurorului de stat?

[84] Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. I, p. 152.
[85] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13029, vol. 1, ff. 1-2.
[86] Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *op. cit.*, p. 293.
[87] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13029, vol. 2, f. 32.

Acuzatul: Da. Mă simt vinovat de ce conține acuzarea”[88].

La fel ca și în procesul de la Budapesta, numele lui Noel Field a fost din nou menționat, acesta având „legături de spionaj cu Artur London”[89]. Interogatoriul lui London din timpul procesului s-a dorit a fi o dovadă în acest sens:

„Acuzatul: Cu Noel Field, cunoscutul agent american, am intrat în legătură în anul 1947 în Elveția. Era acolo pe atunci conducătorul organizației de ajutor americană Unitarian Service Committee. În mod practic, sub această denumire a funcționat serviciul de spionaj american și însuși Field era subordonat șefului serviciului de spionaj american Allen Dulles, care avea în Elveția rezidența lui.

Procurorul: Cum ați aflat aceasta?

Acuzatul: Direct de la Field, când m-am dus cu el în anul 1949 în Cancelaria de informații cehoslovacă de la Paris, unde Field mi-a spus că s-a înapoiat de curând din Cehoslovacia, unde a stat mai mult timp și a vorbit cu oamenii săi.

Președintele: Ați vorbit cu cineva despre legăturile personale de spionaj cu Field?

Acuzatul: Da, am vorbit despre ele cu Slánský de mai multe ori în anul 1949, cu Geminder și mai târziu cu Karel Šváb. Mai ales Karel Šváb în aceste convorbiri îmi amintea că aceasta rămâne fără urmări pentru mine”[90].

Alături de Noel Field, în cadrul procesului a fost menționat și numele liderului laburist K. Zilliacus, învinuit la rândul său de activitate de spionaj pe teritoriul Cehoslovaciei, singura sa „vină” fiind aceia că împărtășise punctul de vedere al lui Tito în disputa sovieto-iugoslavă[91]. După cum „mărturisea” în cadrul procesului Vladimir Clementis, în încercarea de „demascare” a liderului laburist:

„Ziliacus a venit deseori în Cehoslovacia și eu l-am primit în audiență pe baza instrucțiunilor lui Slánský. A fost cunoscut, și el singur de asemenea nu a tăinuit că este în serviciul Intelligence Service. În autobiografiile sale scoate singur în evidență această funcție a sa. În anul 1946 am citit una din cărțile lui, unde scrie despre trecutul lui politic și din nou scoate în evidență activitatea sa în Intelligence Service în timpul războiului de intervenție în URSS.

Procurorul: Un rol asemănător a jucat Zilliacus și în Cehoslovacia?

Acuzatul: Da, a venit aici și a intrat în legături.

Procurorul: Arătați legăturile concrete ale lui Zilliacus.

Acuzatul: Știu că Zilliacus a fost în anul 1947 la Slánský. Apoi Slánský mi-a telefonat de a primi pe Zilliacus și de a-i da informații. Mi-a fost clar că Slánský știe bine că Zilliacus este în legătură cu serviciul de spionaj englez”[92].

Procesul s-a dorit a fi o lovitură dată „agenturilor de spionaj imperialiste americane, engleze și franceze, precum și a celor titoiste și israelite, puse în slujba spionajului american, cât și pentru demascarea troțkismului, sionismului și

[88] *Ibidem*, vol. 1, ff. 100-101.

[89] *Ibidem*, f. 14.

[90] *Ibidem*, vol. 2, f. 14-16. Karel Šváb, acuzat la rândul său în cadrul procesului, îndeplinise funcția de vice-ministru al Securității Naționale.

[91] Galina P. Murașko, *op. cit.*, p. 344.

[92] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13029, vol. 1, f. 135.

francmasoneriei ca unelte ale lagărului imperialist împotriva socialismului şi a păcii"[93], precum şi a „războiului psihologic dus de Statele Unite împotriva lagărului socialist", aşa cum a reieşit din interogatoriul inculpatului André Simone:

„Preşedintele: Acum lămuriţi-ne ce este Oficiul american pentru războiul psihologic.

Acuzatul: Oficiul american pentru războiul psihologic este condus de un comitet special guvernamental, în fruntea lui fiind fostul şef al Statului Major al lui Eisenhower şi conducătorul de astăzi al serviciului de spionaj american, generalul Bedell Smith[94]. Membrii lui sunt reprezentanţii ai Departamentului de Stat, Ministerului de Război, bisericii catolice şi protestante şi organizaţiilor evreieşti. Oficiul american pentru războiul psihologic organizează de exemplu în China de democraţie populară, crime, sabotaje, diversiuni şi răspândirea de bancnote false. Acum administrează fondul de 100.000.000 de dolari, pe care în anul 1951 Congresul american l-a votat pentru organizarea de crime, sabotaje, diversiuni contra Uniunii Sovietice şi ţările de democraţie populară, pentru angajarea de mercenari din rândul emigraţiei din aceste ţări pentru armata americană.

Preşedintele: Dacă aţi arătat acestea, care ar trebui să fie denumirea adevărată pentru acest oficiu?

Acuzatul: Oficiul american pentru războiul fierbinte după cum spun ei asasinării poporului, pentru agresiunea criminală atomică contra Uniunii Sovietice şi ţările de democraţie populară.

Preşedintele: Deci ce fel de oficiu este?

Acuzatul: Este un oficiu barbar"[95].

Faptul că în paralel cu procesul Slánský în Statele Unite avea loc campania de protest pentru împiedicarea execuţiei soţilor Rosenberg, acuzaţi de spionaj nuclear, ne oferă o imagine detaliată a mizelor urmărite de sovietici. Întreaga stângă „progresistă" şi-a manifestat simpatia faţă de soţii Rosenberg, „nevinovaţi", condamnaţi la moarte de „justiţia de clasă" din Statele Unite, fără a exista nici o luare de poziţie faţă de cele unsprezece sentinţe de condamnare la moarte şi trei de închisoare pe viaţă din procesul Slánský[96].

---

[93] *Ibidem*, vol. 5, f. 1.

[94] Generalul Walter Bedel Smith a îndeplinit funcţia de director al CIA între anii 1950-1953 (Thomas Parish, *op. cit.*, pp. 264-265).

[95] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13029, vol. 2, f. 37.

[96] Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 190. Cele unsprezece condamnări la moarte au fost pronunţate împotriva lui Rudolf Slánský, fostul secretar general al CC al PCC, Bedrich Geminder, fostul conducător al secţiunii internaţionale al secretariatului CC al PCC, Ludvik Freika, fostul şef al secţiunii naţional economice a Cancelariei preşedintelui Republicii, Josef Frank, fostul reprezentant al secretarului general al CC al PCC, Vladimir Clementis, fostul ministru al Afacerilor Externe, Bedrich Reicin, fostul vice-ministru al Apărării Naţionale, Karel Šváb, fostul vice-ministru al Securităţii Naţionale, Rudolf Margolius, fostul vice-ministru al Comerţului Exterior Otto Fischl, fostul vice-ministru de finanţe, Otto Sling, fostul secretar al Comitetului regional al PCC la Brno, André Simone, fostul redactor al ziarului „Rude Prado", în timp ce Artur London, Vávro Hajdu, foşti vice-ministri al Afacerilor Externe şi Eugen Löbl, fostul vice-ministru al Comerţului Exterior au fost condamnaţi la închisoare pe viaţă. La fel ca şi în procesul

Autoritățile comuniste din RPR au urmărit cu atenție evenimentele de la Praga, Biroul Politic decizând trimiterea unei delegații care să asiste la proces[97]. La rândul său, ambasada RPR la Praga a trimis un raport cu privire la desfășurarea procesului, în care sublinia pregătirea în cele mai bune condiții a acestuia[98]. Se pare, așa cum subliniază unii istorici, că interesul liderilor PMR pentru procesul Slánský decurgea din intenția de a organiza la rândul lor un proces în care rolul „evreului sionist” Slánský și a „burghezului naționalist” Vladimir (Vlado) Clementis să fie jucat de Ana Pauker și Lucrețiu Pătrășcanu[99], numai moartea lui Stalin zădărnicind aceste planuri.

După moartea lui Stalin, în perioada 12-16 iunie 1953, o delegație de partid și de stat ungară a efectuat o vizită la Moscova, în timpul căreia a fost puternic criticată pentru greșelile comise în perioada stalinistă, cu acest prilej primul secretar al PCUS, Gheorghi Malenkov, atrăgându-i atenția lui Mátyás Rákosi că la o populație de 9,5 milioane de locuitori, au fost deschise anchete pentru 1,5 milioane de oameni. Cu acel prilej, Rákosi a recunoscut că în acel moment existau 45.000 de deținuți și internați administrativ. Ca urmare a acelei discuții, la 24 iulie 1953 a fost dată o lege de amnistie pentru delictele politice, care avea însă în vedere doar pedepsele de până la doi ani[100].

În același timp însă, Malenkov i-a cerut lui Rákosi să renunțe la o parte din funcțiile sale, iar Imre Nagy să fie numit premier[101]. Odată ajuns în fruntea guvernului, Nagy l-a atacat pe Rákosi, denunțând pentru prima dată în Europa de Est încălcările „legalității socialiste” și promițând „repararea gravelor greșeli din trecut și consolidarea dreptății”[102]. Dar valul de liberalizare a fost întrerupt în 1955, o dată cu debarcarea lui Malenkov și intrarea lui Rákosi din nou în grațiile Kremlinului. În 1956, ca urmare a *Raportului secret* de la Congresul al XX-lea al PCUS, Rákosi a fost schimbat din postul de prim secretar al partidului și a fost eliminat și din Biroul Politic. A plecat în Uniunea Sovietică pentru un „tratament medical”, de unde nu s-a mai întors în Ungaria decât odată cu repatrierea rămășițelor sale pământești, în 1971, decesul și înmormântarea fiind aduse la cunoștința opiniei publice doar prin câteva rânduri publicate în presă[103]. După plecarea lui Rákosi, lupta pentru putere s-a cristalizat în jurul reabilitării victimelor proceselor staliniste. La 6 octombrie 1956, László Rajk a fost înhumat în cimitirul Kerepesi, iar înmormântarea, la care au participat peste 300.000 de oameni, a constituit o acțiune premergătoare revoluției din octombrie 1956[104].

de la Budapesta acuzații și-au recunoscut vinovăția, acceptând să joace în această farsă sinistră (Artur London, *L'aveu. Dans l'engrenage de procès de Prague*, Paris, Gallimard, 1968, pp. 319-320).

[97] Liviu Rotman, *Evreii din România în perioada comunistă*, 1944-1965, Iași, Polirom 2004, p. 43.

[98] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13029, vol. 5, f. 1.

[99] Teșu Solomovici, *Securitatea și evreii. Teroare. Crime. Turnători. Colaboraționiști*, vol. II, București, Editura Teșu, 2004, p. 31.

[100] Dan Cătănuș, *Disciplina de partid și foștii ilegaliști. Cazul Constantin Agiu, 1955*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 3-4/2010, pp. 197-219; Stéphane Courtois, *1956: le défi mondiale du communisme*, în „Vingtième Siècle. Revue d'histoire”, nr. 14, avril-juin, 1987, pp. 109-111.

[101] Thomas Parish, *op. cit.*, p. 207.

[102] Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit,* .vol. II, p. 9.

[103] Mária Schmidt, *op. cit.*, pp. 306-307.

[104] *Ibidem*, pp. 305-306.

Şi în Cehoslovacia, valul de liberalizare adus de Congresul al XX-lea al PCUS a dus la declanşarea dezbaterii asupra stalinismului şi a urmărilor sale, dar spre deosebire de Polonia sau Ungaria aceasta nu va avea un rezultat imediat şi radical, din cauza lipsei de mobilizare a populaţiei sau a absenţei unei alternative politice clare în cadrul partidului[105]. În cele din urmă, în aprilie 1963, noul prim secretar al partidului, şi preşedinte al Republicii, Antonin Novotný, a prezentat în faţa Comitetului Central al partidului *Raportul comisiei însărcinate cu revizuirea proceselor staliniste din perioada 1950-1954*. La 16 mai 1963, Curtea Supremă a anunţat că pentru opt din cei unsprezece condamnaţi la moarte „legea fiind încălcată se impune casarea verdictului original", ceilalţi trei condamnaţi la închisoare pe viaţă, fiind deja achitaţi[106]. Cu toate acestea, reabilitarea era una parţială, limitată la planul penal, deoarece postum, Rudolf Slánský, Otto Sling şi Otto Fischl rămâneau excluşi din partid, reabilitarea totală fiind obţinută în timpul „Primăverii de la Praga" din 1968[107].

În ceea ce îl priveşte pe Noel Field, „spionul de elită" fabricat de Stalin, acesta a fost eliberat din închisoare în noiembrie 1954, în aceeaşi perioadă în care avea loc şi eliberarea din închisoare a tovarăşului său de idei, Alger Hiss, de către autorităţile americane. Spre deosebire de ceilalţi membri ai familiei care, după eliberarea din închisorile în care fuseseră deţinuţi, s-au reîntors în Statele Unite, soţii Field au cerut azil politic în Ungaria, unde au rămas până la sfârşitul vieţii. În decembrie 1954, Noel Field a primit cetăţenia ungară, iar din 1955 a lucrat ca redactor şi traducător la Editura Corvina din Budapesta, locuind într-o vilă pusă la dispoziţie de autorităţile comuniste. În pofida anilor de închisoare la care a fost condamnat pe nedrept, Field a rămas un comunist devotat, regimul comunist folosindu-l pentru condamnarea revoluţiei din 1956 şi a activităţii unor dizidenţi. A decedat în 1970, la Budapesta[108].

Cât despre Alger Hiss, acesta a continuat să-şi susţină nevinovăţia pe tot parcursul Războiului Rece. În 1986, preşedintele Ronald Reagan i-a acordat postum Medalia Libertăţii, recompensa civilă cea mai înaltă a naţiunii, lui Wittaker Chambers, omul căruia, aşa cum a afirmat preşedintele american, „istoria i-a dat dreptate"[109]. Într-un final, ca urmare a programului VENONA, când au fost descifrate mesajele transmise între agenţii sovietici din Vest şi centrala de la Moscova în ultimii ani ai războiului, a putut să fie demonstrată activitatea de spionaj a lui Alger Hiss dusă în slujba Uniunii Sovietice[110].

Activitatea acestor credincioşi în mirajul comunismului, dirijată de Moscova, „fără economii în costuri, cu utilizarea unor forţe uriaşe, s-a repetat timp de decenii în partida dusă pentru supremaţia mondială. Pentru că nu le ajungea să biruiască comunismul pe o şesime a Pământului. Mulţi sperau că era doar începutul. Şi luptau mai departe pentru ca pe întinderea întregii lumi comunismul să fie biruitor. Aşa se face că

[105] Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit,* vol. II, p. 32.
[106] *Ibidem*, p. 275.
[107] Artur London, *op. cit*, .p. 455.
[108] Mária Schmidt, *op. cit.*, pp. 278-279.
[109] Ernest Volkman, *op. cit.*, p. 162.
[110] Thomas Parish, *op. cit.*, p. 295.

n-au observat cum pe orizontul luptei necruţătoare pentru realizarea «paradisului terestru» se profila sârma ghimpată”[111].

[111] Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 253.

Oana **IONEL**

Metode folosite de F.N.D. pentru mobilizarea la manifestații împotriva guvernului (ianuarie – februarie 1945)

Methods Used by F.N.D. in order to Mobilize People against the Government (January-February 1945)

Based on archival documents, memoirs and press records, our work displays the methods used by the National Democratic Front (F.N.D., which was an alliance under communist control, part of the coalition government at that time) for takeover of power in Romania in January-February 1945.

Due to people's lack of support towards the program of left-wing groups, debates were held during the F.N.D. meetings, on launching street protests, obligation of workers and public servants to join the trade unions (which were turned into political weapons), propaganda campaigns in villages to support the achievement of the agrarian reform before the end of the war, etc. We shall lay stress on the decisions made during those meetings and the way in which they were applied, being supported by false propaganda. The state of disorder was encouraged by the Red Army, which was present on the territory of our country.

Many F.N.D. ministers took part in protests against the government and were among the leaders of the armed troops whose goal was to undermine the state authority (prefects, mayors and heads of the police were replaced with trustworthy people). Under the circumstances, the memorable speeches delivered by the prime minister, General Nicolae Radescu, in order to promote a peaceful attitude and to unveil the pressures he was subject to, increased his popularity.

As a result of the demonstrations organized by F.N.D. in several towns on 24 February 1945 (among which the most important one took place in Bucharest) in order to overthrow the coalition government, and at the pressure put by Andrey I. Vyshinschy on King Mihai, the prime minister resigned. A pro-communist government was established, ruled by Petru Groza, the prime minister imposed by Moscow's envoy.

Etichete: propagandă, indicații de la Moscova, manifestații de stradă, incitare la violență, subminarea autorității statului, ultimul guvern de coaliție reală, instaurarea comunismului în România

Keywords: propaganda, orders from Moscow, street protests, incitement to violence, undermining state authority, the last coalition government, establishment of communism in Romania

Motto: „Dar dv. [F.N.D-ul – n.n.] sunteţi o grupare mai mică decât celelalte şi terorizaţi ţara, pentru ca toată ţara să admită punctul dv. de vedere. Nu e posibil. Doreşte toată lumea colaborarea cu dv., dar nu doreşte nimeni tirania dv.” (Generalul Nicolae Rădescu către reprezentanţii F.N.D. în guvern, 21 februarie 1945)[1].

Sfârşitul anului 1944 găsea România într-o situaţie dificilă. Guvernul de coaliţie condus de generalul Constantin Sănătescu nu reuşise să-şi îndeplinească mandatul încredinţat[2]. Ţara era în război şi obligată să îndeplinească prevederile Armistiţiului, trebuiau rezolvate probleme sociale deosebite (cea mai importantă era reforma agrară), reintroduse ordinea şi autoritatea de stat. Încrederea în autoritatea statului era şubrezită, în special din cauza acţiunilor în afara legii ale organizaţiilor care formau Frontul Naţional Democrat. Acestea, începând cu luna octombrie 1944, au declanşat o campanie agresivă pentru a se substitui autorităţii guvernului şi a obţine puterea. De exemplu, muncitorii sindicalizaţi schimbau conducerile întreprinderilor în care lucrau (de multe ori cu persoane care nu aveau nici o calificare pentru aceste posturi, dar care făceau parte din organizaţiile afiliate F.N.D.)[3], se instalau primari[4] şi prefecţi[5] prin

[1] A.N.I.C., fond Colecţia Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 680, vol. 15 („Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri privind: instalarea noilor prefecţi şi înfăptuirea reformei agrare, discuţiile din guvern referitoare la demisia lui Rădescu”), f. 32.

[2] Vezi programul celui de-al doilea guvern condus de generalul Constantin Sănătescu la Nicolae Pascu, *În mijlocul vâltorii. Note şi amintiri politice*, ediţie îngrijită, studiu, note, indice şi anexe documentare de Oana Ionel, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2010, pp. 182-184. Documentul se găseşte la A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 6635, ff. 300-301.

[3] Vezi, de exemplu, discuţiile din prima şedinţă a guvernului condus de generalul Nicolae Rădescu la A.N.I.C., fond Colecţia Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 680, vol. 11, ff. 41-42.

[4] La 6 octombrie 1944 Inspectoratul General al Jandarmeriei a emis Ordinul Circular nr. 45.205, prin care posturile de jandarmi din ţară erau somate să se opună instalării autorităţilor locale de către anumite persoane (care se prezentau drept delegaţi ai F.N.D.), fără autorizaţia scrisă a Ministerului Afacerilor Interne (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14878, vol. 1, f. 53).

[5] În perioada octombrie-noiembrie 1944, organizaţiile din componenţa Frontului Naţional Democrat au reuşit să impună prefecţi la Constanţa şi Galaţi (vezi Nicolae Pascu, *op. cit.*, p. 194).

manifestaţii de stradă[6], iar ziarele de stânga duceau campanii împotriva unor miniştri ai partidelor tradiţionale (ţărănist şi liberal)[7] şi cereau un guvern al F.N.D.

Învestirea cabinetului condus de generalul Nicolae Rădescu, la 6 decembrie 1944, a fost rezultatul unui compromis politic. Respins, iniţial, de reprezentanţii F.N.D.[8], premierul desemnat purtase discuţii pentru formarea unui guvern neutru, de tehnicieni. În ultimul moment, însă, F.N.D-ul a anunţat că doreşte să participe la guvernare şi că acceptă condiţiile cerute de generalul Rădescu. S-a format, astfel, noul guvern, având aceeaşi componenţă ca cel precedent, cu excepţia Ministerului Afacerilor Interne, preluat de premier, şi a celui de Război, încredinţat generalului Ion Negulescu.

Înțelegerea, care părea că intervenise între F.N.D. şi preşedintele Consiliului de Miniştri, a fost pusă la îndoială din chiar debutul guvernării. Deşi ceruse stăruitor un angajament scris că se vor respecta câteva condiţii minimale, datorită precipitării evenimentelor din ziua depunerii jurământului, acest lucru a fost amânat *sine die*. Condiţiile puse de generalul Rădescu au fost următoarele: „încetarea oricăror manifestaţiuni de stradă, restabilirea ordinii în fabrici, dezarmarea gărzilor aşa-zise

---

[6] Până la organizarea alegerilor locale, la nivel guvernamental se hotărâse ca autorităţile locale să fie numite de Ministerul Afacerilor Interne, după consfătuirea şi consensul partidelor care formau Cabinetul.

[7] Cele mai multe atacuri s-au îndreptat împotriva ministrului de Interne, Nicolae Penescu, reprezentant al Partidului Naţional Ţărănesc. Acesta era acuzat de mersul greoi al arestărilor criminalilor de război sau a celor vinovaţi de dezastrul ţării, dar şi de intervenţii împotriva manifestaţiilor organizate de F.N.D. (vezi, pe larg, la Nicolae Pascu, *op. cit.*, pp. 185-208). Datorită virulenţei acestor atacuri, în timpul negocierilor pentru alcătuirea guvernului condus de generalul Rădescu, la portofoliul Afacerilor Interne nu a fost nominalizată nici o persoană, deşi postul revenea, în urma negocierilor dintre partide, ţărăniştilor. În ziua depunerii jurământului în faţa Regelui Mihai, portofoliul Internelor a fost ocupat, interimar, de şeful Cabinetului. Din cauza refuzului nominalizării unei persoane din partea P.N.Ţ., din 14 decembrie 1944 generalul Rădescu şi-a asumat şi funcţia de ministru al Afacerilor Interne.

[8] Transcriem câteva pasaje, relevante, din stenograma discuţiei dintre generalul Nicolae Rădescu şi reprezentanţii F.N.D., la 4 decembrie 1944: „Gen. Rădescu: (…) Când mie mi se cer cantităţi enorme de produse şi trebuie să le dau, pentru că pentru mine este punct de onoare să le satisfac, şi se plimbă zeci de mii de muncitori pe stradă, asta pentru mine nu este ordine. Eu am fost foarte clar, nu se poate mai clar.
Gheorghiu-Dej: Cum înţelegeţi Dvs., în practică, aplicarea concepţiei de democraţie ordonată?
Gen. Rădescu: Ca fiecare om să-şi vadă de treaba lui. Mai clar decât atât nu pot să exprim ideea.
Gheorghiu-Dej: Adică Dvs. sunteţi împotriva manifestaţiilor care au fost în ultimul timp?
Gen. Rădescu: Nu a manifestaţiilor, dar să se facă duminica, nu în zi de lucru.
Gheorghiu-Dej: Dar după orele de lucru?
Gen. Rădescu: Dar nu se fac după orele de lucru, se fac în orele de lucru. (…)
Gheorghiu-Dej: Noi nu mai vrem să ne jucăm cu formule.
Gen. Rădescu: Eu mai puţin mă joc cu formule. Dar sunt discuţii inutile. Când într-o guvernare în care este colaborare sunt atâtea certuri, când văd presa unui partid insultând pe miniştrii altui partid, pentru mine aceasta nu este colaborare. Înseamnă că este un expedient, pe care fiecare îl întrebuinţează ca să-şi facă treaba lui" (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 27/1944, ff. 4-5).

patriotice şi amânarea reformei agrare (…) până la terminarea războiului şi încetarea luptelor de pe front”[9].

În prima sa declaraţie publică, generalul Nicolae Rădescu a prezentat programul de guvernare. Acesta a fost structurat în câteva puncte: strângerea legăturilor cu Uniunea Sovietică, îndeplinirea prevederilor Convenției de Armistițiu, „munca încordată”, restabilirea ordinii în ţară, libertatea presei[10]. Peste numai câteva zile, într-un discurs radiodifuzat, premierul făcea câteva precizări: „Nu este vorba de vreun gând de ameninţare şi nici n-aş vrea să se dea alt înţeles, decât acel pe care eu îl am în minte când pronunţ cuvintele de «ordine» sau «autoritate de stat».

Prin «ordine», înţeleg apărarea celor mulţi şi dornici de muncă împotriva celor ce încearcă să-i turbure.

Iar când vorbesc de «autoritate», nu înţeleg abuzul de putere, în sensul de folosinţă personală, ca să mă fac temut, în sensul de stăpânire tiranică. Nu. Departe de mine astfel de gânduri, al căror necruţător duşman am fost o viaţă întreagă.

Totul, pentru mine, se rezumă într-o frază: împiedicarea de a se aluneca pe calea dezmăţului, spre a nu se ajunge la o situaţiune tot aşa de apăsătoare şi primejdioasă ca şi sub despotism. (…)

Iar dacă, totuşi, s-ar merge mai departe pe drumul actelor de răzvrătire, pe care noi nu le-am putea stăvili, se ajunge, fără îndoială, la destrămarea ţării şi la prăbuşirea statului. Menirea guvernului în fruntea căruia am cinstea să mă găsesc, este de a înlătura această primejdie”[11].

Ne propunem prezentarea câtorva date esenţiale despre manifestaţiile organizate de F.N.D. în scopul înlăturării guvernului Rădescu[12]. Pornind de la

---

[9] *Un sfert de veac de urmărire: documente din dosarele secrete ale generalului Nicolae Rădescu*, documente selectate şi editate de Monica Grigore, Oana Ionel, Dragoş Marcu, studiu introductiv de Gheorghe Onişoru, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004, p. 66 (în continuare se va cita *Un sfert de veac de urmărire…*).

[10] „Am cerut să se restabilească în ţară disciplina şi ordinea, ordinea în toate locurile de muncă, ordinea în toată ţara. Nu înţeleg să se mai vadă în fabrici ca lucrătorii, atunci când au o nemulţumire – pe care eu o înţeleg, căci poate să fie reală, dar care se poate satisface pe căi legale – să înlăture, din proprie iniţiativă, ei singuri, conducerea, prin acte ca acelea la care s-au dedat; o vom înlătura noi, când cererea lor va fi întemeiată şi când vom dovedi că această conducere este vinovată. De asemenea, nu înţeleg să se instaleze prefecţi şi primari tot prin intervenţia acelora care se consideră că au dreptul şi se substituie autorităţii legale, înlocuind pe reprezentanţii acesteia cu oameni aduşi de ei” (*Un sfert de veac de urmărire*…, p. 234).

[11] A.N.I.C., fond Ministerul Propagandei Naţionale – Presa Internă, dosar nr. 980/1944, ff. 30-34.

[12] Înainte de anul 1990, aceste manifestaţii erau puse în legătură directă cu procesul de „democratizare a aparatului de stat”. În plus, „înlocuirea pe cale revoluţionară, peste capul elementelor reacţionare din guvernele cu majoritate reacţionară, aflate la conducerea ţării în perioada 23 august 1944 – 6 martie 1945, a primarilor şi prefecţilor reacţionari cu elemente democratice, constituie unul din aspectele esenţiale ale luptei pentru democratizarea aparatului de stat, duse de masele populare, în frunte cu clasa muncitoare, sub conducerea permanentă a P.C.R.” (Vasile Budrigă, *Democratizarea aparatului de stat (primării, prefecturi) în perioada 23 august 1944 – 6 martie 1945*, în „Analele Universităţii Bucureşti. Istorie”, anul XX, nr. 2, 1971, p. 54). La fel, învestirea guvernului Petru Groza, la 6 martie 1945, era privită ca o victorie a „voinţei

documente de arhivă, vom urmări deciziile liderilor F.N.D-ului şi punerea lor în practică, motivațiile propagandistice ale agitațiilor din țară, scopurile urmărite şi prezentarea lor opiniei publice; în paralel cu aceasta, pe baza documentelor elaborate de instituții ale statului (Poliție şi Jandarmerie), vom prezenta o serie de metode de constrângere folosite de F.N.D. pentru mobilizarea cetățenilor la demonstrații, nemulțumirile populației în legătură cu aceste acțiuni, abuzurile şi prezentarea în afara realității a adeziunii maselor la programul organizațiilor de stânga.

Metodele adoptate de formațiunile de stânga pentru mobilizare la manifestații împotriva guvernului pot fi împărțite în două mari categorii: prin convingere şi prin constrângere. Nu trebuie să negăm faptul că numărul celor care înclinau spre stânga în primele două luni ale anului 1945 a crescut progresiv (deşi în august 1944 Partidul Comunist avea un număr redus de membri[13]), datorită unei propagande abile şi a

populare", întregul context şi metodele folosite pentru înlăturarea premierului Rădescu făcând obiectul de studiu al unor lucrări mai ample. De exemplu, într-un volum editat sub egida Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., un capitol întreg, intitulat „Răsturnarea ultimului guvern cu majoritate burgheză", era dedicat problemei (vezi Ion Alexandrescu, Mihai Fătu, Ştefan Lache, Paraschiva Nichita, Gheorghe Țuțui, Gheorghe Zaharia, *6 martie 1945. Masele populare – forța hotărâtoare în instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor şi țăranilor*, Bucureşti, Editura Politică, 1982, pp. 246-247). Abia în ultimii 20 de ani au fost publicate articole şi volume în care „manifestațiile paşnice ale poporului" au fost prezentate în adevăratul lor scop, adică drept modalitate de presiune pentru instalarea unui guvern controlat de comunişti. Aceste manifestații au constituit obiectul unor sinteze mai recente: Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, Bucureşti, Editura All, 1996, pp. 225-246, Dumitru Şandru, *Comunizarea societății româneşti în anii 1944-1947*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2007 (capitolul intitulat „Ofensiva forțelor de stânga pentru acapararea puterii", pp. 76-87), Ion Bucur, *Lupta pentru putere. Instaurarea regimului comunist în România (1944-1947)*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, 2010 (pp. 189-228). S-au editat şi o serie de memorii sau notițe zilnice ale unor martori ai evenimentelor. Avem în vedere, în primul rând, notițele cu caracter memorialistic pe care generalul Nicolae Rădescu le-a scris imediat după retragerea sa de la guvernare, editate împreună cu o serie de documente din arhivele poliției politice comuniste (*Un sfert de veac de urmărire*…). Însemnările zilnice ale lui Ioan Hudiță, fruntaş țărănist şi ministru al Agriculturii în guvernul Rădescu, transmit o serie de informații inedite, despre confruntarea de forțe din primele luni ale anului 1945 (Ioan Hudiță, *Jurnal politic (7 decembrie 1944 – 6 martie 1945)*, studiu introductiv, note şi indice de acad. Dan Berindei, Bucureşti, Editura Do-minor, 2008). Un alt membru al P.N.Ț. şi apropiat al lui Iuliu Maniu, avocatul Nicolae Pascu, la câțiva ani distanță de evenimente, a realizat o lucrare, bazându-se pe nişte notițe zilnice, care tratează şi anii 1944-1945 (Nicolae Pascu, *op. cit.*). Tot genului memorialistic îi aparține şi volumul Adrianei Georgescu, secretara generalului Nicolae Rădescu, apărut la Paris la începutul anilor '50, editat şi în țară, cu titlul *La început a fost sfârşitul. Dictatura roşie la Bucureşti*, ediție îngrijită de Micaela Ghițescu, prefață de Monica Lovinescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992. Vezi şi Dinu C. Giurescu, *Din documentele guvernării generalului Nicolae Rădescu. Evenimentele de la 24 februarie 1945*, în „Arhivele totalitarismului", Anul II, nr. 1-2, 1994, pp. 196-205 şi Oana Ionel, *Lotul „24 februarie 1945". Propagandă şi înscenare judiciară*, în „Caietele C.N.S.A.S.", Anul III, nr. 1 (5)/2010, pp. 149-182.

[13] În şedința Biroului Politic al C.C. al P.C.R. din 23 aprilie 1945, Iosif Rangheț afirma că la 23 august 1944 în Bucureşti, „împreună cu cei de la tehnică", existau 80 de membri de partid, iar „inclusiv cu tovii din închisoare, n-am avut pe țară 1000 membri de partid"; după 23 august 1944 numărul acestora a crescut exponențial, de exemplu, în primele două săptămâni din luna aprilie

lansării unor promisiuni în acord cu nevoile stringente ale ţării (reforma agrară imediată, condiţii de muncă şi salariale mai bune pentru muncitori etc.). Astfel, sub îndrumarea şi controlul comuniştilor s-au creat o multitudine de organizaţii, îndeosebi profesionale, care militau pentru realizarea programului extremei stângi. Un rol foarte important l-a avut manevrarea sindicatelor, acaparate de comunişti, care preluau controlul asupra comitetelor de fabrică şi exercitau presiuni pentru înscrierea unui număr cât mai mare de salariaţi.

Armistiţiul politic de la începutul guvernării a fost de scurtă durată, declaraţii mai dure fiind exprimate cu ocazia Anului Nou (avem în vedere apelul către ţară al F.N.D. şi declaraţiile făcute presei de către Iuliu Maniu, preşedintele Partidului Naţional Ţărănesc)[14]. Lucrurile au luat o întorsătură ireversibilă la sfârşitul lunii ianuarie 1945, după sosirea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej de la Moscova şi publicarea Programului de guvernare al F.N.D., în care se aduceau acuze grave reprezentanţilor ţărănişti şi liberali din guvern („elemente reacţionare", care „împiedică democratizarea ţării", „sabotează şi tergiversează împlinirea condiţiilor armistiţiului", „împiedică reformele economico-sociale neapărat necesare")[15].

Spre deosebire de platforma F.N.D. din septembrie 1944, în noul document programatic[16] se renunţase, de exemplu, la ideea naţionalizării băncilor, considerată o măsură prea radicală. Era vorba, de fapt, de încercarea de a atrage de partea F.N.D-ului un grup din Partidul Naţional Liberal (disidenţa Gh. Tătărescu). La fel se proceda şi în cazul reformei agrare, cu excluderea de la confiscare a pământurilor deţinute de biserică (datorită influenţei preoţilor în lumea satelor, care ar fi putut fi folosită împotriva F.N.D. în cazul confiscării pământurilor bisericeşti)[17].

În stabilirea programului de guvernare lansat de F.N.D. un rol hotărâtor l-au avut sfaturile primite la Moscova[18], de la Stalin însuşi, aşa cum afirma, mai târziu, Gheorghe Gheorghiu-Dej: „Pentru a face cotitura politică, după ce ne-am dat seama, treziţi fiind aici, după ce am avut ocazia să stăm de vorbă la Moscova cu oameni obişnuiţi să vadă necunoscutele, cu oameni obişnuiţi a vedea ce nu avem noi

---

1945 (deci după învestirea guvernului pro-comunist condus de Petru Groza) s-au înscris în Partidul Comunist cel puţin 10.000 de persoane – conform estimărilor prezentate în aceeaşi şedinţă (A.M.R., fond Microfilme, rola AS1 – 399, c. 68).

[14] Pentru o discuție asupra ambelor documente vezi Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, Bucureşti, Editura All, 1996, pp. 134-136.

[15] *România. Viața politică în documente, 1945*, coord. Ioan Scurtu, Bucureşti, Arhivele Statului din România, 1994, pp. 93-94.

[16] Pentru „rezolvarea problemelor vitale ale ţării", programul prevedea zece soluţii imediate, printre care: continuarea războiului, îndeplinirea condiţiilor de armistiţiu, reintroducerea administrației statului român în Transilvania de Nord, reforma agrară imediată (prin confiscarea pământurilor criminalilor de război și a moșiilor care depășeau 50 ha), reorganizarea armatei „în spirit democratic" etc. (*Ibidem*, pp. 94-95).

[17] Vezi discutarea rezultatelor vizitei de la Moscova şi a programului de guvernare în şedinţa Consiliului F.N.D. din 24 ianuarie 1945 (stenograma publicată în *Ibidem*, pp. 80-93).

[18] Vezi şi Dan Cătănuș, Vasile Buga (editori), *Gh. Gheorghiu-Dej la Stalin: stenograme, note de convorbire, memorii, 1944-1952*, cuvânt înainte de Florin Constantiniu, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2012, pp. 27-29.

posibilitatea să vedem, în sfârşit, un ajutor cum am primit noi la Moscova, când am fost, nici nu ştiu dacă se poate vorbi de recunoştinţă, căci ne priveau ca pe un partid frate, ca pe o mişcare tânără, lovită, mulţi ani în ilegalitate, privind cu atitudine părintească greşelile noastre… Îţi aduci aminte cum vorbea şi cum privea tovarăşul Stalin greşelile noastre? Şi cu ce înţelegere tovarăşul Stalin a ocolit această chestiune şi ne-a dat indicaţiuni, ne-a lăsat pe noi să vedem greşeala cu platforma, cu naţionalizarea"[19].

„Directive" transmise de F.N.D.

La sfârşitul lunii ianuarie 1945, Ana Pauker a anunţat paşii de urmat pentru declanşarea crizei de guvern. Era vorba despre „zgândărirea serioasă a ţărănimii" în problema agrară, cu ajutorul Frontului Plugarilor[20], şi organizarea a numeroase mitinguri, „pentru ca toată ţara să fie pusă în picioare. Să vadă toţi că ţara, într-adevăr, nu mai poate să rabde"[21]. Toate acţiunile organizate de F.N.D. urmau să se încheie cu redactarea unor moţiuni, care trebuia transmise Consiliului F.N.D. – *„Să fie o ploaie de telegrame și moțiuni, toată țara să fie în mișcare* [subl. n.]"[22].

Totodată, Ana Pauker sublinia sprijinul pe care agitatorii îl vor primi de la detaşamentele Armatei Ruse cantonate în ţară: „Să solidarizăm populaţia cu Armata Roşie, împotriva primarilor reacţionari şi împotriva autorităţilor care aruncă tot greul aprovizionării asupra populaţiei sărace. Atunci când organizăm aceasta în sate, putem cere şi ajutorul comandamentului sovietic, care ne va sprijini. Să arătăm că Armata Roşie nu loveşte pe cei lipsiţi de mijloace, ci, dimpotrivă, e solidară cu ei"[23].

Se punea accent pe realizarea reformei agrare din cel puţin două motive: câştigarea ţărănimii (categoria socială cea mai numeroasă în ţară) şi compromiterea prestigiului Partidului Naţional Ţărănesc în mediul rural[24].

La sfârşitul lunii ianuarie 1945, în paginile ziarelor editate de F.N.D. erau prezentate, pe larg, şedinţele Congresului general al sindicatelor unite şi, implicit, propaganda din jurul acestui eveniment. Congresul s-a desfăşurat în Bucureşti, după adoptarea „Decretului-lege asupra sindicatelor profesionale"[25] şi a consfinţit acapararea

---

[19] A.M.R., fond Microfilme, rola AS1-399, c. 54-55.

[20] Ideea a fost lansată în cadrul Conferinţei de propagandă a P.C.R. pe ţară, desfăşurată la Bucureşti în 28-30 ianuarie 1945 (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 4/1945, f. 147).

[21] Ideea a fost lansată la şedinţa Consiliului F.N.D. din 31 ianuarie 1945 (*România viața politică în documente. 1945*, coord. Ioan Scurtu, Bucureşti, Arhivele Statului din România, 1994, pp. 110-111).

[22] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 4/1945, f. 147. O parte din aceste telegrame s-au păstrat în arhiva F.N.D., unde au fost create dosare speciale, ca de exemplu: manifeste pentru „demascarea lui Ilie Lazăr" (A.N.I.C., fond Frontul Naţional Democrat, dosar nr. 13), proteste primite de Consiliul F.N.D. faţă de evenimentele de la „Malaxa" (Idem, dosar nr. 22) şi în legătură cu manifestaţia din 24 februarie 1945 (Idem, dosar nr. 24), telegrame primite de F.N.D. în care se cerea formarea unui guvern condus de Petru Groza (Idem, dosar nr. 27).

[23] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 4/1945, f. 134.

[24] Ion Bucur, *op. cit.*, p. 217.

[25] *România. Viața politică în documente. 1945*, coord. Ioan Scurtu, Bucureşti, Arhivele Statului din România, 1994, pp. 70-79.

de facto a conducerii sindicatelor de către comunişti: s-a creat Confederaţia Generală a Muncii condusă de Gheorghe Apostol. Conform unui raport informativ al Biroului american pentru informaţii strategice de la Bucureşti, Congresul sindicatelor marca „începutul unei noi crize politice şi, în câteva zile, vor începe demonstraţii pentru un nou guvern”[26].

Aşa cum fusese stabilit de conducerea F.N.D-ului, duminică, 4 februarie 1945, s-au desfăşurat o serie de manifestaţii în mai multe localităţi din ţară. A doua zi, Consiliul F.N.D. s-a întrunit pentru a analiza „întrunirile organizate, comitetele cetăţeneşti, lărgirea componenţei F.N.D. etc.”[27]. Vasile Luca, secretarul Consiliului F.N.D., era nemulţumit de modul în care s-au organizat manifestaţiile: „Campania de pregătire a întrunirilor a fost slabă, oamenii însărcinaţi cu aceasta nu prea şi-au dat interes. Masele care au venit la întruniri au fost aceleaşi ca întotdeauna, adică muncitori. N-am avut elemente mici burgheze, aşa cum am fi vrut, ingineri, medici, industriaşi, comercianţi. *Aceasta ne arată că noi suntem încă izolaţi de populaţia Capitalei* [subl. n.], n-au putut deştepta interesul populaţiei înseşi, în afară de muncitori şi câţiva intelectuali. (…) *N-am putut îndeplini sarcina de a deveni un organ viu, popular, care cuprinde tot ce e democratic, în aşa fel ca F.N.D-ul să devină conducătorul vieţii din punct de vedere administrativ, economic şi politic* [subl. n.]. Pentru aceasta, el trebuie să fie mobilizatorul maselor, să ştie să înlăture elementele care-i stau în cale, iar comitetele să fie conducătoarele vieţii sectoarelor”[28].

Aceeaşi aderenţă slabă a cetăţenilor la programul F.N.D. se întâlnea şi în lumea rurală. Prin urmare, s-a pus accent pe agitaţia la sate, realizată de Frontul Plugarilor, organizaţie componentă a F.N.D., dar care putea crea iluzia că nu propaga idealurile comuniste. În acest sens, Vasile Luca susţinea că „Fr[ontul] Plugarilor e o organizaţie a tuturor grupărilor, nu un partid, care luptă pentru interesele ţăranilor şi realizarea reformei agrare. *Nu trebuie să facem dezbinări la ţară şi să vorbim ţăranilor de socialism şi socializare. Dacă acum, când lumea e speriată, dacă se va vorbi astfel la sate, vom avea ca rezultat 10 socialişti şi 1000 de ţărănişti sau liberali* [subl.n.]”[29].

Pentru data de 11 februarie 1945 şeful guvernului a anunţat susţinerea unui discurs public, la sala „Scala” din Capitală. Împotriva acţiunii prim-ministrului, organizaţiile de stânga au adoptat două metode de contraatac: sala în care urma să se susţină discursul a fost ocupată de susţinători ai F.N.D., pentru a produce tulburări[30], şi, în aceeaşi zi, în mai multe localităţi din ţară, au fost organizate întruniri (cu participarea unor miniştri), care s-au încheiat cu adeziuni zgomotoase la programul de guvernare lansat de F.N.D.

A doua zi, Consiliul F.N.D. s-a întrunit, iarăşi, în şedinţă. Stenograma, păstrată în arhiva Cancelariei C.C. al P.C.R., se intitulează „Analiza situaţiei provocate de ieşirea deschisă a lui Rădescu împotriva noastră; măsurile corespunzătoare”[31].

---

[26] *23 august 1944. Documente. 1944-1945*, vol. III, coord. Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Muşat, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985, p. 570.
[27] A.N.I.C., fond Frontul Naţional Democrat, dosar nr. 19.
[28] *Ibidem*, f. 1.
[29] *Ibidem*.
[30] Vezi, mai jos, discuţia despre evenimentele din 11 februarie 1945.
[31] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 5/1945.

Vasile Luca a deschis şedinţa pe un ton dur, făcând un rezumat al evenimentelor şi prezentând obiectivele urmărite: „Ceea ce a făcut Rădescu ieri e clar că este o încercare a reacţiunii de a contrabalansa în primul rând programul F.N.D., care a avut un răsunet foarte mare în ţară. (...) Părerea mea este că noi nu trebuie să demisionăm din guvern. Să ducem mai departe lupta pentru un guvern F.N.D., fără a striga «Jos guvernul!». Continuăm acţiunile noastre în acest scop. Pentru mâine e pregătită o mare demonstraţie. (…) În acest fel, spargem ordinul lui Rădescu de a nu face nici un fel de demonstraţie de stradă. Acelaşi fel de acţiuni continuăm şi în ţară. (...) Noi trebuie să ne continuăm munca la ţară, pentru împărţirea pământului, lucru pe care ţăranii au şi început să-l facă. La Teleorman a fost schimbat prefectul de către populaţie. Trecem din nou la astfel de acţiuni. (...) Când vom fi bine pregătiţi din toate punctele de vedere, pornim la răsturnarea guvernului, ceea ce trebuie să aibă ca rezultat instaurarea unui guvern F.N.D."[32].

În aceeaşi şedinţă, ministrul Vlădescu-Răcoasa accentua asupra continuării agitaţiilor în ţară: „*Manifestațiile noastre trebuie să fie în șir și puternice, căci numai acestea îi vor putea frâna pe ei* [subl. n.]. Trebuie să arătăm ce vrea poporul. Întrunirile noastre trebuie să manifesteze acest lucru şi poate până la urmă să mergem până la o grevă generală"[33].

Atacul final împotriva guvernului s-a decis în şedinţa Consiliului Frontului Naţional Democrat din 21 februarie 1945. Stenograma şedinţei se intitulează, semnificativ, „Metodele prin care să-l determine pe gen. Rădescu să demisioneze (se arată provocările organizate de Rădescu)"[34]. S-au luat în discuţie incidentele de la Malaxa, dar şi demiterea subsecretarului de Stat de la Ministerul Afacerilor Interne, Teohari Georgescu, reprezentant al F.N.D. Dintru început, Vasile Luca a pus următoarea problemă: „Acum trebuie să luăm hotărârea ce atitudine vom lua în consiliu[l] de miniştri. Trecem la atac şi forţăm demisia sau manevrăm mai departe? Aceasta e ceea ce trebuie să hotărâm"[35].

Probabil că temerea cea mai mare a comuniştilor în acel moment era hotărârea premierului de a organiza alegeri locale, punct prevăzut pe ordinea de zi a şedinţei de guvern[36], care urma să se desfăşoare în acea zi. Din acest motiv, miniştrii F.N.D. au fost instruiţi despre atitudinea pe care trebuiau să o aibă pentru a-l determina pe generalul Rădescu să-şi prezinte demisia. S-a stabilit, practic, o regie bine pusă la punct, cu roluri pentru fiecare în parte[37].

---

[32] *Ibidem*, ff. 3-4.
[33] *Ibidem*, f. 9.
[34] Idem, dosar nr. 9/1945.
[35] *Ibidem*, f. 3.
[36] Despre alegeri, Vasile Luca spunea: „Cum se vede, Rădescu are intenţia să vină cu o lege administrativă pentru alegeri. *Eu cred că noi nu suntem împotriva alegerilor, dar alegerile trebuie pregătite, mai ales într-o țară unde a fost dictatură fascistă, care a dus război împotriva aliaților și în primul rând trebuie nimicite rămășițele fasciste din aparatul de stat și din viața generală a țării, creat instituții democratice, care să garanteze libertatea alegerilor* [subl. n.]. (…) Un asemenea guvern nu poate da nici o garanţie pentru alegeri libere. *Deci, înainte de democratizarea țării, nu se pot face alegeri* [subl. n.]. Aşa, cred, că trebuie răspuns la încercarea de alegeri ce o intenţionează Rădescu" (*Ibidem*).
[37] Vlădescu-Răcoasa susţinea: „Punctul central a[l] atacului contra lui Rădescu. Noi trebuie să ne pregătim treaba în Cons[iliul] de Miniştri, să aranjăm cine începe atacul, ce acuzaţii nete aduce şi

Concluzia şedinţei a fost expusă de Petru Groza (vice-premier): „În afară de Consiliul de Miniştri, păşim şi la acţiuni de masă, prin presă şi propagandă, ţinând opinia publică în permanentă agitaţie. Nu depunem armele până nu pleacă [Rădescu – n.n.]”[38].

Suspendarea ziarelor partidelor ţărănesc şi liberal de către sindicate şi propaganda prin manifeste

Ca răspuns la programul de guvernare lansat de F.N.D., la începutul lunii februarie 1945, Partidul Naţional Ţărănesc a emis un comunicat de presă. Acesta nu a putut fi difuzat, deoarece muncitorii tipografi, organizaţi în sindicat, au refuzat imprimarea ziarului „Dreptatea”. Acelaşi lucru s-a întâmplat peste câteva zile cu oficiosul P.N.L., „Viitorul”. Atitudinea tipografilor a fost exprimată într-un document, difuzat la 3 februarie 1945, şi a constituit o acţiune fără precedent[39].

Libertatea presei şi modul în care aceasta era înţeleasă de sindicatul tipografilor au făcut obiectul unor îndelungi discuţii în şedinţa de guvern din 6 februarie 1945[40]. Aurel Leucuţia, ministru ţărănist, făcea importanta precizare că articolele propuse spre publicare în ziarul partidului său au fost acceptate de cenzura română şi de cea aliată, astfel încât tipografii impuneau, ilegal, o supra-cenzură[41]. După apariţia legii sindicatelor profesionale, care reglementa relaţiile dintre muncitori şi patronate, atitudinea muncitorilor tipografi, de natură politică, era în afara legii.

Un alt ministru ţărănist, Gheorghe Popp, contabiliza ponderea presei partidului său în ţară, în comparaţie cu cea a Partidului Comunist, după intervenţiile sindicatelor. În Ardeal, de exemplu, ţărăniştilor li se suspendaseră opt ziare, la începutul lui februarie 1945 tipărindu-se numai un cotidian şi un săptămânal. Pentru Vechiul Regat, situaţia era asemănătoare: ţărăniştii aveau un cotidian şi trei săptămânale, în timp ce comuniştii aveau nouă cotidiene şi 22 săptămânale[42].

Partidul Naţional Liberal a găsit o soluţie pentru a scoate ziarul „Viitorul” (oficiosul partidului): „În ziua de 14 februarie a.c., direcţia tipografiei a concediat pe lucrătorii sindicalizaţi, iar ziarul a fost imprimat de câţiva lucrători nesindicalizaţi, completaţi cu studenţi aparţinând tineretului liberal. De asemenea, ziarul a fost răspândit pe stradă tot prin studenţi”[43]. Peste câteva zile, echipe de tineri liberali au imprimat „L'independence Roumaine”, cu un articol de fond semnat de Azra

cine continuă. Dacă-l luăm în felul acesta, el fiind un om nervos, o să spună că-şi dă demisia. Trebuie să procedăm aşa, ca el să plece furios direct la Palat să-şi dea demisia” (*Ibidem*, f. 6). Vezi şi stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 21 februarie 1945 la A.N.I.C., fond Consiliul de Miniştri – Stenograme, dosar nr. 2/1945.

[38] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 9/1945, f. 6.

[39] Vezi textul comunicatului la *23 august 1944. Documente. 1944-1945*, vol. IV, coord. Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Muşat, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985, pp. 9-10.

[40] A.N.I.C., fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri – Stenograme, dosar nr. 2/1945, ff. 45-58.

[41] *Ibidem*, f. 50.

[42] *Ibidem*, f. 55.

[43] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3929, f. 61.

Berkowitz despre cenzura lucrătorilor tipografi[44]. Pentru a suplini lipsa organului central de presă al partidului, liberalii își propuneau să scoată, în ediții speciale, săptămânalele „Democrația", „Poșta țăranului" și „Academia"; se preconiza, astfel, ca P.N.L. să aibă presă măcar trei zile pe săptămână și, în completare, să se tipărească manifeste[45].

Se pare că interzicerea apariției ziarelor partidelor tradiționale a atras atenția și simpatia unei părți importante a opiniei publice, față de aceste formațiuni politice. Astfel, documentele rețin faptul că manifestele răspândite de țărăniști și liberali erau primite cu însuflețire[46]. În plus, încercarea tipografilor de la „Cartea Românească" de a-i intimida pe cei care imprimau „Dreptatea" în Capitală, într-o tipografie achiziționată de național-țărăniști, prin împresurarea clădirii, a solidarizat trecătorii cu cei din interior și „a sporit interesul opiniei publice pentru tipăriturile partidelor de centru"[47].

Unul dintre miniștrii sociali-democrați, Ștefan Voitec, recunoștea, în cadrul restrâns al unei ședințe a Consiliului F.N.D., faptul că decizia de a nu mai tipări ziarele partidelor tradiționale nu a aparținut muncitorilor tipografi, așa cum se susținea în presă, ci a fost o atitudine impusă de sindicate (controlate de comuniști): „Am văzut în unele tipografii moțiunea venită de la Sindicate, pe care muncitorii trebuiau să o voteze. *Deci nu e numai voința muncitorilor, ci a sindicatelor* [subl.n.]. Fiind între noi, putem să judecăm cum stă situația"[48].

Peste tot în țară, sindicatele reprezentau, de fapt, „curelele de transmisie" ale politicii Partidului Comunist[49]. Lucrătorii erau constrânși, prin metode diverse, să răspundă solicitărilor sindicatelor, care, nu de puține ori, presupuneau acțiuni politice (așa cum vom vedea mai departe).

De-a lungul lunii februarie 1945, F.N.D., de o parte, și partidele Național Țărănesc și Național Liberal, de cealaltă parte, au purtat un adevărat război al manifestelor[50]. Cele mai multe au fost răspândite după 11 februarie 1945, adică după discursul generalului Nicolae Rădescu la sala „Aro". Ca răspuns la acuzele F.N.D., partidele țărănesc și liberal au lansat, la rândul lor, manifeste, încercând să contracareze propaganda dezlănțuită.

Limbajul folosit în manifestele F.N.D.-ulșui era unul care incita la violență împotriva unor presupuși dușmani ai democrației, proaspăt dobândite după 23 august 1944[51]. Iar acești dușmani erau indicați fără urmă de îndoială: șeful guvernului,

---

[44] Idem, dosar nr. 12079, f. 263.

[45] *Ibidem.*

[46] *Ibidem*, f. 267.

[47] *Ibidem.*

[48] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 5/1945, f. 7.

[49] Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, Editura All, 1996, p. 74.

[50] Vezi multe dintre aceste manifeste la A.N.I.C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 17/1945.

[51] Ion Bucur remarca: „Modul de manifestare [a F.N.D. – n.n.] a reprezentat și el o noutate în peisajul politic românesc. Violența intră în cotidian, discursul politic capătă și el valențe de intoleranță, manifestațiile și mitingurile îndeamnă la dezorganizare și tensiuni, normalitatea vieții politice era complet răsturnată" (Ion Bucur, *op. cit.*, p. 158).

preşedinţii partidelor ţărănesc şi liberal şi, în general, toţi cei care nu erau de acord cu programul politic al F.N.D., denumiţi, generic, „fascişti”. Redăm câteva exemple:

- Manifeste lansate după incidentele produse la întreprinderea „Malaxa” şi rănirea lui Gheorghe Apostol: „bestiile fasciste”; „nici o milă pentru criminalii fascişti”[52]; „Apărarea Patriotică înfierează cu indignare şi revoltă asasinatele mişeleşti încercate împotriva conducătorilor muncitorimii, cheamă la luptă pe toţi patrioţii – întreg poporul, împotriva bestiei reacţionare şi uneltelor sale”[53].

- Convocări la manifestaţia din 24 februarie 1945: „reacţiunea încearcă să stăvilească prin teroare voinţa poporului”; „provocările reacţiunii, în fruntea căreia stau Maniu, Brătianu şi Rădescu”; „să impunem în fruntea ţării un guvern F.N.D.”[54]; „Generalul Rădescu, Maniu, Ilie Lazăr, în cârdăşie cu resturile fasciste, împing patria noastră într-un nou dezastru. Aceşti duşmani ai poporului vor să reintroducă un regim dictatorial după chipul regimului nefast şi sângeros al călăului Antonescu. (…) să manifestaţi voinţa voastră pentru izgonirea de la cârma ţării a clicii trădătoare în cap cu Rădescu, Maniu şi pentru un guvern al Frontului Naţional Democratic”[55].

- Comunicatul F.N.D. după manifestaţia din 24 februarie 1945: „Îndepărtarea lor [generalul Rădescu şi miniştrii ţărănişti şi liberali – n.n] este primul pas care trebuie făcut şi prima măsură de luat pentru a da putinţă instaurării unei ordini democratice, adică unei adevărate ordini”[56].

De cealaltă parte, partidele ţărănesc şi liberal încercau să arate metodele ilegitime folosite de organizaţiile de stânga pentru a câştiga susţinători pentru acţiunile lor. Câteva exemple:

- După evenimentele din ziua de 11 februarie 1945 „Tineretul Universitar Naţional-Ţărănesc denunţă opiniei publice metodele de odioasă dictatură, de care se foloseşte F.N.D-ul pentru a-şi recruta aderenţi de stradă.

Muncitorii sunt terorizaţi şi siliţi să ia parte – contra convingerilor lor – la toate întrunirile şi manifestaţiile organizate de F.N.D.

Sindicatele au ajuns simple instrumente în slujba intereselor politice ale F.N.D-ului, rătăcindu-se de la scopurile lor profesionale.

Muncitorii care se opun sunt ameninţaţi cu reducerea salariului sau cu darea afară din întreprinderi.

Tineretul Universitar Naţional Ţărănesc cere întronarea deplinei libertăţi muncitoreşti şi încetarea imediată a acestor murdare proceduri”[57].

„[Tineretul Universitar Naţional Ţărănesc] înfierează metodele murdare pe care le foloseşte presa F.N.D-ului (…), doreşte lămurirea opiniei publice şi demască pe acei ce ţintesc să ajungă la putere în contra voinţei ţării, instaurând o nouă odioasă dictatură. (…) Întreaga suflare românească este alături de noi, în entuziasmul nostru curat şi dezinteresat, pus în slujba intereselor superioare ale Neamului, în afara oricărui

[52] ANIC, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 17/1945, f. 8.
[53] *Ibidem*, f. 14.
[54] *Ibidem*, f. 4.
[55] *Ibidem*, f. 10.
[56] *Ibidem*, f. 19.
[57] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12079, f. 228.

sentiment de ură, înfrățiți și solidarizați cu toții, fără deosebire de confesiune, stare socială sau partid politic"[58].

- Atitudine față de propaganda declanșată împotriva lui Ilie Lazăr, considerat organizatorul acțiunilor de contracarare a F.N.D. în rândurile muncitorilor:

„Muncitori români

Sclavajul conștiinței voastre nu poate să mai dureze. Rușinea de a fi cete fără voință, mânate de la spate, trebuie spălată.

Cugetul vostru curat, limpezit în atâtea suferințe ale Neamului, trebuie să vă îndrepte către idealurile adevărate ale Țării.

Toți cei care simțiți cum se deschide prăpastia în față, opriți-vă și îndreptați-vă pașii strângându-vă în jurul lui Ilie Lazăr, luptătorul cu inima curată pentru binele Patriei Românești și fericirea Neamului întreg"[59].

Ceea ce surprindea era violența de limbaj adoptată în adunările publice și în publicațiile F.N.D-ului[60], dar și capacitatea organizațiilor de stânga de a mobiliza cetățenii. La toate acestea, partidele Național-Țărănesc și Național-Liberal au oferit răspunsuri palide.

Între manifestele răspândite în acele săptămâni, foarte interesant este cel de la sfârșitul lunii februarie 1945, prin care unul dintre membrii Uniunii Tineretului Comunist, Ionangelo Pompilian, își anunța retragerea din rândurile organizației. Textul demisiei a fost tipărit sub forma unui manifest, probabil de unul dintre partidele țărănesc sau liberal, fiind folosit, astfel, în războiul declarațiilor dintre cele două tabere. Scrisoarea îi era adresată lui Nicolae Ceaușescu, secretarul C.C. al U.T.C., și reprezenta un fel de rechizitoriu la adresa comuniștilor: „Am crezut în ideile generoase pe care le-a aruncat doctrina comunistă în lume.

Cred, încă, în ele.

Pentru aceasta – și te rog să te gândești la cele ce-ți scriu – mă retrag din lupta politică, pentru ca în ciocnirea de patimi și în dezlănțuirea de ură pe care inevitabil o veți produce, să nu mă condamn mai târziu.

Cred în ideea care ne-a înfrățit în suferință. Nu cred, însă, în oamenii care astăzi o reprezintă. Nu cred în oamenii voștri; nu cred în metodele voastre.

Desconsiderați omul, ori el e singura realitate în jurul căreia se antrenează lupta noastră.

Sunteți prinși de mitul victoriei cu orice preț peste suflete și cadavre omenești.

Veți pierde lupta dacă nu vreți să câștigați încrederea maselor largi ale tineretului care nu e contra voastră, ci care vă vrea altfel.

Învățați să iubiți, nu să urâți.

Învățați să fiți înțelegători și nu pătimași"[61].

Este vorba despre o critică a metodelor adoptate în lupta politică, făcută de cineva din interiorul organizației comuniste de tineret.

---

[58] *Ibidem*, f. 229.
[59] *Ibidem*, f. 279.
[60] Vezi colecțiile ziarelor „Scânteia", „România liberă" și presa organizațiilor din componența F.N.D.
[61] A.N.I.C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 17/1945, f. 5.

Propaganda „prin convingere” din presa Partidului Comunist şi a organizaţiilor afiliate, poate fi consultată de oricine este interesat în bibliotecile publice. Noi ne vom concentra atenţia asupra metodelor de constrângere pentru mobilizarea la manifestaţii, adoptate de organizaţiile de stânga, aşa cum acestea apar în documentele din arhive.

Metode de constrângere folosite de F.N.D. pentru mobilizarea la manifestaţii împotriva guvernului

Principalele revendicări ale manifestaţiilor organizate de F.N.D. erau: realizarea imediată a reformei agrare, schimbarea prefecţilor şi primarilor cu persoane apropiate de organizaţiile de stânga („reprezentanţi ai poporului”), aducerea la conducerea ţării a unui guvern F.N.D., întărirea legăturilor cu U.R.S.S. De multe ori, documentele atestă că la manifestaţiile organizate în oraşele mai importante participau cetăţeni din afara localităţii sau a regiunii respective, aduşi cu diferite mijloace de transport. Era o modalitate de a se raporta participarea unui număr cât mai mare de manifestanţi, dar şi de a impresiona pe localnici.

Hotărârile luate în şedinţele Frontului Naţional Democrat au fost aplicate în toată ţara. Rapoartele primite „la centru”, publicate în presă, exprimau, de cele multe ori, o situaţie în contradicţie cu documentele emise de Poliţie şi Jandarmerie. Exagerări au fost, probabil, şi de o parte, şi de alta (unii exagerând spre maximum, ceilalţi încercând să diminueze amploarea fenomenelor, ca de exemplu, cota de participare a populaţiei). Cu toate acestea, o serie de rapoarte ale instituţiilor statului au multe elemente comune: metodele de constrângere folosite de organizaţiile de stânga pentru mobilizare, lipsa de adeziune a populaţiei faţă de ideile lansate, încrederea în capacitatea generalului Nicolae Rădescu de a pune ordine în ţară. Considerăm că, datorită acestor puncte comune, documentele emise de Poliţie şi de Jandarmerie sunt credibile. Din aceste materiale se desprinde faptul că indicaţiile Anei Pauker de la sfârşitul lunii ianuarie 1945 au fost urmate întocmai, dar, ca şi mai târziu (pentru o perioadă de 45 de ani), ceea ce conta era raportarea, chiar fictivă, a planului îndeplinit.

În tot acest război al declaraţiilor, cele câteva discursuri ale generalului Nicolae Rădescu reflectă, credem, cu destulă precizie realitatea. Şeful guvernului era bine informat şi a încercat, cel puţin de-a lungul lunii februarie, să semnaleze derapajele, subliniind că era hotărât să facă faţă oricăror împrejurări şi, în conformitate cu legile ţării, să impună respectarea ordinii.

Un moment de referinţă în lupta politică din luna februarie 1945 l-a constituit discursul premierului de la sala „Aro” din Capitală. Pentru duminică, 11 februarie 1945, generalul Nicolae Rădescu a lansat cetăţenilor invitaţia de a participa la „o consfătuire” anunţată că se va desfăşura la sala „Scala”. Cu o zi înainte, sala a fost ocupată de susţinători ai organizaţiilor de stânga[62]: „potrivit instrucţiunilor date de Consiliul F.N.D-ului, un grup de cca. 200 lucrători C.F.R-işti, în după-amiaza acestei zile [10 februarie 1945 – n.n.] au cumpărat bilete pentru spectacolul de la cinematograful «Scala», iar seara, când s-a terminat reprezentaţia, muncitorii au refuzat să părăsească sala. În acea zi, pe la orele 23, au mai venit la «Scala», în mai multe autocamioane, câteva

[62] Despre atitudinea adoptată faţă de discursul premierului, vezi şi *Un sfert de veac de urmărire*…, pp. 260-261.

sute de muncitori, care, împreună cu cei de la C.F.R., au rămas peste noapte în sală”[63]. A doua zi dimineață, în sală se permitea doar accesul membrilor F.N.D., până la ora începerii discursului în clădire fiind prezente circa 4000 de persoane (în sală şi pe holuri). Mulțime se adunase şi în fața cinematografului, manifestând „în ordine pentru M.S. Regele, pentru armată şi pentru Dl. General Rădescu”[64].

Ocuparea sălii de către reprezentanți ai F.N.D., cu scopul de a produce incidente, a determinat dejucarea planului printr-un gest simplu: generalul Nicolae Rădescu s-a adresat populației Capitalei într-o altă sală, la distanță de câteva sute de metri față de locul stabilit inițial, iar cuvântarea a fost radiodifuzată. În acest fel, mulțimea care nu a putut pătrunde în sala deja ocupată, a putut asculta discursul, aşa cum, de altfel, se dorea. Premierul şi-a exprimat opiniile asupra câtorva probleme de actualitate: îndeplinirea programului de guvernare, atitudinea hotărâtă împotriva discreditării guvernului şi a luptei politice „vătămătoare”, libertatea presei, eforturile pentru susținerea războiului, înfăptuirea reformei agrare după încheierea ostilităților pe front[65].

Reacția şefului Cabinetului la ofensiva F.N.D. a fost una inteligentă, pentru că şi-a îndeplinit scopul: să arate cetățenilor, indiferent de formațiunea politică din care făceau parte, adevărul. La rândul său, auditoriul a interpretat ocuparea sălii „Scala” de către F.N.D. ca pe o acțiune ilegitimă. Din această cauză şi pe fondul atacurilor publicate constant în presa afiliată Partidului Comunist, după discurs, mai multe zeci de persoane s-au deplasat spre redacția ziarului „Scânteia”, unde s-au produs incidente[66]. În plus, pe străzi s-a scandat „Jos teroarea din sindicate!”[67], iar majoritatea cetățenilor, probabil impresionați de mesajul premierului, s-a deplasat spre Palatul Regal (simbolul stabilității şi al continuității constituționale), unde a manifestat paşnic[68].

Unul dintre miniştrii social-democrați, Theodor Iordăchescu, într-o şedință a Consiliului F.N.D., recunoştea eşecul propagandistic al acțiunii organizațiilor de stânga din ziua de 11 februarie 1945: „În chestiunea interpretării libertăților democratice, nu ştiu dacă şi gestul nostru de a ocupa «Scala» a fost potrivit, căci el a fost exploatat în opinia publică ca o măsură a noastră de a interzice lui Rădescu să țină întrunirea”[69].

---

[63] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 4, f. 29. În dimineața zilei de 11 februarie 1945, Inspectoratul General al Jandarmeriei informa Direcțiunea Generală a Poliției că „la orele 7,30’, delegații şi celulele lor din fabrica Malaxa, I.U.R., Dâmbovița, Postăvăria Română, Filatura Românească de Bumbac şi din alte întreprinderi urmează a pleca cu maşinile din uzinele Malaxa, în scopul de a ocupa Cinematograful Scala, unde urmează a-şi ține cuvântarea anunțată Dl. General Rădescu, Preşedintele Consiliului de Miniştri. În dimineața acestei zile, la orele 4,30’, s-au adunat delegații şi celulele lor din uzinele Malaxa şi au plecat cu patru maşini spre oraş, la orele 5,30’ urmând a mai pleca încă două maşini. Majoritatea delegaților posedă pistoale” (*Ibidem*, vol. 5, f. 81).

[64] *Ibidem*, vol. 4, f. 29.

[65] Vezi textul declarațiilor în *Un sfert de veac de urmărire*…, pp. 253-260.

[66] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 4, f. 30.

[67] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 16/1945, f. 7.

[68] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 4, f. 30.

[69] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 5/1945, f. 7.

Datorită reacției grupărilor de stânga, în ziua următoare, premierul s-a adresat țării, prin intermediul postului național de radio. El a explicat decizia schimbării locului întrunirii și a făcut un apel către muncitori: „să nu vă lăsați amăgiți de alții, a căror coadă de topor ați ajunge, ci să vă vedeți cu stăruință de lucru, ceea ce este de covârșitoare importanță în vremea de față”[70].

Aparatul de agitație al F.N.D. s-a pus din nou în mișcare, prin convocarea unor manifestații în toată țara, ca răspuns la unele afirmații din discursul generalului Rădescu. La București, întrunirea a avut loc la 13 februarie, în Piața Națiunii și apoi în Piața Palatului, cu participarea unor membri ai guvernului. Propaganda comunistă anunța participarea unui număr impresionant de persoane[71], dar documentele Poliției estimau „un număr de 25-30.000 muncitori, cei mai numeroși fiind muncitorii cfr-iști, stb-iști și cei de la «Malaxa»”[72]. Mitingul s-a încheiat cu aclamarea textului unei moțiuni, în care se exprima „indignarea” față de atitudinea premierului.

O sinteză a Poliției, care redă evoluția situației pe parcursul acelor zile, subliniază un lucru interesant – dezinteresul participanților față de manifestația organizată de F.N.D. în Capitală: „În general, muncitorimea a fost lipsită de interes și entuziasm față de această manifestație și în rândurile lor (sic!) s-a remarcat multă îngrijorare în ce privește modul cum se va desfășura această manifestație de stradă. Din această cauză, numeroși muncitori au căutat să se strecoare din coloane, iar alții chiar din localul întreprinderilor au încercat să plece spre locuințe. La unele fabrici, încolonările s-au făcut prin apel nominal, iar cei care refuză să participe erau însemnați pe note și amenințați cu sancțiuni.

Menționăm faptul că lucrătorii de la ziarul «Universul» au refuzat să participe la manifestație.

În Piața Națiunii au fost câteva incidente, din cauza celor care au strigat «Trăiască Generalul Rădescu», fiind considerați elemente reacționare și imediat au fost ridicați de către poliția de ordine a F.N.D-ului”[73].

După ce manifestanții ajungeau la locul stabilit pentru miting, li se transmiteau lozincile pe care trebuia să le strige. Acestea erau, de multe ori, în contradicție cu opiniile participanților, iar unii dintre ei refuzau să le scandeze. De exemplu, după manifestația din București, un agent al S.S.I., „I. Vlădescu”, relata: „lucrătoarele, în special, se plângeau că nu pot merge la manifestație și nu pot striga ce li se pretindea. Lucru constatat personal, chestionând mai multe lucrătoare, care, după plecarea coloanei, ieșeau din ascunzișuri (dărâmături)”[74].

Se pare că metoda apelului nominal în întreprinderi a participanților la manifestații era una generalizată. Pentru că aceasta nu dădea roadele scontate – aproape jumătate din numărul celor înscriși pe liste nu mai ajungeau la locul de desfășurare a

[70] *Un sfert de veac de urmărire*…, pp. 264-266.
[71] Vezi discuțiile despre exagerările din presa comunistă la Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, Editura All, 1996, p. 194.
[72] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 4, f. 31.
[73] *Ibidem*, f. 32.
[74] A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar nr. 97/1945, f. 204.

manifestației –, după un timp, reprezentanţii F.N.D-ului au aplicat o altă tactică: sindicatele dispuneau ca „apelul să nu se mai facă la plecarea de la fabrică, ci la locul de întrunire, pentru a se putea verifica prezenţele şi aplica pedepse”[75].

În multe locuri din ţară se manifesta neîncredere în argumentele propagandei F.N.D. De exemplu, Inspectoratul Regional de Poliţie Timişoara transmitea un raport despre starea de spirit a populației în urma cuvântării premierului: „Se comentează intens că actualul Prim Ministru este singurul care poate face faţă situației. De asemenea, aceste discursuri au contrabalansat, lăsând cu mult în umbră manifestațiile, întrunirile și campania dezlănţuită pentru răsturnarea guvernului, iar în rândurile muncitorilor aceste discursuri au făcut o profundă impresie, începând a-şi da seama de purul adevăr”[76].

Chestura Ploieşti făcea un raport amănunţit despre situaţia din Câmpina: „Cuvântarea [premierului – n-n.] a fost primită cu satisfacţie de către populaţia conştientă, care, în majoritate, acuză sistemul şi piedicile ce se pun în calea guvernării de unele grupări politice, în aceste timpuri destul de grele pentru ţară. (…) Cu ocazia manifestației muncitoreşti din ziua de 13 februarie 1945 ce a avut loc la Câmpina, în semn de protest faţă de cuvântările D-lui Prim Ministru G-ral Rădescu, din zilele de 11 şi 12 februarie a.c., s-a observat că mulţi muncitori au căutat să nu ia parte la manifestaţie, deşi delegaţii comitetelor de fabrică şi ateliere se postaseră din timp la ieşirile întreprinderilor, obligând pe muncitori să se încoloneze în rândurile manifestanţilor. Parte dintre muncitori au rămas ascunşi prin ateliere.

De remarcat este faptul că din numărul de peste 5000 muncitori ce există în regiunea Câmpina, nu au luat parte la manifestaţiuni decât cca. 1000 muncitori”[77].

Minerilor din Valea Jiului li se cerea, constant, mărirea producţiei, pentru a se satisface nevoile frontului şi a se îndeplini condiţiile Armistițiului. În această zonă a ţării propaganda organizațiilor de stânga a fost intensă, pentru că se miza pe adeziunea masivă a celor pe care pretindeau că îi reprezintă. Însă și aici, datorită metodelor violente adoptate, adeziunea la programul F.N.D. nu era semnificativă. Între lozincile propagandistice şi ceea ce li se oferea cu adevărat minerilor era o diferenţă enormă. De exemplu, la magazinele întreprinderilor, alimentele se puteau procura numai dacă pe carnetul de consum era pusă viza sindicatului[78]. Una dintre metodele de constrângere pentru participarea la manifestații era ameninţarea cu rețineri salariale pentru cei care refuzau. Astfel, la Lonea, cu o seară înaintea unei adunări programate, membri ai F.N.D. „au anunţat muncitorii de la întreprinderile carbonifere, personal cât şi prin condica de aviz a minelor, ca să participe în mod obligatoriu la această manifestație toţi muncitorii, deoarece cei ce vor lipsi de la manifestații li se va reține salariul pe februarie, cum şi procentele ce urmează a primi în cursul lunii”. În ciuda acestor presiuni, la întrunire au participat numai 300-400 persoane, iar discursurile în care se afirma că dacă generalul Rădescu nu părăseşte şefia guvernului, atunci vor merge la Bucureşti să-l

[75] *Ibidem*, f. 108.
[76] *Ibidem*, f. 110.
[77] *Ibidem*, f. 150.
[78] Idem, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 120/1945, f. 326.

oblige să plece, au stârnit îngrijorarea „*dacă nu se va întâmpla o rebeliune, la fel ca cea din ianuarie 1941, pusă la cale de către legionari* [subl. n.]”[79].

La sate, propaganda agresivă se realiza prin intermediul Frontului Plugarilor, aşa cum se stabilise în şedinţe. De exemplu, în judeţul Hunedoara practicile folosite au atras nemulţumirea celor care se vedeau târâţi cu de-a sila în luptele politice. Astfel, reprezentanţii Frontului Naţional Democrat ameninţau că dacă ţăranii „nu se vor înscrie în organizaţia Frontului Plugarilor, se joacă cu moartea” şi adunau semnături cum că cetăţenii cer reforma agrară imediată sau că au participat la adunări fictive. Ca un exemplu, Siguranţa transmitea cazul comunei Dobra, „unde câţiva locuitori au fost puşi să semneze în nişte tabele că în această localitate a fost o foarte mare demonstraţie contra guvernului, pe când, în realitate, nu a fost decât adunarea Frontului Plugarilor, la care au participat 6 locuitori, toate acestea fiind făcute numai ca să se dea o cât mai mare amploare articolelor din ziare”[80]. În această situaţie, pe drept cuvânt, ţăranii erau „îngrijoraţi şi se întreabă cum de alte organizaţiuni politice nu fac propagandă pe sate, ci numai organizaţiile ce compun F.N.D.”[81].

În legătură cu documentarea manifestaţiilor organizate în ţară împotriva guvernului Rădescu, ne-a atras atenţia un material depozitat în arhiva Cancelariei C.C. al P.C.R., intitulat „Note asupra manifestărilor oamenilor muncii, ce au avut loc în lunile ian[uarie] şi febr[uarie] 1945 în Capitală şi în ţară pentru un guvern F.N.D.”[82].

Documentul, reprezentând o sinteză de presă, prelua informaţii din ziarul „Scânteia” din 12 februarie, care, pe prima pagină tipărea ştirea că *Peste 100.000 de cetăţeni au manifestat ieri în ţară, cerând un guvern F.N.D.* (ediţia cotidianului cuprinde reportaje, telegrame şi moţiuni transmise din Bucureşti şi din ţară despre manifestaţiile din acele zile)[83] şi din mai multe numere din „România liberă”. Sunt prezentate, cu exagerări vădite, pe localităţi şi pe zile, manifestaţiile organizate de F.N.D. Datorită documentelor emise de Inspectoratele Regionale de Poliţie şi de Jandarmerie, putem face câteva observaţii[84].

Spre exemplu, în legătură cu situaţia de la Timişoara, pe prima pagină a ziarului „Scânteia”, apărea următoarea ştire: „Azi dimineaţă s-a ţinut în localitate o mare întrunire cetăţenească, la care au participat peste 35.000 de persoane, din toate straturile sociale ale oraşului nostru. (…) Cetăţenii, prin aplauzele lor puternice, au subliniat voinţa lor fermă de a încredinţa destinele ţării singurului guvern capabil, format de Frontul Naţional-Democrat”[85]. Documentele Poliţiei descriau manifestaţia din 10 februarie, la care au participat 2.500 persoane[86]: „La această adunare s-a observat că majoritatea participanţilor a fost compusă din muncitori din fabrici, care au fost aduşi cu forţa; în special reprezentanţii Partidului Comunist au terorizat pe aceştia ca să ia

[79] *Ibidem*, f. 327.
[80] *Ibidem*, f. 326.
[81] *Ibidem*.
[82] Idem, fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 142/1945.
[83] „Scânteia”, an II, nr. 137, 12 februarie 1945.
[84] Despre exagerările propagandei F.N.D. în legătură cu numărul participanţilor la manifestaţiile organizate în ţară vezi şi Dumitru Şandru, *op. cit.*, p. 82.
[85] „Scânteia”, an II, nr. 137 din 12 februarie 1945, p. 1.
[86] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 4, f. 6.

parte la această adunare în număr cât mai mare, dându-le la unele fabrici chiar masa gratuit în acea zi, pentru a nu se mai duce acasă. O parte dintre muncitori au protestat contra acestei obligații, declarând că nu de aceea s-au înscris în sindicate, ca să manifesteze contra autorităților și Guvernului, unde ei nu sunt chemați de a-i judeca și de a striga «Jos cu ei» (...). Muncitorii sunt nemulțumiți deoarece nu înțeleg ca prin înscrierea lor în sindicate să constituie o obligație de a face parte dintr-un anumit partid politic, ei considerând că sindicatul reprezintă un organ de revendicări de ordin profesional, muncitorii nefiind obligați a milita pentru anumite idei politice. (…) Manifestația nu a avut succesul așteptat, oratorii erau aplaudați când nu trebuia, populația era nepăsătoare și neatentă la ceea ce se vorbea”[87]. Muncitorii și funcționarii particulari reacționau față de amenințările sindicatelor „că nu li se vor mai face nici un fel de înlesniri și nu vor mai primi de la Cooperativa «Victoria» din localitate haine, încălțăminte și alte articole de primă necesitate, dacă nu se înscriu în cadrele partidului F.N.D. (sic!) și nu vor participa cu toții la adunările și manifestațiile făcute de F.N.D.”, prin fuga de la locul adunărilor. În plus, „aceștia discută că nu vor ca pentru viitor să fie considerați «calul de bătaie» și ei să fie aceia care să răscumpere păcatele altora, luând ca exemplu cele întâmplate și suferite de muncitori în urma regimului legionar”[88].

Pentru localitatea Țintea-Băicoi, documentul din arhiva Cancelariei C.C. al P.C.R. consemnează că, la 12 februarie 1945, „24.000 locuitori organizați cer guvern F.N.D.”[89]. Numărul participanților este în mod clar exagerat. Nu avem date exacte despre numărul locuitorilor din Țintea-Băicoi la începutul anului 1945, dar pentru orașul Băicoi, datele recensămintelor accesibile sunt următoarele: în 1930 localitatea avea o populație de 10.117 locuitori, iar în 1977 erau 17.440 locuitori. Dacă presupunem că în 1945 orașul Băicoi avea în jur de 12.000 locuitori, comuna Țintea nu putea avea o populație la fel de mare[90].

Pentru Brăila, ziarul „Scânteia” publica știrea: *8.000 de cetățeni au cerut la Brăila un guvern al F.N.D.*[91]. Un document al Poliției descria evenimentele care au avut loc în oraș, la 4 februarie 1945: „la Brăila, 1.500 persoane, [au manifestat – n.n.] pe străzi, apoi la cinematograful Comunal, unde s-au ținut discursuri”; la întrunire au participat și delegați din teritoriul rural, care au cerut învestirea unui guvern F.N.D[92]. Peste câteva zile, rapoartele aduceau noi precizări: „În ziua de 3 februarie 1945, toți delegații de fabrică au fost chemați să se prezinte la sediul partidului comunist, unde li s-a pus în vedere că sunt pasibili de pedepse foarte grave dacă nu vor aduce la îndeplinire ordinele primite, pentru ca toți oamenii din subordinele fiecăruia să fie prezenți la întrunire spre

[87] *Ibidem*, f. 62.
[88] *Ibidem*, f. 115.
[89] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 142/1945, f. 4. În ziarul „România liberă”, telegrama transmisă cu acel prilej avea următorul conținut: „Locuitorii comunei Țintea-Băicoi, în număr de circa 24.000, organizați în sindicate, Frontul Plugarilor, Uniunea Patriotică, Partidul Comunist, Partidul Social-Democrat, Tineretul Comunist vă asigurăm de devotamentul nostru și că nu vom înceta lupta până ce nu vom avea un guvern al F.N.D. Delegatul F.N.D. Băicoi, Nicolae Alexe” („România liberă”, an III, nr. 168 din 16 februarie 1945, p. 2).
[90] Informații preluate de la http://primariabaicoi.ro, consultat la 25 februarie 2013.
[91] „Scânteia”, an II, nr. 131, marți, 6 februarie 1945, p. 5.
[92] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 3, f. 224.

a cunoaşte toţi lozincile împotriva lui Iuliu Maniu şi a guvernului şi a tuturor acelora care s-ar pune în calea lor. Femeile şi copiii care au fost luaţi cu forţa la manifestaţie, în timp ce parcurgeau străzile oraşului, văzând că sunt insultaţi de către şefii lor de fabrică pentru că nu strigau «Jos Guvernul» sau alte lozinci ale acestora, au început să fugă din rândurile manifestanţilor, astfel că elementele comuniste alergau după ei pe străzi spre a-i aduce înapoi la manifestaţie.

După terminarea manifestaţiei, conducătorii comunişti s-au informat asupra celor care au fugit de la manifestaţie – considerând aceasta ca o dezertare de la datorie – spre a-i îndepărta pentru totdeauna de la muncă, fiind consideraţi ca elemente fasciste. Populaţia locală, faţă de această manifestaţie impusă cu astfel de silnicii, o consideră ca un act de teroare, provocată de un număr de elemente care au tot interesul de a produce învrăjbire şi dezorientare în sânul populaţiei, pentru ca în această atmosferă nebuloasă să instaureze un regim comunist”[93].

Manifestaţia din Târgovişte a fost prezentată de presa comunistă ca un mare succes: *10.000 de cetăţeni au manifestat la Târgovişte cerând schimbarea guvernului*[94], informaţie preluată de documentul din Cancelaria C.C. al P.C.R. (pentru ziua de 7 februarie este trecut: „10.000 cetăţeni manifestează pentru F.N.D.”)[95]. La fel, în Ploieşti, la 5 februarie 1945 ar fi avut loc „manifestaţia a 30.000 cetăţeni pentru un guvern F.N.D.”[96]. Un document al Inspectoratului Regional de Poliţie Piteşti, din 5 februarie 1945, transmitea informaţii despre manifestaţiile organizate de F.N.D. la Târgovişte, la care au participat 1.500 de persoane, şi la Ploieşti, unde au demonstrat aproximativ 200 persoane[97].

Aceeaşi situaţie se remarcă pentru regiunea Dobrogea. Astfel, la Constanţa, documentul din arhiva C.C. al P.C.R. consemna pentru ziua de 7 februarie 1945 „demonstraţia a 30.000 cetăţeni [care] cer un guvern F.N.D.”[98]. La Tulcea, pentru aceeaşi zi, era notată „adunarea a 5.000 cetăţeni [care] cere guvern F.N.D.”[99].

Era vorba, probabil, despre manifestaţiile din 4 februarie 1945. Două documente emise de Inspectoratul Regional de Poliţie Constanţa transmiteau amănunte despre ceea ce s-a petrecut în oraş. Primul, emis chiar în acea zi, relata despre manifestaţia a aproximativ 3.500 persoane, pe străzile principale ale oraşului şi apoi în Piaţa Grand, unde erau instalate mai multe megafoane[100]. Al doilea document, datat 5 februarie 1945, consemna şi alte amănunte: ar fi participat aproximativ 2.800 persoane, dintre care: „500 ţărani din judeţ, 500 funcţionari, 22 gardieni publici, restul muncitori”; conducătorii manifestaţiei au fost: prefectul judeţului, Victor Duşa, primarul Constanţei, Popescu – aşadar, reprezentanţii autorităţii de stat în teritoriu –, şeful organizaţiei

[93] *Ibidem*, vol. 5, f. 12-13.
[94] „Scânteia”, an II, nr. 131, marţi, 6 februarie 1945, p. 5.
[95] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 142/1945, f. 4.
[96] *Ibidem*, f. 3.
[97] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 3, f. 199.
[98] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 142/1945, f. 4. Datările din sinteza de presă sunt aproximative şi sunt preluate, de multe ori, fără citirea atentă a relatărilor corespondenţilor în teritoriu.
[99] *Ibidem*.
[100] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 3, f. 224.

comuniste, Ion Cioroiu; mulţimea purta pancarte cu: „Vrem guvern F.N.D.", „Partidul Comunist Român din Constanţa", „Jos reacţiunea în frunte cu Iuliu Maniu", „Vrem pământ pentru ţărani". S-a citit o moţiune, în care se cerea îndepărtarea guvernului şi înlocuirea lui cu unul al F.N.D-ului, manifestaţia încheindu-se în linişte[101].

Și pentru celălalt oraş important al Dobrogei, Tulcea, documentele Poliției estimau că la 4 februarie 1945, a avut loc o manifestaţie cu participarea a 800 persoane, cu precizarea că „nu s-a manifestat pe străzi", ci doar în sala cinematografului „Select"[102].

Procedeul de a se mări artificial numărul participanţilor la întruniri a fost sesizat şi de către Jandarmerie. De exemplu, despre manifestaţia organizată la Lugoj, la 16 februarie 1945, ziarul local „Cuvântul Naţional-Democrat" publica articolul intitulat *La Lugoj, 3.000 cetățeni au cerut un guvern F.N.D.* În realitate, se afirma într-un document emis de Legiunea de Jandarmi Severin, la manifestaţie nu au participat decât aproximativ 300 persoane[103]. Manifestaţia de la Lugoj, prezentată de propaganda partidelor de stânga ca o reacţie reuşită la discursul generalului Rădescu din ziua de 11 februarie 1945, a făcut obiectul unui raport al Siguranţei din Timişoara către Direcţia Generală a Poliţiei. În document, întrunirea era prezentată ca fiind un eşec, deoarece discursul premierului a produs „o vie şi mare mulţumire", considerându-se că „atmosfera politică încărcată, precum şi atacurile violente contra guvernului şi asupra câtorva persoane proeminente ale vieţii politice de la noi s-au spulberat, consolidându-se poziţia de guvernare a D-lui Prim Ministru şi a guvernului prezidat de D-sa, întărind ordinea internă, Siguranţa Statului şi încrederea populaţiei în actualul guvern". Atmosfera favorabilă executivului era preponderentă în regiune, „lăsând cu mult în umbră manifestaţiile, întrunirile şi campania dezlănţuită pentru răsturnarea guvernului, iar în rândurile muncitorilor aceste discursuri au făcut o profundă impresie, începând a-şi da seama de purul adevăr". Ca exemplu, era descrisă „manifestaţia de stradă organizată de F.N.D." în oraş, care, „cu toate străduinţele, a compărut într-o formă palidă, cifrându-se numărul manifestanţilor la circa 500 persoane, care s-au rezumat a striga «Vrem guvern F.N.D., Primar şi Prefect Democrat»"[104].

Pentru a spori neîncrederea faţă de guvernul de coaliţie, o parte a miniştrilor Frontului Naţional Democrat participau la manifestaţiile pe parcursul cărora se cerea înlocuirea Consiliului de Miniştri. De cele mai multe ori, aceştia erau secondaţi de persoane care, în mod legal, reprezentau autoritatea statului în teritoriu, adică prefecţi şi primari. Erau situaţii nemaiîntâlnite până atunci în România. Însuşi unul dintre participanţii la aceste acţiuni, ministrul Muncii, Lothar Rădăceanu, recunoştea: „Noi suntem într-o situaţie falsă. Ţara ştie că suntem în guvern, noi instalăm prefecţi şi facem reforma agrară, ceea ce e contra guvernului"[105].

Cele mai edificatoare exemple, în acest sens, sunt acţiunile pentru înlocuirea prefecţilor din judeţele Teleorman şi Dolj, la care au participat ministrul Gheorghe

[101] *Ibidem*, f. 212.
[102] *Ibidem*.
[103] A.N.I.C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 120/1945, f. 323.
[104] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 4, f. 110.
[105] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 9/1945, f. 4.

Vlădescu-Răcoasa şi subsecretarul de Stat Romulus Zăroni[106], respectiv ministrul Gheorghe Nicolau[107]. Chiar şi în prezenţa miniştrilor, simpatizanţii F.N.D. erau înarmaţi şi atacau trupele Ministerului Afacerilor Interne sau ale armatei, care păzeau instituţiile de stat.

Implicarea directă a unui membru important al conducerii Partidului Comunist în agitaţiile din ţară, a fost dezvăluită de generalul Nicolae Rădescu, în cadrul şedinţei de guvern din 21 februarie 1945. Acuzat că el este cel care provoacă (prin discursul din 11 februarie, prin atitudinea faţă de incidentele de la uzinele „Malaxa" şi desfiinţarea subsecretariatelor de la Ministerul Afacerilor Interne), prim-ministrul ripostează: „Ca să vedeţi unde am ajuns, vă spun că am interceptat următoarea convorbire telefonică din partea doamnei Ana Pauker: «Va pleca din Bucureşti un autoturism. Luaţi seamă ca la atacul prefecturii să procedaţi cu toată vigilenţa. Să nu se întâmple ceea ce s-a întâmplat la Craiova».

Dacă doamna Ana Pauker trebuie să dea directive, dacă este în drept să facă acte criminale, atunci nu eu sunt vinovat că în ţară se duc agitaţii. Eu fac apel la dv., dacă sunteţi în adevăr patrioţi, dacă în adevăr doriţi – aşa cum spune domnul vicepreşedinte – în ţară să fie linişte şi nu dezastru, scoborâţi în conştiinţa dv. şi dacă, în adevăr, sunteţi patrioţi, reveniţi la calea bună, să colaborăm în interesul ţării, pentru că altminteri, realmente mergem către dezastru, dar nu din vina mea, ci din vina dv. Eu nu fac nici un act provocator"[108].

Un alt moment semnificativ în producerea de agitaţii l-a reprezentat situaţia provocată la Uzinele „Malaxa" din Bucureşti, cu ocazia organizării alegerilor pentru comitetul sindical. În esenţă, lucrurile s-au petrecut astfel : majoritatea muncitorilor a cerut ca alegerile să se desfăşoare prin vot secret ; la 19 februarie, alegerile, în plină desfăşurare, au fost întrerupte de reprezentanţii vechiului comitet, controlat de comunişti, producându-se altercaţii violente ; la un moment dat, au pătruns în fabrică

---

[106] Vezi A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 3, ff. 254-257, vol. 4, ff. 160-259.

[107] Vezi i*bidem*, vol. 4, ff. 118-120, vol. 5, ff. 60-84 şi A.N.I.C., Colecţia Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 680/15, ff. 18-23.

[108] A.N.I.C., fond Colecţia Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 680/15, ff. 13-14. În jurnalul său, Ioan Hudiţă a prezentat o altă variantă a intervenţiei generalului Nicolae Rădescu: în vederea organizării unei manifestaţii în Ploieşti, la marginea oraşului au fost oprite mai multe camioane, care aduceau muncitori din Capitală; în unul din aceste camioane se afla Ana Pauker – „Spre marea lor surprindere, când i-au dat jos din camioane şi i-au dezarmat, au dat peste Ana Pauker, zice Rădescu, care conducea această trupă de şoc. Întrebată de ofiţerul de jandarmi ce căuta în Ploieşti, a avut neruşinarea să pretindă că plecau într-o plimbare pe Valea Prahovei. Dar bâtele şi armele care le-au găsit asupra derbedeilor din aceste camioane, la ce vă serveau, dacă mergeaţi la plimbare? D-na Pauker a pus capul în jos şi n-a mai scos o vorbă. După ce li s-au luat declaraţiile de rigoare şi li s-a confiscat armamentul, au fost puşi în libertate şi expediaţi în Capitală" (Ioan Hudiţă, *op. cit.*, p. 379). Ne este greu să credem că discuţia din Consiliul de Miniştri s-a purtat în aceşti termeni. Nu numai că stenograma şedinţei consemnează alte date, dar nici în dosarul din posesia premierului (dacă acesta s-a păstrat complet), despre care aminteşte Hudiţă, nu am găsit un asemenea document (multe documente provenite de la Cabinetul premierului au fost confiscate, după demisia lui Nicolae Rădescu, şi se găsesc în dosarul său de urmărire informativă, vezi A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 121, vol. 4 şi 5).

muncitori înarmaţi, aduşi din alte întreprinderi bucureştene, conduşi de ministrul Gheroghe Gheorghiu-Dej şi de Gheorghe Apostol ; în altercaţie, a fost împuşcat Gheorghe Apostol, secretarul general al Confederaţiei Generale a Muncii[109].

Alegerile comitetului de fabrică la „Malaxa" s-au soldat cu înfrângerea vechii conduceri. Rezultatul votului a fost următorul: „4.500 pentru liberali-ţărănişti şi 700-750 pentru fenedişti"[110].

Aşa cum se hotărâse în şedinţele F.N.D., s-au convocat, din nou, manifestaţii, pentru ca „poporul" să ia atitudine[111]. Pentru a da o importanţă deosebită agitaţiilor, s-a stabilit ca în toată ţara să se desfăşoare întruniri în ziua de 24 februarie 1945. Şi de această dată, convocările au fost lansate pe un ton extrem de violent[112].

---

[109] Vezi pe larg desfăşurarea evenimentelor la Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 200-208, Nicolae Pascu, *op. cit.*, pp. 231-236; în arhive, vezi, de exemplu, A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosarele nr. 12/1945 şi 368/1945, A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12079.

[110] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12079, f. 270.

[111] Într-un stil alert, în puţine cuvinte, Adriana Georgescu, secretara generalului Nicolae Rădescu la Ministerul Afacerilor Interne, redă tensiunea acelor zile şi tragismul lor: „Comuniştii fac manifestaţii aproape zilnic. Membrii comitetelor sindicale nu sunt aleşi prin vot secret, ci prin ridicarea mâinii. În uzine, muncitorii au protestat, cerând votul secret. Comuniştii au chemat atunci, ca să asiste la votul prin ridicarea mâinii, nişte agitatori înarmaţi. Muncitorii nu au arme şi, chiar dacă ar avea, ar fi inutil. Pe străzi, trec în sus şi în jos patrule sovietice. Armata Română e pe front. Partidul comunist, acoperit de Armata Roşie, poate să acţioneze după bunul plac. După ce comitetele sindicale au fost remaniate prin acest procedeu democratic, intră în joc teroarea. Muncitorii cu trei absenţe la manifestaţii sunt daţi afară fără preaviz. Camera muncii amână *sine die* toate reclamaţiile şi dreptul la grevă a fost abolit, fiindcă «ţara este în stare de război şi lucrează pentru armată». «Lucrează pentru armată...» Muncitorii sunt târâţi de mai multe ori pe săptămână la diferite manifestaţii, ca să ceară alt guvern şi moartea reacţiunii. «Reacţiune» înseamnă tot ce nu este comunist. La şedinţele Consiliului de Miniştri, comuniştii din guvern îşi neagă responsabilitatea în crearea acestui «stat în stat». Iar postul de radio comunist «România liberă» cere zilnic «democratizarea» armatei, aceeaşi armată citată în ordinele de zi ale mareşalului Stalin" (Adriana Georgescu, *La început a fost sfârşitul. Dictatura roşie la Bucureşti*, ediţie îngrijită de Micaela Ghiţescu, prefaţă de Monica Lovinescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992, p. 35).

[112] Iată, de exemplu, câteva pasaje din „chemarea" lansată de Apărarea Patriotică, Organizaţia Capitalei şi Judeţului Ilfov: „Cetăţeni, bandiţii legionari, slugile lui Hitler, împreună cu bestiile reacţionare, au făcut din nou să curgă sângele luptătorilor pentru libertate.

Ei au tras asupra delegaţilor Confederaţiei Generale a Muncii, în frunte cu preşedintele ei, Gheorghe Apostol, a cărui viaţă este în pericol.

Răspunzător direct pentru evenimentele sângeroase şi de o gravitate excepţională petrecute la Malaxa este generalul Rădescu, autorii morali şi materiali ai atacurilor bestiale săvârşite împotriva muncitorilor sunt Maniu, Ilie Lazăr şi ceilalţi aţâţători reacţionari, care fac jocul lui Hitler.

(…) Afară din guvern cu Rădescu şi miniştrii reacţionari!

Jos fasciştii, moarte lor!

Faceţi zid în jurul organizaţiilor democratice, în jurul conducătorilor voştri!

Predaţi Tribunalului Poporului pe asasini!

Luptaţi pentru un Guvern F.N.D." (A.N.I.C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 17/1945, f. 14).

Cea mai importantă manifestaţie s-a desfăşurat în Capitală şi a constituit obiectul de analiză al unor studii, pe baza documentelor de arhivă[113]. Pentru a nu relua informaţii deja cunoscute, vom face doar câteva precizări. Autorităţile erau informate despre ceea ce urma să se petreacă, iar măsurile de pază la o serie de instituţii din Capitală au fost sporite[114]. La Ministerul Afacerilor Interne, paza a fost întărită, iar pentru ca lucrurile să nu degenereze a fost trimis la faţa locului un procuror militar.

Manifestanţii convocaţi în Piaţa Naţiunii, după audierea unor discursuri, au străbătut străzile până în faţa Palatului Regal şi a Ministerului Afacerilor Interne. Pe traseu, în dreptul Prefecturii Poliţiei Capitalei, din cauza panicii create de explozia unui camion, din mulţime s-au tras spre clădire câteva salve de pistol[115]. În Piaţa Palatului, în timp ce manifestaţia decurgea paşnic, s-a tras în plin asupra cetăţenilor din unele blocuri adiacente pieţei („Generala" şi „Boteanu"). Pentru că grupuri de demonstranţi au încercat să pătrundă în forţă în curtea Ministerului Afacerilor Interne, trupele care păzeau instituţia, la comanda procurorului militar, după somaţiile legale, au tras câteva salve în aer, neproducând victime[116]. Totuşi, în piaţă au fost morţi şi răniţi dintre manifestanţi. Cercetările din acele zile au dus la concluzia că gloanţele extrase din corpurile victimelor nu aparţineau armatei şi că ar fi provenit de la rafalele trase din clădirile care înconjurau piaţa.

Un document din arhiva Comandamentului Militar al Capitalei dezvăluie faptul că în Bucureşti, pentru pregătirea acestei manifestaţii, Partidul Comunist „a împărţit arme, 5-6.000 de pistoale la proprii membri, în afara cadrelor înarmate ale Uniunii Patrioţilor"[117]. În plus, documentul menţiona: „La o fabrică de textile, comuniştii nu au putut împărţi decât 30 pistoale, întrucât majoritatea lucrătorilor au refuzat să le primească.

Foarte mulţi lucrători din cei duşi la Piaţa Naţiunii au fugit spre casă.

Toate sindicatele au ordonat ca muncitorii să fie mobilizaţi şi gata de orice acţiune"[118].

Datorită experienţei acumulate, metodele folosite de reprezentanţii F.N.D. pentru mobilizarea la manifestaţii s-au schimbat. De exemplu, pentru că mulţi dintre cei convocaţi se pierdeau pe traseu, neajungând la locul mitingului, pentru manifestaţia din 24 februarie organizarea a fost mai drastică: în fabrici muncitorii „au fost strânşi cu forţa şi încolonaţi", iar la plecare un delegat al F.N.D. „a luat în primire câte şapte

---

113 Dinu C. Giurescu, *Din documentele guvernării generalului Nicolae Rădescu. Evenimentele de la 24 februarie 1945*, în „Arhivele totalitarismului", anul II, nr. 1-2, 1994, pp. 196-205 şi *Guvernarea Nicolae Rădescu*, Bucureşti, Editura All, 1996, pp. 225-246. O serie de documente au fost publicate în *Un sfert de veac de urmărire*…, pp. 276-280. Vezi şi Nicolae Pascu, *op. cit*, pp. 239-241, Oana Ionel, *Lotul „24 februarie 1945". Propagandă şi înscenare judiciară*, în „Caietele C.N.S.A.S.", Anul III, nr. 1 (5)/2010, pp. 149-182, *Florea Olteanu: un procuror incomod*, interviu de Georgeta Pop, Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 2011.

114 A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 769, vol. 9, ff. 124-126.

115 A.M.R., fond Microfilme, rola F II-3-234, c. 357.

116 *Ibidem*.

117 Idem, fond Comandamentul Militar al Capitalei, dosar nr. 2063, f. 74.

118 *Ibidem*.

lucrători", de care trebuia să aibă grijă pe parcursul demonstrației[119]. Conform unei note informative, la C.A.M. „funcționarii au fost scoși cu mare greutate din birouri, iar [pentru] cei ce n-au vrut au fost întocmite tabele și au fost amenințați"[120].

În seara aceleiași zile, asupra manifestanților care și-au exprimat adeziunea față de Rege și premier s-au tras în plin focuri de pistol automat. Acest episod a fost consemnat doar în procesele-verbale ale procurorilor militari[121], fiind uitat după instaurarea guvernului Groza (nu a făcut obiectul nici unei anchete).

Propaganda făcută înaintea zilei de 24 februarie 1945 a avut și efectul invers: salariații care nu doreau să participe la manifestație, dar încercau să evite eventualele consecințe, în ziua respectivă au lipsit nemotivat de la serviciu[122] sau și-au luat concediu.

În provincie, metodele de presiune ale Frontului Național Democrat au fost mult mai vizibile. De exemplu, după terminarea programului de lucru, muncitorii erau blocați în întreprinderi până în momentul în care ajungeau delegații comuniști să-i ducă, obligatoriu, la manifestație.

Rezidența S.S.I. Galați făcea un raport despre manifestația din 24 februarie din oraș, în condițiile în care însuși comandantul Poliției, impus de F.N.D., contribuia activ la mobilizarea muncitorilor: „Chestorul Poliției locale, Sandu Teodorescu, muncitor la Atelierele C.F.R. din localitate, a pus sub supraveghere toate ieșirile Atelierelor C.F.R. cu gardieni publici, pentru a împiedica astfel plecarea lucrătorilor acestor ateliere și a-i forța de a lua parte la manifestație. La fel a procedat și cu alte întreprinderi, mulți muncitori fiind amenințați și târâți cu de-a sila pentru a manifesta împotriva Domnului General Rădescu și a Guvernului"[123].

Și la Râmnicu Sărat fusese convocată o adunare, într-o sală din oraș. Aceasta trebuia precedată de o manifestație de stradă a muncitorilor, care să ceară instaurarea unui guvern F.N.D. Cu o zi înainte, șeful organizației locale a Partidului Comunist, Marin Gheorghiu-Călugăru, a anunțat că toți muncitorii sindicalizați erau obligați să participe la manifestație[124]. La A.P.A.C.A. și la Manufactura de Tutun C.A.M. apelul a fost respins de către muncitori, pe motiv că ei „lucrează pentru armată, de care sunt plătiți, și că nu au revendicări de natură politică de făcut și că revendicările de ordin profesional le vor ridica înăuntrul instituției la care lucrează, nu pe străzile orașului"[125]. În această situație, Marin Gheorghiu a proferat amenințări: „își dă seama că are de-a face cu un cuib legionar, pe care-l va desființa și că își va nota pe cei care vor lipsi de la manifestație, propunându-i pentru deportare"[126].

După toate aceste discuții, în ziua și la ora stabilite pentru manifestație, lucrul a încetat în toate întreprinderile din Râmnicu Sărat, iar peste tot s-au pus santinele, pentru

[119] A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar nr. 97/1945, f. 205.
[120] *Ibidem.*
[121] Vezi *Un sfert de veac de urmărire*…, pp. 276-283.
[122] A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar nr. 97/1945, f. 205.
[123] *Ibidem*, f. 206.
[124] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 5, f. 66.
[125] *Ibidem.*
[126] *Ibidem.*

ca muncitorii să nu plece până la venirea delegaţilor care trebuiau să-i ducă la locul mitingului. În aceste condiţii, o parte a lucrătorilor din cele două întreprinderi au fugit, prin spărturile din gardurile de incintă.

La Manufactura de Tutun C.A.M., în momentul în care Marin Gheorghiu şi-a făcut apariţia, pentru a prelua muncitorii, „a fost întâmpinat în apropierea fabricii de un grup de circa 30-40 muncitoare de la acea Manufactură, care l-au insultat, spunându-i că ele nu vor să meargă la manifestaţie deoarece au bărbaţii sau fiii pe front şi nu înţeleg să manifesteze contra armatei. Devenind din ce în ce mai agresive, d-l Marin Gheorghiu-Călugăru şi însoţitorii d-sale – între care şi d-l Todiraşcu, hamal la Manufactura de Tutun Belvedere din Bucureşti – au fost nevoiţi să se retragă”[127]. În consecinţă, A.P.A.C.A. şi C.A.M. nu au fost reprezentate de nici un muncitor.

Manifestaţia propriu-zisă s-a desfăşurat cu participarea a circa 100 persoane, în sala unui cinematograf din oraş. Şeful comunist a vorbit despre necesitatea instaurării unui guvern al F.N.D. şi a denunţat autorităţile, care ar fi împiedicat muncitorimea să participe la adunare. După discursurile din sală, manifestanţii au fost opriţi în faţa cinematografului, unde Marin Gheorghiu a vorbit din nou, „înfierând pe cei care nu au luat parte la manifestaţie şi arătând că numai cetăţenii conştienţi ai Râmnicului au fost prezenţi”[128].

Informat despre modul în care s-au desfăşurat manifestaţiile în ţară, generalul Nicolae Rădescu a reacţionat prompt – a pronunţat un discurs deosebit de curajos, transmis, seara, la postul naţional de radio: „Fraţi români!

Cei fără neam şi fără Dumnezeu, aşa cum i-a botezat poporul, au pornit să aprindă focul în ţară şi s-o înece în sânge. O mână de inşi, conduşi de doi venetici, Ana Pauker şi ungurul Luca, caută prin teroare să supună neamul. Vor cădea striviţi.

Acest neam, care a ştiut întotdeauna cum să-şi apere fiinţa, nu de câţiva neisprăviţi se va lăsa acum îngenuncheat.

Sub masca democraţiei, democraţie pe care, la fiecare pas, o calcă în picioare, aceste fioroase hiene nădăjduiesc să ajungă în stăpânirea ţării. Sunt nenumărate blestematele lor fapte, pe tot cuprinsul ţării (…)

Sufletul negru al celor fără neam şi Dumnezeu trebuia, însă, să se încarce cu noi păcate.

Acestea sunt faptele, aceştia sunt oamenii!

Putem, însă, să ne mulţumim numai să constatăm acest lucru, fără ca să ne vină atunci pedeapsa de la Dumnezeu?

Fără îndoială că nu; ca un singur om trebuie să ne ridicăm şi să facem faţă primejdiei.

Eu şi cu armata ne vom face datoria până la capăt.

Fiţi şi voi, cu toţii, la posturile voastre” [129].

Pentru că a îndrăznit să denunţe încercarea de lovitură de stat a F.N.D., discursul generalului Rădescu a fost cenzurat de Comisia Aliată (sovietică) de Control,

---

[127] *Ibidem.*
[128] *Ibidem.*
[129] *România. Viaţa politică în documente, 1945*, coord. Ioan Scurtu, Bucureşti, Arhivele Statului din România, 1994, pp. 149-150.

nefiind publicat în ziare sau redifuzat de postul de radio[130]. Era vorba despre o intervenţie flagrantă în politica internă a României, prin telegrama transmisă de la Bucureşti punându-se în vedere Comisiilor Aliate din ţară să vegheze ca alocuţiunea premierului să nu apară nicăieri în presă şi să nu fie difuzată sub nici o formă.

Discursul generalului Rădescu a fost multiplicat şi răspândit clandestin în mai multe locuri din ţară. Această situaţie este reflectată de documentele emise de autorităţile statului (Inspectorate de Poliţie), care nu fuseseră informate despre cum să procedeze, pentru că ordinul de cenzură era emis de Comisia Aliată (sovietică) de Control şi nu de Ministerul Afacerilor Interne.

De exemplu, la Turnu Severin, discursul a fost tipărit „pe foi volante trase la litograf, sub semnătura gazetei «Independenţa Provinciei»"[131]. Pentru Poliția locală acest lucru nu a reprezentat o ilegalitate, dar, din ordinul împuternicitului Comisiei Aliate de Control, a oprit răspândirea tipăriturii şi a informat Inspectoratul Regional de Poliţie Craiova. La rândul său, această instituție a transmis la Turnu Severin „că nu se poate opri de nimeni difuzarea discursului Primului Ministru al Țării, cu atât mai mult cu cât a fost rostit la radio"[132].

La Craiova, colonelul Voroșilov, din Comandamentul Militar Sovietic, l-a convocat pe chestorul Poliţiei la sediul Comisiei Aliate (sovietice) de Control şi a dispus închiderea tipografiei „Ramuri", pentru că „a tipărit manifeste ale Partidului Liberal fără a avea în prealabil aprobarea Comisiei Aliate de Control". Chestorul a explicat că „afişele sunt difuzate de conducerea Partidului Liberal şi nu cuprind decât extrasul discursului d-lui General Rădescu, Prim Ministru, difuzat la radio, fără nici un fel de provocare", dar nu a avut câştig de cauză. Colonelul Voroșilov „a cerut d-lui Secretar al Chesturii Craiova să dea în judecată pe cei ce au împrăştiat aceste manifeste"[133].

La 25 februarie, discursul premierului a fost citit în cadrul unei manifestații a studenților la Sibiu, organizată pentru a milita pentru „un guvern Maniu-Brătianu-General Rădescu" şi contra F.N.D. şi terorii[134].

La Buzău, în ziua de 26 februarie 1945, un ofiţer sovietic, reprezentant al Comisiei Aliate de Control din localitate, a convocat „toţi redactorii responsabili ai ziarelor din acel oraş, cu care ocazie li s-a pus în vedere acestora de a nu da publicităţii nici un articol sau comentariu în legătură cu discursul D-lui Prim Ministru, care a fost radio-difuzat în seara zilei de 24 februarie a.c."[135].

În ciuda tuturor evidenţelor (şi a documentelor întocmite la faţa locului de procurorii militari), incidentele din timpul manifestaţiilor şi discursul premierului au constituit motivele declanşării unor campanii de presă de o violenţă nemaiîntâlnită. Era limpede că guvernul de coaliţie nu mai putea lucra, iar propaganda comunistă realizase ceea ce urmărea de multă vreme: inducerea ideii că ordinea în ţară nu putea fi menţinută, cu repercusiuni asupra desfăşurării acţiunilor militare de pe front. În ultima

130 *Un sfert de veac de urmărire*…, pp. 285-286.
131 A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 4, f. 270.
132 *Ibidem*.
133 *Ibidem*, vol. 5, f. 88.
134 *Ibidem*, vol. 4, f. 271.
135 *Ibidem*, vol. 5, f. 109.

şedinţă a guvernului, Constantin Bébé Brătianu, ministru liberal, făcea o paralelă între motivele demisiei premierului Sănătescu şi dorinţa forţelor de stânga ca generalul Rădescu să facă acelaşi lucru: „Este o chestiune foarte simplă: noi cu toţii am fost de acord ca domnul general Sănătescu să prezinte Regelui demisia guvernului. A fost o carenţă a autorităţii de stat şi noi am fost gata şi am demisionat, dacă primul-ministru a înţeles să facă lucrul acesta.

Astăzi, dv. cereţi demisia guvernului, pentru că domnul prim-ministru încearcă să restabilească autoritatea de Stat.

Ei bine, domnilor, tocmai de aceea a plecat domnul general Sănătescu, pentru că era o carenţă a autorităţii de stat. Şi pentru că domnul prim-ministru vrea să facă acest lucru, i se răspunde: să demisioneze, tocmai atunci când, cu toţii, trebuie să-l ajutăm”[136].

Cu toate că situaţia din România era foarte dificilă, Comisia Aliată (sovietică) de Control nu a luat nici un fel de atitudine pentru a încerca deblocarea crizei. Reprezentanţii englezi şi americani în Comisie au insistat în mod repetat pe lângă generalul Vinogradov asupra menţinerii unui cabinet de coaliţie, atunci când devenise clar că divergenţele dintre partidele politice duceau, inevitabil, la destrămarea guvernului[137]. Generalul Nicolae Rădescu, în notiţele sale de la puţin timp după derularea evenimentelor, consemna concluziile discuţiilor cu reprezentanţii U.R.S.S. din Comisia Aliată (sovietică) de Control: „Am încercat, în repetate rânduri, să-i conving că sistemul acesta de a susţine pe comunişti, nesocotind celelalte partide şi lăsând să se producă acte de adevărată anarhie, nemulţumeşte adânc masele mari ale populaţiei şi împiedică apropierea între cele două popoare, pe care noi toţi o dorim. Totul a fost zadarnic. Pentru membrii comisiei de control ruse, poporul se mărginea la cele câteva zeci de mii de muncitori care susţineau pe comunişti. Generalul Vinogradov a avut într-o zi sinceritatea să-mi spună: «Dumneavoastră trebuie să înţelegeţi că noi pentru comunişti avem simpatie»”[138].

Evenimentele ulterioare se cunosc: sosirea în ţară a trimisului Moscovei, Andrei I. Vâşinski, care a impus Regelui schimbarea şefului guvernului şi numirea lui Petru Groza în funcţia de prim-ministru. Era vorba, de fapt, de o schimbare radicală: noul prim-ministru nu mai era o persoană desemnată de Rege, după consultări cu partidele politice, iar membrii guvernului nu mai reprezentau voinţa majorităţii populaţiei, ci doar unele formaţiuni politice minore.

Concluzii

Pe lângă unele rapoarte transmise de unităţile de Poliţie şi de Jandarmerie, între documentele adunate la biroul premierului Rădescu se află câteva scrisori, primite de la personalităţi politice sau oameni simpli, în care se relata despre situaţia din ţară. Aceste

---

136 A.N.I.C., fond Colecţia Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 680/15, f. 101-102.

137 Vasile Vesa, *Conferinţa de la Yalta şi instaurarea guvernului condus de Petru Groza*, în „6 martie 1945. Începuturile comunizării României”, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995, pp. 41-48. Vezi şi o analiză minuţioasă la Dinu C. Giurescu în *Guvernarea Nicolae Rădescu*, Bucureşti, Editura All, 1996, pp. 266-286 şi 334-344.

138 *Un sfert de veac de urmărire*…, p. 75.

informații erau în contradicție flagrantă cu propaganda F.N.D. din presă și redau adevărul: adeziunea slabă a cetățenilor la programul organizațiilor de stânga, teroarea resimțită de populație față de propaganda agresivă, încrederea în capacitatea generalului Nicolae Rădescu de a se opune comuniștilor.

Transcriem o asemenea scrisoare, trimisă președintelui Consiliului de Miniștri de „un simplu muncitor manual", la 22 februarie 1945: „Excelență, în calitatea mea de bun român, deși simplu muncitor manual, vă aduc la cunoștință în câteva rânduri dorințele și necazurile bunilor fii ai acestei națiuni, adică 95%.

Sunteți rugat fierbinte de întreaga națiune conștientă să ne salvați cum veți ști Țara căreia i-am jurat odată credință, să nu credeți cumva căci toți câți zbiară pe stradă sunt blestemați roșii, sunt majoritatea oameni de treabă, care sunt duși cu forța la manifestații, sub amenințarea că vom fi dați pe mâna G.P.U-lui și exilați în Siberia. Oare credeți că aceasta e o democrație? Suntem amendați dacă nu mergem cu șefii, adică cei ce au fost în pușcării, vor mâine să ne fie conducători de țară. Suntem abonați cu forța la ziarul «Scânteia», care nu ne spune altceva decât de ce a fost Stalin și Lenin sau Marx C. (sic!)

Cu toții suntem alături de Țară și Tron, oricând vă stăm la îndemână. Nu lăsați din mână cârma Națiunii. F.N.D-ul vrea să ne transforme țara în republică sovietică, cu colhozuri și nimic pentru noi: să facă asta la ei. De ne veți vindeca de acest cancer, rugăm pe Domnul să vă ție de-a pururi sănătos, iar de ne veți lăsa pe mâna sălbaticilor, vom blestema și țărâna în care vă veți odihni. «Mai bine să cădem cu toții decât să fim vânduți de lașitate». Pot să am răspuns tot pe această cale"[139].

În ședințele Consiliului F.N.D. de la începutul lunii februarie 1945, se dezbătea problema numărului mic de aderenți. Pentru a-și atinge ținta de a prelua în cel mai scurt timp puterea, multe din metodele adoptate de organizațiile de stânga pentru mobilizare la manifestații au fost ilegitime, prin forțarea salariaților să li se alăture.

Cele mai importante pârghii au fost organizațiile sindicale, controlate de Partidul Comunist, la care lucrătorii aderau, de multe ori, din cauza presiunilor exercitate asupra lor. Acestea erau de ordin material: salariații nu puteau să-și procure alimente sau îmbrăcăminte de la magazinele întreprinderilor, dacă nu făceau dovada apartenenței la sindicat. Odată înscriși în sindicate, erau obligați să urmeze întocmai indicațiile liderilor impuși de F.N.D., presiunea cea mai însemnată fiind pentru implicarea în lupta politică.

Reprezentanți ai F.N.D. erau trimiși în întreprinderi cu scopul de a convoca salariații, iar dacă aceștia șovăiau, îi amenințau cu concedierea sau cu reducerea salariilor și a bonusurilor. În plus, pentru că liderii comuniști erau conștienți de slaba aderență sinceră a cetățenilor la ideile lansate, cu prilejul demonstrațiilor existau delegați, care aveau sarcina de a însoți participanții și a-i supraveghea. Pentru că o parte din salariați găseau modalități de a se sustrage participării la manifestații (lipseau nemotivat de la serviciu, își luau concediu în zilele stabilite pentru demonstrații, fugeau din întreprinderi sau se ascundeau înainte de încolonarea pentru deplasarea spre locul mitingurilor, fugeau pe traseu până la locul stabilit etc.), numărul delegaților din partea F.N.D. care se ocupau cu supravegherea a crescut, spre sfârșitul guvernării Rădescu ajungând la o

[139] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 121, vol. 4, f. 173.

proporţie de un activist la şapte participanţi. Aceşti activişti asigurau desfăşurarea mitingurilor conform planurilor organizatorilor, pedepsindu-i pe cei care, de exemplu, îndrăzneau să scandeze alte lozinci faţă de cele stabilite (erau consideraţi reacţionari şi arestaţi de gărzile înarmate comuniste). În plus, presa afiliată organizaţiilor F.N.D. prezenta „exprimarea voinţei poporului" peste tot în ţară, adică dorinţa maselor de a fi conduse de un guvern de stânga, mărind exagerat numărul de participanţi la manifestaţii.

Propaganda mincinoasă şi agresivă a F.N.D. se desfăşura şi în mediul rural. Ţăranii erau instigaţi să-şi împartă singuri pământurile moşierilor, în multe locuri acest fapt petrecându-se cu sprijinul muncitorilor aduşi din oraşe. Se realiza, astfel, „înfrăţirea" dintre muncitori şi ţărani. Precauţi, conducătorii F.N.D. făceau propagandă în sate prin intermediul organizaţiei Frontul Plugarilor, cu scopul de a masca implicarea comuniştilor în rezolvarea chestiunii agrare, pentru că spaima cea mai mare era faţă de organizarea colhozurilor, după model sovietic.

Datorită virulenţei de limbaj şi a metodelor agresive de propagandă şi acţiune, nu în puţine locuri din ţară organizaţiile de stânga erau comparate cu Mişcarea Legionară. Era exact reversul propagandei: se milita împotriva aşa-zişilor fascişti, legionari, reacţionari, dar metodele adoptate semănau mult tocmai cu ale mişcărilor extremiste de dreapta.

Manifestaţiile organizate de comunişti în scopul producerii de tensiuni şi, apoi, a înlăturării guvernului Rădescu au fost deosebit de numeroase, mai ales în lunile ianuarie şi februarie 1945. Ele s-au desfăşurat în majoritatea oraşelor din ţară, au fost însoţite de o propagandă deosebită (realizată prin presa organizaţiilor componente ale F.N.D.) şi au întâmpinat, în multe locuri, o rezistenţă slabă din partea autorităţilor. În urma cererilor abuzive ale Comisiei Aliate de Control, forţele de ordine din ţară au fost, treptat, mult diminuate, prin desfiinţarea unor unităţi sau trimiterea lor pe front. S-au creat, astfel, premisele unei riposte ineficiente, în faţa agitaţiilor declanşate de agenţii comunişti. Scopul principal a fost atins: impunerea ideii că în România nu putea fi linişte (necesară sporirii producţiei şi continuării efortului de război) decât dacă se îndeplinea „voinţa poporului", adică instalarea unui guvern al Frontului Naţional Democrat.

Raluca Nicoleta **SPIRIDON**

Învățământul din România în date statistice 1948-1968

Education in Romania as Reflected in Statistics (1948-1968)

At the end of the 1960s, statistical data were drawn up, possibly as a response to external requests coming from international organizations, such as the World Bank, concerned with the economic and social development of the states that intended to become members. The work "Education and Culture in the Socialist Republic of Romania", from which we have extracted statistical data, was written at the Directorate of Statistics. We have displayed a critical approach of the data.

After the Second World War, as a result of a change that had occurred in social politics, reaching a high educational and cultural level was a major target for all the States, including those that had embraced the communist paradigm and those that had implemented policies on social distribution of the national income. For that reason, statistical data mirrored an impressive evolution. Illiteracy, school abandonment and failure to follow the courses of a high school no longer occurred as social phenomena. The number of students increased significantly, as a result of social reforms. Among the major changes that occurred in the communist states, one could notice the development of technical education, politicising all the forms of education as well as social and political punishment for being admitted to higher education programs.

Etichete: educație, analfabetism, regim comunist, statistică, învățământ, România

Keywords: education, illiteracy, communism, statistics, Romania

La finalul anilor ′60, anumite situaţii statistice au fost întocmite, posibil, ca urmare a unor solicitări externe venite din partea unor organisme internaţionale, cum ar fi Banca Mondială, preocupate de nivelul de dezvoltare economico-socială al statelor care intenţionau să devină membre.

Lucrarea *Învăţământul şi cultura în Republica Socialistă România* din care am extras datele statistice, aparţine unui colectiv de la Direcţia Centrală de Statistică, elaborarea planului tematic, îndrumarea şi coordonarea întregii lucrări fiind asigurate de: lectorul universitar Marinache Vasilescu, director general adjunct al Direcţiei Centrale de Statistică, şi dr. Iosif Ferenbac, directorul Direcţiei statisticii populaţiei, sănătăţii, învăţământului şi culturii. Sunt menţionaţi pentru aportul însemnat la întocmirea

lucrării, Gheorghe Lungu, director adjunct şi Maria Firică, şef serviciu, Maria Badiu, Felicia Ioniţă, Elena B. Rădulescu şi Mihail Uivari. Coordonarea şi redactarea generală a lucrării a fost efectuată de dr. Constantin Ionescu, Director General al Direcţiei Centrale de Statistică. Lucrarea a fost clasificată ca fiind de uz intern, editată în Bucureşti în iulie 1969.

Raportările statistice s-au făcut la nivelul anului şcolar 1968/1969, cu repere de referinţă anii 1950/1951 şi 1938/1939, iar în ceea ce ne priveşte vom încerca să abordăm critic aceste date. În privinţa învăţământului de cultură generală s-a estimat faptul că: „la începutul anului şcolar 1968/1969 au fost înscrişi în şcolile generale şi liceele de cultură generală un număr de 3,3 milioane elevi, de peste 2 ori mai mulţi decât în anul şcolar 1938/1939 şi de 1,8 ori mai mulţi faţă de 1950/1951"[1].

Datele statistice sunt impresionante dacă facem comparaţie cu realizările României de până la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial. După recensământul din 1930, „din cei 8 213 592 ştiutori de carte, 85% aveau numai instrucţie primară (indiferent de numărul claselor absolvite). Numărul mare al neştiutorilor de carte în totalul populaţiei ţării (43%) situa România pe unul din ultimele locuri în Europa, mult în urma Franţei, unde numărul ştiutorilor de carte era de 94,6%, a Cehoslovaciei (92,6%), a Belgiei (92,5%)"[2].

Până la al Doilea Război Mondial, abandonul şcolar încă din faza educaţiei primare obligatorii şi imposibilitatea, din cauza taxelor, de a urma cel puţin o educaţie secundară (liceul) nu a fost o situaţie particular românească[3]. România avea însă chiar şi după recensământul din 1948, în condiţiile în care ponderea neştiutorilor de carte scăzuse anual faţă de 1930, un procent însemnat al acestora, mai precis 23,1% însemnând o populaţie de 3 197 278[4]. Dar, în orice caz, măsurarea realizărilor prin cronologie se cuvine a fi nuanţată deoarece extinderea cheltuielilor colective de către guvernele din Europa postbelică – fie a celor care au urmat paradigma comunistă, fie, în celălalt caz, a celor care au schimbat natura şi funcţia statului, accentuând latura sa providenţială „a marcat o ruptură cu epoca în care se gândea că sacrificiul progresului social era o necesitate a progresului economic"[5]. Conform istoricului Tony Judt „anticipând nevoile noii generaţii şi ca parte a unui ciclu mai amplu de reforme sociale,

[1] Coordonator, dr. Constantin Ionescu, Marinache Vasilescu, dr. Iosif Ferenbac, Gheorghe Lungu, Maria Firică, Maria Badiu, Felicia Ioniţă, Elena B. Rădulescu şi Mihail Uivari, *Învăţământul şi Cultura în Republica Socialistă România*, *Date Statistice*, Uz Intern, Bucureşti, iulie 1969, pp. V-XI, inventariată în ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 3749, pp. V-XI.

[2] Ion Alexandru, *Recensămintele României*, Bucureşti, Editura Meronia, 2007, pp. 62-63.

[3] În Europa „până în anii '50, majoritatea copiilor mergeau la şcoală până la 12-14 ani. În multe locuri, educaţia primară obligatorie introdusă la sfârşitul secolului al XIX-lea era aplicată sporadic – copii de ţărani din Spania, Italia, Irlanda şi Europa de Est precomunistă abandonau şcoala, aproape întotdeauna, la începutul toamnei, primăvara sau vara. Educaţia secundară rămânea un privilegiu rezervat clasei de mijloc şi celei superioare. În Italia postbelică, mai puţin de 5% din populaţie avea studii liceale" (Tony Judt, *Epoca Postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Iaşi, Editura Polirom, 2008, p. 362).

[4] Ion Alexandru, *op. cit.*, p. 101.

[5] Francis Dénier, *Istoria politicilor sociale. Europa*, *sec. XIX-XX*, Iaşi, Editura Institutul European, 1998, p. 86.

guvernele din Europa postbelică au introdus schimbări majore în învăţământ. În Marea Britanie, şcoala a devenit obligatorie până la 15 ani (1947) şi mai târziu până la 16 ani (1972). În Italia, unde copii abandonau studiile la 11 ani în primii ani postbelici, şcoala a devenit obligatorie până la 14 ani în 1962. Între 1959 şi 1969, numărul elevilor italieni s-a dublat. În Franţa, care număra în 1950 doar 32 000 *bacheliers* [absolvenţi de liceu cu examen de bacalaureat *n. n.*], proporţia a crescut de peste cinci ori în numai două decenii: în 1970, posesorii unei diplome de bacalaureat reprezentau 20% din segmentul lor de vârstă”[6].

În contextul schimbării politicilor sociale, după al Doilea Război Mondial, asigurarea unui nivel educativ şi cultural cât mai înalt a fost un obiectiv al tuturor forţelor politice, nu în mod singular al Partidului Comunist. Partidele istorice – Naţional Ţărănist[7] şi Liberal[8] aveau foarte bine enunţate în Manifestele Program, direcţii de

[6] Tony Judt, *op. cit.*, p. 362.

[7] În Manifestul-Program al P.N.Ţ. din anul 1945 – Capitolul VI – Cultura Publică prevedea: „O imediată şi adâncă acţiune de ridicare culturală a maselor va trebui să fie grija cea dintâi a unei guvernări democratice. Statul va suporta în cea mai largă măsură cheltuielile de educare a copiilor şi de buna lor dezvoltare fizică, dându-li-se haine, cărţi, rechizite şi cantină gratuit celor săraci. Se vor organiza biblioteci populare şi cămine culturale în toate satele. Învăţământul primar se va bucura de cea mai mare atenţie, el va fi reformat, imprimându-i-se un caracter practic regional. În acest scop şi învăţământul normal va fi dezvoltat în vederea pregătirii învăţătorilor pentru noua şcoală primară. Învăţământul tehnic, profesional, comercial, gospodăresc, rural, muncitoresc, etc. vor fi dezvoltate în acelaşi spirit. Învăţământul secundar teoretic, care este cheia de boltă a întregului învăţământ, va fi întărit prin pregătirea unui corp de elită. Universităţile şi şcolile de învăţământ superior vor fi reorganizate ca să poată corespunde pe deplin misiunii lor în ştiinţă, tehnică, artă, precum şi în formarea de profesionişti. Se va face reeducarea tineretului universitar, în spiritul generos al marilor idealuri democratice şi în interesul statului. Se va revizui corpul profesoral universitar pentru a se stabili autoritatea morală şi ştiinţifică a învăţământului superior. Se va urmări stabilirea de legături culturale, ştiinţifice şi artistice strânse cu U.R.S.S. şi Naţiunile Unite. (Cercul de Studii al Partidului Naţional-Ţărănesc din Banat – Timişoara, *Despre programul Partidului Naţional Ţărănesc cu explicarea programului de Ion Mihalache – vicepreşedinte şi Iuliu Maniu – preşedintele Partidului Naţional-Ţărănesc şi lămuriri suplimentare de Octavian Metea, directorul ziarului „Vestul”*, Timişoara, Tipografia Românească, 1945 în ACNSAS, fond Bibliotecă, Carte nr. 207, pp. 43-44).

[8] În Manifestul-Program al P.N.L., manifest întocmit în jurul datei de 7 iulie 1945 şi care urma să fie difuzat în cadrul congresului partidului, la Problema Culturală se prevedea: „Partidul Naţional Liberal va lupta pentru răspândirea instrucţiei şi educaţiei în întreaga masă a poporului românesc, tinzând să asigure nivelul cultural şi educativ cât mai ridicat. În acest scop va lupta pentru stârpirea analfabetismului şi pentru desăvârşirea personalităţii fiecăruia după propriile sale aptitudini. Partidul Naţional Liberal va da libertate învăţământului tuturor acelora care se pot desăvârşi prin propriile lor mijloace şi va pune la dispoziţia celor meritoşi şi nevoiaşi mijloacele materiale pentru desăvârşirea personalităţii lor, dând gratuitate completă de învăţământ, creând cămine puse exclusiv la dispoziţia celor lipsiţi de mijloace şi asigurând burse. În acelaşi spirit P.N.L. va sprijini înfiinţarea de cămine culturale şi biblioteci în oraşe şi la sate. Ţinând seama de nevoile locale şi generale, P.N.L. se va strădui să pună şcoala la îndemâna elevilor şi studenţilor, creând şcoli tehnice profesionale şi specializate în fiecare regiune, după structura economică a regiunii şi înclinării dominate ale localnicilor. Construcţia localurilor de şcoli va fi reluată, insistându-se asupra unei dotări complete cu material didactic modern. Învăţământul primar va fi

acţiune în privinţa Problemei Culturale, comuniştii au avut însă o mult mai puternică forţă organizatorică şi de ce nu, determinare. Perioada 1944-1947 a fost una intermediară în care interesul special al Partidului Comunist pentru Ministerul Educaţiei s-a concretizat prin „preluarea acestuia de către Ştefan Voitec, lider marcant al P.S.D., partid ce se va transforma într-o formaţiune dirijată de comunişti iar problema transformării corpului profesoral într-o unealtă a noului regim a fost stabilită ca obiectiv de primă importanţă”[9].

Decretul nr. 175 din 2 august 1948 pentru reforma Învăţământului[10], emis de Prezidiul Marii Adunări Naţionale a marcat restructurarea învăţământului românesc, după preluarea puterii de către comunişti, în sensul: organizării exclusive de către stat, politizării excesive, impuse la toate vârstele şcolarităţii (inclusiv grădiniţă), formele şi specialităţile de învăţământ, naţionalizării tuturor şcolilor particulare şi mai ales confesionale[11], a unei centralizări a procesului de învăţământ la nivelul programelor şcolare şi a metodelor de predare.

În România, promovarea accesului la învăţământ a reprezentat nu numai un obiectiv de politică socială dar şi unul politic în măsura în care afirmarea acestui din urmă rol se regăseşte înscris în Decretului nr. 175 din 2 august 1948 pentru reforma Învăţământului - „educarea tineretului în spiritul democraţiei populare”[12] precum şi în discursurile comuniştilor români referitoare la acest subiect. Un obiectiv major al politicii educaţionale promovate de comunişti a fost reprezentat de alfabetizare, declanşată în 1946 şi declarată ca finalizată în 1956. Aceasta s-a adresat şi generaţiilor anterioare care abandonaseră şcoala. Parte a eforturilor modernizatoare de ridicare a nivelului de educaţie, posibilitatea reluării studiilor după depăşirea vârstei de şcolarizare a existat încă din 1904 prin intermediul funcţionării şcolilor sau cursurilor pentru adulţi ca instituţii de învăţământ popular[13].

---

obligatoriu şi gratuit. *Învăţământul complementar – o completare a şcolii primare, va trebui să aibă un caracter tehnic şi profesional, ţinându-se seama de caracteristicile fiecărei regiuni.* Se va da o deosebită atenţie învăţământului agricol şi al mijloacelor tehnice agricole. Învăţământul secundar şi superior va căuta să selecţioneze elitele intelectuale, evitându-se crearea unui proletariat intelectual, îndreptând către îndeletniciri practice pe cei inapţi de munca intelectuală. Corpul didactic de toate gradele va trebui să fie recrutat exclusiv după criteriul meritului şi pregătirii de specialitate. El va fi pus în situaţia morală şi materială de a-şi îndeplini cât mai complet şi efectiv menirea lui. Mişcarea culturală cuprinzând dezvoltarea artelor şi studiilor tehnice va trebui sprijinită şi răspândită cât mai larg” (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 4013, ff.176-177).

[9] Florian Banu, *Câteva consideraţii privind restructurarea sistemului de învăţământ în primul deceniu de existenţă al R.P.R.* în Ilie Popa (coord.), *Experimentul Piteşti – Opresiunea culturii tradiţionale române în timpul dictaturii comuniste*, Piteşti, Fundaţia Culturală „Memoria”, 2007, p. 250.

[10] „Monitorul Oficial”, CXVI, nr. 177, Partea a-I-a/3 august 1948, pp. 6321-6355.

[11] Prevederile art. 35 din Decretul nr. 175 din 2 august 1948 pentru reforma Învăţământului erau întărite şi de publicarea în aceeaşi zi a Decretului nr. 176 pentru trecerea în proprietatea Statului a bunurilor bisericilor, congregaţiilor, comunităţilor sau particularilor ce au servit pentru funcţionarea şi întreţinerea instituţiilor de învăţământ general, tehnic sau profesional (vezi pe larg Florian Banu, *op. cit.*, p. 251).

[12] „Monitorul Oficial”, CXVI, nr. 177, Partea a-I-a/3 august 1948, pp. 6321-6355.

[13] „Şcolile de copii mici, ca şi cursurile de adulţi, sunt întregiri aduse de curând trunchiului şcolii primare care alcătuieşte preocuparea legiuitorilor ţării şi a societăţii româneşti, încă din vremea

Conform raportărilor strict statistice, realizările din timpul perioadei comuniste destinate segmentului de vârstă[14] (14 – 55 ani) au fost mai mari față de cele ale guvernelor din prima jumătate a secolului XX. Inerția populației care depășise însă vârsta propice școlarizării, prinsă în preocupările de zi cu zi și aflată la debutul perioadei de creștere industrială pentru a-i simți imediat binefacerile materiale[15] va face imposibilă o evaluare a modului în care acest proces a ameliorat într-adevăr nivelul de educație. În orice caz, lichidarea analfabetismului a fost și o chestiune de schimbare a generațiilor în condițiile încadrării celor de vârstă școlară în învățământul primar, a creșterii numărului de persoane care urmau învățământul gimnazial, liceal și superior, și a scăderii progresive a impactului pe care procentul de analfabetism al generaților mai vârstnice îl vor avea asupra statisticii. Astfel, enunțarea ca obiectiv în Decretul nr. 175 din 2 august 1948 pentru reforma Învățământului a „lărgirii și democratizării învățământului de bază pentru a cuprinde pe toți copii de vârstă școlară, precum și pe neștiutorii de carte"[16] și eforturile informale – organizațiile de partid și instituțiile de învățământ trebuiau să întreprindă măsuri pentru a-i încadra pe toți copii de vârstă școlară în procesul de educație au făcut ca analfabetismul să nu se mai reproducă ca fenomen social. Deja, în anul școlar 1948/1949, fusese școlarizat în categoria învățământului elementar un procent de circa 92,1%[17], în timp ce, recensământul din 1966 nu mai împarte populația între știutori și neștiutori de carte, semn că problema, cel puțin oficial, nu mai exista. Raportările se fac în funcție de gradul de instrucție „la 1 000 persoane în vârstă de 12 ani și peste această vârstă, existau 22 persoane cu studii superioare, 37 persoane cu studii medii de cultură generală și 78 persoane cu studii medii tehnice, profesionale și de meserii"[18].

În statele comuniste, eforturile pentru generalizarea învățământului și a formării de tehnicieni au fost notabile. Decretul nr. 175 din 2 august 1948 stabilea următoarea structură a învățământului preuniversitar: învățământul preșcolar, pentru moment facultativ și organizat pentru copiii din grupa de vârstă 3-7 ani; învățământul elementar

Regulamentului Organic. Și unele și celelalte apar pentru întâia oară în Legea lui Spiru Haret ca așezăminte sociale facultative. Înfiriparea școlilor de adulți s-a produs în urma întocmirii regulamentului și a programei analitice din 1904" (Anton Golopenția, *Opere Complete, vol. II, Statistică, Demografie și Geopolitică*, București, Editura Enciclopedică și Editura Univers Enciclopedic, 2002, p. 53).

[14] Efectele alfabetizării asupra populațiilor mai vârstnice au fost evaluate de recensământul din 1956 care a indicat un număr de 1 472 082 neștiutori de carte, adică 10,1% din totalul populației de 8 ani și peste, din care 75 523 persoane știau să citească dar nu știau să scrie. Erau incluse în categoria știutorilor de carte, persoanele alfabetizate în perioada 1948-1955, aproximativ 1 900 000 de persoane (Ion Alexandrescu, *op. cit.*, p. 124).

[15] Pentru starea de spirit a locuitorilor satelor față de cursurile de alfabetizare - vezi pe larg Nicoleta Ionescu Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară Română: 1948-1950. Transformări instituționale*, București, Editura BIC ALL, 2005, pp. 330-331.

[16] „Monitorul Oficial", CXVI, nr. 177, Partea a-I-a/3 august 1948, pp. 6321-6355.

[17] Dan Constantin Rădulescu, *Învățământul Românesc 1948 –1989 – Între derivă și recuperare instituțional – funcțională* în http://www.iccv.ro/oldiccv/romana/revista/rcalvit/pdf2/cv 2006. 3-4.a06%20 Radulescu-Constantin, consultat la data de 21 mai 2012.

[18] Ion Alexandrescu, *op. cit.*, p. 147.

de 7 ani, primele 4 clase fiind gratuite şi obligatorii iar clasele 5-7 puteau fi urmate facultativ şi învăţământul mediu – liceele, indiferent de formă, urmând a fi unice în toată ţara ca organizare, program, metodă de predare. Limba rusă era obligatorie din clasa a IV-a. Prin art. VIII-XV din acelaşi decret, învăţământul mediu (liceal şi profesional) avea o durată de 4 ani şi avea următoarea clasificare: licee teoretice, licee pedagogice, licee tehnice şi şcoli profesionale.

Trecerea prin Decretul nr. 175 din 2 august 1948 pentru reforma Învăţământului, de la un învăţământ primar obligatoriu şi gratuit, cu o durată de 7 ani, la un învăţământ primar obligatoriu şi gratuit de 4 ani, cu posibilitatea de a urma facultativ clasele 5-7 a fost considerată un regres, atât faţă de evoluţiile pedagogice europene, cât şi faţă de propriile soluţii progresiste româneşti, în vigoare deja, din 1925[19] dar indiferent de prevederile acestuia, în fapt, cererile de locuri pentru învăţământul secundar au crescut foarte mult. În anul şcolar 1950/1951, din punct de vedere procentual, 22,5% din totalul elevilor înscrişi în şcoli erau cuprinşi în clasele V-VIII [V-VII *n. n.*] comparativ cu anul 1938/1939 în care acest procent a fost de 7,6% iar în anul şcolar 1968-1969, procentul va ajunge la 51,0%[20]. Pe de altă parte, a existat o anumită gradare a obiectivelor politicii educaţionale, determinată în principal de imposibilitatea alocării imediate de resurse materiale sau cadre didactice, şi reliefată de enunţarea ca deziderat a „generalizării învăţământului în al treilea plan cincinal"[21]. Aceasta se va ridica la vârsta de 7 ani în data de 18 iulie 1956, la 8 ani prin Decretului nr. 289 al Consiliului de Stat din 7 octombrie 1961[22] şi la 10 ani prin Legea nr. 11 privind Învăţământul în Republica Socialistă România din 13 mai 1968[23]. La finalul eforturilor pentru generalizarea învăţământului, sfera de cuprindere a numărului de persoane care urmau cursuri liceale era semnificativă: „în anul şcolar 1968/1969 un număr de 390 mii de elevi urmau cursuri liceale, de 13,5 ori mai mulţi decât în anul şcolar 1938/1939 şi de 6,5 ori mai mulţi decât în anul şcolar 1950/1951. Dintre aceştia 129 mii (33%) urmau cursuri serale şi fără frecvenţă. Cursuri la forma de învăţământ fără frecvenţă erau urmate, în scopul completării studiilor cu clasele V-VIII ale şcolii generale şi de 37,6 mii elevi"[24].

Datele statistice referitoare la cheltuielile ce reveneau pe elev trebuie privite cu o anumită precauţie în condiţiile evoluţiei sistemului monetar. În 1968 acestea reprezentau 1190 lei, în creştere faţă de suma de 746 care se aloca în anul 1959[25]. Certă şi de domeniul evidenţei rămâne construirea pentru învăţământul de cultură generală a unui număr de aproape 35 mii săli de clasă cu o capacitate de peste 1 321 000 locuri în perioada 1958-1968. În anul şcolar 1968-1969 învăţământul de cultură generală dispunea de o reţea compusă din 14 926 şcoli generale şi 568 licee însumând un număr

[19] Dan Constantin Rădulescu, *op. cit.* în http://www.iccv.ro/oldiccv/romana/revista/rcalvit/pdf2/cv 2006. 3-4.a06%20, Radulescu-Constantin, consultat la data de 21 mai 2012.
[20] Constantin Ionescu (coord.), *op. cit*, pp. V-XI.
[21] Nicoleta Ionescu Gură, *op. cit.*, p. 326.
[22] „Buletinul Oficial", partea I, nr. 24, 1961, pp. 198-203.
[23] „Buletinul Oficial", partea I, nr. 62, 1968, pp. 484-505.
[24] Constantin Ionescu (coord.), *op. cit*, pp. V-XI.
[25] *Ibidem.*

de 76,5 mii săli de clasă. Numărul de elevi ce revenea unui cadru didactic era de 22 elevi. Pentru minorităţile naţionale funcţionau în anul şcolar 1968/1969 un număr de 1 716 şcoli generale şi secţii, 227 licee, numărul total de înscrişi fiind estimat la 242 000 elevi[26].

Profesionalizarea forţei de muncă a fost un obiectiv major al tuturor societăţilor înscrise într-un parcurs modernizator. În perioada antebelică, învăţământul era definit ca „domeniul fundamental pentru ridicarea nivelului de cultură al poporului, pentru formarea de cadre necesare economiei, vieţii administrative, activităţii sociale, politice, ştiinţifice"[27].

Reeditarea studiilor de statistică, demografie şi geopolitică, între care şi a celui consacrat *Datelor statistice asupra situaţiei de fapt [a învăţământului în România], 1933-1934* elaborat de Anton Golopenţia ne îngăduie accesul la un punct de vedere asupra evoluţiei învăţământului tehnic.

Conform studiului întocmit de acesta între 1921-1930, numărul şcolilor tehnice secundare a fost ridicat de la 179 la 445, interesul pentru învăţământul tehnic fiind destul de pronunţat. Criza economică a condus la înjumătăţirea prevederilor bugetare destinate acestui învăţământ de la 536 329 730 în 1930 la 248 712 409 în 1933/1934 şi la reducerea numărului de şcoli, la 259[28]. Unele aprecieri nu pot fi rupte de contextul crizei economice din perioadă „în deceniul de lărgire rapidă a acestui învăţământ [tehnic], aproape toţi absolvenţii şcolilor tehnice secundare erau absorbiţi de şcolile nou înfiinţate, în care-şi găseau un loc de maestru. Învăţământul nostru tehnic a avut astfel între 1921-1930, aproape numai funcţiunea de şcoală normală de maeştri pentru şcolile tehnice care erau înfiinţate an de an"[29]. Studiul nu oferă însă date asupra absolvenţilor încadraţi în şcoli tehnice. Nu poate fi negat întru totul faptul că absolvenţi ai acestor şcoli se întorceau ca maiştri – profesori într-o pondere destul de însemnată în şcoli, însă, în măsura în care unui membru al corpului didactic îi reveneau 12-13 elevi o generalizare de tipul *aproape toţi absolvenţii şcolilor tehnice secundare erau absorbiţi de şcolile nou înfiinţate* este mai degrabă determinată de contextul socio-economic în care a fost scris studiul şi în care trebuiau motivate reducerile bugetare şi implicit de personal şi şcoli. În orice caz, nu lipsa unui interes major sau a politicilor de formare profesională s-a manifestat în perioada interbelică cât mai ales slaba posibilitate a economiei de a absorbi generaţiile care terminau şcoli de meserii.

Un alt punct de vedere, la care vom face apel, aparţine lui Aurelian Bentoiu, deci unui membru al guvernului liberal, guvern care, după Marea Criză economică din 1929-1933**,** începe să relanseze economia. Reţinut la 1 aprilie 1950 şi depus la Închisoarea Jilava cu Ordinul 51/75067, transferat la 18 februarie 1952 cu Ordinul nr. 4976 şi internat în U.M. 123/0 cu Ordinul 0071789 din 10 ianuarie 1954[30], Aurelian

---

[26] *Ibidem.*

[27] *Enciclopedia României*, vol. I, *Statul*, Bucureşti, 1938, *apud* Ioan Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940 Evoluţia Regimului politic de la Democraţie la Dictatură*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1996, p. 15.

[28] Anton Golopenţia, *op. cit.*, p. 183.

[29] *Ibidem*, p. 184.

[30] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 2384, vol.1, f. 249.

Bentoriu[31] a lăsat o amplă declaraţie - mărturie, datată 27 noiembrie 1953, referitoare la istoricul şi structura organizatorică a P.N.L., legile şi măsurile economice iniţiate de guvernele liberale între 1922-1926 şi 1933-1937 iar în ceea ce ne interesează şi un mic subcapitol intitulat *Politica culturii* – în fapt, referinţe la eforturile guvernelor liberale în domeniul îmbunătăţirii situaţiei învăţământului. După ce face referire la eforturile în privinţa construcţiei de noi şcoli şi a creşterii numărului învăţătorilor la 40 000, depuse de doctorul Constantin Angelescu, ministru al Culturii Naţionale în toate guvernele liberale, Aurelian Bentoiu se opreşte asupra naturii învăţământului: „Creaţiunile pe tărâm şcolar au fost multe şi nimeni nu le poate contesta. Dar iarăşi în preocuparea de a fi obiectiv, o întrebare se poate pune, şi anume aceea de a şti dacă în privinţa programelor şi deci naturii învăţământului ce se predă în şcolile înfiinţate, nu trebuia să se facă altceva decât ceea ce s-a făcut. Cu alte cuvinte, nu cât s-a făcut pe tărâmul şcolii, ci dacă şcoala care s-a făcut era cea care corespundea trebuinţelor poporului nostru. Suntem un popor de plugari în primul rând. Ţărănimea alcătuieşte majoritatea covârşitoare a populaţiei ţării: 78% sunt plugari, cultivatori de pământ. Şcolile secundare înfiinţate, gimnaziile şi liceele sunt şcoli teoretice care nu pregătesc pentru nevoile vieţii practice, nu dau absolvenţilor, meserie – mijloc de câştigare a existenţei, ci-i fac candidaţi la o slujbă de stat, fac din ei candidaţi la un loc în buget. În loc de îndrumare către viaţa practică fac din ei solicitatori de slujbe, colocaţi în bugetul Statului. Or, nu birocraţia interesează în primul rând, ci activitatea producătoare pe tărâm economic. [De altfel, guvernul Gheorghe Tătărescu (4 ianuarie 1934 – 17 decembrie 1937) a adoptat la 16 iulie 1934 *Legea pentru utilizarea personalului românesc în întreprinderi* şi la 30 aprilie 1936 *Legea pentru pregătirea profesională şi exercitarea meseriilor* generate tocmai din nevoia de a perfecţiona şi proteja personalul tehnic din ţară *n.n.*]. Ca unul ce am prezidat aproape 3 ani, comisia pentru simplificarea aparatului de stat şi pentru armonizarea salariilor, din 1934 până în 1937, îmi dau perfect seama care era racila Statului Român în perioada de care ne ocupam. Aveam în 1936 – 440 000 de funcţionari publici la o populaţie de 18 milioane trăind pe o suprafaţă de 294 000 Kilometri pătraţi. Germania avea 72 000 000 populaţie şi 540 mii kilometri pătraţi şi cu toate acestea numărul funcţionarilor publici nu depăşea atunci cifra de 250 mii.

Structura bugetelor statului se resimţea şi ea în mod dureros. În bugetele statelor străine, cheltuielile pentru personal erau de 23% în Germania, cca. 20% în Franţa şi vreo 18% în Italia. La noi? Noi aveam 55% pentru personal. Pe cale de consecinţă cheltuielile de material erau comprimate la procentul de 45% din totalitatea veniturilor statului. Cu ce să faci atunci şosele moderne, spitale suficiente şi toate celelalte nenumărate nevoi ce ţin de interesul public. De aceea, am fost totdeauna de părere că poporul nostru avea nevoie de şcoli cu alt caracter decât cel al gimnaziilor şi liceelor teoretice şi anume de şcoli de meserii, şcoli tehnice, şcoli de agricultură,

[31] Născut la 29 iunie 1892 în comuna Făcăeanu – Ialomiţa, fiul lui Ion şi Sora, absolvent al Facultăţii de Drept, membru al Partidului Naţional Liberal din anul 1924, ales deputat de Ialomiţa în alegerile din 1933. A fost Ministru de Justiţie între 1934-1938 şi 1939-1940, această din urmă numire producându-se în urma intervenţiei lui Gheorghe Tătărăscu. Între 1940-1944 a practicat avocatura. După 23 august 1944 se încadrează în P.N.L. – Tătărăscu, iar în 1946 revine în P.N.L. Brătianu.

pomicultură şi altele cu caracter practic şi profesional, care să pregătească pe elevi pentru viaţă, pentru câştigarea existenţei prin ei însuşi iar nu pentru o candidatură la bugetul Statului"[32]. Din această perspectivă susţinerea dezvoltării învăţământului profesional şi tehnic de către statul comunist nu este lipsită de suport real.

Pentru debutul perioadei comuniste un accent pus pe dezvoltarea învăţământului tehnic doar ca fenomen circumscris nevoii de a asigura tehnicieni şi experţi odată cu introducerea planificării de stat ignoră intrarea României în cea de-a doua jumătate a secolului XX cu imense decalaje în structura profesională a forţei de muncă, cu toate că a existat un interes constant pentru sprijinirea dezvoltării învăţământului tehnic dar şi faptul că transferul de forţă de muncă din agricultură în industrie necesita pregătirea acesteia. Particularitatea negativă a privilegierii dezvoltării învăţământului tehnic, fie ca încercare de a depăşi propria subdezvoltare economică, fie ca aliniere la modelul sau mutaţiile petrecute în U.R.S.S., intervine în momentul în care statul comunist cade, el însuşi, în capcana de a nu asigura un echilibru între disciplinele de învăţământ din programele şcolare, reforma Învăţământului din 1948 eliminându-le, cu precădere, pe cele umaniste şi sociale[33].

Inspirată, cel mai posibil, de reforma sistemului educativ sovietic, unde Nichita Hrusciov, supărat pe lipsa de interes a unei noi generaţii faţă de profesiunile tehnice, introduce o şcolaritate în care trecerea prin producţie era obligatorie, în România anului 1956, alături de trecerea la învăţământul elementar şi obligatoriu de 7 ani se trece la un sistem de *„politehnizare"*[34] care presupunea predarea unor noţiuni elementare de producţie industrială, efectuarea de practică în producţie şi examen de calificare profesională. De abia, Legea nr. 11 privind Învăţământul din Republica Socialistă România, votată la 13 mai 1968 a reorientat învăţământul reuşind o preluare a tradiţiilor educative antebelice şi a evoluţiilor pedagogice universale şi „a reprezentat, în perspectiva timpului, cea mai echilibrată întrunire în cadrul impus de regimul comunist"[35].

În urma recensământului populaţiei şi locuinţelor din 15 martie 1966, „numărul persoanelor cu studii medii tehnice şi de specialitate era estimat de 453 mii (0,3 din totalul populaţiei în vârstă de 12 ani şi peste), iar numărul persoanelor care absolviseră şcoli profesionale se situa la 729 mii (4,8% din totalul populaţiei în vârstă de 12 ani şi peste). În anul şcolar 1968/1969 în învăţământul profesional erau înscrişi 250 000 elevi, ceea ce reprezenta o creştere de 6,4 ori faţă de anul de referinţă 1938/1939, când fuseseră înscrişi în această formă de învăţământ 39 000 de elevi. Ucenicia la locul de muncă cuprinsese în 1968/1969, 12,7% din totalul elevilor din şcolile profesionale. *Pe ramuri de activitate în intervalul 1960-1968 şcolile profesionale pregătiseră 113 000 muncitori calificaţi pentru agricultură şi silvicultură, 103 000 pentru industria metalurgică şi a construcţiilor de*

[32] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 2384, vol. 2, ff. 40-41.
[33] vezi pe larg, Florian Banu, *op. cit.*, p. 256.
[34] Ghiţă Ionescu, *Comunismul în România*, Bucureşti, Editura Litera, 1994, p. 354.
[35] Dinu C. Giurescu, *Învăţământul în România între anii 1948 şi 1989. Disertaţie susţinută cu ocazia ceremoniei de acordare a titlului de Doctor Honoris Causa al Universităţii din Craiova, 22 noiembrie 2001* în www.ucv.ro/pdf/international/informaţii _generale/doctor…68 pdf., consultat la data de 21 mai 2012.

maşini, 67 000 pentru industria uşoară şi aproape 60 000 pentru industria materialelor de construcţii şi constructoare de maşini. Din anul 1966/1967 încep să funcţioneze licee de specialitate, alături de şcolile de specializare postliceală, în anul şcolar 1968/1969 numărul elevilor înscrişi în astfel de licee fiind de 88 000 de elevi. Din totalul elevilor cuprinşi în formele de învăţământ de specialitate, un procent de 60% era reprezentat de elevii din liceele de specialitate, 21% de cei care urmau specializări postliceale şi 12% şcoli de maiştri.

De asemenea, din totalul celor înscrişi în liceele de specialitate (licee industriale sau economice), 27 000 de elevi (18,5%) erau cuprinşi în forma de învăţământ seral sau fără frecvenţă în anul 1968/1969. La şcolile de maiştri ponderea învăţământului seral era de 40%, iar în intervalul 1957-1968/1969 această formă de învăţământ fusese absolvită de 53 000 de elevi. Cu excepţia şcolilor de maiştri, în perioada 1949-1968, învăţământul tehnic şi postliceal formase profesional 251 000 persoane din care: 52 000 persoane pentru industrie, 61 000 pentru agricultură şi silvicultură, 57 000 pentru activităţi economice, 44 000 pentru domeniul sanitar”[36]. Aceste raportări au fost făcute din punctul de vedere al indicatorilor fizici, o estimare în termeni calitativi fiind mai dificil de întreprins, într-un sistem al cărui deziderat era ocuparea aproape integrală a forţei de muncă. Cu toate acestea, semnificativă, pentru dezvoltarea economică din primele două decenii postbelice, a rămas „combinaţia între o rată ridicată a investiţiilor şi o creştere semnificativă a gradului de ocupare a forţei de muncă”[37] în care nivelul de educaţie al acesteia a fost asigurat într-un interval neverosimil de scurt. Pe de altă parte, însă, creşterea economică a fost strâns legată de cercetarea şi inovarea ştiinţifică, dezvoltate într-o măsură mai redusă în statele comuniste, din motive asupra cărora nu vom stărui în aceste rânduri. În momentul în care tehnologia a devenit tot mai complexă, la începutul anilor '70, formarea de tehnicieni sau ridicarea nivelului de competenţă tehnologică al celor prinşi în procese formativ-educative nu va mai fi suficientă pentru sporirea performanţelor economice.

Învăţământul superior

Accesul la studii universitare fusese limitat până târziu, de situaţia materială a familiilor din care proveneau studenţii: „în Europa anilor ′50, învăţământul superior era rezervat unei minorităţi infime: familiile care se puteau lipsi de aportul salarial al copiilor, ţinându-i la şcoală până la 18 ani şi plătindu-le taxele liceale şi apoi la universitate. Existau, desigur, burse pentru copiii săraci şi din clasa de mijloc. Dar cu excepţia admirabilelor instituţii şcolare egalitariste şi meritocratice din a Treia şi a Patra Republică franceză, bursele nu acopereau cheltuielile reale pentru studii suplimentare; nicăieri ele nu compensau venitul pierdut. În ciuda generaţiei precedente de reformatori, animată de cele mai bune intenţii, Oxford, Cambridge, *Ecole Normale Superieure*, Universităţile din Bologna sau Heidelberg şi celelalte instituţii vechi şi prestigioase din Europa rămâneau, practic, inaccesibile. În 1949, Suedia număra 15 000 de studenţi, Belgia 20 000. În toată Spania existau doar 50 000 de studenţi şi mai puţin

[36] Constantin Ionescu (coord.), *op. cit*, pp. V-XI.

[37] János Kornai, *The Socialist System. The Political Economy of Communism*, Oxford, Clarendon Press, 1992, p. 181 *apud* Bogdan Murgescu, *România şi Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Iaşi, Editura Polirom, 2010, p. 339.

de 100 000 în Marea Britanie (la o populaţie de 49 de milioane). În acel an, studenţii francezi nu depăşeau 130.000, dar cum Europa tocmai intra în era învăţământului secundar de masă, era de aşteptat ca învăţământul universitar să fie supus şi el unei presiuni irezistibile"[38]. Creşterea numărului de studenţi se produce peste tot în Europa în a doua jumătate a secolului al XX-lea, pe fondul reformelor sociale care alocă mai multe resurse învăţământului, a creşterii economice şi a îmbunătăţirii nivelului de viaţă: „la sfârşitul anilor '60, un tânăr italian din şapte era student (faţă de unul din douăzeci, cu zece ani în urmă). În Belgia, proporţia era de unul din şase. În Germania de Vest, unde în 1950 existau 108 000 studenţi, iar universităţile tradiţionale erau deja suprapopulate, numărul a atins 400 000 la sfârşitul anilor '60. Franţa anului 1967 avea tot atâţia studenţi cât liceeni în 1956"[39].

Pentru România, conform datelor statistice sintetizate de Direcţia Generală de Statistică, „în anul 1968/1969 numărul de studenţi era de 147,6 mii, de 5 ori mai mare decât în anul universitar 1938/1939 şi de 2,1 ori decât în anul universitar 1960/1961; numărul studenţilor în anul universitar 1968/1969, numai în oraşul Bucureşti era de 2,5 ori superior numărului de studenţi din întreaga ţară în anul universitar 1938/1939. În anul universitar 1968/1969 numărul studenţilor înscrişi a fost de 147 637 comparativ cu 71 989 studenţi înscrişi în anul 1960/1961 şi cu 26 489 în anul universitar 1938/1939. Numărul studenţilor ce reveneau în medie la 10 000 locuitori era în 1968/1969 de 75, în anul 1960/1961 de 39 iar în 1938/1939 de 17"[40].

În privinţa învăţământului superior, a doua jumătate a secolului XX a stat sub semnul extinderii şi a creşterii numărului de studenţi, de aceea situaţiile comparative nu trebuie privite în sensul valorizării cu preponderenţă a dinamicii pozitive de după 1948. Potrivit recensământului din 1930, în ceea ce priveşte numărul de studenţi, România se situa pe locul 5 în cadrul a 20 de ţări europene comparate[41], în timp ce, după două decenii de eforturi susţinute, circumscrise îmbunătăţirii învăţământului superior, potrivit unei anchete a UNESCO, invocată de istoricul Bogdan Murgescu, rata de înscriere în învăţământul universitar era de 5,2% dintre tinerii de 20-24 ani, cu mult în urma Franţei care înregistra un procent de 18,6%, a mediei ţărilor socialiste estimată la 10-11%, iar dintre acestea a R.D.G. sau a Bulgariei care atingeau 14-15%[42]. Odată cu schimbarea politicilor sociale după cel de-al Doilea Război Mondial, instituţiile de învăţământ superior cunosc o expansiune extraordinară la nivelul mai multor ţări, în această evoluţie generală, diferenţele specifice datorându-se atât modului de distribuire şi alocare a resurselor de către guvernele postbelice (mai reduse în unele state, comparativ cu altele), cât şi imposibilităţii de a comprima într-un interval de timp foarte scurt, mai ales de către unele guverne comuniste, creşterea pe acest segment educaţional. Pe de

[38] Tony Judt, *op. cit.*, p. 363.
[39] *Ibidem*, p. 364.
[40] Constantin Ionescu (coord.), *op. cit.* pp. V-XI.
[41] Potrivit recensământului din 1930, în România existau 26 489 studenţi, locul 5 între 20 de ţări europene comparate, după Franţa (78.973 studenţi), Italia (77.429 studenţi), Polonia (49.534) şi Spania (29 249), numărul studenţilor din România reprezentând 6,2% din numărul total al studenţilor din cele 20 de ţări" (*Învăţământul românesc între anii 1930 şi 1989* în hhtps://www. fundaţiadinupatriciu.ro/ro/media_room/ştiri/381., consultat 20 mai 2012).
[42] Bogdan Murgescu, *op. cit.*, p. 388.

altă parte, ceea ce particularizează statele comuniste a fost un accent pe învăţământul tehnic şi o rată de promovabilitate mult mai mare decât în statele occidentale, legată de gratuitatea învăţământului universitar, obligativitatea frecventării de către studenţi a tuturor cursurilor specifice facultăţii la care erau înscrişi (Ordinul Ministerului Învăţământului nr. 19 din 8 ianuarie 1954) şi de acordarea de burse care asigurau un minim social în perioada anilor de studii. În România, „numărul studenţilor înscrişi la specialităţi tehnice a crescut rapid în perioada 1949-1969 estimându-se că existau circa 53 mii de absolvenţi ai învăţământului cu profil industrial, 23 de mii de absolvenţi ai învăţământului agricol, 22 de mii absolvenţi ai învăţământului economic, în timp ce, învăţământul superior universitar şi pedagogic a pregătit circa 87 mii de cadre didactice şi lucrători ştiinţifici”[43].

Comparaţia cu anul universitar 1938/1939 când 30% dintre studenţi (9. 945) urmau dreptul, iar ponderea studenţilor înscrişi la facultăţile tehnice era de 19,5% din totalul studenţilor nu are în vedere contextul în care evoluează învăţământul tehnic. În prima jumătate a secolului al-XX-lea, înscrierea studenţilor la facultăţi cu profil tehnic a început să-şi facă loc într-un mod gradual pe măsura dezvoltării şi diversificării ştiinţelor. Prin Decretul – Lege 2521 pentru înfiinţarea şi organizarea şcolilor politehnice din 15 iunie 1920, „prima şcoală politehnică se înfiinţa prin completarea şi transformarea şcolii naţionale de poduri şi şosele în «Şcoala politehnică din Bucureşti» (art.2); alte şcoli politehnice se puteau înfiinţa în alte oraşe ale ţării şi urmau a fi organizate în mod analog cu cea din Bucureşti, ţinând seama de circumstanţele şi nevoile locale (art. 3)”[44].

Statele comuniste s-au angajat într-o mare ofensivă pentru a creşte numărul de specialişti în profesiunile tehnice, ceea ce face ca procentul de creştere să fie evident mult mai mare decât în alte state europene: „în anul 1968/1969 în învăţământul tehnic erau cuprinşi 36,3% din totalul studenţilor, creşterea procentuală fiind de 10,4 faţă de anul universitar 1938/1939. Cu toate acestea, circumscrisă extinderii şcolarizării şi formării de noi cadre, creşterea cea mai semnificativă nu o avea învăţământul tehnic, cât învăţământul superior universitar – pedagogic care în anul 1968/1969 cuprindea 37,7% - 55,7 mii din numărul total al studenţilor (în anul universitar 1938/1939 ponderea studenţilor înscrişi în cadrul învăţământul superior universitar – pedagogic a fost de 20,4 % (5,4 mii) din totalul numărului de studenţi). În privinţa învăţământului universitar, în anul şcolar 1968/1969 procentul de studenţi de la cursurile serale şi fără frecvenţă a reprezentat 31% din totalul studenţilor. Concomitent au fost înfiinţate noi instituţii de învăţământ superior şi lărgite cele deja existente, astfel încât, în anul şcolar 1968/1969 funcţionau 48 instituţii de învăţământ superior cu 187 facultăţi, faţă de 33 de

[43] Constantin Ionescu (coord.), *op. cit.* pp. V-XI.

[44] Decretul Lege nr. 2 521 din 10 iunie 1920 în Monitoarele Oficiale Nr. 57 şi 61 din 15 şi 19 iunie 1920. În Monitorul-Oficial nr. 57/15 iunie 1920 s-au strecurat erori astfel încât Decretul – Lege a fost publicat din nou în Monitorul Oficial nr. 61/1920 – conform Constantin Hamangiu, *Codul General al României*, *vol. IX-X* , *1919-1922,* Bucureşti, Editura Librăriei „Viaţa Românească”, 1922, p. 360-368.

facultăţi care funcţionau în anul 1938. Numărul de 4 centre universitare existente în Bucureşti, Cluj, Iaşi şi Timişoara a fost extins la 16 centre universitare”[45].

Un fenomen ignorat de statistică l-a reprezentat penalizarea socială. Acesta a funcţionat mai pronunţat în ceea ce-i priveşte pe candidaţii la studiile universitare cel puţin până în anul 1958, în sensul în care un procent de 20% - 30% dintre studenţi trebuia să provină din fiii de muncitori şi de ţărani. În acest caz, situaţiile statistice nu relevă nimic întrucât deosebirile se făceau în cadrul aceleiaşi cifre de şcolarizare.

O măsură care a eliminat într-adevăr de la şcolarizare un anumit segment de elevi, dar a cărui pondere nu poate fi estimată, a fost reprezentată de „Directiva Biroului Politic al C.C. al P.M.R. cu privire la măsurile necesare pentru îmbunătăţirea compoziţiei de clasă a elevilor şi studenţilor” din 1952. Conform acesteia „au fost scoşi din învăţământul de toate gradele [cu excepţia şcolii elementare obligatorie şi gratuită *n. n.*] «fiii criminalilor de război, trădătorilor, spionilor, condamnaţilor politici, sabotorilor, celor fugiţi peste hotare, fiii foştilor miniştri sau altor elemente conducătoare ale regimului burghezo-moşieresc». De asemenea, au fost scoşi din învăţământul de toate gradele, elevii şi studenţii care avuseseră manifestări duşmănoase sau luaseră parte la acţiuni potrivnice regimului de «democraţie populară», indiferent de originea lor socială şi anul de studii”[46]. Ioana Boca aprecia că: „în pofida acestei legislaţii, compoziţia socială a studenţimii a cunoscut o minimă schimbare, iar majoritari au rămas tot cei din clasa de mijloc («mica burghezie») şi din mediul rural, cei de provenienţă muncitorească continuând să fie reprezentaţi în facultăţi în procent mic. În anul universitar 1956/1957, doar 9% din studenţii admişi la Politehnica din Bucureşti erau de origine muncitorească, la Facultatea de Medicină procentul fiind de 8%. Per total în institutele de învăţământ superior bucureştene procentul studenţilor cu această origine, înscrişi în toţi anii de studii nu depăşea 25% (în Facultăţile umaniste numărul fiind chiar mai mic). Hotărârea C.C. al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri privind îmbunătăţirea compoziţiei sociale a studenţilor prevedea creşterea procentului de fii de muncitori şi de ţărani la 70-75%.”[47].

Aceste măsuri au fost dublate de valuri de arestări în rândul studenţilor în luna mai 1948 şi în intervalele 1956-1957 şi 1958-1959. Mai ales ultimele două perioade sunt în strânsă legătură cu mişcările studenţeşti din toamna anului 1956 influenţate de Revoluţia din Ungaria şi de măsurile luate în contextul retragerii trupelor sovietice din România. În aceste din urmă situaţii, numărul studenţilor arestaţi a fost estimat la câteva mii[48]. Accentul pe provenienţa socială şi apartenenţa sau antecedentele politice ale celor care urmau cursuri universitare a făcut ca cei arestaţi în perioadele sus-menţionate, fie să abandoneze reluarea studiilor după eliberare, fie să le poată continua, însă, mult mai târziu, când sistemul se considera deja consolidat.

Parte a politicilor sociale, ridicarea nivelului cultural prin dezvoltarea învăţământului a fost un deziderat al tuturor statelor după al Doilea Război Mondial.

---

[45] Constantin Ionescu (coord.), *op. cit.* pp. V-XI.
[46] Nicoleta Ionescu Gură, *op. cit.*, p. 349.
[47] Ioana Boca, *Studenții în anii '50* în *Holocaust și comunism*, Anuarul Institutului de Istorie Recentă, vol. II, Iaşi, Editura Polirom, 2003, p. 210.
[48] *Ibidem*, 221.

Statele comuniste au avut însă o forţă organizatorică mult mai puternică şi o preocupare majoră pentru creşterea procentului absolvenţilor cu studii tehnice.

Petre **OPRIŞ**

Schimbarea ataşaţilor militari români din SUA, Bulgaria, Franţa şi Italia (1960-1964)

The changing of Romanian military attaché in the U.S., Bulgaria, Italy and France (1960-1964)

On February 1964, General Leontin Sălăjan decided to remand Lieutenant-Colonel Nicolae Mandache from his position of Romanian military attaché in the U.S. because he wasn't able to get rid of the FBI. Furthermore, the French counterintelligence had discovered some secret missions of him during his previous position as deputy military attaché in France and he was in danger both in France and the U.S. to be sent back in Romania as „persona non grata".

Etichete: ataşat militar, Bulgaria, Franţa, Italia, România, spion, Turcia, SUA.
Key words: Bulgaria, France, Italy, military attaché, Romania, spy, Turkey, USA.

La 18 decembrie 1963, Dean Rusk, secretarul de Stat al SUA, a trimis o notă oficială lui Petre Bălăceanu, şeful Legaţiei României de la Washington, în care a precizat faptul că locotenent-colonelul Nicolae Mandache, ataşat militar al R.P. Române în SUA, nu a respectat o regulă a autorităţilor americane referitoare la prezentarea în mod clar a identităţii personalului diplomatic român – în corespondenţa pe care membrii Legaţiei o trimiteau către orice instituţie, firmă sau rezidenţi din SUA, precum şi în orice discuţie pe care membrii Legaţiei o aveau cu rezidenţi americani. În mod concret, ataşatul militar român nu a precizat identitatea sa completă (faptul că este membru al misiunii diplomatice) atunci când a comandat prin poştă abonamente la mai multe ziare americane şi la revistele unor edituri din Statele Unite. Regula respectivă fusese anunţată autorităţilor române prin nota din 30 august 1954 a secretarului de Stat al SUA, precum şi prin alte documente americane trimise ulterior Legaţiei României de la Washington[1].

---

[1] *David Dean Rusk, Secretary of State, to Petre Bălăceanu, Minister of the Rumanian People's Republic, Washington, D.C., December 18, 1963*; POL 17 Diplomatic Consular Representation RUM File, nepaginat; Box 4028; POL 6 PROMINENT PERSONS, RUM 2/1/63, POL RWANDA (Pol Prominent Persons Rum Rwanda); Central Foreign Policy File 1963 (CFP File 1963); General Records of the Department of State, Record Group 59 (RG 59); National Archives at College Park, College Park MD, USA (NACP); *Department of State, Washington, D.C., to the Legation of the United States of America (Romania), Washington D.C., December 19, 1963*; POL. POLITICAL AFFAIRS + REL. RUM-A File, nepaginat; Box 4028; Pol Prominent Persons Rum Rwanda; CFP File 1963; RG 59; NACP.

Două luni mai târziu, în raportul nr. TA 00172 din 24 februarie 1964, ministrul Forţelor Armate a solicitat Secretariatului Comitetului Central al P.M.R. să fie aprobată eliberarea locotenent-colonelului (de infanterie) Nicolae Mandache din funcţia de ataşat militar în SUA şi numirea în locul acestuia a colonelului (de tancuri) Nicolae Pleşa, ataşatul militar al R.P. Române în R.P. Bulgaria[2].

În acelaşi document, generalul Leontin Sălăjan a menţionat faptul că locotenent-colonelul Nicolae Mandache îndeplinea din luna octombrie 1962 funcţia de ataşat militar în SUA şi a precizat motivul schimbării propuse, astfel: „Cu toate că s-a străduit să ducă la îndeplinire sarcinile ce-i revin, [lt. col. Nicolae Mandache] *nu a reuşit să îndeplinească planul de activitate deoarece organele contrainformative ale SUA au trecut la supravegherea severă a activităţii ofiţerului*, organizând o serie de provocări cu scopul de a-l compromite.

Ofiţerul a fost luat în supraveghere deoarece, *în perioada când a fost ataşat militar al R.P.R. în Franţa, s-a compromis faţă de organele contrainformative franceze. Există pericolul ca ofiţerul să fie expulzat din SUA, chiar fără a desfăşura acţiuni operative.*

Pentru a preîntâmpina acţiunile organelor SUA, este necesară schimbarea ofiţerului din această funcţie (subl.n.)”[3].

Cazul respectiv nu era singular. În luna martie 1960, un alt ofiţer care activa în cadrul Legaţiei României de la Washington a fost anunţat că va fi retras de la post (ca urmare a solicitării Departamentului de Stat al SUA) deoarece, printre altele, nu a respectat restricţiile de călătorie anunţate din timp de autorităţile americane ca măsură de retorsiune faţă de regulile impuse de autorităţile de la Bucureşti membrilor misiunii diplomatice americane din România. Din păcate, nu deţinem şi alte date, care să confirme ori să infirme conexiunea dintre retragerea colonelului Tinu Manoliu[4] de la

---

[2] Colonelul Nicolae Pleşa a absolvit în 1970 cursurile Academiei Militare Generale din Bucureşti.

[3] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare: A.N.I.C.), *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 8/1964 (vol. I), f. 65.

[4] Pilotul Tinu Manoliu a absolvit şcoala militară de ofiţeri de aviaţie în 1944, un curs postacademic în perioada 1953-1954 la Academia Militară de la Bucureşti (fiind coleg cu generalul-maior Corneliu Mănescu şi viitorul general de paraşutişti Grigore Baştan) şi un curs de pregătire a ataşaţilor militari. De-a lungul carierei sale, Tinu Manoliu a îndeplinit următoarele funcţii: şef al Biroului Operaţii din Divizia 2 Aviaţie (1951), şef al Biroului Operaţii din Divizia 87 Aviaţie Bombardament (1952), lector la Academia Militară din Bucureşti (până în 1955), şef al Secţiei Şcoli din Comandamentul Forţelor Aeriene Militare, ofiţer cu şcolile în cadrul Secţiei Planificare de Luptă a Comandamentului Forţelor Aeriene Militare (1955-1956), şef de stat major al Şcolii Militare de Ofiţeri de Aviaţie (1956-1957), ataşat militar aeronautic în cadrul misiunii diplomatice a României în SUA (1957 – aprilie 1960), şef al Secţiei 2 din cadrul Direcţiei Informaţii a Marelui Stat Major (1960-1965). După trecerea sa în rezervă, Tinu Manoliu a lucrat în domeniul relaţiilor internaţionale la compania „Tarom”.

Coloneii Tinu Manoliu şi Costache Ranga, precum şi locotenent-colonelul Nicolae Cucu – toţi fiind şefi de secţii la Direcţia Informaţii a Marelui Stat Major – au luat parte la adunarea activului de partid pe armată (Bucureşti, 4-6 mai 1964), împreună cu şefii de direcţii din Marele Stat Major, locţiitorii acestora, şefii de secţii, precum şi secretarii comitetelor şi birourilor organizaţiilor de bază partid. În cadrul adunării respective s-au prezentat aspectele negative ale cooperării militare româno-sovietice, în acelaşi sens cu dezbaterile care au avut loc la Plenara

Washington şi cazul unui alt ofiţer român, Dumitru Diaconescu – reţinut în aceeaşi lună la Londra de autorităţile britanice, în momentul în care mergea la întâlnirea pe care o stabilise cu un agent[5].

Înainte de plecarea sa forţată din SUA cu pachebotul „Queen Elisabeth" (probabil la 13 aprilie 1960), colonelul Tinu Manoliu a oferit o petrecere de adio la Legaţia României de la Washington şi autorităţile americane au remarcat faptul că „transferul" ofiţerului avea loc „*într-o manieră «normală» şi fără publicitate* (subl. ns.)" – o informaţie foarte importantă pentru diplomaţii americani acreditaţi în România, care astfel nu trebuiau să se teamă de eventuale măsuri de retorsiune din partea autorităţilor de la Bucureşti[6].

O situaţie oarecum asemănătoare cu cea în care s-a aflat colonelul Tinu Manoliu la Washington a apărut trei ani mai târziu în Turcia. Astfel, la 15 martie 1963, colonelul Cornel Rizu – secretar III al Ambasadei României de la Ankara şi şef al rezidenţei din Turcia a Direcţiei de Informaţii Externe – a plecat de la Istanbul cu un avion de pasageri, împreună cu soţia sa şi doi copii, după ce autorităţile turce l-au prins în flagrant delict, în timp ce copia documente NATO secrete oferite de un curier turc. Acesta informase în prealabil serviciul de securitate turc despre preocupările secrete ale lui Cornel Rizu, iar autorităţile de la Ankara au avut o serie de informaţii despre activitatea de spionaj desfăşurată timp de opt ani în Turcia de către secretarul III al Ambasadei României.

Pentru a evita un conflict diplomatic, autorităţile de la Bucureşti l-au retras de la post pe Cornel Rizu, iar consilierul Philip Clock de la Ambasada S.U.A. din Ankara a remarcat faptul că funcţionarul român nu ar fi fost declarat „persona non grata" deoarece a părăsit de bunăvoie Turcia. Cu toate acestea, cazul a fost prezentat în presa turcă din 14 şi 15 martie 1963 (în „ULUS", „AKSAM" şi „ZAFER"), fiind publicate inclusiv câteva fotografii compromiţătoare pentru spionul român[7].

C.C. al P.M.R. (Bucureşti, 15-22 aprilie 1964). Serviciul Istoric al Armatei (în continuare: S.I.A.), *fond Direcţia Superioară Politică a Armatei*, dosar nr. 10976, ff. 461-462.

[5] Pentru detalii privind colonelul Dumitru Diaconescu, aflat în misiune în Japonia (1975) deşi fusese deconspirat în Marea Britanie (1960), vezi Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc: DIE 1955-1980*, Editura Evenimentul Românesc, Bucureşti, 1997, p. 47; Cristian Troncotă, *Istoria Securităţii regimului comunist din România*, vol. I, 1948-1964, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2003, p. 234; *Ion Mihai Pacepa în dosarele Securităţii: 1978-1980*, studiu introductiv, selecţia documentelor şi indice de nume de Liviu Ţăranu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2009, p. 201; 216; 232; 415; 426.

[6] *Thomas F. Hoctor, Department of State – Bureau of European Affairs, to Emory C. Swank, American Legation (Romania), March 16, 1960*; BUCHAREST LEGATION CORRESPONDENCE II File, January 1, 1960 – April 1, 1961, nepaginat; Lot File 67D313, Box 2; Records relating to Bulgaria and Romania, 1960-1965 (Bulgaria and Romania, 1960-1965); RG 59; NACP; *Thomas F. Hoctor, Department of State – Bureau of European Affairs, to Emory C. Swank, American Legation (Romania), March 22, 1960*; BUCHAREST LEGATION CORRESPONDENCE II File, January 1, 1960 – April 1, 1961, nepaginat; Lot File 67D313, Box 2; Bulgaria and Romania, 1960-1965; RG 59; NACP.

[7] *Philip Clock, Counselor of American Embassy (Ankara, Turkey), to the Department of State, Washington, D.C., AIRGRAM A-877, March 25, 1963*; POL. POLITICAL AFFAIRS + REL. RUM-A File,

Revenind la cazul retragerii lt. col. Nicolae Mandache din SUA şi numirea în locul acestuia a colonelului Nicolae Pleşa, menţionăm faptul că, la 24 februarie 1964, generalul de armată Leontin Sălăjan a solicitat Secretariatului C.C. al P.M.R. să aprobe şi o altă schimbare din funcţie, lt. col. (de infanterie) Dumitru Apostol urmând să-l înlocuiască la Sofia pe colonelul Nicolae Pleşa. Lt. col. Dumitru Apostol fusese ajutor de şef de birou în Direcţia Informaţii a Marelui Stat Major, apoi îndeplinise funcţiile de secretar al ataşatului militar de la Moscova (ianuarie 1958 – septembrie 1959) şi ataşat militar al R.P. Române la Varşovia (1961 – ianuarie 1964)[8]. La rândul său, colonelul Nicolae Pleşa a fost ataşat militar adjunct în Turcia (1953-1955), apoi ataşat militar al R.P. Române în R.P. Bulgaria (începând din anul 1961)[9].

Deoarece unul dintre serviciile franceze de contrainformaţii (cel al armatei, probabil) a descoperit faptul că locotenent-colonelul Nicolae Mandache a desfăşurat acţiuni incompatibile cu statutul de diplomat în perioada în care a activat în Franţa, ca adjunct al ataşatului militar Ion Ciulei[10], este posibil ca autorităţile de la Paris să se fi opus numirii locotenent-colonelului (de aviaţie) Nicolae Cucu în funcţia de ataşat militar al României în Franţa, în vara anului 1962, pentru a avertiza astfel regimul de la Bucureşti că spionii militari români nu sunt acceptaţi pe teritoriul francez[11]. În

nepaginat; Box 4028; Pol Prominent Persons Rum Rwanda; CFP File 1963; RG 59; NACP; Mihai Pelin, *op. cit.*, p. 47; Cristian Troncotă, *op. cit.*, p. 234.

La mijlocul anilor '70, colonelul Cornel Rizu a devenit membru al unei grupe speciale (creată la U.M. 0920 Bucureşti şi condusă iniţial de generalul Ion Tănăsescu, apoi de generalul Gheorghe Manea) care aduna informaţii privind situaţia cadrelor Securităţii care au trădat România în timpul misiunilor executate din străinătate şi, apoi, au rămas în Occident. După analizarea detaliată a fiecărui caz în parte, grupa respectivă trebuia să organizeze acţiuni pentru anihilarea trădătorilor. Cf. *Ion Mihai Pacepa în dosarele Securităţii: 1978-1980*, op. cit., p. 220; 415-416.

[8] După încheierea în 1967 a misiunii sale în Bulgaria, Dumitru Apostol a îndeplinit funcţia de ataşat militar al României în SUA (1968-1972).

[9] A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 8/1964 (vol. I), ff. 65-66.

[10] La Paris, locotenent-colonelul Nicolae Mandache l-a avut ca superior pe colonelul Ion Ciulei – ataşat militar al României în Franţa, în perioada 1959-1961. Iniţial, Ion Ciulei îndeplinise funcţia de şef al Direcţiei Secretariat a Ministerului Forţelor Armate (1954-1955) şi a urmat în paralel cursurile de la Universitatea Serală de Marxism-Leninism din Bucureşti (timp de doi ani). În luna noiembrie 1955, colonelul Ion Ciulei a fost trimis la Cursul Academic Superior de pe lângă Academia Militară „I. V. Stalin" din Bucureşti (1955-1956), apoi a ocupat funcţia de şef al Secţiei Politice a Corpului 81 Artilerie Antiaeriană (1957-1959) şi a urmat un nou curs postacademic – probabil pentru pregătirea sa în scopul numirii în funcţia de ataşat militar în Franţa (nominalizarea pentru acel curs având loc în luna noiembrie 1957). *Ibidem*, dosar nr. 33/1955, f. 70; S.I.A., fond 3.232, dosar 8.692/1955, f. 328.

[11] Locotenent-colonelul Nicolae Cucu (n. 28 octombrie 1927, Telega, judeţul Prahova – d. 1994) a absolvit cursurile Şcolii Militare de Ofiţeri de Aviaţie din URSS (1948-1951), Academiei Militare Diplomatice din URSS (1953-1955) şi Facultăţii de Istorie din cadrul Şcolii superioare de partid „Ştefan Gheorghiu" din Bucureşti. De asemenea, a luat parte la un curs de formare a ataşaţilor militari (1953) şi la un curs postacademic desfăşurat în URSS (1962-1963).

Din punct de vedere profesional, ofiţerul Nicolae Cucu a comandat o escadrilă a Regimentului 158 Aviaţie Vânătoare (amplasat la Craiova), apoi a fost ataşat militar aeronautic al României în SUA (1955-1959), ataşat militar în Irak (1960-1961), locţiitor al şefului Direcţiei

consecinţă, generalul Leontin Sălăjan a fost nevoit să propună Secretariatului C.C. al P.M.R., la 16 august 1962, numirea în funcţia respectivă a locotenent-colonelului (de artilerie) Gheorghe Nicoară[12]. Însă acesta nu a ajuns la postul de la Paris în anul 1962 şi William A. Crawford, şeful Legaţiei SUA din România, a trimis o telegramă Departamentului de Stat, la 20 februarie 1963, în care a menţionat astfel: „At the French Minister's reception February 14 for the departing and newly arrived Military Attaches, only two Rumanian officers were in attendance: Lieutenant Colonel Costache RANGA[13], Chief of the FLO (*sic!*), and Lieutenant Colonel Gheorghe NICOARE (*sic!*), Military Attache disignate to Paris. There were eight general officers invited but none attended.

Comment: The complete absence of Rumanian general officers from this social function is unusual. In the past the French have commanded fuller participation than have other Western missions"[14].

Informaţii a Marelui Stat Major (1961-1986) şi instructor-şef la Centrul Unic de Control şi Dirijare a Zborurilor (1986-1987).

[12] A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 34/1962, ff. 65-66.

[13] Sergentul-major (de artilerie) Costache Ranga (n. 13 iunie 1925, Pomârla, judeţul Botoşani) a editat la 12 februarie 1948, sub coordonarea căpitanilor Victor Teodosiu (redactor-responsabil) şi Teodor Bojan (redactor-adjunct), primul număr al gazetei de educaţie ostăşească „Înfrăţirea". Fiind susţinută financiar de către conducerea Regiunii a 3-a Militare, publicaţia săptămânală apărea la Cluj în 4000 de exemplare şi se difuza în mod gratuit colectivelor de militari în termen, în timp ce ofiţerii şi subofiţerii o primeau doar contracost. *Orizont militar*, http://www.rft.forter.ro/16_media/02.htm (09.09.2013).

După editarea a 221 de numere, denumirea gazetei respective a fost schimbată în „Scutul patriei" (anul V, nr. 1 din 14 iunie 1952). La acea dată, cariera lui Costache Ranga avea deja o evoluţie fulminantă: membru al colectivului de redacţie al publicaţiei Regiunii a 3-a Militare (1948-1950), locotenent-major (1949), şef al Secţiei Presă din Direcţia Superioară Politică a Armatei (1950-1954), maior (1952). *Ghidul Arhivelor Militare Române*, coordonator: general-maior conf. univ. dr. Mihai Chiriţă, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2010, pp. 20-21.

Ulterior, locotenent-colonelul Costache Ranga a participat la un curs de pregătire specială şi a fost trimis în Franţa, în calitate de ataşat militar al României (1957-1959). După întoarcerea de la Paris, acesta a îndeplinit funcţia de locţiitor (1959-1963), apoi şef al Secţiei Legături Externe din Direcţia Informaţii a Marelui Stat Major (1963-1966), a fost avansat la gradul de colonel (1963) şi a urmat cursurile Academiei Militare Generale de la Bucureşti (1966-1969). După absolvire, a fost retrimis în străinătate, în calitate de ataşat militar al României în Elveţia (1969-1974). A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Secţia Administrativ-Politică*, dosar nr. 7/1962, ff. 10-11.

[14] I.E. „La recepţia din 14 februarie [1962] de la Legaţia franceză, dedicată plecării ataşatului militar, respectiv sosirii noului ataşat militar, au participat doar doi ofiţeri români: locotenent-colonel Costache RANGA, şeful S[ecţiei] L[egături] E[xterne] (*sic!*) şi locotenent-colonel Gheorghe NICOARE (*sic!*), ataşatul militar nominalizat pentru [postul de la] Paris. Au fost invitaţi opt generali [români], însă nici unul nu a participat.

Comentariu: Absenţa completă a generalilor români de la această activitate socială este neobişnuită. În trecut, francezii au înregistrat o participare mult mai amplă [a românilor] decât au avut alte misiuni [diplomatice] occidentale [în România]". *William A. Crawford, Minister Plenipotentiary (Romania), to Department of State, Bucharest, Romania, February 20, 1963;* File: POL 2-1 Joint Weekas RUM, nepaginat; Box 4027; POL 19 GOV. OF DEPENDENCIES, RHOD &

Participarea la ceremonie a locotenent-colonelului Costache Ranga nu era surprinzătoare deoarece acesta îndeplinise funcţia de ataşat militar al României la Paris (1957-1959), iar în februarie 1963 era locţiitor al şefului Secţiei Legături Externe din cadrul Direcţiei Informaţii a Marelui Stat Major, având ca atribuţie de serviciu participarea la evenimentele organizate de diplomaţii militari străini acreditaţi în România.

După retragerea de la posturile din Franţa a colonelului Ion Ciulei (1961)[15] şi locotenent-colonelului Nicolae Mandache, activitatea militaro-diplomatică românească de la Paris a fost îndeplinită până în 1963 de către locotenent-colonelul Stan Vlădescu, adjunct al ataşatului militar al României în Franţa (1961-1964). Locotenent-colonelul Gheorghe Nicoară a sosit la Paris în acel an şi mandatul său diplomatic nu a suferit sincopele predecesorilor săi, locotenent-colonelul Costache Ranga şi colonelul Ion Ciulei, fiind încheiat complet în 1968.

O altă schimbare propusă în anul 1962 Secretariatului C.C. al P.M.R., de către ministrul Forţelor Armate, a fost eliberarea din funcţia de ataşat militar al României în Italia a colonelului (de infanterie) Petre Rotaru şi numirea în locul acestuia a locotenent-colonelului (de artilerie antiaeriană) Emil Burghelea, absolvent al Academiei Militare „Mihail V. Frunze" din URSS (promoţia 1956). În raportul nr. TA 001900 din 5 octombrie 1962, generalul Leontin Sălăjan şi-a motivat propunerea astfel: „Cu toate că *lucrează de mulţi ani în străinătate*, [colonelul Rotaru] n-a reuşit să-şi formeze deprinderile necesare şi să-şi desvolte (sic!) calităţile cerute de activitatea pe care o desfăşoară în exterior. Datorită acestui fapt, ofiţerul *a săvârşit greşeli serioase în muncă*, manifestând totodată lipsuri grave de la vigilenţă *în mânuirea şi păstrarea documentelor secrete, fapt ce a dus la pierderea unui document important în cursul acestui an*.

Cu tot ajutorul şi îndrumările date, ofiţerul nu s-a ridicat la nivelul cerinţelor actuale ale muncii în străinătate (subl.n.)"[16].

La începutul lunii noiembrie 1962, Ghizela Vass şi Vasile Patilineţ au fost de acord cu propunerile prezentate de Leontin Sălăjan pentru funcţiile de ataşaţi militari ai României în Franţa şi Italia[17].

La rândul lor, membrii Biroului Politic al C.C. al P.M.R. au fost de acord şi au aprobat schimbările respective în cadrul reuniunii din 26 decembrie 1962[18].

Din documentele descoperite în arhivele americane rezultă faptul că nu doar locotenent-colonelul Nicolae Mandache a săvârşit greşeli la postul de la Washington, ci şi asistentul său. Astfel, la 28 aprilie 1963, maiorul Constantin Mărgineanu, împreună cu

---

NYAS 7/1/63, POL 2-3 POLITICO-ECONOMIC REPORTS RUM; CFP File 1963; RG 59; NACP. (Traducerea şi adaptarea textului: Petre Opriş).

[15] În iulie 1962, generalul-maior Piotr Gonciaruk (Petre Petrescu) a fost trecut în rezervă şi colonelul Ion Ciulei i-a luat locul, devenind locţiitor al Direcţiei Informaţii a Marelui Stat Major. Patru ani mai târziu, colonelul Ion Ciulei a fost numit în funcţia de şef al Secţiei Cercetare din comandamentul Armatei a 2-a.

[16] A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 34/1962, f. 67.

[17] *Ibidem*, f. 65. Ghizela Vass îndeplinea funcţia de şef al Secţiei Relaţii Externe a C.C. al P.M.R., iar Vasile Patilineţ era adjunctul şefului Direcţiei Organizatorice pentru probleme M.F.A. – M.A.I.

[18] *Ibidem*, ff. 1-3.

soţia sa şi copilul lor, a utilizat un autovehicul (înmatriculat DPL 1757) pentru a merge la un picnic. Deplasarea s-a efectuat pe „Route 1 South" şi este posibil ca locul de picnic să fi fost în „Chopawamsic Backcountry Area" sau „Prince William Forest Park" – la aproximativ 65 km sud-vest de Washington, D.C. Deoarece s-a rătăcit, asistentul ataşatului militar român a ajuns din greşeală la şcoala militară de infanterie marină de la Quantico (aflată în imediata apropiere a celor două locuri de recreere menţionate şi unde nu avea voie să meargă fără acordul autorităţilor americane, fiind vorba de o zonă cu regim special de securitate) şi a întrebat la un punct de control cum poate reveni pe „Route 1 South" [19]. Menţionăm faptul că reguli similare existau şi în ţările comuniste – de exemplu, în anul 1964, ataşatul militar al României în URSS se putea deplasa pe o rază de maxim 40 km în jurul Moscovei fără a solicita aprobarea autorităţilor sovietice[20].

Ca urmare a incidentului de securitate creat în mod involuntar de maiorul Constantin Mărgineanu, Legaţia României de la Washington a fost nevoită să trimită o notă de scuze la Departamentul de Stat (3 mai 1963) şi autorităţile americane au declarat închis cazul respectiv (18 iunie 1963)[21].

Interesant de semnalat este şi faptul că incidentul menţionat a avut loc la doar câteva zile după ce Petre Bălăceanu înmânase o notă de protest lui Richard H. Davis (adjunctul secretarului pentru Afaceri Europene de la Departamentul de Stat al SUA), reclamând faptul că, în noaptea de 15 spre 16 aprilie 1963, persoane neidentificate au demontat şi furat placa de metal cu inscripţia „Legaţia Republicii Populare Romîne", care se afla în faţa sediului misiunii diplomatice de la Washington. Richard H. Davis şi-a exprimat regretul pentru acel eveniment şi l-a întrebat pe reprezentantul României când anume a descoperit fapta şi dacă a fost anunţată poliţia metropolitană, iar Petre Bălăceanu a afirmat atunci că a informat imediat autorităţile de la Bucureşti, nu însă şi poliţia americană[22].

La 13 iunie 1963, Departamentul de Stat şi-a cerut din nou scuze pentru acel incident şi Petre Bălăceanu a fost informat că Departamentul de Poliţie al Districtului Columbia a investigat cazul (fără a reuşi identificarea autorilor faptei), iar ofiţerii de

---

[19] *Legation of the Rumanian People's Republic, Washington D.C., to the Department of State, Washington, D.C., May 3, 1963*; POL. POLITICAL AFFAIRS + REL. RUM-A File, nepaginat; Box 4028; Pol Prominent Persons Rum Rwanda; CFP File 1963; RG 59; NACP.

[20] S.I.A., *fond Direcția Superioară Politică a Armatei*, dosar nr. 10976, f. 37.

[21] *Department of State, Washington, D.C., to the Legation of the Rumanian People's Republic, Washington D.C., June 18, 1963*; POL. POLITICAL AFFAIRS + REL. RUM-A File, nepaginat; Box 4028; Pol Prominent Persons Rum Rwanda; CFP File 1963; RG 59; NACP.

[22] *Legation of the Rumanian People's Republic, Washington D.C., to the Department of State, Washington, D.C., April 23, 1963*; POL. POLITICAL AFFAIRS + REL. RUM-A File, nepaginat; Box 4028; Pol Prominent Persons Rum Rwanda; CFP File 1963; RG 59; NACP; *Department of State, Washington, D.C., to the Legation of the United States of America (Romania), Washington D.C., April 23, 1963*; POL. POLITICAL AFFAIRS + REL. RUM-A File, nepaginat; Box 4028; Pol Prominent Persons Rum Rwanda; CFP File 1963; RG 59; NACP; *Memorandum of Conversation between Petre Bălăceanu, Richard H. Davis and Jack M. Carle, Department of State, Washington D.C., April 23, 1963*; POL. POLITICAL AFFAIRS + REL. RUM-A File, nepaginat; Box 4028; Pol Prominent Persons Rum Rwanda; CFP File 1963; RG 59; NACP.

poliţie fuseseră instruiţi pentru a se evita repetarea unui asemenea eveniment[23]. În acele condiţii, reprezentantul României nu a mai insistat, poate şi pentru că fapta respectivă nu avea proporţiile şi importanţa celei săvârşite în Elveţia de Oliviu Beldeanu, Ioan Chirilă, Stan Codrescu, Dumitru Ochiu şi Teodor Ciochină – care, în noaptea de 14 spre 15 februarie 1955, au ocupat Legaţia României de la Berna şi, printre altele, au înlăturat placa metalică „republicană" de la intrarea în sediul instituţiei pentru a pune în locul său emblema regală[24]. Interesant de remarcat este faptul că Petre Bălăceanu cunoştea consecinţele atacului respectiv deoarece, la 4 februarie 1956, a predat funcţia de preşedinte al Băncii de Stat a Republicii Populare Române şi apoi a plecat în Elveţia pentru un an de zile, în calitate de şef al Legaţiei de la Berna, după care s-a întors pe aceeaşi funcţie de la Banca de Stat (27 martie 1957)[25].

[23] *Department of State, Washington, D.C., to the Legation Rumanian People's Republic, Washington D.C., June 13, 1963*; POL. POLITICAL AFFAIRS + REL. RUM-A File, nepaginat; Box 4028; Pol Prominent Persons Rum Rwanda; CFP File 1963; RG 59; NACP.

[24] Liviu Vălenaş, *Memorialul stalinismului. România între anii 1949-1965*, Editura SAECULUM I.O., Bucureşti, 2003, p. 272.

[25] Dan Cătănuş, *Tot mai departe de Moscova ... Politica externă a României în contextul conflictului sovieto-chinez (1956-1965)*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2012, p. 146; http://www.bnro.ro/Petre-Balaceanu-6077.aspx (25.03.2013).

Nicoleta **IONESCU-GURĂ**

28 aprilie 1971. Reînhumarea osemintelor lui Ion Mihalache în cimitirul comunei Dobreşti, judeţul Argeş[1]

28 April 1971. The Reburial of Ion Mihalache's Relics in Dobresti cemetery, Arges County

Ion Mihalache, former minister and president of the National Peasants' Party was sentenced to life imprisonment with requirements of penal labour in November 1947. He died in February 1963 in Ramnicu Sarat penitentiary.

The article offers details on the reburial of Ion Mihalache's remains on 28 April 1971 in the cemetery of Dobresti, Arges county. The reburial was possible as a result of the fact that Niculina Mihalache, his wife, wrote a letter to Nicolae Ceausescu, the president of the State Council, on 30 July 1970.

The article is accompanied by an annex comprising photos taken by Securitate agents, revealing scenes from the exhumation of Ion Mihalache's remains at Ramnicu Sarat prison and the reburial in Dobresti cemetery, Arges county.

Etichete: Ion Mihalache, Niculina Mihalache, Partidul Naţional-Ţărănesc, deshumare, reînhumare, represiune, regim comunist, detenţie politică, domiciliu obligatoriu, penitenciarul din Râmnicu Sărat.

Keywords: Ion Mihalache, Niculina Mihalache, the national Peasants' Party, exhumation, reburial, repression, communism, political detention, forced residence, Ramnicu Sarat penitentiary

La 30 iulie 1970, soţia lui Ion Mihalache[2], aflată la acea dată în Căminul Institutului de Geriatrie, Str. Căldăruşani nr. 9, sectorul 8, a trimis o scrisoare lui

---

[1] Articolul de faţă a apărut, pentru prima dată, într-o formă succintă, în revista „Magazin istoric", nr. 5, mai 2013, pp. 20-23. Faţă de articolul publicat în „Magazin istoric", materialul pe care îl public în „Caietele CNSAS" are explicaţii la subsol şi arată formele de represiune prin care a trecut Niculina Mihalache, soţia lui Ion Mihalache, datorate faptului că a fost soţia unui conducător al Partidului Naţional Ţărănesc.

[2] Ion Mihalache s-a născut la 18 februarie 1882 în Topoloveni, judeţul Muscel. A absolvit Şcoala Normală de Învăţători „Carol I" din oraşul Câmpulung-Muscel; învăţător în Topoloveni; lider al Partidului Ţărănesc (decembrie 1918-februarie 1925); preşedintele Partidului Ţărănesc (februarie

Nicolae Ceauşescu în calitatea de preşedinte al Consiliului de Stat în care solicita deshumarea osemintelor soţului ei, mort în penitenciarul din Râmnicu Sărat în februarie 1963 şi reînhumarea acestora în cripta familiei Mihalache de la Topoloveni, judeţul Argeş. În aceeaşi scrisoare mai solicita, ca după 20 de ani de peregrinare, să i să permită să se reîntoarcă într-o încăpere din fosta casă a tatălui ei, din comuna Dobreşti, judeţul Argeş, unde funcţiona un dispensar, în care să îşi petreacă ultimele zile din viaţă.

Prezentăm mai jos scrisoarea Niculinei Mihalache care se găseşte în fondul Cancelarie al arhivei CC al PCR de la Arhivele Naţionale ale României:

„Tovarăşe Preşedinte,

Subsemnata Niculina I. Mihalache cu domiciliul în Bucureşti, la Institutul de Geriatrie, vă înaintez prezenta cerere:

1. Soţul meu, Ion Mihalache, învăţător, fost preşedinte al Partidului Naţional-Ţărănesc şi ministru, a decedat la 5.II.1963, decesul fiind înregistrat la Consiliul popular al oraşului Rm. Sărat sub nr. 35/1963 (comunicarea MAI nr. 84139/20 august 1965).

Aşadar, s-au împlinit 7 ani de la deces şi, la vârsta mea de 80 de ani sunt frământată de gândul ca osemintele soţului meu defunct să fie aşezate în cripta din Topoloveni unde îşi dorm somnul de veci părinţii lui, fratele său Dumitru, locotenent-erou la Bălării, din primul război mondial, şi unde voi fi înmormântată şi eu.

Vă este cunoscut desigur faptul că soţul meu, fecior de ţăran – din funcţia de învăţător în satul natal Topoloveni, a fost căpitan decorat cu Mihai Viteazul în primul război mondial, preşedinte al Asociaţiei învăţătorilor din România, întemeietorul şi

1925- octombrie 1926); preşedintele Partidului Naţional Ţărănesc (noiembrie 1933- noiembrie 1937); ministru al Agriculturii şi Domeniilor în trei guvernări naţional ţărăniste (nov. 1928- iunie 1930; iunie 1930; iunie- oct. 1930); ministru de Interne în guvernele G.G. Mironescu şi Iuliu Maniu. În noiembrie 1947 a fost condamnat la temniţă grea pe viaţă. A decedat în 1963 în Penitenciarul Râmnicu-Sărat (Stelian Neagoe, *Oameni politici români. Enciclopedie*, Bucureşti, Editura Machiavelli, 2007, pp. 479-482). Ion Mihalache a decedat la o lună după ce pedeapsa privativă de libertate pe viaţă i-a fost comutată într-una pe timp mărginit. Prin Decretul Consiliului de Stat nr. 5 din 3 ianuarie 1963 (art. 7), pedepsele celor condamnaţi la muncă silnică pe viaţă au fost transformate în 25 de ani muncă silnică (ANR, fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 5/1963, f. 2). În Procesul-verbal încheiat la 8 ianuarie 1963, semnat de comandantul penitenciarului Rm. Sărat, se arăta: „Noi, Comandantul Penitenciarului Rm. Sărat, asistat de către un delegat din partea Regiunii M.A.I. Ploieşti şi de către tov. procuror şef al Procuraturii Militare Ploieşti, am constatat următoarele: Deţinutul Ion Mihalache a fost condamnat de Tribunalul Militar al R. M. Bucureşti prin sentinţa nr. 1988 din 11 noiembrie 1947 la TGV (art. 211 CP). Deţinutul execută pedeapsa de la data de 15 iulie 1947 în baza mandatului de executare a pedepsei nr. 105 513 emis de Tribunalul Militar al Regiunii Militare Bucureşti. Potrivit dispoziţiilor Decretului nr. 5/03 ianuarie 1963 şi a Îndrumărilor nr. 208/1963 pentru aplicarea acestui decret, deţinutul menţionat mai sus i se transformă pedeapsa de muncă silnică pe viaţă în muncă silnică pe 25 de ani" (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 213, vol. 87, f. 20). Ion Mihalache a decedat la 5 februarie 1963. Din procesul verbal de constatare a decesului aflăm că pe 4 februarie 1963 a intrat în stare comatoasă. A decedat la 5 februarie 1963, orele 2.10, cauza morţii fiind insuficienţă circulatorie cerebrală-edem cerebral" (*Ibidem*, f. 3).

conducătorul Partidului Ţărănesc din 1918 şi apoi Naţional Ţărănesc după fuziunea cu Partidul Naţional din Ardeal, ministru în mai multe guverne, activist neobosit pe tărâm cooperatist, iniţiator a numeroase opera cu caracter social-cultural duse la bun sfârşit.

Fapte deosebite, ilustrează pe Ion Mihalache ca o personalitate care s-a străduit, în condiţiile de atunci, să ridice pătura ţărănească din sânul căreia a pornit şi să înlăture obida şi suferinţa omenească oriunde apăsa, cu nedreptate, pe umerii muncitorului român. A acţionat cu vorba, şi când a fost nevoie, cu fapta, purtând arma alături de compatrioţi vrednici să apere cu orice jertfe şi după tradiţie, suveranitatea, independenţa şi demnitatea ţării noastre. A acţionat fără odihnă, cu bună credinţă, cu încredere şi cu dragoste faţă de oameni.

Cât a rezultat pozitiv din strădaniile lui va fi reţinut poate de istorie, nepărtinitor şi cu dreptate.

Ceea ce vă rog pe dumneavoastră este să binevoiţi a da dezlegare şi a mă sprijini ca, modest şi discret, să pot îndeplini această ultimă a mea îndatorire – de a transporta osemintele soţului meu decedat şi a le aşeza, după datină, în cimitirul satului natal.

Datele de stare civilă ale defunctului meu soţ sunt:

Numele: Mihalache

Prenumele: Ion

Prenumele tatălui: Iancu

Prenumele mamei: Ana

Locul naşterii: Comuna Topoloveni, judeţul Argeş

Anul, luna, ziua naşterii: 1882, februarie, 18.

2. S-au împlinit 20 de ani de când peregrinez şi la vârsta mea socotesc că se cuvine să mă reîntorc în satul meu Dobreşti, lângă Topoloveni. Acolo am avut o casă, moştenită de la tatăl meu care a fost trecută în patrimoniul statului, aşa cum de altfel era orânduit şi prin dorinţa liber exprimată a mea şi a soţului meu. În această casă s-a instalat şi funcţionează dispensarul medical. Ceea ce vă rog este să binevoiţi a aproba ca acolo să mi se rezerve o încăpere lăturalnică, în care să-mi petrec ultimele zile, pe care Dumnezeu mi le va mai hărăzi să le trăiesc, sprijinindu-mă din pensia pe care o primesc. Medicul dispensarului îmi va alina, după posibilităţi, durerile bătrâneţii.

Nădăjduiesc că cererea mea va fi urmată de un răspuns favorabil şi vă mulţumesc.

Niculina I. Mihalache
Căminul Institutului de Geriatrie, Str. Căldăruşani nr. 9, Sectorul 8

Bucureşti, 30. VII. 1970

Sursa documentului: ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 127/1970, ff. 88-89.

Cererea Niculinei Mihalache a fost aprobată în şedinţa Secretariatului C.C. al P.C.R. din 29 decembrie 1970. Tot atunci a fost aprobată şi cererea Clarei Boilă privind

reînhumarea osemintelor lui Iuliu Maniu în comuna Bădăcin, judeţul Sălaj[3]. „Discuţiile" din cadrul şedinţei au decurs astfel:

„Tov. Nicolae Ceauşescu:

Punctul 25. „Cererile privind reînhumarea osemintelor lui Ion Mihalache şi Iuliu Maniu".

De acord?
(toţi tovarăşii sunt de acord)[4].

Tov. Mihai Dalea:
Numai să nu se facă pelerinaj acolo.
Tov. Gheorghe Pană:
Se spune că e discret"[5].

Despre aceste reînhumări au ştiut puţine persoane la acea dată, şi anume persoanele care au participat la şedinţa Secretariatului CC al PCR din 29 decembrie 1970 şi persoanele care trebuiau să aplice hotărârea luată atunci[6].

Hotărârea Secretariatului CC al PCR, din 29 decembrie 1970 a fost comunicată de Cancelaria CC al PCR la 29 decembrie 1970 (cu nr. 3526/3457 şi 3526/3458) lui Vasile Patilineţ, care în calitate de membru al Secretariatului CC al PCR se ocupa de Secţia pentru controlul muncii de partid la MFA, MAI şi Justiţie a CC al PCR[7], Cornel Onescu, ministrul Afacerilor Interne[8], Alexa Augustin, procuror general al RSR[9], Ilie

---

[3] Vezi pe larg, Nicoleta Ionescu-Gură, *1970. Acord pentru reînhumarea lui Iuliu Maniu și Ion Mihalache*, în „Magazin istoric", nr. 4, aprilie 2013, pp. 26-30.
[4] La şedinţă au participat Nicolae Ceuşescu, Paul Niculescu-Mizil, Georghe Pană, Virgil Trofin, Manea Mănescu, Dumitru Popescu, Mihai Gere, Vasile Patilineţ. Au fost invitaţi: Florian Dănălache, Gheorghe Stoica, Mihai Dalea, Ion Iliescu, Chivu Stoica, Alexandru Ionescu, Iosif Banc, Dan Enăchescu, Gheorghe Cioară, Pompiliu Macovei, Ovidiu Maitec, Ghişe Dumitru, Mircea Maliţa, Richard Winter şi şefii secţiilor CC al PCR (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 126/1970, f. 12).
[5] *Ibidem*, f. 59.
[6] *Ibidem*, dosar nr. 128/1970, ff. 109-110.
[7] În şedinţa Secretariatului CC al PCR din 26 iulie 1965 s-a hotărât ca Vasile Patilineţ, secretar al CC al PCR, să se ocupe de Secţia pentru controlul muncii de partid la MFA, MAI şi Justiţie şi Secţia Gospodăriei de Partid ale CC al PCR. De asemenea, Vasile Patilineţ ţinea legătura din partea Secretaritului CC al PCR cu Comisia Centrală de Revizie (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 104/1965, f. 2).
[8] Cornel Onescu a îndeplinit funcţia de ministru al Afacerilor Interne în perioada 24 iulie 1965-24 aprilie 1972. Pentru alte date privind activitatea acestuia vezi Liviu Marius Bejenaru, Clara Cosmineanu-Mareş, Monica Grigore, Alina Ilinca, Oana Ionel, Nicoleta Ionescu-Gură, Elisabeta Neagoe-Pleşa, Liviu Pleşa, Florica Dobre (coord.), *Membrii CC al PCR. 1945-1989. Dicționar*, studiu introductiv de Nicoleta Ionescu-Gură, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004, pp. 440-441.

Verdeţ, prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri[10] şi Ion Stănescu, preşedintele Consiliului Securităţii Statului[11].

Deshumarea osemintelor lui Ion Mihalache a avut loc în ziua de 23 aprilie 1971 de către organele MAI. Acestea au fost duse la Institutul de Antropologie din Bucureşti pentru a se confirma oficial identitatea exhumatului. Reînhumarea osemintelor a avut loc în ziua de 28 aprilie 1971 în cimitirul comunei Dobreşti, judeţul Argeş.

Modul cum a decurs reînhumarea osemintelor lui Ion Mihalache îl aflăm din Nota raport nr. 131/GE din 30 aprilie 1971 a Direcţiei I a Consiliului Securităţii Statului:

„CONSILIUL SECURITĂŢII STATULUI
D.G.I.I. – DIRECŢIA I

131/GE/30.IV.1971
STRICT SECRET
ex. unic

NOTA-RAPORT
privind felul cum a decurs
reînhumarea osemintelor lui Ion Mihalache, fost vice-preşedinte al PNŢ

La data de 30 dec. 1970, Cancelaria CC al PCR a comunicat Consiliului Securităţii Statului că Secretariatul CC al PCR a aprobat deshumarea osemintelor lui Ion Mihalache din incinta penitenciarului Rm. Sărat şi reînhumarea acestora în comuna sa natală.

Urmare a acestei aprobări, organele M.A.I. au exhumat în ziua de 23 aprilie a.c. osemintele lui Ion Mihalache şi le-a prezentat la Institutul de Antropologie din Bucureşti, care a confirmat oficial identitatea exhumatului.

Apoi, organele MAI, la indicaţia noastră, au luat legătura cu Popescu Ion Mehedinţi, fost secretar al lui Ion Mihalache şi fruntaş PNŢ, care s-a interesat de reînhumarea osemintelor. Reînhumarea a avut loc în ziua de 28 aprilie a.c. în cimitirul comunei Dobreşti, judeţul Argeş.

Popescu Ion Mehedinţi, fost secretarul lui Ion Mihalache; dr. Busuiocescu Gheorghe[12], fost membru PNŢ şi condamnat, nepot al defunctului; preot

[9] Alexa Augustin a îndeplinit funcţia de procuror general al RSR în perioada 13 martie 1969-29 martie 1973 (*Ibidem*, p. 66).

[10] Ilie Verdeţ a îndeplinit funcţia de prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri în perioada 3 ianuarie 1967 – 7 martie 1978 (*Ibidem*, pp. 614-615).

[11] Ion Stănescu a îndeplinit funcţia de preşedinte al Consiliului Securităţii Statului în perioada 7 mai 1968-24 aprilie 1972 (*Ibidem*, p. 545).

Dumitrăchescu Leonida, fost membru PNŢ, văr cu defunctul; Badea Nestor, fost preşedintele tineretului PNŢ pe Capitală şi ziarist la *Dreptatea* şi Diaconescu Ion[13], fost preşedintele tineretului PNŢ pe ţară şi condamnat.

De asemenea, a participat şi soţia defunctului Niculina Mihalache care în prezent domiciliază în comuna Dobreşti.

La reînhumare, nici o persoană din cele prezente nu a rostit vreo cuvântare asupra personalităţii defunctului, ci totul s-a rezumat la oficierea serviciului divin.

În vederea preîntâmpinării unor eventuale acţiuni nedorite, organele Direcţiei a I-a, împreună cu I.J.S. Argeş au întreprins măsuri informativ-operative, care au asigurat desfăşurarea normală a exhumării şi reînhumării.

Cu această ocazie, organele noastre au fotografiat principalele momente ale reînhumării (anexăm fotografiile[14]).

Pentru a cunoaşte starea de spirit şi comentariile ce se vor face legat de acest eveniment, s-au luat măsurile informativ-operative corespunzătoare.

ŞEFUL SERVICIULUI
Lt.col. de securitate,
Popescu Traian"

[12] Busuiocescu Gheorghe era fiul surorii Niculinei Mihalache. S-a născut la 17 noiembrie 1902 în comuna Topoloveni, judeţul Argeş, de profesie medic chirurg. În 1971 era pensionar şi domicilia în Bucureşti. A fost membru al PNŢ. În anul 1956 a fost arestat şi condamnat la 20 de ani muncă silnică pentru activitate contrarevoluţionară, fiind graţiat în anul 1964 (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 17, f. 254).

[13] Ion Diaconescu, nepot al Niculinei Mihalache, scrie în memoriile sale, intitulate *Temniţa, destinul generaţiei noastre*, că Niculinei Mihalache i s-a cerut să delege pe cineva căruia să i se predea osemintele lui Ion Mihalache. Ea l-a delegat, în acest scop, pe Popescu Mehedinţi. „Am cumpărat împreună cu Popescu Mehedinţi un coşciug special şi acesta a plecat la Râmnic într-o maşină a Securităţii. Acolo, la poarta cimitirului era aşteptat de alte organe ale Securităţii care i-au predat o cutie cu oseminte, fără ca Popescu Mehedinţi să fi avut posibilitatea să asiste la deshumarea lor. Coşciugul cu osemintele a fost adus, tot cu maşina Securităţii, la Dobreşti…Din Bucureşti au fost prezenţi, în afară de Popescu Mehedinţi şi de mine, Nestor Badea, pr. Leon Dumitrăchescu şi dr. Gh. Busuiocescu. După slujbă, noi bucureştenii am luat masa cu Niculina în camera ei. Era mulţumită (…) ea a murit, puţin timp după aceea, împăcată deplin sufleteşte că şi-a îndeplinit într-adevăr întreaga datorie" (Ion Diaconescu, *Temniţa, destinul generaţiei noastre*, ediţie revăzută, Bucureşti, Editura Nemira, 2003, p. 326).

[14] Câteva din fotografiile realizate de Securitate le inserăm în prezentul material. Acestea se regăsesc în ACNSAS, fond Informativ – Ion Mihalache, dosar nr. 203.757, f. 287, 290, 293, 294.

Sursa documentului: ACNSAS, fond Informativ (Ion Mihalache), dosar nr. 203 757, ff. 282-283.

Documentul prezentat mai sus arată că osemintele lui Ion Mihalache nu au ajuns în cripta familiei Mihalache de la Topoloveni, aşa cum ceruse, în 30 iulie 1970, Niculina Mihalache în cererea sa către Nicolae Ceauşescu, ci acestea au fost reînhumate în cimitirul comunei Dobreşti, localitate situată la câţiva kilometri de Topoloveni, în comuna natală a soţiei sale, Niculina Mihalache. Osemintele lui Ion Mihalache au fost reînhumate lângă mormântul socrilor săi, preot Ion şi Elena Dumitrăchescu.

Din declaraţia lui Ion Mihalache, dată în 1950, la vârsta de 68 de ani, aflăm că soţia sa, Niculina Mihalache, s-a născut în 1890 în Leordeni-Muscel, fiind fiica lui Petre Dobrescu decedat în 1895. Aceasta a fost adoptată şi crescută de preotul Ion Dumitrăchescu din Dobreşti, Muscel, care nu a mai avut alţi copii. Niculina Mihalache a avut fraţi şi surori în familia de naştere, care au rămas cu mama lor.

În arhiva CNSAS, în afară de documentul prezentat mai sus, în dosarul informativ al lui Ion Mihalache, se găsesc alte documente care arată cum a decurs ceremonia reînhumării osemintelor acestuia în comuna Dobreşti, judeţul Argeş. De pildă, o notă informativă dată, în data de 28 aprilie 1971, de fostul informator „Panaitescu Mircea", maiorului Matei Ilie din Inspectoratul judeţean de securitate Argeş. Din nota informativă aflăm că: „Osemintele lui Ion Mihalache au fost aduse la Dobreşti în ziua de 28 aprilie 1971 la ora 10,30 de Popescu Mehedinţi, fost secretar al lui Ion Mihalache, cu o maşină tip militar. Au fost duse direct în biserica de sus, unde se află mormântul zidit al socrilor săi. A fost adusă şi soţia lui, cu o maşină, arătând a fi foarte slăbită. A stat pe scaun fără vorbă şi fără o lacrimă. La 11¾ a sosit maşina ing. Nelu Diaconescu, care se ducea la Boţeşti să vadă pe maică-sa şi care a fost rugat să aducă aci 3 persoane: preotul Leon Dumitrăchescu din Bucureşti, Dr. Gh. Busuiocescu şi Nistor Badea, fost deputat, toţi rudă cu Niculina Mihalache.

Au slujit parastasul preoţii Leon Dumitrăchescu, preot Popescu Ion şi pr. Heroiu Mihai. Au asistat la slujbă 13 bărbaţi din Dobreşti şi 32 femei.

Nu s-a rostit nici o cuvântare şi n-am văzut pe nimeni plângând, deşi majoritatea celor de faţă au fost fini ai lor.

Făceau impresia că au venit din pură curiozitate. N-am auzit nici un fel de comentarii, nici răutăcioase, nici binevoitoare”[15].

De asemenea, documente din arhiva fostei Securităţi arată că Niculinei Mihalache i s-a permis, în anul 1971, reîntoarcerea în comuna natală, Dobreşti din judeţul Argeş. Pe 24 martie 1971, Niculina Mihalache a fost adusă de la sanatoriul din Bucureşti „de către Marinache[16] din Ţigăneşti şi Florica, fiica preotului Tomescu[17] din Ţigăneşti şi instalată la dispensar în camera pregătită din ordinul forurilor superioare”[18].

Niculina Mihalache a fost instalată în una din camerele dispensarului din comuna Dobreşti, care funcţiona în casa pe care a avut-o în proprietate, moştenită de la tatăl său, preotul Ion Dumitrăchescu. La acea dată avea 80 de ani şi „nu se putea deplasa singură, decât numai sprijinită”[19]. Rudele i-au angajat o femeie, pe nume Petculescu Gh. Paraschiva, pe care o plătea cu 600 lei din pensia pe care o primea Niculina Mihalache de la stat, ca s-o îngrijească atât ziua cât şi noaptea.

Pentru că a fost soţia unui „vârf conducător al PNŢ”, a cunoscut diferite forme ale represiunii politice. A fost arestată în mai multe rânduri şi a cunoscut şi o perioadă de domiciliu obligatoriu în Câmpia Bărăganului. Un referat al Serviciului ”C” din cadrul Ministerului Afacerilor Interne din 28 martie 1960 (nr. 14/0058974) arată că: „în evidenţa Serviciului «C» este cunoscută că în anul 1947 a fost arestată în legătură cu fuga de la Tămădău, însă neputându-i-se stabili vinovăţia a fost pusă în libertate. În anul 1949 a fost din nou arestată şi condamnată la trei ani închisoare corecţională deoarece avea legături cu elemente duşmănoase care intenţionau ca prin intermediul legaţiei americane să transmită veşti în străinătate[20]. După executarea condamnării, prin Decizia

---

[15] ACNSAS, fond Informativ-Ion Mihalache, dosar nr. 203 757, f. 299

[16] Într-o notă informativă dată, la 26. 04 1971, maiorului Cârstea Nicolae de la Inspectoratul judeţean de securitate Argeş de către sursa ”Simionescu Ion” se arăta că Marinache era „fost avocat, fost PNŢ şi secretar al lui Mihalache” (*Ibidem*, f. 304). Marinache Ion era născut la 22 decembrie 1909, în comuna Priboeni-Argeş, de profesie avocat. În 1971 era pensionar şi domicilia în Bucureşti. Marinache Ion a fost preşedintele sectorului IV - PNŢ din Capitală. A fost condamnat 20 de ani muncă silnică pentru activitate de reorganizare a PNŢ, fiind pus în libertate în anul 1963 (*Ibidem*, fond Documentar, dosar nr. 17, ff. 254-255).

[17] Conform dosarului de domiciliu obligatoriu al Niculinei Mihalache, aceasta avea o soră, pe nume Tomescu Maria, casnică, domiciliată în Ţigăneşti; o altă soră, Busuiocescu Elisabeta, casnică, domiciliată în comuna Leordeni, jud. Argeş.

[18] ACNSAS, fond Informativ – Ion Mihalache, dosar nr. 203 757, f. 300.

[19] *Ibidem*, f. 301.

[20] În anul 1949 a fost arestată şi condamnată pentru omisiune de denunţ. Niculina Mihalache arată într-o declaraţie dată la 19 mai 1954, referitor la arestarea sa din 1949, următoarele: „La data de 15 august 1949 am fost arestată de organele MAI şi anchetată cu privire la ceea ce am cunoscut despre legăturile cu românii din străinătate ale lui Nicolae Munteanu pe care îl cunoşteam mai demult. Nicolae Munteanu îmi spusese odată că vrea să trimită o scrisoare în străinătate şi m-a întrebat dacă nu vreau să o semnez şi eu. I-am răspuns refuzând net această propunere, dar nu m-am gândit că acest lucru trebuia denunţat. Pentru această omitere de denunţ am fost judecată şi condamnată la trei ani închisoare corecţională, iar după expirarea pedepsei mi s-a mai dat trei ani pedeapsă administrativă. Nicolae Munteanu era membru al PNŢ şi l-am cunoscut în casa lui Mihai Popovici, unul dintre conducătorii PNŢ. Nicolae Munteanu a fost arestat dar nu ştiu ce acuzaţii i s-au adus şi nici dacă a fost condamnat sau nu. Eu nu am citit

MAI nr. 5130 din 18 iunie 1954 i s-a fixat DO pe timp de 12 luni. Aceste restricţii i s-au prelungit de două ori, cu 24 luni şi respectiv 36 luni. În timp ce se afla în comuna Dîlga, executând cele 36 luni de domiciliu obligatoriu date prin Decizia MAI nr. 6837/1957, în luna septembrie 1958 a fost arestată şi prin Hotărârea Penală nr. 882 din 31 august 1959 a Tribunalului Militar Bucureşti a fost condamnată la 14 ani temniţă grea şi 7 ani degradare civică şi confiscarea totală a averii personale. Prin Decizia nr. 1 din 4.I.1960 a Tribunalului militar al regiunii a II-a militară a admis recursul condamnatei şi i s-a redus pedeapsa la 10 ani închisoare corecţională şi 5 ani interdicţie corecţională”[21].

În perioada 1954-1960, Niculina Mihalache, a avut domiciliu obligatoriu în Câmpia Bărăganului. Prin Decizia MAI nr. 5130 din 18.06. 1954 i s-a fixat domiciliu obligatoriu, în categoria contrarevoluţionar, în comuna Dîlga, raionul Lehliu, regiunea Bucureşti, pe timp de 12 luni. Domiciliul obligatoriu i-a fost prelungit succesiv până în 1960[22]. În 13

---

scrisoarea pe care voia să o trimită în străinătate, fiindcă la data când m-a întrebat dacă nu vreau să o semnez, nu o scrisese încă. Nu ştiu dacă a scris-o sau nu, ştiu numai că mi-a spus că se ducea pe la legaţia americană şi că avea intenţia să o trimită, prin această legaţie, generalului Rădescu. Prin această scrisoare cred că avea intenţia să-i trimită ştiri din ţară. Eu personal n-am făcut politică activă niciodată şi în casa lui Mihai Popovici am mers în calitate de prietenă a soţiei lui, nu ca politiciană. Această declaraţie o dau şi o semnez propriu. Niculina I. Mihalache” (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 51 020, vol. 1, ff. 2 şi 2 verso).

[21] *Ibidem*, vol. 2, f. 15.

[22] Dosarul de domiciliu obligatoriu al Niculinei Mihalache întocmit de organele de miliţie în ACNSAS, Condamnaţi Politici (CP), dosar 1593, ff. 1-24. Prin Decizia MAI nr. 5749 din 20.06.1955, Niculinei Mihalache i s-a prelungit domiciliul obligatoriu cu 24 luni, iar prin Decizia MAI nr. 6837 din 17 iunie 1957 i s-a prelungit domiciliul obligatoriu cu încă 36 de luni. În 13 aprilie 1960, în conformitate cu adresa MAI nr. 00845170, a fost scoasă din evidenţa celor cu domiciliu obligatoriu. În perioada domiciliului obligatoriu, Niculina Mihalache a solicitat ridicarea restriciilor domiciliare. La 25 iulie 1956, la vârsta de 66 de ani, a solicitat ridicarea restricţiilor domiciliare pe motive medicale: „În susţinerea acestei cereri vă aduc la cunoştinţă că în urma îndelungatei mele deţineri, starea sănătăţii îmi este grav afectată şi menţinerea domiciliului obligatoriu mai departe făcând imposibilă orice îngrijire, însăşi viaţa îmi este în primejdie. Alătur şi certificatul medical”. În Certificatul medical nr. 642 din 25 iulie 1956, eliberat de medicul circumscripţiei sanitare Dîlga, raionul Lehliu, se arăta că Niculina Mihalache era „suferindă de boală hipertrofică şi insuficienţă coronariană, recomandându-i-se tratamentul într-o clinică de specialitate” (*Ibidem*, ff. 14-16). Solicitarea de ridicare a restricţiilor domiciliare nu i-a fost aprobată. Cum s-a comportat în domiciliul obligatoriu aflăm din raportul MAI, Biroul DDO, regiunea Bucureşti, semnat de şeful Comandaturii Dîlga, locotenent V. Diaconescu: „Menţionăm că de la data venirii ei în comuna Dîlga şi până în prezent nu s-a încadrat în câmpul muncii, fiind ajutată de neamurile ei, trimiţându-i bani şi alimente. Din supraveghere reiese că a fost vizitată la domiciliul său de către Dumitrescu Elena, nepoata sa Cristea Veronica, cu domiciliul în Bucureşti. De asemenea, s-a mai constatat că din elementele care sunt cu DO în aceeaşi comună o vizitează Tetu Aurel, fost fruntaş PNŢ, Crişan Ioan şi Iordache Nicolae (…) Nu a rezultat până în prezent ca susnumita să ducă vreo activitate duşmănoasă sau manifestări ostile întrucât nu am avut reţea informativă pentru a fi supravegheată îndeaproape. Menţionăm că susnumita a respectat vizele săptămânale, fără să se sustragă de la această dispoziţie, iar până în prezent nu s-a constatat că ar fi părăsit DO” (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 51 020, vol. 1, f. 15).

aprilie 1960 a fost scoasă din evidenţa celor cu DO, deoarece în 1959, prin sentinţa nr. 882 a Tribunalului Militar Bucureşti a fost condamnată la 14 ani muncă silnică pentru săvârşirea infracţiunii de uneltire contra ordinii sociale. În anul 1964 a fost pusă în libertate[23], fiind graţiată prin decretul nr. 310. După eliberarea din puşcărie, nu i s-a aprobat stabilirea domiciliului în Bucureşti. În noiembrie 1965 i s-a eliberat un buletin de identitate (seria L, nr. 808030) cu domiciliul în comuna Dobreşti, raionul Găieşti. În 13 noiembrie 1965 se găsea internată la Institutul Parhon[24].

În comuna Dobreşti se ştia că Niculina Mihalache a revenit, în 1971, cu aprobarea dată de Nicolae Ceauşescu. O notă din arhiva fostei Securităţi din 27 aprilie 1971 arăta că: „După reîntoarcerea în comună, de unde a lipsit câţiva ani, atmosfera între cetăţeni era de o totală reţinere în a o vizita pe dna Mihalache. Se spune că, chiar cei mai apropiaţi, rude, fini, nu îndrăzneau să îi calce casa. Faţă de această stare de lucruri, organele de partid s-au deplasat în teren, în frunte cu tov. Năstase - primul secretar al judeţului Argeş, care i-a adunat pe toţi locuitorii comunei şi le-a făcut o prezentare de care mai favorabile pentru doamna Mihalache. Li s-a arătat că o serie de instituţii ca dispensarul, şcoala, căminul cultural şi alte aşezăminte de folos obştesc au fost construite la timpul său de dna şi dl Mihalache.

După ce s-a creat această atmosferă, lucrurile s-au schimbat şi dna Mihalache a fost vizitată de toţi ce îi purtau simpatie. La ora actuală, dna Mihalache are pensie şi este ajutată de toţi locuitorii, cu tot ce le stă în putinţă”[25]

Niculina Mihalache a murit la scurt timp (o lună de zile) după reînhumarea osemintelor soţului său. Înmormântarea a avut loc în ziua de 27 mai 1971, tot în comuna Dobreşti, judeţul Argeş. Organele de securitate (Consiliul Securităţii Statului, DGII-Direcţia I) au întocmit la 28 mai 1971 o Notă-raport din care aflăm cum a decurs ceremonia înmormântării Niculinei Mihalache: „În ziua de 27.V.1971 a avut loc în comuna Dobreşti, judeţul Argeş, înmormântarea lui Niculina Mihalache, la care au participat peste 500 de persoane. Majoritatea participanţilor au fost localnici din comuna Dobreşti şi satele învecinate. Din Bucureşti au participat: Popescu Ion-Mehedinţi, dr. Busuiocescu Gh., Nestor Badea, Patraulea Florin şi Marinache Ion – toţi foşti fruntaşi P.N.Ţ. şi rude apropiate ale lui Ion Mihalache. De asemenea, au mai participat şi unii foşti fruntaşi P.N.Ţ din judeţele Argeş şi Dâmboviţa.

Au rostit discursuri preotul Popescu Ion din comuna Dobreşti şi av. Patraulea Florin din Bucureşti în care au evocat figura defunctei şi contribuţia sa la unele activităţi

[23] În decretul nr. 310/1964, referitor la Niculina Mihalache se arătau următoarele: „născută la 18 noiembrie 1890 în comuna Leordeni, regiunea Argeş, fiica lui Ion şi Elena, condamnată prin sentinţa penală nr. 882/1959 a Tribunalului militar Bucureşti la 14 ani muncă silnică pentru uneltire contra ordinei sociale în baza art. 209 pct. 2, lit a şi b alin penultim Cod penal. Prin admiterea recursului, Tribunalul militar al regiunii a II-a militară Bucureşti schimbă încadrarea juridică în infracţiunea prevăzută şi pedepsită de art. 209 pct. 2, lit. a Cod penal, reducând pedeapsa la 10 ani închisoare corecţională menţinând restul dispoziţiilor sentinţei” (ANR, fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 310 I b/1964, f. 134).

[24] ACNSAS, Condamnaţi Politici (CP), dosar nr. 1593, ff. 2, 5, 8 (dosarul de domiciliu obligatoriu întocmit de organele de miliţie).

[25] *Ibidem*, fond Informativ – Ion Mihalache, dosar nr. 203 757, ff. 279-280.

sociale locale. În discursuri nu s-au abordat probleme politice şi nici nu s-au făcut referiri la activitatea soţului său.

Pentru a cunoaşte şi preveni eventuale acţiuni ostile, organele noastre au întreprins măsurile informative corespunzătoare. De asemenea, se va urmări în continuare discuţiile ce eventual se vor mai face de foştii politicieni cu privire la această înhumare"[26]

Ion Diaconescu[27], nepot al Niculinei Mihalache, care a participat la 28 aprilie 1971 la ceremonia reînhumării osemintelor lui Ion Mihalache în comuna Dobreşti, judeţul Argeş scrie, în memoriile sale intitulate, *Temniţa, destinul generaţiei noastre*, că Niculina Mihalache a murit împăcată sufleteşte „că, cu toată vitregia vremurilor, reuşise să-şi îndeplinească ultima datorie faţă de soţul său"[28].

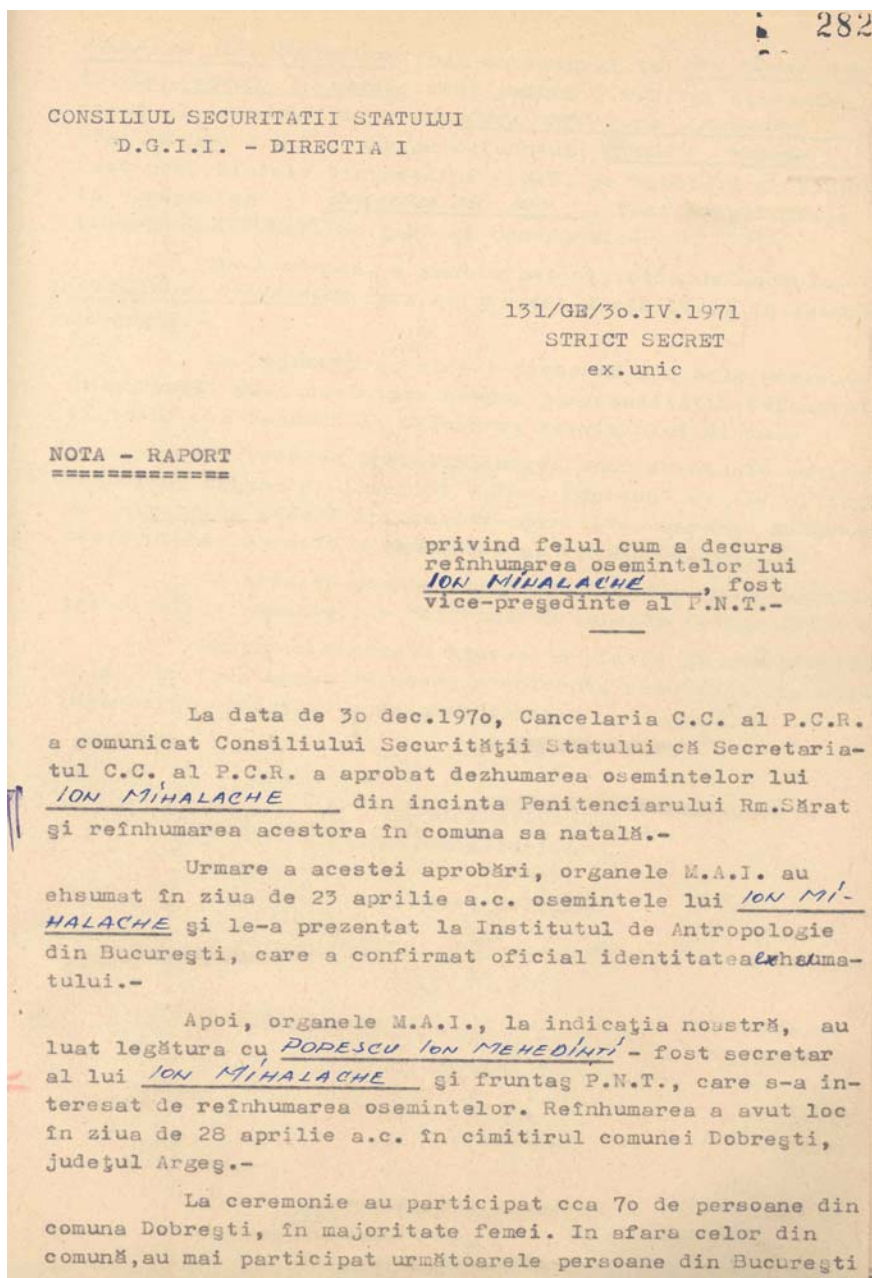
[26] *Ibidem*, ff. 284-285.

[27] Ion Diaconescu s-a născut la 25 august 1917, în comuna Boţeşti, judeţul Argeş. În 1937 a devenit membru al organizaţiei Tineretului Naţional Ţărănesc, iar în perioada 1944-1947 a făcut parte din Biroul de Conducere Naţional al Tineretului PNŢ. În 1947 a fost arestat şi condamnat la 15 ani muncă silnică. După 1989 a fost deputat de Bucureşti în toate legislaturile din anii 1990-2000; preşedinte al Adunării Deputaţilor (noiembrie 1996-noiembrie 2000); preşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc Creştin Democrat (noiembrie 1995-decembrie 2000); preşedinte al coaliţiei politice Convenţia Democratică din România (1996-2000), vezi Stelian Neagoe, *Oameni politici români. Enciclopedie*, Bucureşti, Editura Machiavelli, 2007, pp. 232-233.

[28] Ion Diaconescu, *Temniţa, destinul generaţiei noastre*, ediţie revăzută, Bucureşti, Editura Nemira, 2003, p. 326. Ion Diaconescu afirmă în memoriile sale că „prietenii mei apropiaţi care cunoşteau familia ştiau şi faptul că eu eram nepot al doamnei Mihalache şi mai ales faptul că Mihalache ţinuse legături foarte apropiate cu întreaga noastră familie. Aceasta îl ajutase mult, atunci când el pornise la drum, în 1919, în privinţa organizării Partidului Ţărănesc, părinţii mei fiind printre fondatorii acestui partid" (*Ibidem*, p. 155, ediţia din 1998 a memoriilor).

Anexa documentară:

Nota – raport a Direcţiei I din Consiliul Securităţii Statului, din 30 aprilie 1971, privind felul cum a decurs reînhumarea osemintelor lui Ion Mihalache, fost vicepreşedinte al PNŢ

282

CONSILIUL SECURITATII STATULUI
D.G.I.I. - DIRECTIA I

131/GB/3o.IV.1971
STRICT SECRET
ex.unic

NOTA - RAPORT

privind felul cum a decurs reînhumarea osemintelor lui ION MIHALACHE, fost vice-preşedinte al P.N.T.-

La data de 3o dec.197o, Cancelaria C.C. al P.C.R. a comunicat Consiliului Securităţii Statului că Secretariatul C.C. al P.C.R. a aprobat dezhumarea osemintelor lui ION MIHALACHE din incinta Penitenciarului Rm.Sărat şi reînhumarea acestora în comuna sa natală.-

Urmare a acestei aprobări, organele M.A.I. au ehsumat în ziua de 23 aprilie a.c. osemintele lui ION MIHALACHE şi le-a prezentat la Institutul de Antropologie din Bucureşti, care a confirmat oficial identitatea exhumatului.-

Apoi, organele M.A.I., la indicaţia noastră, au luat legătura cu POPESCU ION MEHEDINŢI - fost secretar al lui ION MIHALACHE şi fruntaş P.N.T., care s-a interesat de reînhumarea osemintelor. Reînhumarea a avut loc în ziua de 28 aprilie a.c. în cimitirul comunei Dobreşti, judeţul Argeş.-

La ceremonie au participat cca 7o de persoane din comuna Dobreşti, în majoritate femei. In afara celor din comună, au mai participat următoarele persoane din Bucureşti

- 2 - 283

POPESCU ION MEHEDINȚI, fost secretarul lui ION MIHALACHE; dr. BUSUIOCESCU GHEORGHE, fost membru P.N.T. și condamnat, nepot al defunctului; preot DUMITRACHESCU LEONIDA, fost membru P.N.T., văr cu defunctul; BADEA NESTOR, fost președintele tineretului P.N.T. pe Capitală și ziarist la "Dreptatea" și DIACONESCU ION, fost președintele tineretului P.N.T. pe țară și condamnat.-

De asemenea, a participat și soția defunctului NICULINA MIHALACHE care în prezent domiciliază în comuna Dobrești.-

La reînhumare, nici-o persoană din cele prezente nu a rostit vreo cuvîntare asupra personalității defunctului, ci totul s-a rezumat la oficierea serviciului divin.-

In vederea preîntîmpinării unor eventuale acțiuni nedorite, organele Direcției a I-a, împreună cu I.J.S. Argeș, au întreprins măsuri informativ-operative, care au asigurat desfășurarea normală a exhumării și reînhumării.-

Cu această ocazie, organele noastre au fotografiat principalele momente ale reînhumării (anexăm fotografiile).-

Pentru a cunoaște starea de spirit și comentariile ce se vor face legat de acest eveniment, s-au luat măsurile informativ-operative corespunzătoare.-

ȘEFUL SERVICIULUI
Lt.Col.de securitate,

Popescu Traian

Sursa: ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 203 757, ff. 282-283.

Luminița **BANU**

Manualele de istorie în ecuația relațiilor româno-sovietice din anul 1983

History Textbooks in the Context of Romanian-Soviet Relations in 1983

Bilateral relations between Romania and the Soviet Union underwent a sinuous course after the Second World War, despite the fact that both countries were ruled by a similar political regime and were part of the same political-military alliance. The authorities in Bucharest gradually managed to separate from the center of power in Moscow, so that Romania's foreign policy acquired a distinct character after 1960.

The Soviet Union reacted promptly and started a real "clandestine war" against Romania. "Symbolic battles" were fought within COMECON meetings, conferences of the Warsaw Treaty and U.N. sessions.

In that context all types of "weapons" were used, including the common history textbooks. The present text aims to reconstitute the Romanian-Soviet confrontation in 1983, whose target was even the national consciousness and the vision on history of the future Romanian and Soviet citizens.

Etichete: politică externă, educație, propagandă, Uniunea Sovietică, România
Keywords: foreign policy, education, propaganda, Soviet Union, Romania

Într-o scrisoare a lui Nicolae Bălcescu trimisă din Buzău către Alecu G. Golescu, în 22 iunie 1848, acesta nota: „Ado aminte lui Eliade aceea ce i-am zis d-a face: circulare la profesori ca să adune în capitalele judeţelor profesorii satelor şi a-i pregăti pentru propagandă prin sate"[1].

Acest îndemn relevă faptul că importanţa corpului didactic şi al educaţiei în formarea viitorilor cetăţeni a fost conştientizată de către oamenii politici de foarte multă vreme[2]. La rândul lor, comuniştii au înţeles, de foarte devreme, rolul educaţiei în

[1] Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date şi mărturii*, vol. II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982, pp. 690-691.

[2] O altă confirmare a acestui fapt este înregistrată la 28 iulie 1834, când consulul Rusiei, Minciaki, îi comunica domnitorului Mihail Sturdza instrucţiunile primite la Petersburg referitoare la supravegherea influenţelor occidentale asupra tinerilor din Principatele Române: „…Mi se recomandă în fine, cu deosebire, să chem atenția domnitorilor spre tot ce ar putea indica o anumită tendinţă a spiritelor tinere de a se lăsa antrenate de ideile liberale, să-i invit să urmărească evoluția opiniei publice în Principate, să împiedice cea mai mică încurajare a creşterii

formarea „omului nou” şi în asigurarea unei viziuni asupra lumii în conformitate cu ideologia oficială a regimului. Ca atare, atenţia acordată de către liderii de partid şcolii, programelor educaţionale, manualelor şi mai cu seamă anumitor discipline şcolare (precum Istoria[3]) a fost una deosebită. Întrucât, prin educaţie, viitorii cetăţeni erau „înarmaţi” cu un set de cunoştinţe şi valori referitoare nu doar la propria ţară, ci la lume, în general, manualele (în special de istorie, dar şi de geografie!) au fost concepute, în numeroase cazuri, în conformitate cu interesele geopolitice ale momentului, suferind, prin urmare, modificări succesive, în funcţie de evoluţia raporturilor internaţionale.

Prin prezentul demers ne-am propus un obiectiv precis delimitat şi anume prezentarea modului în care conţinutul manualelor de istorie din România şi din Uniunea Sovietică a reprezentat o „armă politică” în susţinerea intereselor şi obiectivelor de politică externă a celor două state. Desigur, nu intenţionăm o realizare a unei fresce ample a relaţiilor bilaterale şi o analiză detaliată a instrumentalizării manualelor[4], ci ne vom limita la o schiţare a traseului de distanţare a conducerii de la Bucureşti faţă de directivele venite de la Moscova şi la prezentarea unui document care detaliază situaţia existentă în acest domeniu în anul 1983.

După o perioadă de obedienţă deplină faţă de Moscova, căreia îi datora susţinerea necondiţionată în preluarea puterii politice, regimul comunist de la Bucureşti a început, imediat după moartea lui I.V. Stalin, în martie 1953, să se înscrie pe o linie de distanţare faţă de puterea politică de la Kremlin[5]. Demarată mai întâi în plan economic,

ideilor subversive, (…) să persevereze în grija de a da educaţiei tineretului un impuls moderat cu înţelepciune, să înfrâneze din toate puterile spiritul de inovaţie şi de tulburare, care s-ar putea manifesta în minţi lipsite de experienţă, avide să dea ţării lor o existenţă politică diferită de aceea pe care i-o asigură instituţiile actuale, întemeiate pe tratate…” - *apud* Ştefan Cazimir, *Alfabetul de tranziție*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1986, p. 67.

[3] Referindu-se la manualul unic de istorie realizat în 1947 de Dumitru Tudor, Gh. Georgescu şi Vasile Maciu, sub coordonarea lui Mihail Roller, cunoscut drept *Istoria R.P.R.*, Eugen Denize nota: „*Istoria R.P.R.* a fost, în primul rând, un instrument de luptă politică, un mijloc propagandistic menit să legitimeze represiunea comunistă, un procedeu psihologic deformator, care trebuia să contribuie la pervertirea mentalităţii şi a sufletului românilor” – Eugen Denize, Cezar Mâţă, *România comunistă. Statul și propaganda. 1948-1953*, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2005, p. 148.

[4] Importanţa acordată manualelor este relevată şi de o relatare a lui Gh. Gheorghiu-Dej cu privire la discuţiile pe care le purtase, în februarie 1947, cu Stalin:

„A venit vorba de manualele şcolare. Zice: Dar ce, voi aţi pus pe foc toate manualele vechi? Dar de ce faceţi aceasta, dar nu puteţi să le îmbunătăţiţi? Asta e o problemă grea.

Pe urmă despre lucrări de istorie. Se apucase Roller să facă nu ştiu ce chestie. Eu mă gândeam să-i cer niște istorici să ne ajute” – *apud* Dan Cătănuș, Vasile Buga (editori), *Gh. Gheorghiu-Dej la Stalin. Stenograme, note de convorbire, memorii. 1944-1952*, cuvânt înainte de acad. Florin Constantiniu, Bucureşti, I.N.S.T., 2012, p. 100.

[5] Din plan economic, măsurile de distanţare s-au făcut simţite şi în alte paliere sociale, astfel că delimitări şi revizuiri faţă de dogmele impuse culturii şi istoriografiei române de reprezentanţii „internaţionalismului proletar” nu au întârziat să apară – cf. Pavel Ţugui, *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej. Memoriile unui fost șef de secție a C.C. al P.M.R.*, Bucureşti, Editura Ion Cristoiu, 1999, pp. 10-24.

timid, prin desființarea societăților mixte de tip sovrom[6], politica de desprindere inițiată de Gh. Gheorghiu-Dej şi echipa sa[7] a căpătat accente tot mai ferme după 1958[8], când are loc retragerea trupelor sovietice din România, dar mai cu seamă după 1962, pentru a culmina cu „Declarația din aprilie 1964"[9].

Cu prilejul adoptării acestei declarații au ieşit la iveală o serie întreagă de tensiuni mocnite în relațiile dintre Bucureşti şi Moscova, tensiuni care se intensificaseră pe măsură ce orientarea României spre colaborarea economică cu Occidentul se intensificase, la fel ca şi opoziția față de politica de integrare şi specializare economică promovată de Uniunea Sovietică în cadrul C.A.E.R.[10]

În şedințele de „prelucrare" a conținutului declarației adoptată de C.C. al P.M.R. au fost rostite de către fruntaşi ai partidului lucruri care până atunci nu puteau fi spuse decât în şoaptă şi cu teama permanentă de a fi arestat pentru „atitudine antisovietică".

Pentru exemplificare, vom reproduce câteva pasaje din stenograma expunerii făcută de ministrul de Interne în fața activului Direcției Politice a Trupelor şi Formațiunilor M.A.I., în 6 mai 1964, referitoare la modul în care România şi românii erau prezentați tinerelor generații din Uniunea Sovietică. Cu această ocazie, Alexandru Drăghici, membru al Biroului Politic al C.C. al P.M.R., atrăgea atenția că:

„În U.R.S.S. de exemplu, neîncrederea şi lipsa de prietenie față de partidul nostru este difuzată pe scară largă nu numai în contactul cu cetățenii români, dar chiar şi în rândul poporului sovietic.

În diversele publicații, manuale şcolare, cursuri pentru învățământul superior, în programele de televiziune, diferite aspecte din R.P.R. sunt reprezentate tendențios şi jignitor.

De pildă, în manualul sovietic de geografie pentru clasa a VII-a, țara noastră este prezentată prin câteva date sumare privind populația, teritoriul, aşezarea geografică, menționându-se că se cultivă mult porumb din care se face mămăligă şi se descrie cu detalii prepararea acestui aliment, fără să se arate eforturile şi realizările obținute de poporul nostru pe linia industrializării țării şi progresului economic general.

Cu ocazia unei emisiuni de televiziune din Leningrad s-a anunțat un dans românesc. În realitate, pe ecran au apărut două persoane aproape dezbrăcate, prezentând un dans țigănesc ce nu avea nimic specific jocului şi portului popular de la noi.

---

[6] Florian Banu, *Paşi spre autonomia R.P.R. - desființarea sovromurilor,* în „Analele Ştiințifice ale Universității «A.I. Cuza» - Iaşi", seria Istorie, tomul XLIV – XLV, 1998-1999, pp. 133-150.

[7] Idem, *Rolul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în distanțarea României de U.R.S.S.*, în Constantin Buşe, Ionel Cândea (eds.), „Studii de istorie", I, Brăila, Muzeul Brăilei, Editura Istros, 2012, pp. 519-552.

[8] Dan Cătănuş, *Tot mai departe de Moscova…Politica externă a României în contextul conflictului sovieto-chinez. 1956-1965*, Bucureşti, I.N.S.T., 2011, pp. 212-215.

[9] Vezi, pe larg, Florian Banu, Liviu Țăranu (eds.), *Aprilie 1964 – „Primăvara de la Bucureşti". Cum s-a adoptat „Declarația de independență" a României?*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004, CV+298 p.

[10] Brânduşa Costache, *Activitatea României în Consiliul Economic de Ajutor Economic Reciproc. 1949-1974*, Bucureşti, I.N.S.T., 2012, *passim.*

Într-unul din cursurile folosite pentru uzul studenților de la Universitatea «Jdanov» din Leningrad, se găsește următoarea afirmație:

«Sunt unele țări socialiste care duc o politică naționalistă. Acestea sunt statele din Asia în frunte cu China, iar în Europa – România».

Neîncrederea și suspiciunea au ajuns până acolo încât până și grupurile de turiști sovietici care vin în R.P.R. sunt prelucrate înainte de a pleca, patria noastră fiindu-le prezentată ca o țară de țigani, mămăligari, inculți, cu o situație economică dezastruoasă, drept un aliat în care nu poți avea încredere, îndemnându-i pe solicitanți să renunțe la excursia în R.P.R. sau, în orice caz, să nu facă legături printre români pentru a nu fi supuși unor provocări.

Din materialele ce le deținem, rezultă că grupurile de turiști sunt însoțite de ofițeri de securitate, care veghează să nu se «contamineze» de realitățile țării noastre”[11].

Dar aceste aspecte nu au fost discutate doar în ședințele ținute cu membrii de partid, ci au fost abordate și în cadrul discuțiilor purtate la Moscova, între 7-14 iulie 1964, între delegațiile română și sovietică cu privire la problemele sensibile ale relațiilor bilaterale.

Cu acest prilej, Emil Bodnăraș a adus în discuție următorul aspect:

„…noi am fost oarecum mirați când în manualul de istorie a P.C.U.S. și în alte lucrări, consacrate problemelor celui de-al doilea război mondial, au apărut formulări care exprimă puncte de vedere care nu se acoperă cu adevărul istoric în ce privește țara noastră.

Noi am avut plăcerea să schimbăm păreri cu redactorii acestor lucrări sau cu oameni de răspundere și am constatat cu satisfacție că părerile exprimate de noi au fost acceptate ca realitate istorică, justă, obiectivă.

În felul acesta în lucrarea despre «Istoria marelui război pentru apărarea patriei» au fost aduse o serie de corecturi după verificare la fața locului. Au stat istoricii la noi câteva săptămâni, au verificat documente, hârtii, s-au adus corecturi. În felul acesta, până la volumul V al *Istoriei* putem spune că lucrurile sunt prezentate corect din punctul nostru de vedere. În hărțile însă care însoțesc aceste volume – în unele din ele – nu se exprimă tot așa de fidel ceea ce textul redă”[12].

Potrivit lui Bodnăraș, discuții serioase au fost purtate și cu privire la unele inexactități strecurate în ediția din 1959 a „Manualului de istorie a P.C.U.S.”. Problema în discuție consta în modul în care era reflectată în acest manual participarea României la războiul antihitlerist și, pe baza argumentelor furnizate de partea română, sovieticii au concedat introducerea în ediția din anul 1960 a următorului pasaj:

„Armata Roșie împreună cu trupele române au alungat de pe teritoriul român hoardele germano-fasciste. Trupele române au luptat cot la cot cu Armata Roșie până la victoria finală asupra Germaniei fasciste. În România a început să se desfășoare construirea unei vieți noi, pe baze democratice”.

Conform relatării lui Bodnăraș, victoria părții române a fost de scurtă durată:

[11] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 197, ff. 60-62.

[12] *Apud* Vasile Buga, *O vară fierbinte în relațiile româno-sovietice. Convorbirile de la Moscova din iulie 1964*, București, I.N.S.T., 2012, pp. 89-90.

„În locul acestor două fraze, în ediția din 1962 se scria în manualul de istorie a P.C.U.S.: «România a încetat să mai fie alături de Germania și i-a declarat război». Și cu asta gata. Ne-am întrebat, de ce? Ce s-a întâmplat în 1962, n-a avut loc nici o plenară… E just că la C.A.E.R. de acum se discuta…”[13].

Deşi, la o primă vedere, astfel de fluctuații evaluative pot părea minore, cu o valoare simbolică, încadrarea lor în contextul larg al relațiilor bilaterale arată faptul că ele fac parte din ceea ce istoricul american Larry Watts desemna drept „măsurile sovietice de contraatac”[14].

Întrucât în perioada următoare politica de independenţă a României în raport cu Uniunea Sovietică nu numai că nu a cunoscut un recul prin moartea iniţiatorului acesteia, Gh. Gheorghiu-Dej, ci chiar s-a intensificat odată cu preluarea conducerii P.C.R. de către Nicolae Ceaușescu, confruntările în plan simbolic (şi nu numai!) dintre cele două state au continuat. Prin diferite articole apărute în publicaţii ştiinţifice, tratate academice, dar şi manuale şi hărţi[15], Uniunea Sovietică a continuat să fluture problema apartenenţei Transilvaniei la România, în paralel cu negarea romanităţii Basarabiei, a rolului jucat de Armata Română în înfrângerea Germaniei naziste sau chiar cu promovarea unor teorii „originale” cu privire la formarea poporului român şi a evoluţiei Ţărilor Române în Evul Mediu.

În acelaşi timp, în 1975 au apărut reacţii dure în diverse publicaţii sovietice după publicarea romanului *Delirul*, de Marin Preda, roman perceput drept o reabilitare a mareşalului Antonescu[16]. De asemenea, volumul publicat în vara anului 1979 de istoricul Aurică Simion[17], cu ocazia celei de-a XXXV-a aniversări a actului de la 23

---

[13] *Ibidem*, p. 90.

[14] Larry L. Watts, *Fereşte-mă, Doamne, de prieteni… Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, traducere din limba engleză Camelia Diaconescu, Bucureşti, Editura Rao, 2011, pp. 235-241.

[15] În 1979 fost editată la Sofia, de către Comisia Permanentă pentru Geologie a C.A.E.R., „Harta formaţiunilor magmatice din zona carpato-balcanică”, sub redacţia geologilor bulgari E. Dimitrova, I. Ianev şi alţii. În această hartă se foloseau denumiri neuzitate de specialişti pe plan intern sau internaţional. Astfel, aşa cum reiese din legenda hărţii, Podişul Transilvaniei, Munţii Apuseni şi partea de vest a Banatului apăreau haşurate împreună cu teritoriul Ungariei sub denumirea de „Masivul Central Ungar”, în limba engleză, şi „Masivul Panonic”, în limba rusă. De asemenea, Câmpia Munteniei şi Olteniei, cunoscute şi redate în toate lucrările de specialitate sub acest nume, erau desemnate, împreună cu o parte a teritoriului Moldovei (între Prut şi Siret) cu denumirea de „Platforma rusă” - Florian Banu, *C.A.E.R. – geologie și politică*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 12(88)/2003, („Buletin C.N.S.A.S.”, nr. 6), pp. 62-64.

[16] Referindu-se la acest episod, Florin Constantiniu nota: „Începutul fusese făcut prin beletristică, odată cu romanul *Delirul* al lui Marin Preda, care declanşase reacţia furioasă a Moscovei (o recenzie în „Literaturnaia Gazeta”), în apărarea scriitorului român intervenind nimeni altul decât Dumitru Popescu-Dumnezeu (evident, din însărcinarea conducerii partidului). Sosise momentul ca *Delirul* să capete un echivalent istoriografic: el a fost lucrarea lui Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944* (Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1979)” - Florin Constantiniu, *De la Răutu și Roller la Mușat și Ardeleanu,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2007, p. 393. Vezi şi Serviciul Român de Informaţii, *Cartea Albă a Securității. Istorii literare și artistice. 1969-1989*, f.l, f.ed., 1996, pp. 75-77.

[17] A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979.

august 1944, a stârnit reacţii vehemente din partea sovieticilor[18], contrariind, totodată, şi o parte a aparatului de partid cu atribuţii pe linie ideologică, astfel încât, la scurtă vreme după punerea în vânzare, a fost retras din librării şi dat la topit[19].

De altfel, în această perioadă, ingerinţele factorului politic în scrierea istoriei ating cote alarmante, o parte a spaţiului cercetării istorice din epocă fiind descris de către Apostol Stan în următorii termeni: „O armată întreagă de pretinşi cercetători diseminaţi în diferite institute vede în tezele ideologice o modalitate comodă de a se afirma şi mai ales de a face carieră şi bani, într-un stat în care ştiinţa autentică era urgisită. Ca atare, un asemenea gen de producţie istoriografică inundă şi umple diferitele reviste de specialitate, precum şi librăriile cu numeroase cărţi dovedite chiar de la apariţie simplă maculatură ideologică”[20].

Desigur, asaltul ideologiei asupra istoriei (tradus prin „tracomanie”, schimbarea numelui unor voievozi – vezi „Mircea cel Mare”, transformarea răscoalei condusă de Horea în „revoluţie” etc.) nu a putut anula scrierea onestă a istoriei de către profesioniştii branşei. Chiar şi Lucian Boia, îndeobşte foarte critic la adresa „mitologiei naţionaliste”, admite că „istoricii nu au recitat o unică litanie. Dimpotrivă, punctele de vedere divergente nu au încetat să se înmulţească, separându-i în genere pe cei hotărâţi să păstreze un anume standard profesional de cei dispuşi să aplice prompt (uneori punând şi de la ei) orice orientare dictată din considerente politice”[21].

Documentul pe care îl supunem atenţiei cititorului reprezintă o „informare” întocmită de către delegaţia română ce participase, în perioada 24-28 ianuarie 1983, la întâlnirea de la Moscova a oamenilor de ştiinţă din domeniul istoriei din România şi

[18] Ecourile stârnite de acest volum sunt amintite şi de Florin Constantiniu: „Cartea lui Aurică Simion a avut un succes imens: se vindea cu suprapreţ, se cumpăra pe sub tejghea, se făceau – cât se putea – copii xerox. Pretutindeni, întrebarea la ordinea zilei era: «L-ai citit pe Aurică Simion?». (…) Vor fi existat şi semnale de nemulţumiri din partea sovieticilor? Este foarte probabil” – Florin Constantiniu, *op. cit.*, pp. 394-395. De altfel, regretatul academician vorbeşte despre un adevărat „duel” între istoriografia română şi cea sovietică: „Formele mai timide sau mai făţişe de contestare a unor teze ale istoriografiei sovietice – beneficiind bineînţeles de binecuvântarea oficialităţilor – nu puteau rămâne neobservate de ochiul vigilent al Moscovei, hotărâtă să nu lase nesancţionate manifestările, în plan istoriografic, ale aliatului rebel. (…) Un obuz de mare calibru l-a reprezentat lucrarea istoricului „moldovean” Artiom M. Lazarev. (…) Intitulată *Moldavskaia sovetskaia gosudarstvennost i bessarabskii vopros* (Chişinău, 1974), cartea se voia fundamentarea cea mai amplă a tezelor istoriografiei sovietice privind istoria „poporului moldovenesc” şi a statalităţii sale” – *ibidem*, pp. 363-364.

[19] Gh. Buzatu, *O carte care n-a avut zile*, http://www.art-emis.ro/cronica/cronica-literara/903-o-carte-care-n-a-avut-zile.html (consultat în 2 februarie 2013); vezi şi http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/23-august-1944-salvarea-romaniei-tradare-nationala (consultat în 2 februarie 2013).

[20] Apostol Stan, *Comunismul naţional şi istoriografia. Mit ideologic şi adevăr istoric*, în „Revista istorică”, tom IX, 1998, nr. 5-6, p. 288. O abordare detaliată a problemei realizează Alexandru Zub, *Orizont închis. Istoriografia română sub dictatură*, Iaşi, Institutul European, 2002.

[21] Lucian Boia, *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1997, p. 80.

U.R.S.S. Astfel de întâlniri ale unor comisii mixte[22] aveau loc periodic nu doar între reprezentanţii României şi ai Uniunii Sovietice, ci şi între delegaţii ale altor state socialiste[23] şi chiar cu istorici din R.F.G., dar ne-am oprit atenţia asupra acestui document pentru că, în opinia noastră, reflectă foarte bine liniile de forţă pe care s-a situat istoriografia sovietică în tratarea unor probleme ale istoriei României, dar şi politizarea masivă a studierii şi predării istoriei.

Atitudinea diferenţiată a istoricilor români faţă de imixtiunile factorului politic în istoriografie transpare şi din documentul alăturat: deşi manualele de istorie reflectă automat punctul de vedere al istoriografiei oficiale a regimului[24], incluzând deci şi exagerările vremii, membrii delegaţiei române îşi fac, totodată, datoria de istorici solicitând reflectarea corectă a unor aspecte esenţiale ale istoriei românilor, precum cele referitoare la formarea poporului român, la continuitatea sa de existenţă, la obţinerea independenţei de stat. Desigur, astăzi pot părea rizibile eforturile delegaţiei de a-i convinge pe sovietici să folosească în manualele lor de istorie expresii precum „revoluţie de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă" pentru evenimentele de la 23 August 1944, dar nu trebuie uitat că delegaţia avea un mandat oficial, iar şeful acesteia era chiar membru al C.C. al P.C.R.

Demnă de remarcat ni se pare a fi atitudinea fermă a delegaţiei române în problema prezentării graniţei de răsărit a României, refuzând adoptarea unei prezentări „obiective şi de pe poziţii de clasă", după cum sugeraseră sovieticii. De asemenea, respingerea teoriei că elementul slav ar constitui „cea de-a treia componentă în formarea poporului român", a aprecierii rolului progresiv al ţarismului pentru Principatele Române, precum şi admiterea aspectelor negative jucate de Internaţionala a III-a constituie, în opinia noastră, indicii clare că delegaţia română s-a plasat pe poziţia apărării adevărului istoric şi a interesului naţional şi nu a fost doar o simplă purtătoare de cuvânt a tezelor ideologice ale P.C.R.

Totodată, considerăm că documentul ilustrează foarte bine punctele de vedere diferite ale conducerilor celor două state, faptul că politica de independenţă a României faţă de U.R.S.S. era una cât se poate de reală, poziţia de subordonare faţă de Moscova nefiind admisă nici măcar la nivelul simbolic[25]. În plus, eforturile de monitorizare a

---

[22] Comisiile mixte erau menite să soluţioneze amiabil o serie de probleme ce in relaţiile bilaterale. De exemplu, în 1975 funcţiona o Comisie mixtă româno-bulgară pentru studiul monumentelor istorice – A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 45/1975.

[23] În iunie 1984, la Bratislava s-a întrunit Comisia mixtă româno-cehoslovacă privind manualele şcolare de istorie, iar în decembrie 1986, la Braunschweig (R.F.G.) a avut loc o reuniune a Comisiei mixte româno-vest-germană privind manualele şcolare de istorie, în organizarea Ministerelor Învăţământului din cele două ţări - http://www.ioanscurtu.ro/curriculum-vitae/ (consultat în 2 februarie 2013).

[24] Pentru transformările suferite în această perioadă de manualele de istorie, vezi Floarea Bălan, *Cultul personalității în manualele de istorie (1973-1989)*, în Romulus Rusan (ed.), „Analele Sighet 10. Anii 1973-1989: Cronica unui sfârşit de sistem. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Memorialul Sighet (5-7 iulie 2002), Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 2003, pp. 710-715.

[25] Nu întâmplător, în 1983 Hélène Carrère d'Encause scria că „singura ţară din Pactul de la Varşovia care a izbutit să iasă din situaţia de satelit sovietic pentru a deveni independentă este România" – *apud* Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român,* ediţia a IV-a revizuită şi

modului în care este prezentată istoria națională a românilor în școlile de peste Prut arată în mod clar că puterea politică de la București era perfect conștientă de puterea simbolurilor și de importanța educației în evoluțiile lumii contemporane. Nu în ultimul rând, trebuie evidențiat faptul că informarea aduce în atenție numărul mare de ore de istorie alocat în programele sovietice, inducând sugestia ca importanța acordată în România acestei discipline să fie revizuită.

Cu alte cuvinte, membrii delegației păreau a fi pe deplin conștienți de perenitatea aprecierilor făcute de Mihail Kogălniceanu, la 24 noiembrie 1843, în „Cuvânt introductiv la cursul de istorie națională":

„Trebuința istoriei patriei ni este neapărată chiar pentru ocrotirea drepturilor noastre împotriva națiilor străine. Neavând istorie, fieștecare popor dușman ne-ar putea zice cuvintele d-lui Aaron: «Începutul ce ai este necunoscut, numele ce porți nu este al tău, nici pământul pe care lăcuiești; soarta ta așa a fost să fii tot după cum ești; leapădă-te de începutul tău, schimbă-ți numele sau primește pre acesta ce ți-l dau eu, rădică-te și du-te din pământul pe care lăcuiești, căci nu este al tău, și nu te mai munci în zadar, căci tu nu poți fi mai bine de cum ești». Și în adevăr, toate aceste cuvinte ni s-au zis de către străini; începutul nostru ni s-a tăgăduit, numele ni s-a prefăcut, pământul ni s-a sfâșiat, drepturile ni s-au călcat în picioare numai pentru că n-am avut pe ce să ne întemeiem și să ne apărăm dreptățile"[26].

Din nefericire, cuvinte precum cele invocate de Kogălniceanu și Aaron Florian au venit și vin în ultimele decenii nu de la „nații străine", ci chiar de la respectabili istorici români, convinși că „marile decizii pe care trebuie să le ia astăzi societatea românească reprezintă o ruptură față de trecut, față de oricare trecut" și temători că „blocajul mitologic va continua să afecteze procesul de integrare și de modernizare"[27] al României. În acest context, nu putem decât să subscriem la soluția propusă de academicianul Ioan-Aurel Pop:

„Ar fi bine ca viziunea «greșită», *recte* «naționalistă», a românilor despre trecut să împiedice – doar ea – România să acceadă mai repede în structurile europene, deoarece istoricii și ceilalți oameni de cultură nu ar avea decât să scrie monografii despre Europa, să înalțe imnuri gloriei europene, să țină discursuri despre forța Europei Occidentale etc. și să oprească orice «laudă» adusă trecutului național. Copii la școală ar putea învăța, de pildă, numai istoria și geografia Europei și S.U.A. și numai limba engleză. Ei ar fi, cu siguranță, în câțiva ani, «buni europeni» și, după o vreme, nici nu ar mai avea ce să «integreze», fiindcă nu ar mai exista România. Deși nimeni nu a aplicat o asemenea soluție radicală, am putea-o experimenta noi"[28].

---

adăugită, București Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010, p. 510. În același an, secția a XI-a a spionajului extern din cadrul KGB considera că România se îndrepta spre o prăbușire economică, ceea ce, în opinia lui Florin Constantiniu, reprezenta o „perspectivă îngrijorătoare pentru Kremlin, care se temea de o orientare, în aceste condiții, a acesteia spre Vest" – *ibidem*, pp. 515-516.

[26] *Apud* Dan Berindei (coord.), *Mihail Kogălniceanu. Texte social-politice alese*, București, Editura Politică, 1967, p. 107.

[27] Lucian Boia, *op. cit.*, p. 292.

[28] Ioan-Aurel Pop, *Istoria, adevărul și miturile (Note de lectură)*, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 14.

Deşi a trecut un deceniu de la „propunerea” domnului academician Pop, acest „ideal” nu a fost încă atins, dar, fără îndoială, s-au făcut şi se fac încă eforturi serioase în acest sens, „demitologizarea” istoriei naționale găsindu-se în plin progres.

<u>INFORMARE</u>
privind desfăşurarea întâlnirii oamenilor de ştiinţă
din domeniul istoriei din R.S. România şi U.R.S.S. pe
problemele reflectării istoriei în manualele şcolare
din cele două ţări (Bucureşti, 24-28 ianuarie 1983)

În conformitate cu planul de relaţii culturale şi ştiinţifice dintre R.S. România şi U.R.S.S., în zilele de 24-28 ianuarie a.c. la Bucureşti a avut loc cea de-a treia întâlnire a delegaţiilor oamenilor de ştiinţă din cele două ţări pentru dezbaterea problemelor privind reflectarea istoriei României şi Uniunii Sovietice în manualele şcolare.

Delegaţiile au avut următoarea componenţă:

a) Delegaţia R.S. România:

-prof. univ. dr. Ştefan Ştefănescu[29], membru corespondent al Academiei R.S. România, decanul Facultăţii de istorie-filozofie, Universitatea Bucureşti, conducătorul delegaţiei;

-prof. univ. dr. Gheorghe I. Ioniţă[30], Facultatea de istorie-filozofie, Universitatea Bucureşti;

-conf. univ. dr. Ioan Scurtu[31], Facultatea de istorie-filozofie, Universitatea Bucureşti;

---

[29] Ştefan Ştefănescu (n. 24 mai 1929, com. Goicea, jud. Dolj), studii secundare la Colegiul militar „N. Filipescu” – Predeal, universitare la Bucureşti (1948-1952), candidat în ştiinţe istorice al Universităţii „Lomonosov”, Moscova (1957), doctor în istorie (1967). Cercetător la Institutul de istorie „Nicolae Iorga” din Bucureşti din 1951, devine director în 1970. Membru corespondent al Academiei Române (1974), titular din 1992, decan al Facultăţii de istorie a Universităţii Bucureşti (1975-1984). Membru supleant al C.C. al P.C.R. (12 aug.1969-28 nov.1974); membru al C.C. al P.C.R. (28 nov.1974-22 dec.1989) - Ştefan Ştefănescu (coord.), *Enciclopedia istoriografiei româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, p. 317; C.N.S.A.S., Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicţionar, coord. Florica Dobre, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004, p. 560.

[30] Gheorghe I. Ioniţă (n. 24 aprilie 1937, Bucureşti), studii secundare şi universitare la Bucureşti, doctor în istorie (1967); cercetător ştiinţific la Institutul de studii istorice şi social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., lector (1967), conferenţiar şi apoi profesor universitar la Facultatea de Filozofie şi la cea de istorie (1969). Membru în colegiul de redacţie al revistelor *Anale de istorie* şi *Revistei de istorie* - Ştefan Ştefănescu (coord.), *Enciclopedia istoriografiei româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, p. 182. Potrivit unei relatări a lui Gh. Ioniţă, „în cadrul întâlnirilor Comisiei Mixte de Istorie Româno-Sovietică, partea română a ridicat, în repetate rânduri, problema rapturilor teritoriale săvârşite în detrimentul României în vara anului 1940 şi a consecinţelor nefaste ale acestora, precum şi ale meritelor dobândite de România – printr-un efort uman şi material excepţional – în scurtarea războiului în Europa şi grăbirea maşinii de război hitleriste” - Gh. I. Ioniţă, *Mareşalul Antonescu – pro sau contra*, în Gh. Buzatu (coord.), „Mareşalul Antonescu la judecata istoriei”, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2003, p. 363.

-lector univ. dr. Maria Totu, Facultatea de istorie-filozofie, Universitatea București;
-cercetător științific principal Constantin Preda[32], directorul Institutului de arheologie din București;
-cercetător științific principal Nicolae Ionel, Institutul de științe politice și de studiere a problemei naționale;
-prof. Vasilică Neagu, redactor la Editura didactică și pedagogică București.

b) Delegația U.R.S.S.:

-prof. univ. dr. V.P. Matsakovski, membru corespondent al Academiei de științe pedagogice a U.R.S.S., șef de catedră la Institutul pedagogic „V.I. Lenin" din Moscova, conducătorul delegației;
-cercetător științific principal L.E. Semionova, Institutul de slavistică și balcanistică al Academiei de științe a U.R.S.S.;
-prof. univ. dr. E.E. Certan, șeful Catedrei de istorie universală la Institutul pedagogic „Ion Creangă" din Chișinău;
-doctor A.G. Koloskov, șeful Laboratorului de studiere a istoriei la Institutul de cercetări privind conținutul și metodologia învățământului al Academiei de științe pedagogice a U.R.S.S.

I. Informarea reciprocă asupra predării istoriei în școli și asupra manualelor de istorie.

Delegațiile celor două țări s-au informat reciproc asupra modificărilor survenite în organizarea învățământului istoriei în cele două țări. S-a constatat că numărul de ore afectat istoriei este mai mare în U.R.S.S. decât în România: pentru istoria modernă (clasa a IX-a) și contemporană (clasa a X-a) se prevăd 5 ore săptămânal, în timp ce în școala noastră istoria se predă la gimnaziu 2 ore săptămânal, iar la clasele a XI-a și a XII-a câte o oră săptămânal. Alături de manual, în U.R.S.S. există atlase, caiete de lucru și culegeri de texte pentru fiecare clasă.

Menționăm că în Uniunea Sovietică în procesul de elaborare a manualelor există trei faze: de probă, experimentale și stabile („de bază"). Manualele de probă și experimentale sunt folosite într-un număr redus în școli, pentru a se verifica eficiența și utilitatea modificărilor operate. Manualele de probă pot deveni experimentale și apoi, dacă dau rezultate bune, devin manuale „de bază", înlocuindu-le pe cele vechi.

În continuare, cele două delegații s-au informat reciproc asupra modului în care au fost soluționate problemele convenite la ultima întâlnire a oamenilor de știință din domeniul istoriei (Moscova, 1977). Partea română a arătat că a ținut seama de marea

[31] Scurtu Ioan (n. 27 nov. 1940, sat Dochia, com. Girov, jud. Neamț), studii secundare la Piatra Neamț, universitare la București (1957-1962). Doctor în istorie (1971). Asistent (1962-1972), apoi lector, conferențiar și profesor la Facultatea de istorie a Universității București – Ștefan Ștefănescu (coord.), *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 295.

[32] Constantin I. Preda (n. 1 nov. 1925, sat Morunești, com. Morunglav, jud. Olt), studii secundare la Rm. Vâlcea, universitare la București (1947-1951); specializare la München și Frankfurt am Main (1968-1970), doctor în istorie (1971). Preparator universitar (1951), cercetător la Institutul de Arheologie din anul 1956 – *ibidem*, p. 274.

majoritate a observațiilor şi propunerilor făcute de partea sovietică. Astfel, în manualul de istoria evului mediu (clasa a VI-a) s-a introdus un paragraf despre slavi (p. 12-13, 34), s-au extins cele trei lecții speciale despre statul rus în evul mediu (p. 37-39, 111-113 şi 191-193). În manualul de istorie modernă şi contemporană (clasa a VII-a) s-au introdus o lecție despre Rusia în timpul lui Petru I şi Ecaterina a II-a (p. 23-24), plus unele noi şi mai largi referiri, comentarii şi exemplificări la alte lecții (de ex., despre Kutuzov, Suvorov, pacea de la Adrianopol); s-au actualizat lecțiile existente privind Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, formarea U.R.S.S., dezvoltarea Uniunii Sovietice în anii 1922-1939, rolul Uniunii Sovietice în înfrângerea Germaniei hitleriste, dezvoltarea U.R.S.S. după cel de-al doilea război mondial. Aceste probleme se regăsesc mai succint tratate şi în manuale de „Probleme fundamentale ale istoriei lumii antice şi medievale" (clasa a XI-a) şi de „Probleme fundamentale ale lumii moderne şi contemporane" (clasa a XII-a).

Partea sovietică a informat că a făcut, în manualele „de bază", unele modificări în spiritul celor convenite în 1977. Astfel, au fost introduse o hartă care marchează desfăşurarea revoluției din 1848 şi în țările române, un paragraf privind România în perioada 1919-1939 şi s-a extins lecția consacrată României socialiste, evocându-se Congresul al XII-lea al P.C.R.

II. <u>Observațiile critice reciproce asupra realizării propunerilor anterioare</u>

Partea sovietică a precizat că problemele ridicate de partea română în 1975 şi 1977 îşi găsesc reflectarea în manualele de probă, dând şi numeroase exemple. Cum noi nu cunoaştem aceste manuale de probă (deoarece ni s-au trimis numai manuale de bază) şi oricum ele se aplică la un număr redus de şcoli, delegația română a apreciat că nu ne poate mulțumi o atare situație, cu atât mai mult cu cât manualele de bază au cunoscut reeditări, fără a se fi introdus majoritatea modificărilor cerute privind reflectarea istoriei poporului român. La solicitarea insistentă a delegației române de a explica motivele pentru care nu s-a ținut seama de cele convenite în cadrul întâlnirii din 1977, partea sovietică nu a putut da un răspuns convingător, promițând că va acționa cu toată hotărârea pentru ca problemele ridicate să-şi găsească soluționarea cuvenită în mod operativ.

Partea română, revenind asupra problemelor ridicate în 1975 şi 1977, a arătat că, practic, problemele esențiale nu au fost rezolvate de către partea sovietică, poporul român neregăsindu-se, prin elemente esențiale ale istoriei sale, în manualele şcolare din U.R.S.S. Astfel, lipsesc:

-civilizația geto-dacică şi rolul lui Burebista şi al lui Decebal;

-formarea poporului român şi a limbii române;

-constituirea statelor feudale româneşti;

-lupta antiotomană a poporului român sub conducerea unor mari domnitori precum: Mircea cel Bătrân, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul;

-statutul de autonomie al țărilor române în evul mediu;

-revoluțiile din 1821 şi 1848;

-formarea statului național modern român (1859);

-rolul armatei române în cucerirea independenței de stat în 1877;

-crearea statului național unitar român în 1918;

-făurirea Partidului Comunist Român şi contribuţia poporului român la lupta împotriva fascismului.

De asemenea, delegaţia română a apreciat că unele probleme sunt necorespunzător tratate în manualele şcolare sovietice de istorie. De exemplu, paragraful consacrat României din anii 1919-1939 apreciază că guvernele regale române „au promovat o politică antisovietică” şi reduce luptele social-politice din ţara noastră la manifestaţia din mai 1936; în tratarea evenimentelor de la 23 August 1944 accentul cade pe factorul extern (armata sovietică).

Delegaţia română a atras atenţia părţii sovietice că deosebit de grav este faptul că, în atlasele şcolare şi în hărţile din manualele de istorie, poporul român nu apare decât începând cu secolul al XVI-lea; până atunci pe teritoriul actual al României sunt menţionaţi: slavii, pecenegii, bulgarii, ungurii, polonezii, ruşii (la harta despre cnezatul de la Halici şi Rusia Kieviană).

Partea sovietică a insistat ca în manualele din România să se reflecte mai consecvent rolul slavilor (pe care l-au apreciat ca al treilea element constitutiv al poporului român), rolul „obiectiv-progresist” al Rusiei ţariste în eliberarea popoarelor din sud-estul Europei („Mesia pentru popoarele din Balcani”), să se sublinieze mai pregnant rolul Rusiei ca mare putere în timpul lui Petru I, sprijinul acordat de Rusia românilor după pacea de la Adrianopol (1829), formării statului naţional român (1859) şi cuceririi independenţei (1877), importanţa bătăliilor din Galiţia pentru desfăşurarea primului război mondial.

S-a cerut ca Marea Revoluţie Socialistă din octombrie să fie mai larg prezentată, ca „cel mai însemnat eveniment al secolului al XX-lea”.

Delegaţia sovietică a cerut ca Internaţionala a III-a să fie prezentată pozitiv, ca un mare sprijin pentru partidele comuniste, apreciind ca „simple declaraţii” amestecul în treburile interne ale partidelor membre. Când delegaţia română a dat exemple concrete, partea sovietică a afirmat că acestea sunt cazuri izolate, particulare. Delegaţia U.R.S.S. a insistat ca în prezentarea evenimentelor de la 23 August 1944 să se reliefeze rolul armatelor sovietice în eliberarea României şi a altor state de sub dominaţia fascistă. De asemenea, s-a cerut ca în manualele româneşti să fie evocate Congresul al XXV-lea al P.C.U.S., noua Constituţie a U.R.S.S., menţionându-se în mod deosebit „existenţa unei noi forme de comunitate umană – poporul sovietic”.

Partea sovietică a cerut ca în manualele din România să se trateze mai pregnant, de pe poziţiile internaţionalismului socialist şi în spiritul documentelor P.C.U.S., problemele contemporane, întrucât în lume nu există decât două linii fundamentale în fruntea cărora se află U.R.S.S. şi S.U.A., alte linii politice – în afara acestora – nemaifiind posibile. Şeful delegaţiei sovietice a apreciat că liderul recunoscut al liniei progresiste, care luptă pentru pace şi securitate, pentru înţelegere între popoare, este Uniunea Sovietică.

În cadrul discuţiilor, membrii delegaţiei sovietice au manifestat tendinţa de a minimaliza evenimentele fundamentale din istoria poporului român (statul lui Burebista a fost o „uniune de triburi”, revoluţia lui Tudor a fost o „răscoală”, luptele de la Mărăşti-Mărăşeşti-Oituz au avut o „importanţă locală” ş.a.). Ei au pus accentul pe rolul factorilor externi, în special pe „ajutorul” obiectiv sau direct al Rusiei şi apoi al Uniunii Sovietice.

Membrii delegației române au acționat potrivit mandatului și au intervenit de fiecare dată, arătând argumentat inconsistența unor asemenea aprecieri, apelând la o informație documentară largă, la documentele Partidului Comunist Român.

Problemele teritoriale privind Basarabia și Bucovina nu s-au ridicat direct, în cadrul discuțiilor. După ce fiecare parte și-a exprimat punctele de vedere ce urmau a fi înscrise în anexa protocolului, a doua zi, delegația sovietică a cerut includerea pe lista sa de propuneri a prezentării graniței de răsărit a României pe baze „obiective și de pe poziții de clasă". Delegația română n-a acceptat acest punct de vedere, deoarece el nu făcuse obiectul discuțiilor, apreciind că pentru elucidarea lui ar trebui să continuăm dezbaterile. După noi consultări cu Ambasada, partea sovietică a propus ca acest punct să aibă o nouă redactare, și anume ca „manualele românești să trateze în spiritul istoriografiei sovietice problemele graniței de est a României". Delegația română n-a acceptat formularea, arătând că în acest caz vom introduce și noi un punct care să ceară manualelor sovietice să trateze problemele graniței de est a României în spiritul istoriografiei noastre. În final, partea sovietică a renunțat la acest punct.

Până în ultimul moment, partea sovietică n-a acceptat cererea română ca în manualele din U.R.S.S. să se folosească terminologia de „revoluție de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă" pentru evenimentele de la 23 August 1944. După foarte multe insistențe, această formulare a fost înscrisă în anexa protocolului. Cu foarte multă greutate s-a acceptat și faptul că delegația română a introdus, înainte de propunerile propriu-zise de îmbunătățire a manualelor sovietice, un preambul, din care rezultă că partea sovietică nu a rezolvat o serie de sugestii și observații avansate de partea română în 1975 și 1977. De asemenea, delegația noastră a insistat ca în protocol să se înscrie ideea că următoarele întâlniri trebuie să se desfășoare numai după ce vor fi apărut noi manuale sau ediții, în care să se fi operat modificările solicitate.

III. <u>Propunerile avansate de cele două părți</u>.

În lista de propuneri române figurează toate problemele prevăzute în mandatul delegației, precum și unele teme și precizări rezultate din discuții și considerate de delegația noastră ca necesare, menite să asigure o mai extinsă și mai corectă prezentare a trecutului poporului român, a locului și rolului poporului român în istoria universală, a istoriei relațiilor româno-ruse și româno-sovietice. Iată aceste propuneri:

1. Istoria și civilizația geto-dacică, statul geto-dac condus de Burebista și Decebal. Etnogeneza și originea daco-romană a românilor.
2. Formarea statelor feudale românești și lupta lor pentru păstrarea ființei proprii, împotriva dominației străine. Semnificația europeană a marilor lupte duse de Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Statutul de autonomie al Țărilor Române.
3. Revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu – început al epocii moderne în istoria românilor – și cea din 1848 – parte a revoluției europene.
4. Unirea Moldovei cu Muntenia în 1859 și formarea statului național modern român. Cucerirea independenței de stat a României (1877), contribuția poporului român la războiul antiotoman din 1877-1878.
5. Făurirea statului național unitar român; importanța unirii Transilvaniei cu România la 1 decembrie 1918.

6. Să fie corect prezentată istoria României din perioada interbelică, avându-se în vedere semnificaţia creării statului naţional unitar român, făurirea P.C.R., contribuţia României la apărarea păcii şi securităţii pe continentul european, solidaritatea militantă a poporului român cu popoarele sovietice, contribuţia românilor la lupta antifascistă şi antirăzboinică.

7. Să se prezinte insurecţia din august 1944 nu numai în Bucureşti, ci şi în Valea Prahovei şi în alte zone ale României. Partea română propune să se ţină seama de terminologia folosită în manualele din R.S. România: „revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă", pentru evenimentele din august 1944.

8. Să se acorde o mai mare atenţie politicii externe a R.S. România consacrate păcii, destinderii şi cooperării, realizării noii orânduiri economice şi politice internaţionale.

9. Să se sublinieze legăturile stabilite de-a lungul veacurilor între popoarele noastre (în timpul lui Ştefan cel Mare, Petru Rareş, Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir, Şerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu ş.a.), dezvoltarea acestor legături de către mişcarea muncitorească şi socialistă, situarea acestor tradiţii pe trepte calitativ superioare în anii socialismului.

10. Să fie reflectată contribuţia poporului român la dezvoltarea ştiinţei, culturii şi artei universale, menţionându-se unele personalităţi precum: Dimitrie Cantemir, M. Eminescu, C. Brâncuşi, Nicolae Iorga.

11. Hărţile să reflecte realităţile istorice, evoluţia organizării politico-statale pe teritoriul României de-a lungul veacurilor, eliminându-se erorile existente în prezent, mai ales pentru perioada istoriei vechi şi medievale.

În cazul propunerilor părţii sovietice, faţă de forma lor iniţială, s-au operat, la cererea părţii române, unele modificări. Au fost scoase unele teme (ca de pildă cea referitoare la graniţa de est a României), iar altele au fost atenuate; nu s-a introdus ideea că elementul slav ar constitui cea de-a treia componentă în formarea poporului român, ci că este vorba doar de o influenţă slavă reflectată în lexic, iar limba de cancelarie din ţările române era slava veche; s-a renunţat la aprecierea faptului că ţarismul ar fi avut un rol progresist, menţinându-se ideea că Internaţionala a III-a a avut mari merite, admiţându-se că –cel puţin în ceea ce priveşte P.C.R. – acesta a avut şi aspecte negative (de altfel, în formularea propunerii sale privind rolul Internaţionalei Comuniste, partea sovietică a menţionat că are în vedere mişcarea comunistă şi muncitorească internaţională, iar nu exemplul concret al României).

Propunerile sovietice – pe care le prezentăm în continuare – vor fi luate în atenţie de partea română în măsura în care ele pot răspunde adevărului, fără a abdica de la cuceririle istoriografiei noastre, de la aprecierile cuprinse în documentele de partid, în limitele cerinţelor manualelor noastre şcolare.

Propunerile părţii sovietice sunt următoarele:

1. În prezentarea istoriei formării poporului român să se reflecte cu mai multă consecvenţă influenţa elementului etnic slav.

2. În prezentarea capitolelor corespunzătoare din manuale să fie evidenţiate mai amplu legăturile istorice de-a lungul veacurilor dintre popoarele U.R.S.S. şi R.S. România.

3. Să fie prezentate urmările negative ale dependenţei vasale a principatelor Moldova şi Valahia de Imperiul Otoman în ceea ce priveşte dezvoltarea lor social-economică, politică şi socială.

4. Să fie prezentată participarea statelor dunărene la lupta popoarelor Europei de Sud-Est împotriva Imperiului Otoman în contextul politicii internaţionale europene.

5. Să fie prezentată în mod dialectic politica Rusiei în Balcani, diferenţiind strict scopurile ţarismului şi rolul obiectiv-progresiv al Rusiei în eliberarea popoarelor Europei de Sud-Est de sub jugul Otoman.

6. Să fie prezentată mai amplu situaţia internaţională şi rolul Rusiei în tratarea problemei privind formarea statului român unitar şi independent.

7. Să se dea o apreciere mai obiectivă participării armatei ruse la acţiunile militare din perioada primului război mondial.

8. În reliefarea istoriei contemporane a României să se dea o interpretare ştiinţifică a liniei strategice şi tactice a Cominternului pe problemele dezvoltării mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale.

9. Să fie evidenţiat mai amplu şi mai exact rolul eliberator al armatei sovietice în etapa finală a celui de-al doilea război mondial, precum şi rolul ei hotărâtor în crearea condiţiilor pentru înfăptuirea revoluţiei democrat-populare în România şi în alte ţări din Europa de Sud-Est.

10. Să se dea o apreciere mai obiectivă raportului forţelor politice în lumea contemporană şi să se evidenţieze mai profund rolul Uniunii Sovietice în politica şi economia mondială, în relaţiile politice, economice, culturale şi ideologice ale ţărilor membre C.A.E.R.

Delegaţia română a avansat propunerea – cuprinsă în mandatul său – ca la viitoarea întâlnire să se prezinte referatele: „Poziţia României şi Rusiei faţă de lupta popoarelor din sud-estul Europei pentru unitate statală, libertate şi independenţă naţională în a doua jumătate a secolului al XIX-lea" şi „Politica externă a României şi U.R.S.S. între cele două războaie mondiale". Partea sovietică a arătat că, întrucât specialiştii în domeniul istoriei se întâlnesc frecvent în cadrul Comisiei mixte de istorie pe linia academiilor şi dezbat asemenea referate, este oportun ca lucrările Comisiei noastre să se limiteze numai la analiza concretă a manualelor.

Partea sovietică a propus ca, în viitor, în cadrul Comisiei să se analizeze şi manualele de geografie. (S-a propus ca şi la această întâlnire să se discute despre manualele de geografie, însuşi şeful delegaţiei U.R.S.S. fiind autor de manuale de geografie). Conducerea Ministerului Educaţiei şi Învăţământului şi-a dat acordul - comunicat de tovarăşul Furo Iuliu la primirea delegaţilor – ca în viitor să se discute şi modul de reflectare a României în manualele de geografie din U.R.S.S. şi a Uniunii Sovietice în manualele de geografie din ţara noastră.

IV. Aspecte organizatorice

În legătură cu asemenea reuniuni internaţionale, ar fi de dorit ca Ministerul Educaţiei şi Învăţământului să prevadă în viitor mijloacele materiale necesare desfăşurării normale a lucrărilor, pentru a se evita situaţii în care membrii delegaţiei române să fie nevoiţi să suporte – ca în cazul de faţă – importante cheltuieli organizatorice.

/ss/ indescifrabil

01.II.1983
3 ex. NI.NP.CV

A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8.833, vol. 39, ff. 369-381

IV. Recenzii. Note de lectură

Călin Hentea, *Enciclopedia propagandei româneşti. 1848-2009. Istorie, persuasiune şi manipulare politică,* Bucureşti, Editura „Adevărul", 2012, 742 p.

„Orice lucru de importanţă socială care este de făcut astăzi, fie că este în politică, finanţe, industrie, agricultură, caritate, educaţie sau alte domenii, trebuie să fie făcut cu ajutorul propagandei. Propaganda este braţul executiv al guvernului invizibil"[1]. Aceste cuvinte nu-i aparţin, aşa cum s-ar putea crede, lui Leonte Răutu[2] sau lui Dumitru Popescu[3], adevăraţi „zei" ai propagandei comuniste în România, ci lui Edward Louis

---

[1] Edward L. Bernays, *Propaganda*, New York, Horace Liveright, 1928, pp. 19-20.

[2] **Răutu Leonte** (Oighenstein Lev) (n. 28 febr.1910, Fălticeni, jud. Suceava; d. 1993, Bucureşti). Membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (24 febr.1948-13 iun.1958 şi 25 iun.1960-22 nov.1984); membru supleant al C.C. al P.M.R. (13 iun.1958-25 iun.1960); membru al Biroului Organizatoric al C.C. al P.M.R. (24 ian.1950-19 apr.1954); membru supleant al Biroul Politic al C.C. al P.M.R. (28 dec.1955-23 iul.1965); membru al Secretariatului C.C. al P.M.R./P.C.R. (22 mart.1965-12 aug.1969); membru al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. (23 iul.1965-28 nov.1974); membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. (28 nov.1974-26 nov.1981). *Naţionalitatea:* evreiască. *Studii*: Facultatea de Matematică. *Profesia de bază*: profesor. *Activitate şi funcţii*: membru al U.T.C.dR. (dec. 1929); membru de partid din 1931; membru al Comitetului de redacţie al ziarului „Scânteia" (1945-1948); **adjunct al şefului (nov. 1945-1948) şi şef (1948-1956) la Secţia Propagandă şi Agitaţie a C.C. al P.M.R.**; membru al Consiliului General de Conducere al A.R.L.U.S. (din 2 nov. 1948); membru (din 12 mai 1949) şi membru al Biroului executiv (din 8 iun.1949) al Comitetului pentru Apărarea Păcii din R.P.R.; profesor universitar în Bucureşti (în mart.1949-în mai 1952); membru al Societăţii pentru Răspândirea Ştiinţei şi Culturii (în iun. 1949); **şef al Direcţiei de Propagandă şi Cultură a C.C. al P.M.R. (17 ian. 1956-1965); responsabil în cadrul Secretariatului C.C. al P.C.R. cu: Secţia de Propagandă şi Agitaţie, Secţia de Presă şi Edituri, Secţia Relaţiilor Externe, Institutul de Istorie a Partidului, ziarul „Scânteia" şi revista „Lupta de clasă", Şcoala Superioară de Partid „Ştefan Gheorghiu" (din 29 mart. 1965); responsabil în cadrul Secretariatului C.C. al P.C.R. cu: Secţia Învăţământ, Institutul de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Consiliul Naţional pentru Educaţie Fizică şi Sport, Consiliul Naţional al Organizaţiei Pionierilor (din 1969); vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (13 mart. 1969-24 apr. 1972); preşedinte al Consiliului de Conducere şi rector al Academiei de Ştiinţe Social-Politice „Ştefan Gheorghiu" (24 apr. 1972-26 nov. 1981)** - C.N.S.A.S., *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicţionar,* coord. Florica Dobre, autori: Liviu Marius Bejenaru, Clara Cosmineanu-Mareş, Monica Grigore, Alina Ilinca, Oana Ionel, Nicoleta Ionescu-Gură, Elisabeta Neagoe-Pleşa, Liviu Pleşa, studiu introductiv: Nicoleta Ionescu-Gură, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004, pp. 508-509.

[3] **Popescu Dumitru** (n. 18 apr.1928, Turnu-Măgurele, jud. Teleorman); **Membru al C.C. al P.C.R. (24 iul.1965-22 dec.1989)**; membru al Secretariatului C.C. al P.C.R. (12 aug.1969-28 nov.1974); membru al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. (12 aug.1969-28 nov.1974); membru al Comitetului Politic Executiv al CC al P.C.R. (28 nov.1974-22 dec.1989). *Studii*: Institutul de ştiinţe economice şi planificare din Bucureşti (1951); curs de specializare de şase luni pentru presă la Şcoala Superioară de Ştiinţe Sociale „A. A. Jdanov" (1956). *Profesia de bază*:

Bernard, personalitate pe care „New York Times" o considera în 1994, la momentul trecerii în lumea drepților, la vârsta de 103 ani, drept „«Father of Public Relations» And Leader in Opinion Making"[4].

Afirmația lui Bernard, deși făcută în 1928, și-a păstrat pe deplin actualitatea, ba chiar și-a amplificat semnificațiile, în contextul în care cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea a cunoscut o explozie fără precedent a propagandei. Ca urmare, interesul specialiștilor, dar și a publicului larg, față de tehnicile și mijloacele folosite de propagandă, față de efectele acesteia, față de căile prin care oamenii pot încerca să i se sustragă a crescut exponențial. Rezultatul firesc a fost publicarea unui număr însemnat de articole, studii și volume consacrate propagandei, manipulării, dezinformării și altor mijloace folosite din plin de strategii și tacticienii Puterii de pe toate meridianele globului.

În aceste condiții, orice nouă apariție în domeniu atrage atenția, cu atât mai mult cu cât autorul este, deja, o autoritate în domeniu. Acesta a fost și cazul lucrării domnului Călin Hentea, *Enciclopedia propagandei românești. 1848-1989. Istorie, persuasiune și manipulare politică,* pe care intenționăm să o prezentăm în paginile de față. Apreciind autorul[5], atât pentru emisiunile realizate în perioada 1995-1999, când era redactor al emisiunii *Pro Patria*, cât și pentru volumele de specialitate publicate de-a lungul anilor[6], am fost, în egală măsură, încântați de faptul că lucrarea propusă era o *enciclopedie*, lucrare cu caracter de premieră, după știința noastră, în literatură de limbă română consacrată propagandei[7].

---

ziarist și economist. *Activitate și funcții*: membru U.T.C. din 1948; membru de partid din nov.1955; redactor la revista „Contemporanul" (1950-1956); redactor-șef la „Scânteia Tineretului" (iul.1956-1960); director general AGERPRES (1960-29 iun.1962); **membru și vicepreședinte al Biroului Executiv al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă (29 iun.1962-6 febr.1965)**; redactor-șef la „Scânteia" (1965-1968); secretar al C.C. al P.C.R. (1968-1971); președinte al Consiliului Național al Radioteleviziunii Române (8 mart.-15 sept.1971 și 8 nov.1976-25 aug.1978); **președinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste (15 sept.1971-8 nov.1976); președinte al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă (din 24 sept.1971)**; membru al Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste (din 1971); secretar al C.C. al P.C.R., **șef al Secției presă și radioteleviziune, a coordonat Comitetul pentru presă și tipărituri (până la 26 dec.1977), ziarele „Scânteia", revista „Era Socialistă", AGERPRES și a asigurat legătura în probleme de presă cu organizațiile de masă și obștești (la 3 febr.1977); rector al Academiei de Științe Social-Politice „Ștefan Gheorghiu" (1981-22 dec.1989)** - *Membrii C.C…*, pp. 480-481.

[4] http://www.nytimes.com/books/98/08/16/specials/bernays-obit.html.

[5] Pentru mai multe informații despre autor, vezi Călin Hentea, *Memorii în bocanci,* București, Editura Cartea Românească, 2013.

[6] Călin Hentea, *150 de ani de război mediatic*, București, Editura Nemira, 2000; idem, *Propagandă fără frontiere*, București, Editura Nemira, 2002; idem, *Arme care nu ucid*, București, Editura Nemira, 2004; idem, *Imaginile mișcate ale propagandei*, București, Editura Militară, 2006; idem, *Balcan Propaganda Wars,* Scarecrow Press, 2006; idem, *Noile haine ale propagandei*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008 (fragmente din această lucrare au fost publicate în luna februarie 2008 în revista „Observatorul militar").

[7] Din literatura de specialitate apărută peste hotare, ne mulțumim să amintim impozantul volum editat de Robert Cole, *International Encyclopedia of Propaganda*, foreword by Philip M. Taylor,

Abordând problematica mai mult decât complexă a propagandei, domnul Hentea a abandonat maniera tradiţională de structurare a unei lucrări cu specific enciclopedic (ordonarea alfabetică a „vocilor"), în favoarea structurării volumului pe cinci capitole, precedate de un „Cuvânt înainte" şi succedate de o foarte utilă „cronologie a propagandei şi cenzurii româneşti", o listă a acronimelor folosite şi o bibliografie.

Cele cinci mari părţi ale lucrării sunt următoarele: *Concepte* (33 la număr, ordonate alfabetic), *Evenimente* (autorul identifică 23 de evenimente majore[8]), *Instituţii* (15 instituţii[9], fără o ordonare alfabetică sau cronologică), *Personalităţi* (13 la număr, prezentate în ordine alfabetică[10]) şi *Arte şi media* (30 de articole, de asemenea organizate alfabetic).

Chicago and London, Fitzroy Dearborn Publishers, 1998, 985 p.; Nicolas John Cull, David Holbrook Culbert, David Welch, *Propaganda and mass persuasion: a historical encyclopedia, 1500 to the present*, Santa Barbara, ABC-CLIO, California, 2003, XXI+479 p. şi Martin J. Manning and Clarence R. Wyatt, (eds.), *Encyclopedia of media and propaganda in wartime America*, Santa Barbara, California, ABC-CLIO, Greenwood Publishing Group, 2011, 2 vol., XL, 860 p. Această din urmă lucrare am oferit-o ca exemplu pentru că deşi, aparent, se referă doar la istoria S.U.A., prezentarea rolului propagandei începând cu Revoluţia Americană (1775-1783), trecând prin războaiele cu Mexicul şi Spania, apoi prin Primul şi cel de-al Doilea Război Mondial, dar şi prin războaiele din Coreea şi Vietnam, Războiul Rece şi conflictele recente din Orientul Mijlociu, caracterul internaţional al articolelor inserate este evident.

[8] Nu am înţeles de ce autorul a optat pentru definirea drept „eveniment" a unor „voci" precum „Propaganda militară, 1916-1989", „Perioada comunistă, 1944-1989", „Propaganda politică, 1990-2007", „Propaganda în Republica Moldova, 1989-2009" sau „Mediatizarea participărilor armatei române la misiuni internaţionale". Evenimentul, prin definiţie, presupune un fenomen, un fapt, o stare cu un caracter local şi instantaneu, deci nu vedem cum o „perioadă" poate fi transformată în „eveniment".

[9] Ca şi în cazul „evenimentelor", autorul nu a simţit nevoia să precizeze care au fost criteriile care l-au făcut să includă aici „cultul eroilor" (şi nu Societatea „Cultul Eroilor"), „Festivalul Naţional «Cântarea României»" sau „Cenaclul «Flacăra»". Un festival sau un cenaclu pot fi considerate „instituţii", în acelaşi sens în care sunt definite drept instituţii Ministerul Propagandei Naţionale sau Securitatea?

[10] Ne-a surprins faptul că, deşi autorul abordează o perioadă de 161 de ani, personalităţile selectate sunt patru din perioada interbelică şi nouă din perioada regimului comunist. De ce nici un articol de sine stătător despre unul sau altul dintre pionierii propagandei româneşti din secolul al XIX-lea? Aceasta în ciuda faptului că, potrivit istoricului Ivan Ilcev, citat la p. 150, „primul dintre popoarele regiunii Balcanilor care a început să facă eforturi continue, de lungă durată, conştiente şi într-o oarecare măsură planificate, pentru a influenţa opinia publică europeană prin propaganda lor de politică externă a fost cel român". Datele oferite de autor despre Nicolae Bălcescu (p. 153) sau Mihail Kogălniceanu (p. 154) ne fac să credem că aceştia şi-ar fi putut găsi mai lesne locul în galeria personalităţilor propagandei româneşti, mai mult, poate, decât căpitanul Constantin Panţu (pp. 503-505), chiar dacă lista personajelor istorice cărora li s-a detaliat contribuţia în domeniul propagandei este „doar simbolică" (p. 12). De altfel, semnificaţia activităţii propagandistice a lui Bălcescu este larg recunoscută, academicianul Alexandru Zub, de exemplu, considerând că Bălcescu a fost cel care „a voit să pună istoria în serviciul revoluţiei şi al progresului" - Al. Zub, *De la istoria critică la criticism (Istoriografia română sub semnul modernităţii)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2000, p. 47. De altfel, tot lui Nicolae Bălcescu se pare că îi

Conceptele sunt prezentate în cadrul unui algoritm logic, începând prin furnizarea uneia sau mai multor definiţii, urmate de un scurt istoric, pentru ca, în final să fie analizate conexiunile propagandistice ale acestora. Citatele folosite sunt identificate prin ghilimele, iar sursa este redată în text într-o formulă concentrată, de tipul *Parish, 2002, p. 92*, indicaţiile bibliografice regăsindu-se cu uşurinţă în bibliografia inserată în finalul volumului. Conceptele beneficiază şi de o bogată iconografie, constând, după caz, în cărţi poştale, afişe de propagandă, fotografii de epocă, fapt care consolidează forţa argumentativă a textului.

În cazul *evenimentelor*, fără a se mai putea vorbi de o modalitate unitară de abordare, se regăsesc totuşi în cele mai multe „voci", ca elemente comune, prezentarea *contextului istoric* în care s-a produs, a *caracteristicilor* evenimentului, a *acţiunilor de propagandă* şi a *rolului propagandei*. Şi de această dată, ilustraţiile alb-negru şi color îmbogăţesc valoarea textului.

Pentru prezentarea *instituţiilor* autorul a optat pentru o schiţare a *cadrului instituţional*, urmată de o trecere în revistă a *acţiunilor specifice,* pentru a încheia fiecare „voce" printr-o evaluare a *eficacităţii* respectivei instituţii, din punctul de vedere al impactului propagandistic.

Personalităţile selectate de către autor, ca fiind reprezentative pentru activităţile de propagandă din România, au fost prezentate pe baza algoritmului *repere biografice*, *contribuţii*, *evaluări*, dimensiunea articolelor variind, în mod firesc, în funcţie de importanţa deţinută de una sau alta dintre personalităţile respective. Iconografia acestei secţiuni este, şi de această dată, bogată, autorul optând, ori de câte ori a fost posibil, pentru folosirea nu a unor banale fotografii, ci a unor materiale de propagandă cu chipul personalităţilor prezentate (Ion Antonescu, Carol al II-lea, Nicolae Ceauşescu). În mod surprinzător, pentru unele dintre articole, autorul nu a mai inserat nici o imagine, deşi fotografii ale respectivelor personalităţi se pot regăsi cu destulă uşurinţă: Mihai Antonescu, Paul Niculescu-Mizil.

Capitolul 5, *Arte şi media*, fiind cel mai eterogen din punct de vedere al conţinutului, nu beneficiază de o abordare unitară a articolelor, acestea având o structură diferită. De exemplu, pentru *afiş* se adoptă un mod de abordare oarecum similar celui al *conceptelor*, autorul prezentând *definiţia*, urmată de *istoric* şi de *conexiuni propagandistice*. În schimb, pentru *arhitectură* structura articolului urmăreşte *intenţionalitatea, accesibilitatea* şi *exploatarea propagandistică*. În cazul *cinematografiei militare* sau a *filmului istoric* abordarea diferă încă şi mai mult de la „tiparele" folosite în cazul altor articole, fiind introduse elemente specifice cum ar fi *profil şi producţii*, *audienţă*, *evoluţie*.

Luând ca repere cronologice extreme Revoluţia de la 1848 şi intrarea României în Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007 (cu unele extensii până în 2009), Călin Hentea a reuşit să integreze în enciclopedia sa atât „acele aspecte bune şi cunoscute, cât şi pe cele rele şi mai ocultate din trecut" (p. 13), integrând în analiza realizată asupra componentelor propagandei informaţii din lucrări româneşti şi de peste hotare, din

---

datorăm chiar introducerea cuvântului „propagandă" în limba română, el folosindu-l, cel dintâi, în lucrarea sa *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul* – cf. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", *Mic dicţionar academic*, vol. 2, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010, p. 568.

domenii variate. Scriitura este una modernă, captivantă, stilul alert făcând cititorul să abandoneze cu greu lectura. Din acest motiv, deşi e puţin obişnuit să citeşti un dicţionar sau o enciclopedie din scoarţă în scoarţă, lucrarea domnului Hentea e o adevărată provocare la o lectură integrală.

Din păcate, tocmai o astfel de lectură scoate la iveală, pe lângă meritele incontestabile ale volumului, şi o serie de aspecte care, din punctul nostru de vedere, impietează asupra valorii de ansamblu a travaliului depus în realizarea lucrării.

În cuvântul înainte, subintitulat *Bună sau rea, e propaganda mea,* domnul Hentea, ca orice autor riguros şi reverenţios în faţa disciplinei ştiinţifice, îşi enunţă principiile de lucru şi intenţiile într-o manieră extrem de promiţătoare, pregătind cititorul pentru lectura unui text redactat cu obiectivitate şi rigoare, obiectivele sale fiind subsumate ideii străvechi de *historia magistra vitae*.

Dintru început, autorul, pe urmele unor predecesori iluştri[11], îşi enunţă credinţa că „propaganda nu este neapărat un lucru rău, demonic, nefast sau ticălos", punând reticenţa românilor în faţa unei astfel de idei pe seama exceselor „unei jumătăţi de secol de regimuri dictatoriale, urmată de încă două decenii de acută demagogie democratică"[12].

În continuare, este realizată o foarte necesară precizare conceptuală, propunând o definiţie „de lucru" a propagandei[13], urmată de o serie de precizări metodologice şi de precizarea obiectivelor urmărite. Astfel, după ce la p. 12 avertizează că „identificarea

---

[11] Edward L. Bernays considera că „In itself, the word «propaganda» has certain technical meanings which, like most things in this world, are «neither good nor bad but custom makes them so»" - Edward L. Bernays, *op. cit.*, pp. 20-21.

[12] Autorul nu ne explică, însă, de unde provine proasta reputaţie a noţiunii de „propagandă" în rândul cetăţenilor din state cu regimuri democratice recunoscute. Reticenţele în faţa propagandei nu sunt nici noi, nici specifice românilor sau altor cetăţeni care au cunoscut nemijlocit regimurile totalitare. Într-un număr din anul 1928 al reputatei reviste *Scientific American* se făcea o adevărată pledoarie pentru „reabilitarea" termenului: „There is no word in the English language whose meaning has been so sadly distorted as the word «propaganda». The change took place mainly during the late war when the term took on a decidedly sinister complexion". Făcând trimitere la rădăcinile istorice ale termenului, apărut încă în secolul al XVII-lea, în timpul papei Urban al VIII-lea, autorul articolului considera propaganda drept „o activitate umană perfect legitimă", subliniind: „Any society, whether it be social, religious or political, which is possessed of certain beliefs, and sets out to make them known, either by the spoken or written words, is practicing propaganda" – *apud* Edward L. Bernays, *op. cit.*, p. 22. La rândul său, scriind în 1926, Lordul Ponsonby se făcea ecoul glasului multor persoane atunci când susţinea că propaganda implică „the defilement of the human soul [which] is worse than the destruction of the human body" – *apud* Philip M. Taylor, *Munitions of the Mind. A history of propaganda from the ancient world to the present era*, Third Edition, Manchester and New York, Manchester University Press, 2003, p. 1. De unde această percepţie a „întinării sufletului uman" prin propagandă, **înainte** ca regimurile totalitare să-şi dea măsura?

[13] „Acţiuni de comunicare persuasivă planificate, susţinute de un sponsor, având drept scop final influenţarea şi chiar modificarea atitudinilor şi comportamentelor unei audienţe-ţintă selectate, pentru satisfacerea unor interese politice ale sponsorului, folosind informaţii şi argumente false, parţial adevărate, denaturate şi exclusive, alături de cele adevărate şi însoţite de diverse forme de constrângere şi cenzură" (p. 12).

anumitor evenimente, creaţii artistice sau nominalizarea unor personaje istorice în această enciclopedie a propagandei româneşti nu trebuie privite ca o anatemizare a acestora", îşi reiterează bunele intenţii în pagina următoare arătând că, prin această lucrare, „nu am dorit să operez o demistificare sau, mai grav, o negare distructivă a credinţelor şi trecutului României moderne". Scopul enunţat este acela de a pune în evidenţă „atât acele aspecte bune şi cunoscute, cât şi pe cele rele şi mai ocultate din trecut, astfel încât pe cele rele să ni le asumăm şi să le ocolim, iar pe cele bune să le urmăm". O profesiune de credinţă vrednică de toată lauda, dar care, în opinia noastră, a fost în mare măsură abandonată pe parcursul lucrării[14].

Mai precis, autorul pare să fi uitat, destul de rapid, de principiile generoase enunţate şi s-a lăsat purtat de valul unor adevărate diatribe împotriva acelor personalităţi istorice, politice, militare sau artistice care, dintr-un motiv sau altul, nu-i sunt pe plac. Respectarea principiilor „corectitudinii politice" pare să fi reprezentat un imperativ mai presus de bunele intenţii enunţate în *cuvântul înainte*.

Hotărât să facă dovada unui anticomunism de cea mai solidă factură, domnul Hentea se războieşte de-a lungul celor peste 700 de pagini ale lucrării domniei sale nu doar cu personalități, instituții sau concepte ale propagandei comuniste, ceea ce, până la un punct, nu ne-ar fi surprins, ci şi cu acele personalități istorice care au făcut subiectul unor acțiuni propagandistice în cele patru decenii de regim comunist din România.

Astfel, înscriindu-se pe linia „demolării miturilor", atât de intens mediatizată, autorul nu ezită să demonteze „mitul lui Cuza", afirmând, pe urmele lui Lucian Boia, că plasarea domnitorului pe primul loc în galeria „celor mai importante personalităţi istorice care au influenţat soarta românilor" se datorează… propagandei istorice comuniste! În focul demitizării, autorul nu bagă de seamă nici măcar faptul că se auto-contrazice. Astfel, în opinia sa, în manualele de istorie „au fost supralicitate trăsăturile lui de «domn autoritar, justițiar, nu prea iubitor de boieri și apărător al celor mulți», faptul că era român, și nu un străin" (p. 158). După numai câteva rânduri, însă, domnul Hentea atrage atenţia cititorilor că, în aceleaşi manuale, „au fost complet ocultate nu numai viaţa sa privată foarte dezordonată, influenţa «camarilei de femei», stilul autoritarist-cezarist de conducere". Dincolo de faptul că nu vedem ce rost ar fi avut detaliile picante din viaţa intimă a domnitorului în manualele şcolare, mărturisim că nu înțelegem nici cum „propaganda ceaușistă" a reuşit performanţa de a „oculta" stilul autoritarist-cezarist, simultan cu „supralicitarea" trăsăturilor de domn autoritar, justițiar!

În contrapartidă cu această viziune deformantă a istoriografiei comuniste, autorul identifică „o percepţie mult mai echilibrată asupra lui Cuza şi a locului său în conştiinţa românilor" în fresca de 70 de metri lungime pictată în 1888 de Costin

[14] Ne-a frapat similitudinea dintre domnul Călin Hentea şi istoricul Lucian Boia în ce priveşte distanţarea vădită dintre obiectivele enunţate iniţial şi cuprinsul propriu-zis al lucrărilor. Reamintim că şi domnul Boia sublinia în introducerea la unul din volumele domniei sale că „nu demolarea mitologiei istorice este scopul nostru", arătând ca „fiecare naţiune îşi are propria mitologie istorică" – Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1997, p. 9. Ceea ce nu l-a împiedicat pe autorul citat ca tocmai asta să facă pe întreg parcursul volumului amintit: demolarea sistematică a „miturilor", cu accent deosebit pe cele „naţionaliste", „purtătoare ale unui mesaj autoritar şi xenofob"!

Petrescu pe pereţii Ateneului Român, unde „Cuza îşi dă mâna cu Carol I, iar regii şi Brătienii reușesc să nu se umbrească unii pe alţii" (p. 158). Iată, aşadar, că adevărul istoric poate fi uşor reconstituit, în viziunea domnului Hentea, apelând nu la producţiile unor istorici aserviţi regimului comunist[15], ci printr-o hermeneutică atentă a unei fresce realizată la comanda proaspătului rege Carol I, ca decor al uneia dintre principalele sale ctitorii culturale! Întâmplător, în anul în care „regii şi Brătienii" nu se umbreau unii pe alţii în fresca lui Costin Petrescu, ţara era zguduită de o puternică răscoală ţărănească, semn clar al stării de spirit a imensei majorităţi a ţărănimii!

Autorul trece sub tăcere faptul că imaginea pozitivă a lui Alexandru Ioan Cuza în rândul românilor se datorează nu atât „propagandei ceauşiste", cât faptului că Cuza a fost domnul Unirii, vechi deziderat al românilor (desigur, un alt „mit"!), şi, mai cu seamă, faptului că a fost cel care a realizat prima reformă agrară (14/26 august 1864), eliberând pe ţărani de sarcinile de tip feudal (claca, dijma, podvezile, zilele de meremet)[16]. Legea prin care nu mai puţin de 511.896 de familii ţărăneşti au primit pământ a reprezentat în epocă „un adevărat şoc psihologic" şi a făcut ca în memoria colectivă a satelor Cuza să rămână ca „marele binefăcător"[17]. Acest act, de-a dreptul incredibil pentru ţăranul de rând, alături de vizitele incognito efectuate de domn în târgurile şi oraşele ţării i-au dat acestuia o dimensiune de erou de legendă[18], poveştile despre „ocaua lui Cuza" şi despre moş Ion Roată fiind transmise de la o generaţie la alta şi contribuind din plin la imaginea sa de domn al celor mulţi şi amărâţi[19]!

Mânat de aceeaşi fervoare anticomunistă şi antinaţionalistă, autorul nu se mulţumește cu o prezentare rece, obiectivă şi cu o critică de factură academică a metodelor şi mijloacelor pe care le-a utilizat propaganda comunistă pentru a consolida regimul politic pe care îl slujea, regim care se confrunta, cel puţin în primele două decenii de existenţă, cu un puternic deficit de legitimitate.

Transformându-se într-un adevărat cavaler *sans peur et sans reproche* al istoriei moderne, care „a fost nemilos violată propagandistic de regimul comunist" (p. 13), autorul nu ezită să identifice „linii de persuasiune comuniste" în imnul naţional „Trei culori", chiar şi acolo unde acestea, în opinia noastră, nu există. Astfel, deşi la articolul

---

[15] Domnul Hentea plasează printre actele de propagandă ale „istoriografiei comuniste" şi faptul că aceasta „a demonizat din plin «monstruoasa coaliţie» a boierilor conservatori şi radical-liberali căreia i-a căzut victimă Cuza" (p. 158). Autorul pare să uite faptul că „monstruoasa coaliţie" nu îşi datorează numele istoriografiei comuniste şi că primele acuzaţii la adresa acesteia au venit din partea contemporanilor.

[16] La Ruginoasa, în 9/21 septembrie 1864, ţăranii i-au spus domnitorului că „le rupsese «zapisul sclaviei»" – Acad. Dan Berindei (coord.), *Istoria românilor. Vol. VII, Tom I Constituirea României moderne (1821-1878)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 529.

[17] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediţia a IV-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010, p. 232.

[18] Leon Mrejeru, Simion Kirileanu Teodorescu, Gh. Popescu, *Cuza-Vodă: istorisiri pentru popor,* Piatra Neamţ, Librăria L. Steinberg, 1909; *Cuza-Vodă în tradiţia populară. Antologie de literatura folclorică alcătuită, cu note şi postfaţă de Vasile Adăscăliţei*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1970.

[19] Vezi Alexandru Zub, *Domnul Unirii – prezenţă postumă*, în „Academia Română. Memoriile Secţiei de Ştiinţe Istorice şi Arheologie", Bucureşti, tom 24, 1999, pp. 27-39; Dumitru Ivănescu, *Alexandru Ioan Cuza în conştiinţa posterităţii*, Iaşi, Editura Junimea, 2001.

„Imnul național sau de stat" se arată, în mod firesc, de acord cu faptul că „intonarea imnului național în cadrul ceremoniilor oficiale civile sau militare induce publicului o atmosferă solemnă, stimulând reflexele patriotice şi sugerând puterea statului respectiv, deoarece, alături de sigiliu sau drapel, imnul este o componentă indispensabilă a identității naționale contemporane" (p. 47), autorul schimbă radical registrul când, în cadrul articolului „Educația", vorbeşte de imnul „Trei culori" (p. 43).

El se arată de-a dreptul şocat de prezența imnului „în primele pagini ale Abecedarelor şi ale altor manuale" şi de faptul că acesta „trebuia învățat pe dinafară şi însuşit de toți elevii"[20], dar adevărata răfuială o are cu textul imnului. Astfel, nu se mulțumeşte cu reliefarea acelor versuri care făceau referire la partidul comunist şi la edificarea comunismului, ci incriminează, de-a valma, chiar şi referirile, comune în textele multor imnuri naționale, la vitejia, patriotismul şi hărnicia strămoşilor, la momentele de glorie ale istoriei naționale[21].

De exemplu, în opinia autorului, ce altceva pot fi, dacă nu „persuasiune comunistă", referirile la „cât de etern curajos este poporul român («brav popor», «viteaz cu vechi renume», «în luptă triumfător»), „cât de patriot a fost mereu românul («Multe secole luptară/Străbunii noştri eroi»" (…), „cât de des şi de perfid era amenințată patria («Pentru-a patriei onoare,/Vrăşmaşii-n luptă-i zdrobim»)" (p. 43)? Dacă îndemnurile belicoase nu-i sunt pe plac autorului[22], nici cele pacifiste nu scapă de ironii: „cât de

[20] Mărturisim că nu înțelegem uimirea autorului în fața necesității de a învăța copiii imnul național, în condițiile în care această acțiune este una absolut firească, aşa cum observă cercetătorii problemei: „Love of country and patriotic fervor are often reinforced through ritual and ceremony such as the performance of national anthems. In many societies children are trained and socialized from an early age to associate an anthem's melody and lyrics with their national identity" – Scot M. Guenter, *Anthems*, în Robert Cole (ed.), *International Encyclopedia of Propaganda*, foreword by Philip M. Taylor, Chicago and London, Fitzroy Dearborn Publishers, 1998, p. 28.

[21] Ridicolul unor astfel de atacuri „la baionetă", în locul unei analize ştiințifice, devine şi mai evident dacă ținem seama de faptul că apelul la istorie şi la momentele de glorie din trecut nu este specific nici comunismului, nici românilor, ci răspunde unor necesități intrinseci ale psihologiei omului de oriunde şi de oricând. În acest sens, Émile Durkheim nota: „În fiecare dintre noi există ceva din omul de ieri, în proporții variate, desigur. Chiar acest om de ieri este predominant în noi, prin forța lucrurilor, întrucât prezentul înseamnă prea puțin față de îndelungatul trecut în cursul căruia ne-am format şi din care provenim", în vreme ce Gustave Le Bon considera că „infinit mai numeroşi decât cei vii, morții sunt şi infinit mai puternici. Ei stăpânesc imensa împărăție a inconştientului, acest regat invizibil care controlează manifestările inteligenței şi ale caracterului" – Serge Moscovici, *Epoca maselor. Tratat istoric asupra psihologiei maselor,* traducere de Diana Morăraşu şi Maria Mariana Mardare, prefață de Adrian Neculau, Iaşi, Institutul European, 2001, pp. 103-104. De altfel, Serge Moscovici, referindu-se la modalitățile de conducere a oamenilor, nu ezita să scrie: „Conducătorul va trebui să se adreseze străbunului din fiece om, să inventeze un limbaj pe înțelesul lui ca să ridice mulțimile şi să le antreneze fascinate, incapabile să reflecteze, către scopul dinainte fixat. Dacă vrea să-şi păstreze controlul psihic asupra lor, trebuie să-şi lărgească permanent registrul discursului, temeiurile lui inconştiente, vizând mereu noi credințe, noi sectoare ale imaginarului colectiv, atingând chiar limitele extreme ale legendei" – *ibidem*, p. 104.

[22] Cum ar fi, oare, catalogată celebra chemare a *Marseillaise*-ei: „Aux armes, citoyens!"?

însetaţi de pace sunt românii şi în primul rând conducătorul lor, Ceauşescu («Cu alte neamuri sub soare,/Demn, în pace, să trăim»)" (p. 43).

Nu ne putem reprima întrebarea ce-ar rămâne din actualul imn naţional, dacă domnul Călin Hentea şi-ar dezlănţuia critica domniei sale, atât de spumoasă, asupra textului lui Andrei Mureşanu? Pe de altă parte, ce ar putea oare să conţină versurile unui imn naţional? Invective la adresa strămoşilor, reproşuri faţă de greşelile săvârşite în trecut, o enumerare a bătăliilor pierdute sau a trădărilor săvârşite de unii români în favoarea altor state? Sau poate o trecere în revistă a defectelor şi slăbiciunilor respectivei naţiuni?

O adevărată luptă este purtată şi împotriva regizorului Sergiu Nicolaescu, de această dată declaraţia de principii a autorului („nominalizarea unor personaje istorice în această enciclopedie a propagandei româneşti nu trebuie privite ca o anatemizare a acestora") fiind complet uitată. La prima vedere, se pare că mânia autorului a fost stârnită mai ales de faptul că filmele lui Sergiu Nicolaescu îşi fac simţite efectele nocive chiar şi azi: „clişeele mistificatoare ale istoriei naţionale, flatante pentru orgoliul naţional, efectele naţionalismului gratuit, indus de acele filme resimţindu-se şi în prezent" (p. 499). Deşi admite că regizorul „nu a fost un propagandist comunist în sensul clasic al termenului", personalitatea acestuia şi viziunea sa despre patriotism[23] îl irită atât de tare pe autor încât pierde până şi controlul asupra stilului de redactare, producând repetiţii[24], inventând chiar cuvinte noi[25], cu presupusă încărcătură peiorativă[26], şi neezitând să

---

[23] La p. 496 informaţia conform căreia „viziunea despre patriotism şi naţionalism a lui Sergiu Nicolaescu s-a întâlnit cu cea a lui Nicolae Ceauşescu şi a curentului protocronist" apare, într-o formă aproape identică, de două ori!

[24] „…apropiat al fostului preşedinte Ion Iliescu, pronunţându-se **adesea** pe tema evenimentelor din decembrie 1989 şi influenţând **adesea** în favoarea sa problemele şi resursele cinematografiei româneşti" (p. 495). Autorul pare să ignore faptul că prima Comisie senatorială pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989, care a funcţionat în legislatura 1990-1992, a fost înfiinţată la iniţiativa şi condusă de Sergiu Nicolaescu, ceea ce, poate, îl îndreptăţea să se „pronunţe" asupra Revoluţiei Române! Repetiţiile supărătoare pentru cititor sunt prezente şi în ultima parte a articolului: „aşa-zisă independenţă creatoare", „aşa-zisul proiect", „aşa-zisele dispute de orgolii sau de principii" (p. 500).

[25] Printre filmele incriminate se numără şi „filmul **miliţist** *Accident*" (p. 498). De altfel, eforturile autorului de a îmbogăţi limba română sunt evidente, întrucât la p. 436 vorbeşte despre „genocidul psiho-social" produs de către Securitate, iar la p. 470 am remarcat lărgirea lexicului specific ştiinţelor sociale prin introducerea unui nou concept: „socialism unic, de tip sclavagist, numit emfatic «Epoca de aur»", reluat şi sub forma „sclavagism socialist" (p. 525).

[26] Ne întrebăm şi cât temei are ideea că a fi făcut parte din Miliţie ar fi, neapărat, un lucru blamabil? Oare Miliţia s-a ocupat numai de impunerea colectivizării şi de înscenarea unor mici infracţiuni de drept comun pentru a putea fi arestate persoane incomode din punct de vedere politic? Dar integritatea persoanei şi a proprietăţii private (atâta câtă mai era!) de cine a fost apărată în perioada regimului comunist? Tâlharii, hoţii, violatorii, criminalii, escrocii de toate tipurile nu erau oare urmăriţi şi, în măsura posibilităţilor, prinşi de Miliţie? Activitatea poliţienească a Miliţiei în cei 40 de ani de existenţă a instituţiei reprezintă chiar un capitol ruşinos al istoriei recente? Dacă unii dintre poliţiştii zilelor noastre săvârşesc abuzuri îngrozitoare, suntem, oare, îndreptăţiţi să blamăm Poliţia în ansamblul său?

folosească adjective dure pentru a cataloga procesul de creaţie şi producţiile cinematografice[27], dar şi pe omul Sergiu Nicolaescu[28].

Afirmaţia „nu am dorit să operez o demistificare" şi nici „o rescriere subiectivă" a anumitor evenimente sau personaje istorice a rămas şi ea o simplă promisiune, autorul lansându-se în adevărate lecţii de istorie. Astfel, făcând confuzie între filmul documentar şi filmul artistic, Călin Hentea nu şovăie să restabilească adevărul: „Mihai Viteazul a fost un domnitor profund credincios religiei ortodoxe, şi nicidecum ateu sau total lipsit de sentimente umane, aproape asexuat, aşa cum era prezentat în film; scena atitudinii de mândrie sfidătoare a viitorului domnitor în faţa sultanului în momentul numirii sale la Istanbul este total inventată, la fel ca şi pretinsa dominare la Praga a împăratului Rudolf de către Mihai aflat în poziţia umilitoare de a cere ajutor militar şi financiar; adevărata înfrângere a armatei lui Sinan Paşa a avut loc la Giurgiu, şi nu la Călugăreni, Mihai beneficiind de sprijin militar transilvănean, habsburgic, moldovenesc şi toscan; Mihai a comandat în realitate armate de mercenari plătiţi cu bani grei, şi nu oşti populare…" (p. 497)[29].

După acest adevărat „tur de forţă" istoriografic, autorul nu ezită să-i nege cu desăvârşire regizorului dreptul la o viziune proprie asupra operei cinematografice: „Ţinând seama se minuţiozitatea reconstituirii detaliilor de scenografie şi costume din filmele sale istorice, (…) este greu de acceptat că Sergiu Nicolaescu (…) nu a întâlnit adevărul istoric pe parcursul documentării, dar el a ales să nu ţină seama de aspectele neconvenabile viziunii sale" (p. 498).

[27] „reiterând senilele sale invenţii privind o aşa-zisă independenţă creatoare" (p. 500). Nu înţelegem de unde duritatea de limbaj şi nici de ce autorul nu acordă, nici măcar o clipă, prezumţia de bună-credinţă regizorului. Poate că acesta chiar credea în cele ce susţinea, atât după 1989, cât şi înainte. O dovadă în acest sens ar putea fi un raport al Inspectoratului Judeţean de Securitate Constanţa, din august 1986, în care, pe fondul discuţiilor suscitate de „Gala filmului cu tematică pentru tineret", desfăşurată la Costineşti, se menţiona: „În data de 02.08. a.c. regizorul Francisc Munteanu, într-o discuţie purtată cu tinerii, pe marginea filmului său «Vară sentimentală», prezentat publicului în seara precedentă, a afirmat că, în ţara noastră, regizorii nu se bucură de libertate de expresie, fiindu-le de multe ori impuse scenarii fără valoare, dar care să satisfacă «comanda socială». Acesta este motivul pentru care creaţia cinematografică prezentă nu răspunde exigenţelor publicului, acesta căutând satisfacţii în producţiile altor ţări. În replică, la data de 03.08 a.c., regizorul Sergiu Nicolaescu, într-o întâlnire similară, a reluat subiectul afirmând că în statul nostru regizorii au posibilităţi multiple de exprimare, totul depinzând de valoarea creaţiei lor şi a mesajului acestuia. Nu cunoaşte nici un scenariu bun de film care să fi fost respins, indiferent de tematica sa" – Florian Banu (editor), *„Amorsarea" Revoluţiei. România anilor '80 văzută prin ochii Securităţii*, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2012, pp. 215-216.

[28] „Evidente sunt doar narcisismul şi megalomania lui Sergiu Nicolaescu, care, începând, de la *Mihai Viteazul* (pentru care iniţial şi-a dorit rolul titular), a făcut tot ce a fost posibil pentru a-şi atribui rolurile principale în filmele sale, fapt ce după 1990 l-a adus în poziţii ridicole" (p. 500).

[29] De altfel, Mihai Viteazul a fost ales, alături de Ştefan cel Mare, pentru a fi un „studiu de caz" menit să ilustreze articolul „Mitul" (pp. 69-70). În acest „studiu de caz" autorul nu a făcut decât să preia consideraţiile făcute de profesorul Boia în lucrarea sa *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1997, pp. 22-26. Pentru „demitizarea" „demitizării" lui Mihai Viteazul de către Lucian Boia, vezi Ioan-Aurel Pop, *Istoria, adevărul şi miturile (Note de lectură)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002, pp. 49-52.

Această din urmă afirmaţie ne-a bulversat total, neînţelegând cum ar fi putut avea loc „întâlnirea" regizorului cu adevărul istoric, de vreme ce însuşi Călin Hentea, sprijinindu-se pe afirmaţiile lui Lucian Boia[30], susţine că acesta nu există: „spre deosebire de literatură sau arte vizuale, unde creaţiile pot fi exploatate ulterior propagandistic, chiar dacă nu aceasta a fost intenţia autorului lor, în cazul istoriei, demersul subiectiv şi scopul propagandistic al istoricului/cronicarului nu pot fi nici ascunse și nici contestate" (p. 591).

Altfel spus, istoricul nu este decât un „propagandist" cu jumătate de normă, pe deplin conştient de servitutea sa în favoarea „intereselor politice ale sponsorului", pentru a folosi terminologia propusă de autor, căci, aşa cum ne asigură domnul Hentea, „falsificarea, eludarea, interpretarea tendenţioasă a izvoarelor şi faptelor istorice nu se pot face decât conştient şi în urma unei comenzi politice bine precizate" (p. 591). Oare cu aşa ceva se ocupă istoricul? Falsificările, eludările şi interpretările tendenţioase fac parte din instrumentarul de cercetare profesionistă a trecutului?

Întrucât domnul Hentea preia cu atât entuziasm teoriile lui Lucian Boia, credem că cel mai bun răspuns este acela de a reaminti aici ce scria academicianul Ioan-Aurel Pop cu privire la acest aspect:

„Chiar dacă şi istoricii deformează uneori copios trecutul, aceasta nu este *regula*, cum pretinde dl. Boia. Iar istoricii români cei mai valoroşi *nu au falsificat trecutul cu bună știință*, ci au căutat mereu să descopere şi să pună în evidenţă *adevărul*"[31].

Pentru a încheia observaţiile pe marginea „răfuielii" domnului Hentea cu „senatorul PSD, cu certificat de revoluţionar, Sergiu Nicolaescu" (p. 499), vom apela tot la aprecierile academicianului Pop:

„În plus, marii creatori din domeniile artei, care au luat ca pretext trecutul pentru lucrările lor, nu pot fi criticaţi pentru nici o deformare, falsificare sau «mitizare», fiindcă scopul lor nu are nici o legătură cu scopul istoricilor. Artiştii pot spune orice şi oricum despre trecut. Iar dacă românii îl văd pe Mircea ca pe «un bătrân atât de simplu, după vorbă, după port», care i-a răspuns în termeni patriotici lui Baiazid, şi nu ştiu când a domnit, nici că a fost relativ tânăr şi nici că a fost scos din scaun de Vlad Uzurpatorul sprijinit de otomani, istoricii nu au nici o vină. **Oamenii obişnuiţi nici nu pot şi nici nu trebuie să perceapă trecutul ca şi istoricii** (subl. ns. – F.B.). La nivelul conştiinţei publice, trecutul are un cu totul alt profil, în orice ţară, decât la nivelul istoriografiei"[32].

Cu alte cuvinte, în opinia noastră, domnul Hentea, conştient el însuşi de natura „subiectiv-ficţională" a producţiilor cinematografice (p. 591), ar fi trebuit să se limiteze la prezentarea şi analizarea mecanismelor propagandistice folosite de regizorul Sergiu Nicolaescu în creaţiile sale, fără a se mai lansa în diatribe de tabloid la adresa omului Nicolaescu, a Istoriei şi a românilor care „au citit mai puţină istorie în cărţi sau manuale" (p. 499).

O adevărată „răfuială" pare să aibă domnul Hentea şi cu un istoric american, Larry Watts, neratând nici o ocazie pentru a sublinia caracterul propagandistic al uneia

---

[30] „Trebuie înţeles că *nu există istorie obiectivă*, şi nu numai că nu există, dar nici nu poate exista" – Lucian Boia, *op. cit.,* p. 6, citat reprodus de Călin Hentea la p. 591.
[31] Ioan-Aurel Pop, *op. cit.,* p. 13.
[32] *Ibidem*, pp. 13-14.

dintre lucrările acestuia[33], folosind aproximativ aceeaşi termeni şi subliniind de fiecare dată beneficiile de imagine pe care le-ar fi obţinut de pe urma publicării volumului „Ion Iliescu, Ioan Talpeş şi ceilalţi membri ai grupării «Un viitor pentru România», apropiate PSD" (p. 61, 477-478, p. 490-491, p. 597). Surprind neplăcut într-o lucrare de tip academic repetatele referinţe la faptul că istoricul american a fost „românizat prin căsătorie" (de ce nu putem considera că respectiva doamnă s-a „americanizat" şi care este relevanţa acestui fapt pentru opera în discuţie?), iar naşul de cununie este nimeni altul decât cel care, potrivit domnului Hentea, „a obţinut, din carte un beneficiu de imagine personală", generalul Ioan Talpeş[34].

Detaşarea necesară specialistului în abordarea ştiinţifică a unei probleme se dovedeşte a fi rămas la stadiul de deziderat şi în cazul articolului consacrat Cenaclului „Flacăra". Antipatia manifestă faţă de poetul Adrian Păunescu îl împinge pe autor până la afirmaţii mai mult decât hazardate. Astfel, domnul Hentea nu şovăie să susţină că Păunescu, „prin acţiunile lui, prin personalitatea lui care fascina şi descumpănea, **a prelungit existenţa comunismului naţionalist-ceauşist, precizându-i, cristalizându-i şi întrupându-i doctrina**" (p. 429). Desigur, ca orice opinie, şi cea a domnului Hentea se cuvine respectată, dar mărturisim că nu vedem cum, fără Păunescu, regimul comunist s-ar fi prăbuşit mai rapid! Poate i-ar fi pus capăt greva minerilor din august 1977 sau protestele lui Paul Goma, din acelaşi an? Să înţelegem că, fără Păunescu, am fi avut şansa de a fi fost prima ţară din Estul Europei care înlătura comunismul? Celelalte state cu regimuri comuniste s-au menţinut şi ele prin „păuneşti" locali? După cum nu vedem cum a reuşit Adrian Păunescu să „precizeze" şi să „cristalizeze" doctrina regimului! Acesta a putut, cel mult, să acţioneze în conformitate cu preceptele ideologice impuse la congresele partidului, dar să fi contribuit cu ceva la elaborarea acestora, avem dubii serioase!

Construirea unei argumentaţii forţate, pe baza unor elemente lipsite de soliditate, dar şi îndepărtarea de la obiectivele unei enciclopedii dedicate propagandei şi nu analizei istorice se regăseşte şi în articolul în care este analizat Ion Antonescu. Astfel, deşi te-ai aştepta la concentrarea autorului pe implicarea lui Ion Antonescu în conceperea şi derularea marilor campanii propagandistice din perioada celui De-al Doilea Război Mondial, prezentarea mareşalului începe prin sublinierea participării acestuia, ca sublocotenent, la „reprimarea sângeroasă a ţăranilor răsculaţi în zona Galaţiului în 1907" (p. 445). Fapt perfect adevărat, dar de natură a bulversa cititorul, căci cum rămâne cu afirmaţiile de la p. 169, unde Călin Hentea e de părere că „focarele răscoalei au fost iniţiate şi întreţinute prin: violente campanii propagandistice

[33] Larry L. Watts, *Fereşte-mă, Doamne, de prieteni… Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, traducere din limba engleză Camelia Diaconescu, Bucureşti, Editura Rao, 2011.

[34] Probabil că, în viziunea domnului Hentea, incriminatul „beneficiu de imagine personală" reiese din faptul că Ioan Talpeş a semnat „Cuvântul înainte" al volumului şi din menţionarea acestuia între persoanele cărora autorul a simţit nevoia să le mulţumească pentru sprijinul acordat pe parcursul realizării lucrării. Altminteri, domnul Talpeş nu este menţionat, nici elogios, nici altcumva, în textul lucrării. De altfel, şi Ion Iliescu, un alt prezumtiv „beneficiar" al volumului, este menţionat doar o singură dată: „Mănescu însuşi nu a emis nici un fel de pretenţii pentru conducerea Frontului Salvării Naţionale, a cărui înfiinţare a fost anunţată de Ion Iliescu pe 22 decembrie 1989" – Larry L. Watts, *op. cit.*, p. 240.

instigatoare derulate la sate şi oraşe de agenţi agitatori socialişti sau ţarişti", iar imaginea „exagerat şi catastrofic sângeroasă a dramaticelor evenimente din primăvara lui 1907" a fost creată de „presa germană (…) la unison cu presa socialistă din România" „prin amplificarea fantezistă a numărului de victime ale represiunii"[35]? A avut loc o represiune sângeroasă a ţăranilor sau nu? Sau, poate, a avut loc doar în judeţul Galaţi, singurul responsabil fiind sublocotenentul Antonescu Ion?

Alianţa încheiată de Antonescu cu Germania este criticată, printre altele, pentru faptul că era „neconsemnată pe hârtie, ci doar printr-un cuvânt de onoare" (de parcă un tratat în regulă ar fi schimbat cu ceva natura alianţei!), apoi sunt enumerate deciziile (continuarea ofensivei dincolo de Nistru, „aprobarea sângeroaselor evenimente şi represalii de la Iaşi din 1940 şi de la Odessa din 1941", nedesprinderea din Axă) pentru care mareşalul „a primit judecata istoriei. El a fost condamnat de către un aşa-numit Tribunal al Poporului într-un propagandistic «Proces al Marii Trădări Naţionale»" (p. 446). Din nou, cititorul este în derută: Tribunalul Poporului din anul 1946 era întruchiparea Istoriei? Sau „disputa referitoare la perspectiva istorică a generalului Ion Antonescu nu s-a tranşat", aşa cum ne informează autorul la p. 450?

Nefericit ales ni s-a părut şi fragmentul din discursul ţinut de Ion Antonescu la 9 septembrie 1940: „În aceste vremi de zbucium şi frământare, inimile noastre se liniştesc unite în nădejdea pe care un neam o pune în noua Domnie" (p. 446). Aceste cuvinte ilustrează, în opinia autorului, accentuatul „profil megalomanic" al lui Antonescu, însă generalul, prin cuvintele „noua Domnie", nu se referă la sine, ci la recenta urcare pe tron a regelui Mihai I! Tendinţele megalomanice (reale!) transpar din numeroase alte discursuri şi rezoluţii ale lui Antonescu, însă autorul a preferat să se refere, în continuarea argumentaţiei sale, la „tonul autoritar, profetic al ordinului de angajare în luptă alături de Germania nazistă" (p. 447). Or, după câte ştim, ordinul e sinonim cu o poruncă şi, mai ales în cazul unei armate, e absolut firesc să sune autoritar, iar pentru angajarea într-un război includerea unei componente emoţionale ni se pare la fel de firească. Poate autorul presupune că în loc de celebrul „Ostaşi, vă ordon, treceţi Prutul!", un comandant mai puţin megalomanic ar fi spus „Ostaşi, vă rog frumos, treceţi Prutul!"?!

Un alt reproş gratuit este şi cel referitor la faptul că uriaşul preţ de sânge plătit pentru cucerirea Odessei de către trupele române a fost ascuns populaţiei. Nu ne îndoim că domnul Hentea, care a fost, ca jurnalist militar, în teatrele de luptă din Kosovo şi Afganistan, ştie foarte bine[36] că această practică, a diminuării pierderilor

[35] Optica autorului este cel puţin ciudată! Deşi consemnează „fondul realităţilor dure ale chestiunii ţărăneşti" (p. 167), precum şi starea acută de „analfabetism şi mizerie, dominante în lumea rurală din acea perioadă", stăruie în atribuirea izbucnirii răscoalei „campaniilor propagandistice instigatoare" şi critică „culpabilizarea acţiunilor militare de autoapărare ale statului" (p. 169). În opinia noastră, e similar cu a susţine că Revoluţia Română a fost doar rezultatul „campaniei propagandistice a posturilor de radio occidentale", eventual şi al „agenturilor străine", iar reprimarea populaţiei în decembrie 1989 ar fi doar „o acţiune militară de autoapărare a statului"!

[36] De altfel, într-o lucrare din anul 2002, domnul Hentea nota: „practica a dovedit că, în situaţii limită, oficialii aflaţi la putere nu ezită să folosească datele şi faptele din teren doar în sensul favorabil intereselor lor, chiar dacă pentru aceasta trebuie să omită părţi semnificative ale

proprii şi a exagerării celor survenite în rândul adversarilor, este o practică curentă şi firească în rândul tuturor armatelor, indiferent de epocă sau de sistemul politico-ideologic pe care îl apară[37].

Interesant de remarcat este faptul că autorul concede, într-un final, că „în linia dictatorilor români ai secolului al XX-lea care şi-au bazat autoritatea pe un cult ascendent al personalităţii, (…) Ion Antonescu a fost poate cel mai altruist, mai puţin interesat de satisfacerea intereselor proprii" (p. 451).

Articolul „Istoria sau «discursul despre trecut»" ne-a creat, la rându-i, impresia că autorul s-a îndepărtat mult de la rigoarea ştiinţifică necesară analizei unui subiect atât de susceptibil de interpretări propagandistice. Urmând îndeaproape tezele domnului Lucian Boia, din care, de altfel, citează copios, autorul susţine senin că „istoria nu interesează pe majoritatea oamenilor şi nu este accesibilă decât celor cu o educaţie peste medie", preferând, prin urmare, nu o analiză a utilizării propagandistice a unor falsuri istorice, de exemplu, (cum ar fi celebrele „capitulaţii") sau a unor lucrări istorice elaborate în scopuri vădit politice, ci o concentrare pe producţiile mediatice, în special pe „filmul de lung metraj", căruia îi consacră chiar un scurt subcapitol (deşi la p. 577-588 există un articol consacrat exact filmului istoric). În opinia autorului, cinematograful ar fi „sursă de istorie", alături de televiziune, radio, literatură, ba chiar aceste „surse" (?) ar fi mai importante decât „tratatele sau monografiile istorice" şi, ca atare, induce cu bună ştiinţă confuzia între *Istorie*, ca produs al istoricului care încearcă să reconstituie, după indiciile pe care le are, trecutul, şi *Ficţiune*, mai mult sau mai puţin artistică, mai mult sau mai puţin propagandistică. Dacă din punct de vedere al impactului propagandistic o monografie istorică este net surclasată de un film istoric, amestecarea celor două planuri în cadrul articolului consacrat Istoriei ni se pare o greşeală metodologică.

Tot în cadrul acestui articol, autorul se ocupă de falsificarea istoriei şi activităţii P.C.R., desigur nu prin lucrări de factură istoriografică (exemplele sunt mai mult decât abundente!), ci prin „film de ficţiune", „inventându-i-se o dimensiune, idealuri şi o aură de luptă ilegalistă, uneori cu accente romantice" (p. 597). Din nou ne-a frapat inconsecvenţa grilei de evaluare: fără îndoială că filmele şi literatura istorică scrisă la comanda factorului politic au exagerat foarte mult dimensiunea şi rolul jucat de partidul comunist în perioada interbelică, dar oare idealurile şi lupta ilegalistă sau chiar romantismul au lipsit ele cu desăvârşire, fiind nevoie să fie „inventate"? Se pare că nu, de vreme ce chiar domnul Hentea, citându-l pe Vladimir Tismăneanu, susţine că Leonte Răutu şi Iosif Chişinevschi „au fost nişte fanatici, nişte *true belivers,* ei chiar credeau ceea

realităţii" – Călin Hentea, *Propagandă fără frontiere*, Bucureşti, Editura Nemira, 2002, p. 29. În aceeaşi lucrare, referindu-se la scopul propagandistic al Columnei lui Traian, autorul sublinia faptul că „chiar din perspectiva actuală pot fi uşor recunoscute clişeele mediatice contemporane uzuale referitoare la demonizarea adversarului (femei dace torturând prizonieri romani, împungându-i cu pumnalul sau arzându-i cu torţe), **minimalizarea pierderilor romane** (subl. ns. – F.B.), accentuarea înţelepciunii liderului suprem…", *ibidem*, p. 41.

[37] În acest sens, Henri-Pierre Cathala remarca „tendinţa naturală a oricărei puteri (în special când ea se simte în dificultate) de a-şi ascunde greşelile, de a-şi masca intenţiile şi posibilităţile reale" - Henri-Pierre Cathala, *Epoca dezinformării*, traducere de Nicolae Bărbulescu, Bucureşti, Editura Militară, 1991, p. 25.

ce predicau" (p. 510). Să fi fost cei doi singurii depozitari ai idealismului şi ai credinţei într-o lume „mai bună şi mai dreaptă", restul membrilor partidului comunist fiind simpli agenţi plătiţi în slujba Uniunii Sovietice? Să nu fi existat şi alţi oameni ataşaţi sincer idealurilor comuniste, într-o vreme când o astfel de opţiune politică era departe de a fi susceptibilă de beneficii materiale?

Dacă opiniile şi punctele de vedere ale autorului pot fi sau nu împărtăşite, subiectivismul şi specializarea impietând asupra evaluărilor, trebuie spus că lucrarea analizată conţine şi o serie de erori, cauzate de o insuficientă documentare.

De exemplu, la p. 432, Călin Hentea afirmă că „Securitatea română nu a avut misiuni specifice de propagandă, dar a contribuit substanţial, direct şi indirect, la propaganda comunistă a regimului de la Bucureşti (dar şi al celui de la Moscova), prin acţiuni premeditate de natură coercitivă, pentru a intimida şi induce teroarea". În fapt, Securitatea a avut şi misiuni specifice de propagandă, deţinând chiar o structură specializată. Prin Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 2.306 din 13 septembrie 1967 se stabilea structura organizatorică a Departamentului Securităţii Statului. Unul dintre cele cinci servicii independente, înfiinţate prin acest act legislativ, era Serviciul „D" - „Dezinformare" care, în colaborare cu organele informativ-operative şi cu alte instituţii centrale, planifica şi executa operaţiuni de dezinformare a serviciilor de spionaj străine[38]. Denumirea serviciului nu trebuie să ne inducă în eroare căci, alături de activităţi de dezinformare, acest serviciu a executat suficiente acţiuni tipice de propagandă externă, cum ar fi publicarea peste hotare a unor volume semnate de Nicolae Ceauşescu[39] sau a unor lucrări de istorie care să reliefeze adevărul asupra Marii Uniri din 1918, a vechimii şi continuităţii românilor în spaţiul pe care îl locuiesc etc..

De altfel, autorul menţionează existenţa Serviciului „D", însă îl plasează în mod eronat în subordinea „Serviciului de informaţii externe" sau a „DIE". De fapt, pentru perioada 1978-1989, denumirea corectă a structurii la care se referă autorul era aceea de „Centrul de Informaţii Externe" (C.I.E.).

Tot referitor la Securitate, am remarcat în articolul care i-a fost consacrat o serie de erori care, fără a fi de natură să schimbe sensul general de evaluare, sunt supărătoare şi scad nivelul ştiinţific al enciclopediei. Astfel, Decretul nr. 221 din 30 august 1948, prin care a fost înfiinţată Direcţia Generală a Securităţii Poporului, nu a fost emis de „Preşedintele Marii Adunări Naţionale" (p. 430), ci de Prezidiul Marii Adunări Naţionale. De altfel, spre deosebire de fosta Adunare a Deputaţilor, Marea Adunare Naţională nu avea un preşedinte, existând doar un preşedinte al Prezidiului şi,

---

[38] Potrivit altor surse, înfiinţarea Serviciului „D" s-a făcut prin H.C.M. nr. 715 din 6 aprilie 1968, activitatea de dezinformare făcându-se „în scopul apărării şi promovării intereselor ţării în legătură cu acţiunile de ordin politic, militar, economic, tehnico-ştiinţific şi cultural ce urmau a fi întreprinse atât pe plan intern, cât şi extern" – cf. Serviciul Român de Informaţii, *Cartea Albă a Securităţii*, vol. IV, f.ed., Bucureşti, 1997, p. 61. Aceeaşi hotărâre a Consiliului de miniştri este indicată şi de Cristian Troncotă, *Dezinformarea,* în Octavian Roske (coord.), „România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea. A-E", Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2011, p. 509. Anul de înfiinţare a acestui serviciu este 1967.

[39] Luminiţa Banu, *Acţiunea „Lumina" – Centrul de Informaţii Externe între lobby şi cultul personalităţii*, în „Caietele C.N.S.A.S.", anul III, nr. 2 (6)/2010, pp. 131-160.

ulterior, un preşedinte al Biroului Marii Adunări Naţionale care „îndeplinea doar o funcţie tehnică, fiind ales pentru fiecare sesiune a M.Ad.N."[40].

Eronată este şi afirmaţia conform căreia „pentru scurt timp (1952-1956), Securitatea a funcţionat ca minister independent" (p. 431). Ministerul Securităţii Statului a funcţionat doar în perioada 20 septembrie 1952 – 7 septembrie 1953, după care a fuzionat cu Ministerul Afacerilor Interne[41].

„Ultima mare restructurare a Securităţii" a avut loc, într-adevăr, în anul 1978, dar nu „după fuga în Occident a generalului Ioan Mihai Pacepa" (p. 431), ci **înainte**, decizia de înfiinţare, în cadrul Ministerului de Interne, a Departamentului Securităţii Statului fiind luată la începutul lunii martie 1978. Astfel, Ministerul de Interne a fost reorganizat prin Decretul Consiliului de Stat nr. 121 „privind organizarea şi funcţionarea Ministerului de Interne"[42], ocazie cu care a fost reînfiinţat Departamentul Securităţii Statului[43]. Generalul Ion (şi nu Ioan!) Mihai Pacepa a părăsit România la 23 iulie 1978[44], deci la trei luni **după** reorganizarea Securităţii.

Generalul Serghei Nikonov (Sergiu Nicolau) nu a condus Direcţia de Informaţii Externe în perioada 1951-1954 (p. 431), el fiind înlocuit din funcţia de director al Direcţiei „A" Informaţii Externe, printr-o hotărâre a Biroului Politic din 6 ianuarie 1953, de colonelul Vasile Vîlcu[45]. De asemenea, generalul Nicolae Doicaru nu a condus structura de informaţii externe a Securităţii în perioada 1963-1978, ci între anii 1959-1978[46].

În acest context, poate se cuvine amintit şi faptul că în iulie 1965 nu exista Comitetul Politic Executiv al P.C.R. (p. 501), acesta fiind înfiinţat abia în anul 1974.

Dincolo de astfel de erori punctuale, textul enciclopediei mai conţine şi o serie de afirmaţii ambigui care pot suscita, cel puţin, interpretări diverse. De exemplu, la p. 89 autorul susţine că „în ţări precum India sau Israel, patriotismul are şi o accentuată conotaţie religioasă, aceeaşi credinţă fiind împărtăşită de locuitorii aceluiaşi stat". În cazul Indiei, poate ar trebui să reamintim faptul că este vorba de o federaţie alcătuită din 28 de state şi şapte teritorii federale, iar din punct de vedere al religiei, aici convieţuiesc, mai mult sau mai puţin paşnic, brahmanismul, hinduismul, budismul, jainismul, sikhismul, islamismul şi creştinismul, fără a mai vorbi de o serie de secte minore! La ce

---

[40] Dan Cătănuş (coord.), *România. 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Instituţii de partid, de stat, obşteşti şi cooperatiste*, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2012, p. 336.

[41] Florica Dobre (coord.), Florian Banu, Theodor Bărbulescu, Camelia Ivan Duică, Liviu Ţăranu (eds.), *Securitatea. Structuri/cadre, obiective şi metode*, vol. I (1948-1967), Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, pp. XIII-XV.

[42] „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România", anul XIV, nr. 29, 8 aprilie 1978.

[43] Florian Banu, *Addenda et corrigenda: Când a fost înfiinţat Departamentul Securităţii Statului?*, în „Magazin istoric", nr. 5/2012, pp. 47-52.

[44] Pe larg, C.N.S.A.S., *Ion Mihai Pacepa în dosarele Securităţii. 1978-1980*, studiu introductiv, selecţia documentelor şi indice de nume de Liviu Ţăranu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2009.

[45] Florian Banu, *„Un deceniu de împliniri mărețe". Evoluția instituțională a Securității în perioada 1948-1958*, Iaşi, Editura Tipo Moldova, 2010, p. 104.

[46] Vezi fişa de cadre a generalului Doicaru în Nicolae Ioniţă, *Fișe biografice ale șefilor direcțiilor centrale din Securitate, în anii '60*, în „Caietele C.N.S.A.S.", anul II, nr. 1(3)/2009, pp. 105-106.

„credinţă" se referă oare autorul, când vorbeşte de componenta religioasă a patriotismului manifestat de cetăţenii Indiei?

În cazul Israelului, populaţia era estimată în iunie 2011 la 7.751.000 de persoane, dintre care 5.818.200 sunt evrei. Cetăţenii de origine arabă reprezintă al doilea grup etnic ca mărime şi sunt atât musulmani, cât şi creştini. În afară de evrei şi arabi, mai există şi alte minorităţi, mai puţin numeroase. Deci, din nou, nu se poate vorbi în mod special de o „conotaţie religioasă" a patriotismului sau, dacă acceptăm acest punct de vedere, această conotaţie nu mai e un caz special. Pornind de la faptul că cea mai mare parte a populaţiei României, respectiv 86,7%, s-a declarat ca fiind de confesiune creştin ortodoxă, de ce nu ar intra şi ţara noastră în matricea propusă de Călin Hentea?

Deşi în mod incontestabil selectarea termenilor şi modul de tratare a acestora este un apanaj exclusiv al autorului, pe parcursul lecturii nu ne-am putut reprima senzaţia că lucrarea ar fi avut de câştigat prin includerea unor articole. Astfel, am remarcat lipsa unor concepte care au avut un impact deosebit asupra propagandei din România, precum *agitaţie*, *Agitprop*, *colţul roşu, dezarmarea*. De asemenea, nu am putut să nu observăm faptul că deşi *socialismul* figurează între conceptele semnificative, *fascismul* sau *legionarismul* nu au intrat în atenţia autorului. Nici *sportul*, ca vector al propagandei, nu pare sa fi reprezentat o preocupare pentru autor. *Statistica*, de asemenea.

Aceeaşi selecţie profund personalizată pare să fi funcţionat şi în cazul capitolului dedicat evenimentelor. Astfel, dacă *ziua naţională, 23 August*, *1 decembrie*, *ziua Republicii Populare Române*, *30 decembrie* sau chiar *ziua internaţională a femeii* şi *8 martie* sunt identificate drept „evenimente" cu un ridicat impact propagandistic, ziua de 10 mai „scapă" atenţiei autorului.

Dincolo de erori sau aspecte neclare, impietează asupra calităţii volumului şi câteva mici deficienţe de natură stilistică şi gramaticală pe care le-am sesizat pe parcursul lecturii. Astfel, credem că unele formulări nefericite, precum „le-a fost **impusă obligatoriu**" (p. 108), „**îmbinarea simultană** a terorii opresive cu agitaţia" (p. 108), „sediul poliţiei a fost atacat **de** o bombă" (p. 264) ar fi putut fi eliminate la o lectură mai atentă. Aceeaşi operaţiune ar fi prevenit şi strecurarea unor dezacorduri gramaticale: „**Propaganda regimului antonescian**, continuată de propaganda comunistă, ce a depăşit limitele bunului simţ şi a ajuns la cote paroxistice în timpul regimului Ceauşescu, **au avut** efecte dezastruoase" (p. 11), „**O formă de «dictatură soft»**, sub forma autoritarismului combinat cu cezarismul, **l-a reprezentat regimul** lui Carol al II-lea" (p. 29), „**Ipocrizia, perfidia şi lipsa de scrupule** a Securităţii din timpul regimului Ceauşescu **a fost** fără margini…" (p. 434).

În pofida minusurilor pe care le-am semnalat, lucrarea domnului Călin Hentea rămâne o lucrare de pionierat în literatura românească de specialitate, cu un conţinut bogat, cu o informaţie adusă în general la zi şi uşor de consultat. Totuşi, la finalul lecturii, considerăm că principalul merit al enciclopediei constă într-o strălucită îmbinare a teoriei cu practica, autorul dovedindu-se nu doar un subtil analist al mijloacelor şi metodelor de propagandă, ci şi un abil mânuitor al acestora. Rezultatul este, în opinia noastră, atât un util instrument de lucru, cât şi, mai ales, un excelent produs de propagandă. În favoarea *cui* sau/şi a *ce* rămâne să stabilească fiecare dintre cititori.

Florian Banu

Ion Craiovan, *Filosofia dreptului sau dreptul ca filozofie*, Bucureşti, Ed. Universul Juridic, 2010, 550 p.

Nu înţelegem de ce dreptul comunist este neglijat în mod sistematic. La istorici, interesul pentru trecutul recent este debalansat astfel că despre dreptul comunist s-a scris infinit mai puţin decât despre orice cult bisericesc în aceeaşi perioadă sau despre Securitate, domenii de cercetare care nu sunt nici pe departe epuizate. Şi asta în conjunctura în care există destule reviste de specialitate, un institut al Academiei Române care se ocupă de cercetări juridice, iar istoria statului şi dreptului românesc este materie de studiu în cadrul facultăţilor de Ştiinţe Juridice.

Încercăm să justificăm ignorarea subiectului punând-o pe seama dreptului ca ştiinţă a actualităţii deşi, în multe speţe judecate astăzi, este nevoie de cunoaşterea şi înţelegerea legislaţiei din trecut.

Dar, dacă juriştii şi istoricii neglijează fenomenul totalitar comunist în domeniul dreptului, ne-am fi aşteptat ca în voluminoasa carte intitulată *Filosofia dreptului sau dreptul ca filozofie,* apărută sub semnătura lui Ion Craiovan, să întâlnim câte ceva despre vasta şi ofertanta filozofie a dreptului comunist.

Aceasta cu atât mai mult cu cât nu avem de-a face cu o lucrare teoretică, în care autorul să filosofeze, să se joace cu conceptele, ci cu o combinaţie între o crestomaţie şi o trecere în revistă nu doar a teoriilor, ci a tuturor provocărilor cu care se confruntă domeniul.

Cartea începe cu numeroase consideraţii metodologice, după care autorul trece în revistă raportul marilor religii apoi al civilizaţiilor antice şi medievale cu dreptul.

Apropiindu-ne de subiectul interesului nostru, nu putem să nu remarcăm structurarea deficitară a capitolelor.

De pildă, în Secţiunea a III-a a capitolului III intitulată „Marile sisteme de drept în epoca modernă şi contemporană” (pp. 79-166), autorul consideră că există cinci mari sisteme de drept pe care le denumeşte ca subtitluri ale secţiunii: „Marele sistem de drept romano-germanic”, „Marele sistem de *common-law”,* „Dreptul comunitar european”, „Marele sistem de drept <<socialist>>”, şi „Sistemele juridice religioase şi tradiţionale”.

În mod curios, marele sistem de drept romano-germanic (pp. 80-151) este compus din trei subtitluri, intitulate

- Dreptul românesc,
- Dreptul cutumiar şi ideea de justiţie la români,
- R. Vulcănescu, Etnologie juridică.

Trecem peste încadrarea dreptului românesc în marele sistem de drept romano-germanic, peste faptul că este introdus la perioada contemporană şi nu în cea medievală, cu toate că în cadrul aceluiaşi capitol există o secţiune distinctă intitulată „Evul Mediu”, trecem şi peste importanţa pe care autorul o acordă dreptului românesc în cadrul marilor sisteme de drept moderne şi contemporane (71 de pagini din 87 câte are întreaga secţiune).

Am fi trecut peste acest aspect dacă parte din opera muncită a unui savant de renume al culturii româneşti nu ar fi fost însuşită de autor printr-o metodă care, deşi

este folosită destul de frecvent, trebuie să fie denunţată ca incorectă: se ia o jumătate din cartea altcuiva, iar trimiterea se trece printre celelalte note de subsol ale cărţii din care s-a copiat.

Astfel, după o pagină intitulată „Dreptul românesc” în care afirmă influenţa franceză asupra dreptului românesc modern, autorul trece la „Dreptul cutumiar şi ideea de justiţie la români” care are la capătul subtitlului o notă de subsol, notă care indică volumul Lui R. Vulcănescu, *Etnologie juridică,* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1970, pp. 48-49. Nu titlul ci conţinutul are de-a face cu nota de subsol, acest subcapitol fiind copiat, practic, din capitolul „Coordonatele juridice ale civilizaţiei şi culturii tradiţionale române” de unde Ion Craioveanu copiază pagina nr. 48 şi aproape toată pagina 49 cu tot cu note de subsol fără să pună ghilimelele necesare. Aceeaşi metodă este folosită şi în subcapitolul următor, denumit „Etnologie juridică”, unde este copiat integral capitolul nr. VIII al cărţii lui Romulus Vulcănescu, intitulat „Tipurile de judecată sătească” (pp. 183-269), precum şi o parte din „Postfaţă” (pp. 269-265) şi din anexe (pp. 265-298), acestea din urmă fiind redate într-o formă neglijentă. De pildă, prima anexă, „Manualul juridic al lui Mihail Fotino din Hios”, i se redă doar titlul, iar din anexa nr. 2 reproduce doar un scurt fragment, ca apoi să sară direct la anexa nr. 5.

Reţeta mai are un ingredient: textul se personalizează prin introducerea unor paragrafe cu caractere italice (pp. 146-148).

Precizăm încă o dată că, deşi textul copiat de la Romulus Vulcănescu este introdus în secţiunea dreptului modern şi contemporan, el se referă la o perioadă precedentă, iar încadrarea în sistemul de drept romano-germanic ni se pare, la rândul ei, forţată.

Întorcându-ne la reţeta folosită de autor, considerăm că, pe lângă copierea unui alt autor fără un minim aport de interpretare, condamnabilă este lipsa de respect faţă de opera copiată care ar fi trebuit evidenţiată prin precizarea sa şi a autorului cu numele complet şi chiar câteva date despre personalitatea sa şi despre operă. O să o facem noi spunând că Romulus Vulcănescu (23 februarie 1912-10 noiembrie 1999) a fost un etnolog de talie mondială şi scriitor, membru de onoare al Academiei Române. Volumul *Etnologie juridică*, de o mare valoare ştiinţifică, se evidenţiază prin interpretarea originală a baladelor populare printre care şi Mioriţa, văzută ca o judecată unde „resemnarea ciobanului în faţa osândei stabilite de ceata de păstori-judecători” (p. 241) este explicată prin „neputinţa de a se sustrage de la *legea păstorească*” (p. 245).

Revenind la opera lui Ion Craiovan, ajungem la subiectul care ne interesează. În cadrul secţiunii „Marile sisteme de drept în epoca modernă şi contemporană” îşi are locul cu adevărat subcapitolul *Marele sistem de drept „socialist”* (pp. 162-163). Pesemne că autorul nu a mai găsit de unde să copieze, astfel că acest „mare sistem” este analizat pe o pagină şi câteva rânduri. Dincolo de minimizarea importanţei acestui „mare” (cum îl numeşte autorul însuşi) sistem de drept, de neconceput ni se pare maniera absolut superficială cu care se tratează subiectul. Deşi autorul consideră că este vorba despre o „experienţă istorică crucială încă în devenire, cu semnificaţii complexe pentru doctrina politică, filosofică dar şi juridică contemporană (dar care) este departe de a fi pe deplin analizată şi elucidată”, nu face nimic pentru elucidarea fenomenului. Mai mult chiar, prin folosirea unor clişee, nu face altceva decât să denatureze orice posibil demers de înţelegere a dreptului socialist.

Pe lângă câteva aprecieri şi informaţii utile, dar fără explicaţii filosofice aşa cum ne-am fi aşteptat, remarcând că „dreptului familiei i se recunoaşte statutul de ramură de drept de sine stătătoare", că „dreptul comercial este practic inexistent" şi că a fost înfiinţată instituţia Arbitrajului de Stat, autorul emite doar critici de pe poziţii ideologice. Spre deosebire de teoreticienii dreptului socialist care, atunci când fac această afirmaţie despre dreptul burghez, o şi argumentează, autorul ne vorbeşte despre „înstrăinarea şi denaturarea sa în raport cu finalităţile sale fireşti", dar nu spune cum s-au întâmplat acesta fenomene şi nici care sunt finalităţile fireşti ale dreptului.

Textul abundă de afirmaţii destul de comune printre autorii de astăzi, dar care sunt inexacte cel puţin pentru că acuză regimul de „păcate" comune oricărui tip de regim politic, fie el şi democratic. Nu ne oferă nici un exemplu când afirmă că, în timpul regimului comunist, „factorul politic conducător apela frecvent la lege şi legiferare, mai ales în situaţii critice ale funcţionalităţii sistemului social, forţând dreptul să fie ceea ce nu poate fi – un panaceu". Încercând să înţelegem afirmaţia, ajungem în mod inevitabil la concluzia că acesta este rolul legiferării. Există nenumărate exemple din state democratice de folosire a legiferării pentru îmbunătăţirea funcţionalităţii sistemului social (abolirea sclaviei în Statele Unite ale Americii, legea învăţământului Spiru Haret în România modernă, legea salarizării unice din România contemporană ş.a.).

O altă formulă exagerat de critică şi nefondată la adresa dreptului socialist: „fetişizarea dreptului avea şi raţiuni propagandistice, acesta fiind pus să acopere situaţii sociale precare, să joace rolul de faţadă, ori chiar de substitut al realităţii sociale". Despre ce fel de fel de situaţii sociale *precare* (Dex: instabile, nesigure, şubrede, fragile, lipsite de rezistenţă) era vorba într-un sistem politic totalitar care promova egalitatea socială, şi cum substituia dreptul realitatea, nu se comunică şi putem la fel de uşor să afirmăm contrariul.

Dealtfel, autorul continuă în aceeaşi notă, de pe poziţie vădit contrară: „se dorea ca dreptul să concure la iluzia socială a dreptăţii, a promovării unor valori sociale care, în fapt, nu puteau fi obiectivate într-un regim totalitar".

În locul acestor fraze propagandistice, având în vedere titlul generos al cărţii, *Filosofia dreptului sau dreptul ca filozofie,* ne-am fi aşteptat să întâlnim consideraţii despre filosofia dreptului socialist, despre originile sale în scrierile lui Marx şi Engels, despre scrierile lui Lenin şi Stalin, ideologi ai dreptului socialist. Autorul nu vorbeşte despre esenţa dreptului civil socialist, despre schimbarea fundamentală de optică în privinţa proprietăţii individului, trecerea de la proprietatea privată la proprietatea socialistă şi personală, şi nici despre dreptul muncii sau despre dreptul penal şi procedural penal. Din acest punct de vedere, criticând dreptul socialist, autorul omite să amintească măcar despre contribuţia fundamentală a dreptului în prima fază a instaurării comunismului, la eliminarea duşmanilor de clasă şi a structurilor de clasă în toate statele comuniste, la naţionalizarea mijloacelor de producţie etc.

Cum o astfel de carte stufoasă se citeşte în funcţie de interesele cititorului, ne-a interesat opinia autorului despre filosofia dreptului la Hegel. În subcapitolul dedicat marelui filosof, la pagina 204, la nota nr. 2, autorul dă un citat din *Principiile filosofiei dreptului*, Ed. Academiei, 1969, p. 324. Citatul nu se găseşte acolo. Apoi copiază în mod discreţionar, fără nici o analiză sau explicaţie din lucrarea *amintită.*

Îndrăznim să afirmăm că avem de-a face cu o lucrare de nivel ştiinţific scăzut, cu toate că am întâlnit *Filosofia dreptului sau dreptul ca filozofie* la raft, în Biblioteca Centrală Universitară, ceea ce atestă importanţa care i se acordă şi cererea mare din partea cititorilor. Acestea se datorează, probabil, funcţiilor importante pe care autorul, prof. univ. dr. *Ion Craiovan*, le ocupă în sistemul cercetării ştiinţifice şi în învăţământul universitar: Cercetător ştiinţific onorific în cadrul Institutul de Cercetări Juridice "Acad. Andrei Rădulescu" al Academiei Române[47], rector onorific al Universităţii „George Bariţiu" din Braşov[48] şi Profesor în cadrul Facultăţii de Drept şi Ştiinţe Administrative din cadrul Universităţii Ecologice din Bucureşti[49].

Convinşi de adevărul spuselor lui Honore de Balzac, care afirma că „un articol nu poate ucide o carte când cartea este bună", îl parafrazăm pe marele romancier opinând că, astăzi, o recenzie nu poate atinge o carte, fie ea bună sau rea. Tragem însă un semnal de alarmă asupra formelor moderne de însuşire a muncii altor autori şi a superficialităţii cu care, în goana după „mult", personalităţi cu un C.V. profesional de invidiat, tratează temele abordate în cărţile lor.

Iuliu Crăcană

[47] http://cexa.org/wp-content/uploads/Invitatie_conferinta.pdf (consultat la data de 7.08.2013).
[48] http://www.emag.ro/filosofia-dreptului-sau-dreptul-ca-filosofie-ion-craiovan-uju973-127-400-3/pd/EVDL50BBM/ (consultat la data de 7.08.2013).
[49] http://www.ueb.ro/concurs/Decizie-comisii_concurs.pdf (consultat la data de 7.08.2013).

Gabriel Moisa, *Frontul Plugarilor din Regionala Crişana-Maramureş (1945-1953),* Oradea, Editura Universității din Oradea, Editura Muzeului Țării Crişurilor, 2012, 355 p.*

Arhivele sunt de obicei sărace în fonduri documentare privind activitatea partidelor politice. Frontul Plugarilor beneficiază însă de o bogată bază documentară care permite cercetătorilor reconstituirea şi interpretarea activităţii acestei organizaţii politice între anii 1944-1953. Astfel, pe lângă fondurile de arhivă din cadrul Arhivelor Naţionale Istorice Centrale din Bucureşti[50], există fonduri de arhivă consistente la nivelul judeţelor care reflectă procesul de formare şi dezvoltare a organizaţiei politice plugăreşti conduse de către dr. Petru Groza. Punerea în circuitul ştiinţific a unor astfel de documente reprezintă o acţiune obligatorie pentru înţelegerea procesului de comunizare a României. Volumul editat de Gabriel Moisa se circumscrie unui asemenea demers.

În general, organizaţia plugărească condusă de dr. Petru Groza a fost catalogată drept „tovarăş de drum" al comuniştilor, „organizaţie de masă condusă de către comunişti", „anexă a comuniştilor" sau „organizaţie cripto-comunistă". În anii 1944-1947, în mod oficial Partidul Comunist a încercat să sublinieze independenţa de acţiune a Frontului Plugarilor şi aceasta datorită lipsei de aderenţă a ideilor comuniste în rândurile ţăranilor, deconspirarea legăturii dintre comunişti şi Frontul Plugarilor fiind apreciată drept „o greşeală de tact". Activitatea acestei organizaţii de la 23 august 1944 şi până la „autodizolvarea" din februarie 1953 au fost strict supravegheate de Partidul Comunist din România. Oficial, sarcina Frontului Plugarilor era de a organiza şi mobiliza întreaga plugărime pentru îmbunătățirea stării sale materiale şi culturale, dar în realitate trebuia să abată atenţia ţăranilor de la intenţiile reale ale comuniştilor de implementare a modelului sovietic în agricultură. Ponderea politică a Frontului Plugarilor va creşte simţitor odată cu formarea guvernului de către dr. Petru Groza (6 martie 1945), atunci când, bucurându-se de întregul sprijin logistic al statului, a devenit un adevărat pol de atracţie pentru ţărani. Surse documentare credibile apreciază că în anii 1948-1949 Frontul Plugarilor avea aproximativ 1,5 milioane de membri. Extinderea organizatorică a Frontului Plugarilor după cel de-al doilea război mondial s-a desfăşurat cu implicarea şi sprijinul direct al Partidului Comunist din România[51].

Gabriel Moisa, conferenţiar universitar dr. la Universitatea din Oradea, este un specialist cunoscut al regimului comunist din România, dovadă în acest sens fiind

* „This work was supported by CNCS –UEFISCDI, project number PN-II-RU-TE-2012-3-0334".

[50] Avem în vedere cel mai important fond arhivistic referitor la Frontul Plugarilor: Arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist din România, fond Frontul Plugarilor – valorificat în parte prin publicarea până în prezent a două volume de documente (*Frontul Plugarilor. Documente,* vol I (1944-1947), editori Vasile Ciobanu, Sorin Radu, Nicolae Georgescu, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2011, 428 p.; *Frontul Plugarilor. Documente,* vol II (1948-1951), editori Vasile Ciobanu, Sorin Radu, Nicolae Georgescu, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, București, 2012, 435 p.).

[51] Vezi pe larg Sorin Radu, *„Tovarăşi de drum": Frontul Plugarilor şi Partidul Comunist în anii 1944-1947,* în „Revista istorică", tom XXIII, 2012, nr. 1-2, pp. 107-138.

lucrări publicate până în prezent şi apreciate în rândul cercetătorilor: *Colectivizare, rezistenţă şi represiune în vestul României,* Editura Muzeului Ţării Crişurilor, Oradea, 1999; *Istorie şi propagandă istorică în România 1948-1989,* Editura Muzeului Ţării Crişurilor, Oradea, 2002; *Rezistenţă anticomunistă în Arad şi Bihor: Grupul Adrian Mihuţiu în mărturia lui Gheorghe Poenaru,* Editura Muzeului Ţării Crişurilor, Oradea, 2008; *Structuri anticomuniste din vestul României. Grupul Adrian Mihuţ,* Editura MEGA, Cluj-napoca, 2012 ş.a.

Arhitectura volumului *Frontul Plugarilor din Regionala Crişana-Maramureş (1945-1953)* cuprinde o introducere (p. 7-11), în care editorul pune la dispoziţia cititorului o scurtă istoriografie a temei, urmată de un studiu consistent dedicat organizaţiei regionale Crişana-Maramureş a organizaţiei plugăreşt în anii 1945-1953 (p. 13-44). Pentru creşterea vizibilităţii volumului în rândul specialiştilor din străinătate, editorul a publicat acest studiu şi în limba engleză (p. 45-62). De asemenea, volumul mai conţine şi o notă asupra ediţiei (p. 63-64) în care editorul aduce precizări importante relative la modul de editare a documentelor, bibliografia temei (p. 65-66), documentele selectate (p. 67-351), precum şi un foarte util indice de nume (p. 353-355). Editorul a ales să nu alcătuiască o listă a documentelor, care din punctul nostru de vedere ar fi fost foarte utilă cititorului.

Volumul cuprinde 88 de documente provenite din fondul Comitetului Judeţean Bihor al Frontului Plugarilor din cadrul Serviciului Judeţean Bihor al Arhivelor Naţionale ale României. Documentele selectate reflectă activitatea politică a Frontului Plugarilor din judeţele Bihor, Sălaj, Satu Mare şi Maramureş ce vor constitui în anul 1950 Regionala Crişana-Maramureş. Documentele asupra cărora Gabriel Moisa s-a oprit pentru publicare, inedite, sunt din categorii diferite, ilustrând însă principalele aspecte ale activităţii organizaţiei plugăreşti, de la organizarea internă, la propagandă, recrutarea şi instruirea cadrelor, de la realizarea reformei agrare la relaţiile cu celelalte partide aflate la putere şi îndeosebi cu Partidul Comunist, de la creşterea numărului de membri şi adunarea cotizaţiilor, la programul organizaţiei. Au fost incluse în volum rapoarte şi note informative ale organizaţiilor locale, manifeste, procese-verbale şi stenograme ale unor şedinţe ale comitetelor judeţene, rapoarte ale unor activişti şi instructori ai Frontului Plugarilor, reclamţii, scrisori, circulare.

Editarea documentelor a respectat, în general, caracteristicile lingvistice ale textelor, deoarece editorul pe bună dreptate le-a socotit elocvente pentru epocă şi mai ales pentru gradul de cultură al celor care le-au redactat (activişti, instructori, secretari şi preşedinţi ai organizaţiilor Frontului Plugarilor). Corectarea lor potrivit normelor ortografice şi ortoepice actuale ar fi însemnat de cele mai multe ori rescrierea textelor respective. Greşelile de ortografie foarte numeroase se datorează autorilor ţărani, membri ai Frontului Plugarilor, cu o instrucţie primară, dar şi funcţionarilor săi (secretari, instructori, activişti), uneori de rang înalt. Deseori exprimarea este confuză.

Aceste mărturii scrise confirmă, în general, informaţiile existente despre Frontul Plugarilor, dar aduc în circuitul ştiinţific o serie de date noi, care impun corijarea şi nuanţarea unor aprecieri, mai ales în privinţa relaţiilor cu comuniştii.

Din punctul nostru de vedere, instuţionalizarea regimului comunist în România, impunerea modelului de societate de tip sovietic nu pot fi înţelese fără analiza detaliată a modului în care ideile despre „noua lume”, despre „noul om” au pătruns în lumea rurală românească, în rândul ţăranilor, în ceea mai mare parte reticenţi la schimbare. Este fundamental să înţelegem cum ţăranii au privit comunismul, care au fost metodele

de convingere, reacţia în faţa clişeelor propagandistice, percepţia faţă de diferitele „schimbări" impuse de noii stăpâni ai României. Volumul de documente editat de Gabriel Moisa reprezintă o contribuţie importantă în acest sens.

Sorin Radu[52]

[52] Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu.

V. Cercetarea ştiinţifică şi valorificarea fondurilor arhivistice prin manifestări ştiinţifice şi expoziţii

Beatificarea Monseniorului Vladimir Ghika şi dosarele din Arhiva CNSAS

La 31 august 2013, în pavilionul central de la ROMEXPO din Bucureşti a avut loc ceremonia beatificării (a declarării ca Fericit), a mărturisitorului catolic român Vladimir Ghika. Fiind implicat în alcătuirea capitolului privitor la martiriu din dosarul „Positio Super Martyrio", ce urma să fie predat Congregaţiei pentru Cauzele Sfinţilor de la Vatican, am studiat la CNSAS, încă din anul 2006, în calitate de cercetător acreditat, dosarele legate de cauza Ghika. În toată această perioadă am primit un sprijin deosebit din partea Serviciului Cercetare, Editare, din cadrul Direcţiei Cercetare, Expoziţii, Publicaţii.

Graţie acestui demers, care a fost integrat în lucrul unei întregi echipe a postulaturii cauzei Ghika, la 27 martie a. c., Papa Francisc a recunoscut prin decret pontifical „martiriul Slujitorului lui Dumnezeu Vladimir Ghika".

Dar cine este Fericitul Vladimir Ghika? În Scrisoarea apostolică[1] citită la slujba din 31 august de către cardinalul Angelo Amato, prefectul Congregaţiei pentru Cauza Sfinţilor, în calitate de delegat al Papei, se arăta: „Nos, [...] auctoritate Nostra Apostolica facultatem facimus ut Venerabilis Servus Dei Vladimirus Ghika, presbyter dioecesanus et martyr, pastor studiosus et assiduus divinae caritatis testis, impavidus catholicae fidei necnon communionis cum Ecclesia Romana defensor, Beati nomine in posterum appelletur"[2].

O descriere cuprinzătoare a celui care este Fericitul Vladimir Ghika a fost făcută de Arhiepiscopul romano-catolic de Bucureşti, Înalt Preasfinţitul Ioan Robu: „Zelul lui Vladimir Ghika pentru unitatea Bisericilor şi pentru mântuirea sufletelor, caritatea fără margini, preţuirea şi practicarea virtuţilor, capacitatea de jertfire de sine, căutarea continuă a voinţei lui Dumnezeu, gândul la prezenţa lui Dumnezeu, dragostea de Biserică şi de neam, entuziasmul credinţei, seninătatea, chiar în mijlocul suferinţelor – toate acestea ne spun ceva, ne dau ceva nouă, celor de astăzi, oferindu-ne şansa unei creşteri spirituale, după exemplul lui Vladimir Ghika, martir şi mijlocitor al nostru pe lângă Dumnezeu, cel mult milostiv.

---

[1] Atât textul în latină, cât şi cel în română al Scrisorii Apostolice pot fi găsite în broşura „Sfânta Liturghie a beatificării", publicată de Arhiepiscopia Romano-Catolică de Bucureşti pentru ceremonia de la 31 august 2013.

[2] „Noi, cu autoritatea Noastră Apostolică, îngăduim ca Venerabilul Slujitor al lui Dumnezeu Vladimir Ghika, preot diecezan şi martir, păstor plin de râvnă şi martor stăruitor al iubirii dumnezeieşti, apărător neînfricat al credinţei catolice, precum şi al comuniunii cu Biserica Romană, să fie chemat de acum înainte cu numele de Fericit".

[…] Iată, într-un cuvânt, ce înseamnă pentru Biserica noastră locală de ambele rituri Beatificarea Monseniorului Ghika: ocazie de a privi altfel trecutul şi prezentul Bisericii noastre; reînnoire sufletească prin forţa exemplului acestui apostol şi martir; exemplu care ne atrage şi ne zideşte sufleteşte; speranţă mai mare pentru viitorul Bisericii şi al poporului nostru, căci avem un mare mijlocitor în ceruri, care ne va sta alături, inspirându-ne şi ajutându-ne să mergem pe calea mereu luminată de cuvântul lui Dumnezeu"[3].

Prin urmare, Vladimir Ghika este un model pentru întreaga Românie. Enumerăm în continuare câteva din acţiunile sale publice. Cu ajutorul „Fiicelor Carităţii Sfântului Vincenţiu de Paul", a fondat la Bucureşti primul dispensar catolic gratuit, la care avea acces orice persoană, de orice religie. În acest context, a participat direct la acţiunea de îndiguire a epidemiei de holeră izbucnită în urma războiului din 1913.

A publicat o serie de articole istorice şi a cercetat diverse arhive de interes pentru istoria ţării. A fost reprezentant al Consiliului Naţional al Unităţii Române pe lângă Sfântul Scaun. Din această poziţie, Vladimir Ghika l-a anunţat pe Cardinalul Gasparri că în România, la Alba Iulia, a avut loc Marea Adunarea Naţională a Românilor, că s-a votat unirea Transilvaniei şi a altor teritorii româneşti cu Regatul României şi că s-a format un guvern provizoriu, în care vicepreşedintele Consiliului Naţional, părintele dr. Vasile Lucaciu, este ministru de stat. De asemenea, a lansat negocierile pentru încheierea Concordatului dintre România şi Sfântul Scaun, precum şi pentru deschiderea reciprocă de reprezentanţe diplomatice.

În timpul războiului de Reîntregire a iniţiat formarea regimentelor de români din Italia alcătuite din prizonieri ai armatei austro-ungare.

În numeroasele sale călătorii misionare, legate mai ales de congresele euharistice internaţionale (Sidney, Carthagina, Dublin, Buenos Aires, Manila, Budapesta) a făcut cunoscut numele ţării sale. Între 1905-1914, a activat în România, apoi a făcut vizite anuale în ţară până la 5 august 1939, dată de la care a trăit exclusiv în România.

A păstrat numeroase contacte cu sute de personalităţi ale vieţii politice şi culturale din ţară. Menţionăm nenumăratele întâlniri cu sculptorul Gheorghe Anghel, admiraţia pe care i-o purta Tudor Arghezi, prietenia care l-a legat de scriitorul Panait Istrati. Agendele sale zilnice, care s-au păstrat în mare parte, din 1905 până în 1952, dau mărturie despre rolul sufletesc pe care l-a jucat pentru persoanele pe care le-a întâlnit şi le-a sfătuit.

Personalitatea remarcabilă şi activitatea sa religioasă neobosită m-au pus în faţa unui demers aparent dificil, şi anume identificarea cauzei şi a desfăşurării martiriului pe care l-a trăit monseniorul Vladimir Ghika. Mă refer aici la ceea ce Sf. Toma de Aquino (1225-1274) spune despre „cauza martiriului" în comentariul său la Epistola Sf. Apostol Pavel către Efeseni: „Nu pedeapsa îl face pe martir, ci cauza, de aceea [Pavel] adaugă cauza chinurilor sale. [Or,] cauza este dublă […] Una – dacă suferă pentru credinţa în Cristos sau pentru altă virtute [creştină] […] Şi spune la aceasta că e *întemnițatul lui Cristos Isus*; altă [cauză], dacă suferă pentru folosul Bisericii, şi cu privire la aceasta zice:

[3] „Actualitatea Creştină", anul XXIV, Nr. 9/2013, Bucureşti, p. 1.

pentru voi, neamurile, adică: atât de mult ard de dorința convertirii voastre și atât de mult [vreau să] vă propovăduiesc cuvântul mântuirii, încât am fost aruncat în temniță."[4]

Detalii importante legate de un proces de beatificare și chiar de canonizare sunt date, printre altele, în scrisoarea adresată la 26 aprilie 2006 de Papa Benedict al XVI-lea membrilor Adunării plenare a Congregației pentru Cauzele Sfinților, cu ocazia emiterii ultimei „Instrucțiuni pentru desfășurarea cercetării diecezane în cauzele Sfinților"[5]. Papa arată că, „de la început, Biserica a ținut la mare cinste amintirea și cultul sfinților, consacrând de-a lungul secolelor o atenție tot mai vigilentă procedurilor care îi conduc pe servitorii lui Dumnezeu la cinstea altarelor. Într-adevăr, Cauzele Sfinților sunt considerate «cauze majore», atât pentru noblețea subiectului tratat, cât și pentru răsunetul lor în mijlocul Poporului lui Dumnezeu."

Amintind de reformele instituite de predecesorii săi, Sixt al V-lea în 1588, Urban al VIII-lea (suveran pontif între 1623-1644), Pius al XI-lea, Paul al VI-lea, Papa Benedict al XVI-lea își manifestă gratitudinea mai ales pentru predecesorul său Benedict al XIV-lea (suveran pontif între 1740-1758), considerat drept „magistrul" Cauzelor Sfinților, făcând apoi referire la recenta Constituție apostolică „Divinus perfectionis Magister", a lui Ioan Paul al II-lea. Benedict al XVI-lea tratează martiriul ca „dar al Duhului Sfânt și patrimoniu al Bisericii în fiecare epocă". El menționează observația lui Ioan Paul al II-lea din scrisoarea sa apostolică „Tertio millennio adveniente", conform căreia Biserica a devenit din nou o Biserică a martirilor și „în măsura posibilului nu trebuie să pierdem mărturia acestora" .

Papa Benedict al XVI-lea subliniază: „Martirii de ieri și cei din epoca noastră își dau viața («effusio sanguinis») în mod liber și conștient, într-un act suprem de iubire, pentru a da mărturie despre fidelitatea lor față de Hristos, față de Evanghelie sau față de Biserică. Dacă motivele care duc la martiriu rămân aceleași, având în Hristos izvorul și modelul lor, contextele culturale ale martiriului s-au modificat însă, precum și strategiile «ex parte persecutoris», care încearcă să sublinieze tot mai puțin explicit aversiunea față de credința creștină sau față de un comportament legat de virtuțile creștine, dar care simulează felurite rațiuni, de exemplu de natură politică sau socială. Este bineînțeles necesar să se găsească dovezi de necontestat asupra disponibilității pentru martiriu, cum este vărsarea sângelui, și asupra acceptării din partea victimei, dar este tot atât de necesar să apară, direct sau indirect, întotdeauna într-un mod moralmente sigur, «odium Fidei» («ura împotriva credinței») din partea persecutorului. În absența acestui element, nu va fi un martiriu veritabil, conform doctrinei teologice și juridice dintotdeauna a Bisericii. Conceptul de «martiriu» cu referire la sfinții și la fericiții martiri trebuie să fie înțeles conform cu învățătura lui Benedict al XIV-lea, ca fiind: «voluntaria mortis perpessio sive tolerantia propter Fidem Christi, vel alium virtutis actum in Deum

---

[4] Sancti Thomae de Aquino, Super Epistolam B. Pauli ad Ephesios lectura - Caput 3, Lectio 1 (trad. Francisca Băltăceanu).

[5] Textul scrisorii la adresa: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/letters/2006/documents/hf_ben-xvi_let_20060424_cause-santi_fr.html (trad. noastră).

relatum»[6] (*De Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione*, Prato 1839-1841, Lib III, cap. 11, 1). Aceasta este învăţătura constantă a Bisericii."

Metodologia actuală a Congregaţiei pentru Cauzele Sfinţilor cere ca analiza martiriului să fie făcută din trei unghiuri de vedere:

1) „Martiriul material: se va prezenta succesiunea cronologică precisă a fazelor martiriului şi a împrejurărilor lui, până la moartea provocată şi suferită *in odium fidei*, cu posibila descriere a fazelor următoare, adică a eventualei înmormântări şi a exhumării rămăşiţelor pământeşti ale martirului";

2) „Martiriul formal *ex parte persecutoris*, provocat *in odium fidei*: se vor schiţa situaţia istorică specifică şi desfăşurarea precisă a evenimentelor, evidenţiind *odium fidei ex parte persecutoris*, cu referire precisă şi continuă la probele testimoniale şi documentare, cu identificarea precisă a diferitelor personaje şi a rolului exercitat de ele în evenimentul martiriului";

3) „Martiriul formal *ex parte servi Dei*: se va specifica purtarea servitorului lui Dumnezeu în diferitele faze precedente şi concomitente martiriului şi mai ales se vor identifica motivaţiile precise, tot cu referire la probele testimoniale şi documentare; se va descrie atitudinea exterioară şi interioară asumată de-a lungul fazelor martiriului, subliniind *odium fidei* [din partea persecutorului] şi acceptarea de bunăvoie din partea servitorului lui Dumnezeu a morţii pentru credinţa în Cristos sau pentru altă virtute creştină".

Pentru „Martiriul material", în cele 26 de dosare ale lotului Menges, aflate în custodia CNSAS (Fond Penal, dosar nr. 1109), s-au găsit documente legate de „traseul" care a dus la moartea Monseniorului Ghika. Astfel, s-au putut introduce în dosarul cauzei de beatificare: ordinul de arestare a lotului, percheziţiile, anchetele, sintezele Securităţii din timpul anchetelor, toate actele procesului de la Tribunalul Militar Bucureşti, notele de transfer în diverse celule din penitenciarul Jilava, actul de deces din infirmeria Jilavei, autorizaţia de înhumare, chemarea familiei pentru preluarea obiectelor decedatului ş.a.

Dar, aşa cum sublinia fostul deţinut politic Nicolae Itul, din Călan, în dosarele Securităţii nu se vede suferinţa. Suferinţa a fost dezvăluită, atât cât se poate, prin mărturiile colegilor din anchetă, de la proces şi din celulele Jilavei. Pentru aceste etape au depus mărturie 14 foşti deţinuţi politici.

Pentru cele două „Martirii formale" problema cea mai grea a fost descoperirea planului de luptă împotriva Bisericii Romano-Catolice şi a desfăşurării acestuia. Pentru a identifica motivaţiile acţiunilor ce au dus la arestarea şi la moartea Monseniorului Ghika a trebuit să intru în cele mai mici detalii ale acestui plan.

O problemă pe care am întâmpinat-o de la bun început a fost lipsa unei exprimări clare în dosarele Securităţii care să probeze cauza religioasă a condamnărilor la care au fost supuşi mărturisitorii catolici în perioada comunistă.

Cauzele religioase se pot identifica în sintezele Securităţii, dar nici acolo foarte explicit. Una din cele mai clare formulări privind persecuţia împotriva religiei pe care le-am întâlnit în timpul cercetărilor mele se găseşte într-un document din 23 noiembrie

[6] Martiriul este „suferirea sau acceptarea de bună voie a morţii pentru credinţa în Cristos sau pentru alt act de virtute referitor la Dumnezeu" (trad. Francisca Băltăceanu).

1949 emis de Direcțiunea Generală a Securității Poporului, care transmitea următoarele instrucțiuni Direcțiunii Regionale Constanța a Securității: „Ideologia omenească evoluând mai încet decât tehnica şi relațiile de clasă, religia va continua să preocupe cercuri largi de cetățeni, chiar după desăvârşirea victoriei socialiste şi desființarea antagonismelor de clasă. În consecință, această problemă are un viitor destul de îndelungat în fața ei, şi munca noastră trebuie să țină seamă de acest fapt. Doctrina marxist-leninistă arătând că nu se poate lupta împotriva prejudecăților religioase numai prin măsuri administrative, care nu fac altceva decât să îndârjească fanatismul (dacă nu sunt judicios aplicate), sarcina noastră imediată şi de viitor constă în a demasca elementele care se folosesc de masca religiei pentru a instiga împotriva regimului”[7].

Cu alte cuvinte, instrucțiunile indicau modul în care va fi atacată Biserica, şi anume folosindu-se pretextul că nu se admit instigări împotriva regimului „democrat-popular” sub masca religiei. Iar legile au fost astfel făcute, precum şi diversiunile cu care au fost copleşiți preoții şi episcopii, încât aceştia nu puteau scăpa de acuzația de „instigare”.

Informațiile din dosarele de la CNSAS au fost completate cu mărturii de istorie orală, precum şi cu informații paralele din alte arhive. Menționez în mod deosebit Arhiva diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe al Franței, fond EU-EUROPE, Roumanie, Église Catholique en Roumanie et relations avec le Saint-Siège (perioada 1945-1955) şi Arhiva diplomatică din Ministerul Afacerilor Externe al României.

Pentru documentare am putut folosi două lucrări fundamentale scrise de profesorul Ovidiu Bozgan[8], respectiv de dr. Imre Tempfli[9], precum şi mai multe articole publicate de cercetătorul Adrian Nicolae Petcu.

De mare folos mi-a fost dosarul penal al vicarului general de Alba Iulia, Monseniorul Alois Boga, pe care mi l-a semnalat istoricul Robert Fürtös, de la Memorialul Sighet. În acest dosar se aflau elemente lămuritoare pentru o serie de diversiuni din cadrul planului comunist de luptă împotriva Bisericii Romano-Catolice: diversiunea „salariilor”, diversiunea „Lupta pentru pace”, diversiunea „Acțiunea Catolică” care trebuia să ducă la aşa-numitul „Status Catolic”, reinventat de regimul „democrat-popular”.

Pentru a evidenția planul de luptă împotriva Bisericii Romano-Catolice am folosit, ca metodologie, aşezarea în ordine cronologică a tuturor acțiunilor din teren ale Securității şi, respectiv, a răspunsurilor Bisericii.

Pe parcursul cercetării am înțeles că se pot găsi date semnificative privitoare la persecuție în dosarele din fondul Documentar de la CNSAS. Această informație mi-a fost dată de cercetătorul acreditat ing. Cornel Pop, căruia îi sunt recunoscător. Dosarele documentare sunt de un nepreţuit ajutor şi în celelalte cauze de beatificare aflate în

---

[7] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12.577, vol. 2, f. 459, citat din Silviu B. Moldovan, Mirela Matiu, Cristina Anisescu, *Partiturile Securității – Directive, Ordine, Instrucțiuni*, Nemira, 2007, p. 100.

[8] Ovidiu Bozgan, *Cronica unui eşec previzibil. România şi Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, Bucureşti, Curtea Veche, 2004, 381 pag.

[9] Imre Tempfli, *Sárból és napsugárból: Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892-1966 („Din noroi şi raze de soare: Pakocs Károly, vicar episcopal, viața şi epoca, 1892-1966”)*, Budapest, 2002, 1170 pag.

lucru. Ele constituie deseori chiar dosarele diverselor „acţiuni” sau „probleme” ale Securităţii.

De asemenea, de la istoricul dr. Sergiu Soica am primit informaţia privitoare la existenţa la Arhivele Naţionale ale României a fondului CC al PCR, Secţia Administrativ-Politică. În dosarele acestui fond se văd în mod explicit ordinele de luptă împotriva Bisericii Catolice. Spre deosebire de acestea, ordinele Securităţii (din dosarele de la CNSAS) sunt mai puţin explicite în ceea ce priveşte planul general al persecuţiei.

Pentru perioada de formare necesară interpretării corecte a dosarelor din Arhiva CNSAS, mi-au fost de mare ajutor cercetătorii Florica Dobre, Adrian Nicolae Petcu, Liviu Pleşa, şi Cristina Anisescu, care se aflau în aceeaşi sală cu cercetătorii acreditaţi. Am primit în mod constant un sprijin esenţial de la cercetătorii Claudiu Secaşiu şi Valeriu Median.

Aş aminti un moment „anecdotic” decisiv pentru mine: cercetătorul Adrian Nicolae Petcu a văzut pe masa unde parcurgeam în anul 2006 dosarele lotului Menges (pe care tocmai mi le arătase istoricul Dănuţ Doboş) mărturia de 11 pagini a părintelui Hieronymus Menges despre Monseniorul Vladimir Ghika. Şi mi-a cerut atunci să pregătesc publicarea acestei mărturii într-o colecţie de la Editura Nemira. Ideea mi-a plăcut şi m-a introdus într-o complexă cercetare a evenimentelor. Publicarea nu s-a mai făcut, dar acest articol m-a „propulsat” în postulatura Ghika. Pentru mine, încrederea şi încurajarea de la Adrian Nicolae Petcu au fost providenţiale.

Sunt recunoscător tuturor membrilor Colegiului CNSAS, care au acceptat toate cererile de studiere a unor noi dosare necesare cauzei.

Sunt recunoscător echipei actuale a arhiviştilor din sala de cercetare de la parter, cum ar fi: George Vişan şi Mirela Jianu, care vin mereu în întâmpinarea cercetătorilor acreditaţi şi care fac tot ce pot pentru a crea o atmosferă plăcută în sală.

Pe parcurs, am fost implicat şi în alte cauze, pentru care beneficiez în mod constant de bunăvoinţa şi sprijinul de înaltă competenţă al cercetătorului Silviu Moldovan, şef serviciu în cadrul Direcţiei Cercetare Expoziţii, Publicaţii din CNSAS.

Mulţumesc colegelor din postulatura Ghika, Francisca Băltăceanu şi Monica Broşteanu, precum şi părintelui Valeriu Median pentru lectura atentă pe care au făcut-o acestui articol.

Emanuel Cosmovici

Geografia exilului românesc
Conservarea şi promovarea Patrimoniului Arhivistic al Exilului Românesc

În perioada 10 august – 15 noiembrie 2012, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc, cu sprijinul financiar al Administraţiei Fondului Cultural Naţional, în parteneriat cu Facultatea de Ştiinţe Politice – Universitatea Bucureşti şi Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii a desfăşurat proiectul „Geografia exilului românesc – conservarea şi promovarea Patrimoniului Arhivistic al Exilului Românesc", aria Patrimoniu Cultural Naţional. În paleta instituţiilor publice create în vederea cercetării trecutului recent, I.I.C.C.M.E.R. prin Departamentul Exil şi Minorităţi are o misiune singulară, întrucât, dacă majoritatea cercetătorilor acestor instituţii încearcă prin participarea la conferinţe internaţionale dedicate memoriei şi victimelor represiunii regimurilor dictatoriale să înscrie rezultatele cercetării lor dincolo de graniţele naţionale, reconstituirea istoriei exilului românesc postbelic presupune, dimpotrivă, aducerea în ţară, conservarea şi asigurarea accesului cercetătorilor la numeroase colecţii de ziare şi reviste ale exilului românesc, precum şi la fonduri de documente care provin de la personalităţi ale exilului românesc.

Proiectul a avut trei obiective principale şi anume: 1. realizarea unui fond patrimonial digitizat al exilului românesc; 2. realizarea expoziţiei „Radio Europa Liberă": o istorie în date, fotografii şi Arhivele Securităţii; 3. organizarea seminarului – „Intelectuali români în exilul parizian".

În privinţa primului obiectiv, putem preciza că I.I.C.C.M.E.R., în parteneriat cu Facultatea de Ştiinţe Politice – Universitatea Bucureşti, a transpus în format electronic o selecţie formată din 30 000 pagini de documente şi manuscrise, completate cu o galerie foto-video devenită accesibilă tuturor celor interesaţi prin intermediul paginii web – www.arhivaexilului.ro.

Al doilea obiectiv al proiectului a fost consacrat realizării expoziţiei „Radio Europa Liberă": o istorie în date, fotografii şi Arhivele Securităţii. Acest post de radio a constituit unul dintre cele mai influente mijloace de informare şi de opoziţie împotriva regimurilor comuniste. Potrivit documentelor care au stat la baza constituirii sale în 1950, postul de radio „Europa Liberă" s-a declarat a fi o organizaţie neguvernamentală având ca scop „eliberarea popoarelor din Europa răsăriteană de sub dominaţia comunismului".

Radio „Europa Liberă" şi Radio „Libertatea" (post care transmitea pentru spaţiul sovietic) au funcţionat sub egida Comitetului Naţional pentru Europa Liberă, cu sediul la New York, şi au avut sprijinul financiar al C.I.A. În anul 1971, „Europa Liberă" a trecut în responsabilitatea nemijlocită a Congresului S.U.A., care stabilea bugetul şi direcţiile de activitate ale acestui post de radio. Un comitet special al Senatului american, denumit Comitetul pentru transmisiunile internaţionale de radio (Board for international broadcasting) – înfiinţat prin decret, verifica calitatea şi eficacitatea programelor posturilor de radio „Europa Liberă" şi „Libertatea", pentru a fi în concordanţă cu obiectivele politicii externe americane, dar cu menţinerea independenţei editoriale. Activitatea postului de radio „Europa Liberă" a fost reglementată de Legea

emisiunilor radio internaţionale aprobată de Congresul S.U.A. în 1973. Unificarea posturilor de radio „Europa Liberă" şi „Libertatea" a intervenit în 1976, întregul personal concentrându-se la sediul central din München.

Secţia pentru România a postului de radio „Europa Liberă" a fost înfiinţată în 1951. Emisiunile în limba română însumau 80 de ore săptămânal, iar orarul de difuzare era între orele 6.00 – 10.00 şi 17.00-1.00 pe lungimile de unde scurte 16, 19, 25, 31, 41 şi 49.

Transmisiile efective în limba română au început la 29 octombrie 1951. Programul secţiei pentru România s-a axat pe două grupe de probleme: internaţionale şi româneşti.

Expoziţia „*Radio Europa Liberă: o istorie în date, fotografii şi Arhivele Securităţii*" a prezentat cronologic şi tematic momente esenţiale din activitatea şi organizarea Departamentului Românesc din cadrul Centralei de la München:

· înfiinţarea postului de radio „Europa Liberă" sub egida Comitetului Naţional pentru Europa Liberă şi cu ajutorul exilaţilor est-europeni din cadrul Comitetelor Naţionale;

· lansarea campaniei „Cruciada pentru Libertate", destinată extinderii programului postului de radio „Europa Liberă" în Europa Centrală şi de Est;

· difuzarea textelor de protest ale dizidenţilor români;

· susţinerea campaniei „Operation Villlages Roumains";

· reflectarea în cadrul emisiunilor postului de radio „Europa Liberă" a Revoltei muncitorilor braşoveni din 15 noiembrie 1987;

· rememorarea momentelor desfăşurării Revoluţiei din decembrie 1989.

Supravegherea de către Securitate a Departamentului Românesc din cadrul Centralei de la München a postului de radio „Europa Liberă" a fost ilustrată în cadrul expoziției prin: planuri de măsuri referitoare la dezbinarea și compromiterea angajaților acestui post de radio, dar și planuri de măsuri privind reducerea numărului de corespondenți din România care se adresau „Europei Libere". Imaginile surprinse imediat după atentatul terorist cu bombă de la sediul din München, comis la 21 februarie 1981 întregesc acest tablou. Fostul director al Serviciului de Securitate al posturilor „Europa Liberă" şi „Libertatea", Richard H. Cummings a caracterizat acest atentat drept una dintre cele mai bizare operaţiuni ale grupării teroriste coordonate de Charlos „Şacalul" – singura comisă de către acesta împotriva unei ţinte americane şi singura pentru care nu şi-a asumat niciodată răspunderea. Cert rămâne faptul că deflagraţia a provocat distrugeri importante şi a reuşit să semene panică în rândul angajaţilor „Europei Libere".

La realizarea expoziţiei, CNSAS a pus la dispoziţie un bogat material documentar şi ilustrativ. S-a alăturat eforturilor noastre domnul Liviu Tofan, şeful departamentului de ştiri al postului de radio „Europa Liberă", care ne-a sprijinit prin expertiza sa în privinţa activităţii redacţionale a postului de radio „Europa Liberă", prin a ne pune la dispoziţie fotografii şi înregistrări semnificative din existenţa acestuia. De asemenea, au fost preluate şi unele imagini reprezentative din arhivele Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Fundaţiei Academia Civică şi arhivele personale prof. univ. Adrian Niculescu şi a cunoscutei ziariste, Mariana Petraşcu, din Braşov.

Seminarul intitulat *Intelectuali români din exilul parizian* a constituit ultima parte a proiectului dedicat exilului românesc. A fost evocată activitatea diferitelor organizaţii româneşti, precum „Asociaţia Foştilor Deţinuţi Politici Români de la Paris", „Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului din România" şi a unor personalităţi din exil grupate în jurul Monicăi Lovinescu, Sandei Stolojan şi a lui Virgil Ierunca în susţinerea manifestărilor de protest faţă de încălcările drepturilor omului de către regimul comunist din România.

Realizarea proiectului s-a bucurat de participarea unor reprezentanţi ai exilului românesc care au evocat momente esenţiale dintr-o istorie – cea a exilului care trebuie integrată într-o istorie a românilor din timpul perioadei comuniste: domnul Mircea Carp – analist politic, şef al Departamentului românesc al postului de radio „Vocea Americii", realizatorul emisiunii „Program politic" al postului de radio „Europa Liberă"; domnul Liviu Tofan - şeful departamentului de ştiri al postului de radio „Europa Liberă" şi realizatorul emisiunii „Ştiri cenzurate în România"; domnul Mihai D. Sturdza – redactor la compartimentul de analiză şi cercetare al postului de radio „Europa Liberă"; domnul Matei Cazacu – istoric, cercetător ştiinţific, colaborator al postului de radio „Europa Liberă" la emisiuni pe teme istorice şi domnul Dinu Zamfirescu – profesor de drept la Universitatea din Créteil, personalitate activă a exilului românesc, colaborator al posturilor de radio B.B.C., „Vocea Americii", „Radio France International" şi „Europa Liberă", în prezent membru al Colegiului C.N.S.A.S.

Echipa de proiect a fost constituită din: Delia Roxana Cornea, expert IICCMER, manager proiect, Alina Iancu, expert IICCMER, asistent manager, Mihaela Toader, expert IICCMER, responsabil P.R., Dan Drăghia, expert IICCMER, consultant instituţional, Laurenţiu Vlad, decan Facultatea de Ştiinţe Politice – Universitatea Bucureşti, colaborator instituţie parteneră, şi cea care a semnat aceste rânduri, consilier principal CNSAS, colaborator instituţie parteneră.

„Geografia exilului românesc – conservarea şi promovarea Patrimoniului Exilului Românesc" a reprezentat un proiect complex prin care s-a reuşit crearea unei arhive electronice privind exilul românesc postbelic, reliefarea activităţii Departamentului românesc din Centrala Radio de la München a Postului de Radio „Europa Liberă" şi a intelectualilor români din exilul parizian.

Raluca Nicoleta Spiridon

Workshop-ul „Învățământul de partid şi şcolile de cadre în România comunistă. Context național şi regional" Sibiu, 25-27 octombrie 2012

În zilele de 26 şi 27 octombrie 2012 s-au desfăşurat la Sibiu lucrările workshop-ului intitulat *Învățământul de partid și școlile de cadre în România comunistă. Context național și regional*. Conferința a fost organizată de către Consiliul Național al Cercetării Științifice şi Departamentul de Istorie, Patrimoniu şi Teologie Protestantă al Facultăţii de Ştiinţe Socio-Umane, Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu. În comitetul de organizare s-au aflat prof. univ. dr. Mihai Dinu Gheorghiu (Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi), dr. Lucian Nastasă (Institutul de Istorie „George Barițiu", Cluj-Napoca) şi dr. Flavius Solomon (Institutul de Istorie „A.D. Xenopol" din Iaşi).

În deschiderea lucrărilor, conf. univ. dr. Sorin Radu, prodecan al Facultăţii de Ştiinţe Socio-Umane (Universitatea „Lucian Blaga", Sibiu), inițiatorul şi sufletul acestei manifestări științifice, a clarificat motivul organizării unei asemenea dezbateri: lipsa unor contribuții științifice solide pe această temă esențială pentru înțelegerea istoriei regimului comunist din România.

Pentru a limpezi un asemenea subiect generos, participanţii, în general nume sonore ale „noului val" din istoriografia noastră, dar şi câţiva invitaţi din străinătate, au prezentat rezultatul propriilor investigaţii.

Dl. Mihai Dinu Gheorghiu a vorbit, din perspectivă sociologică, despre *Pregătirea „elitelor comuniste" între oximoron și stigmat. O privire retrospectivă*. Florin Abraham a conferenţiat pe marginea R*olului învățământului politic în formarea elitelor regimului comunist: elemente metodologice*, iar Mioara Anton a expus câteva elemente de *Ideologie și mobilizare. Exigențele aparatului de cadre. 1948-1952*.

Gabriel Asandului a evocat şcolile de cadre ale PCR din zona Moldovei în comunicarea cu titlul *Școlile de cadre ale PCR din teritoriu în primii ani postbelici*. La aceeaşi secvenţă cronologică s-a referit şi Bogdan Ivaşcu, *Tipuri de școli de cadre în învățământul de partid din anii '50*.

Exemple concrete privind politica şi pregătirea cadrelor de partid au oferit Sorin Radu, *Școala de cadre a Frontului Plugarilor (1945-1953)*, Lucian Nastasă-Kovacs, *Funcția ideologică a școlilor de partid și evreii din România comunistă* şi Corneliu Pintilescu, *Pregătind cadrele noii „justiții populare" în România comunistă: modificări în structura și pregătirea corpului de magistrați (1945-1952.*

Pe domeniul învăţământului ideologic şi al politicii de cadre în Germania răsăriteană şi China au vorbit în comunicările lor Krista Zach, *Succesele sportive – un element al politicii secrete de stat în RDG*, Bernd Florath, *How Marx Was Turned into the Drill Sergeant in His Own Country. An Outline of Political Indoctrination within and the Edge of East German Communist Party (Socialist Unity Party)* şi Song Shaofeng, *Considerații cu privire la învățământul ideologic în China 1950-1970*.

Pe marginea literaturii de propagandă, învăţământului de partid şi a şcolilor de cadre din URSS au conferenţiat: Flavius Solomon, *Cristian Racovski, România și începuturile literaturii de propagandă sovietice*; Daniela Şişcanu, *„ABC-ul comunismului" – primul manual în învățământul de partid din URSS*; Ion Şişcanu, *Învățământul de partid în URSS. De la „ABC-*

ul comunismului" la „Cursul scurt al istoriei PC(b)R". Pe acelaşi subiect, dar cu privire directă asupra spaţiului dintre Prut şi Nistru, au prezentat comunicări Lilia Crudu, *Învățământul de partid și școlile de cadre din RSS Moldovenească*; Marius Tărâţă, *Învățământul de partid în R.S.S. Moldovenească: conținut și practici metodice (1944-1953)*; Gheorghe Cojocaru, *Învățământul de partid și propaganda marxism-leninismului în R.S.S. Moldovenească după congresul al XX-lea al PCUS în contextul raporturilor sovieto-române*; Igor Şarov, *Decembriștii – istorici ai Basarabiei: între realitate și mit al propagandei comuniste.*

Comunicări interesante pe marginea politicii de cadre şi a ideologiei comuniste au avut şi Nagy Mihály Zoltán, *„Reeducarea" maghiarilor din România. Școlile de cadre ale Uniunii Populare Maghiare (1946-1953)*; Mihaela Grancea, *Scurt „dezgheț" politico-ideologic și recanonizare a realismului socialist în dezbaterile și analizele revistei „Film" (1956-1957)*; Ludmila Tihonov, *Educația ateistă – parte componentă a propagandei comuniste* şi Mihăiţă Lupu, *Efectele învățământului de partid din România (1965-1989) asupra dinamicii instituționale a sistemului politic și public de după 1989 – studii de caz.*

Pe problematica legată de politica de cadre în Ministerul Afacerilor Interne şi, îndeosebi, în Securitatea statului comunist, au prezentat comunicări Silviu Moldovan (*Activiști cu epoleți: Securitatea și învățământul ideologic în România comunistă*), Florian Banu (*Impactul învățământului politico-ideologic asupra activității Securității*) şi Liviu Ţăranu (*Naționalizarea politicii de cadre și schimbările de personal din M.A.I. la începutul anilor '60*).

Concluzia principală a dezbaterilor, subliniată la fiecare secţiune, dar şi la discuţiile finale, a fost că politica de cadre a partidului comunist poate fi privită din multiple unghiuri: sociologic, istoric, psihologic, statistic, juridic etc. În consecinţă orice abordare serioasă a temei implică un efort interdisciplinar şi o cunoaştere în profunzime a resorturilor politico-ideologice ale regimului comunist. Un ajutor, în acest sens, este oferit de intenţia gazdelor de a publica într-un volum toate comunicările prezentate pe parcursul celor două zile de workshop, la Sibiu.

Liviu Țăranu

Simpozion şi expoziție dedicate fenomenului „Rugul Aprins" de la Mănăstirea Antim
(17-18 noiembrie 2012)

În zilele de 17-18 noiembrie 2012, la palatul Bibliotecii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din incinta mănăstirii Antim din Bucureşti s-au desfăşurat lucrările simpozionului „Rugul Aprins-mărturisire şi rugăciune în duhul Ortodoxiei", manifestare organizată la împlinirea a 100 de ani de la naşterea şi 10 de la trecerea la cele veşnice a arhimandritului Sofian Boghiu şi 50 de ani de la trecerea la cele veşnice a ieroschimonahului Daniil Sandu Tudor, iniţiatorul şi mentorul grupului „Rugul Aprins". Organizatori au fost Patriarhia Română, Arhiepiscopia Bucureştilor, Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, Biblioteca Sf. Sinod şi Mănăstirea Antim. În prezenţa mitropolitului Serafim al Europei de Nord şi Centrale, s-a desfăşurat prima secţiune a manifestării, comunicanţii şi comunicările fiind: Episcopul-vicar Varlaam Ploieşteanul, ca delegat al Patriarhului României, care a vorbit despre contextul istoric în care grupul Rugului Aprins și-a desfăşurat activitatea, urmat de protosinghelul Vincenţiu Oboroceanu, care a descris obştea mănăstirii Antim în vremea conferinţelor Rugului Aprins. O mărturie preţioasă a fost adusă de ieromonahul Elefterie Păduraru, care a rememorat ultima perioadă de vieţuire alături de Daniil Sandu Tudor la Schitul Rarău, urmat de preotul Nicolae Bordaşiu, fost participant la conferinţele Rugului Aprins. Responsabilul Arhivei Sf. Sinod, Gheorghe Vasilescu, a făcut o prezentare documentară asupra constituirii grupului Rugului Aprins, urmată de comunicarea subsemnatului în care am prezentat acest fenomen isihast în lumina documentelor fostei Securităţi.

La sfârşitul secţiunii, în holul central al Bibliotecii Sf. Sinod, preotul Policarp Chiţulescu şi subsemnatul am vernisat expoziţia „Rugul Aprins sub persecuţia comunistă", organizată sub egida CNSAS-Mănăstirea Antim. Expoziţia a fost prezentată tematic şi cronologic, astfel: „Rugul Aprins" la mănăstirea Antim (1946-1948); urmărirea ieroschimonahului Sandu Tudor (1956-1958); anchetarea ieroschimonahului Benedict Ghiuş; anchetarea ieroschimonahului Arsenie Papacioc; anchetarea profesorului Alexandru Mironescu; anchetarea medicului Vasile Voiculescu; procesul lotului „Rugului Aprins" şi supravieţuitorii temniţelor comuniste. Demersul s-a bucurat de succes mai ales pentru prezentarea fotografiilor şi documentelor din arhiva penală a CNSAS, ca dovezi ale mărturisirii de credinţă manifestate de membrii grupului „Rugul Aprins".

Simpozionul a continuat cu secţiunea a doua, care a constat din comunicări despre activitatea grupului „Rugul Aprins" din perspectivă teologică, susținute de: preot Policarp Chițulescu, despre manuscrisele lui Sandu Tudor; arhimandrit Mihail Stanciu, despre mărturisirea de credinţă a lui Sandu Tudor; preot David Pestroiu, cu o analiză epistemologică asupra textului Imnului Acatist, compus de Sandu Tudor, toate acestea urmate de intervenţii relative la opera literară şi teologică a lui Sandu Tudor.

A doua zi a manifestării, duminică, 18 noiembrie, a fost dedicată arhimandritului Sofian Boghiu şi s-a desfăşurat în prezenţa Episcopului-vicar Ciprian Câmpineanul, ca delegat al Patriarhului României. Dintre comunicările susţinute

amintim: arhimandrit Timotei Aioanei, cu o relatare despre părintele Sofian mărturisitorul; arhimandrit Veniamin Goreanu, despre părintele Sofian-slujitorul; protosinghelul Teofan Popescu de la mănăstirea Putna, despre viețuirea în duhul Ortodoxiei a părintelui Sofian; părintele Constantin Coman, aşa cum l-a cunoscut pe părintele Sofian, precum şi alte mărturii preţioase ale unor ucenici monahi şi pictori.

Cele două zile ale simpozionului s-au desfăşurat în prezenţa unui public numeros, fapt ce demonstrează succesul de care s-a bucurat, mai ales că este pentru prima dată când se desfăşoară un astfel de eveniment cultural, cu o asemenea tematică şi documentare în arhivele CNSAS.

Adrian Nicolae Petcu

Expoziție şi simpozion dedicate ieromonahului Arsenie Boca la Paris (8 decembrie 2012)

La inițiativa Departamentului Cultural al Mitropoliei Ortodoxe Române a Europei Occidentale şi Meridionale şi cu sprijinul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor fostei Securități, la 8 decembrie 2012, în Cripta Puțului a bisericii „Saint Sulpice", 33-35 rue Saint Sulpice, din Paris, s-a desfăşurat simpozionul „Mari duhovnici 2-Arsenie Boca". Manifestarea s-a desfăşurat prin vernisarea unei expoziţii foto-documentare şi prin susținerea unor conferințe despre marele duhovnic român Arsenie Boca. Expoziţia a avut ca temă „Părintele Arsenie Boca sub persecuţia comunistă" şi a fost constituită din 30 materiale de arhivă provenite din dosarele întocmite de Securitate împotriva marelui duhovnic român, aflate în custodia CNSAS.

A doua parte a manifestării s-a consumat prin ţinerea unor alocuţiuni despre viaţa, opera şi personalitatea părintelui Arsenie Boca. Arhiereul-vicar Ignatie Mureşeanul, delegatul mitropolitului Iosif al Europei Occidentale şi Meridionale, a evocat opera duhovnicească a părintelui Arsenie, iar Episcopul Daniil Stoenescu al Daciei Felix şi maica Maria Suciu au vorbit despre personalitatea celui care este considerat „Sfântul Ardealului". Din partea CNSAS-ului, am susţinut o comunicare cu titlul „Părintele Arsenie Boca în documentele Securităţii comuniste". Lucrările acestui simpozion au fost traduse simultan în limba franceză. Manifestarea s-a bucurat de succes în rândul românilor din capitala franceză, atât pentru tema inedită, cât mai ales pentru conţinutul şi provenienţa materialelor expuse.

Adrian Nicolae Petcu

Expoziție şi simpozion dedicate mărturisitorului Ioan Ianolide la Paris (9 februarie 2013)

La inițiativa Departamentului Cultural al Mitropoliei Ortodoxe Române a Europei Occidentale şi Meridionale şi Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor fostei Securități, la 9 februarie 2013 în Cripta Puțului a bisericii „Saint Sulpice", 33-35 rue Saint Sulpice, din Paris, şi în prezența mitropolitului Iosif al Europei Occidentale şi a arhiereului-vicar Ignatie Mureşeanul, s-a desfăşurat simpozionul „Martor 4-Ioan Ianolide". Evenimentul a debutat prin vernisarea unei expoziții cu tema „Mărturisitorul Ioan Ianolide în documentele Securității", organizată de Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor fostei Securități în parteneriat cu Departamentul Cultural al Mitropoliei. Au fost prezentate 62 de materiale provenite din arhiva CNSAS, despre arestarea, procesele, detenția, suferințele, urmărirea informativă, dar mai ales mărturisirea de credință a lui Ioan Ianolide. Au urmat o serie de alocuțiuni susținute de foşti deținuți politici, precum Jacques Iamandi, preotul Nicolae Bordaşiu sau Marcel Petrişor, despre suferințele şi spiritualitatea creştină din închisorile comuniste. Din partea CNSAS-ului am susținut o comunicare cu titlul „Aspecte inedite privind procesul lui Ioan Ianolide de la sfârşitul anilor `50". Lucrările acestui simpozion au fost traduse simultan în limba franceză. Manifestarea s-a bucurat de succes în rândul românilor din capitala franceză, atât pentru tema inedită, cât mai ales pentru conținutul şi proveniența materialelor expuse.

Adrian Nicolae Petcu

Dezbaterile CSIC: „Biserica Ortodoxă Română sub comunism" (11 iunie 2013, Biblioteca Națională a României)

Centrul de Studii în Istorie Contemporană din Bucureşti a organizat în data 11 iunie 2013, în sala „Mircea Eliade" a Bibliotecii Naționale, a doua ediție a dezbaterilor dedicate unor capitole importante din trecutul recent al României. Această ediție a avut ca temă „Biserica Ortodoxă Română sub comunism" şi a avut ca invitați pe: preotul profesor Adrian Gabor de la Facultatea de Teologie „Justinian Patriarhul" din Bucureşti, profesorul Radu Carp, de la Facultatea de Ştiințe Politice, preotul Nicolae Bordaşiu, fost deținut politic şi slujitor la biserica „Sf. Silvestru" din Capitală şi subsemnatul. Moderator a fost filosoful Sorin Lavric. Manifestarea a debutat cu prezentarea proiectului „În spatele cortinei de fier", care se realizează în cadrul Centrului de Studii în Istorie Contemporană, sub coordonarea lui Alin Mureşan. Lucrările au continuat prin enunțarea şi dezbaterea a patru mari teme, după cum urmează: 1. „Care au fost formele sub care clericii/unii clerici ortodocşi au colaborat cu autoritățile comuniste după 1948? Care sunt explicațiile care au stat în spatele variatelor forme de colaborare?"; 2. „Ce forme a luat rezistența Bisericii Ortodoxe Române

împotriva regimului comunist între 1945-1989?”; 3. „Care erau opțiunile ierarhiei Bisericii Ortodoxe Române în gestionarea relației cu statul după 1948?”; 4. „Cum apreciați retrospectiv atitudinea Bisericii în perioada comunistă din punctul de vedere al efectelor pe care ea a avut-o asupra vieții spirituale a credincioșilor, pe de o parte, și asupra imaginii BOR, pe de alta?” Fiecare invitat a răspuns la aceste teme din perspective diferite, în funcție de domeniul ocupațional, teologic, politologic și istoric. În final, preotul Nicolae Bordașiu a vorbit despre experiența carcerală și de slujitor al Bisericii în perioada comunistă. Manifestarea s-a bucurat de un real succes atât prin prezența unui auditoriu numeros, cât și prin vizualizarea pe internet.

Adrian Nicolae Petcu

Zilele Andrei Șaguna, Ediția a XXI-a, Sf. Gheorghe, 24-30 iunie 2013

În zilele de 27-28 iunie, la Sf. Gheorghe, s-a desfășurat a XII-a ediție a „Zilelor Andrei Șaguna”, manifestare științifică și culturală de tradiție care a cuprins expoziții, lansări de carte, mese rotunde și dezbateri pe teme legate de istoria și cultura românească.

Evenimentul a fost organizat de Episcopia ortodoxă a Covasnei și Harghitei, Liga Cultural-Creștină „Andrei Șaguna” și Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, în parteneriat cu Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni și Centrul European de Studii Covasna-Harghita, și cu sprijinul mai multor instituții locale și centrale.

În cadrul acestuia, în zilele de 27 și 28 iunie, a avut loc dezbaterea științifică intitulată „Cronologia organizării administrativ-teritoriale a județelor Covasna și Harghita” care s-a desfășurat în spațiul Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”.

Comunicările prezentate au avut ca obiectiv abordarea științifică a organizării ținutului cu populație majoritară vorbitoare de limbă maghiară în decursul istoriei, de la *Organizarea și funcționarea scaunelor secuiești în Evul Mediu* (comunicare susținută de Vasile Lechițan de la Arhivele Naționale Cluj) și *Organizarea administrativ-teritorială a scaunelor secuiești în secolului al XIX-lea* (comunicare susținută de dr. Liviu Boar de la Arhivele Naționale Mureș) până la perioada contemporană tratată de prof. univ. dr. Petre Țurlea în comunicarea *Înființarea Regiunii Autonome Maghiare* și Iuliu Crăcană în comunicarea *Reorganizarea administrativă a României din anul 1968. Înființarea județelor Covasna și Harghita.* Dintre numeroasele comunicări care au tratat acest interval istoric amintim selectiv comunicările domnilor dr. Ioan Lăcătușu de la Centrul European de Studii Covasna-Harghita din Sf. Gheorghe - *Organizarea administrativ – teritoriala a sud-estului Transilvaniei, în perioada interbelică (1919 -1940),* dr. Iulian Boțoghină, Arhivele Militare Pitești - *File din istoria sud-estului transilvan documentat în fondul de arhivă creat de instanțele Corpului 5 Armată,* dr. Alin Spânu de la Centrul de Studii Euroatlantice din București - *Propaganda revizionistă ungară: volumul Erdélyi Képek (Imagini ardelene) de Cholnoky Jenö (1941)* și dr.

Costel Cristian Lazăr din cadrul Centrului Cultural Toplița - *Situația Bisericii Ortodoxe Române în cadrul Regiunii Autonome Maghiare*.

Dezbaterea a atins şi probleme actuale privind viitoarea organizare administrativ-teritorială a României, prilejuite de comunicările *Provocarea europeană a regionalizării* susţinută de prof. univ. dr. Radu Baltasiu de la Centrul European de Studii în Probleme Etnice al Academiei Romane din Bucureşti, şi *Dezbateri și concluzii privind regionalizarea României în forumul academic de la Tg. Mureș* susţinută de prof. univ. dr. Ioan Sabău-Pop de la Universiatea „Petru Maior" din Tg. Mureş.

Trebuie să remarcăm că, prin tematica abordată şi prin structurarea informaţiilor, tematica propusă de organizatori a fost abordată aproape exhaustiv.

O altă secţiune a manifestărilor ştiinţifice prilejuite de „Zilele Andrei Şaguna" s-a desfăşurat sub titlul „Noi cercetări privind istoria românilor din sud-estul Transilvaniei" în cadrul Colocviului naţional al Grupului de cercetare „I.I. Russu" pentru studiul sud-estului Transilvaniei, ediţia a V-a, şi a cuprins cercetări interdisciplinare doctorale şi postdoctorale, cercetări monografice ale localităţilor şi personalităţilor din sud-estul Transilvaniei.

În cadrul dezbaterilor au fost abordate şi alte teme, un interes deosebit suscitându-l problema digitizării arhivelor şi bibliotecilor, abordată de comunicări precum *Proiectul cultural „Digitizarea cărților vechi și bibliofile de la Parohia Ortodoxă din Sf. Gheorghe"*, susţinută de Adela Kovacs, Cristina Felea, Ana Dobreanu şi Sebastian Pârvu şi *Biblioteca virtuală – biblioteca viitorului*, susţinută de Marian Nencescu şi Mihai Nicolae.

La final, nu putem să nu semnalăm şi implicarea totală a Bisericii Ortodoxe Române, prin personalitatea I.P.S. Ioan Selejean, episcop al Covasnei şi Harghitei, precum şi organizarea de excepţie asigurată de domnul Ioan Lăcătuşu, directorul Centrului European de Studii Covasna-Harghita.

Iuliu Crăcană

Simpozionul Internațional „Stalinizare şi Destalinizare. Evoluții instituționale şi impact social", Făgăraş – Academia „Brâncoveanu", Sâmbăta de Sus, 4-7 iulie 2013

Ajunsă deja la a VIII-a ediţie, manifestarea ştiinţifică de anul acesta s-a desfăşurat sub titlul „Stalinizare şi Destalinizare. Evoluţii instituţionale şi impact social", şi a beneficiat de înaltul patronaj al Arhiepiscopiei Sibiului şi Mitropoliei Ardealului, a Primăriei Municipiului Făgăraş şi a Consiliului Local al Municipiului Făgăraş.

Organizarea evenimentului, rezultat al colaborării deja tradiţionale dintre Memorialul Rezistenţei Anticomuniste Ţara Făgăraşului şi Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc, a fost de o înaltă ţinută ştiinţifică.

După cuvintele de salut ale organizatorilor, Cercet. dr. Cosmin Budeancă (Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc) şi Prof. Florentin Olteanu (Memorialul Rezistenţei Anticomuniste Ţara Făgăraşului) şi ale lui Octav Bjoza (Preşedintele

Asociației Foștilor Deținuți Politici din România) au demarat lucrările propriu-zise ale simpozionului care au cuprins 49 de comunicări.

Lucrările s-au ţinut în aula Academiei „Brâncoveanu" din Sâmbăta de Sus. Publicul numeros a fost reprezentat, alături de participanţii la simpozion, de elevii şcolii de vară cu tema „Ce înseamnă comunismul pentru mine?", organizată de Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului, Fundaţia Konrad Adenauer, Fundaţia Culturală „Negru Vodă" Făgăraş şi Memorialul Rezistenţei Anticomuniste „Ţara Făgăraşului".

În cadrul simpozionului, cadre universitare ale facultăţilor de istorie şi ştiinţe politice, cercetători ai istoriei contemporane, ai regimului şi represiunii comuniste, din ţară şi străinătate, au prezentat rezultatele studiilor lor .

Ne-au atras atenţia comunicările cercetătorilor tineri, Asist. univ. dr. Cornel Micu - Facultatea de Comunicare şi Relaţii Internaţionale din cadrul Universităţii „Danubius" din Galaţi) - *Redefinirea strategiei regimului comunist din România față de colectivizarea agriculturii (1953-1956)*, Asist. drd. arh. Vlad Mitric-Ciupe (Facultatea de Arhitectură, Universitatea „Spiru Haret", Bucureşti) - *Arhitecții români și detenția politică 1944-1964. Prezentare generală și studiu de caz: Arh. Mucichescu Nicolae*, Asist. univ. dr. Cezar Stanciu (Facultatea de ştiinţe Umaniste, Universitatea „Valahia", Târgovişte) - *Reconstrucția diplomației românești în contextul destalinizării,* Cercet. Constantin Vasilescu (Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc). Alături de aceştia, au susţinut comunicări interesante, cercetărtorii consacraţi: Cercet. Robert Fürtös (Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei, Sighetu Marmaţiei) - *Ioan Hudiță în documentele Securității,* Cercet. dr. Miodrag Milin (Institutul de Studii Bănăţene, Academia Română - Filiala Timişoara) - *Stalinism, post-stalinism și evoluții mai recente în democrația minoritarilor sârbi din România,* Prof. univ. dr. Ion Zainea (Facultatea de Istorie Geografie şi Relaţii Internaţionale, Universitatea din Oradea) - *Direcția Generală pentru Presă și Tipărituri / Comitetul pentru Presă și Tipărituri - instituția de cenzură/pază a regimului comunist (1949-1977).*

Simpozionul a beneficiat şi de o numeroasă prezenţă internaţională din care am reţinut lucrările magistratului Renato Podbersic (Centrul de Studii pentru Reconciliere Natională, Ljubljana, Slovenia) - *Huda Jama - How to museally present the mass killing site in St. Barbara pit,* Cercet. avocat Boštjan Kolaric (Centrul de Studii pentru Reconciliere Natională, Ljubljana, Slovenia) - *An Example of a Modern Approach. The Spomenik (Monument) Project in Slovenia.*

În ceea ce ne priveşte, am susţinut comunicarea *Stalinizarea și destalinizarea justiției în România comunistă.*

Interesul suscitat de comunicări a făcut ca majoritatea lor să fie urmate de întrebări şi dezbateri polemice, fundamentate ştiinţific. Concluziile formulate la finalul simpozionului au evidenţiat rezultatul eforturilor de cercetare a istoriei comunismului şi a represiunii politice din statele intrate după „cortina de fier", precum şi necesitatea ca eforturile viitoare să se concentreze asupra conceptualizării şi teoretizării unor fenomene istorice.

Comunicările vor fi publicate în scurt timp la editura Polirom.

Iuliu Crăcană

Şcoala de vară – „Fenomenul Piteşti”
22-26 iulie 2013

Între 22-26 iulie a.c., Centrul de Studii în Istorie Contemporană din Bucureşti, cu sprijinul Consiliului Judeţean Argeş şi Editurii Filos, a organizat a doua ediţie a Şcolii de vară, de această dată găzduită la Centrul de Cultură „Brătianu” din Piteşti, cunoscut sub numele de „Vila Florica”. La această şcoală au participat 15 studenţi interesaţi de trecutul recent al României. Manifestările au debutat cu o vizită la fosta închisoare din Piteşti, o slujbă de pomenire a victimelor gulagului comunist şi lansarea cărţii: Mihai Buracu, „Eu sunt scribul… Amintiri şi poezii din închisoare”, publicată de Editura Filos. Seria seminariilor şi prelegerilor a fost începută de Mariana-Alina Urs, continuată de Alin Mureşan, despre fenomenul Piteşti; Gheorghe Gheorghiu şi subsemnatul, care am făcut o expunere asupra situaţiei Bisericii Ortodoxe Române în perioada 1945-1964, pe mai multe componente: relaţiile cu statul, monahism, învăţământ teologic, organizarea şi funcţionarea Bisericii în noul cadru politic, raporturile interortodoxe şi evoluţia exilului bisericesc. Alte prelegeri au fost susţinute de Constantin Vasilescu, George Ardeleanu şi Vadim Guzun. Lucrările celei de-a doua ediţie a şcolii de vară-fenomenul Piteşti s-au încheiat cu o vizită la Fortul 13 Jilava, una dintre închisorile gulagului comunist din România.

Adrian Nicolae Petcu

ABREVIERI

ACNJ, Arhiva Comandamentului Naţional al Jandarmeriei
ACNSAS, Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii
AMAE, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
AMI, Arhiva Ministerului de Interne
AMR, Arhivele Militare Române
ANIC, Arhivele Naţionale Istorice Centrale
ANR, Arhivele Naţionale ale României
art., articol
ASRI, Arhiva Serviciului Român de Informaţii
BIRD, Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare
BO, Buletinul Oficial
BOR, Biserica Ortodoxă Română
CAER, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc
CC al PCR, Comitetul Central al Partidului Comunist Român
CEPECA, Centrul de Perfecţionare a Cadrelor de Conducere
CFAU, Comandamentul Forţelor Armate Unite din Tratatul de la Varşovia
CFP, Combinatul Fondului Plastic
CI, contrainformaţii
CIE, Centrul de Informaţii Externe
CIS, Fondul pentru cheltuieli informative speciale
CM, colonie de muncă
CMOB, Comandamentul Miliţiei Oraşului Bucureşti
CNCR, Conferinţa Naţională „Comunismul Românesc"
Col., colonel
Com., comuna
Coord., coordonator
CP, Cod Penal
CPEx, Consiliul Politic Executiv
Cpt., căpitan
CR, contrarevoluţionar
CSS, Consiliul Securităţii Statului
CTOT, Comandamentul pentru Tehnica Operativă şi Transmisiuni
CTS, Comandamentul Trupelor de Securitate
DGIE, Direcţia Generală de Informaţii Externe
DGP, Direcţia Generală a Poliţiei
DIE, Departamentul de Informaţii Externe
DMRU, Direcţia Management Resurse Umane
DO, domiciliu obligatoriu
DRO, Organizaţia Revoluţionară a Dobrogei
DRS, Direcţia Regională de Securitate
DRSP, Direcţia Regională de Securitate a Poporului
DRSS, Direcţia Regională a Securităţii Statului
DSS, Departamentul Securităţii Statului

DUI, Dosar de urmărire informativă
DV, dosar de verificare
EIBMBOR, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
FMI, Fondul Monetar Internaţional
GAS, Gospodărie Agricolă de Stat
GB, Glasul Bisericii
g-ral mr., general maior
HCM, Hotărâre a Consiliului de Miniştri
i.e. – informaţii externe
IJ, Inspectoratul Judeţean
IKGS, Institutul pentru Cultură şi Istorie Germană în Sud-Estul Europei (Institut für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas), München
IMB, Inspectoratul Municipiului Bucureşti
INST, Institutul Naţional pentru Studierea Totalitarismului
IPS, Înaltpreasfinţitul
ISDR, Istoria Statului şi Dreptului Românesc
ISJ, Inspectoratul de Securitate Judeţean
Jud., judeţul
KAS, Konrad Adenauer Stiftung
lt. col., locotenent colonel
lt. maj., locotenent major
lt., locotenent
MADOSZ, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (Romániai Magyar Dolgozók Szövetsége),
MAE, Ministerul Afacerilor Externe
MAI, Ministerul Afacerilor Interne
MAN, Marea Adunare Naţională
MCE, Ministerul Comerţului Exterior
MFA, Ministerul Forţelor Armate
MI, Ministerul de Interne
MNR, Mişcarea Naţională de Rezistenţă
MO, Monitorul Oficial
MONT, Mobilizarea şi organizarea naţiunii şi teritoriului
Mr., maior
MSS, Ministerul Securităţii Statului
NKVD, Narodnîi Komissariat Vnutrennih Del (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne)
PCM, Preşedinţia Consiliului de Miniştri
PCR, Partidul Comunist Român
PCUS, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
PMR, Partidul Muncitoresc Român
PNL, Partidul Naţional Liberal
PNP, Partidul Naţional Popular
PNŢ, Partidul Naţional Ţărănesc
pp, prevăzută şi pedepsită

PSD, Partidul Social Democrat
RPR, Republica Populară Română
RSR, Republica Socialistă Română
SDDO, Serviciul Dislocări şi Domicilii Obligatorii
SIG, Supravegherea informativă generală
Slt., sublocotenent
SMT, Staţiunea de Maşini şi Tractoare
SRI, Serviciul Român de Informaţii
SSI, Serviciul Special de Informaţii
TO, tehnică operativă
Tov. tovarăş
UAP, Uniunea Artiştilor Plastici
UM, unitate militară
USLA., Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă
UTC, Uniunea Tineretului Comunist

Lista autorilor

Luminița Banu – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Psihologie și Științele Educației, Universitatea București (1999); studii postuniversitare – specializarea Management și evaluare educațională (2000); autoare a mai multor studii și articole în reviste de specialitate. Volum recent: *Partidul și Securitatea. Istoria unei idile eșuate (1948-1989)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2013 (editori Luminița Banu și Florian Banu).

Liviu-Marius Bejenaru – consilier superior CNSAS, licențiat al Facultății de Istorie, Universitatea „Al. Ioan Cuza", Iași (1992); studii postuniversitare – specializarea științe politice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București (1994). Studiu recent publicat: *„Familia, celula de bază a societății". Căsătorie, divorț și comportament sexual reproductiv în România comunistă* (coautor), în Maria Nicoleta Turliuc (coord.), *Gen, muncă, familie și schimbare*, Institutul European, Iași, 2013.

Mihai Demetriade – consilier asistent CNSAS, licențiat al Facultății de Filozofie din cadrul Universității „Al. I. Cuza" Iași, (1997); masterat în filozofie în cadrul aceleași universități (1998); licențiat al Facultății de Științe Politice din cadrul SNSPA București. Studiu recent: *Grupul Operativ Aiud* în Octavian Roske (coord.), *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea, F-O*, INST, București, 2012, pp. 200-208.

Oana Ionel (Demetriade) – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie din cadrul Universității „Al. I. Cuza" Iași (1999); bursier Erasmus la Università degli Studi di Bari, Italia (2000); studii aprofundate în cadrul Universității „Al. I. Cuza" Iași (2000); coautor și coeditor al mai multor volume editate în cadrul CNSAS: *Un sfert de veac de urmărire: documente din dosarele secrete ale generalului Nicolae Rădescu*, documente selectate și editate de Monica Grigore, Oana Ionel, Dragoș Marcu, studiu introductiv de Gheorghe Onișoru, București, Editura Enciclopedică, 2004; *Lupta mea pentru sindicate libere în România. Terorismul politic organizat de statul comunist*, ediție îngrijită, studiu, note și selecția documentelor de Oana Ionel și Dragoș Marcu, postfață de Marius Oprea, Iași, Editura Polirom, 2005; *Eroi pentru România-Brașov, 15 noiembrie 1987*, Editura Semne, București, 2007 (coautor). Volum recent: Nicolae Pascu, *În mijlocul vâltorii: Note și amintiri politice*, ediție îngrijită, studiu, note, indice și anexe documentare de Oana Ionel, București, Editura Enciclopedică, 2010.

Nicoleta Ionescu-Gură – consilier superior CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie a Universității din București, doctor în istorie al Universității din București (2003); coautor al volumului *Membrii CC al PCR (1945-1989). Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004; autor al volumelor *Stalinizarea României. Republica Populară Română. 1948-1950. Transformări instituționale*, București, Editura All, 2005 (premiul „Gheorghe Barițiu" al Academiei Române în anul 2007) și *Nomenclatura Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, București, Editura Humanitas, 2006. Volum

recent: *Dimensiunea represiunii din România în regimul comunist. Dislocări de persoane și fixări de domiciliu obligatoriu,* Bucureşti, Editura Corint, 2010.

Nicolae Ioniță – consilier asistent CNSAS, licențiat al Facultății de Arhivistică din cadrul Academiei de Poliție "Al. Ioan Cuza". Studiu publicat recent: *Francmasoneria română în dosarele Securității. Între „procesul francmasonilor" și problema „Oculta"* în Tudor Sălăgean, Marius Eppel (coord.), *Masoneria în Transilvania. Repere istorice*, Cluj Napoca, Editura International Book Access, 2007.

Alina Ilinca – consilier superior CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie, Universitatea din Bucureşti (1999); doctor în economie (2009). Studiu recent publicat: *„Familia, celula de bază a societății". Căsătorie, divorț și comportament sexual reproductiv în România comunistă* (coautor), în Maria Nicoleta Turliuc (coord.), *Gen, muncă, familie și schimbare*, Institutul European, Iaşi, 2013.

Petre Opriş – locotenent colonel(r), absolvent al Şcolii Militare de Ofiţeri de Artilerie şi Rachete „Ioan Vodă" din Sibiu şi licențiat al Facultății de Istorie a Universității Bucureşti (1997). Între anii 1999-2002 a fost redactor la „Revista de Istorie Militară". În anul 2008 a obținut titlul de doctor în istorie la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi. Este autor al mai multor volume de documente, studii şi articole pe teme de istorie militară. Volum recent: *România în Organizația Tratatului de la Varșovia. Documente (1954-1968)*, vol. II, (1962-1968), Bucureşti, INST, 2009 (în colaborare cu Gavriil Preda).

Adrian Nicolae Petcu – consilier principal CNSAS, licențiat al Facultății de Istorie a Universității Bucureşti (2000). Coordonator al volumului *Martiri pentru Hristos din România în perioada regimului comunist*, Bucureşti, 2007. Coautor al volumelor: *Partidul, Securitatea și Cultele*, Bucureşti, 2005, apărut sub egida CNSAS; *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor `50*, Galați, 2009; *Părintele Arsenie Boca în atenția poliției politice din România*, Galați, 2009 (ultimele două în colaborare cu George Enache); *Mitropolitul Antonie Plămădeală – detalii biografice*, partea I, Editura Andreiană, 2011 (în colaborare cu Mihai Plămădeală); editor al volumului Mihai Plămădeală, *Refugiul – deznădejde și speranțe*, Muzeul Brăilei, 2012; coautor al proiectului „Fototeca Ortodoxiei Româneşti".

Elis Neagoe-Pleşa – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie a Universității Bucureşti (2000); studii aprofundate în cadrul Universității Bucureşti (2003); doctor în istorie (2013); coautor şi coeditor al mai multor volume; autor al unor studii pe teme de istorie a comunismului românesc. Lucrare recentă: *Brazii se frâng, dar nu se îndoiesc*, vol. VII, *Rezistența anticomunistă din Munții Apuseni*, Baia-Mare, Editura Marist, 2007 (coautor).

Liviu Pleşa – consilier superior CNSAS, licențiat al Facultății de Istorie şi Filologie a Universității „1 Decembrie 1918" Alba Iulia (1999). Coautor şi coeditor al mai multor volume, autor al unor studii pe teme privind mişcarea de rezistență armată, organizarea şi activitatea Securității, represiunea împotriva intelectualilor etc. Volum

recent: *Organizația de rezistență condusă de maiorul Nicolae Dabija (1948 – 1949)*, Bucureşti, Ed. CNSAS, 2009 (editor).

Raluca Nicoleta Spiridon – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie, Universitatea din Bucureşti (1999); Master în Istoria ideilor şi a mentalităților, Facultatea de Istorie a Universității din Bucureşti (2005); Volum recent: *Intelectualii români în arhivele comunismului*, Bucureşti, Editura Nemira, 2006 (în colaborare).

Liviu Țăranu – consilier superior CNSAS, licențiat al Facultății de Istorie din cadrul Universității „Al. I. Cuza", Iaşi, (1998), doctor în istorie (2006). Este autorul mai multor studii pe teme de istorie a comunismului românesc, precum şi a unor volume publicate în colaborare. Volum recent: *„Pe luna decembrie nu mi-am făcut planul…". Românii în „epoca de aur". Corespondență din anii '80*, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2012 (editor).

Valentin Vasile – consilier asistent CNSAS, absolvent al Facultății de Istorie, Universitatea din Bucureşti, promoția 2002. Absolvent Master „România în secolul XX", Facultatea de Istorie, Universitatea din Bucureşti, (2004), doctor în istorie (2011). Volum recent: *Afacerea „Evanghelistul". Vizita lui Billy Graham în România (1985),* Cluj, Editura Argonaut, 2010 (coautor).

Tipărit la: M.G. Trading Service SRL, Bucureşti

Comenzile pentru revistă se primesc pe adresa CNSAS:
str. Matei Basarab, nr. 55-57, cod poştal 030 671,
Bucureşti, sector 1,
tel. 037 189 142 sau la email: editura@cnsas.ro